FYODOR
MİHAYLOVİÇ
DOSTOYEVSKİ

ECİNNİLER

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: MAZLUM BEYHAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ
ECİNNİLER

özgün adı
БЕСЫ

rusça aslından çeviren
MAZLUM BEYHAN

Sertifika No: 11213

editör
KORAY KARASULU
görsel yönetmen
BİROL BAYRAM

düzelti
NEBİYE ÇAVUŞ

grafik tasarım ve uygulama
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. basım, nisan 2012, istanbul

ISBN 978-605-360-567-6 (ciltli)
ISBN 978-605-360-566-9 (karton kapaklı)

baskı
YAYLACIK MATBAACILIK
litros yolu fatih sanayi sitesi no: 12/197-203
topkapı istanbul
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

istiklal caddesi, meşelik sokak no: 2/4 beyoğlu 34433 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Şaştık ne yana gideceğimizi
Tek bir iz bile yok ortada,
Besbelli cinler yediyor bizi
Sürüp duruyor oradan oraya.

....

Kaç kişi bunlar, yolları ne yana,
Neden şarkıları bu kadar acıklı?
Umacıyı mı toprağa veriyorlar,
Cadıyı mı everiyorlar yoksa?

A. Puşkin[1]

Orada, dağın yamacında büyük bir domuz sürüsü yayılıyordu ve cinler domuzların içine girmelerine izin vermesi için ona yalvardılar. O da onlara izin verdi. Adamdan çıkan cinler domuzların içine girdiler ve cinler sürüyü sarp göl kıyısına sürüp götürdü, göle atlayan sürü burada boğuldu. Bütün bunları gören çobanlar, gördüklerini köyde, kentte anlattılar. Ne olup bittiğini kendi gözüyle görmek isteyen halk İsa'nın yanına varıp da, içinden cinlerin çıktığı adamı onun dizi dibinde giyinik ve aklı başında oturur görünce dehşete kapıldı. Olaya tanık olanlar, onlara cin tutmuş adamın nasıl iyileştiğini anlattılar.[2]

Luka İncili. Bölüm VIII, 32-36

1 Ecinniler adlı şiirinden.

2 Cin tutmuş adamın İsa tarafından iyileştirilmesinin öyküsü, kanonik İncil çevirilerinde, Dostoyevski'nin buradaki epigraf alıntısından biraz farklıdır.

BİRİNCİ KISIM

Birinci Bölüm

Giriş Yerine Geçmek Üzere:
Saygıdeğer Stepan Trofimoviç Verhovenskiy'in Yaşam öyküsünden Birkaç Ayrıntı

I

Pek yetenekli bir yazar olmadığım için, bugüne dek hiçbir olayla öne çıkmamış olan kentimizde bu yakınlarda olup biten tuhaf olayları anlatmaya biraz geriden başlayarak, üstün yetenekli ve saygıdeğer Stepan Trofimoviç Verhovenskiy'in yaşamöyküsünden bazı ayrıntılara gireceğim. Bu ayrıntılar, anlatmayı düşündüğüm öykünün girişi yerine geçsin; asıl öykü sonra gelecek.

Hemen söyleyeyim: Stepan Trofimoviç'in aramızda hep özel bir yeri olmuş, hani nasıl derler, kendisi bir tür yurttaş rolü oynamış ve rolünü de tutkuyla sevmiştir; hem de onsuz yaşayamayacak denli. Onu bir tiyatro oyuncusuna benzeterek söylemiyorum bunları, Tanrı yazdıysa bozsun! Saygı duyduğum biridir o. Sanırım her şey alışkanlıktan kaynaklanıyor ya da –ve daha doğrusu– çocukluktan bu yana beyni uyuşana dek tanınmış biri olma hayalleri kurmaktan. Örneğin "polisin izlediği biri" olmak, "sürgün" olmak harika şeylerdi onun için. Bu iki küçücük kelimenin (izlenmek ve sürgün) her ikisinin de kendine özgü, klasik bir ışıltısı vardı ve bu ışıltı onun sonsuza dek gönlünü çelmiş, sonra da uzun yıllar içinde yavaş yavaş onu kendi gözünde, gururunu da okşayan, pek yüksek bir kaide üzerine

yükseltmişti. Geçen yüzyılda yazılmış bir İngiliz yergi romanının Gulliver adlı kahramanı, boyları iki parmak anca gelen cüceler ülkesinden döner; ancak kendini cüceler arasında dev görmeye öyle alışmıştır ki Londra sokaklarında dolaşırken de elinde olmadan yoldaki insanlara, arabalara bağırır, kendini hâlâ dev, çevredeki herkesi cüce görerek; onları ezmemesi için yana çekilmelerini, kendilerini korumalarını ister. Bu yüzden alaylara, sövgülere uğrar, hatta kimi arabacılar kamçılarıyla bile vururlar deve. İyi ama doğru mu bu yaptıkları? Alışkanlık... Neler yaptırmaz insana! Stepan Trofimoviç'i de aşağı yukarı benzer duruma düşüren şey alışkanlıktı. Yalnız onunki daha masum ve alçaltıcı sayılamayacak bir durumdu, çünkü kendisi dünyalar tatlısı bir insandı.

Ömrünün sonlarına doğru herkesin onu unuttuğunu bile düşündüğüm olur bazen; ama bu böyle diye, onu eskiden de kimselerin bilmediği söylenemez. Kendisinin bir süre için, geçen yüzyılın ünlü kişileri arasında yer aldığına en ufak kuşku yoktur ve bir zaman için, aslında hepi topu tek bir dakikacık boyunca adı –dönemin bu konuda biraz aceleci davranan ve sayıları hiç de az olmayan insanlarınca– Çaadayev, Byelinskiy, Granovskiy ve o sıralar yurtdışı etkinliklerine yeni yeni başlayan Herzen gibi adlarla birlikte bile anıldı. Ama Stepan Trofimoviç'in etkinliği, nasıl söylemeli... "çakışan olayların kasırgası"yla daha başladığı anda bitti. Ama işe bakın ki daha sonra yalnızca "kasırga"nın da değil, "olay" denilebilecek herhangi bir olayın da olmadığı ortaya çıktı. Bugünlerde büyük bir şaşkınlıkla –ama öte yandan da hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde– öğrendiğime göre Stepan Trofimoviç kentimizde meğer ne bizim sandığımız gibi sürgün olarak yaşamaktaymış, ne de herhangi bir zamanda polis tarafından izlenmiş! Bir insanda hayal gücü bu kadar mı güçlü olur! Attığı her adımın izlendiğine, kimi konularda kendisinden çekinildiğine, son yirmi yıl içinde ilimizi yöneten üç valinin de kendisiyle ilgili olarak başkentten kafa karıştırıcı bilgilerle doldurulduğuna ömrü boyunca inandı. Hatta biri çıkıp da yadsınamaz kanıtlarla korkmasını gerektirecek bir şey olmadığını kendisine söyleyecek olsa Stepan Trofimoviç buna kesinlikle gücenirdi. Bu arada kendisinin akıllı, yetenekli, başarılı bir insan olduğunu da söylememiz gerek, hatta her ne kadar bilimsel alanda pek bir şey, hatta hiçbir şey

yapmamışsa da, başarılarının bu alanı da kapsadığı söylenebilir. Fakat bilim adamlarıyla ilgili olarak Rusya'mızda durum çoğu kez böyle değil midir?

Kırklı yılların sonunda Avrupa'dan döndü ve üniversitede verdiği konferanslarla parladı. Aslında, hepi topu birkaç konferanstı verdiği ve galiba Araplar üzerineydi bunlar. Yine, Hanau adında minnacık bir Alman kasabacığının 1413-1428 yılları arasındaki toplumsal önemi ve Hansa Birliği'ndeki[1] önemiyle, gelişmesini engelleyen özel ve belirsiz nedenler üzerine çok parlak bir tez savunması daha oldu. Dönemin slavcılarına yönelik sert iğnelemeler içeren bu tezi bir anda, onu bir kaşık suda boğmaya hazır çok sayıda düşman edinmesine neden oldu. Üniversitedeki kürsüsünü kaybetmesinden sonra bir tür öç almak ve kendisine bütün bunları reva görenlere kimi kaybettiklerini göstermek için, Dickens'tan çeviriler yayınlayan ve George Sand'ın düşüncelerini yayan aylık bir ilerici dergide,[2] yaptığı son derece önemli bir araştırmanın başlangıç bölümünü yayınladı. Araştırması, bilmem hangi dönem şövalyelerinin son derece erdemli olmalarının nedenleri –ya da bunun gibi bir şey– üzerineydi yanılmıyorsam. En azından yüce, sıradışı soylu bir düşünce dile getiriliyordu bu çalışmada. Söylentilere göre, araştırmanın devamının yayınlanması hemen yasaklanmış, hatta söz konusu ilerici dergi de yayınladığı ilk bölümden dolayı epeyce bir sıkıntıya düşmüş. Büyük olasılıkla böyle olmuştur, çünkü o sıralar olmayacak şeyler değildi bunlar. Ancak bu olayda yazarın araştırmasını tembelliğinden bitirememiş olması daha büyük olasılıktır. Araplar üzerine verdiği dersleri kesmesine de, kendisinin kaleme aldığı "birtakım durumlar"ı açıklayan bir mektubun, bir şekilde birilerinin –olasılıkla gerici düşmanlarının– eline geçmesiyle kendisinden birtakım açıklamalar istenmesi neden olmuştu. Ne kadar doğru bilemiyorum, ama tam o sıralarda Petersburg'da da devlet karşıtı, otuz kişilik çok büyük bir derneğin[3] ortaya çıkarıldığı öne sürüldü. Söylentilere bakılacak olursa dernek, öyle böyle değil, bizzat Fourier'yi[4] çevirmeye hazırlanıyordu. Terslik bu ya, tam da o sıralarda Moskova'da, Stepan Trofimoviç'in o tarihten altı yıl önce, daha ilk gençlik yıllarının başında Berlin'de yazdığı ve kopyası –edebiyat meraklısı iki gençle bir üniversite öğrencisi arasında– elden ele dolaştırılan bir şiiri ele geçirildi. Stepan Trofimoviç bu şiirini kendi el yazısıyla yazıp imzalayarak harika bir sahtiyan cilt içinde bana da

armağan etti, şiir şu anda masamın üzerinde duruyor. Şiirsellikten tümden de yoksun olduğu söylenemeyecek, hatta bir ölçüde yeteneğin bile görülebildiği bir şiir bu. Aslında biraz tuhafça, ama o yıllarda, yani otuzlarda ozanlar hep böyle şeyler döktürürlerdi. Şiirin konusunu anlatmaktaysa epey zorlanırım, doğrusu tek kelimesini bile anlamadım. Faust'un ikinci bölümünü anımsatan, lirik–dramatik yapıda bir alegori olduğunu söyleyebilirim ancak. Kadınlar korosuyla açılır sahne, ardından erkekler korosunu görürüz; sonra birtakım güçler korosu, en sonra da henüz yaşamamış, ama yaşamaya can atan ruhlar korosu çıkar sahneye. Koroların hepsi de son derece belirsiz, anlaşılmaz bir şeyler söyler; galiba birinin uğradığı lanetten söz ederler, ama alabildiğine mizahi bir dille. Derken sahne bir anda değişir ve böceklerin bile şarkı söylediği bir "Hayat Bayramı" başlar: Bir kaplumbağa Latince birtakım dualar okur; hatta yanlış anımsamıyorsam bir mineral, yani canlı olmayan bir şey bile bir şeyler söyler bu bölümde. Herkes durmamacasına şarkı okur, konuştukları zamansa anlaşılmaz, ama yine en yüksek düzeyde anlamlı sözlerle birbirlerini yererler. Sonra sahne yine değişir, yabanıl bir manzara görürüz, derin dağ boğazları arasında uygar bir genç adam yerden kopardığı otları ağzına atıp emer... Peri kızının bu otları niçin emdiği sorusuna, kendinde aşırı bir yaşam gücü hissettiğini ve unutuluşu aradığını ve onu bu otların özsuyunda bulduğunu söyleyecektir. Ama onun asıl arzusu bir an önce aklını yitirmektir (Besbelli gereksiz bir arzu). Derken yağız bir ata binmiş, güzeller güzeli bir delikanlı görünür; delikanlının ardındaysa her ulustan insanların bulunduğu muazzam bir kalabalık vardır. Genç adam ölümü simgeler, ardındaki yığınlarsa ölüme susamışlardır. Nihayet son sahnede birdenbire Babil Kulesini görürüz, birtakım tutsaklar yeni bir umut şarkısıyla onun katlarını tamamlamaya çalışmaktadır. Kulenin en üst katı da tamamlanınca Olympos'un sahibi gülünç bir biçimde kaçar gider, durumun farkına varan insanoğlu hemen onun yerini alır ve yepyeni bir hayata başlar. İşte vaktiyle bu yapıtı tehlikeli bulmuşlardı. Geçen yıl Stepan Trofimoviç'e yapıtının günümüzde tümüyle masum sayılacağını söyleyerek bastırmayı önerdiysem de, kendisi belirgin bir hoşnutsuzlukla önerimi geri çevirdi. Yapıtının hiçbir tehlikesinin olmadığı fikri hoşuna gitmemişti. Bana karşı iki koca ay süren soğukluğu da sanırım bundan kaynaklandı. Ama sonra ne

oldu dersiniz? Tam da benim yapıtını burada bastırmayı önerdiğim günlerde şiir orada, yurtdışında, devrimci bir dergide, hem de Stepan Trofimoviç'ten habersiz yayınlanıverdi. Önce korktu Stepan Trofimoviç, sonra soluğu valinin yanında aldı, sonra Petersburg'a kendinin bu işte parmağı olmadığını açıklayan soylu duygularla dolu bir mektup yazdı; ancak bana da iki kez okuduğu bu mektubu nereye, hangi adrese yollayacağını bilemediği için postaya veremedi. Bir ay boyunca içi içini yedi, ancak ben bu sırada bile yüreğinin en içrek kıvrımlarında gizliden gizliye bir sevinç duyduğundan eminim. Her gece koynunda bu dergiyle girdi yatağına, gündüzleri dergiyi şiltesinin altına gizledi, hatta hizmetçi kadının yatağını düzeltmesine bile izin vermedi. Her gün bir yerlerden gelecek bir telgraf bekliyor, o arada da herkese tepeden bakıyordu. Hiçbir yerden telgraf falan gelmedi. Bunun üzerine benimle yeniden barıştı ki bu da kendisinin ne denli temiz, kin tutmaz, arı duru bir insan olduğunu gösterir.

II

Bütün bunların ona hiç acı vermediğini söyleyecek değilim. Ben yalnızca şu anda kesinlikle inandığım bir şeyi söylüyorum: Gerekli açıklamaları yaptıktan sonra Araplar üzerine verdiği dersleri istediği kadar sürdürebilirdi Stepan Trofimoviç. Ama o aşırı onur düşkünlüğünden kaynaklanan gereksiz bir alınganlıkla "olayların kasırgası"nın meslek yaşamını sonsuza dek bitirdiğine karar verdi. Ama gerçeği söylemek gerekirse meslek yaşamındaki değişikliğin asıl nedeni, bir tümgeneralin eşi ve sayılı zenginlerden olan Varvara Petrovna Stavrogina'nın, biricik oğlunun eğitimini ve tüm zihinsel gelişimini, üstün bir eğitmen ve bir dost olarak üzerine almasıyla ilgili son derece nazik ricasıydı; bu önerinin göz kamaştırıcı bir ücret karşılığında yapıldığından söz etmeye bile gerek yok elbette. İlk kez Berlin'de, tam ilk karısından dul kaldığı günlerde aldığı bu öneri daha sonra bir kez daha yinelenmişti. İlk karısı bizim kentten, aslında oldukça çekici, hoş, ama aklı bir karış havada bir kızcağızdı. İlk gençlik çağlarında, henüz bilinçsizken evlendiği bu hoş hanıma para

yetiştirememek ve başka bazı hassas konular nedeniyle kendisi sanırım epeyce acı çekti. Birbirlerinden ayrı geçirdikleri üç yılın sonunda kadın ardında beş yaşında bir oğlan –üzgün bir zamanında Stepan Trofimoviç'in yanımda ağzından dökülen sözleriyle: "Üzerine henüz hiç keder gölgesi değmemiş, mutlu bir aşkın meyvesini"– bırakarak Paris'te öldü. Yavru hemen Rusya'ya gönderildi ve orada, uzak, ıssız bir ilde, uzak birtakım akraba teyzelerin ellerinde büyüdü. Varvara Petrovna'nın o zamanki önerisini geri çeviren Stepan Trofimoviç, eşini yitirmesinin üzerinden bir yıl bile geçmeden ve –asıl önemlisi– ortada böyle bir şey yapmasını gerektirecek hiçbir neden yokken, konuşmaktan pek hoşlanmayan Berlinli bir kızla evlendi. Beri yandan, eğiticilik görevini geri çevirmesinin bir nedeni daha olduğu ortaya çıktı: O sıralar her yerde tanınan bir profesörün sahip olduğu ünü çok çekici bulduğu için, kendi kartal kanatlarını da bir sınavdan geçirme amacıyla zaten ne zamandır hazırlanıp durduğu üniversiteye balıklama atladı. İşte, yanmış kanatlarıyla kalakaldığı şu anda, ilk seferinde de kendisini ciddi bir ikircim içinde bırakan öneriyi anımsıyordu. Evlilikleri daha bir yılı bile doldurmamışken ikinci eşinin de ani ölümü işe son noktayı koydu. Sözü hiç dolandırmayacağım: Aslında olayı bitiren, Varvara Petrovna'nın ona karşı beslediği ateşli yakınlık ile paha biçilmez, nasıl demeli, klasik dostluk duygusu oldu; tabii dostluk için böyle şeyler söylenebilirse. Stepan Trofimoviç kendini bu dostluğun kollarına bıraktı; sonuç: Yirmi küsur yıldır süren sağlam, berkitilmiş bir ilişki. "Kendini kollarına bıraktı" dedim diye kimsenin kafasından, Tanrı göstermesin, gereksiz ve hınzırca şeyler geçmesin. Bu kollar ya da kucak deyişinden yalnızca en soylu, en etik duygular anlaşılmalıdır. Bu iki çok ilginç varlık çok ince, çok duyarlı, pek nazik bir bağla sonsuza dek birbirine bağlanmıştı.

Stepan Trofimoviç'in eğitmenlik işini kabul etmesinin bir nedeni de, karısının ölümünden sonra kendisine kalan çiftliğin –küçücük bir yerdi burası– Stavroginler'in görkemli çiftliklerinin de bulunduğu Skvoreşniki'ye komşu olmasıydı. Buradaki çalışma odasının üniversitenin o bitmez tükenmez dağdağasından uzak sessizliğinde kendini bilime adayabilir ve yapacağı derinlikli araştırmalarla ulusal edebiyatımızı zenginleştirebilirdi. Araştırma falan gibi şeyler yapılmadı. Buna karşılık, geri kalan tüm

yaşamını, yirmi yılı aşkın bir süreyi yani, “yurdunun karşısında canlı bir sitem anıtı gibi” durarak geçirebilme olanağı bulunduğunu anladı.

Canlı bir sitem anıtı gibi
....
Dikildin yurdunun karşısında
Liberal-idealist.

Ancak halk ozanının[5] sözünü ettiği kişinin, böyle bir şeyi eğer kendisi de istiyorsa pek sıkıcı olmasına karşın, ömür boyu o pozda durmaya hakkı vardır. Bizim Stepan Trofimoviç ise bu tür insanların yanında yalnızca bir taklitçiydi. Zaten dikilmekten yorulduğu için de sık sık devrilip yatıyordu. Ancak yiğidi öldür hakkını yeme, yatar pozisyondayken bile o sitem anıtı havasını koruyordu ki bizim kent için bu kadarı yetip de artıyordu bile. Kulüpte, oyun masasındayken görmeliydiniz onu! Her haliyle sanki şöyle söyler gibiydi: “Kâğıtlar! Sizinle aynı masada olmam ne saçmalık! Siz ve ben bağdaşacak şeyler miyiz? Kim verecek bunun hesabını? Meslek hayatımı mahveden kim, kim onu bir karmaşaya döndürdü? Eh, eğil bakalım önümde Rusya!” ve azametli bir havayla elindeki kupa kozunu atarak yerdeki kartı kırardı.

Doğrusunu söylemek gerekirse kâğıt oynamayı dehşetli severdi. Son zamanlarda sürekli kaybetmesinden dolayı Varvara Petrovna’yla sık sık tatsızlıklar yaşamaya başlamıştı. Ama bunları daha sonra anlatacağım. Şimdilik, kendisine vicdan sahibi adam bile denilebileceğini, hatta bu yüzden sık sık üzüntüler yaşadığını söylemekle yetineyim. Varvara Petrovna’yla bütün o yirmi yıllık dostlukları süresince her yıl üç dört kez, gerçekte melankoliden başka bir şey olmayan, ama bizim, saygıdeğer Varvara Petrovna’nın pek hoşuna giden bir deyişle “yurttaş acısı”[6] adını verdiğimiz bazı hallere kapıldı. Sonraki yıllarda bu kapılmayı şampanyaya kapılma izledi; ama duyarlı Varvara Petrovna onu ömrü boyunca bütün bu türden bayağı düşkünlüklere karşı korudu. Tam da ihtiyacını duyduğu şeydi bu: Bir dadı. Çünkü zaman zaman çok tuhaf şeyler yapıyordu: Acısının en yoğun anında sıradan biri gibi gülüveriyordu. Kimi zaman da kendinden gülünç bir dille söz ediyordu. Varvara Petrovna nükteli konuşmalardan korktuğu kadar hiçbir şeyden korkmazdı. Bu, gerçekten melek suretinde, yalnızca en soylu duygularla hareket eden bir klasik-kadındı, bir hami-

kadın. Bu yüce kadının yoksul arkadaşı üzerinde tam yirmi yıl süren etkisi gerçekten pek büyüktü. O bakımdan bu kadından ayrıca ve özellikle söz etmemiz gerekiyor ki bunu da hemen şimdi yapmak niyetindeyim.

III

Tuhaf dostluklar vardır: Iki dost birbirini paralamaya hazırdır, ama yine de yaşam boyu birbirlerinden ayrılamazlar. Hatta neredeyse olanaksızdır ayrılmaları. Kim şımarıklık edip dostluk bağlarını koparmaya yeltenirse hemen ertesi gün hasta olup yataklara düşer, hatta bu nedenle ölebilir bile. Stepan Trofimoviç'in de Varvara Petrovna'yla yaptığı çok özel görüşmelerden sonra onun çıkıp gitmesinin hemen ardından, birkaç kez oturduğu koltuktan fırladığı gibi duvarları yumrukladığını kesinlikle biliyorum.

Kelime oyunu falan yapıyor değilim. Hatta bir seferinde yumruğunun şiddetinden duvarın sıvaları bile döküldü. Benim böylesi ince bir ayrıntıyı nereden bildiğim sorulacaktır? Ya olay sırasında orada olduğumu söylersem? Ya Stepan Trofimoviç başı omzumda, ağlaya ağlaya kendisi anlatmışsa bütün olup bitenleri? Böyle anlarda neler anlatmazdı neler! Ama bu hüngürdemelerin ardından ne gelirdi bilir misiniz? Hemen ertesi gün nankörlüğünden dolayı kendisini çarmıha germeye hazır bir durumda "Varvara Petrovna'nın incelikler âleminden bir melek ve bir onur anıtı, kendisininse bunların tam tersi bir yaratık" olduğunu bana bildirmek için ya beni yanına çağırır ya da kendisi bir koşu bana gelirdi. Yalnız bana koşup gelmekle kalmaz, Bayan Varvara Petrovna'ya da son derece edebi bir dille yazılmış mektuplarla durumu açıklar, birtakım itiraflarda bulunurdu: Örneğin geçenlerde, ne geçenlerdesi daha dün bir yabancıya, Varvara Petrovna'nın onunla birlikte olmasının tek nedeninin sadece bir bilgin olarak onun ününden ve saygınlığından yararlanmak olduğunu, gerçekteyse onun bilginliğini ve dehasını hep kıskandığını söylemiş... Varvara Petrovna aslında ondan nefret ediyormuş, ancak o çeker gider ve böylece kendisinin sanat koruyuculuğu ününe zarar gelir diye korkusundan bunu dile

getiremiyormuş... Bir yabancıya böyle şeyler söyleyebildiği için kendi gözünde çok alçalmış, bu yüzden canına kıymaya karar vermiş... Durum böyle olunca da kendisinden her şeyi çözüverecek olan o son kelimeyi bekliyormuş, vb. vb. Bütün bu anlatılanlardan, elli yaşındaki bebelerin bu en masumlarının sinir krizlerinin nerelere varabileceğini kestirmek zor olmasa gerek! İncir çekirdeğini doldurmayacak bir olaydan dolayı aralarında kopan bir fırtına üzerine Stepan Trofimoviç'in kaleminden çıkma bu türden bir itiraf mektubunu ben de okumuştum. Bu beni dehşete düşüren zehir zemberek mektubu yollamaması için kendisine yalvardığımı hatırlıyorum.

Ama o sıtmalıymış gibi sayıklıyordu:

— Asla! Dürüst olmalıyım... onur... görevim... ona her şeyi... her şeyi itiraf etmezsem... ölürüm!

Böyle sayıklayarak mektubu postaya verdi.

Ayrıldıkları nokta da tam burasıydı: Varvara Petrovna asla yollamazdı böyle bir mektubu. Ama yazmak Stepan Trofimoviç için bir tutkuydu; aynı evi paylaşmalarına karşın Varvara Petrovna'ya yine de yazardı, hatta isteri krizine tutuldu mu günde iki kez yazdığı bile olurdu. Varvara Petrovna'nın bu mektupları özenle okuduğunu, hatta aynı gün gelen iki mektubu bile büyük bir dikkatle okuduğunu, sonra da bunları aralarında gruplandırarak özel bir kutuya kaldırdığını çok iyi biliyorum. Tabii mektupların kalbinde de ayrı bir yeri vardı. Dostunu bütün gün beklediği yanıttan yoksun bıraktıktan sonra akşam, dün sanki önemli hiçbir şey olmamış gibi bir araya gelirdi onunla. Zaman içinde dostunu öyle terbiye etti ki, bir gün önce olup bitenler üzerine bir şey sormaya cesaret edemez oldu Stepan Trofimoviç; bunun yerine Varvara Petrovna'nın gözlerine şöyle bir bakardı, o kadar. Ama Stepan Trofimoviç her şeyi unutsa da, Varvara Petrovna hiçbir şeyi unutmazdı; Stepan Trofimoviç kimi kez hatta aynı gün olan olayı bile unutur, onun sakin, soğukkanlı duruşundan da cesaret alarak gülüp neşelenmeye, arkadaşları falan da geldilerse hele, şampanya şımarıklıkları, birtakım zıpırlıklar yapmaya başlardı. Böyle anlarda nasıl da ağulu gözlerle bakardı ona Varvara Petrovna! Hiç farkına varmazdı o bu bakışların. Bir hafta, bir ay, hatta bazen altı ay sonra bir rastlantıyla, yazdığı bu mektuplardan tek bir kelime hatırına gelirdi, ama hemen sonra bunu bütün

ayrıntılarıyla olayın kendisini ve mektubun bütününü hatırlaması izlerdi. Bir anda yüzü utançtan ateş gibi yanmaya başlar, hatta mide ve bağırsakları bozulurdu. Bu nöbetler halinde gelip giden ve dayanılmaz acılar veren mide bağırsak bozulması geçirdiği nöbetin sonuna doğru kendini gösterirdi ve bedeninin kendine özgü, ilginç özelliklerinden biriydi.

Gerçekten de Varvara Petrovna galiba ondan sık sık nefret ederdi. Stepan Trofimoviç'inse onunla ilgili olarak son ana dek farkına varamadığı bir durum vardı: En sonunda Varvara Petrovna'nın oğlu olmuştu! Onun yarattığı... hatta evet, neden olmasın: Onun icat ettiği bir şey olmuştu. Onun etinden kemiğinden bir parçaydı kendisi artık! Yalnızca onun dehasını kıskandığı için falan değildi onu yedirip içirmesi, bakıp kollaması. Böyle bir düşüncenin akıldan geçirilmesi bile kimbilir nasıl üzerdi kadıncağızı! Kalbini doldurup taşıran nefret, kıskançlık ve küçük görme gibi duyguların arasında dizginleyemediği, karşı koyamadığı bir sevgi de besliyordu yüreğinin derinlerinde Stepan Trofimoviç'e karşı. Onu kendi gözünden bile sakınmış, yirmi iki yıl boyunca ozan olarak, bilim adamı olarak ününe, saygınlığa toz konmasın diye geceler boyu uykuyu durağı yitirmişti. Onu kendisi bulmuştu; onun buluşuydu. Buluşuna da önce kendisi inanmış, iman etmişti. Bir bakıma onun hayalleriydi o. Ama bunun için gerçekten biraz fazla şey istiyordu ondan, bazen hatta kölelik oluyordu istediği. Akıl almaz ölçüde kin tutan bir kadındı. Yeri gelmişken yaşanmış iki olay anlatayım.

IV

Köylülere özgürlüklerinin verileceği haberlerinin ilk duyulmaya başladığı ve bütün Rusya'nın yeni bir doğum heyecanıyla bayram yaptığı günlerde, bu reform işlerinin içinde olan, çevresi pek geniş Petersburglu bir baron kentimizden geçerken Varvara Petrovna'yı ziyaret etti. Varvara Petrovna için bu ziyaretin olağanüstü önemi vardı, çünkü yüksek sosyeteyle ilişkileri kocasının ölümünün ardından giderek gücünü yitirmiş, zaman içinde büsbütün zayıflamış ve sonunda da tümüyle sona ermişti. Bir saat kadar süren ziyareti sırasında barona çay sunuldu. Başka kimse yoktu yanlarında;

ama bir süre sonra Varvara Petrovna, Stepan Trofimoviç'i çağırıp barona takdim etti. Baron galiba bir şeyler duymuştu Stepan Trofimoviç hakkında ya da duymamıştı, ama duymuş görünüyordu. Her neyse, baron çay içerken pek ilgilenmedi Stepan Trofimoviç'le. Stepan Trofimoviç de kuşkusuz kendini sıradan biri gibi gösteremezdi, konuğu etkilemek için davranışları alabildiğine zarifti. Köken olarak öyle yüksek çevrelerden falan gelmiyordu, ama küçük yaşlarından başlayarak Moskova'nın tanınmış ailelerinden birinin yanında yetişmişti ve galiba oldukça iyi yetişmişti; bir Parisli gibi Fransızca konuşabiliyordu. Böylelikle baronun, uzak ve ıssız bir taşra kentinde de olsa Varvara Petrovna'nın çevresinde ne çapta insanların bulunduğunu bir bakışta anlaması sağlanmış olacaktı. Ne var ki öyle olmadı. Baron büyük reforma ilişkin yeni yeni yayılmaya başlayan söylentileri doğruladığında Stepan Trofimoviç kendini tutamayarak "Yaşşa!" diye bağırdı, hatta elleriyle de sevincini belli eden bir hareket yaptı. Aslında bağırmasında bir kabalık yoktu, hatta bağırışının kibarca olduğu bile söylenebilirdi. Sevinç gösterisi sanki önceden planlanmış, el hareketleri ise çaydan yarım saat kadar önce ayna karşısında çalışılmış gibiydi; ama yine de istenen elde edilemedi ve bu çabalar baronu önce hatta hafifçe gülümsettiyse bile daha sonra büyük reformla ilgili olarak Rus insanının kalbinin tam da ondan beklendiği gibi sevecenlikle dolu olduğu şeklinde bir cümleyle işi ustaca toparladı. Bunun hemen ardından da ayrıldı. Giderken Stepan Trofimoviç'e iki parmağını uzatmayı unutmadı. Salona dönünce Varvara Petrovna önce masa üstünde bir şey arar gibi yaparak üç dakika kadar sustu, sonra ansızın Stepan Trofimoviç'e dönerek, yüzü bembeyaz, gözleri iki kor:

— Bu yaptığınızı hiç ama hiç unutmayacağım! –diye fısıldadı.

Ertesi gün dostunu gördüğünde hiçbir şey olmamış gibi davrandı ve bir gün önceki tatsızlıktan asla söz etmedi. Ama on üç yıl sonra, trajik bir anda bütün bunları anımsadı ve tıpkı on üç yıl önce olduğu gibi bembeyaz bir yüzle aynı serzenişte bulundu. "Bu yaptığınızı hiç ama hiç unutmayacağım!" sözlerini ömrü boyunca yalnız iki kez söyledi dostuna. Baronla ilgili olanı ikinci olaydı. Ama son derece karakteristik olan ilk olay da Stepan Trofimoviç'in hayatında galiba öyle büyük bir rol oynadı ki, bunu da anlatmadan geçemeyeceğim.

1855 yılı; ilkyaz; aylardan Mayıs; aklı başından bir karış yukarıda, havai bir ihtiyar olan Tümgeneral Stavrogin hareket halindeki orduya katılmak üzere Kırım'a gitmekteyken yolda midesini bozarak ölür ve haberin Skvoreşniki'ye ulaşmasıyla dul Varvara Petrovna'nın tepeden tırnağa yasa bürünmesi bir olur. Aslında galiba çok da üzülüp kahrolmaz, çünkü karakter uyuşmazlığından dolayı son dört yılı ayrı geçirmişler, yine de kocasına düzenli bir aylık gelir sağlamıştır (Tümgeneralin hepi topu yüz elli can ile bir de asker aylığı vardır; tabii bir de üst tabakayla ilişkileri, ünü ve saygınlığı. Geri kalan tüm zenginlik ve Skvoreşniki Konağı, çok zengin bir mültezimin biricik kızı Varvara Petrovna'ya aittir). Ölüm haberi beklenmezliğiyle Varvara Petrovna'yı yine de sarsmıştır ve yaslı kadın herkesten, her şeyden uzaklaşarak tam bir yalnızlığa gömülmüştür. Stepan Trofimoviç'in onu bir an bile yalnız bırakmadığını söylememiz gereksiz.

Mayıs da mayıstı hani! Hele akşamların güzelliği anlatılır gibi değildi. Kuşkirazları çiçeğe durmuştu. Her akşam bahçedeki çardakta bir araya gelen iki dost birbirine duygu ve düşüncelerini açarak gece yarılarına dek oturuyordu. Alabildiğine şiirsel anlardı bunlar. Yazgısındaki değişikliğin etkisiyle Varvara Petrovna her zamankinden çok konuşuyordu. Dostunun yüreğine sanki usulca sokuluverdiği böyle akşamlardan birinde Stepan Trofimoviç'in aklına tuhaf bir düşünce geldi: “Bu teselli bulmaz dulun, sakın kendisiyle ilgili birtakım düşünceleri, bir yıllık yas süresinin sonunda ondan evlilik önerisi gibi bir beklentisi olmasındı?” Yakışıksız bir düşünce elbette. Ama gözü yükseklerde olanlarda gelişimlerindeki çok yönlülük nedeniyle bile bazen böyle yakışıksız düşüncelere kapılma eğilimi görülebilir. Zihnini yoklayan düşünceyi enine boyuna inceledikçe gerçekliğine aklı daha da yattı. “Evet, söz konusu olan az buz bir servet değil, ama yine de...” Gerçekten de Varvara Petrovna'nın güzel bir kadın olduğunu söyleyebilmek olanaksızdı: Uzun boylu, solgun benizli, iri kemikli, bir atınkini andıracak kadar uzun yüzlü bir kadındı. Kuşkular içinde kıvranıyordu Stepan Trofimoviç, hatta kararsızlığından dolayı iki kez ağladı bile (evet, vara yoğa ağlardı). Akşamları çardakta otururlarken elinde olmadan kapris, alay, işve ve aynı zamanda kibir karışımı tuhaf bir ifade belirmeye başlamıştı yüzünde. İnsanın elinde olmayan, tümüyle gayri ihtiyari bir gelişmedir bu; hatta kişi ne denli saygın, soylu biriyse yüzündeki

bu ifade de o denli belirgindir. Durumun tam ne olduğunu kuşkusuz bir tek Tanrı bilebilir, ancak Varvara Petrovna'nın kalbinde, Stepan Trofimoviç'in kuşkularının tam karşılığı olan duyguların çekirdek halinde bile bulunmadığı da bir gerçektir. Stepan Trofimoviç'in ünlü bir adı olmasına karşın, Stavrogina adını da onun adıyla değiştirmek isteyeceği kuşkuludur. Belki de yalnız kadınca bir oyun, kadınlar için pek doğal, bilinçdışı kadınca bir gereksinimin dışavurumuydu. Yine de emin değilim; kadın kalbinin derinlikleri bugün bile bilinmezlerle dolu! Biz anlatmayı sürdürelim.

Dostunun yüzündeki tuhaf anlamı sezinlemesi çok sürmedi Varvara Petrovna'nın. Sezgileri güçlü, duyarlı bir kadındı, Stepan Trofimoviç'se zaman zaman pek saftı. Yine de akşamları eskisi gibi geçiyordu; hep şiirsel, hep ilginç şeyler üzerineydi konuşmaları. Bir gece coşkulu, şiir dolu konuşmalardan sonra Stepan Trofimoviç'e ayrılan ek yapının eşiğinde sıcak, candan bir el sıkışmayla birbirlerinden dostça ayrılmışlardı. Stepan Trofimoviç her yaz, o kocaman Skvoreşniki Konağından bahçedeki küçük ek yapıya taşınırdı. Kafası oldukça karışıktı evine girdiğinde; dudaklarına iliştirdiği sigarasını yakmadan açık pencerenin önünde yorgun, dalgın öylece durup, ışıldayan ayın çevresinden süzülen tüy gibi hafif, beyaz bulutlara bakıyordu ki birden arkasından gelen hafif bir hışırtıyla ürperdi, dönüp baktı. Daha birkaç dakika önce ayrıldığı Varvara Petrovna duruyordu karşısında. Yüzü sapsarı, hatta hafiften mavileşmiş gibiydi; sıkılı dudaklarının uçları seğiriyordu. Tam on saniye kımıldamadan durup sert, amansız bakışlarını karşısındakine diktikten sonra çabuk çabuk:

— Bu yaptığınızı hiç unutmayacağım! –dedi.

Stepan Trofimoviç on yıl sonra bana bu öyküyü anlatırken önce kapıyı sıkıca kapamış, sonra da o anda yerinde âdeta donup kaldığını söylemişti fısıldayarak; Varvara Petrovna'nın ne zaman gittiğini bile fark etmemişti. Dostu bu olaya ilişkin hiçbir sitemde, anıştırmada bulunmadığı ve ilişkileri eskisi gibi sürüp gittiği için Stepan Trofimoviç ömrü boyunca bu olayı hastalık öncesi bir karabasan gibi görme eğiliminde oldu. Üstüne üstlük o gece gerçekten de hastalandı, iki hafta süren hastalığı boyunca çardak görüşmeleri de kesildi.

Bunun bir sanrı olması olasılığına karşın yaşamı boyunca her gün olayın devamını, sonraki gelişmelerini ve bir çözüme ulaşmasını bekledi durdu.

Öylece bitivermiş olduğuna hiç inanamadı. Durum gerçekten böyleyse dostuna zaman zaman çok tuhaf bakması gerekirdi.

V

Bütün ömrünce giydiği kıyafetin yaratıcısı da Varvara Petrovna'ydı. Pek şık, değişik bir kıyafetti bu: Üzerine tam oturan, uzun etekli, neredeyse çene altına kadar düğmeli, siyah bir redingot; geniş kenarlıklı, yumuşacık bir şapka (yazları hasır olurdu); iri düğümlenmiş, kısa uçları serbestçe sallanan beyaz bir kravat; gümüş topuzlu bir baston. Bütün bunlara neredeyse omuzlara dek inen saçları da eklemek gerek. Koyu kumraldı saçları ve son zamanlarda kırlar görülmeye başlamıştı. Sakal da, bıyık da bırakmazdı. Dediklerine göre gençliğinde olağanüstü yakışıklıymış. Bana kalırsa yaşlılığında da son derece etkileyiciydi. Hem elli üç yaşında yaşlılık da nereden çıktı şimdi? Kaldı ki yaşını göstermemek gibi bir kaygısı olmadığı gibi, ağır oturaklı bir yaşta oluşuyla böbürlenirdi bile. Nasıl böbürlenmesin: Değişik kostümü, ince, uzun bedeni, omuzlarına inen saçlarıyla bir patriğe ya da daha tam bir benzetmeyle ozan Kukolnik'in otuzlu yıllara ait bir yayında yer alan ve onu bir yaz bahçesinde, çiçeklenmiş bir leylak ağacı altındaki bir bankta, her iki eliyle birden bastonuna dayanmış, yanında açık bir kitap, hülyalı gözleri günbatımına dalıp gitmiş otururken betimleyen taşbaskı portresine benzerdi. Kitap demişken, kendisinin son zamanlarda okumaktan uzaklaşır gibi olduğunu belirtmeliyim. Yani son günlerde demek istiyorum. Varvara Petrovna'nın abone olduğu çok sayıda gazete ve dergiyi sürekli okurdu. Rus edebiyatının başarılarıyla da her zaman ilgilenir ve o arada onurundan hiçbir şey yitirmezdi. Bir aralar kendini ülkenin iç ve dış siyasetiyle ilgili üst düzey incelemelere kaptırdıysa da bir süre sonra bıktı ve bıraktı. Bir de, bahçeye çıkarken yanına Tocqueville'i alması, cebine de kimselere göstermeden Paul de Kock'u sokması vardır, ama önemsiz bir olaydır bu.[7]

Bu arada Kukolnik'in resmi üzerine de birkaç şey söyleyeyim: Daha Moskova'da yatılı bir soylular okulunda okuduğu genç kızlık yıllarında

geçmişti Varvara Petrovna'nın eline bu resim. Önüne gelene, o arada öğretmenlerine, en çok da yazı ve resim öğretmenlerine âşık olan bütün yatılı kız öğrenciler gibi görür görmez âşık oldu resme. Bize burada ilginç gelen yatılı okul öğrencilerinin alışkanlıkları değil; Varvara Petrovna'nın ellisine geldiğinde bile bu resmi en özel ve değerli eşyaları arasında saklamasıdır ve Stepan Trofimoviç'e bu resimdekine benzer birkaç giysi diktirmesi de belki aynı nedenledir. Ama kuşkusuz, bu da önemsiz bir olay.

Başlangıçta, daha doğrusu Varvara Petrovna'nın evindeki yıllarının ilk yarısında Stepan Trofimoviç hâlâ bir yapıtın düşlerini kuruyor ve yazmak için her gün tam bir ciddiyetle masasının başına geçiyordu. Ama bu yılların ikinci yarısında bildiği her şeyi unutmuş gibiydi. Ondan gitgide daha sık şöyle sözler duyar olmuştuk: "İşe başlamaya hazır gibiyim; bütün malzemeler toplandı, gelgelelim bir türlü çalışmaya başlayamıyorum, içimden çalışmak gelmiyor! Ne gelir elden!" Sonra derin bir kederle başını önüne eğerdi. Hiç kuşkusuz onu bizim gözümüzde bir bilim çilekeşi olarak yüceltmeye bu kadarı da yeterdi, ancak onun peşinde olduğu şey başkaydı. "Unutuldum! Kimselere gerekli değilim artık!" diye yakınırdı. Bu zoraki iç sıkıntısı halleri özellikle de ellili yaşlarının sonlarında sıklaştı kendisinde. Varvara Petrovna sonunda işin ciddi olduğunu anladı. Dostunun unutulduğu ve kimselere gerekli olmadığı gibi bir düşünceye katlanamazdı. Stepan Trofimoviç'i hem avutmak, hem de ününü yeniden parlatmak için, tanıdık birkaç zarif edebiyat ve bilim insanının da bulunduğu Moskova'ya götürdü; ancak Moskova da derde derman olmadı.

Biraz değişik, özel zamanlardı... Tuhaf bir şeyler başlamıştı: Eski sessizliğe hiç benzemeyen, ama her yerde, hatta Skvoreşniki'de bile duyumsanan yeni bir şeyler... Değişik söylentiler geliyordu kulağımıza. Aslında her şey apaçık ortadaydı; ama bu yeni gelişmelere akıl almaz çoklukta düşüncenin eşlik ettiği de ortadaydı... Kafaları karıştıran da buydu: Bu düşüncelerde tam olarak ne söylendiğini, neyin dile getirildiğini kimse bilmiyordu. Varvara Petrovna huyu gereği, ne yapıp edip bu düşüncelerin gizemine ermek istiyordu. Böylece gazete ve dergi okumaya başladı; yurtdışında basılmış yasak yayınlarla[8] o sıralar yeni yeni dağıtılmaya başlanan bildirileri bile alıp okuyordu (bildirilerin hepsi eline geçiyordu). Okudukça kafası daha da karıştı... Tutup birtakım mektuplar yazdı: Pek

azına yanıt alabildi mektuplarının, üstelik her yanıt bir öncekinden daha anlaşılmazdı. Kendisine “bütün bu düşünceler”in aslının faslının ne olduğunu açıklaması için azametli bir tavırla Stepan Trofimoviç’i yanına çağırdıysa da, dostunun konuyla ilgili açıklamalarını da hiç doyurucu bulmadı. Stepan Trofimoviç’in dünyadaki bu genel hareketler üzerine düşünceleri inanılmaz ölçüde tepeden, kendini beğenmişçeydi. Dönüp dolaşıp, “Beni herkes unuttu... Kimseye gerekli değilim”e geliyordu. Ama işte sonunda onu da hatırladılar; önce sürgün çilekeş olarak yurtdışındaki yayınlarda, bunun hemen ardından da “ünlü bir galaksinin eski yıldızı” olarak Petersburg’da söz edildi kendisinden. Hatta onu Radişçev’le karşılaştıranlar bile oldu. Sonra biri çıktı, öldüğünü yazdı, yakında onun hakkında kapsamlı bir yazı da yayınlayacağı sözünü verdi. Stepan Trofimoviç bir anda dirildi, azametle kuruldu yerine. Çağdaşlarına bütün o tepeden bakışları bir anda yok oldu, harekete katılmak, herkese gücünü göstermek arzusuyla yandı içi. Varvara Petrovna her konuda kendine güvenini yeniden kazandı ve telaşla işe girişti. Alınan karar şuydu: Hiç zaman yitirmeden Petersburg’a gidilecek, her şey yerinde görülüp, hatta bizzat içinde yer alınarak uygulama içinde öğrenilecek ve olanağı bulunabilirse yepyeni bir harekete bütünüyle ve kopmaz biçimde katılınacaktı. O arada Varvara Petrovna kendi dergisini yayınlayacağını, buna hazır olduğunu ve bundan böyle yaşamını dergisine adayacağını açıkladı. İşlerin buralara geldiğini görünce Stepan Trofimoviç’in burnu biraz büyür gibi oldu; daha Petersburg yolundayken Varvara Petrovna’ya sanki kendisi onun koruyucusuymuş gibi birkaç davranışı oldu. Varvara Petrovna’nın yüreğinde yer etti bu. Petersburg sosyetesiyle eski ilişkilerini canlandırmak da bu yolculuğun nedenlerinden biriydi. Kendini bir şekilde sosyeteye hatırlatması, en azından böyle bir denemede bulunması gerekiyordu. Yolculuğun görünürdeki bahanesiyse, Varvara Petrovna’nın o sıralar liseyi bitiren biricik oğluyla buluşmaktı.

VI

Neredeyse bütün kışı Petersburg'da geçirdiler. Ama Büyük Perhiz'e doğru her şey, üzerinde gökkuşağı renklerinin oynaştığı bir sabun köpüğü gibi sönüverdi. Hayaller yıkıldı, kafa karışıklığına gelince, giderilmek şöyle dursun, büsbütün içinden çıkılmaz bir hal aldı. Her şeyden önce, bütün alçaltıcı girişimlere karşın minnacık da olsa bir ilişki kurulamadı sosyetede. Aşağılandığını hisseden Varvara Petrovna kendini bütünüyle "yeni fikirler"e bıraktı ve evinde akşamlar düzenlemeye başladı. Edebiyatçıları çağırdı, bir anda davetlilerle dolup taştı evi; sonra çağrılmadan, kendiliğinden gelenler doluştu; gelen, bir başkasını getiriyordu. Varvara Petrovna'nın hiçbir zaman görmediği kadar edebiyatçı bir aradaydı. Akıl almaz ölçüde kendini beğenmiş insanlardı bunların tümü de, ancak alabildiğine açıkyürekliydiler, görevlerini yerine getirmenin ötesinde bir şey yapmıyor gibiydiler. Hepsi değil kuşkusuz, ama sarhoş gelenler de oluyordu, sarhoşlukta daha dün keşfedilmiş, yeni ve özel bir güzelliğin farkına varmış bir havayla. Bir şeylerden akıl almaz ölçüde övünç duyuyor, gururlanıyor gibiydiler; hepsinin yüzünde az önce çok büyük bir sırrı öğrenmiş gibi bir anlatım vardı. Birbirleriyle sövgülü konuşuyor, bundan da övünç duyuyorlardı. Yazarlıklarının nereden geldiği, ne yazdıkları meçhuldü; ama aralarında eleştirmenler, romancılar, oyun yazarları, yergi yazarları, ifşaat yazarları vardı. Stepan Trofimoviç bir ara bunların en dar halkasına, hareketin tepe noktasına dek ulaşmayı başardı; ulaşılmaz derecede yüksekteydi yöneticiler ama yine de onu sevinçle karşıladılar. Hiçbiri kuşkusuz hiçbir şey bilmiyordu, adını duyan da yoktu¸ hakkında tek bildikleri, "bir fikri olduğu"ydu. Bu çevrenin dolaylarında Stepan Trofimoviç ağızlarından girdi, burunlarından çıktı ve sonunda bu Olym-pos sakinlerinin iki kez Varvara Petrovna'nın akşam toplantılarına katılmalarını sağladı. Son derece ciddi, sevecen, incelikli insanlardı; tavır ve davranışlarına diyecek yoktu. Bütün ötekiler onlardan çekinir gibiydiler. Ama besbelli bunların böyle şeylere vakti yoktu. Varvara Petrovna'nın öteden beri tanıdığı ve ilişkilerini pek zarif bir biçimde sürdürdüğü eski, ünlü edebiyatçılardan da o sıralar yolu Petersburg'dan geçen birkaçı toplantılara geldi. Ancak bu gerçekten çok ünlü kişilerin akıl almaz derecede sessiz, alçakgönüllü olduklarını gördüğünde Varvara Petrovna çok şaşırdı. Hatta bunlardan kiminin bu yeni süprüntü kalabalığına yaklaşmaya

ve onlara yüz kızartıcı biçimde yaltaklanmaya çalıştığını görünce şaşkınlığı daha da arttı. Stepan Trofimoviç'le ilgili olaraksa başlangıçta her şey yolundaydı: Onu desteklediler, birtakım edebiyat akşamlarında halkın önüne çıkardılar.[9] İlk kez topluluk karşısına çıktığı halk okumalarından birinde, tam beş dakika boyunca hiç zayıflamadan süren bir alkış tufanıyla selamlanışını hiç unutmadı. Dokuz yıl sonra bile –duyduğu gönül borcundan çok, doğasında var olan sanatçı mayasından dolayı– gözyaşlarıyla anımsadı bu olayı. Bir gün bana –ama yalnızca bana ve bir giz olarak– "Size yemin ederim ki," dedi, "hatta istediğinize sizinle bahse girerim ki, o kalabalık içinde beni tanıyan, benim hakkımda ufacık da olsa bir şey bilen tek bir kişi yoktu!" Doğrusu şaşırtıcı bir itiraftı bu, çünkü kürsüye çıktığında, onca heyecan içindeyken bile durumunun bu denli farkında olabilmesi keskin bir zekâsının olduğunu, ama öte yandan, dokuz yıl sonra bile bu olayı kırgınlık duymadan anımsayamaması da o kadar keskin bir zekâsının olmadığını gösteriyordu. Toplu imzaya açılmış birkaç protesto bildirisini imzalamaya zorladılar onu; neyi protesto ettiğine bile bakmadan attı imzasını. Varvara Petrovna'ya da "çirkin bir davranış"a karşı bir protesto metnini imzalattılar. Demem o ki bu yeni insanların çoğu her ne kadar Varvara Petrovna'nın evine ziyarette bulundularsa da, nedense ona küçük görür bir havayla ve gizlemeye bile çalışmadıkları bir alayla bakmak zorunda hissettiler kendilerini. Stepan Trofimoviç, sonraları üzüntülü bir anında bana Varvara Petrovna'nın kıskançlıklarının ta o günlerde başladığından dert yanmıştı. Varvara Petrovna bu insanlarla ortak yanlarının olmadığını, onlarla yapamayacağını anlıyordu kuşkusuz, ama yine de açgözlülükle ve kadınlara özgü isterik sabırsızlıkla evinde onları kabul ediyor, en önemlisi de onlardan hep bir şeyler bekliyordu. Aslında konuşmalara katılabilecekken pek söz almazdı bu akşam toplantılarında, dinlemeyi yeğlerdi daha çok. Sansürün kalkması, kalın okuma işaretinin alfabeden çıkarılması, mevcut alfabe yerine Latin alfabesinin benimsenmesi, dün sürgüne yollanan bilmem kim, Pasaj'da yaşanan bir skandal, Rusya'nın ulus esasına dayalı olarak özerk federatif devletlere bölünmesinin yararları, ordunun ve donanmanın varlığına son verilmesi, Dnyeper'e kadar olan bölgede Polonya'nın yeniden kurulması, köylü reformları ve bu konuda yayınlanan bildiriler; miras hakkının, ailenin,

çocukların ve din adamlarının varlığına son verilmesi, kadın hakları, Bay Krayevskiy'nin evi, vb., vb. gibi konular üzerine olurdu konuşmalar. Bu yeni insan kalabalığı içinde pek çok üçkâğıtçının bulunduğuna hiç kuşku yoktu, ancak yer yer şaşırtıcı bazı yanları olmakla birlikte pek çok dürüst, hatta basbayağı çekici denebilecek kişilerin bulundukları da bir gerçekti. Dürüst, namuslu olanlar, namussuzlardan ve kabalardan çok daha anlaşılmazdılar; ama kim kimin oyuncağıydı, belli değildi. Varvara Petrovna dergi yayınlamayı düşündüğünü söyleyince, bir yandan evi daha çok insanın akınına uğrarken, bir yandan da kendisine açık açık emek sömürücüsü ve kapitalist olduğu suçlamaları yöneltildi. Hem kaba ve teklifsiz, hem de hiç beklenmedik suçlamalardı bunlar. General Stavrogin'in eski silah arkadaşı ve dostu, bizim buralarda son derece inatçı ve huysuz biri olarak tanınan, aşırı yemek yiyen ve ateizmden aşırı korkan, kimi açılardan çok ama çok değerli, çok yaşlı General İvan İvanoviç Drozdov bir akşam Varvara Petrovna'nın evinde, tanınmış bir gençle tartışacak oldu. İlk sözü, "Böyle konuşabildiğinize göre general olmalısınız?" olan genç adam, sanki general sözünden daha ağır bir sövgü sözü bulamamış gibiydi. İvan İvanoviç'in yanıtı öfke doluydu: "Evet efendim, generalim, tuğgeneralim ve hükümdarıma yıllarca hizmet ettim... Sense bayım... bir tıfıl... ve... tanrıtanımazsın!" Çok çirkin, geçiştirilmesi zor bir skandal patladı. Ertesi gün basına yansıdı olay ve generali evinden hemen kovmayan Varvara Petrovna'nın bu "çirkin tutum"unu kınayan bir metin toplu imzaya açıldı. Resimli bir dergide Varvara Petrovna, General ve Stepan Trofimoviç'i üç gerici dost olarak bir arada gösteren bir karikatür yayınlandı; karikatürün hemen yanında da halk ozanının özel olarak bu olay için yazdığı bir yergi şiiri yer aldı. Bu arada özel bir not olarak belirtmek isterim: Bizde çoğu generalin gülünç bir biçimde, "Hükümdarıma hizmet ettim..." demek gibi bir alışkanlığı vardır; sanırsınız ki biz sıradan yurttaşlardan farklı olarak onların kendilerine özgü, bizimkiyle hiç ilgisi olmayan apayrı bir hükümdarları var!..

Petersburg'da daha fazla kalabilmeleri olanaksızdı; özellikle de Stepan Trofimoviç'in yaşadığı büyük *fiasco*dan sonra. Kendini tutamayıp sanatın yasalarından, ayrıcalıklarından söz etmeye kalkışması insanların ona daha da fazla gülmelerine neden oldu... Yaptığı son açık okumada,

“sürgün”lüğüne saygı duyulacağı varsayımından hareket ederek esaslı bir “sivil” konuşmayla yüreklerin en duyarlı yerlerine dokunmaktı niyeti. “Yurt”un gereksiz, yararsız, gülünç bir kavram, dininse zararlı bir kurum olduğunu öne süren düşünceye sonuna kadar katıldığını söyleyip, kararlı bir tavırla ve sesini de iyice yükselterek çizmenin boyunun Puşkin’in boyundan kısa, hem de epeyce kısa[10] olduğunu söyleyince, kendisini öyle acımasızca ıslıklamaya, yuhalamaya başladılar ki daha kürsüden inmeden gözyaşlarına boğuldu. Varvara Petrovna kendisini eve götürdüğünde neredeyse ölü gibiydi. Hiç durmadan ve ne dediğini bilmez halde “On m’a traité comme un vieux bonnet de coton!”[11] diye yineleyip duruyordu. Varvara Petrovna bütün gece yanından bir an bile ayrılmadı, defne yaprağı kaynatıp içirdi ve sabaha dek kendisine hep aynı sözü mırıldandı: “Siz hâlâ yararlı birisiniz... Halkın karşısına yine çıkacaksınız... Belki bir başka yerde olacak bu ve o zaman değerinizi bilecekler.”

Ertesi gün, sabah erkenden beş edebiyatçı görmeye geldi Varvara Petrovna’yı; bunlardan üçü hiç tanımadığı ve ilk kez gördüğü insanlardı. Ciddi, hatta sert bir ifadeyle çıkarmak istediği dergi konusunu ele aldıklarını ve bu konuda aşağı yukarı bir çözüm ürettiklerini söylediler. Varvara Petrovna kesinlikle kimseden dergi konusunda düşünmelerini ve bir çözüm üretmelerini istememişti. Gençlerin buldukları çözüm şöyleydi: Varvara Petrovna kuruluş çalışması biter bitmez, işletme sermayesiyle beraber dergiyi onların oluşturacakları bağımsız derneğe devredecek ve “iyice yaşlanmış” bulunan Stepan Trofimoviç’i de yanına almayı unutmadan Skvoreşniki’ye dönecekti. İnce insanlar oldukları için kendisinin mülkiyet hakkını unutmamışlardı: Her yıl net kazancın altıda birini ona göndereceklerdi. Olayın en dokunaklı yanı da bu beş gençten dördünün hiçbir kişisel çıkar gözetmeden, sırf “dava” uğruna bu çabayı gösteriyor havalarında olmalarıydı.

— Beynimiz uyuşmuştu âdeta, –diye anlattı sonradan Stepan Trofimoviç,– kendi adıma ben hiçbir şey düşünemiyordum bile; tek hatırladığım trenin tekerleklerinden yükselen tıkırtıya koşut olarak:

Vek i Vek i Lev Kambek

Lev Kambek i Vek i Vek[12]

türünden saçma bir şeyler mırıldandığım... Moskova'ya varana dek daha neler saçmaladığımı bir Tanrı bilir. Sanki orada bambaşka bir şey bulacakmışım gibi, ancak Moskova'ya vardığımızda kendime gelebildim! – Sonra, içi derin bir esinle aydınlanmış gibi:– Ah dostlarım!.. – diye iç çekerdi,– Sizin nicedir kutsal bildiğiniz yüce bir düşüncenin birtakım beceriksizlerin, yeteneksizlerin eline düştüğünü ve onu sokaklarda sürüye sürüye tıpkı kendileri gibi birtakım ahmak yaratıklara götürdüklerini gördüğünüzde insanın içini nasıl bir öfke, ne büyük bir acı kaplar bilemezsiniz! Derken bir bakarsınız, aptal çocukların elinde bütün biçimini, uyumunu yitirmiş olarak bitpazarının çamuru, pisliği içine fırlatılmış görürsünüz onu! Hayır! Bizim zamanımızda bu işler böyle değildi ve bizim hiç böylesi amaçlarımız olmadı. Evet, hiç! Ben artık hiçbir şeyi tanıyamıyorum... Yeniden bizim zamanımız gelecek ve bugün sallantıda olan her şey yeniden sağlam bir yolda ilerleyecek. Yoksa böyle bu işin sonu nereye varır?..

VII

Petersburg'dan döner dönmez Varvara Petrovna dostunu "dinlenmesi için" Avrupa'ya yolladı. İçinden bir ses bir süreliğine ayrılmalarının iyi olacağını söylüyordu. Stepan Trofimoviç sevinçle çıktı yola. "Orada yeniden doğacağım! Orada en sonunda kendimi bilime verebileceğim," diyordu. Gelgelelim, daha Berlin'den yolladığı ilk mektuplarda eski havalarını çalmaya başladığı görüldü. "Yüreğim paramparça," diye yazıyordu Varvara Petrovna'ya. Hiçbir şeyi unutamıyorum. Burada, Berlin'de her şey bana eskileri, geçmişimi, ilk sevinçlerimi ve ilk acılarımı anımsatıyor. Şu anda o nerede? Ve... öteki? Kıymetlerini bilemediğim o iki melek... neredeler? Sonra... Oğlum nerede, biricik oğlum? Ve nihayet ben, kendim neredeyim?.. Andrejeff adında, sakallı un Ortodoks soytarı, peut briser mon existence un deux"[13] iken... ben kendim... çelik gibi güçlü, kaya gibi sağlam, sarsılmaz eski ben neredeyim?.." vb., vb., vb.

Oğul konusunu açmak gerekirse... Aslında Stepan Trofimoviç'in hepi topu iki kez görmüşlüğü vardı oğlunu: Ilk kez doğumunda; ikinci kezse yakın geçmişte Petersburg'da, oğlan üniversiteye girmeye hazırlanırken. Daha önce de belirttiğim gibi çocuk bütün yaşamını Skvoreşniki'ye yedi yüz verst uzaktaki O. ilinde geçirmişti (geçimini Varvara Petrovna sağlıyordu). Andrejeff'e, daha doğrusu Andreyev'e gelince, bizim buralı, oldukça tuhaf bir tüccardan başkası değildi: Kendi kendini yetiştirmiş bir arkeolog ve tutkulu bir Rus antikaları toplayıcısıydı. Zaman zaman Stepan Trofimoviç'le bilgi yarıştırır, özellikle de düşünce akımları üzerine ağız dalaşına girerdi. Gümüş çerçeveli, kocaman gözlükleri olan, bu ak sakallı, saygın tüccar, Stepan Trofimoviç'in Skvoreşniki yakınındaki çiftliğinden birkaç hektarlık ormanın ağaçlarını kesmek üzere anlaşmış ve bu alışverişten Stepan Trofimoviç'e dört yüz ruble borcu kalmıştı. Gerçi Varvara Petrovna Berlin'e gönderirken dostunun her gereksinimini bol bol karşılamıştı ama Stepan Trofimoviç daha yola çıkmadan önce bu dört yüz rubleye –olasılıkla gizli birtakım harcamaları için– büyük umut bağlamıştı ve Andrejeff borcunu ödemek için kendisinden haklı olarak bir ay süre istediğinde neredeyse ağlamaklı olmuştu. Oysa Andreyev'in böyle bir ertelemeye hakkı vardı, çünkü önceki ödemelerini, Stepan Trofimoviç'in o zamanki gereksinimlerini öne sürerek rica etmesi üzerine zamanından neredeyse altı ay önce yapmıştı. Varvara Petrovna yutarcasına okuduğu bu ilk mektupta "o iki melek... neredeler şimdi?" gibi haykırışların altını kalemle çizdi, tarih attı ve mektubu kilitli çekmeceye kaldırdı. Hiç kuşkusuz ölen iki karısından söz ediyordu burada Stepan Trofimoviç. Berlin'den gelen ikinci mektupta başka havalar çalınıyordu: "Günde on iki saat çalışıyorum ("Bari on bir saat çalışsaydı" diye söyleniyordu kendi kendine Varvara Petrovna), kitaplıkları eşeliyor, notlar alıyorum, o profesör senin, bu profesör benim koşturup duruyorum. Soylu Dundasov ailesiyle eski dostluğumu yeniden canlandırdım. Nadejda Nikolayevna dün nasılsa, bugün de öyle... zarif, hoş, harika bir kadın! Size çok selamları var. Genç kocası ve üç yeğeniyle Berlin'deler. Akşamları gençlerle bir oturuyoruz, gün ağarana dek sohbet ediyoruz. Neredeyse Atina gecelerini[14] yaşıyoruz burada: Aynı incelik, şıklık ve soyluluk! Bol bol müzik dinliyoruz, İspanyol ezgileri, insanlığın bütünüyle yenilenişi üzerine düşler, sonsuz güzellik,

Sistine Madonnası, karanlıkla dilimlenmiş ışık, güneşin bile lekeli oluşu! Ah, dostum, soylu, sadık dostum! Kalbim sizinle birlikte, ben sizinim, yalnızca sizin, en tout pays, hatta dans le pays de Makar et de ses veaux,[15] anımsarsanız Petersburg'dan ayrılmadan önce yüreğimiz ağzımızda ne çok söz ederdik bundan! Şimdi gülümseyerek anımsıyorum bunları. Sınırı geçince kendimi birden güvende hissettim; bunca yıldan sonra ilk kez yaşadığım, tuhaf... yeni bir duyguydu bu..." vb., vb.

"Hepsi saçma!" diye mırıldandı Varvara Petrovna mektubu katlarken. "Hem gün ağarana dek Atina geceleri yaşayacaksın, hem de kitaplıklarda günde on iki saat oturup çalışacaksın. Herhalde sarhoşken yazmış bu mektubu? Öte yandan bu Dundasova hangi cesaretle bana selam gönderebiliyor? Neyse... varsın biraz gezip tozsun, kurtlarını döksün Avrupa'da..."

"Dans le pays de Makar et de ses veaux" cümlesi, "Makar'ın danalarını hiç sürmediği yer" anlamındaydı ve Sibirya'yı anlatan bir metafordu. Stepan Trofimoviç Rus atasözlerini ve halk ağzı deyimleri bazen saçma sapan bir şekilde çevirirdi Fransızcaya; aslında hiç kuşkusuz bunları çok iyi anlar ve çok da iyi çevirebilirdi, ama bile bile, bir tür şıklık olsun diye böyle yapar ve bu yaptığını da zekice bir nükte gibi görürdü.

Ama fazla uzun sürmedi Avrupa serüveni; hepi topu dört ay sonra Skvoreşniki'de aldı soluğu. Son mektupları, yanında olmadığı için hasretiyle yandığı dostuna duyduğu derin sevginin dile getirildiği, alabildiğine duygusal iç dökmeler, boşalmalar niteliğindeydi ve özlem gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Tıpkı finolar gibi yaşadığı eve müthiş bağlı tipler vardır. Dostların kavuşmaları sevinç doluydu. İki gün sonra her şey eskisi gibiydi, hatta eskisinden daha da sıkıcı. Yurda dönüşünden iki gün kadar sonra Stepan Trofimoviç bana büyük bir sır verir gibi, "Dostum," dedi, "kendimle ilgili korkunç bir şeyin farkına vardım: Je suis un sıradan sığıntı! Et rien de plus! Mais r-r-rien de plus!"[16]

VIII

Bunun ardından dolu dolu dokuz yıl süren sessiz bir dönem yaşadık hep birlikte. Stepan Trofimoviç'in zaman zaman başını omzuma dayayıp isterik hıçkırıklarla ağlamaları hiç engel olmadı huzurumuza. Stepan Trofimoviç'in bu dönemde hiç şişmanlamamasına hâlâ şaşıyorum. Yalnızca burnu biraz daha kırmızılaşmış ve daha da uysal olmuştu. Yavaş yavaş bir dost çevresi oluştu etrafında, ama her zaman küçük, dar bir çevre olarak kaldı bu. Varvara Petrovna grubumuza pek katılmasa da biz kendisini her zaman koruyucumuz olarak görüyorduk. Varvara Petrovna tatsız Petersburg deneyiminden sonra artık kesin olarak kentimize yerleşmişti: Kışları kentteki evinde geçiriyor, yazın kent dışındaki çiftliğine göçüyordu. Kentimizin toplumsal yaşamında, bugünkü valimizin atanmasına dek geçen şu son yedi yıllık süre içinde olduğu kadar hiçbir zaman etkin olmamıştı kendisi. Önceki valimiz –yufka yürekli, unutulmaz insan– İvan Osipoviç, Varvara Petrovna'nın yakın akrabasıydı ve zamanında ona pek çok yardımı dokunmuştu. Bir yandan valinin karısının Varvara Petrovna'yı hoşnut edememek düşüncesiyle bile yüreği hoplarken, öbür yandan kent ileri gelenlerinin, sosyetenin ona gösterdiği saygının neredeyse perestişe varmaya başlaması da biraz yadırgatıcıydı doğrusu. Stepan Trofimoviç'in durumuna da diyecek yoktu: Şehir kulübüne üyeydi, oyunda kaybettiği zaman bile ağırbaşlı edasını hiç bozmazdı; böylece de, çoğu kişi tarafından yalnızca bir "bilim adamı" gibi kabul edilmesine karşın çevresinden saygı görürdü. Varvara Petrovna onun bir başka evde oturmasına izin verince kendimizi daha da rahatlamış hissettik. Artık haftada iki kez onun evinde toplanıyorduk; oldukça neşeli geçen toplantılardı bunlar, özellikle de Stepan Trofimoviç şampanyalarına kıydığı zaman. Şişeler, yukarıda sözü edilen Andreyev'in dükkânından gelirdi; hesabı her altı ayda bir Varvara Petrovna öder, ödeme günleri Stepan Trofimoviç karın ağrısından kıvır kıvır kıvranırdı.

Topluluğumuzun en yaşlı üyesi vilayet memurlarından, kentimizde adı ateiste çıkmış, aşırı liberal Liputin'di. Üç yetişkin kızı olmasına karşın ikinci evliliğini pek hoş ve gencecik bir kızla yapmış, yüklü de bir drahoma almıştı. Bütün ailesini Tanrı korkusu içinde yaşatır, kilit altında tutardı. Son derece cimri bir adamdı, memur maaşından biriktirdiği parayla kendine küçük bir ev almış, ayrıca da elinde yüklüce bir para kalmıştı. Memuriyet

unvanı pek düşük, huysuz, huzursuz bir adamdı. Kentte pek sevilip sayılmadığı gibi yüksek çevreler de onu aralarına almazdı. Üstüne üstlük kaç kez foyası açığa çıkmış ve bu yüzden de bir kez bir subay, bir başka kez de saygıdeğer bir aile babası ve toprak sahibi tarafından şiddetle cezalandırılmış bir dedikoducuydu. Ama biz onun ince zekâsını, yeni şeyler öğrenmeye karşı duyduğu iflah olmaz merakı ve kötücül neşesini severdik. Varvara Petrovna kendisini sevmezdi, ama o ne yapar eder ona yaranmanın da bir yolunu bulurdu.

Aramıza geçen yıl giren Şatov'u da sevmezdi Varvara Petrovna. Üniversitede öğrenciyken bir olay yüzünden okuldan atılan ve çocukluğunda Stepan Trofimoviç'ten dersler alan Şatov, Varvara Petrovna'nın müteveffa uşağı Pavel Fyodorov'un oğlu olduğu için bir köle olarak dünyaya gelmiş ama hanımından pek çok iyilikler görmüştü. Gururlu ve nankör olduğu için sevmezdi onu Varvara Petrovna ve üniversiteden atılınca hemen kendisine koşup gelmediği için onu hiç bağışlamamıştı. Hatta kendisine özel ulak yolladığı mektubuna yanıt bile vermeyip, çocuklarını eğitmek için aydın bir tüccarın yanına kapılanmasını da hiç bağışlayamamıştı. Tüccarın ailesiyle birlikte Avrupa'ya gitmişti Şatov; ama öğretmenden çok bir mürebbi konumuyla, çünkü o sıralar çok istediği bir şeydi yurtdışına çıkmak. Aslında çocukların bir de mürebbiyeleri vardı: Tam yolculuğa çıkılacağı günlerde çok az bir ücreti kabul ettiği için tutulan atak, gözü pek bir Rus kızı. İki ay sonra "serbest fikirli" olduğu gerekçesiyle tüccar, kızın işine son verdi. Şatov da kızın peşinden gitti ve bir süre sonra Cenevre'de evlendiler. Birliktelikleri üç hafta kadar sürdü; sonra hiçbir bağı, bağlantısı olmayan iki özgür insan olarak yollarını ayırdılar; neden elbette yoksulluktu. Bunun üzerine Şatov uzunca bir süre Avrupa'da tek başına dolandı durdu. Bu sırada nasıl yaşadığını Tanrı bilir: Sokaklarda ayakkabı boyacılığı, bir limanda hamallık yaptığını söylerlerdi. Sonunda, bir yıl önce yuvasına, kentimize dönüp yaşlı halasının yanına yerleşti, ancak bir ay sonra da onu toprağa verdi. Kız kardeşi Daşa'yla uzak, mesafeli bir ilişkisi vardı. Daşa da Varvara Petrovna'nın yetiştirmesiydi, ancak onun gözdesi, gözbebeği, biriciğiydi. Şatov hemen hep asık yüzlüydü, pek konuşkan olduğu da söylenemezdi, ancak biri inançlarına dokunan bir söz söyleyecek oldu mu kendini tutamaz, öfkeyle ağzına geleni

söylerdi. “Şatov’la konuşmaya başlamadan önce elini ayağını sıkıca bağlamalı,” diye takılırdı bazen Stepan Trofimoviç, ama severdi onu. Yurtdışındayken eski sosyalist düşüncelerinden bazıları yüz seksen derece değişen Şatov, bu kez de tam karşı uca savrulmuştu. Güçlü bir düşünceye kendini bir anda kaptırıveren, o düşünceyle âdeta yanıp kavrulan ve bu durumu bazen ömrünün sonuna dek süren klasik bir Rus idealisti olduğu söylenebilirdi. Bunlar, etkisine girdikleri düşünceyle baş edebilecek güçten yoksundurlar, ona tutkuyla inanırlar ve bütün hayatları, üzerlerine yuvarlanan ve altında neredeyse canlarının çıktığı bir kayanın altında acılar çekerek geçer. İnançlarıyla tam uyum içinde bir dış görünüşü vardı Şatov’un: Kısa boylu, geniş omuzlu, hantal, kalın dudaklı, açık sarı kaşları gür ve fırça gibi, sarı saçları karmakarışık, alnı kırış kırış, bakışları pek dostça olmayan biriydi; bir şeylerden utanıyormuş gibi hep önüne bakardı. Başında hiç yatmayan, asi bir tutam saç vardı. Yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarındaydı. Varvara Petrovna bir gün onu sert bakışlarla uzun uzun süzdükten sonra, “Karısının onu yüzüstü bırakıp gitmesinde şaşacak bir şey yok,” demişti. Alabildiğine yoksul olmasına karşın temiz pak giyinmeye çalışırdı. Yardım için Varvara Petrovna’nın kapısını yine çalmamıştı; tüccarların falan yanlarında çalışarak kıt kanaat geçinip gidiyordu. Bir aralar dükkânın birinde tezgâhtarlık yaptı, derken bir tüccarın yardımcısı olarak vapurla mal götürmeye hazırlanıyordu, ama tam yolculuk günü hastalandı. Ne büyük bir yoksulluk içinde debelendiğini ve hiç umursamadan daha ne yoksulluklara katlanabileceğini tasavvur edebilmek bile güçtü. Hastalanması üzerine Varvara Petrovna kimden olduğu belli olmayacak bir şekilde yüz ruble gönderdi ama o paranın kimden geldiğini anladı, bir süre düşünüp parayı kabul etti ve teşekkür etmek için kalkıp Varvara Petrovna’ya gitti. Beriki büyük bir heyecanla karşıladı onu, ama Şatov yine utanç verici bir şekilde hayal kırıklığına uğrattı onu: Hepi topu beş dakika sürdü ziyareti; bu süre içinde hiç konuşmadı, yüzünde bön bir gülümseme, gözlerini yere dikip boş boş baktı, sonra Varvara Petrovna’nın sözünün en heyecanlı yerinde ayağa fırlayıp yarım yamalak bir selam verdi, yüzü utançtan kıpkırmızıydı, o şaşkınlıkla çarpıp devirdiği çok değerli, kakma bir sehpa kırıldı, en sonunda kendini dışarı attığında ölü gibiydi. Gönderilen yüz rubleyi, eski despotunu aşağılayarak geri çevirmediği gibi

üstelik bir de ona teşekküre gittiği için Liputin Şatov'a epey sitem etti. Kentin uzak, dış mahallelerinden birinde tek başına yaşar ve hiç kimsenin, hatta bizden birinin bile kendisini ziyaret etmesinden hoşlanmazdı. Stepan Trofimoviç'in düzenlediği bütün toplantılara katılır, okumak için ondan gazete, kitap alırdı.

Bazı bakımlardan Şatov'a benzer görünmekle birlikte aslında onun tam tersi olan Virginskiy adında buralı bir memur daha katılırdı toplantılara. "Evcimen" bir adamdı Virginskiy. Yaşı otuzlarını bulmuş olmakla birlikte, acınası ölçüde sessiz, sakin biriydi; oldukça iyi bir eğitimi vardı, ama asıl kendi kendini yetiştirmişti. Yoksul bir memurdu, evliydi; halasına ve baldızına da bakıyordu. Karısı ve evdeki bütün öbür kadınlar en son düşüncelerin ateşli savunucusuydular, ama biraz kaba duruyordu bu onlarda; çünkü Stepan Trofimoviç'in bir zamanlar bir başka vesileyle söylediği gibi "ayağa düşmüş düşünceler"di bunlar. Kitaplardan alınmaydı her şeyleri, başkentimizin ilerici çevrelerinden gelecek tek bir işaretle akla gelebilecek her şeyi pencereden fırlatmaya hazırdılar, yeter ki istenilsindi bu onlardan. Madam Virginskaya ebeydi; genç kızlığında uzun yıllar Petersburg'da yaşamıştı. Virginskiy ise örneğine pek sık rastlanılmayacak ölçüde kalbi temiz bir insandı; onun kadar yüce ruhlu, temiz, dürüst birine yaşamım boyunca pek az rastlamışımdır. Gözleri ışıl ışıl, "Bu aydınlık umutlardan asla vazgeçmeyeceğim," derdi. "Aydınlık umutlar"ından hep yarı fısıltıyla, giz verir gibi ve derin bir hazla söz ederdi. Uzun boylu, incecikti; omuzları dar, kızıla çalan saçları pek seyrekti. Bazı düşünceleriyle ilgili olarak Stepan Trofimoviç'in pes perdeden alaylarını sevecenlikle karşılar, ama kimi kez de ona çok ciddi karşılıklar verir ve onu hep köşeye sıkıştırırdı. Stepan Trofimoviç de ona karşı güler yüzlüydü, aslında hepimize babacan davranırdı.

— Hepiniz daha hamsınız, –derdi şaka yollu, Virginskiy'e.– Her ne kadar Petersburg'da chez ces séminaristes'de[17] gördüğüm dar ka-fa-lı-lık sizde yoksa da, yine de hamsınız. Şatov pişmiş olmayı pek isterdi, ama o da ham.

— Ya ben? –derdi Liputin.

— Siz altın dengeyi tutturmuş, her yerde her zaman dört ayak üstüne düşmeyi beceren... kendine özgü birisiniz.

Alınırdı bu sözlere Liputin.

Yasal olarak evlenmelerinin üzerinden daha bir yıl bile geçmeden, Virginskiy hakkında karısının onu bıraktığı şeklinde bir söylenti çıktı ve ne yazık ki söylenti asılsız değildi. Karısı ona açıkça kendisini bıraktığını, bundan böyle Lebyadkin'le birlikte olacağını söylemişti. Bu Lebyadkin kentimize dışarıdan gelmiş, daha sonra anlaşıldığına göre hiç de kendini tanıttığı gibi emekli üsteğmen falan olmayan, son derece kuşku verici biriydi. Tek bildiği bıyık burmak, içki içmek ve akla gelebilecek en saçma şeyler üzerine gevezelikler etmekti. Tam bir yüzsüzlükle Virginskiyler'e yerleşivermiş, başkasının sırtından geçinmenin keyfini sürerek ekmek elden su gölden yaşamaya, orada yatıp kalkmaya başlamış, sonunda işi ev sahibini küçük görmeye dek vardırmıştı. Karısı kendisini bıraktığını açıkladığında Virginskiy'in ona şöyle söylediği anlatılıyordu: "Seni şimdiye dek yalnızca seviyordum, dostum; şimdiyse sana saygı duyuyorum." Ama bu eski Roma deyişinin söylendiği kuşkuludur; hatta tam tersine Virginskiy'in hüngür hüngür ağladığını söyleyenler var. Karısının Virginskiy'i bırakmasından iki hafta sonra, bir gün, "ailecek" pikniğe kent dışındaki koruluğa, dostlarıyla çay içmeye gittiler. Virginskiy aşırı neşeli bir ruh halindeydi, bol bol dans etti, sonra herhangi bir tartışma falan olmadan, durup dururken her iki eliyle birden kendi kendine kankan dansı yapmakta olan dev yapılı Lebyadkin'in saçlarına yapışıp adamı iki büklüm hale getirdi ve haykırıp çığlıklar atarak, gözyaşlarına boğularak yerde sürüklemeye başladı. Dev öylesine korkmuştu ki ne kendini savunmaya kalkıştı, ne de Virginskiy kendisini sürüyüp götürürken ağzından tek bir söz çıktı; ama kurtulup ayağa kalktığında her onurlu insan gibi yüzü kıpkırmızı oldu, bu işe ne kadar içerlediğini gösterdi. Virginskiy, kendisini bağışlaması için gece boyunca önünde diz çöküp karısına yalvardıysa da gidip Lebyadkin'den özür dilemeyi kabul etmediği için karısı onu bağışlamadı. Bunun dışında onu hem inancı yetersiz, hem de aptal buldular. Aptal bulunması, bir kadına derdini anlatırken önünde diz çöktüğü içindi. Olaydan hemen sonra ortadan kaybolan üsteğmen son zamanlarda, başka birtakım amaçlarla ve yanında kız kardeşi olduğu halde kentimizde yeniden ortaya çıktı. Ama bundan ileride söz edeceğiz. Zavallı "evcimen"in arkadaş çevremizde avuntu bulduğu, dostluğumuza ihtiyaç duyduğu apaçık ortadaydı. Bununla birlikte kendisi hiçbir zaman ev, aile yaşamından söz

etmemiştir bize. Yalnız bir kez, Stepan Trofimoviç'in evinden birlikte dönerken evdeki konumuna ilişkin üstü kapalı bir şeyler anlattıysa da hemen sonra kolumdan tutarak heyecanla şöyle dedi:

— Aslında bunun hiç önemi yok... çok özel bir olay... ve hiçbir şekilde "davamız"ı etkileyecek bir şey değil!

Grubumuza katılımları düzenli olmayan konuklarımız da vardı. Arada bir görünüp yiten Yahudi Lyamşin, Yüzbaşı Kartuzov bunlardandı. Bir aralar da yeni bilgiler edinmeye pek meraklı yaşlı bir adam gelip gittiyse de sonra öldü. Bir gün de Liputin, Slontsevkiy adlı sürgün bir Polonyalı Katolik papazıyla geldi; bir süre ses çıkarmadık adamın aramıza katılmasına, ama daha sonra buna son verdik.

IX

Bir ara da grubumuzun serbest düşüncenin, ahlaksızlığın ve tanrıtanımazlığın yuvası olduğu söylentileri aldı yürüdü kentte. Bu söylenti aslında hep vardı. Oysa alabildiğine masum, sevimli, her bakımdan Rus, neşeli, liberal gevezeliklerdi bizimkiler. "En yüce liberalizm" ve "en yüce liberal" –yani hiçbir amacı olmayan liberal– dünyada bir tek Rusya'dan çıkabilir. Her zeki, nüktedan insan gibi Stepan Trofimoviç'e de dinleyici gerekliydi; ayrıca inandığı düşüncelerin propagandasını yapmak gibi yüce bir görevi yerine getirdiğine inanç duyması da gerekiyordu. Son olarak da, oturup karşılıklı iki tek atabileceği, bir şişe şarabın başında Rusya ve "Rus ruhu" üzerine, genel olarak Tanrı, özel olarak da "Rus Tanrısı"[18] üzerine neşeli birtakım düşünceleri paylaşabileceği, herkesin artık ezberlediği skandal haberlerini yüzüncü kez yineleyebileceği birileri gerekliydi. Kent dedikoduları yapmaktan da geri durmadığımız gibi, katı birtakım ahlak kuralları koyduğumuz da oluyordu kendimize. İnsanlığın genel sorunları da ilgi alanımız içindeydi: Avrupa'nın ve insanlığın geleceği üzerine akıl yürütüyor, imparatorluktan sonra Fransa'nın hızla ikinci sınıf bir devlet konumuna düşeceği öngörüsünde bulunuyor ve bu düşüşün inanılmaz ölçüde hızlı ve kolay olacağına inanıyorduk. Papaya birleşmiş İtalya'da

sıradan bir başpiskoposluk rolü biçiyor ve yaşadığımız hümanizma, endüstri ve demiryolu çağında bu bin yıllık sorunu önemsiz bir sorun gibi görüyorduk. “Yüce Rus Liberalizmi”ne de başka türlü bir bakış açısı yakışmaz ki zaten! Stepan Trofimoviç arada bir sanat üzerine de konuşurdu, güzel şeyler söylerdi, ama biraz belirsiz, soyut olurdu söyledikleri. Kimi zaman gençlik çağı dostlarını anımsardı; bunların tümü ülkemizin gelişme tarihinde yeri olan insanlardı; sevgiyle, şefkatle, ama sanki biraz da kıskançlıkla anımsardı. Yapacak hiçbir şey bulamayıp da çok sıkıldık mı, postanede küçük bir memur olan Yahudi Lyamşin piyanonun başına oturup bir şeyler çalar, ara verdiğinde de domuz, gök gürlemesi, yeni doğmuş bebeğin ilk çığlığı gibi taklitler yapardı; zaten biz de aramıza katılmasına sırf bu nedenle izin verirdik. Fazla sarhoş olmuşsak –sık değilse de olurdu bazen– coşar, hep birlikte büyük bir coşkuyla, Lyamşin’in piyanosu eşliğinde Marseillaise’i okurduk. Ama ortaya nasıl bir şey çıkardı bilmiyorum. 19 Şubat’ı, bu büyük bayramı[19] da birkaç gün önceden kutlamaya başlar, günler öncesinden hazır ettiğimiz şişeleri açıp onuruna kadeh kaldırırdık. Ama bütün bu anlattıklarım yıllar önceydi; Şatov’un da, Virginskiy’in de ortada olmadığı, Stepan Trofimoviç’inse Varvara Petrovna’nın evinde kaldığı zamanlarda. Büyük günden bir süre önce Stepan Trofimoviç herkesçe bilinen, ama sözleri pek de gerçeği yansıtmayan, galiba eski liberal toprak sahiplerinden birinin yazdığı bir şiiri mırıldanıyordu:

Köylüler geliyor, ellerinde balta, nacak
Korkunç bir şeyler olacak.

Tam anımsayamıyorum ama buna benzer bir şeydi. Bir seferinde Varvara Petrovna şiire kulak kabarttı, sonra da Stepan Trofimoviç’e “Saçma! Saçma!” diye bağırıp öfkeyle dışarı çıktı. O sırada orada bulunan Liputin zehrini dökmek için fırsatı kaçırmadı:

— Eski köleler, özgürlüğe kavuşmanın sevinciyle toprak sahiplerine bir zarar verecek olurlarsa yazık olur doğrusu! –dedi.

Sonra işaret parmağıyla boynunu keser gibi bir jest yaptı.

Stepan Trofimoviç alabildiğine sakin, yumuşak:

— Cher ami, –dedi,– *bunun* (o da parmağıyla aynı jesti yineledi) ne toprak sahiplerine, ne de başkasına yararı olur. Her ne kadar bir şeyleri

anlamamızın önündeki en büyük engel yine kafalarımızsa da, onlar olmadan hiçbir şey yapamayız.

Belirtmem gerekir ki, toprak köleliğinin kaldırıldığına ilişkin kararın açıklanacağı gün, halkı ve devleti çok iyi tanıdıkları söylenen herkes Liputin'in öngördüğü türden olağanüstü birtakım olaylar bekliyordu. Stepan Trofimoviç de sanırım bu görüşteydi; o kadar ki büyük günden bir gün önce birdenbire Varvara Petrovna'yı Avrupa'ya gitmeye razı etmek için diller dökmeye başladı, tedirgin olduğu anlaşılıyordu. Ama büyük gün geldi geçti ve bir süre sonra Stepan Trofimoviç'in dudaklarına da o gururlu gülümsemesi yeniden yerleşti. Genel olarak Rus insanı, özel olarak da Rus köylüsü üzerine bazı düşüncelerini paylaştı bizimle.

— Tez canlı milletiz, –dedi ilginç sözlerini bağlarken.– Köylülerimiz konusunda da çok acele ettik; bir bakıma moda haline getirdik köylülüğü; Rus edebiyatının koskoca bir kolu hazine bulmuş gibi kaç yıl üst üste hep onları yazdı. Bitli kafalara defne dalından taç koyduk. Rus köyü bin yıldır Komarinskaya'dan[20] başka ne verdi? Mizah duygusundan da nasipsiz olmayan ilginç bir Rus ozanı, büyük Raşel'i sahnede ilk kez izleyince heyecanla haykırmıştı: "Raşel'i bir Rus köylüsüne değişmem!" Ben daha da ileri gidiyor ve şöyle söylüyorum: "Bir tek Raşel'e bütün Rus köylülerini verebilirim!"[21] Olayları daha ayık kafayla görmeli ve güzelim bouquet de l'impératrice'in[22] arasına Rus reçinesi katmamalıyız.

Liputin hemen katıldı bu sözlere; ama köylüler konusunda yalan söyleyip onları övmenin o zamanlar bir zorunluluk olduğunu, toplumun en üst tabakasından hanımların bile "Anton Goremıka"nın[23] başından geçenleri okurken gözyaşlarına boğulduklarını, hatta içlerinde ta Paris'ten kâhyalarına mektup yazıp köylülere bundan böyle daha insanca davranmalarını emredenler olduğunu söyledi.

Rastlantı bu ya, tam da Anton Petrov'la[24] ilgili söylentilerin üzerine Skvoreşniki'ye on beş verst uzaklıktaki bir yerleşim yerinde birtakım karışıklıklar oldu; hemen bir askeri birlik yollandı olay yerine. Stepan Trofimoviç bu kez müthiş heyecanlandı ve bizleri de korkuttu. Kulüpte bağıra bağıra komşu illerden telgrafla destek askeri birlikler çağrılması gerektiğini söyledi; valiye koşup bu işte kendisinin parmağı olmadığına yeminler etti, eski ilişkilerinden dolayı bu olaya adının karıştırılmamasını

ve bütün bu açıklamalarının hiç zaman yitirilmeden Petersburg'da gereken makamlara iletilmesini rica etti. Bereket versin her şey kazasız belasız sona erdi, ama Stepan Trofimoviç'in o zamanki hali doğrusu beni çok şaşırtmıştı.

Üç yıl sonra, bilindiği gibi, "milliyetçilik"ten ve "kamuoyu"ndan söz edilmeye başlandı. Stepan Trofimoviç çok gülüyordu buna.

— Dostlarım, –diyordu,– gazetelerin yazdığı gibi bizde gerçekten de milliyetçilik "doğduysa" eğer, bilin ki kendisi henüz ilkokula, Alman Peterschule'sine gidiyor, Almanca kitabının ilk sayfalarını sökmeye çalışıyor ve sonsuzcasına aynı Almanca dersini yineliyor; başındaki Alman öğretmen de gerektiğinde kendisini önünde diz çöktürüyor. Alman öğretmene bir sözüm yok, takdir ederim kendisini, ama bana kalırsa bizde milliyetçilik falan doğmuş değil, her şey eskiden nasılsa yine öyle, yani Tanrı'nın izniyle yürüyor. Bana kalırsa Rusya için, pour notre sainte Russie[25] bu yeterlidir. Kaldı ki bütün bu slavcı hareketler, bu milliyetçilikler yeni olamayacak kadar eskide kalmıştır. Milliyetçilik bizde kulüplerde toplanan bey takımının niyetiyle, o da yalnızca Moskova'yla sınırlı kalmıştır. Kuşkusuz Prens İgor'un zamanından söz etmiyorum. Aslında bütün bunlar boş oturmaktan kaynaklanan şeyler. Bizde, iyi şeyler de, kötü şeyler de hep avarelikten kaynaklanır: Bey takımının o sevimli, kültürlü, maymun iştahlı avareliğinden! Otuz bin yıldır hep aynı şeyleri yineleyip duruyorum. Kendi çabamızla ayakta duramıyoruz. Durup dururken bir kamuoyu "doğdu" sözü çıkardılar! Ortada fol yok yumurta yok! Nereden geldi bu, gökten mi? Bir düşüncenin ortaya çıkabilmesi için her şeyden önce insanın çalışıp çabalaması, emek vermesi, bizzat bir uygulama içinde olması gerektiğini nasıl anlamazlar! Vermeden hiçbir şey alınamaz. Önce çalışacağız, sonra kendi düşüncemiz olacak. Fakat biz hiçbir zaman çalışmadığımız için bugüne dek bizim yerimize çalışanlar, yani işte bildiğiniz Avrupa, Almanlar, yani iki yüz yıldır bizim öğretmenimiz olanlar bizim yerimize düşünce sahibi oldular. Öte yandan, Almanlar olmadan ve çalışıp çabalamadan bizim bir başımıza altından kalkamayacağımız kadar büyük bir karmaşa ve gizemler yumağıdır Rusya. Benim yirmi yıldır var gücümle herkesi çalışmaya çağırmam bu nedenledir! Aptal kafam, ömrümü bu uğurda feda ettim! İnanıyordum çünkü! Ama artık inanmıyorum. Yine de çan çalmayı sürdürüyorum, ölene dek de çanın ipini

elimden bırakmayacağım, çanlar artık benim cenazemi duyurmak için çalana dek ipe asılmayı sürdüreceğim!

Heyhat! Tek yaptığımız kafa sallayıp onaylamak oldu onu. Öğretmenimizi büyük bir coşkuyla alkışladık! İyi de, baylar, bugün, üstelik de dört bir yandan duyduklarımız yine o “sevimli”, “akıllı”, “liberal” eski Rus saçmalıkları değil mi?

Öğretmenimiz Tanrı’ya inanırdı. “Beni burada neden tanrıtanımaz olarak görüyorlar anlamıyorum,” derdi bazen. “Ben Tanrı’ya inanırım, mais distinguons,[26] kendini yalnızca benim içimde algılayan bir varlık olarak inanırım. Hizmetçim Nastasya gibi ya da ‘ne olur ne olmaz’ diyerek inanan bir beyzade gibi ya da bizim sevimli Şatov’umuz gibi inanamam ben. Ama yok, Şatov’un bunların arasında işi yok; Şatov Moskovalı bir slavcı gibi *zoraki* inanır Tanrı’ya. Hıristiyanlığa gelince, duyduğum bütün içtenlikli saygıya karşın Hıristiyan değilim. Ben daha çok eski putperestlerdenim, tıpkı büyük Goethe ya da antik Yunan’daki gibi. George Sand’ın da o dâhice romanlarından birinde göz kamaştırıcı bir biçimde dile getirdiği gibi Hıristiyanlık kadını anlayamamıştır. Kiliseye gitmem, oruç tutmam ve bütün öteki şeyleri yerine getirip getirmemem kimi ilgilendirir? Bizim jurnalciler istedikleri kadar uğraşsın, beni bir Cizvit yapamayacaklar. Kırk yedi yılında Byelinskiy yurtdışından gönderdiği ünlü mektubunda Gogol’e ‘bir tür Tanrı’ya inandığı için şiddetle çıkışır. Entre nous soit dit,[27] Gogol’ün (o zamanki Gogol!) bu cümleyi ve genel olarak mektubun tümünü okuduğu andaki halinden daha gülünç bir şey olabileceğini düşünemiyorum. Ama gülünçlük falan bir yana, olayın özüne ilişkin aynı düşünceleri paylaşan biri olarak burada altını çizerek söyleyeceğim şey şudur: Bunlar böyle adamlardı işte! Halklarını sevebilen, onun için acı çekebilen, onun uğruna her şeylerini feda edebilen, ama gerektiğinde de ondan ayrı düşebilen, belli durumlarda ona karşı hoşgörülü olabilen insanlardı. Gerçekten de, Byelinskiy gibi birinin oruç yemeği diye yağsız pişirilmiş havuçlu bezelyede kurtuluş araması olacak şey mi!..”

Sözün burasında sandalyesinde huzursuzca kımıldanan Şatov bakışları yerde, yüzü bir karış:

— Hiç de halkı sevmezdi bu insanlar! –derdi.– Halk için ne acı çekti, ne de özveride bulundu bu adamlar; yalnızca öyle yaptıklarını sanarak

kendilerini avuttular.

— Onlar mı sevmezlerdi halkı? –diye haykırırdı Stepan Trofimoviç.– Ah, hem de nasıl severlerdi Rusya'yı!

— Ne Rusya'yı, ne halkı! –diye Şatov da haykırırdı gözleri kor gibi yanarak.– İnsan bilmediğini sevemez: Onlar Rus halkını hiç tanımazlardı ki! Onlar ve onlarla birlikte siz de, bakar körsünüz Rus halkına karşı. Hele Byelinskiy! Gogol'e yazdığı mektubunda bu apaçık ortadadır. Byelinskiy, Krılov'un *Meraklı Adam*'ı gibi "Acayip Şeyler Müzesi"ndeki koca fili görmemiştir, ama bütün dikkatini Fransız sosyalist böceklerine yöneltmiş ve orada kalmıştır! Yine de içinizde en akıllısı oydu sanki! Siz halkı hiç umursamadığınız gibi onu küçük de gördünüz, iğrendiniz halktan. Halk deyince anladığınız Fransız halkıydı çünkü, onun da yalnızca Paris'te yaşayanları; Rus halkı da onlar gibi olmadığı için utandınız. Gerçeğin ta kendisidir bu! Halkı olmayanın Tanrı'sı da yoktur oysa! İnanın bana, halkını anlamayan, halkıyla ilişkilerini kesen biri yavaş yavaş anayurduna inancını da yitirir ve sonunda ya ateist ya da boş vermişin teki olur çıkar. Gerçekliği kanıtlanmış bir olgudur bu! Sizin de, bizim de can sıkıcı birer ateist ya da her şeye boş vermiş, sefih birer pislik olmamızın nedeni bundan başkası değil. Evet, siz de Stepan Trofimoviç, sizi de hiç ayrı tutmuyorum, hatta bütün bunları hep sizi düşünerek söylediğimi de bilmenizi isterim!

Çektiği bu türden söylevlerden sonra (ki pek sık olurdu bu) Şatov, artık her şeyin bittiğine, Stepan Trofimoviç'le aralarındaki dostluğun sona erdiğine, birbirlerinin yüzlerine bir daha bakmayacaklarına dair kesin bir inançla kasketini aldığı gibi çıkış kapısına yönelirdi. Ama beriki onu tam zamanında durdurmayı başarırdı.

Oturduğu koltuktan alabildiğine yumuşak, sakin bir tavırla elini uzatarak:

— Bütün bu tatlı sözlerden sonra barışmaya ne dersiniz Şatov? –derdi sevecenlikle.

Hantal, ağırkanlı ama utangaç bir adam olan Şatov sevecenlikten hiç hoşlanmazdı. Dışarıdan bakıldığında kaba saba görünmekle birlikte son derece duygulu, ince bir insandı. Sık sık ölçüyü kaçırır, ama bundan dolayı en çok kendisi acı duyar, üzülürdü. Stepan Trofimoviç'in çağrısına karşılık ağzının içinden anlaşılmaz bir şeyler homurdanır, olduğu yerde ayı gibi ileri geri beceriksiz birtakım hareketler yapar, sonra birden hafifçe gülümseyerek

kasketini çıkarıp eski sandalyesine oturur, gözlerini yere dikerdi. Elbet hemen şarap gelir ve Stepan Trofimoviç uygun bir şey için, örneğin geçmiş düşün ve eylem adamlarından biri onuruna kadeh kaldırırdı.

1 Hansa Birliği, XIV-XVI. yüzyıllarda Batı ve Doğu Avrupa'yla ticaret yapan Kuzey Almanya kentlerinin ticari ve siyasi birliği.

2 1840'larda Dickens ve G. Sand'dan çeviriler yayınlayan *Oteçestvenniye Zapiski* (Anayurt Notları) dergisi kastediliyor.

3 Dostoyevski burada kendisinin de bir ara üyesi olduğu Petraşevskiy Topluluğu'ndan (1846-1849) söz etmektedir.

4 Fransız ütopik-sosyalist C. Fourier (1772-1837) Petraşevskiy Topluluğu üyeleri arasında çok ünlüydü.

5 N.A. Nekrasov, yaşadığı dönemde "halk ozanı" diye anılırdı.

6 1860'larda çok yaygınlık kazanmış bir deyim, bir hastalık adı; ozan N.F. Şçerbina'ya göre 1860'lar Petersburg'unda bu, "pek moda bir hastalık"tı.

7 A. Tocqueville (1805-1859), Fransız tarihçi ve siyaset adamı; "Eski Rejim ve Devrim" adlı kitabı Rusya'da 14 baskı yapmıştı. Paul de Kock (1793-1871), 1840'lı yıllarda Rusya'da çok ünlenen Fransız yazar.

8 A.İ. Herzen, 1853 yılında Londra'da kurduğu basımevinde pek çok devrimci kitap, bildiri, broşür vb. yayınlıyor ve bunları kaçak yollardan Rusya'ya sokuyordu.

9 1859 yılında oluşturulan "Edebiyat Fonu" adlı bir kuruluş, zor durumda olan edebiyatçılara, bilim insanlarına, yoksul üniversite öğrencilerine ve ailelerine yardım toplamak için halka açık okuma akşamları düzenliyordu.

10 Puşkin'i çizmeyle karşılaştırmak, 19. yüzyılda Rusya'da edebiyat ve entelektüalizm yanlıları arasındaki polemiğe bağlı olarak ortaya çıkmış bir söz. Özellikle de Dostoyevski'nin, V.A. Zaytsev ve D.İ. Pisarev'le Puşkin'in önemi konusunda giriştiği sert tartışmalarda konu edilmiştir. 1864'teki bir yazısında şöyle diyordu Dostoyevski: "Buradan kendinize bir kural çıkarmalısınız: Çizme her durumda Puşkin'den daha iyidir, çünkü Puşkin'siz yapabilirsiniz, ama çizmesiz asla; öyleyse Puşkin lükstür, saçmalıktır, o kadar."

11 Eski bir gecelik takkesi gibi davrandılar bana (Fr.)

12 Dostoyevski, Lev Kambek adlı üçüncü sınıf bir gazeteciyle ve 1861-62 yıllarında Petersburg'ta yayınlanan Vek (Yüzyıl) adlı dergiyle alay ediyor.

13 ...hayatımı paramparça edebilirken... (Fr.)

14 Tam bir incelikle, şıklıkla ve büyük bilgi birikimiyle yürütülen akşam söyleşileri.

15 Her ülkede, hatta Makar'la danalarının ülkesinde. (Fr.)

16 Sıradan bir sığıntıyım, başka hiçbir şey değil! Hem de hiçbir şey! (Fr.)

17 ... seminerlere katılanlar. (Fr.)

18 1828'de yazılan ama ancak 1856'da yurtdışında *Kutup Yıldızı*'nda yayınlanabilen P.A. Vyazemskiy'in aynı adlı şiirine gönderme.

19 19 Şubat 1861'de Çar II. Aleksandr toprağa bağlı köylülere özgürlüklerini veren bildiriyi imzalamıştı.

20 Figürleri çoğu kez mizahi bir Rus halk dansı ve ona eşlik eden, sözleri açık saçık şarkı.

21 Ünlü Fransız aktrisi Elisa Rachel Félix (1821-1853) ve arkadaşları 1850'de Rusya'da turnedeydiler.
22 *İmparatoriçe'nin Buketi* (Fr.), o tarihlerde Petersburg'da çok ünlü bir Fransız parfümü.
23 D.V. Grigoreviç'in 1847'de yayınlanan romanı.
24 Kazanlı bir köylü. 18 Şubat 1861 köylü reformundan sonra köylülerin artık toprak beyleri için çalışma ve onlara vergi ödeme zorunluluklarının kalmadığını söyleyip köylüler arasında propaganda yapmış, onun bu açıklamalarının etkisinde kalan ve ayaklanan köylülerin üzerine askeri birlikler gönderilerek pek çok köylü öldürülmüştür; Anton Petrov'sa yargılanıp kurşuna dizilmiştir.
25 Bizim aziz Rusyamız için (Fr.)
26 Ama bir farkla (Fr.)
27 Laf aramızda (Fr.)

İkinci Bölüm

Prens Harry, Evlenme Teklifi

I

Şu dünyada Varvara Petrovna'nın Stepan Trofimoviç kadar sıkı bağlarla bağlandığı tek bir kişi daha varsa, o da biricik oğlu Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin'di. Stepan Trofimoviç de zaten onun eğitimi için eve çağrılmıştı. Oğlan o sıralar sekiz yaşındaydı; aklı havalarda, uçarı bir adam olan baba General Stavrogin o yıllarda anneden ayrı yaşadığı için çocuk bir tek annenin gözetiminde yetişti. Doğrusunu söylemek gerekirse Stepan Trofimoviç eğitiminden sorumlu olduğu çocuğu kendine bağlamayı bildi. Bu işin gizi, Stepan Trofimoviç'in kendinin de çocuk olmasındaydı. Ben o sıralar yoktum ve Stepan Trofimoviç sürekli olarak sıkı bir dosta ihtiyaç duyuyordu. Oğlancağız bir parça büyüyünce hiç düşünmeden onu kendine dost edindi. Öyle doğal bir kaynaşma oldu ki bu, aralarından su sızmıyordu. İncindiği bir şeyi gözyaşları içinde anlatarak boşalmak ya da –yaptığının pek de doğru bir şey olmadığını aklına bile getirmeden– evle ilgili bir gizi açmak için, on-on bir yaşındaki dostunu gece yarıları yatağından kaldırdığı çok olmuştu. Birbirlerine sarılır, ağlaşırlardı. Oğlan annesinin kendisini çok sevdiğini bilir, ama kendisi galiba onu o kadar sevmezdi. Anne, oğluyla pek az konuşur, onu fazla sıkıştırmazdı ama oğlan, annesinin keskin bakışlarını hep üzerinde hisseder, bundan tedirgin olurdu. Yine de anne oğlunun öğretim ve eğitim işlerini bütünüyle Stepan Trofimoviç'in ellerine teslim

etmişti. O sıralar gözü kapalı güveniyordu ona. Öğretmen galiba öğrencisinin biraz sinirlerini bozdu. On altı yaşına gelip de liseye yazdırdıklarında bayağı zayıf, solgun, son derece sessiz, dalgın bir çocuktu (ileride fiziksel gücüyle öne çıkan bir genç olacaktı). İki dostun gece yarıları birbirine sarılarak ağlaşmalarının ille de evdeki sorunlar yüzünden olduğu düşünülmemelidir. Stepan Trofimoviç dostunun yüreğinin en derinlerindeki telleri titretmesini biliyor ve onda, kimi seçkin ruhların bir kez farkına vardıktan sonra bir daha asla ucuz hazlarla yer değiştirmelerine izin vermeyecekleri, o ezelden beri var olan kutsal hüzne ilişkin, henüz belirgin olmayan ilk duyumsayışları uyandırıyordu (Bu hüznün öyle düşkünleri vardır ki, çok daha radikal hazlardan –sanki böyle bir şey mümkün olabilirmiş gibi– daha fazla değer verirler buna). Ne olursa olsun, çocukla eğitmeninin yollarının geç de olsa ayrılması yine de iyi oldu.

Delikanlı lisenin ilk iki yılı tatillerde eve geldi. Varvara Petrovna'yla Stepan Trofimoviç Petersburg'dayken, annesinin evinde düzenlediği edebiyat akşamlarına katıldığı oldu, konuşmaları dinledi, gözlemler yaptı. Pek az konuşuyordu; eskisi gibi sessiz, sıkılgandı. Stepan Trofimoviç'e karşı eski sevecen ilgisi sürmekle birlikte sanki kendini biraz geri çekmişti; konuştukları o ulvi şeylerden de, geçmişin anılarından da söz etmek istemez gibiydi. Okul bitince annesinin isteğine uyarak orduya başvurdu, hemen ardından da ülkenin en gözde süvari muhafız alaylarından birine atandı. Bu süreçte eve bir kez olsun gelmediği için annesi kendisini üniformalı olarak göremedi; Petersburg'dan yazdığı mektuplar da pek seyrekti. Toprağa bağlı köylüleri özgürlüklerine kavuşturan reformdan sonra çiftlikten elde ettiği para –hele başlangıçta yarıya yakın– düşmesine karşın Varvara Petrovna oğluna cömertçe para yollamayı sürdürdü. Yıllar boyu hep tutumlu bir yaşam sürdüğü için elinde küçümsenmeyecek bir servet birikmişti. Oğlunun Petersburg yüksek sosyetesinde kazandığı başarıları dikkatle izliyordu. Kendisine kısmet olmayan şeyler, parlak bir geleceği olan bu genç ve zengin subaya kısmet oluyordu. Varvara Petrovna'nın aklının ucundan dahi geçiremeyeceği dostluklar kurmuştu; gittiği her yerde büyük ilgiyle karşılanıyordu. Fakat çok geçmeden hakkındaki tuhaf söylentiler Varvara Petrovna'ya dek ulaşmaya başladı: Genç subay birdenbire birtakım çılgınlıklar yapmaya başlamıştı. Kendini kumara ya da içkiye kaptırmış

değildi; atının ayakları altında insanları ezmek, ilişkisinin olduğu sosyeteden bir kadına hayvanca davranışlarda bulunduktan sonra bir de onu herkesin içinde rezil etmek gibi vahşice denilebilecek birtakım çılgınlıklarından söz ediliyordu. Gerçekten gizlenmesi olanaksız, çok pis bir durum söz konusuydu burada. Bunlar yetmezmiş gibi olur olmaz nedenlerle düelloya tutuşan, sırf zevk için insanlara hakaret eden, herkesle dalaşan bir kavgacı olduğu söyleniyordu. Varvara Petrovna bunları duyunca heyecanlandı, üzüldü. Stepan Trofimoviç bütün bunların her açıdan zengin, donanımlı bir varlığın ilk coşup taşmaları olduğunu, gün gelip fırtınanın durulacağını ve tüm bunların Shakespeare'in de bir yapıtında görüldüğü gibi, gençlik yıllarındaki Prens Harry'nin Falstaff, Poins ve Bayan Quickly'le birlikte kendini içki âlemine vermesinden bir farkı olmadığını söyledi. Varvara Petrovna son zamanlarda hep yaptığı gibi "Saçma! Saçma!" diye bağırmadı bu kez ona; tersine dikkatle dinledi onu, biraz daha ayrıntılara girerek anlatmasını istedi, sonunda Shakespeare'in bu ölümsüz yapıtını alıp olağanüstü bir dikkatle bizzat okumaya başladı. Ancak kitap ona pek avuntu vermedi, oğluyla ilgili söylentilerle orada anlatılanlar arasında fazla bir benzerlik de bulamadı. Yazdığı birkaç mektuba yüreği heyecandan sıkışarak yanıt beklemeye başladı. Yanıtlar gecikmedi; gelen uğursuz habere göre Prens Harry hemen hemen aynı anda iki düelloya birden tutuşmuştu, bunların her ikisinde de bütün suç ondaydı; rakiplerinden birini öldürdüğü, öbürünü de ağır yaraladığı için adalete teslim edilmiş, yargılama sonunda da rütbesi düşürülerek bazı hakları elinden alınmış, ayrıca bir piyade alayına er olarak sürgüne gönderilmişti; üstelik çok önemli kişilerin şefaatleri sayesinde elde edilebilmişti bu sonuç.

Sekiz yüz altmış üç yılında ne yaptı etti, kendini yine gösterdi: Demir haç nişanı kazanıp çavuşluğa yükseltildi, hemen ardından da yine subay yapıldı. Bu süre içinde Varvara Petrovna şefaat dileyen, yakaran belki yüz mektup yolladı Petersburg'a. Olağanüstü bir durum söz konusu olduğu için biraz alçalmayı da umursamadı. Subaylığa yükseltilmesinden sonra genç adam emekliye ayrıldı, ancak Skvoreşniki'ye dönmediği gibi annesine mektup yazmayı da bütünüyle kesti. Sonunda değişik kanallardan, yine Petersburg'da olduğu, ancak daha önce girip çıktığı çevrelere artık kabul edilmediği, onun da bir yerlere çekilerek âdeta gizlendiği öğrenildi. Soylu

bir şekilde dilenen yoksul memurlar, emekli askerler, sarhoşlar, baldırı çıplaklar gibi toplum dışına itilmiş, ayaktakımından, garip birtakım insanlarla birlikteydi; onların evlerine gidip geliyor, gece gündüz birtakım izbelerde ve Tanrı bilir daha ne kovuklarda sürünüyordu; üstü başı perişandı, kendini tümüyle koyvermişti ve yakınmak şöyle dursun bu durum sanki hoşuna bile gidiyordu. Annesinden para istemiyordu, kendi çiftliği vardı: Ona kalan General Stavrogin'in eski köyünden az da olsa bir şeyler geliyordu ve söylentilere göre bu toprakları Saksonyalı bir Alman'a kiraya vermişti. Annesi yalvara yalvara sonunda onu yanına gelmeye razı edebildi; böylece kentimize gelen Prens Harry'yi ben de ilk kez görebildim.

Yirmi beş yaşında, pek hoş bir gençti ve itiraf etmeliyim ki görür görmez etkilenmiştim ondan. Üstü başı pis, votka kokuları saçan, içki âlemlerinin yiyip tükettiği, hırpani birini bekliyordum ben. Tam tersine, alabildiğine şık giyimli, en incelikli ortamların tavırlarını benimsemiş, yol yordam bilen, gerçek bir centilmen duruyordu karşımda. Bir ben de değildim şaşıran, Bay Stavrogin'in tüm yaşamöyküsünü, hem de nereden ulaştıklarını aklın almayacağı ayrıntılarıyla bilen kent halkı da şaşırmıştı; en ilginci de, daha sonra bu ayrıntıların yarısının doğru çıkmasıydı. Kadınlarımızın tümünün aklını başından aldı yeni konuk. Birbirine taban tabana ters iki kampa ayrıldı kadınlarımız: Bir taraf ona âdeta taparken, öbür taraf ondan ölümüne nefret ediyordu; ama her iki taraf da resmen aklını yitirmişti. Kimi, kalbinin derinlerinde yazgısını belirleyen bir giz barındırma olasılığını baş döndürücü bulurken, kimi bir katil olmasını çekici buluyor, bu yüzden hoşlanıyorlardı ondan. O arada iyi bir eğitim aldığı, dağarında bir şeyler bulunduğu da ortaya çıkmıştı. Aslında bizi etkilemesi için çok da bilgili olmasına gerek yoktu, ama o önemli ve pek ilginç konularda değerlendirmelerde bulunabiliyordu; en önemlisi de bunların son derece mantıklı değerlendirmeler olmasıydı. Tuhaftır ama hepimiz daha ilk günden onun son derece mantıklı bir insan olduğunu anladık. Pek konuşkan değildi, son derece zarif, sade ve inanılmaz ölçüde alçakgönüllüydü; kendine güveni tamdı ve hepimizden daha yürekliydi. Kentimizin bütün fiyakacıları, şıklık düşkünleri, onu hep kıskançlıkla izlediler ve karşısında silinip gittiler. Yüzünün de beni çok etkilediğini söylemeliyim: Saçları simsiyahtı; gözleri ışıltılı, bakışları son derece sakin, açık, aydınlıktı; beyaz yüzü pek nazikti;

ışıltılı, arı, duru bir pembeliği vardı yüzünün; dişleri inci gibi; dudakları sanki mercandı; resim gibi güzeldi ama bütün bunlara karşın itici bir yanı da vardı. Yüzünün maskeyi andırdığı söylenirdi. Kimilerine göre de olağanüstü bir bedensel gücü vardı. Boyu uzun sayılırdı. Varvara Petrovna gururla bakardı ona ama bu gurura her zaman kaygı da eşlik ederdi. Bizimle birlikte olduğu altı aylık süre içinde sessiz, bezgin, gevşek ve oldukça asık yüzlüydü; kentte çeşitli düzeylerdeki topluluklar arasına girdi ve kentimizin geleneklerine, yerleşik alışkanlıklarına uymak için titizlik gösterdi. Baba tarafından akrabası olduğu için valinin evinde aileden biri gibi kabul görürdü. Birkaç ay daha geçti ve... canavar birden tırnaklarını gösterdi.

Yeri gelmişken bir noktayı daha belirteyim: Önceki valimiz yumuşak başlı, sevimli İvan Osipoviç'imiz biraz kocakarıyı andırsa da iyi bir ailedendi ve yüksek çevrelerle de sıkı ilişkileri vardı. Hiçbir işe el sürmeden kentimizde bunca yıl valilik yapmasının da nedeni buydu. Güler yüzü, konukseverliği, sofrasının herkese açık olmasıyla bizimki gibi hareketli bir zamanda valilik yapmak için değil, eski, güzel zamanların soylu toprak sahipleri arasında parmakla gösterilen biri olmak için yaratılmış gibiydi. Kentimizi onun değil, Varvara Petrovna'nın yönettiği söylenirdi. Gerçekle hiç ilgisi olmayan acı bir alay, bir iğneleme olarak söylenirdi bu. Az mizahı yapılmadı kentimizde bu konunun, az nükteler üretilmedi. Oysa Varvara Petrovna, tersine, bütün üst düzey yönetsel işlerden el çekmiş, herkesçe sevilip sayılmasına karşın kendini, yine kendi elleriyle çok katı kurallar koyarak belirlediği bir sınırın gerisine çekmişti. Kent yönetimiyle ilgili işler yerine birden çiftlik işleriyle ilgilenmeye başlayan ve iki üç yıl içinde çiftliğinin gelirlerini yine eski düzeyine yükselten Varvara Petrovna için Petersburg'a gidip gelmeler, dergi yayınlamalar gibi eski şiirsel, duygulu coşkunlukların yerini elisıkı, tutumlu bir yaşam biçimi almıştı. Hatta Stepan Trofimoviç'i bile başka bir ev tutmasına izin vererek (nicedir çeşitli gerekçelerle ister dururdu bunu Stepan Trofimoviç), kendinden uzaklaştırdı. Stepan Trofimoviç yavaş yavaş onu şiirsiz kadın ya da daha şakacı bir tavırla "şiirsiz dostum benim" diye adlandırmaya başlamıştı. Kuşkusuz bu şakayı son derece saygılı bir biçimde ve uzun süre bekleyip en uygun zamanı kollayarak yapardı.

Varvara Petrovna’nın yakınları olarak hepimiz –elbette en duyarlımız olduğu için en çok Stepan Trofimoviç– oğlunun gelivermesinin onun için yeni bir umut, hatta yepyeni bir düş olduğunu anlıyorduk. Oğluna tutkusu, onun Petersburg sosyetesinde başarılar kazandığı sıralarda başlamış, rütbesinin erliğe düşürüldüğü haberini almasıyla da doruğa çıkmıştı. Oysa oğlundan korktuğu, onun karşısında âdeta köleye dönüştüğü açıktı. Kendisinin de açıkça söyleyemeyeceği belirsiz, gizemli bir şeyden kaynaklandığı belliydi korkusunun; sık sık fark ettirmemeye çalışarak Nicolas’ı süzer, bakışlarını oğluna dikip uzun uzun düşünürdü... ve işte canavar hiç beklenmedik bir anda tırnaklarını çıkarıvermişti.

II

Prensimiz bir gün, ortada hiçbir neden yokken, birilerine akıl almaz küstahlıklar yaptı. Asıl önemlisi, bunların eşi benzeri görülmemiş, alışılmadık, çocukça, anlamsız, ortada hiçbir neden yokken yapılıvermiş, saçma küstahlıklar olmasıydı. Kulübümüzün en eski ve en saygıdeğer üyelerinden yaşlı Pavel Pavloviç Gaganov’un her sözünün ardına, büyük bir heyecanla, “Yok efendim, burnumdan tutup sürüyemezler beni!” sözlerini eklemek gibi masum bir alışkanlığı vardı. Varsın olsun. Ne var ki bir gün kulüpte hassas bir konuda heyecanla konuşurken çevresinde toplanmış az sayıda kulüp üyesine (ancak hepsi saygın, önemli kişilerdi) bu özlü sözünü yinelemişti ki, o sırada az ötede tek başına duran, kimsenin ilgilenmediği Nikolay Vsevolodoviç birden Pavel Pavloviç’in yanına gitti ve bir anda iki parmağıyla adamcağızın burnunu sımsıkı yakalayıp iki üç adım kadar ardı sıra sürüdü. Gaganov’la aralarında bir düşmanlık yoktu; davranışı okul çocuklarına yakışabilecek –ama elbette onlarda da bağışlanamaz– türden bir yaramazlık gibi görülebilirdi. Ancak daha sonra anlatılanlara göre, operasyon sırasında “aklını yitirmiş gibi” dalgın, düşünceliymiş ama bu neden sonra hatırlanabildi. Olayın olduğu andaysa herkes, onun ne yaptığının farkında olduğunu ve eli ayağına dolaşmak şöyle dursun, en küçük bir pişmanlık belirtisinin bile bulunmadığı yüzünde uğursuz bir

gülümsemenin dolaştığını görmüştü. Herkes çevresini sarıp korkunç bir şekilde bağırmaya başladı. Nikolay Vsevolodoviç olduğu yerde dönüyor, kimsenin seslenişine karşılık vermeden, çevresinde bağrışan, çığlıklar atan insan yüzlerine merakla bakıyordu. Sonunda birden sanki yeniden bir dalgınlık çöktü üzerine –en azından daha sonra böyle hatırladılar–, kaşları çatıldı, kararlı adımlarla aşağılanan Pavel Pavloviç'e doğru yürüdü, hızlı hızlı konuşarak ve canı sıkkın bir ifadeyle:

— Bağışlayın lütfen... –diye homurdandı.– Nasıl oldu bilmiyorum, ama birden öyle canım çekti ki... aptallık işte!

Özürdeki baştan savmalık ikinci bir hakaretti. Bağrış çağrış daha da arttı. Nikolay Vsevolodoviç omuz silkip salondan çıktı gitti.

İlk izlenimlere göre, düşünülüp taşınılarak gerçekleştirilmiş bir terbiyesizlik, hatta belki de tüm toplumumuza yönelik, bilerek yapılmış alçakça bir hakaretti bu. Herkesin olaydan anladığı buydu. İlkin Bay Stavrogin'in kulüp üyeliğinden hemen atılmasına oybirliğiyle karar verildi; ikinci olarak kulüp adına valiye başvurarak, yargı sürecinin başlamasını beklemeden başkentten gelen bu "düello delisi, azgın külhanbeyini, kendisine emanet edilmiş idari yetkiye dayanarak bir an önce dizginlemesini, böylelikle de kentimizin saygın, aklı başında toplumunun huzurunu zararlı saldırılardan korumasını" istemeye karar verdiler. Dilekçelerini, "Umarız devletin Bay Stavrogin için de geçerli olabilecek yasaları vardır," şeklinde masum bir kızgınlık cümlesiyle bitiriyorlardı. Valiyi Varvara Petrovna'dan dolayı iğnelemekti bu cümleden amaçları. Dilekçelerinde, yaptıklarından büyük haz duyarak, sündüre sündüre, bütün ayrıntılarına yer vererek anlatmışlardı olayı. Yalnız vali o sırada kentte değildi; kocasını yakınlarda kaybedince oldukça ilginç bir durumda kalan, hoş bir dul kadının oğlunun vaftiz töreninde hazır bulunmak için yakın bir köye gitmişti ama kalmayıp hemen dönecekti. Valinin dönmesi beklenirken hakarete uğrayan saygıdeğer Pavel Pavloviç yere göğe konulamıyordu: Herkes onu görmeye geliyor, kucaklıyor, öpüyordu. Hatta onuruna bir de yemek düzenlemeye niyetlendilerse de adamcağızın yalvarıp yakarmalarıyla vazgeçtiler. Belki de sonunda, bir adamın burnundan tutulup birkaç adım sürüklenmesinde kutlanacak bir şey olmadığını anlamışlardı.

İyi, güzel ama yine de sormadan edemiyor insan: Nasıl olabilirdi böyle bir şey? Kentimizden hiç kimsenin bu vahşi olayı deliliğe falan bağlamaya kalkışmaması da ilginç. Demek Nikolay Vsevolodoviç gibi aklı başında birinden de böyle şeyler bekleyebiliyorlardı. Bunun hemen ardından, her şeye açıklık getirir, herkesi yatıştırır gibi olan ikinci bir olay daha olmasına karşın ben de, bugün bile olayı nasıl açıklayabileceğimi bilemiyorum. Şunu da ekleyeyim: Dört yıl sonra Nikolay Vsevolodoviç geçmişte kalan bu olaya ilişkin olarak benim ihtiyatlı soruma kaşlarını çatarak şöyle yanıt vermişti: “Evet, o sıralar pek iyi değildim.” Ama olayları sırayla anlatalım.

Herkesin “başkentten gelen düello delisi, azgın külhan-beyi”ne yüklendiği o genel nefret kabarması da ilginç gelmişti bana. Olayı, halkı toptan aşağılamaya yönelik, hayâsızca art niyetler taşıyan bir hareket olarak görmek istiyordu herkes. Kimseye yaranamadığı gibi herkesi kendine düşman etmişti genç adam. İyi de, böyle bir şeyi neden yapmış olabilirdi? Son olaya gelinceye dek kimseyle tartışmışlığı da, kimseyi aşağılamışlığı da yoktu. Bir şeyler söyleyecek oldu mu, moda dergilerinden fırlamış bir beyefendi konuşuyor sanırdınız, öyle incelikli, sevecen konuşurdu. Sanırım burnu büyüklüğünden nefret ettiler onun. Başlangıçta ona hayran olan kadınlarımız, erkeklerden daha yüksek sesle kınıyorlardı artık.

Varvara Petrovna korkunç etkilenmişti. Daha sonra Stepan Trofimoviç’e bu olanları ne zamandır sezdiğini, altı aydır her gün tam da “bu türden” olaylar beklediğini söylemişti. Bu itirafın öz anneden gelmesi de bir başka ilginç noktadır. Ürpererek “Başladı!” diye geçirmişti içinden Varvara Petrovna. Kulüpteki o uğursuz akşamın ertesi günü, sabah, çok dikkatli ama aynı zamanda da alabildiğine kararlı bir ruh haliyle oğlunu karşısına alıp konuştu. Kararlı olmasına çok kararlıydı ama zavallı kadıncağız yine de heyecanından yaprak gibi titriyordu. Bütün gece gözünü kırpmamıştı, hatta sabah erkenden akıl danışmak için Stepan Trofimoviç’e bile gitti ve bugüne dek kimsenin yanında hiçbir zaman yapmadığı bir şeyi yaptı, ağladı. Tek istediği Nicolas’ın onu açıklama yapmaya değer bulması, bir iki kelimeyle de olsa bir şeyler anlatmasıydı. Annesine karşı her zaman sevecen, saygılı olan Nicolas asık suratla ama ciddi bir duruşla annesini bir süre dinledi, sonra birden fırlayıp kalktı ve hiçbir soruya tek kelimeyle olsun yanıt vermeden annesinin elini öpüp çıktı gitti. Aynı akşam, inadınaymış gibi

ikinci bir skandal daha patlak verdi; ilkine göre daha hafif, daha sıradan bir olaydı gerçi ama yine de halk zaten istim üstünde olduğu için kentten yükselen hoşnutsuz haykırışların daha da artmasına neden oldu.

Bu kez dostumuz Liputin'in başında patladı kabak. Tam da annesiyle konuşmasının üzerine Nikolay Vsevolodoviç'e gelip o gün karısının doğum günü olduğunu ve akşam düzenleyecekleri kutlamayı onurlandırmasını özellikle rica ettiklerini söyledi. Varvara Petrovna, Nikolay Vsevolodoviç'in arkadaşlık ilişkilerinin ilerlediği yönü ve bu ilişkilerin düzeyini ne zamandır içi titreyerek gözlüyor ama bu konuda oğluna tek kelime bir şey söylemeye cesaret edemiyordu. Ülkemizin bu türden beşinci sınıf insanlarıyla, hatta daha da beterleriyle daha önce de ilişkileri olmuştu Nikolay Vsevolodoviç'in; böyle bir eğilimi vardı. Kendisiyle daha önce birkaç kez bir arada bulunmuş olmasına karşın Liputin'in evine bu ilk gelişiydi. Liputin'in kendisini dünkü kulüp rezaletinden dolayı çağırdığını sezinliyordu; çünkü kentin liberallerinden biri olarak kulüpte geçen olay onu çok sevindirmişti: Kulübün yaşlı yönetimine karşı tam da böyle davranılması gerektiğine inanıyordu. Nikolay Vsevolodoviç gülerek geleceğine söz vermişti.

Önemli kişilerden oluşmasa da neşeli, samimi bir kalabalık vardı evde. Kibirli, kıskanç Liputin yılda ancak iki kez konuk çağırırdı evine, ama parayı hiç esirgemezdi düzenlediği bu iki çağrıda. En önemli konuk Stepan Trofimoviç hasta olduğu için gelememişti. Konuklara çay sunuldu; bir masa votka ve gözalıcı mezelerle donatılmıştı; üç küçük masada kâğıt oynanıyordu; gençlerse sofraya oturma saatini beklerken piyano çalıp dans ediyorlardı. Nikolay Vsevolodoviç, çok hoş bir kadın olan ve kendisinden çok ürken Madam Liputin'i dansa kaldırdı, iki tur tamamladıktan sonra yerlerine geçtiler, Nikolay Vsevolodoviç de Madam Liputin'in yanına oturdu, bir şeyler anlattı, onu güldürdü. Özellikle de güldüğü zaman onun ne kadar güzel olduğunu fark edince, birden, herkesin gözünün önünde kadını belinden tuttuğu gibi art arda üç kez, büyük bir tutkuyla dudaklarından öptü. Kadıncağız korkusundan yere yığıldı kaldı. Nikolay Vsevolodoviç şapkasını alıp şaşkınlık verici olaydan ürken kocanın yanına yaklaştı, utanarak yüzüne baktı ve çabuk çabuk, “Lütfen kızmayın!” deyip kapıya yürüdü. Liputin ardından atıldı, sofada kürkünü kendi elleriyle uzattı

ve yerlere eğilerek kapıdan uğurladı. Ne var ki ertesi sabah, özünde o kadar da önemli olmayan bu masum olayın, o günden bu yana Liputin'e, sonuna kadar yararlandığı bir tür saygınlık kazandıran, devam niteliğinde küçük bir olay daha oldu.

Liputinlerin otuz yaşlarında, biraz fazla samimi, gözü pek, al yanaklı hizmetçileri Agafya sabah saat on gibi Bayan Stavrogina'nın evine geldi: Yalnızca "Nikolay Vsevolodoviç'in kendilerine iletebileceği" bir mesaj getirmişti efendisinden. Görüşülmek istenen kişinin müthiş başı ağrıyordu, yine de çıktı. Varvara Petrovna da hizmetçi kız mesajını iletirken orada bulunma fırsatı yakaladı.

Agafya kendine güvenen, gözü pek bir edayla çabuk çabuk şunları söyledi:

— Size öncelikle iletmem gereken şey şu efendim: Sergey Vasiliç (yani Liputin), her şeyden önce sizi saygıyla selamladıklarını iletmemi ve sağlığınızın nasıl olduğunu, dünkü olayın üzerine geceyi nasıl geçirdiğinizi, dünkü olaydan sonra şu anda kendinizi nasıl hissettiğinizi sormamı emrettiler efendim.

Nikolay Vsevolodoviç gülümsedi.

— Selamlarımı ve teşekkürlerimi ilet efendine Agafya; ayrıca kendisinin bu kentin en zeki adamı olduğunu söyle.

— Kendileri de bu sözünüze karşılık şunu söylememi emrettiler efendim, –dedi Agafya, daha da kendine güvenen, daha da gözü pek bir edayla:– Sizin söylemenize gerek yokmuş efendim, kendileri bunu zaten biliyor ve size de aynısını diliyorlarmış.

— İyi de, benim sana ne diyeceğimi nereden bilebilir ki?..

— Orasını bilmiyorum efendim; yalnız ben evden çıkıp sokağın sonuna gelmiştim ki, bir baktım, kasketini bile giymeden ardım sıra bağırarak koşturup geliyorlar: "Bak hele Agafya!.. Eğer kendileri umutsuzluğa kapılarak 'Efendine söyle, kendisi bu kentin en akıllı adamı,' derlerse, sen de hemen yanıt olarak, bunu kendileri zaten biliyor efendim ve aynı şeyi sizin için de diliyorlar de."

III

Sonunda valiyle de görüşüldü. Sevimli, yumuşak valimiz İvan Osipoviç ayağının tozuyla kulüp üyelerinin şikâyetini dinledi. Kuşkusuz bir şeyler yapmalıydı ama ne yapacağını bilemiyordu. Konuksever, tonton valimiz genç akrabasından ürküyor gibiydi. Yine de delikanlının kulüpten ve aşağıladığı kulüp üyesinden açıkça özür dilemesini, karşı taraf isterse bunu yazılı olarak da yapmasını sağlamaya çalışacak, sonra da yumuşak bir dille, örneğin ilginç bir ülke olan İtalya'ya ya da yurtdışında başka herhangi bir yere giderek bizi burada kendi halimize bırakmaya ikna edecekti. Daha önce yakın akraba olarak teklifsizce dolaştığı evin Nikolay Vsevolodoviç'i kabul edeceği salonunda bu kez ikisinden başka, son derece terbiyeli bir memur olan Alyoşa Telyatnikov ile köşedeki masanın dibinde birtakım paketler açmakla meşgul bir de hizmetli vardı; salona açılan odadaysa, salon kapısına en yakın pencerenin dibindeki bir sandalyede İvan Osipoviç'i ziyarete gelen eski bir dost ve iş arkadaşı, sağlıklı, iriyarı bir albay oturuyordu; salona arkası dönük olarak *Golos* okuduğuna bakılırsa albayın salonda olup bitenlerle hiç ilgilendiği yoktu. İvan Osipoviç konuyla ilgisi olmayan yerlerden başladı, neredeyse fısıltıyla konuşuyordu ama biraz bocaladığı belliydi. Nicolas, dehşetli bir acıyı bastırmak ister gibi kaşlarını çatmış, bakışları yerde, sevecenlikten uzak, hiç de akrabaca denmeyecek, bembeyaz bir yüzle dinliyordu.

— İyi yürekli bir insansınız, Nicolas, ve soylu, –diye başladı ihtiyarcık, öylesine aklına gelivermiş gibi.– İyi eğitim almış, bir zamanlar yüksek çevrelere girip çıkmış bir insansınız, burada da bugüne dek sergilediğiniz örnek tutum ve davranışlarınızla hepimizin gözbebeği anneciğinizin yüreğine su serptiniz. Sonra birden işler herkes için gizemli ve tehlikeli bir renge bürünüveriyor! Sizleri gerçekten seven, sözlerine gücenilmeyecek yaşlı bir aile dostu ve akrabanız olarak konuşuyorum... Akla hayale gelmez delice davranışlara sizi iten nedir kuzum, söyler misiniz? Cin tutmuş birine yakışabilecek bu zıpırlıkların bir anlamı var mı?

Nicolas sabırsız, canı sıkkın dinliyordu. Birden muzip bir ışıltı belirdi gözlerinde.

— Beni öyle davranmaya neyin ittiğini şimdi söyleyeceğim size, –dedi homurdanırcasına, iki yanına bakındı, sonra İvan Osipoviç'in kulağına eğildi. Terbiyeli Alyoşa Telyatnikov pencereye doğru birkaç adım uzaklaştı, *Golos* okuyan albaysa öksürerek boğazını temizledi. Zavallı İvan Osipoviç tam bir güvenle kulağını hemen uzattı, müthiş merak ediyordu ne diyeceğini. Ama tam bu anda, akıl almaz –bir başka açıdansa tümüyle anlaşılabilir– bir şey oldu. Yaşlı adamın, kulağına ilginç bir giz fısıldamasını beklediği Nicolas bir anda kulağın üst bölümünü ısırıverdi; ısırma öyle şiddetliydi ki Valinin soluğu kesilir gibi oldu.

— Bu nasıl şaka Nicolas? –diye inledi kendisininkine hiç benzemeyen bir sesle.

Alyoşa'yla albay henüz bir şey anlamamışlardı, zaten bir şey de göremiyor, ikisini orada fısıldaşarak bir şey konuşuyor sanıyorlardı ama ihtiyarın yüzünü görünce her ikisi de korktu. Önceden kararlaştırdıkları gibi yardım için atılsınlar mı, yoksa daha beklesinler mi kararsız, gözleri yuvalarından uğramış, birbirlerine baktılar. Nicolas bunu fark etmiş olmalı ki dişlerini kulağa biraz daha geçirdi.

— Nicolas, Nicolas! –diye inledi yine kurban.– Yeter bu kadar şaka...

Biraz daha sürse zavallı adam herhalde korkusundan ölürdü, ama canavar insafa geldi ve kulağı bıraktı. Bu ölümcül şaka koca bir dakika sürdü, sonrasında da yaşlı adam kriz geçirir gibi oldu. Yarım saat içinde Nicolas tutuklanıp bir hücreye atılmış, kapısına da özel bir nöbetçi dikilmişti. Biraz sert bir karardı belki ama yumuşak başlı yöneticimiz öyle öfkelenmişti ki Varvara Petrovna'ya karşı çıkmayı bile göze almıştı. Kendisine derhal bir açıklama yapılması için soluğu öfkeyle valilikte alan yaşlı kadının, daha valilik merdivenlerinden geri çevrilmesi ve onun da arabasından bile inmeden, başına gelenlere şaşırarak evine dönmesi herkesi müthiş şaşırtmıştı.

Ama sonunda her şey ortaya çıktı! O ana dek son derece sakin duran, hatta bir ara uyuklayan tutuklu, gece saat iki sularında birden gürültü etmeye, hiç durmamacasına kapıyı yumruklamaya başladı, kapı penceresinin üzerindeki demir parmaklığı insanüstü bir güçle çekip kopardı, camı kırdı, bu sırada elini kesti. Yanında askerler ve elinde anahtarlarla nöbetçi subay koşup geldi, azgınlaşan tutuklunun üzerine atılıp kendisini

bağlamak için hücre kapısının açılmasını emretti, ancak tutuklunun titreyerek sayıkladığı, şiddetli bir beyin humması geçirdiği görülünce kendisini doğruca evine, annesine götürdüler. Her şey apaçık ortadaydı! Kentimizdeki üç doktorun üçü de, adı geçenin üç gün önce bir beyin humması geçirmiş olabileceği, her ne kadar zeki ve bilinçli gibi görünüyorsa da birkaç gündür karıştığı olayların da gösterdiği gibi aklının tam başında olmadığı şeklinde görüş bildirdiler. Durumu ilk fark edenin Liputin olduğu ortaya çıktı böylece. İnce ruhlu, kibar bir insan olan İvan Osipoviç çok utandı, ama burada ilginç olan, Nikolay Vsevolodoviç'in aklı tümüyle başında olarak delice birtakım hareketlerde bulunabileceğine onun da inanmasıydı. Kulüp üyeleri de utandılar; bütün mucizelerin biricik açıklamasını es geçerek bu olasılığı akıl edememiş olmalarına pek şaşırdılar. Durumu kuşkulu bulanlar da çıktı elbet, ama bir süre sonra sesleri duyulmaz oldu.

İki aydan fazla yattı Nicolas. Konsültasyon için Moskova'dan ünlü bir hekim getirtildi; tüm kent Varvara Petrovna'nın ziyaretine geldi, o da herkesi bağışladı. İlkbahara doğru Nicolas iyileşip ayağa kalktı ve anneciğinin İtalya'ya gitme önerisini hiç itirazsız kabul etti; annesi onu ayrıca herkese veda ziyaretlerinde bulunmaya ve gereken yerlerde, gereken kişilerden özür dilemeye de ikna etti. Nicolas büyük bir istekle kabul etti bunları. Nicolas'ın, Pavel Pavloviç Gaganov'la evinde pek kibar bir şekilde konuştuğu ve Gaganov'un da bu görüşmeden çok hoşnut kaldığı kulüpte herkesçe biliniyordu. Ziyaretleri sırasında Nicolas çok ciddi, hatta biraz üzgün gibiydi. Herkes onu coşkuyla karşılar gibiydi, ama İtalya'ya gittiği için nedense şaşkın, sıkılgan bir mutluluk duyuyorlardı. Birkaç damla gözyaşı bile döken İvan Osipoviç, onu bu son ziyaretinde kucaklamaya cesaret edemedi. Aslında kentimizde belli bir grup, "bu alçak hepimizle alay ediyor, hastalığı falan palavra," diye düşünmeye devam ediyordu.

Liputin de ziyaret edildi.

— Lütfen söyler misiniz, –dedi Liputin'e,– benim sizin için kentin en akıllı adamı diyeceğimi nereden bildiniz de Agafya'ya bunun yanıtını öğrettiniz?

— Şöyle, –dedi Liputin gülümseyerek,– yanıtınızı önceden kestirebildim, çünkü ben de sizin akıllı bir insan olduğunuza inanıyorum.

— Doğrusu ilginç bir tesadüf. Lütfen söyler misiniz, Agafya'yı bana gönderirken beni deli değil de, akıllı bir insan gibi mi görüyordunuz?..

— Hem de son derece akıllı, zeki bir insan olarak görüyordum, ama sanki sizin aklınızla zorunuz olduğunu düşünüyormuşum gibi bir tavır takındım... ve zaten siz de hemen okudunuz kafamın içini ve bana Agafya'yla zekâ üzerine o mesajı yolladınız.

— Burada biraz yanılıyorsunuz... iyi değildim o sıra... –diye mırıldandı Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çatarak.– İşe bak! –diye bağırdı sonra.– Aklım başımdayken insanların üzerine saldırabileceğimi gerçekten de düşünebiliyor musunuz? İyi ama niye yapayım böyle bir şeyi?

Liputin büzüldü, yanıt vermeye cesaret edemedi. Nicolas'ın yüzü beyazlaşır gibi oldu ya da Liputin'e öyle geldi.

— Doğrusu çok eğlenceli bir düşünme biçiminiz var, –diye sürdürdü Nicolas.– Agafya konusuna gelince, onu beni aşağılamak için gönderdiğinizi anlamıyor değilim.

— Sizi düelloya çağırmam gerektiğini mi söylüyorsunuz?

— Yok canım! Sizin düelloyu sevmediğinizi duymuştum...

Liputin yine büzülerek:

— Fransızlara ait bir yöntemi buraya aktarmanın ne gereği var! –dedi.

— Milliyetçilikten yanasınız yani?

Liputin büsbütün büzüldü.

Nicolas birden masanın üzerinde, en görünür yerde duran Considèrant cildini[28] görünce:

— Vay! Vay! Neler görüyorum! –diye bağırdı.– Four-
ierist misiniz yoksa? Diyecek yok doğrusu! –Parmaklarıyla kitabı tıklatarak sürdürdü:– Peki bu da Fransa'ya ait bir şeyin aktarılması olmuyor mu?

Liputin yerinden hopladı:

— Hayır, o Fransa'ya ait bir şeyin aktarılması değil, –dedi neredeyse öfkeli bir sesle.– O yalnızca Fransa'dan değil, tüm insanlığın evrensel dilinden... insanlığın evrensel uyum içindeki sosyal cumhuriyetinin dilinden bir aktarma olacak, bilmem anlatabildim mi efendim! Yoksa bir tek Fransızcadan değil!..

Nicolas gülmeye devam ederek:

— Öyle bir dil yok yeryüzünde! –dedi.

Bazen küçücük bir ayrıntı dikkatini çeler ve alır götürür insanı. Bay Stavrogin üzerine asıl söyleyeceklerimiz ileride. Ama tuhaf bir durum olarak şimdilik şu kadarını söyleyeyim ki, kentimize ilişkin izlenimlerinden belleğinde en kalıcı olanı Liputin'in simgelediği taşralı küçük memur tipi oldu: Çekicilikten uzak, silik, bayağı, kıskanç, ailesine karşı kaba, despot; yemek artıklarını ve şamdanların dibinde kalan mumları bile kilit altında saklayan bir cimri, faizci; "toplumsal uyum" diye Tanrı bilir neyin nesi bir geleceğe inanan, geceleyin, geleceğin falansterlerinden[29] fantastik sahneler düşleyerek sevinç çığlıkları atan ve bunun Rusya'da ve bizim ilimizde de çok yakın bir zamanda gerçekleşeceğine inanan bir tip. Oysa ne yapıp edip "başını sokacak bir kümes" alacak kadar parayı denkleştirmiş, ikinci kez evlendiği karısından drahoma olarak paracıklar almış bu memurun bulunduğu yüz verstlik çevrede başta kendisi olmak üzere, "insanlığın evrensel uyum içindeki sosyal cumhuriyeti"nin gelecekteki üyelerine dış görünüş olarak dahi benzeyen tek bir Tanrı kulu bulamazsınız.

Bu sürpriz Fourierist aklına geldi mi, Nicolas:

— Nereden türer bunlar, hayret doğrusu! –diye düşünürdü.

IV

Üç yıldan fazla kaldı Prensimiz Avrupa'da; kentte neredeyse tümden unutulmuştu. Stepan Trofimoviç'ten öğrenebildiğimiz kadarıyla bütün Avrupa'yı gezmiş, hatta Mısır'a, Kudüs'e gitmişti; sonra İzlanda'ya düzenlenen bilimsel bir araştırma gezisine katılarak bir süre orada kalmıştı. Almanya'da bir üniversitede bir kış boyunca ders izlediği de söylenenler arasındaydı. Annesine de pek yazmıyordu; yılda iki, hatta bazen daha bile azdı yazdığı mektup, ama Varvara Petrovna ne kızıyor, ne de alınıyordu. Oğluyla tutturdukları bu ilişkiden yakınmıyor, uysalca boyun eğiyordu, ama bütün bu üç yıl boyunca sevgili Nicolas'ını özlemediği, onun için kaygılanmadığı, onu düşlemediği tek bir gün bile olmadı. Düşlerini de, yakınmalarını da kimselere açmadı. Stepan Trofimoviç'ten bile uzaklaşır gibi olmuştu. Kendince kurduğu birtakım planları vardı, iyice cimrileşmiş,

eskisinden daha çok para biriktirmeye, kâğıt oyununda para kaybettiği için Stepan Trofimoviç'e kızmaya başlamıştı.

Sonunda o yılın Nisan ayında Paris'ten, bir generalin dul eşi olan çocukluk arkadaşı Praskovya İvanovna Drozdova'dan bir mektup aldı. Varvara Petrovna'nın sekiz yıldır hiç görmediği, hatta yazışmadığı Praskovya İvanovna mektubunda, Nikolay Vsevolodoviç'in evlerine gelip gittiğini ve Liza (biricik kızı) ile arkadaş olduğunu, Kont K.'nin (o sıralar Paris'te yaşayan, Petersburg'un etkili kişilerinden biri) evinde bir oğul gibi kabul görmesine karşın yazın İsviçre'ye, Vernex-Montreux'ye yolculuklarında onlara eşlik etme niyetinde olduğunu bildiriyordu. Mektup kısaydı ve her ne kadar yukarıda anlatılanlardan bir sonuç çıkarmak pek mümkün değilse de amacın ne olduğunu yine de açıkça ortaya koyuyordu. Varvara Petrovna fazla düşünmedi, bir anda karar verdi ve hazırlıklarını görmeye başladı; evlatlığı Daşa'yı (Şatov'un kız kardeşi) yanına alarak Nisan ortaları gibi önce Paris'e, oradan da İsviçre'ye gitti. Temmuzda tek başına döndü; Daşa'yı Drozdovlar'da bırakmıştı, çünkü onlar da Ağustos sonunda bizim buraya döneceklerini söylemişlerdi.

Bölgemizin toprak sahiplerindendi Drozdovlar; ancak Varvara Petrovna'nın dostu, kocasınınsa silah arkadaşı olan General İvan İvanoviç'in görevi muazzam büyüklükteki çiftliklerini ziyaretlerini hep engellemişti. Geçen yıl generalin ölümünden sonra, teselli bulmaz Praskovya İvanovna yanına kızını da alarak yurtdışına çıkmıştı; niyeti yılın ikinci yarısında Vernex-Montreux'de üzüm kürü yapmaktı. Yurda dönünce sürekli olarak bizim ilde oturmaya niyetlendi. Kentte yıllardır boş duran, kepenkleri çakılı büyük bir konakları vardı. Zengin insanlardı. Praskovya İvanovna, ilk evliliğindeki adıyla Bayan Tuşin, tıpkı enstitüden arkadaşı Varvara Petrovna gibi bir eski zaman mülteziminin kızıydı ve tıpkı onun gibi büyük bir drahomayla evlenmişti. İlk kocası emekli süvari Yüzbaşı Tuşin de zengin bir insandı, ayrıca birtakım yetenekleri de vardı. Ölürken, yedi yaşındaki biricik kızı Liza'ya yüklü bir servet bıraktı. Şu anda yirmi iki yaşında olan Lizaveta Nikolayevna'nın babasından kalan ve yalnızca kendisine ait olan serveti su içinde iki yüz bin rublenin üzerindeydi; ikinci evliliğinden hiç çocuğu olmayan annesinden kalacaklar da cabası. Varvara Petrovna yaptığı Avrupa gezisinden pek memnun gibiydi. Praskovya

İvanovna'yla tatminkâr bir görüşme yaptığı kanısındaydı; memlekete döner dönmez de bütün bunları ayrıntılarıyla Stepan Trofimoviç'e anlattı; uzun süredir hiç olmadığı kadar canlı ve dolaysızdı konuşması.

Stepan Trofimoviç parmaklarını şaklatarak:

— Yaşasın! diye bağırdı.

Müthiş sevinçliydi. Dostundan ayrı kaldığı süre içinde tam bir bezginlik içindeydi oysa. Varvara Petrovna yurtdışına çıkarken onunla ne gerektiği gibi vedalaşmış, ne de ağzından kaçırıverir korkusuyla "şu kadın"a ilişkin planlarından söz etmişti. O aralar iskambilde yüklü miktarda para kaybettiği ortaya çıktığı için Varvara Petrovna ona çok kızıyordu. Ama İsviçre'ye varır varmaz, öylece yüzüstü bırakıp geldiği ve ne zamandır çok sert davrandığı dostunun gönlünü almaya karar verdi. Bu ani ve gizemli ayrılık Stepan Trofimoviç'in ürkek yüreğini allak bullak etmişken, aksilik bu ya, başka pek çok terslikler çıkmış, hepsi birden çullanıvermişti üzerine. Varvara Petrovna'nın katkısı olmaksızın asla yerine getiremeyeceği oldukça eski ve yüklü bir parasal yükümlülüğü vardı. Öte yandan bu yılın mayıs ayında iyi yürekli ve yumuşak İvan Osipoviç'in valilik dönemi sona erdi, yerine bir başka vali atandı, o arada birtakım tatsızlıklar da oldu. Yeni vali Andrey Antonoviç von Lembke, Varvara Petrovna burada değilken geldi ilimize ve aynı anda da kentimizde herkesin Varvara Petrovna'ya, dolayısıyla Stepan Trofimoviç'e de karşı tavırlarında belirgin bir değişiklik oldu. En azından Stepan Trofimoviç'in değerli, ama çok tatsız birtakım gözlemleri oldu ve galiba Varvara Petrovna da yanında olmadığı için, bu durumda bir başına kalmak onu bayağı ürküttü. Yeni valiye kendisi hakkında "tehlikelidir" diye ihbarlar gittiğinden kuşkulanıyor ve bu onu çok heyecanlandırıyordu. O arada kimi kadınların da Varvara Petrovna'yla artık görüşmeme niyetinde olduklarını öğrenmişti. Valinin karısının (ki ancak güze doğru burada olması bekleniyordu) burnu biraz büyüktü, ama "bizim zavallı Varvara Petrovna" gibi de değildi, gerçek bir aristokrattı. Varvara Petrovna'yla valinin karısının bir zamanlar bir sosyete toplantısında tatsızlık yaşadıkları ve düşmanca ayrıldıkları, dolayısıyla da Bayan von Lembke'nin yalnızca adının bile anılmasının Varvara Petrovna'yı dehşetli sinirlendirdiği nereden, nasıl öğrenilmişse tüm ayrıntılarıyla herkesin dilindeydi. Varvara Petrovna'nın neşeli, dinç görünüşü, kadınların ona yapmayı düşündükleri

şeyler ve sosyetedeki genel heyecan havasına ilişkin anlatılanlar karşısında takındığı küçümseyici ve umursamaz tavır, hem iyice ürkekleşen Stepan Trofimoviç'in bozulan moralini düzeltti, hem de onu bir anda neşelendirdi. Dostunun hoşuna gitmek için yeni valinin gelişini gülünç bir şekilde anlatmaya başladı:

— Genel olarak Rus yöneticisi işte; fırından taze çıkmış, yeni atanmış Rus yönetici ne demektir, hiç kuşkusuz bilirsiniz excellente amie,[30] –diyordu hafif kırıtarak, cakalı ve kelimeleri uzata uzata.– Ces interminables mots russes![31] Ama pratikte yönetme sarhoşluğu denen şeyin nasıl bir şey olduğunu bildiğinizi hiç sanmam.

— Yönetme sarhoşluğu mu? Bilmiyorum.

— Bu... Vous savez, chez nous... En un mot,[32] en sefil, en sıradan birine demiryolu bileti satmak gibi bayağının bayağısı bir görev verin; bilet almaya gittiğinizde pour vous montrer son pouvoir,[33] bu sefil yaratık bir anda size sanki Jüpiter'miş gibi bakma hakkını görür kendinde: "Sana bir gücümü göstereyim de gör!.." der gibidir. Giderek tam bir coşkuya, yönetme sarhoşluğuna ulaşır duyguları... En un mot, yurtdışındaki kiliselerimizden birindeki bir zangocun –mais c'est très curieux[34]– tam büyük ayinden önce, vous savez ces chants et le livre de Job,[35] aklı başında, ciddi bir İngiliz aileyi, les dames charmantes,[36] sadece "turistlerin bir Rus kilisesinde sarsak sarsak dolaşmalarını doğru bulmadığı, önceden belirlenmiş, ayin saatleri dışında bir zamanda gelmeleri gerektiği" görüşüyle kiliseden kovduğunu okumuştum bir yerde. Az kalsın bayılacakmış İngilizler... Bu zangoç yönetme sarhoşluğuyla kendinden geçti ve et il a montré son pouvoir...[37]

— Mümkünse biraz kısa kesebilir misiniz Stepan Trofimoviç?

— Bay von Lembke şu anda ili dolaşıyor. En un mot, bu Andrey Antonoviç Rus Almanlarındandır ama Ortodoks'tur; hem ayrıca, –bunu da teslim etmemiz gerek– kendileri kırklı yaşlarında ve son derece yakışıklı olup...

— Canım yakışıklı olduğunu da nereden çıkardınız? Koyun gözlünün teki!

— Çok haklısınız! Aslında ben bunu... hani, hanımlarımızın görüşü olarak...

— Geçelim Stepan Trofimoviç, rica ediyorum! Bu arada siz ne zamandır kırmızı kravat takar oldunuz?

— Ben... ben yalnızca bugünlük...

— Doktorun dediklerini uyguluyor musunuz? Örneğin günlük altı verstlik yürüyüşlerden ne haber?

— Yok... ancak arada bir...

Varvara Petrovna sinirlenerek sesini yükseltti:

— Tam tahmin ettiğim gibi! İsviçre'deyken hissetmiştim yürüyüşleri yapmadığınızı. Bundan böyle altı değil, dokuz verst yürüyeceksiniz her gün! Korkunç bir şekilde saldınız kendinizi, korkunç! Kor-kunç! Yaşlanmak değil sizinki, bitip tükenmek; resmen tiridiniz çıktı! Demin sizi gördüğümde çok şaşırdım... evet, kırmızı kravatınıza karşın!.. quelle idee rouge![38] von Lembke hakkında gerçekten anlatacak bir şeyiniz varsa, buyurun anlatın, yoksa sizden rica ediyorum, bir şekilde son verin konuşmanıza, çünkü çok yoruldum.

— En un mot, ben yalnızca... kırk yaşına dek bir hiç iken, bir anda yaptığı bir evlilikle ya da belki de bundan daha kahredici bir başka ilişki sayesinde insan içine çıkabilen ve yöneticilik kariyerine ancak kırklı yaşlarında başlayabilen biri olduğunu söylemek istiyordum. Yani şu anda ilçeleri dolaşıyor... benim söylemek istediğim... yani gidip hemen yetiştirmişler kendisine... hem de iki kulağına birden fısıldamışlar: Benim gençliği nasıl zehirlediğimi, bütün ilde tanrıtanımazlığın benden yayıldığını... tabii hemen soruşturma başlatmış.

— Doğru mu bütün bunlar?

— Önlemlerimi aldım bile. Sizinle ilgili olarak, daha ön-ce "ili sizin yönettiğinizi" kendisine yetiştirdiklerinde... vous savez, "bir daha öyle şeyler olmayacak" diyebilmiş bir adam bu!

— Böyle mi söylemiş?

— Kelimesi kelimesine!.. Hem de avec cette morgue...[39] Karısı Yuliya Mihaylovna'yı ancak Ağustos sonlarında görebileceğiz burada. Doğruca Petersburg'dan gelecek.

— Petersburg'dan değil, Avrupa'dan gelecek. Karşılaştık kendisiyle!

— Vraiment?[40]

— Hem Paris'te, hem de İsviçre'de. Drozdovların akrabası ya...

— Drozdovların akrabası mı? Şu rastlantıya bak! Ün ve mevki peşinde olduğu, önemli kişilerle ilişkileri olduğu söyleniyor ama...

— Saçma! Ne ilişkisi olacak? Kırk beş yaşına dek evde kalmış bir kız olarak beş parasız oturdu babaevinde. Von Lembke karşısına çıkınca hemen boynuna atıldı. Şimdi bütün hedefi adamı önemli kişilerin arasına sokmak, önemli biri yapmak. Her ikisi de düzenbazdır.

— İki yaş da büyükmüş galiba kocasından?

— İki değil beş. Vsevolod Nikolayeviç sağken Mos-kova'da verdiğim balolara onu da çağırmam için anası kapımı çok aşındırdı. Bu, kimse kendisini dansa kaldırmadığı için alnında firuze sineğiyle bütün gece oturur, kavalye beklerdi. Acırdım da, saat ikiden sonra ilk kavalyesini yollardım kendisine. O sıralar yirmi beş yaşında falandı, yine de küçük bir kız çocuğuymuş gibi kısacık etekle gezdirirlerdi onu. Sonunda onları kabul etmek uygunsuz kaçmaya başladı.

— O firuze sinek şu anda gözümün önünde!

— Orada beni bir entrika bekliyordu. Az önce Drozdo-va'nın mektubunu okudunuz, daha açık nasıl söylenebilir bu? Drozdova olacak ahmak, evet, her zaman ahmaktı bu kadın, birden bana niçin geldiniz der gibi bakmaya başlamasın mı? Nasıl şaşırdığımı tahmin edebilirsiniz! Derken bir baktım, Lembke de orada ve yaşlı Drozdov'un yeğeniyle kırıştırıyorlar, her şey ortadaydı anlayacağınız! Hemen duruma el koydum ve Praskovya yeniden benim yanıma geçti, ama bu elbette entrika gerçeğini değiştirmiyor.

— Yine de zafer sizin olmuş. Doğrusu Bismarck'sınız siz!

— Bismarck değilim, ama sahtekârlıkla aptallığı bir bakışta ayırt edebilirim: Lembke sahtekârlık, Praskovya ise aptallıktır. Ben bunun kadar kendini salmış, kayıtsız birini görmedim ömrümde; buna bacaklarındaki şişlikleri ekleyin, bir de iyi oluşunu. İyi yürekli bir aptaldan daha aptal bir şey olabilir mi?

Stepan Trofimoviç'in itirazı pek asilceydi:

— Kötü kalpli bir aptal, ma bonne amie,[41] bence çok daha aptaldır.

— Belki de siz haklısınız. Liza'yı hatırlıyor musunuz?

— Charmante enfant![42]

— Ama artık enfant değil, koca bir kadın. Üstelik kadın gibi kadın! Soylu, ateşli. En hoşuma giden yanı da, o saf, aptal annesine karşı gelebilmesi. Şu kuzen yüzünden az kalsın olay çıkacaktı.

— Demek öyle? Aslında kendisinin Lizaveta Nikolayev-na'yla bir akrabalığı yok; ama birtakım niyetleri var gibi?

— Hiç konuşkan biri değil bu genç subay; çok da alçakgönüllü. Her zaman adil olmaya çalışmışımdır. Sanırım o da karşı bütün bu entrikalara ve kendisi için bir şey istediği yok. Yalnız Lembke saman altından su yürütüyor. Genç subay Nicolas'a saygı duyuyor. Yani her şey Liza'ya bağlı; ben oradan ayrılırken Nicolas'la araları harikaydı. Kasımda buraya, yanımıza gelmeye söz verdi Nicolas. Demek ki entrika peşinde olan tek kişi Lembke; Praskovya'ya gelince, o yalnızca kör. Bana bütün kuşkularımın fanteziden başka bir şey olmadığını söylemesin mi! Ben de yüzüne karşı bir aptal olduğunu söyledim. Öbür dünyada sorgu vakti geldiğinde de aynı şeyi yineleyebilirim. Biraz erken ayrılmamı Nicolas istememiş olsaydı, ne yapar eder bu sahtekâr kadının foyasını ortaya çıkarana dek orada kalırdım. Sanırım Nicolas'ı kullanarak Kont K.'ye yanaşmaya çalışıyor; anayla oğlu birbirinden ayıracak kadın. Ama Liza bizden yana, Praskovya ile de görüştüm. Onun Karmazinov'un akrabası olduğunu biliyor muydunuz?

— Nasıl? Madam von Lembke'nin akrabası ha?

— Evet. Ama biraz uzaktan.

— Romancı Karmazinov?

— Evet, yazar Karmazinov; niye o kadar şaşırdınız? Tabii adam kendini dev aynasında görüyor! Bir kendini beğenmişlik ki o kadar olur! Lembke'yle birlikte gelecekler buraya; şu anda Avrupa'da da birlikte sürtüyorlar. Lembke burada edebiyat akşamları gibi bir şeyler düzenlemeye niyetli galiba. Karmazinov bir aylığına gelecekmiş, çiftliğinden son kalan birkaç parça yeri de satmak istiyormuş. İsviçre'de az kalsın kendisiyle karşılaşacaktım ve bu hiç istemediğim bir şeydi. Yine de, karşılaştığımızda beni hatırlama inceliğini göstereceğini umuyorum. Eskiden bana mektuplar yazar, evime gelir giderdi. Giyiminize daha çok özen göstermenizi dilerdim Stepan Trofimoviç, kendinizi iyice koyverdiniz... Bu hallerinizle beni nasıl üzdüğünüzü bir bilseniz! Şu anda ne okuyorsunuz?

— Ben... şey...

— Anlıyorum. Eskiden nasılsa yine öyle: Hep aynı arkadaşlar, içki âlemleri, kulüp, iskambil oyunları ve herkesçe ateist olarak bilinmeniz. Ateist diye bilinmeniz hiç hoşuma gitmiyor Stepan Trofimoviç. Size ateist denilmesini hiç istemezdim, özellikle de şu sıralar. Eskiden de sevmezdim, çünkü boş gevezelikten başka bir şey değil yaptığınız. Biri size bunu söylemeliydi.

— Mais, ma chére...

— Beni dinleyin Stepan Trofimoviç, sizin yanınızda ben hiç kuşkusuz cahil sayılırım, ama Avrupa'dan dönerken uzun uzun sizi düşündüm ve bir sonuca ulaştım.

— Nasıl bir sonuçmuş bu?

— Şöyle bir sonuç: Siz ve ben, dünyanın en akıllı iki insanı değiliz; bizden daha akıllı olanlar da var.

— Son derece zekice ve tutarlı bir yargı bu. Bizden daha akıllı olanlar da var demek, bizden daha haklı olanlar da var demektir, yani biz de yanılabiliriz, öyle değil mi? Mais, ma bonne amie, varsayalım ki ben yanılıyorum, ama insanoğlunun her zaman sahip olduğu en yüce hak olan özgür vicdana sahip değil miyim? Eğer istemiyorsam yalancı sofu ve yobaz olmama hakkım vardır; bu yüzden birtakım bayların yaşamım boyunca benden nefret edeceklerine hiç kuşku yok. Et puis, comme on trouve toujours plus de moines que de raison,[43] ve ben de tam böyle düşündüğüm için...

— Ne dediniz?

— Dediğim şu: On trouve toujours plus de moines que de raison ve ben de tam böyle...

— Bu herhalde sizin düşünceniz değil, bir yerden aldınız?..

— Pascal'ın sözüdür bu.

— Ben de öyle düşünmüştüm, yani size ait olmadığını. Peki siz niye böyle kısa, açık, vurucu konuşmuyorsunuz da sürekli uzatıp duruyorsunuz sözlerinizi? Az önceki yönetici heyecanına ilişkin sözlerinizden çok daha iyi böylesi...

— Ma foi, chére...[44] Peki neden? Bir kez, ben ne de olsa Pascal değilim, et puis... et puis, biz Ruslar kendi dilimizde bir şey söylemeyi bilmeyiz... En azından bugüne dek söylemiş değiliz.

— Hım! Bence doğru değil bu. Neyse, en azından konuşmalarda falan işe yarayacağı için böyle sözleri bir yere not etseniz ya da ezberleseniz... Ah, Stepan Trofimoviç, ben aslında buraya sizinle çok ciddi bir şey konuşmak için geldim.

— Chére, chére amie!

— Şimdi bütün bu von Lembkeler, Karmazinovlar... Ah, nasıl da salıverdiniz kendinizi! Beni çok üzüyorsunuz! Ben bütün bu insanların size saygı duymalarını isterim, çünkü kesip attığınız tırnağa değmeyen insanlar bunlar. Ya sizin de şu hallerinize ne demeli? Ne görecek bu insanlar? Ne göstereceğim ben onlara? Soylu bir duruşla herkese örnek olmayı sürdürecek yerde, çevrenize birtakım serseriler toplayıp kabul edilemez birtakım alışkanlıklar edindiniz, içkisiz, iskambilsiz yapamayan tiridi çıkmış bir ihtiyara döndünüz. Yalnızca Paul de Kock okuyor, hiçbir şey yazmıyorsunuz; siz zamanınızı gevezelikle geçirirken onlar sürekli yazıyor. Ya şu Liputin'inize, bir an olsun ayrılmadığınız Liputin serserisiyle arkadaşlığınıza ne demeli? Kabul edilebilir şey mi?

Stepan Trofimoviç ürkekçe karşı koydu:

— Niye *benim* oluyormuş ki Liputin... ve *bir an bile ayrılamadığım*?

Varvara Petrovna sertçe sürdürdü:

— Nerede kendisi şu anda?

— O... o size karşı büyük bir saygı besliyor... Annesinden kalan mirası almak için S.'ye gitti.

— İşi gücü bir yerlerden para almak sanki bu adamın? Ya Şatov? Eskisi gibi, değil mi?

— Irascible, mais bon.[45]

— Şu sizin Şatov'unuza katlanamıyorum! Hep insanın zıddına giden, inatçı, bencil bir adam!

— Darya Pavlovna nasıl?

— Daşa'yı mı soruyorsunuz? Nereden aklınıza esti şimdi Daşa? –Varvara Petrovna'nın bakışları soru doluydu.– İyi, Drozdovların yanında bıraktım onu... İsviçre'de oğlunuza ilişkin bir şey duydum, yalnız kötü bir şey, iyi değil.

— Oh, c'est une histoire bien bête! Je vous attendais, ma bonne amie, pour vous raconter...[46]

— Yeter Stepan Trofimoviç, rahat bırakın artık beni, çok yorgunum... Konuşmak için vaktimiz olacak, özellikle de kötü şeyleri. Güldüğünüz zaman etrafa tükürük saçıyorsunuz, bu da ihtiyarlıktan! Sonra, ne tuhaf gülmeye başladınız siz öyle... Tanrım, ne çok kötü alışkanlığınız oldu birdenbire. Korkarım Karmazinov sizi ziyaret etmeyecek. Burada zaten herkesin bir zil takıp oynamadığı eksikti... artık kendinizi tamamen ele verdiniz. Ama yeter bu kadar, yeter yoruldum! İnsanım nihayetinde, bana da aman verin biraz!

Stepan Trofimoviç “aman verdi” ve şaşkın, utanmış bir şekilde uzaklaştı oradan.

V

Dostumuz gerçekten de kötü alışkanlıklar edinmişti; özellikle de son zamanlarda. Hızla ve görülür bir biçimde kendini salıvermişti; üstüne başına özen göstermediği de doğruydu. İçkiyi artırmış, sinirleri zayıflamış, daha bir sulu göz olmuştu, güzele, zarif olana aşırı duyarlıydı. Yüzüyle ilgili tuhaf bir de yetenek edinmişti: Inanılmaz bir hızla değişiveriyordu yüzünün ifadesi. Son derece ciddi, ağırbaşlı görünürken bir anda alabildiğine matrak, hatta aptalca bir ifadeye bürünebiliyordu. Yalnızlığa hiç dayanamıyor, durmadan gönlü eğlendirilsin istiyordu. Kendisine ya bir dedikodu ya da kentte olup bitenlerle ilgili bir hikâye anlatılmalıydı, üstelik de her gün yeni bir şey anlatılmalıydı. Uzun süre uğrayan olmazsa, odasında sıkıntıyla aşağı yukarı dolaşıyor, pencerenin önünde durup dalgın dalgın dudaklarını kemiriyor, derin derin iç geçiriyor, en sonunda da ağlayacak gibi oluyordu. Hep birtakım önseziler içindeydi, beklenmedik, kaçınılmaz, önlenemez bir şeylerden korkuyordu; kaygılı, endişeliydi, düşlerini çok önemser olmuştu.

Bütün bir günü kaygılı, üzüntülü geçirmişti; akşam da öyleydi. Birini gönderip beni çağırttı. Pek heyecanlıydı, uzun uzun bir şeyler anlattı ama sözleri arasında pek bağ yoktu. Varvara Petrovna onun benden bir şey gizlemediğini nicedir biliyordu. Sonunda kendisinin de ne olduğunu tam

bilemediği, çok özel bir şeyin onu kaygılandırdığını sezinledim. Önceleri de baş başa kaldığımızda, uzun uzun bir şeylerden yakınırdı, ama sonra bir şişe votka gelir ve her şey bir anda daha katlanılır, daha eğlenceli oluverirdi. Bu kez şişe falan yoktu görünürde, kaç kez birini yollayıp bir şişe aldırmak istediği, ama bu isteğini sürekli bastırdığı belliydi.

Bebek gibi durmadan yakınıyordu:

— Kızdığı şeylere bakar mısınız? Tous les hommes de génie et de progrès en Russie étaient, sont et seront toujours des kumarbazlar et des sarhoşlar, qui boivent en zapoï...[47] Ben ne öyle kumarbazım, ne de öyle ara vermeden içen bir ayyaş... Sitem ediyor bana: Niçin bir şey yazmıyormuşum? Tuhaf bir düşünce!.. Sonra, niye yatıyormuşum? “Örnek olmalı, saygı timsali olmalısınız siz,” diyor. Mais, entre nous soit dit,[48] bir insanın yazgısı “saygı timsali” olmaksa yatmaz da ne yapar, bundan haberi var mı acaba!

O gün kendisini böylesine üzen şeyin ne olduğu sonunda anlaşıldı. O akşam kaç kez gidip uzun uzun aynanın önünde durdu. Sonunda aynadan bana döndü, oldukça tuhaf, umutsuz bir ifadeyle:

— Mon cher, je suis un... kendini koyvermiş adam... –dedi.

Gerçekten de o güne dek bir noktada inancı tamdı: Bütün o “yeni düşünceler”ine ve “fikirlerindeki değişmeler”e karşın Varvara Petrovna’nın kadın kalbinde yalnızca bir sürgün ya da ünlü bir bilgin olarak değil, hayranlık verici, yakışıklı bir erkek olarak yeri olduğundan hiçbir kuşkusu yoktu. Ona iyi gelen, egosunu okşayan bu inanç yirmi yıl içinde iyice kökleşmişti ve inançları içinde ayrılması en zor olanı da galiba buydu. Yazgısının onun için çok yakında böylesine büyük bir deneyim hazırlamakta olduğu o akşam içinden geçmiş miydi acaba?

VI

Eğlenceli sayılabilecek bir olay anlatacağım şimdi: Anlattığım öykünün asıl başlangıcını da bu olay oluşturuyor.

Ağustosun son günlerinde dönebildi Drozdovlar. Dönüşleri, tüm kentin nicedir beklediği, aynı zamanda onların da akrabası olan vali eşinin

gelişinin hemen arifesine rastladı ve toplum üzerinde harika bir etki bıraktı. Ama bu ilginç olaylardan daha sonra söz edeceğim; şimdilik Praskovya İvanovna'nın, içi içini yiyerek onu bekleyen Varvara Petrovna'ya son derece kaygılandırıcı bir haber getirdiğini söylemekle yetineceğim: Nicolas daha temmuzda onlardan ayrılmış, Ren'de Kont K. ile karşılaşınca onunla ve ailesiyle birlikte Petersburg'a dönmüştü (Dikkatinizi çekerim: Kontun evlenme çağında üç kızı vardı).

— Gururundan ve inadından yanına yanaşılmadığı için Liza'dan bir şey öğrenemedim, –diye tamamladı sözlerini Praskovya İvanovna,– ama Nikolay Vsevolodoviç'le aralarında bir şeyler geçtiğini kendi gözlerimle gördüm. Nedenlerini bilmiyorum, ama Varvara Petrovna, değerli dostum, sanırım bunları sizin Darya Pavlovna'ya sormanız gerekecek. Bence Liza bir şeye kırıldı. Neyse, sonunda gözdenizi getirip size bizzat teslim edebildiğim için ne kadar mutlu olduğumu anlatamam! Omuzlarımdan dağ gibi bir yük kalktı!

Belirgin bir sinirle söylenmişti bu zehir dolu sözler. Besbelli "sirke surat", bu sözleri önceden hazırlamış ve sözlerinin yaratacağı etkinin keyfini peşin peşin sürmüştü. Ama Varvara Petrovna birtakım duygusal, gizemli sözlerle şaşırtılabilecek bir kadın değildi. Sert bir şekilde, kendisine derhal kesin, doğru, tatmin edici açıklamalar yapılmasını istedi. Praskovya İvanovna hemen sesini alçalttı, hatta konuşmasını bir dostla dertlerini paylaşma havası içinde, gözyaşlarına boğularak bitirdi. Bu sinirli ama aynı zamanda da duygusal kadın, tıpkı Stepan Trofimoviç gibi sürekli gerçek dostluk gereksinimi içindeydi ve en önemli yakınma konusu, kızı Lizaveta Nikolayevna'ydı: "Kızı onun dostu değildi".

Ama bütün o açıklamalar, boşalmalar arasında gerçek olan bir tek şey vardı ki, o da Liza ile Nicolas arasında bir kırgınlık olduğuydu. Ama bunun ne tür bir kırgınlık olduğu konusunda Praskovya İvanovna'nın da doğru dürüst bir fikrinin olmadığı anlaşılıyordu. Darya Pavlovna'ya yönelik suçlamalarının tümünü sonunda geri aldığı gibi, sinirle söylenmiş sözler oldukları için onları hiç önemsememesini rica etti. Sonuçta da her şey tam bir belirsizlik, hatta kuşku sisleri içine gömüldü. Anlattığına bakılırsa kırgınlık "Liza'nın alaycı ve dik başlı olmasından kaynaklanmıştı; 'gururlu'

Nikolay Vsevolodoviç gerçi sırılsıklam âşıktı, ama alaylara katlanamıyordu, sonunda kendisi de alay etmeye başladı”.

— Bir süre sonra genç biriyle tanıştık, sanırım sizin “profesör”ün yeğeni... Soyadı aynı çünkü...

— Yeğeni değil, oğlu, –diye düzeltti Varvara Petrovna. Praskovya İvanovna eskiden de Stepan Trofimoviç’in adını hiç anmaz, ondan yalnızca “profesör” diye söz ederdi.

— Oğlu olması daha da iyi; zaten bana göre hava hoş... Hep rastladığımız gençler gibi canlı, özgür ruhlu, ama hepsi bu kadar. Ama bizim Liza burada pek hoş davranmadı, Nikolay Vsevolodoviç’i kıskandırmak için bu delikanlıya yakınlık gösterir gibi yaptı. Bunda da kınanacak pek bir şey göremiyorum, genç kızların hep yaptıkları sıradan, hatta sevimli bir numaradır bu. Ne var ki Nikolay Vsevolodoviç kıskanacak yerde hiçbir şey olmamış, hiçbir şey görmemiş ya da hiçbir şey umurunda değilmiş gibi o delikanlıyla dost oldu. Liza’nın tepesini attıran da bu oldu. Derken delikanlı çekti gitti (bir yerlere yetişmeye çalışıyordu), Liza da her fırsatta Nikolay Vsevolodoviç’e takılmaya başladı. Nikolay Vsevolodoviç’in zaman zaman Daşa’yla konuşmasını falan konu etti; sonra bir anda bana, annesine karşı cin tutmuşa döndü. Dirlik diye bir şey kalmadı evde. Doktorlar bana sinirlenmeyi yasaklamışlardı, o çok övdükleri göllerinden de bıkmıştım: Nasıl bir romatizmaya yakalandıysam dişlerim sızım sızım sızlıyordu. Cenevre Gölü’nün diş ağrılarına neden olduğuna dair bir yerlerde bir yazı gördüğümü de hatırlıyorum, böyle bir özelliği varmış gölün. Derken Nikolay Vsevolodoviç kontesten bir mektup aldı ve aynı gün toparlanıp yanımızdan ayrıldı. Ayrılışı dostça oldu, Liza onu uğurlarken pek neşeli, havaiydi, art arda kahkahalar atıyordu. Ama yapmacıktı bütün bunlar. Nikolay Vsevolodoviç gidince dalgınlaştı, hiç adını anmaz oldu, benim de anmama izin vermedi. Size de sevgili Varvara Petrovna, tavsiyem, Liza’nın yanında bu konuyu hiç açmayın; yalnızca zarar vermiş olursunuz. Siz susar, konuşmazsanız, gelip o kendisi açacaktır konuyu, o zaman daha çok şey öğrenebilirsiniz. Bana kalırsa yeniden bir araya gelecekler, tabii Nikolay Vsevolodoviç söz verdiği gibi gecikmeden dönerse.

— Hemen bir mektup yazayım ona. Madem her şey böyle gelişti, saçmalıktan başka bir şey değil bozuşmaları! Darya’yı da iyi bilirim ben.

Saçmalık bütün bunlar.

— Darya'cıkla ilgili olarak, itiraf ederim ki hatalıyım: Günahını aldım kızcağızın. Konuştukları gayet sıradandı aslında, üstelik herkesin duyabileceği şekilde, yüksek sesle konuşuyorlardı. Ne var ki anacığım, o sırada dehşetli sinirime dokundu bu yaptıkları benim. Zaten Liza da, gördüğüm kadarıyla onunla yine eski sevecen ilişkisini kurdu...

Varvara Petrovna aynı gün Nicolas'a bir mektup yazıp belirttiği tarihten bir aycık olsun erken gelmesi için yalvardı. Yine de anlayamadığı, belirsiz bir şeyler vardı ortada. Bütün akşam ve hatta bütün gece düşündü durdu. Praskovya'nın düşüncesi epey saf ve duygusal geliyordu ona. "Praskovya hayatı boyunca hep aşırı duygusaldı, ta enstitüdeki öğrencilik yıllarından beri," diye düşündü. "Genç kızların alaylarından korkup kaçacak biri değil Nicolas. Gerçekten bir kırgınlık olduysa aralarında bunun başka bir nedeni olsa gerek. Şu yanlarında getirdikleri subay da yakınlarıymış gibi evlerine bir güzel yerleşti. Öte yandan Darya konusunda da Praskovya pek çabuk kabul etti suçunu, herhalde söylemeyip kendine sakladığı bir şeyler var bu konuda..."

Sabaha doğru bilinmezlerden hiç değilse bir tanesine kökten son verecek şahane bir plan hazırdı Varvara Petrovna'nın kafasında; şahaneliği beklenmedikliğinde olan bir plan. Bu planı kurarken kalbinden geçenler nelerdi, söylemesi zor; hem benim de bu planın içerdiği bütün çelişkiler üzerine önceden yorumda bulunmak gibi bir iş üstlenmeye doğrusu hiç niyetim yok. Bir anlatıcı olarak kendimi yalnızca olayları nasıl oldularsa öylece sunmakla sınırlıyorum; anlattıklarım gerçek değilmiş gibi görünüyorsa bunun suçlusu ben değilim. Öte yandan yine tanıklık etmek zorundayım ki, o gün sabaha doğru Varvara Petrovna'nın yüreğinde Daşa'ya ilişkin en ufak bir kuşku kalmamıştı; aslında hiçbir zaman böyle bir kuşku doğmamıştı yüreğinde, öylesine güvenirdi Daşa'ya. Evladının, Nicolas'ının ona... "Darya"ya gönlünü kaptırabileceğini de aklı almazdı zaten. Sabah Darya Pavlovna çay masasında fincanlara çay doldururken Varvara Petrovna gözlerini dikip uzunca bir süre Darya'ya baktı ve dünden beri belki yirminci kez derin bir inançla şöyle mırıldandı kendi kendine:

— Hepsi saçma bunların!

Yalnız Daşa'nın yorgun bir görünüşü vardı, biraz da durgunlaşmış gibiydi; içi sönmüştü sanki. Çaydan sonra hep yaptıkları gibi elişlerini alıp iş masasına oturdular. Varvara Petrovna yurtdışı izlenimlerini anlatmasını istedi Darya'dan: Özellikle de oralardaki doğa, insanlar, kentler, alışkanlıklar, sanat, sanayi, gözünün takıldığı, dikkatini çeken her ne varsa söz etmesini istedi. Drozdovlar ve oradaki yaşamları üzerine hiçbir şey sormadı. Küçük iş masasında yanı başında oturan ve dikiş işinde kendisine yardım eden Daşa, neredeyse yarım saattir inişi çıkışı olmayan, tekdüze ve biraz da cansız bir sesle anlatıp duruyordu.

Varvara Petrovna birden sözünü kesti onun:

— Darya! Bana özellikle söylemek istediğin bir şey var mı?

Daşa bir an düşündü, ışıltılı gözleriyle Varvara Petrovna'nın gözlerine baktı:

— Yok!

— Yüreğinde, ruhunda, vicdanında da mı yok?

— Yok! –diye yineledi Daşa usul ama kararlı bir sesle.

— Biliyordum böyle olduğunu! Sana her zaman güvendiğimi bilmeni isterim Daşa. Şimdi beni dinle. Karşıma, şu sandalyeye geç; seni rahat görmek istiyorum. İşte böyle! Söyle bakayım: Evlenmek ister misin?

Daşa uzun uzun soru dolu gözlerle baktı, ancak çok da şaşırmış gibi değildi.

— Sus ve dinle şimdi. Aranızda yaş farkı var... hem de büyük fark var; ama sen de bilirsin ki saçmalıktan başka bir şey değildir bu yaş farkı denen şey. Sağduyulu bir kızsın sen. Hayatında hiçbir yanlış olmamalı. Aslında hâlâ hoş bir erkek kendisi... Stepan Trofimoviç'ten söz ediyorum: Sen de kendisine her zaman saygı duymuşsundur. Ne diyorsun?

Daşa daha bir sorgu dolu bakmaya başladı, bu kez şaşkınlığın yanı sıra yüzünün de kızardığı görülüyordu.

— Sus ve dinle, acele etme! Parasız pulsuz biri değilsin gerçi, vasiyetimle sana para bırakacağım, ama ben öldükten sonra sana ne olacak? Paran olsa bile... ne olacak? Aldatıp elinden alacaklar paranı. Bu, mahvolman demektir. Oysa onunla evlendiğinde ünlü birinin karısı olacaksın. Olayı bir de öbür yandan alalım: Ben öldüm diyelim, vasiyetimde elbet onun da geleceğini düşüneceğim, ama onun başına neler gelecek? İşte bu konuda

sana güveniyorum. Dur, daha bitirmedim: Uçarıdır, beceriksiz, bencildir, kötü alışkanlıkları da var, ama yine de onun değerini bil derim ben, çünkü birincisi, ondan çok daha kötüleri var, bunu unutma; ikincisi de, seni alçağın tekine vererek senden kurtulmak istediğimi düşünecek değilsin herhalde? En önemlisi de, bunu senden ben istediğim için ona değer vereceksin. Duyuyor musun beni? Ne öyle gözlerini dikmiş bakıyorsun?

Son sözlerini sesini yükselterek, sert, sinirli bir şekilde söylemişti Varvara Petrovna.

Daşa hep susuyordu.

— Dur, daha bitmedi sözlerim. Yaşlı kadınlara benzer biraz, ama böyle olması senin için daha iyi. Üstelik zavallı bir yaşlı kadın gibidir, bu yüzden de kadınların sevebileceği biri değildir pek. Ama korunmasızlığı, savunmasızlığı onu sevilmeye değer kılıyor; sen de bu yüzden sev onu. Anlıyor musun beni? Anlıyorsun, değil mi?

Daşa başıyla onayladı.

— Biliyordum böyle diyeceğini... senden de bunu beklerdim, –dedi Varvara Petrovna, sonra nedense öfkeli, tiz bir sesle sürdürdü:– Seni sevecek, sevmeli, sevmek zorunda... hatta sana tapmalı! Ama zorunda olmasa bile seni yine sevecektir, bunu adım gibi biliyorum, çünkü onu tanıyorum. Kaldı ki ben de burada olacağım. İçin rahat olsun, ben hep burada olacağım. Senden yakınacak, sana kara çalma girişimlerinde bulunacaktır, önüne gelene senin hakkında bir şeyler fısıldayacak, sızlanacak, hiç durmadan sızlanacak; bir odadan öbür odaya sana mektuplar yollayacak, günde iki mektup, ama yine de sensiz yapamayacak, zaten önemli olan da bu. Sözünü dinlet ona, dinletemezsen aptalsın demektir. Sana kendini asacağını söyleyecektir, gözdağı verecektir; inanma sakın, hepsi palavradır. İnanma ama yine de kulağın kirişte olsun, saati saatine uymaz bunların, bakarsın asıverir kendini: Güçlü oldukları için değil, zayıf oldukları için yaparlar bunu. Bu yüzden onu fazla sıkıştırmamalısın: Evlilik yaşamında gözeteceğin ilk ve en önemli kural budur. Sonra, onun bir ozan olduğunu da hiç unutma. Bak, Darya: Mutlulukların en büyüğü, kendini feda etmekten duyulan mutluluktur. Ayrıca bana da büyük bir iyilikte bulunmuş olacaksın ki bu da çok önemli. Sayıkladığımı, saçmaladığımı sanma sakın: Ne dediğimin farkındayım. Ben bencilimdir, sen de bencil ol.

Sana hiçbir şey dayatıyor değilim, her şey sen nasıl istersen öyle olacak. Ne bu, hiç ağzını açtığın yok, bir şeyler söylesene!

— Benim için fark etmez, Varvara Petrovna, –dedi Daşa kararlı bir sesle.– İlle de evlenmem gerekiyorsa, evlenirim.

— İlle de mi? Bununla bir şey mi ima ediyorsun sen?

Daşa, elindeki iğneyi gergefine rastgele sokup çıkartıyor, susuyordu.

— Akıllı bir kızsın, ama saçmalıyorsun. Seni evlendirmek istediğim doğru olmasına doğru da, zorunluluktan değil, Stepan Trofimoviç'i düşündüğümden istediğim bir şey bu. Her ne kadar yaşın yirmiyi bulduysa da, Stepan Trofimoviç olmasaydı seni evermeyi aklımdan bile geçirmezdim. Ne diyorsun, nasıl yapalım?

— Siz nasıl isterseniz öyle yapalım Varvara Petrovna.

— Demek kabul ediyorsun! Dur, nereye? Ne bu acele? Daha sözümü bitirmedim. Sana on beş bin ruble verilmesini vasiyet ettim. Ama sen bu parayı nikâhtan hemen sonra alacaksın. Bu paradan sekiz binini Stepan Trofimoviç'e ver, daha doğrusu ona değil de, bana. Çünkü sekiz bin ruble borcu var. Bu borcu ben ödeyeceğim, ama borcun senin paranla kapatıldığını bilmesi gerek. Elinde yedi bin ruble kalacak. Bu paradan tek kapik bile verme ona. Hiçbir borcunu da ödeme. Bir kez ödersen, arkası kesilmez. Aslında ben hep burada olacağım. Her yıl geçiminiz için bin iki yüz ruble vereceğim size, beş yüz ruble de ekstra harcamalarınız için alacaksınız. Kira ve mutfak harcamaları bu hesabın içinde değil, Stepan Trofimoviç için onları bugün nasıl ödüyorsam, daha sonra da ödemeye devam edeceğim. Yalnız hizmetçinizi kendiniz tutacaksınız. Yıllık paranın tümünü tek seferde sana vereceğim. Ama sen de iyi yürekli ol: Arada bir onun eline de bir şeyler tutuştur, arkadaşlarının haftada bir eve gelmesine izin ver, daha sık gelecek olurlarsa kov. Zaten ben de burada olacağım. Ölecek olursam, ödeneğinizi onun ölümüne dek almaya devam edeceksiniz. Duydun mu? *Onun* ölümüne dek, çünkü bu ödenek senin için değil, onun için ayrıldı. On beş bin rubleden aptallık edip de tırtıklamazsan eğer, elinde dokunulmamış olarak kalan yedi bin rubleye ek olarak sekiz bin ruble daha bırakacağım sana. Bilesin ki, bundan başka benden alacağın hiçbir şey yoktur. Nasıl, kabul ediyor musun? En sonunda ağzını açıp bir şey söyleyecek misin?

— Söyledim söyleyeceğimi Varvara Petrovna.

— Bak: Özgür iradenle alıyorsun bu kararı. Sen nasıl istersen öyle olacak.

— Bir şey sorabilir miyim, Stepan Trofimoviç bu konuda size herhangi bir şey söyledi mi?

— Hayır, bir şey söylemedi. Çünkü hiçbir şeyden haberi yok. Ama... az sonra söyleyecek!

Ansızın yerinden doğruldu, kara şalını omuzlarına attı. Daşa yine biraz kızarmıştı ve sorgu dolu bakışlarla onu izliyordu. Varvara Petrovna birden döndü, öfkeden yüzü yanıyordu; şahin gibi atıldı Darya'nın üzerine:

— Salak! Nankör salak! Neler geçiyor kafandan? Seni herhangi bir şekilde onursuz bir duruma düşüreceğimden mi korkuyorsun yoksa? Kendisiyle evlenmen için önünde diz çöküp yalvaracak sana... mutluluktan ölecek... her şey öyle bir ayarlandı ki! Senin kırılmana asla izin vermeyeceğimi bilirsin. Yoksa onun seni bu sekiz bin ruble için aldığı, benim de şimdi seni satmaya koşturduğum mu aklından geçiyor? Aptal şey! Hepiniz nankör aptallarsınız! Şemsiyemi ver!

Islak tuğla kaldırımdan ve su birikintileri üzerine uzatılmış kalaslardan koşarak Stepan Trofimoviç'e gitti.

VII

"Darya"nın incitilmesine göz yummayacağı bir gerçekti; hele şimdi, kendini onun koruyucusu gibi görürken! Şalını omuzlarına atarken evlatlığının şaşkın, kuşku dolu bakışlarını üzerinde yakalayınca müthiş bir öfkeyle dolmuştu içi. Çocukluğundan bu yana içtenlikle severdi onu. Praskovya İvanovna, Darya Pavlovna'nın onun gözdesi olduğunu söylerken tümüyle haklıydı. Varvara Petrovna, "Darya'nın karakterinin, ağabeyi İvan Şatov'unkine hiç benzemediğini", onun sessiz ve uysal bir kız olduğunu, her zaman büyük özverilerde bulunabileceğini, inanılmaz derecede alçakgönüllü, mantıklı, en önemlisi de vefalı, kadirbilir olduğunu zihnine âdeta kazımış ve bu düşüncesini bir daha değiştirmemişti. Daşa da besbelli, bugüne dek onun bütün beklentilerini yerine getirmişti. Kız daha on iki

yaşındayken, “Hayatında hiçbir yanlış olmayacak” demişti Varvara Petrovna. Hayallerini tutsak eden her şeye, parlak ve ilginç bulduğu her düşünceye inatla ve müthiş bir tutkuyla bağlanan bir yapısı olduğu için de hemen o anda Daşa’yı öz çocuğu gibi yetiştirmeye karar verdi. Yüklüce bir para ayırdı onun için, Daşa on altı yaşına gelene dek evde kalan, sonra her nedense aniden işine son verilen Bayan Crigs adında yabancı bir dadı tuttu onun için. Aralarında Daşa’ya Fransızca öğreten gerçek bir Fransız’ın da bulunduğu öğretmenler gelip gitti eve. Bu Fransız’ın da nedense işine aniden son verildi, hatta kovuldu bile denebilir. Kente dışarıdan gelen soylu ama yoksul düşmüş, dul bir kadın da piyano dersleri verdi Daşa’ya. Ama asıl öğretmen elbette Stepan Trofimoviç’ti. Daşa’yı gerçek anlamda keşfeden de oydu: Böyle bir şey daha Varvara Petrovna’nın aklının ucundan bile geçmezken bu sessiz, uslu kız çocuğunu eğitmeye başlamıştı Stepan Trofimoviç. Yineliyorum: Çocukların Stepan Trofimoviç’e şaşılası bir bağlılığı vardı! Lizaveta Nikolayevna Tuşina da sekiz yaşından on bir yaşına dek ondan ders almıştı (Stepan Trofimoviç elbette karşılıksız veriyordu derslerini, zaten Drozdovlar’dan dünyada para alamazdı). Ancak kendisi de tutulmuştu bu pek sevimli çocuğa; ona evrenin, dünyanın varoluşu, insanlık tarihi üzerine öyküler, destanlar okurdu. İlkel toplumlar ve ilk insanlar üzerine anlattığı şeyler Arap masallarından çok daha ilginçti. Bu öykülere bayılan Liza eve dönünce Stepan Trofimoviç’in taklidini yapıyordu. Stepan Trofimoviç’in bir şekilde haberi oldu bundan ve bir gün onu suçüstü yakalayıverdi. Müthiş utanan Liza kendini öğretmeninin kucağına atıp ağlamaya başladı. Stepan Trofimoviç de heyecanından gözyaşları içinde kaldı. Ama Liza’yla çok sürmedi çalışması; Liza gitti, yalnız Daşa kaldı. Daşa’ya dışarıdan öğretmenler gelmeye başlayınca Stepan Trofimoviç onunla çalışmayı bıraktı, yavaş yavaş da hiç ilgilenmez oldu. Uzunca bir süre bu böyle gitti. Daşa on yedi yaşına geldiğinde bir gün, Stepan Trofimoviç Daşa’nın güzelliği karşısında çarpıldı. Varvara Pavlovna’nın evinde, yemekte oldu bu. Genç kızla bir şeyler konuştu, verdiği zekice yanıtlar çok hoşuna gitti ve söyleşilerini ona ciddi ve kapsamlı bir Rus edebiyatı tarihi dersi verme önerisiyle bitirdi. Öneriye arka çıkan Varvara Petrovna, bu nedenle Stepan Trofimoviç’e teşekkür etti, kendisini övdü. Daşa sevinçten kanatlanmış gibiydi. Stepan Trofimoviç

oturup özel olarak bu derslere hazırlandı; sonunda o gün geldi. En eski dönemden başladılar, ilk ders oldukça çekiciydi; Varvara Petrovna da derse katılmıştı. Stepan Trofimoviç dersi bitirip giderken öğrencisine gelecek ders *İgor Seferi Destanı*'nın çözümlemesine başlayacağını söyleyince Varvara Petrovna birden yerinden doğruldu ve bir daha ders yapılmayacağını söyledi. Stepan Trofimoviç bozuldu, yüzünü buruşturdu ama bir şey söylemedi. Daşa'nın yüzü kıpkırmızı oldu. Ders girişimi de böylece başladığı gibi bitti. Bu olay Varvara Petrovna'nın şimdiki beklenmedik fantezisinden tam üç yıl önceydi.

Zavallı Stepan Trofimoviç her şeyden habersiz evinde tek başına oturuyordu. Acaba tanıdık biri geliyor mu diye hüzünle camdan dışarı bakıyordu. Ama anlaşılan kimse onu ziyaret etmek istemiyordu. Dışarıda yağmur yağıyordu, hava da soğumuştu; soba şöyle bir parlatılsa iyi olurdu. Derin derin iç geçirdi. Birden gözlerinin önünde korkunç bir hayal belirdi: Varvara Petrovna! Böyle bir havada, böylesine münasebetsiz bir saatte ona geliyordu! Üstelik yayan! Öylesine büyük bir şaşkınlıktı ki yaşadığı, üzerini değişmeyi bile unuttu ve evde her zaman giydiği pembe kazağıyla karşıladı onu.

Zayıf bir sesle:

— Ma bonne amie! –diye haykırarak karşıladı onu.

— Yalnız olmanıza sevindim: Arkadaşlarınız olacak o adamlara hiç katlanamıyorum! Bu nasıl sigara içme böyle, insan soluk alamıyor! Çayınızı da bitirmemişsiniz... üstelik saat on iki oldu! Esenliği dağınıklıkta buluyor, pislikten haz duyuyorsunuz! Nedir yerdeki bu kâğıt parçaları? Nastasya! Nastasya! Ne yapıyor bu sizin Nastasya Tanrı aşkına? Şu pencereleri, vasistasları, kapıları ardına kadar aç anacığım! Ardına kadar aç her yeri! Biz de salona geçelim... iş için geldim size. Hayatında tek bir kez olsun eline bir süpürge al da ortalığı bir süpür be kızım!

Nastasya biraz kızgın, biraz yakınan bir sesle:

— Süpürüyorum, efendim... yine kirletiyorlar, –dedi usulca.

— Kirletiyorlarsa yine süpür... gerekirse günde on beş kez süpür! Ne kadar pis bir salon (salona geçmişlerdi). Kapıyı sıkıca kapatın! Dinleyecektir konuşmamızı. Du-varkâğıtlarınızı kesinlikle değiştirmek gerek. Size çeşitli duvarkâğıdı örnekleriyle birini göndermiştim, niye bir

kâğıt seçmediniz kendinize? Oturun ve dinleyin. Ama otursanıza lütfen... rica ediyorum, oturun! Nereye? Nereye? Nereye gidiyorsunuz?

— Şimdi geliyorum, –diye bağırdı öbür odadan Stepan Trofimoviç.– İşte geldim bile!

Varvara Petrovna, pembe kazağının üzerine bir ceket geçiren Stepan Trofimoviç'e alaycı gözlerle bakarak:

— A! Kostüm değiştirmişsiniz?! –dedi.– Konuşmamıza böylesi belki daha çok yakışacak. Ama Tanrı aşkına oturun artık... çok rica ediyorum sizden!

Sözü hiç dolandırmadan her şeyi bir anda söyleyiverdi: Son derece açık, keskin, inandırıcı bir dille. Çok ihtiyacı olan sekiz bin ruble konusuna da hafifçe dokundurmada bulundu. Daşa'nın getireceği drahomayı ayrıntılarıyla anlattı. Stepan Trofimoviç, gözleri fal taşı gibi açılmış, ürpertilerle dinliyordu onu. Söylenenleri duyuyor ama bütünüyle anlayamıyordu. Bir şey söylemek istiyor ama hep sesi kopuyordu. Tek bildiği her şeyin onun söylediği gibi olacağıydı: Karşı çıkmak, razı olmamak boş şeylerdi; o artık resmen evli bir adamdı, bu işin dönüşü yoktu.

— Mais, ma bonne amie, üçüncü kez... üstelik bu yaşımda... üstelik... bir çocukla! –diye bir şeyler kekeledi, sonunda.– Mais c'est une enfant![49]

— Tanrı'ya şükür ki yirmi yaşında bir çocuk! Çok rica ediyorum, gözlerinizi devirip durmayın öyle, tiyatroda değilsiniz! Çok zeki, bilgili bir insansınız, ama hayattan bir şey anladığınız yok; ardınız sıra hep bir dadı dolanıp durmalı. Ben öldüğümde ne yapacaksınız? O kızcağız size çok iyi dadılık yapar; alçakgönüllü, sağlam karakterli, aklı başında bir kız. Kaldı ki ben de burada olacağım, hemen ölecek değilim ya. Son derece evcimen, yumuşak başlı, sakin, melek gibi bir kız. Bu harika düşünce İsviçre'deyken geldi aklıma. Burada size onun yumuşak başlı, sakin, melek gibi bir kız olduğunu söylüyorum, farkındasınız değil mi bunun? –Birden öfkeyle bağırmaya başladı:– Her taraf pislik yuvası! Her yeri temizler, ayna gibi parlatır... Size böyle bir hazine sunmuşken, bir de önünüzde eğilip bu evlilikle neler kazanacağınızı sayıp dökmemi mi bekliyorsunuz yoksa benden! Tam tersine sizin diz çökmeniz gerekir... Ah, hiç yürekli, kararlı biri değilsiniz... boş, bomboş bir insansınız!

— İyi de, ben... yaşlı bir adamım artık!

— Ne ki elli üç yaş dediğiniz! Elli yaş yaşamın sonu değil, yarısıdır. Hoş bir erkeksiniz, bunu kendiniz de biliyorsunuz. Sonra, kendisinin size ne kadar saygı duyduğunu da biliyorsunuz. Ben öldüğümde onun başına neler gelecek? Ama sizinle evlenirse onun da, benim de içimiz rahat olacak. Toplumda saygın bir adınız, seven bir kalbiniz var; aylığınızı da düzenli olarak alacaksınız; onu ödemek boynumun borcudur. Belki de onun kurtarıcısı olacaksınız... kurtaracaksınız onu! En azından ona onur vereceksiniz, onu yaşam karşısında donanımlı kılacak, düşüncelerine yön vereceksiniz. Düşünceleri kötü yönde olduğu için ne çok insan mahvoluyor günümüzde! O zamana dek yapıtınızı da yazıp bitirir ve bir anda herkesin sizi yeniden hatırlamasını sağlarsınız.

Varvara Petrovna'nın ustaca pohpohundan gururu okşanan Stepan Trofimoviç:

— Ben de aslında "İspanya Tarihinden Öyküler" başlıklı kitabım üzerinde çalışmaya başlamak niyetindeydim.

— İşte gördünüz mü, tam rast geldi.

— Ama... ya o? Ona bundan söz ettiniz mi?

— O konuda içiniz rahat olsun, hiç merak etmeyin. Tabii aslında önünde diz çöküp size bu onuru vermesi için ona yalvarmalısınız, anlarsınız ya. Ama tedirgin olmanıza gerek yok, ben buradayım nasılsa. Kaldı ki siz âşıksınız da ona...

Stepan Trofimoviç'in başı dönüyordu; duvarlar üzerine üzerine geliyordu sanki. Yalnız bu işte aklının bir türlü ermediği ürkünç bir şey vardı.

— Excellente amie! –dedi titrek bir sesle,– beni... bir... başka... kadına vereceğiniz kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi!

Varvara Petrovna zehirli bir sesle tısladı:

— Kız değilsiniz siz Stepan Trofimoviç, kızları verirler; siz evleneceksiniz.

Stepan Trofimoviç dağılmış, altüst olmuş bir halde baktı ona:

— Oui, j'ai pris un mot pour un autre. Mais... c'est égal,[50] –dedi.

— Ben de görüyorum, c'est égal olduğunu, –dedi Varvara Petrovna küçümser bir tavırla bakarak.– Aman Tanrım! Bayılıyor! Nastasya, Nastasya! Su!

Ama suya gerek kalmadı, Stepan Trofimoviç gözlerini açtı. Varvara Petrovna şemsiyesini aldı.

— Gördüğüm kadarıyla şu anda bir şey konuşulabilecek durumda değilsiniz...

— Oui, oui, je suis incapable.[51]

— Ama yarına dek dinlenin ve düşünün. Evden çıkmayın, bir şey olursa, gece de olsa bana haber verin. Mektup yazmayın, okumam. Yarın bu saatlerde yine geleceğim, tek başıma, kesin yanıtınızı almak için, umarım yanıtınız doyurucu olur. Evde kimsenin olmamasına, ortalığın temiz, derli toplu olmasına gayret edin, böylesi katlanılır gibi değil. Nastasya! Nastasya!

Elbette razı oldu ertesi gün; razı olmaması mümkün değildi. Özel bir durum vardı burada...

VIII

Stepan Trofimoviç'in çiftliği deyip durduğumuz yer (eski sayıma göre elli can'ı olan, Skvoreşniki'ye bitişik çiftlik) aslında onun değil, ilk karısınındı; dolayısıyla da şu anda oğulları Pyotr Stepanoviç Verhovenskiy'e aitti. Stepan Trofimoviç oğlunun vasisi olarak yönetiyordu çiftliği. Çocuk ergin yaşa geldikten sonra ise, aralarında yaptıkları bir anlaşma ve aldığı vekâletnameyle yönetmeye başlamıştı çiftliği. Delikanlının yararına bir anlaşmaydı bu, çünkü çiftlik geliri adı altında her yıl bin ruble alıyordu babasından, oysa kölelik yasasında yapılan değişiklikten sonra çiftlik gelirleri beş yüz rubleyi (hatta belki daha bile az) aşmıyordu. Böylesi bir ilişkinin nasıl kurulduğunu Tanrı bilir. Aslına bakılacak olursa bu bin rublenin tamamı Varvara Petrovna'nın cebinden çıkıyor, Stepan Trofimoviç'in tek rublelik katkısı olmuyordu. Hatta tersine, çiftliğin bütün gelirini cebine attığı gibi, sonunda bir sanayiciye kiraya vererek ve Varvara Petrovna'dan habersiz koruluğunun –yani çiftliğin sahip olduğu en büyük değerin– kesilmesine izin vererek bu küçük işletmeyi tümden batırmıştı. Aslında bu küçük koruluktaki ağaçları epeyce bir zamandır azar azar satıp

duruyordu. Ağaçların tümünün satışından sekiz bin ruble elde edilebilecekken, onun eline beş bin ruble dolayında bir para geçmişti. Kulüpte bazen çok para kaybediyor, Varvara Petrovna'dan da para istemeye korkuyordu. Varvara Petrovna sonunda olup bitenleri öğrenince dişlerini gıcırdattı. Şimdi de oğlu çiftliğini satmak için oraya geleceğini bildiriyordu mektubunda; kararı kesindi ve babasından satış işlemleriyle ilgilenmesini rica ediyordu. Açgözlülük nedir bilmeyen, soylu Stepan Trofimoviç'in, en son on koca yıl önce Petersburg'da gördüğü ce cher enfant[52] karşısında vicdanı sızlıyordu kuşkusuz. Önceleri on üç-on dört bin ruble eden çiftliğe artık kimse beş bin rubleden fazla para vermezdi. Aralarındaki sözleşmeye dayanarak Stepan Trofimoviç'in çiftliğin koruluğunu kerestelik olarak satmaya hakkı vardı. Öte yandan her yıl hiç aksatmadan yolladığı bin rublenin, aslında bu çiftlikten elde edilen bir gelir olmadığını kolayca kanıtlayarak kendini temize çıkarabilirdi. Ama Stepan Trofimoviç son derece yüce duygulara sahip, soylu bir insan olduğu için kafasında bir an gerçekten harika bir düşünce belirdi: Petruşa geldiğinde yıllardır düzenli olarak gönderdiği bin rublelerin hiç sözünü etmeden çiftliğin edebileceği *maksimum* tutarı, hatta bunun da üstünde, diyelim bir on beş bin rubleyi masaya koyacak, ce cher fils'i[53] sımsıkı kucaklayarak gözyaşları içinde bağrına basacak, böylece de aralarındaki çiftlik hesabını kapatacaktı. Çok dolaylı yollardan ve son derece dikkatli bir biçimde Varvara Petrovna'ya da açtı bunu. O arada bunun hem aralarındaki dostluğa, hem de “düşünce ve inançlarına” özel ve soylu bir anlam katacağını ima etti. Aynı zamanda eski babaların, genel olarak eski kuşak insanlarının, aklı havada, sosyalist genç kuşağın yanında ne denli soylu, çıkar gözetmez olduklarını da gösterecekti böylelikle. Daha başka şeyler de söyledi, ama Varvara Petrovna hiç ağzını açmıyordu. Sonunda kupkuru bir ifadeyle, topraklarını eğer isterlerse en yüksek fiyattan, yani altı-yedi bin rubleden satın alabileceğini söyledi (aslında dört bine bile satın alınabilecek bir yerdi). Koruyla birlikte uçup giden sekiz bin rubleninse sözünü bile etmedi.

Evlilik konuşmasından bir ay önce olmuştu bunlar. Stepan Trofimoviç şaşkın, düşünüp duruyordu. Eskiden olsa, en azından oğlunun gelmemesi gibi bir umut olabilirdi. Yani umut derken, olayın dışında olan, yabancı biri ancak böyle bir umut değerlendirmesinde bulunabilirdi. Yoksa Stepan

Trofimoviç bir baba olarak böyle bir umudun düşüncesini bile katlanılamaz bulur, şiddetle reddederdi. Fakat ne olursa olsun, Petruşa'ya dair kulağımıza hep tuhaf haberler ulaşıyordu. Altı yıl kadar önce, üniversiteyi bitirdikten sonra Petersburg'da bir süre işsiz güçsüz gezmişti. Derken gizli bir bildirinin hazırlanmasına katıldığını, bu yüzden de hakkında dava açıldığını duyduk. Sonra İsviçre'de, Cenevre'de görüldüğü söylendi; yurtdışına kaçmıştı anlaşılan.

Stepan Trofimoviç o sıralar bizlere vaaz verir gibi yaptığı konuşmalardan birinde:

— Doğrusu şaşkınlık içindeyim, –diyordu pek utanmış bir halle.– Petruşa c'est une si pauvre tête![54] İyi yürekli, soylu, duygulu, kalbi tertemiz bir çocuktur ve ben o zamanlar Petersburg'da, kendisini günümüz gençleriyle karşılaştırdığımda mutlu bile olmuştum, ama c'est un pauvre sire tout de même...[55] Aslında bunlar hep oturmamışlıktan, duygusallıktan kaynaklanan şeyler. Sosyalizmin gerçekliği değil, duygusal, ülküsel yanı, bir başka deyişle ondaki dinsel hava ve şiir çekici geliyor onlara. Tabii bunun kimin şiiri olduğu, ayrı konu! Peki gelelim bunun bana etkisine! Burada bunca düşmanım var... *oradaki* düşmanlarımın sayısı daha da çok! Her şeyi bana yükleyecekler, babasının etkisiyle böyle olduğunu söyleyecekler! Aman Tanrım! Petruşa bir hareketin önderi ha? Ne günlere kaldık!

Yine de, çok geçmeden, para havalelerinin aksamadan yürütülebilmesi için Petruşa İsviçre'de devamlı oturduğu yerin adresini gönderdi. Buradan da siyasi sığınmacı falan olmadığı anlaşılıyordu. Yurtdışında dört yıl yaşadıktan sonra şimdi de yakında yurda döneceğini bildiriyordu: Demek ki hakkında hiçbir suçlama yoktu. Hatta galiba birileri kendisine ilgi göstermiş, korumasına almıştı. Özel ve önemli bir görevle bulunduğu Rusya'nın güneyinde bir yerlerden yazıyor, orada bir şeyler için uğraştığını söylüyordu. Hepsi iyi, güzeldi de, çiftliğin en yüksek fiyattan satılmış olması için aradaki yedi sekiz bin rublelik farkı nereden bulacaktı Stepan Trofimoviç? Düşlediği o mutluluk tablosu yerine ya aralarında bir tatsızlık çıkar ve mahkemelik olurlarsa? İçinden bir ses Stepan Trofimoviç'e duygulu Petruşa'nın maddi çıkarlarından şuncacık bile ödün vermeyeceğini söylüyordu. "Ne fark ettim, biliyor musun?" dedi bana bir gün, sesini iyice kısarak, "Ortalıkta ne kadar iflah olmaz sosyalist ya da komünist varsa,

bunların tümü inanılmaz ölçüde cimri, mala mülke düşkün, açgözlü adamlar... Hatta ne kadar sıkı sosyalistse, o kadar sıkı özel mülkiyetçi oluyor çoğu. Neden kaynaklanıyor olabilir bu? Yoksa yine duygusallıklarından mı?" Stepan Trofimoviç'in bu saptamasının gerçeği ne kadar yansıttığını bilmem mümkün değil; bununla birlikte, Petruşa'nın çiftliğe ait korudaki ağaçların kesilip satılması ve sonrasıyla ilgili olarak bazı bilgilere sahip olduğunu biliyordum; bundan Stepan Trofimoviç'in de haberi vardı. Petruşa'nın babasına yazdığı mektupları okumak gibi bir şansım olduğunu da söylemeliyim. Yılda bir, hatta bazen daha seyrek mektup yazardı Petruşa. Yalnız şu son günlerde biraz sıklaştı mektupları: Yakında geleceğini bildirmek için art arda iki mektup yazdı. Mektuplarının hepsi son derece kısa, kuruydu, yalnızca buyruk ve yönergelerden oluşuyordu. Daha Petersburg'daki karşılaşmalarında baba oğluyla modaya uyarak *sen*'li bir ilişki tutturduysa da, Petruşa'nın mektupları eski toprak beylerinin başkentten çiftliklerinin yönetimiyle görevlendirdikleri kâhyalarına yazdıkları mektupların havasındaydı. İşte şimdi, Varvara Petrovna'nın önerisiyle birdenbire sorunlara çözüm olacak bir sekiz bin ruble ortaya çıkıyordu. Varvara Petrovna bu paranın kendisinden başka hiç kimseden, hiçbir şekilde sağlanamayacağını açıkça hissettirmiş, Stepan Trofimoviç de çaresiz boyun eğmişti.

Varvara Petrovna yanından ayrılır ayrılmaz bana haber yolladı, evine kapanıp başka kimseyle görüşmedi. Elbette ağladı, uzun uzun konuştu, o arada güzel şeyler söyledi, pek çok kez ne diyeceğini bilemedi, şaşırdı, tesadüfen ağzından çıkan cinaslı bir sözü pek beğendi, sonra hafif bir karın ağrısı yaşadı... Kısacası, her şey olması gerektiği gibiydi. Sonra yirmi yıl önce ölen Alman eşinin fotoğrafını çıkardı, hıçkırarak: "Beni bağışlayabilecek misin?" diye sordu ona. Sanki hafiften kaçırmış gibiydi. Üzüntümüzden biraz içtik. Çok geçmedi, o tatlı bir uykuya daldı. Sabah kravatına ustalıkla bir düğüm attı, özenle giyindi; ikide bir aynanın karşısına geçip kendine bakıyordu. Mendiline biraz parfüm sıktı, aslında çok azdı sıktığı parfüm, ama pencereden Varvara Petrovna'yı görünce hemen başka bir mendil aldı, parfümlü mendili de yastığın altına gizledi.

Onun kabul kararını öğrenen Varvara Petrovna:

— Harika! –dedi.– Önce soylu kararlılığınız, sonra da özel ilişkilerimizde pek kulak vermediğiniz mantığınızın sesini dinlediğiniz için. –Stepan Trofimoviç'in özenle bağladığı beyaz kravatına dikkatle bakarak ekledi:– Ama aceleye gerek yok. Şimdilik kimseye bir şey söylemeyin... ben de söylemeyeceğim. Doğum gününüz yaklaştı: Onunla birlikte ziyaretinize geleceğim. Bir akşam çayı içeriz. Lütfen içki, meze olmasın. Ben hazırlarım her şeyi. Arkadaşlarınızı da çağırın, aslında kimleri çağıracağınızı birlikte saptayalım. Gerekirse kendisiyle bu buluşmadan bir gün önce görüşebilirsiniz. Ancak doğum gününüzde resmi bir açıklama falan yapacak değiliz, hiçbir törenselliğe yer vermeden, herkesin durumu anlamasını sağlayacak küçük bir imada bulunacağız. İki hafta sonra da olabildiğince sessiz sedasız bir düğünle işi bitireceğiz. Nikâhtan sonra ikiniz isterseniz bir süre için, örneğin Moskova'ya gidersiniz. Belki ben de gelirim sizinle... Önemli olan, o gün gelene dek kimseye bir şey söylememeniz.

Stepan Trofimoviç şaşkınlık içinde, böyle şey olamayacağını, gelinle daha önce konuşması gerektiğini söyleyecek olduysa da Varvara Petrovna öfkeyle atıldı:

— Gelinle daha önce konuşmak mı? Niçin? Şunu unutmayın ki bütün bunlardan hiçbir şey çıkmayabilir de...

Kafası iyice karışan damat adayı:

— Nasıl hiçbir şey çıkmayabilir? –diye kekeledi.

— Öyle işte. Bakacağım daha. Neyse her şey dediğim gibi olacak; içiniz rahat olsun, onu bizzat hazırlayacağım bu işe. Bu aşamada sizin hiçbir şey yapmanıza gerek yok. Gereken her şey söylenecek, yapılacak; sizin ona gitmenize gerek yok. Her ne gerekiyorsa söylenecek, yapılacak. Hem ne diye gideceksiniz ki ona? Ne yapmak için? Ne gidin, ne de mektup yazın. Ayrıca çok rica ediyorum: Kimseye tek kelime bir şey söylemek yok. Ben de kimseye bir şey söylemeyeceğim.

Ayrıntılı açıklamalarda bulunmaktan kaçındığı belliydi Varvara Petrovna'nın; bu açıkça ortadaydı. Canı epeyce sıkılmış olarak ayrıldı oradan. Stepan Trofimoviç'in aşırı hevesi onu çok şaşırtmıştı anlaşılan. Durumunun farkında olmadığı gibi, olayın değişik yönleriyle ilgili sorunları da görebilmiş değildi Stepan Trofimoviç. Tersine, aklı havalardaydı; zafer kazanmışçasına çalımlı, mağrur, konuşup duruyordu:

Tam karşımda durup, kollarını iki yana açarak:

— Bak bu hoşuma gitti işte! –diye haykırdı.– Duydunuz mu? Beni sonunda vazgeçirecek bir noktaya getirmeye çalışıyor işi. Eh, benim de sabrımın bir sınırı var... kalsın, istemiyorum deyiveririm! “Oturun oturduğunuz yerde, oraya gitmenize gerek yok.” Peki ama niçin ille de evlenmeliyim ben? Sırf aklına komik, fantastik bir fikir geldi diye mi? Unutulmasın ki ben ciddi bir adamım ve kaçık bir kadının hayal dünyasından geçen saçmalıklara boyun eğmeyebilirim. Oğluma ve... kendime karşı sorumluluklarım var benim! Kendimi feda ettiğimi anlıyor mu acaba? Hayattan sıkıldığım ve hiçbir şey artık umurumda olmadığı için razı oldum belki de bu işe. Yalnız böyle devam ederse tepemi attırabilir; o zaman da her şey umurumda olur, içerlerim ve reddederim! Et enfin le ridicule...[56] Kulüpteki arkadaşlar ne diyecekler?.. Liputin ne diyecek? Bütün bunlardan hiçbir şey çıkmayabilirmiş de... Bu kadarı fazla artık! Olacak şey değil! Je suis un forçat, un Badinguet,[57] köşeye sıkıştırılmış un adam!..

Bütün bu yakınmaların arasında şımarıkça bir kendinden hoşnutluk, hoppaca bir düşüncesizlik de yok değildi. Akşam yine içtik.

28 Fourier’nin izleyicilerinden V. Considèrant’ın, Fourier’nin düşüncelerini toparladığı 3 ciltlik yapıtı 1840’larda Rus sosyalistleri arasında çok ünlüydü.

29 Fourier’nin ütopik planlarında geçen, çalışmayı kutsayıcı nitelikte bir kavram olarak topluluk (komün), aynı zamanda topluluğun yaşadığı yer.

30 Aziz dostum (Fr.)

31 Bitmez tükenmez Rus nükteleri (Fr.)

32 Bilirsiniz, bizde... sözün kısası (Fr.)

33 Size gücünü göstermek için (Fr.)

34 Yalnız pek ilginç bir şey bu. (Fr.)

35 Eyüp Peygamberin kitabındaki ilahileri bilirsiniz (Fr.) (Rus Ortodoks kiliselerinde Büyük Perhiz’in son haftasında bu ilahiler okunur).

36 Güzel kadınları. (Fr.)

37 Ve gücünü gösterdi. (Fr.)

38 Ne kaba bir buluş! (Fr.)

39 Öyle bir gururla... (Fr.)

40 Gerçekten mi? (Fr.)

41 Sevgili dostum. (Fr.)

42 Sevimli çocuk. (Fr.)

43 Sonra, papazlara her zaman sağduyudan daha çok rastlandığı için. (Fr.)

44 Gerçekten öyle azizim. (Fr.)
45 Asabidir, ama iyi kalpli. (Fr.)
46 Aptalca bir hikâye, size anlatmak için dönmenizi bekliyordum sevgili dostum. (Fr.)
47 Rusya'daki bütün üstün yetenekli, bütün ilerici insanlar her zaman kumarbaz, her zaman ayılmadan içen sarhoşlar olmuştur, öyle de kalacaklardır. (Fr.)
48 Ama aramızda kalsın. (Fr.)
49 Ama o bir çocuk (Fr.)
50 Evet, başka bir şey sandım... ama... ikisi de bir (Fr.)
51 Evet, evet, iyi değilim (Fr.)
52 O sevgili çocuk (Fr.)
53 O sevgili oğul (Fr.)
54 Öyle zavallıdır ki! (Fr.)
55 ...gene de zavallı bir adamdır... (Fr.)
56 Gülünç olmak da var... (Fr.)
57 Bir forsayım, bir Badinguet! (Fr.), III. Napolyon, bir taş ustası olan Badinguet'nin adını kullanarak ve onun giysilerini giyerek 1846'da Ham Kalesinden kaçmıştı; sonraları düşmanlarınca imparatoru küçük düşürmek, onunla alay etmek için kullanılır oldu bu isim.

Üçüncü Bölüm

Başkasının Günahları

I

Bir hafta sonra işlerde biraz gelişme oldu.

Başı bağlanan arkadaşımdan en güvendiği dostu ve sırdaşı olarak bu uğursuz hafta boyunca hemen hiç ayrılmadığım için bu sürenin benim adıma çok üzücü geçtiğini de söz arasında belirteyim. O hafta boyunca hep baş başa olmamıza ve kimseyi görmememize karşın, onu en fazla ezen duygu utançtı; benden bile utanıyordu: Üstelik hem kendisi bana açılıyor hem de içini açtıkça bana öfkesi artıyordu. Kuruntuları yüzünden kentte herkesin her şeyi bildiğinden kuşkulanıyor, yalnız kulüpte değil, kendi arkadaş çevresinde bile görünmekten kaçınıyordu. Günlük yürüyüşlerine bile hava iyice karardıktan sonra çıkar olmuştu.

Bir hafta geçmesine karşın hâlâ güvey olup olmadığını bilmiyor; ne kadar uğraşırsa uğraşsın bu konuda bir şey öğrenebilmesi pek mümkün de görünmüyordu. Nişanlısıyla henüz görüşememişti, hatta bir nişanlısı olup olmadığını, bütün bunların ne kadar ciddi olduğunu bile bilmiyordu! Varvara Petrovna nedense onu evinde görmek istemiyordu. Stepan Trofimoviç'in yazdığı ilk mektuplardan birine verdiği yanıtta (pek çok mektup yazmıştı Stepan Trofimoviç ona), bu aralar çok işi olduğu için kendisiyle görüşmesinin mümkün olmadığını, ona söyleyeceği çok önemli şeyler bulunduğunu, ancak bunun için şu andakinden daha elverişli bir

zamana ihtiyaç olduğunu, kendisiyle görüşebileceği günü ve saati *zaman içinde* bildireceğini yazmıştı. Mektuplarını da bundan sonra açmadan geri gönderecekti, çünkü "bu kadarı artık şımarıklıktan başka bir şey değildi". Bu mektubu ben de okudum; Stepan Trofimoviç'in kendisi gösterdi bana.

Yine de bütün bu kabalıklar, belirsizlikler onun ana kaygısının yanında hiç kalırdı. Dur durak bilmeksizin eziyet veriyordu ona bu kaygı; hatta bu kaygısı yüzünden hem bedenen zayıflamış, hem ruhen çökmüştü. Her şeyden çok bundan utanıyordu; benimle bile konuşmak istemediği bir şeydi bu, hatta konuşmak bir yana, ne zaman bu konu açılacak olsa yalan söyleyip küçük bir çocuk gibi sözü değiştirmeye çalışıyordu; yine de her gün adam gönderip beni çağırtıyor, iki saat bile bensiz yapamıyordu; hava gibi, su gibi bir şey olmuştum onun için.

Onun böyle davranması bir parça onuruma dokunuyordu. Kolayca anlaşılabileceği gibi Stepan Trofimoviç'in bu büyük gizi benim için nicedir bir giz değildi, epey uzun zaman önce çözmüştüm, her şeyi en ince ayrıntısıyla biliyordum. O zamanki güçlü inancıma göre bu gizin, onu böylesine kaygılandıran şeyin ortalığa dökülmesi Stepan Trofimoviç'e pek onur kazandırmayacaktı; o yüzden henüz genç bir insan olarak, onun duygularındaki kabalık ve bazı kuşkularının çirkinliği beni kızdırıyordu. O kızgınlıkla –ve itiraf edeyim ki onun sırdaşı olmanın verdiği sıkıntıyla– belki de aşırı yükleniyordum ona. Bazı şeyleri itiraf etmenin ne denli güç olduğunu bilmeme karşın, onu her şeyi itiraf etmeye zorluyordum. O da benim içimi okuyordu, yani benim her şeyi en ince ayrıntısıyla bildiğimi, hatta kendisine kızdığımı anlıyor ve ona kızdığım, onun içini okuduğum için o da bana kızıyordu. Ona olan kızgınlığım sığ ve aptalcaydı belki, ancak iki dostun çok uzun süre yalnız kalması bazen gerçek dostluklara zarar verebiliyor. Belli noktalarda, içinde bulunduğu durumun bazı yanlarını çok iyi anlıyor, hatta gizlemeyi gerekli bulmadığı bazı noktalarda bu durumu son derece duyarlı bir şekilde saptıyordu.

Arada bir Varvara Petrovna hakkında şöyle şeyler söylediği olurdu:

— Ah, hiç böyle değildi o! Eskiden, oturup karşılıklı konuşabildiğimiz zamanlarda hiç böyle değildi! Düşünebiliyor musunuz: Konuşabilirdi bir zamanlar! İnanması bile zor gelir belki ama bir zamanlar düşünceleri vardı, kendine özgü düşünceleri! Şimdi her şey değişti! Bütün bunların geçmişte

kalmış, eski gevezelikler olduğunu söylüyor şimdi. O günleri küçük görüyor... Artık bir tür kâhya ya da tezgâhtar gibi, her şeye kızıp duran taş kalpli biri...

— İsteğini yerine getirdiğinize göre daha niye kızsın ki size? –diye itiraz ettim sözüne.

İnce bir gülümsemeyle baktı yüzüme:

— Cher ami, isteğini kabul etmeseydim öfkesi korkunç olurdu, kor-kunç! Yine de, ona boyun eğdiğim şu andakinden az olmazdı.

Söylediği söz pek hoşuna gitmişti; o akşam bir şişenin dibini bulduk. Ama keyfi çok kısa sürdü, ertesi gün her zamankinden daha asık yüzlü, daha bir dehşet içindeydi. Ben daha çok onun kente yeni gelen Drozdovlar'a, eski dostluğu yenilemek için gerekli ziyareti yapmaya bir türlü karar veremeyişine kızıyordum. Duyduğumuza göre Drozdovlar da bekliyorlardı bu ziyareti ve gelmeyişinin nedenlerini soruşturuyorlardı. Lizaveta Nikolayevna'dan benim pek de anlayamadığım bir heyecanla söz ediyordu. Onu kuşkusuz çocukluğundan tanıyor, bir zamanlar pek sevdiği küçük bir çocuk olarak anımsıyordu. Yalnız bunun dışında, her nedense onun yanında çektiği dayanılmaz acılardan, hatta en önemli kuşkularından kurtulacağına inanıyordu. Lizaveta Nikolayevna'yla karşılaşmasının olağanüstü bir varlıkla buluşma gibi geçeceğini düşlüyordu. Bu ziyaret için her gün hazırlanmasına karşın, yine de bir türlü gerçekleştiremiyordu. Burada önemli bir nokta var: Lizaveta Nikolayevna'yla tanışmayı, ona takdim edilmeyi ben de çok istiyordum ve bu konuda tek umudum Stepan Trofimoviç'ti. Onunla sık sık karşılaşıyorduk ve tabii dışarıda, sokakta gerçekleşen bu karşılaşmalar beni müthiş etkilemişti. Akrabası yakışıklı bir subayın –müteveffa General Drozdov'un yeğeninin– eşliğinde, üzerinde binici giysileri, harika bir atın üzerinde görüyordum onu. Ancak gözlerimin kamaşması çok sürmedi ve bir süre sonra ne denli olanaksız bir hayal peşinde olduğumu anladım. Çok kısa sürmüş de olsa hayalim bir gerçekliğe dayanıyordu; o yüzden evine kapanarak dışarı çıkmamakta ayak direyen zavallı dostuma o günlerde nasıl öfkelendiğimi düşünmek zor olmasa gerek.

Grubumuzdaki herkes Stepan Trofimoviç'in bir süre ziyaretçi kabul etmeyeceği ve rahatsız edilmek istemediği konusunda bilgilendirilmişti. Kimseyle görüşmeme konusundaki kararından caydırmak için uğraştıysam

da başarılı olamadım; kararının herkese iletilmesinde ayak diredi. Onun ricasıyla arkadaşları tek tek dolaşıp Varvara Petrovna'nın bizim "ihtiyar"dan (aramızdaki adı buydu), bilmem kaç yıldır bir köşeye atılmış duran mektupları, üstelik de çok kısa bir süre içinde düzene sokmasını istediğini, bu yüzden de işi bitirmek için eve kapandığını, hatta ona yardım ettiğimi, vb. söyledim. Bir tek Liputin'e gidemedim; ona uğramayı sürekli erteledim, doğrusunu söylemek gerekirse korkuyordum ondan. Çünkü söyleyeceğim hiçbir şeye inanmayacağından emindim. İşin içinde kendisine açmak istemediğimiz bir giz olduğunu düşünerek ben yanından ayrılır ayrılmaz tüm kenti dolaşıp işin aslını öğrenmeye çalışacak ve dedikodu yapacaktı. Liputin'le ilgili olarak tam bunları zihnimden geçirirken, yolda ta kendisiyle burun buruna geliverdim. Benim bilgilendirdiğim arkadaşlardan her şeyi çoktan öğrenmişti. Ama şaşılacak şey: Stepan Trofimoviç'i merak edip onunla ilgili bir şey sormadığı gibi, kendisine uğramakta geç kaldığım için özür dilemeye başladığımda sözümü kesip başka bir konuya atladı. Aslında anlatacak pek çok şeyi vardı, bu yüzden de heyecanlı ve sonunda bir dinleyici bulduğu için müthiş sevinçliydi. Kentimizden son haberleri verdi: Valinin karısı "yeni sohbet konularıyla" gelmişti, kulüpte hemen onlara karşı bir muhalif grup oluşmuştu; herkesin dilinde yeni fikirler vardı ve bunlar hızla yayılıyordu, vb., vb. Çeyrek saatten fazla konuştu; anlattıkları öyle eğlenceliydi ki, bir an bile kopmadan dinledim onu. Aslında katlanamadığım biriydi ama kendini dinletmek gibi bir hüneri olduğunu itiraf etmeliyim, özellikle de öfkeli olduğu anlarda. Bana kalırsa anasından casus olarak doğmuştu bu adam. Kentte olup biten her şeyden anında haberi olur, her şeyi en ince ayrıntısına dek bilirdi, özellikle de bayağı olaylar söz konusuysa... Kendisini hiç ilgilendirmeyen konularda bile bu denli ayrıntılı bilgiye sahip olması anlaşılır gibi değildi. Karakterinin en öne çıkan yanı hep kıskançlık gibi gelmiştir bana. Aynı akşam Stepan Trofimoviç'e Liputin'le sabahki görüşmemi anlattığımda müthiş heyecanlanarak "Liputin biliyor mu?" diye sormasına çok şaşırdım. Nereden bilsin, hele bu kadar çabuk, hem kimden öğrenecek, dediysem de ikna edemedim kendisini. Sonunda birden:

— İster inanın, ister inanmayın, –dedi.– *bizim* durumumuzla ilgili olarak her şeyi bütün ayrıntılarıyla bildiği gibi, henüz sizinle benim bilmediğimiz,

belki de hiçbir zaman öğrenemeyeceğimiz ya da iş işten geçtikten ve işler artık dönüşü olmayan bir yola girdikten sonra ancak öğrenebileceğimiz şeylerden bile haberi olduğuna eminim!

Karşılık vermedim, ama sözleri bir sürü imayla doluydu. Bu konuşmadan sonra beş koca gün boyunca Liputin'in adı bir kez bile geçmedi aramızda. Ancak birtakım kuşkularını bana açtığı, bana bilmemem gereken şeyler söylediği için Stepan Trofimoviç'in canının sıkkın olduğunu açıkça görülüyordu.

II

Stepan Trofimoviç'in evlendirilmeye razı oluşunun yedinci ya da sekizinci günüydü; bir sabah, saat on bir sularında, hep yaptığım gibi üzgün dostumun ziyaretine gitmek için hızla yürürken başımdan bir olay geçti.

Liputin'in sözleriyle "büyük yazar" Karmazinov'a rastladım yolda. Onun roman ve öyküleri bizden önceki kuşaklarca olduğu kadar bizim kuşakça da bilinirdi; ben de vaktiyle doymazcasına okumuş, tadını çıkarmıştım yapıtlarının; ergenliğimin, ilk gençliğimin bana en çok zevk veren kitaplarıydı bunlar. Sonra biraz soğudum ondan; son zamanlarda hep tezli romanlar yazıyordu ve bunlar yazarlığının başlangıç yıllarındaki şiir dolu yapıtları kadar ilginç gelmiyordu bana, hele son yazdıklarından hiç hoşlanmamıştım.

Bu kadar nazik bir konuda kişisel düşüncelerimi açıklamama izin verilecek olursa: Hayattayken neredeyse bir deha olarak görülen bütün bu vasat yetenekli baylar, ölümleriyle birlikte hiçbir iz bırakmadan kaybolur, insanların belleklerinden bir anda silinip giderler, hatta kimi kez yaşarken bile, yerlerini alacak yeni kuşağın orada burada uç vermeye başlamasıyla akıl sır ermez bir şekilde unutulur, küçümsenirler. Hele bizde, tiyatroda dekorun değişmesi kadar hızlı olur bu iş. Hiç kuşkusuz Puşkin, Gogol, Molière, Voltaire gibi her zaman söyleyecek yeni bir sözü olanlarla ilgisi yok bu dediğimin. Bu vasat yetenekli baylar, saygıdeğer ömürlerinin sonlarına doğru, farkına bile varmadan, acınası bir biçimde sıfırı tüketmiş

olurlar. Yapıtlarında yıllar yılı olağanüstü düşünce derinlikleri bulunmuş, toplumsal hareketleri ciddi biçimde etkilemesi, bu hareketlere olağanüstü katkılarda bulunması beklenen bir yazarın sonunda en temel düşüncesinin bile alabildiğine sığ, sulandırılmış olduğu sıkça görülen bir durumdur; bu yüzden de böylelerinin artık özgün bir şey yaratamamaları ve çabucak silinip gitmeleri karşısında kimsenin kılı kıpırdamaz. Ama ihtiyarlar bunun farkında olmaz ve sağa sola kızar dururlar. Özellikle de yaratıcılık alanında yolun sonuna yaklaştıklarında kibirleri inanılmaz bir düzeye ulaşır. Kendilerini ne sanmaya başladıklarını Tanrı bilir; belki de Tanrılarla bir tutuyorlardır kendilerini? Karmazinov için de güçlü kişilerle ve yüksek sosyeteyle ilişkilerini kendi özünden üstün tuttuğu söylenirdi. Onun için gerekliyseniz ve hakkınızda söylenenlerle gözünde büyüttüğü biriyseniz sizi son derece candan bir biçimde karşılar, pohpohlar, saflığı, yürek temizliğiyle sizi âdeta büyüler. Fakat bir prensle, kontesle ya da çekindiği herhangi biriyle karşılaşmaya görsün, sizi anında satar, sinek ya da bir çöpmüşsünüz gibi sizi en aşağılayıcı biçimde unutuvermeyi kutsal bir görev sayar; üstelik de böylece çok hoş ve soylu bir davranışta bulunduğuna inanırdı. Yine, kendini tutabilen ve isterse çok iyi bildiği soylu davranışları rahatça uygulayabilen biri olmasına karşın son derece bencil, isterik bir insan olduğu, toplumun edebiyatla pek ilgisi olmayan çevrelerinde bile yazar alınganlığını gizleyemediği ve biri kendisini umursamayacak olursa müthiş içerleyerek, öç almak için fırsat kolladığı anlatılırdı.

Bir yıl kadar önce derginin birinde hem müthiş naif bir şiirsellik, hem de psikolojik öğeler taşımak gibi korkunç bir iddiaya sahip bir yazısını okumuştum. Bizzat tanık olduğu, bir geminin İngiltere kıyılarında batışıydı anlattığı: Boğulmak üzereyken kurtarılanları ve ölenlerin cesetlerinin kıyıya taşınmasını görmüş. Bu oldukça uzun metnin tek yazılış amacı kendini öne sürmek, dikkatleri çekmekti. Satır aralarında yazar sanki şöyle fısıldıyordu: “Benimle ilgilensenize! O anda benim nasıl olduğuma bakın yalnız! Ne yapacaksınız siz denizi, fırtınayı, kayalıkları, parçalanan geminin kalıntılarını falan? Size bunların tümünü güçlü kalemimle yeterince anlattım. Cansız kollarında ölü bebeğini tutan şu boğulmuş kadından size ne? İzlemeye yüreği dayanamayıp da olaya arkasını dönen bana baksanıza siz! İşte yüreğim ağzımda, dönüp arkama bakmaya cesaret edemeden,

gözlerim kapalı, dehşet içinde öylece duruyorum... ne kadar ilginç bu duruşum, öyle değil mi?” Karmazinov’un yazısı hakkındaki görüşlerimi kendisine ilettiğimde Stepan Trofimoviç de bana katıldı.

Kısa süre önce Karmazinov’un kentimize geleceğiyle ilgili söylentiler dolaşmaya başladığında ben de onu görmek ve eğer mümkün olabilirse tanışmak istedim elbette. Bu isteğimi Stepan Trofimoviç aracılığıyla gerçekleştirebileceğimi de biliyordum; bir zamanlar arkadaştılar çünkü. Ne var ki şu anda bir kavşakta karşıma çıkıvermişti işte. Onu hemen tanıdım; üç gün önce valinin eşiyle birlikte bir arabada giderken göstermişlerdi.

Pembe yüzünde kibirli bir ifade bulunan, kısa boylu bir ihtiyarcıktı bu. Elli beşinden fazla göstermiyordu. Silindir şapkasının altından fırlayan kırlaşmış gür saç lüleleri, küçücük, pembe kulaklarının arkasını doldurup taşmıştı. Yüzü temizdi, ancak ince, uzun, biraz kurnazca bir ifadeyle kıvrılmış dudakları, etli burnu ve küçük, akıllı gözleriyle pek güzel olduğu söylenemezdi bu yüzün. Bu mevsim olsa olsa İsviçre ya da Kuzey İtalya’da falan giyilebilecek ve pelerini andıran, sanki biraz modası geçmiş bir giysi vardı üzerinde; ancak gömlek yakası ve düğmeleriyle kol düğmeleri, incecik bir kara kurdele ucunda sallanan saplı gözlüğü ve yüzük gibi giyimini tamamlayan küçük nesnelerin tümü, yüksek tabakadan kişilerin taşıdığı cinstendi. Yazları, yandan sedef düğmeli, prünel[58] botlar giydiğine eminim. Kavşakta durmuş, dikkatle çevresine bakınırken gördüm onu. Benim de ilgiyle kendisine baktığımı fark edince, biraz çın çın öten ama tatlı bir sesle:

— Affedersiniz, –dedi,– Bıkov Sokağı’na en kısa yoldan nasıl gidebilirim?

— Bıkov Sokağı mı? –diye haykırdım büyük bir heyecanla.– Hemen şurada! Bu yoldan dümdüz gidin, soldan ikinci sokak.

— Çok teşekkür ederim.

O ana lanet olsun! Sanırım ürkmüş ve yaltaklanır gibi bakmıştım ona! O da elbette bunun farkına varmıştı, ardından da her şeyi anlamıştı: Yani benim onu tanıdığımı, ta çocukluğumda kendisini okuduğumu, o zamandan beri hayranı olduğumu, şu anda ise ürkerek ona yaltaklanır gibi baktığımı... Gülümseyip selam verir gibi başını bir kez daha salladıktan sonra tarif ettiğim gibi yol boyunca dosdoğru yürümeye başladı. Neden yolumu

değiştirip peşinden gittim, bilmiyorum; neden ardı sıra on adım kadar koşturduğumu da bilmiyorum. Birden durdu:

— Bir şey daha soracaktım: Buraya en yakın araba durağı nerede acaba? – dedi ciyaklar gibi.

Nasıl iğrenç bir ciyaklama! Nasıl iğrenç bir ses!

— Araba mı? Buraya en yakın... katedralin orada bulabilirsiniz. Her zaman araba bulunur orada.

Az kalsın koşup bir araba çevirecektim. O da tam bunu bekler gibiydi benden. Tabii bir anda kendime geldim, çakılmış gibi durdum; ne var ki hamlemin farkına varmıştı, aynı iğrenç gülümsemeyle izliyordu beni. Tam bu anda ömrüm boyunca unutamayacağım bir şey oldu.

Birden sol elinde tuttuğu küçük çantayı yere düşürdü. Aslında çantadan çok kutuya benzer bir şeydi bu; daha doğrusu minicik bir evrak çantasına ya da eskiden kadınların taşıdıkları kulpsuz, minik el çantalarına benziyordu... bilmiyorum... tam olarak söyleyemeyeceğim neyin nesi olduğunu, ama bildiğim bir şey var: O düşen şeyi yerden almak için sanırım bir hamle yaptım.

O şeyi yerden almadığıma eminim; ama yaptığım ilk hareketin anlamı hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak kadar açıktı. Elbette bunu gizleyebilmem mümkün değildi; kendimi aptal gibi hissettim, kıpkırmızı kesildim. Kurnaz adam anlaması gereken her şeyi anladı.

Çantasını yerden almayacağımı iyice anlamış olacak ki:

— Rahatsız olmayın, ben alırım, –dedi etkileyici bir sesle, beni uyarmak ister gibi eğilip çantasını aldı, bir kez daha başını salladı ve beni orada aptal gibi bir başıma bırakıp yoluna devam etti. Çantayı yerden ben alsaydım durumum bundan farklı olmazdı. Beş dakika kadar bir süre kendimi yerin dibine geçmiş gibi hissettim. Ama Stepan Trofimoviç'in evine yaklaştığımda kahkahalarla gülüyordum. Bu karşılaşma öyle eğlenceli görünmeye başlamıştı ki gözüme, tüm olup bitenleri her sahnesiyle Stepan Trofimoviç'e anlatmaya karar verdim.

III

Stepan Trofimoviç'i öylesine değişmiş buldum ki, hayretler içinde kaldım. Müthiş bir coşkuyla karşıladı beni, içeri girdiğim anda âdeta üzerime atıldı. Yalnız, anlattıklarımı dinlerken öylesine dalgındı ki, ilk sözlerimi anladığından bile kuşkuluyum. Ama Karmazinov adını duymasıyla birlikte âdeta kendini kaybetti.

— Bu adı anmayın! Duymak istemiyorum! –diye bağırdı çılgın gibi. – Şunlara bir bakın! Okuyun! Okuyun!

Çekmeceyi açıp hepsi Varvara Petrovna'ya ait, kurşunkalemle alelacele çiziktirilmiş üç pusula attı masanın üstüne. İlk pusula önceki gün, ikincisi dün, sonuncusu ise bugün, bir saat önce yazılmıştı. Üçünün de içeriği önemsizdi, üçü de Karmazinov'dan söz ediyordu, Varvara Petrovna'nın Karmazinov kendisini ziyaret etmezse korkusunu ve bu korkudan kaynaklanan telaşını, kibirli heyecanını ele veren mektuplardı bunlar. İşte, iki gün önce yazılan ilk mektup (büyük olasılıkla üç, hatta dört gün önce yazılmış mektuplar da vardı):

"Bugün ziyaretinize gelecek olursa, lütfen benden hiç söz etmeyin, en ufak bir anıştırmada bile bulunmayın. Beni ona hatırlatacak tek kelime etmeyin.

V.S."

Dünkü:

"En sonunda bu sabah ziyaretinize gelecek olursa, bence en soylu davranış onu hiç kabul etmemek olacaktır. Bana göre böyle, size göre nasıl, bilmiyorum.

V.S."

Bugün yazılan son notsa şöyleydi:

"Evinizin çok pis olduğundan ve leş gibi sigara koktuğundan eminim. Maria ile Foma'yı yolluyorum: Yarım saat içinde bütün evi temizleyip toplarlar. Onlar çalışırken lütfen engel olmayın, gidin mutfakta oturun. Bir Buhara halısıyla iki Çin vazosu gönderiyorum: Ne zamandır size armağan etmek istiyordum bunları. Teniers'imi de gönderiyorum (bir süreliğine). Vazoları pencere içine koyabilirsiniz, Teniers'i ise sağ duvara, Goethe'nin portresinin hemen üzerine asın, sabahları iyi ışık aldığı için güzel görünür orada. Nihayet bir ziyarette bulunacak olursa incelikle karşılayın onu ama önemsiz şeylerden söz edin, örneğin bilimsel konulardan falan ve daha dün

ayrılmışsınız gibi yapın. Benden tek kelime söz etmeyin. Akşam bir ara uğrayabilirim size.

V.S.

P.S. Bugün de gelmezse, artık hiç gelmez."

Pusulaları okudum ve dostumun bu kadar önemsiz bir şeyden böylesine heyecanlanmış olmasına şaşırdım. Soru dolu bakışlarımı kendisine çevirince, birden, ben mektupları okurken, onun her zaman taktığı beyaz kravatını kırmızı bir kravatla değiştirmiş olduğunu fark ettim. Şapkası ve bastonu da masanın üzerindeydi. Yüzü kâğıt gibiydi, elleri de titriyordu.

Soru dolu bakışlarıma yanıt olarak:

— Umurumda değil heyecanı! –diye bağırdı. – Je m'en fiche![59] Karmazinov için heyecanlanabiliyor, ama benim mektuplarıma yanıt bile vermiyor. İşte kendisine yazdığım bir mektup: Açmadan geri göndermiş dün! İşte, şurada, masada duruyor, "L'homme qui rit"in[60] altında. Ni-ko-len-ka için üzülmesinden bana ne! Je m'en fiche et je proclame ma liberté. Au diable le Karmazinoff! Au diable la Lembke![61] Vazoları sofaya gizledim, Teniers'i ise dolaba koydum ve kendisinden beni derhal kabul etmesini talep ettim. Duydunuz değil mi: Talep ettim! Ben de ona uyduruk bir kâğıt parçasına kurşunkalemle çiziktirilmiş bir pusula gönderdim Nastasya'yla; zarfın ağzını bile kapatmadım, şimdi bekliyorum. Her şeyi Darya Pavlovna'nın ağzından duymak istiyorum: Tanrı'nın önünde ya da hiç değilse sizin önünüzde. Vous me seconderez, n'est ce pas, comme ami et témoin.[62] Ne yüzüm kızarsın istiyorum, ne de yalan söylemek; gizli kapaklı şeyler olmasını da istemiyorum, bu işte gizliliğe izin vermeyeceğim! Her şeyi soylu bir insana yakışır biçimde olanca açıklığıyla, içtenlikle itiraf etsinler; o zaman... kimbilir o zaman ben de nasıl yüce gönüllü bir insan olduğumu gösterip herkesi şaşırtırım!.. –Birden durdu,– Ne dersiniz bayım, size göre bir alçak mıyım ben? –diye sürdürdü sözlerini; bunu söylerken sanki ben onun alçak olduğunu düşünüyormuşum gibi gözdağı verircesine bakıyordu yüzüme.– Alçak mıyım, değil miyim?

Biraz su içmesini rica ettim, onu hiç böyle görmemiştim. Konuşurken odanın bir ucundan öbürüne hızlı hızlı gidip gelmişti. Şu anda daha önce hiç görmediğim bir pozla karşımda durmuş bana bakıyordu.

Beni tepeden tırnağa şöyle bir süzdü, sonra müthiş bir kibirle yeniden başladı:

— Yoksa siz benim, ben Stepan Verhovenskiy'in, gerektiğinde onur ve bağımsızlığın yüce ilkeleri uyarınca zavallı, yoksul torbamı cılız omuzlarıma attığım gibi şu evin kapısından çıkıp sonsuza dek ortadan kaybolup gidecek manevi gücü kendimde bulabileceğime inanmıyor musunuz? Bu, Stepan Verhovenskiy'in despotluğa, bu çılgın bir kadının despotluğu gibi dünyanın en alçaltıcı, en onur kırıcı despotluğu da olsa büyük bir gönlü yücelikle ilk karşı çıkışı olmaz! Şu anda sözlerime gülüyorsunuz, ama bilin ki bu böyle sayın bayım! Bir tüccar evinde çocuklara öğretmenlik ederek ya da bir çitin dibinde açlıktan ölerek yaşamımı sonlandırabilecek soylu gücü kendimde bulabileceğime inanmıyor gibisiniz! Hemen şu anda yanıt verin bana: Buna inanıyor musunuz, inanmıyor musunuz?

Bilerek yanıt vermiyor, susuyordum. Hatta olumsuz bir yanıtla onu kırmaktan çekiniyormuş, ama olumlu bir yanıt da veremiyormuş gibi yaptım. Bu öfkede beni inciten bir şey vardı ve bu kişisel de değildi. Ama... hayır, bundan daha sonra söz edeceğim.

Yüzü bembeyaz kesilmişti.

— Sizi sıkıyor muyum yoksa G—v (bu benim soyadımdı), –dedi, sonra bembeyaz bir yüzle ve büyük öfke patlamalarından önce kendisinde hep görüldüğü gibi sakin, hatta soğuk bir sesle sürdürdü:– ve... hiç gelmemiş olmayı mı tercih ederdiniz buraya?

Dehşetli bir tedirginlikle yerimden sıçradım. Tam o sırada Nastasya girdi içeri ve kurşunkalemle yazılmış bir pusula uzattı. Şöyle bir göz attığı pusulayı bana fırlattı. Varvara Petrovna'dandı pusula ve üzerinde yalnızca iki kelime vardı: "Evde oturun."

Stepan Trofimoviç sessizce şapkasını ve bastonunu aldı, hızla odadan çıktı, ben de elimde olmadan kendisini izledim. Birden koridorda birtakım sesler duyuldu, biri çabuk çabuk yürüyordu. Stepan Trofimoviç üzerine yıldırım düşmüş gibi çakıldı kaldı.

— Liputin bu, –diye fısıldadı kolumdan tutarak.– Mahvoldum!

Bu sırada Liputin girdi içeri.

IV

Liputin geldi diye niçin mahvolacaktı anlamış değildim. Sözünü önemsemedim, sinirlerinin bozuk olmasına yordum. Yine de korkusunda sıradışı bir şey vardı; bu nedenle gözlerimi dikip olacakları dikkatle gözlemeye karar verdim.

Liputin'in yalnızca görünüşü bile konulan bütün yasakları çiğnemeye ve bu kez içeri girmeye hakkı olduğunu gösteriyordu. Tanımadığımız, üstüne başına bakılacak olursa yoldan yeni gelmiş biri daha vardı yanında. Donakalmış Stepan Trofimoviç'in anlamsız bakışlarına karşılık verir gibi:

— Bir de konuk getirdim size! Üstelik pek önemli biri! –diye bağırdı.– Yalnızlığınızı bozma cüretini buradan alıyorum. Bay Kirillov harika bir inşaat mühendisidir. Asıl önemlisi, oğlunuz saygıdeğer Pyotr Stepanoviç'i yakından tanıyorlar ve size de ondan bir haber getirmişler. Kendileri az önce teşrif ettiler kentimize.

— Haber getirdiğim sizin uydurmanız, –dedi konuk sert bir sesle.– Getirdiğim bir haber yok. Verhovenskiy'i tanıdığım doğru... On gün önce H. ilinde ayrıldım kendisinden.

Stepan Trofimoviç robot gibi elini uzattı, oturması için konuğa yer gösterdi; bana baktı, dönüp Liputin'e baktı, sonra birden aklı başına gelmiş gibi telaşla kendisi de oturdu, ama şapkasıyla bastonunu hâlâ elinde tutuyordu ve bunun farkında değildi.

— Oo! Çıkıyordunuz demek? Aşırı çalışmaktan kırıklık geçirdiğinizi duymuştum oysa!

— Evet, pek iyi değilim, şimdi de hafif bir yürüyüş yapmak niyetindeydim, ben...

Birden sustu, şapkasıyla bastonunu koltuğun üzerine attı; kızardı.

Ben o arada konuğa çarçabuk bir göz attım: Yirmi yedi yaşlarında, gençten, giyimi kuşamı yerinde, zayıf, uzunca boylu, esmer biriydi; yüzü soluk, kirli beyaz gölgeliydi, kara gözleri ışıltısızdı. Dalgın, düşünceliydi; kesik kesik konuşuyor, konuşurken dilbilgisi yanlışları yapıyordu; uzunca bir cümle kurmak zorunda olduğundaysa kelimelerin yerlerini karıştırıyordu. Liputin'in Stepan Trofimoviç'in kapıldığı olağandışı korkuyu fark ettiği kesindi; sevinmiş gibiydi de buna. Karşılıklı iki ayrı

kanepede oturan ev sahibiyle konuğa eşit uzaklıkta olabilmek için neredeyse odanın ortasına çektiği hasır koltuğa oturdu; keskin bakışları odanın dört bir yanını taramaya başladı.

— Ben... ne zamandır görmüyorum Petruşa'yı, –diye mırıldandı Stepan Trofimoviç konuğuna.– Yurtdışında mı tanıştınız onunla?

— Hem burada, hem yurtdışında.

Liputin araya girerek:

— Aleksey Nilıç henüz döndüler Avrupa'dan, –dedi.– Dört yıldır yurtdışındaydılar. Uzmanlık alanında ilerlemek için gitmişlerdi. Bizim buraya yapılacak demiryolu köprüsü işinde kendilerine de bir görev verilebileceğini umarak geldiler; yanıt bekliyorlar şu anda. Pyotr Stepanoviç aracılığıyla Drozdovları ve Lizaveta Nikolayevna'yı tanıyor kendileri.

Mühendis, sanki somurtarak oturmuş, tedirgin bir sabırsızlıkla dinliyordu konuşmaları. Sanki bir şeye içerlemişti.

— Nikolay Vsevolodoviç'i de tanıyorlar.

Stepan Trofimoviç ilgilenerek:

— Tanır mısınız Nikolay Vsevolodoviç'i de? –dedi.

— Tanırım, evet.

— Ben... öyle uzun zamandır görmüyorum ki Petruşa'yı... kendime baba deme hakkını göremiyorum... c'est le mot;[63] ben... ayrıldığınızda nasıldı kendisi?

Bay Kirillov'un yanıtı yine baştan savmaydı:

— Her zamanki gibi. Zaten kendisi de gelecek buraya.

Bir şeye kızdığı kesindi.

— Gelecek! Böylece ben de nihayet... Biliyor musunuz, öyle çok oldu ki Petruşa'yı görmeyeli! –Bocalıyordu Stepan Trofimoviç.– Zavallı oğlumu bekliyorum... kendisine karşı onca suçlu olduğum oğlumu... Demek istediğim... kendisini Petersburg'da bırakıp geldiğimde... yani, bir hiçti benim için... quelque chose dans ce genre.[64] Biraz... nasıl desem... sinirli bir çocuktu. Aşırı duyarlı, ürkek... çabuk korkuya kapılan. Gece ölmekten korktuğu için yerlere kapanarak dua eder, yastığını kutsardı... je m'en souviens. Enfin,[65] tek bir ince duygu yok... demek istediğim, geleceğe ilişkin yüce, köklü bir düşüncenin filizi niteliğinde bir şey... c'était comme

un petit idiot.[66] Ben de ne dediğimi bilmiyorum galiba... bağışlayın... hani, öyle bir anda geldiniz ki...

— Yastığını kutsadığını söylerken ciddi miydiniz? –diye sordu mühendis birden; bunun aşırı ilgisini çektiği belliydi.

— Evet, kutsardı...

— Öylesine sordum, devam edin lütfen.

Stepan Trofimoviç soru dolu gözlerle Liputin'e baktı.

— Ziyaretinize çok sevindim, ancak... itiraf etmeliyim ki, şu anda... durumum hiç... Nerede kaldığınızı sorabilir miyim?

— Filippov'un evinde, Bogoyavlenskaya Sokağı...

Elimde olmadan:

— Ha, Şatov'un da oturduğu yer, –dedim.

— Ta kendisi! –diye bağırdı Liputin.– Aynı evdeler! Şatov yukarıda, asma katta, Aleksey Nilıç ise aşağıda, Yüzbaşı Lebyadkin'in yanında kalıyorlar. Aleksey Nilıç, Şatov'u da, eşini de tanıyorlar. Şatov'un eşiyle Avrupa'dan yakın arkadaşlar kendileri.

— Comment![67] –diye bağırdı Stepan Trofimoviç birden duygulanarak.– Siz gerçekten de ce pauvre ami[68] şu kadıncağızın talihsiz evlilikleri üzerine bir şeyler biliyor musunuz? İlk kez onu tanıyan biriyle karşılaşıyorum ve eğer yalnızca...

— Bu ne saçmalık! –diye atıldı mühendis birden kıpkırmızı kesilerek.– Nereden uyduruyorsunuz bütün bunları Liputin! Şatov'un karısını hiç görmedim... belki bir kez görmüşümdür, o da çok uzaktan... Şatov'u tanırım. Neden birbiriyle ilintisiz şeyleri bir araya getiriyorsunuz?

Olduğu yerde sertçe döndü, uzanıp şapkasını aldı, sonra bıraktı, yine eskisi gibi oturdu, sonra kor gibi yanan gözlerini Stepan Trofimoviç'e meydan okurca dikti. Niye bu kadar öfkelenmişti, hiç anlayamadım.

— Bağışlayın, –dedi Stepan Trofimoviç pek ciddi, ikna edici bir tavırla.– Bunun hayli nazik bir konu olduğunu anlıyorum...

— Nazik bir konu yok ortada! Gerçekten çok ayıp. Kaldı ki ben "saçma" sözünü size değil, Liputin'e dedim. Sürekli uydurup duruyor. Üzerinize aldıysanız bağışlamanızı dilerim. Şatov'u tanıyorum, ama karısını tanımıyorum... Hiç tanımıyorum!

— Sizi anlıyorum... anlıyorum... ısrar eder gibi görünmemin tek nedeni zavallı dostumuzu, notre irascible ami[69] çok sevmem, kendisine hep ilgi duymamdandır... Kendisi, belki uzak gençlik dönemlerine ait eski, ama doğru düşüncelerinden keskin bir dönüş yaptı. Şimdilerde de Notre sainte Russie[70] üzerine öyle değişik şeyler haykırıp duruyor ki, bütün bunları bendeniz nicedir onun organizmasındaki yarılmaya –buna daha başka bir ad vermek istemiyorum–, yaşadığı şiddetli ailesel sarsıntıya, özellikle de talihsiz evliliğine bağlıyorum. Ben ki zavallı Rusya'mı avcumun içi gibi tanırım, Rus halkına bütün yaşamımı adamışımdır, inanın bana, kendisi Rus halkını hiç tanımadığı gibi, üstelik...

Mühendis yine sertçe araya girdi:

— Rus halkını ben de hiç tanımıyorum ve... inceleyip öğrenmeye de zamanım yok!

Sonra oturduğu yerde yine sertçe yan döndü. Stepan Trofimoviç sözünün yarısında kalakalmıştı.

— İnceliyor kendileri Rus halkını, –diye atıldı Liputin.– Başladılar yani incelemeye ve Rusya'da artan intihar olaylarının nedenleri ve genel olarak toplumda intiharları artıran ya da azaltan nedenler üzerine çok ilginç bir makale hazırlıyorlar. Şaşırtıcı sonuçlara ulaştılar.

Mühendis dehşetli heyecanlanmıştı:

— Buna hiç hakkınız yok! –diye homurdandı öfkeyle.– Makale falan yazdığım yok, o kadar budala değilim. Size aramızda kalması koşuluyla ve öylesine söylemiştim. Makale denebilecek bir şey yok ortada, yayınlayacak da değilim! Öte yandan sizin de hiç hakkınız yok bunu...

Liputin işin tadını çıkarır gibiydi.

— Bağışlayın efendim, edebi çalışmanızı makale olarak adlandırmakla yanılmış olabilirim. Kendileri şimdilik yalnızca gözlemlerini topluyorlar; sorunun özüne... ya da nasıl demeli... ahlaki yanına hiç dokunmuyorlar. Hatta kendileri ahlakı bütünüyle yadsıyorlar ve nihai iyi amaçlar uğruna genel yıkımı savunan yeni ilkelerden yanalar. Avrupa'da sağduyunun egemen olabilmesi için yüz milyonun üzerinde kelle talepleri var kendilerinin. Son barış görüşmelerinde istenenden çok daha fazla yani. Bu bağlamda Aleksey Nilıç herkesi geride bırakmış durumda.

Mühendis karşısındakini aşağılayan, solgun bir gülümsemeyle dinliyordu. Yarım dakika kadar süren bir sessizlik oldu.

Sonunda Kirillov ağırbaşlı, azametli bir tavırla:

— Aptalca şeyler bunlar Liputin, –dedi.– Size laf olsun diye bir şeyler anlattım, siz bunlara istediğiniz anlamı yükleyiverdiniz. Ama hakkınız yok buna, çünkü hiçbir zaman hiç kimseyle konuşmam ben. Konuşmayı küçüklük sayarım... Bir inancım, düşündüğüm bir şey varsa o beni ilgilendirir... Bu yaptığınız aptallık. Kafamda çözümlediğim, sonuçlandırdığım konular üzerinde tartışmam ben. Tartışmak katlanabildiğim bir şey değildir. Hiçbir zaman da istemem...

— Belki de çok iyi ediyorsunuzdur böyle yapmakla, –dedi Stepan Trofimoviç dayanamayıp.

— Beni bağışlamanızı dilerim, ama burada kimseye kızdığım yok, –diye sürdürdü konuşmasını konuk heyecanlı, çabuk çabuk.– Dört yıl boyunca çok az insan gördüm, çok az konuştum, kimseyle karşılaşmamaya çalıştım: Amaçlarım uğruna... kimseyi ilgilendirmeyen şeyler... tam dört yıl. Liputin bunları öğrendi ve alay etmeye başladı. Anlıyor ve aldırmıyorum. Alıngan değilim ama yine de onun bu patavatsızlığı canımı sıkıyor. Düşüncelerimi sizinle paylaşmıyorsam... –hepimizi kararlı bakışlarla süzerek birden sözünü bağladı:– beni resmi makamlara ihbar edeceğinizden korktuğum için değil; asla! Bu türden saçmalıklar gelmesin aklınıza...

Bu sözlere kimse karşılık vermedi, yalnız birbirimize baktık. Liputin'in bile kıs kıs gülmek aklına gelmedi.

— Üzgünüm baylar, –dedi Stepan Trofimoviç kararlılıkla yerinden doğrularak.– Kendimi hiç iyi hissetmiyorum, biraz da keyifsizim. Kusura bakmayın.

Kirillov birden kendine geldi, kasketine uzanarak:

— Gitmemiz gerekiyor, değil mi? –dedi..– Bunu söylediğiniz çok iyi oldu. Biraz unutkanımdır da.

Yerinden doğruldu, saf, içten bir tavırla Stepan Trofimoviç'in kendisine uzattığı elini sıktı.

— Rahatsız olmanıza üzüldüm. Ben de gelmiş bulundum.

Stepan Trofimoviç dostça, hiç acele etmeden elini sıktı konuğunun:

— Burada, kentimizde başarılar dilerim size, –dedi.– Şayet, sizin sözlerinizle söyleyecek olursak, amaçlarınız uğruna onca uzun zaman kimselerle görüşmeden yurtdışında yaşayıp Rusya'yı unuttuysanız, kuşkusuz bize, burada doğup büyümüş, yerli Ruslara şaşkınlıkla bakıyor olmalısınız; buna karşılık biz de zatıalinize aynı şaşkınlıkla bakıyoruz. Mais cela passera.[71] Yalnız bir şeyi anlamakta zorlanıyorum: Hem burada köprü yapmak istiyorsunuz, hem de genel ve toptan yıkım ilkesinden yana olduğunuzu söylüyorsunuz. Köprümüzün yapımını size vermeyeceklerdir!

— Ne? Ne dediniz?.. Lanet olsun! –diye bağırdı Kirillov ve birden neşeyle, içtenlikle gülmeye başladı. Bir an yüzü tam bir çocuk yüzü oldu ve bu ona çok yakışmış gibi geldi bana. Liputin, Stepan Trofimoviç'in tam yerini bulan sözünün sevinciyle ellerini ovuşturuyordu. Benimse hâlâ Stepan Trofimoviç'in Liputin'i görünce neden o kadar korktuğu ve "Mahvoldum!" diye haykırdığı kurcalıyordu kafamı.

V

Hepimiz kapının önündeydik. Ev sahibiyle konukların birbirlerine sevecenlikle son sözlerini söyledikleri, sonra da esenlik içinde birbirlerinden ayrıldıkları o anı yaşıyorduk.

Tam odadan çıkmak üzereyken Liputin birden:

— Kendileri bugün biraz keyifsizler, çünkü evden çıkmadan az önce Yüzbaşı Lebyadkin'le kız kardeşi yüzünden bir tatsızlık yaşadılar. Yüzbaşı güzel ve kaçık kız kardeşini her gün kamçıyla dövüyor, hem de gerçek Kazak kamçısıyla. Bir posta sabah, bir posta akşam. Hatta Aleksey Nilıç bu işten uzak olmak için avludaki küçük ek yapıyı kiraladılar. Neyse, hoşça kalın.

— Kız kardeşini mi? –diye haykırdı Stepan Trofimoviç kendisi kamçı yemiş gibi.– Kaçık mı? Kamçıyla mı? Hangi kız? Hangi Lebyadkin?

Az önceki gerilim bir anda geri dönmüştü.

— Hangi Lebyadkin mi? Emekli Yüzbaşı Lebyadkin! Önceleri yalnızca üsteğmen olduğunu söylerdi...

— Canım rütbesinden bana ne! Peki ya kız kardeş... o kim? Ah, Tanrım! Lebyadkin ha? Bir zamanlar bizim burada bir Lebyadkin vardı, ama...

— Ta kendisi... *bizim* Lebyadkin! Hani, Virginskiy'in evinde?.. Anımsadınız mı?

— Resmi evrakta sahtecilikten yakalanmamış mıydı o?

— Geri döndü. Üç hafta var ki buralarda kendisi. Üstelik de son derece özel koşullarla.

— Ama alçağın tekidir o!..

— Sanki aramızda alçak olamazmış gibi? –dedi Liputin sırıtarak; sinsi bakışları Stepan Trofimoviç'i yoklar gibiydi.

— Ah, Tanrım! Ben aslında öyle bir şey demek istememiştim... yine de alçaklık konusunda size katılıyorum, evet, özellikle size! Peki, ya sonra? Sonrasını anlatsanıza! Yani şimdi durup dururken bunları niye söylediniz?.. Bununla kesin olarak bir şey söylemek istediniz siz!

— Hepsi fasa fiso efendim... Anlaşıldığı kadarıyla bu yüzbaşı o sıralar resmi evrakta sahtecilik yaptığı için değil, yalnızca kız kardeşini bulabilmek için ayrılmış buradan... kız bilinmeyen bir yerde ondan gizleniyormuş. Sonunda kızı buldu getirdi... bütün olay bu! Neyiniz var Stepan Trofimoviç, korkmuş gibisiniz? Ben yalnızca adamın sarhoşken bana ettiği gevezelikleri anlatıyorum; ayıkken bu konularda tek kelime etmez. Sinirli bir adam; belki askeri bir zevkinin olduğu da söylenebilir, ama kötü bir zevk. Kız kardeşine gelince yalnızca kaçık değil, aynı zamanda topal da. Bir zamanlar adamın biri bunu baştan çıkarmış, birlikte olmuşlar ve kız iffetini kaybetmiş... Bay Lebyadkin de kız kardeşini baştan çıkaran adamdan onurlarına sürülen lekeye karşılık yıllardır bir tür haraç alırmış... en azından sarhoş gevezeliklerinden çıkan şey bu... Bana kalırsa hepsi sarhoş gevezelikleri! Sadece övünüyor. Böyle işler çok daha ucuza çözümlenir. Öte yandan adamın elinde iyi para olduğu da bir gerçek... İki hafta öncesine kadar yalınayak dolaşırken, şimdi elinde yüzlük banknotlar olduğunu kendi gözlerimle gördüm. Kız kardeşine her gün nöbet gibi bir şey geliyor, ciyak ciyak bağırmaya başlıyor. Yüzbaşı da kırbacıyla onu "yola getiriyor". Kadın saygı duymayı bilmeli, bilmiyorsa öğretmek gerek, diyor. Yalnız anlayamadığım bir şey var: Nasıl oluyor da Şatov bunlarla iyi geçinebiliyor? Aleksey Nilıç ancak üç gün katlanabildi onlara ki ta

Petersburg’dan tanışıyorlar... Şimdi bahçedeki ek yapıya taşındılar, rahatsız edilmemek için...

Stepan Trofimoviç mühendise:

— Doğru mu bütün bunlar? –diye sordu.

Mühendis öfkeyle:

— Çeneniz hiç durmuyor Liputin! –diye homurdandı.

Stepan Trofimoviç kendini tutamadı:

— Gizler, gizemler! –diye bağırdı.– Ne oldu da böylesine gizler içinde kalıverdik bir anda?

Mühendis kaşlarını çattı, kızardı, omuz silkip oda kapısına yürüdü.

Liputin bir cümle daha ekledi sözlerine:

— Hatta Aleksey Nilıç bir gün kırbacı çekip aldılar elinden ve kırdıkları gibi pencereden aşağı attılar... çok tartıştılar o gün...

Aleksey Nilıç hızla başını geri çevirerek:

— Saçmalamayın Liputin! –dedi. Çok konuşuyorsunuz!

— Alçakgönüllülük edip de ruhun (benim ruhumun değil, zatıalinizin ruhunun) gösterdiği soylu bir tepkiyi neden gizlemeli ki?

— Ne kadar saçma... ve ne kadar gereksiz! Lebyadkin tam bir ahmak... bomboş bir adam! Yararlı hiçbir şey beklenemez ondan... çok zararlı... Saçmalayıp duruyorsunuz! Gidiyorum ben.

— Ah, ne yazık! –diye bağırdı Liputin ağzı kulaklarında.– Ben de tam bir olay daha anlatarak, sizi biraz neşelendirmek istiyordum Stepan Trofimoviç. Hatta buraya geliş nedenim de buydu. Siz de herhalde duymuşsunuzdur... neyse, bir başka gün anlatırım, Aleksey Nilıç’ın acelesi var... Hoşça kalın efendim. Varvara Petrovna’yla ilgiliydi anlatacağım olaycık... Önceki gün nasıl güldürdüler beni, anlatamam! Özel bir ulak yollayıp beni çağırttılar... ah, nasıl da komikti! Hoşça kalın efendim.

Ama Stepan Trofimoviç bırakmadı onu, omzundan tuttuğu gibi sertçe geri çekip odaya soktu, bir sandalyeye oturttu.

Benzi atan Liputin oturduğu sandalyeden Stepan Trofi-moviç’e ürkekçe bakarak:

— Yani, anlaşılır gibi değildi efendim... –diye mırıldandı.– Durup dururken beni çağırttılar ve “kimseye söylemek yok” diyerek Nikolay

Vsevolodoviç'in deli mi yoksa normal bir insan mı olduğu konusunda ne düşündüğümü sordular bana. Siz olsanız şaşmaz mısınız efendim?

— Aklınızı yitirmişsiniz siz! –diye homurdandı Stepan Trofimoviç, sonra bir anda kendini kaybederek:– Liputin, bugün buraya bana böyle pis bir hikâye... hatta belki de çok daha adisini anlatmak için geldiğinizi siz de çok iyi biliyorsunuz, –dedi.

Birden dostumun, Liputin'in bu işte bizden daha çok şey bildiğini, hatta belki de bizim hiçbir zaman öğrenemeyeceğimiz şeyleri bildiğini söylediği geldi aklıma.

Liputin çok korkmuş gibi:

— Lütfen, Stepan Trofimoviç... Lütfen... merhamet edin!.. –diye bir şeyler geveliyordu.

— Susun ve başlayın anlatmaya! Sizden de Bay Kirillov, lütfen buraya gelmenizi ve tanık olarak hazır bulunmanızı rica ediyorum. Buyurun, oturun. Siz de Liputin, sözü dolandırmadan, kısa, açık konuşun. İtiraz istemiyorum.

— Bunun sizi bu kadar heyecanlandıracağını bilseydim, hiç açmazdım. Ben sizin her şeyi bildiğinizi, Varvara Petrovna'nın kendisinin size her şeyi anlattığını düşünüyordum.

— Hiç de böyle bir şey düşünmüyordunuz! Başlasanıza! Başlayın diyorum size!

— Lütfedip siz de bir yere otursanız efendim. Yoksa ben böyle oturur, siz benim karşımda böyle öfkeli, heyecanlı ayakta dururken... doğru düzgün anlatamam efendim.

Stepan Trofimoviç kendini tuttu, azametli bir eda ile koltuğa oturdu. Mühendis yüzü bir karış, inatla yere bakıyordu. Liputin ise çılgınca bir haz duyarak onlara bakıyordu.

— Eh, başlayayım bari... öyle de utanıyorum ki...

VI

— Dün değil önceki gün bir adamlarını gönderdiler; ertesi gün saat on ikide kendilerinde olmalıymışım. Düşünebiliyor musunuz? İşi gücü bir yana bıraktım ve dün saat tam on iki de kapılarının çıngırağını çaldım. Konuk odasına alınmamdan bir dakika kadar sonra kendileri geldiler; oturmam için yer gösterdiler; kendileri de geçip karşıma oturdular. Ben tabii oturuyorum, ama inanamıyorum olanlara. Kendilerinin beni nasıl küçümsediğini hep bilirsiniz. Her zaman olduğu gibi sözü hiç dolaştırmadan doğrudan konuya girdiler: "Dört yıl önce hasta olduğu için Nikolay Vsevolodoviç birtakım tuhaf davranışlarda bulunmuştu, hatırlarsınız." dediler. "İşin içyüzü ortaya çıkana kadar tüm kent şaşıp kalmıştı duruma. Bu tuhaf davranışlardan biri de size karşıydı. Nikolay Vsevolodoviç iyileştikten sonra ricam üzerine size bir ziyarette bulunmuştu. Kendisinin daha önce de sizinle birkaç kez konuştuğunu biliyorum. Lütfen bana içtenlikle yanıt verin: Siz o sıralar (burada biraz duraksadı) nasıl buldunuz Nikolay Vsevolodoviç'i... nasıl göründü gözünüze... hakkında ne düşündünüz... ve şu anda nasıl düşünüyorsunuz onun için?.."

Burada büsbütün duraksadılar, hatta bir dakika kadar sürdü suskunlukları, sonra kıpkırmızı kesildiler. Bayağı korkmuştum. Sonra yeniden başladılar, duygusallıkla hiç ilgisi olmayan bir biçimde konuşuyorlardı; duygusallık zaten kendilerine hiç yakışmaz; son derece etkileyici, azametli bir havaları vardı: "Beni çok, ama çok iyi anlamanızı istiyorum. Adam gönderip sizi çağırttım, çünkü sizi uzak görüşlü ve doğru gözlemler yapabilen (ne iltifat!) zeki bir insan olarak görüyorum. Şu anda da, sizinle bir annenin konuştuğunun elbet farkındasınız... Nikolay Vsevolodoviç hayatta bazı tatsızlıklar ve çok sayıda dönüşüm yaşamak zorunda kaldı ve tüm bunlar onun akıl sağlığını etkiledi. Kuşkusuz burada sözünü ettiğim delilik değil, böyle bir şey söz konusu bile olamaz! (Kararlı, gururlu bir sesle söylemişlerdi bunu.) Ama özel ve tuhaf şeyler de olabilir: Düşüncelerinde dönüşüm, bazı özel dünya görüşlerine eğilim duymak gibi (bütün bunlar kendilerinin sözleridir; Varvara Petrovna'nın olayı bu açıklıkta, bu kesinlikte açıklayabilmesi beni çok şaşırttı Stepan Trofimoviç. Hanımefendinin zekâsı muhteşem!). Her şey bir yana, sürekli huzursuzluk ve bazı değişik, özel eğilimlere meyilli olmak gibi benim bile fark ettiğim bir şeyler var. Ama ben anayım, sizse dışarıdan birisiniz; bu da sizin bu

zekâyla çok daha tarafsız bir fikir oluşturma yeteneğine sahip olmanız anlamına geliyor. Yalvarırım (aynen bu kelime kullanılmıştır: Yalvarırım), bana bütün gerçeği, hiç öyle kırılıp dökülmeden anlatın... bu arada eğer burada size söylediklerimin aramızda kalması gereken gizli şeyler olduğunu unutmayacağınıza söz verirseniz... bugün de, gelecekte de size olan gönül borcumu ödeme konusunda hiçbir fırsatı kaçırmayacağımdan emin olabilirsiniz." Nasıl ama!

Stepan Trofimoviç kekeleyerek:

— Kafamı o kadar karıştırdınız ki... –dedi,– size inanmıyorum.

Liputin, Stepan Trofimoviç'i hiç duymamış gibiydi:

— Düşünün bir, –dedi heyecanla:– böylesine yüce bir kişi, benim gibi birine böyle bir soru sorar ve üstelik bunun aramızda kalması gereken bir giz olduğunu söylemeye gönül indirirse insan nasıl heyecanlanır, nasıl tedirgin olur, düşünün bir! Bu ne demek efendim?.. Kendileri acaba Nikolay Vsevolodoviç'le ilgili beklenmedik bir haber falan mı aldılar?

Stepan Trofimoviç'in kafasını toparlayamadığı belliydi:

— Bilmiyorum... haberim yok... –diye kekeledi.– Kaç gündür Varvara Petrovna'yı görmedim, ama Liputin, sizinle bir sır olarak paylaşılan bir bilgiyi siz, şimdi, burada, herkesin önünde...

— Tümüyle bir sır olarak anlatıldı! Tanrı cezamı versin ki, bu sırrı tek bir kişiye bile... Peki, ya şimdi, burada?.. diyeceksiniz... ama efendim, biz yabancı sayılır mıyız? Aleksey Nilıç'ın da aramızda bulunmasına karşın?

— Aynı görüşte değilim; bizim üçümüzün bu sırrı kimseye açmayacağımıza kuşku yok, ama dördüncümüzden, yani sizden korkuyorum ve söylediğiniz hiçbir şeye inanmıyorum!

— Hiç olur mu efendim? Herkesten çok beni ilgilendiren bir durum söz konusu burada: Ömrümün sonuna dek sürecek bir gönül borcu ödemesi vaat edildi bana! Aslında benim amacım size bu konuyla ilgili son derece tuhaf bir olaydan söz etmekti; tuhaf değil, psikolojik demek daha doğru belki. Dün akşam, Varvara Petrovna'yla konuşmamızın etkisiyle (bu konuşmanın beni ne kadar etkilediğini tahmin edersiniz!) Aleksey Nilıç'a dolaylı bir soru sordum: Siz, dedim, hem yurtdışından, hem de Petersburg'dan tanıyorsunuz Nikolay Vsevolodoviç'i; akıl sağlığı, zihinsel yetenekler açısından nasıl bulursunuz kendisini? Her zaman olduğu gibi son derece

veciz bir yanıt verdiler; ince bir zekâya sahip, sağduyulu biridir, dediler. Zaman içinde, dedim, bazı düşünce kaymaları, fikirlerinde dönüşüm ya da, dedim, böyle, delilik gibi bir şey sezinlemediniz mi? Kısacası, Varvara Petrovna'nın sorusunun aynısını sordum kendilerine. Ne oldu dersiniz? Tıpkı şu anda olduğu gibi yüzleri asıldı, düşünceye daldılar ve: "Doğrusu," dediler, "bana zaman zaman tuhaf göründüğü olmuştur." Aleksey Nilıç'a da tuhaf gelen bazı şeyler olduğuna göre ortada gerçekten de tuhaf denebilecek bir şeyler olsa gerek, öyle değil mi?

— Doğru mu bu? –dedi Stepan Trofimoviç, Aleksey Nilıç'a dönerek.

Aleksey Nilıç birden başını kaldırdı, gözleri kor gibiydi:

— Bu konudan hiç söz etmemeyi yeğlerdim. Böyle bir şeye hakkınız olmadığını söylemek zorundayım Liputin. Bu işe beni de karıştırmaya hiç hakkınız yok. Bu konudaki düşüncelerimin tümünü söylemiş değilim size. Evet, ben Nikolay Stavrogin'i Petersburg'dan tanırım, ama bu çok eskidendi; şimdiyse... birkaç kez karşılaştık ama hakkında pek az şey biliyorum. Rica ederim, beni karıştırmayın, hem... hem dedikodudan hiç farkı yok bütün bunların.

Liputin zulme uğramış bir masum gibi ellerini iki yana açtı:

— Dedikoducuyum ha! Sakın casus olmayayım? Sizin için eleştirmek kolay Aleksey Nilıç; çünkü beni bu işe karıştırmayın diyor ve kendinizi bütünüyle konunun dışında tutuyorsunuz. İnanmazsınız Stepan Trofimoviç, efendim... hani Yüzbaşı Lebyadkin biraz aptalca görünür... şey gibi... ne gibi olduğunu söylersem ayıp olur şimdi... bunun derecesini gösteren bir Rus deyimi vardır ya neyse... o bile zekâsının inceliğine hayranlık duymakla birlikte, kendini Nikolay Vsevolodoviç tarafından aşağılanmış gibi görüyor: "Beni hayretlere düşüren bir adam," diyor, "Müthiş zeki bir yılan!" (aynen kendi sözleridir.) Ben de (yine önceki günkü konuşmanın etkisiyle ve Aleksey Nilıç'la konuşmamızın üzerine), ne dersiniz yüzbaşım, dedim, sizin şu müthiş zeki yılan deli olabilir mi? Ne düşünüyorsunuz bu konuda? İnanır mısınız, ansızın arkasından bir kırbaç yemiş gibi havaya sıçradı: "Evet," dedi, "Evet... ama bu şeyi etkilemez..." Neyi etkilemez, söylemedi. Sonra kederli, düşüncelere dalıp gitti, öylesine ki sarhoşluğu geçip gitti sanki... Filippov'un meyhanesindeydik efendim. Neredeyse bir yarım saat sonra ansızın yumruğunu masaya indirdi, "Deli olmasına deli,

ama bu şeyi etkilemez...” dedi yeniden. Neyi etkilemeyeceğini yine söylemedi. Elbette size özet olarak aktarıyorum konuşmamızı ama konunun özü apaçık ortadaydı. Soruyu kime sorarsanız sorun, kimsenin aklına daha önce böyle bir şey gelmemiş olmasına karşın herkes hep aynı düşünceyi dile getiriyordu: “Evet deli,” diyorlardı, “çok akıllı, ama deli de olabilir.”

Stepan Trofimoviç dalgın oturuyor, zihnini toplamaya çalışıyordu.

— Lebyadkin nereden biliyor?

— Bunu az önce beni casus olmakla suçlayan Aleksey Nilıç’a sormanız daha yerinde olur. Ben casusum, bilmiyorum; ama Aleksey Nilıç her şeyi tüm ayrıntılarıyla bilmelerine karşın susuyorlar.

Mühendis yine öfkeli:

— Hiçbir şey bilmiyorum, ya da pek az şey... –dedi.– Ağzından laf alabilmek için içki içirip Lebyadkin’i sarhoş ettiniz. Beni de buraya konuşturmak, bir şeyler öğrenmek için getirdiniz. Bu durumda siz gerçekten casussunuz.

— Ben Lebyadkin’i sarhoş etmedim efendim; ne kendisi, ne sahip olduğu sırlar o kadar para eder. Sizin için ne kadar değerlidir bilemem, ama benim için Lebyadkin’in de, sırlarının da bir değeri yok. Para harcayan, hem de savururcasına harcayan Lebyadkin’in kendisi. Oysa on iki gün önce benden on beş kapik borç istemişti, bugünse bana şampanya ısmarlıyor; şampanya ısmarlayan, içki içiren ben değilim, o. Aslında iyi aklıma getirdiniz: –Burada Liputin pis pis sırıttı:– Bir gün de sizin sırlarınızı öğrenmem gerekirse ona içki içireceğim, bakarsınız bütün sırlarınızı öğrenirim efendim...

Stepan Trofimoviç hayretle izliyordu ikisinin tartışmasını. Utanıp sıkılmadan birbirlerinin kirli çamaşırlarını ortaya döküyorlardı. Liputin de Aleksey Nilıç’ı buraya sanki üçüncü kişiler aracılığıyla onu istediği tartışmanın içine çekmek için getirmişti; bu onun en sevdiği yöntemdi.

Liputin öfkeyle devam etti sözlerine:

— Aleksey Nilıç çok yakından tanırlar Nikolay Vsevolodoviç’i, ama bunu gizliyorlar. Yüzbaşı Lebyadkin hakkındaki sorunuza gelince, Nikolay Vsevolodoviç’le tanışıklığı hepimizden eski; Nikolay Vsevolodoviç’in henüz burayı onurlandırmayı aklının ucundan bile geçirmediği, deyim yerindeyse yaşamının o az bilinen evresinden, yani beş altı yıl kadar

öncesinden, Petersburg’dan tanıyor onu. Prensimizin o dönemde Petersburg’da tuhaf dostluklar kurduğu anlaşılıyor. Aleksey Nilıç’la da galiba o sıra tanışıyorlar.

— Sizi uyarıyorum Liputin: Dikkatli olun! Nikolay Vsevolodoviç yakında gelecek. Kendini savunmayı bilen biridir.

— İyi de efendim, beni niçin uyarıyorsunuz ki? Onun alabildiğine ince, zarif bir zekâya sahip olduğunu ilk haykıran benim ve Varvara Petrovna’nın da dün bu konuda içini ben rahatlattım. “Yalnız karakteri konusunda,” dedim, “size güvence veremem.” Aynen böyle söyledim. Lebyadkin de dün aynı şeyi söyledi: “Ne çektiyse karakterinden çekti,” dedi. Ah Stepan Trofimoviç, şimdi dedikoduydu, casusluktu diye bağırmak kolay ama unutmayın ki siz de benim ağzımdan laf aldınız, hem de büyük bir merakla. Varvara Petrovna dün konunun can alıcı noktasına dokundu: “Siz,” dedi, “bu işle doğrudan ilgilisiniz. Size başvurmamın nedeni de bu.” Daha ötesi var mı? Saygıdeğer hanımefendi tarafından herkesin içinde aşağılanan ve bu aşağılanmayı yalayıp yutan biri olarak bu işe, dedikodu yanının ötesine geçen bir ilgi göstermem için ciddi birtakım nedenlerim var demektir. Tuz-ekmek paylaştığınız bir adam bugün elinizi sıkıyor, yarın ortada hiçbir neden yokken, sırf canı öyle istedi diye, gösterdiğiniz konukseverliğe karşılık, hem de saygıdeğer bir topluluk içinde yüzünüze tokadı yapıştırıyor. Yiyip içip kudurmuş, ne oldum delisi insanlar! En önemlisi de karşı cinse düşkünlükleri: Pervaneler, cüretkâr horozlar! Antik Aşk Tanrıçaları gibi küçük kanatları olan toprak ağaları! Zampara Peçorinler![72] Sizin için hava hoş tabii Stepan Trofimoviç: Müzmin bir bekâr olduğunuz için zatıalileriniz hakkında dedikodu yapmakla suçlayabiliyorsunuz beni! Oysa evli olsaydınız ki bugün bile yakışıklı olduğunuza göre neden evli olmayasınız? Şöyle genç, güzel bir kızla evlenseydiniz, siz bile Prens hazretlerine karşı evde bütün kapıları kilitler, kendi evinizde her yana barikatlar kurardınız! Uzağa gitmeye gerek yok: Şu her gün kırbaçlanan Matmazel Lebyadkina’yı alalım; kaçık ve topal olmasaydı, yemin ederim, onun da prensimizin tutkularının kurbanı olduğunu ve Yüzbaşı Lebyadkin’in de “aile onurumuz iki paralık oldu” sözüyle anlatmak istediğinin bu olduğunu düşünürdüm. Ancak Nikolay Vsevolodoviç’in üstün zevklerine pek uymayan bir durum var burada... aslında bu bile kendilerini durduracak bir engel oluşturmazdı.

Çünkü bu baylara göre yenilmeyecek meyve yoktur, yeter ki keyifleri yerinde olsun! Dedikodu yaptığımı söylüyorsunuz, tüm kent bangır bangır aynı şeyi konuşup dururken ben bunları dinliyor ve onaylar anlamda sessizce baş sallıyorum... Onaylayarak baş sallamak suç değil ya.

— Tüm kent mi? Bangır bangır mı? Neyi konuşuyormuş tüm kent bangır bangır?

— Yüzbaşı Lebyadkin, sarhoş oldu mu öyle bağırıyor ki... çarşıda davul çalarak duyuru yapmaktan hiç farkı yok! Benim ne suçum var? Ben yalnızca dostlar arasındayken ilgi gösteriyorum bu konuya, burada da her şeye karşın kendimi dostlar arasında görüyorum. – Gözlerini devirip tek tek hepimize masum masum baktı.– Şimdi dikkatinizi çekmek istediğim bir olay daha var: Ekselansları henüz kendileri İsviçre'deyken, son derece soylu bir genç kızla, aslında bendenizin de tanışma onuruna erdiğim alçakgönüllü, öksüz bir genç kızla Yüzbaşı Lebyadkin'e iletmesi için üç yüz ruble gönderiyor. Bir süre sonra Lebyadkin, kim olduğunu söylemeyeceğim ama son derece soylu, dolayısıyla da son derece emin bir kaynaktan kendisine gönderilen paranın üç yüz değil bin ruble olduğunu öğreniyor!.. “Bu demektir ki,” diye bağırmaya başlıyor Lebyadkin, “bu kız benim tam yedi yüz rublemi çalmış.” Sonra da polis marifetiyle parasını geri almak istiyor, en azından böyle bir gözdağı veriyor ve bağıra bağıra olayı bütün kente yayıyor...

Mühendis birden sandalyesinden fırladı:

— Alçaklık bu! Sizin uydurduğunuz bir iğrençlik!

— Gönderilen paranın üç yüz değil, bin ruble olduğunu Nikolay Vsevolodoviç adına güvence vererek Lebyadkin'e söyleyen o çok soylu kişi sizsiniz. Sarhoşken yüzbaşının kendisinden duydum bunu.

— Bu bir talihsizlik... bir yanlış anlama... Biri yanılıyor ve anlaşıldığı kadarıyla... Saçmalık bu! Sizse alçakça...

— Ben de çok isterdim bütün bunların saçma olmasını, hem inanın anlatılanları yüreğim sıkışarak dinledim, çünkü kim ne derse desin, o soylu genç kızın adı bir tek yedi yüz ruble işine karışmakla kalmadı, kendisinin Nikolay Vsevolodoviç'le yadsınamaz, samimi bir ilişkisinin olduğu da söylendi. Soylu efendimiz için tertemiz bir genç kızı lekelemenin ya da vaktiyle bana yaşattıkları gibi evli bir kadının namusuyla oynamanın

şuncacık önemi yoktur, değil mi efendim! Bir gün karşılarına çıkacak dürüst, gönlü yüce birini, onurlu adıyla başkalarının günahını örtmeye zorlayacaktır. Başıma geldiği için kendi adıma söylüyorum efendim...

Stepan Trofimoviç yüzü kâğıt gibi, yerinden doğrulurken:

— Sizi uyarıyorum Lıputin! –dedi.

Mühendis müthiş heyecanlı:

— İnanmayın, inanmayın! –diye bağırdı.– Besbelli bir yanlış anlama var. Lebyadkin sarhoşun teki... Her şey ortaya çıkacaktır. Ben artık dayanamayacağım... Bu kadar bayağılık olmaz... Yeter! Yeter!

Koşarak çıktı odadan.

— Ne yapıyorsunuz? Ben de geliyorum sizinle! –diye bağıran Liputin de yerinden fırlayıp Aleksey Nilıç'ın ardı sıra koşarak odadan çıktı.

VII

Stepan Trofimoviç arada bir boş boş bana bakarak, bir dakika kadar dalgın, düşünceli yerinde kaldı, sonra şapkasını, bastonunu alıp sessizce dışarı çıktı. Daha önce olduğu gibi yine ardı sıra gittim. Avlu kapısından çıkarken beni fark edip:

— Ah, evet, –dedi.– Tanıklık edebilirsiniz... de l'accident. Vous m'accoinpagnerez, n'est-ce pas?[73]

— Stepan Trofimoviç, yine oraya mı gidiyorsunuz? Neler olabileceğini düşündünüz mü?

Acınası bir gülümseme belirdi yüzünde: Utanç ve dehşetli bir umutsuzluğun yanı sıra hazza benzer tuhaf bir coşku da duyumsanıyordu gülümsemesinde. Bir an durdu:

— "Başkasının günahı"yla evlenemem! –diye fısıldadı.

Tam ondan duymak istediğim sözlerdi bunlar. Bir hafta süren kaçınmalar, yapmacıklıklar sonunda bitmiş, bir türlü söylenmeyen, kutsal bir sır gibi benden gizlenen o sözler sonunda dökülmüştü dudaklarından. Bir an kendimi yitirdim:

— Ama Stepan Trofimoviç, –dedim,– sizin... Stepan Verhovenskiy’in aydınlık zihninde, tertemiz yüreğinde bu denli iğrenç, bu denli bayağı bir düşünce doğabildi hem de... Liputin’den daha önce!

Bana baktı, karşılık vermeden yürüyüp gitti. Ardından ben de yürüdüm. Varvara Petrovna’nın önünde tanıklık etmek istiyordum. Kadınlara özgü ödlekliği nedeniyle Liputin’e inanmış olsaydı bağışlardım onu, ama şu anda her şeyi Liputin’den çok önce düşündüğü apaçık ortaya çıkmıştı; Liputin’in tek yaptığı yangına körükle gitmek ve onun kuşkularını doğrulamak olmuştu. Elinde ne sağlam bir gerekçe, ne de bir kanıt vardı; Liputin’in anlatacaklarını da henüz bilmiyordu ama daha en baştan kuşkulanmıştı genç kızdan. Varvara Petrovna’nın o baskıcı tavrını, biricik Nicolas’ının işlediği soylu günahı saygıdeğer birinin evliliğiyle bir an önce kapama arzusuna yorarak, genç kızın namusundan kuşkulanmakta duraksamamıştı. Bu kuşkusu yüzünden onun kesinlikle ceza çekmesini istiyordum.

Yüz adım kadar yürüdükten sonra birden olduğu yerde durdu:

— O! Dieu qui est si grand et si bon![74] Ah, kim avutacak artık beni!

— Hemen eve dönelim, –dedim, koluna girip kendisini zorla ev yönüne çevirerek,– size her şeyi anlatacağım.

Hemen dibimizden tatlı bir müzik gibi canlı, hayat dolu, gencecik bir ses duyuldu:

— Bu o! Stepan Trofimoviç?.. Siz misiniz?

Ne oluyor demeye kalmadan, at binmiş Lizaveta Nikolayevna her zamanki kavalyesiyle birlikte yanımızda bitiverdi. Atını durdurarak:

— Gelin, acele edin! –diye bağırdı neşeyle.– On iki yıldır görmüyorum, yine de hemen tanıdım. Siz yoksa tanıyamadınız mı beni?

Stepan Trofimoviç kendisine uzatılan eli tutup büyük bir saygıyla öptü. İçinden dua eder gibi bakıyordu ona; konuşamıyor, tek kelime bir şey söyleyemiyordu.

— Tanıdı beni! Mavrikiy Nikolayeviç, beni gördüğüne sevindi! İki haftadır neden hiç uğramadınız? Teyzem hasta olduğunuzu söyledi, sizi rahatsız etmemeliymişiz, ama ben onun yalan söylediğini biliyordum. Ter ter tepiniyor, ağzıma geleni sayıyordum sizin için... İlk sizin gelmenizi istiyordum ve bunu öyle çok istiyordum ki, özellikle haber göndermedim size. –Eyerinden sarkarak dikkatle baktı Stepan Trofimoviç’in yüzüne.–

Tanrım, hiç değişmemiş! Akıl alır gibi değil! Ah ama hayır, kırışıklar var, gözlerinin çevresi, yanakları çok kırışmış, saçlara da ak düşmüş, ama gözler aynı! Ya ben... değişmiş miyim? Söyleyin, değişmiş miyim? Niye bir şey söylemiyorsunuz?

O anda aklıma on bir yaşındayken onun Petersburg'a götürülüşü geldi. Dediklerine göre hasta düşmüş ve hasta yatağında ağlaya ağlaya hep Stepan Trofimoviç'i istemiş.

— Siz... ben... –Soluğu sevinçten kesiliyor, kekeliyordu Stepan Trofimoviç.– Az önce "Kim avutacak artık beni!" diye haykırmıştım... ve birden sizin sesinizi duydum. Bu bir mucize et je commence à croire.[75]

— En Dieu? En Dieu, qui est là-haut et qui est si grand et si bon?[76] Görüyorsunuz, dersleriniz hâlâ ezberimde! Mavrikiy Nikolayeviç, o sıralar bana nasıl en Dieu, qui est si grand et si bon inancı aşılamaya çalıştığını anlatamam! Peki, Kolomb'un Amerika'yı buluşunu nasıl anlattığınızı hatırlıyor musunuz? Hani herkes hep bir ağızdan "Kara, kara!" diye bağırmış! Dadım Alyona Frolovna'nın anlattığına göre o gece uykumda "Kara! Kara!" diye sayıklamış durmuşum. Peki, ya Prens Hamlet'i anlatışınızı hatırlıyor musunuz? Sonra, Avrupalı yoksulların Amerika'ya göçmen olarak yollanılışlarını anlatışınız?.. Meğer hiçbiri doğru değilmiş, ben daha sonra öğrendim işin gerçeğini... ama ah öyle güzel yalanlardı ki bunlar, Mavrikiy Nikolayeviç, gerçekler yanında hiç kalır! Ama Mavrikiy Nikolayeviç'e niye öyle bakıyorsunuz? Yeryüzünün en iyi, en sadık insanıdır ve siz onu da beni sevdiğiniz gibi sevmelisiniz! Il fait tout ce que je veux.[77] Ama, canım Stepan Trofimoviç, sokak ortasında "Beni artık kim avutacak?" diye bağırdığınıza göre siz mutsuzsunuz kuzum? Mutsuzsunuz, değil mi? Mutsuzsunuz?

— Şu anda mutluyum...

— Yoksa teyzem mi kırıyor sizi? –Sorusuna yanıt beklemeden sürdürdü:– Her zaman huysuz, her zaman haksız ve her zaman çok sevdiğimiz teyzem! Bahçede nasıl kollarıma atıldığınızı hatırlıyor musunuz; ben de sizi avutur, ağlardım... Mavrikiy Nikolayeviç'ten çekinmenize gerek yok, hakkınızda her şeyi, her şeyi biliyor... uzun zamandır... omzuna yaslanıp istediğiniz kadar ağlayabilirsiniz: Bu süre içinde gık demeden ayakta duracaktır! Şapkanızı biraz kaldırın; hayır kısa bir süreliğine çıkarın, şimdi

parmaklarınızın ucunda yükselip başınızı uzatın da sizi ayrılırken son kez öptüğüm gibi yine alnınızdan öpeyim. Şu penceredeki kızın bizi nasıl hayranlıkla seyrettiğini görüyor musunuz? Yaklaşın, daha yaklaşın... Tanrım, nasıl da ağarmış saçları!

Eyerinden iyice sarkıp Stepan Trofimoviç'i alnından öptü.

— Şimdi doğruca size gidiyoruz! Nerde oturduğunuzu biliyorum. Birkaç dakikada orada olurum. Böylece ilk ziyareti ben yapmış olacağım, inatçı adam! Ama sonra da bize sürüyüp götüreceğim sizi ve bütün gün bırakmayacağım. Hadi, hemen gidin ve beni karşılamak için hazırlık yapın.

Ve kavalyesiyle birlikte atını mahmuzladı. Biz de geri döndük. Stepan Trofimoviç koltuğa oturdu ve ağlamaya başladı.

— Dieu! Dieu! Enfin une minute de bonheur![78] –dedi hıçkırarak.

Söz verdiği gibi, on dakika bile geçmeden yanında yine kavalyesi Mavrikiy Nikolayeviç'le birlikte geldi beklenen konuk.

Stepan Trofimoviç konuğunu karşılamak için ayağa kalkarken:

— Vous et le bonheur, vous arrivez en même temps![79] –dedi.

— Size çiçek getirdim! Gelirken Madam Chevalier'e uğradım; doğum günü kutlamaları için bütün kış çiçek bulunabiliyor onda. Mavrikiy Nikolayeviç'le tanıştırayım sizi. Aslında ben çiçek değil, pasta almak istemiştim, ama Mavrikiy Nikolayeviç pastanın Rus ruhuna uygun düşmeyeceğini söyledi.

Mavrikiy Nikolayeviç, uzun boylu, yakışıklı, otuz üç yaşında gösteren bir topçu yüzbaşısıydı. Son derece nazik ve yumuşak yürekli bir insan olmasına karşın, her tanıştığı insanın daha en baştan dikkatini çeken etkileyici, sert bir dış görünüşü vardı. Soğuk görünürdü; ne konuşkandı, ne de dost edinme meraklısı. Sonraları onun pek zeki olmadığını söyleyenler de çıktı kentte, ama çok doğru değildi bu.

Lizaveta Nikolayevna'nın güzelliğini anlatmaya kalkışmayacağım. Kimi hanımlar ve genç kızlar öfke içinde tersini savunsalar da bütün kentin dilindeydi güzelliği. Lizaveta Nikolayevna'dan nefret edenler bile vardı bunlar arasında. Burnunun pek havalarda olması bunun ilk nedeniydi. Gerçekten de Drozdovlar ziyaretlerine henüz başlamamışlardı ve gecikmenin tek nedeni Praskovya İvanovna'nın rahatsızlığı olmasına karşın bu duruma içerleyenler vardı. Valinin karısının akrabası olması bir başka

kızgınlık nedeniydi. Sonra her gün atla gezintiye çıkmasını da unutmamak gerek. Daha önce bizim buralarda kadınların ata bindiği hiç görülmemişti; bu nedenle de Lizaveta Nikolayevna'nın daha ziyaretlerine bile başlamadan kentte atla gezinip durması yüksek tabaka üyelerinin haklı olarak tepkisini çekiyordu. Aslında hastalığından dolayı ve doktor tavsiyesiyle ata bindiğini bilmiyor değillerdi, ama zaten hastalığından da imalı, alaylı bir dille söz ediyorlardı. Oysa kızcağız gerçekten hastaydı ve ilk bakışta anlamak mümkündü bunu: Hep gergin, tedirgindi, hep sinirleri ayaktaydı. Heyhat! Zavallı kızcağız meğer ne acılar çekiyormuş, bütün bunlar sonra anlaşıldı. Bugün geçmişi anımsarken, kendisinin bana o yıllarda göründüğü kadar güzel olduğunu söyleyemeyeceğim. Hatta belki de hiç güzel sayılabilecek bir kız değildi. Boyu uzun, incecik olmasına karşın bedeni esnek ve güçlüydü. Yüz çizgileri uyumsuzdu, hatta şaşırtıcı denebilecek ölçüde uyumsuzdu... Gözleri Kalmuk kadınlarınınki gibi hafif şehlaydı; yağız yüzü zayıf ve solgun, elmacık kemikleri çıkıktı; ama karşı konulmaz bir çekiciliği vardı bu yüzün! Kor gibi yanan koyu gözlerinden müthiş bir güç okunuyordu; "yenilgi nedir bilmeyen, yenmeye yazgılı" bir havası vardı. Gururlu, hatta zaman zaman küstahtı; hayatında hiç iyi kalpli olabildi mi, bilmiyorum, ama az da olsa iyi kalpli olabilmek için kendini çok zorladığını ve bu yüzden çok acı çektiğini biliyorum. Pek çok güzel eğilimlere, hakseverlik, eşitlikçilik gibi yönelişlere sahip olduğuna kuşku yoktu; ancak bu duygular kişiliğinde sanki sürekli olarak kendi düzeylerini arıyordu ve bunu bir türlü bulamadıkları için de tam bir karmaşa, heyecan, tedirginlik egemendi ruhuna. Belki de kendine karşı aşırı katıydı: Yerine getirebilecek gücü bulamayacağı şiddette talepleri vardı kendinden.

Koltuğa oturup odaya şöyle bir baktı.

— Böyle anlarda neden hep bir hüzün çöker bana, hadi açıklayın bunun nedenini bilge adam? Tanrı da biliyor ki, ömrüm boyunca hep sizi ne zaman görsem mutlu olacağımı düşündüm... ama şu anda... sizi bunca seviyor olmama karşın sevinçli değil gibiyim sanki... Aman Tanrım, resmim asılı evinde! Versenize bir! Evet, hatırlıyorum, hatırlıyorum bu resmi!

Liza'yı on iki yaşındayken gösteren bu harika minyatür suluboya portreyi Drozdovlar Petersburg'dan dokuz yıl önce göndermişlerdi Stepan Trofimoviç'e. O gün bu gündür, hep duvarında asılıydı.

— Gerçekten bu kadar hoş bir çocuk muydum? Gerçekten benim mi bu yüz?

Yerinden kalktı, elinde resmi, aynanın karşısına geçti.

— Alın şunu çabuk! –diye haykırdı resmi geri uzatarak.– Şimdi asmayın... sonra asarsınız, görmek istemiyorum şu anda. –Yerine oturdu.– Bir yaşam sona erer, bir başkası başlar, sonra o da sona erer, bir yenisi başlar ve bu böylece sürer gider. Sonların hepsi makasla kesilmiş gibi sanki. Ne kadar toz toprak içinde şeyler değil mi söylediklerim! Yine de ne kadar gerçekler!

Gülümsedi, bana baktı; böyle birkaç kez bakmıştı bana, ama Stepan Trofimoviç heyecanından beni tanıştırma sözünü unutmuştu.

— Neden böyle kamaların, kılıçların altına astınız resmimi? Hem neden bu kadar çok kılıcınız var?

Gerçekten de duvarda nedense çapraz asılmış iki yatağanla, onların hemen üstünde gerçek bir Çerkez kılıcı görülüyordu. Soruyu sorarken yüzüme öyle dikkatle bakmıştı ki, yanıt vermek için ağzımı açacak oldum, ama duraksadım. Sonunda akıl edebildi Stepan Trofimoviç beni tanıştırmayı.

— Ah, tabii, biliyorum, –dedi Lizaveta Nikolayevna.– Çok sevindim tanıştığımıza. Annem de size dair çok şey duymuş. Mavrikiy Nikolayeviç'le tanıştırayım sizi! Harika bir insandır! Sizi nedense gülünç biri olarak düşündüm hep... Stepan Trofimoviç'in sırdaşınız değil mi?

Kıpkırmızı oldum.

— Ah, bağışlayın lütfen... yanlış söyledim: Yani... ben gülünç bir şey söylemek istememiştim... (utandı, kızardı.) Aslında, iyi bir insan olmakta utanılacak ne var ki? Eh, kalkalım artık Mavrikiy Nikolayeviç! Yarım saat sonra bizde olun Stepan Trofimoviç! Ah, Tanrım, konuşacağınız ne çok şey var! Bundan böyle sırdaşınız benim, hem de *her konuda*, duyuyor musunuz beni: Her konuda!

Stepan Trofimoviç müthiş tedirgin oldu.

— Ah, Mavrikiy Nikolayeviç her şeyi biliyor, ondan çekinmenize gerek yok!

— Ne biliyor?

Lizaveta Nikolayevna, şaşırmış:

— Bu da ne şimdi?–diye haykırdı.– Demek gizledikleri doğru! İnanmak istememiştim ama doğruymuş! Daşa'yı da gizliyorlar herkesten! Teyzem bu

sabah Daşa'yı ziyaret etmeme izin vermedi, başı ağrıyormuş sözde.

— Ama... ama siz nasıl öğrendiniz?

— Ah Tanrım! Elbette, herkes nasıl öğrendiyse öyle! Bilgelik gerektiren bir iş değil ya!

— Herkes biliyor mu yoksa?..

— Elbette! Annem ilk Alyona Frolovna'dan duymuş, dadımdan; ona da Nastasya söylemiş. Nastasya'ya herhalde siz söylediniz. Kendisi sizin ağzınızdan duyduğunu söylüyor.

Stepan Trofimoviç kıpkırmızı kesilerek:

— Ben... ona... –diye kekeledi,– bir ara... yalnızca küçük bir imada bulunmuştum... j'étais si nerveux et malade et puis...[80]

Lizaveta Nikolayevna kahkahalar atmaya başladı:

— Sırdaşınız yanınızda değildi, siz de tuttunuz Nastasya'ya açıldınız! Eh yeter de artar bile bu kadarı! Kentte ne kadar dedikoducu kadın varsa, hepsi yakın dostudur Nastasya'nın. Neyse, boş verin. Bilirlerse bilsinler. Hatta bilmeleri daha bile iyi. Geç kalmamaya çalışın. Yemeği biraz erkence yeriz... Ah, unutuyordum... –yeniden yerine oturdu,– şu Şatov nasıl bir adam?

— Şatov mu? Darya Pavlovna'nın ağabeyi...

Lizaveta Nikolayevna onun sözünü tamamlamasını beklemeden atıldı:

— Aşk olsun size, o kadarını ben de biliyorum! Benim öğrenmek istediğim nasıl biri olduğu?

— C'est un pense-creux d'ici. C'est le meilleur et le plus irascible homme du monde...[81]

— Biraz tuhaf biri olduğunu ben de duymuştum. Ama önemli değil. Duyduğuma göre İngilizce dahil üç dil biliyormuş ve galiba edebiyatla da ilgiliymiş. Eğer öyleyse ona çok işim düşecek demektir. Bir yardımcıya ihtiyacım var, hem de bir an önce. Kabul eder mi acaba işi? Biri salık vermişti kendisini...

— Kesinlikle kabul edecektir, et vous fairez un bienfait...[82]

— Bienfait için değil, gerçekten bir yardımcıya ihtiyacım var.

— Şatov'u iyi tanırım, –dedim.– Önerinizi iletme görevini bana verirseniz, gidip hemen söyleyebilirim kendisine.

— Öyleyse yarın öğlen on ikide bize gelmesini söyler misiniz? Harika! Çok sağ olun! Hazırsanız çıkalım Mavrikiy Nikolayeviç!

Gittiler. Ben de doğruca Şatov'a yollandım elbette.

Stepan Trofimoviç dış kapıda yetişti bana:

— Mon ami![83] –dedi.– Döndüğümde kesinlikle burada olun... on, on bir gibi dönmüş olurum. Ah, ne kadar suçluyum size karşı... ve... herkese, herkese karşı.

VIII

Şatov evde değildi; iki saat kadar sonra yeniden yokladım, yine yoktu. Sonunda saat sekize doğru bir kez daha gittim; bulursam ne âlâ, bulamazsam not bırakırım diye düşünüyordum; yine yoktu. Tek başına yaşadığı için (hizmetçisi falan yoktu), kapısı kilitliydi. Aşağı inip Yüzbaşı Lebyadkin'e sormayı düşündüm, ama burada da bütün kapılar kilitliydi, hiçbir yerden ne ses, ne ışık geliyordu; ev boştu sanki. Bugün anlatılanların etkisiyle merak ve heyecan içindeydim Lebyadkin'in kapısının önünden geçerken. Sonunda yarın yeniden uğramaya karar verdim. Doğrusu not bırakmayı pek güvenilir bulmuyordum: Utangaç ve inatçı bir tip olduğu için Şatov notu ciddiye almayabilirdi.

Şansızlığıma söverek tam dış kapıdan çıkmak üzereydim ki, Bay Kirillov'la burun buruna geliverdim; ben çıkarken o geliyordu ve ilk o tanıdı beni. Soru sormaya da ilk o başladığı için genel olarak durumu özetleyip, Şatov'a not bırakma niyetinde olduğumu söyledim.

— Gelin, –dedi,– ben gereken her şeyi yaparım.

Liputin'in bu sabah onun avludaki ahşap yapıya taşındığını söylediğini hatırladım. Kendisi için fazla geniş olan bu yapıda, hizmetini gören yaşlı, sağır bir kadınla birlikte kalıyordu. Ev sahibi başka bir sokakta, yeni bir eve taşınmıştı, burada bir de meyhane işletiyordu. Yaşlı kadın anlaşıldığı kadarıyla ev sahibinin yakınıydı ve eski evin işleriyle ilgilenmek için burada kalmıştı. Evin odaları oldukça temiz, ama duvarkâğıtları kirliydi. Girdiğimiz odanın mobilyası takım değil, toplamaydı; büyüklük olarak

birbirine uymayan, uyduruk eşyalardı: Çuha kaplı iki dikdörtgen oyun masası, kızılağaçtan bir komodin, bir köylü evinden ya da bir aşevinden gelmişe benzeyen, çatı tahtalarından yapılmış büyükçe bir masa, arkaları ızgaralı, oturma yerleri meşinden sandalyeler ve kanepe. Köşede, önünde lamba yanan eski bir tasvir vardı; biz gelmeden hemen önce kocakarı yakmış olmalıydı lambayı. Duvarlarda donuk görünümlü iki büyük yağlıboya portre asılıydı: Bunlardan ilki İmparator Nikolay Pavloviç'e aitti ve bu yüzyılın yirmili yıllarında yapılmışa benziyordu; öbürüyse bir piskoposa aitti.

İçeri girdiğimizde Bay Kirillov bir mum yaktı; köşede duran, henüz açılmamış ve içindeki eşyaları yerlerine yerleştirilmemiş bavulundan bir zarf, mühür mumu ve kristal bir mühür çıkardı.

— Pusulanızı zarfa koyun, adresi yazıp mühürleyin.

Karşı koyacak olduysam da diretti. Adresi yazıp kasketime uzandım.

— Çay içeriz diye düşünmüştüm, –dedi Kirillov.– Çay aldım. İçmez misiniz?

Geri çevirmedim. Kocakarı az sonra çayı getirdi: Bir büyük çaydanlık dolusu kaynar su, içi koyu çay dolu küçük bir demlik, işlemeleri zevksiz iki büyük toprak fincan, bir somun ekmek ve koca bir tabak dolusu kelle şeker.

— Çay içmeyi severim, –dedi.– Geceleri çok içerim. Gün ağarana dek aşağı yukarı dolaşır ve çay içerim. Yurtdışında geceleri pek uygun görülmüyor çay içmek.

— Gün doğunca mı yatıyorsunuz?

— Her zaman. Yıllardır böyle. Yemek pek yemem. İlle çay. Liputin kurnaz, ama sabırsız.

Konuşmaya istekli oluşu şaşırttı beni. Bundan olabildiğince yararlanmak istedim.

— Bugün tatsız birtakım yanlış anlamalar oldu, –dedim.

Yüzü asıldı.

— Aptalca... saçma sapan şeyler. Aptalca şeyler, çünkü Lebyadkin sarhoşun teki. Ben Liputin'e bir şey söylemiş değilim, son derece önemsiz bir iki şey belki... çünkü söylenenleri karıştırır ve çarpıtır. Düş gücü çok gelişmiş Liputin'in, pireyi deve yapıyor. Dün ona güveniyordum.

— Bugün de bana güveniyorsunuz herhalde? –dedim gülümseyerek.

— Siz zaten sabahtan beri her şeyin farkındasınız. Ama Liputin ya kişiliksiz, ya sabırsız, ya kötü ya da kıskanç biri.

Şaşırttı beni bu sözü.

— Öyle çok sıfat kullandınız ki, birinden birinin uymaması garip olurdu doğrusu.

— Ya da hepsinin birden uymaması.

— Haklısınız. Liputin demek, karmaşa demek! Sabah sizin... bir şey yazdığınızı söylerken de yalan söylüyordu, değil mi?

Yüzü asıldı, bakışlarını yere çevirdi.

— Neden yalan olsun?

Özür dileyerek, ağzından laf almaya çalışmadığıma inanmasını istedim. Kızardı.

— Doğru söyledi, –dedi.– Yazıyorum. Ama neyi değiştirir ki bu!

Bir dakika kadar ikimiz de sustuk; birden sabahki çocuk gülümsemesi belirdi yüzünde.

— Şu uçurulacak kelleler onun uydurması. Bir kitaptan okumuş, önce kendisi açtı bunu bana. Anlayışı da kıt; ben yalnızca insanların kendilerini öldürme cesaretinden neden yoksun olduklarını sordum ona, hepsi bu. Hem bunun da hiçbir şeyi değiştireceği yok.

— Nasıl yani, kendilerini öldürme cesaretinden yoksunlar? Az mı buluyorsunuz intiharları?

— Hem de çok az.

— Gerçekten mi az buluyorsunuz?

Karşılık vermedi. Kalkıp ileri geri dolaşmaya başladı. Düşünceliydi.

— İnsanları kendilerini öldürmekten alıkoyan şey ne sizce? –dedim.

Ne konuştuğumuzu hatırlamak ister gibi dalgın dalgın baktı yüzüme.

— Henüz... tam bilmiyorum... iki boş inanç alıkoyuyor sanki, iki şey; yalnızca iki şey; bunlardan biri çok küçük, öbürü çok büyük. Yalnız küçük olan da çok büyük.

— Küçüğü ne?

— Acı.

— Acı mı? Bu olayda bu kadar önemli olabilecek bir şey mi acı?

— Birinci derecede önemlidir. İki tür intihar vardır: Bir, büyük bir acı ya da öfkenin etkisiyle intihar edenler; iki, çıldırıp intihar edenler. Bunlar

aniden bitirirler işlerini. Acıyı pek düşünmezler. Birdenbire biter her şey. Ama bu işi bir de aklı başında, bilinçli olarak yapanlar vardır... bunlar çok düşünür.

— Aklı başında mı? Yani bile bile intihar eden de mi var?

— Çok. Boş inançlar olmasa çok daha fazla olurdu; çok, çok daha fazla; herkes.

— Herkes mi?

Yanıt vermedi.

— Acı çekmeden ölmenin hiç yolu yok mu?

Tam karşımda durdu.

— Kocaman, bir ev büyüklüğünde bir kaya düşünün, –dedi.– Kaya havada asılı duruyor ve siz onun tam altındasınız. Bu kaya üzerinize... başınızın üzerine düşse... acı duyar mısınız?

— Ev büyüklüğünde bir kaya mı? Korkunç bir şey olacağı kesin.

— Korku değil sözünü ettiğim; acı duyar mıydınız?

— Dağ gibi bir kaya... on binlerce tonluk bir ağırlık... Hiç acı duymazdım herhalde.

— Ama kaya üzerinizde asılı durdukça hep dehşet içinde olurdunuz. Bundan korkmayacak kimse yoktur: Dünyanın en büyük bilgini de korkar, en büyük doktoru da. Acı duymayacağını bilmesine karşın herkes yine de ya düşerse diye acıyla kıvranırdı.

— İkinci neden nedir? Büyük olanı?

— Öbür dünya.

— Yani ceza olarak mı?

— Fark etmez. Öbür dünya işte, yalnızca öbür dünya.

— Peki ya öbür dünyaya inanmayan ateistler?

Yine karşılık vermedi.

— Kendinizden yola çıkarak yaptığınız bir değerlendirme olmasın bu?

Kızardı:

— Ancak kendinize bakarak bir değerlendirmede bulunabilirsiniz, –dedi.– Yaşamakla yaşamamak arasında hiçbir fark kalmadığında özgürlüğüne kavuşur insan. Herkes için amaç budur.

— Amaç mı? O zaman kim yaşamak ister ki?

— Hiç kimse, –dedi kararlılıkla.

— Benim bu işten anladığım, –dedim:– insanoğlu ölümden korkuyor, çünkü yaşamayı seviyor; doğanın da buyruğu bu.

— Alçaklık bu! Bütün sahtekârlık da burada, –dedi; gözleri kor gibi yanıyordu.– Hayat acıdır; hayat korkudur ve insanoğlu mutsuzdur. Bugün yalnızca acı ve korku var. İnsanoğlu hayatı seviyor, çünkü acıyı ve korkuyu seviyor. Buna da uygun yaşıyor. Acı ve korkuya karşılık olarak verilmiştir hayat; hep aldanılan yer burası. Bugünkü insan, o insan değil daha. Ama bir gün o yeni insan gelecek; yaşamakla yaşamamak arasında hiçbir fark görmeyen mutlu, gururlu, yeni insan. Acıyı ve korkuyu kim alt ederse o Tanrı olacak. Öbür Tanrı artık olmayacak.

— O zaman... size göre öbür Tanrı var?

— Hayır, yok; ama var da aslında. Taşın kendisinde acı yoktur, ama taştan duyulan korkuda acı vardır. Tanrı da ölüm korkusundan duyulan acıdır. Acıyı ve korkuyu alt eden, Tanrı olur. Bu, yepyeni bir hayat, yepyeni bir insan demektir, her şeyin yeni olması demektir. Tarih de iki döneme ayrılacak o zaman: Gorillerden Tanrı’nın yok olmasına ve Tanrı’nın yok olmasından...

— Gorillere mi?

— Yeryüzünün ve insanoğlunun fiziksel değişimlerine dek geçen dönemler. İnsan, Tanrı olacak ve fiziksel olarak değişecek. Dünya da değişecek, bütün yapıp ettiklerimiz, düşüncelerimiz, duygularımız değişecek. Ne dersiniz, insanoğlu fiziksel olarak değişir mi acaba o zaman?

— Yaşamakla yaşamamak arasında bir fark kalmayacağına göre herkes kendini öldürecektir... alın size değişim.

— Bunun bir önemi yok. O aldanmayı öldürecekler. Asıl özgürlüğü, asıl bağımsızlığı isteyen kişi kendini öldürmeye cesaret etmek zorundadır... Kendini öldürmeye cesaret eden kişi aldanmanın da sırrına ermiş demektir. Özgürlükte varılabilecek son noktadır bu; bunun ötesinde özgürlük yoktur; bunun ötesinde hiçbir şey yoktur. Kendini öldürmeye cesaret edebilen, Tanrı’dır. Bugün herkes bunu yapabilir ve böylece Tanrı’yı yok edebilir... böylece her şeyi yok edebilir. Ama bunu daha kimse yapmadı.

— Milyonlarca insan kendini öldürdü.

— Ama onların hepsi korkularından öldürdüler kendilerini. Korkuyu öldürmek için değil. Korkuyu öldürmek için kendini öldüren, hemen o anda

Tanrı olur.

— Belki de vakit bulamaz buna, –dedim.

Son derece sakin, neredeyse küçümserce:

— Fark etmez, –dedi duyulur duyulmaz bir sesle. Bir an sustu, sonra:– Bu alaycı tavrınızı üzücü buluyorum, –dedi.

— Ben de sizin bu sabah o kadar gerginken, şu anda –coşkuyla konuşmanıza karşı– pek sakin oluşunuzu tuhaf buluyorum.

— Sabah mı? –dedi gülümseyerek.– Sabah gülünçtü. –Üzgünce ekledi:– Karşımdakine kötü söz söylemeyi sevmem, hiçbir zaman da yapamam böyle bir şeyi.

Kalkıp kasketimi aldım:

— Çaylı geceleriniz pek neşeli geçmiyor gibi, –dedim.

Şaşkın bir gülümseme belirdi yüzünde:

— Öyle mi düşünüyorsunuz? Niye neşeli geçmesin? Ben... ben bilmiyorum... –birden ne diyeceğini şaşırdı,– başkaları nasıldır bilmiyorum tabii, ama başkaları gibi olamayacağımı hissediyorum. Herkes bir şey düşünür, derken bir başka şey düşünmeye başlar. Ben başka şey düşünemiyorum, yaşamım boyunca tek bir düşünce oldu kafamda. Yaşamım boyunca hep acı çektirdi bana Tanrı. –Şaşırtıcı bir içtenlik ve coşkuyla söylemişti son sözlerini.

— İzin verirseniz bir şey sormak istiyorum: Rusçayı düzgün konuşamamanızın nedeni ne? Yurtdışında beş yıl kalınca insanın dili böyle mi oluyor?

— Yanlış mı konuşuyorum? Bilmem ki. Hayır, yurtdışının bir etkisi yok bunda. Hayatım boyunca hep böyle konuştum ben... Hem ne fark eder ki!

— Şimdi daha hassas bir soru: Insanlarla bir araya gelmekten kaçındığınıza ve onlarla pek az konuştuğunuza inanıyorum... peki şimdi benimle niye konuştunuz?

— Sizinle mi? Sabahki haliniz hoştu ve siz... neyse, boş verin... siz... kardeşime çok benziyorsunuz... çok benziyorsunuz... –Yüzü kızardı.– Öldü, yedi yıl oldu; büyüktü, benden çok, çok büyüktü.

— Herhalde düşünceleriniz üzerinde çok etkili olmuş?

— Yo hayır, az konuşurdu; aslında hiç konuşmazdı. Mektubunuzu yerine ileteceğim.

Kapıyı arkamdan kilitlemek için avlu kapısına kadar beni lambayla geçirdi. “Kafayı üşütmüş” diye geçirdim içimden. Tam çıkacakken kapıda yeni bir karşılaşma oldu.

IX

Tam kapının yüksekçe eşiğini aşmak için ayağımı kaldırmıştım ki, bir el sımsıkı yakama yapıştı; güçlü bir ses, böğürür gibi:

— Kimsin, nesin? –dedi.– Dost musun, düşman mı? Konuş!

Hemen yakından Liputin’in cırlamayı andıran sesi duyuldu:

— Yabancı değil, bizden, bizden! Bay G—v! Klasik eğitim aldığı gibi, yüksek çevrelerle de ilişkileri olan genç bir arkadaş.

— Ben... her zaman sevmişimdir, sosyete ile ve... kla-sik... yani çok yüksek eğitim almış... Emekli Yüzbaşı İgnat Lebyadkin, dünyanın ve dostlarının emrindedir... dost olacak alçaklar gerçek dostlarsa tabii!

Kıvırcık saçlı, kırmızı yüzlü, çok uzun boylu, yapılı bir adam olan Yüzbaşı Lebyadkin öyle sarhoştu ki, karşımda yalpalayıp duruyor, güçlükle konuşabiliyordu. Daha önce de kendisini uzaktan görmüşlüğüm vardı.

Elinde feneriyle hâlâ kapıda duran Kirillov’u fark edince:

— Biri daha... ha! –diye böğürdü yeniden, yumruğunu kaldıracak oldu, sonra hemen indirdi.

— Bilginize hürmeten bağışlıyorum! İgnat Lebyadkin, en yüksek bilgiye sahip olup...

Aşkın alevli bombası
İgnat’ın göğsünde patladı
Ve yeniden acı acı
Kolsuz, Sivastopol için ağladı.

Sarhoş suratını neredeyse yüzüme yapıştırarak:

— Ne Sivastopol’de savaştım, ne de kolumu yitirdim, –dedi.– Ama kafiyelerim nasıl!

Liputin onu kandırmaya çalıştı:

— Şu anda hiç zamanları yok... evlerine gidiyorlar... Yarın Lizaveta Nikolayevna'ya söyleyecekler.

— Lizaveta'ya! –diye yeniden böğürdü Lebyadkin.– Dur, gitme! Şu dörtlüğü dinle:

"*Bir Amazon yıldızı için*"

Bir yıldız, Amazonlar arasında
Atlamış atına uçup gidiyor
Aris-tok-rat bebek, atının sırtında
Bana nasıl da gülümsüyor.

— Aslında marş olarak yazdım bunu! Evet, marş! Eşek olmayan herkes anlar bunun marş olduğunu. Ama serseri takımındansan anlayamazsın! Dur! –Ben var gücümle kapıdan çıkmaya çabalarken, o da paltoma yapışmış beni geri çekiyordu.– Bir şövalye olduğumu... onurun şövalyesi olduğumu söyle ona! Daşka cadısına gelince, kendisini şöyle iki parmağımla bir tuttum mu... köle parçası! Haddini bilsin!

Kurtulmak için paltomu var gücümle çekip ileri fırlayınca dengesini kaybetti ve yere düştü. Liputin koşarak arkamdan yetişti.

— Aleksey Nilıç onu kaldırır... Biliyor musunuz, az önce ne öğrendim kendisinden? Şiirlerini duydunuz ya! İşte bu şiirleri altlarına açık imzasını atarak bir zarfa koydu, üstüne de "Amazon Yıldızı"na yazıp mühürledi; hemen yarın Lizaveta Nikolayevna'ya gönderecek. Ne adam!

— Bahse girerim, onu siz kışkırtmışınızdır!

Bir kahkaha attı:

— Hiç girmeyin, kaybedersiniz bahsi! Mart kedisine dönmüş durumda. Üstelik bu aşk önce nefretle başladı. Lizaveta Nikolayevna'dan başlangıçta o kadar nefret ediyordu ki! Hem de niye, biliyor musunuz? Sokakta atla geziyor diye! Arkasından açık açık sövecekti neredeyse; aslında sövdü de! Önceki gün o geçerken bastı küfrü, bereket versin duymadı Lizaveta Nikolayevna. Derken bugün bir anda bu şiirler çıktı ortaya! Ona evlenme teklif etmeyi bile göze almış durumda! Ciddi ciddi yapacak bunu!

— Şaşıyorum size Liputin! –dedim öfkeyle.– Nerede pis bir durum varsa oradasınız ve başroldesiniz!

— Çizgiyi aşıyorsunuz Bay G—v! Karşınızda zorlu bir rakip görmeye dayanamadınız galiba!

Olduğum yerde zınk diye durarak:

— Ne-e-e? diye bağırdım.

— Pekâlâ, size ceza olması için gerisini anlatmayacağım! Kimbilir nasıl isterdiniz tümünü öğrenmeyi? Şu kadarcığını bilin yeter: Bu salak artık sadece basit bir yüzbaşı değil, bölgemizin toprak sahiplerinden biri, hem de hatırı sayılır toprak sahiplerinden biri, çünkü Nikolay Vsevolodoviç 200 canıyla birlikte çiftliğini, bütün topraklarını geçenlerde ona sattı. Yemin ederim söylediklerimin biri bile yalan değil! Ben de yeni öğrendim... ama son derece güvenilir bir kaynaktan. Eh gerisini öğrenmek sizi kalıyor artık... başka tek kelime duyamazsınız benden. Hoşça kalın!

X

Geciktiğim için sabrının son sınırındaydı Stepan Trofimoviç. Döneli bir saatten fazla olmuştu. Sarhoştu sanki; en azından geldikten sonraki ilk beş dakika boyunca bana sarhoş gibi geldi. Maalesef Drozdovlar'ı ziyareti büsbütün perişan etmişti onu.

— İpin ucunu hepten kaçırdım mon ami, –dedi.– Ah Lise... o meleği eskisi gibi seviyor, sayıyorum; gerçekten eskisi gibi. Fakat ikisi de beni sanırım yalnızca ağzımdan laf alabilmek için... Sonra da ne halin varsa gör deyip başlarından atacaklardı. Böyle işte.

— Bu söyledikleriniz için utanmalısınız! –diye bağırdım kendimi tutamayıp.

— Artık yapayalnızım dostum. Enfin, c'est ridicule.[84] Düşünebiliyor musunuz: Orada da her şey sır perdeleri altında! Neredeyse üzerime atılarak sıkıştırılan burunlar, ısırılan kulaklar ve birtakım Petersburg sırları üzerine sorular sormaya başladılar. Nicolas'ın dört yıl önce burada yaptıklarını daha yeni duymuşlar: "Siz buradaydınız, her şeye tanık oldunuz, gerçekten deli mi kendisi?" diye sordular. Nereden çıktı bu delilik, anlamıyorum. Praskovya neden Nicolas'ın ille de deli olmasını istiyor? Evet, kadın resmen bunu istiyor! Ce Maurice ya da Mavrikiy Nikolayeviç, adı her neyse, brave homme tout de même, ama bunun onun çıkarına olduğunu hiç

sanmam; özellikle de Paris'ten cette pauvre amie'ye ilk mektubu kadın yazmışken...[85] Enfin, bu Praskovya ya da kendi cette chére amie'sinin[86] sözleriyle bu "tip", bu, Gogol'ün ölümsüz Koroboçka'sı, yalnız onun daha kötü kalpli, daha tutkulu ve çok daha büyütülmüş olanı!

— Büyütülmüş olunca, kutucuk[87], sandığa mı dönüşmüş oluyor?

— Büyütülmüş ya da küçültülmüş, fark etmez! Yalnız lütfen sözümü kesmeyin, kafamın içi zaten karmakarışık. Bunlar iyice girdiler birbirlerine! Ancak Lise olayın dışında. Hâlâ "teyze, teyze" diye dönüp duruyor bizimkinin çevresinde. Ama kurnazdır Lise ve benim bilmediğim bir şeyler dönüyor ortada, birtakım sırlar. Aslında Lise de atıştı bizim ihtiyarla. Cette pauvre[88] teyze herkesin üzerinde baskı kurmuş, herkesi eziyor... Vali'nin karısı, kent halkının saygısızlığı, Karmazinov'un "küstahlığı" gibi uğraşacak onca sorun varken ortaya bir de delilik meselesi çıktı. Ce Lipoutine, ce que je ne comprens pas...[89] Duyduğuma göre alnına sirkeli bezler koyup duruyormuş. Biz de sizinle burada şikâyetlerimizle, mektuplarımızla... Ah, böyle bir zamanda ne acılar çektirdim ona!.. Je suis un ingrat![90] Düşünsenize: Buraya döndüğümde bir baktım, ondan bir mektup! Okuyun! Okuyun! Ah, hiç soyluca değildi davranışım!

Varvara Petrovna'dan aldığı son mektubu uzattı. Sabahki pusulasında "Evde oturun," dediği için pişman olmuş gibiydi. Bu seferki satırları daha incelikliydi; yine de kararlı, kesin bir dille yazılmış, kısacık bir mektuptu. Stepan Trofimoviç'in öbür gün (pazar günü) saat tam on ikide kendisine gelmesini istiyor, yanında da dostlarından birini (parantez içinde benim adım yazılıydı) getirmesini salık veriyordu. Dediğine göre kendisi de Darya Pavlovna'nın ağabeyi Şatov'u getirecekti. Şöyle bitiriyordu: "Böylelikle kendisinden kesin yanıtı alabileceksiniz. Şimdi oldu mu? Israrla istediğiniz formalite bu değil miydi?"

— En sondaki formaliteye ilişkin cümleyi nasıl sinirle yazmış, fark ettiniz mi? Zavallı kadıncağız! Biricik dostum benim! Geleceğimi belirleyen bu *ani* kararın, üzerimde beni âdeta ezen müthiş bir baskı oluşturduğunu itiraf etmeliyim... Aslında hâlâ bir ümit vardı içimde, ama artık tout est dit,[91] biliyorum ki artık her şey bitti; c'est terrible.[92] Ah şu pazar günü hiç gelmese de her şey eskisi gibi olsa: Siz ziyaretime gelseniz, ben yine burada...

— Liputin'in bu sabahki bayağılıkları, anlattığı o saçma dedikodular aklınızı karıştırdı, –dedim.

— Dost parmağınız, dostum, şu anda bir başka duyarlı noktaya bastı. Bu dost parmakları bazen nasıl da acımasız, hatta nasıl da düşüncesiz olabiliyorlar! Özür dilerim ama ben, inanın, o... bayağılıkları unutup gitmiştim; aslında, elbette unutmamıştım, ama hani aptallığımdan, Lise burada olduğu sürece mutlu olmaya çalışmış ve kendimi mutlu olduğuma inandırmıştım. Oysa şimdi... benim bütün o... yetersizliklerim karşısında böylesine gönlü yüce, böylesine insancıl ve böylesine sabırlı olabilen kadın hakkında... aslında çok da sabırlı davrandığı söylenemez ama kabul etmek gerekir ki, ben de dayanılır biri değilim; bomboş, iğrenç bir yaratık olarak ne hak ediyor olabilirim ki! Kimim, neyim ben? Bir çocuğun bütün bencilliğine sahip, ama onun masumiyetinden yoksun delişmen bir tip! Lise'nin o hoş deyimiyle cette pauvre teyze, tam yirmi yıl bir dadı gibi baktı bana. Derken, yirmi yıl sonra çocuğun aklına birdenbire evlenmek esti! Ardı ardına mektuplar yazıp kendisini evlendirmesini istedi ondan. Oysa zavallıcık o sırada alnına sirkeli bezin birini koyup, birini kaldırıyordu... Ve işte muradıma erdim, pazar günü evli bir adam olacağım... dile kolay! Niye bu kadar ısrar ettim, niye yazdım o mektupları? Ah, unutuyordum: Lise, Darya Pavlovna'yı göklere çıkarıyor, en azından öyle görünüyor; "C'est un ange[93]" diyor onun için, yalnız biraz "kapalı kutuymuş." Hem *Lise*, hem Praskovya, ikisi de evlenmemi tavsiye ettiler, hatta Praskovya... yo, hayır: Praskovya tavsiye etmedi. Ah, içi nasıl da zehir dolu bir Koroboçka'dır o! Aslında, Lise de, pek tavsiye etti sayılmaz: "Evlenip ne yapacaksınız!" dedi. "Biliminizden aldığınız zevk size fazlasıyla yeter." Güldü bunu söylerken. Gülmesini bağışladım, çünkü duyarlı bir yüreği var. Ne var ki bir yandan da, ancak kadınsız yapamazsınız, diyorlar. Elden ayaktan kesileceğim zamanlar yaklaşıyormuş; hiç değilse bana bakar, edermiş ya da her neyse... Ma foi,[94] sizinle şurada oturmuş konuşurken, ben de kendi kendime sürekli olarak, zorlu zamanlarımın iyice yaklaştığı şu günlerde bana bakıp etsin diye onun ilahi bir güç tarafından gönderildiğini düşünüp duruyordum... enfin, evi de çekip çevirecek biri olmalı. Şuraya bakın: Her yanı pislik götürüyor! Nastasya'ya daha bu sabah ortalığı toplamasını söylemiştim, ama şu kitap

hâlâ düştüğü yerde duruyor. La pauvre ami[95] hep kızardı bana, evim dağınık, pis diye. Ah, artık kızmayacak, artık sesini duymayacağım! Vingt ans![96] Ve... ve sanırım... birtakım imzasız mektuplar da almış... düşünebiliyor musunuz, Nicolas'ın topraklarını sözde Lebyadkin'e sattığını öne süren imzasız mektuplar... C'est un monstre; et enfin,[97] Lebyadkin kim oluyor? Lise dinledi, dinledi... ah, nasıl dinliyordu öyle! Gülmesini bağışladım, çünkü dinlerken yüzünün şeklini gördüm... ve ce Maurice... şu anda onun yerinde olmak istemezdim doğrusu; brave homme tout de même, biraz fazla sıkılgan; neyse, onu bırakalım...

Sustu; yorulmuş, zihni karışmıştı; başı önünde, yorgun bakışları kımıltısızca yere çevrili, öylece oturuyordu. Fırsattan yararlanıp Filippov'un evine yaptığım ziyareti anlattım ve o arada biraz soğuk, sert bir dille kendi görüşlerimi de aktardım: Lebyadkin'in kız kardeşi (hiç görmüşlüğüm yoktu), gerçekten de Nicolas'ın –Liputin'in deyimiyle, yaşamının sisler içindeki döneminin– kurbanlarından biri olabilirdi; Lebyadkin'in de bir nedenle Nicolas'tan para alması güçlü bir olasılıktı, bütün olay buydu. Darya Pavlovna'yla ilgili dedikodulara gelince, bu saçmalıkların hepsi Liputin alçağının başı altından çıkıyordu; en azından sözlerine inanmamamız için hiçbir neden bulunmayan Aleksey Nilıç ısrarla bunun böyle olduğunu savunuyordu. Stepan Trofimoviç bütün bunlar kendisini fazla ilgilendiren şeyler değilmiş gibi dalgınca dinledi beni. O arada ben Kirillov'la konuşmamızdan da söz ettim ve onun deli olabileceğini düşündüğümü söyledim.

— Deli değil de, –dedi; gevşek, isteksiz, miyavlar gibi,– dar kafalılar takımındandır. Ces gens-là supposent la nature et la société humaine autres que Dieu ne les a faites et qu'elles ne sont réelment.[98] Bunların gözüne girmeye çalışan, yaltaklık eden çoktur, ama Stepan Verhovenskiy'i göremezsiniz aralarında. Bir zamanlar Petersburg'da rastlamıştım onlara... avec cette chère amie ile birlikteydik (ah, ne kadar üzmüş, kırmıştım o sıralar kendisini!) ve onların yalnız sövgülerinden değil, övgülerinden de korkmamışımdır. Şimdi de korkmam... mais parlons d'autre chose...[99] Ben... sanırım korkunç bir şey yaptım... Darya Pavlovna'ya dün bir mektup yolladım. Şimdi nasıl pişmanım, anlatamam!"

— Ne yazdınız mektupta?

— Ah, dostum, inanın tümüyle asil duygulardan yola çıkarak... Beş gün kadar önce Nicolas'a bir mektup yazdığımı bildirdim kendisine. Nicolas'a yazdığım mektup da yine asilce yazılmıştır.

— Şimdi anlıyorum! –diye bağırdım öfkeyle.– Hangi hakla yan yana getirdiniz ikisinin adını?

— Ama mon cher, bu kadar baskı uygulamayın bana, bağırmayın... zaten bir hamamböceği gibi ezilmişim, görmüyor musunuz? Sonuç olarak bütün bunlar en asil duygulardan yola çıkılarak yapılmıştır. Düşünsenize: Ya orada... en Suisse[100] bir şey olduysa... aralarında bir şey başladıysa? Gönül akışlarına engel olmamak, iki kalbin arasına girmemek için... enfin, bunu önceden onların kalplerine sormam gerekirdi... Asil bir duyguyla hareket ettim ben.

Kendimi tutamadım; istemeden:

— Tanrım! Ne büyük aptallık! –sözleri koptu ağzımdan.

Dört elle sarıldı bu sözlerime:

— Hem de ne aptallık! Bugüne dek söylediğiniz en doğru sözdü bu! C'était bête, mais que faire, tout est dit.[101] "Bir başkasının günahı"nı örtmek için de olsa evlenmeye karar vermişim nasılsa... o zaman ne gerek vardı o mektuplara, değil mi?

— Yine başladınız!

— Bağırmalarınızla artık korkutamazsınız beni! Eski Stepan Verhovenskiy yok karşınızda! O, öldü! Enfin, tout est dit.[102] Hem niye bağırıyorsunuz ki? Evlenen ve boynuz denilen süsleri başında taşıyacak olan siz değilsiniz! Yine mi midenizi bulandırdı sözlerim? Zavallı dostum, kadınları tanımıyorsunuz! Benimse hayatım onları incelemekle geçti. "Dünyayı dize getirmek istiyorsan önce kendini dize getir!" Eşimin kardeşi, sizin gibi bir romantik olan Şatov'un hayatında söyleyebildiği tek güzel söz! Onun bu özlü sözünü büyük bir istekle benimsiyor, bağrıma basıyorum. İşte kendime diz çöktürmeye hazırım, evleneceğim; iyi ama koca dünyada ben kime, neye diz çöktüreceğim ve ne geçecek elime? Ah dostum, evlilik bütün onurlu, gururlu varlıkların, bütün bağımsızlıkların manevi ölümü demektir. Evlilik bozacak, berbat edecek beni; gücümü, canlılığımı, davaya hizmet etme cesaretimi kıracak. Çocuklar gelecek dünyaya... belki de benden olmayan çocuklar... yani, elbette benden

olmayan çocuklar. Bilge kişi gerçekle yüzleşmekten korkmamalı... Liputin bu sabah Nicolas'a karşı barikatlar kurarak evimi berkitmem gerektiğini öneriyordu. Aptalın teki Liputin. Kadın, her yerde hazır ve nazır olanı bile aldatır, hem de gözünün içine baka baka. Le bon Dieu, kadını yaratırken başına geleceklerin farkındaydı kuşkusuz, ama eminim kadın onun işine karıştı ve kendisini olduğu gibi yaratmaya zorladı; şu bilinen nitelikleriyle yani... Yoksa kim durduk yerde başına böyle bir iş açar? Nastasya benim bu türden aykırı düşüncelerime kızıyor, biliyorum ama... Enfin, tout est dit.

Kendi döneminde pek yaygın olan şu ucuz, genel yargılara aykırı ve kelime oyunlarına dayalı sözlerden birini söylemese rahat edemezdi. Şu anda da cinaslı sözünü söylemiş, bir süre için de olsa kendini avutmuştu.

Ama bu hali çok sürmedi, birden, müthiş bir umutsuzluk içinde:

— Ah, ne olurdu, şu pazar günü hiç olmasaydı... şu öbür gün hiç gelmeseydi! –diye bağırdı.– Hiç değilse bir tek bu hafta pazar günsüz olamaz mıydı... si le miracle existe?[103] Takvimden tek bir pazar gününün üzerini çizmekle ne kaybeder ki Tanrı! Ateistlere gücünü göstermiş olurdu en azından... Et que tout soit dit! Ah, nasıl sevdim onu! Yirmi yıl... tam yirmi yıl... ama o beni hiç anlamadı!

— Peki ama şimdi kimden söz ediyorsunuz? –dedim şaşırarak.– Hiç anlayamıyorum sizi!

— Vingt ans! Hiç anlamadı beni! Ah, acımasızlık bu! Kendisinden çekindiğim ya da ihtiyaçlarımdan dolayı mecburen evlendiğimi sanıyor olabilir mi? Ah, ne büyük utanç! Teyze, teyze, bütün bunlar yalnızca senin için! Öğrensin şu teyze artık, yirmi yıldır âşık olduğum, taptığım tek kadının kendisi olduğunu! Öğrenmeli bunu, yoksa zor götürürlerdi beni mihrabın önüne... ce qu'on apelle le...[104] nikâh tacı mıdır nedir onun altına!

İlk kez duyuyordum ondan bu itirafı, üstelik de böylesine büyük bir coşkuyla! Müthiş bir gülme isteği yükseldi içimden. Ama hakkım yoktu buna.

Aklına yepyeni bir düşünce gelmiş gibi birden ellerini çırptı:

— Geriye bir o kaldı... biricik umudum! –dedi büyük bir heyecanla.– Beni bir o kurtarabilir artık: Zavallı oğlum! Niye hemen çıkıp gelmez bilmem ki! Ah, oğlum, Petruşa'm benim! Baba denmeye değmesem de... babadan çok kaplan denecek bir adam olsam da... ama laissez-moi, mon ami,[105]

uzanayım biraz... kendime geleyim. Öyle yoruldum ki... Hem, sanırım, sizin de yatma vaktiniz geldi, voyez-vous,[106] on iki olmuş saat...

58 Ayakkabı ya da mobilyaların üzerini kaplamada kullanılan ince, sağlam kumaş.

59 Umurumda değil! (Fr.)

60 *L'homme qui rit* (Gülen Adam) Victor Hugo'nun bir romanı.

61 Umurumda değil, özgürlüğümü ilan ediyorum. Karmazinov'un da, Lembke'nin de canı cehenneme! (Fr.)

62 Bir dost ve tanık olarak bana yardım edeceksiniz, değil mi? (Fr.)

63 Gerçekten öyle. (Fr.)

64 Onun gibi bir şey (Fr.)

65 Onu anımsıyorum. Sonunda... (Fr.)

66 Küçük bir budalaydı. (Fr.)

67 Nasıl! (Fr.)

68 Bu zavallı dostumuzla. (Fr.)

69 Asabi dostumuzu. (Fr.)

70 Kutsal Rusya'mız. (Fr.)

71 Ama bu geçecek. (Fr.)

72 Lermontov'un *Zamanımızın Kahramanı* romanının, kadın düşkünü fakat kadınlara bağlanamayan kahramanı.

73 ...bu olayda. Bana eşlik edeceksiniz, değil mi? (Fr.)

74 Ah, Tanrım! Yüce, bağışlayıcı Tanrım! (Fr.)

75 ...ve ben inanmaya başlıyorum (Fr.)

76 Tanrı'ya mı? Yüceler yücesi, hep iyiliğimizi isteyen Tanrı'ya mı? (Fr.)

77 Ne istersem yapıyor (Fr.)

78 Tanrım! Tanrım! Sonunda bir dakikalık mutluluk! (Fr.)

79 Siz ve mutluluk, aynı anda geliyorsunuz. (Fr.)

80 Öyle gergin, öyle hastaydım ki... üstelik... (Fr.)

81 Buralı bir hayalperest. Dünyanın en iyi yürekli ve en çabuk kızan adamıdır... (Fr.)

82 Bir iyilik yapmış olacaksınız (Fr.)

83 Dostum! (Fr.)

84 Gerçi gülünç. (Fr.)

85 Şu Moris... Yaman adam doğrusu... o zavallı dosta... (Fr.)

86 Şu aziz dost. (Fr.)

87 Koroboçka – Gogol'ün "Ölü Canlar" romanının önemli kadın kahramanlarından biri olan "Koroboçka"nın adıyla sözcük oyunu yapılıyor: Koroboçka, "kutucuk" demektir.

88 Şu zavallı... (Fr.)

89 Şu Liputin'i de anlayamıyorum bir türlü... (Fr.)

90 Nankörün biriyim ben. (Fr.)

91 Son söz söylendi. (Fr.)

92 Korkunç bir şey bu!

93 O bir melek. (Fr.)
94 Doğrusu. (Fr.)
95 Zavallı dostum (Fr.)
96 Yirmi yıl! (Fr.)
97 Bir canavardır o; ve sonunda... (Fr.)
98 Bu insanlar, doğayı ve toplumu, Tanrı'nın yarattığından ve gerçekte olduklarından başka türlü canlandırıyorlar gözlerinde. (Fr.)
99 Neyse, başka şeylerden söz edelim (Fr.)
100 İsviçre'de. (Fr.)
101 Saçmaydı, ama ne gelir elden, olan oldu bir kez. (Fr.)
102 Sonunda her şey söylendi (Fr.)
103 Mucize diye bir şey varsa (Fr.)
104 Nasıl derler... (Fr.)
105 Bırakın beni dostum (Fr.)
106 Baksanıza (Fr.)

Dördüncü Bölüm

Topal

I

Şatov hiç huysuzluk etmedi bu kez, bıraktığım nota uyarak öğleüzeri Lizaveta Nikolayevna'ya gitti. Aşağı yukarı aynı anda içeri girdik; benim de Drozdovlara ilk ziyaretimdi bu. Herkes, yani Liza, annesi ve Mavrikiy Nikolayeviç büyük salondaydılar. Bir tartışmanın üzerine geldiğimiz anlaşılıyordu: Annesi Liza'dan piyanoda bir vals çalmasını istemiş, Liza bir şey çalmış, ama annesi istediği valsin bu olmadığını söylemiş; Mavrikiy Nikolayeviç de her zamanki saflığıyla Liza'dan yana çıkıp çalınanın istenen vals olduğunu söyleyince, yaşlı kadın hırsından ağlamaya başlamıştı. Zaten hastaydı, bacakları şişti ve güçlükle yürüyebiliyordu. Genel olarak Liza'dan çekinmesine karşın birkaç gündür hep huysuzluk ediyor, yapılan her işe bir kulp buluyordu. Gelişimize sevindiler. Özellikle Liza sevincinden kıpkırmızı kesildi ve Şatov'u getirdiğim için bana bir merci dedikten sonra meraklı bakışlarla Şatov'un yanına yürüdü hemen.

Şatov sıkıntılı, beceriksiz, çift kanatlı kapının orada kalmıştı. Liza geldiği için ona teşekkür etti ve annesinin yanına götürdü.

— Bu size sözünü ettiğim Bay Şatov, bu da Stepan Trofimoviç'le benim yakın dostumuz Bay G—v. Mavrikiy Nikolayeviç'le dün tanıştılar.

— Hangisi profesör?

— Profesör yok anne.

— Hayır, var. Dün sen söylemiştin, profesör de gelecek diye. –Tiksinir gibi Şatov'u göstererek:– Besbelli şu profesör olan, –dedi.

— Ben size bugün bir profesör gelecek diye bir şey söylemedim. Bay G—v memur, Bay Şatov'sa eski bir üniversite öğrencisidir.

— Ha öğrenci, ha profesör... her ikisi de üniversiteden değil mi? Tartışma çıkarmak için bahane arıyorsun. Yalnız, İsviçre'dekinin sakalı ve bıyığı vardı.

Liza:

— Annem Stepan Trofimoviç'in oğluna hep profesör der, –dedi ve aynı meraklı bakışlarla incelemeyi sürdürerek Şatov'u salonun öbür ucundaki kanepeye götürdü.– Bacakları şişti şişeli hep böyle, –diye fısıldadı.– Anlayacağınız, hasta. –Şatov'un özellikle de kabarık saçları dikkatini çekmişti.

Liza'nın beni acımasızca yanında bıraktığı yaşlı kadın:

— Asker misiniz? –diye sordu bana.

— Hayır efendim, memurum, –dedim.

Liza salonun öbür ucundan seslendi:

— Bay G—v, Stepan Trofimoviç'in yakın dostudur.

— Stepan Trofimoviç'in yanında mı çalışıyorsunuz? O da profesördü, değil mi?

— Ay anne, –diye seslendi Liza, kızgınca,– geceleri rüyalarınızda da profesör görüyorsunuz galiba!

— Uyanıkken de pek çok profesör görürüm ben! Hep annenin zıddına git bakalım! Dört yıl önce, Nikolay Vsevolodoviç geldiğinde de burada mıydınız?

Burada olduğumu söyledim.

— Peki bir de İngiliz var mıydı burada sizinle birlikte?

— Hayır, yoktu.

Liza güldü.

— Gördün mü, İngiliz mingiliz yokmuş, hep yalan söylemişler. Varvara Petrovna da, Stepan Trofimoviç de, ikisi de yalan söylemiş. Herkes yalan söylüyor zaten.

Liza bize neler olduğunu açıkladı:

— Dün teyzemle Stepan Trofimoviç, Shakespeare'in *IV. Henry*'sindeki Prens Harry ile Nikolay Vsevolodoviç arasında sözde birtakım benzerlikler buldular... annem de ondan soruyor burada bir de İngiliz var mıydı diye.

— Harry yoksa İngiliz de yoktu. Ortalığı karıştıran hep Nikolay Vsevolodoviç!

Şatov'a durumu açıklama gereğini duyan Liza:

— İnanın mahsus yapıyor annem, –dedi. Shakespeare'i çok iyi bilir. Othello'nun ilk perdesini ben okudum ona ama şu anda çok acı çekiyor. Anne duydunuz mu, saat on ikiyi çaldı, ilaç zamanınız.

Kapıda beliren bir hizmetçi kız:

— Doktor geldi, –dedi.

Yerinden doğrulan yaşlı kadın köpeğini çağırdı: "Zemirka, Zemirka, hiç değilse sen gel benimle!"

Küçük, yaşlı, iğrenç Zemirka hanımını dinlemedi, Liza'nın oturduğu kanepenin altına süzüldü.

— İstemiyorsun demek? O zaman ben de seni istemiyorum! –Bana döndü:– Hoşça kalın bayım, –dedi,– adınızı bile bilmiyorum.

— Anton Lavrentyeviç...

— Neyse çok da önemli değil zaten, bir kulağımdan girdi, öbüründen çıktı. Hiç bana eşlik etmeyin Mavrikiy Nikolayeviç, yalnızca Zemirka'yı çağırdım ben. Tanrı'ya şükür yalnız başıma yürüyebiliyorum hâlâ... yarın da araba gezintisine çıkacağım.

Kızgın kızgın çıktı salondan.

— Anton Lavrentyeviç, –dedi Liza,– siz de bu arada Mavrikiy Nikolayeviç'le konuşun; inanın bana, birbirinizi yakından tanıyınca ne kadar iyi anlaştığınızı göreceksiniz. –Bunu söylerken Mavrikiy Nikolayeviç'e bakarak dostça gülümsemiş, berikinin de bu gülümseyişten yüzü sevinçle ışımıştı. Çaresiz, Mavrikiy Nikolayeviç'le konuşmaya başladım.

II

Lizaveta Nikolayevna'nın Şatov'la görüşmek istemesinin gerçekten de edebiyattan başka bir nedeni olmadığını görmek beni şaşırttı. Bilmiyorum neden, onu çağırmasının ardında daha başka şeyler olduğunu düşünüyordum. Konuşmalarını bize duyurmamak gibi bir çaba içinde olmadıklarını, hatta neredeyse bağıra bağıra konuştuklarını görünce biz de, –yani Mavrikiy Nikolayeviç'le ben–, onları dinlemeye başladık; zaten az sonra düşüncemizi öğrenmek için bizi de yanlarına çağırdılar. Sorun, Lizaveta Nikolayevna'nın ne zamandır çok yararlı olacağını düşündüğü bir kitabı yayınlamak istemesi, ancak bu konuda hiç deneyimi olmadığı için işi bilen birinin yardımına ihtiyaç duymasıydı. Şatov'a planını açıklarkenki ciddi haline şaşırarak, "Yenilerden olmalı... İsviçre'deki yıllarını boşa harcamamış," diye düşündüm. Şatov bakışları yerde, dikkatle dinliyordu; aklı havada bir sosyete kızının kendine hiç yakışmaz gibi görünen bir işe kalkışmasına hiç şaşırmamış gibiydi.

Yayıncılık girişiminin dayandığı temel düşünce şuydu: Rusya'da her yıl gerek başkentte, gerekse taşrada pek çok gazete, dergi yayınlanıyor ve bunlarda her gün pek çok olaya yer veriliyordu. Yıl boyunca bu gazete ve dergiler ya gelişigüzel dolaplara, çekmecelere atılıyor ya şunu bunu sarmakta, kesekâğıdı yapmakta kullanılıyor, ya da yırtılıp atılıyordu. Bunlarda duyurulan ve insanları etkileyip belleklerinde iz bırakan olaylar üzerinden zaman geçince unutulup gidiyordu. Yıllar sonra bu olaylara ilgi duyabilecek, bunlara bir göz atmak isteyebilecek insanların olayların yerini, gününü, hatta yılını bile hatırlayamadıkları için bir kâğıt denizinde kaybolup gitmeleri işten değildi! Ama eğer bir yılın bütün olayları farklı başlıklar altında, belli bir izlek ve plana uyularak ve aylara, günlere göre bölümlere ayrılarak bir kitapta toplanırsa, burada yer verilecek olaylar gerçek hayattakilerin pek küçük bir yüzdesini kapsasa bile, belli başlı özellikleriyle bir yıllık Rus hayatı sergilenmiş olurdu.

— Yığınla gazete sayfasının yerini birkaç kalın ciltli kitap alır, hepsi bu! – dedi Şatov.

Ama Lizaveta Nikolayevna, düşündüklerinin açıklanması pek kolay şeyler olmadığını ve kendisinin de düşüncelerini açıklama konusunda pek başarılı sayılamayacağını umursamadan müthiş bir coşkuyla savunmaya girişti. Öyle cilt cilt kitaplar değil, tek bir kitap olacaktı; üstelik bu kitap o kadar

kalın da olmayacaktı. Ama kalın bir kitap olsa bile belli bir düzene, plana dayandığı için aranan olayların kolayca bulunabildiği açık, anlaşılır bir kitap olacaktı. Kuşkusuz her olay kitaba girmeyecekti. Yasalar, yönergeler, hükümetin ya da yerel yönetimlerin yapıp ettikleri... bunlar çok önemli şeyler olsalar bile bu kitapta yer almalarına gerek yoktu. Rus halkının kişiliğini ve halkın bugünkü yaşamını doğrudan yansıtan olaylarla kendini sınırlayarak bunların dışında kalan şeyler dışarıda tutulabilirdi. Her şeye yer vermek de mümkündü tabii: Bütün ilginç olaylar, yangınlar, büyük bağışlar, her türlü iyi ve kötü işler, atılan nutuklar, yapılan bütün konuşmalar, hatta nehir taşkınlarına ilişkin haberlerle, düşünce ve yöneliş olarak dönemin resminin ortaya çıkmasını sağlayıcı, bütüne ışık tutucu nitelikteki bazı hükümet yönergelerine bile yer verilebilirdi. Başvuru kitabı olarak gerekliliği bir yana, zaman geçirmek, dinlenmek için bile ilgiyle okunabilmeliydi. Kısacası, Rus toplumunun manevi yaşamının bir yıllık resmini ortaya koymalıydı.

— Herkesin alması, elinin altında bulunması gereken bir kitap olmasını istiyorum bunun, –dedi Liza üstüne basa basa. “Ancak burada her şeyin kitabın planına ve nasıl düzenlendiğine bağlı olduğunu biliyorum... size de bu yüzden başvurdum zaten.”

Müthiş heyecanlanmıştı. Derdini pek de iyi anlattığı söylenemezdi, hatta karanlıkta kalan pek çok nokta vardı; yine de Şatov bir şeyler anlamaya başlamıştı.

— O zaman, –diye mırıldandı, başı hep öyle önünde,– bir çizgisi, önceden belirlenmiş bir doğrultusu olan ve belli yöndeki olayları toparlayan bir kitap olacak bu.

— Yok, değil; çizgisi, yönü falan olmayacak. Yansız olacağız... yönümüz, yansızlıktır.

Şatov olduğu yerde kımıldadı:

— Bir çizgisi olmak o kadar korkulacak bir şey değil... kaldı ki, olaylar arasında bir seçim yapılacaksa zaten bundan kaçınabilmek olanaksız. Her şey bir yana, hangi olayın seçilip hangisinin seçilmediği bile bir anlayışın göstergesi olacak. Düşünceniz fena değil.

Liza sevindi:

— O zaman böyle bir kitap yapılabilir? –dedi.

— Olayı etraflıca düşünmek gerek. Çok kapsamlı bir iş bu. Ha deyince olmaz. Deneyim gerek. Kitap yayınlandığında bile belki daha tam öğrenmiş olmayacağız bu işin nasıl yapılacağını. Belki pek çok kez düşüp kalktıktan sonra... ama düşünce güzel... yararlı.

Sonunda bakışlarını yerden kaldırdı; sevinçten ışıyordu gözleri; konu öylesine ilgisini çekmişti.

— Bunu siz mi düşündünüz? –diye sordu Liza'ya sevecenlikle ve sanki utanarak.

Liza gülümsedi:

— Düşünmek değil de, planlamak, düzenlemek zor olan. Bunlar da benim anladığım işler değil. Fazla akıllı da sayılmam... yalnız en iyi anladığım ve bana her yönüyle açık, anlaşılır gelen şeylerin peşini bırakmam...

— Peşini bırakmazsınız?

— Yanlış bir kelime mi kullandım?

— Hayır. Ben öylesine söyledim.

— Yurtdışındayken, ben de bir şeyler için yararlı olabilir miyim diye düşünmüştüm. Kendime ait param var ve öylece duruyor. Niçin ben de toplum için yararlı bir şeyler yapmayayım? Öyle düşünüp taşınarak değil... kendiliğinden gelivermiş bir düşünce! Öyle sevindim ki! Ama birinin yardımı olmadan altından kalkamayacağımı da hemen anladım. Tek başıma hiçbir şey yapamam. Bu yardımcı kuşkusuz kitabın yayınlanmasında benim ortağım olacak; kazancı yarı yarıya paylaşacağız. İşin planlanması ve kotarılması size, fikir ve yayın için gerekli parayı karşılamak bana ait olacak. Kendini kurtarır mı acaba kitap?

— Doğru bir planlama yapabilirsek satılır.

— Bu işten bir kazanç beklemediğimi hemen söyleyeyim. Ama kitabı herkesin elinde görmeyi çok isterdim... hele bir de kazanç sağlarsa bundan gurur duyarım.

— Peki benim bu işteki rolüm?

— Bu işi birlikte yapalım diye çağırdım sizi... yarı yarıya. İşin planlaması size ait.

— Benim böyle bir işin planlamasını yapabileceğimi nereden biliyorsunuz?

— Sizden söz ettiler bana... ayrıca burada da duydum... çok zeki, çok düşünen... ve toplumsal sorunlarla ilgilenen biri olduğunuzu. –Sonra biraz telaşla ekledi:– Pyotr Stepanoviç Verhovenskiy İsviçre'deyken söz etti bana sizden. Zeki biri Pyotr Stepanoviç, değil mi?

Şatov bir an, kaçamak bir bakışla ona baktı, ama sonra hemen gözlerini kaçırdı.

— Nikolay Vsevolodoviç de çok söz etti sizden.

Şatov birden kıpkırmızı kesildi.

Liza, güzelce bağlanıp hazır edilmiş gazete paketini sandalyenin üzerinden alarak:

— İşte gazeteler, –dedi.– Ben bazı olayları seçip işaretledim; numara vererek sıraya koydum... bakınca göreceksiniz.

Şatov paketi aldı.

— Evinize götürün, bir bakarsınız. Nerede oturuyorsunuz?

— Bogoyavlenskaya Sokağı'nda, Filippov'un evinde.

— Biliyorum, –dedi Liza. Sonra yine telaşla ekledi:– Orasıydı sanırım söyledikleri yer: Yüzbaşı... Lebyadkin'in de oturduğu ev bu galiba?

Şatov, elinde gazete paketi, bakışları yerde, uzunca bir süre karşılık vermeden durdu. Sonra sesini tuhaf bir şekilde alçaltarak, âdeta fısıldar gibi:

— Bu iş için bir başkasını bulun kendinize, ben işinize yaramam, –dedi.

Liza parladı:

— Hangi işten söz ediyorsunuz siz? Mavrikiy Nikolayeviç! Sabah gelen mektubu verir misiniz lütfen!

Ben de Mavrikiy Nikolayeviç'le birlikte masaya gittim.

Liza sinirden eli ayağına dolaşarak mektubu açmaya çalışırken birden bana döndü:

— Şuna bir bakın! Böylesini hiç görmüş müydünüz? –dedi.– Lütfen yüksek sesle okuyun... Bay Şatov da duysun istiyorum.

Büyük bir şaşkınlıkla şunları okudum:

"*Bir genç kızın, Tuşina'nın mükemmelliği için.*

Saygıdeğer Hanımefendi

Yelizaveta Nikolayevna!

Ah, ne sevimlidir,
Yelizaveta Tuşina,
Yanında akrabası, atına kurulmuş giderken
Kâkülleri oynaşır rüzgârda,
Ya da secdeye varırken annesiyle kilisede
Allar basar saygıyla eğilen yüzünü!
O zaman yasal bir izdivacın hazlarını arzularım
O gider annesiyle, ben ardından yaşlı gözlerle bakarım.

Bir tartışma sırasında cahilin biri tarafından yazılmıştır.

Saygıdeğer Hanımefendi!

Hayatta en çok vatanım uğruna Sivastopol'de kolumu kaybetmemiş olmama yanarım. Bir de Sivastopol'e hiç gitmemiş olmama. Savaş boyunca, iğrenç bulduğum ve alçaklık olarak gördüğüm erzak taşıma işinde çalıştım. Siz antik çağlardan kalma bir Tanrıça'sınız, bense bir hiçim, ama sonsuzluğun ne olduğunu anladım. Bir şiir olarak alın bu yazdıklarımı, bunun ötesinde bir şey olarak görmeyin, çünkü sonunda şiir bir saçmalıktır ve ancak düzyazıyla söylendiğinde küstahlık sayılacak şeyler için ona başvurulur. Ancak mikroskopla bakıldığında görülen, bir damla sudaki sayısız mikroptan biri çıkıp güneş için bir şiir yazsa güneş buna hiç gücenir, öfkelenir mi? Hatta Petersburg'da sosyete çevrelerinin kurdukları hayvansever dernekleri, köpek, at gibi büyük hayvanların haklarını savunurken, sırf yeterince büyük olmadıkları için mikroplar gibi küçük hayvancıklardan iğrenirler. Ben de yeterince büyük değilim. Evliliği bir düşünce olarak aklımdan geçirmemi bile gülünç bulabilirsiniz, ancak nefret ettiğiniz bir insan düşmanının, kayıtlı iki yüz canı olan çiftliği yakında bendenize ait olacaktır. Hepsi belgelere dayalı olarak size söyleyebileceğim pek çok şey var; bu uğurda Sibirya'yı bile göze almış durumdayım. Önerimi küçümsemeyin. Bir mikrobun mektubu elbette şiir biçiminde olur.

Yüzbaşı Lebyadkin, sadık bendeniz,
Beklerim sizi, ne kadar isterseniz."

— Bir sarhoş bunu yazan! Bir alçak! –diye bağırdım öfkeyle.– Tanıyorum onu!

— Dün geldi bu mektup, –dedi Liza kıpkırmızı bir yüzle ve çabuk çabuk açıklamaya çalışarak.– Hemen anladım yazanın aptal olduğunu; sinirleri daha da bozulmasın diye mamana da söylemedim. Ama buna devam edecek olursa ne yaparım bilemiyorum. Mavrikiy Nikolayeviç gidip kendisini engellemek istiyor. Sizi iş arkadaşım olarak gördüğüm için, –sözünün burasında Şatov'a döndü:– ve o adamla aynı evde oturduğunuz için kendisinden başka neler beklenebileceğini size sormak istedim.

— Ayyaşın ve serserinin tekidir, –diye mırıldandı Şatov isteksizce.

— Hep böyle aptal mıdır?

— Sarhoş olmadığında hiç aptal değildir.

— Bir zamanlar bir general tanımıştım, –dedim gülerek,– o da tıpkı böyle şiirler yazardı.

Konuşmalara pek katılmayan Mavrikiy Nikolayeviç birden:

— Mektubundan da belli hiç aptal olmadığı, –dedi.

— Kız kardeşiyle birlikte oturuyormuş duyduğuma göre, öyle değil mi? –dedi Liza.

— Evet, öyle.

— Ona zulmediyormuş, doğru mu bu?

Şatov yeniden Liza'ya baktı, yüzü asıldı, "Bundan bana ne?" diye homurdanarak kapıya doğru yürüdü.

Liza arkasından telaşla bağırdı:

— Durun, nereye? Konuşmamız gereken çok şey var daha...

— Ne konuşacağız? Ben yarın söylerim size...

— En önemli konu kaldı: Basımevi! İnanın, şaka değil, ciddi olarak bir şeyler yapmak istiyorum. –Giderek artan bir heyecanla onu inandırmaya çalışıyordu.– Kitabı yayınlamaya karar verirsek nerede bastıracağız? Çok önemli bir sorun bu, çünkü bunun için kalkıp Moskova'ya gidecek halimiz yok; buradaki basımevleri ise böyle bir kitabın altından kalkamazlar. Ben aslında ne zamandır kendi basımevimi kurmayı düşünüyordum; kabul ederseniz sizin adınıza kurarız, sizin adınıza olunca annemin de kabul edeceğinden eminim...

— Benim matbaacılık yapabileceğimi nereden biliyorsunuz? –dedi Şatov asık yüzle.

— İsviçre'de Pyotr Stepanoviç söyledi bunun tam size göre bir iş olduğunu; bir basımevini sıfırdan kurup yönetebileceğinizi, işi iyi bildiğinizi söyledi. Hatta size iletmem için bir iki satır bir şeyler de yazacaktı, ama ben unuttum.

Şu anda anımsayabildiğim kadarıyla Şatov'un yüzü değişti. Birkaç saniye daha öylece ayakta dikildi, sonra birden odadan çıktı.

Liza içerlemişti.

— Hep böyle mi çıkar? –diye sordu bana dönerek.

Tam omuz silkmek üzereydim ki birden Şatov geri döndü, yürüyüp elindeki gazete paketini masaya bıraktı.

— Size yardım edemeyeceğim. Vaktim yok...

— Niçin, niçin? Kırdım mı sizi yoksa? –diye bağırdı Liza üzgün, yalvarırca.

Sesinin tınısı şaşırtmış gibiydi Şatov'u; birkaç saniye, ruhuna nüfuz etmek ister gibi gözlerini Liza'nın gözlerine dikti.

— Ne fark eder ki? –diye mırıldandı, usulca.– İstemiyorum...

Bu kez hepten çıkıp gitti.

Liza şaşkınlıktan donup kalmıştı; hatta öyle şaşkın görünüyordu ki garibime gitti.

Mavrikiy Nikolayeviç oldukça yüksek sesle:

— Çok garip bir adam! –dedi.

III

Adamın "garip" olduğu kesindi de, olup bitenlerde de açık, anlaşılır olmayan pek çok şey vardı. Bir kez bu kitap çıkarma işine kesinlikle inanmıyordum; sonra, "hepsi belgelere dayalı" sözleriyle, açık açık birini zor duruma düşürecek bilgilere sahip olunduğundan söz eden şu aptal mektup; kimsenin mektuptaki bu sözlerin üzerinde durmaması, başka şeylerden söz edilmesi ve son olarak şu basımevi işiyle Şatov'un söz

matbaaya gelir gelmez aniden çıkıp gitmesi... bütün bunlar, benim gelmemden önce burada bir şeyler olduğunu gösteriyordu, bunlar beni ilgilendirmeyen şeylerdi, o yüzden de kendimi orada gereksiz hissettim. Hem zaten gitme vakti de gelmişti; ilk ziyaret için bu kadarı yeterdi. İzin istemek için Lizaveta Nikolayevna'ya doğru yürüdüm.

Benim orada olduğumu unutmuş gibiydi; hâlâ masanın yanında ve hâlâ halıda bir noktaya bakarak kımıldamadan duruyordu.

— Ah, siz de mi gidiyorsunuz? –dedi her zamanki sevecenliğiyle.– Hoşça kalın! Stepan Trofimoviç'e selamlarımı ve kendisini bir an önce buraya beklediğimi iletin. Mavrikiy Nikolayeviç, Anton Lavrentyeviç gidiyor. Bağışlayın lütfen, annem, sizinle vedalaşmaya gelemeyecek...

Salondan çıktım, hatta merdivenleri bile inmiştim ki bir uşak yetişti arkamdan:

— Hanımım sizi rica ediyorlar...

— Büyükhanım mı, Lizaveta Nikolayevna mı?

— Lizaveta Nikolayevna efendim.

Liza az önce oturduğumuz büyük salonda değil, bitişikteki kabul salonundaydı. Mavrikiy Nikolayeviç'in tek başına durduğu büyük salonu kabul salonuna bağlayan kapı da kapalıydı.

Liza beni gülümseyerek karşıladıysa da, yüzü solgundu. Salonun ortasında ayakta duruyor, esaslı bir iç mücadele ve bir kararsızlığın sıkıntısını yaşadığı açıkça görülüyordu. Birden, sessizce elimden tutup pencereye götürdü; sabırsız, güçlü, ateşli gözlerini gözlerime dikip, itiraz kabul etmez bir biçimde:

— *Onu* hemen görmek istiyorum, –diye fısıldadı.– Kendi gözlerimle görmeliyim *onu*... Lütfen yardım edin bana.

Çılgın gibiydi, ümitsizdi.

— Kimi görmek istiyorsunuz Lizaveta Nikolayevna? –diye sordum korkuyla.

— Şu... Lebyadkin'in topal kız kardeşini... Topal mı gerçekten?

Şaşırmıştım. Emrinde olduğumu göstermenin telaşıyla ve nedense ben de fısıldayarak:

— Onu hiç görmedim; ama topal diyorlar... ben de daha dün duydum, –dedim.

— Kesin görmeliyim onu. Hemen bugün ayarlayabilir misiniz bunu?

Dehşetli acıdım ona. Niyetinden vazgeçirmek için:

— Bu olacak şey değil, –dedim.– Bunun nasıl yapılabileceğine dair de hiçbir fikrim yok. Şatov'a bir gideyim...

— Bu işi yarına kadar halletmezseniz tek başıma gideceğim, çünkü Mavrikiy Nikolayeviç de geri çevirdi önerimi. Tek ümidim sizsiniz; güvenebileceğim başka kimse yok. Şatov'a aptalca şeyler söyledim... Siz çok dürüst ve sanırım bana candan bağlısınız, buna eminim. Lütfen bu işi halledin.

Ona her ne olursa olsun yardım edebilmek için müthiş bir istek duydum içimde.

— Yapacağım şey şu, –dedim birkaç saniye düşünerek.– Bugün kendim gideceğim ve *mutlaka* göreceğim! Ne yapıp edip göreceğim onu, size söz veriyorum! Yalnız Şatov'a olayı açıklamak için izninizi diliyorum.

— Ona bunu benim istediğimi... daha fazla bekleyemeyeceğimi ve demin kendisine söylediklerimin hiçbirinin yalan olmadığını söyleyin. Kendisini aldattığımı sandı ve dürüst bir insan olarak da bundan hoşlanmadığı için kalkıp gitti sanırım. Oysa söylediklerim doğruydu; gerçekten bir basımevi kurmak, kitaplar yayınlamak istiyorum...

— Dürüsttür, çok dürüsttür Şatov, –diye coşkuyla doğruladım onu.

— Yarına dek oldu, oldu; yoksa ben kendim gideceğim, –dedi.– Ne olursa olsun... isterse herkes duysun!

Biraz kendime gelir gibi olunca:

— Yarın üçten önce gelemem buraya, –dedim.

— O zaman, yarın saat üçte. O zaman dün Stepan Trofimoviç'in evinde sizin bana candan bağlı bir insan olduğunuzu düşünürken yanılmamışım? –dedi gülümseyerek ve çabucak elimi sıkıp yan salonda yalnız bekleyen Mavrikiy Nikolayeviç'in yanına koştu.

Çıktım. Hem verdiğim sözün ağırlığı altında eziliyor, hem de neler olup bittiğini anlayamıyordum. Neredeyse hiç tanımadığı bir adama açılarak onurunun iki paralık olabileceğini umursamayacak kadar büyük bir umutsuzluk içinde çırpınan bir kadın görmüştüm. Kendisi için böylesine zor bir anda bile kadınsı gülümsemesi, dün duygularımı sezdiğini ima ediş şekli yüreğimi dağlamıştı, ama ona karşı müthiş bir acıma duygusu vardı

içimde... müthiş bir acıma, hepsi bu! Sırları bir anda bir tür kutsallık kazanıvermişti benim için; o anda birileri bana bunları açmaya kalksa sanırım kulaklarımı tıkar, onu dinlemezdim. Yalnız birtakım sezgilerim vardı. Bu işi nasıl halledeceğimi hiç bilmediğim gibi, halledilecek şeyin ne olduğunu dahi anlamış değildim: Bir buluşma mı? Ne buluşması? Nasıl bir buluşma? Nasıl bir araya getirecektim onları? Bütün ümidim Şatov'daydı; biliyordum, kesinlikle yardım etmeyecekti bana. Yine de ona gitmek için fırladım.

IV

Akşam ancak akşam sekize doğru yakalayabildim onu evinde. Şaşırtıcıydı, ama iki de konuğu vardı: Aleksey Nilıç ile, şöyle böyle tanıdığım Şigalyov diye biri, Virginskiy'in karısının kardeşi.

Bu Şigalyov anlayabildiğim kadarıyla iki aydır bizim buralardaydı; nereden geldiğini bilmiyordum; hakkında duyduğum tek şey, ilerici bir Petersburg dergisinde bir yazısının yayınlandığıydı. Bir gün yolda rastlantıyla karşılaştığımızda Virginskiy tanıştırmıştı bizi. Hayatımda yüzü onunki kadar iç karartıcı, mahzun ve tasalı olan birini daha görmedim. Dünyanın sonunun gelmesini bekler gibi bir ifade vardı bakışlarında; ama kehanetlere göre, herhangi bir zaman olması beklenen ve belki de hiç gerçekleşmeyecek olan bir sonu değil de, örneğin yarın sabah onu yirmi beş geçe gibi zamanı tam saptanmış bir sonu. O ilk tanışmada hemen hiç konuşmamış, iki komplocu gibi yalnızca el sıkışmıştık. Kulaklarının kocamanlığı beni çok şaşırtmıştı: Bu uzun, enli ve etine kalın kulakların, baş üzerinde çok özel, ayrı ayrı, dimdik bir yükselişleri vardı. Hareketleri yavaş, incelikten uzak, beceriksizceydi. Liputin'in kafasından falansterlerin bir gün bizim buralarda da kurulabileceğine ilişkin bir düşünce geçse, bu adam kesinlikle bu işin ne zaman, hangi gün, hangi saatte gerçekleşeceğini bilirdi. İç karartıcı, ürpertici bir etki bıraktı üzerimde; onu, konuktan pek hoşlanmayan Şatov gibi birinin evinde görmekse iyiden iyiye şaşırtıcıydı.

Daha basamakları çıkarken gelen seslerden yukarıda üçlü bir konuşmanın geçtiği, hatta üçünün aynı anda ve yüksek sesle konuşmalarına bakılırsa muhtemelen tartıştıkları anlaşılıyordu. Ben içeri girer girmez üçü de sustu. Demin ayakta tartışıyorlardı, bir anda üçü de oturdu, böylece ben de oturmak zorunda kaldım. Bu saçma sessizlik üç dakika kadar sürdü. Şigalyov beni hemen tanımış olmasına karşın tanımamış gibi yaptı; herhalde düşmanca duygularla değil, öylesine takındığı bir tavırdı bu. Aleksey Nilıç ile nedense konuşmadan, el sıkışmadan hafifçe selamlaştık. Şigalyov, sonunda bana bakmaya başladı; asık bir yüzle dik dik bakıyor, hemen kalkıp gideceğimden emin görünen bakışları bu konuda duyduğu aşırı saf inancı yansıtıyordu. Sonunda Şatov sandalyesinden kalktı, aynı anda öbürleri de fırlayıp kalktılar. Vedalaşmadan çıktılar. Yalnız kapıda Şigalyov kendilerini geçiren Şatov'a:

— Unutmayın, bunun hesabını vereceksiniz, –dedi.

— Umurumda bile değil, kimseye hesap borcum yok, –dedi Şatov, kapıyı sürgüledi, sonra yüzünde çarpık bir gülümsemeyle bana bakarak:– Dangalaklar! –dedi.

Yüzü öfkeden çarpılmıştı. Konuşmaya onun başlamasına çok şaşırdım. Çünkü hiç böyle olmazdı: Onu ziyarete gittiğimde (ki pek seyrek olan bir şeydi bu), suratı bir karış, bir köşeye çekilir, benim sorularıma verdiği öfkeli karşılıklar dışında bir şey söylemez, ancak neden sonra canlanır, keyfi yerine gelir ve kendiliğinden, istekle bir şeyler anlatmaya başlardı. Ayrılacağınız zamansa yüzü yine asılır ve sizi sanki düşmanından kurtuluyormuş gibi uğurlardı.

— Aleksey Nilıç'la dün çay içtik, –dedim,– bana sanki kafayı ateizmle bozmuş gibi geldi.

— Rus ateizmi, –diye homurdandı yanıp tükenmiş bir mumun üzerine yenisini koyarken,– hiçbir zaman bir kelime oyunundan başka bir şey olmamıştır.

— Yok, –dedim,– bu bana pek kelime oyunu yapıyor gibi gelmedi... doğru dürüst konuşmayı bile beceremiyor ki kelime oyunu yapsın!

Şatov, köşedeki sandalyeye oturup ellerini dizlerinin üstüne koydu:

— Kâğıttan adamlar bunlar, –dedi sakince.– Bütün bunlarsa düşünce uşaklığının bir sonucu! –Bir süre sustu, sonra devam etti:– Tabii, nefret de

var burada, Rusya'da bir şekilde ani bir reform, hatta tam bunların istediği türden bir reform yapılsa ve ülke birdenbire çok zengin, çok mutlu olsa, ilk onlar bundan korkunç bir şekilde mutsuzluk duyar. O zaman nefret edecekleri, küçük görecekleri, aşağılayıp alay edecekleri kimse kalmaz çünkü! Rusya'ya karşı benliklerini için için yiyip bitiren hayvanca denilebilecek, sonsuz bir kin de söz konusu burada. Yüzüm gülüyorsa da içim kan ağlıyor!.. Rusya'da hiçbir zaman bu içe akıtılan gözyaşlarından daha sahtekârca bir söz söylenmemiştir!

Son cümlesini neredeyse öfkeden bağırarak söylemişti.

— Ne demek istediğinizi anlayan beri gelsin, –dedim gülümseyerek.

— Öyle ya, "ılımlı liberaldiniz" siz, –dedi o da gülümseyerek. Sonra hemen:– Demin düşünce uşaklığı derken sanırım saçmaladım. Siz tabii bana hemen "Uşak çocuğu olan sensin, ben uşak değilim," diye karşılık vereceksiniz.

— Hiç aklımdan bile geçmedi... Amma da yaptınız! –dedim.

— Özür dilemeyin. Sizden korkmuyorum. Evet, o zaman bir uşak çocuğu olarak doğdum; şimdiyse kendim uşak oldum, tıpkı sizin gibi. Bizim Rus liberali her şeyden önce uşaktır, çizmesini temizleyeceği birini arar hep.

— Ne çizmesi? Bu alegori de ne şimdi?

— Alegori bunun neresinde? Bakıyorum, gülüyorsunuz... Stepan Trofimoviç benim bir kayanın altında kalıp ezildiğimi, ama ölmediğimi, kıvranıp durduğumu söylerken haklıydı. Güzel bir benzetme doğrusu.

— Stepan Trofimoviç sizin Almanlarla kafayı bozduğunuzu söylüyor, –dedim gülümseyerek.– İyi de, hiçbir şey almadık mı Almanlardan?

— Bir yirmi kapik almışızdır herhalde ama karşılığında yüz ruble verip!

Bir süre ikimiz de sustuk.

— Amerika'da yakalandı bu hastalığa.

— Kim? Ne hastalığı?

— Kirillov'dan söz ediyorum. Dört ay bir barakada, kuru tahtaların üzerinde yattık.

— Amerika'ya da mı gittiniz siz? –Şaşırmıştım.– Hiç anlatmadınız bana.

— Anlatacak bir şey yok ki. İki yıl ceplerimizdeki bütün paramızı verip, üç kişi, bir göçmen vapuruyla Amerika'ya gittik. Amacımız, bir Amerikan işçisinin hayatını kendi üzerimizde denemek, böylece de en ağır toplumsal

koşullar altında bulunan bir insanın durumunu *kişisel* deneyimlerimizle yaşayıp öğrenmekti.

—Tanrım! –dedim gülerek.– Amerika yerine bizim bölge köylerinden birine hasat zamanı şöyle bir uğramanız yeter de artardı “kişisel deneyim”inize.

— Bir işverenin yanına işçi olarak girdik. Altı Rus’tuk. Üniversite öğrencileri, çiftliklerini bırakıp gelmiş toprak sahipleri, hatta subaylar bile vardı aramızda. Herkes aynı yüce amaç için oradaydı. Canımız çıkasıya çalıştık, sonunda Kirillov’la ben sıfırı tükettik; hasta olunca dayanamayıp ayrıldık. Hesap keserken patron hakkımızı yedi, anlaşmamıza göre otuz dolar vermesi gerekiyordu, ama bana sekiz, Kirillov’a on beş dolar verdi. Sonra, çok da dövdüler bizi orada. İşsiz kalınca Kirillov’la tam dört ay o küçük kasabada uyduruk bir kulübenin kuru tahtaları üstünde yan yana yattık; yattığımız yerde o bir şey düşünürdü, ben başka bir şey.

— Demek patrondan dayak da yiyordunuz, hem de Amerika’da ha? Herhalde siz de ağzınıza geleni bir güzel saymışsınızdır?

— Hiç değil. Tam tersine, biz Kirillov’la hemen şöyle bir inanca vardık: “Bu Amerikalıların yanında biz Ruslar çocuk sayılırız. Onlarla aynı düzeyde olabilmek için ya Amerika’da doğmak ya da en azından uzun yıllar Amerikalılarla birlikte yaşamak gerek.” Dahası da var: Beş para etmez bir şey için diyelim bizden bir dolar istediklerinde, biz bu parayı sevinçle, hatta kendimizden geçerek, heyecanla ödüyorduk. Gördüğümüz her şeye hayran oluyorduk: Spritizmacılığa, linç yasasına, tabancalara, serserilere... Bir gün yolculuk sırasında adamın biri cebimden saç fırçamı çekip aldı ve saçlarını taramaya başladı... Biz Kirillov’la ağzımız açık kalakaldık bir an; sonra bunun çok güzel bir hareket olduğuna karar verdik.

— Tuhaf şey, –dedim,– bu bizde yalnızca teoride kalan bir şey değil, pratiğe de dökülüyor.

— Kâğıttan insanlar! –dedi yeniden Şatov.

— “Kişisel deneyimle öğrenmek” gibi bir amaçla da olsa bir göçmen gemisiyle okyanusu aşarak yabancı bir ülkeye gitmekte, kim ne derse desin saygı duyulacak, gerçekten çok büyük bir kararlılık var gibi geliyor bana. Peki sonra nasıl döndünüz oradan?

— Avrupa’da birine mektup yazdım. Yüz ruble gönderdi bana.

Şatov hep yaptığı gibi konuşurken sürekli yere bakıyordu, öfkelendiğinde bile bu hali değişmezdi. Ama bu kez birden başını kaldırdı:

— O kişinin adını söyleyeyim mi size? İster misiniz?

— Kimmiş?

— Nikolay Stavrogin.

Birden kalktı, ıhlamur ağacından çalışma masasına gitti ve bir şeyler aramaya başladı. Bir aralar, Şatov'un karısının Paris'te Nikolay Stavrogin'le birlikte olduğuna ilişkin niteliği belirsiz, ama yine de güvenilir birtakım söylentiler dolaşmıştı; iki yıl önce, yani Şatov Amerika'dayken bir başka deyişle, karısının onu Cenevre'de terk etmesinden epey sonra olmuş bir olaydı bu. "Bu söylenenler doğruysa eğer, şimdi ne demeye bu adamın adını anıyor, bu olayı yeniden açıyor?" diye geçirdim içimden.

— Borcumu hâlâ ödemedim, –dedi birden bana dönüp gözlerimin içine dimdik bakarak. Sonra gidip köşedeki eski yerine oturdu; bambaşka bir sesle, kesik kesik konuşarak:

— Siz herhalde bir şey için gelmiştiniz? –dedi.– Nedir istediğiniz?

Her şeyi olduğu gibi anlattım ve ek olarak, deminki heyecanımın geçip gittiği ve olay üzerinde etraflıca düşünme fırsatı bulduğum şu anda bile bu işin kolaylaşmak şöyle dursun kafamda büsbütün içinden çıkılmaz bir hal aldığını söyledim. Burada Lizaveta Nikolayevna yönünden çok önemli bir durum olduğunu anlıyor ve ona yardım etmek istiyordum, ancak ona verdiğim sözü nasıl yerine getireceğimi bilemediğim gibi, verdiğim sözün tam olarak ne olduğunu bile karıştırmaya başlamıştım. Sonra Lizaveta Nikolayevna'nın onu aldatmak gibi bir amacı olmadığını, böyle bir şeyi aklından bile geçirmediğini, besbelli bir yanlış anlama olduğunu ve bugün orada birdenbire kalkıp gitmesinden büyük üzüntü duyduğunu inandırıcı bir dille açıkladım.

Beni dikkatle dinledi.

— Gerçekten de, bugün orada şu her zamanki sersemliklerimden birini yapmış olmayayım sakın? –dedi.– Eğer öyleyse, kalkıp gidişimin nedenini anlamamış olması kendisi için daha iyi!

Kalktı. Kapıya gitti, yarım açıp merdiven boşluğunu dinledi.

— Bu kızı görmeyi siz de istiyorsunuz galiba? –dedi.

Sevinçle fırladım yerimden.

— Evet, iyi olur da, bunu nasıl yapabiliriz bilemiyorum.

— Hazır evde tek başınayken, hemen gidip görelim. Yoksa Lebyadkin gelir de bizim aşağı indiğimizi öğrenirse kızı döver. Ben zaman zaman gizlice uğrarım ona. Bu sabah da tam kıza vurmak üzereyken herifi bir güzel patakladım.

— Demeyin!

— Aynen öyle oldu! Saçlarına asıldığım gibi kızdan uzaklaştırdım, onu bırakıp bana girişecek oldu ama onu korkuttum. Olay da böylece kapandı. Şimdi sarhoş gelip her şeyi hatırlamasından korkuyorum: Fena döver kızı.

Hemen alt kata indik.

V

Lebyadkinler'in kapısı kapalı ama kilitli değildi; o yüzden kolayca girdik içeri. Pislik içinde iki küçücük odadan ibaretti bütün ev. İsle kaplı duvarlardan tam anlamıyla paramparça olmuş pis duvarkâğıtları sarkıyordu. Bina sahibi Filippov yeni yerine taşınmadan önce burayı birkaç yıl lokanta olarak çalıştırmıştı. Alttaki odalar artık kapalıydı, Lebyadkinler'e yalnızca bu ikisi kalmıştı. Evin bütün eşyası kolu kırık eski bir koltuk ile birkaç tahta peyke ve kaba birkaç masadan ibaretti. İkinci odada, köşede, üzerinde basma yüzlü bir yorgan bulunan yatak Matmazel Lebyadkina'ya aitti. Yüzbaşıya gelince, nereye rast gelirse oraya, çoğu kez de yere, üstünü bile çıkarmadan kıvrılır yatıyordu. Yerlerde ekmek kırıntıları, çöpler, pis su birikintileri görülüyordu. İlk odanın ortasındaki su birikintisinin içinde kocaman, ıslak bir paçavra ile eski bir ayakkabı teki duruyordu. Bu evde kimsenin hiçbir işe el sürmediği belliydi. Daha sonra Şatov'un anlattığına göre evde ne soba yakılıyor, ne yemek pişiriliyordu; bir semaverleri bile yoktu. Yüzbaşı ve kız kardeşi iki dilenci gibi gelmişlerdi kente ve Liputin'in dediğine göre önceleri ev ev dolaşıp dilenmişlerdi de; ama sonra beklenmedik bir şekilde eline para geçince yüzbaşı kendini içkiye vermiş, evi barkı umursamaz olmuştu.

Onca görmek istediğim Matmazel Lebyadkina, ikinci odada, uyduruk bir masanın önündeki tahta bir bankta sessiz, sakin oturuyordu. Kapıyı açıp içeri girdiğimizde hiçbir şey söylemedi, hatta yerinden kımıldamadı bile. Şatov kapılarını hiç kilitlemediklerini, hatta bir gün kapının bütün gece ardına kadar açık kaldığını söyledi. Demir bir şamdandaki incecik bir mumun yaydığı donuk ışıkta yaklaşık otuz yaşlarında bir kadın fark ettim: Hastalıklı denilecek kadar zayıftı kadın; koyu renkli, eski bir basma entari giymişti. Uzun boynu çıplaktı, seyrek, koyu saçları ensesinde iki yaşında bir çocuğun yumruğu büyüklüğünde bir topuz yapılmıştı. Bakışları basbayağı neşeliydi. Önündeki masanın üzerinde şamdandan başka, köylülerin kullandığı küçük bir ayna, yıpranmış bir deste iskambil kâğıdı, sayfaları lime lime olmuş bir şarkı kitabı ile bir iki ısırılıp bırakılmış beyaz Alman ekmeği vardı. Matmazel Lebyadkina'nın yüzüne düzgün, allık sürdüğü, dudaklarını boyadığı anlaşılıyordu. Rastık çekip zaten koyu renk olan ince, uzun kaşlarını daha da koyulaştırmıştı. Sürdüğü düzgüne karşın dar, yüksek alnındaki üç uzun, derin çizgi kaybolmamıştı. Topal olduğunu önceden biliyordum, ama biz oradayken yerinden hiç kalkmadı. Bu süzülmüş yüz bir zamanlar, ilk gençliğinde hiç fena değildi herhalde, gerçi uysal, sevecen, kül rengi gözleri şimdi de çok dikkat çekiciydi: Neredeyse sevinç dolu, uysal bakışlarında samimi, hülyalı bir şeyler vardı. Gülüşünde de ayırt edilen bu durgun, dingin sevinç, ağabeyinin bütün o zorbalıklarına, Kazak kırbacına ilişkin duyduklarımdan sonra beni büsbütün şaşırttı. Tuhaf ama, feleğin sillesini yemiş böylesi varlıklar karşısında hemen hep duyulan büyük tedirginlik, hatta ürkünç tiksinti duygusu yerine, daha ilk andan başlayarak bu kıza bakmak bende hoş duygular uyandırdı, belki biraz da acıma, ama kesinlikle tiksinti değil.

Şatov kapıdan girerken bana başıyla onu işaret ederek:

— Her gün böyle tek başına oturur durur, –dedi,– hiç yerinden kımıldamaz; bazen iskambil falı açar, bazen aynasına bakar... Adam ona iki lokma yiyecek bile getirmez. Bahçedeki ek yapıda oturan yaşlı kadın arada bir hayır için bir şeyler getirir. Onu önünde yanar bir mumla nasıl yalnız bırakır gider insan!

Şatov'un kız sanki orada değilmiş gibi yüksek sesle konuşması çok şaşırttı beni.

Matmazel Lebyadkina aydınlık bir gülümsemeyle:
— Merhaba, Şatuşka! –dedi.
— Sana bir konuk getirdim Marya Timofeyevna!
— Onur duydum. Kimi getirdin bilmiyorum, çıkaramadım kim olduğunu. –Mumun gerisinden beni dikkatle süzdü, hemen sonra yeniden Şatov'a döndü ve orada değilmişim gibi bir daha da benimle hiç ilgilenmedi. İki sıra inci gibi dişlerini gösteren harika bir gülümsemeyle:– Yukarıdaki odacığında bir aşağı bir yukarı dolaşıp durmaktan canın mı sıkıldı? –dedi.
— Hem öyle, hem de seni göresim geldi.
Şatov masanın yanına bir tahta peyke çekip oturdu, beni de yanına oturttu.
— Seninle konuşmak hep hoşuma gider, ama gülünç bir adamsın sen Şatuşka, keşiş gibisin tıpkı. En son ne zaman bir tarak değdi saçlarına? Gel de bir saçlarını tarayayım. –Cebinden küçük bir tarak çıkardı.– Benim son taramamdan bu yana hiç dokunulmamış bunlara sanki?
— Tarağım bile yok ki, –dedi Şatov da gülerek.
— Gerçekten mi? O zaman benimkini sana armağan ediyorum. Bunu değil, başka bir tane daha var. Ama hatırlat bana.
Çok ciddi bir şekilde Şatov'un saçlarını taramaya başladı, hatta yandan bir çizgiyle ayırdı, sonra hafif geri çekilip nasıl olmuş diye baktı, tarağını cebine koydu.
— Baksana, Şatuşka, –dedi başını hafifçe sallayarak,– sen aklı başında birisin, ne var ki canın sıkılıyor. Ben aslında sizlere bakıyor ve nasıl olur da sıkılır bu insanlar diye şaşıp kalıyorum. Dertliysen ille de sıkıntılı olman gerekmiyor. Benim keyfim yerinde.
— Ağabeyin geldiğinde de yerinde oluyor mu keyfin?
— Lebyadkin'den mi söz ediyorsun? Uşağım o benim. Evde olup olmaması bile umurumda değil. "Lebyadkin su getir!" derim... "Lebyadkin ayakkabılarımı ver!" Koşar getirir. Bazen kendimi tutamam, gülesim gelir haline bakıp...
Şatov, ev sahibinden hiç çekinmeden, yine yüksek sesle:
— Aynen dediği gibi! –dedi.– Gerçekten uşağıymış gibi davranıyor ona. "Lebyadkin, su ver!" diye bağırdığını ben de duydum; bir yandan da kahkaha atıyordu. Ne var ki Lebyadkin koşup su getireceği yerde bunu bir güzel pataklıyordu ama berikinin hiç korktuğu yok. Hemen her gün sinir

krizleri geçiriyor, bu yüzden olacak, belleği perişan. Krizden sonra, az önce olup bitenleri bile hatırlamıyor, zaman kavramını bütünüyle yitiriyor. Şu odaya girişimizi hatırlar sanırsınız; belki hatırlıyordur ama herhalde ona kendince yeni bir şekil verdikten sonra... her ne kadar benim Şatuşka olduğumu hep hatırlıyorsa da şu anda bizi biz olarak değil, kimbilir kimler olarak görüyor. Benim yüksek sesle konuşmamın hiç önemi yok, kendisiyle konuşmayanları dinlemez ve hemen hayal dünyasına gömülür. Eşi benzeri görülmemiş bir hayalperesttir; sekiz saat boyunca, bütün bir gün kımıldamadan oturabilir yerinde. Şu masanın üzerindeki ekmeğe bakın, bütün gün belki bir tek ısırık almıştır ekmekten, yarına kadar da ancak bitirir. Hah şimdi de fal açmaya başladı...

Marya Timofeyevna fal sözünü duyduğu için olacak:

— Durmadan falıma bakıyorum Şatuşkacığım, ama hiç istediğim gibi çıkmıyor, –dedi, sonra herhalde demin geçen ekmek sözü aklına geldiği için sol elini hiç bakmadan masadaki ekmeğe uzattı, parmakları bir süre ekmeği arandı, sonunda bulup aldı ekmeği, ama bir süre elinde tuttuktan sonra herhalde duyduğu yeni sözlerin dikkatini başka tarafa yönlendirmesiyle bir lokma bile almadan ve ne yaptığının farkında bile olmadan ekmeği yeniden masaya bıraktı. –Hep aynı şeyler çıkıyor: Bir yol, kötü bir adam, bir hainlik, ölüm döşeği, bir mektup ve beklenmedik bir haber... Bunların hepsi yalan gibi geliyor bana Şatuşka, sen ne dersin? İnsanlar yalan söyledikten sonra iskambil kâğıtları niye söylemesin? –Birden kâğıtları karıştırmaya başladı.– Praskovya Ana'ya bir gün dedim ki... saygıdeğer bir kadındır, başrahibeden gizli, hücreme koşar gelir, falına baktırırdı. Ondan başkaları da gelirdi fal baktırmaya. Ah, of çeker, başlarını sallar, birbirleriyle alçak sesle bir sürü şey konuşurlardı, bense onlara bakıp gülerdim: "On iki yıldır tek bir mektup gelmemiş size Praskovya Ana," derdim, "Şimdi nereden gelecek?" Bir kızı vardı, kocası bunu Türkiye'ye götürmüş, on iki yıldır da tek bir haber çıkmamış kendilerinden. Ertesi gün başrahibeyle çay içiyorduk (başrahibemiz aslen prensesti), yanında konuk bir kadın vardı, çok hayalperest biriydi; bir de Aynoroz'dan gelmiş bir keşiş vardı, pek gülünç bir adamdı. Bu keşiş yok mu işte Şatuşka, meğer o sabah Praskovya Ana'ya Türkiye'deki kızından bir mektup getirmiş! Karo valesi budur işte! Beklenmedik haber! Çaylarımızı içerken Aynorozlu keşiş başrahibeye "Ey

uğurlu, mübarek başrahibem,” dedi, “Bağrında bu denli büyük bir hazineyi barındırdığı için yüce Tanrı bütün öbürleri arasında en çok sizin manastırınızı kutsadı.” “Hangi hazine?” dedi başrahibe. “Mübarek Lizaveta Ana!” Bu mübarek Lizaveta manastırda eni boyu birkaç arşını geçmeyen küçücük bir kafes içine kapanmıştı, on yedi yıldır demir parmaklıklar arasında oturuyordu. Yaz kış üzerinde hep aynı kaba keten giysi vardı; kendine eziyet için giysisinin içine saman, çöp, çalı, eline ne geçerse sokuştururdu. On yedi yıl boyunca ne konuştu, ne yıkandı, ne de saçını taradı. Kışın kafesine bir gocuk bırakırlar, her gün bir dilim ekmekle bir maşrapa su verirlerdi kendisine. Gelip kendisine bakan hacılar ah, of çeker, içlenip kafesine para bırakırlardı. “Aman ne hazine!” dedi sinirlenen başrahibe (günahı kadar sevmezdi Lizaveta’yı), “Lizaveta,” dedi, “Yalnızca hasedinden, inadından ve riyakârlığından dolayı oturuyor o kafeste.” Bu hiç hoşuma gitmedi; o sıralar ben de onun gibi kapanmak istiyordum. “Bana kalırsa,” dedim, “Tanrı ile doğa aynı şeydir.” Hepsi bir ağızdan, “Şuna da bakın hele!” dediler. Başrahibe güldü, konuk hanımla bir şeyler fısıldaştılar, sonra başrahibe beni yanına çağırıp okşadı, konuk hanım da pembe bir kurdele hediye etti. Göstereyim ister misin? Neyse Aynorozlu keşiş nasihatler etmeye başladı bana; konuşması öyle tatlı, öyle huzur verici ve öyle akıllıcaydı ki –ya da bana öyle geliyordu– kendimi bırakıp dinlemeye başladım. “Nasıl, anladın mı?” diye sordu keşiş bana, “Hayır, hiçbir şey anlamadım, rahat bırakın artık beni.” dedim. Bıraktılar Şatuşka, o günden bu yana rahatım. Kehanette bulunduğu için nadim olup bizim manastırda çile dolduran yaşlı bir kadın bir gün kulağıma, “Tanrı’nın anası nedir sana göre?” diye fısıldadı. “Ulu anamız ve insanoğlunun umududur.” dedim. “Evet,” dedi, “Tanrı’nın anası, ulu tabiat anamızdır ve insan için büyük sevinç de onun bağrındadır. Şu dünyada çektiğimiz her acı, döktüğümüz her gözyaşı bizim için sevinçtir; şu ayağının altındaki toprağı yarım arşın derinliğe dek gözyaşlarınla ıslattın mı, hemen o anda bütün o çektiklerin için sevindirilirsin. Bir daha da asla, ama asla acı nedir bilmezsin; bu kehanettir.” Bu sözler o zaman içime işledi, ondan sonra ne zaman dua etsem secdeye vardığımda yeri öperim; hem öper, hem ağlarım. Bak sana söylüyorum Şatuşka: Bu gözyaşlarında kötü hiçbir şey yok; insanın hiçbir derdi yoksa, bu kez de sevinçten akıyor gözyaşları. Kendiliğinden akıp

iniyor yaşlar, inan bana. Göl kıyısına gittiğim olurdu bazen: Bir kıyıda bizim manastır durur, öbür kıyıda sipsivri bir dağ vardır, Sivri Dağ'dır zaten adı. Bu dağa çıkar, yüzümü doğuya döner, sonra da yere kapanıp ağlar, ağlardım... Ne kadar sürerdi ağlamam bilmiyorum, o zamanlar hiçbir şey bilmezdim zaten. Sonra kalkar geri dönerdim güneş batmak üzereyken: Öyle büyük, öyle gözalıcı, öyle şahanedir ki güneş!.. Güneşe bakmayı sever misin Şatuşka? Güzel ama hüzünlüdür. Sonra yeniden doğuya dönerdim, bu sırada dağımızın gölgesi gölün üzerine düşmüştür, bir ok gibi dar, uzun, upuzun koşar durur göl üzerinde ve bir verst kadar ileride, gölün tam ortasındaki kayalık adaya ulaştı mı adayı ortasından ikiye bölerdi; ada bu yanda ortadan ikiye bölündü mü, beride güneş iyice batmış demektir; birden her şeyin ışığı gidiverir. Bu anda nasıl hüzünlenirdim, belleğim yerine gelirdi. Karanlıktan korkuyorum Şatuşka. En çok da bebeğim için ağlıyorum...

Onu hep büyük bir ilgiyle dinleyen Şatov dirseğiyle beni dürttü:

— Bebeğin mi vardı ki?

— Elbette vardı: Minicik tırnaklı, küçücük, pembecik bir bebek. Yanarım yanarım, kız mı oğlan mı olduğunu hatırlayamadığıma yanarım. Bazen oğlanmış gibi gelir, bazen kız. Ben bunu doğurunca hemen patiskalara, dantellere sardım, pembe kurdeleler bağladım, çiçeklerle süsledim, duasını okudum, daha vaftiz olmamış yavrumu alıp orman yoluna düştüm; ormandan korkarım, çok korkarım... En çok da, onu doğurdum ama kocamın kim olduğunu bilmiyorum diye ağladım.

Şatov ihtiyatlı:

— Ama vardı herhalde? –dedi.

— Çok komik şeyler söylüyorsun Şatuşka. Vardı herhalde; var olmasına vardı da, kendisi ortada olmadıktan sonra var olmuş neye yarar? –Gülümseyerek ekledi:– Al sana kolay bir bilmece, çöz hadi!

— Bebeği nereye götürüyordun?

— Göle götürüyordum, –dedi göğüs geçirerek.

Şatov dirseğiyle beni yine dürttü.

— Ya aslında bebeğin falan hiç yoksa ve bütün bunlar da yalnızca bir sayıklamaysa?

Bu soruya hiç şaşırmadı, dalgın, düşünceli:

— Zor sorular soruyorsun Şatuşka, –dedi.– Bu konuda sana hiçbir şey söyleyemem, belki de yoktu. Bence sırf meraktan soruyorsun bunları; ne olursa olsun, onun için ağlamaya devam edeceğim, düşümde görmedim ya ben bu bebeği. –İri damlalar belirdi gözlerinde. Birden her iki elini birden Şatov'un omuzlarına koydu, yüzüne acıklı acıklı bakarak:– Şatuşka, Şatuşka, –dedi,– karının seni terk ettiği doğru mu? Kızma Şatuşka, ben de kahroluyorum. Biliyor musun Şatuşka, bir düş gördüm: O yine bana geliyor, el edip, "Kedicik," diyor bana, "Kediciğim benim, gelsene yanıma!" En çok da bu "kedicik" hoşuma gitti: Sanırım seviyor beni.

— Bakarsın düşte kalmaz, gerçekten çıkar gelir, –diye mırıldandı Şatov zor duyulur bir sesle.

— Olur mu Şatuşka, bu bir düş... ve düş, düştür. Şarkıyı bilirsin:

Tepelerde köşk istemem,
Bu hücre bile çok bana,
Ruhumun selameti için yaşar,
Yakarırım senin için Tanrı'ya.

Ah, Şatuşka, Şatuşka, aziz dostum benim, niçin hiçbir şey sormazsın bana?

— Sormam, çünkü bir şey söylemezsin.

— Söylemem, söylemem, assan da, kessen de söylemem... Diri diri yaksan yine söylemem. Ne yaparlarsa yapsınlar, hiç kimse hiçbir şey öğrenemeyecek!

Başı iyice önüne düşen Şatov öncekinden de zor duyulur bir sesle:

— Görüyorsun ya, –dedi,– demek ki, herkesin derdi kendine!

— Ama anlat desen, belki anlatırdım... –heyecanla yineledi:– Belki anlatırdım! Niçin sormuyorsun? Sor, sor hadi, güzel güzel sor ama Şatuşka... belki anlatırım sana! Ama yalvar bana, ben razı olana dek yalvar Şatuşka, Şatuşka!

Ama Şatuşka susuyordu; bir dakika kadar kimse konuşmadı. Kızın allık ve düzgün sürülü yanaklarından sessiz gözyaşları süzülüyordu. Elleri hâlâ Şatov'un omuzlarındaydı, ama artık ona baktığı yoktu.

Şatov birden yerinden kalktı:

— Senden bana ne, hem günah da! –dedi, sonra beni kızgınca dürterek:– Hadi, kalkın! –dedi, oturduğumuz tahta peykeyi çekip eski yerine itti:–

Geldiğinde bir şey anlamasın... Biz de gidelim artık.

— Ah, uşağımdan söz ediyorsun! –dedi Marya Timofeyevna, bir kahkaha atarak.– Korkuyorsun ondan! Eh güle güle o zaman benim iyi konuklarım! Bir dakika dursana, bir şey anlatacağım sana: Şu Nilıç... Filippov'la, hani kızıl sakallı ev sahibi... onunla birlikte bugün buraya geldi. Benimki de tam o anda üstüme atılmıştı. Ev sahibi bunu tuttuğu gibi odanın ortasına nasıl savurduysa, bağırmaya başladı benimki: "Benim ne suçum var! Ben başkasının günahının bedelini ödüyorum!" Nasıl güldük, anlatamam. Kaç kişi varsa orada, katıldık gülmekten...

— Ah Timofeyevna, o kızıl sakallı dediğin bendim; onu saçlarından tutup ben uzaklaştırdım senden. Ev sahibiyse önceki gün geldi, epey bir sövüp saydı size; olayları karıştırıyorsun!

— Dur bakayım, evet, gerçekten karıştırdım; o sendin belki. İyi ama niye boş şeyler tartışıyoruz ki; önemli olan birinin saçından çekip sürümesi onu... kim olduğu fark etmez,–gülmeye başladı.

Şatov kolumdan dürterek:

— Gidelim, –dedi.– Avlu kapısı gıcırdadı. Bizi burada görürse onu yine döver.

Gerçekten de, biz daha merdivenlerden bir üst kata çıkmadan, kapıdan sarhoş naraları, küfürler gelmeye başladı. Şatov beni içeri itti, kendi de girip kapıyı kilitledi.

— Olay çıkmasın istiyorsanız, bir dakika kadar burada oturun. Nasıl da domuz yavrusu gibi bağırıyor, herhalde ayağı yine eşiğe takıldı; her seferinde orada yere yapışır.

Ancak olay çıkmasını yine de önleyemedik.

VI

Şatov kapıya yapışmış, merdivenlere kulak kabartıyordu ki birden geriye sıçradı.

— Buraya geliyor! Biliyordum! –diye söylendi öfkeyle.– Gece yarısından önce düşmez yakamızdan.

Birkaç şiddetli yumruk indi kapıya. Yüzbaşının feryadı duyuldu dışarıdan:
— Şatov, aç kapıyı! Şatov, dostum!..
Sana güler yüzle geldim dostum,
Güneşin doğuşunu anlatmaya,
Cayır... cayır yanan ışıklarıyla
İflahını kes... kesişini ormanın.
Anlatmak için sana nasıl uyandığımı,
Şeytan alsın canını, o dal... dalların altında...
Uyanır gibi tıpkı, hah-ha, değneklerin altında!
Kuşlar... su, su diye yalvarıyor.
Ben de susadım demeye geldim sana,
Susadım da... ne içmeli, bilmem ki dostum?
Şu saçma, aptalca merakın canı cehenneme! Şu dünyada yaşamak güzel şey be Şatov!
— Sakın karşılık vermeyin! –diye fısıldadı Şatov bana.
— Aç şunu! Biliyor musun, kavga-dövüşten daha yüce şeyler de var insanlar arasında... an gelir, soylu, onurlu bir insan... Şatov, ben iyi biriyim; bak, senden rica ediyorum... Şatov, siyasi bildirilerin canı cehenneme, ha?
Bir sessizlik oldu.
— Anlamıyorsun eşek herif, aşığım ben! Kendime frak aldım, baksana aşk frakı, tam on beş papel saydım; yüzbaşı aşkı sosyete adabı gerektirir... –Birden kapıyı şiddetle yumruklayarak, yabanıl bir sesle böğürür gibi bağırdı:– Açsana şu kapıyı be!
Ansızın Şatov da ulur gibi:
— Cehennem ol! –diye bağırdı.
— Kö-ö-öle! Toprak kölesi! Kız kardeşin de köle! Hem de hırsız!
— Ya sen? Kız kardeşini satan adam!
— Yalan! İftiraya uğradım ben! İstesem tek bir açıklamayla... o kadının kim olduğunu biliyor musun?
Şatov merakından kapıya âdeta yapıştı:
— Kim?
— Söylesem anlar mısın acaba?
— Söyle anlarım. Kim?

— Korkmam ben, söyleyebilirim! Herkesin içinde her şeyi söyleyebilirim!

Şatov onu kışkırtmaya çalışarak:

— Sanmam, o yürek yok sende! –dedi, bana da dinlemem için işaret etti.

— Söyleyemem mi?

— Bence söyleyemezsin!

— Demek söyleyemem?

— Efendinin kırbacından korkmuyorsan söyle! Ödleğin birisin sen, bir de yüzbaşıyım diye geçiniyor!

Yüzbaşı heyecanlı, titreyen bir sesle kekelemeye başladı:

— Ben... ben... o kadın... o...

Şatov kulağını kapıya yapıştırdı:

— Evet?

En az yarım dakika süren bir sessizlik oldu. Sonunda:

— Alçak herif! –diye gürleyen yüzbaşı bir semaver gibi soluya soluya ve her basamakta takılarak paldır küldür merdivenlerden inmeye başladı.

Şatov kapıdan çekildi:

— Çok kurnaz! Sarhoşken bile laf çıkmıyor ağzından!

— Olay nedir? Ne söyleyecekti? –diye sordum.

Şatov sus anlamında elini havaya kaldırdı, kapıyı açıp uzunca bir süre merdivenleri dinledi, hatta bir iki basamak aşağı inip sonra döndü.

— Ses seda kesilmiş... Bu akşam sopa yok... Yıkılıp kaldı besbelli! Hadi siz de gidin artık.

— Baksanıza Şatov, şimdi bütün bu olup bitenlerden ne sonuç çıkarmalıyım?

— Ne isterseniz onu çıkarın! –dedi yorgun, bezgin, iğrenir gibi ve yazı masasının başına geçti.

Çıktım. Olmayacak bir düşünce zihnimde kendine gitgide daha sağlam bir yer edinerek şekilleniyordu. Yarının sıkıntısı çökmüştü içime.

VII

Bu “yarın”, yani Stepan Trofimoviç’in yazgısının geri dönülmez biçimde belirleneceği pazar günü, anlattığım öykünün en unutulmaz günlerinden biriydi. Bir sürprizler günü oldu o pazar; pek çok eski düğümün çözüldüğü, pek çok da yeni düğümün atıldığı, aynı zamanda sert ve umulmadık açıklamalarla yeni bilinmezliklerin günü oldu. O sabah okurların da artık bildiği gibi, bizzat kendisinin isteğine uyarak Varvara Petrovna’nın evine yapacağı ziyarette dostuma eşlik etmek zorundaydım. Öğleden sonra saat üçteyse Lizaveta Nikolayevna’ya gitmek zorundaydım: Ona hem bir bilgi (ne bilgisi, ben de bilmiyordum) vermek, hem de kendisine yardım (hangi konuda, ne yardımıysa artık) etmek zorundaydım. Ne var ki olaylar hiç kimsenin öngörmediği bir biçimde gelişti ve gün, akıl almaz rastlantıların günü oldu bir bakıma.

Stepan Trofimoviç’le birlikte önceden kendisinin belirlediği gibi saat tam on ikide kapısını çaldığımızda henüz sabah ayininden dönmemiş olduğu için Varvara Petrovna’yı evinde bulamamızla başladı her şey. Zavallı dostum öyle karışık, daha doğrusu karmakarışık bir haldeydi ki bu terslik onun altüst olmasına yetti, salonda bir koltuğa yığılıverdi. Ona bir bardak su uzattım ama yüzünün kireç gibi olmasına ve ellerinin de titremesine karşın gururla, büyük bir ağırbaşlılıkla geri çevirdi suyu. Bu arada hemen belirteyim: O gün olağanüstü şık giyimliydi: Ancak balolarda giyilebilecek işlemeli beyaz patiska gömleğine beyaz bir kravat bağlamıştı; elinde tuttuğu şapkası da saman sarısı eldivenleri de yepyeniydi; hafif bir koku bile sürmüştü. Tam oturmuştuk, bir uşak Şatov’u aldı içeri; onun da resmen çağrıldığı açıktı. Stepan Trofimoviç yerinden doğrularak ona elini uzatmıştı ki, Şatov her ikimize de dikkatli bir bakış attıktan sonra, köşeye gidip orada bir koltuğa oturdu ve bize başıyla olsun selam vermedi. Stepan Trofimoviç yine korkuyla bana baktı.

Birkaç dakika tam bir sessizlik içinde oturduk. Stepan Trofimoviç bir ara eğilip bana bir şeyler fısıldadıysa da, tam duyamadığım için söylediklerinden hiçbir şey anlamadım. Uşak masada bir şeyleri düzeltmek, daha doğrusu bizlere bakmak için yeniden içeri girdi. Şatov birden adama dönerek oldukça yüksek sesle:

— Aleksey Yegorıç, –dedi,– acaba Darya Pavlovna’yla birlikte mi gittiler?

Aleksey Yegorıç ders verir bir edayla ve son derece ağırbaşlı:

— Varvara Petrovna katedrale yalnız gittiler efendim, –dedi.– Darya Pavlovna üst katta odalarındalar, biraz rahatsızlar kendileri.

Zavallı dostumun kaygı dolu, kaçamak bakışlarını yine üzerimde hissedince başımı çaresiz öte yana çevirmek zorunda kaldım. Birden dışarıdan bir araba sesi geldi, evin içinde başlayan belli belirsiz bir hareketlilik ev sahibesinin eve döndüğünü anlattı. Üçümüz de koltuklarımızdan fırladık ama hemen sonra yine beklenmedik bir durumla karşılaştık: Birden fazla ayak sesi, ev sahibesinin yalnız dönmediğinin işaretiydi; doğrusu bu biraz tuhaf bir durumdu, çünkü buluşma için bize bu saati veren kendisiydi. Son sürprizse çok hızlı, neredeyse koşarcasına yürüyen birinin ayak seslerini duymamız oldu; bunun Varvara Petrovna olması pek mümkün değildi. Ne var ki bir anda Varvara Petrovna daldı salona, müthiş heyecanlıydı, soluk almakta zorlanıyordu. Ondan biraz sonra ama ondan çok daha sessiz, sakin bir şekilde Lizaveta Nikolayevna girdi içeri... hem de Marya Timofeyevna Lebyadkina'yla el ele tutuşmuş olarak! Düşümde görsem inanamayacağım bir durum!

Bu beklenmedik gelişmeyi açıklayabilmek için bir saat öncesine dönmem ve Varvara Petrovna'nın katedralde yaşadığı olağanüstü bir olayı açıklamam gerek.

Önce: O gün neredeyse bütün kent, daha doğrusu kentimizin kaymak tabakası ayindeydi. Valinin karısının kentimize geldiğinden bu yana o gün kiliseyi ilk kez onurlandıracağı duyulmuştu. Bu arada yine belirtmem gerekir ki kendisinin "serbest düşünceli" ve "yeni kurallar"dan yana biri olduğu yolunda da söylentiler dolaşıyordu. Öte yandan kendisinin o gün oraya olağanüstü şık giyinip geleceğini bildikleri için kentimizin bütün kadınları da en gösterişli kıyafetlerini giyip gelmişlerdi. Bir tek Varvara Petrovna son dört yıldır hep olduğu gibi üzerindeki siyah, sade giysisiyle son derece alçakgönüllüydü. Salona girince solda, ilk sıradaki yerini aldı, üniformalı bir uşak diz çökeceği yere küçük bir kadife yastık bıraktı, kısacası her şey her zamanki gibiydi. Ama ayin boyunca kendisinin pek bir coşkulu dua ettiği dikkatleri çekti, hatta daha sonra olanlar anımsandığında gözlerinin yaşlanmış olduğu bile ileri sürüldü. Sonunda ayin bitti, başpapazımız Peder Pavel görkemli vaazına başladı. Bizde onun vaazları

çok sevilir, önemsenirdi. Bunları bastırmasını söyleyenler oldu kendisine, ama o bir türlü cesaret edemedi. Bu kez vaazını nedense uzunca tutmuştu.

İçeride vaaz devam ederken drojki denilen eski model, hanımların ancak arabacının kuşağına tutunarak yan oturabildikleri, buna karşın araba giderken rüzgâr altındaki bir ot sapı gibi sallanıp durdukları küçük, hafif, bizim buralarda hâlâ çok rastlanan kiralık bir araba katedrale yaklaşıp köşede durdu, çünkü ana kapının önünü özel arabalar, hatta jandarma kapatmıştı. Arabadan inen kadın arabacıya dört gümüş kapik verdi.

Arabacının yüz ifadesini gören kadın:

— Az mı buldun Vanya? –dedi, sonra da yakınır gibi ekledi:– Bütün param bu!

Vanya, “senin gibisinin kalbini kırmak günahtır” dercesine baktı, sonra boş ver anlamında elini sallayarak:

— Haydi, uğurlar olsun! Zaten pazarlık da etmemiştik, –dedi, deri para kesesini koynuna attı, atını dürtüp oradaki arabacıların alaylı bakışları arasında hızla uzaklaştı. Alaycı, hatta şaşkın bakışlar, efendilerinin çıkışını bekleyen uşak ve arabacı kalabalığını yararak katedral kapısına doğru ilerleyen kadına da eşlik etti. Böyle bir kadının birden yol ortasında bitivermesi gerçekten de herkes için sıradışı, beklenmedik bir durumdu. Hastalıklı denecek kadar zayıftı kadın, hafif topallıyordu ve yüzüne çok miktarda düzgün, allık sürmüştü; uzun boynu bütünüyle açıktaydı, güneşli olmasına karşın bu rüzgârlı, soğuk eylül gününde koyu renk eski bir entariden başka ne atkı, ne şal, ne manto vardı üzerinde. Başı açıktı, ensesinde küçücük bir topuz yaparak topladığı saçlarına sağ yandan bayramlarda melek tasvirlerini süslemekte kullanılan yapma güllerden birini iliştirmişti. Dün Marya Timofeyevna’nın odasında otururken köşedeki kutsal tasvirlerin altında, başında böyle kâğıt güllerden yapılma bir taç bulunan bir melek gözüme ilişmişti. Kadın gerçi bakışları yerde, ağırbaşlı bir havayla yürüyordu, ama bir yandan da neşeli, kurnaz bir gülümseme seçiliyordu yüzünde. Bir anlık bir duraksaması belki katedrale girmesine izin verilmemesiyle sonuçlanabilirdi, ama o usulca içeri süzülüverdi ve tapınağa girince de kimsenin dikkatini çekmeden ön sıralara kadar ilerledi.

Vaazın ortalarına gelinmişti; kiliseyi dolduran büyük kalabalık yoğun bir dikkatle ve çıt çıkarmadan konuşmayı dinliyordu, ama yine de birkaç göz

merak ve şaşkınlıkla içeri girene doğru kaydı. Berikiyse kürsünün önüne gelince diz çöküp düzgünlü, allıklı yüzüyle secdeye kapandı, uzunca bir süre öyle kaldı, ağladığı belliydi, ama sonra başını kaldırıp ayağa kalkınca hemen kendine geldi, eski şen haline döndü. Bakışlarını çevredeki yüzler üzerinde neşeyle ve büyük bir keyifle gezdirdi; o arada katedralin duvarlarına baktı; bazı hanımlara, daha iyi görebilmek için parmak uçlarında yükselerek pek bir dikkatle baktı, hatta tam iki kez de güldü; kıkırdamayı andıran bu gülüşü doğrusu pek tuhaftı. Sonunda vaaz bitti, haç getirildi. Haça doğru ilk yürüyen valinin karısı oldu, ama daha iki adım bile atmadan, önünde hiç kimse yokmuş, olanları da görmüyormuş gibi dosdoğru haça doğru ilerleyen Varvara Petrovna'ya yol vermek için durdu. Valinin karısının bu sıradışı kibarlığında kuşkusuz çok zekice bir iğneleme vardı; en azından herkes böyle anladı, Varvara Petrovna da böyle anlamış olmalıydı; yine de kararlılığında en ufak bir sarsılma olmadan ve yine kimseleri görmeden azametle yürüyüp dudaklarını haça bastırdı, hemen sonra da çıkışa doğru yürüdü. Kalabalık zaten kendiliğinden açılıp ona yol vermekteyse de üniformalı bir uşak da önden yürüyüp ona yol açıyordu. Tam kapı eşiğine geldiklerinde avluyu dolduran yoğun kalabalık ilerlemesine engel oldu ve Varvara Petrovna bir an durdu. Tam bu anda da, saçlarının arasına kâğıttan bir gül takmış, tuhaf, sıradışı biri kalabalık arasından fırlayıp Varvara Petrovna'nın önünde diz çöktü. Özellikle de kalabalık içindeyken hiçbir şeyin kolay kolay şaşırtamayacağı Varvara Petrovna sert, azametli bir bakış fırlattı önündeki kadına.

Bu arada lafı hiç uzatmadan belirtmeliyim ki Varvara Petrovna her ne kadar son yıllarda pek elisıkı olmuş, hatta kimilerine göre basbayağı cimrileşmişse de özellikle hayır işleri söz konusu olduğunda paraya hiç acımazdı. Başkentteki yardımseverler derneğinin üyesiydi. Birkaç yıl önce yaşanan son kıtlıkta Petersburg'daki ana komiteye açlık çekenler için beş yüz ruble göndermesi kentimizde herkesin dilindeydi. Son olarak da yeni valinin atanmasından hemen önce ilimiz ve yöresinde yoksul annelere yardıma yönelik yerel bir kadınlar komitesi kurmak için kolları sıvamıştı. Adını duyurmak istiyor diye suçlamışlardı onu, ama Varvara Petrovna o kendine özgü inadı ve kararlılığıyla neredeyse tüm engelleri aştı; derneğin kurulması an meselesiydi, hatta başlangıçtaki düşünce önderin hayranlık

verici zekâsıyla çok daha kapsamlı, çok daha geniş boyutlar almıştı: Artık Moskova'dakine benzer bir dernek kurmayı ve çalışma alanını da bütün Rusya'ya yaymayı düşlüyordu. Ama işte valinin beklenmedik bir şekilde değişivermesi bütün işleri bir anda durdurmuştu. Söylentilere bakılırsa yeni valinin karısı böyle bir derneğin pratikte hiçbir yararının olmayacağına ilişkin yüksek tabaka arasında birkaç iğneleyici, keskin, ama bundan da önemlisi tam yerini bulan ustalıklı birkaç laf sokuşturmuş, bunlar da kuşkusuz bire bin katılarak Varvara Petrovna'ya ulaştırılmıştı. İnsanın yüreğinden geçenleri elbet yalnızca Tanrı bilir ama ben Varvara Petrovna'nın o anda katedral kapısının önünde dururken, az sonra valinin karısının, onun ardından da bütün ötekilerin katedralden çıkmak için yanından geçeceklerini bildiğinden, "Hayırseverliklerimin kendimi öne çıkarmak için olduğu yolunda yumurtladığı herzelerin de, aklından geçen bütün o fesatlıkların da umurumda olmadığını varsın kendi gözleriyle görsün! Ötekiler de görsünler!" diye düşünerek sevinç içinde durduğu kanısındayım.

Varvara Petrovna, önünde diz çöken dilenci kılıklı kadına dikkatle bakarak:

— Ne oldu tatlım, ne istiyorsunuz? –diye sordu.

Kadın müthiş ürkmüş, utanmış, ama aynı zamanda müthiş bir saygıyla bakıyordu ona. Sonra birden yine o kıkırdamayı andıran, tuhaf gülüşü duyuldu.

Varvara Petrovna sorgu dolu, buyurgan bakışlarını çevredekiler üzerinde gezdirdi:

— Ne bu? Kim bu böyle?

Kimse karşılık vermedi.

— Bahtsız mısınız? Bir şeye mi ihtiyacınız var?

— Benim ihtiyacım... –dedi "bahtsız", heyecandan titreyen bir sesle– Yani ben buraya yalnızca sizin elinizi öpmek için geldim –sonra yine kikirdedi. Çocukların bir şey isteyecekleri zamanki göze girmek isteyen bakışlarıyla Varvara Petrovna'nın elini tutmak için uzandı, ama sonra korkup birden elini geri çekti.

— Yalnız bunun için geldiniz demek? –dedi Varvara Pet-rovna üzgün bir gülümsemeyle. Aynı anda da cebinden sedef para çantasını çıkararak

içinden aldığı on rublelik bir banknotu önündeki yabancı kadına uzattı. Kadın aldı parayı. Varvara Petrovna çok ilgilenmişti kadınla, onu sıradan bir dilenci gibi görmediği belliydi.

— Gördün mü, tam on ruble verdi? –dediği duyuldu kalabalıktan birinin.

— Lütfen elinizi verin, –dedi yabancı kadın rüzgârın uçurmaması için sol elinin parmaklarıyla ucundan yakaladığı on rubleliği sıkı sıkıya tutarak. Varvara Petrovna'nın nedense hafifçe kaşları çatıldı, ciddi, hatta sert bir ifadeyle elini uzattı; kadın perestişe varan bir saygıyla eli öptü. Minnet dolu bakışlarında sevinç, coşku ışıltıları belirdi. Tam bu anda ardında bir sürü hanım ve memur kalabalığıyla valinin karısı geldi yanlarına; kapı önü sıkışık olduğu için ister istemez bir an durmak zorunda kaldı, ötekiler de durdular.

Varvara Petrovna:

— Titriyorsunuz, üşüyor musunuz yoksa? –dedi ve mantosunu fırlattığı gibi (uşağı havada yakaladı mantoyu) oldukça değerli siyah şalını omzundan çekip aldı ve önünde hâlâ diz çökmüş duran ricacı kadının çıplak boynuna kendi elleriyle sardı.

— Kalkın artık, hadi kalkın lütfen, rica ediyorum! –dedi, kadın kalkınca:– Nerede oturuyorsunuz? –diye sordu, sabırsız bakışlarını yine kalabalıkta gezdirdi:– Yok mu nerede oturduğunu bilen?

Yalnız şimdi daha farklı bir kalabalık vardı karşısında: Hepsi sosyeteden, tanıdığı kişilerdi. Sahneyi kimi tam bir şaşkınlıkla, kimi hiç masum sayılmayacak bir merakla ve bir rezalet çıkmasını bekleyerek izliyordu; aralarında alaylı alaylı gülmeye başlayanlar bile vardı.

Varvara Petrovna'nın sorusuna sonunda iyi yürekli bir vatandaştan yanıt geldi, herkesin saygı duyduğu tüccar Andreyev'di galiba; gözlüklü, ak sakallı bir adamdı, üzerinde Rus giysileri vardı, silindir şapkasını elinde tutuyordu:

— Lebyadkinler bunlar efendim. Filippov'un evinde otururlar, Bogoyavlenskaya Sokağı'nda.

— Lebyadkin mi? Filippov'un evi mi? Böyle bir şey duymuştum sanki... Teşekkürler Nikon Semyonıç, ama kim bu Lebyadkin?

— Dediğine bakılırsa yüzbaşıymış ama nasıl demeli, pek ne yapıp ettiğini bilen biri değil gibi. Bu da onun kız kardeşi galiba. –Sonra sesini alçaltıp

Varvara Petrovna'nın yüzüne anlamlı anlamlı bakarak:– Bir yolunu bulup evden kaçmış olmalı, –dedi.

— Anlıyorum; teşekkürler Nikon Semyonıç. Siz tatlım, Bayan Lebyadkina mısınız?

— Hayır, Lebyadkina değilim ben.

— O zaman belki kardeşiniz Lebyadkin'dir?

— Kardeşim Lebyadkin.

— Bakın ne yapacağız; ben sizi tatlım, yanıma alacağım ve bize gideceğiz; sonra sizi götürüp evinize bırakırlar; benimle gelmek ister misiniz?

Bayan Lebyadkina sevincinden el çırparak:

— Ah, isterim, isterim! –dedi.

— Teyze, teyze! Beni de alın, ben de size gelmek istiyorum!

Lizaveta Nikolayevna'nın sesiydi bu. Kiliseye valinin karısıyla birlikte gelmişti, Praskovya İvanovna ise o sırada doktor tavsiyesiyle araba gezintisindeydi; kendisini eğlendirmesi için yanına Mavrikiy Nikolayeviç'i de almıştı. Liza valinin karısını bırakıp doğruca Varvara Petrovna'nın yanına koştu.

— Yanımda olman beni hep mutlu eder tatlım, bunu bilirsin. Ama annen ne der sonra? –diye azametli bir eda ile başladı Varvara Petrovna, ama Liza'nın aşırı heyecanını fark edince ne diyeceğini şaşırdı, öylece kalakaldı.

Liza onu yanaklarından öperek:

— Teyze, teyzeciğim, kesinlikle ben de sizinle gelmeliyim, –dedi.

— Mais qu'avez-vous donc, Lise![107] –dedi valinin karısı aşırı şaşırmış şekilde.

— Ah chère cousine,[108] bağışla tatlım; teyzeme gidiyorum! –dedi Liza tatsız bir şaşkınlık yaşamakta olan chère cousine'ine dönüp yanağından çabuk çabuk iki kez öperek.

— Mamana da söyleyin, gelip beni teyzemden alsın; maman bugün size uğramak niyetindeydi, kesin uğrayacak, sabah kendisi söylemişti, ama ben size iletmeyi unuttum, suç bende, lütfen kırılmayın Julie... chère cousine… Teyzeciğim, ben hazırım!

Sonra Varvara Petrovna'nın kulağına eğilerek usulca:

— Beni almadan giderseniz, arabanızın ardından bağıra bağıra koşarım! –dedi, bereket versin bunu kimse duymadı.

Varvara Petrovna bir adım gerileyip deli kıza dikkatle baktı. Bu bakış sorunu kökten çözmüştü: Liza'yı yanına almaktan başka çaresi yoktu!

— Buna artık bir son vermeli! –sözleri döküldü ağzından usulca; sonra herkesin duyacağı şekilde:– Tamam, seni de alıyorum Liza, –dedi, sonra:– Tabii Yuliya Mihaylovna'nın da buna bir itirazı yoksa?.. –diyerek içten, saf, ama yine de gururlu bir ifadeyle valinin karısına döndü.

— Olur mu öyle şey! Onu bu zevkten mahrum bırakmak istemem, –dedi valinin karısı, sonra sevecenlikle gülümseyerek:– Kaldı ki... –dedi,– şu omuzcuklarımızın üzerinde ne fantastik, ne hükmetme heveslisi kafacıklar taşıdığımızı ben kendimden biliyorum. –Pek hoş, büyüleyici bir gülümseme belirdi valinin karısının yüzünde.

Varvara Petrovna incelikli, ama gururlu bir selam vererek:

— Çok teşekkürler! –dedi.

Kapıldığı hoş heyecandan yüzü kızaran Yuliya Mihaylovna:

— Benim açımdan işin en hoş yanı, –diye kekeledi,– onun sizinle birlikte olmanın hazzını yaşamasının yanı sıra, Liza'nın şu anda çok hoş, nasıl desem, yüce bir duyguyu, acıma duygusunu ("bahtsız"a bir göz attı), üstelik de tam tapınağımızın kapısında yaşamakta olmasıdır...

Varvara Petrovna azametli bir edayla onayladı onu:

— İnsana onur kazandıracak bir düşünce!

Yuliya Mihaylovna hızla elini uzattı, Varvara Petrovna tam bunu bekler gibi uzatılan ele parmaklarıyla şöyle bir dokundu. Genel izlenim olumluydu, bütün bunlara tanık olanlardan kimilerinin yüzü hoşnutlukla ışıdı, bazı yüzlerde yaltak, yılışık gülüşler belirdi.

Kısacası, Varvara Petrovna'yı küçümseyenin ve ona bugüne dek bir ziyarette bulunmayanın Yuliya Mihaylovna olmadığı, tam tersine "geri çevrilmeyeceğini bilse ziyaret için yayan yollara düşmeye hazır Yuliya Mihaylovna'yı belli bir çizginin gerisinde tutanın" Varvara Petrovna olduğu böylece apaçık ortaya çıkmış ve bunu bütün kent öğrenmiş oldu. Varvara Petrovna'nın itibarını müthiş artırdı bu olay.

— Oturun tatlım, –dedi Varvara Petrovna yanlarına gelen arabayı Matmazel Lebyadkina'ya göstererek. "Bahtsız" sevinçle atıldı arabanın

kapısına, uşak kucaklar gibi bir hareketle arabaya binmesine yardım etti.

— Ah! Topallıyorsunuz siz! –diye haykırdı Varvara Petrovna yüzü dehşete kapılmış gibi bembeyaz kesilerek. (Bu herkesin dikkatini çekmişti ama nedenini kimse anlayamadı...)

Araba hareket etti. Varvara Petrovna'nın evi katedrale çok yakındı. Liza'nın daha sonra bana anlattığına göre hepi topu üç dakika kadar süren yolculuk boyunca Lebyadkina isterik bir şekilde gülmüş durmuş; Varvara Petrovna ise, Liza'nın sözleriyle "hipnotize olmuş gibi" öylece kalakalmış.

107 Ama neyiniz var Lise! (Fr.)

108 Sevgili kuzinim (Fr.)

Beşinci Bölüm

Akıllı Yılan

I

Varvara Petrovna çıngırağın ipini çekti ve kendini pencere önündeki koltuğa bıraktı.

— Şuraya oturun tatlım, –dedi Marya Timofeyevna'ya odanın ortasındaki büyük yuvarlak masanın önünde bir yer göstererek.– Stepan Trofimoviç bu ne demek oluyor? İşte, işte şu kadına bir bakın ve söyleyin: Bu ne demek oluyor!

— Ben... ben... –diye kekelemeye başladı Stepan Trofimoviç.

Ama o anda uşak girdi içeri.

— Bir fincan kahve! Ama hemen! Olabildiğince çabuk! Araba da kapının önünde beklesin!

Stepan Trofimoviç:

— Mais, chère et excellente amie, dans quelle inquié-tude...[109] –dedi bitkin bir sesle.

Marya Timofeyevna heyecanla ellerini çırparak:

— Ah Fransızca, Fransızca! –dedi.– Yüksek sosyeteye girdiğimiz hemen anlaşılıyor! –Esrik bir halde Fransızca sohbet dinlemeye hazırlandı. Varvara Petrovna neredeyse korku dolu gözlerle baktı ona.

Hepimiz sessizce düğümün çözülmesini bekliyorduk. Şatov hep yere bakıyordu; Stepan Trofimoviç ise her şeyin suçlusuymuş gibi müthiş bir

şaşkınlık içindeydi; şakaklarında ter tanecikleri belirmişti. Liza'ya bir göz attım (köşede, Şatov'la neredeyse yan yana oturuyordu): Bakışları Varvara Petrovna'yla topal kız arasında gidip geliyor, bir ona bir ötekine bakıyordu. Dudaklarında bir gülümseme donup kalmıştı ama hiç iyiye yorulacak bir gülümseme değildi. Varvara Petrovna da görmüştü bu gülümsemeyi. Bu arada Marya Timofeyevna kendini kaptırmış, büyük bir keyifle ve hiçbir sıkılganlık duymadan Varvara Petrovna'nın harika salonunu izliyor, mobilyalara, halılara, duvarlardaki resimlere, tavandaki çok eski işlemelere, köşedeki büyük bronz haça, porselen lambaya, albümlere, masa üzerindeki biblolara bakıyordu. Birden Şatov'a baktı:

— A, sen de burada mıydın Şatuşka! –diye bağırdı neşeyle gülümseyerek.– Seni ne zamandır görüp duruyorum ama kendi kendime yok o değildir, burada ne işi var onun diyordum!

Varvara Petrovna derhal Şatov'a döndü:

— Bu kadını tanıyor musunuz?

— Tanırım, –diye mırıldandı Şatov, sandalyesinden kalkacakmış gibi yaptı ama kalkmadı.

— Hakkında ne biliyorsanız, hemen anlatın lütfen.

— Ne bileceğim... –diyerek duraksadı Şatov, sonra da anlamsızca sırıttı.– Kendiniz de görüyorsunuz...

— Ne görüyorum? Hadi söyleyin artık bir şeyler!

— Benim oturduğum evde oturuyor... kardeşiyle birlikte... kardeşi subay.

— Ee?

Şatov yine duraksadı.

— Anlatmaya değmez... –diye mırıldandı ve bu kez kesin olarak sustu. Hatta kendi kararlılığından hafifçe kızardı.

— Sizden başka ne beklenebilir ki! –dedi büyük bir öfkeyle Varvara Petrovna. Hemen herkesin bir şeyler bildiğini, ancak ondan çekindikleri için sorularına kaçamak yanıtlar verdiğini artık apaçık anlamıştı; ondan bir şeyler gizledikleri kesindi.

Uşak girdi ve küçük bir gümüş tepside özel olarak istenen kahveyi getirdi ama Varvara Petrovna'nın bir baş işaretiyle elinde tepsi Marya Timofeyevna'ya yöneldi.

— Demin çok üşüyordunuz tatlım; hemen için de ısının!

— Merci, –Marya Timofeyevna kahveyi aldı, alır almaz da gülmeye başladı; uşağa merci demesine gülüyordu. Ama Varvara Petrovna’nın öfkeli bakışlarını görünce fincanı korkuyla masaya koydu.

— Bana kızmadınız ya teyze? –dedi uçarı bir maskaralıkla.

Varvara Petrovna irkildi, oturduğu koltukta dimdik oldu:

— Nee? Nereden teyzeniz oluyormuşum sizin? Bu da nereden çıktı?

Kesinlikle böyle bir tepki beklemeyen Marya Timofeyevna nöbet geçiriyormuşçasına titremeye başladı: Bütün vücudu hafif hafif kasılıyordu; koltuğunun arkasına yapışıp kalmıştı. Gözlerini kocaman açarak:

— Ben... size böyle demem gerekiyor sandım... –diye kekeledi.– Liza böyle seslendi demin size...

— Ne Liza’sı?

Marya Timofeyevna parmağıyla Liza’yı göstererek:

— İşte bu küçükhanım... –dedi.

— Demek Liza oldu bile?

— Demin siz de Liza dediniz ona, –dedi Marya Timofeyevna, kendine güveni daha bir gelmiş gibiydi; belli belirsiz gülümsedi:– Aynı onun gibi güzel bir kız gördüm düşümde!

Varvara Petrovna birkaç saniye düşündü, bir parça rahatladı, hatta Marya Timofeyevna’nın son sözleri üzerine hafifçe gülümsedi. Beriki hemen yakaladı onun yüzündeki hafif gülümsemeyi; yerinden kalktı, topallayarak, ürkek adımlarla onun yanına geldi ve az önce Varvara Petrovna’nın omuzlarına sardığı siyah şalı çıkartarak:

— Buyurun, –dedi.– Geri vermeyi unutmuşum. Kabalığımı bağışlayın lütfen.

— Lütfen o şalı derhal omuzlarınıza sarın; sizindir artık o! Yerinize oturup kahvenizi için ve benden de lütfen korkmayın artık tatlım... sakin olun... Sizi anlamaya başlıyorum.

Stepan Trofimoviç bir kez daha:

— Chère amie... –diye başlayacak oldu.

— Ah Stepan Trofimoviç, bir siz eksiktiniz! Zaten kafa bırakmadılar, hiç değilse siz insaf edin! Lütfen yanınızdaki çıngırağı çalar mısınız, hizmetçi odasınınkini?

Bir sessizlik oldu. Varvara Petrovna'nın kuşkulu, sinirli bakışları tek tek hepimizin üzerinde dolaşıyordu. En sevdiği hizmetçisi Agaşa içeri girdi.

— Cenevre'den aldığım kareli şalımı getirsene... Darya Pavlovna ne yapıyor?

— Kendileri pek iyi değiller efendim.

— Buraya gelmesini söyle. Kendini iyi hissetmiyorsa bile gelmesini rica ettiğimi söyle.

Bu sırada yan odadan az önce olduğu gibi birtakım sesler duyuldu: Ayak sesleri, konuşmalar... sonra birden kapı açıldı ve eşikte soluk soluğa kalmış, "sinirleri altüst olmuş" Praskovya İvanovna göründü. Mavrikiy Nikolayeviç kolundan tutarak ona destek oluyordu. Birikmiş öfkelerini bir anda boşaltmak isteyen bütün zayıf, sinirli kadınlar gibi tiz bir sesle:

— Ah Tanrım, güçbela da olsa geldim! –diye bağırdı.– Liza, deli kız! Nedir bu annene ettiklerin! Varvara Petrovna, buraya kızımı almak için geldim!

Varvara Petrovna ona göz ucuyla şöyle bir baktı, karşılamak için yerinde hafifçe doğruldu, sıkıntısını belli etmemeye çalışarak:

— Merhaba Praskovya İvanovna, –dedi,– Lütfen otur. Haberim vardı geleceğinden.

II

Praskovya İvanovna için sürpriz değildi böyle bir karşılama. Varvara Petrovna eski enstitü arkadaşına çocukluk yıllarından bu yana hep böyle zalimce davranır, dostluk görüntüsü altında onu neredeyse küçümserdi. Ama bu kez durum değişik gibiydi. Daha önce de şöyle bir değinip geçtiğim gibi, son günlerde iki aile arasında tam bir uçurum oluşmuştu. Bu kopuşun nedenleri Varvara Petrovna açısından şimdilik tam bir giz olduğu için haklı olarak bu duruma çok içerliyordu, ama asıl onur kırıcı bulduğu şey Praskovya İvanovna'nın ona karşı pek de olağan sayılamayacak bir biçimde burnunun büyümesi, pek yükseklerden bakmaya başlamasıydı. Varvara Petrovna elbette müthiş kızıyordu bu duruma; o arada kulağına

ulaşan birtakım tuhaf söylentiler de belirsizlikleriyle tepesini attırıyordu. Varvara Petrovna en son diyeceğini en başta söyleyen, açıksözlü bir kadındı. Gizli kapaklı işlere hiç gelemez, çarpışacaksa bunu açıkça yapar, işin uzayıp durmasını değil, bir hamlede bitmesini isterdi. Sonuçta bu iki kadın beş gündür birbirlerini görmüyordu. Son ziyaret Varvara Petrovna tarafından gerçekleştirilmiş ve Drozdovlar'dan ("Drozdov mudurlar nedirler!") kırgın, şaşkın ayrılmıştı. Şunu kesin bir dille söyleyebilirim ki Praskovya İvanovna buraya, Varvara Petrovna'nın kendisini görür görmez nedense çok korkacağına saf bir inanç duyarak gelmişti; yüzüne şöyle bir bakmak yeterdi bunu anlamak için. Ama karşısındakilerin kendisine aşağılanmış gözüyle baktıklarından en ufak bir kuşku duymaya görsün, Varvara Petrovna'nın içinde derhal kibir cinlerinin en küstahı dizginleri ele geçiriverirdi. Praskovya İvanovna'ya gelince, insanların kendilerini aşağılamalarına ses çıkarmadan katlanan bütün zayıf yaratılışlılar gibi şartların kendi lehine döndüğünü anlamasıyla birlikte inanılmaz saldırganlaşan bir tipti. Şu anda rahatsız olduğu doğruydu ve hastalık da onu her zamankinden daha sinirli yapmıştı herhalde. Son bir not olarak da şunu ekleyeyim: Bu iki çocukluk arkadaşı arasında o anda şiddetli bir tartışma patlayacak olsa, bizim de yanlarında bulunmamız her ikisinin de umurunda olmazdı; biz yabancı sayılmazdık, hatta neredeyse onların emir ve korumaları altında olan insanlardık. Daha o zamanlardan korkuyla sezdiğim bir şeydi bu benim. Varvara Petrovna'nın içeri girişinden bu yana ayakta olan Stepan Trofimoviç, Praskovya İvanovna'nın çığlıklarını duyunca, tam bir bitkinlikle koltuğa bırakıverdi kendini, bakışlarımı yakalamaya çalışarak kaygılı gözlerini bana dikti. Şatov, anlaşılmaz bir şeyler homurdanarak sandalyesinde sertçe yana döndü. Sanırım çıkıp gitmek istiyordu buradan. Liza belli belirsiz yerinde doğruldu, ama hemen sonra eski oturuş biçimine döndü, annesinin çığlığına bile göstermesi gereken ilgiyi göstermedi, ama "aksi yaradılışlı" oluşundan değil, görüldüğü kadarıyla çok güçlü, bambaşka bir şeyin etkisi altında olmasındandı. Dalgın dalgın havada bir noktaya bakıyor, Marya Timofeyevna'yla bile ilgilenmiyordu.

III

Mavrikiy Nikolayeviç'in yardımıyla odanın ortasına kadar ilerleyen Praskovya İvanovna masanın yanındaki bir koltuğu göstererek:

— Ah şuraya, –dedi, gösterdiği koltuğa Mavrikiy Nikolayeviç'in yardımıyla oturduktan sonra isterik bir sesle ekledi:– Bilesiniz ki anacığım, bacaklarım böyle sızlamasaydı bir dakikacık bile oturmazdım evinizde!

Varvara Petrovna hafifçe başını kaldırdı, ıstıraplı bir ifadeyle sağ elinin parmaklarını sağ şakağına bastırdı, belli ki şiddetle ağrımaya başlamıştı başı (tic douloureux[110]).

— Niçin oturmayacakmışsın evimde Praskovya İvanovna? Müteveffa kocandan yaşadığı sürece hep içten bir dostluk gördüm. Seninle dersen iki küçük kız olarak gönderildiğimiz enstitüde bebeklerle oynardık.

Praskovya İvanovna boş ver der gibi elini salladı.

— Tam tahmin ettiğim gibi! Ne zaman sitem edecek olsanız, hep enstitüden başlarsınız; her zamanki tuzağınızdır bu sizin. Bana sorarsanız güzel, ama içi boş sözler! Katlanamıyorum artık sizin şu enstitünüze!

— Herhalde sinirlerin çok bozuk bugün; bacakların nasıl? Bak kahveni getirdiler, hadi iç rica ederim... ve şu surat asmaya da bir son ver artık.

— Karşınızda çocuk yok Varvara Petrovna! Kahvenizi falan istemiyorum sizin!

Kendisine kahve sunan uşağa git başımdan der gibi bir işaret yaptı (Bu arada benimle Mavrikiy Nikolayeviç'ten başka kimse kendine tutulan kahveyi almamıştı. Stepan Trofimoviç almış, ama içmeyip sehpaya bırakmıştı. Marya Timofeyevna ikinci bir fincan kahve daha almayı çok istemiş, hatta elini de tepsiye doğru uzatmıştı, ama sonra ne düşündüyse almaktan kibarca vazgeçti; bu hareketinden dolayı kendini takdir etmiş gibiydi.)

Varvara Petrovna, yüzünde çarpık bir gülümsemeyle:

— Ne var biliyor musun dostum Praskovya İvanovna? –dedi.– Sen yine kafanın içinde bir şeyler kurup gelmişsin buraya. Ömrünce hep bir şeyler kurdun durdun zaten. Enstitü lafı ettim diye köpürdün... oysa anımsıyor musun, bir gün sınıfa gelip süvari subayı Şablıkin'in seni sevdiğini söylediğine yeminler etmiştin de Madam Lefebure hemen o anda yalanını

ortaya çıkarmıştı. Oysa yalan söylemiyordun, bir tür gönül eğlencesi olarak hayal kuruyordun. Söyle bakalım gene ne kurdun? Bu kez derdin ne, neye bozuldun?

— Madem bu kadar kincisiniz, geçmişi hiç unutmuyorsunuz... o zaman alın size: Siz de enstitüde din derslerimize gelen papaza âşıktınız! Hah-hah-ha!

Hınçlı, hırçın kahkahası öksürüğe dönüştü.

— A-a, demek papazı unutmadın... –nefretle baktı ona Varvara Petrovna. Yüzü yemyeşil olmuştu.

Praskovya İvanovna birden ciddileşti, ağırbaşlı bir havaya büründü:

— Şu anda hiç gülecek halde değilim, –dedi.– Yalnız kızımı rezaletlerinize, hem de bütün kentin gözü önünde, nasıl karıştırırsınız?

Varvara Petrovna gözdağı verircesine dikleşti oturduğu yerde:

— Rezaletlerim mi?

Birden Lizaveta Nikolayevna'nın sesi duyuldu:

— Anne, çok rica ederim sözlerinize dikkat edin!

— Ne dedin sen! –yine ciyak ciyak bağıracak gibiydi Praskovya İvanovna, ama kızının ateş saçan gözlerini görünce sessizce yerine oturdu.

— Ne rezaleti anne! –diye haykırdı Liza.– Nasıl söyleyebilirsiniz böyle bir şeyi? Ben kendim geldim, Yuliya Mihaylovna'dan da izin aldım... Kendisine yardımcı olabilir miyim diye şu bahtsızın durumunu öğrenmek istemiştim.

Praskovya İvanovna kin dolu bir gülümsemeyle:

— "Şu bahtsızın durumu" mu dedin? –diye bağırdı.– Böyle "durum"lara karışmak yakışır mı sana? –Öfkeden kudurmuş bir halle Varvara Petrovna'ya döndü:– Zorbalıklarınızdan bıktık usandık! Ne kadar doğru bilmiyorum, ama bütün kenti avcunuzda oynattığınız söyleniyor. Fakat sizin devrinizin de sonu gelmiş anlaşılan!

Varvara Petrovna koltuğunda yayından fırlamaya hazır ok gibi oturuyordu. On saniye kadar gözlerini kımıltısızca Praskovya İvanovna'nın gözlerine dikti. Tehditkâr bir sükûnetle:

— Dua et aramızda yabancı yok Praskovya –dedi.– Yoksa söylenmeyecek pek çok şey söyledin.

— Ben bazıları gibi sosyete ne düşünür diye korkmam. Gurur görüntüsü altında sosyetenin karşısında yüreği korkudan küt küt atan sizsiniz! Burada yabancı kimsenin bulunmamasına gelince, çok şanslısınız, yabancılar duyacağına onlar duydular konuşmamızı.

— Sen şu son bir hafta içinde daha mı akıllanmışsın?

— Şu son bir hafta içinde ben daha akıllanmadım... bu hafta gerçek ortaya çıktı.

— Ne gerçeği ortaya çıkmış bu hafta? Bana bak Praskovya İvanovna, tepemi attırma benim! Hemen anlat, rica ediyorum senden: Hangi gerçek ortaya çıktı? Ne demek bu?

Praskovya İvanovna parmağıyla Marya Timofeyevna'yı göstererek:

— İşte karşınızda oturuyor gerçek! –diye haykırdı karşısındakini şaşırtabilmek uğruna her şeyi göze alanlara özgü bir kararlılık ve müthiş bir gözü karalıkla. Praskovya İvanovna konuşurken gülümseyerek ve ilgiyle hep ona bakan Marya Timofeyevna, öfkeli konuğun kendisine doğru uzanan parmağını görünce sevinçle gülümsedi, koltuğunda neşeyle kıpırdadı.

— Yüce Tanrım, herkes çıldırdı! –diye haykırdı Varvara Petrovna, bir anda yüzü bembeyaz kesildi ve koltuğun arkalığına doğru yığılıverdi.

Yüzü öylesine solgundu ki herkes yerinden fırladı. Ona ilk atılan Stepan Trofimoviç oldu. Ben de bir iki adım yaklaştım, Liza bile yerinden kalktı, ama koltuğunun yanında kaldı. Ama en çok korkan Praskovya İvanovna'ydı; bir çığlık atıp kalkabildiği kadar yerinden kalktı ve ağlamaklı bir sesle feryadı bastı:

— Varvara Petrovna anacığım, bir salaklık ettim, bağışlayın bu kötülüğümü! Biri hemen su getirsin, çabuk!

Varvara Petrovna'nın bembeyaz dudakları kımıldadı, yavaş yavaş ama son derece kararlı:

— Zırlayıp durma lütfen Praskovya İvanovna... –dedi.– Siz de lütfen açılın beyler, lütfen... su falan da istemem!

Kendini biraz toparlayan Praskovya İvanovna yeniden başladı:

— Varvara Petrovna, aziz dostum, düşünmeden konuştuğum için suçluyum, ne var ki birtakım insan müsveddelerinden gelen şu imzasız mektup bombardımanı sinir diye bir şey bırakmadı bende... madem sizin

hakkınızda yazıyorlar, mektuplarını da size gönderseler ya... benim bir kızım var, cancağızım...

Varvara Petrovna gözleri fal taşı gibi açılmış sessizce ona bakıyor, sözlerini tam bir şaşkınlıkla dinliyordu. Bu esnada sessizce açılan köşedeki kapıda Darya Pavlovna göründü. Bir an durup çevresine bakındı; aşırı heyecanlı halimiz onu şaşırttı. Geleceği söylenmediği için Marya Timofeyevna'yı hemen fark edemedi. İlk Stepan Trofimoviç gördü Daşa'yı, öne doğru bir hamle yaptı, kızardı, sonra nedense oldukça yüksek sesle "Darya Pavlovna!" diye seslendi, bir anda bütün bakışlar yeni gelene yöneldi.

— Darya Pavlovna'nız demek bu! –diye bağırdı Marya Timofeyevna.– Kız kardeşçiğin sana hiç benzemiyor Şatuşka! Böyle bir güzele, hiç "köle Daşka" denilir mi?

Darya Pavlovna o arada Varvara Petrovna'ya yaklaşmış, oturacağı sandalyenin önüne gelmişti, ama Marya Timofeyevna'nın bu bağırışı üzerine durup hızla başını çevirdi, delici bakışları uzunca bir süre divane kızın üzerinde kaldı.

— Otur Daşa, –dedi Varvara Petrovna insanı ürperten bir sakinlikle,– şöyle yakın otur, oturduğun yerden de görebilirsin onu. Tanıyor musun kendisini?

— Onu hiç görmedim, –dedi usulca Daşa, bir an sustuktan sonra ekledi:– Bay Lebyadkin diye birinin hasta kız kardeşi galiba.

Marya Timofeyevna son derece coşkulu:

— Sizi görmeyi, sizinle tanışmayı ne zamandır çok istememe karşın, ben de sizi ilk kez görüyorum canım! –diye bağırdı.– Sizinle tanışmayı çok istedim, çünkü her hareketinizde mükemmel eğitim almış bir insan hali var. Ne var ki benim uşak size sövüp duruyor! Sözde parasını almışsınız onun... hiç olacak şey mi! Sizin gibi eğitimli, sevimli bir insan?– Elini yüzünün önünde salladı, büyük bir heyecanla ekledi:– Siz çok sevimli bir insansınız... sevimlisiniz, sevimlisiniz, sevimlisiniz... bunu size ben söylüyorum!

Varvara Petrovna alabildiğine gururlu:

— Bir şey anlıyor musun? –diye sordu.

— Her şeyi anlıyorum efendim...

— Parayla ilgili sözlerini duydun mu?
— İsviçre'deyken Nikolay Vsevolodoviç'in bunun ağabeyine vermemi rica ettiği paradan söz ediyor olacak...
Bir an sessizlik oldu.
— Bunu senden Nikolay Vsevolodoviç'in kendisi mi rica etti?
— Üç yüz ruble tutarında bir paraydı ve Bay Lebyadkin'e göndermeyi çok istiyordu. Adresini bilmiyordu, tek bildiği yakında buraya, bizim kente geleceğiydi. Bay Lebyadkin geldiğinde kendisine teslim etmemi rica ederek parayı bana verdi.
— Peki kaybolan para hangisi... bu kadın demin öyle bir şey söylüyordu?
— Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum. Yalnız Bay Lebyadkin'in hakkımda "paramın hepsini vermedi" türünden ileri geri sözler ettiği benim de kulağıma geldi, ama hiçbir anlam veremedim buna. Bana verilen üç yüz rubleydi, ben de kendisine üç yüz ruble gönderdim.
Darya Pavlovna iyice sakinleşmişti. Yeri gelmişken belirteyim: O andaki ruh hali ne olursa olsun, bu kızı hiçbir şeyle uzun boylu şaşırtmak, aklını karıştırmak mümkün değildi. Şu anda da bütün sorulara salona girdiği ilk andaki o ani heyecanından uzak, telaşsız, sakin, kesin yanıtlar vermişti; hiç şaşırmamış, duraksamamış ya da suçlu olduğunun düşünülmesine neden olabilecek hiçbir yanlışı olmamıştı. O konuşurken Varvara Petrovna gözlerini onun gözlerinden bir an bile ayırmamıştı.
Bir dakika kadar düşünen Varvara Petrovna, yalnızca Daşa'ya bakmakla birlikte asıl orada bulunanlara seslenerek tam bir kararlılıkla:
— Eğer Nikolay Vsevolodoviç bana hiçbir şey söylemeyip bu işle ilgili ricasını sana iletmişse, böyle davranmak için kendisinin herhalde geçerli nedenleri vardır. Madem bunun benden gizlenilmesine karar verilmiş, o zaman gereksiz bir meraka kapılarak neler olup bittiğini öğrenmek gibi bir hak görmüyorum kendimde. Ama bu olaya senin de karışmış olman bil ki içimi müthiş rahatlatıyor Darya. Ama gördüğün gibi canım, dünyayı yeterince tanımamandan kaynaklanan dikkatsiz bir hareketin oldu, içinde hiçbir kötülük olmasa da, böyle bir alçakla ilişki kurdun. Bu alçağın orada burada laflar yayarak gezmesi sana yaptığın yanlışı göstermiştir umarım. Kimin nesidir elbette öğreneceğim ve korumam altında olduğuna göre de seni koruyacağım. Şimdi artık bütün bunlara bir son vermemiz gerek.

Marya Timofeyevna oturduğu koltuktan ileri doğru uzanarak:

— En iyisi o buraya geldiğinde doğruca uşakların yanına gönderin, –dedi.– Orada tahta peykelerde hizmetçilerle iskambil oynasın, biz burada kahvelerimizi içelim. Belki ona da bir fincan kahve gönderebiliriz ama ondan iğreniyorum!

Başını anlamlı anlamlı salladı.

Marya Timofeyevna'yı dikkatle dinleyen Varvara Petrovna:

— Şu işe artık bir son verelim! –dedi yeniden.– Rica etsem çıngırağın ipini çeker misiniz Stepan Trofimoviç?

Stepan Trofimoviç çıngırağı çaldı, sonra müthiş bir heyecanla ileri doğru atıldı, yüzü kıpkırmızı kesildi ve kekelemeye başladı:

— Ben eğer... eğer... yani bu iğrenç olayı ben de duydum... yani bu iftirayı... müthiş bir öfkeyle ve... enfin, c'est un homme perdu et quelque chose comme un forçat évadé...[111]

Soluğu kesildi, sözlerini tamamlayamadı. Varvara Petrovna, gözlerini kısıp onu tepeden tırnağa süzdü. Olanca ağırbaşlılığıyla Aleksey Yegoroviç girdi içeri:

— Araba hazırlansın! –diye emretti Varvara Petrovna.– Sen de hazırlan Aleksey Yegorıç, bayanı evine götüreceksin, yolu sana tarif edecek.

— Bay Lebyadkin bir süredir hanımefendiyi aşağıda bekliyorlar efendim... Burada olduğunun size bildirilmesini de ısrarla istediler.

En baştan beri hiç sesi çıkmayan Mavrikiy Nikolayeviç telaşla ileri atılarak:

— Sakın Varvara Petrovna, izninizle şunu söyleyeyim: Eve alınabilecek bir adam değil bu efendim... bu... bu... korkunç bir yaratık Varvara Petrovna.

— Biraz bekleyin, –dedi Varvara Petrovna uşağına.– Aleksey Yegoroviç hemen gözden kayboldu.

— C'est un homme malhonnête et je crois même que c'est un forçat évadé ou quelque chose dans ce genre,[112] –diye bir şeyler mırıldanacak oldu Stepan Trofimoviç, yeniden kıpkırmızı kesilerek sustu.

Praskovya İvanovna yerinden kalkarak:

— Liza, kalkma zamanı! –diye bağırdı iğrenir gibi. Az önce aşırı heyecanlanıp kendine aptallık kondurduğu için pişman olmuş gibiydi.

Demin Darya Pavlovna’nın söylediklerini dudaklarını kibirle büzerek dinlemişti. Ama beni asıl şaşırtan Darya Pavlovna içeri girince Lizaveta Nikolayevna’nın gözlerinde çakan –gizlemeye bile çalışmadığı– nefret ışıkları oldu.

— Rica etsem biraz bekler misin Praskovya İvanovna? –dedi Varvara Petrovna hep o inanılmaz sükûnetiyle– lütfen otur, her şeyi anlatacağım, ayakta kalma bacakların ağrıyor... şöyle geç, teşekkür ederim. Az önce kendimi kaybettim, tatsız sözler çıktı ağzımdan. Lütfen beni bağışla, rica ediyorum; bir aptallıktır ettim, şimdi çok pişmanım. Çünkü ben her zaman adil olmaktan yanayımdır. Az önce sana gelen imzasız mektuplardan söz ederken sen de kendini kaybetmiştin. İmzasız bir mektup iğrenilecek bir şey demektir. Bu konuda farklı düşünüyorsan, senin adına üzülürüm. Her neyse, yerinde olsam bu iğrençliklere hiç bulaşmaz, elimi de hiç kirletmezdim. Ama sen kirlettin. Bu konuyu sen açtın, onun için rahatça söyleyebilirim: Bu imzasız mektuplardan bana da geldi; altı gün önce aptalca bir mektup aldım: Sersemin biri, Nikolay Vsevolodoviç’in çıldırdığını, topal bir kadından sakınmam gerektiğini, bu topalın “yazgımı belirleyici bir rolü olacağını” öne sürüyordu. Sözleri aklımda tuttum, aynen böyleydi. Nikolay Vsevolodoviç’in pek çok düşmanı olduğunu bildiğim için, bunlardan en kinci, en sinsi, en aşağılık olanını çağırtıp konuşunca imzasız mektubun pespaye kaynağını öğrenmem çok sürmedi. Eğer seni de *benim yüzümden* bu aşağılık mektuplarla rahatsız ettiler, hatta senin deyişinle “bombardıman”a tuttularsa, bilmeden sebep olduğum için buna elbette üzülen ilk ben olurum Praskovya İvanovna. Sana yapmak istediğim açıklama bu kadar. Seni böylesine yorgun, bitkin görmek beni üzdü. Az önce Mavrikiy Nikolayeviç’in pek de uygun olmayan bir ifadeyle *eve sokulacak adam değil* diye nitelendirdiği şüpheli şahsı *içeri almaya* karar verdiğimi de belirtmek isterim. Bu durumda Liza’nın burada kalması gereksiz. Yanıma gel Liza, gel de seni bir daha öpeyim kızım.

Liza gidip sessizce Varvara Petrovna’nın önünde durdu. Varvara Petrovna onu öptü, elini tuttu, kendinden az uzaklaştırıp duygulu gözlerle yüzüne baktı, kutsadı ve bir daha öptü.

— Hoşça kal Liza, –dedi, sesi ağlamaklıydı.– Başına gelebilecek hiçbir şey beni seni sevmekten vazgeçiremeyecek yavrum, inan bana. Tanrı

yardımcın olsun. Onun sonsuz kudretine her zaman boyun eğdim...

Bir şeyler daha söyleyecekti sanki, ama kendini tuttu. Liza hep öyle sessiz, dalgın, düşünceli yerine dönüyordu ki birden annesinin önünde durdu:

— Ben daha dönmüyorum eve anne, bir süre daha teyzemde kalacağım, – dedi zor duyulan, ama korkunç kararlılık okunan bir sesle.

— Yüce Tanrım! Bu da ne demek oluyor şimdi! –diye inledi Praskovya İvanovna ellerini cansızca birbirine vurarak. Ama Liza karşılık vermedi, duymadı bile galiba annesini. Gidip köşedeki eski yerine oturdu, yine boşlukta bir noktaya bakmaya başladı.

Yüzü gurur dolu bir zafer ışığıyla aydınlandı Varvara Petrovna'nın:

— Mavrikiy Nikolayeviç, sizden önemli bir ricam olacak, lütfen aşağı inip şu adama bir bakar ve *içeri almaya* küçük de olsa bir imkân varsa kendisini buraya getirir misiniz?

Mavrikiy Nikolayeviç selam verip çıktı. Bir dakika sonra Bay Lebyadkin'le döndü.

IV

Bir ara söz etmiştim bu bayın dış görünüşünden. Uzun boylu, kıvırcık saçlı, kırk yaşlarında gösteren bir adamdı; yüzü morarıp şişmişti, başını salladıkça gevşek yanakları titreşir, küçük, kanlı gözlerinde zaman zaman kurnaz bir ışık parlardı; uzun favori ve bıyıkları, etli ve çıkık gırtlak kemiğiyle pek sevimli bir tip değildi. Ama şu andaki en şaşırtıcı yanı, üzerinde temiz bir gömlekle frak bulunmasıydı. Üstünün başının özensizliğinden dolayı Stepan Trofimoviç'in yönelttiği şaka yollu siteme itiraz eden Liputin'in dediği gibiydi durum: "Temiz giysilerin bile yakışmadığı insanlar vardır". Yüzbaşının siyah eldivenleri de yepyeniydi: Sağ tekini elinde tutuyordu; zorlukla giyebildiği için olsa gerek ilikleyemediği sol teki ise etli sol pençesinin ancak bir kısmını örtebilmişti; bugün ilk kez kullanıldığı belli olan yuvarlak, glase şapkasını da yarısı çıplak tombul sol eliyle tutuyordu. Dün Şatov'a sözünü ettiği "aşk frakı"nın

gerçek olduğu anlaşılmıştı. Bu yeni frakla temiz giysileri, sonradan öğreneceğim gibi, gizli birtakım amaçları olan Liputin'in salık vermesiyle edinmişti. Hiç kuşku yok ki buraya kiralık bir arabayla gelmesi de birilerinin kışkırtması ve yardımıyla olmuştu; tek başına asla akıl edebileceği şeyler değildi bunlar: Katedral kapısı önündeki sahneden hemen o anda haberi olduğu varsayılsa bile, üç çeyrek saat gibi bir süre içinde böyle giyinip kuşanmak, toparlanmak, kalkıp buraya gelmek onun bir başına becerebileceği bir şey değildi. Sarhoş olduğu söylenemezdi ama günlerce içtikten sonra birdenbire ayılıvermiş birinin ağır, durgun, hâlâ hafifçe sallanan hali içinde olduğu görülüyordu. Omzundan tutup şöyle birkaç kez sallasalar yeniden sarhoşluğa gömülecek gibiydi.

Salona sert, hızlı bir giriş yapayım derken ayağı halıya takılıverdi; Marya Timofeyevna da kahkahayı patlattı. Yüzbaşı parçalamaya hazır bir canavar gibi baktı ona, sonra Varvara Petrovna'ya doğru hızlı birkaç adım attı ve boru gibi bir sesle:

— Geldim hanımefendi... –dedi.

— Bayım, lütfen şuraya oturur musunuz? –dedi Varvara Petrovna yerinde dikilerek.– Evet, şuradaki sandalyeye. Sizi oradan da duyabilirim, hem oradan sizi daha iyi görebilirim.

Yüzbaşı durdu, şaşkın şaşkın önüne bakındı, ama sonra dönüp gösterilen yere, kapının hemen yanındaki sandalyeye oturdu. Yüzünden kendine güvensizlik akıyordu, ama bu yüzden aynı zamanda küstahlık ve sürekli bir sinirlilik, gerginlik de okunuyordu. Müthiş bir korku içinde olduğu belliydi, ama gururunun incindiği de belliydi; bu aşırı kibrin, hastalıklı gururun, o kadar korku içinde olmasına karşın ona her küstahlığı yaptırabileceğini kestirmek zor değildi. Kaba, hantal bedeninin beceriksizce hareketlerinden utanıyor gibiydi. Mucizevi bir rastlantıyla yüksek çevrelere giren böyle bayların başlıca sıkıntıları, ne yapacaklarını, nereye koyacaklarını bilemedikleri elleridir malum. Yüzbaşı elinde eldiveni ve şapkası, Varvara Petrovna'nın sert yüzünden gözlerini alamadan sandalyesinde âdeta donup kalmıştı. Çevresine dikkatle göz gezdirmek istiyordu belki, ama şimdilik buna cesaret edemiyordu. Marya Timofeyevna onun bu halini pek gülünç bulmuş olacak ki yeniden bir kahkaha attı. Ama yüzbaşının kılı bile kıpırdamadı. Onu acımasız denebilecek kadar uzun bir süre, neredeyse koca

bir dakika bu durumda tutarak baştan ayağa dikkatle inceleyen Varvara Petrovna sonunda tane tane ve ölçülü:

— Önce lütfen adınızı kendinizden öğrenebilir miyim? –dedi.

Lebyadkin yine boru sesiyle:

— Yüzbaşı Lebyadkin, –diye gürledi. Sonra oturduğu yerde bir hamle yaptı:– Ben... hanımefendi, geldim...

— İzin verin! –dedi Varvara Petrovna.– Beni pek ilgilendiren şu zavallı kadıncağız gerçekten sizin kız kardeşiniz mi?

— Kız kardeşim hanımefendi, gözaltında tutuyordum ama kaçmış; çünkü öyle bir durumu var ki...

Birden dili dolaştı, yüzü kıpkırmızı kesildi.

— Sözlerim yanlış anlaşılmasın hanımefendi... –dedi iyice şaşırarak.– Öz ağabeyi olarak onu küçük düşürmek aklımdan geçmez... böyle bir durumda... yani böyle olmayan bir durumda... kötü şöhret anlamında söylüyorum bunu... son zamanlarda...

Birden dili dolaştı yine.

Varvara Petrovna başını kaldırdı:

— Sayın bayım!

Lebyadkin birden parmağını alnına dayayarak:

— İşte, durumu bu! –diye sözlerini tamamladı.

Kısa bir sessizlik oldu.

— Çoktan beri mi bu durumda? –dedi Varvara Petrovna kelimeleri hafifçe uzatarak.

— Hanımefendi, bugün katedral kapısında gösterdiğiniz gönlü yüceliğe, Ruslara yakışır bir şekilde kardeşçe teşekkür etmek için geldim...

— Kardeşçe mi?

— Yani kardeşçe değil de, ben hani kız kardeşimin kardeşi olduğum için hanımefendi, inanın ki hanımefendi,
–yüzü yeniden kızardı, daha hızlı konuşmaya başladı:– Ben o kadar da eğitimsiz biri değilim, şu anda salonunuzda ilk bakışta öyle görünmüş olabilirim... Burada tanık olduğumuz görkemin yanında kardeşimle biz hiçiz hanımefendi. Bana kara çalanlar var. Ama iş itibara geldi mi, Lebyadkin'in de bir şerefi vardır hanımefendi ve... ve... ben buraya minnet borcumu ödemeye geldim... Buyurun paranızı.

Cebinden bir cüzdan çıkarıp içinden bir deste para çekti, titreyen parmaklarıyla saymaya başladı; müthiş heyecanlı, müthiş sabırsızdı; sanki nöbet geçiriyordu. Şu işi bir an önce bitirip bir şeyler açıklamak istediği belliydi; çok da önemli bir şey gibiydi ama paralarla uğraşırken ne kadar budalaca göründüğünü o da fark etmiş olacak ki kendine hâkimiyetinin son kırıntılarını da yitirdi... Aksi gibi paralar da bir türlü sayılmıyor, parmakları birbirine dolanıp duruyordu... düştüğü utanç verici durumun üstüne tüy dikercesine yeşil bir banknot parmaklarının arasından kayarak döne döne halının üstüne düştü.

Yerinden fırlayıp:

— Yirmi ruble hanımefendi, –dedi, elinde bir para destesi, yüzünde çektiği acıdan birikmiş terler; bu sırada yere düşen parayı gördü, almak için eğilecek oldu, ama nedense utanıp elini boş ver anlamında salladı.– Hizmetkârlarınızın olsun hanımefendi. Onu oradan alacak uşağınızın... ve Bayan Lebyadkina'yı hatırlasın.

Varvara Petrovna telaşla, hatta biraz da korkuyla:

— Böyle bir şeye asla izin veremem! –dedi.

— Öyleyse...

Eğilip parayı aldı, kızardı, birden Varvara Petrovna'ya yaklaştı, saydığı para destesini uzattı.

— Bu ne? –diye bağıran Varvara Petrovna'nın sonunda korkusundan koltuğunun arkalığına âdeta yapışıp kaldığını görünce Mavrikiy Nikolayeviç, ben ve Stepan Trofimoviç, üçümüz birden ona doğru bir hamle yaptık.

Yüzbaşı heyecan içinde dört bir yanına dönerek:

— Sakin olun, sakin olun, –diye yatıştırmaya çalıştı herkesi.– Deli değilim ben, gerçekten deli değilim!

— Bayım, siz aklınızı yitirmişsiniz!

— Hanımefendi, bu hiç sizin sandığınız gibi değil! Benim, şu hayat zincirinin mini minnacık bir halkası olduğuma şüphe yok... Ah, hanımefendi, nasıl da görkemli evleriniz, konaklarınız var! Ama Meçhul Marya'nın, kız kardeşimin evi yoksul mu yoksul... Lebyadkina diye doğduysa da, şimdilik Meçhul Marya diyelim kendisine... Yalnız *şimdilik* böyle diyoruz, çünkü onun hep böyle kalmasına Tanrı da izin vermez!

Hanımefendi, siz ona on ruble verdiniz... ve o bu parayı aldı ama hanımefendi, *siz* verdiniz diye aldı! Beni duyuyor musunuz hanımefendi, bu Meçhul Marya var ya, dünyada başka hiç kimseden para almaz, alırsa eğer Kafkasya'da Yermolov'un gözleri önünde can veren kurmay subay dedesinin mezarda kemikleri sızlar. Ama, sizden alır hanımefendi; sizden herkes alır hanımefendi. Ama bir eliyle sizden alırken, öbür eliyle size, sizin de üyesi bulunduğunuz Moskovalı bir hayır kurumuna bağış görünümü altında yirmi ruble uzatır... Çünkü, siz hanımefendi, "Moskova Haberleri"nde, hayır kurumuna yapılacak bağışları, bağışı yapan kim olursa olsun kaydetmek üzere burada, kentimizde de bir defter açtığınızı duyurdunuz.

Birden sustu yüzbaşı; kazanılması hiç kolay olmamış bir zaferden sonra olduğu gibi derin derin soluyordu. Bütün bu hayır kurumları, yardımseverler derneği vb. söylevi önceden hazırlanmış gibiydi, hem de Liputin'in kaleminden. Terlemesi büsbütün artmıştı. Şakaklarından birbiri ardında iri ter taneleri yuvarlanıyordu. Varvara Petrovna delici bakışlarını ona dikmişti.

— Sözünü ettiğiniz defter her zaman aşağıda, kapıcımda durur. Bağış yapmaya istekliyseniz ona gidip bağışınızı yapar ve defteri imzalarsınız. Bu yüzden rica ederim paralarınızı cebinize sokun, öyle havada sallayıp durmayın. İşte böyle. Şimdi de deminki yerinize oturmanızı rica ediyorum. İşte böyle. Ne yazık ki, kız kardeşiniz konusunda yanıldım bayım ve bu kadar zengin olmasına karşın ona sadaka vermek gafletinde bulundum. Yalnız anlayamadığım bir şey var: Neden bir tek benden kabul ediyor da, başka kimseden almıyor? Bunu özellikle vurguladığınız için ben de açık, net bir yanıt istiyorum.

— Hanımefendi, bu bir sırdır; hatta mezarıma götüreceğim bir sır belki!

— Neden peki? –dedi Varvara Petrovna; nedense deminki kadar sert, kararlı değildi sesi.

— Hanımefendi, hanımefendi!..

Sağ elini kalbine götürdü, bakışlarını yere çevirdi, kaşları çatıldı ve sustu. Varvara Petrovna gözlerini bir an bile ondan ayırmadan dinliyordu.

— Hanımefendi! –diye bağırdı birden.– Müsaadeniz olursa size bir şey sorabilir miyim? Bir tek soru? Ama çok açık, dosdoğru, tam Rus işi, candan

bir soru?

— Buyurun lütfen.

— Hayatta hiç acı çektiniz mi hanımefendi?

— Biri yüzünden acı çekmişsiniz ya da hâlâ çekiyorsunuz sanırım; söylemek istediğiniz bu mu?

— Hanımefendi, hanımefendi! –diyerek yerinden fırladı, bir yandan da göğsüne vurduğunun farkında değil gibiydi:– Şu gördüğünüz yürek öyle şeylerle dolu ki, mahşer günü ortaya döküldüklerinde Tanrı bile şaşırır!

— Hım, bayağı etkileyici.

— Hanımefendi, biraz kızgınca konuşuyor olabilirim...

— Merak etmeyin, sizi ne zaman susturacağımı bilirim ben.

— Peki size bir soru daha yöneltebilir miyim efendim?

— Evet, bana bir soru daha yöneltebilirsiniz.

— İnsan hiç sırf soylu bir ruha sahip olduğu için ölebilir mi?

— Bilmiyorum, kendime hiç böyle bir soru sormadım.

Yüzbaşı patetik bir ironiyle haykırdı:

— Bilmiyorsunuz! Kendinize hiç böyle bir soru sormadınız! Madem öyle, madem öyle: Sus, ey biçare gönül!

Sonra göğsüne şiddetli bir yumruk daha indirip salonda bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Arzularına gem vuramamak, bu tür insanların başlıca özelliklerindendir; daha içlerinde doğduğu anda duygularını olanca çirkinliğiyle açık etmek için karşı konulmaz bir istek duyarlar. Böyle biri kendini yabancı hissettiği bir çevre içine girdiğinde genellikle ürkek, sıkılgandır, ancak kendilerine gösterilecek mini minnacık bir hoşgörü hemen edepsizleşmelerine yol açar. Yüzbaşı iyiden iyiye kendinden geçmiş, elini kolunu sallayarak ileri geri dolaşıyor, kendisine yöneltilen soruları duymuyordu; hiç durmadan ve çok hızlı konuşarak kendinden söz ediyor, hatta öyle hızlı konuşuyordu ki bazen dili onun isteğine uymuyor, o da cümlesini öylece yarım bırakıp bir başka şey anlatmaya geçiyordu. Belki de tam ayık değildi. Lizaveta Nikolayevna da oradaydı ve ona bir kez olsun bakmamış olmasına karşın orada bulunmasıyla bile yüzbaşının başını döndürdüğü açıkça ortadaydı. Ama bu yalnızca benim varsayımım. Varvara Petrovna'nın bütün tiksintisini bastırıp böyle birini dinlemeye karar vermesinin de elbet bir nedeni olmalıydı. Neler olup bittiğini tam da

anlayamayan Praskovya İvanovna dehşet içinde tir tir titriyordu. Stepan Trofimoviç de titriyordu ama onunki tam tersine, her şeyi her zaman biraz fazla anlamaya eğilimli olmasından kaynaklanan bir titremeydi. Mavrikiy Nikolayeviç herkesin koruyucusu edalarında duruyordu. Liza'da renk diye bir şey kalmamıştı, fincan gibi olmuş gözlerini bir an bile bu vahşi yüzbaşıdan ayırmıyordu. Şatov en baştaki pozundaydı; ama herkesten garibi Marya Timofeyevna'ydı: Artık hiç gülmediği gibi dehşetli bir hüzne kapılmıştı. Sağ dirseğini masaya dayamış, bitmez tükenmez bir konuşma tutturmuş olan kardeşini hüzünlü bakışlarla izliyordu. Bir tek Darya Pavlovna sakin göründü bana.

Varvara Petrovna artık dayanamadı ve öfkeyle:

— Birbirinden saçma alegoriler, bense bir soru sormuş "Neden?" demiştim. Israrla yanıt bekliyorum.

Yüzbaşı göz kırparak:

— Demek "Neden?" sorunuza yanıt vermedim, –dedi.– Demek ısrarla "Neden?"inize yanıt bekliyorsunuz benden, öyle mi? Bu küçücük "neden" kelimesi hanımefendi, daha dünyanın yaratıldığı ilk günden bütün evrene yayılmış bir kelimedir; bütün doğa her an yaratıcısına haykırır durur, "Neden?" diye ve yedi bin yıldan bu yana da tek bir yanıt alabilmiş değildir. Bir Yüzbaşı Lebyadkin mi kalkıp bu soruya yanıt verecek, hem adalet bunun neresinde hanımefendi?

Sabrı taşan Varvara Petrovna öfkeyle:

— Saçma bütün bunlar! –dedi.– Birtakım alegoriler! Üstelik böyle tumturaklı bir dille konuşmanızı da küstahlık saydığımı belirtmek isterim bayım.

Yüzbaşı onu dinlemedi bile:

— Hanımefendi, belki de adımın Ernest olmasını isterdim, gelgelelim ömrüm boyunca İgnat gibi kaba bir ad taşımak zorundayım. Sizce bu neden böyle? Bana Prens de Monbars denilmesini isterdim, ama soyadım: Lebed'den, Lebyadkin![113] Neden? Ben ozanım hanımefendi, yani ozan ruhlu bir insanım... bir yayıncıdan bin ruble alabilecekken kümes gibi bir evde yaşıyorum. Neden? Neden? Hanımefendi! Bence Rusya doğanın bir oyunundan başka da bir şey değil!

— Şöyle anlaşılır bir şey söylemek gelmiyor galiba elinizden?

— “*Hamamböceği*”ni okuyayım mı size hanımefendi?
— Ne-e-e?
— Hanımefendi, henüz delirmiş değilim! Delireceğime şüphe yok, ama henüz delirmiş değilim. Bir arkadaşım (muh-terem bir zattır kendisi) Krılov’un bir fablını “Hamamböceği” başlığıyla yeniden yazdı, izin verir misiniz, okuyayım mı?
— Krılov’un bir fablını mı okumak istiyorsunuz?
— Hayır Krılov’un değil, benim fablım, bizzat ben yazdım, benim eserim! İnanın hanımefendi, kimseyi kırmak için söylemiyorum, Rusya’mızın Krılov adında bir fabl yazarı olduğunu ve Eğitim Bakanlığının da çocuklar eğlensin diye kendisinin bir heykelini Yaz Bahçesi’ne diktiğini bilmeyecek kadar cahil, sefih bir adam değilim. Şimdi siz de bana “Neden?” diye soruyorsunuz. Sorunuzun yanıtı ateşten harflerle yazılmış olarak bu fablın içinde.
— Okuyun fablınızı.
— Bir hamamböceği vardı
Hamamböceğiydi doğuştan
Günün birinde düşüverdi
Sinek yahnisi dolu bir bardağa.
Varvara Petrovna:
— Aman Tanrım! Bu nasıl şey böyle! –diye bağırdı.
— Yani sinekler yazın bir bardağa doluştular mı, sinek yahnisine malzeme olurlar –dedi yüzbaşı okumasına engel olunmuş bir yazarın öfkesiyle elini kolunu sallayarak.– En aptal insanların bile bildiği bir şeydir bu. Sözümü kesmeyin, sözümü kesmeyin. Dinleyin, anlayacaksınız, anlayacaksınız... (Durmadan elini kolunu sallıyordu.)
Hamamböceği yayılınca bardağa,
Başladı sinekler sızlanmaya.
Bir şikâyet yolladılar Jüpiter’e,
“Bu bardak fazla doldu” diye,
Bağrışırken onlar böyle
İyi yürekli ihtiyar Nikifor
Çıkageldi olay yerine

Daha tam bitmedi, ama önemli değil, gerisini sözle anlatayım, –dedi yüzbaşı.– Nikifor bağrış çağrışlara aldırmadan bardağı aldığı gibi çöpe gider ve sineğiyle, hamamböceğiyle bardaktaki her şeyi çöpe boca eder. Bu aslında Nikifor dayının çoktan yapması gereken bir iştir. Yalnız dikkatinizi çekerim hanımefendi: Hamamböceğinin gıkı çıkmıyor! –Zafer kazanmış bir edayla ekledi:– İşte "Neden?"inizin yanıtı: Hamamböceğinin gıkı çıkmıyor! Nikifor'a gelince, o doğayı simgeliyor, –diye ekledi son olarak ve yine odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Varvara Petrovna'nın fena tepesi atmıştı artık:

— Pekâlâ bayım, şu soruma yanıt verin: Nikolay Vsevolodoviç'in size gönderdiği ve fakat sizin eksik olduğunu öne sürerek evimden birini suçlama cesaretini gösterdiğiniz para neyin parasıdır? Nedir bu mesele?

Lebyadkin sağ elini havaya kaldırarak:

— Kuru iftira! –diye bağırdı boru sesiyle.

— Hayır, iftira değil.

— Hanımefendi, burada gerçeği yüksek sesle söylemektense aile onurunun lekelenmesine katlanma durumu söz konusudur. Lebyadkin, tek bir kelime bile konuşmayacak hanımefendi!

Gözü kararmış, âdeta kendinden geçmişti; sanki içine bir şeyler doğmuş, önemini sezinlemişti. Gücünü başkalarına da göstermek için birilerini aşağılamak, çirkefe bulamak istiyordu.

— Lütfen şu çıngırağı çalar mısınız Stepan Trofimoviç? –dedi Varvara Petrovna.

— Lebyadkin kurnazdır hanımefendi, –dedi yüzbaşı yüzünde iğrenç bir gülümsemeyle göz kırparak. –Kurnaz olmaya kurnazdır da, onun da zorlukları, tutkularının onu önünde beklettiği bir kapı var. Bu kapı, Denis Davidov'un da bir şiirinde geçen hafif süvari alayı askerlerinin eski matarasıdır. Bu kapıdan içeri giren insansa hanımefendi, daha sonra yazdığına yazacağına bin pişman olup ömür boyu gözyaşı dökeceği bir şiir-mektup yazıp yollar, ama nasıl şa-ha-ne bir mektup! Mektuptan pişmanlık duyar, çünkü güzel kavramıyla ilgili her şey ayaklar altına alınmıştır. Ama öte yandan da kuş havalanıp gitmiştir, tut tutabilirsen kuyruğundan! İşte bu geniş kanatlı kapının önünde hanımefendi, Lebyadkin hakaretlere uğrayan ruhunun soylu öfkesiyle, soylu bir genç kıza bir şeyler söylemeyi göze

alabildi, dedikoducular da fırsatı kaçırmayıp bundan yararlandılar. Ama Lebyadkin kurnazdır hanımefendi. Tepesinde dikilen uğursuz kurt durmadan kadehini doldurduğu Lebyadkin'in ağzından bir şeyler kaçırmasını boşa bekliyor. Lebyadkin tek kelime bir şey söylemeyecek ve mataranın dibinden beklenen sözler değil, Lebyadkin'in Kurnazlığı çıkacak hep! Ah yeter artık, yeter! Hanımefendi, sahip olduğunuz gösterişli konaklarınız son derece soylu birine ait olabilir, ama hamamböceğinden en ufak bir ses duyamayacaksınız! Lütfen dikkat buyurun... ve en nihayet siz de görün bu gerçeği: En ufak bir sızlanma yok hamamböceğinde! Ne soylu bir ruhu olduğunu anlayın!

Bu sırada Stepan Trofimoviç'in çaldığı çıngırağın sesi duyuldu aşağıdan ve biraz gecikerek Aleksey Yegoroviç göründü kapıda. Yaşlı, yol yordam bilen uşağın aşırı heyecanlı hali dikkat çekiciydi.

— Nikolay Vsevolodoviç onur verdiler efendim, –dedi Varvara Petrovna'nın soru dolu bakışlarına yanıt olarak;– az sonra burada olurlar.

Varvara Petrovna'nın o anki halini hiç unutmuyorum: Önce yüzünün rengi uçtu, sonra birden gözleri ışıdı; olağanüstü bir kararlılıkla koltuğunda dikleşti. Herkes çarpılmış gibiydi. Bir ay sonra beklenen Nikolay Vsevolodoviç'in birdenbire ortaya çıkıvermesi yalnızca hiç beklenmedik olmasıyla değil, âdeta uğursuz bir rastlantıyla şu dakikaya denk gelmesiyle de tuhaftı. Yüzbaşı bile ağzı açık, yüzünde aptalca bir ifade, kapıya bakarak odanın ortasında öylece kalakalmıştı.

Derken hemen yandaki uzun, büyük odadan çok sık ve küçük adımlarla yürüyen birinin hızla yaklaşan ayak sesleri duyuldu. Birisi sanki yuvarlanarak geldi ve içeri daldı: Ancak Nikolay Vsevolodoviç'le hiç ilgisi yoktu gelen kişinin, tanımadığımız, genç bir adamdı bu.

V

Aniden ortaya çıkıveren bu kişi üzerine kısa da olsa birkaç şey söylemek için burada biraz durmam gerekiyor.

Yirmi yedi yaşında kadar gösteren, boyu ortanın biraz üstünde, seyrek sarı saçları oldukça uzun, sakalı ve bıyığı zor seçilen, gençten bir adamdı. Giyimi kuşamı temiz, hatta modaya uygundu ama züppece hiçbir şey göze çarpmıyordu. İlk bakışta sanki kambur ve hantalca biriymiş gibi bir izlenim bırakıyordu; ama kambur olmadığı gibi tavırları da son derece rahattı. Sanki bir tuhaflığı vardı, ancak bir süre sonra kibar, terbiyeli, sözü sohbeti yerinde biri olduğunu gördük.

Çirkin olduğu söylenemezdi, ama yüzünde kimsenin hoşuna gitmeyen bir iticilik vardı. Kafası enseye doğru uzamış ve yanlarından bastırılmış gibiydi; bu da yüzünün olduğundan sivri görünmesine neden oluyordu. Alnı uzun ve dardı, ama yüz çizgileri ince, bakışları keskindi; burnu küçücük ve sivri, dudakları ince uzundu. Yüzü hastalıklı gibi görünüyordu, ama bu yalnızca görünüşte böyleydi; her iki yanağında da elmacık kemiklerine uzanan iki derin çizgi ona ağır bir hastalıktan henüz kalkmış bir insan havası veriyordu. Oysa son derece sağlıklı, güçlüydü, hatta hayatında hiç hasta olmamıştı.

Yürüyüşü de, hareketleri de pek aceleciydi, ama hiçbir yere yetişmeye çalışmıyordu. Hiçbir şey onu şaşırtamazdı sanki; her durumda, her ortamda ve akla gelebilecek her toplulukta hep kendisi olarak kalırdı. Son derece kendini beğenmiş biriydi, ama öyle olduğunu bilmezdi.

Hızlı ve çabuk konuşmasına karşın kendine güven doluydu sözleri; tam bir lafebesiydi. Aceleci, telaşlı görünmesine karşın düşünceleri sakin, açık, net ve kesindi; en göze çarpan özelliğiydi bu. Konuşması inanılmaz derecede açıktı; sözler ağzından her zaman derli toplu, her zaman hizmetinize hazır, itinayla seçilmiş iri tahıl taneleri gibi dökülürdü. Bu başlangıçta hoşunuza gitse de, daha sonra özellikle de bu son derece açık, net konuşma üslubu ve bu her zaman emre amade, boncuk gibi dizilmiş sözleri tiksindirici bulmaya başlardınız. Sonra bunun ağzındaki herhalde özel bir dil, diye düşünürdünüz: Çok ince, çok uzun; kıpkırmızı, ucu kendiliğinden sürekli oynayıp duran, sivri bir dil.

İşte bu genç adamdı içeriye âdeta paldır küldür giren. Bana bugün bile, konuşmaya bitişik odadayken başlamış ve bizim bulunduğumuz yere girdikten sonra sözünü tamamlamış gibi gelir.

Varvara Petrovna’nın karşısında bitivermesiyle boncuk dizilerinin ağzından dökülmesi bir oldu:

— ...Düşünebiliyor musunuz, Varvara Petrovna, buraya geldiğimde onun bir çeyrek saattir burada olduğunu sanıyordum ben, çünkü kente geleli bir buçuk saatten fazla oldu; Kirillov’un evinde karşılaştık; yarım saat önce buraya gelmek üzere ayrıldı, bana da çeyrek saat sonra da sen gelirsin dedi...

— Kimden söz ediyorsunuz? –diye sordu bu sözlerden hiçbir şey anlayamayan Varvara Petrovna.– Size buraya gelmenizi söyleyen kim?

— Nikolay Vsevolodoviç canım! Gerçekten de haberiniz yok mu geldiğinden? Hiç değilse bavullarının çoktan burada olması gerekirdi, nasıl oldu da söylemediler size? Bu durumda haberi ilk benden almış oluyorsunuz. Acaba birini gönderip baktırsanız mı, ama herhalde kendisi az sonra burada olur; çünkü bu en azından bazı beklentilerini karşılayan, tam onun öngördüğü bir an ve kestirebildiğim kadarıyla da bazı hesapları açısından yine son derece uygun bir zaman. –Bakışlarını salonda dolaştırdı, yüzbaşıyı dikkatle ve uzun uzadıya süzdü.– Ah, Lizaveta Nikolayevna! Daha ilk adımda size rastlamak, elinizi sıkmak ne mutluluk! –Neşeyle gülümseyerek kendisine elini uzatan Liza’nın elini yakalayabilmek için uçarcasına ona doğru atıldı.– Görebildiğim kadarıyla saygıdeğer Praskovya İvanovna da “profesör”ünü unutmamış, hatta İsviçre’dekinin aksine, ona kızgın falan da görünmüyor. Bacaklarınız burada nasıl oldu Praskovya İvanovna? Memleket havası tavsiye eden İsviçreli doktorlar haklı çıktılar mı? Nasıl efendim? Kompres mi dediniz? Herhalde iyi gelir. Ah, sizi Avrupa’da göremediğim ve bizzat saygılarımı sunamadığım için nasıl üzüldüğümü anlatamam Varvara Petrovna! –Bir anda Varvara Petrovna’ya doğru dönmüştü:– ...Ayrıca size anlatacağım öyle çok şey vardı ki! Bizim ihtiyara bildirmiştim ama o sanırım her zaman olduğu gibi...

Bir an o donakalmışlık halinden kurtulan Stepan Trofimoviç:

— Petruşa! –diye bağırdı, ellerini çırparak oğluna doğru atıldı.– Pierre, mon enfant,[114] seni tanıyamadım! –Oğlunu sımsıkı kucakladı, gözünden yaşlar yuvarlanıyordu.

— Hadi yeter, çocuklaşma lütfen! –dedi Petruşa onun kollarından kendini kurtarmaya çalışarak.– Hadi ama lütfen, yeter artık.

— Sana karşı hep suçluydum, hep!

— Hadi yeter artık, sonra konuşuruz bunları. Böyle çocuklaşıvereceğini biliyordum zaten. Hadi artık, biraz kendine gel lütfen!

— İyi ama on yıldır görmedim seni!

— Öyleyse bu türden duygusallıklar için ortada fazla bir neden de yok demektir...

— Mon enfant!

— Peki, peki, beni sevdiğine inanıyorum. Çek şu ellerini artık! Başkalarını rahatsız ediyorsun... Hah, işte Nikolay Vsevolodoviç! Yeter dedim ama, yeter, rica ederim yeter!

Gerçekten de Nikolay Vsevolodoviç salondaydı; usulca girmişti içeri ve bir an kapıda durup sessizce içerideki kalabalığa göz gezdirmişti.

Dört yıl önce onu ilk gördüğümde nasıl şaşırdıysam, bu kez de beni müthiş bir şaşkınlığa uğrattı. Kendisini hiç unutmamıştım; ama galiba, sık görüyor olsanız da ömrünüz boyunca her görüşünüzde daha önce farkına varmadığınız yeni bir yanını gördüğünüz, yepyeni bir şeyler keşfettiğiniz yüzler de olabiliyor hayatta. Görünüşte dört yıl önce nasılsa yine öyleydi: Yine zarif, yine vakur, azametliydi, hatta neredeyse dört yıl önceki kadar gençti de. Hafif gülümsemesi yine öyle resmi bir sevecenlik, kendine güven, kendini beğenme izleri taşıyordu. Bakışları yine öyle sert, düşünceli, dalgındı. Kısacası ondan sanki dün ayrılmış gibiydik. Yalnız beni çok şaşırtan bir şey vardı: Eskiden de onu yakışıklı bulurlardı gerçi ama o sıralar “yüzü gerçekten de maskeye benzerdi”, toplumumuzdan bazı kötü dilli kadınların da dedikleri gibi. Fakat şimdi... şimdi neden bilmem ama daha ilk bakışta bana tartışılmaz bir biçimde yakışıklı göründü; asla bir maskeye falan benzemiyordu yüzü. Eskisine göre biraz daha solgun, biraz daha zayıflamış olmasından mıydı acaba bu, yoksa bakışlarında parlayan yeni bir düşünceden mi?

— Nikolay Vsevolodoviç! –diye bağırdı Varvara Petrovna koltuğunda iyice dikleşerek, ama yerinden de kalkmadan, eliyle emredici bir işaret yapıp onu durdurdu.– Bir dakika dur!

Ama bu bir anlık jesti ve haykırışı izleyen ve Varvara Petrovna gibi bir kadının bile ağzında olanaksız gibi duran korkunç soruyu açıklamak adına, okurlardan Varvara Petrovna’nın nasıl bir kadın olduğunu hatırlamalarını

rica edeceğim: Onun bazı olağanüstü anlarda nasıl yayından fırlamış bir ok olduğunu; onun nasıl bir ruh kuvvetine, sağduyuya sahip olduğunu hatırlamalarını rica edeceğim. Öte yandan onun son derece hesaplı, ölçülü, pratik ve hatta işbilir biri olmasına karşın, hayatında kendini hiç tutamadığı, hatta bütünüyle kapıp koyverdiği anlarının da bulunduğunun düşünülmesini rica edeceğim. Son olarak da bu anın onun için gerçekten de bütün yaşanmışlıkları, şimdisi ve hatta geleceğiyle bütün bir hayatın özünün birdenbire tek bir merkeze odaklanmış olduğu anlardan biri olabileceğinin hesaba katılmasını rica edeceğim. Bu arada demin Praskovya İvanovna'yla konuşurken öfkeyle kendisine de geldiğini ağzından kaçırdığı, ancak içeriğinden hiç söz etmediği imzasız mektubu da hatırlatmalıyım; belki de bu mektupta yatıyordu oğluna birdenbire yöneltiği o korkunç sorunun gizi:

— Nikolay Vsevolodoviç, –diye yineledi gözdağı tınıları da taşıyan kesin, kararlı bir sesle– yerinizden kımıldamadan yanıtınızı hemen oradan vermenizi istiyorum: Şu topal, talihsiz kadının (işte orada duruyor, bakın!) sizin yasal karınız olduğu doğru mu?

Bu anı çok iyi anımsıyorum, Nikolay Vsevolodoviç kılı bile kıpırdamadan dikkatle annesine bakıyordu; yüzünde en ufak bir değişiklik olmadı. Sonunda yüzünde hoşgörür bir gülümseme belirdi, tek kelimeyle olsun yanıt vermeden usulca annesine doğru yürüdü, elini saygıyla dudaklarına götürüp öptü. Annesi üzerindeki etkisi öylesine güçlüydü ki Varvara Petrovna elini geri çekemedi. Yalnız tümüyle sorusuna odaklanmış olarak uzun uzun ona baktı; bu belirsiz durumun bir saniye daha uzamasına katlanamayacakmış gibi görünüyordu.

Ama beriki hâlâ susuyordu. Annesinin elini öptükten sonra salondakilere tek tek bir kez daha baktı ve yine hiç acele etmeden doğruca Marya Timofeyevna'ya doğru yürüdü. Bazı anlarda insan yüzlerinin aldığı şekli anlatabilmek ne kadar zor! Örneğin korkudan âdeta taş kesilen Marya Timofeyevna'nın yerinden doğrulup ellerini yalvarırcasına kavuşturarak onun önünde durduğunu anımsıyorum. Yalnız anımsadığım bir başka şey de bakışlarındaki hayranlık, taşkın sevinçti; yüzünün bile çarpılmasına neden olan, insanın zor dayanabileceği, âdeta çılgınca bir sevinç. Belki de her iki duygu bir aradaydı: Korku ile hayranlık. Ama ona doğru atıldığımı da

anımsıyorum; hemen yanındaydım çünkü ve bir an bayılıp düşecekmiş gibi geldi bana.

— Burada olmamalıydınız, –dedi Nikolay Vsevolodoviç sevecen, melodik bir sesle; gözleri de alışık olmadığımız bir sevecenlikle ışıldıyordu. Büyük bir saygıyla tam kızın karşısında duruyor, her hareketinden içten bir saygı okunuyordu. Zavallı kız çabuk çabuk, tıkanırcasına ve yarı fısıldayarak:

— Şimdi... önünüzde... diz çökebilir miyim peki? –dedi.

Nikolay Vsevolodoviç yüzünde harika bir gülümsemeyle:

— İşte bu hiç olmaz, –dedi; berikinin yüzü de sevinçli bir gülümsemeyle aydınlandı. Nikolay Vsevolodoviç aynı sevecenlik ve aynı melodik sesle tıpkı bir çocuğa konuşur gibi onu ikna etmeye çalıştı:– Siz genç bir kızsınız, bense her ne kadar sizin en sadık dostunuzsam da bir yabancıyım sonuçta; ne kocanız, ne babanız, ne de nişanlınızım. Hadi verin elinizi de çıkalım buradan; izin verirseniz sizi evinize kadar ben götüreyim.

Marya Timofeyevna bu sözleri dinledi, derin düşüncelere dalmış gibi başını yana eğdi, göğüs geçirdi, sonra elini ona uzatarak:

— Gidelim, –dedi.

Ama işte bu anda beklenmedik bir şey oldu. Belki o anda kısa bacağının üzerine basıyordu, belki de biraz dikkatsizce döndü olduğu yerde... ama yanlamasına hemen oradaki koltuğun üzerine düşüverdi; koltuk orada olmasa herhalde boylu boyunca yere uzanacaktı. Bir anda atılıp kaldırdı onu Nikolay Vsevolodoviç, sımsıkı koluna girdi ve büyük bir sevecenlik ve ihtiyatla kapıya doğru götürdü. Düşüşüne dehşetli canı sıkılmış gibiydi Marya Timofeyevna’nın; kıpkırmızı oldu, dehşetli utandı, ne yapacağını şaşırdı. Bakışları önünde, dehşetli topallayarak ve âdeta onun koluna asılarak yürüdü. Böylece çıkıp gittiler. Liza’nın her nedense yerinden sıçrarcasına kalkıp onlar salondan çıkana dek kımıltısız gözlerle arkalarından baktığını gördüm. Sonra yine sessizce yerine oturdu ama yüzü nedense iğrenç bir şeye dokunmuş gibi seğiriyordu.

Nikolay Vsevolodoviç’le Marya Timofeyevna arasında geçen bu sahneyi hepimiz kaskatı bir sessizlik içinde ve tam bir şaşkınlıkla izledik, sinek uçsa duyulurdu odada; ama onlar çıkar çıkmaz herkes hep bir ağızdan konuşmaya başladı.

VI

Konuşmadan çok bir bağrışmaydı bu. Öyle bir karışıklık vardı, öylesine her kafadan bir ses çıkıyordu ki, olup bitenlerin sırasını tam hatırlayamıyorum doğrusu. Stepan Trofimoviç ellerini çırpa çırpa Fransızca bir şeyler söylediyse de Varvara Petrovna onunla uğraşacak halde değildi. Mavrikiy Nikolayeviç bile kendi kendine çabuk çabuk, kesik kesik bir şeyler mırıldandı. Ama en coşkulu konuşan Pyotr Stepanoviç'ti; elini kolunu sallayarak Varvara Petrovna'ya umutsuzca bir şeyler anlatmaya çalışıyordu ama uzunca bir süre izlememe karşın ne dediğini anlayamadım. Sonra Praskovya İvanovna'ya ve Lizaveta Nikolayevna'ya dönüp bir şeyler söyledi, hatta bir ara iyice coşup babasına bile kısa ama hararetli bir şeyler söyledi. Sözün kısası salonda dört dönüyordu. Varvara Petrovna yerinden fırlayıp kalkmış, yüzü kıpkırmızı Praskovya İvanovna'ya bir şeyler bağırıyordu: "Duydun... duydun değil mi kıza şimdi burada ne dediğini?" Ama berikinin yanıt verecek hali yoktu, elini kolunu sallayarak kendi kendine bir şeyler söyleniyordu. Zavallının kendi derdi başından aşkındı: Ikide bir başını çevirip endişeyle Liza'ya bakıyordu ama kızı olmadan kalkıp gitmeyi aklından geçirmeye bile cesareti yoktu. Bu arada anlayabildiğim kadarıyla Nikolay Vsevolodoviç geldiğinden beri büyük korku içinde olan yüzbaşı sıvışma derdindeydi ama Pyotr Stepanoviç kolundan sımsıkı yakalamış bırakmıyordu.

Varvara Petrovna'yı hâlâ bir şeylere ikna etmeye çabalıyor, kafasındaki hazır boncuk dizilerini ardı ardına döktürüyordu:

— Kesin gerekli bu! Kesin, kesin!

Varvara Petrovna'nın tam karşısında duruyor ve sonunda onun dikkatini çekmeyi başardığı anlaşılıyordu, çünkü yeniden koltuğuna oturan Varvara Petrovna âdeta soluk almadan onu dinlemeye başlamıştı.

— Kesin gerekli! Siz de göreceksiniz ki bir yanlış anlaşılma var burada Varvara Petrovna; dışarıdan bakıldığında sanki pek tuhaf bir durum gibi, oysa yanan bir mum gibi açık, şu parmağım gibi basit bir durum var ortada. Kimse bana, anlamayanlara durumu açıkla diye bir yetki falan vermiş değil; dolayısıyla da kendi kendime bir şeyler anlatmaya kalkışmakla gülünç bir duruma düştüğümün farkındayım. Her şeyden önce Nikolay

Vsevolodoviç'in bu işe zerre kadar önem vermediği görülüyor; sonra insanın ortaya çıkıp kendisiyle ilgili birtakım açıklamalar yapabilmesinin çok zor olduğu durumlar vardır; bu noktada üçüncü bir kişiye gerek vardır, kimi nazik konuları onun dile getirmesi daha kolaydır. Varvara Petrovna, az önceki sorunuza hemen ve kesin bir yanıt vermedi diye Nikolay Vsevolodoviç'i suçlamayın; inanın hiçbir suçu yok onun. Ta Petersburg'dan beri bildiğim için söylüyorum: Önemsiz bir iş bu. Aslında olay –ille de şu ne olduğu belirsiz "onur" kelimesini kullanmak zorundaysak– Nikolay Vsevolodoviç'e onur kazandıracak niteliktedir...

— Yani şu… yanlışlığı doğuran olaya tanık olduğunuzu mu söylemek istiyorsunuz? –dedi Varvara Petrovna.

Pyotr Stepanoviç onu hemen onayladı:

— Tanığı olduğum gibi içinde de yer aldığım bir olay.

— Benden hiçbir şekilde hiçbir şey gizlemeyen Nikolay Vsevolodoviç'in bana olan duygularını hiçbir şekilde incitmeyeceğine söz verirseniz ve bu yaptığınızdan onun da hoşnut kalacağından bu kadar eminseniz...

— Kesinlikle hoşnut kalacak, benim bu işe bu kadar heveslenmemin nedeni de bu zaten. Eminim o da benden bunu isterdi.

Gökten ansızın aramıza düşüveren bu bayın başkalarının maceralarını anlatma konusundaki bu ısrarlı arzusu bütün alışılmış kuralların dışındaydı ve doğrusu yadırganmayacak gibi değildi. Ama Varvara Petrovna'yı en duyarlı olduğu noktadan ele geçirdiği görülüyordu. O sıralar bu adamın karakterini iyi bilmiyordum, hele niyetlerini hiç.

Varvara Petrovna son derece ihtiyatlı, temkinli ve bu kadar aşağıdan aldığı için de kendine epeyce kızgın:

— Sizi dinliyorum, –dedi.

— Kısa bir hikâye, –diye başladı Pyotr Stepanoviç boncuklarını dökmeye,– hatta gerçek bir hikâye olduğunu söylemek bile mümkün değil. Yine de boş zamanı olan bir romancı otursa bundan kendine güzel bir iş çıkarabilirdi. Bayağı ilginç bir olay çünkü. Praskovya İvanovna'yla Lizaveta Nikolayevna da eminim ilgiyle dinleyecek, çünkü hadi çok tuhaf demeyelim ama, oldukça tuhaf yanları olan bir olay. Nikolay Vsevolodoviç bundan beş yıl önce Petersburg'da şu bayla tanıştı, işte şu Bay Lebyadkin'le, bakın şurada ağzını ayırmış duruyor ve sanırım fırsatını bulur

bulmaz sıvışmak niyetinde. Bağışlayın Varvara Petrovna. Sıvışmak için fırsat kolluyorsunuz ama bunu size hiç tavsiye etmem, emekli levazım memuru bey (gördüğünüz gibi gayet iyi hatırlıyorum sizi). Burada ne gibi işlerin peşinde olduğunuzu Nikolay Vsevolodoviç de, ben de çok iyi biliyoruz ve bunların hepsinin hesabını vereceğinizi sakın unutmayın. Yeniden bağışlamanızı rica ediyorum Varvara Petrovna. Nikolay Vsevolodoviç o zamanlar bu bayı kendisinin Falstaff'ı olarak görür ve öyle de seslenirdi. Bu, sanırım... –Birden açıklamaya girişti:– eski bir burlesque karakter, herkesin alay ettiği, güldüğü bir tip, insanların kendisiyle alay etmelerini isteyen, buna çabalayan bir maskara; yeter ki parası verilsin! Nikolay Vsevolodoviç o sıralar Petersburg'da, nasıl desem, hayatla dalga geçer gibi bir yaşam sürüyordu. Bu durum için daha uygun bir kelime bulamıyorum, çünkü bir iş yapmayı, çalışmayı küçümser, hayal kırıklığı nedir bilmezdi. Ama bu dediğim yalnızca o günler için geçerli Varvara Petrovna. Bu Lebyadkin'in bir kız kardeşi vardı, az önce burada oturan hanım. Bu ikisinin başlarını sokacak bir köşecikleri bile yoktu, kapı kapı dolanır dururlardı. Bu adam üzerinde eski üniforması, Gostinıy Dvor'un kemerleri altında durup iyi giyimli insanları durdurur, topladığı paraları götürüp içkiye yatırırdı. Kız kardeşine gelince, ne yiyip ne içtiğini kimselerin bilmediği bir garip kuştu. Köşe sakinlerinin ufak tefek işlerini görüyor, onlara yardım ediyordu. Odaların köşe köşe kiraya verildiği kentin bu yoksul kesimlerinde süren, bütün dehşetiyle tam bir Sodom yaşamıydı ve ben Nikolay Vsevolodoviç'in sırf tuhaf bularak içine daldığı bu yaşamın ayrıntılarına hiç girmeyeceğim şimdi. Bu dediklerim yalnızca o zamana ait şeyler Varvara Petrovna. "Tuhaflık"a gelince, bu, Nikolay Vsevolodoviç'in kendi deyişidir. Bu arada kendisinin benden pek saklısı gizlisi olmadığını belirteyim. Nikolay Vsevolodoviç'in bu köşe yaşamına daldığı günlerde onunla sık sık karşılaşan Matmazel Lebyadkina, yaşamını sürdürdüğü pisliğin karanlık fonu içinde ışıldayan bir elmas gibi gördüğü Nikolay Vsevolodoviç'e vuruluyor. Duyguları dile getirmede pek becerikli olmadığım için bu faslı geçiyorum. Ancak, çevresindeki bayağı insanların kendisiyle alay etmeye başlamalarına kızcağızın çok üzüldüğünü belirtmekle yetineyim. Aslında daha önce de alay ederlerdi kendisiyle ama o bunu hiç fark etmezdi. Şimdiki kadar olmamakla birlikte, aklından sanki o

sıralarda da zoru vardı; ama öte yandan, çocukluğunda zengin bir hayırsever hanımın yanında iyi kötü bir eğitim gördüğünü düşündürtecek yanları da yok değildi. Nikolay Vsevolodoviç onunla hiç ilgilenmiyordu; kendisi daha çok, memurlardan kurulu masalarda eprimiş, yağlanmış oyun kâğıtlarıyla, partisi dört kapikten preferans oynuyordu. Ama bir gün kızı aşağılayan bir memuru (olayın nasıl geliştiğini ve aşağılama nedenini bile bilmiyordu), yakasından tuttuğu gibi ikinci kat penceresinden aşağı atıverdi. Önünde aşağılanan masum bir kızı savunma adına girişilmiş şövalyece bir davranış değildi bu; her şey kahkaha arasında oldu bitti, en çok gülen de Nikolay Vsevolodoviç'in kendisiydi. Olay kavgasız gürültüsüz kapandı, hemen barıştılar, kutlamak için punç içtiler, unutuldu gitti. Ama ezilen masumiyet, aşağılanan genç kız bu yaşananları hiç unutmadı. Akli yeteneklerini hepten yitirmesine yol açan son sarsıntı oldu bu onun için. Bir kez daha yineleyeyim: Duyguları anlatmada pek becerikli değilimdir ama burada hayal çok önemli. Öte yandan Nikolay Vsevolodoviç de gülüp geçecek yerde bu hayalin üzerine üzerine gitti ve onu galiba büsbütün kışkırttı; Matmazel Lebyadkina'ya inanılmaz bir saygı göstermeye başladı. Kirillov bile (o sıralar o da oralardaydı; son derece değişik, son derece kendine özgü biridir Varvara Petrovna, umarım bir gün tanışırsınız kendisiyle, çünkü o da şimdi burada), evet, genel olarak hep susan Kirillov bile bir gün coştu ve markizmiş gibi davranarak bu kızla alay ettiğini, böylece de ona öldürücü darbeyi indirdiğini söyledi Nikolay Vsevolodoviç'e. Bunu iyi hatırlıyorum. Ayrıca şunu da belirteyim ki Kirillov, Nikolay Vsevolodoviç'in az çok saygı duyduğu biriydi. Ne yanıt verse beğenirsiniz: "Onunla alay ettiğim kanısındaysanız Bay Kirillov, bu kanınızı değiştirin; ona gerçekten saygı duyuyorum, çünkü hepimizden daha iyi bir insan." Üstelik bunu pek ciddi bir tavırla söyledi. Bununla birlikte iki üç ay boyunca "Merhaba" ve "Hoşça kalın"dan başka tek kelime bir şey konuşmadı kızla. Yanlarındaydım çünkü ve her şeyi hatırlıyorum. Sonunda kız Nikolay Vsevolodoviç'i pek çok düşmanı olduğu ve ailesiyle ilgili birtakım sorunlar yaşadığı için kendisini bir türlü "kaçıramayan" bir nişanlı gibi görmeye kadar götürdü işi. Tabii son derece gülünç bir şey! Sonuçta Nikolay Vsevolodoviç'in buraya dönmesi gerekince, onun geçim durumunu güvence altına almak adına, bildiğim kadarıyla yüklüce bir para

ayırdı: Fazlası var, eksiği yok, yıllık üç yüz ruble dolayında bir paraydı bu. Kısacası bütün bunları Nikolay Vsevolodoviç yönünden bir tür şımarıklık ya da vaktinden önce yorulmuş bir insanın fantezileri olarak görebiliriz, hatta Kirillov'un dediği gibi her şeye doymuş birinin, çatlak bir topal kızı ne hale getirebileceğini görmek için başlattığı bir çalışma olarak bile adlandırılabilir bu. “Siz,” diyordu Kirillov, “Dünyanın bu en zavallı yaratığını, ömrünün sonuna dek dövülüp, aşağılanacak bu topal biçareyi bile bile seçtiniz; onun size ölümüne bir aşkla bağlanacağını çok iyi biliyordunuz. Şimdi de ona sunduğunuz masalla zihnini tamamen allak bullak ediyorsunuz, sırf sonunda ne olacağını merak ettiğiniz için!” İyi de bir insan, buraya dikkatinizi çekerim: Kendisiyle doğru dürüst iki cümle bile konuşmadığı bir deli kadının fantezilerinden ne kadar sorumlu tutulabilir ki? Üzerinde akıllıca laflar edebilmek şöyle dursun, lafını etmenin bile hiç akıllıca olmayacağı şeyler vardır hayatta Varvara Petrovna. Nihayetinde, varsın tuhaflık diyelim buna; olan biteni başka türlü adlandırmak mümkün değildir. Gelin görün ki kocaman bir öykü çıkardılar bu işten. Burada olup bitenlere ilişkin olarak bazı bilgilere sahibim Varvara Petrovna. –Durdu; birden Lebyadkin'e doğru döndü; ama tam bu anda, kendinden geçmişçesine bir heyecan içinde olan Varvara Petrovna onu durdurdu:

— Bitirdiniz mi?

— Henüz değil; tam bitirebilmem için izniniz olursa eğer, şu baya bir şeyler sormam gerekiyor... Ne yapmaya çalıştığımı şimdi anlayacaksınız Varvara Petrovna.

— Yeter, şimdi değil, daha sonra. Rica ederim, biraz durun. Ah, konuşmanıza izin vermekle ne iyi etmişim!

Bu söz üzerine sevinçten yüreği oynadı Pyotr Stepanoviç'in:

— Şuna da dikkatinizi çekmek isterim Varvara Petrovna: Sizin deminki sorunuza nasıl yanıt verecekti Nikolay Vsevolodoviç... o, bağışlayın ama biraz fazla kati sorunuza?

— Ah, evet, epey katiydi!

— Sonra... bazı durumlarda üçüncü kişinin birinci kişiye göre olayları daha rahat anlatacağını söylerken de haklı mıymışım?

— Ah, evet, evet... Yalnız yanıldığınız bir nokta var ve üzülerek görüyorum ki buradaki yanılgınız devam ediyor!

— Sahiden mi? Hangi noktaymış bu?

— Hemen söylüyorum... Yalnız, otursaydınız Pyotr Stepanoviç.

— Ah, nasıl isterseniz. Yorulmuştum zaten, teşekkür ederim.

Hemen bir koltuk çekti ve öyle oturdu ki, aynı anda hem Varvara Petrovna'yı, hem masada oturmakta olan Praskovya İvanovna'yı, hem de tam karşısına düşen ve gözlerini üzerinden bir an bile ayırmadığı Bay Lebyadkin'i görebiliyordu.

— Şu "tuhaflık" meselesinde yanılıyorsunuz...

— Ah, yalnızca buysa...

— Hayır, hayır, hayır... bekleyin, –diye durdurdu onu Varvara Petrovna; uzun ve heyecanlı bir konuşma yapacak gibiydi. Pyotr Stepanoviç bunu fark etmesiyle birlikte tepeden tırnağa dikkat kesildi.

— Evet, bu tuhaflığın üstünde bir şey, hatta inanın bana kutsal diyebileceğim bir şey! Çok gururlu ve pek genç yaşlarında aşağılanmış ve böylece işi "hayatla dalga geçmeye" vardırmış bir insan... Sizin, Stepan Trofimoviç, vaktiyle yaptığınız o harika benzetmeyle Prens Harry... ama tabii Hamlet'e daha çok benzemeseydi... En azından benim düşüncem böyle.

— Et vouz avez raison,[115] –dedi Stepan Trofimoviç, son derece duygulu.

— Teşekkür ederim Stepan Trofimoviç; Nicolas'a ve onun ruhuyla yazgısının ona yüklediği görevlerin yüceliğine her zaman büyük bir inanç beslediğiniz için size özellikle teşekkür ederim. En umutsuz anlarımda bu inancınız güç verdi bana.

— Chère, chère... –Stepan Trofimoviç bir adım atacak oldu ama sözünü kesme tehlikesini düşünerek caydı.

Varvara Petrovna sürdürdü; artık şarkı söyler gibi konuşuyordu:

— Eğer Nicolas'ın yanında sessiz, ama o sessizliğinde nice yücelikler gizleyen, Stepan Trofimoviç'in yine harika benzetmesiyle bir Horatio bulunsaydı, kimbilir belki de hayatı boyunca kendisine büyük ıstırap veren ve onu hiç beklenmedik anlarda eline geçiriveren kahrolası "ironi şeytanı"nın etkisinden çoktan kurtulmuş olurdu (Bu ironi şeytanı da yine sizin harika deyişlerinizden biri Stepan Trofimoviç). Ama Nicolas'ın ne

Horatio’su oldu, ne de Ophelia’sı. Onun bir tek annesi vardı ama tek başına bir anne ne yapabilir ki, hele böylesi koşullar altında? Biliyor musunuz Pyotr Stepanoviç, Nicolas gibi bir insanın şu anlattığınız türden pislik yuvalarına girip çıkmasını o kadar iyi anlayabiliyorum ki!.. Şu “hayatla dalga geçer gibi yaşama” dediğiniz şeyi (bu da sizin harika bir deyişiniz!) gözümde öyle güzel canlandırabiliyorum ki! Bu bitmek tükenmek bilmeyen aykırılık düşkünlüğü ve yine sizin hoş benzetmenizle Pyotr Stepanoviç, bu kapkaranlık fonda ışıldayan elmas... Derken, herkesçe aşağılanan, küçümsenen topal, yarı deli ama belki de en soylu duygularla dolu bir varlıkla karşılaşma!

— Eh, evet, yani diyelim ki öyle.

— Bütün bunlardan sonra, bu kızla herkes gibi alay ede-meyeceğini nasıl anlamazsınız? Ah, insanlar! Onu, aşağılayanlardan korumasını, “markizmiş gibi” saygı halesiyle çevirmesini nasıl anlayamazsınız (şu Kirillov gerçi Nicolas’ı anlayamamış, ama insanları derinlemesine tanıyabilen biri galiba)? Burada bütün sorun sanki hep aykırılıktan kaynaklanıyor; şu bahtsız kız başka ortam ve koşullar altında bulunsaydı, herhalde böylesine çılgın bir hayale kaptırmazdı kendini. Bir kadın, bunu ancak bir kadın anlayabilir Pyotr Stepanoviç, ve maalesef siz de... yani bir kadın değilsiniz demeyeceğim, ama en azından bu seferlik, bu durumu anlayabilmek adına!

— Yani işler ne kadar kötüyse, o kadar iyi demek istiyorsunuz?.. Sizi anlıyorum Varvara Petrovna. Tıpkı dindeki gibi diyorsunuz: Insan ne kadar zor koşullar altında yaşıyorsa ya da halk ne kadar ezilmiş, bitkin, yoksulluk içindeyse, o kadar büyük bir inatla cennette ödüllendirilmeyi bekler; hele bir de bu arada yüz bin papaz, din adamı, vs. birtakım spekülasyonlarla onların bu hayallerini kışkırtacak çalışmalar yürütürlerse... Sizi anlıyorum Varvara Petrovna, içiniz rahat olsun.

— Pek de dediğiniz gibi değil ama neyse. Yalnız söyler misiniz bana lütfen, bu bahtsız bedende (Varvara Petrovna neden burada “beden” kelimesini kullandı, bunu hiç anlayamadım!) canlanan hayalin önüne geçebilmek için Nicolas’ın da onunla alay etmesi ve ona öteki memurların davrandıkları gibi davranması mı gerekirdi? Nicolas’ın Kirillov’a verdiği “Ben onunla alay etmiyorum,” yanıtındaki büyük merhameti ve tüm

varlığını sarsan soylu ürpertiyi nasıl anlamazsınız? Ne kadar yüce, kutsal bir yanıt oysa!

— Sublime[116] –diye mırıldandı Stepan Trofimoviç.

— Ayrıca bilmenizi isterim ki, Nikolay Vsevolodoviç san-
dığınız kadar zengin değildir; zengin olan benim, o değil... Hele o sıralarda benden hemen hiç para almazdı.

Pyotr Stepanoviç yerinde sabırsızlıkla kımıldayarak:

— Anlıyorum, sizi çok iyi anlıyorum Varvara Petrovna, –dedi.

— Tam benim karakterim! Nicolas'da olduğu gibi kendimi görüyorum. Bu gençlik, bu çılgınlık, bu baş döndürücü köpürüp coşmalar, duygu olarak bana öyle tanıdık geliyor ki... Bir gün sizinle yakınlaşır ve dost olursak Pyotr Stepanoviç –ki ben kendi adıma, özellikle de size karşı kendimi böylesine borçlu hissettiğim bir anda gerçekten çok isterim bunu– o zaman daha iyi anlarsınız...

— İnanın ben de çok isterim bunu, –dedi Pyotr Stepanoviç kesik kesik.

— Evet, o zaman çok iyi anlarsınız; tertemiz ve çok soylu bir duygunun körlüğüyle, hiçbir bakımdan size değmeyen, sizi hiç mi hiç anlamamış olan ve size eline geçecek her fırsatta zulmetmeye âdeta yemin etmiş bir adamla beraber olmayı... bu yetmezmiş gibi onu bütün düşlerinizin, umutlarınızın simgesi olan bir ideal haline getirmeyi... onun önünde eğilmeyi... ömrünüz boyunca, hem de nedenini bile bilmeden, belki de sırf onun buna layık olmaması yüzünden onu sevmeyi o zaman anlarsınız. Ah, sormayın, ne acılar çektim ömrümce Pyotr Stepanoviç!

Stepan Trofimoviç'in yüzü hastalıklı bir ifade almıştı; gözlerimi yakalamak istediyse de bakışlarımı tam zamanında kaçırdım.

— ... Hele bu yakınlarda, şu son zamanlarda! Ah, ne haksızlık ettim Nicolas'a! Dört yandan başımın etini yediler! Düşmanlar, dostlar, insancıklar... herkes... hatta dostlar, düşmanlardan bile çok belki... O iğrenç imzasız mektuplardan ilkini aldığımda Pyotr Stepanoviç, inanmazsınız ama bütün o pisliklere yanıt vermeye nefretim yetmedi. Bu yüreksizliğimi asla unutmayacağım!

Pyotr Stepanoviç birdenbire canlanarak:

— Buradaki imzasız mektuplar olayı benim de kulağıma geldi, –dedi.– Bunların kimin işi olduğunu ben ortaya çıkarırım, içiniz rahat olsun.

— Burada ne dolaplar döndüğünü tasavvur edemezsiniz. Bizim zavallı Praskovya İvanovna'yı bile çarklarına taktılar, o zavallıdan ne isterler bilmem ki? –İçten gelen bir gönül alma arzusuyla ona döndü:– Sana bugün fazla haksızlık ettim belki de Sevgili Praskovya İvanovna, –dedi; ancak sesinde gene muzaffer bir küçümseme vardı.

Öteki, isteksiz isteksiz:

— Yeter, Tanrı aşkına, –diye mırıldandı.– Yeter! Kapatalım artık bu konuyu! Fazlasıyla konuşuldu! –Sonra gene Liza'ya bir göz attı, ama o Pyotr Stepanoviç'e bakıyordu.

Varvara Petrovna birdenbire:

— Her şeyini yitirmiş, yalnızca yüreği kalmış akıl hastasına, o zavallı, talihsiz varlığa gelince, onu evlat edineceğim... –Sonra ansızın bağırarak ekledi:– Bu benim için bir görev! Kutsal bir görev hem de! Bugünden tezi yok kendisi benim korumam altındadır!

İyice canlanan Pyotr Stepanoviç:

— Harika olur bu efendim, yani bazı bakımlardan, –dedi.– Bağışlayın ama demin sözlerimi bitirememiştim. Ben de bu koruma konusundan söz etmek istiyordum. Düşünebiliyor musunuz, Nikolay Vsevolodoviç gider gitmez (kaldığım yerden anlatıyorum Varvara Petrovna) şu bay, şu gördüğünüz Bay Lebyadkin, kız kardeşine bağlanan bu parayı son meteliğine kadar kullanabileceği kendi parası gibi gördü ve kullandı da. Başlangıçta Nikolay Vsevolodoviç'in bu işi nasıl düzenlediğini tam bilmiyorum, ama bir yıl kadar sonra, kendisi henüz Avrupa'dayken olup biteni öğrenince başka yollara başvurmak zorunda kaldı. Bununla ilgili ayrıntıları da tam bilmiyorum. Kendisi anlatır size. Benim tek bildiğim, bu ilginç hanımın uzak bir yerdeki bir manastıra yerleştirildiğidir; ama tüm konforu sağlanmış olarak... Dostça gözetim gibi bir şey, anlarsınız ya? Bay Lebyadkin'in bunun üzerine ne yaptı dersiniz? Gelir kaynağını, yani kız kardeşini aramaya başladı; âdeta canını dişine taktı ve bu yakınlarda amacına ulaştı. Üzerinde birtakım hakları olduğunu iddia ederek kardeşini manastırdan çıkardı ve doğruca buraya getirdi. Tek lokma bir şey vermek şöyle dursun, yaptığı tek şey dövmek, sövmek, aşağılamak. Nasıl becerdiyse Nikolay Vsevolodoviç'ten üstelik de yüklüce bir parayı bir şekilde koparınca soluğu meyhanede alıp gece gündüz içmeye başladı...

Nikolay Vsevolodoviç'e minnet duyup oturacağı yerde, kıza ödenen parayı doğruca kendi ellerine saymazsa onu mahkemeye vereceği yolunda saçma tehditler savurmaya... ve düşünebiliyor musunuz: Nikolay Vsevolodoviç'in gönlünden kopan bir bağışı, haraç gibi görmeye başladı! Bay Lebyadkin, bu anlattıklarımın *hepsi* doğru mu?

Bunun üzerine o ana dek hep başı önünde, ses çıkarmadan duran yüzbaşı kıpkırmızı kesilerek olduğu yerde bir iki adım attı.

— Doğrusu, bana karşı pek acımasızsınız Pyotr Stepanoviç, –dedi yarım ağızla.

— Neden acımasızmışım efendim? Neyse, bu acımasızlık işini sonra konuşuruz, ben şimdi sizden deminki soruma yanıt vermenizi rica ediyorum: Anlattıklarımın *hepsi* doğru mu, değil mi? Doğru olmadığını düşündüğünüz yerler varsa lütfen hemen şu anda açıklayın.

— Ben... siz de bilirsiniz ki Stepan Trofimoviç... –diye geveledi yüzbaşı, ama hemen sustu.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Stepan Trofimoviç koltukta bacak bacak üstüne atmış oturuyor, yüzbaşı ise saygılı bir pozla onun karşısında ayakta duruyordu.

Bay Lebyadkin'in tereddüt etmesinden hiç hoşlanmamış gibiydi Pyotr Stepanoviç. Öfkeli bir seğirme oldu yüzünde.

— Gerçekten bir açıklama yapmak istiyor musunuz, istemiyor musunuz? İstiyorsanız, buyurun, sizi dinliyoruz.

— Benim hiçbir açıklamada bulunamayacağımı siz de biliyorsunuz Pyotr Stepanoviç.

— Hayır, böyle bir şey bilmiyorum, ilk kez duyduğum bir şey bu; neden bir açıklama yapamazmışsınız?

Yüzbaşı bakışlarını yere indirip sustu.

— İzin verin gideyim Pyotr Stepanoviç, –dedi sonra kararlı bir sesle.

— Size sorduğum soruya yanıt vermeden olmaz: Söylediklerimin *hepsi* doğru muydu, değil miydi?

— Doğruydu, –dedi yüzbaşı boğuk bir sesle ve işkencecisinin gözlerine baktı. Şakaklarında iri ter taneleri belirmişti.

— *Hepsi* doğru mu?

— Hepsi doğru.

— Ekleyeceğiniz hiçbir şey yok mu? Düzelteceğiniz? Size haksızlık ettiğimizi düşünüyorsanız açıklayın bunu! Kınayın bizi, hoşnutsuzluğunuzu yüksek sesle yüzümüze karşı söyleyin!

— Ekleyecek, düzeltecek bir şeyim yok.

— Birkaç gün önce Nikolay Vsevolodoviç'i tehdit ettiniz mi?

— Bu... bu şey yüzünden Pyotr Stepanoviç, içki.... –Birden başını kaldırdı, az önce olduğu gibi kendinden geçercesine, âdeta böğürür gibi sürdürdü:– Aile onuru ve gerçekten hak edilmemiş bir ayıplı durum nedeniyle insanlar arasında sesini yükseltmek de mi suç?

Pyotr Stepanoviç yüzbaşının gözlerinin içine bakarak:

— Şu anda ayık mısınız Bay Lebyadkin? –dedi.

— Ben... evet.

— O zaman söyler misiniz nedir bu aile onuru ve hak edilmemiş ayıplı durum derken neyi kastediyorsunuz?

— Ben bunu kimseyi suçlamak için söylemiş değilim; kimseyi suçlamıyorum, ben kendim için söyledim... –Yeniden kekelemeye başlamıştı yüzbaşı.

— Bazı tutum ve davranışlarınız için kullandığım kelimelere gücendiniz galiba. Biraz fazla alıngansınız Bay Lebyadkin. Ancak sizin tutum ve davranışlarınızı gerçek anlamda sergilemeye henüz başlamadım bile. Evet, henüz gerçek anlamda başlamadım tutum ve davranışlarınızı sergilemeye; ama bunun da sırası gelecek, hiç kuşkusuz gelecek. Ancak henüz *gerçek* anlamda buna başlamadım.

Lebyadkin ürperdi, vahşice bir bakış attı Pyotr Stepanoviç'e.

— Pyotr Stepanoviç, daha yeni uyanıyorum!

— Ben mi uyandırdım sizi?

— Evet, siz uyandırdınız Pyotr Stepanoviç; dört yıldır fırtına bulutları altında uyumaktaydım. Artık gidebilir miyim Pyotr Stepanoviç?

— Artık gidebilirsiniz, tabii eğer Varvara Petrovna'nın da bir itirazı...

Beriki sessizce elini sallamakla yetindi.

Yüzbaşı eğilerek selam verdi, kapıya doğru iki adım attı, birden durdu, elini yüreğine götürdü, bir şeyler söyleyecek gibi olduysa da vazgeçip yürüdü. Tam kapıdan çıkarken Nikolay Vsevolodoviç'le burun buruna geldi; Nikolay Vsevolodoviç yüzbaşıya yol vermek için kenara çekildi;

yüzbaşı, tüyleri diken diken, gözleri Nikolay Vsevolodoviç'in gözlerine mıhlanmış, boa yılanı karşısındaki tavşan gibi olduğu yerde öylece kalakalmıştı. Bir süre bekleyen Nikolay Vsevolodoviç onu eliyle hafifçe iterek salona girdi.

VII

Neşeli ve sakindi. Belki de başından henüz bilmediğimiz hoş bir şeyler geçmişti; ama keyfinin gayet yerinde olduğu açıktı.

Varvara Petrovna dayanamadı, yerinden fırlayıp ona doğru atılarak:

— Beni bağışlıyor musun Nicolas? –dedi.

Nicolas gülmeye başladı.

— Tam düşündüğüm gibi! –dedi temiz yüreklilikle ve biraz da şakacı bir tavırla.– Gördüğüm kadarıyla burada herkes her şeyi öğrenmiş. Buradan çıkıp arabaya binince bir ara, "Ne diye hemen çıktım ki, keşke şu gülünç öyküyü anlatsaydım!" diye düşündüm. Ama sonra Pyotr Stepanoviç'in burada kaldığı aklıma gelince rahatladım.

Konuşurken bir yandan da kaçamak bakışlarla etrafı kolaçan ediyordu.

— Pyotr Stepanoviç de eski bir Petersburg öyküsü anlatıyordu bize, –diye heyecanla atıldı Varvara Petrovna.– Tuhaf, kaprisli, çılgın, ama her zaman yüce, soylu duyguları olan şövalye ruhlu, tuhaf birinin yaşamından kesitler içeren bir öykü...

— Şövalye mi? O kadar yüceltildim mi? –Gülümsedi Nicolas.– Yine de bu seferki aceleciliği için Pyotr Stepanoviç'e teşekkür ediyorum (bir an bakıştılar). Bilmelisiniz ki maman, Pyotr Stepanoviç herkesi barıştırır; bu onun hayattaki rolü, hastalığı, tutkusudur. Onu size özellikle bu yönüyle salık veririm. Burada sizlere neler döktürdüğünü tahmin edebiliyorum. Evet anlatırken resmen döktürür, kafasının içinde bir kalem odası vardır. Gerçekçi bir insan olarak da asla yalan söyleyemez; gerçek onun için başarıdan daha üstündür. –Çevresine göz atarak ekledi:– Tabii, başarının daha üstün olduğu özel durumlar dışında... Böylece apaçık görmüş oluyorsunuz ki, maman, özür dilemek durumunda olan siz değilsiniz ve

eğer ortada birinin yaptığı delice bir hareket varsa, besbelli benim; yani ben önünde sonunda delinin tekiyim; öyleyse buradaki ünümün hakkını vermem gerek...

Gidip annesini sevecenlikle kucakladı.

— Ne olursa olsun bu konu artık burada kapandı; konuşuldu ve bitti! Bir daha açılmamalı!– Sesinde soğuk, sert bir ton hissediliyordu. Varvara Petrovna da fark etti bunu ama coşkusu henüz geçmemiş, hatta daha da artmıştı.

— Bir aydan önce beklemiyordum seni Nicolas!

— Size her şeyi anlatacağım maman, ama şimdilik...

Praskovya İvanovna'ya yöneldi. Ama o, delikanlıyı ilk gördüğünde müthiş heyecanlanmışken bu kez başını çevirip bakmadı bile. Şimdi başında yeni sorunlar vardı: Demin yüzbaşı tam çıkarken kapıda Nikolay Vsevolodoviç'le burun buruna gelince Liza gülmeye başlamıştı. Önce hafif hafif, kesik kesik başladı ama sonra arttı ve sarsıla sarsıla gülmeye başladı. Yüzü gülmekten kıpkırmızıydı. Az önceki kederli, dalgın görüntüsünün tam tersi bir durumdaydı. Demin Nikolay Vsevolodoviç, Varvara Petrovna'yla konuşurken iki kez Mavrikiy Nikolayeviç'e bir şey söyleyecekmiş gibi yaklaşmasını işaret etmiş ama adamcağız tam ona doğru eğildiğinde makaraları koyvermişti! Mavrikiy Nikolayeviç'le alay ettiği, ona güldüğü sonucu çıkarılabilirdi bundan. Aslında kendini tutmaya çabaladığı da görülüyor, şalının ucuyla ağzını kapatıyordu. Nikolay Vsevolodoviç'in kendisini son derece masum, saf bir havayla selamlamasına:

— Lütfen bağışlayın, –diye karşılık verdi çabuk çabuk.– Mavrikiy Nikolayeviç'i daha önce gördünüz herhalde? Ah, Mavrikiy Nikolayeviç, bu kadar da uzun boylu olunmaz ki ama!

Ardından yeni bir gülme krizi. Mavrikiy Nikolayeviç gerçi uzun boyluydu, ama "bu kadar da olmaz" dedirtecek cinsten değildi.

— Çok oldu mu geleli? –dedi kendini tutmaya çalışarak; halinden utanıyor gibiydi, ama gözleri ışıl ışıldı.

— İki saatten biraz fazla, –dedi Nicolas, gözlerini onun gözlerine dikerek.

Yalnız şunu da söyleyeyim son derece ölçülü, kibardı; ama kibarlığı bir yana bırakılacak olursa tümüyle kayıtsız, umursamaz, hatta uyuşukça bir havadaydı.

— Nerede oturacaksınız?
— Burada.
Varvara Petrovna da izliyordu Liza'yı. Ama aklına birden başka bir şey geldi.
— İki saattir nerelerdeydin Nicolas? –dedi oğlunun yanına giderek.– Tren saat onda geliyor?..
— Önce Pyotr Stepanoviç'i Kirillov'a götürdüm. Pyotr Stepanoviç'le buradan üç istasyon önceki Matveyevo'da karşılaştık, aynı kompartımanda seyahat ettik.
— Sabahın köründen beri bekliyordum orada, –diye atılarak sözü kaptı Pyotr Stepanoviç.– Arka vagonlar raydan çıktı, az kalsın bacaklarımız kırılıyordu.
— Bacaklarını kırmışlar! –diye bağırdı Liza.– Anne, anne geçen hafta biz de Matveyevo'ya gitmek istiyorduk öyle değil mi? Gitseymişiz bizim de bacaklarımız kırılacakmış!
Praskovya İvanovna haç çıkardı:
— Tanrım sen acı bize!
— Anneciğim, anneciğim, canım anneciğim, bacaklarım kırılırsa sakın korkmayın... Her an başıma gelebilecek bir şey bu! Her gün deli gibi ata bindiğim için siz kendiniz de söylüyorsunuz bunu. Mavrikiy Nikolayeviç topal kalırsam beni yine de gezdirir misiniz? –Bir kahkaha attı.– Böyle bir şey olursa yalnız sizin gezdirmenize izin veririm. Bunu böylece bilin. Ama diyelim ki tek bacağımı kırdım... hadi, kibar olun ve bunu mutluluk sayacağınızı itiraf edin!
— Tek bacaklı olmak mı mutluluk? –dedi ciddi ciddi kaşlarını çatarak Mavrikiy Nikolayeviç.
— Ama o zaman yalnız siz gezdireceksiniz beni, bir tek siz, başka kimse olmayacak!
— O zaman da beni yine siz gezdirirdiniz Lizaveta Nikolayevna, –diye mırıldandı Mavrikiy Nikolayeviç öncekinden de ciddi bir tavırla.
— Aman Tanrım, kelime oyunu yapıyor! –diye neredeyse dehşet içinde bağırdı Liza.– Mavrikiy Nikolayeviç, sakın bu yola gireyim demeyin! Ayrıca ne kadar bencil olduğunuzu da görün! Boşuna kendi kendinize kara çalmayın! O zaman herhalde bacaksız çok daha güzel olduğuma

inandırmaya çalışıp duracaksınız beni. Yalnız altından kalkılamayacak bir de sorunumuz olacak: Siz aşırı uzun boylusunuz, bacağım da olmayınca ben mini minnacık kalacağım yanınızda, o zaman bana kolunuzu nasıl vereceksiniz? Hiç uygun bir çift olmayacağız!

Yeniden çılgınca gülmeye başladı. Nükteleri, sözleri son derece sıradan, sığ şeylerdi, ama alkış alacak bir konuşma yapma çabası içinde de değildi.

— Sinir krizi geçiriyor! –diye fısıldadı bana Stepan Trofimoviç.– Hemen bir bardak su!

Doğruydu. Bir dakika sonra herkes telaşla koşuşturmaya başladı, su getirildi. Liza annesinin boynuna sarılıp onu coşkuyla öptü, omzunda sarsıla sarsıla ağladı, başını geriye atıp annesinin yüzüne baktı, sonra yeniden güldü. Sonunda annesi de hıçkırmaya başladı. Varvara Petrovna her ikisini birden Darya Pavlovna'nın girdiği kapıdan çıkararak galiba kendi dairesine götürdü; ama dört dakikadan çok sürmedi, döndüler...

O unutulmaz sabahın son anlarında olup biten her şeyi, tek tek gözümde canlandırmaya çalışıyorum şimdi. Hanımlar çıkıp da salonda yalnız kaldığımızda (bir tek Darya Pavlovna hiç yerinden kımıldamamıştı) Nikolay Vsevolodoviç'in, başını daha da yere eğmiş olarak köşesinde oturmakta olan Şatov dışında hepimizle tek tek yanımıza gelerek selamlaştığını hatırlıyorum. Stepan Trofimoviç, Nikolay Vsevolodoviç'e bir şeyler anlatmak niyetindeydi ve tam sözlerine başlamışken, beriki bir yolunu bulup Darya Pavlovna'ya yöneliverdi. Ama Stepan Trofimoviç vazgeçmedi, onu yakalayıp neredeyse zorla pencerenin önüne götürdü ve kulağına çabuk çabuk bir şeyler fısıldamaya başladı; yüz ifadesine ve konuşurkenki jestlerine bakılacak olursa önemli bir şeylerdi söyledikleri. Nikolay Vsevolodoviç, yüzünde hep o resmi gülümsemesi, dalgın, ilgisiz dinliyordu, sonunda sabırsızlanmaya başladı, kaçıp kurtulmak ister gibiydi. Tam kadınlar içeri girdiğinde bitti pencere önündeki konuşma. Varvara Petrovna, dışarıdaki taze hava sinirlerini olumsuz etkileyebileceği için on dakika kadar daha oturup dinlenmesinin iyi geleceğini söyleyerek Liza'yı eski yerine oturttu. Büyük ilgi, yakınlık gösteriyordu Liza'ya; kendisi de onun yanına oturdu. Serbest kalan Pyotr Stepanoviç de koşup onlara katıldı, canlı, neşeli bir konuşma başladı aralarında. Sonunda Stepan Trofimoviç'ten kurtulan Nikolay Vsevolodoviç de o her zamanki ağır, sakin

yürüyüşüyle Darya Pavlovna'nın yanına gidebildi. Onun kendisine doğru geldiğini gören Daşa olduğu yerde tedirgince kımıldadı, sonra hızla yerinden kalktı, yüzünü allar basmıştı, müthiş şaşkındı.

— Sizi sanırım kutlayabilirim…yoksa daha değil mi? –dedi Nikolay Vsevolodoviç.

Yüzünde bir seğirme olmuştu bunları söylerken.

Daşa ona bir karşılık verdi, ama ne dediği duyulmadı.

— Saygısızlık ettimse bağışlayın, –dedi, Nikolay Vsevolodoviç sesini biraz daha yükselterek.– Ama biliyorsunuz haber özel olarak iletildi bana. Biliyor muydunuz bunu?

— Evet, bunun size özel olarak iletildiğini biliyorum.

— Umarım kutlayışımla bir şeylere engel olmamışımdır? –Gülümsedi.– Stepan Trofimoviç eğer...

Bir anda orada bitiveren Pyotr Stepanoviç:

— Neyi kutluyoruz, neyi kutluyoruz? –diye atıldı.– Niçin kutluyoruz sizi Darya Pavlovna? Ah! Sakın onun için olmasın! Yüzünüzün kıpkırmızı kesilmesi tahminimin doğru olduğunu gösteriyor! Öyle ya, bizim iyi huylu, güzel genç kızlarımız başka ne için kutlanır ve başka hangi kutlamayla yüzleri bu denli kızarabilir ki? Tahminim doğruysa, benim de kutlamalarımı kabul edin, ardından da hemen bahis borcunuzu ödeyin! Hatırlarsanız İsviçre'de bahse tutuşmuştuk: Hiçbir zaman evlenmeyeceğim diyordunuz? Ah, İsviçre demişken... Oysa ben biraz da bunun için gelmiştim, nasıl da unutuverdim! –Hızla Stepan Trofimoviç'e doğru döndü:– Sen ne zaman gidiyorsun İsviçre'ye?

Kafası karışan Stepan Trofimoviç şaşkın şaşkın:

— Ben... ben mi İsviçre'ye? –diye kekeledi.

— Ne! Gitmiyor musun? Sen de evlenmiyor muydun? Öyle yazmıştın ya bana?

— Pierre! –diye bağırdı Stepan Trofimoviç.

— Ne Pierre'i? Bu iş seni mutlu edecekse eğer, koşa koşa sana, ben bu işe kesinlikle karşı değilim demeye geldim! Sen bir an önce benim fikrimi öğrenmek istemiyor muydun? İşte, fikrim: Şu mektupta da yazdığın gibi eğer "kurtarılman" gerekiyorsa (yine döktürmeye başlamıştı), hatta yine aynı mektubun ilerleyen sayfalarında bunun için bana yalvarıyorsan,

hizmetinde olduğumu bilmeni isterim. –Hızla Varvara Petrovna’ya döndü:– Gerçekten evleniyor mu Varvara Petrovna? Umarım nezaketsizlik etmiyorumdur? Kendisi, eliyle yazmış: Kentte herkes durumu biliyor, herkes beni kutluyor, diyor; bu yüzden sokağa da ancak geceleri çıkabiliyormuş... Mektup burada, cebimde. İnanır mısınız Varvara Petrovna, okuyorum okuyorum hiçbir şey anlamıyorum! Sen bana bir tek şey söyle Stepan Trofimoviç: Kutlamamız mı gerek seni, “kurtarmamız” mı? İnanamazsınız: Mutlulukla dolup taşan bir satırı, derin acılar yansıtan bir başka satır izliyordu. Sonra benden kendisini bağışlamamı diliyor; onlarda bir alışkanlıktır bu. Ama insan yine de düşünmeden edemiyor: Beni hayatında topu topu iki kez, o da tesadüfen görmüş ve birdenbire, tam da üçüncü evliliği öncesinde, benden yana birtakım babalık sorumluluklarını yerine getirmediğini düşünerek, binlerce kilometre ötelerden kendisine kızmamam, evlenmesine karşı çıkmamam için bana yalvarıyor. Hiç içerleme bana Stepan Trofimoviç, döneminizin bir özelliği bu sizin, ben olaya geniş açıdan bakıyor ve sizi ayıplamıyorum. Bu iş, diyelim ki sana onur kazandıracak, vb., vb., ama yine de burada önemli olan şey, benim neyin önemli olduğunu anlayamamış olmamdır. “İsviçre’de işlenmiş bir günah”tan söz ediyorsun. Birinin günahları için evleniyorum ya da birinin günahı yüzünden ya da buna benzer bir başka günahlı bir şey yüzünden... Evleneceğini söylüyorsun, bir günahtır gidiyor! Kız gerçek bir inci, pırlantaymış! Öyle yazıyor... Kendisi, elbette kıza “layık değil” (kendi sözleri bunlar!); ama işlenen birtakım günahlar ya da bazı durumlardan dolayı kiliseye gidip “mihrabın önünde evlenmek ve oradan İsviçre’ye gitmek zorunda”ymış... İşte bütün bu nedenlerden dolayı “her şeyi olduğu gibi bırakıp, kendisini kurtarmaya gelmeliymişim”. Siz bir şey anlayabildiniz mi bunlardan? Ama... ama... yüzlerinizden... (elinde mektup, yüzünde masum bir gülümseme, herkesin yüzüne tek tek baktı) hep yaptığım gibi yine bir çam devirdiğimi anlıyorum! Aptallığımdan mı yaptım bunu, açıksözlülüğümden mi, yoksa Nikolay Vsevolodoviç’in de dediği gibi aceleciliğimden mi, bilmiyorum. Aslında, burada biz bize olduğumuzu düşünmüştüm. Daha doğrusu siz size Stepan Trofimoviç, buradaki herkes seninkiler ve... aslında burada yabancı olan benim. Ve bir

şeyi gayet iyi görüyorum: Herkes bir şey biliyor burada, benim bilmediğim de tam o şey!

Bakışlarını çevresindekilerin üzerinde gezdirmeyi sürdürüyordu. Birden Varvara Petrovna ona yaklaştı; Yüzü çarpılmış, benzi atmış, dudakları titriyordu:

— Demek Stepan Trofimoviç size, "birilerinin İsviçre'de işlediği bir günah üzerine" evlenmekte olduğunu ve hemen gelip "onu kurtarmanızı" yazdı? Aynen bu ifadeleri mi kullanıyordu?

— Durum, gördüğünüz gibi... yani burada eğer benim yönümden anlaşılmamış bir şey varsa, bu, o böyle yazdığı içindir, yani suçlu odur, – Pyotr Stepanoviç korkmuş gibiydi, her zamankinden de çabuk konuşuyordu.– Mektup, burada. Biliyor musunuz Varvara Petrovna, sayısız mektup var, bitmez tükenmez... hele son iki üç ay, artsız arasız yağmaya başladı! Hatta artık tümünü okumuyordum bile. Bu aptalca itirafımdan dolayı beni bağışla Stepan Trofimoviç, ama sen de lütfen kabul et ki, mektupları her ne kadar bana hitaben yazıyorsan da, daha çok gelecek kuşaklar için yazıyordun, yani okuyup okumamam senin için bir şeyi değiştirmezdi... Hayır, hayır... lütfen kırılıp gücenme... her şeye karşın seninle yabancı sayılmayız! Ama şu mektuba gelince Varvara Petrovna, işte bu mektubu sonuna dek okudum. "Şu günahlar", "başkasının günahları" denilip duran şeyler, bunlar herhalde bizim işlediğimiz küçük günahlar olacak... Ve şu anda bunların bizim en masum günahlarımız olduğuna da bahse girerim! Ne var ki biz bu en masum günahçıklardan, içinde soyluca davranışlar da olan koskocaman bir olay yarattık; belki de asıl bu soyluca davranışlar için bütün bu olay yaratıldı. Yalnız artık kabul etmemiz gerekir ki burada bir hesap yanlışı var, yani hesaplarımızda aksayan bir şey. Bilirsiniz kâğıt oyunlarına karşı bir zayıflığımız vardır... Neyse, bunun şimdi gereği yok. Suçluyum, çok gevezeyim, ama yemin ederim Varvara Petrovna, beni gerçekten öyle korkuttu ki, gerçekten onu "kurtarmak" için hazırlıklar yaptım. Sonuçta vicdanım sızlamaya başladı, kendimden utandım. Ne yani, boğazına bıçak mı dayadım? Halden anlamaz, acımasız bir alacaklısı mıyım onun? Sonra, drahomayla ilgili yazdığı bir şeyler var. Şimdi, karar ne: Gerçekten evleniyor musun Stepan Trofimoviç? Bir sürü

laf var ortada, ama hepsi sanki sırf üslup yapmak için sıralanmış! Ah, Varvara Petrovna, böyle konuştuğum için beni ayıplıyorsunuz değil mi?

Varvara Petrovna onun ağzından sözü alarak:

— Tam tersine! –diye atıldı hemen, kinci bir tını vardı sesinde.– Sabrınız taşırılmış, bu açıkça ortada, yani böyle konuşmanızı haklı gösterecek nedenleriniz var.

Kin dolu bir hazla dinlemişti rol yaptığı besbelli Pyotr Stepanoviç'in döktürdüğü bütün o "gerçekçi" sözleri. Pyotr Stepanoviç'in bir rol oynadığı kesindi (o zamanlar bilmiyordum bunun ne rolü olduğunu, ama bir rol oynadığı açıktı, çok da özensizce oynuyordu rolünü üstelik).

— Tam tersine, –diye sürdürdü Varvara Petrovna,– ben konuşmanızdan çok memnun kaldım ve bunun için size minnet borçluyum. Siz olmasanız bunların hiçbirini öğrenemeyecektim. Yirmi yıldır ilk kez gözlerim açılıyor. Nikolay Vsevolodoviç, az önce size bir bilginin özel olarak iletildiğini, özel olarak bilgilendirildiğinizi söylemiştiniz? Yoksa size de mi bir şeyler yazdı Stepan Trofimoviç?

— Bir mektup aldım, ama son derece masum ve... son derece soylu bir mektup...

— Uygun kelime bulmakta zorlanıyor gibisiniz? Yeter artık! Stepan Trofimoviç! –Kor gibi yanan gözlerini yaşlı adama çevirdi.– Sizden bizi kendinizden yoksun bırakma lütfunu göstermenizi ve bir daha da evimin eşiğinden içeri adım atmamanızı rica ediyorum.

Okurlarımdan, Varvara Petrovna'ya bu coşkulu sözleri söyleten –ve henüz sona ermemiş– "yüksek heyecan"ı akıllarında tutmalarını rica ediyorum. Aslında Stepan Trofimoviç suçluydu! Ama burada beni asıl şaşırtan, demin tek bir kez bile sözünü kesmeyi düşünmeden Petruşa'nın bütün o ağır suçlamalarla, kınamalarla dolu sözlerini dinlerken de, şu anda Varvara Petrovna'nın aforozu karşısında da son derece ağırbaşlı, saygıdeğer kalabilmesiydi. Bu manevi gücü nereden almıştı? Bildiğim tek şey, Petruşa'yla az önceki ilk karşılaşma anı ile, kucaklaşmaları sırasında Petruşa'nın söyledikleriyle derinden yaralandığı, kendini aşağılanmış hissettiğidir. Bu çok derin ve *gerçek* bir acıydı; en azından onun gözünde, kalbinde böyleydi. O anda duyduğu bir başka acı da, alçaklık ettiğini kendine itiraf etmesinden kaynaklanan zehrin acısıydı; daha sonra, olanca

içtenliğiyle, kendisi itiraf etti bunu bana. *Gerçek*, dolu dolu bir acı, bazen en aklı havada insanı bile –geçici bir süre için de olsa– ciddi, sebatlı biri haline getirebilir. Bu da bir yana, hakiki bir acının bir aptalı bile akıllandırdığı olur, elbette yine bir süreliğine. Acının bir özelliğidir bu. İşte böyle bir durumda Stepan Trofimoviç gibi birinde neler olabileceğini siz düşünün! Tam bir altüst oluştu yaşadığı... elbette yine bir süreliğine.

Tek kelime etmeden, tam bir ağırbaşlılıkla Varvara Petrovna'nın önünde eğildi (yapabileceği başka bir şey de yoktu). Derhal çıkıp gitmekti niyeti ama kendini tutamadı ve Darya Pavlovna'ya yöneldi. Beriki başına gelecekleri hissederek, korku içinde kendi kendine konuşmaya başladı, sanki onu bir an önce uyarmak ister gibiydi:

— Lütfen Stepan Trofimoviç... Tanrı aşkına... bir şey söylemeyin, –diye başladı, çok hızlı konuşuyordu, yüzünde hastalıklı bir ifade vardı, bir yandan da elini ona doğru uzatıyordu,– ne size duyduğum saygıda, ne size verdiğim değerde değişen bir şey yok, bundan emin olabilirsiniz. Lütfen siz de benim için iyi düşünün, Stepan Trofimoviç, buna çok değer vereceğim.

Stepan Trofimoviç yerlere kadar eğildi.

— Karar senin Darya Pavlovna, bu işte her şey sana bağlı, –dedi öteden Varvara Petrovna azametle.– İstediğin kararı almakta özgürsün! Özgürdün, özgürsün ve özgür olacaksın.

Pyotr Stepanoviç elini alnına vurarak:

— Vay canına, şimdi anlıyorum her şeyi! –diye bağırdı.– Ama ben... ne duruma düşmüş oldum bütün bunlardan sonra? Darya Pavlovna, bağışlayın lütfen! –Babasına döndü:– Şu bana yaptıklarına bir bak, ne hale düşürdün beni!

— Pierre, benimle başka türlü konuşabilirdin, öyle değil mi dostum? –dedi Stepan Trofimoviç zor duyulur bir sesle.

— Bağırma lütfen! –dedi Pierre elini kolunu sallayarak.– İnan, hep yaşlanmış olmandan, sinirlerinin bozulmasından kaynaklanıyor bunlar... Bağırmanın bir yararı yok! Bağıracağına söyle bana: Ağzımı açıp her şeyi bir bir söyleyeceğimi tahmin etmen zor değildi, neden hiç uyarmadın beni?

Stepan Trofimoviç ona delici bakışlarla bakarak:

— Pierre, burada olup biten nice şeyi bu kadar iyi biliyorken, bu konuda gerçekten hiçbir şey duymamış, hiçbir şey bilmiyor olabilir misin?

— Nee? Görüyor musunuz ne adamlar var! Kocamış çocuk olmak yetmiyor, kocamış kötü çocuk oluyoruz anlaşılan, öyle mi? Duyuyor musunuz Varvara Petrovna, neler söyleniyor?

Bir gürültü koptu; her kafadan bir ses çıkıyordu. Derken, beklenmedik bir şey oldu.

VIII

Önce bir şey hatırlatayım: Son iki üç dakikadır Lizaveta Nikolayevna yine bir hareketlilik içine girmişti; annesi ve kendisine doğru eğilmiş Mavrikiy Nikolayeviç'le hızlı hızlı bir şeyler fısıldaşıyordu. Yüzü kaygılıydı, ama aynı zamanda tam bir kararlılık da okunuyordu. Sonunda yerinden kalktı, bir an önce gitmek istiyor gibiydi, Mavrikiy Nikolayeviç'in koltuğundan kalkmasına yardım ettiği annesinden de elini biraz çabuk tutmasını istiyordu. Ama anlaşılan burada olacakların hepsini görmeden gitmeleri kısmet değilmiş.

Lizaveta Nikolayevna'ya yakın oturduğu köşesinde herkesin unutup gittiği, burada ne işi olduğunu ve neden hâlâ burada olduğunu kendisi de bilmeyen Şatov birden sandalyesinden kalkıp ağır, kararlı adımlarla bütün salonu geçti ve gözlerinin içine bakarak Nikolay Vsevolodoviç'e yöneldi. Beriki onun uzaktan kendine yöneldiğini görünce hafifçe gülümsedi ama Şatov gelip de tam önünde dikilince gülümsemesi kayboldu.

Şatov'un gözlerini bir an bile üzerinden ayırmadan gelip onun önünde sessizce durduğunu herkes fark etti, herkes hemen sustu, en son Pyotr Stepanoviç de sustu. Liza'yla annesi salonun ortasında kalakalmışlardı. Böyle bir beş saniye geçti. Nikolay Vsevolodoviç'in yüzündeki küstah kuşku ifadesi yerini öfkeye bıraktı, tam kaşlarını çatmıştı ki birden...

... Birden Şatov uzun, ağır kolunu genişçe açarak, var gücüyle Nikolay Vsevolodoviç'in yanağına bir tokat indirdi. Nikolay Vsevolodoviç şiddetle sarsıldı, sendeledi.

Şatov biraz değişik bir şekilde vurmuştu; tokat atmak diye bilinen şey değildi onunki; avcunun içiyle değil, yumruğuyla vurmuştu ve yumruğu da

yumruktu hani: Üzeri kızıl kıllar ve çillerle dolu kemikli, iri, ağır bir yumruk! Yanağa değil de buruna gelseydi, burnu dümdüz edeceğine kuşku bulunmayan bir yumruk! Ama yanağa geldi ve dudağın sol ucuyla üst dişleri zarar gördü; tabii yüzü bir anda kan içinde kaldı Nikolay Vsevolodoviç'in.

Bir an birinin hafif çığlığı duyuldu, sanırım Varvara Petrovna'ydı çığlık atan, bunu anımsayamıyorum, çünkü hemen sonra yine bir ölüm sessizliği bürüdü ortalığı. Aslında bütün sahne on saniyeden fazla sürmemişti.

Yine de bu on saniye içinde o kadar çok şey oldu ki!

Bu arada okurlarıma Nikolay Vsevolodoviç'in korku nedir bilmeyen insanlardan olduğunu hatırlatmak isterim. Düelloda rakibinin ateş etmesini tam bir soğukkanlılıkla bekleyebilir, sıra kendine gelince dikkatle nişan alıp karşısındaki adamı canavarca bir sükûnetle öldürebilirdi. Biri kendisine tokat atacak olsa sanırım hiç düelloya falan çağırmaz, bunu yapan kişiyi oracıkta öldürürdü. Yani bu cinayeti o anda gözü karardığı için falan değil, tümüyle bilinçli olarak ve tam bir soğukkanlılıkla işlerdi. Hatta bana hep, bilincin karardığı öfke patlaması gibi şeyleri bilmeyen biri gibi gelmiştir. Müthiş bir öfkenin kollarına düştüğü anlarda bile kendini bir şekilde tutmayı başarır; yani cinayetin düello olmadığını, kendisini bu yüzden kürek cezasına mahkûm edebileceklerini anlardı. Fakat kendisine hakaret edeni buna karşın, hem de hiç tereddüt etmeden öldürürdü.

Nikolay Vsevolodoviç'i şu son zamanlarda epey inceledim; özel birtakım gelişmelerden dolayı da, bu satırları yazdığım şu anda hakkında pek çok şey biliyorum. Toplumumuzda bugün bile haklarında çıkarılan söylencelerden söz edilen birtakım geçmiş zaman kahramanlarına benzetiyorum ben onu. L-n adında bir dekabristten söz ederlerdi: Tehlikeyi sevdiği, tehlikeden haz duyduğu, tehlikesiz duramadığı, tehlikeye hep ihtiyaç duyduğu üzerine ilginç şeyler anlatılırdı. Gençliğinde olur olmaz şeyler yüzünden düello eder, Sibirya'da üzerinde tek bir bıçakla ayı avlamaya gider, Sibirya ormanlarında kürek kaçkınlarıyla karşılaşmaya bayılırmış (bu arada kaçak mahkûmların ayıdan daha tehlikeli olduklarını da belirteyim). Hiç kuşku yok ki bu efsanevi kahramanlar herkesten daha çok korkuyor, herkesten daha büyük bir güçle kaptırıyorlardı kendilerini korku duygusuna; yoksa çok daha sakin olurlar ve tehlike duygusu, onsuz yapamadıkları, doğalarının

ihtiyaç duyduğu bir şey haline gelmezdi. Onlara asıl çekici gelen, hiç kuşkusuz korkularını yenmekten duydukları hazdı. Sürekli bir zafer duygusu, sürekli bir senden daha korkusuz, seninkinden daha büyük zafer elde etmiş kimsenin olmadığı düşüncesi. Onları çeken de herhalde bunlardı. Bu L-n denilen adam, Sibirya'ya sürgüne yollanmadan önce bir süre açlıkla boğuşmuş ve sırf zengin babasının haksız isteklerine boyun eğmemek için en zorlu, en kaba işlerde çalışarak ekmeğini kazanmış. Demek ki çok yönlü bir mücadele anlayışı varmış: O güçlü, dayanıklı kişilik, bir tek ayılarla boğuşarak ya da düellolarla oluşmamış.

Ama o günlerden bu yana çok zaman geçti; günümüzün kişiliği çatlamış, sinirleri perişan, nevrotik insanı, o geçmiş güzel zamanların durdukları yerde duramayan insanlarının peşinden koştuğu, insanın ayaklarını yerden kesen o doğrudan, eksiksiz duyguların ihtiyacını bile duymuyor. Nikolay Vsevolodoviç belki de L-n'e tepeden bakar, hatta belki de onu yürekli geçinen ödlek, zavallı horozcuk diye nitelerdi. Gerekiyorsa düelloda hasmını öldürür, ayının üzerine yürür, ormandaki kaçak mahkûmun icabına bakardı: Tıpkı L-n gibi korkusuzca ve tıpkı onun gibi başarıyla hem de. Buna karşın hiçbir haz almadan, yalnızca tatsız bir zorunluluk duygusuyla gevşekçe, tembelce, hatta can sıkıntısıyla yapardı bunları. Öfkeye kapılma açısından L-n'den de, hatta belki Lermontov'dan[117] bile ileri durumdaydı. Belki bu ikisininkinin toplamından daha güçlüydü onun öfkesi; ama soğuk, sakin ve –teşbihte hata olmaz– *akıllıca* bir öfkeydi bu, o yüzden de öfkelerin en iğrenci, en korkuncuydu. Bir kez daha yineliyorum: O sıralar ben onu, biri yüzüne vuracak olursa ya da eşdeğer bir hakarete uğrayacak olursa hasmını düelloya falan çağırmadan, hemen oracıkta öldürecek biri olarak görürdüm, her şeyin bittiği şu anda yine öyle görüyordum.

Ama bu kez bambaşka bir şey oldu, şaşılacak bir şey.

Yediği darbeyle sendeleyip az kalsın boylu boyunca yere devrilecek gibi olduktan sonra nihayet doğruldu ve sanki daha odada yumruğun yanağa çarpmasının tok, ıslak sesi hâlâ uğuldarken iki eliyle Şatov'u omuzlarından tuttu ama tutmasıyla bırakması, ellerini aşağı indirip arkasında bağlaması bir oldu. Hiçbir şey söylemeden bembeyaz bir yüzle Şatov'a bakıyordu. Yalnız tuhaf şey, bakışları söner gibiydi. On saniye kadar sonra bakışları iyice soğuyup sakinleşti. Yalnız yüzü hâlâ korkunç beyazdı. İçinde neler

olup bittiğini bilemem elbette ama dış görünüşü böyleydi. Gücünü, direncini kanıtlamak için kora dönmüş demir bir çubuğu avuçlayan birinin, çubuğu on saniye tutmakla üstesinden geldiği şey, Nikolay Vsevolodoviç'in şu on saniye boyunca üstesinden geldiği şeyin aynısıdır sanırım.

Gözlerini ilk kaçıran Şatov oldu, besbelli kaçırmak zorunda kaldığından. Sonra yavaşça döndü ve yürüyüp gitti. Ama yürüyüşü deminki gibi değildi. Sessiz, çolpa, hantal, başı omuzlarının arasında kaybolmuş, kendi kendine söylenir gibiydi... Galiba bir şeyler mırıldandı. Kapıya dek dikkatle yürüdü, hiçbir şeye takılmadı, hiçbir şey devirmedi, kapıyı azıcık araladı ve o çatlağa benzer aralıktan âdeta süzülür gibi yan yan çıktı gitti. Kapıdan çıkarken tepesinde dimdik yükselen bir tutam saç özellikle göze çarpıyordu.

O çıkar çıkmaz salonu bir bağırıştır alacaktı ama, ilk duyulan, Lizaveta Nikolayevna'nın korkunç çığlığı oldu. Annesinin omzundan, Mavrikiy Nikolayeviç'inse kolundan tutan Lizaveta Nikolayevna onları ardı sıra dışarı çıkarmak için bir iki kez çekiştirmiş, sonra bir çığlık atarak boylu boyunca yere devrilmişti. Düşerken başının halıya çarpmasıyla çıkan tok ses hâlâ kulaklarımdadır.

109 Ama aziz ve değerli dostum, nasıl bir endişeyle...(Fr.)

110 Yüz nevraljisi. (Fr.)

111 Kısacası, bitmiş bir adam bu ve kaçak forsa gibi biri... (Fr.)

112 Ahlaksız bir adam bu, hatta bana kalırsa kaçak bir forsa ya da onun gibi bir şey. (Fr.)

113 Lebed "kuğu" demektir.

114 Pierre, evladım! (Fr.)

115 Haklısınız. (Fr.)

116 Yüce. (Fr.)

117 Ünlü ozan M.Y. Lermontov (1814-1841) aşırı duyarlı, öfkeli ruh haliyle ünlüydü. Hayatını bir düelloda kaybetmiştir.

İKİNCİ KISIM

Birinci Bölüm

Gece

I

Sekiz gün geçti. Artık her şey sona erdiğine ve ben de oturup bu olayları defterime geçirdiğime göre, her şeyi bütün ayrıntılarıyla biliyoruz. Ama o sırada hiçbir şey bilmiyorduk ve doğal olarak da anlamadığımız, tuhaf bulduğumuz pek çok şey vardı. En azından Stepan Trofimoviç'le ben korkumuzdan eve kapandık, olayları uzaktan izledik. Ben az da olsa bir yerlere çıkabiliyor ve eskiden olduğu gibi ona bazı haberler ulaştırıyordum; dostum bunlarsız yapamazdı.

Atılan tokat, Lizaveta Nikolayevna'nın bayılması ve o pazar olan başka bazı olaylar üzerine kentte bin bir çeşit dedikodu dolaşıyordu. Ama şaşırdığımız şey şuydu: Bütün bunları bu kadar kısa sürede, bu kadar doğru olarak, bu kadar insana kim duyurmuştu? O gün orada bulunanlardan hiç kimsenin, ne bu konuyu başkalarına duyurmaya ihtiyacı, ne de bundan sağlayacağı bir çıkarı vardı! Hizmetkârlardan hiçbiri salonda değildi. Bir tek Lebyadkin bir yerlerde birtakım gevezelikler edebilirdi ki bunu da öfkesinden yapmış olamazdı, çünkü o gün evden ayrılırken müthiş bir korku içindeydi (düşmanınızdan korkuyorsanız, bu korku, ona olan nefretinizi de yok eder), olsa olsa dilini tutamamıştı. Ne var ki Lebyadkin, kız kardeşini de alarak hemen ertesi gün tek bir iz bile bırakmadan kenti terk etmişti; Filippov'un evindeki daireleri boştu ve nereye gittiği belli

değildi. Marya Timofeyevna'dan bir haber alırım umuduyla gittiğim Şatov da evine kapanmış, sekiz gündür dışarı adımını atmıyordu. Kentteki işlerini bile yüzüstü bırakmıştı. Gittiğimde bana da kapıyı açmadı. Salı günü gidip kapısını çaldım. Kimse ses vermedi ama kuşku götürmez birtakım verilere dayanarak içeride olduğundan emindim; bu yüzden bir kez daha çaldım kapıyı. Bunun üzerine hoplayıp kalktı, sanırım yataktaydı, iri adımlarla kapıya yaklaştı ve avazı çıktığı kadar "Şatov evde değil!" diye bağırdı. Ben de geri döndüm.

Stepan Trofimoviç'le ben, varsayımımızın gözü pekliğinden korksak da karşılıklı olarak birbirimizi yüreklendirerek sonunda bir ad üzerinde uzlaştık: Kenti saran dedikodular bir tek Pyotr Stepanoviç'ten kaynaklanmış olabilirdi. Ama o da bir süre sonra babasıyla görüşürken, kentte her yerde bu dedikoduları duyduğunu ve çok şaşırdığını anlattı; en çok da kulüpte dallanıp budaklanmış dedikodular ve valiyle karısı da her şeyi, en küçük ayrıntısına dek biliyormuş. Dikkate değer bir başka şey de ikinci gün, pazartesi akşama doğru rastladığım Liputin'in olup biten her şeyi, söylenen sözlere varana dek bilmesiydi. Herhalde ilk öğrenenlerden biriydi.

Kadınların çoğu (en sosyetik olanlar) da "esrarengiz topal" adını verdikleri Marya Timofeyevna'yı merak ediyordu. Onu görmek, tanımak isteyenler bile vardı aralarında. Lebyadkinler'i ortadan kaybedenlerin tam zamanında hareket ettikleri anlaşılıyordu. Ama üzerinde en çok konuşulan konu Lizaveta Nikolayevna'nın bayılmasıydı. Lizaveta Nikolayevna'nın hem akrabası, hem de koruyucusu sıfatıyla olay doğrudan valinin eşi Yuliya Mihaylovna'yı ilgilendirdiği için olsa gerek, "bütün sosyete"nin dilinde bu vardı. Daha neler konuşulmuyordu ki! Tabii, olayların gizemli birtakım durumlar barındırması da katkıda bulunuyordu dedikodulara. Her iki evin de kapısı sıkı sıkıya kapalıydı. Dediklerine göre Lizaveta Nikolayevna beyin hummasından yatıyordu; benzer şeyler, kırık dişler ve şişmiş yanak üzerine iğrenç birtakım ayrıntılarla zenginleştirilerek Nikolay Vsevolodoviç için de anlatılıyordu. Orada burada toplanan insanlar yakında bir cinayet işleneceğinden, Stavrogin'in böyle bir hakaretin altında kalacak insan olmadığından, o nedenle de Şatov'u kesinlikle öldüreceğinden ama bu işi Korsika kan davaları gibi sessiz ve derinden halledeceğinden konuşuyorlardı. Bu fikir beğeniliyordu; sosyetik çevrelerin gençleriyse,

küçümseyen, yapmacık bir kayıtsızlıkla dinliyorlardı bütün bunları. Toplumumuzda Nikolay Vsevolodoviç'e duyulan nefret yeniden canlanmıştı. Aklı başında insanlar bile onu suçlama eğilimindeydiler, neyle suçlayacaklarını bilmeden. Kulaktan kulağa onun Lizaveta Nikolayevna'nın onurunu kirlettiği, İsviçre'deyken aralarında bir şeyler geçtiği fısıldanıyordu. Daha dikkatli, uyanık olanlar kendilerini tutuyor, hiç konuşmuyorlardı ama iş dinlemeye geldi mi kendilerinden geçip kulak kesiliyorlardı. Başka şeyler de konuşuluyordu; bunlar genel ortamlarda değil özel buluşmalarda, neredeyse üstü kapalı olarak konuşulan tuhaf şeylerdi. Ben de yalnızca anlatacaklarımın sonraki bölümleri açısından okurlarımın dikkatini çekiyorum bunlara. Örneğin, kimileri kaşlarını çatarak –niçin ve neye dayandıklarını Tanrı bilir– Nikolay Vsevolodoviç'in burada özel bir görevle bulunduğunu öne sürüyorlardı: Kendisi Kont K. aracılığıyla Petersburg'da birtakım yüksek çevrelerle ilişkiler kurmuştu, hatta devlet hizmetine bile girmişti belki ve şu anda da o yüksek kişilerden aldığı bir görevle buraya gelmişti. Ciddi, aklı başında insanlar bu iddiaları gülümseyerek dinliyor ve yerinde bir itirazla sürekli rezaletler yaratan, buradaki ilk gününe bile şişmiş bir yanakla başlayan birinin devlet memuruna benzer yanının bulunmadığını söylüyorlardı; ama ilk iddiayı ortaya atanlar, verilen görevin resmi bir görevin çok ötesinde, çok özel bir görev olduğunu ve bu işte çalışanların işin doğası gereği memura benzemeye değil, benzememeye çalıştıklarını fısıldıyorlardı kulaklara. Bu tür değerlendirmelerin büyük yankısı oluyordu. Bizim bura zemstvosunun[1] başkentte özel bir dikkatle izlendiğini hepimiz biliyorduk. Yineliyorum: Bütün bu söylentiler Nikolay Vsevolodoviç'in kentimizi ilk ziyaretiyle birlikte hiçbir iz bırakmamacasına silinip gittiler. Ama bu söylentilerden pek çoğunun kaynağı, Petersburg'dan bir süre önce kentimize dönen emekli süvari yüzbaşı Artemiy Pavloviç Gaganov'un kulüpte ettiği üstü örtülü, kısa ama kin dolu bir iki sözdü. İlimizin, hatta bütün bölgenin en büyük toprak sahiplerinden olduğu kadar başkent sosyetesinin de gözdelerinden olan Bay Gaganov, öykümün başında anlattığım Nikolay Vsevolodoviç'in dört yıl önce cüretkârlığı ve beklenmezliğiyle tam bir şaşkınlık yaratan kulüp rezaletindeki saygın, yaşlı üyemiz, müteveffa Pavel Pavloviç Gaganov'un oğlundan başkası değildi.

Yuliya Mihaylovna'nın Varvara Petrovna'ya olağanüstü bir ziyaret gerçekleştirdiği ama evin kapısında kendisine "hanımefendinin rahatsızlıkları nedeniyle kabul edilemeyecekleri"nin açıklandığı haberi de anında halkın diline düşmüştü. Ziyaretinden iki gün sonra inadına, sağlığının nasıl olduğunu öğrenmek için Varvara Petrovna'ya bir adam yolladığı da hemen duyulmuştu. Derken her yerde Varvara Petrovna'yı "savunmaya" başladı; tabii en yüksek anlamda bir savunmaydı bu, yani olabildiğince belirsiz. Pazar günü olanlara ilişkin ilk ve erken imaları son derece sert ve soğuk bir ifadeyle dinledi, öyle ki kimse bir daha onun önünde bu konuyu açmaya cesaret edemedi. Böylece giderek herkeste Yuliya Mihaylovna'nın, olayları bilmekle kalmayıp öykünün gizemini de, üstelik etraftan biri olarak değil, olup bitenlerin doğrudan içinde yer alan taraflardan biri olarak, en ince ayrıntılarına kadar bildiği kanısı uyandı. Yeri gelmişken belirteyim: Böylece kendisi, sürekli özlemini çektiği, hep kavuşmak istediği şeyi elde etti ve çevresindekiler üzerinde etkili olmaya başladı. Çevresini saran sosyetik hanımların gittikçe kalabalıklaştığını görüyordu. Toplumun bir kesimi pratik zekâ ve taktik dehası olarak değerlendirdi onu... Ama bu sonraki konu. Yine Pyotr Stepanoviç'in kent sosyetesinde kazandığı ve o sıralar Stepan Trofimoviç'i de çok şaşırtan hızlı başarının da onun koruyucu kanatları altında gerçekleştiği söyleniyordu.

O ve ben belki de biraz abartıyorduk. Bir defa Pyotr Stepanoviç kente geleli yalnızca dört gün olmuşken bir anda neredeyse bütün kentle tanışıvermişti. Pazar günü gelmişti ve salı günü onu sosyetenin önde gelenlerinden biri olmasına karşın kaba, kibirli, huysuz, geçimsiz bir adam olan Artemiy Pavloviç Gaganov'un arabasında gördüm. Valilerin evinde de çok sıcak karşılandı Pyotr Stepanoviç; hatta bir anda çok sevilen, şımartılan bir aile yakını oldu çıktı. Hemen her gün öğle yemeğini Yuliya Mihaylovna'yla yiyordu. İsviçre'den tanışıyorlardı gerçi ama yine de ekselanslarının evindeki bu hızlı yükselişte insanın merakını uyandıran bir şeyler vardı. Yurtdışındaki devrimci gençlerden biri olduğu ve –ne kadarı doğru bilemiyoruz tabii– orada birtakım yayın işlerine, bazı kongre çalışmalarına katıldığı söyleniyordu; hatta bir karşılaşmamızda, şimdi emekli bir memur olan, geçmişteyse eski valinin evinin gözdesi Alyoşa Telyatnikov'un kin dolu bir ifadeyle bana söylediği gibi, "bunu gazetelerle

bile kanıtlamak mümkün"dü. Ancak burada bir gerçek vardı: Eski devrimci genç, sevgili vatanına dönüşünde en ufak bir tedirginlik yaşamadığı gibi heveslendirici, ödüllendirici havayla karşılanmıştı. Bu da ortada bir şey olmadığını kanıtlıyordu. Bir gün de Liputin bir şeyler fısıldadı kulağıma: Pyotr Stepanoviç güya bir yerlere başvurup pişman olduğunu söylemiş, o arada bazı adlar verip bundan böyle vatanına bugünkü gibi yararlı biri olacağını da söyleyince suçu bağışlanmış. Kendisine bu zehirli sözleri aktardığımda Stepan Trofimoviç, hiçbir şey düşünebilecek durumda olmamasına karşın bir anda derin düşüncelere daldı. Pyotr Stepanoviç'in buraya, Petersburg'da olağanüstü son derece önemli kişilerden alınmış tavsiye mektuplarıyla geldiği, en azından valinin eşine hitaben Petersburg'un en ünlü kadınlarından biri tarafından bir mektup yazıldığı sonradan ortaya çıktı. Kocası Petersburg'un en büyüklerinden biri, kendisi de Yuliya Mihaylovna'nın vaftiz annesi olan yaşlı kadın, mektubunda Kont K.'nin Pyotr Stepanoviç'i, Nikolay Vsevolodoviç aracılığıyla tanıdığını, kendisine iltifat ettiğini ve "geçmişinde yaşadığı kafa karışıklıklarına karşın aklı başında, ciddi bir genç" dediğini yazıyordu. "Yüksek çevreler"le bin bir güçlükle kurup bin bir güçlükle sürdürebildiği birkaç cılız ilişkisine olağanüstü değer veren Yuliya Mihaylovna'yı başkentli yaşlı hanımın mektubu sevinçten coşturmuştu. Yine de anlaşılması kolay olmayan, özel bir şeyler vardı burada: Yuliya Mihaylovna kocasını da Pyotr Stepanoviç'le samimi olmaya öylesine zorluyordu ki von Lembke bundan şikâyetçi gibiydi... Ama bundan da daha sonra söz edeceğiz. Yine aklımızın bir köşesine yazalım diye söylüyorum: Şu ünlü yazar da Pyotr Stepanoviç'i ilk bağrına basan ve evine çağıranlardan biriydi. Bu kadar şişkin egosu olan bir adamın davet için bu kadar acele etmesi Stepan Trofimoviç'in canını en fazla acıtan olay oldu. Bana göre durum daha başkaydı: Evine bir nihilisti çağıran Bay Karmazinov, kuşkusuz çağırdığı kişinin her iki başkentimizin ilerici gençliğiyle olan ilişkilerini göz önünde bulunduruyordu. Büyük yazar önlerinde âdeta titreyerek yaranmaya çalışıyordu devrimci gençlere; hiçbir şeyin farkında olmadığı için, elinde Rusya'nın geleceğinin anahtarını tuttuğunu sanıyor, onların önünde alçalıyor, onlara yaltaklanıyordu ve bunun da tek nedeni onu hiç umursamalarıydı.

II

Pyotr Stepanoviç iki kez de babasına uğradı, ne yazık ki her ikisinde de yoktum. Ziyaretlerden ilki çarşamba, yani ilk karşılaşmalarından dört gün sonraydı; bu bir iş ziyaretiydi. Yeri gelmişken söyleyeyim: Aralarındaki çiftlik hesabı kimseler bir şey anlamadan, sessiz sedasız çözülmüştü. Varvara Petrovna her şeyi üstlenip parayı ödemiş ve çiftliği satın almıştı; Stepan Trofimoviç'e ise yalnızca her şeyin bittiği bilgisi verilmiş, Varvara Petrovna'nın vekili olarak gelen uşağı Aleksey Yegoroviç'in imzalaması için getirdiği kâğıdı da hiç sessini çıkarmadan, tam bir ağırbaşlılıkla imzalamıştı. Şu ağırbaşlılık konusunda son zamanlarda yaşlı dostumu tanıyamaz olduğumu da belirtmek istiyorum. Evvela son derece sessizleşmişti; inanılır gibi değil ama Varvara Petrovna'ya bile geçen pazardan bu yana mektup yazmamıştı; sonra çok sakin biri olmuştu. Nihayet bir fikre varmak ve buna sımsıkı tutunmaktan kaynaklanan bir sakinlikti bu, belli oluyordu. Bir düşünceye varmıştı, orada duruyor ve bir şeyler olmasını bekliyordu. Zaten ilk günler hastaydı, hele pazartesi günü nöbet geçirdi durdu. Yine de habersiz kalmaya dayanamıyordu; ama ben olayların görünüşünü bırakıp özlerine ilişkin birtakım varsayımlarımı açıklamaya başladım mı, hemen susmam için telaşla elini kolunu sallamaya başlıyordu. Oğluyla yaptığı bu iki görüşme onu her ne kadar kararını değiştirecek kadar etkilemediyse de çok sarstı. Her iki görüşmeden sonra alnına sirkeye batırılmış bez bağlayarak bütün gün koltukta yattı ama sükûnetini hiç bozmadı.

Susmam için elini kolunu sallamadığı da oldu. Bazen aldığı o gizemli kararla ilgili azmi zayıflıyor, zihnine hücum eden yepyeni birtakım ayartıcı düşüncelere kapılıp gitmemek için mücadele veriyordu sanki. Bütün bunlar çok az, birkaç saniye süren hallerdi ama benim dikkatimi çekiyordu. Kapandığı yalnız dünyaya bir tekme atarak mücadeleye girmek ve son bir meydan savaşında kendini son bir kez daha göstermek istediğinden kuşkulanıyordum.

Perşembe akşamı Pyotr Stepanoviç'le ikinci görüşmesinden sonra alnında sirkeli bezle koltukta yatarken:

— Cher, istesem hepsini ezip un ufak edebilirdim! –sözleri döküldü dudaklarından.

O ana dek gün boyu ağzını açıp tek bir şey söylememişti.

— “Fils, fils chèri,”[2] vs. Bu ve benzeri ifadeler bence de saçmalık; mutfak hizmetçilerinin ağzına yakışabilecek şeyler, bunu artık ben de görüyor, anlıyorum. Ne yedirdim, ne içirdim onu. Berlin’den takır tukur bir arabayla kupkuru bir kente yolladım, hem de daha süt bebesiyken ve başka benzeri şeyler... hepsi kabulüm... “Beni aç bıraktın,” diyor, “Posta arabasıyla yollara vurdun, buraya geldiğimde de soyup soğana çevirdin.” Behey bahtsız diye bağırdım yüzüne, seni posta arabasıyla yolladığım için ömrüm boyunca şu yürek sızladı durdu! Il rit.[3] –En son, sayıklar gibi şu sözler döküldü dudaklarından:– Kabul ediyorum, doğru, posta arabasıyla...

— Passons,[4] –diye yeniden başladı beş dakika sonra.– Turgenyev’i anlayamıyorum. Bazarov gerçeklikte yer almayan, düzmece bir tiptir. Bir şeye benzemediği için onu önce kendileri reddettiler. Bazarov, biraz Nozdrev,[5] biraz Byron’dur; c’est le mot.[6] Biraz dikkatle bakın kendilerine: Sevinç çığlıkları atarak güneşte oynaşan köpek yavruları gibi mutlular, zafer kazanmış gibiler. Byron’un ne işi var burada? O ne sıradanlık! Nasıl ayaktakımına yakışır, hınç dolu bir kibirdir o! Faire du bruit autour de son nom[7] olmaya duyulan aşağılık tutkuya da bakın hele! Şu son nom da nom olsa bari!.. Ah, karikatür! İnsaf yahu, diye bağırdım; yoksa haline bakmadan kendini İsa’nın yerine mi öneriyorsun insanlara? Il rit. Il rit beaucoup, il rit trop.[8] Gülmesi bir tuhaf. Annesi hiç böyle gülmezdi. Il rit toujours.[9]

Bir sessizlik oldu. Sonra:

— Çok kurnazlar! Pazar günü besbelli anlaşmışlar aralarında... –deyiverdi.

— Buna hiç kuşku yok! –diye atıldım ben de.– Bu bir oyundu: Iğreti dikişleri sırıtıyor ve çok kötü oynanıyordu.

— Hayır, benim dediğim o değil. Bütün bunlar özellikle iğreti dikilmişti, görmesi gerekenler görebilsinler diye... Anlıyor musunuz?

— Hayır, anlamıyorum.

— Tant mieux. Passons.[10] Bugün canım çok sıkkın.

— Niye tartıştınız onunla Stepan Trofimoviç? –diye sordum çıkışır gibi.

— Je voulais convertir.[11] Kuşkusuz gülersiniz. Cette pauvre teyze, elle entendra de belles choses![12] Ah, dostum, inanır mısınız, bugün kendimi öyle yurtsever hissettim ki! Zaten hiçbir zaman Rus olduğumu unutmamışımdır. Zaten gerçek Rus dediğiniz de sizin, benim gibi olur, başka türlü değil! Il y a là dedans quelque chose d'aveugle et de louche.[13]

— Kesinlikle, –dedim.

— Dostum, –dedi,– gerçek hiçbir zaman gerçeğe benzemez, bilirsiniz değil mi? Onu gerçeğe benzer hale getirmek için ille de biraz yalan katmak gerekir içine. Herkes hep böyle yapar. Burada bizim anlamadığımız bir şey var belki de? Ne dersiniz, bu zafer çığlıklarında bizim anlamadığımız bir şey var mı? Olsun isterdim, çok isterdim...

Karşılık vermedim. O da uzunca bir süre sustu. Sonra birden sayıklar gibi:

— Fransız aklı demezler mi bir de... –dedi kekeleyerek.– Yalan! Bu her zaman böyleydi! Ne diye kara çalıyorsunuz Fransız aklına! Burada söz konusu olan yalnızca Rus tembelliği, düşünce üretme konusundaki küçük düşürücü beceriksizliğimiz, başka halkların sırtından geçinen parazitler olmamız! Ils sont tout simplement des paresseux,[14] yoksa Fransız aklı falan değil! Ah, insanlığın esenliği adına Ruslar tıpkı parazitler gibi yok edilmeli! Gençliğimizde bizim ulaşmak istediğimiz şeyler bambaşkaydı; ben artık hiçbir şey anlayamıyorum. Anlamaya da çalışmıyorum! Hem sen biliyor musun, diye bağırdım ona, giyotine bu kadar önem vermeniz, ona böylesine tutkuyla sarılmanız da herhalde kafa kesmenin daima kolay, kafa içinde bir düşünce geliştirmeninse daima zor olmasından! Vous êtes des paresseux! Votre drapeau est une guenille, une impuissance.[15] Şu yük arabaları... nasıl diyorlardı hele "insanlığa ekmek taşıyan arabaların tekerlek takırtıları" Sistine Madonnası'ndan daha yararlıdır insanoğlu için!.. Ya da her neyse... une bêtise ce genre.[16] Hem sen bilmiyor musun ki, diye bağırdım kendisine, bilmiyor musun ki, insanoğlunun mutluluğa olduğu kadar felaketlere de ihtiyacı vardır! Il rit. Sen nükte yapıyorsun, dedi bana; kadife minderlerde popo (aslında daha terbiyesizini söyledi) büyüte büyüte edebiyat yapıyorsun! Ayrıca dikkatinizi çekerim, baba oğlun *sen*'li konuşması her şey yolundaysa çok iyi de, ya kavga ettiklerinde?

Bir dakika kadar yine sustu.

— Cher, –dedi birden yerinde doğrularak,– bu iş öyle ya da böyle kesinlikle bitecek, değil mi?

— Kuşkusuz, –dedim.

— Vous ne comprenez pas.[17] Passons. Ama... dünyada genelde son diye bir şey yoktur, ama bu iş, bir şekilde sonuçlanacak, kesinlikle, kesinlikle!

Yerinden kalkıp büyük bir heyecanla odada bir tur attı ve koltuğun önüne gelince kendini güçsüzce bırakıverdi.

Cuma sabahı Pyotr Stepanoviç il sınırları içinde bir köye gitti, pazartesiye kadar orada kaldı. Bunu Liputin'den öğrendim. Yine ondan, Lebyadkinler'in her ikisinin de nehrin öbür yanındaki küçük Gorşeçnaya Mahallesi'nde olduklarını öğrendim. "Ben taşıdım evlerini," dedi Liputin ve birden Lebyadkinler'i bırakıp Lizaveta Nikolayevna'ya geçti: Mavrikiy Nikolayeviç'le evleniyorlardı, resmen açıklanmamıştı ama söz kesilmiş, iş bitmişti. Ertesi gün Lizaveta Nikolayevna'ya rastladım, yanında Mavrikiy Nikolayeviç vardı; hastalığından sonra ilk kez atla geziyorlardı. Daha uzaktan beni görmesiyle gözleri parladı, gülümsedi, dostça başını salladı. Bütün bunları Stepan Trofimoviç'e aktardım. Yalnızca Lebyadkinler'le ilgili haberime birazcık ilgi gösterdi, o kadar.

Şu anlattığım tümüyle bilinmezlikler içinde geçen sekiz günden sonra, şimdi de olayların çözüme kavuşmasından sonraki süreci, bu kez elbette her şeyin nasıl olduğunu bilerek, ortaya çıkış ve aydınlanış sırasıyla anlatmak istiyorum. O pazar gününü izleyen sekizinci günden, yani pazartesi akşamından başlamak istiyorum. Çünkü, aslında o akşam "yeni bir öykü" başladı.

III

Akşam saat yediydi; Nikolay Vsevolodoviç çalışma odasında oturuyordu: Bu yüksek tavanlı, her yanı halılarla kaplı, eski moda ağır birkaç mobilyayla döşenmiş odayı eskiden beri severdi. Dışarı çıkacak gibi giyinmiş, köşedeki koltukta oturuyordu ama bir yere gidecekmiş gibi de

değildi. Önündeki masada abajurlu bir lamba vardı. Odanın iki yanı ve köşeler karanlıktı. Bakışları bir noktaya dalıp gitmişti; çok sakin görünmüyordu; yüzü yorgun ve biraz çökmüş gibiydi. Yanağı gerçekten şişti ama diş kırılması biraz abartılmıştı: Dişin teki hafif sallanır gibi olmuşsa da şu anda sapasağlamdı. Üst dudağı da içten biraz incinmişti ama şimdi o da iyiydi. Yanaktaki şişin bir haftadır geçmemesi de, hastanın apseyi akıtacak doktoru kabul etmeyip şişin kendi kendine inmesini beklemek istemesindendi. Doktor şöyle dursun, annesini bile sokmuyordu odasına: Varvara Petrovna günde yalnızca bir kez, o da havanın kararıp lambaların daha yakılmadığı bir saatte yalnızca bir dakikalığına girebiliyordu. Kentte olduğu sıralar günde iki üç kez Varvara Petrovna'ya koşup gelen Pyotr Stepanoviç'i de kabul etmiyordu. Pazartesi üç günlük kent dışı gezisinden dönen ve bütün kenti şöyle bir harmanladıktan sonra öğle yemeğini Yuliya Mihaylovna'yla yiyen Pyotr Stepanoviç, akşama doğru sabırsızlıkla beklendiği Varvara Petrovna'ya gitti. Yasak kalkmıştı, Nikolay Vsevolodoviç ziyaretçi kabul ediyordu. Varvara Petrovna konuğa oğlunun çalışma odasının kapısına kadar eşlik etti. Ne zamandır istiyordu ikisinin görüşmesini. Pyotr Stepanoviç, Nicolas'la görüştükten sonra ona uğrayıp konuştuklarını anlatacağına söz vermişti. Ürkekçe kapıyı tıklatan Varvara Petrovna, ses gelmeyince iki karış kadar aralama cesaretini gösterdiği kapıdan başını içeri uzatıp, oğlunun lamba ışığının ardında kalan yüzünü seçmeye çalışarak:

— Nicolas, –dedi çekine çekine,– Pyotr Stepanoviç gelmişti, görüşür müsün?

Pyotr Stepanoviç:

— Görüşür elbette, niye görüşmesin! –diye neşeyle bağırarak kapıyı itip içeri girdi.

Nikolay Vsevolodoviç kapının çalındığını duymamıştı, yalnızca annesinin ürkek sorusunu duymuş, ona da henüz yanıt vermemişti. Önünde henüz okuyup bitirdiği ve onu çok düşündüren bir mektup duruyordu. Pyotr Stepanoviç'in ani bağırışını duyunca bir an ürktü, mektubu gizlemek için masada hemen elinin altında duran kâğıt ağırlığını itti mektubun üzerine, ama tam başaramadı: Mektubun ucu ve zarfın hemen tamamı dışarıda kalmıştı.

— Toparlanasınız diye öyle çok bağırarak girdim içeri! –dedi şaşılacak bir saflıkla Pyotr Stepanoviç, masaya yaklaştı ve bir anda gözü kâğıt ağırlığına ve ucu görünen mektuba takıldı.

Nikolay Vsevolodoviç yerinden bile kımıldamadan, olanca sakinliğiyle:

— Ve tabii az önce aldığım bir mektubu siz görmeyesiniz diye kâğıt ağırlığının altına gizlediğimi de görebildiniz, –dedi.

— Mektup mu? Bana ne sizin mektubunuzdan! –dedi konuk, sonra:– Önemli olan... –diye fısıldadı, başını kapanan kapıdan yana çevirerek...

— Asla kapı dinlemez, –dedi soğukça Nikolay Vsevolodoviç.

— Aslında dinlese ne olur ki! –diye neşeyle bağırarak sözü onun ağzından kaptı Pyotr Stepanoviç.– Hiçbir itirazım olamaz kapıyı dinlemesine. Ancak ben şimdi buraya sizinle baş başa konuşmaya geldim. Ve sonunda muradıma erebildim! Her şeyden önce: Sağlığınız nasıl? Gördüğüm kadarıyla harika! Yarın artık dışarı çıkarsınız herhalde?

— Belki.

Pyotr Stepanoviç şakacı, hoş bir tavırla her iki elini birden sallayarak:

— Hem herkesin, hem de benim kafamdaki sorulara bir yanıt verseniz artık! –diye bağırdı. Herkese ne saçmalıklar anlattığımı bir bilseniz! –Gülümsedi.– Aslında biliyorsunuz.

— Hepsini değil. Yalnız annemden... pek hareketli olduğunuzu öğrendim.

— Kesin hiçbir şey söylemiş değilim, –diye bağırdı Pyotr Stepanoviç korkunç bir suçlamadan kendini korumaya çalışır gibi telaşla.– Pazar günkü olayı açıklayabilmek adına Şatov'un karısından söz ettim, daha doğrusu Paris'teyken onunla ilişkiniz olduğuna dair çıkan söylentilerden... kızmadınız ya?

— Elinizden geleni yaptığınıza inanıyorum.

— Benim de korktuğum buydu. "Elinden geleni yapmak" ne demek şimdi burada? Bu bir serzeniş. Aslında hiç yan çizmeden olayın doğruca özüne giriyorsunuz. Buraya gelirken en çok bundan kaçınacağınızdan korkuyordum.

— Hiçbir şeyin özüne falan girmeye niyetim yok, –dedi Nikolay Vsevolodoviç öfkeyle, ama hemen sonra gülümsedi.

— O değil benim demek istediğim, o değil, kesinlikle, –diye elini sallayarak karşı çıktı Pyotr Stepanoviç, ev sahibinin sinirlenmesine

sevinmiş gibiydi; sonra da dizili boncuklarını tek tek bırakmaya başladı:– *Bizim* işle ilgili can sıkıcı bir konuşma yapacak değilim, özellikle de siz şu haldeyken. Ziyaret nedenim pazar günkü olaylar. Hemen önlem almak gerektiğini düşünüyorum çünkü böylece bırakılamaz bu iş. Sizinle açık konuşacağım, çünkü benim buna ihtiyacım var; sizin olmasa bile... "Sizin olmasa bile"yi gururunuzu okşamak için söylüyorum, ama aslında gerçeği söylüyorum. Bundan böyle hep açık, içten olma kararlılığıyla geldim buraya.

— Demek bugüne dek açık, içten değildiniz?

— Bunu zaten biliyorsunuz. Çok kurnazlık yaptım... Gülümsediniz! Bana açıklama yapma fırsatı vermesi bakımından teşekkür ederim bu gülümsemeye! "Kurnazlık" gibi benim açımdan övünme olacak bir kelimeyi sizi güldürmek için özellikle seçtim; kurnazlık etmek gibi bir şeyi aklımdan bile geçirmeye nasıl cesaret edebildiğime sinirlenesiniz, ben de diyeceklerimi size bir an önce diyebileyim diye. Görüyorsunuz... görüyorsunuz değil mi, ne kadar açık, içten olduğumu! Evet efendim, dinleyecek misiniz beni?

Konuğun önceden hazırlanmış küstahlıkları ve kaba saflığıyla ev sahibini sinirlendirmek arzusuyla yanıp tutuştuğu apaçık görülmesine karşın, Nikolay Vsevolodoviç'in karşısındakini küçümseyen, hatta alaycı bir sükûneti yansıtan yüzünde kaygılı bir merak ifadesi belirdi.

Bu ifade de Pyotr Stepanoviç'i büsbütün coşturdu:

— Dinleyin! On gün önce bu kente gelirken bir rol oynamak niyetindeydim, ama sonra düşündüm: En iyisi hiçbir role girmemek, kendim olmaktı; sizce de öyle değil mi? İnsanın kendi olmasından daha kurnazca ne olabilir? Çünkü kimse inanmaz onun kendisi olduğuna. Hadi itiraf edeyim: Niyetim aptal rolü oynamaktı, çünkü kendim olmaktan biraz daha kolaydı bu. Ama aptallıkta aşırılık vardır, aşırılıksa her zaman merak uyandıran bir şeydir; bunun üzerine kesin olarak kendim olmaya karar verdim. İyi de, kendim kimdi... nasıl biriydi? Altın dengeyi yansıtan biri: Ne ahmak, ne zeki, oldukça yeteneksiz, buralı aklı başında insanların dedikleri gibi aydan düşmüşe benzeyen biri, öyle değil mi?

— Eh, olabilir, –dedi Nikolay Vsevolodoviç belli belirsiz gülümseyerek.

— Kabul etmenize çok sevindim; böyle düşündüğünüzü zaten biliyordum... Hiç tedirgin olmayın lütfen, hiç alınmam: Siz bana ters yönde övgüler yağdırasınız, “Hayır hiç de yeteneksiz değilsiniz, siz zeki bir insansınız” deyin diye değildi kendim için söylediklerim. Yine gülümsüyorsunuz... yine yakalandım! Siz hiçbir zaman “Siz zekisiniz” gibi bir şey demezdiniz. Pekâlâ! Kabul ediyorum. Babamın dediği gibi: Passons... laf aramızda, çok konuşuyorum diye de lütfen kızmayın. Alın size hemen bir örnek: Ben her zaman çok konuşurum yani hiç durmam; hem de telaşla, çabuk çabuk konuşurum ve hiçbir zaman derdimi anlatamam. Bu kadar çok konuşmama karşın niye ereğime ulaşamam? Çünkü ben konuşmayı bilmiyorum. Konuşmayı bilenler, hep kısa konuşur. O zaman gerçekten de yeteneksizim ben, öyle değil mi? Bu yeteneksizlik yeteneği bende doğal olarak bulunduğuna göre, bu doğal yeteneğimden neden yapay olarak yararlanmayayım dedim? Ve yararlanmaya başladım. Doğrusu buraya gelirken önce hiç konuşmamayı, susmayı düşünmüştüm ama biliyorsunuz susmak evvela büyük yetenek ister, dolayısıyla bana yakışmaz; ikincisi de susmak, ne de olsa tehlikelidir... Bunun üzerine son ve kesin kararım şu oldu: “En iyisi konuşmak”. Ama yeteneksizce konuşacaktım... yani çok, çok, çok konuşacak, üstelik de söylediklerimi telaşla, aceleyle söyleyecektim, sonunda da her şeyi o arada kendi kanıtlarımı da birbirine öyle bir karıştıracaktım ki dinleyicim ya umursamadan omuz silkip sözlerimin sonunu beklemeden yanımdan uzaklaşacak ya da söylediklerimin hepsine tükürüp boş verecekti. Sonuç: Aynı anda üç kazanç birden: Insanlar saflığınıza inandılar, bir; sizden bıktılar, iki; söylediklerinizden hiçbir şey anlamadılar, üç! Bu durumda tek bir Tanrı’nın kulu sizin gizemli birtakım işlerin içinde olabileceğinize ihtimal vermeyeceği gibi, böyle bir iddiada bulunacak kişiye de aklından zoru var gözüyle bakar. Üstüne üstlük, zaman zaman güldürdüğüm olur insanları ki bu değer biçilmez bir şeydir. Hemen bağışlar insanlar beni ve bunu da sırf, yurtdışında devrimci bildiriler yayınlayan bu kadar bilgili birinin, şimdi kendilerinden daha ahmak olduğu ortaya çıktı diye yaparlar. Doğru söylüyor muyum? Gülümsemenizden beni onayladığınız sonucunu çıkarıyorum.

Nikolay Vsevolodoviç'in güldüğü falan yoktu, hatta çatık kaşla ve biraz da sabırsızlanarak dinliyordu onu.

— Nasıl? Ne dediniz? "Fark etmez", dediniz galiba? –diye bağırdı Pyotr Stepanoviç, oysa Nikolay Vsevolodoviç hiçbir şey söylemiş değildi.– Hiç kuşkusuz arkadaşlığımızdan yararlanarak sizi gözden düşürmek gibi bir niyetim yok. Biliyor musunuz, bugün dehşetli alıngansınız... Ben neşeyle, açık bir kalple koşup geldim buraya, sizse her sözümde bir art niyet buluyorsunuz. Bugün nazik konulara hiç dokunmayacağıma söz veriyorum size; üstelik bütün koşullarınızı da peşin peşin kabul ediyorum!

Nikolay Vsevolodoviç inatla susuyordu.

— Efendim? Ne? Bir şey mi dediniz? Galiba baltayı yine taşa vurdum? Tabii tabii, herhangi bir koşul falan öne sürmediniz, sürmek gibi bir niyetiniz de yok. İnanıyorum elbette. Sakin olun canım, anlıyorum... değer mi koşul öne sürmeye diyorsunuz, haklısınız. Pekâlâ bundan sonrasının sorumluluğu bende, bu da kuşkusuz yeteneksizliğimden kaynaklanan bir durum, yeteneksizlik, yeteneksizlik ve yine yeteneksizlik... Gülüyorsunuz? Efendim? Ne oldu?

— Yok bir şey, –dedi Nikolay Vsevolodoviç sonunda.– Bir zamanlar sizin için gerçekten de yeteneksiz gibi bir şey dediğimi anımsadım; o sıralar siz burada değildiniz ama yine de yetiştirmişler size anlaşılan... Rica etsem de konuya gelseniz.

— Ben zaten konudayım: Pazar gününden söz ediyorum burada, –diye atıldı Pyotr Stepanoviç.– Size göre nasıldım pazar günü? Beni nasıl buldunuz? Müthiş bir acelecilik ve dehşetli bir yeteneksizlikle bin bir güçlük içinde tamamlayabildiğim bir konuşmaydı. Yine de herkes bağışladı beni; çünkü ne de olsa hem aydan gelmiş biriyim ben (burada herkes böyle kabul ediyor), hem de sevimli bir hikâye anlattım ve hepinizi kurtardım, öyle değil mi?

— Kafalarda kuşkular yaratacak biçimdeydi konuşmanız; sanki aramızda sözleşmişiz gibi... oysa ne sözleştik, ne de benim sizden şöyle konuşun, böyle konuşun diye bir ricam oldu.

— Evet, evet! Tam dediğiniz gibi! –diye haykırdı Pyotr Stepanoviç müthiş bir coşkuyla.– Olayın içyüzünü hemen görebilmeniz için özellikle öyle konuştum. Aslında bütün uğraşım sizin içindi: Hazır elime

geçirmişken itibarınızı zedelemekti niyetim. En önemlisi de, ne kadar korktuğunuzu öğrenmek istiyordum.

— İlginç; neden böyle açıkyürekli kesildiniz birden?

— Kızmayın, kızmayın, gözleriniz de hemen kor gibi yan-
masın öyle… Ah, gözleriniz yanmıyormuş meğer. Demek açıkyürekli olmamı ilginç buldunuz? Çünkü her şey değişti artık, bitti, geçti, kumlarla örtüldü. Hakkınızdaki düşüncelerim birdenbire değişti; bütünüyle! Eski yol kapandı, bitti! Bir daha o yoldan giderek sizi gözden düşürmek gibi bir tutum içinde asla olmayacağım. Artık yeni yol var.

— Taktik değişikliği mi?

— Taktik falan yok. Şimdi her şey size bağlı. İsterseniz *evet* diyebilirsiniz, isterseniz *hayır*. Yeni taktiğim bu. Siz konuş diyene kadar da *bizim* işten tek kelime söz etmeyeceğim. Gülüyor musunuz? Sağlık için iyidir gülmek, ben de gülerim... Ama şu anda ciddiyim, ciddiyim, ciddiyim; her ne kadar böylesine acele eden birinin yeteneksiz olduğuna kuşku bulunmasa da, öyle değil mi? Ama fark etmez, yeteneksizsem yeteneksizim! Önemli olan şu anda ciddi konuşmam.

Gerçekten de ciddi konuşuyordu, öyle değişik bir tonla ve öyle değişik bir heyecanla konuşuyordu ki, Nikolay Vsevolodoviç ilgiyle bakmaya başladı yüzüne.

— Hakkımdaki düşüncelerinizin değiştiğini mi söylüyorsunuz?

— Şatov'un yaptığından sonra ellerinizi arkanıza bağladığınızı gördüğüm an değiştirdim hakkınızdaki düşüncelerimi. Ama lütfen... lütfen şu anda hiç soru sormayın, başka hiçbir şey söylemeyeceğim.

Sorulardan korunmak ister gibi elini kolunu sallayarak yerinden fırlayıp kalktı ama başka soru sorulmadığını, dolayısıyla çıkıp gitmesinin de gerekmediğini gördü ve epeyce yatışmış olarak yeniden koltuğuna oturdu.

Oturur oturmaz da konuşmaya başladı:

— Laf aramızda, onu öldüreceğinizden söz edenler, hatta bunun üzerine iddiaya tutuşanlar var. Hatta Lembke polisi haberdar etmeyi bile düşündü; ama Yuliya Mihaylovna engel oldu. Ama yeter bundan söz ettiğimiz... Ben yalnızca haberiniz olsun istedim. Bu arada aklıma gelmişken, Lebyadkinler'i hemen o gün bulduğum başka bir eve taşıdım; herhalde yeni adreslerini yazdığım mektubumu almışsınızdır?

— Evet, o gün aldım.

— Bu artık “yeteneksizlik”ten değil, size iyilik yapmaya içtenlikle hazır oluşumdan dolayı yapılmış bir şeydi. Sonucu tam bir yeteneksizlik örneği olabilir ama içtenlikle yapılmıştır.

— Evet... neyse, belki de tam böyle yapılması gerekiyordu, –dedi Nikolay Vsevolodoviç dalgın dalgın.– Yalnız, rica ediyorum, bir daha bana mektup falan yollamayın.

— Başka çarem yoktu. Bir daha olmayacak.

— Neyse, Liputin biliyor yani?

— Başka çare yoktu; ona söyledim. Ama siz de bilirsiniz ki Liputin cesaret edemez. Aklıma gelmişken, bir ara *bizimkiler*e uğramak gerek, daha doğrusu *bizimkiler*e değil de, onlara... yoksa yeniden sorun çıkarırsınız. Hiç tedirgin olmayın, hemen şimdi değil, daha sonra. Şu anda yağmur yağıyor. Ben onlara haber veririm toplanırlar, bir akşam çıkar gideriz. Yuvadaki karga yavruları gibi ağızlarını açmış, onlara hangi hediyeyle geleceğiz diye bizi bekliyorlar. Heyecanlarından yerlerinde duramıyorlar. Kitaplarını çıkarmış tartışmaya hazırlanıyorlar. Virginskiy insancıl; Liputin polisiye yöntemlere meraklı bir Fourier’ci; aslında bir açıdan gerçekten değerli bir adam, ama diğer tüm açılardan ipini sımsıkı tutmak gerek. Son olarak bir de uzun kulak var, kendi buluşu olan bir sistemi açıklayacakmış. Aslında onları fazla umursamadığım için içerliyorlar bana, ha-ha! Bir ara ne yapıp edip uğramalıyız.

— Beni onlara bir tür şef gibi falan mı gösterdiniz? –dedi Nikolay Vsevolodoviç pek de umurunda değilmiş gibi.

Pyotr Stepanoviç çabucak bir göz attı ona; soruyu duymazdan gelerek bambaşka bir konuya atladı.

— Aklıma gelmişken, saygıdeğer Varvara Petrovna’ya da iki, hatta üç kez uğramam ve kendisine uzun açıklamalarda bulunmam gerekti.

— Tahmin edebiliyorum.

— Hayır, tahmin ettiğiniz gibi değil. Sizin asla bir cinayet işlemeyeceğiniz ve bunun gibi tatlı şeyler üzerineydi konuşmamız. Ve düşünebiliyor musunuz: Marya Timofeyevna’yı nehrin öbür yakasına taşıdığımdan hemen ertesi gün haberi olmuştu! Siz mi söylediniz?

— Aklımdan bile geçmedi.

— Ben de öyle düşünmüştüm. Ama çok ilginç: Siz değilsiniz, peki kim olabilir ona bunu yetiştiren?

— Liputin elbette.

— Hayır Liputin değil, –diye homurdandı Pyotr Stepanoviç kaşlarını çatarak,– ama öğrenirim kim olduğunu. Şatov gibime geliyor... Neyse, bırakalım bunu! Aslında son derece önemli bir konu... Aklıma gelmişken, annenizin her an bana o en önemli soruyu sormasını bekledim durdum... Her gün suratı beş karıştı, derken bugün bir baktım güller açıyor yüzünde! Neye bağlamalı şimdi bunu?

— Beş gün sonra Lizaveta Nikolayevna'ya resmen evlenme teklif edeceğime söz verdim, ondandır, –dedi birden Nikolay Vsevolodoviç beklenmedik bir açıksözlülükle.

— Ah, tabii, elbette... –dedi Pyotr Stepanoviç; şaşırmış gibiydi.– Kendisinin nişanlandığına dair bazı söylentiler vardı, duymuş muydunuz? Aslında gerçekti de. Yine de haklısınız, siz çağırmaya görün, tacını, duvağını attığı gibi mihraptan bile kaçar gelir yanınıza. Böyle konuşmama kızmıyorsunuz ya?

— Hayır, kızmıyorum.

— Evet, bugün sizi kızdırmanın hiç kolay olmadığını görüyor ve... sizden korkmaya başlıyorum. Ayrıca yarın nasıl ortaya çıkacağınızı da çok merak ediyorum. Herhalde bu konuda epey hazırlık yapmışsınızdır. Böyle konuşuyorum diye kızmıyorsunuz ya bana?

Nikolay Vsevolodoviç karşılık vermedi, bu da Pyotr Stepanoviç'i müthiş kızdırdı.

— Lizaveta Nikolayevna'yla ilgili olarak cidden annenize öyle söylediniz mi?

Nikolay Vsevolodoviç buz gibi bakışlarını dikmiş, kımıltısızca bakıyordu ona.

— Ah, anlıyorum. Yalnızca içi rahat etsin diye öyle dediniz.

— Ya ciddi olarak söylediysem? –dedi Nikolay Vsevolodoviç kararlılıkla.

— Ne diyeyim, alın hayrını görün! Böyle durumlarda dedikleri gibi: Davaya bir zararı olmadıktan sonra (gördüğünüz gibi bizim dava demedim, *bizim* sözünü sevmiyorsunuz çünkü siz)... bana gelince... bildiğiniz gibi ben her zaman hizmetinizdeyim.

— Öyle mi düşünüyorsunuz?

Pyotr Stepanoviç telaşla:

— Ben, ben hiçbir şey düşünmüyorum, –dedi, gülümsedi:– İşlerinizi önceden düşüne taşına yaptığınızı, her olasılığı hesapladığınızı biliyorum. Ben yalnızca, ciddi olarak hizmetinizde olduğumu söylemek istemiştim; her zaman, her yerde ve her durumda... ama her durumda... anlıyorsunuz beni, değil mi?

Nikolay Vsevolodoviç esnedi.

— Canınızı sıktım, –diyerek yerinden fırladı Pyotr Stepanoviç ve gidecekmiş gibi yuvarlak, yepyeni şapkasına uzandı; ama gitmedi, kalıp ara vermeksizin konuşmaya devam etti, arada bir ayağa kalkıp odayı adımlıyor, çok heyecanlandığı yerlerde şapkasını dizlerine vuruyordu.

— Lembkeler hakkında gülünç şeyler anlatacağım daha, –diye bağırdı neşeyle.

— Hayır, belki başka zaman. Yuliya Mihaylovna’nın sağlığı nasıl?

— Siz sosyete insanlarının ne acayip âdetleri var: Yuliya Mihaylovna’nın sağlığı sizi bir sokak kedisinin sağlığından daha fazla ilgilendirmiyordur herhalde, ama yine de soruyorsunuz. Güzel bir şey bu. Kendisinin sağlığı yerinde ve size bağnazlık derecesinde saygı duyuyor, sizden pek çok şey bekliyor. Pazar günkü olaylara ilişkin hiçbir şey söylemiyor. Sizin yalnızca ortada görünmekle herkesi yeneceğinize ve her şeyin yoluna gireceğine inanıyor. Sizi gözünde nasıl canlandırdığını Tanrı bilir! Aslında şu anda her zamankinden çok daha romantik ve gizemli birisiniz... bu da çok yararlı bir durum. Müthiş bir sabırsızlıkla bekleniyorsunuz. Ben giderken bütün kent heyecan içindeydi; şu anda herhalde daha da heyecanlıdırlar. Yeri gelmişken: Mektup için tekrar teşekkür ederim. Kont K.’den hepsi korkuyor. Biliyor musunuz, sizi galiba casus sanıyorlar? Ben de onaylar bir tavır takındım; kızmadınız ya?

— Önemli değil.

— Evet, önemli değil; ileride lazım olacak. Buradaki insanların da kendilerine göre bir düzenleri var. Ben de onları yüreklendiriyorum. Öncelikle Yuliya Mihaylovna’yı, sonra Gaganov’u... Gülüyor musunuz? Benim de bir taktiğim var: Yalan söylerim, söylerim, söylerim, sonra birden onların arayıp durduğu akıllıca bir laf ederim; hepsi birden çevremi sarar ve

ben yeniden yalana başlarım. Bunun üzerine ellerini sallayıp uzaklaşırlar: “Yetenekli olmasına yetenekli ama aydan gelmiş!” Lembke beni memuriyete almak istiyor, belki düzelirim diye. İnanılmaz aşağılıyorum onu, utanç verici durumlara düşürüyorum, öylece bakakalıyor. Yuliya Mihaylovna da teşvik ediyor. Aklıma gelmişken: Gaganov size dehşetli kızıyor. Dün Duhovo’da sizin hakkınızda ağza alınmayacak sözler söyledi. İşin aslını anlattım kendisine, yani elbette her şeyi değil. Bütün gün Duhovo’da ondaydım. Şahane bir çiftlik, harika bir ev!

Yerinden neredeyse sıçrayarak öne doğru sert bir hareket yapan Nikolay Vsevolodoviç:

— Yani şu anda da Duhovo’da mı? –dedi heyecanla.

Nikolay Vsevolodoviç’in bir anlık heyecanını hiç fark etmemiş gibi yapan Pyotr Stepanoviç:

— Hayır, –dedi,– bu sabah Duhovo’dan buraya birlikte döndük. Bu ne böyle? Ah, kitabı düşürdüm! –Eğilip düşürdüğü lüks baskı, resimli kitabı aldı; açıp baktı:– *Balzac’ın Kadınları*, resimli... Okumadım. Lembke de roman yazıyor.

— Öyle mi? –dedi Nikolay Vsevolodoviç sanki ilgileniyormuş gibi.

— Rusça romanlar... tabii gizli gizli. Yuliya Mihaylovna biliyor ve göz yumuyor. Safdil biraz, ama kendine özgü incelikler, yöntemler de edinmiş adam: O ne katılık, o ne kendine hâkimiyettir öyle! Bizde de bu türden özellikler olmalı aslında.

— Yönetimi mi övüyorsunuz?

— Neden övmeyecekmişim? Rusya’da doğal ve başarıyla yürütülen tek iş bu... yok, hayır, söylemeyeceğim, –birden vazgeçti.– Nazik konularda hiç ağzımı açmayacağım. Haydi hoşça kalın, yüzünüz yemyeşil oldu.

— Ateşim var.

— Gayet mümkün, yatsanıza. Aklıma gelmişken: Kent çevresinde çok sayıda skopets[18] var, çok ilginç insanlar... Neyse bunu da sonra konuşuruz. Bir küçük haber daha size: Ilçede bir piyade alayı var. Cuma akşamı subaylarla oturup içtik. İçlerinden üçü bizden, vous comprenez?[19] Ateizm üzerine konuştuk ve tabii Tanrı’yı darmadağın ettik. Islık, kıyamet, subayların keyfine diyecek yoktu. Aklıma gelmişken, Şatov da Rusya’da bir ayaklanma olacaksa, bunun kesinlikle ateizmden başlaması gerektiği

görüşünde. Haklı olabilir. O ana dek hiç söze karışmayan ve ağzını açıp tek kelime bir şey söylemeyen ak saçlı, kaba saba, cahilce bir yüzbaşı birden ayağa kalktı, odanın ortasına geldi ve sanki yalnızmış, kendi kendine konuşuyormuş gibi: “Tanrı yoksa, ben yüzbaşı olsam ne olur, olmasam ne olur!” dedi, şapkasını aldı, elleri iki yana açık çıktı gitti.

Nikolay Vsevolodoviç üçüncü kez esneyerek:

— Değerli, yerinde bir söz söylemiş! –dedi.

— Öyle mi? Ben anlayamadım ve ne demek istemiş olabilir diye size soracaktım. Şpigulinler’in fabrikası var ya... çok ilginç bir yer. Düşünün: Beş yüz işçi çalışıyor ve fabrika değil, kolera yuvası! On beş yıldır hiç temizlenmemiş! İşçilere yevmiyeleri kuşa çevrilerek ödeniyor, patronlar paraları koyacak yer bulamıyor. İnanın bana, işçiler arasında Enternasyonal hakkında fikri olanların sayısı hiç az değil. Ne, gülüyor musunuz? Bunu kendi gözlerinizle de göreceksiniz, yalnız sizden birazcık zaman istiyorum! Sizden daha önce de zaman istemiştim, şimdi yine istiyorum ama zamanı gelince... Peki, peki, sustum, kabahat bende, söylemek istediğim o değildi, yüzünüzü buruşturmayın. Hadi, hoşça kalın. Ah, kafa! –durup geri döndü:– Az kalsın en önemli şeyi unutuyordum: Sandığımızın Petersburg’dan geldiğini söylediler bugün.

— Yani? –Nikolay Vsevolodoviç hiçbir şey anlamadan baktı.

— Yani sizin sandık gelmiş, eşyalarınız, fraklar, pantolonlar, iç çamaşırları! Doğru mu bu?

— Ah, evet, sabah buna benzer bir şey söylüyorlardı.

— Acaba hemen açabilir miyiz?

— Aleksey’e sorun.

— Neyse, yarına kalsın... Sizin eşyaların arasında benim de bir ceket, bir frak ve sizin tavsiyenizle Charmeur’e diktirdiğim üç pantolonum var, hatırlıyor musunuz?

— Burada centilmen havaları atmaya niyetli olduğunuzu duydum, –dedi gülümseyerek Nikolay Vsevolodoviç.– Bir at terbiyecisinden binicilik dersleri de alıyormuşsunuz?

Pyotr Stepanoviç’in yüzünde çarpık bir gülümseme belirdi, sonra titreyen bir sesle son derece telaşlı ve kesik kesik:

— Biliyor musunuz Nikolay Vsevolodoviç, –dedi,– özel hayatlarımızı sonsuza dek bir yana bıraksak, ne dersiniz? Bunu gülünç buluyorsanız beni istediğiniz kadar küçük görebilirsiniz, ama bir süreliğine özel hayatlarımızı kaldırıp bir yana koyalım, tamam mı?

— Pekâlâ, bir daha bu konuda hiç söz yok.

Pyotr Stepanoviç gülümsedi, şapkasıyla dizine vurdu, ağırlığını bir bacağından öbür bacağına aktardı, yüzü yine eskisi gibi oldu.

— Lizaveta Nikolayevna konusunda beni sizin rakibiniz gibi görenler var burada; bu durumda dış görünüşüme nasıl dikkat etmem, değil mi? –Gülümsedi.– Yine de bunları size kimin yetiştirdiğini merak ettim. Oo, saat sekiz olmuş! Çıkmalıyım. Varvara Petrovna'ya söz vermiştim uğrarım diye ama artık olmaz. Siz de yatın, yarın daha dinç kalkarsınız. Dışarısı berbat: Yağmur yağıyor, karanlık basmış. Ama tuttuğum araba dışarıda bekliyor; geceleri pek tekin değil yollar... Ah, şimdi aklıma geldi: Bizim burada, kentin içinde ve çevresinde Fedka adında bir kürek mahkûmu dolanıyormuş, Sibirya'dan kürekten kaçmış. Hiç aklınıza gelir miydi, benim kölelerden biri bu adam: Babam on beş yıl önce askere yollamış bunu, tabii karşılığında para alarak. Son derece ilginç bir adam bu Fedka.

Nikolay Vsevolodoviç ani bir bakış fırlatarak:

— Hiç... konuştunuz mu onunla? –dedi.

— Konuştum. Benden kaçmıyor. Her şeyi yapabilecek biri, her şeyi! Para karşılığında elbet. Ama inançları da var; kendine özgü kuşkusuz. Ah, yine birden aklıma geldi: Az önce Lizaveta Nikolayevna'yla ilgili söylediğiniz şeyde ciddiyseniz, bir kez daha yinelemek isterim ki her tür, ama her tür hizmete hazırım ve tümüyle emrinizdeyim... Ne o, sopa arar gibi bir haliniz var? Ah, yok, sopa aramıyorsunuz değil mi? Düşünebiliyor musunuz: Bana sanki sopa aranıyormuşsunuz gibi geldi!

Nikolay Vsevolodoviç bir şey aramıyordu, bir şey de söylemedi ama gerçekten de yüzünde tuhaf bir seğirmeyle bir anda yerinden doğruldu.

— Bay Gaganov konusunda bir isteğiniz olursa, –dedi, Pyotr Stepanoviç başıyla doğruca kâğıt ağırlığını göstererek,– gereğini yerine getireceğimden hiç kuşkunuz olmasın; bu konuda beni devre dışı bırakmayacağınızdan eminim.

Yanıt beklemeden kapıyı açıp hızla çıktı; ama hemen sonra başını kapı aralığından sokarak:

— Bunu söylememin nedeni, –dedi çabuk çabuk,– örneğin Şatov'un da o pazar günü sizin yanınıza yaklaşıp hayatını tehlikeye atmaya hiç hakkı yoktu, öyle değil mi? Bu noktayı aklınızdan çıkarmayın istedim.

Yine yanıt beklemeden gözden yitti.

IV

Giderken herhalde Nikolay Vsevolodoviç'in yalnız kalır kalmaz duvarları yumruklayacağını sanıyordu; orada olup bu manzarayı izleyebilmeyi çok isterdi. Ama çok yanılıyordu: O çıktıktan sonra Nikolay Vsevolodoviç tümüyle sakindi, iki dakika kadar masanın yanında hep aynı durumda, ayakta kaldı; derin düşüncelere dalmış gibiydi, ama az sonra dudaklarında gevşek, soğuk bir gülümsemenin izleri uçuştu. Koltuğa, köşedeki eski yerine oturdu ağır ağır, çok yorulmuş gibi gözlerini yumdu. Mektubun ucu önce de olduğu gibi kâğıt ağırlığının altından görülüyordu, ama onu düzeltmek için yerinden kımıldamadı.

Az sonra uykuya daldı. Son birkaç gündür kendi kendini yiyip bitiren Varvara Petrovna, Pyotr Stepanoviç'in de söz vermesine karşın uğramaması üzerine tehlikeyi göze alıp vakitsiz olduğunu bile bile soracaklarını doğrudan Nicolas'a sormaya karar verdi. "Acaba en sonunda kesin bir şey söyler mi?" Aklından sürekli geçen şey buydu. Az önceki gibi kapıyı usulca tıklattı, yine yanıt alamayınca açıp içeri girdi. Nicolas'ın hemen hiç kımıldamadan oturduğunu görünce, yüreği küt küt atarak koltuğa yaklaştı. Böyle çabucak, üstelik de oturur durumda ve hiç kımıldamadan uyuyakalması şaşırtıcıydı; soluk alıp verişleri bile belli değildi. Yüzü solgun, asıktı; bedeninde de sanki hiç hareket yoktu... Kaşları hafif yukarı kalkık ama yine de çatıktı; bu haliyle kusursuz bir balmumu heykel gibiydi. Varvara Petrovna soluğunu tutup iki üç dakika kadar oğlunun başında kıpırdamadan durdu. Sonra birden korkuya kapıldı, parmak uçlarına basarak odadan çıktı, tam kapıda durup çabucak haç çıkararak oğlunu

kutsadı ve içinde yeni kederler, kahredici yeni sezgilerle kimseye görünmeden oradan ayrıldı.

Epey uyudu Nikolay Vsevolodoviç; üstelik de hiç kımıldamadan: Ne yüzünde, ne bedeninde en ufak bir kas oynamıştı. Kaşları hâlâ çatıktı. Varvara Petrovna başında birkaç dakika daha kalsaydı bu ölüleri andırır kımıltısızlığın verdiği ağır duyguya dayanamayıp onu uyandırırdı herhalde. Ama birdenbire kendiliğinden uyanıverdi Nikolay Vsevolodoviç, gözlerini açtı ama on dakika kadar yine öyle hiç kımıldamadan, sanki kendisini çok şaşırtan bir şey varmış gibi gözlerini dikip odanın karşı köşesine baktı durdu; oysa orada yeni ya da ilginç hiçbir şey yoktu.

Derken büyük duvar saatinin ağır, uğultulu tek vuruşu duyuldu. Tedirgince başını çevirip saate baktı, ama hemen aynı anda koridora açılan arka kapı açıldı, oda hizmetlisi Aleksey Yegoroviç göründü. Bir elinde sıcak tutan kalınca bir palto, atkı ve şapka, öbüründe üzerinde bir kâğıt görülen küçük bir gümüş tepsi tutuyordu.

Getirdiği giysileri köşedeki sandalyenin üzerine bıraktı, üzerinde zarfa konulmamış ve kurşunkalemle iki satır karalanmış pusula bulunan gümüş tepsiyi Nikolay Vsevolodoviç'e uzatırken:

— Saat dokuz buçuk efendim, –dedi.

Pusulaya hızla bir göz atan Nikolay Vsevolodoviç masadan kendisi de bir kurşunkalem alarak iki kelime bir şey ekledi pusulanın altına ve geri tepsiye bıraktı.

— Ben çıkınca hemen götürüp ver, –dedi koltuktan kalkarken.– Giyinmeme de yardım et.

Üzerinde hafif bir kadife ceket bulunduğunu fark edince, resmi akşam ziyaretlerinde giydiği kalın kumaştan redingotunu istedi. Giyinmesi bitip şapkasını da başına geçirince az önce annesinin girdiği kapıyı sürgüledi, kâğıt ağırlığının altındaki mektubu alıp sessizce koridora çıktı, arkasından da Aleksey Yegoroviç. Koridordan geçip evin dar, arka merdivenlerden taşlığa indiler, burası doğrudan bahçeye açılıyordu. Burada bir köşeye önceden bir fener ve kocaman bir şemsiye konulup hazır edilmişti.

Aleksey Yegoroviç, efendisini çıkacağı şu yolculuktan caydırmak için umutsuzca son bir çabada bulundu:

— Nasıl bir yağmur yağdıysa, yollar diz boyu çamur, –dedi.

Ama efendisi hiç karşılık vermeden şemsiyesini açtı, bodrum gibi ıslak ve karanlık eski bahçeye daldı. Uğuldayarak esen sert rüzgâr yarı çıplak ağaçların tepelerini sallıyordu. Kum dökülmüş daracık yollar çamurlu, kaygandı. Aleksey Yegoroviç evde giydiği frakla çıkmıştı, başında şapkası da yoktu, elinde fenerle üç adım kadar önden yürüyordu.

— Kimse görmez umarım? –dedi Nikolay Vsevolodoviç.

— Pencerelerden göremezler... ayrıca her türlü önlem de alındı, –dedi uşak usul, ölçülü bir sesle.

— Annem yattı mı?

— Son günlerde hep yaptıkları gibi saat dokuzda odalarına çekildiler; bu durumda hiçbir şeyden haberleri olamaz. –durdu, sonra bütün cesaretini toplayarak sordu:– Saat kaçta bekleyeyim sizi?

— Bir, bir buçuk, en geç iki.

— Emredersiniz efendim.

Her ikisi de ezbere bildikleri kıvrım kıvrım yollardan geçerek bahçeyi çevreleyen taş duvara geldiler, burada dar, ıssız bir çıkmaza açılan küçücük bahçe kapısını buldular. Her zaman kapalı duran kapının anahtarı Aleksey Yegoroviç'in elindeydi.

— Kapı gıcırdamaz değil mi? –dedi Nikolay Vsevolodoviç.

Ama Aleksey Yegoroviç kapının "hem dün, hem de bugün yağlandığını" bildirdi. Sırılsıklam olmuştu. Kapıyı açıp anahtarı Nikolay Vsevolodoviç'e uzattı. Sonra yine kendini tutamayıp:

— Eğer uzak bir yerlere gideceklerse efendime hatırlatmak isterim ki çevre güvenilmez insanlarla dolu... Özellikle de ıssız sokaklar... Ama en çok nehrin öbür yakası efendim, –dedi. Ciddi, ağırbaşlı, dindar bir adam olan Aleksey Yegoroviç evin emektarıydı, Nikolay Vsevolodoviç onun ellerinde büyümüştü.

— İçin rahat olsun, Aleksey Yegoroviç.

— Tanrı yardımcınız olsun efendim, ama sadece iyi bir işe niyetlendiğinizde.

Kapıdan çıkan Nikolay Vsevolodoviç birden durdu:

— Nasıl?

Aleksey Yegoroviç tok, kararlı bir sesle dileğini yineledi. Efendisiyle ilk kez böyle konuşmaya cesaret edebiliyordu, daha önce hiç böyle bir şey

yapmamıştı.

Nikolay Vsevolodoviç kapıyı arkasından kilitleyip anahtarı cebine attı; her adımda çamurlara dalarak karanlık sokakta yürümeye başladı, sonunda uzun, ıssız, kaldırımlı bir yola çıktı. Kenti avcunun içi gibi bilirdi; Bogoyavlenskaya Sokağı'na daha çok vardı. Filippovlar'ın karanlık, kapıları kapalı eski evlerinin önüne geldiğinde saat onu geçiyordu. Lebyadkinler'in de ayrılmalarından sonra alt kat tümüyle boştu, pencereler bile tahta çakılarak kapatılmıştı. Ama çatı katında Şatov'un oturduğu yerde ışık vardı. Zil olmadığı için Nikolay Vsevolodoviç kapıyı sertçe yumrukladı. Küçük çatı penceresi açıldı, Şatov'un başı göründü; korkunç karanlıkta bir şey görebilmek için Şatov bir dakika kadar durup sessizce etrafı dinledi, sonra:

— Siz misiniz? –dedi birden.

— Benim, –dedi davetsiz konuk.

Şatov pencereyi kapadı, aşağı inip kapıyı açtı. Nikolay Vsevolodoviç yüksek eşiği aşıp avluya girdi, Şatov'a hiçbir şey söylemeden, yanından sessizce geçerek avluda Kirillov'un oturduğu ek yapıya yöneldi.

V

Burada hiçbir yer kilitli değildi; hatta kapılar, pencereler yarı açıktı. Taşlıkla ilk iki oda karanlıktı; ama Kirillov'un oturup çay içtiği oda ışıl ışıldı, gülüşmeler, değişik sesler geliyordu oradan. Nikolay Vsevolodoviç ışıklı odaya doğru yürüdü, ama içeri girmeden eşikte durdu. Çay masadaydı. Yaşlı bir kadın odanın ortasında duruyordu; ev sahibinin akrabası olan ve ev işlerine yardım eden basit bir köylü kadındı bu; üzerinde basit bir entariyle tavşan derisinden bir yelek vardı; kunduralarını çıplak ayaklarına geçirmişti. Kadın kucağında bir buçuk yaşında bir bebek tutuyordu; bebeğin üzerinde bir tek gömlek vardı; ayacıkları çıplak, yanakları al al, sarı saçları karmakarışıktı; beşiğinden henüz kaldırıldığı belliydi. Sanki az önce ağlamıştı bebek: Gözlerinin altında ıslak ışıltılar görülüyordu. Ama bebecik şu anda minik ellerini ileri uzatıp el çırpıyor ve

bütün o yaştaki çocuklar gibi hafifçe hıçkırır gibi kıkır kıkır gülüyordu. Kirillov bebeğin karşısında durmuş, kırmızı bir lastik topu hızla yere vuruyordu; top tavana kadar yükselip yeniden yere düşerken çocuk da “To, to!” diye bağırıyordu. Kirillov “to”yu bebeğe veriyor, sonra da bebeğin beceriksiz elleriyle rastgele fırlattığı “to”nun peşinden koşuyordu. Derken “to” bir ara dolabın altına kaçtı. Bebek “to, to!” diye bağırmaya başladı. Kirillov yere yapışıp “to”yu çıkarmak için kolunu boydan boya dolabın altına soktu. Nikolay Vsevolodoviç de tam bu anda içeri girdi. Çocuk onu görmesiyle yaşlı kadının göğsüne kapandı, uzun bir ağlama tutturdu. Kadın hemen götürdü onu.

— Stavrogin? –dedi Kirillov elinde topla yerden doğrulurken; bu beklenmedik ziyarete hiç şaşırmamış gibiydi.– Çay ister misiniz?

İyice ayağa kalkmıştı.

— Sıcaksa eğer çayınız, seve seve, –dedi Nikolay Vsevolodoviç.– Felaket ıslandım.

— Sıcak, hatta kaynıyor! –dedi Kirillov keyifle.– Geçin oturun lütfen; çamur içindesiniz, ama önemli değil, yerleri bir ara siliveririm olur biter.

Nikolay Vsevolodoviç oturdu, çayını bir dikişte bitirdi.

— Bir fincan daha? –dedi Kirillov.

— Teşekkür ederim.

O ana dek hep ayakta duran Kirillov geçip konuğun karşısına oturdu:

— Niçin gelmiştiniz?

— İş için. Şu mektubu okuyun, Gaganov’dan; size Petersburg’dayken söylediklerimi anımsıyor musunuz?

Kirillov mektubu alıp okuyup masanın üzerine bıraktı, konuğunun yüzüne bakarak bekledi.

— Bildiğiniz gibi bu Gaganov’u, –diye başladı Nikolay Vsevolodoviç,– ömrümde ilk kez bir ay kadar önce Petersburg’da gördüm. Üç kez toplantılarda, başka insanların arasında karşılaştık. Tanışmıyorduk, birbirimizle hiç konuşmamıştık, yine de bana karşı birtakım küstahlıklarda bulunmanın bir yolunu buldu kendisi. Orada sizinle konuştuk bunları, ama o zaman size anlatmadığım bir şey var: Petersburg’dan benden önce ayrıldı, ayrılmadan hemen önce bir mektup aldım ondan; gerçi bunun gibi küstahça kaleme alınmış değildi, ama yine de son derece terbiyeden uzak bir

mektuptu; her şeyden önce niçin yazıldığının bile belli olmaması gibi bir tuhaflığa sahipti. Hemen, yine mektupla yanıt verdim ve son derece açık bir şekilde, herhalde dört yıl önce buradaki kulüpte babasıyla aramda geçen şu olay nedeniyle bana içerlediğini, o yaptıklarımı düşünüp tasarlayarak yapmadığımı, bu konuda her biçimde özür dilemeye hazır olduğumu, o sırada hasta olduğumu ve hastalığımın geçtiğini bildirdim. Babasından da özür dilemiş olduğumu dikkate almasını rica ettim. Hiç karşılık vermedi ve Petersburg’dan ayrılıp buraya geldi. Adam burada karşıma büsbütün kudurmuş olarak çıktı. Bana söylediklerine göre ortalık yerlerde bana hakaretler yağdırıyor, hatta resmen küfrediyor ve inanılmaz suçlamalar yöneltiyormuş. Sonunda bugün bu mektup geldi, herhalde bugüne dek kimse içinde “yamultulmuş iğrenç suratınız” gibi ifadeler bulunan böyle bir mektup almamıştır. Düello tanığım olmayı geri çevirmeyeceğinizi umarak geldim.

— Kimse böyle bir mektup almamıştır dediniz, –dedi Kirillov.– Ama gözü dönen insan yazabilir. Puşkin de Heeckeren’e böyle bir mektup yazmıştı. Olur, giderim. Ne söylememi istiyorsunuz kendisine?

Nikolay Vsevolodoviç, Gaganov’a söylenilmesini istediği şeyleri sıraladı: Kendisi bir kez daha özür dilemeye, hatta istenirse bunu yazılı olarak da yapmaya hazırdı; buna karşılık Gaganov da bir daha mektup yazmayacağına söz verecekti. Nikolay Vsevolodoviç ayrıca şu son mektubu da unutacak, hiç almamış olacaktı.

— Çok ödün veriyorsunuz... kabul etmeyecektir, –dedi Kirillov.

— Bu koşulları karşı tarafa bildirmeye razı mısınız, değil misiniz, öncelikle bunu öğrenmeye geldim buraya.

— Gider bildiririm. Sizin bileceğiniz iş. Ama razı olmayacaktır.

— Ben de biliyorum razı olmayacağını.

— Düello istiyor o. Düello koşullarınızı söyleyin.

— Ben bu işin ne olursa olsun yarın bitmesini istiyorum. Sabah dokuzda kendisinde olun. Söylediklerimi aktarın. Bunları kabul etmeyecek. Ama sizi kendi düello tanığıyla görüştürecektir. Bu arada saat on bir falan olur. İşi öyle ayarlayın ki, saat bir ya da ikide ilgili bütün kişiler düello yerinde hazır olsunlar. Lütfen bunu sağlamaya çalışın. Silah kuşkusuz tabanca olacak. Önemle rica ettiğim bir şey de, her iki ateş sınırının on adımdan daha fazla

olmaması. Her birimiz kendi çizgilerimizden on adım ötede durur ve işaret verilince çizgimize doğru yürümeye başlarız; herkes kendi çizgisine kadar yürümek zorundadır, ama isteyen yürürken, yani daha çizgisine varmadan da ateş edebilir. Sanırım hepsi bu.

— On adım fazla yakın olmuyor mu? –dedi Kirillov.

— Hadi on iki olsun, ama daha fazla değil. Bildiğiniz gibi karşı taraf ciddi bir düello istiyor. Tabanca doldurabilir misiniz?

— Evet. Tabancalarım var; ona, sizin benim tabancalarımla hiç ateş etmemiş olduğunuza ant içeceğim; onun tanığı da kendilerinden yana aynı güvenceyi verecek; iki çift tabancadan düelloda hangi çiftin kullanılacağını kurayla belirleyeceğiz.

— Güzel.

— Tabancalarımı görmek ister misiniz?

— Lütfen.

Kirillov köşede duran sandığı önünde çömeldi. Eşyalarını hâlâ sandıktan çıkarıp yerleştirmemişti; gerekenleri gerektikçe sandıktan çıkarıp kullanıyordu. Sandığın en dibinden aldığı hurma ağacından, içi kadife kaplı kutuyu açtı ve çok şık, çok da değerli iki tabanca çıkardı içinden.

— Hiç eksik yok: Barut, kurşun, fişek. Bir de revolverim var, göstereyim.

Yeniden sandığına gitti, içinde Amerikan malı bir altıpatlar olan bir başka kutu çıkardı.

— Amma silahınız varmış! Üstelik hepsi de pahalı cinsten!

— Evet, pahalı... hatta bayağı pahalı!

Maddi durumu hiç iyi olmayan, hatta basbayağı yoksul denebilecek, ancak yoksulluğunun farkında bile olmayan Kirillov, kimbilir ne büyük özverilerle sahip olduğu mücevher değerindeki tabancalarını övünçle gösteriyor gibiydi.

Bir dakika kadar süren bir susuştan sonra Stavrogin sakınarak:

— Hâlâ aynı düşüncede misiniz? –diye sordu.

Sesten ne sorulduğunu hemen anlayan Kirillov:

— Evet, hâlâ, –dedi kısaca ve masadan tabancaları kaldırmaya başladı.

Yine bir sessizlik oldu. Sonunda:

— Peki ne zaman? –diye sordu Nikolay Vsevolodoviç daha da sakınarak.

Kirillov tabancaları kutularına, kutuyu da sandığa yerleştirmiş, yerine oturmuştu.

— Bildiğiniz gibi benim elimde olan bir şey değil bu... ne zaman söylerlerse, –diye mırıldandı Kirillov sorudan biraz sıkılmış gibi. Öte yandan, gelebilecek başka sorulara da yanıt vermeye hazır olduğu açıkça görülüyordu. Akı hiç olmayan kapkara gözlerini bir an bile ayırmadan bakıyordu Stavrogin'e: Bakışları sakin, aydınlık, temizdi.

Üç dakika gibi uzunca bir süre kaşlarını çatıp düşünen Nikolay Vsevolodoviç sonunda:

— Evet, intihar... –dedi.– Arada bir gözümün önüne getirmeye çalışırım, ama her seferinde de aklıma yeni bir düşünce gelir: Diyelim pis bir iş yaptın, hatta daha da önemlisi, insanların bin yıl sonra bile hatırlayıp yüzüne tükürecekleri rezilin rezili, utanç verici bir iş yaptın diyelim. Birden zihnini yoklayan bir düşünce: "Şakağa tek kurşun, sonra sen sağ ben selamet!" İstedikleri kadar bin yıl sonra bile hatırlayıp tükürsün insanlar, ne umurunda olur, öyle değil mi?

— Siz buna mı yeni fikir diyorsunuz? –dedi Kirillov biraz düşündükten sonra.

— Hayır, ben öyle bir şey demiyorum... Bir gün düşündüğümde, yepyeni bir fikirmiş gibi geldi bana bu; öyle hissettim.

— "Bir fikri hissettiniz" demek? Pek güzel. Birden akla geliverdiğinde insana her zaman yepyeniymiş gibi gelen düşüncelerle doludur kafamız. Bu doğru. Bana da şu anda nice şey sanki ilk kez görüyormuşum gibi geliyor.

Stavrogin onu dinlemiyor, kafasında kendi düşüncesini geliştirmeye çalışıyordu:

— Diyelim Ay'da yaşıyordunuz. Diyelim bütün bu gülünç rezaletler, bütün bu iğrençlikler orada oldu. Şimdi siz buradan biliyorsunuz ki Ay'da bin yıl size lanet okuyacaklar, yüzünüze tükürecekler. Ama siz şu anda buradasınız ve Ay'a buradan bakıyorsunuz: Orada yapıp ettiklerinizden, oralıların bu yüzden bin yıl boyunca size tükürececeklerinden size ne! Ne umurunuzda olur?

— Bilmiyorum, –dedi Kirillov, sonra da ekledi:– Ay'a hiç gitmedim.

Sesinde en ufak bir alay tınısı yoktu.

— Deminki bebek kimin?

— Kocakarının kaynanası geldi... yok, hayır, gelini geldi... her neyse, ne fark eder ki! Bebeğiyle geldi ve üç gündür hasta yatıyor. Midesinden rahatsız. Geceleri bağırıyor korkunç bir sesle. Anne uyuyunca yaşlı kadın bebeği buraya getiriyor; ben de topla oyalıyorum onu. Hamburg'dan almıştım topu, havaya fırlatıp yakalamak için: Omurgaya iyi geliyor. Bebek, kız.

— Çocukları sever misiniz?

— Severim, –dedi Kirillov, sesi oldukça kayıtsızdı.

— O zaman hayatı da seviyorsunuz?

— Evet, hayatı da seviyorum, ne olmuş?

— Ama intihar etmeye karar vermiş birisiniz...

— Ne olmuş? Neden ikisini bir arada düşünmeli ki? Hayatın yeri ayrı, öbürünün yeri ayrı. Hayat var, ölümse yok.

— Öteki dünyadaki sonsuz hayata inanmaya mı başladınız?

— Hayır öteki dünyadakine değil, bu dünyadaki sonsuz hayata inanıyorum. Öyle anlar vardır ki, onlara eriştiğinizde zaman bir anda durur, yerini sonsuzluğa bırakır.

— Böyle bir ana erişmeyi mi umuyorsunuz?

— Evet.

Nikolay Vsevolodoviç de sesinde en ufak bir alay tınısı olmaksızın dalgın, düşünceli bir tavırla:

— Zamanımızda böyle bir şeyin olabileceğini sanmam, –dedi ağır ağır.– Vahiy'de melek artık zaman diye bir şey olmayacağına ant içer.

— Biliyorum. Çok da doğru orada söylenen: Gayet açık ve kesin. Tüm insanlık mutluluğa eriştiğinde zaman artık olmayacak, çünkü zamana gerek olmayacak. Çok doğru bir düşünce bu.

— Peki onu nereye gizleyecekler?

— Hiçbir yere. Zaman nesne değil, düşüncedir. Zihnimizde sönüp gidecek.

Stavrogin yüzünde tiksinmeyle karışık bir yazıklanma anlatımıyla:

— Dünya kurulduğundan beri yinelenip duran felsefi lakırdılar... –diye mırıldandı.– Hep aynı şeyler!

— Hep aynı! Dünya kurulduğundan beri hep aynı, yeni hiçbir şey yok!– diye sözü onun ağzından kaptı Kirillov; bu düşüncede büyük bir zafer

gizliymiş gibi gözleri ışıl ışıldı.
— Çok mutlu gibisiniz Kirillov?
— Evet, çok mutluyum, –dedi Kirillov sıradan bir yanıt verir gibi.
— Ama daha geçenlerde Liputin’e kızıyordunuz, müthiş öfkeliydiniz?
— Hım... Şimdi kızmıyorum. O sıra mutlu olduğumu bilmiyordum daha. Siz hiç ağaçtan düşmüş bir yaprak gördünüz mü?
— Gördüm.
— Ben de geçenlerde gördüm: Sarı bir yapraktı, ortasında azıcık yeşili kalmış, uçlarından çürümeye başlamıştı. Rüzgâr sürüyüp götürüyordu. On yaşımdayken, kışın gözlerimi yumar, bir yaprak getirirdim gözümün önüne: Güneş altında damarları parlayan, yemyeşil bir yaprak. Gözlerimi açar ve kendime inanamazdım: Çünkü inanılmaz bir güzellikti gördüğüm. Yeniden kapardım gözlerimi.
— Ne bu şimdi, alegori mi?
— Olur mu? Ne gerek var alegoriye? Yalnızca bir yaprak, basit bir yaprak benim söz ettiğim. Güzeldir yaprak. Her şey güzeldir.
— Her şey mi?
— Her şey. İnsanoğlu mutlu olduğunu bilmediği için mutsuz; yalnızca bu nedenle mutsuz. Hepsi bu! Her şey bundan ibaret! Bunu öğrenen hemen o anda mutlu olur. Kaynana ölür, küçük kız kalır... Her şey çok iyi! Her şey harika! Birdenbire farkına vardım bunun.
— Kimi açlıktan ölür... kimi küçücük kızı kirletir... bunlar da mı iyi?
— Evet, iyi. Küçük kız için kafasını yaran da iyidir, yarmayan da. Her şey iyidir. Her şeyin iyi olduğunu bilenler için her şey gerçekten harikadır. Mutlu olduklarını bilselerdi, onlar da mutlu olurlardı; ama bunu bilmedikleri sürece mutlu olamayacaklar. İşte bütün fikir bu, bütün! Bundan başka bir şey yok!
— Böylesine mutlu olduğunuzu ne zaman anladınız?
— Geçen salı, yok çarşamba; gece epey geç vakit olduğuna göre çarşambaydı artık.
— Nasıl oldu?
— Anımsayamıyorum, odada öylesine dolaşıyordum... Aslında ne fark eder ki... Saati durdurdum, üçe yirmi yedi vardı.
— Zamanın duracağının bir işareti olarak herhalde?

Kirillov karşılık vermedi. Sonra birden:
— Onlar iyi değiller, –diye yeniden başladı,– çünkü iyi olduklarını bilmiyorlar. İyi olduklarını anladıklarında küçük kıza tecavüz etmeyeceklerdir. İyi olduklarını öğrenmeleri gerek; bunu öğrendikleri zaman hepsi, ama hepsi bir anda iyi olacak!
— Siz bunu öğrenmişseniz... demek ki iyisiniz?
— Evet, iyiyim.
— Aslında doğru,–dedi kaşlarını çatarak Stavrogin,– sizinle aynı düşüncedeyim.
— İnsanlara herkesin iyi olduğunu öğreten kimse, dünya tarihine son noktayı koyar.
— Vardı öğreten biri, çarmıha gerildi.
— Ama geri gelecek o ve adı da insan-tanrı olacak
— Tanrı-insan mı demek istiyorsunuz?
— Hayır, insan-tanrı, fark var arada.
— Kandili de yakan siz misiniz yoksa?
— Ben yaktım.
— İnanmaya mı başladınız?
— Yaşlı kadın kandilin yanmasını seviyor... –diye mırıldandı Kirillov.– Bugün hiç zamanı yoktu.
— Ya siz, henüz dua etmeye başlamadınız mı?
— Ben hep dua ederim. Duvarda bir örümcek mi yürüyor, ona bakar ve orada yürüdüğü için teşekkür ederim.
Gözlerinde gene ışıklar tutuşmuştu. Sert, kararlı bakışlarla doğruca Stavrogin’in gözlerinin içine bakıyordu. Stavrogin kaşları çatık, yüzünü tiksintiyle buruşturmuş onu izliyordu; bakışlarında alay yoktu.
— Bahse girerim bir dahaki gelişimde Tanrı’ya da inanıyor olacaksınız, –dedi Stavrogin şapkasını alıp ayağa kalkarken.
— Neden? –dedi Kirillov da yerinden doğrulurken.
Nikolay Vsevolodoviç gülümsedi:
— Tanrı’ya inandığınızı bilseydiniz şimdi ona inanıyor olurdunuz; ama inandığınızı henüz bilmediğiniz için Tanrı’ya inanmıyorsunuz.
Kirillov bir an düşündü.

— Öyle değil, düşünceyi tam tersine çevirdiniz. Sosyete şakası. Benim için ne kadar önemli ve anlamlı olduğunuzu unutmayın Stavrogin.
— Hoşça kalın Kirillov.
— Geceleri gelin. Ne zaman gelirsiniz tekrar?
— Yarınki işleri unuttunuz mu yoksa?
— Ah unutmuşum! İçiniz rahat olsun, uyuyup kalmam. Saat dokuzda. İstediğim saatte uyanabilirim ben. Yattığımda kendi kendime: Saat yedi dedim mi yedide, on dedim mi onda ayaktayımdır.
— Harika bir özellikmiş. –dedi Nikolay Vsevolodoviç, Kirillov'un solgun yüzüne dikkatle bakarak.
— Size dış kapıyı açayım.
— Rahatsız olmayın Şatov açar.
— Öyle ya Şatov. Pekâlâ, güle güle!

VI

Şatov'un oturduğu boş evin kapısı kilitli değildi ama antreye giren Stavrogin zifiri karanlıkta buldu kendini ve el yordamıyla çatı katına çıkan merdivenleri aramaya başladı. Birden yukarıda bir kapı açıldı, dışarı ışık vurdu; Şatov dışarı çıkmadan kapısını açmakla yetinmişti. Nikolay Vsevolodoviç odanın kapısında durup içeri bakınca, onu karşı köşede, masasının yanında ayakta durmuş, kendisini bekler buldu.
— İş görüşecektim, girebilir miyim? –diye sordu eşikten.
— Girin ve oturun, –dedi Şatov.– Kapıyı da kapatın ya da durun, ben kapatırım.
Kapıyı içeriden kilitledi, yeniden masanın yanına gitti, Nikolay Vsevolodoviç'in karşısına oturdu. Son bir hafta içinde zayıfladığı görülüyordu, o anda da ateşi vardı sanki.
— Kendi kendimi yiyip bitirdim, –dedi başını öne eğerek boğuk bir sesle,– neden daha önce gelmediniz?
— Geleceğimden bu kadar emindiniz demek?
— Durun bir dakika... sayıklıyorum ben... sayıklıyorum, evet... Durun!

Kalktı, üç raflı kitaplığının en üst rafının ucundan bir şey aldı. Bir altıpatlardı bu.

— Bir gece nöbet geçirdim, gelip beni öldüreceğinizi sayıkladım durdum; sabah olur olmaz boşta gezer Lyamşin'e gidip son paramla bir revolver aldım; size boyun eğmeyecektim. Sonra kendime geldim: Ne barutum, ne kurşunum vardı; o zamandan beri attığım şu rafta duruyor silah. Durun bir dakika...

Kalktı, küçücük penceresini açacak oldu.

— Atmayın! Niye atıyorsunuz? –diye durdurdu onu Stavrogin.– Birincisi, dünyanın parası o attığınız şey, ikincisi de yarın insanlar Şatov'un penceresinin altında silahlar geziyor diye laf etmeye başlar. Bana sorarsanız yerine koyun onu... işte böyle... oturun. Söyler misiniz lütfen, sizi öldürmeye geleceğimi düşündüğünüzü itiraf ettiğiniz için pişman mısınız? Sizinle barışmaya falan gelmiş değilim. Önemli bir konu var konuşacağımız. Bana karınızla ilişkim yüzünden mi vurdunuz, önce bunu açıklayın?

— Siz de çok iyi biliyorsunuz ki hayır, –dedi Şatov başını yeniden öne eğerek.

— Darya Pavlovna'yla ilgili aptalca söylentilere inandığınız için de değildir herhalde?

— Değil, değil, elbette değil! Aptallık bu! Kız kardeşim en baştan her şeyi anlattı bana! –diye bağırdı Şatov sabırsız, sert bir sesle, hatta ayaklarıyla hafifçe yere vurmuştu.

— O zaman doğru tahmin etmişim, elbette siz de öyle. Haklısınız: Marya Timofeyevna Lebyadkina yasal karımdır; dört buçuk yıl önce Petersburg'da kıyıldı nikâhımız. Marya Timofeyevna için mi vurdunuz bana?

Şatov şaşkın durumdaydı, ne diyeceğini bilemiyor, sessizce dinliyordu.

— Tahmin etmiş ama inanamamıştım, –diye mırıldandı sonunda Stavrogin'e tuhaf tuhaf bakarak.

— Ama yine de vurdunuz?

Şatov kıpkırmızı kesildi, kopuk kopuk, anlaşılmaz bir şeyler mırıldanmaya başladı:

— Yalan söyleyerek… küçüldüğünüz... için... Ben sizi cezalandırmak için gelmedim yanınıza; gelirken vuracağımı bilmiyordum... Ben... hayatımda

çok önemli bir yeriniz olduğu için...

— Anlıyorum, anlıyorum. Konuşup yormayın kendinizi. Ateşinizin olmasına üzüldüm. Önemli bir şey vardı konuşacağım oysa.

— Sizi o kadar bekledim ki, –dedi Şatov ürperip hafifçe doğrularak.– Siz kendi sorununuzu söyleyin, sonra ben de benimkini söylerim...

Yeniden oturdu.

— Bu bildiğiniz gibi bir sorun değil, –dedi Nikolay Vsevolodoviç onun yüzüne ilgiyle bakarak.– Bazı nedenlerden dolayı sizi uyarmak için bugün böylesi geç bir saati seçmek zorunda kaldım: Sanırım sizi öldürecekler.

Şatov yabani bir bakışla:

— Bazı tehlikelerle karşı karşıya olduğumu biliyordum,–dedi ölçülü, tane tane.– Ama siz... siz bunu nereden biliyorsunuz?

— Çünkü sizin gibi ben de onlardanım; sizin gibi ben de üyeleriyim onların.

— Siz... örgüte üye misiniz?

— Benden her şeyi bekler, bir bunu beklemezmiş gibi bakıyorsunuz. –dedi hafifçe gülümseyerek Nikolay Vsevolodoviç.– Neyse, demek biliyordunuz sizi öldürmek istediklerini?

— Aklımın ucundan bile geçirmedim. Şimdi söylediklerinize karşın böyle bir şeye hâlâ ihtimal vermiyorum. Gerçi... gerçi bu ahmakların ne yapacakları hiç belli olmaz, ama... –Birden yumruğunu masaya indirdi, gözü dönmüşçesine bağırarak:– Korkmuyorum onlardan! –dedi.– Bütün bağımı kopardım onlarla. Biri evime geldi ve bana benim eğer... –Stavrogin'in yüzüne baktı:– Peki sizin bildiğiniz ne?

Stavrogin, yalnızca görevini yapmakta olan birinin sakinliği içinde:

— İçiniz rahat olsun size doğruyu söylüyorum, –dedi.– Benim neyi, ne kadar bildiğimi mi öğrenmek istiyorsunuz? İki yıl önce yurtdışında, henüz eski yapılanmasındayken girdiniz örgüte, yani Amerika'ya gitmeden hemen önce; sanırım bana oradan yazdığınız mektuplarda uzun uzun üzerinde durduğunuz bizim o son konuşmamızdan hemen sonra... Sözü açılmışken sizden özür dilerim, mektuplarınıza yanıt veremediğim ve yalnızca... şeyle yetindiğim için.

— Para yolladığınız için. –diyerek sözünü kesti onun Şatov, masanın çekmecesini açıp kâğıtların altından bir banknot çıkardı.– Buyurun bana

yolladığınız yüz ruble; siz olmasanız mahvolmuştum. Anneniz olmasaydı bunu da uzun süre ödeyemezdim ya: Dokuz ay önce, hastalıktan sonunda başımı kaldırdığımda, yoksulluğuma dayanamayıp o bağışladı bu parayı bana. Ama siz devam edin lütfen...

Soluk soluğa kalmıştı, tıkanıyordu.

— Amerika’da düşünceleriniz değişti ve İsviçre’ye döndüğünüzde örgütten ayrılmak istediniz. Bu isteğinize karşılık vermediler ama burada, Rusya’da, birinin getireceği bir baskı makinesini biri gelip sizden isteyene dek, bir süre saklamanızı istediler sizden. Ayrıntıları bilmiyorum elbette ama ana çizgileriyle olay sanırım bundan ibaret. Siz de bunun onların son isteği olduğunu, bundan sonra yakanızı bırakacaklarını umarak ya da böyle bir koşulla kabul ettiniz. Bütün bunların ne kadar doğru olduğunu bilmiyorum, ancak bunları ben onlardan değil, bir tesadüfle öğrendim. Yalnız şu ana kadar bilmediğiniz şey şu sanırım: Bu bayların sizden ayrılmaya hiç niyetleri yok.

— Saçmalık! –diye bağırdı Şatov.– Ben dürüstçe artık hiçbir bağımın kalmadığını, ayrıldığımı açıkladım onlara! Hakkım bu benim! Düşünce ve vicdan özgürlüğü diye bir şey var... Dayanamıyorum artık! Hiçbir güç beni...

Nikolay Vsevolodoviç çok ciddi:

— Bu kadar bağırmasanız iyi olur, –dedi sözünü keserek onun.– Şu Verhovenskiy denen adam, şu anda hemen şuracıkta kapınızı dinliyor olabilir; doğrudan kendisi ya da bir başkası aracılığıyla... Hatta şu sarhoş Lebyadkin bile, belki sizi izlemekle görevli biri; siz de belki onu, öyle değil mi? Daha iyisi siz bana şunu söyleyin: Verhovenskiy’in tavrı ne oldu açıklamalarınız karşısında, haklı buldu mu sizi?

— Bulmayıp ne yapacak? “Hakkındır, elbette ayrılabilirsin,” dedi.

— Öyleyse aldatıyor sizi. Kirillov’un bile ki biliyorsunuz onlarla bir ilişkisi yoktur, hakkınızda pek çok bilgiye sahip olduğunu biliyorum. Siz de biliyorsunuz ki bir sürü casusları var, hatta bazıları örgüte hizmet ettiklerini bile bilmiyor. Attığınız her adım izleniyor. Hatta Pyotr Verhovenskiy buraya sizin işinizi bitirmeye tam yetkiyle geldi: Çok şey bildiğiniz ve onları ele verebileceğiniz için, uygun bir anda tehlikeyi tümüyle ortadan kaldırmak üzere... Yineliyorum: Bu söylediğimden hiç kuşkunuz olmasın. İzninizle bir

şey daha eklemek istiyorum: Nedense sizin ispiyoncu olduğunuza inanıyorlar; şu ana kadar onları ele vermemiş olmanız hiçbir şeyi değiştirmez, her an bunu yapabileceğinizi düşünüyorlar. Doğru mu bu?

Sıradan bir şeymiş gibi, olağan bir tavırla sorulan bu soru karşısında Şatov'un ağzı çarpıldı, soruya doğrudan yanıt vermeyerek:

— Diyelim ispiyoncuyum, kime ihbar edeceğim onları? –dedi öfkeyle, sonra birden:– Şimdi beni bırakın, Tanrı benim belamı versin! –diye bağırdı; başının belada olduğu haberiyle hiç ilgisi olmayan ve onun açısından bununla karşılaştırılamayacak ölçüde sarsıcı ilk düşüncesine dönmüştü yeniden.– Ama siz... siz Stavrogin, bu utanmazlığa, hödüklüğe, saçmalığa siz nasıl katılabildiniz? Siz... bu örgütün üyesisiniz ha? –Umutsuzluk içinde haykırdı:– Nikolay Stavrogin gele gele buraya mı gelecekti! –Hayatta onun için bundan daha büyük bir acı, daha büyük bir yıkım olamazmış gibi ellerini bile çırpmıştı.

— Özür dilerim, –dedi Nikolay Vsevolodoviç; gerçekten çok şaşırmıştı,– ama siz galiba beni bir tür güneş, kendiniziyse benim yanımda bir böcek gibi görüyorsunuz. Bana Amerika'dan yazdığınız mektuptan da bunu hissetmiştim.

— Bakın... isterseniz... ah, beni bir kenara bırakalım! –Şatov birden atılıp Nikolay Vsevolodoviç'in sözünü kesti, sonra heyecanla ekledi:– Kendinizle ilgili açıklayacağınız bir şeyler varsa, buyurun açıklayın ve soruma yanıt verin!

— Seve seve. Böyle bir pislik yuvasında ne aradığımı soruyorsunuz? Size yaptığım o açıklamadan sonra bu konuda size karşı daha açık olmakla yükümlüyüm elbette. Bakın, dar ve katı anlamıyla ben örgüt üyesi değilim, geçmişte de hiçbir zaman üye olmadım; aralarına hiç girmediğim için de onlara ne haliniz varsa görün demeye sizden daha çok hakkım var. Üye olmanın aksine, daha işin en başında açık açık söyledim: Ben sizin yoldaşınız değilim, size yardımda bulunduysam bu tümüyle benim avare bir insan olmamdan kaynaklanan bir tesadüftür. Derneğin yeni ilkeler üzerinde yeniden örgütlenmesinde biraz katkım oldu, hepsi bu. Ama onlar düşünüp taşındılar ve galiba beni de salıvermenin tehlikeli olacağı sonucuna vardılar... Sanırım ben de ölüme mahkûmum.

— En iyi bildikleri şey ölüm kararı vermektir ve üç buçuk kişinin imzasını basıp mühürlediği emirlerle olur biter her şey.
— Bu konuda hem haklısınız, hem de haksız, –diye aynı kayıtsızlıkla, hatta uyuşuklukla sürdürdü konuşmasını Stavrogin.– Kuşku yok, bu tür durumlarda her zaman olduğu gibi bir sürü fanteziler giriyor devreye: Bir avuç insan kendi önem ve anlamını abarttıkça abartıyor. Düşüncemi öğrenmek isterseniz, bence tek kişilik bir örgüt bu; kendini, kendi örgütünün sıradan bir üyesi sayarak alçakgönüllülük gösteren Pyotr Verhovenskiy'den ibaret bir örgüt. Aslında temel olarak, diğerlerinden daha saçma düşüncelere sahip değil. Enternasyonal ile ilişkileri var, Rusya'da çalışan casusları var, hatta oldukça özgün yöntemler de geliştirmişler bu konuda... ama kuşkusuz, yalnızca teori boyutunda. Buraya, Rusya'ya ilişkin niyetlerine gelince, buradaki örgütün durumu öylesine belirsizlikler içinde ve örgüt öyle beklenmedik anlarda öyle şeyler yapıyor ki, gerçekten insan her an her şey beklenebilir bunlardan diye düşünüyor. Unutmayın, Verhovenskiy kolay pes etmez.
— Rusya'yı hiç anlamamış bir budala, cahil, tahtakurusu! –diye haykırdı Şatov öfkeyle.
— Onu iyi tanımıyorsunuz. Doğru, hiçbiri Rusya'yı doğru dürüst bilmiyor ama sizinle benim bildiğimden de çok daha az değil; ayrıca Verhovenskiy işine şevkle sarılan, tutkulu bir insan.
— Verhovenskiy mi tutkulu?
— Ah, evet. Soytarılığa son verip... yarı deli olduğu bir an var. Siz kendiniz söylemiyor muydunuz tek bir insanın ne kadar güçlü olabileceğini biliyor musunuz, diye? Lütfen alaya almayın, tetiği rahatlıkla çekebilecek biri olduğunu bilmelisiniz. Benim de ispiyoncu olduğuma inanıyorlar. Ne zaman işleri yürütemeyip her şeyi ellerine ayaklarına dolaştırsalar, hemen ispiyoncu suçlamasına sarılıyorlar.
— Onlardan korkmuyorsunuz değil mi?
— Yok canım, korktuğum pek söylenemez... Ama sizin durum farklı. Sizi durumu bilesiniz diye uyardım. Bence tehlike aptallardan geliyor diye de gücenmeye gerek yok; bu işte kafa kullanılmıyor: Sizin benim gibilerden önce kimlere el kaldırdıklarını bir bilseniz. –Saatine baktı:– On biri çeyrek geçiyor... –Yerinden kalktı.– Size bambaşka bir soru sormak istiyorum.

Şatov heyecanla yerinden fırlayarak:
— Tanrı aşkına! –dedi.
— Yani? –dedi Nikolay Vsevolodoviç soru dolu bir bakışla.
— Sorun, sorun, Tanrı aşkına sorun sorunuzu, –dedi Şatov anlatılmaz bir heyecanla,– ama karşılığında ben de size bir soru soracağım. Yalvarırım izin verin... elimde değil... hadi sorun sorunuzu!
Stavrogin bir süre bekledikten sonra:
— Burada Marya Timofeyevna üzerinde epey etkiniz olduğunu, onun da sizi görmekten, dinlemekten keyif aldığını duydum, doğru mu bu?
— Evet... dinler, –dedi Şatov sıkılganca.
— Önümüzdeki birkaç gün içinde onunla evli olduğumu kentte herkese duyurmayı düşünüyorum.
Şatov neredeyse dehşet içinde:
— Böyle bir şey mümkün mü? –diye fısıldadı.
— Hangi anlamda yani? Hiçbir sorun yok ki: Nikâh tanıkları buradalar. Her şey Petersburg'da tümüyle yasal çerçeve içinde, kolayca olup bitti ve bugüne dek duyulmamasının tek nedeni de nikâh tanıkları Kirillov'la Pyotr Verhovenskiy'in ve bir de (şu anda akrabam olmasından memnuniyet duyduğum) Lebyadkin'in bu konuda kimseye bir şey söylemeyeceklerine dair bana söz vermiş olmalarıdır.
— Hayır, bu değil benim dediğim... Öyle sakin konuşuyorsunuz ki... Ama devam edin! Baksanıza, sizi bu evliliğe zorlamadılar değil mi?
Nikolay Vsevolodoviç Şatov'un ateşli sabırsızlığı karşısında gülümseyerek:
— Hayır, kimse zorlamadı beni, –dedi.
Şatov nöbet geçirir gibi:
— Bebeği hakkında söyledikleri neydi peki? –dedi.
— Bebeği mi? İşe bak! Bir bebeği olduğunu ilk sizden duyuyorum. Bebeği falan yoktu, olamaz da: Çünkü Marya Timofeyevna kız oğlan kız.
— Ya? Ben de öyle düşünmüştüm! Dinleyin!
— Şatov neyiniz var?
Şatov elleriyle yüzünü kapatıp öte yana döndü, sonra birden Stavrogin'i omuzlarından sımsıkı yakaladı.

— Bütün bunları neden yaptınız... neden şimdi de kendinize böylesine ağır bir ceza veriyorsunuz... ne yaptığınızın farkında mısınız?

— Sorunuz iğneleyici ve zekice. Ama biraz da ben sizi şaşırtayım: Evet, o sıra evlenirken de, şimdi kendime –sizin deyişinizle– böylesine ağır bir “ceza” verirken de ne yaptığımın aşağı yukarı farkındaydım.

— Neyse, bırakalım bunu. Daha sonra konuşuruz. Asıl konuya geçelim, asıl konuya: Iki yıl bekledim sizi.

— Öyle mi?

— Çok uzun bir süre sizi bekledim... Durmadan sizi düşündüm. Bunu yapabilecek tek kişisiniz... Amerika’dan da yazmıştım bunu size.

— O uzun mektubunuzu çok iyi anımsıyorum.

— Hepsi okunamayacak kadar uzun? Haklısınız; altı koca sayfa. Susun, susun! Söyleyin: Bana bir on dakika daha ayırabilir misiniz, ama hemen şimdi, şu anda... Sizi öyle çok bekledim ki!

— Hayhay, hatta yarım saat ayırayım ama daha fazla değil, bu kadarı size yeterse eğer...

— Şu konuşma tonunuzu da değiştirin artık! –diye öfkeyle sözünü kesti onun Şatov.– Duyuyorsunuz değil mi, yalvaracak yerde size emrediyorum... Bir insanın yalvaracak yerde emretmesinin ne demek olduğunu anlayabiliyor musunuz?

Nikolay Vsevolodoviç belli belirsiz gülümsedi:

— Anlıyorum, daha yüce amaçlar uğruna, tüm sıradan ve olağan şeylerin üzerine yükselmiş oluyorsunuz. Yalnız üzülerek ateşiniz olduğunu da görüyorum bu arada.

— Bana saygı duymanızı istiyorum, emrediyorum! –diye bağırdı Şatov.– Bana değil –bana lanet olsun– bir başkasına, yalnızca şu an söylenecek birkaç söz süresince... Dünyada son kez, sonsuzlukta buluşmuş iki varlığız şu anda. Bu tonda konuşmayı bırakın, insan gibi konuşun! Hayatınızda tek bir kez olsun insan sesiyle konuşun. Kendim için değil, sizin için istiyorum bunu. Biliyor musunuz, yüzünüze attığım o tokadı, yalnızca size sınırsız gücünüzü öğrenme fırsatı vermiş olduğum için bile bağışlamalısınız… Yine o sosyetik, o müşkülpesent gülümseyişiniz! Ah, ne zaman anlayacaksınız beni? Karşımda beyzade istemiyorum! Anlasanıza, istemiyorum diyorum, is-te-mi-yo-rum! Yoksa tek kelime konuşmam, asla konuşmam!

Öfkesi sayıklamaya dönüşmüştü. Nikolay Vsevolodo-viç’in yüzü asıldı, etkileyici bir sesle ve çok daha dikkatli, sakınarak:

— Hiç zamanım olmamasına karşın burada yarım saat kaldımsa, sözlerinizi ilginç bulacağıma, sizden pek çok yeni şey duyacağıma inandığımdandır.

Sandalyesine oturdu.

— Oturun! –diye bağırdı Şatov ve kendisi de oturdu.

Birden bir şey hatırlayan Stavrogin:

— Bağışlayın ama anımsatmak isterim, –dedi,– sizden Marya Timofeyevna’yla ilgili bir ricada bulunacaktım; onun için çok önemli olan bir konuda...

— Neymiş? –dedi Şatov kaşlarını çatarak: Konuşmasının en önemli yerinde sözü kesilen ve yüzünüze bakmasına karşın sorunuzu anlayamayan bir insan hali vardı.

— Bırakmadınız ki söyleyeyim, –dedi Nikolay Vsevolodoviç gülümseyerek.

İşin aslını birden kavrayan Şatov, elini iğrenir gibi sallayarak:

— Saçma... Daha sonra! –dedi ve asıl konuya geçti.

VII

— Tüm dünyada “Tanrı’yı kendinde taşıyan” biricik halk, –diye başladı gözdağı verir gibi; sandalyesinde öne doğru eğilmiş, sağ elinin işaret parmağını yukarı kaldırmıştı (besbelli bunun farkında bile değildi), gözleri kor gibiydi,– yeni Tanrı adına dünyayı kurtaracak ve ihya edecek olan biricik halk, kendisine hayatın ve yeni sözün anahtarının teslim edildiği biricik halk hangisidir biliyor musunuz? Hangisidir?

— Soruyu soruş biçiminize bakılırsa, herhalde Rus halkı demem gerekiyor...

Şatov yerinden fırlayacakmış gibi oldu:

— Bir de gülüyorsunuz! Ah bu millet!

— Sakin olun lütfen; tam tersine sizden şu anda tam da bu türden bir şey bekliyordum...

— Bu türden bir şey mi bekliyordunuz? Peki bu sözler size hiç mi tanıdık gelmiyor?

— Gelmez olur mu; işi nereye vardıracağınızı çok iyi biliyorum. Şu "Tanrı'yı kendinde taşıyan" ifadesi de içinde olmak üzere bütün sözleriniz, iki yıl kadar önce, yurtdışındayken, sizin Amerika'ya hareketinizin arifesinde aramızda geçen bir konuşmanın özeti niteliğinde... En azından şu anda hatırlayabildiğim kadarıyla.

— Bu cümle olduğu gibi size ait, benim değil. Hem bir konuşmanın özeti falan da değil, çünkü "aramızda geçen bir konuşma" diye bir şey yoktu: Ağzından yüce sözler dökülen bir öğretmenle, ölüyken yeniden dirilmiş bir öğrenci vardı yalnızca. Öğrenci bendim, öğretmen siz.

— Hatırlayabildiğim kadarıyla benim sözlerim üzerine girdiniz siz bu örgüte; sonra da Amerika'ya gittiniz.

— Evet, Amerika'dan yazdım size bunları; her şeyi yazdım. Hem çocukluğumdan bu yana beni besleyen tüm umutlarımın, sevinçlerimin, öfkemin, gözyaşlarımın üzerinde büyüyüp geliştiği kan bağlarını bir anda koparıp atamazdım. Kolay değildir Tanrı değiştirmek. O günlerde size inanmamıştım, çünkü inanmak istemiyordum; son kez olmak üzere yine o lağım çukuruna tutundum. Ama atılan tohum yeşerdi. Lütfen söyler misiniz, ama ciddi olarak, Amerika'dan yazdığım mektubu sonuna dek okumadınız, değil mi? Hatta belki de hiç okumadınız?

— Üç sayfa okudum mektubunuzdan: Ilk iki sayfayla son sayfayı. Aradakilere de şöyle bir göz attım, ama hep okumak istedim...

Şatov aldırmazca elini salladı:

— Eeh, fark etmez artık, boş verin, canı cehenneme! Zamanında halk için söylediğiniz sözlerden şimdi çark etmişseniz o zaman nasıl söyleyebildiniz bunları?.. Beni kahreden bu!

Stavrogin oldukça gizemli bir havayla:

— O sırada size onları söylerken son derece ciddiydim, –dedi,– sizden daha çok belki de kendimi inandırmaya çalışıyordum...

— Demek son derece ciddiydiniz! Amerika'da üç ay samanların üzerinde yattım... bir başka bahtsızla birlikte... ondan öğrendim ki benim yüreğime

Tanrı ve yurt düşüncelerini yerleştirdiğiniz sıralarda, hatta belki de aynı günlerde o bahtsızın, o manyağın, Kirillov'un da kalbine zehrinizi bırakıyordunuz... Ruhunu yalan ve iftirayla yapılandırarak onu çıldırttınız. Gidin de bir bakın ona... eserinize! Gerçi gördünüz de.

— Öncelikle şunu söyleyeyim: Kirillov'un kendisi az önce bana son derece iyi, mutlu olduğunu söyledi. Bunların hemen hepsinin aynı zamanda olduğuna ilişkin varsayımınız aşağı yukarı doğru; iyi de bundan ne çıkar? Yineliyorum: Ne sizi, ne de onu aldattım ben.

— Siz şu anda ateist misiniz?

— Evet.

— Ya o sıralar?

— Yine öyleydim.

— Konuşmamızın başında sizi saygıya davet etmiştim, –diye homurdandı Şatov.– Kendim için değildi bu. Bu kadar zeki bir insan olarak hemen anlamalıydınız.

— Daha ilk sözlerinizden ne diyeceğinizi anlamama karşın ayağa kalkmadım, sözünüzü kesmedim, çekip gitmedim, hâlâ burada yerimde sakince oturuyor ve sizi dinliyorum; sorularınıza, bağırıp çağırarak söylediklerinize yanıt veriyorum... demek ki saygıda kusur etmiş değilim.

Şatov bir el hareketiyle kesti sözünü:

— Şu sözünüzü hatırlıyor musunuz: "Bir insan hem ateist, hem Rus olamaz; ateist oldu mu derhal Rus olmaktan çıkar"?

— Öyle mi? –dedi Stavrogin soruyu kendisi soruyormuş gibi.

— Bir de soruyorsunuz? Unutmuş olabilir misiniz? Oysa Rus ruhunun en önemli özelliklerinden birini ortaya çıkaran, son derece doğru, duyarlı bir saptama bu. Unutmuş olamazsınız! Biraz daha hatırlatayım size: "Ortodoks olmayan Rus olamaz," sözünü de o zaman söylemiştiniz.

— Slavcılara özgü bir düşünce gibi bu.

— Hayır, günümüz slavcıları bu düşüncede değiller. Halk artık akıllandı. Ama siz daha da ileri gitmiştiniz: Roma Katolikliğinin Hıristiyanlık olmadığını söylüyor, Roma'nın Şeytan'ın üçüncü ayartmasıyla[20] baştan çıkmış bir İsa ortaya koyduğunu öne sürüyordunuz. Size göre Roma tüm dünyaya, İsa'nın yeryüzünde bir krallığı olmadan dünyada duramayacağını ilan etmekle deccallık yapmış, böylece de tüm Batı dünyasını mahvetmişti.

Roma'nın iğrenç Tanrı'sını kabul etmeyen ama yerine yenisini bulamayan Fransa'nın bütün çektikleri buradan kaynaklanıyordu. İşte böyle şeyler söyleyebiliyordunuz o zamanlar! Konuşmalarımızın hepsi olduğu gibi aklımda.

— O zamanlar inansaydım, hiç kuşkunuz olmasın bunu şimdi, burada da söylerdim. İnanan biri gibi konuşurken de sizi aldatmıyordum. –Son derece ciddiydi Nikolay Vsevolodoviç.– Ama bunları şimdi bir kez daha duymak, eski düşüncelerimin yinelenmesi inanın hiç hoşuma gitmiyor. Bir son veremez miyiz buna?

Bu ricaya hiç aldırmayan Şatov:

— İnansaydım mı? –diye bağırdı.– Diyelim hakikatin İsa'nın dışında olduğu matematiksel olarak kanıtlandı, yine de İsa'yı hakikate tercih ederim diyen siz değil miydiniz? Söyleyin, siz değil miydiniz?

— Eh, yani... madem öyle izin verin de bir de ben sorayım, –dedi Stavrogin sonunda sesini yükselterek:– Bu öfke dolu sorularla, bu katlanılmaz sınavla nereye varmak istiyorsunuz?

— Bu sınav ilk ve son kez oluyor. Bir daha hiç yinelenmeyecek.

— Zamanın ve uzamın dışında olduğumuzda ısrarlı mısınız hâlâ?

— Susun! Ben aptalın, beceriksizin tekiyim, bırakın gülünç de olayım! Bir zamanlarki düşüncelerinizi önünüzde özet olarak yinelememe izin veriyor musunuz? Hepsi on satır... sonsöz sayın.

— Yalnızca bir sonsözse, buyurun yineleyin...

Stavrogin saatine bakacak oldu ama vazgeçti.

Şatov sandalyesinde yeniden eğildi, hatta bir an parmağını yeniden havaya kaldırdı.

— Hiçbir halk, –diye başladı sanki bir kitaptan okur gibi, o anda Stavrogin'e gözdağı verir gibi bakıyordu,– hiçbir halk bilim ve akıl ilkelerine göre oluşmaz. Bir tek örneği yoktur bunun. Belki bir an için tesadüfen böyle bir aptallık olmuştur. Sosyalizm özünde ateist olmalıdır, çünkü daha en başından kendisi ateistliğini, münhasıran bilim ve akıl ilkelerine dayanarak oluşacağını açıklıyor. Akıl ve bilimin halkların hayatındaki rolüyse hem bugün, hem geçmişte hep ikincil olmuştur ve sonsuza dek de böyle olacaktır. Halkların oluşumuyla devinimi kaynağı belirsiz, açıklanamaz, buyurucu ve egemen bambaşka bir gücün etkisiyle

olur. Bu güç, sonuna dek gitmeye duyulan şiddetli arzunun ve aynı zamanda da bu sonu yadsımanın gücüdür. Hiç durmadan kendi varlığını onaylamanın ve ölümü yadsımanın gücüdür. Kutsal Kitap'ta da denildiği gibi hayatın ruhudur ve "diri su ırmağı"dır, ki Vahiy'de bir tehdit olarak kuruyacağı söylenir bu ırmağın. Filozofların estetik ilkeler dedikleri şeydir; yine filozofların ahlak ilkeleriyle özdeşleştirdikleri şeydir. Ya da benim çok basit olarak "Tanrı'yı arayış" dediğim şeydir. Tarihin her döneminde her halkın, her hareketi tek bir amaca yöneliktir: Tanrı'yı, kendi Tanrı'sını, yalnızca ona özgü olacak Tanrı'yı arama ve biricik hakikat olarak ona inanma. Tanrı, bir halkın varoluşunun en başından yok oluşuna dek koruduğu yapay kişiliğidir. Bütün halkların ya da bir grup halkın ortak Tanrı'sı olmamıştır hiçbir zaman, her halkın kendi Tanrı'sı olmuştur. Birkaç halkın Tanrı'sının ortak olması yok oluş işaretidir. Tanrılar, ortak Tanrı'ya dönüştüler mi ölürler; onlara duyulan inanç da, onlara inanan halkla birlikte ölür. Bir halk ne kadar güçlüyse, o kadar kendine özgü, o kadar özel bir Tanrı'sı var demektir. Dini olmayan, yani iyi ve kötü kavramından habersiz bir halk gelmemiştir yeryüzüne. Her halkın kendi iyi ve kötü anlayışı, kendi iyisi ve kötüsü vardır. Birden çok halkın iyi ve kötü kavramları ortak olmaya başladı mı bu halklar yok olur, iyiyle kötü arasındaki fark da silinir gider. Aklın hiçbir zaman iyiyle kötüyü ayırabilecek gücü yoktur; bunu yaklaşık olarak bile yapamaz. Tam tersine en acınası, en utanç verici biçimde birbirine karıştırmıştır bunları. Bilime gelince sunabildiği tek şey hep güce dayalı kaba çözümler olmuştur. Bundan dolayı da asıl öne çıkan yarı-bilim olmuştur: Yarı-bilim, insanlığın bu yüzyıla dek gördüğü en büyük baş belasıdır; koleradan da, açlıktan da, savaşlardan da beter bir zalimdir. Öyle bir zalim ki, kendi rahipleri, kulları vardır; öyle bir zalim ki, kulları aşkla, bağnazlıkla önünde secdeye varır, bilim bile karşısında tir tir titreyerek utanç verici bir biçimde siner. Bunların hepsi sizin sözleriniz Stavrogin! Yalnızca yarı-bilim üzerine söylediklerim bana ait! Çünkü ben de ancak bir yarı-bilimim; ondan böylesine nefret etmem de bu yüzden. Ama sizin düşüncelerinizde, hatta sözlerinizde hiçbir değişiklik yapmadım.

— Değişiklik yapmadığınızı hiç sanmıyorum, –dedi Stavrogin büyük bir dikkatle.– Düşüncelerimi büyük bir tutkuyla benimsemiş, yine büyük bir

tutkuyla –ama hiç farkında olmadan– değiştirmişsiniz onları. Tanrı'yı halkın basit bir sıfatı durumuna indirgemeniz bile...

Birden susup büyük bir dikkatle Şatov'u izlemeye başladı; sözlerinden çok hal ve hareketlerini.

— Tanrı'yı halkın basit bir sıfatı düzeyine mi indirgemişim? –diye bağırdı Şatov.– Tersine, halkı Tanrı düzeyine yükseltiyorum. Başka türlüsü olabilir mi zaten? Halk, Tanrı'nın bedenidir. Her halk, kendi Tanrı'sına sahip olduğu ve bütün öteki Tanrıları uzlaşmaz biçimde yadsıdığı, kendi Tanrısıyla bütün öteki Tanrıları yeneceğine ve dünyadan defedeceğine inandığı sürece halktır. Bütün büyük uluslar, en azından şu ya da bu şekilde öne çıkmış ve insanlığın başını çekebilmiş uluslar hep böyle inanmıştır. Gerçeğe karşı konulamaz. Yahudiler gerçek Tanrı'yı bekleyerek yaşadılar ve dünyayı gerçek Tanrı'ya bıraktılar. Yunanlılar doğayı tanrılaştırdılar ve dinlerini, yani felsefe ve sanatlarını dünyaya miras bıraktılar. Roma, halkı devlette tanrılaştırdı ve halka devleti miras bıraktı. Fransa, uzun tarihi boyunca Roma tanrısı düşüncesini geliştirdi, bu düşüncenin timsali oldu; Fransa eğer iman ettiği Roma tanrısını kaldırıp cehennemin dibine attıysa ve kendini şimdilerde sosyalizm diye adlandırdıkları ateizme vurduysa, bunun tek nedeni ateizmin Roma Katolikliği'nden yine de daha sağlıklı olmasıdır. Büyük bir ulus, gerçeğin yalnızca ve münhasıran kendisinde olduğuna ve bu gerçeklikle her şeyi yeniden canlandırıp kurtarma olanağının bir tek kendisinde bulunduğuna, bu görevin bir tek kendisine verildiğine inanmazsa, hemen o anda büyük halk olmaktan çıkar ve etnografik bir malzemeye döner. Gerçek büyük ulus, insanlık için ikinci dereceden bir rol üstlenmeyi kesinlikle kabul etmez, birinci dereceden bir rol bile onun için kabul edilebilir değildir; o, biricik olmayı ister. Bu inancını yitiren halk, halk değildir. Fakat gerçek tektir, dolayısıyla öbür halklar da kendi özgün ve büyük Tanrılarına sahip olsa da, biricik gerçek Tanrı'ya tek bir halk sahip olabilir. "Tanrı'yı kendinde taşıyan" biricik halk Rus halkıdır ve... ve.... siz benim, Stavrogin, –birden gözü döndü, şiddetle bağırmaya başladı,– Moskova'nın slavcı değirmenlerinin ürünü olan köhne, bayat lakırdılarla, yenilenmenin ve yeniden dirilmenin biricik gerçek sözünü, en sonuncu ve en yeni sözünü birbirinden ayıramayacak bir ahmak olduğumu mu sanıyorsunuz ve... ve şu anda yüzünüzde beliren sırıtış da hiç

umurumda değil! Bütün şu söylediklerimin tek kelimesini, tek harfini bile anlamamış olmanız şu an zerre umurumda değil!.. Ah, şu anda o gurur dolu gülüşünüzden, bakışlarınızdan nasıl da nefret ediyorum!

Fırlayıp kalktı; öfkesinden dudaklarının kıyısında hafifçe köpükler belirmişti.

Stavrogin yerinden bile kımıldamadan, son derece ciddi ve temkinli bir tavırla:

— Tam tersine, Şatov, tam tersine, –dedi.– Bu ateşli sözlerinizle içimde olağanüstü güçlü birtakım anıları canlandırdınız. Coşkulu sözleriniz iki yıl önceki ruh halimi canlandırdı gözümde ve deminki gibi düşüncelerimi abarttığınızı falan da söyleyecek değilim. Hatta bu düşünceler çok daha özel, çok daha kendinden emin, sağlam düşünceler gibi geldi bana ve... sizi üçüncü kez temin ederim ki, şu ana dek söylediklerinizin tümüne, son harfine dek katıldığımı söylemeyi çok isterdim ama...

— Ama elinizde tavşan mı yok?

— Ne-e?

— Size ait aşağılık bir söz, –dedi Şatov, kinle gülümseyerek yerine oturdu.– “Tavşan yahnisi yapmak için önce bir tavşan olmalı, Tanrı’ya inanmak için de önce Tanrı.” Petersburg’da böyle söyleyip gezdiğinizi anlattılar; tıpkı tavşanı arka bacaklarından yakalamak isteyen Nozdrev gibi.

— Hayır, Nozdrev tavşanı bacağından yakaladım diye övünüyordu. İzninizle ben de size bir soru sorabilir miyim? Sanırım hakkım var buna: Sizin tavşanınızdan ne haber, yakalandı mı, yoksa hâlâ kaçıyor mu?

— Hangi cesaretle bu kelimeleri kullanarak bana soru sorabiliyorsunuz? –diye bağırdı Şatov sinirden eli ayağı titreyerek.– Başka kelimelerle sorun, başka kelimelerle!

— Hayhay, başka kelimelerle sorayım, –dedi Nikolay Vsevolodoviç ona sertçe bakarak,– ben yalnızca Tanrı’ya inanıp inanmadığınızı öğrenmek istemiştim.

— Ben Rusya’ya, Rusya’nın Ortodoksluğu’na inanıyorum... Ben İsa’nın bedenine inanıyorum... Onun yeniden gelişinin Rusya’da olacağına inanıyorum... İnanıyorum... –diye kekelemeye başladı Şatov, müthiş öfkelenmişti.

— Peki Tanrı’ya? Tanrı’ya inanıyor musunuz?

— Ben... inanacağım.

Stavrogin'in yüzünde en ufak bir değişiklik olmadı. Şatov bakışlarıyla yakıp kül etmek ister gibi, gözlerini ona dikmişti.

— İnanmadığımı hiç söylemedim size! –diye bağırdı sonunda dayanamayıp.– Ben şimdilik mutsuz, can sıkıcı bir kitaptan başka bir şey olmadığımı söylemek istiyorum yalnızca. Neyse Tanrı beni kahretsin! Önemli olan ben değilim, sizsiniz... sıradan, yeteneksiz bir insanım ben; bütün yeteneksiz insanlar gibi canımdan başka verebileceğim hiçbir şey yok. Tanrı canımın da belasını versin! Sizden söz ediyorum, ben... tam iki yıl sizi bekledim... Yarım saattir sizin için çırılçıplak dans edip duruyorum burada. Siz... yalnızca siz yükseltebilirsiniz bu bayrağı!..

Sözlerini tamamlamadı, umutsuzluğa kapılmış gibi dirseklerini masaya dayayıp başını ellerinin arasına aldı.

— Size tuhaf bir şey söyleyeyim mi, –dedi birden Stavrogin,– hani, yeri geldiği için: Neden herkes benim elime bir bayrak tutuşturmaya çalışıyor? Pyotr Verhovenskiy'de "suç işlemeye olağanüstü yatkın bir kişi olarak" –aynen böyle dedi!– bayraklarını bir tek benim yükseltebileceğim, onlar için bir tür Stenka Razin[21] olabileceğim düşüncesine kaptırmış kendini. Ya da en azından sözlerini bana böyle aktardılar.

— Nasıl? –dedi Şatov.– "suç işlemeye olağanüstü yatkın bir kişi olarak" mı?

— Kelimesi kelimesine.

— Hım. Peki... –kin dolu bir gülümseme belirdi yüzünde.– Petersburg yıllarınızda, hayvani kösnül duygular derneği diye bir gizli derneğe üye olduğunuz doğru mu? Marki de Sade'ın bile yanınızda öğrenci gibi kalacağı doğru mu? Çocuk istismarcısı olduğunuz doğru mu? Hadi söyleyin. –Büsbütün köpürdü:– Yalan söylemeye de cüret etmeyin! Nikolay Stavrogin, yüzüne bir tokat atan Şatov'un karşısında yalan söyleyemez! Her şeyi anlatın, bu çocuk istismarı olayı doğruysa sizi şuracıkta öldüreceğim!

Stavrogin uzun süren bir sessizlikten sonra:

— Ben böyle şeyler söyledim, ama çocukları incitecek hiçbir şey yapmadım, –dedi; yüzü bembeyazdı, gözleriyse kor gibi yanıyordu.

— Ama söylediniz! –dedi Şatov buyurganca, ateş saçan gözlerini ondan bir an bile ayırmadan.– İnsanlık uğrunda can vermeyi bile gerektirebilecek

bir kahramanlıkla hayvani bir kösnüllük arasında güzellik açısından fark görmediğinizi söylediğiniz doğru mu peki? Bu iki ucu eşit güzellikte bulduğunuz, ikisinin de size aynı hazzı vereceğini söylediğiniz doğru mu?

— Ama böyle olmaz... buna yanıt vermek istemiyorum,– diye homurdandı Stavrogin; her an kalkıp gidebilirdi, ama yerinde oturmaya devam etti.

Şatov öfkesinden titreyerek:

— Kötünün neden iğrenç, iyininse güzel olduğunu ben de bilmiyorum, –dedi.– Ama bunları birbirinden ayırt etme duygusunun Stavrogin gibi baylarda nasıl büsbütün silinerek yok olup gittiğini biliyorum. Bu kadar utanç verici, bu kadar yüzkarası bir evlilik yapmanızın da tek nedeni, utanç ve saçmalığın bu evlilikte dâhiyane denilebilecek bir düzeye ulaşacağını görmenizdi. Ah, siz uçurum kıyısında falan değilsiniz, tam bir gözü karalıkla uçurumdan atlamış, baş aşağı uçuyorsunuz! Acı duymaya, vicdanınızın sızlamasına ve ahlaki kösnüllüğe olan tutkulu düşkünlüğünüzden dolayı evlendiniz siz. Asabi bir hamleyle sağduyuya meydan okuma son derece kışkırtıcı geldi size! Nikolay Stavrogin ve kıt akıllı, acınası topal bir dilenci! Valinin kulağını ısırdığınızda da hazdan başınız döndü mü? Söyleyin döndü mü? Amaçsız, avare beyzade, döndü mü?

— Tam bir psikologsunuz, –dedi yüzü kâğıt gibi bembeyaz kesilen Stavrogin,– evliliğimle ilgili açıklamanızda yanılıyor olsanız da... Peki ama bu bilgileri kim vermiş olabilir size? –Zoraki bir gülümseme belirdi yüzünde:– Sakın Kirillov olmasın? Ama o sırada o yoktu...

— Yüzünüz bembeyaz oldu nedense?

— Siz benden ne istiyorsunuz? –dedi Stavrogin en sonunda sesini yükselterek.– Yarım saattir kırbacınızın altındayım... hiç değilse ayrılırken biraz incelik gösterseydiniz... Elbette böyle davranmanızın daha mantıklı bir başka nedeni yoksa.

— Daha mantıklı bir neden mi?

— Elbette. Bütün bunlarla nereye varmak istediğinizi nihayet bana da açıklamak göreviniz değil mi? Hep bunu yapmanızı bekledim ama gördüğüm yalnızca taşkın bir öfke, kin oldu. Lütfen aşağıdaki kapıyı açar mısınız bana?

Yerinden kalktı. Şatov arkasından atılıp onu omuzlarından yakaladı:
— Yeri öpün, gözyaşlarınızla ıslatın, bağışlanmayı dileyin! –diye bağırdı.
Bakışlarını kaçıran Stavrogin neredeyse derin bir acıyla:
— Ama öldürmedim sizi o sabah... ellerimi de geri çektim, –dedi.
— Evet, evet, devam edin! Beni başımdaki tehlike konusunda uyarmaya geldiniz, konuşmama izin verdiniz, yarın evliliğinizi herkese duyurmak istiyorsunuz!.. Yepyeni ve müthiş bir fikirle boğuşma halinde olduğunuzu görmüyor muyum sanıyorsunuz Stavrogin? Ah, neden sonsuza dek size inanmaya mahkûmum ben? Bir başkasıyla böyle konuşabilir miydim sanıyorsunuz? Aklı başında bir insanım, ama çıplaklığımdan hiç utanmadım, çünkü Stavrogin'le konuşuyordum. O yüce düşünceyi kendi düşüncelerimle karikatürize etmekten de korkmadım, çünkü Stavrogin'di beni dinleyen... Siz şimdi buradan gittikten sonra bastığınız her yeri öpmeyecek miyim sanıyorsunuz? Sizi yüreğimden söküp atamıyorum Nikolay Stavrogin!
— Ne yazık ki ben sizi sevemiyorum Şatov, –diye mırıldandı Nikolay Stavrogin soğuk bir tavırla.
— Biliyorum, yalan söylemediğinizi de biliyorum. Bakın her şeyi düzeltebilirim: Tavşan getireceğim size!
Stavrogin susuyordu.
— Ateistsiniz, çünkü beyzadesiniz, son beyzade. İyi-kötü ayrımını yitirdiniz, çünkü halkınızı tanımaz oldunuz. Halkın bağrından kopup gelen yepyeni bir kuşak var, onu hiç tanımıyoruz: Ne siz, ne baba-oğul Verhovenskiyler, ne de ben, çünkü ben de beyzadeyim, sizin köleniz ve uşağınız Paşka'nın oğluyum... Dinleyin, emekle ulaşın Tanrı'ya; her şeyin özü bunda... Ya onu bulacaksınız, ya da zavallı bir küf parçacığı gibi yok olup gideceksiniz... Emekle ulaşın ona!
— Emeğimle mi ulaşayım Tanrı'ya? Hangi emeğimle?
— Bir köylü gibi çalışarak. Bütün zenginliğinizi bırakın ve gidin... Ah! Gülüyorsunuz... Ya altında bir çapanoğlu varsa diye korkuyorsunuz?
Ama Stavrogin gülmüyordu. Sonunda düşünülmeye değer, gerçekten yeni ve ciddi bir şeyle karşılaşmış gibi uzun uzun düşündükten sonra:
— Tanrı'ya emekle, özellikle de köylü emeğiyle ulaşılabileceğini söylüyorsunuz, öyle mi?– dedi, hemen ardından da:– Yeri gelmişken

söyleyeyim, –diyerek birden konuyu değiştirdi,– siz söylediniz de birden düşündüm: Ben zengin değilim, bırakılacak bir şeyim yok yani. Hatta Marya Timofeyevna'nın geleceğini bile güvence altına alabilecek durumum yok... Bu arada geliş nedenlerimden biri de, zavallı zihni üzerinde bir tek siz bir parça etkili olabildiğiniz için, Marya Timofeyevna'yı ileride de yalnız bırakmamanızı rica etmekti.

— Anladım, anladım, Marya Timofeyevna'dan söz ediyorsunuz, –dedi Şatov tek elinde mum tuttuğu için öbür kolunu aşağı yukarı sallayarak.– Tamam, ileride kendiliğinden... Dinleyin: Tihon'a gidin.

— Kime?

— Tihon'a. Eski piskopos. Ama hasta olduğu için bizim burada dinleniyormuş, kent sınırları içindeki Yefimyevskiy Kurtarıcı Meryem Manastırı'nda.

— Kimin nesi bu adam?

— Kendi halinde biri. Herkes gidiyor ziyaretine. Siz de bir gidin; ne çıkar gitmekle?

— İlk kez duyuyorum ve... hayatımda hiç bu türden biriyle görüşmedim. Teşekkür ederim, gideceğim.

— Buradan, –diye yol gösterdi Şatov merdivenlerde.– Buyurun! –Avlu kapısını ardına kadar açtı.

— Size bir daha gelmeyeceğim Şatov, –dedi Stavrogin usulca kapıdan dışarı çıkarken.

Eskisi gibi karanlık ve yağmurluydu hava.

1 Rusya'da devrime dek varlığını sürdüren, üyeleri çoğunlukla soylulardan oluşan yerel yönetim organı. (Rus.)

2 Oğul, sevgili oğul. (Fr.)

3 Gülüyor. (Fr.)

4 Geçiniz. (Fr.)

5 Gogol'ün *Ölü Canlar* romanındaki, abartılı övünmesiyle ünlü çiftlik sahiplerinden biri.

6 Evet, tam öyle. (Fr.)

7 Adından söz ettiren yazar. (Fr.)

8 Gülüyor. Çok gülüyor, çok fazla gülüyor. (Fr.)

9 Durmadan gülüyor. (Fr.)

10 Daha iyi. Geçelim. (Fr.)

11 Onu yola getirmek istedim. (Fr.)

12 Şu zavallı…güzel şeyler duyacak. (Fr.)

13 Burada kuşku verici, karanlık bir şeyler var. (Fr.)
14 Yalnızca bir yığın tembel. (Fr.)
15 Bir sürü tembelsiniz. Bayrağınız acınası bir paçavra. (Fr.)
16 Bu türden bir saçmalık. (Fr.)
17 Anlamıyorsunuz. (Fr.)
18 Rusya'da 18.yy. sonlarında doğmuş, ruhun kurtuluşunu bedenle mücadelede bulan ve bu amaçla kadın erkek toplumun bütün üyelerinin kastrasyon yoluyla cinselliklerini yok ederek dünyevi hayatı yadsıyan bir tarikat.
19 Anlıyor musunuz? (Fr.)
20 Matta 4:8. ayette Şeytan İsa'ya dünyanın tüm ülkelerini teklif eder.
21 Stenka Razin (1630-1671), XVII. yüzyılın ikinci yarısında Güney Rusya'da, Volga boylarında gerçekleşen köylü ayaklanmasının Kazak önderi.

İkinci Bölüm

Gece (devam)

I

Bogoyavlenskiy Sokağı'nı baştan sona yürüdü, sonunda yokuşu çıktı, çamur bir yolda ayağı ikide bir kaya kaya bayır aşağı yürümeye başladı. Sonra birden geniş, sisler içinde bir boşlukla karşılaştı: Irmaktı bu. Evler, barakamsı kulübelere dönüşmüş, yürüdüğü yol dört yandan karşısına çıkıveren kargacık burgacık sokaklar arasında yitip gitmişti. Nikolay Vsevolodoviç, kıyıdan fazla uzaklaşmadan çit boyunca yürüdü; yolu çok iyi bildiği, ezbere yürüdüğü belliydi. Bambaşka şeylerle meşguldü kafası; o yüzden de kendini bir anda bizim sallar üzerine kurulmuş uzun, ıslak köprümüzün üzerinde bulunca bir süre şaşkın şaşkın çevresine bakındı. Çevrede kimsecikler yoktu; kulağının dibinde içtenlikli, sevecen, aşırı kentlileşmiş küçük esnafla, Gostinıy Dvor'un genç, kıvırcık saçlı tezgâhtarlarının fazla ağdalı ve çalımlı ağzıyla konuşan oldukça hoş bir ses duyunca çok şaşırdı.

— Saygıdeğer beyefendi, şemsiyelerinden bendenizin de yararlanmasına izin verirler mi acaba?

Gerçekten de bir karartı süzüldü şemsiyenin altına ya da yalnızca süzülmüş gibi göründü. Asker deyişiyle "dirsek temasında" yürüyordu; sallapati bir yürüyüşü vardı. Nikolay Vsevolodoviç adımlarını yavaşlatıp, karanlıkta daha iyi görmek için yanındaki adama doğru eğildi: Eğlenceden

dönen, esnaftan biriydi bu; fazla uzun boylu sayılmazdı; giyimi kuşamı üstünkörü, gösterişsizdi. Islak, kıvırcık saçları birbirine karışmıştı; başında siperliği yandan yırtılmış çuha bir kasket vardı. Zayıf, esmer biriydi sanki; Çingenelerinki gibi sarıya çalan, kocaman, kapkara, ışıl ışıl gözleri karanlıkta bile belli oluyordu. Kırk yaşlarında gösteriyordu ve sarhoş da değildi.

— Beni tanıyor musun? –diye sordu Nikolay Vsevolodoviç.

— Bay Stavrogin, Nikolay Vsevolodoviç; istasyonda... geçen pazar... tren henüz durmuştu ki sizi gösterdiler bana. Ama daha önce de pek çok kez duymuşluğumuz var elbette.

— Pyotr Stepanoviç’ten mi duydunuz? Sen... sen kürek mahkûmu Fedka mısın?

— Vaftiz adım Fyodor Fyodoroviç. Bir ayağı çukurda yaşlı anacağızımız bu kentte yaşıyor efendim; yaşlılık günlerini soba başında yatarak boşa geçirmemek için gece gündüz bizlere hayır dua eder.

— Kürek kaçağısın değil mi?

— Yazgımı değiştirdim efendim. Kitapları, çanı ve diğer tüm kilise işlerini bıraktım. Ömür boyu kürek cezasına mahkûm edildiğim için yatmam gereken süre bitecek gibi değildi.

— Burada ne yapıyorsun?

— Ne yapacağım efendim, sabah akşam pinekleyip duruyorum. Bir dayımız vardı, o da geçen hafta sahte para basmaktan girdiği cezaevinde öldü. Ben de onu anmak için topladığım yirmi kadar taşı köpeklere attım, şimdilik bütün yaptığım iş bu. O arada Pyotr Stepanoviç, adıma bütün Rusya’da geçerli olacak bir tüccar kimliği çıkarma sözü verdiler; bir yaptığım iş de kendilerinin lütuf göstermelerini beklemek. Çünkü bana diyorlar ki, “Babam seni İngiliz kulübünde kumarda kaybetmiş. Büyük haksızlık, insanlık dışı bir şey bu!” Acaba ısınmam için üç rublecik lütfeder miydiniz bayım?

— Yolumu bekliyordun demek? Ben böyle şeylerden hoşlanmam. Kimin emriyle yaptın bunu?

— Kimsenin emriyle değil; ben sırf sizin herkesçe bilinen iyilikseverliğinizi bildiğimden bekledim. Bizim gelirimizden ne olacak: Varsa ne âlâ, yoksa git kemik yala! Geçen cuma günü mesela, patlayıncaya

kadar börek yedim, üstelik de tadı tuzu olmayan kayış gibi bir börek; ertesi gün ve daha ertesi gün hiçbir şey yemedim, üçüncü gün de kursağıma bir şey girmedi. Irmakta su istemediğin kadar; karnımda sazan yavruları yüzmeye başladı. Ben de işte böylece, cömertçe bir bağışta bulunursunuz diye... çünkü az ötede çocuğun vaftiz anası bekliyor... parasız dönersem vay halime!

— Pyotr Stepanoviç benim adıma bir söz mü verdi sana?

— Yani bir söz vermediler de, sözlü olarak buyurdular ki, size belki bir yardımım dokunabilirmiş... yani üst üste gelmiş sıkıntılı bir durum varsa diye... ama bunun nasıl bir durum olduğunu açıklamadılar. Çünkü Pyotr Stepanoviç sabrımı sınıyorlar ve bana şuncacık bile güvenmiyorlar.

— Neden peki?

— Pyotr Stepanıç bir astrolom, Tanrı’nın ne kadar gezegeni varsa hepsini bilir, ama onu bile eleştiren çıkar. Sizin karşınızda beyefendi, Yaratan’ın karşısında gibiyim, zira sizinle ilgili pek çok şey duyduk. Pyotr Stepanoviç başka, siz başkasınız efendim. Pyotr Stepanoviç’e bir adam için alçak mı dediler; onun için o adam artık hep alçaktır; biri için aptal mı dediler, onun için başka sıfatı olmaz o adamın. Oysa ben salıları ve çarşambaları aptal olabilirim, ama perşembeleri belki ondan akıllıyımdır. Şimdi kendisi benim bir kimliğe çok ihtiyacım olduğunu biliyor ya –malum, Rusya’da kimliğin yoksa hapı yuttun demektir–, böylelikle ruhumu teslim alabileceğini sanıyor. Ben size bir şey söyleyeyim mi beyefendi, Pyotr Stepanoviç için dünyada yaşamaktan kolay şey yok, çünkü ne olursan ol, önemli olan onun senin için düşündüğüdür; tümüyle kendi istediği gibi yaşar. Üstelik fena cimridir. Kendileri olmazsa sizi bir başıma rahatsız edemeyeceğim fikrindeydiler; oysa ben zatıalinizin karşısında Yaratan’ın karşısında gibiyim. Tam dört gecedir şu köprüde lütfunuzu bekliyorum; Pyotr Stepanoviç olmadan da yolumu bulabilirmişim demek. Düşündüm ki, eğileceksen çarığın değil, çizmenin önünde eğil.

— Kim söyledi sana benim bu gece bu köprüden geçeceğimi?

— Bu, itiraf etmem gerekir ki biraz dolaşık yoldan, daha çok da Yüzbaşı Lebyadkin’in aptallığından oldu, çünkü kendileri dilini tutmak denen şeyden habersizdirler. Üç gün üç gecedir çektiğim sıkıntının karşılığı olan

üç rublelik lütfunuzu bekliyorum efendim. Üzerimizdeki giysinin sırılsıklam olmasına gelince, hiç sözünü bile etmiyor, sineye çekiyoruz.

— Köprü bitti: Ben buradan sola dönüyorum, sense sağa. Bak Fyodor, sözlerim doğru anlaşılsın isterim her zaman: Benden sana tek kapik çalışmaz; ne köprüde, ne de bir başka yerde bir daha karşıma çıkayım deme. Sana hiç ihtiyacım yok, gelecekte de olmayacak. Sözlerimi dinlemeyecek olursan elini ayağını bağlar, polise teslim ederim. Hadi toz ol şimdi!

— Beraber yürümek keyifliydi ama efendim...

— Çek arabanı!

— Buranın yollarını biliyor musunuz efendim? Size kılavuzluk edebilirim, çünkü şeytanın sepetinden silkelenmiş gibidir kentin bu bölgesi...

— Şimdi bağlayacağım ha! –dedi Nikolay Vsevolodoviç gözdağı verir gibi adama doğru dönerek.

— Belki düşünür vazgeçersiniz beyefendi; bir öksüzü daha fazla aşağılayıp ne yapacaksınız!

— Yo, anlaşılan sen kendine çok güveniyorsun!

— Ben kendimden çok size güveniyorum efendim.

— Sana hiç ihtiyacım yok dedim ya!

— Ama benim size ihtiyacım var efendim; sorun burada. Bari dönüşünüzü bekleyeyim.

— Dönüşte de görürsem seni şerefim üzerine söz veriyorum ki bağlayacağım.

— Madem öyle kuşağımı şimdiden hazırlayayım. Yolunuz açık olsun efendim. Öksüzü şemsiyenizin altına alıp ısıttınız, sırf bunun için bile duacınızım efendim.

Bunları söylerken adımlarını yavaşlattı, geri kaldı. Nikolay Vsevolodoviç gideceği yere vardığında biraz kaygılıydı. Gökten düşen bu adam, ona gerekli olduğuna nedense emindi, üstelik küstahça bir acelecilikle belirtmişti bunu. Aslında kimse pek kibar davranmıyor gibiydi bugün ona. Yine de şu serserinin bütün söyledikleri yalan olmayabilirdi; adam belki de Pyotr Stepanoviç'ten habersiz, kendi adına hizmet teklifinde bulunuyordu ki olayın asıl ilginç yanı da buydu.

II

Nikolay Vsevolodoviç'in gittiği ev kentin iyice dışında, bostan çitleri arasında tek başına kaybolup gitmiş, küçücük, tahtadan, yeni yapılmış bir evceğizdi; padavraları bile henüz çakılmamıştı. Pencerelerden birinin panjuru bilerek açık bırakılmış, gece geç vakit beklenen konuğun yönünü bulabilmesi için de pervaza yanan bir mum bırakılmıştı. Otuz adım kadar sonra Nikolay Vsevolodoviç eşikte duran uzun boylu adamı seçebildi; beklemekten sıkılarak yola bakmak için çıkan sabırsız ev sahibi olmalıydı bu.

Sabırsız, ürkek sesi duyuldu ev sahibinin:

— Siz misiniz efendim? Siz misiniz?

— Benim, –dedi Nikolay Vsevolodoviç şemsiyesini kapayarak; ancak evin kapısına varınca yanıtlamıştı soruyu.

— Nihayet efendim! –dedi Yüzbaşı Lebyadkin olduğu yerde telaşla kıpırdanarak (ev sahibi oydu). Şemsiyenizi alayım efendim... nasıl da ıslanmış! Şurada bir yerde açık bırakırım kurur. Buyurun efendim, lütfen buyurun.

Taşlığa açılan odanın kapısı ardına kadar açıktı; içerisi iki mumla aydınlatılmıştı.

— Kesin geleceğim demeseydiniz beklemekten vazgeçecektim.

Nikolay Vsevolodoviç odaya girerken saatine baktı: Bire çeyrek vardı.

— Üstelik böylesine bir yağmurda, böylesine ilginç bir uzaklıktan... saatim yok... pencereden görünen tek şey bahçeler, bostanlar... haliyle insan olayların gerisinde kalıyor... şikâyet olarak almayın, buna cesaret edemem... asla cesaret edemem... ben yalnızca... yani bir haftadır heyecandan içim içimi yiyor... artık ne olacaksa olsun... bir çözüm bulunsun... Öğrenmek istiyorum artık...

— Neyi?

— Başıma gelecekleri, yazgımı. Nikolay Vsevolodoviç. Buyurun efendim.

Eğilerek koltuğun önündeki küçük masada yer gösterdi.

Nikolay Vsevolodoviç çevresine bir göz attı: Oda küçücüktü, alçak tavanlıydı; en zorunlu olanlar dışında mobilya yoktu; sandalyeler ve koltuk

yepyeniydi, ancak döşemeleri yapılmamıştı, minderleri yoktu. Kavak ağacından yapılmış iki masadan biri koltuğun önünde, öbürü karşı köşedeydi; masa örtüsü de bulunan köşedekine bir şeyler konulmuş, hazırlanan şeylerin üzeri tertemiz bir peçeteyle örtülmüştü. Aslında görüldüğü kadarıyla bütün oda tertemizdi. Sekiz gündür içmeyen Yüzbaşı Lebyadkin'in yüzü sararmış, sarkmış gibiydi; bakışlarından tedirginlik, merak, şaşkınlık okunuyordu: Nasıl bir tonla başlaması gerektiğini ve nereden başlarsa daha kazançlı çıkacağını kendisi de henüz bilmiyor gibiydi.

— Buyurun, –dedi eliyle çevresini göstererek,– tam bir münzevi yaşamı: Içkisiz, yapayalnız ve yoksul. Eski şövalyelerin kendilerini adadıkları şeyler.

— Eski şövalyelerin kendilerini böyle şeylere adadıklarını mı düşünüyorsunuz?

— Yanlış söylemiş olabilirim... Ne yazık ki hiç eğitimim yok! Her şeyi mahvettim! İnanır mısınız Nikolay Vsevolodoviç, ilk kez burada o utanç verici düşkünlüklerimden uzakta, kendime gelebildim. Tek kadeh, tek bir damla bile içki yok! Başımı sokacak bir yerim var, altı gündür vicdanımın huzur dolu sesini dinliyorum. Evceğizimin duvarları bile doğayı hatırlatırcasına reçine kokuyor. Peki ama kimdim ben, neydim? Nasıldı, ozanın dâhiyane dizeleri:

Geceleri ev bark arama
Gündüzleri dil bir karış dışarıda,
Dolan ha dolan.

Ama... siz çok ıslanmışsınız... Bir çay almaz mıydınız?

— Rahatsız olmayın.

— Semaver saat sekizden beri kaynıyordu, ama... söndü. Dünyadaki her şey gibi. Güneş de zamanı gelince sönecek diyorlar. Bununla birlikte, çay içmek isterseniz hemen çaresine bakarız. Agafya uyumuyor.

— Söyler misiniz Marya Timofeyevna...

— Burada, burada, –diye hemen atıldı Lebyadkin; sonra kapısı kapalı öbür odayı göstererek:– Görmek ister miydiniz? –diye fısıldadı.

— Uyumuyor mu?

— Yok, yok, mümkün mü bu saatte? Tersine akşamdan beri sizi bekliyor, geleceğinizi öğrenir öğrenmez süslendi.

Şakacı bir gülümsemeyle dudaklarını çarpıtıp komiklik yapmak istediyse de hemen vazgeçti.

— Genel olarak durumu nasıl? –diye sordu Nikolay Vsevolodoviç kaşlarını çatarak.

— Genel olarak mı? –Yazıklanıyormuş gibi omuz silkti.– Hep bildiğiniz gibi! Şu anda da iskambil falı bakıyor.

— Pekâlâ, onu sonraya bırakalım. Önce sizinle işimizi halledelim.

Nikolay Vsevolodoviç bir sandalyeye oturdu.

Yüzbaşı koltuğa oturmaya cesaret edemedi, o da bir sandalye çekip oturdu ve başını eğerek heyecanlı, ürkek, dinlemeye hazırlandı.

Öbür masa Nikolay Vsevolodoviç'in dikkatini çekmişti.

— Köşedeki masada, örtünün altında ne var? –diye sordu.

— Ha, o mu? –Lebyadkin de o yana döndü.– Sizin cömertliğiniz efendim... yeni bir eve de taşınmış olmamız... ayrıca buraya gelmek için çok uzun bir yol aşacağınızı ve yorgun düşeceğinizi göz önüne alarak...– duygulu bir gülümsemeyle yerinden kalkıp ayaklarının ucuna basarak masaya gitti, üzerindeki örtüyü saygıyla, özenle kaldırdı: Söğüş sığır ve domuz etleri, sardalye, peynir, küçük bir yeşil sürahi ve ince uzun şişeli bir şaraptan oluşan son derece temiz, işi bilen birinin elinin değdiği belli, çok şık, hatta hafif caka satarcasına özenilmiş bir sofra ortaya çıktı.

— Sizin eseriniz mi?

— Evet efendim. Dünden hazırlamıştım... Size yakışması için elimden gelen çabayı gösterdim. Marya Timofeyevna bu konuları umursamaz bildiğiniz gibi. En önemlisi de sizin cömertliğinizle kotarılmış olduğu için, burada ev sahibi olan sizsiniz, ben değil; ben, en çok sizin kâhyanız olabilirim, çünkü her şeye karşın Nikolay Vsevolodoviç, her şeye karşın ruhen bağımsız bir insanım ben! Bu son varlığımı da elimden almayın! –diye duygulu bir tonla bitirdi sözlerini.

— Hım!.. Yeniden otursanız yerinize.

— Minnet-ta-rı-nı-zım efendim. Minnettarınızım ve de bağımsızım! –yeniden yerine oturdu.– Ah, Nikolay Vsevolodoviç, sizi beklerken neler yaşadığımı, bu kalbin nasıl fokurdadığını size bilmem ki nasıl anlatsam! Siz

şimdi buracıkta hem benim, hem de o kara bahtlının yazgısını belirleyeceksiniz ve...ben de tıpkı bir zamanlar olduğu gibi, dört yıl önceki gibi size içimi dökeceğim. O zamanlar beni dinlemek lütfunda bulunur, şiirlerimden dizeler mırıldanırdınız... Benim sizin Falstaff'ınız olduğumu söylediler. Söylesinler varsın! Hayatımda öylesine ağırlıklı bir yeriniz var ki!.. Şu anda inanılmaz bir korku içindeyim ve ışığı da, öğüdü de yalnızca sizden bekliyorum. Pyotr Stepanoviç bana çok kötü davranıyor.

Nikolay Vsevolodoviç büyük bir dikkatle dinliyor, gözlerini bir an bile ayırmadan karşısındakine bakıyordu. Yüzbaşı Lebyadkin içkiyi bırakmış olsa da, yine uyumlu bir kişilik tablosu sergileyemiyordu. Onun gibi yıllanmış ayyaşlarda, gerektiğinde kurnazlık ve palavracılıkta başkalarından hiç aşağı kalmasalar da sona doğru düzgün olmayan, sakat, çılgınca birtakım haller görülmeye başlanır.

Nikolay Vsevolodoviç sanki biraz daha sevecen bir sesle:

— Geçen dört küsur yıl boyunca pek değişmemiş gibisiniz yüzbaşı, –dedi.– İnsan yaşamının ikinci yarısının, tümüyle ilk yarıda biriktirilen alışkanlıklardan ibaret olduğu demek doğruymuş.

Kendisi de güzel, özlü sözlere düşkün olan yüzbaşı yarı şaka, yarı gerçek bir hayranlıkla:

— Büyük laf! –diye bağırdı.– Hayatın sırrını çözer gibisiniz! Söylediğiniz onca söz arasından Nikolay Vsevolodoviç, Petersburg'dayken söylediğiniz bir sözü hiç unutamadım. Diyordunuz ki: "Sağduyu karşısında bile direnebilmek için gerçekten yüce insan olmak gerekir."

— Ya da bir aptal.

— İyi, öyle olsun efendim; ama siz yaşamınız boyunca inci saçar gibi birbirinden özlü, zeki sözler söylediniz durdunuz, ya onlar? Hadi Liputin, hadi Pyotr Stepanoviç sizinkinin yarısının yarısı değerinde bir söz söylesinler! Mümkün değil, söyleyemezler! Ah, Pyotr Stepanoviç nasıl da acımasızdı bana karşı!..

— İyi de yüzbaşı, o gün sizin orada yapıp ettiklerinize ne demeli?

— Neylersiniz sarhoşluk! Öte yandan sayısız düşmanım olduğunu da unutmamak gerek! Ama artık her şey bitti, yılan gibi deri değiştirdim, yepyeni oldum. Vasiyetnamemi yazıyorum Nikolay Vsevolodoviç, hatta yazıp bitirdim bile.

— İlginç. Kime, ne bırakıyorsunuz?

— Yurduma, insanlığa ve öğrencilere. Gazetelerde Nikolay Vsevolodoviç, çok zengin bir Amerikalının yaşamöyküsünü okumuştum. Muazzam varlığını olduğu gibi fabrikalara, müspet bilimlere bırakmış; iskeletini de öğrencilere ve oradaki akademiye; derisini ise trampet yapıp gece gündüz Amerikan ulusal marşını çalsınlar diye bırakmış. Kuzey Amerika devletlerindeki düşünce yüceliğinin yanında biz ne yazık ki cüceden başka bir şey değiliz. Rusya doğanın bir cilvesidir, aklın değil. Diyelim ki ben de derimi askerlik hizmetine başlamaktan şeref duyduğum Akmolin Piyade Alayı'na bağışladım, trampet yapıp her gün gümbür gümbür Rus ulusal marşını çalsınlar diye; derhal liberalizmle suçlar ve derimi yasaklarlar... bu yüzden vasiyetimde kendimi yalnızca öğrencilerle sınırladım. İskeletimi de akademiye bağışlamak istiyorum, yalnız bir şartla: Alnımın üzerine "pişman olmuş bir serbest düşünceli"[22] yazan bir etiket yapıştıracaklar ve o etiket hep orada kalacak. Hepsi bu, efendim!

Yüzbaşı coşkuyla konuşuyordu, Amerikalının vasiyetnamesinin güzelliğine inandığı da açıktı; ama öte yandan düzenbazın tekiydi ve eskiden soytarılığını yaptığı Nikolay Vsevolodoviç'i şimdi de güldürmenin peşindeydi. Ama Stavrogin gülümsemek bir yana kuşkuyla sordu:

— Vasiyetnamenizi ölmeden açıklayarak ödül almak gibi bir şey peşinde misiniz?

— Diyelim ki öyle Nikolay Vsevolodoviç, ne çıkar bundan? –dedi yüzbaşı dikkatle onun yüzüne bakarak.– Şu yazgıma bakın! Artık şiir de yazmıyorum. Vaktiyle sizin bile dilinizdeydi şiirlerim; içki şişeleri birbirini izlerken okur, eğlenirdiniz, hatırladınız mı? Ama kalemim çalışmıyor artık. Tek bir şiir yazdım, tıpkı Gogol'ün "Son Öykü"sü gibi; hatırlarsanız o bunu bütün Rusya'ya "yüreğinden dökülen ezgiler" diye duyurmuştu. Ben de onun gibi, son şarkımı söyledim ve bitti.

— Adı ne bu son şiirinizin?

— "Bacağını kıracak olursa"!

— Ne-e?

Yüzbaşının da beklediği buydu. O kendi şiirlerine saygı duyan, onlara büyük değer veren biriydi, ama ruhundaki hileci ikiyüzlülükten dolayı Nikolay Vsevolodoviç'in onun karaladığı manzumeleri okuduğunda

eğlenmesi, hatta zaman zaman karnını tuta tuta kahkahalar atması pek hoşuna giderdi. Bir taşla iki kuş vurmuş olurdu böylece: Hem ozanlık yanı tatmin oluyor, hem Stavrogin'e yaranıyordu. Ama şu anda üçüncü bir hedef daha çıkmıştı, çok özel, çok hassas bir hedef: Şiirlerini insanlara sunarken yüzbaşının en çekindiği, kendini en fazla suçladığı, bu yüzden de hep kendini haklı çıkarmaya çalıştığı bir nokta:

— "Bacağını kıracak olursa", yani atla gezinti yaparken. Bir fantezi Nikolay Vsevolodoviç, sayıklama ya da... ama ozan sayıklaması: Atıyla gezmeye çıkmış bir binici hanıma rastladığım bir gün çok şaşırdım ve kendime maddi bir soru sordum: "Ne olur o zaman?" dedim, yani bir şey olacak olursa? Yanıt çok açık: Bütün hayranlar, bütün talipler yüz çevirirlerdi. Bir tek yaralı yüreğiyle ozan kalırdı ortada. Bir bit bile Nikolay Vsevolodoviç, bir bit bile âşık olabilir, bunu yasaklayan bir yasa yoktur. Ama küçükhanım hem mektubuma, hem de şiirlerime içerlemiş! Hatta dediklerine göre siz de kızmışsınız; aslı varsa çok üzücü efendim, doğrusu inanmak bile istemedim. Zihnimdeki bir düşüncenin kime ne zararı olabilir ki? Üstüne üstlük Liputin, "Mektuplaşmak herkesin hakkıdır, gönder yazdığını korkma," diye başımın etini yedi yemin ederim, ben de gönderdim.

— Evlenme de teklif etmişsiniz galiba?

— Düşmanlar, düşmanlar, düşmanlar!

— Okuyun bakalım şiirinizi, –dedi soğukça Nikolay Vsevolodoviç onun sözünü keserek.

— Sayıklama, başka bir şey değil.

Yine de doğruldu ve elini ileri uzatıp okumaya başladı:

Bir kat daha güzelleşti
Bacağını kırınca o güzeller güzeli.
Bir kat daha vuruldu ona ozan
Zaten başı dönüyordu aşktan.

— Yeter, yeter, –dedi Nikolay Vsevolodoviç elini sallayarak.

— Hep Piter'i[23] düşlüyorum, –dedi Lebyadkin çabuk çabuk, sanki şiir okuyan o değilmiş gibi konuyu değiştirdi.– Bir yeniden doğuş düşlüyorum… Ey velinimetim! Yolculuk giderlerimi karşılayabileceğinizi umabilir miyim? Bir haftadır güneşi bekler gibi bekledim yolunuzu.

— Hiç kusura bakmayın, olmaz. Elimde size verebilecek bir şey de yok zaten. Hem ne diye size para verecekmişim ki?..

Bir anda kızmış gibiydi Nikolay Vsevolodoviç. Soğuk bir ifadeyle yüzbaşının suçlarını sayıp döktü: Sarhoşluk, yalancılık, Marya Timofeyevna için ayrılmış parayı harcamak, ayrıca onu manastırdan çıkarmak, bir sırrı açıklama tehditleri içeren cüretkâr mektuplar yazmak, Darya Pavlovna'ya olan davranışı, vb., vb. Yüzbaşı iki yana sallanıyor, el kol hareketleri yapıyor, itiraz etmek istiyordu, ama Nikolay Vsevolodoviç buyurgan, sert bir tavırla her hamlesinde durdurdu kendisini.

— "Aile için utanç" diye bir şey tutturmuşsunuz, –dedi sonunda,– kız kardeşinizin Stavrogin'le yasal bir evlilik yapmasının nesini utanç verici buluyorsunuz, söyleyin?

— Gizlice kıyılmış bir nikâh bu Nikolay Vsevolodoviç, uğursuz bir sır gibi herkesten saklanmış bir nikâh. Eksik olmayın, bana para gönderiyorsunuz ya, insanlar hemen soruyor: Kimden geliyor bu para, ne için gönderiliyor? Susuyor, hiçbir açıklama yapamıyorum tabii; yapamayınca ne oluyor, hem kız kardeşim, hem de aile şerefimiz zarar görüyor.

Yüzbaşı sesini yükseltti; çünkü pek sevdiği, pek çok hesabının, beklentisinin olduğu bir konuydu bu. Ama az sonra nasıl bozguna uğrayacağının hiç farkında değildi. Nikolay Vsevolodoviç ev işleriyle ilgili gündelik bir şeyden söz eder gibi alabildiğine sakin, soğukkanlı bir tavırla bugünlerde, büyük olasılıkla da yarın ya da öbür gün evliliğini "hem polise, hem de sosyeteye" açıklayacağını, böylelikle de hem aile şerefinin iki paralık olması, hem de para ödeme sorununun ortadan kalkacağını söyledi. Yüzbaşının gözleri yuvalarından uğradı; olayı anlayamamıştı bile; iyice açıklamak gerekti.

— Ama o... yarım akıllı?

— Ne gerekiyorsa yapacağım.

— Ya... anneniz hanımefendi, o ne diyecek bu işe?

— Ne derse desin.

— Yani... eşinizi evinize götürecek misiniz?

— Belki. Ama bu sizi ilgilendirmez.

— Nasıl ilgilendirmez! –diye bağırdı yüzbaşı.– Ben ne olacağım?

— Siz elbette eve kabul edilmeyeceksiniz.
— İyi ama akrabayım ben?
— Herkesin kaçtığı akrabalardansınız. Bu durumda size neden para vermeye devam edeyim, siz söyleyin?
— Nikolay Vsevolodoviç, Nikolay Vsevolodoviç, bu olacak şey değil; belki düşünür vazgeçersiniz, bir pençeyle işimi bitirmek olur bu benim, istemezsiniz böyle bir şey... sonra sosyetede ne derler?
— Umurumda değil sosyete falan. Bir içki sofrasının ardından, birkaç şişe şarabına tutuşulmuş bir bahis sonunda da olsa bile isteye evlendim kız kardeşinizle; şimdi de bunu herkese duyurmak niyetindeyim, şu anda böyle bir açıklama bana iyi gelecekse neden yapmayayım bunu?
Biraz gergin, öfkeli söyledi bunları; Lebyadkin dehşete kapıldı, artık inanıyordu duyduklarına.
— İyi de, ben ne olacağım? Burada önemli olan benim!.. Şaka mı yapıyorsunuz efendim?
— Hayır, şaka falan yapmıyorum.
— Siz bilirsiniz Nikolay Vsevolodoviç ama ben size inanmıyorum. Yine de... dediklerinizi yapacak olursanız, ben de... mahkemeye başvururum.
— Su katılmamış bir budalasınız yüzbaşı.
— Öyle olayım. Başka yol bırakmadınız ki bana! –İyice kafası karışmıştı yüzbaşının.– Zamanında kız kardeşimin çalışmasına karşılık başımızı sokacak bir yer bulabiliyorduk, şimdi beni kapının önüne koyuyorsunuz, ne olur halim benim?
— Kariyerinizde değişiklik yapmak için Petersburg'a gitmek istiyordunuz ya! Yeri gelmişken... herkesi ele vererek kendinizi bağışlatmak gibi bir amaçla gitmek istediğinizi duydum Petersburg'a, doğru mu bu?
Gözleri dışarı uğradı yüzbaşının, ağzı açık kaldı, ama bir şey söylemedi.
— Bakın yüzbaşı, –dedi Stavrogin masaya doğru eğilerek son derece ciddi bir sesle. O ana dek hep çift anlamlı denilebilecek bir şekilde konuşmuş, soytarı rolü oynayıp duran Lebyadkin de efendisi gerçekten kızıyor mu, yoksa şaka mı ediyor, evliliğini açıklamak gibi vahşi bir düşüncesi gerçekten var mı, yoksa yalnızca oyun mu oynuyor, bir türlü anlayamamıştı. Ama o anda Nikolay Vsevolodoviç'in alışılmadık ölçüdeki sert görünüşü öylesine inandırıcıydı ki yüzbaşının sırtında bir ürperti

dolaştı.– Bana gerçeği söyleyin: Birilerini jurnalladınız mı, yoksa bunu henüz yapmadınız mı? Çevirdiğiniz başka birtakım işler var mı? Bir aptallık edip de mektup falan yazıp yolladınız mı bir yerlere?

— Hayır efendim öyle bir şey yapmadım, aklımdan bile geçmedi, –dedi yüzbaşı gözlerini hiç kırpmadan bakarak.

— Aklınızdan geçmediği koca bir yalan. Petersburg'a gitmek istemenizin tek nedeni bu. Bir yerlere bir şeyler yazmadıysanız bile, burada bir gevezelik anında birilerine ağzınızdan bir şeyler kaçırmış olabilir misiniz? Bana gerçeği söyleyin, çünkü kulağıma gelen bir şeyler var.

— Sarhoşken Liputin olacak haine kalbimi açmıştım... –diye mırıldandı zavallı yüzbaşı.

— Kalbinizi gene açın, ama aptallık etmeden. Bir düşünceniz, bildiğiniz bir şey varsa sizde kalsın; akıllı insanlar günümüzde hep susuyor, konuşmuyorlar.

— Nikolay Vsevolodoviç! –dedi yüzbaşı titreyerek.– Siz hiçbir şeye katılmış değilsiniz ki... ben sizi asla...

— Elbette! İhbar edip de elinizdeki sağmal inekten mi olacaktınız?

— Nikolay Vsevolodoviç dinleyin... dinleyin, sonra kendiniz karar verin!.. –Yüzbaşı umutsuzlukla ve gözyaşları içinde son dört yılki öyküsünü anlatmaya başladı. Kendisini ilgilendirmeyen birtakım işlere burnunu sokan ve sürdürdüğü sarhoş, sefih yaşamdan dolayı bu işlerin ne denli önemli olduklarını son ana dek hiç anlamayan bir budalanın saçma sapan öyküsüydü bu. Anlattığına göre Petersburg'dayken "dostluk yüzünden ve aslında öyle olmadığı halde, gerçek bir üniversite öğrencisi gibi sadakatle kaptırmıştı kendini bu işe." Hiçbir şey bilmeden "ve hiçbir suçu olmadan" merdiven boşluklarına, kapı aralarına tomar tomar birtakım kâğıtlar atmış, bu kâğıtları kapı çıngıraklarına sıkıştırmış, gazete yerine kapı altlarından atmış, tiyatroda şapkaların içine, palto ceplerine sokuşturmuştu. Sonraları bunun için onlardan para almaya başlamıştı, "çünkü benim sahip olduğum imkânlardan ne olacak efendim, öyle değil mi?" İki il ve bunların ilçelerinde "her türden pisliği" dağıtmıştı.– Ah, Nikolay Vsevolodoviç, –diye haykırdı,– beni en çok üzen de bu yaptıklarımın yurttaşlığa ters, özellikle de ülke yasalarına aykırı şeyler olmasıydı! Yabasını alıp sabah yoksul olarak evinden çıkan, akşam evine çok zengin olarak dönebilir diye

yazıyordu bunlarda, düşünebiliyor musunuz efendim? Korkudan tir tir titriyor ama yine de dağıtıyordum bunları. Ya da durup dururken tüm Rusya'ya seslenen, şu türden beş altı satırlık çağrılar: "Kiliseleri hemen kapatın, Tanrı'yı yok edin, evlilik bağlarını koparın, miras hakkını tanımayın, bıçaklarınıza sarılın," ve daha bu türden akla hayale gelmedik ne zırvalar! İşte bu beş satırlık kâğıtçık yüzünden az kalsın paçayı kaptırıyordum: Alaydaki subaylardan bir güzel dayak yedim ama çok şükür sonra bıraktılar beni. Geçen yıl da Fransa'da basılmış elli rublelik sahte banknotları Korovayev'e verirken az kalsın yakalanıyordum... ama çok şükür sarhoş sarhoş havuza düşen Korovayev boğuldu da suçlu olduğumu kanıtlayamadılar. Burada da Virginskiy'in evinde özgür komün yaşamı propagandası yaptım. Haziranda da yine … Kazası'nda bildiri dağıttım. Dediklerine göre daha da dağıttıracaklarmış. Pyotr Stepanoviç boyun eğmemi, asla başkaldırmamamı söylüyor, ne zamandır hep gözdağı veriyor. O pazar da yapmadığını bırakmadı! Nikolay Vsevolodoviç ben bir köleyim, bir solucanım ama asla bir Tanrı değilim. Derjavin'le aramızdaki tek fark bu.[24] Ama benim hiç maddi imkânım yok ki!

Nikolay Vsevolodoviç ilgiyle dinlemişti anlatılanları.

— Anlattıklarınızın çoğunu bilmiyordum, –dedi.– Aslında başınıza her şey gelebilir. –Durup biraz düşündü:– Şimdi beni iyi dinleyin: Isterseniz onlara, onlar her kimse artık, Liputin'in yalan söylediğini, benim de bu işlere bulaştığımı düşünerek ele verme tehdidiyle benden daha çok para sızdırmayı umduğunuzu falan söyleyin... Anlıyorsunuz değil mi?

— Nikolay Vsevolodoviç, canım Nikolay Vsevolodoviç, gerçekten böyle bir tehlike söz konusu mu benim için? Ben de aslında bunu sormak için bekliyordum sizi.

Nikolay Vsevolodoviç gülümsedi.

— Yol harcamalarınızı ben karşılasam bile sizi kesinlikle Petersburg'a sokmayacaklardır, –dedi, sonra sandalyesinden kalkarak ekledi:– Fazla gecikmeden biraz da Marya Timofeyevna'yı göreyim.

— Peki Marya Timofeyevna ne olacak Nikolay Vsevolodoviç?

— Söylediğim gibi.

— Bu da gerçek yani?

— Hâlâ inanmıyor musunuz?

— Eski bir ayakkabı gibi kaldırıp atacaksınız beni öyle mi?

— Bakacağız, –diyerek güldü Nikolay Stavrogin.– Hadi yol verin şimdi.

— Ben isterseniz evin dışında bekleyeyim efendim... ne olur ne olmaz, istemeden kulak kabartıp bir şeyler duyarım belki... odalar pek küçük de...

— Güzel fikir! Dışarıda bekleyin. Şu şemsiyeyi de alın.

— Sizin şemsiyeniz!.. Ama ben buna layık değilim efendim! –dedi yüzbaşı iç bayıltan bir yağcılıkla yılışarak.

— Herkes şemsiyeye layıktır.

— Tek bir cümleyle insan haklarında minimumu belirtiverdiniz efendim...

Bütün bu kem kümler artık mekanik bir şekilde dökülüyordu ağzından; aldığı haberler kendisini allak bullak etmiş, zihnindeki son bilinç ışıltısı da kararmıştı. Yine de kapı önüne çıkıp da başının üzerine şemsiyeyi açar açmaz havai ve hileci kafasında hep olduğu gibi hemen yatıştırıcı, avutucu bir düşünce gövermeye başladı: Besbelli bu yalanlarla kendisini oyuna getirmeye çalışıyorlardı, dolayısıyla onun korkacağı bir şey yoktu, asıl ondan korksunlardı.

“Birtakım yalanlarla beni oyuna getirmeye çalışıyorlarsa, amaçları ne olabilir?” sorusu zihnini tırmalıyordu. Evliliğin gizli olmaktan çıkarılıp herkese duyurulması ona anlamsız geliyordu. “Aslında, sürekli inanılmaz işler yapan böyle birinden her şey beklenebilir; insanlara kötülük yapmak için gelmiş dünyaya! Peki geçen pazarki rezaletten sonra hiç olmadığı kadar korkmuşsa? Evliliğini duyuracağını söylemek için koşup gelmiş buraya, sırf benim duyurmamdan korktuğu için! Sakın faka basma Lebyadkin! Hem madem kendisi açıklayacakmış her şeyi, neden gece vakti böyle gizlenerek geliyor? Korkuyorsa eğer özellikle şimdi, son birkaç gündür korkuyor... Aman Lebyadkin, boş bulunayım deme!”

Pyotr Stepanoviç’le korkutuyor beni. Tanrım, ne korkunç... ne korkunç! Burası gerçekten çok korkunç! Ne halt yemeye Liputin’e o gevezelikleri ettim! Bu iblislerin aklından neler geçtiğini bilmek kimsenin harcı değil! Beş yıl önceki gibi yine hareketlenmeye başladılar. Sahi, kime ihbar edeceğim ki? ‘Bir aptallık edip birilerine mektup falan yollamadınız ya?’ Hım! Demek aptallık ediyormuş gibi yazılabilirmiş... Yoksa akıl mı veriyor bana? ‘Petersburg’a gidiş nedeniniz de bu sizin,’ diyor bana. Üçkâğıtçı! Ben yalnızca bir düş görmüştüm, onu bile bildi! Sakın Petersburg’a gitmem için

kışkırtıyor olmasın bu beni? Burada da iki olasılık var galiba: Ya her şeye karşın korkuyor, çünkü bir haltlar karıştırdı ya da korkacağı bir şey yok ve beni herkesi ihbar etmeye kışkırtıyor! Aman Lebyadkin, gözünü seveyim oğlum, yaş tahtaya basayım deme!..”

Öylesine dalıp gitmişti ki kapı dinlemeyi bile unuttuğunu fark etti. Aslında bu o kadar da kolay değildi; yekpare tahtadan yapılan kapı çok kalındı, içeridekiler de alçak sesle konuştuklarından ancak mırıltıyı andıran belirsiz bir şeyler ulaşıyordu dışarı. Yüzbaşının buna öyle canı sıkıldı ki hınçla tükürdü, derin düşünceler içinde yeniden dışarı çıkıp dalgın dalgın ıslık çalmaya başladı.

III

Marya Timofeyevna’nın odası yüzbaşınınkinden büyüktü, onun iki katı kadar vardı, ama eşyaları tıpkı onunki gibi hantal, kaba sabaydı. Yine de koltuğun önündeki masanın üzerinde çiçekli bir örtü vardı; üzerinde bir lamba yanıyordu. Yerde bütün odayı kaplayan güzel bir halı vardı. Yatak odayı boydan boya bölen yeşil bir perdenin gerisindeydi. Ayrıca masanın yanında kocaman, yumuşacık bir koltuk vardı ama Marya Timofeyevna burada oturmuyordu. Önceki evde de olduğu gibi odanın bir köşesinde tasvir vardı, önünde kandil yanıyordu. Masanın üzerindeyse Marya Timofeyevna’ya gerekli her zamanki nesneler duruyordu: Bir deste oyun kâğıdı, bir küçük ayna, bir şarkı kitabı, hatta bir somun ekmek. Bunlara ek olarak iki de renkli resimli kitap çıkmıştı ortaya: Bunlardan biri popüler bir gezi kitabının gençler için uyarlanmışı; öbürü daha çok Noel hediyesi ya da enstitülülere ders kitabı mahiyetinde, büyük bölümü şövalyeleri anlatan hafif, eğitici öyküler içeren bir kitaptı. Bir de içi resim dolu bir albüm vardı. Marya Timofeyevna yüzbaşının da dediği gibi konuğu bekliyordu ama Nikolay Vsevolodoviç odaya girdiğinde, başının altında kuştüyü bir yastık, koltuğa yarı uzanmış uyuyordu. Konuk, arkasından kapıyı kapayıp yerinden kımıldamadan uyuyan kızı seyretmeye başladı.

Süslendiğini söylerken yüzbaşı yalan söylemişti. Pazar günü Varvara Petrovna'nın yanındayken giydiği aynı koyu renk giysi vardı üzerinde; saçları tıpkı o zamanki gibi minicik bir topuzla ensesinde toplanmış, çıplak boynu yine upuzun ortaya çıkmıştı. Varvara Petrovna'nın armağan ettiği siyah şal özenle katlanıp koltuğun üzerine konulmuştu. Daha önce de olduğu gibi allık ve düzgünü yine özensizce sürmüştü yüzüne. Nikolay Vsevolodoviç durup onu seyredeli daha bir dakika olmamıştı ki, üzerindeki bakışları hisseden Marya Timofeyevna birden uyandı, gözlerini açtı, çabucak doğruldu. Ancak konuğa garip bir şeyler olmuş gibiydi; hâlâ kapının önünde kımıldamadan duruyor, delici bakışları kızın yüzünde, hiçbir şey söylemeden inat ve ısrarla bakmayı sürdürüyordu. Belki fazla sertti bakışları, belki tiksinti, belki de kızın kapıldığı korkudan duyduğu kötücül hazzı yansıtan bir şeyler vardı bakışlarında. Belki de uykudan henüz uyandığı için Marya Timofeyevna'ya böyle gelmişti, ama bir dakika kadar sonra zavallı kadının yüzünde birdenbire tam bir dehşet ifadesi belirdi: Yüzü seğirmeye başladı, kasılmalar, çekilmeler, titremeler oldu yüzünde, titreyen ellerini kaldırdı ve birden korkmuş bir çocuk gibi ağlamaya başladı, bir an daha geçseydi belki çığlık çığlığa bağıracaktı. Ama tam bu sırada konuk kendine geldi, bir anda yüzünün ifadesi değişti, yüzünde aydınlık, sevecen bir gülümseme, masaya doğru yürüdü.

— Korkuttuğum için bağışlayın Marya Timofeyevna, –dedi elini uzatarak,– uyurken habersiz giriverdim odanıza...

Gülümseyerek söylenen sevecen sözler etkisini gösterdi: Dehşet ifadesi kayboldu ama genç kadın hâlâ korkuyla bakıyor ve sanki bir şeyleri anlamaya çalışıyordu. Ürkekçe elini uzattı ve en sonunda dudaklarında hafif bir gülümseme belirdi.

— Merhaba prens! –diye fısıldadı konuğuna biraz tuhafça bakarak.

— Kötü bir düş gördünüz herhalde? –dedi Nikolay Vsevolodoviç daha da aydınlık, daha da sevecen bir gülümsemeyle.

— Nasıl anladınız *böyle bir* düş gördüğümü?..

Birden titrememeye başladı yine, geriye doğru yıkılacak gibi oldu, kendini korumak ister gibi ellerini yukarı kaldırdı, ağladı ağlayacaktı.

— Yeter ama, kendinize gelin... niye korkuyorsunuz, yoksa beni tanıyamadınız mı? –dedi Nikolay Vsevolodoviç onu kandırmaya çalışarak.

Ama bu kez başaramadı. Marya Timofeyevna zavallı kafasının içi ağır düşüncelerle dolu, yüzünde acı ve şaşkınlık, sanki hep bir şeyleri anlamaya ya da anımsamaya çalışır gibiydi. Gözlerini bir yere dikiyor, bir geniş, kapsayıcı bakışlarla hızla onu süzüyordu. Sonunda yatışmış olmaktan çok bir şeye karar vermiş gibi:

— Daha sonra yüzünüzü görebilmem için lütfen şöyle yanıma oturun, –dedi kararlı bir sesle; yeni bir amacının olduğu çok açıktı.– Hiç tedirgin olmayın, ben de size bakmayacağım, ben hep yere bakacağım. Ben sizden rica edene kadar siz de bana bakmayın. –Sonra sabırsızlanarak ekledi:– Hadi, otursanıza.

Her an biraz daha yeni duygusunun etkisi altına giriyor gibiydi.

Nikolay Vsevolodoviç oturup bekledi; uzun bir sessizlik oldu.

Marya Timofeyevna birden sanki tiksinir gibi:

— Bütün bunlar çok tuhaf, –diye başladı.– Tamam, birbirinden kötü düşler görüyorum sürekli; ancak sizi o şekilde nasıl gördüm düşümde?

— Şu düşleri bir kenara bıraksak artık, –dedi Nikolay Vsevolodoviç sabırsızca, üstelik Marya Timofeyevna'nın da yasağını çiğneyip ona dönerek. O arada gözlerinde yine deminki ifade belirmişti sanki. Marya Timofeyevna'nın birkaç kez başını kaldırıp kendisine bakmak istediğini, ama sonra bu isteğini bastırıp yere bakmayı sürdürdüğü dikkatini çekmişti.

— Dinleyin prens... –dedi Marya Timofeyevna; sonra birden sesini yükselterek bir kez daha yineledi:– Dinleyin prens!

— Neden yere bakıyorsunuz, neden bana bakmıyorsunuz, nedir bu komedi? –diye bağırdı artık dayanamayan Nikolay Vsevolodoviç.

Ama beriki onu hiç duymamış gibiydi.

— Dinleyin prens, –diye üçüncü kez yineledi; sesinde kararlılık, yüzünde tatsız bir kaygı anlatımı vardı.– O gün arabada nikâhlı olduğumuzu herkese açıklayacağınızı söylediğinizde ortak sırrımızın sona erecek olması beni korkuttu. Şimdi... bilemiyorum... çok düşündüm üzerinde ve bu iş için uygun olmadığım sonucuna vardım. Süslenmek falan beceremeyeceğim şeyler değil, konuk da kabul edebilirim: Evde uşaklar, hizmetçiler olduktan sonra gelenlere çay ikram etmek işten sayılmaz. Yine de şöyle dışarıdan bakacak olursak... o evde, o pazar sabahı çok şey gördüm, herkesi dikkatle izledim. Şu güzel kız neredeyse gözlerini benden hiç ayırmadı; hele siz

geldikten sonra! O sırada içeri giren sizdiniz değil mi? Ama kızın annesi gülünç bir sosyete kocakarısı. Benim Lebyadkin de günündeydi! Gülmemek için hep tavana baktım; evin tavan resimleri harikaydı! *Onun* annesi başrahibe olacak bir kadın; bana kara şalını armağan etti ama ben yine de korkuyorum ondan. Oradaki herkesin, hakkımda çok farklı şeyler düşündüğüne kuşku yok; ama ben hiç kızmadım, yalnızca oturup düşündüm: Bu insanların akrabası olabilir miydim? Kuşkusuz bir konteste olması beklenen şeyler yalnızca manevi niteliklerdir, çünkü ev işleri için nasılsa pek çok uşak, hizmetçi vardır. Ayrıca yabancıları kabulde kusur etmemek için de sosyete cilveleri de olmalı. Ama yine de o pazar herkesin bana bakışında umutsuzluk vardı. Bir tek Daşa, melek. Ben hakkımda söylenecek dikkatsizce sözlerle *onun* üzülmesinden çok korkuyorum.

— Böyle bir korkunuz da, kaygınız da olmasın, –dedi Nikolay Vsevolodoviç ağzını çarpıtarak.

— Aslında benden yana birazcık utanmasının pek de bir önemi yok, çünkü, adamına göre değişmekle beraber, acıma her zaman utanca baskın çıkar. Zira kısa bir süre sonra onların bana değil, benim onlara acıyacağımı o da çok iyi biliyor.

— Onlara çok kırılmış gibisiniz Marya Timofeyevna?

— Kim? Ben mi? Hayır, –dedi saf bir gülümsemeyle Marya Timofeyevna.– Kesinlikle hayır! Ben o sırada sizlere, hepinize birden bakıyordum: Hepiniz öfkeliydiniz, ateşli bir şekilde tartışıyordunuz. Bir araya gelip hep birlikte neşelenmeyi bilmiyorsunuz. O ne göz kamaştırıcı bir zenginlik ve o ne içler acısı bir neşesizlik... İğrenç geldi hepsi. Ama ben artık kendimden başka kimseye acımıyorum.

— Ben yokken ağabeyinizden yana tatsızlıklar yaşadığınızı duydum, doğru mu?

— Kimden duydunuz? Saçma! Asıl şimdi kötü yaşamım... kötü kötü düşler görüyorum... siz geldiğiniz için görüyorum bu kötü düşleri. Sormadan edemeyeceğim: Neden dönüp geldiniz buraya?

— Yeniden manastıra gitmeye ne dersiniz?

— Bana yeniden manastıra gitmeyi önereceğinizi seziyordum! Hiç görmediğim yerdi sanki manastır! Hem ne diye gidecekmişim manastıra, ne

yapacağım orada? Yapayalnızım şu dünyada! Üçüncü bir hayata başlamak için artık çok geç!

— Bir şeye çok içerlemiş gibisiniz. Yoksa sizi artık sevmediğimden mi korkuyorsunuz?

— Sizden yana içim rahat. Ben asıl kendimden korkuyorum, birine olan sevgimin sönmesinden...

Küçümseyici bir gülümseme belirdi yüzünde.

— Sanırım *ona* karşı ağır bir suç işledim, –diye yeniden başladı kendi kendine söylenir gibi,– gel gör ki suçumun ne olduğunu bilmiyorum ve beni kahreden de bu. Gece gündüz hiç durmadan... beş yıl boyunca, hiç durmadan ona karşı suçlu olduğunu düşünüp korktum. Dua ederken bile ona karşı işlediğim bu ağır suç aklımdan hiç çıkmıyordu. İşte sonunda doğru olduğu ortaya çıktı.

— Neyin doğru olduğu?

Marya Timofeyevna soruyu duymadı bile.

— Burada beni tek korkutan, bu işte *onun* da bir rolünün olması, –diye sürdürdü.– Bu türden insancıklarla bir arada olabilmesini aklım almıyor. Arabasında yanına oturtmasına karşın kontes beni o anda çiğ çiğ yiyebilirdi. Hepsi aynı oyunun içinde... peki, o da mı? O da mı bana ihanet ediyor? –Çenesi ve dudakları titriyordu.– Siz hiç yedi kilisenin lanetini almış Grişka Otrepyev adını duydunuz mu?[25]

Nikolay Vsevolodoviç karşılık vermedi.

— Pekâlâ, –dedi Marya Timofeyevna, sanki birden bir karara varmıştı,– ben şimdi başımı kaldırıp size bakacağım, siz de bana dönün ve yüzüme bakın; yalnız gözlerinizi kaçırmadan, dosdoğru bakın. Son bir kez... kuşkularımdan kurtulmam ve emin olmam için.

— Ben ne zamandır bakıp duruyorum size.

Marya Timofeyevna başını kaldırıp Stavrogin’e dikkatle baktı:

— Çok şişmanlamışsınız...

Bir şeyler daha söyleyecekti sanki, ama birden az önceki korkuyla yüzü yeniden kasıldı, bedenini geriye attı, korunmak ister gibi elini yüzüne doğru kaldırdı.

Nikolay Vsevolodoviç müthiş bir öfkeyle:

— Yine ne oldu? –diye bağırdı.

Ama yalnızca bir an sürdü bu korku hali, yüzünde kuşkucu, tuhaf, çarpık bir gülümseme belirdi.

Marya Timofeyevna birden son derece kararlı ve inatçı:

— Prens, lütfen kalkın ve içeri yeniden girin! –dedi.

— Ne *içerisi*... nereye gireceğim?

— Beş yıl boyunca hep bu sahneyi, *onun* nasıl içeri gireceğini düşündüm durdum. Şimdi yerinizden kalkın ve öbür odaya gidin. Ben hiçbir şeyden haberim yokmuş gibi elimde bir kitapla burada kalacağım... sonra beş yıllık bir ayrılığın ardından ansızın siz gireceksiniz odaya. Bunun nasıl bir sahne olacağını görmek istiyorum.

Nikolay Vsevolodoviç dişlerini gıcırdattı, masaya şiddetli bir şaplak atarak:

— Yeter! –dedi.– Rica ederim beni dinleyin Marya Timofeyevna. Bir iyilik yapın ve elinizden gelirse bütün dikkatinizi toplayın. –Birden sabrı taştı, bağırdı:– Tümden de deli değilsiniz ya! Yarın evli olduğumuzu herkese açıklayacağım. Hiçbir zaman saraylarda yaşamayacaksınız, bunu aklınıza iyice sokun. Ömrünüzün sonuna dek benimle yaşamak ister misiniz, yalnız burada değil, çok uzaklarda? İsviçre'de... dağlar arasında bir yerde... Sizi bırakırım ya da tımarhaneye kapatırım diye de kaygılanmayın; asla yapmayacağım bunları. Kimseye el açmadan yaşayacak kadar param var. Hizmetçiniz olacak, siz hiçbir iş yapmayacaksınız. Arzu ettiğiniz her şeye sahip olacaksınız, yeter ki gerçekleştirilmesi olanaksız şeyler olmasın. Yine dua edebilecek, istediğiniz her yere gidip istediğiniz her şeyi yapabileceksiniz. Size dokunmayacağım. Ömrümün sonuna kadar ben de yanınızda olacağım. Sizinle konuşmamı istemezseniz, ömrümün sonuna dek size tek kelime etmeyeceğim. İsterseniz vaktiyle Petersburg'da, kiralık oda köşelerinde de yaptığımız gibi akşamları bana öykülerinizi anlatabilirsiniz. İsterseniz size kitap da okurum. Ama bir şey var: Bütün hayatımız orada, tek bir yerde geçecek... ve oranın sıkıcı, boğucu bir yer olacağı kesin. Ne diyorsunuz? Kabul mü? Sonra pişman olup ilenmeyeceksiniz, gözyaşlarınızla hayatı bana zehretmeyeceksiniz değil mi?

Marya Timofeyevna olağanüstü bir ilgi ve dikkatle dinlemişti söylenenleri. Uzunca bir süre bir şey söylemedi, düşündü. Sonunda alaycı, küçümser bir tavırla:

— İnanılır gibi değil bütün bunlar; öyle dağlar arasında bir yerde kırk yıl yaşayabilirim, –diyerek güldü.
— Kırk yıl diyorsanız, kırk yıl yaşarız, –dedi Nikolay Vsevolodoviç de somurtarak.
— Hım. Ben asla gidemem.
— Benimle bile?
— Kim oluyorsunuz ki sizinle gideceğim? İşe bak, beyimizle kırk yıl bir dağ başında oturacakmışım. Günümüzde ne kadar da sabırlı oldu insanlar! Hayır, şahin hiç baykuş olur mu? Benim prensim asla böyle biri değildir! –Gururlu, zafer kazanmış bir edayla başını dikti.
Nikolay Vsevolodoviç nihayet işin farkına vararak:
— Bana niye prens deyip duruyorsunuz? –dedi.– Bir başkası mı sanıyorsunuz yoksa beni?
— Nasıl? Prens değil misiniz siz?
— Değilim... hiçbir zaman da olmadım.
— Demek şimdi siz... siz... bana prens olmadığınızı söylüyorsunuz, öyle mi?
— Evet. Hiçbir zaman prens olmadım.
— Tanrım! –dedi Marya Timofeyevna, heyecanla ellerini çırparak.– *Onun* düşmanlarından her şeyi beklerdim ama böylesi bir küstahlığı asla! Sağ mı o? –diye bağırdı öfkeyle Nikolay Vsevolodoviç'in üzerine yürüyerek.– Yoksa öldürdün mü onu? İtiraf et!
— Sen beni kim sanıyorsun? –diye bağırdı Nikolay Vsevolodoviç yerinden fırlayarak; yüzü çarpılmış, korkunç bir görünüm almıştı. Ama zafer havası içindeki Marya Timofeyevna'yı korkutmak olanaksızdı:
— Senin kim olduğunu, hangi cehennemden buralara geldiğini nereden bileyim ben? Ama kalbim... kalbim bu beş yıl içinde bütün entrikayı sezmişti! Buna karşın oturmuş şaşkın şaşkın "Bu kör baykuş da nereden çıktı?" diye düşünüyorum. Yok cancağızım, kötü bir oyuncusun, Lebyadkin'den bile kötüsün... Git kontese benden selam söyle, gönderecekse senden daha usta birini göndersin. Seni o tuttu parayla değil mi? Hadi söyle. Kontese acındırdın kendini ve mutfağından çöpleniyorsun değil mi? Ah hepinizin, ama hepinizin yalanını bir bakışta gözlerinizden anlıyorum!

Nikolay Vsevolodoviç onun her iki kolunu dirseklerinin az üstünden sımsıkı tuttu, ama beriki onun yüzüne karşı bir kahkaha atarak:

— Aslında bayağı benziyorsun ona... belki de akrabasısın? Ah, ne kurnazsınızdır siz! Ama o pırıl pırıl bir şahindir ve de bir prens! Sense yalnızca bir baykuş ve tefecisin! Benimki Tanrı'ya isterse secde eder, istemezse etmez. Sana gelince, Şatuşka'nın (canım, bir tanecik Şatuşka'm benim!) yanağına tokadı şaklattığı birisin yalnızca. Lebyadkin anlattı bu tokat işini. İçeri girerken niye öyle korku doluydu yüzün? Kim korkuttu seni? Düşerken beni tuttuğunda iğrenç yüzünü yakından görmemle beraber içime bir kurt düştü: Bu *o* değil, dedim; bu *o* değil! Benim şahinim bir sosyete kızının önünde benden asla utanmazdı! Ah Tanrım! Tam beş yıl şahinim uzaklarda, dağların ardında bir yerlerde yaşıyor, uçuyor, güneşe dimdik bakıyor diye ne kadar mutluydum! Söyle düzenbaz, kaç para verdiler sana? Çok büyük paralar mı? Ben olsam beş para vermezdim sana. Ha-ha-ha! Ha-ha-ha!

— Seni budala! –Nikolay Vsevolodoviç dişlerini gıcırdattı, kızın kollarını daha da sıktı.

— Seni düzenbaz, defol! –diye bağırdı beriki buyurgan bir sesle.– Ben prensimin karısıyım, senin bıçağından korkmam!

— Bıçak mı?

— Bıçak ya! Cebinde bıçak olduğunu bilmiyor muyum? Sen uyuduğumu sanıyordun ama ben demin içeri girdiğinde cebinden bıçak çıkardığını gördüm.

— Neler söylüyorsun sen zavallı bahtsız! Yine ne rüyalar gördün! –diye bağıran Nikolay Vsevolodoviç sımsıkı tuttuğu kollarından var gücüyle itti onu. Omuzları ve kafası sertçe koltuğa çarptı Marya Timofeyevna'nın. Nikolay Vsevolodoviç kaçar gibi hızla çıktı odadan, ama beriki de yerinden fırlayıp seke seke onun ardı sıra koşturdu; müthiş korktuğu görülen Lebyadkin var gücüyle onu tutmaya çabalarken, o karanlığa doğru kahkahalar atarak haykırıyordu:

— Grişka Ot-rep-yev, lanetli!

IV

Nikolay Vsevolodoviç öfke içinde:

“Bıçak, bıçak!” diye yineleyip duruyordu kendi kendine; karanlıkta geniş adımlarla çamurlara, su birikintilerine bata çıka yürürken. Aslında ulurcasına, yeri göğü inleten kudurmuş kahkahalar atmak geliyordu içinden ama nedense kendini tutuyor, bu isteğini bastırıyordu. Köprüye, tam Fedka’yla karşılaştığı yere varınca ancak gelebildi kendine. Fedka yine bekliyordu. Onu görünce bu kez kasketini çıkardı, dişlerini göstererek güldü ve hemen coşkulu, neşeli bir konuşma tutturdu. Nikolay Vsevolodoviç önce durmadan geçti, ardından sırnaşıkça yürümeye başlayan serseriyi bir süre hiç duymadı bile. Sonra birden, içinden durmamacasına “bıçak, bıçak” diye yinelediği sırada onu tümüyle unuttuğunu fark etti ve buna çok şaşırdı. Birden dönüp yakasından yakaladığı serseriyi var gücüyle köprünün tahtalarına savurdu. Beriki bir an karşı koymayı aklından geçirdiyse de böylesine güçlü bir düşman karşısında hemen hiç şansının bulunmadığını görerek sindi, hiç direnç göstermeden kendini bıraktı. Kolları arkasına kıvrılarak sıkıca yere bastırılmış olmasına karşın kurnaz serseri kesinlikle ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya bulunmadığına inanıyor ve alabildiğine sakin, işin nereye varacağını bekliyordu.

Yanılmamıştı. Nikolay Vsevolodoviç tutsağının ellerini bağlamak için sol eliyle yün atkısını çıkarmak üzereyken nedense bir anda bundan vazgeçti, adamı hızla öteye itti. Bir anda zıplayıp ayağa kalkan adamın elinde nereden çıktıysa kısa, geniş ağızlı bir kunduracı bıçağı parladı.

— Lanet olsun bıçağa, sakla, sakla çabuk! –diye *emretti* Nikolay Vsevolodoviç sabırsız bir el hareketiyle. Görünmesi gibi gözden yitmesi de bir oldu bıçağın.

Nikolay Vsevolodoviç yine sessizce yürümeye başladı; dönüp hiç arkasına bakmıyordu; ama inatçı serseri yine peşindeydi: Bu kez gevezelik etmiyor, aradaki mesafeyi kapatmak gibi bir saygısızlık da yapmaksızın hep bir adım geriden geliyordu. Böylece köprüyü geçip karşı kıyıya vardılar; bu kez sola, yine uzun, ıssız bir sokağa saptılar ama burası kentin merkezine ulaşmak için deminki Bogoyavlenskaya Sokağı’na göre daha kestirmeydi.

— Kazalardan birinin kilisesini soyduğunu duydum, doğru mu? –dedi Nikolay Vsevolodoviç ansızın.

— Ben aslında dua etmek için girmiştim kiliseye efendim, –diye başladı serseri, aralarında hiçbir şey olmamıştı sanki; saygılı, ağırbaşlıydı, hatta ağırbaşlıdan öte, onurlu. Deminki "ahbapça" senlibenliliğinden eser yoktu. Yok yere kalbi kırılmış olmasına karşın bunu çabucak bağışlayabilmiş, ciddi, işinin gücünün peşinde bir adam hali vardı.– Tanrı oraya yolumu düşürünce, "Tanrım ne ilahi nimetler bunlar!" diye geçirdim içimden bir an. Öksüzlüğümüzdür bu rastlantının nedeni, çünkü yazgısı bizimki gibi olanlar ilahi yardım almazlarsa olmaz. İnanın bu işten zarar ettim efendim, günahlarım nedeniyle Tanrı cezalandırdı beni. Bir buhurdanlık, bir tas ve altın sırmalı bir zangoç kemeri karşılığında yalnızca on iki ruble geçti elime. Aziz Nikola'nın saf gümüşten ikonası derseniz hepten bedavaya gitti... gerçek değil similyormuş[26] sözde.

— O arada bekçiyi de boğazladın mı?

— Aslında soygunu birlikte yaptık. Sabaha doğru bir dere kenarına geldik ve bundan sonra çuvalı kimin taşıyacağı konusunda bir tartışma çıktı aramızda. İşlediği günahın ağırlığından kurtardım onu.

— Yine boğazla, yine soy, durma hiç!

— Pyotr Stepanoviç de aynı şeyleri söylediler, hem de kelimesi kelimesine! Böyle söylüyorlar, çünkü korkunç cimri biri kendileri, insanlara yardım konusunda taşyürekliler. Bu da bir yana, bizi bir avuç topraktan yaratan Tanrı'ya da şuncacık olsun inanmıyor, hayvanlar da içinde olmak üzere her şeyi doğanın var ettiğini söylüyorlar ve yazgısı benim gibi olanların iyilikseverlerin yardımı olmadan yaşayamayacağını anlayamıyorlar. Ona bütün bunları anlatmaya kalkıştığınızda yüzünüze öyle boş boş bakar ki, şaşar kalırsınız. İnanır mısınız efendim, şu anda ziyaretinden döndüğünüz Yüzbaşı Lebyadkin siz dönmeden önce Filippov'un evinde oturduğu sıralarda, evine sarhoş gelip kendini ölü gibi yere atardı; evin kapısı ardına kadar açık olurdu ve yerde sızıp kalmışın ceplerinden paralar saçılırdı çevreye. Kendi gözlerimle gördüm, çünkü bizim durumumuzda yardımlaşma olmadan yapamazsınız efendim, başka türlü olmaz...

— Nasıl yani kendi gözlerinle gördün? Geceleyin evine mi girdin?

— Girmiş olabilirim, yalnız bunu bilen yok.
— Nasıl oldu da boğazlamadın?
— Biraz hesap edince bunun akıllıca olmayacağını anladım. Çünkü kendisinden ne zaman olsa yüz elli ruble alabileceğimi güvenilir bir kaynaktan öğrenmiştim; biraz beklemekle bin beş yüz ruble alabilecekken ne diye böyle bir işe girişeyim dedim. Kafayı çektiği zaman Yüzbaşı Lebyadkin'in tek umudu siz oluyorsunuz. Bunu kaç kez kendi kulaklarımla duydum. Lebyadkin'in bunu anlatmadığı tek bir meyhane yoktur buralarda. Başka pek çok kişiden de aynı şeyi duyunca efendim, bendenizin de tek umudu oldunuz. Bendeniz saygıdeğer beyefendi, zatıalinize karşı babammışsınız gibi, öz kardeşimmişsiniz gibi bir güven duyuyorum; o yüzden ne Pyotr Stepanoviç, ne de başka birisi bunu asla öğrenmeyecek. Şimdi acaba, beyefendi bendenize üç rublecik lütfedecekler mi? Hakiki gerçeği öğrenebilmemi sağlayacak yaratıcı güçlerimin gelişmesine olanak vermiş olurdunuz böylece; çünkü, dediğim gibi biz yardımsız yapamayız efendim.

Nikolay Vsevolodoviç kahkahalar atarak içinde beşlik onluk banknotlar halinde elli ruble bulunan cüzdanını çıkardı, içinden bir banknot çekip adama fırlattı, sonra bir başkası, sonra üçüncüsünü, dördüncüsünü fırlattı. Fedka paraların üzerine uçuşlar yapıyor, bir o yana, bir bu yana atlıyor, "Ah, oh!" diye inlercesine sesler çıkararak çamurlara düşen paraları topluyordu. Nikolay Vsevolodoviç sonunda destenin tümünü savurdu, kahkahalar atmaya devam ederek sokağa daldı. Rüzgârın savurduğu çamurlu sulara batmış banknotları yerde dizüstü sürünerek aramayı sürdüren serserinin karanlıkta kesik kesik "Ah, oh!" diye haykırışları belki bir saat daha sürdü.

22 Rusçası "vol'nodumets". Günümüzde serbest düşünceli anlamında kullanılan bir sözcükse de, romanın yazıldığı tarihlerde "mevcut düzene (özellikle de, dine) karşı hafif eleştirel, kuşkucu ya da olumsuz yaklaşım içinde olan kişi" anlamında kullanılıyordu.

23 Petersburg'un kısaltması.

24 Ünlü ozan G.R. Derjavin'in "Tanrı" başlıklı lirik şiirinden yapılmış yanlış bir alıntı: "Ben çarım, ben bir köleyim, ben bir solucanım, Tanrı'yım!"

25 1605 yılında Rus Patrikhanesi, düzmece çar Grişka Otrepyev'le ilgili bir lanet metni hazırlamış ve bunu okunması için tüm kiliselere yollamıştı.

26 Altın görünümü veren bakır–çinko karışımı (Fransızca Simile d'or kelimesinden).

Üçüncü Bölüm

Düello

I

Düello kararlaştırıldığı gibi ertesi gün öğleden sonra saat ikide yapıldı. Artemiy Pavloviç Gaganov'un her ne pahasına olursa olsun dövüşmek istemesiydi işin böylesine çabuk sonuçlanmasını sağlayan. Rakibinin ne yapmaya çalıştığını anlayamıyordu bir türlü ve bu onu kudurtuyordu. Bir aydır kaç kez aşağılamış ama hiçbir karşılık alamamıştı ondan; sabır taşıydı sanki adam. Kendisinin doğrudan düello çağrısı yapmak için bir gerekçesi olmadığından, Nikolay Vsevolodoviç'in onu düelloya çağırması gerekiyordu. Bu düelloyu zorunlu kılan gizli nedeni, yani dört yıl önce babasını aşağılamasından dolayı Stavrogin'e duyduğu hastalıklı nefreti itiraf etmeye de utanıyordu. Aslında Nikolay Vsevolodoviç'in tam bir uysallıkla iki kez özür dilemiş olmasının, onu düelloya çağırmasını olanaksızlaştırdığını kendisi de görüyordu. Tam bir utanmaz ve korkak olduğuna hükmetti içinden Nikolay Vsevolodoviç'in. Şatov'un attığı tokatı yalayıp yutmasını aklı almıyordu. Bunun üzerine benzeri görülmemiş kabalıktaki o mektubu yazmaya karar verdi ve sonunda Nikolay Vsevolodoviç'in kendisini düelloya çağırmasını sağladı. Mektubu yolladıktan sonra sıtmalı bir sabırsızlıkla düelloya çağırılmayı beklerken, hastalıklı bir ruh haliyle bazen umutlanarak, bazen umutsuzluğa düşerek düellodaki şansının ne olduğunu hesaplıyordu. Bir yandan da, işi sağlama

bağlamak için akşamdan tanık işini de yoluna koymuş, okuldan arkadaşı ve dostu, ama en önemlisi çok saygı duyduğu Mavrikiy Nikolayeviç Drozdov'u tanığı olmaya razı etmişti. Böylece ertesi sabah saat dokuzda görevi gereği oraya giden Kirillov düello için her şeyin hazır olduğunu gördü. Nikolay Vsevolodoviç'in tüm özürleri ve verdiği akıl almaz ödünler daha en baştan, müthiş bir öfkeyle geri çevrildi. Olup bitenleri bir gün önce öğrenen ve verilen akıl almaz ödünler karşısında ağzı bir karış açık kalan Mavrikiy Nikolayeviç hemen barışma önerecek olduysa da, onun ne yapmak istediğini anlayan Artemiy Pavloviç'in sandalyesinde hırsından titremeye başladığını görünce hiçbir şey söylemedi. Arada arkadaşlık ve verdiği söz olmasaydı çekip gidecekti, ama işin son aşamasında belki bir yardımının dokunabileceği umuduyla orada kaldı. Kirillov düello çağrısını iletti. Stavrogin'in düelloyla ilgili koşulları, en ufak bir itirazda bulunulmadan olduğu gibi ve hemen kabul edildi. Yalnız bir ekleme, ama oldukça acımasız bir ekleme yapıldı bunlara: Ilk atışlardan sonuç alınamazsa atış yinelenecek, bu atış da sonuç vermezse, üçüncü kez ateş edilecekti. Kirillov kaşlarını çattı, üçüncü atış için pazarlığa tutuştuysa da bir şey elde edemedi ve kabul etmek zorunda kaldı. Yine de, "üç kez tamam, ama dördüncü bir atış kesinlikle olmayacak" koşulunda uzlaşmaya vardılar. Böylece o gün öğleden sonra saat ikide Brıkov'da, Skvoreşniki'yle Şpigulinler'in fabrikası arasındaki küçük korulukta karşı karşıya geldiler. Dünden beri yağan yağmur dinmişti ama her yer ıslak ve nemli, hava rüzgârlıydı. Küçük parçalar halindeki boz bulutlar, soğuk gökyüzünde alçaktan ama hızla süzülüyordu. Şiddetle sallanan ağaçların tepeleri uğuldarken köklerinden de gıcırtıyı andırır sesler yükseliyordu. İnsana hüzün veren bir gündü.

Gaganov'la Mavrikiy Nikolayeviç çift atlı şık bir arabayla geldiler. Arabayı Artemiy Pavloviç sürüyordu; yanlarında bir de uşak getirmişlerdi. Nikolay Vsevolodoviç'le Kirillov'da onlarla hemen aynı anda geldiler; yalnız arabayla değil, atlarına binerek gelmişlerdi ve yine at binmiş bir de uşak vardı yanlarında. Hayatında ata binmemiş Kirillov eyerin üzerinde cesaretle, dimdik duruyor, sağ eliyle uşağa emanet edemediği ağır tabanca kutusunu tutarken sol eliyle atı yönetiyor ama acemiliğinden dizgini bileğine sardığı ve gerekli gereksiz çekiştirip durduğu için at şaha kalkma

isteğiyle ikide bir başını yukarı atıyor, ancak onun bu huysuzlukları binicisini hiç korkutmuyordu. Son derece kuruntulu ve alıngan biri olan Gaganov, rakip tarafın atla gelmesini de kendisi için yeni bir aşağılama saymakta gecikmedi: Demek başarılarından öylesine emindiler ki, yaralının taşınması için arabaya bile gerek duymamışlardı. Hırsından sapsarı bir yüzle indi arabasından; ellerinin titrediğini fark etti ve bunu Mavrikiy Nikolayeviç'e söyledi. Nikolay Vsevolodoviç'in verdiği selamı, başını öte yana çevirerek almadı. Düelloda hangi tabancaların kullanılacağını belirlemek için tanıklar kura çektiler: Kirillov'un tabancaları çıktı. Gerekli ölçümleri yapıp hasımları karşılıklı diktiler, araba ile atları ve uşakları üç yüz adım kadar geri çektiler. Tabancalar doldurulmuş olarak hasımlara verildi.

Öyküyü hızlandırmak için yazık ki kişilerle ilgili ayrıntılara giremeyeceğim; ama belirtilmesi gereken bir iki noktaya yer vermeden geçmek de olmayacak. Mavrikiy Nikolayeviç üzgün, kaygılıydı. Buna karşılık Kirillov son derece sakin, umursamazdı; yüklendiği sorumluluğun her ayrıntısı üzerinde titizleniyor ama bunu yaparken en küçük bir telaş belirtisi göstermediği gibi, düellonun iyice yakınlaşan uğursuz sonucuyla da hemen hiç ilgilenmiyordu. Nikolay Vsevolodoviç'in yüzü her zamankinden daha solgundu; giysileri de oldukça hafif şeylerdi: Ince bir paltoyla tüylü bir şapka. Çok yorgun görünüyor, arada bir de yüzü asılıyordu, ama bu berbat ruh halini gizlemeye hiç gerek görmüyordu. Artemiy Pavloviç'e gelince, kendisi şu anda burada bulunanların en dikkat çekici olanıydı; bu nedenle de onunla ilgili ayrıca bir şeyler söylemeden geçemeyeceğiz.

II

Dış görünüş olarak nasıl biri olduğundan söz edemedik şu ana dek. Uzun boylu, beyaz tenli, halk arasında besili denen tiplerdendi, hatta basbayağı şişman sayılabilirdi; sarı saçları seyrekti, yüz çizgilerine güzel denebilirdi, otuz üç yaşındaydı. Albayken kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştı. Sabredip

generalliğe kadar hizmete devam etseydi, general üniforması içinde çok daha etkileyici görünür, ayrıca ondan iyi bir savaşçı general de olurdu.

Nikolay Stavrogin'in dört yıl önce kulüpte babasını aşağılamasıyla yaşadığı ve kendisine yıllarca hep acı veren aile utancının emekliliğinde başlıca rolü oynadığını belirtmek, onun kişiliğini eksiksiz ortaya koyabilmemiz bakımından önemli. Görevini sürdürmeyi vicdanında onursuzluk olarak değerlendirdi; arkadaşlarının hiçbirinin olup bitenlerden haberi olmamasına karşın varlığıyla hem alayını, hem de arkadaşlarını lekelediğine inandı. Aslında babasının Stavrogin tarafından aşağılanmasından çok önceleri de ordudan ayrılmayı düşünmüştü ama nedense bir türlü karar verememiş, ikirciklenip durmuştu. Doğrusu yazması bile tuhaf geliyor insana ama ordudan ayrılmak istemesinin nedeni, köylülere özgürlüklerini veren 19 Şubat bildirisiydi. Bölgemizin en zengin toprak sahiplerinden olan Artemiy Pavloviç bildiriden sonra öyle önemli denebilecek bir kayba falan uğramış değildi, üstelik yeni alınan önlemlerin insaniliğini ve reformların kendisinin ekonomik çıkarlarına uygun olduğunu da anlayabiliyordu; yine de yayınlanan bildiriyle birdenbire kişisel olarak aşağılanmış gibi hissetti kendini. Hiç nedeni olmayan, bilinçsiz bir korkuydu bu, ama bilinçsizliği ölçüsünde güçlüydü. Yine de babasının ölümüne dek kesin bir karar alamadı. Ama Petersburg'da büyük bir çabayla ilişkiler kurduğu ünlü kişiler arasında "soylu" düşüncelere sahip biri olarak tanındı. İçekapanık bir adamdı aslında. Bir başka özelliği de eskiye ve soylu aile köklerine çok değer veren, bunlara karşı aşırı ciddi ilgi duyan o tuhaf, ama Rusya'da hâlâ varlıklarını sürdüren soylu ailelerden birinin üyesi olmasıydı. Bununla birlikte Rus tarihini katlanılmaz bulur, bütün Rus geleneklerini neredeyse domuzluk gibi görürdü. Zengin ve soylu ailelerin çocuklarıyla birlikte girip okumak ve bitirmek onurunu yaşadığı askeri okul, onda bazı şiirsel denebilecek görüşlerin köklenmesine neden olmuştu: Bütün dramatikliğiyle ortaçağ yaşamı, şatolar, şövalyeler çok hoşlandığı şeylerdi; boyarlar zamanında Moskova çarının bir soyluya kırbaç cezası verebildiğini öğrendiğinde, o cezayı alanın yerine kendini koyarak müthiş utanmıştı. Bu işini iyi bilen, görevine düşkün, sorumluluklarını yerine getiren, son derece sert adam aslında tam bir hayalperestti. Konuşma yeteneğinden nasipsiz olmadığı, istese toplantılarda çok güzel

konuşabileceği söylenirdi hep, ancak otuz üç yıllık yaşamında ağzını açıp bir şey söylediğini gören, duyan yoktu. Petersburg'da son zamanlarda aralarına katıldığı o önemli ve yüksek çevredeyken kasten ketum, burnundan kıl aldırmaz bir tutum içinde olmuştu hep. Burada yurtdışından dönen Nikolay Vsevolodoviç'le karşılaştığında ise neredeyse aklını oynatacaktı. Şu anda tam çizgide durmuş düello için başlama işaretinin verilmesini beklerken müthiş tedirgindi. Bir şekilde işin kesintiye uğramasından korkuyor; her gecikme, yavaşlama kalbinin deli gibi çarpmasına neden oluyordu. Bu bakımdan Kirillov'un başlama işaretini verecek yerde, kendisinin de belirttiği gibi tanık olarak usulen söylemek zorunda olduğu şeyleri söylemeye başlamasıyla yüzünde hoşnutsuzluk anlatımı belirdi.

— Usulen bu sözleri söylemek zorundayım: Artık tabancalar ellerinizde, az sonra beklediğiniz işaret verilecek; bu koşullar altında son bir kez daha soruyorum size: Barışmak istemez misiniz? Tanık olarak bunu sormak görevim.

Bu ana dek hiç konuşmayan, ama bu denli teslimiyetçi, hatta ikiyüzlü bir tutum içinde olmasından dolayı dünden bu yana kendi kendini yiyip bitiren Mavrikiy Nikolayeviç birden Kirillov'un düşüncesine dört elle sarılarak:

— Tümüyle katılıyorum Bay Kirillov'un sözlerine, –dedi.– Düello yerinde barış olmaz düşüncesi, bir tek Fransızlarca benimsenmiş bir boş inançtır... Sonra ortada nasıl bir aşağılama olduğunu da anlamış değilim. Ne zamandır söylemek istediğim bir şey bu... bunca özür dilendiğine ve ayrıca istenecek her özrün dileneceği de söylendiğine göre... öyle değil mi?

Kıpkırmızı kesildi. Nadiren böylesine uzun, böylesine heyecanlı konuşurdu.

— Nasıl istenirse öyle özür dileyeceğimi bir kez daha yinelemek isterim, –diye atıldı Nikolay Vsevolodoviç müthiş bir acelecilikle sözü onun ağzından kaparak.

Öfkesi tepesine sıçrayan Gaganov ayaklarıyla yere vurarak:

— Olacak şey mi bu! –diye haykırdı Mavrikiy Nikolaye-viç'e.– Eğer burada düşmanım olarak değil, benim tanığım olarak bulunuyorsanız Mavrikiy Nikolayeviç, bu adama (tabancasıyla Nikolay Vsevolodoviç'i gösterdi) açıklamanızı isterim ki, bu türden davranışlar uğradığımız

aşağılanmayı şiddetlendirmekten başka işe yaramaz! Yoksa benim kendisini aşağılayabilecek biri bile olamayacağımı mı söylemek istiyor? Düellodan kaçmayı kendisi için bir utanç olarak görmüyor mu? Ne zannediyor, bu adam beni, hepinizin gözü önünde... sözde tanığım olacaksınız bir de! Tutturamayayım, karavana ateş edeyim diye beni sinirlendirmeye çalışıyorsunuz! –Yeniden ayağını şiddetle yere vurdu; ağzından tükürükler saçılıyordu.

Kirillov var gücüyle bağırdı:

— Konuşma bitmiştir! Komutumu dinleyin lütfen! Bir! İki! Üç!

Üç der demez iki taraf birbirine doğru yürümeye başladı. Gaganov hemen tabancasını kaldırdı, beşinci ya da altıncı adımda tetiği çekti. Bir saniye kadar durdu, atışının karavana olduğunu anlayınca hemen çizgiye gitti. Nikolay Vsevolodoviç yürümeye başladı bu kez; tabancasını kaldırdı, ama biraz fazla kaldırdı sanki ve hiç nişan almadan, rastgele bastı tetiğe. Sonra mendilini çıkarıp sağ elinin serçe parmağını sardı. O zaman anladılar Artemiy Pavloviç'in hepten de karavana atmadığını: Kurşun kemiğe dokunmadan parmağının yumuşak dokusunu sıyırıp geçmiş, çok hafif bir yaralanmaya neden olmuştu. Hasımlar tatmin olmadılarsa düellonun devam edeceğini söyledi Kirillov.

— İtirazım var, –dedi Gaganov, hırıltılı bir sesle (boğazı kurumuştu), yine Mavrikiy Nikolayeviç'e,– bu adam (yine tabancasının ucuyla Stavrogin'i gösterdi) bilerek havaya ateş etti. Bu da hakarettir! Düelloyu imkânsız hale getirmeye çalışıyor!

—Kurallara uyduktan sonra istediğim gibi ateş etme hakkım var, –dedi Nikolay Vsevolodoviç kararlı bir sesle.

— Hakkı yok! Hakkı yok! Bunu kendisine açıklayın! –diye bağırdı Gaganov.

— Ben de Nikolay Vsevolodoviç gibi düşünüyorum, –dedi Kirillov.

Gaganov bir şey dinleyecek gibi değildi:

— Yani bana acıyor ve hayatımı bağışlıyor, öyle mi? –diye bağırdı deli gibi.– Lanet olsun onun acımasına! Tükürmüşüm ben onun acımasına! Ben...

— Yemin ederim sizi aşağılamak gibi bir amacım yok, –diye atıldı Nikolay Vsevolodoviç.– Artık kimseyi öldürmek istemediğim için havaya

ateş ettim: Ne sizi, ne bir başkasını... bunun doğrudan sizinle bir ilgisi yok. Haklısınız, kendimi aşağılanmış görmüyorum; bunun sizi öfkelendirmesine de üzülüyorum. Ama kimsenin hakkımı kullanmama karışmasına da izin vermem!

Gaganov yine Mavrikiy Nikolayeviç'e seslenerek:

— Madem kandan bu kadar korkuyor, ne demeye beni düelloya çağırmış? –diye haykırdı.

— Mümkün müydü sizi düelloya çağırmaması? –dedi Kirillov.– Hiçbir şey dinlemek istemediniz ki! Kurtulmak mümkün değildi elinizden.

Olup bitenleri büyük bir acıyla izleyen Mavrikiy Nikolayeviç:

— Tek bir şey söyleyeceğim, –dedi,– hasım tarafın havaya ateş edeceğini işin başında açıkladığı bir düello, düello olmaktan çıkar, dolayısıyla da devam edebilmesi olanaksızdır... herkesçe bilinen nazik nedenlerle...

— Ben her seferinde havaya ateş edeceğim demedim! –diye bağırdı iyice sabrı tükenen Stavrogin.– Siz benim aklımdan neler geçtiğini, az sonra nasıl ateş edeceğimi bilmiyorsunuz. Asla düelloya engel olacak bir şey yapmıyorum.

— Madem öyle, düelloya devam, –dedi Mavrikiy Nikolayeviç Gaganov'a dönerek.

— Baylar, yerlerinize! –dedi Kirillov da.

Yine birbirlerine doğru yürüdüler, Gaganov yine ıskaladı, Stavrogin yine namluyu havaya dikip ateş etti. Bu havaya ateş etme konusu tartışmaya açıktı: Nikolay Vsevolodoviç bilerek karavana attığını söylememiş olsaydı, doğru nişan aldığını ve ateş etmesinde kurallara aykırı hiçbir şey olmadığını rahatça öne sürebilirdi. Çünkü tabancasını doğrudan doğruya gökyüzüne ya da bir ağacın tepesine doğrultmuyor, her şeye rağmen hasmına doğru çeviriyor, ama onun şapkasının bir arşın üzerine nişan alıyordu. Hatta bu ikinci atışta biraz daha alçak bir noktaya nişan aldığı için bu atışı daha bir gerçekçiydi; ama Gaganov'u buna inandırabilmek mümkün değildi.

— Yine! –dedi dişlerini gıcırdatarak.– Olsun! Mademki bir düelloya çağrıldım, haklarımı sonuna dek kullanacağım. Bir kez daha ateş edeceğim... ne olursa olsun!

— Elbette! Bu sizin hakkınız! –dedi Kirillov. Mavrikiy Nikolayeviç bir şey söylemedi. Hasımlar üçüncü kez karşı karşıya geldiler, buyruk verildi;

Gaganov bu kez çizgiye dek yürüdü ve tam çizgiden, on iki adımdan nişan aldı. Eli öylesine titriyordu ki doğru ateş edebilmesi olanaksızdı. Stavrogin tabancasının namlusu yere dönük, onun ateş etmesini bekliyordu.

— Ne kadar uzun sürdü nişan almanız! –diye bağırdı Kirillov heyecanlı.– Olmaz bu kadar! Ateş edin artık... a-teş e-din!

Silah patladı; bu kez Nikolay Vsevolodoviç'in başındaki tüylü beyaz şapka havaya uçtu. Atış oldukça iyiydi; şapkanın aşağılarında bir delik vardı; kurşunun bir parmak daha aşağı gelmesi her şeyin sonu olurdu. Kirillov hemen şapkayı yerden alıp Nikolay Vsevolodoviç'e uzattı.

Kirillov'la birlikte şapkasını incelemekte olan Nikolay Vsevolodoviç'in sanki ateş etmeyi unutmuş bir hava içinde olduğunu fark eden Mavrikiy Nikolayeviç:

— Ateş edin! Hasmınızı bekletmeyin! –diye bağırdı heyecanla.

Stavrogin ürperdi, Gaganov'a baktı, sonra başını ters yana çevirip bu kez bütün incelik kurallarına boş vererek silahını koruluğa doğru sıktı. Böylece düello sona erdi. Gaganov şok olmuştu. Mavrikiy Nikolayeviç yanına gidip bir şeyler söyledi ama beriki hiçbir şey anlamamış gibiydi. Kirillov şapkasını çıkarıp Mavrikiy Nikolayeviç'i selamladı; ama Stavrogin baştaki inceliğini unutmuşa benziyordu: Koruluğa doğru ateş ettikten sonra dönüp bir kez olsun Gaganov'a bakmadan tabancasını Kirillov'a uzatarak hemen atına yöneldi. Yüzü öfkeden kızarmıştı; susuyordu. Kirillov da susuyordu. İkisi birden atlarına atlayıp dörtnala uzaklaştılar.

III

Eve iyice yaklaşmışlardı.

— Niye susuyorsunuz? –diye sordu Nikolay Vsevolodoviç Kirillov'a.

— Ya ne yapacaktım? –dedi Kirillov şahlanan atından düşmemeye çalışarak.

Stavrogin kendini tutuyordu.

— Ben o... aptalı gücendirmek istemiyordum, ama yine de gücendirdim, –diye mırıldandı.

— Evet, yine gücendirdiniz, –dedi Kirillov,– ayrıca o hiç de aptal biri değildir.
— Ben elimden geleni yaptım.
— Yapmadınız.
— Ne yapmam gerekiyordu?
— Düelloya çağırmamanız gerekiyordu.
— Yüzüme atılacak bir tokada daha katlanmalıydım yani?
— Evet, bir tokada daha katlanmalıydınız.
— Artık hiçbir şey anlayamaz oldum, –dedi Stavrogin öfkeyle.– Neden herkes kimseden beklemediği şeyleri benden bekliyor? Kimsenin katlanmadığı şeylere ben neden katlanayım? Kimsenin kaldıramadığı bir yükün altına ben neden gireyim?
— Siz altına girecek bir yük aramıyor muydunuz?
— Ben mi yük arıyorum?
— Evet.
— Gördünüz bunu demek?
— Evet.
— Yani bu o kadar belli, öyle mi?
— Evet.
Bir dakika kadar sustular. Stavrogin'in yüzü çok kaygılıydı, hatta neredeyse bitmiş, tükenmiş bir ifadesi vardı.
— Öldürmek istemediğim için ateş etmedim, inanın başka hiçbir nedeni yok bunun, –dedi telaşlı, kendini temize çıkarmak ister gibi.
— Aşağılamamalıydınız onu.
— Nasıl olacaktı bu?
— Öldürmeliydiniz onu.
— Onu öldürmediğim için üzüldünüz mü?
— Hiçbir şeye üzülmüş değilim. Onu öldürmek istediğinizi sanıyordum. Ne aradığınızı bilmiyorsunuz.
— Yük arıyorum, –dedi Stavrogin gülerek.
— Kan istemiyordunuz da ona sizi öldürme fırsatını neden tanıdınız?
— Düelloya çağırmasaydım başka yerde, başka şekilde öldürürdü beni.
— Ne biliyorsunuz, belki de öldürmezdi?
— Yalnızca döver miydi?

— Sizi ilgilendirmez. Siz yükünüzü taşıyın. Yoksa hak edemezsiniz onu.
— Umurumdaydı sanki hak etmek! Benim bir şey hak etmek istediğim yok!
— Oysa ben öyle olduğunu sanıyordum, –dedi Kirillov inanılmaz soğukkanlı.
O arada avluya girmişlerdi.
— Buyurmaz mıydınız? –dedi Nikolay Vsevolodoviç.
— Sağ olun. Eve gideceğim. Hoşça kalın. –Atın üstünde yükseldi, silah kutusunu koltuğunun altına sıkıştırdı.
— Bari siz kızmamış olun bana, –dedi Stavrogin elini uzatırken.
— Kızmak mı? Asla! –dedi Kirillov onun elini sıkmak için dönerken.– Yük taşımakta zorlanmıyorum, çünkü doğuştan yüküm hafif; sizin de yük taşımakta zorlanmanız doğuştan yükünüzün ağır olmasından. Utanılacak bir yanı yok bunun. Olsa da çok az; azıcık utansanız yeter.
— Beş para etmeyen, zayıf bir insan olduğumu biliyorum. Yine de güçlülere sokulmaya çalışmam.
— Sokulmayın. Güçlü biri değilsiniz siz. Çay içmeye beklerim.
Nikolay Vsevolodoviç mahcup, şaşkın bir halde evine girdi.

IV

Eve girer girmez Aleksey Yegoroviç, kendilerinin sekiz gün süren rahatsızlığından sonra ilk kez atla gezintiye çıkmasına çok sevinen Varvara Petrovna'nın derhal arabasının hazırlanmasını emrettiğini, çünkü "bu sekiz gün süresince temiz havanın ne olduğunu unuttuğundan, eski günlerde olduğu gibi tek başına dolaşıp temiz hava almaya" çıktığını söyledi.
— Yalnız mıydı, yoksa Darya Pavlovna da var mıydı yanında? –sorusuyla sözünü kesti yaşlı adamın Nikolay Vsevolodoviç ve "kendini iyi hissetmediği" gerekçesiyle Darya Pavlovna'nın gezinti önerisini geri çevirdiğini ve şu anda odasında olduğunu öğrenince dehşetli canı sıkıldı.
— Baksana ihtiyar, –dedi ani bir kararla,– gözünü üzerinden hiç ayırma ve bana geldiğini fark ettin mi, en az birkaç gün onunla görüşemeyeceğimi

söyleyerek hemen engelle onu, bunu kendisinden rica ettiğimi de ekle... zamanı geldiğinde kendim haber vereceğim. Anladın mı?

— Söylerim efendim, –dedi Aleksey Yegoroviç bakışlarını hüzünle yere indirerek.

— Yalnız bana geldiğini gördüğün zaman, daha önce değil!

— İçiniz rahat olsun efendim, hiçbir yanlış yapılmayacak. Şimdiye kadarki bütün ziyaretleri de benim aracılığımla olmuştu; hep benden yardım istemişlerdir.

— Biliyorum. Ama yine de kendisi gelecek olursa, daha önce değil. Bana çabuk tarafından bir çay getirebilir misin?

İhtiyar çıkar çıkmaz kapı yeniden açıldı ve eşikte Darya Pavlovna göründü. Bakışları sakin, yüzü solgundu.

— Nereden çıktınız? –diye bağırdı Stavrogin.

— Buradaydım ve içeri girmek için onun çıkmasını bekliyordum. Ona söylediklerinizi duydum. Buradan çıkışında da sağdaki çıkıntının ardına gizlendiğim için görmedi beni.

— Ne zamandır sizinle ilişkimi bitirmek istiyordum Daşa... şimdi... şu sıralar. Mektubunuza karşın sizi bu gece kabul edebilmem mümkün değildi. –Durdu, sonra:– Size yazmak istedim, ama beceremiyorum yazmayı, –diye ekledi can sıkıntısı, hatta bir tür tiksintiyle.

— Ben de bitirmek gerektiği düşüncesindeyim. Varvara Petrovna’nın kuşkuları iyice arttı.

— Varsın kuşkulansın.

— Üzülmesinin ne gereği var? O zaman... her şey sona erdikten sonra görüşmek üzere mi diyoruz?

— İlle de en sonunu bekliyorsunuz yani?

— Evet, inanıyorum buna.

— Dünyada hiçbir şey sona ermez.

— Bu kez erecek... bu kez bir son olacak. O zaman beni çağırın, gelirim. Şimdi, hoşça kalın!

— Peki nasıl bir son olacak bu? –dedi gülümseyerek Stavrogin.

Soruya yanıt vermedi Darya Pavlovna, onun yerine:

— Yaralı değilsiniz... kan da dökmediniz umarım? –dedi.

— Aptalca bir şeydi; kimseyi öldürmedim, içiniz rahat olsun. Aslında bugün herkesin diline düşer nasılsa, her şeyi öğrenirsiniz. Biraz keyifsizim.

— Gidiyorum, –dedi Darya Pavlovna, sonra kararsızca ekledi:– Evliliğinizi bugün açıklamıyor muydunuz?

— Hayır, bugün değil; yarın da değil, öbür gün, bilemiyorum, belki hep birden ölüveririz, ne iyi olur! Beni kendi halime bıraksanız artık... Yalnız kalmak istiyorum.

— O kızı... deliyi... mahvetmeyeceksiniz değil mi?

— Delilere zararım dokunmaz... ne o kıza, ne bir başkasına... Ama akıllı olanını sanırım mahvedeceğim. Öylesine aşağılık, iğrenç bir yaratığım ki Daşa, gerçekten de her şey sona erdikten sonra, "en sonuncu sonda" sizi çağıracak gibiyim sanki. Siz de akıllı bir kız olmanıza karşın geleceksiniz. Neden kendinizi mahvediyorsunuz?

— Önünde sonunda siz ve ben kalacağız. Bunu biliyor ve... bekliyorum.

— Ya sonunda sizi çağırmaz da kaçarsam sizden?

— Bu olanaksız; çağıracaksınız.

— Nasıl da beni küçümseyen sözler bunlar!

— Siz de biliyorsunuz ki yalnızca küçümseme yok burada.

— Öyleyse küçümseme de var değil mi?

— Düşüncemi tam anlatamadım. Tanrı tanığımdır ki bana hiçbir zaman, hiçbir şekilde ihtiyaç duymanızı istemezdim.

— Eşit değerde cümleler kuruyoruz: Ben de sizi mahvetmek istemezdim.

— Beni asla mahvedemezsiniz; bunu herkesten iyi biliyorsunuz, –dedi Darya Pavlovna hızlı hızlı ama tam bir kararlılıkla.– Size gelmezsem hemşire olur kendimi hastalara adarım ya da köy köy dolaşıp İncil satarım. Kararımı çoktan verdim. Kimsenin karısı olamam. Bu ev gibi bir evde yaşayamam. Böyle şeyler istemem ben... Bunların hepsini de biliyorsunuz.

— Hayır, ben hiçbir zaman sizin ne istediğinizi anlayamadım. Siz sanırım benimle ilgileniyorsunuz... ama bu ilginiz bazı yaşlı hastabakıcıların, nedense bir hastayla öteki hastalardan daha çok ilgilenmelerine... ya da daha iyi bir örnekle: Cenaze törenlerini kaçırmayan ve daha yakışıklı buldukları kimi ölüleri ötekilere yeğleyen dindar kocakarıların ilgilerine benziyor... Niye öyle tuhaf bakmaya başladınız bana?

Nikolay Vsevolodoviç'in yüzüne dikkatle bakan Daşa ilgi ve acıma dolu bir sesle:

— Çok mu hastasınız? –dedi.– Tanrım! Bu adam bensiz yapabileceği kanısında!

— Bakın Daşa, bu aralar sürekli hayaller görüyorum. Dün akşam köprüde ecinninin teki bana Lebyadkin'le Marya Timofeyevna'yı boğazlamayı önerdi; böylece yasal evlilik sorunum çözümlenecek ve ortada hiçbir kanıt kalmayacaktı. Avans olarak üç ruble istediyse de operasyonun tümünün bana en az bin beş yüz rubleye patlayacağını söyledi. Hesap kitap bilen bir ecinni! Ecinni değil, muhasebeci! Hah-ha!

— Bunun hayal olduğuna emin misiniz?

— Yok canım, ne hayali? Kürek kaçkını Fedka'dan başkası değildi bu! Haydut Fedka! Ama önemli olan bu değil... Ben ne yaptım dersiniz? Cüzdanımdaki bütün parayı verdim ona; bu parayı ona avans olarak verdiğimi düşündüğüne de eminim!

— Ona gecenin bir vakti rastladınız ve o da size böyle bir öneride bulundu, öyle mi? Ağlarıyla dört yanınızı sardıklarını nasıl görmezsiniz?

— Sararlarsa sarsınlar, –dedi Nikolay Vsevolodoviç, sonra haince ve asabi bir gülümsemeyle ekledi:– Biliyor musunuz, kafanızda dönüp duran bir soru var ve ben onu gözlerinizde okuyorum.

Daşa korktu.

— Ne sorum, ne de size ilişkin en küçük bir kuşkum var... En iyisi susun! –dedi soruyu savuşturmak ister gibi sesini yükselterek ve kaygıyla.

— Yani Fedka'nın kapısını çalmayacağımdan eminsiniz?

— Tanrım! –Ellerini çırptı Daşa.– Ne diye bu kadar eziyet ediyorsunuz bana?

— Bağışlayın, aptalca bir şakaydı. Onlardan böyle saçma şeyler öğreniyorum galiba. Biliyor musunuz, dün geceden bu yana hep gülmek istiyorum, ama nasıl bir istek anlatamam: Bir an bile durmamacasına gülmek! Gülme hastalığına yakalandım sanki... Şışşt! Annem geldi, onun arabasının sesini tanırım.

Daşa çabucak elini tuttu Stavrogin'in.

— Tanrı sizi kendi iblisinizden korusun... ve beni çağırın! Bir an önce çağırın!

— Ah benim iblisim tabii! Başarı nedir bilmeyen, sıracalı, nezleli, minicik, iğrenç bir şey bu iblis. Ama siz Daşa, sanki söyleyeceğiniz bir şey var da söylemeye cesaret edemiyor musunuz?

Daşa ona acıyla, sitemle baktı ve kapıya doğru yürüdü.

— Baksanıza! –diye bağırdı ardından Stavrogin öfkeli, çarpık bir gülümsemeyle.– Sizi *şayet*... şu şeyden... anlarsınız ya, hani şu küçük iblisin kapısını çaldıktan sonra çağırmış olsam... yine de gelir miydiniz?

Yanıt vermedi Daşa, başını da çevirmedi ve yüzünü elleriyle kapayarak çıktı.

Stavrogin bir süre düşündükten sonra:

— Gelir, o zaman da gelir! –diye mırıldandı; yüzünde bir tiksinti, küçümseme ifadesi belirdi:– Hastabakıcı! Hım!.. Ama bana gereken de bu galiba.

Dördüncü Bölüm

Herkes Bekleyiş İçinde

I

Düello olayı çok çabuk duyuldu ve herkesin neredeyse oybirliğiyle ve kayıtsız şartsız Nikolay Vsevolodoviç'ten yana olması gibi ilginç bir sonucu oldu toplumumuzda. Eski düşmanlarından çoğu kendilerini onun dostu ilan ediverdiler. Kamuoyundaki bu beklenmedik dönüşümün ana nedeni, şimdiye dek görüşlerini açıklamayan bir hanımın, yüksek sesle dile getirdiği ve olayı bir anda sosyetemizin çok ilgilendiği önemli bir olay haline getiriveren vurucu birkaç sözüydü. Bu da şöyle oldu: Düellonun ertesi günü ilimiz soylular kurulu başkanının eşinin isim günüydü ve kentin tüm ileri gelenleri verilen davette hazır bulunuyordu. Yuliya Mihaylovna da vardı davetliler arasında, daha doğrusu davetli listesinin ilk sırasındaydı. Her zaman olduğu gibi ona eşlik eden Lizaveta Nikolayevna güzelliği ve abartılı denebilecek neşesiyle göz kamaştırıyordu ki bu durum hanımlarımızın pek çoğuna bu kez kuşkulu görünmüştü. Yeri gelmişken belirtelim: Mavrikiy Nikolayeviç'le nişanlandığına hiç kuşku yoktu. Nitekim emekli ama önemli bir generalin –kendisinden az sonra söz edeceğiz– o akşamki muzipçe bir sorusunu Lizaveta Nikolayevna açıkça nişanlı olduğunu söyleyerek yanıtlamıştı. Ama işe bakın ki hanımlarımızdan hiçbiri bu nişan işine inanmak istemiyordu. Herkes, içinde nedense Yuliya Mihaylovna'nın da yer aldığı İsviçre'de geçen bir sevda

ilişkisine, uğursuz bir aile sırrına inanıyordu inatla. Bu söylentilerin, hatta daha gerçekçi deyişle hayallerin böylesine inatla savunulabilmesini ve işin içine ille Yuliya Mihaylovna'nın da katılmak istenmesini anlamak kolay değildi. Salona girmesiyle bütün gözler tuhaf bir beklentiyle hemen ona yöneldi. Şunu da belirtelim ki hem olayın henüz çok yeni olması, hem de onu izleyen birtakım gelişmelerden dolayı herkes dikkatle, sakınarak ve fısıltıyla söz ediyordu düellodan. Resmi makamların olayı nasıl değerlendirdiğinin bilinmemesinin de kuşkusuz bunda payı vardı. Bilindiği kadarıyla her iki düellocu da polise çağrılmamış, bilgilerine başvurulmamıştı. Örneğin Artemiy Pavloviç'in sabah hiçbir engelle karşılaşmadan Duhovo'ya, çiftliğine döndüğü herkesçe biliniyordu. Herkes birinin bir sözle kapıyı açmasının ve konunun yüksek sesle konuşulabilir hale gelmesinin sabırsızlığı içindeydi. Bu konuda en umut bağladıkları kişi, yukarıda sözünü ettiğimiz generaldi ve bunda da yanılmamışlardı.

Kulübümüzün en saygın üyelerinden biri olan bu general, topraklarının büyüklüğü açısından çok zengin bir çiftlik sahibi sayılmazdı; son derece kendine özgü düşünceleri vardı ve hanımlara eski moda kurlar yapardı; en sevdiği şeylerden biri de böylesi büyük toplantılarda, herkesin ancak fısıltıyla konuşabildiği konulara generalliğin verdiği özgüvenle balıklama dalıp paldır küldür konuşabilmesiydi. Kent sosyetemizdeki deyim yerindeyse uzmanlığı ya da özel rolü buydu. Ayrıca kelimeleri uzata uzata, melodik konuşurdu; bu alışkanlık ona o yabancı ülke senin, bu yabancı ülke benim dolaşıp duran ve toprak köleliğini kaldıran reform hareketinden sonra en fazla zarara uğrayan Rus çiftlik sahiplerinden geçmişti herhalde. Hatta Stepan Trofimoviç'in bir saptamasına göre, bir çiftlik sahibi ne denli yoksullaşmışsa, kelimeler de ağzında o denli uzuyor, tatlı, peltek bir melodiye dönüşüyordu. Ne var ki kendisinin de tam böyle konuştuğunun hiç farkında değildi.

General tam bir uzman gibi açtı konuyu. Kendisi ayrıca, kavgalı, hatta davalık olmalarına karşın, Artemiy Pavloviç'le uzaktan akrabaydı. Bu da bir yana kendisinin de geçmişte iki kez düello etmişliği vardı ve bunlardan biri için rütbesi indirilerek Kafkasya'ya er olarak sürülmüştü. Birisi, "hastalığından sonra" ikinci kez dolaşmaya çıkan Varvara Petrovna'dan, daha doğrusu bindiği arabaya koşulu, Stavrogin harasından seçilmiş dört

harika kır attan söz etti. Bunun üzerine general, kendisinin de bugün “genç Stavrogin”i atla giderken gördüğünü söyledi... Herkes bir anda sustu. General diliyle dudaklarını yaladı, görev armağanı altın tabakayı parmakları arasında döndürerek:

— Yazık ki birkaç yıl önce buralarda değildim, –dedi.– Karlsbad taraflarındaydım... Hım... O sıralar bu delikanlı hakkında pek çok şey duydum; doğrusu çok ilginç şeylerdi duyduklarım. Hım... Ne dersiniz, deli olduğu gerçek mi? O sıralar biri söylemişti. Derken bir duydum ki burada bir üniversite öğrencisi, üstelik de kuzininin önünde kendisine hakaret etmiş ve o da bir masanın altına gizlenmiş... Derken dün de Stepan Vısotskiy’den Stavrogin’in şu... Gaganov’la düello ettiğini duydum. Sırf bu kudurmuş adam yakasından düşsün diye böylesine efendice, nazik bir düşünceyle alnını ona hedef tahtası gibi uzatmış. Hım. Yirmili yılların hassa subaylarına yakışır bir davranış. Burada evine gidip geldiği biri var mı?

Sorusuna yanıt bekler gibi sustu general. Açılması sabırsızlıkla beklenen kapı sonunda açılmıştı.

Emir üzerineymiş gibi herkesin bakışının bir anda kendisine yönelmesine sinirlenen Yuliya Mihaylovna sesini yükselterek:

— Merak ettiğiniz şeye bakın! –dedi.– Gaganov’la düello eden Stavrogin’in, bir üniversite öğrencisinin hakaretine karşılık vermemesinde şaşılacak ne var? Eski kölesini de düelloya çağıracak hali yoktu herhalde!

Harika sözler! Son derece yalın, ama o ana dek kimsenin aklına gelmemiş bir düşünce! Sonuçları olağanüstü olacak bir açıklama. Bu sözlerle bütün dedikodular, rezilce söylentiler, bayağılıklar bir anda geri plana itilmiş ve ortaya yepyeni, bambaşka bir anlam çıkmıştı. Hakkında herkesin yanıldığı; ciddilik, sertlik anlayışı hemen hemen ideal ölçülerde olan, yepyeni birisi ortaya çıkıyordu. Bir üniversite öğrencisinin, yani eğitimli, dolayısıyla da artık köle olmayan birinin son derece ağır hakaretine uğramasına karşın, hakaret eden kişi eski bir kölesi olduğu için hakareti küçümseyebilen bir kişiydi bu. Sosyetede dedikodunun bini bir paraydı, her kafadan bir ses çıkıyordu; sığ düşünceli toplum, yüzüne tokat yiyen kişiye aşağılayarak bakıyor, ama o, olup bitenleri anlamaktan uzak olmalarına karşın bunlar üzerine fikir yürütmekten geri durmayan toplumu küçük görüyor, ciddiye bile almıyordu.

Kendini eleştirmenin soylu coşkusuna kapılan yaşlı bir kulüp üyesi:

— Biz de burada sizinle oturmuş doğru tutum nedir, ne değildir üzerine yorumlar yapıp duruyoruz İvan Aleksandroviç, –diyordu.

— Çok haklısınız Pyotr Mihayloviç, çok haklısınız efendim, –diye zevkle onaylıyordu arkadaşı onu.– Gelin de gençlerden söz edin artık!

— Gençler değil burada söz konusu olan İvan Aleksandroviç, –diyerek üçüncü bir ihtiyar söze giriyordu.– Herhangi bir gençten, gençlikten söz etmiyoruz burada... Burada bir yıldızdan söz ediyoruz! Olayı bence böyle görmek gerek.

— Bize gerekli olan da tam bu işte; o kadar azaldı ki böyleleri toplumumuzda!

Burada önemli olan bu "yeni insan"ın, "soyluluğundan hiç kuşku duyulamayacak biri" olmasının yanı sıra, bölgemizin en zengin toprak sahiplerinden biri ve dolayısıyla da önemli katkılar sağlayabilecek, etkili biri olmasıydı. Daha önce de bir ara toprak sahiplerimizin ruh hallerinden söz etmiştim.

Arada büsbütün coşanlar da çıkıyordu:

— Üniversite öğrencisini düelloya çağırmadığı gibi, ellerini arkasına bağlamış... bunu da gözden kaçırmamak gerek ekselansları...

— Yakasına yapışıp yeni mahkemeye de götürmemiş!

— Hele bir götürseydi, var ya! Yeni mahkemede *soylu kişiliğe* hakaretten on beş ruble para cezasına mahkûm olması işten değildi, he-he-he!

İyice coşan bir başkası ise:

— Şu yeni mahkemelerin sırrını açıklayayım ister misiniz? –dedi.– Biri, diyelim hırsızlıktan ya da dolandırıcılıktan suçüstü yakalandı... bütün deliller de aleyhine; yapması gereken tek şey, fırsatını bulup hemen evine koşmak ve zaman yitirmeden anacığını elleriyle boğazlamaktır. Yüklenen bütün suçlardan anında beraat edeceği gibi, hanımlar da duruşma salonunun dinleyicilere ayrılan sıralarından sevecenlikle patiska mendillerini sallarlar kendisine. Su götürmez bir gerçektir bu.

— Gerçek ki ne gerçek!

Anekdotsuz da olmazdı elbet. Nikolay Vsevolodoviç'in Kont K. ile ilişkilerinden söz edildi. Kontun son reformlara ilişkin sert, ayrıksı düşünceleri biliniyordu. Kendisinin yürüttüğü, ama son zamanlarda hızını

yitiren o harika çalışmaları da herkesçe biliniyordu. Derken birden Nikolay Vsevolodoviç'in kontun kızlarından biriyle nişanlı olduğu –buna ilişkin hiçbir kanıt öne sürülememiş olmasına karşın– kimsenin kuşku duymadığı bir gerçeklik olarak ortaya atılıverdi. Lizaveta Nikolayevna'yla İsviçre'de yaşanan olağanüstü serüvenler konusuna gelince, hanımların bile hiç sözünü etmedikleri bir konuya dönüşüp gitti. Yeri gelmişken, Drozdovlar'ın yerine getiremedikleri ziyaretlerini bu aralar tamamladıklarını da belirtelim. Lizaveta Nikolayevna'yı artık herkes "ikide bir ayılıp bayılan, gösteriş meraklısı, sıradan bir kız" olarak görüyor, Nikolay Vsevolodoviç'in geldiği günkü bayılmasıysa, üniversite öğrencisinin çirkin davranışı karşısında korkuya kapılmasına bağlanıyordu. Daha önce abartarak neredeyse fantastik hale getirmeye çabaladıkları şeyi, bu kez de sıradanlaştırmak için yarışır gibiydiler. Topal kıza gelince hepten unutulup gitmişti, değil sözünü etmek, anımsamak bile ayıp sayılıyordu: "Bir değil, isterse yüz topal kız olsun; hangimiz genç olmadık!" Nikolay Vsevolodoviç'in annesine olan saygısından övgüyle söz ederek onda başka güzel huylar, erdemler arayıp buluyorlar, ayrıca bir Alman üniversitesinde dört yıl boyunca aldığı eğitimi vurguluyorlardı. Artemiy Pavloviç'in davranışını hiç hoş karşılamıyor, "Kendinden olanı bilemedi," diyorlardı. Yuliya Mihaylovna'nınsa sezgisi yere göğe konulamıyordu.

Sonunda Nikolay Vsevolodoviç ortaya çıkınca herkes tarafından alabildiğine içten, saf, doğal bir ciddiyetle karşılandı. Beklenti doluydu kendisine yönelen bütün bakışlar. Ancak onun ağzını bıçak açmıyordu. Çok konuşup bir araba laf etmiş olsa tam tersi bir duygu yaratırdı herhalde, ama o bu tutumuyla müthiş etkili oldu, tam bir tatmin duygusu yarattı herkeste. Sözün kısası hep başarılı, hep gündemdeydi. Taşrada bir insan bir kez ortaya çıkmaya görsün, bir daha ne yapsan gözden kaybolamaz. Nikolay Vsevolodoviç eskiden olduğu gibi tüm taşra kurallarına, göreneklerine uymaya, bunların gereklerini en ince ayrıntılarına varana dek yerine getirmeye başladı. Onu neşeli buldukları söylenemezdi: "Başına gelmeyen kalmadı! Başkaları gibi değil ki o!.. Düşündüğü yığınla şey var!" Hatta dört yıl önce kendisinden nefret edilmesinde etkin olan kibirli, kimseleri yanına yaklaştırmaz halleri bile şimdi saygı uyandırıyor, beğeniliyordu.

En çok da Varvara Petrovna'nın keyfine diyecek yoktu. Lizaveta Nikolayevna'ya ilişkin düşlerinin gerçekleşememiş olmasına ne kadar üzüldüğünü bilmem mümkün değil. Kuşkusuz aile gururu da destek olmuştur bu konuda kendisine. Yanız tuhaftır, Varvara Petrovna birdenbire Nicolas'ın kendine Kont K.'nin kızlarından birini "seçtiğine" inanmaya başlamıştı. Daha da tuhafı bu inancın, başkalarına olduğu gibi, onun da kulağına gelen söylentilere dayanmasıydı. İşin aslını doğrudan Nikolay Vsevolodoviç'e sormaya çekiniyordu. Yine de dayanamayıp bir iki kez, neşeli bir hava içinde, annesine karşı açıksözlü olmadığı için üstü örtülü sitem etti oğluna. Nikolay Vsevolodoviç gülümseyerek karşılık verdi sitemlere ve suskunluğunu sürdürdü. O da bu suskunluğu kabul anlamında yorumladı. Öte yandan, bütün olup bitenlere karşın topal kızı hiç unutamamıştı. Yüreğine taş gibi çöküp kalan bu kız, Kont K.'nin kızlarına ilişkin kurduğu düşleri kâbusa çeviren bir acı kaynağıydı. Ama bu daha sonranın konusu. Varvara Petrovna kuşkusuz aşırı bir saygı, iltifat, nezaket halesiyle kuşatıldı, ama bundan yararlanmaya kalkışmadı; evinden dışarı pek az çıktı.

Yine de valinin eşine görkemli bir ziyarette bulundu. Yuliya Mihaylovna'nın soylular kurulu başkanının evindeki davette söylediği o özlü sözler herkesten çok onu büyülemişti. Şu kahrolası pazar gününden beri yüreğine çöreklenen bütün kederi silip süpürmüş, içine dert olan nice sorunu çözüvermişti bu büyülü sözler. "Bu kadını anlamamışım ben," diye kararını verdi ve ona özgü bir coşkuyla, açık açık *teşekkür etmek* için geldiğini söyledi Yuliya Mihaylovna'ya. Bu sözler Yuliya Mihaylovna'nın onurunu okşadıysa da kendini hemen salıvermedi. Bu onun kendi değerinin, hatta biraz aşırıya kaçarak farkına vardığı bir dönemdi. Örneğin söz arasında Stepan Trofimoviç'ten bir bilgin olarak söz edildiğini, yürüttüğü bilimsel çalışmalar üzerine konuşulduğunu hiç duymadığını söyleyiverdi.

— Elbette genç Verhovenskiy'i evime kabul ediyor, kendisine sevecen davranıyorum. Elbette aklı henüz bir karış havada; bu da daha pek genç olmasından; yine de bu yaşta hatırı sayılır bir bilgi düzeyine ulaşmış. Ancak emekliye ayrılmış, eski bir eleştirmen değil kendisi.

Varvara Petrovna hemen Stepan Trofimoviç'in hiçbir zaman eleştirmen olmadığını ve tüm yaşamını onun evinde geçirdiğini söyledi. Kariyerinin

başında “herkesin çok iyi bildiği” olaylarla, son zamanlarda ise İspanya tarihi üzerine yürüttüğü çalışmalarıyla ün kazanmıştı; şimdi de günümüz Alman üniversiteleriyle, galiba Dresden Madonnası üzerine bir şeyler yazmak niyetindeydi. Sözün kısası Varvara Petrovna Stepan Trofimoviç konusunda hiç ödün vermedi, onu Yuliya Mihaylovna’nın eline bırakmadı.

— Dresden Madonnası mı? Şu Sistine Madonnası yani? Chère Varvara Petrovna, ben bu tablonun karşısında tam iki saat oturdum ve tam bir hayal kırıklığıyla ayrıldım. Hiçbir şey anlamadım o resimden; beni çok şaşırttığını söylemeliyim. Karmazinov da anlaşılması zor bir resim olduğu kanısında. Kimse hiçbir şey bulamıyor o resimde: Ne Ruslar, ne İngilizler. Resmin bütün ünü birtakım ihtiyarların vaktiyle kopardıkları gürültüden kaynaklanıyor.

— Demek yeni bir moda?

— Ben gençliğimizi küçümsememek gerektiğini düşünüyorum. Komünist bunlar diye bağırıyorlar gençler için ama bence sevecen, merhametli olmalıyız onlara karşı, koruyup kollamalıyız onları. Her şeyi okuyorum: Bütün gazeteleri, komünleri, doğal bilimlerle ilgili haberleri, hepsini alıyorum, çünkü önünde sonunda hepimiz nerede yaşadığımızı, karşımızda kimin olduğunu bilmek zorundayız. İnsan bütün yaşamını kendi hayal dünyasında geçiremez ki! Ben de düşünüp taşındım ve gençliğe sevgiyle yaklaşmaya, böylelikle de onu tehlikenin kıyısında tutmaya karar verdim. İnanın Varvara Petrovna yalnızca biz, toplumun en üst kesimini oluşturanlar olumlu etkileyerek, özellikle de onlara sevecenlikle yaklaşarak şu sabrı tükenmiş ihtiyarların sürüklediği dipsiz uçurumlara düşmekten kurtarabiliriz onları. Yine de Stepan Trofimoviç için söylediğiniz şeyler beni sevindirdi. Bana bir fikir de verdiniz: Kendisi bize edebiyat okumalarımızda yararlı olabilir. İlimizdeki yoksul mürebbiyeler yararına, tüm gün sürecek ve insanların adlarını yazdırarak katılabilecekleri bir eğlenti düzenlemeyi düşünüyorum. Rusya’nın her yanına dağılmış durumda bu kadınlar; yalnızca bizim burada altı mürebbiye var; ayrıca iki telgrafçı kadınla iki de akademide okuyan kadın var. Aslında ötekiler de okumak isterdi ama paraları yok. Ne korkunç bir yazgısı var Rus kadınının Varvara Petrovna! Bu şimdi bir üniversite sorunu haline geldi, hatta devlet şûrası bile bununla ilgili bir toplantı yapmış. Bizim Rusya’da, şu tuhaf ülkemizde

yapılmayacak iş yoktur. O bakımdan yine de yalnızca sevgiyle, sevecenlikle ve tüm toplumun sımsıcak ilgisiyle bu yüce ortak davayı olması gereken yola sokabiliriz. Ah Tanrım, sanki çok aydınımız varmış gibi! Var olmasına var elbette, ama her biri bir yerde! Birleşelim ve güçlü olalım! Özetle, önce bir edebiyat sabahı düzenleyeceğim, bunu hafif bir kahvaltı izleyecek, sonra ara veriyoruz ve akşam da balo! Balo akşamı canlı tablolarla başlasın istedik önce ama pahalıya patlayacağını görünce halk için belli edebi akımları temsil eden maskeler ve özgün kostümlerle bir iki kadril yapılmasına karar verdik. Karmazinov'dan çıktı bu esprili fikir. Kendisi bana çok yardım ediyor. Biliyor musunuz, o akşam bize son kaleme aldığı ve henüz kimsenin bilmediği bir şeyi okuyacak. Kendisi kalemi kâğıdı bırakıyor, artık bir şey yazmayacak; dolayısıyla bu son yazısı, onun halkla vedalaşması da olacak. Öyle sevimli bir şey ki, adı da "Merci". Evet Fransızca bir ad, ama kendisi bunu eğlenceli, hatta incelikli buluyor. Bence de öyle, hatta ben salık verdim. Belki Stepan Trofimoviç de bir şey okuyabilir, kısa ve... çok derin bir şey olmaması koşuluyla. Sanırım Pyotr Stepanoviç'le birisi daha bir şeyler okuyacak. Pyotr Stepanoviç size uğrayıp programı getirir. Ya da izin verirseniz ben kendim getireyim size programı.

— İzniniz olursa katılacaklar listesine ben de adımı yazdırmak isterim. Sözlerinizi Stepan Trofimoviç'e aktaracağım, ayrıca katılmasını kendim de rica edeceğim.

Büyülenmiş bir havada döndü eve Varvara Petrovna. Artık Yuliya Mihaylovna'nın arkasındaydı, Stepan Trofimoviç'eyse nedense dehşetli kızgındı. Oysa zavallının hiçbir şeyden haberi yoktu, evinde oturup duruyordu.

— Kadına resmen âşık oldum! –dedi o akşam kendisini ziyarete gelen Nikolay Vsevolodoviç'le Pyotr Stepanoviç'e.– Onun hakkında nasıl bu kadar yanılabildim anlayamıyorum?

— Siz yine de bizim ihtiyarla barışın, –dedi Pyotr Stepanoviç,– çünkü dehşetli bir ümitsizlik içinde. Yani adamı resmen mutfağa göndermiş gibi oldunuz. Dün sizi arabanızda görüp selam vermiş, ama siz başınızı çevirmişsiniz. Biliyor musunuz, onu parlatıp öne çıkarabiliriz. Onunla ilgili bazı planlarım var, bize hâlâ yararlı olabilir.

— Ah o akşam o da okuyacak!

— Bir tek bu değil benim söylediğim. Bugün ben de ona uğramak niyetindeydim. Söyleyeyim mi kendisine?

— Nasıl isterseniz. Yalnız bunu nasıl yapacağınızı bilemiyorum, –dedi Varvara Petrovna ikircikli.– Aslında onunla kendim konuşmak istiyordum; bir randevu alacaktım kendisinden.

Bunları söyledikten sonra yüzü felaket bir şekilde asıldı.

— Randevu almaya ne gerek var! Ben söylerim, olur biter.

— Peki söyleyin. Yine de onunla görüşmek istediğimi ve bunun için kesinlikle bir gün belirleyeceğimi de kendisine söylemeyi unutmayın lütfen.

Pyotr Stepanoviç bıyık altından gülerek çıktı. Aslında o da bu aralar pek hırçındı. Sabırsız çıkışlarından hemen herkes bezmiş durumdaydı; tuhaftır, yine de herkes onu bağışlıyordu. Ona başka türlü bakmak gerektiği gibi bir genel kanı oluşmuştu herkeste. Şunu da belirtmeliyim ki, Nikolay Vsevolodoviç'in düello etmesine çok bozulmuştu. Bu öylesine beklemediği bir şeydi ki anlatılanları dinlerken bile yüzü yemyeşil oldu. Belki de olayı ancak ertesi gün, herkesle birlikte duymuş olmayı onur kırıcı bulmuştu.

— Hiç hakkınız yoktu böyle bir dövüşe girmeye, –diye fısıldadı Stavrogin'e beş gün sonra kulüpte rastlaştıklarında.

Bu beş gün içinde hemen her gün Varvara Petrovna'ya uğramasına karşın Nikolay Vsevolodoviç'e hiç rastlamamış olması da ilginçti tabii.

Nikolay Vsevolodoviç onun neden söz ettiğini anlamamış gibi dalgın dalgın yüzüne baktı, sonra yürümeye devam etti: Büyük salondan kulübün büfesine gidiyordu.

— Şatov'a da uğramışsınız... Marya Timofeyevna'yı da açıklayacakmışsınız, –diye devam etti ardından koşup ona yetişerek. Hatta bir an dalgınlıkla onu omzundan tuttu.

Nikolay Vsevolodoviç'in omzundaki eli tutmasıyla silkip atması bir oldu, başını hızla ona çevirdi; kaşları müthiş bir öfkeyle çatılmıştı. Yüzünde donuk, tuhaf bir gülümsemeyle bakakaldı ona Pyotr Stepanoviç. Hepsi bir an sürdü bunların ve Nikolay Vsevolodoviç yürüyüp gitti.

II

Varvara Petrovna’dan çıkar çıkmaz doğruca ihtiyara koşturdu Pyotr Stepanoviç. Benim bilmediğim bir hakaretin acısını çıkarmak için bu kadar acele ediyordu. Geçen perşembe günkü son görüşmelerinde, Stepan Trofimoviç kendisinin başlattığı bir tartışmayı, Pyotr Stepanoviç’i elinde bastonuyla kovalayarak sonuçlandırmıştı. Stepan Trofimoviç o sırada bu olayı benden gizlemişti; ama bu kez Pyotr Stepanoviç her zamanki alaycı, saf ama tepeden gülümsemesi ve köşe bucağı tarayan sevimsiz, meraklı bakışlarıyla içeri girince bana kalmamı işaret etti. Böylece orada kalıp konuşmalarını dinledim ve gerçekte ilişkilerinin nasıl olduğunu öğrendim.

O kavgalı perşembe gününden bu yana zayıflayan, rengi solan Stepan Trofimoviç kanepeye uzanmıştı. Alabildiğine laubali bir biçimde kanepeye onun yanına oturan Pyotr Stepanoviç, bacaklarını altına alarak bağdaş kurdu, böylece de kanepenin büyükçe bir bölümünü saygısızca işgal etti. Stepan Trofimoviç sesini çıkarmadı, ağırbaşlılıkla biraz kenara çekildi. Sehpanın üzerinde açık bir kitap duruyordu: Çernişevski’nin “Ne Yapmalı?” adlı romanıydı bu. Heyhat! Dostumuzun bir tuhaflığından söz etmek zorundayım burada: Artık çekildiği inzivadan çıkmak ve son bir savaş vermek düşüncesi, iyice kışkırtılmış hayal dünyasında gitgide baskın bir düşünce halini almıştı. Tahminimce bu romanı *incelemesinin* tek amacı, “mangalda kül bırakmayanlar”la gireceği çarpışmada, onların yöntemlerini ve ileri sürebilecekleri kanıtları yine onların “kutsal metin”lerinden öğrenmek, böylece hazırlandıktan sonra da bunların tümünü görkemli bir şekilde *onun gözünde* yerle bir etmek istiyordu. Ah, ne acılar çektirdi bu kitap ona! Bazen umutsuzlukla fırlatıp attı kitabı elinden ve yerinden fırlayıp dehşetli bir öfkeyle aşağı yukarı dolaştı durdu odada.

— Yazarın savunduğu ana düşüncenin doğru olduğunu ben de kabul ediyorum, –dedi bir gün nöbet geçirir gibi,– dehşet verici olan da zaten bu! Bu bizim düşüncemiz! Bu düşünceyi biz ektik, yetiştirdik, büyüttük! Bizden sonra yeni adına ne söyleyebilir ki bunlar! –Parmaklarıyla kitaba vurdu:– Aman Tanrım, her şey nasıl çarpıtılmış, nasıl eciş bücüş edilmiş, nasıl tanınmaz hale getirilmiş! Biz bu sonuçlara mı ulaşmaya çalışıyorduk? İlk düşüncenin ne olduğunu kim anlayabilir burada?

Uzanıp sehpadan aldığı kitabın kapağına bir göz atan Pyotr Stepanoviç:

— Aydınlanıyorsun ha? –dedi kıs kıs gülerek.– Biraz geç kalmadın mı? İstersen daha esaslılarını da getirebilirim sana.

Stepan Trofimoviç ağırbaşlılığını yine bozmadı; bir şey söylemedi. Ben koltuğun ucuna ilişmiştim.

Pyotr Stepanoviç hemen geliş nedenini açıkladı. Stepan Trofimoviç müthiş şaşırdı elbette; öfkeyle karışık bir korkuyla dinledi söylenenleri.

— Bu Yuliya Mihaylovna o istedi diye benim gidip okuma yapacağımı mı sanıyor?

— Aslında zerre kadar ihtiyaçları yok sana! Tersine sana yakınlık göstererek Varvara Petrovna'ya yağ çekmeye çalışıyor. Senin de anlayacağın üzere artık okuma önerisini geri çeviremezsin. Hem sanırım bunu sen de çok istersin, –diye ekledi yine kıs kıs gülerek.– Siz yaşlılar yok musunuz, nasıl da meraklısınızdır kendinizi göstermeye! Yalnız bana bak, sakın milleti sıkma... İspanya tarihi miydi neydi yazdığın? Üç gün önce falan bana ver de bir okuyayım, yoksa uyutursun herkesi!

Böylesine kaba, açıktan açığa iğneleyici, aşağılayıcı sözlerin birbiri ardınca ve hızla sıralanıvermesinin ardında onunla daha incelikli bir dille konuşulamayacağını, onun yalnızca böyle bir dilden anladığını göstermek gibi bir amaç vardı kuşkusuz. Stepan Trofimoviç aşağılamaları fark etmemiş gibi hep o ağırbaşlı tutumunu sürdürüyordu. Yine de anlatılan şeyler sanki gitgide daha çok etkilemeye başlamıştı onu.

— Hem de kendisi... *kendisi* istedi öyle mi, bunu bana iletmenizi... *sizden?* –dedi yüzü bembeyaz.

— Aslında onun istediği seninle görüşmek için bir gün belirlemekti... bunlar hep senin salya sümük duygusallıklarının kalıntıları... Yirmi yıl cilveleşmişsin kadınla ve birbirinden gülünç birtakım yöntemler benimsetmişsin. Ama buraya kadarmış: "Artık gözlerim açıldı," diyor, başka bir şey demiyor! Aranızdaki dostluğu kendisinin yüzüne karşı aynen şu sözlerle yorumladım: Karşılıklı olarak birbirinize bulaşık sularınızı boca etmişsiniz! Ya birader, bana öyle çok şey anlattı ki... onca zaman amma uşaklık etmişsin sen ona! Doğrusu senin adına yüzüm kızardı!

— Ben mi uşaklık etmişim? –diye sordu Stepan Trofimoviç kendini tutamayıp.

— Daha da kötüsünü etmişsin! Bir yanaşmaymışsın; gönüllü uşak senin anlayacağın! Çalışma dedin mi hiç canımız çekmez, ama para dedin mi iştahımız yerinde! Bütün bunları artık o da görmeye başlamış: Hakkında anlattıkları yenilir yutulur şeyler değil! Ona yazdığın mektupları okuyunca gülmekten altıma kaçıracaktım be birader! Acınası, iğrenç şeyler! Meğer ahlaken iler tutar yerin kalmamış senin! Zaten sadakada her zaman böyle küçültücü bir yan vardır; en açık örneği de sensin bunun!

— Sana benim mektuplarımı mı gösterdi?

— Hem de hepsini! Ama tabii o kadar mektubu nasıl okuyayım? Az kâğıt düşmanı değilmişsin sen de: Belki iki binden fazla mektup vardı! Biliyor musun ihtiyar, bir ara sana gerçekten varacak gibi olmuş sanki, ama sen ahmakça kaçırmışsın fırsatı! Ben tabii senin açından söylüyorum bunu: Az kalsın “başkasının günahı”nı örtmek için evlendirilmekten de, para için soytarılık yapıp milleti eğlendirmekten de çok daha iyi olurdu böylesi.

— Para için mi? O... o, para için mi diyor? –diye inledi Stepan Trofimoviç.

— Ya ne sandın? Dur hele, seni yine de savundum ben. Ne olsa bu senin kendini haklı çıkarabileceğin biricik yol. Herkes gibi senin de paraya ihtiyacın olduğunun o da farkında; bu noktada haklısın. Birlikteliğinizin karşılıklı çıkar ilişkisine dayandığını iki kere ikinin dört ettiği gibi gösterdim kendisine: O sermaye sahibi, sen onun duygusal soytarısı. Onu inek gibi sağmana karşın para için bir şey dediği yok. Sana yirmi yıl boyunca inanmasına kızıyor o; soyluluğunla onu kandırmana, bu kadar uzun bir süre onu yalan söylemek zorunda bırakmana... Kendisinin yalan söylediğini asla kabul etmeyecek, tabii bu yüzden de senin payına iki kat paylanmak düşecek! Yalnız benim burada anlayamadığım, nasıl olup da bir gün bütün bunların hesabını vermek zorunda kalacağını düşünememiş olman. Şu akıl denen şeyden herhalde sende de birazcık vardır! Dün seni düşkünler yurduna yerleştirmesini salık verdim kendisine; için rahat olsun, eli yüzü düzgün bir yerde kalacaksın, onur kırıcı koşullar içinde olmayacaksın; sanırım dediğimi yapacak. Üç hafta önceki mektubunu hatırlıyor musun, hani ben X’teyken yazdığını?

— Sakın ona gösterdiğini söyleme mektubu! –diye haykırdı Stepan Trofimoviç dehşet içinde.

— Nasıl göstermem: Ilk işim bu oldu! Yok senin yeteneğini kıskanıyor ve seni bilmem nasıl sömürüyormuş falan filan... hani, şu “başkasının günahları”ndan da söz ettiğin mektup. Fakat sen de amma gurur budalasıymışsın be birader! Gülmekten yerlere yattım okurken! Aslında mektupların korkunç sıkıcı! Berbat bir üslubun var! Çoğu kez hiç okumadım bile mektuplarını, hatta bir tanesinin zarfını bile açmadım, öylece duruyor... yarın sana geri yollarım. Ama bu sonuncusu yok mu, bir harikaydı! Yerlere yıkıldım gülmekten!

— Canavar... canavar! –diye inledi Stepan Trofimoviç.

— Lanet olsun! Seninle de hiç konuşulmuyor! Bana bak, yine geçen perşembe gününe çevirmeyeceksin değil mi her şeyi?

Stepan Trofimoviç gözdağı verircesine doğruldu yerinden:

— Hangi cesaretle böyle bir dille konuşabiliyorsun sen benimle?

— Böyle bir dil mi? Konuştuğum şu basit ve apaçık dilden mi söz ediyorsun?

— Söyle bana canavar, sen benim oğlum musun değil misin?

— Bunun yanıtını sen benden daha iyi bilirsin. Gerçi her babanın gözü bu konuda biraz körleşme eğilimindedir ya, neyse...

— Sus, sus! –diye haykırdı Stepan Trofimoviç tepeden tırnağa sarsılarak.

— Gördüğün gibi senin tek bildiğin şey bağırıp küfretmek... ve tıpkı geçen perşembe olduğu gibi, bastonunla insanın üzerine yürümek... oysa o gün bütün yaptığım bir belge aramaktı. Merakımdan bütün gece bavulunu karıştırdım durdum. İçin rahat olsun, işe yarar hiçbir şey ele geçiremedim. Yalnızca annemin o Polonyalıya yazdığı bir pusula. Ama kendisinin karakterini düşündüğümüzde...

— Tek bir şey daha söylersen tokadı yersin!

— Adama bak! –dedi Pyotr Stepanoviç birden bana dönerek.– Geçen perşembeden beri hep böyle! İyi ki bugün siz buradasınız! Elinizi vicdanınıza koyup söyleyin: Annem hakkında böyle konuşuyorum diye bana içerliyor; ama beni buna zorlayan kim? Kendisi değil mi? Petersburg’da daha bir lise öğrencisiyken, geceleyin beni iki kez uykumdan uyandıran ve boynuma sarılıp kocakarı gibi ağlayan kendisi değil mi? Gece vakti gözyaşları arasında bana anlattıkları nelerdi dersiniz? Annem hakkındaki bu masum hikâyeler! Bunları ilk ondan duydum ben!

— Ah, ben o zaman bunları en yüce anlamlarında anmıştım! Beni anlamamışsın... hiçbir şeyi... hiçbir şeyi anlamamışsın!

— Yine de kabul et ki bunları senin ağzından duymak, benden duymaktan çok daha iğrenç! Gerçi benim için hiç fark etmez! Ben seni düşünerek böyle konuşuyorum. Benden yana için rahat olsun: Annemi hiç suçlamıyorum... ister sen ol, ister Polonyalı olsun... benim için hiç fark etmez! Berlin'de böyle ahmakça bir şeyler olmasının suçlusu ben değilim ki. Hem zaten sizin aranızda akıllıca ne olabilirdi ki? Bütün bunların sonunda gülünç olan kim, siz değil misiniz? Hem benim senin mi yoksa bir başkasının mı oğlu olduğum zerre kadar umurunda mı? Biliyor musunuz, –yeniden bana dönmüştü,– ömründe benim için tek bir ruble harcamadı, on altı yaşıma gelene dek beni hiç tanımadı, burada beni acımasızca soydu, şimdi de kalkmış ömrü boyunca benim için kalbinin nasıl sızladığından dem vuruyor, önümde bir aktör gibi kırıtıyor. İnsaf yahu, Varvara Petrovna mıyım ben?

Kalkıp şapkasına uzandı.

— Şu andan itibaren seni lanetliyorum! –dedi Stepan Trofimoviç elini ona doğru uzatarak, yüzü ölü gibi sapsarıydı.

— İnsanın ahmaklaşmasında sınır yok anlaşılan! –dedi Pyotr Stepanoviç şaşırarak.– Hoşça kal ihtiyar, bir daha kapını çalmayacağım. Okuyacağın zımbırtıyı çabuk hazırla... becerebilirsen eğer gerçeklerden kopuk, saçma sapan bir şey olmasın... en önemlisi de kısa olsun! Hoşça kal!

III

Dolaylı başka etkenler de söz konusuydu burada kuşkusuz. Pyotr Stepanoviç'in gerçekten de babasıyla ilgili birtakım niyetleri vardı. Bence ihtiyarı iyice çileden çıkarıp son ve umutsuz bir atılışta bulunmaya zorlayarak bilinen skandallardan birinin kahramanı yapmak gibi bir çaba içindeydi. İleriye yönelik dolaylı birtakım amaçları için gerekliydi bu ona, ama bunlardan daha sonra söz edeceğim. O sıralar böyle –tabii hepsi birbirinden fantastik– sayısız hesabı vardı. Bu bağlamda Stepan Trofimoviç dışında bir kişiye daha eziyet ediyordu. Gerçi sonradan pek çok başka

kişiye daha eziyet ettiği ortaya çıktı; ama bu ikinci kurbanıyla ilgili özel birtakım hesapları vardı. Bu kurban Bay von Lembke'ydi.

Andrey Antonoviç von Lembke, son genel yıllığa göre Rusya'da sayıları birkaç yüz bin dolayında olan ve tam bir disiplinle birbirlerine kenetlenerek son derece örgütlü bir yapı oluşturduklarını belki kendileri bile bilmeyen, (doğuştan) ayrıcalıklı ve gözde soydan[27] geliyordu. Bu örgütlü yapı önceden tasarlanmış bir şey olmadığı gibi, öylesine uyduruluvermiş bir şey de değildi. Bütün soy oturup konuşarak, tartışarak değil, soyun bütün üyelerinin her zaman, her yerde, her koşulda birbirine destek olması şeklinde bir tür ahlaki zorunlulukla kendiliğinden bir araya gelmişti. Andrey Antonoviç yüksek çevrelere yakın ailelerle zengin aile çocuklarının doldurduğu yüksek Rus okullarından birinde eğitim görme onuruna sahip oldu. Bu okulu bitiren öğrenciler hemen devlet dairelerinde oldukça önemli görevlere atanırlardı. Andrey Antonoviç'in biri mühendis-yarbay, biri de fırıncı iki dayısı vardı; ama yine de bu ayrıcalıklı okula girebilmiş ve orada pek çok soydaşıyla karşılaşmıştı. Okulun neşeli tiplerinden biriydi; derslerde pek başarılı değilse de herkes onu severdi. Üst sınıflardaki çocukların çoğu, en çok da Rus çocukları, karmaşık birtakım güncel sorunlara kafa yorar, okul biter bitmez bütün bu sorunları şıp diye çözüvereceklermiş gibi bir edayla bitmez tükenmez tartışmalar yürütürlerken Andrey Antonoviç her haliyle tipik bir öğrenci, saf bir okulluydu: Belki biraz edepsizce ama son derece basit, saf birtakım buluşlarla herkesi güldürürdü; hayattaki tek amacı da buydu sanki. Örneğin öğretmen kendine bir soru soracak oldu mu, pek gürültülü ve tuhaf bir biçimde sümkürür, böylelikle de hem öğretmeni, hem arkadaşlarını güldürürdü; bir bakarsınız yatakhanede alkışlar arasında açık saçık birtakım taklitler yapardı; bazen da burnuyla, –evet, yalnızca burnuyla– hem de parmak ısırtan bir ustalıkla Fra Diavolo'nun[28] uvertürünü çalardı. Son derece düzensizdi, ama bilerek ve isteyerek böyleydi: Nedense bunun zekice bir şey olduğuna inanmıştı. Son sınıfa geldiğinde Rusça birtakım manzumeler yazmaya başladı. Kendi soyunun dilini, Rusya'daki bütün öteki soydaşları gibi doğru dürüst konuşamazdı. Şiire duyduğu bu eğilim, yoksul düşmüş bir Rus generalinin, okulda herkesin geleceğin büyük ozanı olarak gördüğü karamsar ve nedense boynu bükük oğluyla yakınlaşmasını

sağladı; koruyucu denebilecek bir tavır içinde oldu bu çocuğa karşı. Üç yıl sonra okul bitip de edebiyat uğruna memurluktan ayrılan, o nedenle de yırtık çizmeleriyle etrafa gösteriş yapmak zorunda kalan ve kış başlarında incecik bir paltoyla dişleri takırdayıp duran karamsar, boynu bükük arkadaş, bir gün Aniçkov Köprüsü’nün orada eski protégé,[29] Lembka ile karşılaştı (okulda herkes ona Lembka derdi) ve onu ilk gördüğünde tanıyamayarak şaşkın şaşkın baktı: Karşısında iki dirhem bir çekirdek giyinmiş, çizmeleri ışıl ışıl, eldivenleri yepyeni, geniş kesimli harika paltosu, koltuk altında tuttuğu evrak çantası ve aşırı özenilmiş, gözalıcı, kızıl favorileriyle Lembka duruyordu. Lembke arkadaşına hoş, gönül alıcı şeyler söyleyerek evinin adresini verdi ve bir akşam uğramasını rica etti. Bu arada onun “Lembka” değil, adıyla sanıyla von Lembke olduğu ortaya çıktı. Arkadaşı da galiba yalnızca duyduğu kinden dolayı onun evine gitti. Pek de öyle gözalıcı olmayan ama yine de kırmızı halı serili merdivenlerde özel üniformalı bir kapıcı tarafından karşılandı ve kimi aradığı soruldu. İpi çektiğinde üst katın çıngırağı çalmış, ziyaretçi de büyük bir zenginlik görmeyi ummuştu, ama “Lembka”sını evin hemen girişinde, yan tarafta, büyükçe bir yeşil perdeyle ikiye bölünmüş küçük, loş, eski yüzlü bir odada buldu; koyu yeşil koltuklar yumuşak ama eskiydi; dar ve yüksek pencerelerde de koyu yeşil perdeler asılıydı. Von Lembke onu koruması altına alan uzak akrabalarından bir generalin yanında oturuyordu. Konuğunu aydınlık bir yüzle karşıladı; ciddi, zarif, nazikti. Edebiyattan da söz ettiler ama yasak savma türünden. Beyaz kravatlı bir uşak açık bir çay ve yanında küçük, yuvarlak bisküviler getirdi. Konuk, öfkesinden madensuyu istedi; epey bir gecikmeyle geldi madensuyu, o arada Lembke de uşağı bir kez daha çağırıp emir verirken utanmış gibiydi. Yine de konuğuna bir şeyler yemek isteyip istemediğini de sordu; konuğun bir şey istememesine ve sonunda kalkıp gitmesine sevinmiş gibiydi. Önünde sonunda kariyer yolunda henüz ilk adımlarını atıyordu Lembke ve soydaşı önemli bir generalin evine sığınmış durumdaydı.

Üstelik o sıralar generalin beşinci kızı için iç geçiriyordu Lembke ve galiba aşkına karşılık da görüyordu. Yine de zamanı geldiğinde Amaliya’yı yaşlı generalin eski bir arkadaşına, yaşlı bir Alman fabrikatöre verdiler. Andrey Antonoviç fazla dövünmedi, oturup kâğıttan bir tiyatro yaptı. Perde açılıyor, oyuncular sahneye çıkıp ellerini kollarını oynatıyorlardı; seyirciler

localarında oturuyor, orkestrada bir aygıt aracılığıyla kemanların üzerinde yaylar gidip gelirken orkestra şefi sopasını sallıyor, parterde subaylar ve genç kavalyeler el çırpıyordu. Her şey kâğıttan yapılmıştı; her şeyi von Lembke kendisi düşünmüş, kendisi yapmıştı; aşağı yukarı altı ayını almıştı tiyatro. General tiyatro şerefine yalnızca soydaşların katıldığı bir davet verdi; tiyatro ortaya çıkarıldı, yeni evli Amaliya ve fabrikatörüyle birlikte generalin kızları, pek çok başka soydaş hanım ve genç kızlar Alman dikkatiyle tiyatroyu inceleyip övdüler; sonra dans edildi. Lembke'nin keyfine diyecek yoktu; derdini hemen unutup avunmuştu.

Yıllar yılları kovaladı, kariyeri iyice yoluna girdi Lembke'nin. Hep önemli görevlerde ve hep kendi soydaşlarının yönetimi altında çalıştı; sonunda yaşına göre çok önemli bir makamın sahibi oldu. Ne zamandır evlenmek istiyor, inceden inceye kendine bir kız bakıp duruyordu. Amirlerinden habersiz bir derginin yazı kuruluna bir öyküsünü göndermiş ama öyküsü basılmamıştı. Buna karşılık yine kâğıttan koca bir tren, istasyon ve demiryolu yaptı ve yine olağanüstü başarılı oldu: Ellerinde bavulları, bohçaları, çocukları, köpekleriyle yolcular trene biniyor; kondüktörler, görevliler istasyonda gidip gelirken çanlar çalınıp işaretler veriliyor ve tren hafifçe kımıldayıp hareket ediyordu. Bu incelikli iş için tam bir yılı gitti von Lembke'nin. Ama öyle ya da böyle evlenmesi de gerekiyordu. Oldukça geniş, daha çok Alman dünyasından oluşan bir çevresi vardı; ama Ruslar arasında da dolaşırdı, kuşkusuz amirleri olarak. Otuz sekiz yaşına geldiğinde bir de mirasa kondu. Ölen fırıncı dayısı ona on üç bin ruble bıraktı. İş artık bir mevki bulmaya kalıyordu. Memuriyet hayatında istese pek çok şey yapabilecek olanaklara sahip olmuştu Bay von Lembke, ama o alçakgönüllü bir insandı. İstese devlete ait keresteler üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabileceği bir görevin ya da buna benzer, tadından yenmez başka görevlerin yaşam boyu sefasını sürebilirdi. Ama işte bu noktada beklenen Minna ya da Ernestina yerine Yuliya Mihaylovna çıkıverdi karşısına. Kariyerinde müthiş bir sıçrama demekti bu. Alçakgönüllü, düzenli von Lembke, kendisinin de ihtiraslı bir insan olabileceğini hissetti.

Yuliya Mihaylovna'nın eski hesaba göre iki yüz canlık toprağı vardı, üstelik büyük bir nüfuzu vardı. Beri yandan von Lembke gayet yakışıklı bir

adamdı, onunsa yaşı kırkı aşkındı. İlgiye değer bir nokta olarak şunu da belirtelim: Von Lembke yavaş yavaş Yuliya Mihaylovna'ya âşık oldu ve kendini gitgide daha çok damat gibi hissetmeye başladı. Nikâhlarının kıyılacağı günün sabahı ona bir şiir yolladı. Her şey, hatta şiir bile Yuliya Mihaylovna'nın pek hoşuna gitti: Kolay değil, kırk yaş bu! Von Lembke kısa süre içinde önemli bir unvan ve nişanla onurlandırılarak bizim ile atandı.

Bizim buraya gelmeden önce Yuliya Mihaylovna üzerinde özenle çalışıp kocasını hazırladı. Ona göre kocası çok da yeteneksiz değildi. Bir kez salonlarda pek açık vermiyor, kendini göstermesini biliyordu; sonra, derin düşüncelere dalmış gibi dinlemek de, derin düşüncelere dalmış gibi susmak da elinden geliyordu; çok iyi birkaç duruş geliştirmişti kendine; hatta konuşma bile yapabildiği gibi, sözlerinde bazen bölük pörçük de olsa düşünceye benzer bir şeylerin uç verdiği görülebiliyordu; üzerinde son moda liberalliğin bütün olmazsa olmazlarının ışıldadığını da unutmayalım. Yine de Yuliya Mihaylovna'yı kaygılandıran birkaç yanı vardı: Pek ferasetli değildi von Lembke ve bitmez tükenmez kariyer arayışlarından kendini yorgun hissedip huzur arayışına girmişti. Yuliya Mihaylovna kendindeki makam düşkünlüğünü ona da aşılamaya çabalarken, o tuttu birden kâğıttan bir Lüteryan kilisesi yapmaya girişti. Papaz kürsüde vaaz veriyor, inananlar huşu içinde el bağlayıp vaazı dinliyor, kadının biri mendilinin ucuyla gözyaşını silerken bir ihtiyar sümkürüyordu; son olarak da dünyanın parası harcanarak İsviçre'den özel olarak getirtilen küçük org çalmaya başlıyordu. Yuliya Mihaylovna daha gördüğü anda neredeyse bir tür korkuya kapılıp odasındaki kilitli sandığa kaldırdı kiliseyi. Buna karşın kimselere göstermeden roman yazabileceğini söyledi kocasına. O günden sonra da kendinden başka kimseye güvenmedi. Buradaki terslik, işin içinde tam bir hafiflik ve ölçüsüzlük olmasıydı. Yazgı onu biraz fazla oyalamış, yaşlı bir kıza döndürmüştü. Hırslı ve biraz da asabi bir insan olarak zihninde düşünceler birbirini kovalıyordu. Ama asıl isteği ili yönetmek ve çevresinin hayranlarca kuşatılmasıydı. Seçimini bu şekilde yapmıştı. Von Lembke başlangıçta biraz korktuysa da, bir süre sonra memurlara özgü sezgisiyle valiliğin korkulacak bir makam olmadığını anladı. Hatta ilk iki üç ay harika

geçti. Ama Pyotr Stepanoviç'in ortaya çıkmasıyla birlikte tuhaf şeyler olmaya başladı.

Genç Verhovenskiy, ilk andan başlayarak Andrey Antonoviç'e karşı tam bir saygısızlık içinde oldu ve onun üzerinde tuhaf birtakım haklar elde etti. Kocasının önemi, saygınlığı konusunda her zaman titizlenen Yuliya Mihaylovna nedense bu saygısızlığı görmedi, görmek istemedi, en azından önemsemedi. Genç adam bir anda gözdesi olup çıkmıştı; onlarda yiyip içiyor, hatta neredeyse onlarda uyuyordu. Von Lembke başkalarının yanında ona “delikanlı” diye seslenmek, koruyucu bir edayla omzuna pat pat vurmak gibi bir savunma geliştirdiyse de bunun pek işe yaradığı söylenemezdi: Pyotr Stepanoviç gözlerinin içine baka baka onunla alay ediyor, hatta ciddi ciddi bir şeyler söylemekteyken yanlarına biri geldi mi beklenmedik şeyler söylemeye başlıyordu. Bir akşam evine dönen von Lembke, delikanlıyı çalışma odasındaki kanepede yatar buldu; oysa onu davet falan etmemişti. Beriki geçerken uğradığını, evde kimseyi bulamayınca da “fırsat bilip mis gibi bir uyku çektiğini” söyledi. Von Lembke haliyle içerledi ve bir kez daha karısına yakındı; onun dertlenmesine gülen Yuliya Mihaylovna, besbelli vali olarak ağırlığını delikanlıya hissettiremediğini, ama “çocuğun” en azından kendisiyle hiç yüz göz olmadığını, “toplum kuralları dışına çıkan kimi davranışları olmakla birlikte saf, temiz bir insan” olduğunu söyledi. Von Lembke surat astıysa da bu kez Yuliya Mihaylovna barıştırdı onları. Pyotr Stepanoviç özür dilemediği gibi, başka bir zaman yapılmış olsa yeni bir hakaret sayılabilecek kaba bir şakayla geçiştirdi işi; bu kaba şaka bu kez pişmanlık yerine geçti. İşin kötüsü Andrey Antonoviç daha baştan ona bir roman yazdığını söylemek gafletinde bulunmuştu. Pyotr Stepanoviç'i sanata, edebiyata düşkün, ateşli bir genç gibi gördüğü, nicedir de kendine bir dinleyici düşleyip durduğu için tanışmalarının daha ilk günlerinde ona romanından iki bölüm okudu. Beriki sıkıldığını gizlemeden, esneye esneye dinledi, övücü tek kelime etmedi ama ayrılırken evde canım sıkıldıkça okurum, bakarsınız bir fikir edinebilirim, diyerek müsveddeleri istedi; Andrey Antonoviç de verdi. Hemen her gün onlara uğramasına karşın, aldıklarını bir daha geri getirmediği gibi sorulduğunda da yanıt yerine sırıtmakla yetindi. Sonunda daha o akşam sokakta yitirdiğini söyledi

müsveddeleri. Olup bitenleri öğrendiğinde dehşetli kızdı kocasına Yuliya Mihaylovna:

— Yaptığın kâğıttan kiliseden de söz ettin mi yoksa ona? –diye sordu telaş, hatta korku içinde.

Von Lembke derin düşüncelere gömüldü; oysa düşünmek onun için zararlıydı ve doktorlar yasaklamışlardı düşünmesini. Ayrıca ilin işleri de pek yolunda gitmiyordu, bundan az sonra söz edeceğiz. Ama ötekisi özel bir durumdu: Yalnızca amir olarak onuruna dokunmakla kalmıyor, kalbi de kırılıyordu. Aile içi anlaşmazlıklar, karıkoca arası çatışmalar evlenirken aklının ucundan geçmeyen şeylerdi Andrey Antonoviç'in. Minna ya da Ernestina hayalleri kurarken düşüncesi böyleydi. Aile içi gerginlikleri kaldırabilecek güçte görmüyordu kendisini. Sonunda Yuliya Mihaylovna gelip açık açık konuştu onunla:

— Boş yere kızıyorsun, –dedi.– Her şey bir yana, ondan üç kat daha akıllı olduğunu ve toplumsal hiyerarşide onunla karşılaştırılamayacak denli yukarıda olduğunu düşün yeter. Bu çocukta eski serbest düşüncelilik günlerinin pek çok kalıntısı var henüz; bana sorarsan yaptıkları yalnızca yaramazlık. Birden değil, yavaş yavaş yapılmalı her ne yapılacaksa. Gençlerimizin üzerine titremeliyiz; ben sevecen bir tutumla uçurumun kıyısında tutmaya çalışıyorum onları.

— Ama ağzından çıkanları bir duysan! –diye itiraz etti von Lembke.– O herkesin önünde halkı alıklaştırmak ve böylece ayaklanmasını önlemek için onu votka içmeye hükümetin kışkırttığını söyleyecek, ben de bunu hoşgörüyle mi karşılayacağım? Herkesin önünde bu tür sözleri dinlerken ne duruma düştüğümü gözünün önüne getirebiliyor musun?

Pyotr Stepanoviç'le geçen günkü konuşmasını düşünerek söylemişti von Lembke bunları. Heveslisi olduğundan değil de, belki bir yararı olur düşüncesiyle biriktirip özenle koruduğu, 1859 yılından bu yana Rusya'da ve yurtdışında yayınlanmış her tür bildiriden oluşan gizli koleksiyonunu, kendi liberalizmiyle onu silahsız bırakmak gibi masum bir amaçla Pyotr Stepanoviç'e gösterme gafletinde bulunmuştu. Onun amacını sezen Pyotr Stepanoviç, o bildirilerden her birinin tek bir satırında bile, "sizin vilayet kalemi de dahil" bütün kalem odalarında yazılıp çizilen onca şeyden çok daha derin anlamlar bulunur, demişti.

Bu sözlere içerleyen von Lembke:

— Ama bu... bu bizim için henüz çok erken, –dedi bildiriyi göstererek neredeyse yalvarır gibi.

— Hayır hiç de erken değil; siz korktuğunuza göre erken değil.

— İyi ama kiliseleri yıkalım diye çağrıda bulunuluyor burada.

— Ne var bunda? Akıllı bir insan olduğunuza göre hiç kuşkusuz Tanrı'ya inanmıyorsunuz; ama halkın böyle alık, sersem kalması için dinin elinizde çok yararlı bir araç olduğunu çok iyi biliyorsunuz. Gerçekten mi yanasınız, yalandan mı?

— Tamam kabul, ben de aynı düşüncedeyim, tümüyle aynı düşüncedeyim ama bu bizim için henüz erken... –dedi von Lembke yüzünü buruşturarak.

— Kiliselerin yıkılmasını ve sopalarla silahlanmış olarak Petersburg üzerine yürünmesini kabul ediyor, yalnızca bunun için zamanının henüz erken olduğunu mu söylüyorsunuz? O zaman siz bu hükümette nasıl memurluk yapabiliyorsunuz?

Böylesine kaba bir biçimde yakalandığı için ne yapacağını iyice şaşıran Lembke:

— Öyle değil, öyle değil. –dedi gitgide artan bir heyecanla; kendini aşağılanmış hissediyor bu da onu iyice öfkelendiriyordu.– Siz henüz pek gençsiniz ama daha önemlisi bizim amaçlarımızı bilmiyorsunuz, bu yüzden de her şeyi birbirine karıştırıyorsunuz. Şimdi aziz Pyotr Stepanoviç, siz bizi hükümetin memurları diye adlandırıyorsunuz değil mi? Pekâlâ. Yani bağımsız memurlarız biz değil mi? Pekâlâ. Nasıl davranalım peki? Üzerimizde birtakım sorumluluklar var; demek ki biz de sizler gibi ortak davaya hizmet ediyoruz. Sizin sallayıp sarstığınız, biz olmasak dört bir yana dağılacak şeyi tutuyoruz yalnızca. Biz sizin düşmanınız değiliz; kesinlikle değiliz. Biz size ileri arkadaşlar diyoruz. İlerleyin diyoruz; hatta sallayıp sarsın diyoruz. Yani neyin değiştirilmesi gerekiyorsa, ne eskimişse onu sallayın, sarsın. Ama gerektiğinde biz sizi gereken sınırlar içinde tutarız ve böylece sizi, size karşı koruruz. Çünkü biz olmazsak sallaya sarsa Rusya'yı o güzel görünüşünden yoksun bırakırsınız. İşte bu noktada bizim görevimiz Rusya'nın o güzel görünüşü üzerine titremektir. Birbirimize gerekli olduğumuzu anlamanız gerek. Nasıl ki İngiltere'de Whig'lerle Tory'ler[30]

birbirleri için gereklilerse, bizler de öyleyiz. Biz Tory'yiz, siz Whig. Benim anladığım bu.

Andrey Antonoviç kendini iyice kaptırmıştı. Petersburg'dayken de severdi böyle akıllıca ve liberalce konuşmalar yapmayı. Üstelik burada kapı ardından gizlice dinleyen de yoktu. Pyotr Stepanoviç onda pek görülmeyen bir ciddiyetle susmuş dinliyordu. Bu durum hatibi büsbütün coşturdu.

— Biliyorsunuz, ben bu "ilin sahibiyim", –diye sürdürdü sözlerini, odada aşağı yukarı dolaşmaya başlamıştı.– Burada o kadar çok görevim var ki, bunların hiç birini yerine getiremiyorum; öte yandan, burada yapacak hiçbir iş olmadığı da söylenebilir. İşin sırrı her şeyin hükümete bağlı olmasında. Hükümet örneğin cumhuriyet ilan edermiş, varsın etsin; bunu ister siyasal açıdan, ister tutkuları yatıştırmak için yapsın; öte yandan ve buna koşut olarak, varsın valilerin de gücünü artırsın. O zaman biz valiler cumhuriyeti ham diye yutarız! Cumhuriyet ne, aklınıza ne gelirse yutarız! En azından ben kendimi buna hazır hissediyorum... Sözün özü, hükümet bir telgraf emriyle bana activité dévorante[31] ilan ediyorum desin, hayhay, ben ona da hazırım, hemen o dakika başlarım. Bunu burada yüzlerine karşı da söyledim, "Sayın baylar," dedim, "İlimizdeki bütün kurumların denge içinde gelişebilmesi için, valilerin yetkilerinin artırılması gerek." İster zemstvoyla ilgili olsun, ister yargıyla, tüm kurumların deyim yerindeyse iki nitelikli bir varlığı olmalı... Yani bunlar bir yandan var olmalılar (bunun zorunlu olduğunu kabul ediyorum), bir yandan da var olmamalılar. Her şey hükümetin bu konudaki görüşüne bağlı. Öyle bir gelişme olur ki kurumlar birden zorunlu oluverirler; hayhay, benim kurumlarım hemen o dakika ortaya çıkarlar; ama zorunluluk geçince kurumlarımı kimsecikler arayıp bulamaz. Benim activité dévorante denen şeyden anladığım işte bu! Ama bu iş, valinin yetkileri artırılmadan olmaz. Şurada ikimiz baş başa konuşuyoruz. Biliyor musunuz, Petersburg'da yetkililere, vali konağının kapısında kesinlikle bir nöbetçinin beklemesi gerektiğini bildirdim. Yanıt bekliyorum.

— Size iki nöbetçi gerek, –dedi Pyotr Stepanoviç.

Dolaşırken tam onun önünde durdu von Lembke:

— Neden iki?

— Size saygı duyulması için bir az gelir. Kesinlikle iki olmalı.

Andrey Antonoviç yüzünü buruşturdu.

— Yine kimbilir neyin peşindesiniz Pyotr Stepanoviç! Benim iyi yürekliliğimden yararlanıp hep böyle iğneleyici şeyler söylüyorsunuz ve bir bourru bienfaisant[32] rolü oynuyorsunuz.

— Öyle diyorsanız öyle olsun. Ama siz bizim yolumuzu açıyor, başarımızı hazırlıyorsunuz.

— Biz kim, hangi başarı? –diye sordu von Lembke gözlerini onun gözlerine dikerek; ama hiçbir yanıt alamadı.

Bu konuşmayı öğrenen Yuliya Mihaylovna'nın canı sıkıldı.

— Ama o senin gözden, –diye kendini savundu von Lembke,– amirliğimi konuşturup onu da aşağılayamazdım ya! Hele de baş başayken! Gereksiz bir iki şey söylemiş olabilirim... o da yüreğimin temizliğinden.

— Aşırı temizliğinden!.. Bildiri biriktirdiğini bilmiyordum, şunları bir de bana gösterir misin lütfen?

— Bir günlüğüne diyerek istedi onları benden.

— Romanınızdan sonra bunu da verdiniz ha? Yapılacak iş mi?

— Hemen şimdi birini yollayıp geri isteyeceğim.

— Vermez.

Çileden çıkan von Lembke:

— Nasıl vermezmiş! –dedi yerinden sıçrayarak.– Ne sanıyor kendini? Koskoca vali, ondan mı korkacağım!

— Oturun ve sakinleşin. Önce ilk sorunuzu yanıtlayayım: Onu bana kusursuz biri diye tavsiye ettiler. Yetenekli bir çocuktur ve zaman zaman son derece akıllı sözler eder. Karmazinov bana onun ilişkilerinin geniş, hele başkent gençliği üzerinde etkisinin büyük olduğunu söyledi. Onun aracılığıyla bu gençleri yanıma çekmek ve onurlarını kırmayacak yeni bir yol göstererek onları mahvolmaktan kurtarmak istiyorum. Bu oğlan bütün varlığıyla bana bağlı ve kesinlikle sözümden çıkmıyor.

— Eh, ama okşanırken bile kimbilir ne haltlar karıştırır onlar! –dedi von Lembke kararsızca kendini savunarak.–duyduğuma göre … Kazası'nda birtakım bildiriler dağıtılmış yine.

— Yazın çıkmıştı o söylenti. Gizli bildiri, sahte para, daha bilmem neler. Ancak bugüne dek ortaya çıkarılmış somut hiçbir şey yok. Siz kimden duydunuz bunu?

— Von Blum'dan.

— Ah, nasıl bıktım şu sizin von Blum'unuzdan anlatamam! Bir daha yanımda onun adını anmayın!

Yuliya Mihaylovna dehşetli kızdı, hatta bir dakika kadar hiç konuşmadı. Von Blum vilayet kaleminde memurdu ve Yuliya Mihaylovna ondan nefret ederdi. Ama bundan sonra söz edeceğiz.

— Lütfen Verhovenskiy konusunda için rahat olsun, –diye tamamladı sözlerini Yuliya Mihaylovna.– Gerçekten birtakım yaramazlıklarla ilişkisi olsaydı, seninle ya da bir başkasıyla şimdiki gibi konuşamazdı. Çok konuşanlar tehlikeli değildir; hatta bir şey olursa, bunu ondan ilk öğrenen ben olurum bile diyebilirim. Bana fanatizm ölçüsünde bağlı... evet, fanatiğim o benim.

Burada olayların akış sırasının biraz önüne geçmem ve bir şey söylemem gerekiyor: Yuliya Mihaylovna bu kadar kendini beğenmiş, bu kadar kibirli olmasaydı bu kötü yürekli insanlar kentimizde hiçbir şey beceremezdi. Burada sorumluluğun çoğu Yuliya Mihaylovna'nındır!

27 Alman kökenlilere karşı hafif bir çıkışma.

28 D.F. Auber'in komik operası.

29 Birinin koruyup kayırdığı kimse. (Fr.)

30 XVIII. ve XIX. yüzyıllarda İngiltere'deki liberal ve muhafazakâr hareketlere verilen adlar.

31 Durmak bilmeyen etkinlik. (Fr.)

32 İyiliksever edepsiz. (Fr.)

Beşinci Bölüm

Şenlikten Önce

I

Yuliya Mihaylovna'nın mürebbiyeler için tasarladığı şenlik birkaç kez ileri tarihlere ertelendi. Başta Pyotr Stepanoviç, sonra onun emir kulu –bir zamanlar Stepan Trofimoviç'i de ziyaret etmişliği olan– ve piyano çaldığının anlaşılmasıyla vali konağında birden yüzüne gülünmeye başlanan memur Lyamşin; sonra Yuliya Mihaylovna'nın yayınlamayı tasarladığı bağımsız gazetenin başına getirmeyi düşündüğü Liputin ile birkaç hanım ve genç kız Yuliya Mihaylovna'nın çevresinde pervane olmuşlardı. Hatta her ne kadar pervaneler arasında sayılamazsa da Karmazinov bile yüksek sesle ve kendinden hoşnut bir edayla, edebiyat kadrili başladığında hazırladığı hoş bir sürprizle herkese parmak ısırtacağını söylüyordu. Katılacak olanlar ve bağışçılar çok uzun bir liste oluşturuyordu; kentin tüm seçkinleri bu listede yer alıyordu. Ama parasal katkıda bulunmaları koşuluyla seçkin olmayanların, sıradan insanların da gelmesine karşı çıkılmamıştı. Yuliya Mihaylovna'ya göre değişik sınıf ve tabakalar zaman zaman birbirine karışıp kaynaşmalıydılar: "Yoksa seçkin olmayanları kim eğitecek, aydınlatacaktı?" Düzenleme komitesinin dar kadrolu bir ev toplantısında etkinliğin demokratik olmasına karar verilmişti. Öte yandan katılımcı listesinin kabarık oluşunun harcamalar üzerinde ayartıcı bir etkisi var gibiydi: Şöyle dudak uçuklatıcı bir şeyler yapmak istiyorlar, bu yüzden de

etkinlik için belirlenen günü erteleyip duruyorlardı. Akşamki balonun nerede verileceği hâlâ belirlenemememişti: Soylular kurulu başkanının karısının o gün için kapılarını açmaya razı olduğu kocaman evinde mi, yoksa Varvara Petrovna'nın Skvoreşniki'deki köşkünde mi? Skvoreşniki uzakçaydı ama komite üyelerinin çoğu "daha serbest oluruz" diyerek orayı istiyordu. Varvara Petrovna'da balonun kendi evinde verilmesi için can atıyordu. Onun gibi gururlu bir kadının, Yuliya Mihaylovna'ya yaltaklanırca davranmaya başlaması da anlaşılır gibi değildi. Herhalde kendisi Yuliya Mihaylovna karşısında ne kadar alttan alıyorsa, Yuliya Mihaylovna'nın da Nikolay Vsevolodoviç karşısında kendini handiyse alçaltması ve kimselere olmadığı kadar sevecen olması hoşuna gidiyordu. Yineliyorum: Pyotr Stepanoviç bir zamanlar ortaya attığı düşüncenin iyice yerleşip kökleşmesi için valinin evinde sürekli bir çaba halindeydi: Hep alçak sesle, hep fısıldayarak Nikolay Vsevolodoviç'in son derece gizemli bir dünyayla son derece gizemli ilişkileri olduğunu, buraya da herhalde bir tür görevle gönderildiğini işliyordu.

O sıralar bizim burada insanların kafa yapıları bir tuhaftı. Özellikle de toplumun kadınlar kesiminde bir uçarılık, havailik gözleniyordu, üstelik bu öyle yavaş yavaş da olmamıştı. Son derece teklifsiz, senlibenli birkaç düşünce rüzgârın önüne bırakılıvermişti sanki. Her zaman hoş olduğunu söyleyemeyeceğim neşeli, uçarı, hafif, havai bir hava esiyordu. Kafanın biraz karışık olması modaydı. Her şey sona erince Yuliya Mihaylovna ile onun yakın çevresini suçladılar; oysa her şeyin bir tek Yuliya Mihaylovna'nın başının altından çıkmış olması hiç inandırıcı değil. Tam tersine başlangıçta toplumu birleştirdiği, kenti birdenbire daha neşeli yaptığı için yeni vali eşini övmekte yarıştı herkes. Hatta birkaç skandal niteliğinde olay bile oldu, ki bunlarda Yuliya Mihaylovna'nın hiçbir suçu yoktu. O sıra herkes bunlara güldü, dalgasını geçti; ama olayları durduracak kimse çıkmadı. Olup bitenler üzerine kendine özgü düşünceleri olan önemlice bir kesim de bir kenara çekilmiş durumu sessizce izliyordu; bunlar o sıra henüz hiç homurdanmadıkları gibi hafiften gülümsüyorlardı bile.

O sıralar kendiliğinden geniş bir çevrenin oluştuğunu da anımsıyorum; doğrusunu söylemek gerekirse bu çevrenin merkezi Yuliya Mihaylovna'nın salonuydu. Vali eşinin etrafında kaynaşan bu mahrem çevrede, tabii gençler

arasında, zaman zaman edepsizce denilebilecek aşırı teklifsiz birtakım yaramazlıkların yapılmasına göz yumulurdu, hatta bu giderek bir tür kural haline gelmişti. Grup içinde birkaç çok sevimli hanım da vardı. Gençler akşam toplantılarında bir araya geliyor, kır gezintilerine çıkıyor, zaman zaman atlı ya da arabalı alaylar düzenleyip kentte dolaşıyorlardı. Serüven arıyor, bulamadıklarında da hayatlarında yalnızca neşeli bir anekdot olsun diye kendileri birtakım öyküler uyduruyorlardı. Kentimize Glupov[33] diye aşağılayıcı bir ad takmışlardı. Sarakacılar ya da alaycılar diyorlardı onlara; çünkü grubun küçümsemediği, hafife almadığı hemen hiçbir şey yoktu. Kentimizdeki teğmenlerden birinin pek genç, ama kocasının yapıp ettiklerinden biraz yıpranmış esmer karısı, akşam toplantılarından birinde düşüncesizlik edip kendine bir pelerin parası kazanabilme umuduyla kumar masasına oturdu; kazanamadığı gibi on beş ruble kaybetti. Kocasından korktuğu, kaybettiği parayı da ödeyecek durumda olmadığı için, eski gözü pekliği aklına gelip, belediye başkanının yaşının çok üzerinde şeyler yaşamış, inanılmaz derecede iğrenç, ahlaksız oğlundan usulca borç istedi. Oğlan parayı vermediği gibi, kahkahalar atarak olayı kadının kocasına anlatmaya koştu. Bir tek aylıkla yoksulluk sınırında yaşayan teğmen karısını alıp eve götürdü; bağışlaması için ayaklarına kapanıp yalvarmasına, ağlamasına, haykırmasına bakmadan doya doya öfkesini çıkardı. Bu üzücü olay bütün kentte kahkahalarla karşılandı; teğmenin karısı gerçi Yuliya Mihaylovna’nın çevresindeki topluluktan değildi, ama bu çevreden olan ve onunla bir zamanlar her nasılsa tanışan, biraz eksantrik ve gözü kara bir kadın, bir gün genç kadına uğradı ve alıp kendi evine götürdü onu. Bizim haylazların eline düştü tabii kadın; bir anda kendisini iltifatlara, armağanlara boğdular ve tam dört gün evine, kocasının yanına bırakmadılar onu. O gözü pek, eksantrik kadının yanında kalıp tüm çeteyle beraber kentin altını üstüne getirdi teğmenin genç karısı, dans etti, güldü, eğlendi. Bir olay çıkması için herkes onu kocasından davacı olmaya zorluyordu. Dediklerine göre hepsi ondan yana tanıklık edecek, onu destekleyecekti. Koca bu zorlu grupla mücadeleyi göze alamadığından susuyordu. Zavallı kadın sonunda nasıl bir belanın içine gömüldüğünü gördü ve bir akşam koruyucusu kadının evinden kaçarak, korkudan perişan bir halde teğmeninin yanına döndü. Karıkoca arasında nelerin geçtiği tam bilinmiyor;

ama teğmenin kiraladığı alçacık ahşap evin iki panjuru da iki hafta boyunca hiç açılmadı. Olup bitenleri öğrendiğinde Yuliya Mihaylovna haylazlara kızdı; teğmenin genç karısını kendi evine getirdiği gün onu Yuliya Mihaylovna'yla da tanıştırmış olmasına karşın gözü pek, eksantrik kadının davranışını hiç hoş karşılamadı. Yine de bütün olay çok çabuk unutuldu.

Bir başka olay da şuydu: Aynı zamanda iyi de bir aile babası olan küçük bir memurun herkesçe bilinen, güzel mi güzel, on yedi yaşındaki kızını komşu ilçeden gelen yine küçük bir memur istemişti. Ama evliliğin daha ilk gecesinde küçük memurun, onurunu iki paralık ettiğini gerekçe göstererek genç karısına hiç de nazik davranmadığı ortaya çıkmıştı. Çok sarhoş olduğu için o gece düğün evinde kalan, bu nedenle de olayın neredeyse birebir tanığı olan Lyamşin gün doğmadan dışarı fırlamış ve bütün kenti olup bitenlerden haberdar etmişti. Kaşla göz arasında on kişi dolayında bir grup oluştu; tümü de atlıydı gruptakilerin; Pyotr Stepanoviç ve ağaran saçlarına bakmadan aklı bir karış havada gençlerin bütün haylazlıklarına katılan Liputin gibi kimileri kiraladıkları Kazak atlarına binmişlerdi. Yeni evliler, ertesi sabah geleneklerimize göre kesinlikle yapmak zorunda oldukları ziyaretler için çift at koşulu arabalarıyla yolda göründüklerinde on kişilik atlı kalabalık bir anda çevrelerini sardı, gülerek, bağırarak bütün ziyaretlerinde onlara eşlik etti. Ziyaret edilen evlere girmediler gerçi, ama kapı önünde, atlarından inmeden beklediler; kendilerini tutup damada ve geline yönelik aşağılamalardan kaçındılarsa da yine de hoş karşılanamayacak bir skandaldı yaptıkları şey. Tüm kent bu olayı konuştu, herkes kahkahalarla güldü. Ama von Lembke'nin hiç hoşuna gitmedi olay ve Yuliya Mihaylovna'yla aralarında yine hararetli birtakım sahneler yaşandı. Yuliya Mihaylovna da çok kızdı bu yaramazlığa ve bir daha haylazların hiçbirini evine almamaya niyetlendiyse de ertesi gün hepsini bağışladı; Pyotr Stepanoviç'in öğütleri kadar Karmazinov'un "şaka"yı zekice bulmasının da payı vardı bunda:

— Yapılan şey buranın geleneklerine uygun, –diyordu Karmazinov,– en azından özgün ve cesurca... Nitekim baksanıza, herkes gülüyor bir siz kızıyorsunuz.

Ama hiçbir biçimde göz yumulur yanı olmayan haylazlıklar da yapıldı.

Aslında alt tabakadan olan ama saygıdeğer bir İncil satıcısı kadın gelmişti kentimize. Hemen herkes kadından söz etmeye başladı, çünkü o sıralar başkent gazetelerinde bu İncil satıcısı kadınlar üzerine ilginç yazılar yayınlanıyordu. Yine şu Lyamşin olacak düzenbaz, okulda öğretmenlik sırasının gelmesini bekleyen işsiz güçsüz bir papaz okulu öğrencisinin de yardımıyla İncil satıcısı kadının torbasına, kendisinden kitap alır gibi yaparak, yurtdışından getirtilmiş koca bir paket açık saçık fotoğraf bırakmıştı. Daha sonra anlaşıldığına göre fotoğraflar, adını burada veremeyeceğim, boynunda nişan da taşıyan ve kendi sözleriyle "sağlıkla gülmeyi ve hoş şakaları seven" son derece saygıdeğer bir ihtiyar tarafından sırf bu amaçla kullanılmaları için kendilerine karşılıksız olarak verilmişti. Zavallı kadın pazar yerinde kitaplarını satmak için çıkartırken birden tezgâha bu fotoğraflar döküldü. Gülüşler, homurtular duyuldu; kadının başına insanlar birikti, küfürler yağmaya başladı; polis yetişmese kadın herhalde bir güzel dayak yiyecekti. Kadını hemen içeri tıktılar ve bu iğrenç olayın gizli ayrıntılarını büyük bir öfkeyle öğrenen Mavrikiy Nikolayeviç'in çabalarıyla ancak akşama doğru serbest bıraktılar, ardından da kentten sürdüler. Yuliya Mihaylovna Lyamşin'i bu kez kesin olarak kovmaya niyetlendiyse de, bütün kumpanya bir olup Lyamşin'in piyanoda yepyeni ve çok güzel bir şey geliştirdiğini, hiç değilse bir kerecik bunu dinlemesini rica ettiler. "Fransa-Prusya Savaşı" gibi gülünç bir adı olan, gerçekten pek eğlenceli bir şeydi bu parça. "Marseillaise"in o müthiş notalarıyla başlıyordu ezgi:

Qu'un sang impur abreuve nos sillons![34]

Gösterişli bir meydan okuyuş ve gelecek zaferlerin sarhoşluğu duyumsanıyordu ezgide. Ama marş ezgisinde yapılan ustaca varyasyonlara her nasılsa bir yerlerden, usulca "Mein lieber Augustin"in[35] iğrenç ezgileri karışıyordu. Bu anda tam bir esrimeyle büyüklüğünün doruğunda olan Marseillaise önce farkına bile varmıyordu bu seslerin; ama "Augustin" giderek güçleniyor, küstahlaşıyor ve... birden Augustin'in ritmi, temposu Marseillaise'inkiyle aynı oluveriyor! Marseillaise sanki kızmaya başlıyor, çünkü sonunda araya giren Augustin'in farkına varıyor; yapışkan, sinir bozucu bir sineği kovar gibi kovmak istiyor onu, ama "Mein lieber Augustin" sıkıca yerleşmiş görünüyor yerine: Neşesi yerinde, kendine

güveni tam; keyifli, küstah. Ve Marseillaise birden alıklaşıyor, dehşetli şaşkın görünüyor: Kızdığını, öfkelendiğini gizleyemiyor; bu notalar artık Marseillaise'in öfke inlemeleridir, ellerini gökyüzüne kaldırılarak dökülen gözyaşları ve içilen antlardır:

Pas un pouce de notre terrain, pas une pierre de nos forteresses![36]

Ama Marseillaise artık "Mein lieber Augustin"le aynı tempodadır: Saçma bir şekilde "Augustin"e dönüşüp onun karşısında gerilemekte, boyun eğmekte ve sönmektedir. Arada bir canlı bir atılışla "qu'un sang impur..." duyulur gibi oluyorsa da, hemen sonra iğrenç valsın ezgileri onu bastırıyor. Sonunda Marseillaise bütün bütüne sönüyor: Bu artık Bismarck'ın göğsüne kapanmış ağlayan ve ona her şeyi... her şeyi teslim eden Jules Favre'dır. Derken "Augustin" iyice kuduruyor: Kısık, hırıltıyı andıran sesler duyuluyor, hesapsız içilmiş bira, gözü dönmüş bir övüngenlik, talep edilen milyarlar, nefis purolar, şampanyalar ve rehineler duyumsanıyor; "Augustine" katlanılmaz bir böğürtü halini alıyor ve... Fransa-Prusya Savaşı sona eriyor. Bizimkiler alkışlıyor, Yuliya Mihaylovna Lyamşin'e bakıp gülümsüyor: "Ah, nasıl kıyarım ben buna?" Barış sağlanmıştır.

Lyamşin denen alçakta küçük bir deha olduğu gerçekti. Stepan Trofimoviç bir gün bana, göz kamaştırıcı dehaların da korkunç birer alçak olabileceklerini, bunlardan birinin ötekine engel olmadığını söylemişti. Sonraları Lyamşin'in bu parçayı buralardan geçen, eskiden tanıdığı, ünlenememiş ama yetenekli ve alçakgönüllü bir gençten çaldığı söylentisi çıktı, ama şimdi bunu bir yana bırakalım. Stepan Trofimoviç'in düzenlediği akşamlarda birkaç yıl boyunca dönüp duran, istek üzerine de Yahudi, günah çıkaran sağır kadın ya da bir bebeğin doğumu betimlemeleri yapan bu alçak bu kez de Yuliya Mihaylovna'nın toplantılarında "Kırklı yıllar liberali" adıyla Stepan Trofimoviç'i acımasızca hicvediyordu. Gülmekten yerlere yatıyordu herkes. Ve Lyamşin böyle böyle onsuz olunamaz, kovulması olanaksız biri oldu çıktı. Ama öte yandan Yuliya Mihaylovna üzerinde tuhaf denecek kadar güçlü bir etkiye sahip olan Pyotr Stepanoviç'in çevresinde pervane olmaya, hatta ona köle gibi yaltaklanmaya da hiç ara vermedi.

Aslında üzerinde durmaya değmez biri olduğu için bu alçaktan hiç söz etmemem gerekirdi; ancak anlattığım öykü içinde, söylentilere göre bunun

da katıldığı, son derece üzücü sonuçları olan bir olay var burada değinmek zorunda olduğum.

Bir sabah, son derece çirkin, kutsallığa saldırı niteliğinde ve herkesi dehşetli öfkelendiren bir haber yayıldı bütün kente. Çok eski bir yerleşim yeri olan kentimizin büyük pazar alanının hemen girişinde, kentin en eski anıtlarından Meryem Ana kilisesi vardı. Avlu kapısının hemen yanında, duvar üzerindeki bir pencerede, üzeri bir tel kafesle korunmuş kocaman bir Meryem Ana ikonası dururdu eskiden beri. Bir gece bu ikona dolabı soyuldu: Cam çerçeve kırılmış, tel kafes parçalanmış, Meryem Ananın tacıyla metal kaplaması üzerindeki –değerleri hakkında hiçbir fikrimin olmadığı– birkaç inci ve taş süsleme çalınmıştı. Ama daha da önemlisi, soygunla yetinilmemiş, çok çirkin, anlamsız, kutsallığa saldırı niteliğinde, densizce bir şey de yapılmıştı: Söylenenlere göre, dolabın kırık camından içeri bırakılan canlı bir fare bulunmuştu sabahleyin. Olayın üzerinden geçen dört ay sonra, hırsızlığı kaçak kürek mahkûmu Fedka'nın yaptığı kesinleşmiş durumda; ama nedense Lyamşin de karıştığı söyleniyordu bu işe. Olay sırasında kimse Lyamşin'in adını anmaz ve kimse ondan kuşkulanmazken, bugün fareyi dolaba bırakanın o olduğu söyleniyordu. Anımsayabildiğim kadarıyla yöneticilerimizin tümü bir şaşkınlık yaşamıştı. Halk sabah erkenden olay yerinde toplanmaya başlamıştı. Çok fazla değil belki ama yüz dolayında insan sürekli oradaydı. Kimi daha yeni geliyor, kimi bir süre durduktan sonra gidiyordu. Dolaba yaklaşanlar haç çıkarıyor, ikonayı öpüyordu; derken bir keşiş ve kilisenin bağış tası çıktı, gelenler bağışta bulunmaya başladılar; ancak öğleden sonra üçe doğru yöneticiler halka kalabalık yapmamalarını, haç çıkarıp ikonayı öpen ve bağışını yapanın yürüyüp gitmesini emretmeyi akıl ettiler. Bu tatsız olay en fazla von Lembke'yi etkiledi. Bana anlatıldığına göre Yuliya Mihaylovna o uğursuz sabahtan başlayarak, iki ay önce hastalığı nedeniyle İsviçre'ye gidene dek kocasında hiç geçmeyen bir tür tasa, tuhaf bir bezginlik hali fark etmiş; ilimizde kısa süren yöneticiliğinden sonra şu anda hâlâ dinlenmekte olduğu İsviçre'de de bu hali aynen devam ediyormuş von Lembke'nin.

Anımsıyorum: Olay günü saat birde büyük alandaydım; asık yüzlü, gururlu, suskun bir kalabalık vardı alanda. Bir tüccar geldi arabasıyla, şişman, sarı yüzlü, yağlı bir adam; arabasından indi, yere kadar eğildi, sonra

yaklaşıp ikonayı öptü, bağış tasına bir ruble attı, oflaya puflaya arabasına binip gitti. Bizim yaramazlardan ikisinin eşlik ettiği iki hanım geldi sonra arabayla. Delikanlılar (ki biri delikanlılık çağını çoktan geride bırakmıştı) arabadan inince halkı saygısızca itekleyerek ikonaya doğru kendilerine yol açtılar. İkisi de şapkalarını çıkarmamış, biri sıkma gözlüğünü burnuna indirmişti. Halk hafiften homurdandı; fazla sert değillerdi gerçi ama hoşnutsuzluk sesleriydi bunlar. Sıkma gözlüğünü burnuna indiren içi tıkabasa para dolu cüzdanını çıkarıp çanağa bir bakır mangır fırlattı; sonra ikisi birden gülerek ve bağıra bağıra konuşarak arabaya döndüler. Tam bu anda Mavrikiy Nikolayeviç'in eşliğinde atıyla Lizaveta Nikolayevna geldi; atından indi, dizginleri atı üzerinde beklemesini emrettiği kavalyesine uzattı, tam bakır mangır bağış tasına fırlatıldığı anda ikonaya yaklaştı. Yüzünü öfkeden allar bastı bir anda. Şapkasını, eldivenlerini çıkardı, ikonanın önünde kendini çamurlu kaldırıma bıraktı ve huşu içinde üç kez yüzünü yere sürerce eğildi; sonra cüzdanını çıkardı, ama birkaç gümüş on kapiklikten başka para yoktu cüzdanında; bunun üzerine bir anda pırlanta küpelerini çıkarıp tasa bıraktı; heyecandan tir tir titreyerek:

— Olur mu? –dedi keşişe.– Olur değil mi? Metal kaplamasını süslemek için?

— Niye olmasın? –dedi tası tutan keşiş.– Her bağış kutsaldır.

Halktan çıt çıkmıyordu; ne övgü, ne yergi sözü... Lizaveta Nikolayevna çamurlu giysisiyle atına atladığı gibi dörtnala uzaklaştı.

II

Bu anlattığımdan iki gün sonra ona büyük bir kalabalık arasında rastladım: Çevresinde çok sayıda atlının bulunduğu üç arabayla gezintiye çıkmış büyük bir gruptular. El edip yanına çağırdı, arabayı durdurdu, aralarına katılmam için ısrar etti. Arabada bana da bir yer bulundu; gülerek, birbirinden şık giysiler içindeki yol arkadaşı hanımları tanıştırdı benimle ve çok ilginç bir geziye çıktıklarını söyledi. Durmadan kahkahalar atıyor ve aşırı mutlu görünüyordu. Son zamanlarda dur durak bilmez bir neşe

içindeydi. Çıktıkları gezi gerçekten de biraz sıradışıydı: Irmağın karşı kıyısında, tüccar Sevostyanov'un evinin bahçesindeki bir ek yapıda oturan, yalnız bizde değil çevre illerde, hatta başkentte bile tanınan ve on yıldır burada bolluk, huzur, saygı, özen halesiyle kuşatılmış olarak yaşayan kutlu bir kişinin, gaipten haber veren meczup, kâhin Semyon Yakovleviç'in ziyaretine gidiyorlardı. Herkes ziyaret ederdi onu, daha çok da dışarıdan gelirlerdi. Gelecekten haber veren sözlerini dinleyip önünde yerlere kadar eğilir, sonra da bağışlarını bırakıp dönerlerdi. Kimi zaman önemli bir tutarı bulan bağışlar Semyon Yakovleviç tarafından hemen oracıkta dağıtılmazsa kiliselere, çoğu zaman da bizim Meryem Ana manastırına yollanırdı; manastırdan bir keşiş sırf bu yüzden Semyon Yakovleviç'in yanında nöbet tutardı. Herkes, ziyaretin çok eğlenceli geçeceği beklentisi içindeydi. Kalabalık gruptan bir tek kişi bile Semyon Yakovleviç'i şimdiye dek görmüş değildi. Bir tek Lyamşin onu daha önce ziyaret ettiğini ve onun da kendisini süpürgeyle kovalattığını, hatta arkasından kendi elleriyle iki haşlanmış patates fırlattığını söylüyordu. Atlılar arasında Pyotr Stepanoviç'le Nikolay Vsevolodoviç'i ayırt ettim; Pyotr Stepanoviç yine kiralık bir Kazak atına binmişti ve at üzerinde duruşu son derece iğretiydi; Nikolay Vsevolodoviç'e gelince, böyle eğlentili gezilere katılmayı reddetmediği zamanlarda incelikli, ölçülü, asık yüzlü olmayan bir tavır sergiler, ama hep yaptığı gibi çok seyrek ve az konuşurdu. Tam köprüye inmişler ve kent otelinin hizasına gelinmişti ki gruptan biri, az önce otel odalarından birinde bir yolcunun kendini tabancayla öldürdüğünü, şimdi polisin beklendiğini haber verdi. Hemen gidip kendini öldüren adamı görme düşüncesi ortaya atıldı ve düşünce hemen desteklendi: Hanımlar hiç kendini öldürmüş birini görmemişlerdi. Çok iyi anımsıyorum, hanımlardan biri aynen şöyle dedi: "Her şey öylesine sıkıcı ki, eğlence ayırt edecek durumumuz yok; yeter ki ilginç bir şey olsun." Ancak birkaç kişi kapı önünde kaldı, öbürleri hep birden otelin pis koridoruna daldı, bunlar arasında hayretle Lizaveta Nikolayevna'nın da olduğunu gördüm. İntihar edenin oda kapısı açıktı ve elbette bizi içeri bırakmamayı kimsenin gözü yemedi. Daha bir çocuktu intihar eden; on dokuz yaşında var, yoktu; gür, sarı saçlı çok hoş bir delikanlıydı; çok düzgün, oval bir yüzü, tertemiz, güzel bir alnı vardı. Artık katılaşmış olsa gerekti, bembeyaz yüzü mermeri

andırıyordu. Masanın üzerindeki pusulaya el yazısıyla ölümünden kimsenin sorumlu olmadığını, 400 rubleyi “yediği” için kendini öldürdüğünü yazmıştı. Aynen böyle, “yedim” diye yazmıştı; dört satırında üç dilbilgisi yanlışı vardı. Kente birtakım işleri için gelen ve komşu odada kaldığı anlaşılan şişman bir çiftlik sahibi ah, vah ediyordu delikanlının başında. Adamın anlattığına göre oğlanın dul annesi, teyzesi ve kız kardeşleri, kentte yaşayan bir akraba kadının yardımıyla kocaya varacak ablasının çeyizi için birtakım alışverişler yapması, sonra da bunları köye götürmesi için yollamışlardı onu buraya. On yıllar içinde bin bir çileyle biriktirilen dört yüz rubleyi ona emanet ederlerken de korkularından ahlayıp, oflamışlar, oğlanın üzerinde haçlar çıkarmış, kutsamış, dualar, nasihatler etmişlerdi. O güne dek hiçbir yanlışı görülmemiş, alçakgönüllü, güvenilir biriymiş oğlan. Üç gün önce kente gelince, akraba kadına uğramadan otele inmiş ve doğruca kulübün yolunu tutmuş arka odalardan birinde kumar oynanıyordur umuduyla. Ama o akşam hiç oyun oynanmıyormuş. Gece yarısı otel odasına dönüp şampanya, Havana purosu ve yedi çeşit yemek ısmarlamış. Ama şampanyadan başı dönüp, purodan da midesi bulanınca yemeklerin hiçbirine dokunamamış bile; o kafayla kendini yatağa atmış. Sabahleyin bir elma gibi canlı, diri, taptaze uyanıp doğruca ırmağın öte yakasında, yerini dün öğrendiği Çingene mahallesine gitmiş. Gidiş o gidiş, iki gün otele dönmemiş. Sonunda, dün akşama doğru, saat beş gibi sarhoş bir halde gelmiş, gelir gelmez de yatmış ve saat ona kadar uyumuş. Uyanınca köfte, bir şişe Château d’Yquem şarabı, üzüm, kâğıt, mürekkep ve hesabı istemiş. Kimse bir olağanüstülük hissetmemiş; sakin, sessiz, sevecenmiş. Canına gece yarısına doğru kıymış olmalıydı, ama şaşılacak şey, kimse silah sesi duymamıştı. Ancak bugün öğlen bir gibi onu merak edip kapısını çalmışlar, açılmayınca da kırıp girmişlerdi. Château d’Yquem şişesiyle üzüm tabağı yarılanmıştı; üç namlulu küçük bir revolverle tam kalbine ateş etmişti. Ortada pek az kan vardı, tabanca halının üstüne düşmüş, delikanlı da koltuğun köşesine yarı yatar durumda yığılmıştı. Ölüm çok ani olmuş gibiydi; yüzünde hiç acı ifadesi yoktu; bir de canlı olsa sakin, neredeyse mutlu bir yüzdü bu. Bizimkilerin hepsi durmuş, doymaz bir merakla çocuğa bakıyorlardı. Bir yakınının uğradığı talihsizlikte insanı içten içe sevindiren bir yan vardır. Kim olursa olsun, bu genellikle hep böyledir. Hanımlar

sessizce izliyor, erkeklerse zekâ inceliği ve yüreklilik sergiliyorlardı. Birisi, “Bundan iyisi can sağlığı, çocuk en akıllıca yolu seçmiş,” dedi; bir başkası, “Aferin ona, bir günlük beylik, beyliktir,” dedi; bir üçüncüsü, “Ne oluyor bize böyle, önüne gelen ipi boynuna geçiriyor ya da tetiğe asılıyor... boşluktaymış ya da ayakları altından yer kayıyormuş gibi sanki,” dedi. Ne saçmalıyorsun der gibi ters ters baktılar bunları söyleyene. O arada soytarı rolünü kendisi için bir onur sayan Lyamşin tabaktan bir salkım üzüm aşırdı; bir başkası gülerek onu taklit etti; üçüncü biri ise şaraba uzanacak olduysa da içeri giren polis müdürü kendisine engel oldu, hatta “odanın boşaltılmasını” bile istedi. Herkes göreceğini doya doya gördüğü için tartışmasız dışarı çıktılar. Yalnız Lyamşin polis müdürüne bir nedenden dolayı ileri geri sözler ederek diklenmekten geri durmadı. Neşeli hava, gülmeler, canlı konuşmalar yolun kalanında daha bir canlanmış olarak sürdü.

Öğleyin saat tam birde vardılar Semyon Yakovleviç’in evine; bu oldukça büyük tüccar evinin avlu kapısı da ardına kadar açık olduğu için, bahçedeki ek yapıya girişte bir engelle karşılaşmadılar. Semyon Yakovleviç’in yemek yediği, ama ziyaretçilerini kabule devam ettiği söylendi kendilerine. Bütün grup olduğu gibi girdi kabul odasına. Üç pencereli, oldukça geniş bir odaydı burası ve tam ortasından insanın yarı beline kadar gelen tahta bir çitle ikiye ayrılmıştı. Sıradan ziyaretçiler çitin bu tarafında kalırken, meczubun işaret ettiği mutlu kişiler ortadaki çitin kapısından içeri alınıyorlardı; meczup isterse onlara oturmaları için eski deri sandalyelerde ya da koltukta yer gösteriyordu. Kendisi her zaman, kumaşı iyice eprimiş, eski bir Voltaire koltuğunda otururdu. İriyarı denebilecek biriydi; sarı, şiş bir yüzü vardı; elli beş yaşında gösteriyordu; seyrek, sarı saçları dökülmüş, başı neredeyse dazlaklaşmıştı; sakalsızdı, sağ yanağı şiş, ağzı da hafif çarpık gibiydi; sol burun deliğine yakın bir noktada kocaman bir siğil vardı; gözleri küçük, yüzü sakin, ciddi, hafif uykulu gibiydi. Almanlarınkine benzer siyah bir redingot vardı üzerinde ama yeleksizdi, kravat da takmamıştı. Redingotunun altından kalınca bir kumaştan beyaz bir gömlek görünüyordu; ayaklarında sanki bir rahatsızlık vardı, terlik giyiyordu. Bir zamanlar memurluk yaptığını, rütbesinin de olduğunu söylüyorlardı. Balık çorbasını yeni bitirmiş, ikinci ve son yemeği olan haşlanmış patatesini

yemeye başlamıştı. Hiçbir zaman bu ikisinden başka bir şey yemiyor, çaydan başka bir şey içmiyordu. Tiryakisiydi çayın, çok içiyordu. Tüccarın tuttuğu üç kişi hizmetini görüyordu; hizmetkârlardan biri fraklıydı, öbürü esnaftan biri gibiydi, üçüncüsü ise bir zangocu andırıyordu. Bir de on altı yaşlarında, ateş gibi bir oğlan vardı. Bu görevlilerin dışında elinde bağış çanağıyla ak saçlı, şişman, saygıdeğer bir keşiş görülüyordu. Masalardan birinde büyükçe bir semaver fokurduyor, bir tepsi içinde de iki düzine kadar bardak duruyordu. Bunun karşısındaki bir başka masanın üzerindeyse getirilen armağanlar görülüyordu: Birkaç funt[37] kelle şeker, iki funt kadar çay, bir çift işlemeli terlik, bir fular, elbiselik çuha, bir top keten, vb. Parasal bağışların hemen tümü keşişin elindeki çanağa bırakılıyordu. İçerisi kalabalıktı: On-on iki dolayında ziyaretçi vardı; bunlardan ikisi, ak saçlı, dindar, “halktan” bir ihtiyarla dışarıdan gelmiş, zayıf, küçümen, gözlerini saygıyla önüne eğmiş bir keşiş, parmaklığın ötesinde Semyon Yakovleviç’in hemen yakınındaydılar. Diğer ziyaretçiler parmaklığın öbür yanındaydı ve hemen hepsi halktan kişilerdi. Yalnız, komşu ilçeden gelmiş Rus usulü giyimli, şişman, sakalı göğsüne varan ve zenginliği nedeniyle halk arasında “yüzbinlik” diye bilinen bir tüccarla; yaşlıca, dinine bağlı olduğu anlaşılan bir soylu kadın ve bir çiftlik sahibi bunlar arasında dikkat çekiyordu. Kimse konuşmaya cesaret edemiyor, herkes sessizce talih kuşunun kendine konmasını bekliyordu. Ziyaretçilerden dördü yere diz çökmüş oturuyordu; ama bunlar arasında en dikkat çekeni kırk beş yaşında gösteren, şişman çiftlik sahibiydi; en görünür yere, parmaklığın hemen dibine diz çökmüştü ve perestişe varan bir saygıyla Semyon Yakovleviç’in o kutlu bakışını ya da sözünü bekliyordu; ama bir saattir orada öylece durmasına karşın beriki onu bir türlü görmüyordu.

Bizim hanımlar kıkırdaşarak parmaklığın hemen önünde biriktiler. Diz çökmüş oturan ya da ayakta duran bütün öbür ziyaretçileri itip kakarak herkesin önüne geçtiler; bir tek en öndeki yerini yitirmemek için her iki eliyle birden parmaklığa sımsıkı tutunan çiftlik sahibini yerinden kımıldatamamışlardı. Tek camlı gözlükler, sıkma gözlükler, hatta küçük dürbünler çıkarıldı (Lyamşin’di dürbünle bakan), doymak bilmez bir merak ve taşkın bir sevinçle dolu bakışlar Semyon Yakovleviç’e yöneldi. Semyon

Yakovleviç küçücük gözlerini kaldırıp alabildiğine sakin, tembelce şöyle bir baktı yeni gelenlere.

— Güzel bakışlar, güzel bakışlar! –diye lütfetti kısık, kalın sesiyle.

Bizimkiler gülüştü: “Güzel bakışlar mı?” Bu da ne demekti böyle? Ama Semyon Yakovleviç yeniden sessizliğe gömüldü, haşlanmış patatesinin kalanını yedi. Sonunda peçeteyle elini ağzını sildi; çay verdiler.

Çayını genellikle yalnız içmezdi. Ziyaretçilere de çay verilirdi ama herkese değil; bu mutluluktan yararlanacaklarını yine o gösterirdi. Ama en umulmadık kişileri işaret ederek hep şaşırtırdı bu konuda. Kimi zaman zenginleri, yüksek devlet memurlarını es geçer, yoksul bir köylüyü ya da ahı gitmiş vahı kalmış bir kocakarıyı gösterirdi; bazen de tersine yoksulları atlar, her yanı yağ bağlamış zengin bir tüccarı gösterirdi. Bardaklara doldurulan çaylar da çeşit çeşitti: Bazı çaylara şeker atılır, bazılarına tabağın kenarına bırakılırdı, bazılarına da hiç şeker konmazdı. Bu kez çay verilerek mutlu edilenler, dışarıdan gelen keşişle dindar ihtiyar olmuşlardı; ilkine içine şeker atılarak, ikincisine ise şekersiz verilmişti. Manastırdan gelen ve elinde bağış çanağı tutan şişman keşiş ise her gün çay içtiği halde bu kez nedense atlanmış, çay verilmemişti ona.

Benim bulunduğum arabada yolculuk yapan ve az önce otelde “Eğlence ayırt edecek durumumuz yok, yeter ki ilginç bir şey olsun,” diyen şık hanım gözlerini kısıp gülümseyerek:

— Semyon Yakovleviç, bana bir şeyler söylesenize, –dedi çınlayan bir sesle,– ne zamandır sizinle tanışmak istemişimdir!

Semyon Yakovleviç bakmadı bile ona. Diz çökmüş oturan çiftlik sahibi yüksek sesle ve derinden bir göğüs geçirdi: Sanki bir körükle hava basılmıştı.

— Şekerli! –dedi birden Semyon Yakovleviç “yüzbinlik” tüccarı göstererek.

Adam hemen ilerleyip çiftlik sahibinin yanına geçti.

— Bir şeker daha! –dedi Semyon Yakovleviç adamları bardağa çayı doldurunca.

Bardağa bir şeker daha attılar.

— Bir daha, bir daha atın! –dedi Semyon Yakovleviç

Üçüncü şekeri, sonra dördüncüyü attılar. Tüccar bir şey söylemeden eline tutuşturulan şerbeti içmeye başladı.

— Tanrım! –sesleri yükseldi kalabalıktan, herkes haç çıkardı. Çiftlik sahibi yine sesli, derin derin göğüs geçirdi.

— Babamız Semyon Yakovleviç! –diye beklenmedik, acı bir çığlık yükseldi birden; bizimkilerin duvara sıkıştırdıkları dini bütün hanımdı bu. –Bir saattir, lütfunu bekliyorum şurada cancağızım! Yargın neyse deyiver, esirgeme hikmetini yoksuldan!

— Sor! –diye buyurdu Semyon Yakovleviç zangoca kadını göstererek.

Zangoç parmaklığa yaklaştı.

— Semyon Yakovleviç'in geçen seferki buyruklarını yerine getirdiniz mi? –diye sordu kadına.

— Ah babacığım, Semyon Yakovleviç, imkân mı var buna, öyleleriyle olacak iş mi bu? –diye inledi dul kadın.– İnsan değil, yamyam karşımdakiler! Mahkemeye vermişler beni, yüksek mahkemede görüşürüz diye tehdit ediyorlar! Öz analarına yapıyorlar bunu!

— Ona verin!.. –diye buyurdu Semyon Yakovleviç kelle şekeri göstererek.

Delikanlı fırladı, kelle şekeri kaptığı gibi dul kadına götürdü.

— Ah babamız, çok lütufkârsın! Ne yapayım ben bu kadar şekeri! –diye yine inledi dul.

— Daha, daha! –dedi Semyon Yakovleviç ödüllendirmeyi sürdürerek.

Bir kelle daha götürdüler kadına. "Daha, daha," diye buyurdu meczup; üçüncüyü, sonra dördüncü parçayı götürüp verdiler. Dul kadının dört yanına kelle şekerleri yığdılar. Manastırdan gelen keşiş göğüs geçirdi; her şey eskisi gibi olsaydı bütün bunlar bugün manastırın kazancı olacak şeylerdi.

— İyi de ne yapayım ben bu kadar şekeri? –diye sızlandı dul zor duyulur bir sesle. –Bir başıma midemi kaldırır benim bu kadar şeker! Yoksa bir kehanet, bir işaret mi bu babamız?

— Elbette kehanet, –diye homurdandı kalabalıktan biri.

Semyon Yakovleviç yatışmamış gibiydi:

— Daha!.. Bir funt daha verin ona!

Masa üzerinde bütün bir kelle kalmıştı, ama Semyon Yakovleviç bir funt verilmesini buyurduğu için dula götürüp bir funt şeker daha verdiler.

— Tanrım, Tanrım! –diye iç geçiriyordu kalabalık.

Dört yanı manastıra götüreceği çaylarla dolu şişman keşiş, onur kırıcı bir duruma düşmesinin verdiği öfkeyle olayı yorumlama işini üstüne alarak yavaş ama kendinden hoşnut bir sesle:

— Önce bu iyilikle, bu lütfun tadıyla kalbinizi yola getirin, sonra öz çocuklarınızdan yakının, –dedi.– Et tırnaktan ayrılmaz, bu işaretin yorumu işte budur!

— Ne diyorsunuz siz peder, –diye patladı dul birden,– şu Verşinniler'in evi yandığında boynuma kement bağlayıp beni yangının içine sürüdüler. Sandığıma ölü kedi koydular... yapmayacakları pislik yok bunların...

Semyon Yakovleviç birden:

— Kovun, kovun! –dedi elini sallayarak.

Zangoçla oğlan fırladılar, zangoç dul kadını kolundan tuttu; bir anda sakinleşen dul kendisine bağışlanan şeker kellelerini gözüyle tartarak kapıya doğru yürüdü; şekerleri toparlayan oğlan da arkalarından çıktı.

— Biri geri alınsın! –diye buyurdu Semyon Yakovleviç yanında kalan esnaf kılıklı hizmetkârına.

Adam hemen gidenlerin arkasından koştu. Az sonra üç hizmetli demin dul kadına armağan edilen şekerlerden bir kelleyle birlikte geri döndü. Dul yine de üç kelle şeker götürmüştü.

— Semyon Yakovleviç! –diye bir ses duyuldu arkadan, kapının oralardan,– düşümde bir kuş gördüm, bir karga... sudan çıkıp ateşe uçtu. Neye işarettir bu?

— Havaların çok soğuyacağına, –dedi Semyon Yakovleviç.

— Semyon Yakovleviç, –dedi yine bizim gruptaki hanım,– bana hâlâ bir şey söylemediniz; ne zamandır ilgimi çekiyorsunuz...

Semyon Yakovleviç onu dinlemedi bile, diz çökmüş duran çiftlik sahibini göstererek:

— Sor! –dedi.

Sorması ona buyrulduğu için manastırdan gelen keşiş çiftlik sahibine yaklaştı:

— Ne günah işlediniz? Bir şey yerine getirmeniz emredilmiş miydi?

— Dövüşmemem, ellerime hâkim olmam emredilmişti, –dedi adam kısık sesle.

— Yerine getirdiniz mi emri?
— Yapamadım, kendi gücüm beni yeniyor.
— Kov, kov! Süpürgeyle kov! –dedi Semyon Yakovleviç her iki elini birden sallayarak.
Çiftlik sahibi cezanın infazını beklemeden yerinden fırladığı gibi kendini dışarı attı.
— Biri buraya altın ruble bırakmış, –dedi keşiş yerden yarım altın ruble kaldırarak.
— Buna ver! –dedi Semyon Yakovleviç parmağıyla "yüzbinlik" tüccarı göstererek.
"Yüzbinlik" parayı geri çevirmeye cesaret edemeden aldı.
Keşiş dayanamadı:
— Para parayı çeker, –diye söylendi.
— Şuna şekerli çay! –dedi Semyon Yakovleviç parmağıyla Mavrikiy Nikolayeviç'i göstererek.
Bir hizmetli çayı doldurdu ama yanlışlıkla sıkma gözlüklü, şık delikanlıya götürdü.
— Uzuna, uzuna! –diye düzeltti Semyon Yakovleviç!
Mavrikiy Nikolayeviç bardağı aldı, askerce bir yarım selam verdi ve çayı içmeye başladı. Bizimkiler, nedense hep birden gülmeye başladılar, hem de nasıl bir gülme!
Birden Liza'nın sesi duyuldu:
— Mavrikiy Nikolayeviç, demin şurada diz çökmüş duran bey gitti; onun yerine gidip hadi siz diz çökün!
Mavrikiy Nikolayeviç anlamayan gözlerle baktı ona.
— Rica ediyorum, böylece beni çok sevindirmiş olacaksınız. –Birden inatçı, ısrarcı oldu sesi, heyecanla ve çabuk çabuk konuşmaya başladı:– Kesinlikle orada durmanızı istiyorum! Orada nasıl duracağınızı görmek istiyorum. Orada diz çökmezseniz bir daha bana gelmeyin. Kesinlikle istiyorum bunu, kesinlikle!
Bununla ne demek istemişti, bilmiyorum ama inanılmaz bir inatla, amansızca istiyordu bunu; nöbet geçiriyordu sanki. İleride de göreceğimiz gibi Mavrikiy Nikolayeviç onun son zamanlarda sıklaşan ve ani öfke parlamalarıyla ortaya çıkan bu türden kaprislerinin, ona kin duymasından

değil (çünkü Liza onu sever, sayardı ve Mavrikiy Nikolayeviç de bunu bilirdi), kendine hâkim olamadığı bazı anlarda kapıldığı bilinçsizce bir nefretten kaynaklandığını düşünüyordu.

Hiçbir şey söylemeden çay fincanını hemen arkasında duran yaşlı kadına uzattı, parmaklığın kapısını açıp davet edilmemiş olmasına karşın Semyon Yakovleviç'in özel bölümüne girdi, tam orta yerde herkes için seyirlik olacak bir biçimde diz çöktü. Liza'nın bunca insanın gözü önünde yaptığı bu kaba, onu maskaraya çeviren zıpçıktılık, temiz, ince ruhunda derin bir sarsıntı yaratmıştı sanırım. Böylesine ısrarla onun bu denli alçalışına neden olduğu için Liza'nın utanacağını düşünmüş de olabilirdi. Böylesine naif, böylesine riskli bir yöntemle bir kadını yola getirmeyi herhalde ondan başka kimse göze alamazdı. Yüzünde o her zamanki azametle diz çökmüş, öylece duruyordu: Upuzun, biçimsiz, bir hayli de gülünç. Ama gülmüyordu bizimkiler; bu beklenmedik hareket onları da şaşırtmıştı. Herkes Liza'ya bakıyordu.

— Kandil yağı, kandil yağı! –diye mırıldandı Semyon Yakovleviç.

Yüzü bembeyaz kesilen Liza haykırarak ileri atıldı, parmaklıktan geçti. İnanılmaz hızlı, isterik bir sahneydi: Mavrikiy Nikolayeviç'i dirseklerinden tutmuş, var gücüyle yerden kaldırmaya çalışıyordu.

— Kalkın, kalkın! –diye bağırıyordu çılgın gibi.– Hemen kalkın, hemen! Ne cesaretle diz çökersiniz!

Mavrikiy Nikolayeviç kalktı. Liza iki eliyle birden onun kollarını dirseklerinin hemen üzerinden sımsıkı tutmuş, gözünü gözlerine dikmişti. Bakışlarında korku vardı.

— Güzel bakışlar, güzel bakışlar! –dedi yeniden Semyon Yakovleviç.

Liza sonunda Mavrikiy Nikolayeviç'i parmaklığın öbür tarafına götürebildi; kalabalıkta bir hareketlenme oldu. Bizim arabada yolculuk eden hanım, herhalde havayı değiştirmek için hep çınlayan sesiyle gülüp kırıtarak sorusunu yineledi:

— Yani şimdi benim için hiç kehanette bulunmayacak mısınız Semyon Yakovleviç? Oysa ne kadar güvenmiştim size?

Birden ona dönen Semyon Yakovleviç ağza alınmayacak bir küfür savurdu:

— Senin... ben seni... senin!..

Çileden çıkmış gibi korkunç bir açıklıkla, tane tane söylenmişti bu çok ağır söz.

Bizim grubun hanımları çığlık çığlığa dışarı kaçıştı, erkeklerse kahkahayı bastılar. Meczup Semyon Yakovleviç'i ziyaretimiz de böylece sona erdi.

Ancak söylenildiğine göre, bu ziyaret sırasında son derece gizemli bir olay daha olmuş burada ve itiraf ederim ki, benim de bu olaya bu kadar ayrıntılı olarak yer vermemin nedeni bu.

Dediklerine göre herkes hep birlikte kapıya hücum ettiğinde, Liza da Mavrikiy Nikolayeviç eşliğinde kapıdan çıkmak üzereyken o sıkışıklıkta birden Nikolay Vsevolodoviç'le burun buruna gelmişti. O pazar sabahından ve bayılma olayından sonra birçok kez karşılaşmış olmalarına karşın ne birbirlerine yaklaşmış, ne de bir şey konuşmuşlardı. Kapıdaki karşılaşmalarına ben de tanık oldum: Bana bir an karşılıklı durup birbirlerine tuhaf bir şekilde bakmışlar gibi geldi. Ama kalabalıktan çok da iyi görememiş olabilirim. Yine de Liza'nın Nikolay Vsevolodoviç'e bir an baktıktan sonra elini hızla onun yüzü hizasına kaldırdığını, beriki kendini geri atmamış olsaydı herhalde ona vuracağını doğrulayanlar vardı. Muhtemelen yüzünün ifadesi hoşuna gitmemiş ya da az önceki Mavrikiy Nikolayeviç olayıyla ilgili bir alay sezinlemişti. İtiraf ederim ki ben böyle bir şey görmedim; kanımca o kargaşada kimsenin de doğru dürüst bir şey görebilmesi mümkün değildi ama kimbilir, belki birileri bir şeyler görebilmişti. Ben o zaman buna inanmadım. Ancak, dönüş yolu boyunca Nikolay Vsevolodoviç'in yüzünün bir parça solgun olduğunu anımsıyorum.

III

Varvara Petrovna'nın nicedir aklından geçen, eski dostuna da bildirmiş olmasına karşın nedense erteleyip durduğu görüşme de sonunda o gün gerçekleşti. Skvoreşniki'de buluştular. Varvara Petrovna müthiş bir telaş içinde geldi kent dışındaki evine. Mürebbiyeler yararına düzenlenen eğlentinin yeri dün en sonunda belirlenmiş ve soylular kurulu başkanının eşinin evinde yapılması kararlaştırılmıştı. Ama Varvara Petrovna o kendine

özgü zihni çevikliğiyle, bu eğlentiden sonra kendisinin de Skvoreşniki'de bütün kentin toplanacağı bir eğlenti düzenlemesine hiçbir engel bulunmadığını hemen sezmişti. Hangi evde konukların daha iyi ağırlandığını, her bakımdan daha zevkli bir balonun hangi evde düzenlendiğini o zaman herkes kendi gözleriyle görecekti. Tanımak neredeyse olanaksızdı Varvara Petrovna'yı. O eski erişilmez, huzuruna kolay çıkılmaz (Stepan Trofimoviç'in deyişiyle) "yüce kadın" gitmiş, yerine şımarık, sıradan bir sosyete kadını gelmişti. Kimbilir belki de yalnızca görünüşte böyleydi bu.

Eve varınca emektar Aleksey Yegoroviç ve dekorasyon işlerinin büyük ustası, görmüş geçirmiş Fomuşka'yla birlikte bomboş odalarını, salonlarını dolaştı evin. Fikirler, planlar birbirini izledi: Kentteki evden hangi mobilyalar, eşyalar, tablolar getirilmeli ve bunlar nerelere, nasıl yerleştirilmeliydi? Limonluk ve çiçekler nereye yerleştirilirse daha güzel olurdu? Nerelere yeni perdeler asılmalıydı? İkram büfesi nerede hazırlanmalı, bir mi yoksa iki mi büfe hazırlamalıydı, vb., vb. Bunca telaşın arasında bir anda aklına Stepan Trofimoviç'i getirmesi için arabasını göndermek geldi.

Bir görüşme olacağını ne zamandır bilen Stepan Trofimoviç her gün böyle bir ani çağrı bekliyordu. Arabaya otururken haç çıkardı, işte sonunda yazgısı belli oluyordu. Dostunu büyük salondaki cumbada buldu; önünde mermer bir sehpa bulunan küçük kanepeye oturmuş, elinde kalem kâğıt, pencere ve galerilerin yüksekliğini ölçen Fomuşka'nın söylediği ölçüleri yazıyor, önündeki kâğıdın kenarına küçük küçük çizikler atıyordu. İşine ara vermeden Stepan Trofimoviç'in bulunduğu yana başıyla bir selam verdi, öteki selam niyetine bir şeyler mırıldanınca elini uzattı ve yüzüne bakmadan yanında yer gösterdi.

Daha sonra şöyle anlattı bana bu karşılaşmayı Stepan Trofimoviç:

"Oturdum ve heyecanımı bastırmak için 'yüreğimi ezerek' beş dakika kadar bekledim. Yirmi yıldır tanıdığım kadın değildi karşımdaki. Her şeyin kesin olarak bittiğini hemen anladım; bunu anlamamın bana verdiği güç onu bile hayrete düşürdü. Bu son saatte böylesine metin oluşum, yemin ederim, dehşetli şaşırtmıştı kendisini."

Varvara Petrovna birden kalemini sehpaya bıraktı ve Stepan Trofimoviç'e dönerek:

— Stepan Trofimoviç konuşmamız gerek, –dedi.– Son derece süslü, çarpıcı, gözalıcı sözler hazırladığınızı biliyorum ama doğrudan konuya girsek daha iyi, öyle değil mi?

Stepan Trofimoviç ürperdi; dostu tavrını, duruşunu belirtmekte pek acele etmişti; bakalım nereye varacaktı işin sonu?

— Bırakın isterseniz önce ben bir diyeceğimi diyeyim, sonra siz bunlara yanıtınız neyse verirsiniz, –dedi çabuk çabuk,– gerçi, söyleyeceklerime bir yanıtınızın olabileceğini de sanmıyorum ya neyse. Yaşadığınız sürece bin iki yüz rublenizi ödemeyi kendime kutsal bir görev biliyorum; daha doğrusu, kutsal bir görev değil de sadece daha önce anlaştığımız gibi diyelim, sanırım böylesi daha gerçekçi, öyle değil mi? İsterseniz yazılı hale de getirebiliriz bunu. Ölümüm halinde neler yapılacağına ilişkin özel buyruklar verilmiştir. Ama yıllık ödeneğiniz dışında oturduğunuz evi, hizmetinizi gören insanları ve başka her türlü gereksiniminizi de ben karşılıyorum. Bütün bunları paraya çevirdiğimizde bin beş yüz ruble tutar, öyle değil mi? Ne olur ne olmaz diye ben ekstra bir üç yüz ruble daha ekliyorum, toplam üç bin eder. Bu miktar bir yıl için yeter mi size? Hiç az sayılmaz sanırım, değil mi? Olağanüstü durumlarda ek ödemede de bulunacağım. Şimdi: Bu parayı alın, adamlarımı geri yollayın ve nerede istiyorsanız, Petersburg'da mı, Moskova'da mı, yurtdışında mı, yoksa –benim evimde olmamak koşuluyla– burada mı, nerede istiyorsanız yaşayın. Anlaşıldı mı?

— Daha dün denecek kadar yakın bir zamanda yine aynı ağız, yine böyle ardından atlı kovalıyormuş gibi bir aceleyle bambaşka bir istekte bulunmuştu benden, –dedi Stepan Trofimoviç her kelimeyi tek tek vurgulayarak, kederli bir sesle.– Boyun eğdim, isteğinizi yerine getirerek kazaska oynadım. Oui, la comparaison peut être permise. C'était comme un petit cozak du Don, qui sautait sur sa propre tombe.[38] Şimdiyse...

— Durun Stepan Trofimoviç. Çok konuşuyorsunuz, korkunç bir çeneniz var! Dans falan ettiğiniz yok, yalnızca yeni bir kravat, gömlek, eldiven giyip, pomatlar, kokular sürünüp evime geldiniz hepsi bu. İnanın bana kendiniz de çok istiyordunuz evlenmeyi; yüzünüzden okunuyordu bu ve

gerçekten hiç hoş bir ifade değildi. Bunu o zaman yüzünüze vurmadımsa bilin ki yalnızca inceliğimdendi. Benim hakkımda ve evleneceğiniz kız hakkında onca çirkin şey yazabilmiş olmanıza karşın, o kızla evlenmek isteyen yine siz kendinizdiniz! Şimdi bambaşka bir şeyden söz ediyoruz. Mezarınızın mı bilmem neyin üzerinde dans eden cozak du Don'un bu konuştuğumuz şeyle ne ilgisi var? Neyi neye benzetiyorsunuz anlamıyorum. Ne mezarı, ne ölümü? Tam tersine yaşayın, olabildiğince uzun yaşayın, ben bundan yalnızca sevinç duyarım.

— Düşkünler yurdunda yaşamamdan mı söz ediyorsunuz?

— Düşkünler yurdu mu? Yılda üç bin ruble geliri olanlar düşkünler yurduna gitmez. Ah sahi, –gülümsedi,– anımsıyorum, bir kez Pyotr Stepanoviç düşkünler yurdu falan diyerek bir şaka yapmıştı. Ama bu gerçekten üzerinde düşünülmeye değer, özel bir düşkünler yurduydu diye hatırlıyorum: En saygıdeğer insanlar gidiyormuş oraya, albaylar, hatta bir general bile oraya gitmeyi istiyormuş. Siz şu sahip olduğunuz gelirle oraya girerseniz keyfiniz beyde olmaz; huzur bulur, çok rahat edersiniz. Her hizmetiniz görülür, siz de o arada bilimsel çalışmalarınızı yürütürsünüz... preferans oynayacak arkadaşlarınız bile olur...

— Passons.

Varvara Petrovna bozuldu:

— Passons mu? Öyleyse benim söyleyeceklerim bu kadar. Şu andan sonra birbirimizden kesin olarak ayrılıyoruz, herkes kendi yoluna!

— Yirmi yıldan geriye kalan bu mu... son vedamız... hepsi bu ha?

— Haykırmayı nasıl da seviyorsunuz Stepan Trofimoviç! Ama günümüzde modası geçmiş bir şey bu. İnsanlar artık belki biraz kaba ama çok yalın konuşuyorlar. Bir yirmi yıl tutturmuş gidiyorsunuz! İki kişinin karşılıklı onur savaşımından başka nedir o yirmi yıl deyip durduğunuz! Bana yazdığınız mektupların hiçbiri bana yazılmış değil; gelecek kuşaklara kalsın diye yazılmış mektuplar! Siz dost değil, bir üslupçusunuz; zaten dostluk dediğiniz yüceltilmiş kavram da, gerçekte iki kişinin içlerini, içlerindeki bulaşık sularını karşılıklı birbirlerine dökmelerinden başka bir şey değildir...

— Tanrım, size ne kadar yabancı bu sözler! Ezberlenmiş dersler! Demek sonunda sizi de kendilerine benzettiler, size de giydirdiler üniformalarını!

Siz de neşe içinde güneşe çıktınız sonunda demek! Chère, chère, bir tabak mercimek çorbasına özgürlük satılır mı?

— Ben başkalarının sözlerini yineleyen bir papağan değilim, –dedi öfkeyle Varvara Petrovna.– Ağzımdan çıkan sözlerin bunca yıldır biriktirdiğim benim sözlerim olduğuna inanabilirsiniz. Şu yirmi yılda benim için ne yaptınız? Sizin için getirttiğim ve ciltçiye verilmemiş olsalardı açılmadan kalacak kitapları dahi okumamı istemediniz. Bana yol göstermenizi rica ettiğim o ilk yıllarda ne verdiniz bana okumam için? Bir Capefigue tutturmuş gidiyordunuz! Okuyup aydınlanmamı kıskandınız ve daha fazla ilerlememem için önlemler aldınız. Oysa herkes sizinle alay ediyordu. İtiraf edeyim ki sizi bir eleştirmen olarak gördüm hep, bir edebiyat eleştirmeni; başka hiçbir şey değil. Petersburg'a giderken size bir dergi yayınlamak ve bütün hayatımı ona hasretmek istediğimi söylediğimde birden yüzüme alaylı alaylı bakmaya başladınız, sonra bir çalımla burnunuzu havaya diktiniz.

— Hiç... hiç de öyle değildi... O zaman izleniyoruz diye korkuyorduk...

— Tam da öyleydi. İzlenilmeye gelince, Petersburg'da asla böyle bir korku duymanızı gerektirecek bir şey yoktu. Anımsar mısınız, daha sonra şubatta haber herkesin diline düşünce korkudan betiniz benziniz atmış bir halde koşup gelmiş ve yayınlanması düşünülen dergiyle hiçbir ilginizin bulunmadığını, eve gelip giden gençlerin size değil bana geldiklerini, sizin yalnızca bir öğretmen olduğunuzu ve ücret almayıp bunun yerine evimde kaldığınızı belirten bir kâğıt vermemi istemiştiniz benden, öyle değil mi? Hatırlıyorsunuz bunları değil mi? Doğrusu pek seçkin bir yaşam sürdünüz Stepan Trofimoviç!

— Korkuya bir anlık bir teslim oluştu o, –dedi Stepan Trofimoviç acıyla inler gibi.– Göz açıp kapayacak kadar kısa bir an teslim oldum korkuya! Böylesine küçük, önemsiz bir şey yüzünden kopartılıp atılabilir mi her şey? Onca yıllık birlikteliğimiz süresince hiç mi ayakta kalabilecek sağlam bir şey oluşturamadık aramızda?

— Hesabınızı öyle iyi biliyorsunuz ki; sonuçta hep benim size borçlu kalmamı istiyor, bunun için çabalıyorsunuz. Yurtdışından döndüğünüzde bana nasıl da tepeden bakıyor, nasıl da ağzımı bile açtırmıyordunuz. Derken ben de yurtdışına çıktım, dönüşümde sizinle izlenimlerimi paylaşmak

istedim, Sistine Madonnası falan diyecek oldum ama dinlemediniz bile beni, sanki ben de sizin gibi etkilenemez, aynı duyguları duyamazmışım gibi kravatınızın ardından küçümsercesine gülümsediniz benimle.

— Öyle bir şey olmadı, yani büyük ihtimalle... J'ai oublié.[39]

— Hayır, tam olarak öyleydi. Aslında karşımda övüneceğiniz bir şey de yoktu, çünkü söylediklerinizin tümü saçma, uydurma şeylerdi. Günümüzde kimse o resim önünde kendinden geçmiyor artık, ona saatlerce bakarak zaman yitirmiyor; birtakım dinozorlar dışında elbet. Kanıtlandı da bu.

— Kanıtladılar ha?

— Bir işe yaradığı yok çünkü. Şu maşrapanın bir yararı var: Su doldurursun içine; şu kalemin de yararı var: Eline alır, dilediğini yazarsın. O tabloda ise doğadaki bütün yüzlerden çirkin bir kadın yüzü var. Bir elma resmi yapın, onun yanına bir de gerçek elma koyun: Hangisini alırsınız? Yanlış seçim yapacağınızı hiç sanmam. İşte özgür bir incelemenin daha ilk ışıklarıyla tüm teorilerinizin içine düştüğü durum budur!

— Anlatın, anlatın.

— Alay ediyorsunuz. Peki sadaka konusundaki sözlerinizi hatırlıyor musunuz? Sadaka vermekten alınan zevk kibirli, küstah, ahlaksızca bir zevktir; zenginin zenginliğinden, gücünden, kendi önem ve değerini yoksulun önem ve değeriyle karşılaştırmasından aldığı zevktir. Sadaka, vereni de alanı da soysuzlaştırır, üstelik hiçbir amaca da hizmet etmez, yalnızca yoksulluğu artırır. Çalışmaktan hoşlanmayanlar, tembeller tıpkı kazanmak umuduyla kumar masaları çevresinde toplanan kumarbazlar gibi sadaka dağıtanların çevresinde toplanır. Üstüne üstlük bu zavallı insanlara fırlatılan o zavallı mangırlar onların dertlerinin yüzde birine bile deva olmaz. Hayatınızda çok sadaka dağıttınız mı Stepan Trofimoviç? Seksen kapikten fazla değil, hatırlasanıza. En son ne zaman sadaka verdiğinizi hatırlamaya çalışın: Iki yıl önce miydi, yoksa dört mü? Sürekli konuşuyor ve iş yapanlara engel oluyorsunuz. Sadaka, günümüz toplumunda yasaklanması gereken bir kurum. Yeni düzende yoksul falan olmayacak nasılsa.

— Oo, bakıyorum başkalarının sözlerini bir yanardağ gibi püskürtüyorsunuz! Demek iş yeni düzene dek vardı ha? Zavallı kadın, Tanrı yardımcınız olsun.

— Evet, iş yeni düzene dek vardı Stepan Trofimoviç! Bugün herkesin bildiği bütün yeni düşünceleri siz benden özenle gizlediniz ve bunu da sırf bana egemen olmak için kıskançlığınızdan yaptınız. Bugün Yuliya'nın bile benden fersah fersah ileride olmasının tek nedeni bu. Ama artık gözüm açıldı. Bunca zaman elimden geldiğince sizi savundum Stepan Trofimoviç; oysa sizi suçlamayan tek bir kişi bile yok.

Stepan Trofimoviç yerinden doğruldu:

— Yeter! Yeter! Ne istiyorsunuz benden, pişmanım dememi mi?

— Bir dakika daha oturun Stepan Trofimoviç, sormak istediğim bir şey daha var. Düzenlenen edebiyat akşamında sizin de bir şey okumanızı sağladım, sanırım bu çağrı iletildi size. Söyler misiniz, ne okumayı düşünüyorsunuz?

— Size göre bir maşrapa ya da kurşunkalem kadar değeri olmayan o kraliçeler kraliçesi üzerine olacak okuyacağım parça: Insanlığın yüce ülküsü, Sistine Madonnası üzerine...

— Tarihten bir şey olmayacak yani? –diye haykırdı Varvara Petrovna derin bir düş kırıklığı içinde.– O zaman kimse dinlemez ki sizi. O Madonna'ya taktınız! İnsanları uyutmaktan zevk mi alıyorsunuz? İnanın iyiliğiniz için söylüyorum Stepan Trofimoviç: Ortaçağ İspanya tarihinden kısa tutulmuş, ilginç bir saray entrikası anlatın ya da bir fıkra ve ona eklenecek küçük birkaç fıkra ile kendinize ait birkaç özlü sözle bitirin bu işi. Görkemli saray yaşamı, alımlı kadınlar, zehirlemeler falan filan. Karmazinov İspanya tarihi içinden de insanlara anlatacak ilginç bir şey bulup çıkaramayan, hiçbir yerden hiçbir şey bulamaz diyor.

— Karmazinov... artık yazabileceği hiçbir şey kalmamış, kendini tüketmiş o salak bana konu mu arıyor?

— Neredeyse bir devlet adamı zekâsı var Karmazinov'da! Diliniz pek cüretkâr Stepan Trofimoviç!

— Kendini tüketmiş, kızgın bir kocakarıdan başka bir şey değil o sizin Karmazinov'unuz! Chère, chère, ne zamandır esirisiniz onun? Ah Tanrım!

— Onun o çalımlı, kendini beğenmiş havalarına şimdi de hiç katlanamıyorum ama bir konuda gerçeği teslim etmek gerek: Zeki adam. Bakın yineliyorum: Elimden geldiğince savundum sizi. Hem neden ille de sıkıcı, gülünç olmak istiyorsunuz? Tam tersine geçen yüzyılın temsilcisi

olarak ağırbaşlı bir gülümsemeyle çıkın sahneye ve bazen çok güzel yaptığınız gibi, o kıvrak zekânızla size özgü üç anekdot anlatın olsun bitsin. Yaşlı olun varsın, işi bitmiş olun, hatta onlardan geri kalmış olun, ne çıkar! Siz zaten en baştaki gülümsemenizle bütün bunları itiraf etmiş olacağınız için herkes sizi geçmişin sevimli, iyi, zeki bir kalıntısı olarak görecek... Kısacası bir eski zaman insanı ama kafası o denli ileri ki, şimdiye dek inanıp ardından gittiği şeylerin yanlış yanlarını kendisi de görüp değerlendirebiliyor. Rica ediyorum dediğimi yapın ve beni mutlu edin.

— Chère, yeter! Böyle bir şey istemeyin benden, yapamam! Okuyacağım metin Madonna üzerine olacak ve öyle bir fırtına kopacak ki, ya onların tümü birden perişan olacak ya da yalnızca ben!

— Yalnızca siz perişan olacaksınız herhalde Stepan Trofimoviç.

— Yazgım bu benim! Elinde makasla merdivene ilk tırmanan ve eşitlik, haset ve... midesi adına yüce ülkünün göksel yüzünü paralayan o aşağılık köleden; uşak ruhlu, soysuz, sefih yaratıktan söz edeceğim onlara ve sonra, sonra...

— Doğruca tımarhaneye mi?

— Olabilir. Ama ister galip, ister mağlup olayım, hemen o akşam dilenci torbamı boynuma astığım gibi varımı yoğumu, bana bıraktığınız aylıkları, yıllıkları, tüm armağanları ve vaat ettiğiniz tüm refahla mutluluğu ardımda bırakarak yaşamımın geri kalanını ya bir tüccarın evinden öğretmen-bakıcı olarak geçirmek ya da bir duvar dibinde açlıktan ölmek üzere yayan yollara düşeceğim. Başka sözüm yok. Alea jacta est![40]

Yeniden ayağa kalktı.

— Biliyordum, –diyerek Varvara Petrovna da ayağa kalktı, gözleri kor gibi yanıyor, dişlerini sıkıyordu,– bunca yıldır beni, evimi iki paralık etmek, karalamak için yaşadığınızı, tek amacınızın bu olduğunu biliyordum. Bir tüccar evinde öğretmenlik ya da duvar dibinde ölüp gitmek derken söylemek istediğiniz nedir? Bitmez tükenmez bir kin ve kara çalma yalnızca bu!

— Beni hep küçük gördünüz ama ben hanımına sadık bir şövalye gibi öleceğim; çünkü sizin düşünceleriniz benim için her zaman, her şeyden daha değerli olmuştur. Şu andan sonra hiçbir şey kabul etmiyorum; çıkar gözetmeksizin sayacağım sizi.

— Saçmalıyorsunuz!

— Bana hiçbir zaman saygı duymadınız! Evet sayısız zayıf yanım olabilir. Evet paranızı yedim –nihilistlerin diliyle konuşuyorum– ama paranızı yemek hiçbir zaman amacım, ilkem olmadı. Bu doğal bir şekilde, kendiliğinden gelişen bir sonuç oldu, nasıl olduğunu ben de bilmiyorum... Ben her zaman aramızda yemekten, karın doyurmaktan daha yüce şeyler bulunduğuna inandım. Hiçbir zaman bir alçak olmadım! Şimdi artık durumu düzeltmek için yola koyulmanın zamanıdır! Geç kalınmış bir yolculuk, mevsim artık güz sonu, her yanı sis kaplamış, yaşlılığın kırağıları, buzlarıyla kaplı gideceğim yol; yarın bir gün açılacak mezarımın üzerinde rüzgâr uğulduyor... Olsun! Yine de yola düşmeliyim, önümde açılan yeni yola!

Tertemiz bir aşkla dolu

Ve hep o tatlı düşe bağlı...[41]

Ah, elveda, elveda düşlerim! Elveda, yirmi yıl! Alea jacta est.

Yüzü gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Şapkasını aldı.

— Latince anlamıyorum, –dedi Varvara Petrovna var gücüyle kendini tutmaya çalışarak; belki o da ağlamak istiyordu, ama öfke ve gurur bir kez daha üstün geldi,– yalnız, bir şey biliyorum ki, bütün bu yaptıklarınız şımarıklıktan başka bir şey değil. Bütün bu bencillik dolu tehditlerinizi asla yerine getiremeyeceksiniz. Ne bir tüccar evine gideceksiniz, ne de bir başka yere. Burada, benim dizimin dibinde oturup huzur içinde yaşayacaksınız; her yıl düzenli gelirinizi alacak ve her salı beş para etmez dostlarınızı evinizde kabul etmeyi sürdüreceksiniz. Elveda Stepan Trofimoviç.

Stepan Trofimoviç onu yerlere kadar eğilerek selamladı:

— Alea jacta est!

Evine döndüğünde ölüden farksızdı.

33 Aptallar anlamına gelir. Dostoyevski'nin de çağdaşı olan ünlü mizah yazarı Saltıkov-Şçedrin'in *Bir Kentin Öyküsü* eserinden ilhamla, dönemin demokratik basınında Saltıkov-Şçedrin'in yaşadığı Tver Kenti "Glupov" diye anılıyordu.

34 Pis kanla sulansın tarlalarımız! (Fr.)

35 Dönemin vals ritminde, popüler bir Alman şarkısı.

36 Ne toprağımızdan bir karış, ne kalelerimizden tek bir taş! (Fr.)

37 409,5 grama eşit Rus ağırlık ölçüsü.

38 Evet, uygun bir benzetme. Kendi mezarı üstünde hoplayıp zıplayan bir küçük Don Kazağı gibi. (Fr.)

39 Unuttum. (Fr.)

40 Ok yaydan çıktı. (Lat.)

41 Puşkin'in 1829 tarihli "Yoksul mert adam" şiirinden alıntı.

Altıncı Bölüm

Pyotr Stepanoviç Çok Yoğun

I

Yuliya Mihaylovna'nın mürebbiyeler için düzenlemeyi düşündüğü etkinliğin günü belirlenmiş, hatta kesinleşmişti, ancak von Lembke her gün daha da artan bir şekilde hüzünlü, dalgın, düşünceliydi; tuhaf, uğursuz denebilecek birtakım önsezilerle doluydu içi ve bu durum Yuliya Mihaylovna'yı dehşetli rahatsız ediyordu. Aslında işler pek de yolunda gitmiyordu. Eski, yumuşak huylu valimizin pek de sorunsuz, düzenli bir yönetim bıraktığı söylenemezdi. Bölgede kolera salgını başlamıştı; bazı yerlerde hayvanlara kıran girmişti; yaz boyunca kentler, köyler art arda çıkan yangınlarla kül olmuştu; halkta bunların sabotaj olduğu yolunda yakınmalar başlamıştı. Soygun olmayan gün yoktu, eskiye göre bir kat artmıştı hırsızlıklar. Ama bugüne dek mutlu bir yaşam süren Andrey Antonoviç'in huzurunu bozan daha önemli, daha ciddi başka nedenler olmasaydı, tüm bunlar yine de sıradan olaylar olarak nitelenebilirdi.

Yuliya Mihaylovna'yı en fazla şaşırtan şeyse, kocasının her gün biraz daha suskunlaşması ve –tuhaftır–, içine kapanmasıydı. Başkalarından gizleyecek nesi olabilirdi ki onun? Karısına hemen hiç karşı çıkmaz, tam bir boyun eğişle o ne derse yapardı. Örneğin onun ısrarıyla vali olarak kendisinin yetkilerini artıran, yasadışı sayılabilecek birkaç karar almıştı. Yine aynı şekilde birkaç da suça göz yumma olayı yaşanmıştı:

Yargılanmaları ve Sibirya'ya sürülmeleri gereken kimileri, sırf Yuliya Mihaylovna öyle istiyor diye cezalandırılmak bir yana neredeyse ödüllendirilmişlerdi. Başvurulara, şikâyet dilekçelerine yanıt vermemek neredeyse artık kanıksanmıştı. Bütün bunlar daha sonra ortaya çıktı. Von Lembke karısının önüne koyduğu her kâğıdı imzaladığı gibi, kendisi devlet yetkisini kullanırken karısının işlere karışmasına da ses çıkarmıyordu. Buna karşılık bazen durup dururken, "hiç yoktan" şahlanacağı, başkaldıracağı tutuyor ve Yuliya Mihaylovna'yı çok şaşırtıyordu. Herhalde birbirini izleyen boyun eğme günlerinden sonra küçük isyan anlarıyla kendini ödüllendirme gereksinimi duyuyordu. Sezgileri güçlü olmasına karşın Yuliya Mihaylovna ne yazık ki bu soylu insanın ruhundaki inceliğin farkına varamadı; ne yazık ki bambaşka şeylerle uğraştı, bu yüzden de nice anlamsız şey oldu.

Bunları anlatmaya kalkışmayacağım; zaten elimden de gelmez. Devlet yönetimiyle ilgili yanlışlar üzerine değerlendirmelerde bulunmak bana düşmez; onun için bu konuyu bütünüyle bir yana bırakıyorum. Bu öyküyü anlatmaya başlarken aslında düşündüğüm şeyler bambaşkaydı. İlimize atanan soruşturma komisyonu herhalde pek çok şeyi açığa çıkaracaktır, bunun için bir süre beklemek gerekiyor. Yine de bazı açıklamalarda bulunmam kaçınılmaz.

Şimdilik yeniden Yuliya Mihaylovna'ya dönüyor ve oradan devam ediyorum. Zavallı kadın (ona gerçekten çok acıyorum) o kadar can attığı, içinin gittiği şan şöhret gibi şeylere daha kentimize geldiği ilk günden kendini bütünüyle verdiği o tuhaf ve aşırı sayılabilecek hal ve hareketler içine hiç girmeden de bir şekilde erişebilirdi. Ama düş gücünün aşırılığından mı, ilk gençliğinde çok ve art arda düş kırıklıkları yaşamasından mı bilinmez, yaşamı ve yazgısı değişir değişmez kendini yeryüzüne özel görevle gelmiş bir varlık, hatta neredeyse alnına kutsal yağ sürülmüş gibi görmeye başladı; büyüleyici bir dili, üstün bir dil yetisi olduğunu sandı. Felaket de tam buradan geldi; çünkü dil, kadınların süs olsun diye başlarına iliştirdikleri bir takma saç topuzu değildir. Ama gelin de bu gerçeği kadınlara anlatın! Ona yalakalık eden herkes amacına ulaşıyor, dolayısıyla da herkes ona yaranmakta, yalakalık etmekte birbiriyle yarışıyordu. Zavallı kadın kendini bir anda bin bir çeşit düzenin içinde

buluverdi; oysa o kendisinin son derece değişik, özgün biri olduğu kanısındaydı. Vali karısı olarak kentimizde bulunduğu kısa süre içinde saflığından çok yararlananlar oldu. Kafası bağımsızlık-özgürlük etiketi altında yer alan çelişik, karmakarışık şeylerle doluydu: Büyük toprak sahipleri, demokratlar, valinin yetkilerinin artırılması, yeni kurumlar ve yeni düzen, aristokratlar, sosyal içerikli serbest düşünceler, aristokrat salonlarının hoşgörüden uzak katı kuralları, çevresini kuşatan gençlerin neredeyse meyhane laubalilikleri... bunların tümü aynı anda hoşuna gidiyordu Yuliya Mihaylovna'nın. Çevresine *mutluluk saçtığını*, uzlaşmazları uzlaştırdığını, kendisine yönelik tapınma derecesindeki sevginin etrafında herkesi, her şeyi birleştirip kaynaştırdığını düşlüyordu. Gözdeleri vardı ve Pyotr Stepanoviç de bunlardan biriydi: Gizlemeye gerek görmediği kaba yaltaklanmaları, Yuliya Mihaylovna'nın çok hoşuna gidiyordu. Ondan hoşlanmasının oldukça tuhaf, ama zavallı kadının karakterini ortaya koyan bir başka nedeni de Pyotr Stepanoviç'in devlete karşı düzenlenecek bir komployu ona önceden haber vereceğine inanmasıydı! İnanılır gibi değil ama gerçek. İlimizin devlete karşı hazırlanan bir komplonun merkezi olduğu gibi bir düşünceye kaptırmıştı kendini her nasılsa. Pyotr Stepanoviç de kimi durumlarda susarak, kimi durumlardaysa her anlama gelebilecek imalarda bulunarak ondaki bu tuhaf düşüncenin kökleşmesine yardımcı oluyordu. Yuliya Mihaylovna onun Rusya'nın bütün devrimcileriyle ilişkisi olduğuna ama aynı zamanda da kendisine taptığına inanıyordu. Devlete karşı bir komployu açığa çıkarmak, böylece Petersburg'un minnet duygularını kazanmak, buna bağlı olarak kocasının meslekte yükselmesini güvence altına almak, "sevecenlik" göstererek etkilediği gençliğin uçuruma yuvarlanmasını önlemek... bütün bu düşünceler Yuliya Mihaylovna'nın fantastik kafasında bir arada yer alabiliyordu. Pyotr Stepanoviç'i kurtarmış, büyülemiş, kendine bağlamışsa (nedense bundan pek emindi), öbürlerini de kurtarırdı. Hiç kimse uçuruma yuvarlanmayacaktı; onları kurtaracak, seçip ayıracak, haklarında olumlu raporlar düzenleyecek ve yüce adaletin onları bağışlamasını sağlayacak, böylece de tarih ve tüm Rus liberalizmi onun adını kutsayacaktı. Beri yandan komployu da açığa çıkarmış olacağı için bir taşla iki kuş vurmuş olacaktı.

Ama yine de şu düzenlediği etkinlikler sırasında Andrey Antonoviç'in böyle somurtmaması, güler yüzlü olması gerekiyordu. Ne yapıp edip içini rahatlatmalı ve onu neşelendirmeliydi. Bunun için Pyotr Stepanoviç'i gönderdi ona; delikanlının, bir şekilde kocasını içinde bulunduğu bezginlikten kurtarmanın yolunu bulacağını umuyordu. Kimbilir, Pyotr Stepanoviç birinci ağızdan bazı haberler bile verebilirdi ona. Delikanlının becerisine tam güven duyuyordu. Pyotr Stepanoviç ne zamandır Bay von Lembke'nin çalışma odasına hiç girmemişti. Odaya daldığı an, hastanın kendini özellikle berbat hissettiği bir andı.

II

Von Lembke içinden çıkamadığı bir olayla karşı karşıyaydı. İlçelerimizden birinde (Pyotr Stepanoviç'in geçenlerde eğlenmek için gittiği ilçe) bir asteğmen, komutanı tarafından azarlanmıştı. Olay bütün bölüğün önünde geçmişti. Petersburg'dan yeni gelmiş gencecik bir delikanlıydı asteğmen; ufak tefek, tombalak, al yanaklı bir şey olmasına karşın pek az konuşurdu, yüzü asık, ciddi, azametliydi. Aşağılanmaya dayanamamış ve bütün bölüğü hayretler içinde bırakan bir çığlık kopararak vahşi bir hayvan gibi başını önüne eğip var gücüyle komutanın üzerine atılmıştı; dişlerini omzuna şiddetle geçirdiği komutanın üzerinden güçlükle kaldırmışlardı. Çıldırdığına hiç kuşku yoktu genç asteğmenin, en azından son zamanlardaki davranışları böyle bir şeyi düşündürtecek tuhaflıklarla doluydu. Örneğin oturduğu evin sahibine ait iki tasviri pencereden fırlatıp atmış, ayrıca bunlardan birini baltayla parçalamıştı; evindeki meyilli, yüksekçe masanın üzerine Voght'un, Moleschott'un, Buchner'in yapıtlarını sıralamış, her birinin önüne de birer kandil yakmıştı.[42] Evinde bulunan kitapların çokluğuna bakılırsa okumuş biriydi. Cebinde elli bin frankı olsa o da herhalde Bay Herzen'in kitaplarından birinde pek sevimli bir mizahla sözünü ettiği şu "kadet" gibi Markiz Adaları'nın yolunu tutardı.[43] Tutuklandığında hem üzerinde, hem de evinde en korkunç bildirilerden bulunmuştu.

Aslında bildiriler tek başlarına ciddiye alınmaya bile değen şeyler değildi. Ne bildiriler gördük biz! Kaldı ki yeni bile değillerdi bunlar, altı hafta kadar önce X ilinde dağıtılan bildirilerin tıpkısıydı. Bir buçuk ay kadar önce o ilin bir ilçesine gitmişken il merkezine de uğrayan Liputin, bu bildirilerden orada da gördüğünü söylüyordu. Ancak, Andrey Antonoviç'in asıl canını sıkan, Şpigulin kardeşlere ait fabrikanın müdürünün, asteğmenin üzerinde bulunan bildirilerin paket halinde o gece kendi fabrikalarına da bırakıldığını polise bildirmiş olmasıydı. Bildirilerin paketi daha açılmadığından işçilerden bir teki bile bildiriyi görmemişti. Aslında üzerinde durmaya değmez, saçma sapan bir olaydı ama Andrey Antonoviç'i uzun uzun düşündürdü. Olay ona hem tatsız, hem de karmaşık görünüyordu.

Hem kentimizde, hem de değişik çeşitlemeleriyle başkent gazetelerinde büyük gürültü koparan "Şpigulin Skandalı"na denk düşmüştü bu olay. Üç hafta önce fabrika işçilerinden birinin Asya kolerasına yakalanıp ölmesi, onun hemen ardından birkaç kişinin daha hastalanması üzerine kentte herkesi bir korkudur almıştı, çünkü kolera komşu ilden bize doğru ilerliyordu. Bu davetsiz konuğa karşı kentimizde mümkün olan bütün sağlık önlemlerinin alınmış olduğunu da belirtmeliyim. Ama Şpigulinler yüksek çevrelerle ilişkileri sağlam milyonerler oldukları için fabrikalarında bu konuyu pek önemsememişlerdi. Bunun üzerine birdenbire hastalığın yuvasının bu fabrika olduğu, özellikle de işçilerin kaldıkları yerlerin belki yıllardır temizlik yüzü görmediği ve dışarıdan gelen bir salgın olmasaydı bile, buradan bir salgının başlayabileceği söylentileri çıktı. Kuşkusuz gereken bütün önlemler hemen alındı ve bunların gecikmeden uygulamaya geçirilmesiyle de Andrey Antonoviç canla başla ilgilendi. Üç haftada fabrika tertemiz edildiyse de, Şpigulinler nedense fabrikanın kapısına kilit vurdular. Şpigulin kardeşlerden biri zaten sürekli Petersburg'da yaşardı, öbürü de valiliğin temizlik emrinden sonra fabrikayı kapatıp Moskova'ya gitti. Fabrika müdürü işçilerin hesaplarını kesmeye başladı ve bu işte büyük bir dolandırıcılık yaptığı ortaya çıktı. Haklarının yendiği, paraların eksik ödendiği gerekçesiyle işçilerden sızlanmalar, şikâyetler yükseldi; hatta aptallık edip polise bile başvuranlar oldu, ancak her şeye karşın işçiler sakindiler ve fazla gürültü koparmamışlardı. Fabrika müdürünün Andrey Antonoviç'e bildirileri getirmesi de tam bu sırada oldu.

Valinin çalışma odasına aileden biriymiş gibi daldı Pyotr Stepanoviç; ne olsa Yuliya Mihaylovna'nın görevlendirmesiyle buradaydı. Onu görmesiyle yüzü asılan von Lembke, somurtarak masasının önünde öylece kaldı. Ondan önce odasında bir aşağı bir yukarı gezinerek, özel kaleminden Blum ile görüşüyordu; Yuliya Mihaylovna'nın bütün diretmelerine karşın Petersburg'dan yanında getirdiği somurtkan, bildiğinden şaşmayan Alman kökenli bir memurdu Blum. Pyotr Stepanoviç'in içeri dalmasıyla memur kapıya doğru yürüdüyse de dışarı çıkmadı. Hatta Pyotr Stepanoviç'e valiyle memur anlamlı bir şekilde bakışmışlar gibi geldi.

— Hah, gizemli valimizi sonunda yakaladım! –dedi gülerek Pyotr Stepanoviç ve elini masaya yayılmış bildirilerin üzerine koydu;– Bakıyorum koleksiyonunuz zenginleşiyor?

Öfkeden kan beynine sıçradı Andrey Antonoviç'in, yüzü çarpıldı.

— Bırakın, ellemeyin! –diye bağırdı öfkeden titreyerek.– Sakın ha bayım... sakın ha...

— Ne oluyor yahu? Yoksa kızıyor musunuz bana?

— Bundan böyle bayım, sizin sans façon[44] hareketlerinize göz yummaya hiç niyetim yok ve size hatırlatmak isterim ki...

— İşe bak! Galiba gerçekten kızıyor!

— Susun, susun! –diye bağırdı von Lembke ayaklarını yere vurarak,– ve sakın...

Tanrı bilir iş nereye varacaktı. Çünkü –ve ne yazık ki– Pyotr Stepanoviç'in, hatta Yuliya Mihaylovna'nın bile bilmediği bir durum vardı. Son günlerde karısını Pyotr Stepanoviç'ten kıskanmaya başlayan zavallı Andrey Antonoviç'in sinirleri perişandı; yalnızken, özellikle de geceleri acılar içinde kıvranıyordu.

— Ben de saf saf, iki gün eve kapanıp gece yarılarına dek romanınızı okuyan, bununla yetinmeyip, kitapla ilgili düşüncelerinizi öğrenmek için sizi görmek isteyen biri olarak, resmi kurallara uymadan bu odaya girebilirim diye düşünmüştüm, –dedi Pyotr Stepanoviç biraz gönül koymuş gibi ama daha çok gururla.– Yuliya Mihaylovna beni her zaman büyük bir içtenlikle karşılar. Ama sizin şu tepkinizi bilmem ki nasıl anlamalı? Bu arada... buyurun romanınız! –Bunu söylerken masanın üzerine kalın bir boru gibi kıvrılıp, mavi bir kâğıda sarılmış, ağırca defteri bıraktı.

Lembke kızardı, şaşırdı; sevincini güçlükle bastırarak:

— Nerede buldunuz? –diye sordu sakınarak.

— Hiç akla gelir mi: Boru gibi kıvrıktı ya, eve gidince komodinin üzerine atmışım anlaşılan, meğer yuvarlanıp arkaya düşmüş! Ancak önceki gün döşeme tahtalarını temizlerken buldular. Doğrusu, başıma büyük iş açtınız!

Lembke ciddi bakışlarını yere çevirdi.

— Sayenizde iki gecedir gözümü kırpmadım! Önceki gün buldular, ben de hemen okumaya başladım; gündüzleri hiç zamanım olmadığı için iki gece başımı kaldırmadan okuyup bitirdim. Nasıl desem... pek hoşuma gitmedi: Düşüncesi bana göre değil. Neyse işin bu yanını boş verin, ben elbette eleştirmen değilim ama siz ne yapmışsınız azizim, hoşlanmadım diyorum ama sonuna kadar okumaktan da kendimi alamadım! Dördüncü ve beşinci bölümler biraz şey gibi geldi... şey... şey... lanet olsun, her neyse işte! Ama azizim, o ne mizah öyle!.. Gülmekten bir hal oldum! Doğrusu güldürmeyi iyi beceriyorsunuz... sans que cela paraisse.[45] Dokuzuncu, onuncu bölümler hep aşk üzerine; benim hiç anlamadığım bir iş! Ancak, yine de etkileyici; İgrenev'in mektubunu okurken gözyaşlarımı zor tuttum, her ne kadar büyük incelikle çizilmiş bir tipse de... Aslında duygusal bir mektup bu ama aynı zamanda siz bu duygulardaki sahteliği de göstermek istemişsiniz sanki, değil mi? Nasıl, doğru mu tahminim? Ancak, kitabın sonu için sizi evire çevire dövmeyi düşündüğümü gizlemeyeceğim. Nedir burada bize örnek gösterdiğiniz şey? Yüceltilen aile mutluluğu: Çok çocuk yapmak, çok para kazanmak, karşılıklı sevgi saygı, huzur dolu bir hayat! Doğrusu okuru büyülüyorsunuz, nitekim ben de elimden bırakamadım; ancak romanınızın berbatlığı da tam burada! Halk, bildiğiniz halk, yani ahmak; dolayısıyla akıllı insanların onu aydınlatması gerek, sizse onu... Neyse, bu kadar yeter, hoşça kalın! Bir dahaki sefere böyle kızgın olmayın! Aslında size iki kelime önemli bir şey söylemek için gelmiştim ama hiç havanızda değilsiniz...

Andrey Antonoviç romanını masadan alıp meşe kitap dolabına kilitlemiş, hatta o arada kendilerini yalnız bırakması için Blum'a göz kırpmayı bile başarmıştı. Üzgün, sarkmış bir yüzle odadan çıktı Blum.

— *Havamda olmadığımı* da nereden çıkardınız, ben yalnızca... birtakım tatsızlıklar... –diye mırıldandı Lembke kaşlarını çatarak; ama artık öfkeli

değildi, hatta geçip masasına oturmuştu.– Oturun ve anlatın bakalım bana söyleyeceğiniz şu iki kelimeniz neymiş. Sizi epeydir görmedim Pyotr Stepanoviç... yalnız rica etsem de bir daha deminki gibi dalmasanız içeri... insanın bin bir işi olabiliyor...

— Ama ben hep böyleyim...

— Biliyorum ve kötü bir niyetinizin olmadığına da inanıyorum... ama insanın öyle zamanları oluyor ki... telaş, koşuşturma... Oturun lütfen.

Pyotr Stepanoviç geçip kanepeye yayıldı, hemen ardından da bacaklarını altına alıp bağdaş kurdu.

III

Başıyla masanın üzerindeki bildiri yığınını göstererek:

— Şu uyduruk şeyler yüzünden mi telaş içindesiniz? –dedi.– İstediğiniz kadar getireyim ben size bu kâğıt parçalarından; ilk kez X ilinde müşerref olmuştum bunlarla!

— Orada bulunduğunuzda?

— Eh, haliyle; orada değilken nasıl olsun! En yukarısında bir de balta resmi vardı. İzin verir misiniz (uzanıp masadan bir bildiri aldı); evet, bunda da var aynı balta.

— Evet balta... gördüğünüz gibi balta.

— Ne yani, balta mı korkuttu sizi?

— Hayır balta korkutmadı. Aslında korkmuş da değilim. Ama bu... öyle bir iş ki, içinde başka işler var.

— Nasıl başka işler? Fabrikaya getirilmiş olmaları mı başka iş? Ha-ha. Biliyor musunuz, sizin bu fabrikanın işçileri yakında kendi bildirilerini kendileri yazacaklar.

Von Lembke gözlerini onun gözlerine dikti:

— Nasıl yani?

— Öyle işte. Gözünüzü üzerlerinden ayırmayın. Çok yuf-ka yürekli bir insansınız Andrey Antonoviç; roman falan da yazıyorsunuz. Burada ise eski usullere başvurmak gerek.

— Eski usuller ne demek? Bu nasıl tavsiye? Fabrika tertemiz oldu; emrettim temizlediler.

— İşçiler arasında isyan var. Şöyle esaslı bir sopadan geçirin hepsini, bakın nasıl kuzu gibi oluyorlar.

— İsyan mı? Ne saçma! Emrettim, temizlediler işte fabrikayı.

— Çok yumuşak başlısınız Andrey Antonoviç, çook!

— Birincisi hiç de dediğiniz gibi yumuşak başlı değilim, ikincisi... – Yeniden alınır gibi oldu von Lembke; zaten genç adamla kendini zorlayarak, sadece yeni bir şey öğrenebilir miyim diye konuşuyordu.

— Aa, eski bir tanıdık daha! –diyen Pyotr Stepanoviç onun sözünü kesti; masada, kâğıt ağırlığının altında duran bir başka kâğıt ilişmişti gözüne; bu da bir bildiriydi, yalnız yurtdışında basılmıştı ve şiir biçimindeydi.– Ah, bunu ezbere biliyorum: "Aydın İnsan". Bir bakalım, evet, "Aydın İnsan"mış. Bu insanla Avrupa'dayken tanışmıştım. Nereden buldunuz bunu?

— Avrupa'da mı gördüm dediniz? –dedi von Lembke; yüreği oynamıştı.

— Dört beş ay kadar önce.

— Ne de çok şey görmüşsünüz Avrupa'da! –dedi von Lembke ona anlamlı bir bakış fırlatarak.

Pyotr Stepanoviç onu dinlemedi bile, kâğıdı açtı, yüksek sesle okumaya başladı:

AYDIN İNSAN

Soylu değil, bir halk çocuğuydu
Ama çarın kinini ve boyarların öfkesini
Hep ensesinde hissetti.
Yine de mahkûm edip kendini
Zulme, acıya, işkenceye
Anlattı durdu halka ne olduğunu
Kardeşliğin, eşitliğin, özgürlüğün.

İsyan ateşleri tutuşturdu ve sonra
Kaçtı çarın zindanından,

Kaçtı kerpetenden, kamçıdan, cellattan.
Kaçıp yad ellere gitti.
Smolensk'ten Taşkent'e kadar çarın
Boyunduruğundan kurtulmak için
İsyana hazır bütün bir halk
Gözlüyordu o öğrencinin yolunu.

Bekliyordu tekmil insanlar onu:
İtirazsız ardından gitmek için,
Boyarlığa son vermek için,
Çarlığı yok etmek,
Toprakları herkesin yapmak ve
Sonsuzcasına toprağa gömmek için
Eski dünyaya ait her şeyi:
Kiliseyi, evliliği, aileyi![46]

Şiiri okuyup bitiren Pyotr Stepanoviç:

— O subayın üzerinde mi bulundu bu da? –dedi.

— Onu da mı tanıyorsunuz yoksa?

— Elbette. Tam iki gün ne biçim eğlendik kendisiyle! Kafayı oynatmasa şaşardım.

— Belki de kafayı falan oynatmamıştır?

— Onun için mi insanları ısırmaya başladı?

— Şimdi bir dakika: Siz bu şiiri yurtdışında gördüğünüzü söylüyorsunuz; ardından aynı şiir burada bir subay üzerinde bulunuyor...

— Ne yani, çok mu karışık geldi size? Yoksa benim ağzımı mı arıyorsunuz Andrey Antonoviç? –Birden ciddileşti, büyük bir gururla ve azametli bir tavırla sürdürdü sözlerini:–Yurtdışından ülkeme dönünce orada tanık olduğum şeylerle ilgili bazı kimselere bazı açıklamalar yaptım ve açıklamalarım yeterli bulundu. Yoksa kentinizi varlığımla mutlu etmem mümkün olabilir miydi? Bu anlamda görevimin bittiğini düşünüyor, kendimi kimseye hesap vermek zorunda görmüyorum. Görevim bitti derken, muhbirlik gibi bir görevden söz ediyor değilim. O sırada başka türlü davranamazdım. Olup bitenlerin içyüzünü bilenler Yuliya Mihaylovna'ya

yazdıkları tavsiye mektuplarında benim dürüst, onurlu bir insan olduğumu belirtmişlerdir. Neyse bütün bunların canı cehenneme, ben aslında size önemli bir şey söylemek için gelmiştim; şu baca temizleyicisi kılıklı memurunuzu göndermekle çok iyi ettiniz. Gerçekten çok önemli bir ricam olacak sizden Andrey Antonoviç.

— Rica mı? Buyurun, sizi dinliyorum; doğrusu meraklandırdınız beni. Şunu da ekleyeyim: Beni sürekli şaşırtıyorsunuz Pyotr Stepanoviç.

Von Lembke heyecanlanmıştı. Pyotr Stepanoviç bacak bacak üstüne attı.

— Petersburg'da tam bir açıksözlülükle hemen her şeyi anlattım. Ama bir iki şey üzerine... ki bunlardan biri şudur (parmağıyla "Aydınlık İnsan"a vurdu) bir şey söylemedim; çünkü her şeyden önce, sözü edilmeye değer bir şey değildi; ikincisi de sadece bana sorulanlara yanıt verdim. Sorulmayan şeyler üzerine kendiliğimden bir şeyler söyleyip gevezelik etmeyi hiç sevmem. Koşulların köşeye sıkıştırdığı dürüst bir insanla bir alçak arasındaki farkı da burada görürüm. Neyse, konumuz bu değil. Şimdi... şimdi bu salaklar... yani bu saatten sonra bile... her şey gün yüzüne çıkmış, her şey sizin elinize geçmiş durumda ve görebildiğim kadarıyla sizden bir şey gizleyebilmek de olanaksız... çünkü her şeyi görüyor, seziyorsunuz; sizi önceden anlayabilmek çok zor; oysa bu salaklar hâlâ aynı aptallıklarını sürdürüyorlar... Ben de işte... yani... kısacası bunlardan biri... bir aptal... hatta bir kaçık için bağış dilemeye, insanseverliğinize sığınarak gençliği ve sürdürdüğü bütün o acılı hayat adına onu bağışlamanızı dilemeye geldim... –Birden kaba bir alay ve sabırsızlıkla,– Yalnızca yazdığınız romanlarda kalmıyordur umarım insanseverliğiniz! –diyerek tamamladı sözlerini.

Kısacası, doğrucu bir insan olduğu hemen anlaşılıyordu konuğun; ne var ki biraz beceriksizdi, rol yapmayı da pek bilmiyordu ama bu da insan sevgisinin aşırılığına ya da aşırı nezaketine bağlanabilirdi; ama en önemlisi kavrayışı biraz kıt gibiydi; bunu derin bir sezgiyle ta ne zaman anlamıştı von Lembke; hele şu son hafta boyunca çalışma odasında yalnız kaldığı geceler, bu kadar kavrayışsız birinin Yuliya Mihaylovna üzerindeki anlaşılmaz başarısını düşünüp düşünüp ne küfürler savurmuştu.

— Kimin için ricacısınız ve... bütün bu söyledikleriniz ne anlama geliyor? –diye sordu vali biraz tepeden, ama daha çok merakını gizlemeye çalışır bir tavırla.

— Bu... bu... hey Tanrım! Size güvendim diye de suçlayacak değiller herhalde! Sizi soylu, mert... en önemlisi de zeki, anlayışlı bir insan olarak görmek de suç değil ya! Lanet olsun!..

Zavallı kendine hâkim olamıyor gibiydi.

— Ne olur bana yardım edin... şimdi burada onun adını size vermekle, aslında onu ihbar etmiş olacağım, öyle değil mi? Onu ele vermiş olacağım?

— İyi ama bana onun adını söylemezseniz ben nereden, nasıl bilebilirim onun kim olduğunu?

— Yine haklısınız; karşınızdakine aman vermeyen bir mantığınız var!.. Lanet olsun! Lanet olsun! Şu "Aydınlık İnsan"... şu "öğrenci" kim biliyor musunuz: Şatov! İşte söyledim!

— Şatov mu? Nasıl yani Şatov?

— Şiirde sözü edilen "öğrenci" Şatov! Kendisi bu kentte oturuyor. Eski bir köle. Hani şu tokat atan.

Lembke gözlerini kısarak:

— Ha, tamam, bildim! –dedi.– Bildim! İyi ama neyle suçlanıyor ki? Daha da önemlisi, siz neden dolayı bağışlanmasını istiyorsunuz onun?

Pyotr Stepanoviç yavaş yavaş çileden çıkıyordu:

— Onu kurtarmanızı istiyorum sizden, anlasanıza! Kendisini sekiz yıldır tanıyorum... dostuyum... ya da dostuydum... ama geçmişte olup bitenler için size hesap verecek değilim... –elini şöyle bir salladı,– aslında... üzerinde durmaya bile değmez. Hepsi üç buçuk kişi, hadi dış ülkelerdekileri de katalım, on kişiyi zor bulurlar. Ama burada önemli olan, benim sizin insanseverliğinize ve zekânıza güvenmiş olmam! Siz elbette işin içyüzünü hemen anlayacak ve öylece de ortaya koyacaksınız; yani söz konusu olanın, yaşadığı felaketlerin... dikkat buyurun, felaketler diyorum... yaşadığı bitmez tükenmez felaketlerin sonucu olarak zihinsel sağlığını kaybetmiş birinin aptalca hayalleri olduğunu... devlete karşı komplo gibi bir şeyin kesinlikle söz konusu olmadığını... görecek ve ona göre davranacaksınız.

Tıkanır gibi oldu, soluk soluğa kalmıştı.

Lembke pek azametli bir edayla:

— Hım, şu baltalı bildirinin onun başının altından çıktığı ortada, –dedi.– yine de... hem burada, hem de X ve ilçelerinde bu bildiriyi tek başına nasıl dağıtabildi? Asıl önemlisi de bildiriyi nereden, kimlerden aldı?

— Söyledim ya size, bunlar hepi topu beş altı... en çok on kişiler, nereden bileyim ben?

— Bilmiyor musunuz?

— Nereden bileyim yahu?

— Ama Şatov'un onlardan biri olduğunu biliyorsunuz?

— Eh! –Pyotr Stepanoviç, sorgulayıcısının feraset ve zekâ-
sından kendini korumak ister gibi elini salladı.– Pekâlâ size her şeyi anlatacağım. Bildiriler hakkında hiç, ama hiçbir şey bilmiyorum. Lanet olsun! Hiçbir şey ne demektir biliyorsunuz herhalde? Burada kuşkusuz şu asteğmen, sonra bir kişi... başka bir kişi daha... ayrıca belki Şatov... ve belki bir kişi daha vardır; anlayacağınız ciddiye alınamayacak, zavallı birkaç kişi! Ama ben buraya Şatov için geldim. Kurtarılması gerek, çünkü şu şiir onun; o yazdı ve yurtdışında da o bastırdı; işte kesin olarak bildiğim her şey bu kadar! Bildiriler konusunda ise hiçbir şey bilmiyorum.

— Şiir onunsa bildiriler de kuşkusuz onundur. Peki, Bay Şatov'dan kuşkulanmak için elinizde herhangi bir kanıt var mı?

Pyotr Stepanoviç sabrı tükenmiş bir insanın bıkkınlığıyla cüzdanından çıkardığı bir pusulayı masanın üzerine attı:

— Buyurun size kanıt!

Lembke pusulayı açtı, altı ay kadar önce buradan yazılıp yurtdışına gönderilmiş iki satırlık bir şeydi bu:

"'Aydınlık İnsan'ı burada basamam; burada hiçbir şey basamam, yurtdışında bastırın.

İ. Şatov"

Lembke gözlerini dikip Pyotr Stepanoviç'e baktı. Varvara Petrovna haklıydı: Valinin gözleri bazen gerçekten de koyun gözünü andırıyordu.

— Şimdi bunun anlamı şu, –diye atıldı Pyotr Stepanoviç,– altı ay kadar önce burada yazdı bu şiiri, ama burada... bir gizli basımevinde falan bastırma olanağını bulamadı; o yüzden de yurtdışında bastırılmasını istiyor... Herhalde yeterince açık her şey?

— Evet, açık olmaya açık da, yine de yeterince açık olmayan bir şey var, –dedi vali kurnaz alaylı bir sesle,– şiirin yurtdışında bastırılmasını kimden istiyor?

— Kimden olacak Kirillov'dan! Pusula yurtdışında yaşayan Kirillov'a yazılmış... Bilmiyor olamazsınız! Benim karşımda hiçbir şeyden haberi olmayan biri rolünü oynamanız çok can sıkıcı; aslında bu şiir işini ta ne zamandır bildiğinizden eminim! Bilmeseniz masanızın üzerinde ne arasın! Yoksa kendi kendine yürüyerek mi geldi o bildiriler oraya? Niye bana eziyet ediyorsunuz anlamıyorum?

Mendilini çıkarıp son derece sinirli bir hareketle alnındaki teri sildi.

— Belki bildiğim birkaç şey vardır, –dedi Lembke ustaca bir kaçamakla.– Peki bu Kirillov kim oluyor?

— Buraya yeni gelmiş bir mühendis, Stavrogin'in düello tanığıydı; manyağın, delinin biri. Şu sizin asteğmen gerçekten de... yalnızca alkole bağlı bir hezeyan içinde olabilir, ama bu herif resmen deli! Bakın, resmen deli diyorum ve sözümün arkasındayım! Ah, Andrey Antonoviç, hükümet bunların nasıl tipler olduğunu bir bilse parmağını bile oynatmazdı onlar için: Hepsi zırdeli bu heriflerin. İsviçre'deyken kongrelerine falan katıldığım için hepsini tanıma fırsatım oldu.

— Buradaki eylemleri oradan yönetiyorlar değil mi?

— Kim yönetecek? Hepi topu üç buçuk kişi bunlar! Şöyle bir yüzlerine bakmak bile insanı sıkıntıdan bunaltır. Sonra buradaki eylemler derken... şu dağıtılan birkaç bildiriyi mi kastediyorsunuz? Kimler var bu işin içinde: Şu alkolden delirmiş asteğmenle iki üç üniversite öğrencisi! Akıllı bir insansınız; buyurun size bir soru: Niye şöyle aklı başında, doğru dürüst kimse yok aralarında... niye hepsi çoluk çocuk, bilemediniz üniversite öğrencisi? Artlarına belki bir milyon köpek saldılar, peki kaç kişi yakalayabildiler? Yedi! Yalnızca yedi! Diyorum size: Sıkıntıdan patlar insan bunların arasında.

Lembke dikkatle dinliyordu, ama yüzünde boş laflara karnımız tok diyen bir ifade vardı.

— Bir dakika... pusulanın yurtdışına yollandığını söylüyorsunuz, ama üzerinde adres falan yok; bunun yurtdışında Bay Kirillov'a gönderildiğini nereden biliyorsunuz? Bir de... pusulanın gerçekten Şatov tarafından yazıldığı nereden belli?

— Hemen şimdi Şatov'un bir el yazısıyla pusulayı karşılaştırın. Valilik bürolarında herhalde kendisine ait bir el yazısı örneği vardır değil mi?

Kirillov'a gelince, pusulayı bana gösteren o.
— Ve siz de bunu...
— Elbette ne sanmıştınız? Daha neler gösterildi bana yurtdışında! Hatta şu şiiri de Herzen'in Şatov için yazdığını söylediler; Şatov'un Avrupa'da sürttüğü sıralar... tanışmalarının anısına ve bir de... lanet olsun... galiba... tavsiye yerine geçmek üzere. Şatov da, işte Herzen'in benim hakkımdaki duygu ve düşündükleri, diyerek şiiri gençler arasında dağıtıyor.
Sonunda işin özünü kavrayan Lembke:
— Vay canına! –dedi.– Ben de, hadi bildirileri anladık ama bu şiir neyin nesi, deyip duruyordum!
— Oysa her şey apaçık. Lanet olsun, niye çenemi tutamayıp size bütün bunları anlattım bilmiyorum! Bakın: Şatov'a dokunmayın, geri kalanlara, hatta Şatov'un da oturduğu Filippovlar'ın evinde gizlenmekte olan Kirillov da dahil bütün ötekilere ne isterseniz yapın... Şeytan görsün yüzlerini! Yeniden karşılarına çıktım ya, o yüzden hiçbiri beni sevmez. Siz bana Şatov'u verin, ben de geri kalan hepsini size aynı tabak içinde sunayım. Size yararlı olabilirim Andrey Antonoviç! Bu süprüntülerin topunun dokuz on kişiyi geçmediğinden eminim. Ben de kendi adıma peşlerindeyim. Üçünü zaten ortaya çıkarmış durumdayız: Şatov, Kirillov ve şu asteğmen. Ötekileri şimdilik yalnızca *izliyorum*... pek miyop olduğum da söylenemez. X ilinde bildirilerle yakalanan iki üniversite öğrencisi, sonra bir lise öğrencisi; soylu ailelerden yirmili yaşlarda iki delikanlı, bir öğretmen ve altmış yaşlarında, alkolden zihni perişan bir emekli binbaşı... hepsi bu! İnanın, hepsi bu! Bu kadar az olmaları aslında herkesi şaşırtıyor. Ama altı güne ihtiyacım var. Hesabını yaptım: Tam altı gün... ne bir gün önce, ne bir gün sonra. Elle tutulur bir sonuç almak istiyorsanız altı gün daha dokunmayın onlara; sonra hepsini birden bohçalayıp getireceğim size. Ama dediğimi yapmaz da harekete geçerseniz, ürküp hepsi bir yana kaçar. Sizden yalnızca Şatov'u istiyorum. Ben Şatov'un peşindeyim. Aslında yapılacak en iyi iş onu gizlice buraya çağırıp dostça konuşmak, gözündeki perdeyi kaldırmak. Herhalde hemen ayaklarınıza kapanıp ağlayacaktır! Sinirli, mutsuz bir insan; karısı Stavrogin'le fingirdeşiyor. Şöyle sevecen yaklaşın kendisine, kendiliğinden her şeyi açıklayacaktır. Yalnız altı gün

sabredeceksiniz. En önemlisi de Yuliya Mihaylovna'ya hiçbir şey söylemek yok... Sır tutabilir misiniz?

— Nasıl? –dedi Lembke gözlerini fincan gibi açarak,– Yuliya Mihaylovna'ya bütün bunlardan hiç söz etmediniz mi yani?

— Kime? Yuliya Mihaylovna'ya mı? Tanrı yazdıysa bozsun! Ah Andrey Antonoviç! Onun dostluğuna çok değer verdiğim, kendisine çok saygı duyduğum, vs. bunların hepsi doğru... ama ne ona açık veririm, ne onunla ters giderim; çünkü sizin de bildiğiniz gibi onunla ters gitmek tehlikelidir. Belki pek küçük bir iki şey söylemiş olabilirim, çünkü böyle şeyleri seviyor; ama şimdi size olduğu gibi ona da açılmak, tek tek isimler falan vermek... asla! Peki şu anda size niye anlattım bütün bunları? Çünkü ne de olsa bir erkeksiniz, ciddisiniz, yıllar yılı devlete hizmet etmenin deneyimlerine sahip, görmüş geçirmiş bir insansınız. Bu tür durumlarda atacağınız her adımı, Petersburg yıllarının deneyimleriyle önceden bildiğinize eminim. Ama size andığım şu iki adı Yuliya Mihaylovna'ya söylemiş olsaydım herhalde hemen davulu boynuna asıp çalmaya başlardı. Buradan Petersburg'a parmak ısırtacak şeyler yapmak istiyor... İçi içine sığmayan, ateşli bir kadın!

Bu sözlere sevinmişe benzeyen Andrey Antonoviç:

— Evet, doğrusu kendisi biraz ataktır, –dedi ama bir yandan da bu cahil herifin Yuliya Mihaylovna hakkında böylesine senlibenli bir dille konuşma cesareti göstermesine de canı sıkılmıştı.

Beri yandan Pyotr Stepanoviç de Lembke üzerindeki başarısını yeterli bulmamış olacak ki, ona tam boyun eğdirmek için biraz daha pohpohlaması gerektiğini düşünerek:

— Evet tam dediğiniz gibi: Atak, –diye onayladı valiyi.– Harika bir kadın, sonra edebi de... gelgelelim, serçeleri hemen ürkütür. Değil altı gün, altı saat bile sabredemez. Eh, Andrey Antonoviç, siz siz olun, bir kadından altı gün sürecek bir şey istemeyin! Deneyimli biri olduğumu, yani bu konularda deneyimli olduğumu herhalde siz de kabul edersiniz. Biz de elbette kendimize göre bir şeyler biliyoruz, bilmek durumundayız. Ben laf olsun diye ya da şımarıklığımdan istemedim sizden o altı günü; iş öyle gerektirdiği için istedim.

— Ben... duydum ki... –dedi Lembke düşüncesini açıkça dile getirmekte zorlanır gibi,– Avrupa'dan döndüğünüzde orada yapıp ettiklerinizden pişmanlık duyduğunuzu belirtmişsiniz.

— Bir şeyler oldu işte.

— Kuşkusuz beni ilgilendirmeyen işlere burnumu sokma heveslisi değilim; ancak siz burada bugüne dek, örneğin din, toplumsal kurumlar ve nihayet hükümet üzerine daha başka bir dille konuşuyordunuz...

— Daha kimbilir neler üzerine, neler neler söylemişimdir, ne çıkar bundan! Şimdi de aynı şeyleri söylüyorum; ancak bu düşüncelerin o ahmakların sandıkları gibi uygulanması gerekmiyor. Yani insanların omuzlarını ısıracaksınız da ne olacak? Hatırlarsanız önceki konuşmamızda siz de düşüncelerimi doğru bulmuş, bana hak vermiş, yalnız henüz zamanın erken olduğunu söylemiştiniz.

— Doğru bulduğum düşünceleriniz de, zamanın henüz erken olduğunu söylemem de bu konuya ilişkin değildi.

— Her sözünüzü nasıl da hesaplayarak konuşuyorsunuz, ha-ha! –Pyotr Stepanoviç neşelenmişti.– Şimdi bana kulak verin azizim, sizinle bir şekilde tanışmamız, oturup konuşmamız gerekiyordu; işte ben kendi usulümce gelip konuştum. Ben yalnız sizinle değil herkesle böyle tanışır, konuşurum. Belki de huyunuzu suyunuzu, nasıl biri olduğunuzu iyice anlamam gerekiyordu.

— Nasıl biri olduğumu anlayacaksınız da ne olacak?

— Ne bileyim ne olacak? –dedi Pyotr Stepanoviç yine gülerek.– Biliyor musunuz saygıdeğer Andrey Antonoviç, zeki olmasına zekisiniz ama daha *oraya* ulaşmış değil zekânız, herhalde ulaşamayacak da. Bilmem anlatabiliyor muyum? Yurda dönüşümde her ne kadar gereken yerlere gereken açıklamaları yaptıysam da, doğrusu ya, belli inançları olan birinin, inançları doğrultusunda niçin çaba gösteremeyeceğini anlayabilmiş değilim... ama bilin ki, *orada* hiç kimse sizin nasıl biri olduğunuzu anlamamı istemedi benden; daha sonra da *oradan* benzeri bir görev almadım. Kabul edersiniz ki, şu demin andığım ilk iki adı size değil doğrudan *oraya*, yani ülkeye dönünce açıklamalar yaptığım yere bildirebilirdim. Öte yandan bu işten maddi çıkar sağlamak gibi bir amacım olsaydı şu yaptıklarımı yapmam hiç akılcı olmazdı; çünkü sonuçta başarı

benim değil sizin olacak; bana değil, size gönül borcu duyulacak; parsayı da siz toplayacaksınız. –Son derece ağırbaşlı, asil bir tavırla ekledi:– Benim tek düşündüğüm Şatov... ben yalnızca onun başına bir iş gelmemesi için çabalıyorum... eski dostluğumuz adına... Ama *oraya* raporunuzu yazmak üzere kaleminizi elinize aldığınızda içinizden benim için de övgü içeren bir şeyler yazmak gelirse buna karşı çıkmam, he-he! Adieu, gereğinden çok oturdum... –koltuktan kalkıp keyifli, kendinden hoşnut bir tavırla ekledi:– ve korkarım çenemi de pek tutamadım!

Pyotr Stepanoviç'in son sözlerinin olumlu etkisinden olacak, yüzünde sevecen bir gülümsemeyle yerinden doğrulan von Lembke de:

— Tersine, durumun açıklık kazanması beni çok sevindirdi, –dedi.– Bu hizmetinizi takdir ediyorum; ayrıca çabalarınızı yukarıya gereğince yansıtabilmek için elimden geleni yapacağımdan emin olabilirsiniz...

— Altı gün... bu altı gün çok önemli... parmağınızı bile oynatmamalısınız bu altı gün içinde, sizden tek istediğim bu.

— Hayhay.

— Takdir edersiniz ki size engel olamam, esasen bu haddim de değil. Ama elbette eliniz kolunuz bağlı duracak da değilsiniz, en azından izleyeceksiniz onları; benim tek ricam, kuşları ürkütüp zamanından önce yuvadan kaçırmamanız... bu konuda da en büyük güvencem deneyimleriniz ve zekânız. –Sonra, aklı bir karış havada bir yeniyetmenin düşüncesizliğiyle, ama alabildiğine neşeli, densizce bir laf etti:– Herhalde artlarına salacağınız kıyamet kadar av köpeği vardır elinizde, he-he!

— Sandığınız gibi değil, –dedi Lembke zarif bir kaçamakla,– Gençler nedense hep böyle düşünür, sayısız gizli görevlimiz varmış gibi... Bu arada, aklıma gelmişken: Madem bu Kirillov Stavrogin'in düello tanığıydı, o zaman Bay Stavrogin de...

— Ne olmuş Stavrogin'e?

— Bu kadar yakın dostlarsa... diyordum?

— Ah hayır, hayır! Zekisiniz ama bakın burada da yanıldınız. Hatta beni şaşırtmaya da başladınız. Bu konuda az çok bilgi sahibi olduğunuzu düşünüyordum. Hım, Stavrogin tam tersi... tam tersi... avis au lecteur.[47]

— Gerçekten mi? –dedi Lembke kuşkulu.– Ama nasıl olur? Yuliya Mihaylovna Petersburg'dan ulaşan bilgilere göre onun buraya kulağına bir

şeyler fısıldanarak yollanmış olabileceğini söylemişti...

Pyotr Stepanoviç birden altını çize çize kaçamak bir yanıt verdi:

— Bu konuda bildiğim bir şey yok. Hiçbir şey bilmiyorum. Kesinlikle hiçbir şey bilmiyorum. *Adieu. Avis au lecteur*!

Hızla kapıya doğru yürüdü.

— Durun bir dakika Pyotr Stepanoviç, –diye bağırdı ardından Lembke,– son bir şey daha... sonra sizi tutmayacağım.

Masanın çekmecesini açıp bir zarf çıkardı.

— Buyurun size bir örnek daha... bu da aynı türden... böylelikle de size ne denli güvendiğimi göstermiş oluyorum. E, ne düşünüyorsunuz?

Zarfın içinde Lembke’ye yazılmış, valinin de dün eline geçen, tuhaf, imzasız bir mektup vardı. Pyotr Stepanoviç kızgınlıkla şu satırları okudu:

“Ekselansları!

Mevkiiniz size böyle seslenmemi gerektiriyor. En üst düzey devlet görevlilerine ve vatana karşı bir suikastı ihbar ediyorum size; evet, iş doğrudan oraya vardığı için vatana karşı da bir suikast bu. Ben de yıllardır bu işlerin içindeydim. Bu da bir tür dinsizliktir. Bir ayaklanma hazırlığı var; ortalıkta binlerce bildiri dolaşıyor ve eğer büyüklerimiz zamanında önlem almazlarsa bu bildirilerin her birinin ardından dili dışarıda yüz kişi koşar. Çünkü öyle şeyler vaat ediliyor ki! Halk ahmaktır, ayrıca votkayı da unutmamak gerek; suçluyu suçsuzdan ayırt edemez halk, hepsinin işini bitirir. İki taraftan da korkuyorum, pişmanlık içindeyim ve iki tarafa da katılmadım, çünkü durumum bunu gerektiriyor. Vatanın, kiliselerin, kutsal tasvirlerin kurtulması için biri ihbarda bulunsa derseniz, bunu ancak ben yapabilirim. Ancak bir şartım var: Üçüncü Şubeden hemen bağışlandığımı bildiren bir telgraf çekilecek; telgraf yalnız benim için olacak, öbürleri varsın hesap versin! İşaret olarak her akşam saat yedide kapıcının küçük penceresinde bir mum yakın. Bunu görünce inanacağım ve başkentten uzatılan bağışlayıcı eli öpmeye geleceğim. Yalnız bana bir de maaş bağlanmalı, yoksa nasıl yaşayabilirim? Bu işten pişman olmayacaksınız, çünkü yıldız nişanı takacak hükümet göğsünüze. Yalnız çok sessiz olmalısınız, yoksa kellemi uçururlar.

Ekselanslarının bastıkları yerleri öpmeye hazır,

Pişman olmuş bir özgür düşünceli, incognito.”

Von Lembke mektubun dün akşam kapıda kimsenin bulunmadığı bir anda kapıcı odasına bırakıldığını söyledi.
— E, ne düşünüyorsunuz? –diye sordu Pyotr Stepanoviç kaba sayılabilecek bir tavırla.
— Eğlenmek için yazılmış pespaye bir yazı.
— En akla yakın olasılık bu. Sizi aldatamazlar.
— Öylesine ahmakça bir mektup ki, başka bir şey düşünebilmek zor.
— Buna benzer başka mektup aldınız mı?
— Evet, iki kez daha, yine imzasız.
— Eh, imzasız olacak elbette. Peki mektubun üslubu ve yazı aynı mıydı?
— Üslup da, yazı da farklıydı.
— Yine böyle soytarıca mıydı?
— Evet, soytarıca ve... son derece iğrençti.
— Daha önce de aldığınıza göre bu da öncekiler gibi bir şey o zaman, değil mi?
— Herhalde; çünkü hepsi birbirinden daha düzeysiz, daha ahmakça... Eğitimli bir insan bu denli budalaca şeyler yazamaz.
— Evet, öyle.
— Peki ya birisi gerçekten bir ihbarda bulunmak istiyorsa?
— Hiç sanmam, –diye kestirip attı Pyotr Stepanoviç soğukça.– Üçüncü şubeden telgraf çekilmesini, aylık bağlanmasını istemeler falan... ciddi olmadığı besbelli!
— Haklısınız, –dedi Lembke utanmış.
— İsterseniz bunu bana verin... kimin yazdığını bulayım size. Önce bunu bulup ortaya çıkarırım, sonra ötekileri.
— Alın, –dedi von Lembke biraz kararsız.
— Başka kimseye gösterdiniz mi?
— Olur mu hiç, kimseye göstermedim.
— Yuliya Mihaylovna'ya demek istemiştim?
— Tanrı yazdıysa bozsun! Siz de... Tanrı aşkına siz de göstermeyin! –diye bağırdı Lembke korkuyla.– Çok sarsılır ve... bana da dehşetli içerler.
— Evet, herhalde ilk size yüklenecektir: Hak etmişsiniz ki böyle şeyler yazabiliyorlar size, diyecektir. Malum, kadın mantığı! Haydi hoşça kalın.

Bakarsınız üç gün içinde bile bulup getirebilirim mektubu yazanı. Anlaşmamızı unutmayın!

IV

Pyotr Stepanoviç belki aptal değildi, ama Kürek mahkûmu Fedka'nın onunla ilgili, "O, birini yaratır; sonra da yarattığıyla birlikte yaşar," saptaması pek yerindeydi. Nitekim von Lembke'nin de yanından en azından altı günlüğüne onun içini rahatlattığından emin olarak ayrılmıştı; ekmek kadar, su kadar gerekliydi çünkü bu altı günlük süre. Ama yanılıyordu, çünkü her şey en başından Andrey Antonoviç'i çok saf biri gibi görmesine ve bunun asla değişmeyecek bir kanı olarak zihnine yerleşmesine dayanıyordu.

İçini kuşkular kemiren her insan gibi Andrey Antonoviç de kendisini bilinmezlikten kurtaracak çıkış yollarına dört elle ve büyük bir sevinçle sarılanlardandı. Olayların akışının aldığı bu yeni yön, her ne kadar başka bir sürü telaş, kaygı, karmaşa yaratıyor gibi olsa da, başlangıçta onu bayağı rahatlattı, hatta sevindirdi. En azından eski kuşkuları yok olup gitmişti. Şu son günlerde öylesine yorgun düşmüş, kendini öylesine umarsız, bitkin hissetmeye başlamıştı ki, ruhu artık yalnızca huzur istiyordu. Ama heyhat! İşte yine bütün huzuru kaçmıştı! Petersburg'da geçirdiği uzun yıllar ruhunda silinmez izler bırakmıştı. "Yeni kuşak"ın resmî, hatta gizli tarihine yabancı sayılmazdı: Meraklı bir insandı, dağıtılan bütün bildirileri biriktirirdi. Ancak tek bir şey anladığı yoktu bunlardan. Hele şimdi bir orman içine düşmüş gibiydi: Bütün içgüdüleri ona tek bir şey duyumsatıyordu: Pyotr Stepanoviç'in sözlerinde, bilinen bütün biçimlere, yerleşmiş bütün kurallara ters düşen, tutarsız bir şeyler vardı; kafası iyice karıştığında kendi kendine "bu yeni kuşakla işler nereye varacak, her şey nasıl sonuçlanacak şeytan bilir" deyip duruyordu.

Tam o anda, sanki bilerek, Blum başını uzattı kapıdan. Pyotr Stepanoviç'in ziyareti süresince hemen oralarda bir yerlerde beklemişti. Blum aslında Andrey Antonoviç'in uzaktan akrabasıydı, ama Lembke bu

gerçeği ömrü boyunca büyük bir titizlikle ve korkuyla gizledi. Bu önemsiz ve değimsiz kişiye burada birkaç satırla da olsa yer verdiğim için okurlardan beni bağışlamalarını dilerim. Blum, Almanların o tuhaf “kara bahtlılar” türündendi ama çok yeteneksiz oluşundan değil de kimbilir neden. “Kara bahtlı” Almanlar bir efsane değil gerçektirler, hatta Rusya’da bile vardır bunlardan ve tümüyle kendilerine özgüdürler. Andrey Antonoviç yaşamı boyunca Blum’a karşı dokunaklı bir acıma duygusuyla dolu oldu ve her yerde ona elinden geldiğince arka çıktı, kendisinin başarıları ölçüsünce ona hep maiyetinde küçük bir yer buldu; ama Blum nerede çalıştıysa şansı hiç yaver gitmedi. Ya atandığı görev kaldırıldığı için açıkta kaldı, ya amiri değişti ya da bir defasında olduğu gibi, başkalarıyla birlikte az kalsın mahkemeye düşecekti. Düzenli biriydi ama biraz aşırı düzenliydi; kendisine zarar verecek kadar da asık suratlı ve karamsardı. Kızıl saçlı, uzun boylu ve hafif kamburdu; üzgün, bezgin, aşırı duygusal bir adamdı. En alt düzeyde bir memur olmasına bakmadan yerli yersiz her şeye karşı çıkar, inat eder, haksız yere öküz gibi diretirdi. Karısı ve çok sayıdaki çocuklarıyla birlikte Andrey Antonoviç’e yıllardır perestişe varan bir saygıyla bağlıydı. Andrey Antonoviç’ten başka kimse de sevmezdi onu. Yuliya Mihaylovna onu ilk gördüğünde üzerine bir çarpı çektiyse de kocasının inadını yenemedi. Evliliklerinin ilk kavgası da böylece oldu; üstelik düğünlerinden hemen sonra, balayının daha ilk günlerinde, o zamana dek utandırıcı akrabalığı Yuliya Mihaylovna’dan özenle gizlenen Blum’un birden ortaya çıkıvermesiyle. Andrey Antonoviç yalvardı, yakardı, Blum’un bütün öyküsünü, onunla ta çocukluk yıllarına giden dostluklarını pek duygusal bir dille anlattıysa da, Yuliya Mihaylovna’yı izleri sonsuza dek silinmeyecek bir biçimde aşağılandığı görüşünden caydıramadı, hatta birkaç kez ayılıp bayılmasını bile önleyemedi. Ancak von Lembke de geri adım atmadı; Blum’u bırakmak şöyle dursun, hiç yanından ayırmayacağını öyle kararlılıkla savundu ki Yuliya Mihaylovna şaşırdı ve ister istemez Blum’un varlığına katlanmak zorunda kaldı. Şu var ki, akrabalık bugüne dek olduğundan çok daha büyük bir özenle gizlenecek, hatta Blum’un adı, baba adı değiştirilecekti; çünkü nedense Blum’un da adı Andrey, baba adı Antonoviç’ti. Böylece Blum kentimizde Alman bir eczacı dışında kimselerle tanışamadı, görüşemedi, kimselere gidip gelemedi; hep olduğu

gibi yalnız, tutumlu bir yaşam sürdü. Öte yandan Andrey Antonoviç'in edebi günahlarından nicedir haberi vardı Blum'un. Romanın gizli okuma oturumlarına bir o çağrılır, kımıldamadan aralıksız altı saat oturup gülmemek, uyumamak için büyük çaba harcayarak romanı dinlerdi. Evine döndüğünde de uzun bacaklı, sıska karısıyla birlikte, velinimetlerinin bahtsızlığına, Rus edebiyatına düşkünlüğüne yazıklanırdı.

Andrey Antonoviç içeri giren Blum'un yüzüne acıyarak baktı.

— Rica ederim beni yalnız bırak Blum, –dedi çabucak az önce Pyotr Stepanoviç'in gelişiyle kesilen konuşmalarına yeniden dönmesini önlemek için.

Ancak Blum kamburunu çıkarmış, küçük küçük adımlarla Andrey Antonoviç'e gitgide daha çok yaklaşırken saygılı tavrını hiç bozmadan, inat etmeyi sürdürdü:

— Kimseye hiçbir şey sezdirmeden, sessiz sedasız kalkılabilir bu işin altından. Çok geniş yetkilerinizin olduğunu unutmayın.

— Blum, bana öyle bağlısın, öylesine bana hizmet aşkıyla dolusun ki sana baktığımda elimde olmadan korkuya kapılıyorum.

— Her zaman nükteli şeyler söylersiniz; sözlerinizin verdiği hazla yatar, rahatça uyursunuz, ama böylelikle kendinize zarar veriyorsunuz.

— Şu anda iyice anlamış bulunuyorum ki bu farklı bir durum Blum, hem de çok farklı!

— Şu zaten kuşkulandığınız madrabaz, kötü delikanlının sözlerinden sonra mı? Edebi yeteneğinizi öven yaltakça sözleriyle sizi alt etti.

— Hiçbir şey anladığın yok Blum. Düşündüğün şey tümüyle saçma. Orada hiçbir şey bulamayız, üstelik öyle bir gürültüsü olur ki bu işin, maskara oluruz herkese; sonra Yuliya Mihaylovna...

Sağ eli kalbinin üstünde, ona kararlılıkla yaklaşmayı sürdüren Blum:

— Her aradığımızı bulacağımızdan hiç kuşkum yok. Sabah erkenden ani bir baskın yaptık mı tamamdır; elbette kendisine karşı son derece nazik davranarak ve yasalara titizlikle uyarak. Gençler, –Lyamşin ve Telyatnikov– daha önce birçok kez gidip geldikleri için istediğimiz her şeyi bulacağımıza güvence veriyorlar. Bay Verhovenskiy'i kimsenin umursadığı yok artık. Müteveffa generalin eşi Bayan Stavrogina da bundan böyle kendisinin korumasında olmadığını ve artık iyiliklerinden de yararlanamayacağını

yüzüne söylemiş. Her namuslu, onurlu insan –bu lanet kentte böyleleri hâlâ varsa tabii– dinsizliğin de, bütün sosyalist öğretilerin de kaynağının her zaman o ev olduğuna inanır. Ev yasak kitap dolu, Rıleyev'in *Düşünceler*'i, Herzen'in bütün kitapları... Evdeki yasak kitapların kabataslak bir listesi var bende, hani ne olur ne olmaz diye...

— Ah Tanrım, bu kitaplar herkeste var be Blum; ne kadar safsın zavallı dostum!

Blum velinimetinin sözlerini duymadı bile:

— Pek çok da bildiri var evde, –diye sürdürdü.– Bizim burada dağıtılan bildirilerin asıllarına ait izleri orada bulacağımızdan kesin eminim. Şu genç Verhovenskiy'e hiç ama hiç güvenmiyorum, son derece kuşku verici biri.

— Babayla oğlu bir tutma. Araları iyi değil; oğul babasıyla herkesin içinde alay ediyor.

— Rol yapıyorlar.

— Blum, canıma okumaya yemin mi ettin! Ne olursa olsun adam burada önemli biri, en azından bunu düşün! Profesör, sonra ünlü bir insan, öyle bir yaygara koparır ki tüm kente rezil oluruz... Yuliya Mihaylovna da çiğ çiğ yer bizi!

Blum'un dinlediği yoktu. Eliyle göğsüne vura vura:

— Doçent... yalnızca bir doçent... üstelik emekli, –diyordu.– Hiçbir yararlık göstermemiş işinde, ne nişan, ne madalya almış! Devlet düşmanı düşüncelere sahip olduğu kuşkusuyla da işine son verilmiş. Yine de hep polisin gizli gözetimi altında olmuş; şu anda da izlendiğine kuşku yok. Kentte ortaya çıkan bu karışıklıkları bastırmak zorundasınız, bu sizin göreviniz. Sizse tam tersine, gerçek suçluya göz yumuyor, böylece de görevinizi savsaklıyorsunuz.

Bitişik odadan karısının sesini duyan von Lembke:

— Yuliya Mihaylovna! –diye bağırdı.– Toz ol Blum!

Blum bir an ürperdi ama belli etmedi. Her iki elini birden kalbine daha da kuvvetle bastırarak:

— Ama izin verin efendim, arz edeyim, –diye yeniden başlayacak oldu.

— Toz ol dedim sana! –diye bağırdı Andrey Antonoviç dişlerini gıcırdatarak.– Git ne istersen yap... sonra... hey Tanrım!

Kapı perdesi aralandı ve Yuliya Mihaylovna göründü. Blum'u görmesiyle birlikte olduğu yerde kaldı; bu adamın yalnızca orada bulunuşu bile kendisi için bir hakaretmiş gibi içerlemiş, ama alabildiğine kibirli bir ifadeyle Blum'u süzdü. Blum bir şey söylemeden derin bir saygıyla yerlere kadar eğilerek selamladı Yuliya Mihaylovna'yı, sonra saygıdan hep öyle iki büklüm, kolları iki yana doğru hafif açık, ayaklarının ucuna basarak kapıya yürüdü.

Blum, Andrey Antonoviç'in son isterik haykırışını, ondan yapılmasını ısrarla isteyip durduğu şeyi yapma, bu konuda bildiği gibi davranma izni olarak mı anladı, yoksa işin başarıyla sonuçlanacağına duyduğu aşırı güvenle, doğrudan doğruya velinimetinin yararına olacağını düşünerek bu kez inançlarına ve vicdanına aykırı mı davranıyordu bilinmez ama aşağıda da göreceğimiz gibi, amirle memuru arasındaki bu konuşmadan herkesin diline düşen, çoğu kişiyi güldüren, Yuliya Mihaylovna'nın tepesini attıran ve neden olduğu tüm bu sonuçlarla da Andrey Antonoviç'in aklını büsbütün karıştırarak işlerin en hassas olduğu bir anda onu acıklı bir kararsızlığa yönelten beklenmedik bir şey çıktı.

V

Pyotr Stepanoviç için yoğun bir gündü. Von Lembke'den doğruca Bogoyavlenskiy Sokağı'nın yolunu tuttu, ama tam Bıkov Sokağı'nda, Karmazinov'un evinin önünden geçerken birden durup gülümsedi ve eve yöneldi. Kapıda "sizi bekliyorlar" diye karşılanmasına çok şaşırdı, çünkü geleceğini haber vermemişti.

Ama büyük yazar gerçekten de onu bekliyordu, hem de dünden, hatta önceki günden beri. Çünkü dört gün önce Yuliya Mihaylovna'nın düzenlediği şenlikte okumayı düşündüğü "Merci"nin elyazmalarını vermişti ona. Böyle yüce bir yapıtı herkesten önce ona vermekle karşısındakine büyük onur kazandırdığını, gururunu okşayan bir davranışta bulunduğunu düşünüyordu. Bu herkese tepeden bakan, her önüne geleni yanına yaklaştırmayan, burnu büyük, şımarık, "neredeyse devlet büyüğü" yazarın,

kendisine yılışıp durduğunu, dalkavukça yakınlaşma çabaları içinde olduğunu nicedir görüyordu Pyotr Stepanoviç; hatta onun kendisini Rusya'daki tüm gizli devrimci hareketlerin, hadi önderi demeyelim ama en azından bütün sırlarını bilen ve Rus gençliği üzerinde tartışılmaz etkiye sahip olan bir iki kişiden biri olarak gördüğünün de farkındaydı. "Rusya'nın en zeki insanı"nın düşüncelerini ve ruh halini çok merak ediyordu Pyotr Stepanoviç ama bazı nedenlerle onunla yakınlaşmaktan kaçınmıştı.

Büyük yazar, aynı zamanda sarayda mabeyinci olan ilimiz toprak sahiplerinden biriyle evli kız kardeşinin evinde kalıyordu; karıkoca ünlü akrabalarına perestişe varan bir saygı duyar, onunla böbürlenirlerdi; ama onun bu ziyaretinde her ikisi de yazık ki Moskova'dalardı; o yüzden de büyük yazarı karşılama onuru, nicedir o evde yaşadığı için tüm yönetimini üstlenerek evin artık kâhyası gibi olan, mabeyincinin yoksul ve yaşlı uzak akrabası hanıma kalmıştı. Bay Karmazinov'un gelişinden sonra evde herkes parmak uçlarında yürümeye başlamıştı. Yaşlı kadın hemen her gün Moskova'ya mektup yazıp konuğun o geceyi nasıl geçirdiğini, hangi yemekleri yemek lütfunda bulunduğunu bildiriyordu. Hatta bir kez belediye başkanının verdiği bir yemekten dönen yazarın bir kaşık ilaç içtiğini bildiren bir telgraf bile çekti Moskova'ya. Konuk her ne kadar ona pek kibar davranıyorsa da, yaşlı kadın yine de konuğun odasına çok seyrek girebiliyordu; tavırları sanki soğuk gibiydi yazarın ve zorunlu olmadıkça pek bir şey konuşmuyordu.

Pyotr Stepanoviç girdiğinde yarım bardak kırmızı şarap eşliğinde sabah köftelerini yiyordu Karmazinov. Daha önceki ziyaretlerinde de yazarı hep sabah köftesini yerken bulmuştu Pyotr Stepanoviç ve Karmazinov bir kez olsun onu sofraya buyur etmediği gibi, onun yanında köftesini yemeyi sürdürmüştü. Köfteleri bitince küçük bir fincanla kahve sunuldu yazara. Fraklı, eldivenli, ayaklarına hiç ses çıkarmayan, yumuşacık çizmeler giymiş bir uşak hizmet ediyordu kendisine.

"Oo," diyerek yerinden doğrulan Karmazinov, bir yandan da peçeteyle ağzını silerek çok sevinmiş bir yüzle Ruslara (ama özellikle de ünlü, tanınmış olanlarına) özgü alışkanlık gereği öpüşmek için konuğuna doğru ilerledi. Ama Pyotr Stepanoviç önceki deneyimlerinden onun öpüşme hamlesi yaptığında yanağını uzattığını bildiğinden bu kez kendisi de onun

gibi yaptı, böylece de dudaklar değil, yanaklar birbiriyle buluştu. Bunu fark etmemiş gibi yapan Karmazinov yeniden yerine otururken konuğuna da zarif bir el hareketiyle karşısındaki koltuğu gösterdi; Pyotr Stepanoviç hemen yayıldı gösterilen koltuğa.

Ev sahibi her zamankinin tersine:

— Kahvaltı etmediyseniz buyurmaz mıydınız? –diye sordu konuğuna, karşısındakinden incelikli bir olumsuz yanıt beklediğini açıkça belli eder bir tonla.

Ama hemen kabul etti öneriyi Pyotr Stepanoviç. Hakarete uğramışçasına bir şaşkınlık gölgesiyle karardı ev sahibinin yüzü, ama yalnızca bir an sürdü bu; sinirli bir hareketle zili çalıp uşağı çağırdı, son derece eğitimli bir insan olmasına karşın sanki ondan tiksiniyormuş gibi pek kaba bir sesle, neredeyse bağırarak, bir kahvaltı daha getirmesini emretti uşağa. Sonra konuğuna dönüp bir kez daha sordu:

— Köfte mi, kahve mi; ne istiyorsunuz?

— Köfte de, kahve de... emredin, şarap da getirsinler, müthiş aç hissediyorum kendimi, –dedi Pyotr Stepanoviç sakince ama dikkatle ev sahibinin üzerindeki giysiyi incelerken.

Bay Karmazinov'un üzerinde cekete benzer sedef düğmeli, tuhaf, kısacık bir ev giysisi vardı; o kadar kısaydı ki üzerindeki şey, irice göbeğiyle oldukça çıkık poposunu büsbütün ortaya çıkarmıştı; ama zevkler ve renkler tartışılmaz demişler. İçerisi sıcak olmasına karşın dizlerinde yere kadar uzanan kareli bir yün battaniye vardı.

— Rahatsız mısınız? –diye sordu Pyotr Stepanoviç.

Yazar o ince, çiğ sesiyle her kelimeyi okşar gibi tek tek vurgulayarak ve soylulara özgü zarif bir pelteklikle:

— Değilim ama buranın iklimin beni hasta edeceğinden korkuyorum, –dedi,– sizi dün bekliyordum.

— Neden? Öyle bir söz mü verdim?

— Yok vermediniz, ama konuşmam sizdeydi ya... Nasıl, okudunuz mu?

— Konuşma mı? Ne konuşması?

Başından aşağı kaynar sular döküldü sanki Karmazi-nov'un.

— Yanınızda getirmişsinizdir herhalde? –dedi derin bir kaygıyla; kahvesini içmeyi bile unutmuş, dehşet içinde Pyotr Stepanoviç'e bakıyordu.

— Ha, şu “Bonjour”u diyorsunuz?..
— “Merci”.
— Her neyse. Unuttum gitti zaten. Okumadım çünkü hiç zamanım yoktu. Bilmem ki nereye koydum... ceplerimde de yok. Herhalde masamın üzerinde kaldı. Üzülmeyin buluruz.
— Hemen şimdi birini göndereyim evinize. Kaybolabilir, hatta çalabilirler de.
— Kim ne yapsın Tanrı aşkına! Hem niye o kadar korktunuz ki? Bizim Yuliya Mihaylovna, her yapıtınızın birkaç kopyası olduğunu söylüyor: Biri yurtdışındaki noterinizde, biri Petersburg’da, biri de Moskova’da saklanırmış bu kopyaların. Sonra, ayrıca bir kopyayı da bir banka kasasına mı ne yolluyormuşsunuz?
— Ama ya Moskova’da bir yangın çıkar ve benim yazım da Moskova’yla birlikte yanarsa? Hayır, iyisi mi hemen birini yollayayım size ben!
— Durun! İşte burada! –Pytor Stepanoviç arka cebinden birkaç kâğıt çıkardı.– Biraz ezilip büzülmüş! İşe bakın, o zaman sizden nasıl aldıysam, yeni mendilimle birlikte arka cebime sokuşturmuşum, orada öylece kalmış! Unutup gitmişim.
Karmazinov kapar gibi aldı kâğıtları, büyük bir özenle düzeltti, sayfaları tek tek saydı, inceledi, sonra şimdilik hep gözünün önünde durması için saygıyla masaya, hemen önüne bıraktı.
— Galiba okumakla aranız pek iyi değil? –diye tısladı kendini tutamayıp.
— Evet, pek iyi değildir.
— Buna Rus edebiyatı da mı dahil?
— Durun hele, bir zamanlar bir şeyler okumuştum... “Yolda” mı, “Yola çıkmak” mı, yoksa “Yolağzında” mı? Çok oluyor. Pek hatırlayamıyorum. Beş yıl falan önceydi. Hiç zamanım yok okumaya.
Bir sessizlik oldu.
— Buraya gelir gelmez, herkesi sizin olağanüstü akıllı bir insan olduğunuza inandırdım ve şimdi sanırım herkes size tapıyor.
Pyotr Stepanoviç alabildiğine sakin:
— Teşekkür ederim, –diye karşılık verdi.
Kahvaltıyı getirdiler. Pyotr Stepanoviç kurt gibi atıldı köftelerin üzerine, bir anda hepsini silip süpürdü, şarabını içti, kahvesini yudumlamaya

başladı.

Karmazinov köftesinden kalan son lokmaları, kahvesinin son yudumları eşliğinde yerken, bir yandan da göz ucuyla konuğunu süzüyor, “Bu cahil, sözümdeki iğnelemeyi fark etmemiş olamaz,” diye düşünüyordu. “Kâğıtları da coşkuyla okuduğuna eminim; yalan söylüyor okumadım diye. Ama belki de yalan söylemiyordur da hakiki bir aptaldır. Zaten bence dâhinin hafif aptalı makbuldür. Hem belki zamane dâhisi böyle oluyordur? Aman, her ne haltsa!”

Oturduğu kanepeden kalktı, her kahvaltıdan sonra yaptığı yürüyüş yerine geçmek üzere, oda içinde aşağı yukarı dolaşmaya başladı.

— Daha ne kadar buralardasınız? –diye sordu Pyotr Stepanoviç sandalyesinde sigarasını tüttürürken.

— Aslında topraklarımı satmak için geldim; daha ne kadar burada kalacağım kâhyama bağlı.

— Siz sanki savaştan sonra bir salgın hastalık tehlikesi gördüğünüz için geldiniz buraya değil mi?

— Yok canım, tam ondan olduğu söylenemez, –dedi Karmazinov yine kelimeleri tek tek vurgulayıp dönüşlerde sağ ayağını hafifçe ama canlı, çevik bir şekilde sallayarak; sonra pek masum sayılmayacak bir gülümsemeyle sürdürdü:– Aslında olabildiğince uzun yaşamak istiyorum. Rus soylularının çok çabuk yıpranıveren bir yanları var; her açıdan böyle. Bense olabildiğince geç yıpranmak istiyorum, o nedenle de bir daha dönmemek üzere Avrupa’ya yerleşmek gibi bir niyetim var. Hem iklim daha iyi orada, hem yapılar taştan, hem her şey çok daha sağlam. Ben yaşadığım sürece Avrupa da ayakta durur herhalde, ne dersiniz?

— Ne bileyim ben?

— Hım. Orada da Babil yıkılırsa eğer, bu öyle böyle bir yıkılma olmaz (her ne kadar benim yaşam sürem içinde Avrupa’nın başına bir şey gelmeyeceğini ve kıtanın ayakta kalacağını düşünüyorsam da, bu konuda sizinle aynı fikirdeyim); oralarla karşılaştırınca, bizim Rusya’da yıkılacak taş üstünde taş yok. Dolayısıyla bizde taşlar devrilmez, her şey birden çamur deryası içinde dağılır gider. Kutsal Rusya’nın bir şeylere karşı koyma gücü dünyadaki bütün ülkelerden daha azdır. Basit halk, bir tür Rus tanrısı sayesinde iyi kötü ayakta durabiliyor gibi görünüyorsa da, son gelen

haberlere göre Rus tanrısı da pek güvenilir değil: Köylü reformuna bile güçlükle karşı koyabildi ve bu karşı koyuş onu çok sarstı. Sonra demiryolları var... siz varsınız... yok, ben artık Rus tanrısına hiç inanmıyorum.

— Ya Avrupa tanrısına?

— Hiçbirine inanmıyorum. Rus gençliği önünde bana kara çaldılar. Rus gençlik hareketine kendimi hep yakın hissetmiş, ondaki her hareketi, yönelimi hep onaylayarak izlemişimdir. Burada yayınlanmış bildiriler var, onları gösterdiler bana. Bu bildirilere hep kuşkuyla bakıyorlar, çünkü bildirilerin biçimleri korkutuyor onları; yine de herkes onların müthiş gücü konusunda aynı düşünceyi paylaşıyor, bu gücü tam anlamış, algılayabilmiş olmamalarına karşın. Her şey ne zamandır bir bir yıkılmakta ve hepimiz tutunabilecek hiçbir şeyimizin olmadığını biliyoruz. Bu yüzden de bu gizem dolu propagandanın başarıya ulaşacağından ve Rusya'nın şu dünyada hiçbir dirençle karşılaşmadan akla gelebilecek her şeyin olabileceği bir ülke olduğundan hiç kuşku duymuyorum. Her yıl daha çok zengin Rus'un yurtdışına sıvışmasının nedenini de çok iyi anlıyorum. Yalnızca içgüdüleriyle hareket ediyor insanlar. Batan gemiden ilk farelerin kendilerini dışarı atması gibi. Kutsal Rusya, yüksek tabakalarını kibirli dilencilerin oluşturduğu, büyük kitlelerininse ayakta zor duran derme çatma kulübelerde yaşadığı, yoksul... tehlikelerle dolu, ahşap bir ülke. Gösterilecek her çıkış yoluna gözü kapalı atılır, yeter ki bu ona etraflıca anlatılmış olsun, buna aklı yatırılsın. Bir tek, elindeki sopayı karanlıkta sağa sola savurarak kendi adamlarını telef etmekle uğraşan hükümet hâlâ karşı buna. Mahkûmiyet hükmü verilmiş, her şey karara bağlanmış. Bu haliyle geleceği falan yok bu ülkenin. Ben Alman oldum ve bundan da onur duyuyorum.

— Bir dakika, demin bildirilerden söz ettiniz; onlar hakkındaki düşünceniz nedir, her şeyi anlatın bana.

— Herkesi korkuttu bildiriler; bu da onların büyük bir gücü olduğunu gösteriyor. Yalanı–dolanı ortaya çıkardılar, tutunabileceğimiz, dayanabileceğimiz hiçbir şeyin olmadığını gösterdiler. Herkes susarken, bildiriler bağırıyor. Bu güne dek görülmemiş ölçüde gözü kara oluşlarını, gözlerini kırpmadan gerçeğin gözünün içine bakmalarını da en büyük

başarıları olarak görüyorum. Gözünü kırpmadan gerçeğin gözünün içine bakmak yalnızca Rus gençliğine özgü bir yetidir. Yok, Avrupalılar henüz bu denli gözü kara değiller: Orada saltanat taştan olduğu için tutunabilecek, dayanabilecek bir şey var. Benim görebildiğim kadarıyla Rus devrimci düşüncesinin özü, onur kavramının yadsınmasında yatıyor ve bunun böylesine korkusuzca, yüreklice dile getirilmesi de benim doğrusu hoşuma gidiyor. Hayır, Avrupalılar bunu anlamaktan henüz uzaklar; bizim insanımızınsa hiç zorlanmadan, en kolay, en çabuk kavrayabileceği şeydir bu; peynir ekmek gibi. Rus insanı için onur, gereksiz bir yükten başka bir şey değildir. Tarihi boyunca üzerinde hep bir yük gibi taşımıştır çünkü onuru. Doğrudan doğruya ve açıkça yapılmış bir "onursuz olma hakkı" çağrısıyla insanımızı kandırmak hiç zor olmayacaktır. Ben eski kuşaktanım; o yüzden de hâlâ onurdan yanayım. Ama bendeki bir alışkanlık. Belki de korkaklık... eski şekillere bağlılık. Herkes bir şekilde kendi yüzyılının insanı olmalı, kendi yüzyılını yaşamalı.

Birden sustu. "Habire ben konuşuyorum," diye düşündü, "ama o susup izliyor. Oysa kendisine açıkça bir soru sormam için geldi buraya. Pekâlâ, soracağım o zaman beklediği soruyu."

— Yarın değil öbür gün vereceği balo için hazırladığınız sürprizi belki öğrenebilirim diye gönderdi Yuliya Mihaylovna da beni buraya, –dedi birden Pyotr Stepanoviç.

— Gerçekten de esaslı bir sürpriz olacak bu. Herkes şaşıracak... –dedi Karmazinov çalımla.– Ama kusura bakmayın, size de açamam sırrımı.

Pyotr Stepanoviç ısrarcı olmadı.

— Şatov diye biri varmış burada, –dedi büyük yazar ağız arar gibi,– inanır mısınız, hâlâ görmedim kendisini!

— Çok iyi bir insandır. Ne olmuş Şatov'a?

— Hiç, kulağıma bir şeyler çalındı da... Stavrogin'e tokat atmış galiba?

— Evet.

— Stavrogin için ne düşündüğünüzü sorabilir miyim?

— Ne bileyim? Zamparanın teki!

Karmazinov Stavrogin'den nefret ederdi; çünkü Stavrogin tümüyle onu görmezden geliyor, yoksayıyordu.

— Bu zampara, –dedi kıs kıs gülerek,– bildirilerde yazılanlar bir gün gerçekleşecek olursa, herhalde ipe ilk çekilenlerden biri olur?

— Bakarsınız daha önce bile çekilir, –dedi Pyotr Stepanoviç.

Karmazinov'un gülmesi dondu yüzünde, ciddi bir sesle:

— Öyle de olması gerekir, –dedi.

— Daha önce de söylemiştiniz bunu... ve ben de kendisine aktardım.

— Gerçekten söylediniz mi bunu ona? –dedi Karmazinov yine gülerek.

— O da kendisinin ipe çekilmesine karşılık, sizin de herhalde esaslı bir sopa yiyeceğinizi söyledi; hem de öyle namus için, onur kazandıran türden değil, köylülerin dövüldüğü gibi, etlerinizi dağıtmacasına...

Pyotr Stepanoviç şapkasını aldı, yerinden kalktı. Onunla vedalaşmak için Karmazinov iki elini birden uzattı; konuğunun ellerini bırakmayıp elleri arasında tutarak:

— Bütün bu tasarımların hayata geçmesi, –dedi özel bir tonlamayla ve sesini de pek bir tatlılaştırarak,– hani bir gün gerçekleşecek olurlarsa diye soruyorum... ne zaman olur bu?

— Ne bileyim ben? –dedi Pyotr Stepanoviç oldukça kaba bir tavırla.

Karşılıklı durmuş, birbirlerinin gözünün içine bakıyorlardı.

— Canım yaklaşık olarak diyorum. Yakın mı? –dedi Karmazinov büsbütün tatlılaştırdığı bir sesle.

— Topraklarınızı satacak zamanınız olur... buradan sıvışmaya da zaman bulursunuz, –diye homurdandı birden Pyotr Stepanoviç öncekinden de kaba.

Daha bir inatla, daha bir dik baktılar birbirlerinin gözlerine.

Bir dakika kadar sürdü sessizlik.

— Gelecek mayısta başlar, Pokrov Yortusu'na doğru her şey sona erer, –dedi Pyotr Stepanoviç.

Karmazinov onun ellerini sıkarken:

— İçtenlikle teşekkür ederim size, –dedi duygulu bir sesle.

"Gemiden tüyecek zamanın olacak fare!" diye düşünüyordu Pyotr Stepanoviç yolda yürürken. 'Bu neredeyse devlet adamı zekâlı' herif bile böylesine inanarak gününü ve saatini sormaya başladıysa ve benden aldığı bilgi karşısında böyle saygıyla teşekkür ediyorsa, kendimizden kuşku duyamayız. (Gülümsedi.) Hım. Aslında belki de en az aptal olanlarından

sayılır bu... Gemiden kaçan bir fare yalnızca. Ama böylesi ele vermez adamı!”

Doğruca Bogoyavlenskaya Sokağı’na, Filippov’un evine yöneldi.

VI

Pyotr Stepanoviç önce Kirillov’a uğradı. Her zaman olduğu gibi yalnızdı Kirillov, odanın ortasında jimnastik yapıyordu: Bacaklarını iki yana açmış, kollarını özel bir biçimde başının üzerinde döndürüyordu. Yerde bir top duruyordu. Sabah çayı masanın üzerinde soğumuştu. Pyotr Stepanoviç bir dakika kadar eşikte durdu.

— Sağlığınıza çok önem verdiğinizi görüyorum! –dedi neşeyle, neredeyse bağırarak.– A, ne güzel bir top bu! Oo, ama sıçrıyor! Jimnastik için mi bu da?

Kirillov ceketini giydi.

— Evet, o da sağlığım için, –diye homurdandı soğukça.– İçeri buyurun.

— Geçerken uğramıştım. Ama hadi biraz oturayım. Sağlık önemli tabii ama ben buraya anlaşmamızı anımsatmaya geldim, –dedi Pyotr Stepanoviç, sonra beceriksizce konuyu değiştirdi:– Süremiz “bir bakıma” dolmak üzere.

— Hangi anlaşma?

— Nasıl hangi anlaşma? –dedi Pyotr Stepanoviç telaşlı, hatta korkmuş gibi.

— Ortada ne bir anlaşma, ne de yükümlülük var; beni bağlayacak herhangi bir söz vermedim ben; yanlışınız var.

Pyotr Stepanoviç yerinden fırladı:

— Ne yaptığınızı sanıyorsunuz siz?

— Özgürlüğümü kullanıyorum.

— Hangi özgürlüğünüzü?

— Eski özgürlüğümü.

— Yani ne anlamalıyım şimdi bundan? Eski düşüncelerinizi savunduğunuzu mu?

— Öyle. Yalnız anlaşma diye bir şey yok, olmadı da; hiçbir yükümlülük almadım üzerime. Özgürdüm, şimdi de özgürüm.

Kirillov iğrenir gibi konuşuyordu; çok sertti sözleri.

— Peki, peki, özgür iradenizle karar verdiniz; yeter ki değişip durmasın şu özgür kararınız, –rahatlayan Pyotr Stepanoviç yeniden oturdu.– Kelimelere takılıp kalmayın. Son zamanlarda vara yoğa kızar oldunuz; beni ziyaretinize gelmekten alıkoyan da bu. Yine de ihanet etmeyeceğinizi biliyordum.

— Sizden hiç hoşlanmıyorum; ihanet, sadakat gibi şeyleri de kabul etmiyorum ama içiniz rahat olsun.

— Ama biliyorsunuz, –yeniden telaşlandı Pyotr Stepanoviç,– yeniden yanlışa düşmemek için daha açık, anlaşılır, aklı başında bir dil tutturmalıyız. Konu böylesine hassasken sizin sözleriniz çok savruk. İzin verirseniz konuşabilir miyim?

— Konuşun, –diye kestirip attı Kirillov ve gözlerini uzak bir noktaya dikti.

— Bir zamanlar canınıza kıyacaktınız... yani böyle bir düşünceniz vardı. Yanılmıyorum değil mi?

— Düşüncem değişmiş değil.

— Çok güzel. O arada, buna sizi kimsenin zorlamadığını da biliyorsunuz değil mi?

— Elbette! Ne aptalca şeyler bunlar!

— Dediğiniz gibi olsun; aptalca konuşuyorum evet. Sizi böyle bir şeye zorlamak aptalca bir şey olurdu kuşkusuz. Devam ediyorum: Bir önceki yapısında siz de örgütün üyesiydiniz; ve örgüt üyelerinden birine açılarak niyetinizden söz ettiniz.

— Açılmadım, dosdoğru söyledim.

— Öyle olsun. Zaten “açılmak” burada biraz komik kaçıyor değil mi? Evet, dosdoğru söylediniz... Güzel!

— Hayır güzel falan değil! Geveleyip durmayın. Size hesap vermek zorunda değilim! Siz benim düşüncelerimi anlayamazsınız! Canıma kıymak istiyorum, çünkü böyle bir düşüncem var, çünkü ölüm korkusu diye bir şey yaşamak istemiyorum; çünkü... sizin bunun nedenini bilmeniz gerekmiyor,

size ne bütün bunlardan! Çay ister misiniz... yalnız iyice soğumuş gibi. Durun size başka bardak getireyim.

Gerçekten de Pyotr Stepanoviç uzanıp oradaki çaydanlığı almış, bir bardak aranıyordu. Kirillov dolaptan temiz bir bardak çıkardı.

— Az önce Karmazinov'da kahvaltıdaydım, –dedi konuk,– onun bitmez tükenmez sözlerini dinledim, terledim; sonra buraya koştum, yine terledim; susuzluktan geberiyorum.

— İçin, soğuk çay iyidir.

Kirillov oturdu; gözleri yine uzakta bir noktaya takılıp kalmıştı.

— Benim kendimi öldürmemden örgüte nasıl bir yarar sağlanabileceği düşüncesi ortaya atıldı örgütte, –diye sürdürdü yine aynı sesle.– Siz burada bir haltlar karıştırıp da suçlular aranmaya başlayınca ben canıma kıyacağım ve ardımdan bütün olanları ben yaptım, suçlu benim diye bir mektup bırakacağım, böylece siz kurtulacaksınız, en azından kimse bir yıl sizden kuşkulanmayacak.

— Hatta bir gün! Tek bir günün bile değeri var!

— Öyle olsun. Bunda kararlıysam, bir süre bekleyip bekleyemeyeceğimi sordular bana. Bekleyebilirim, dedim, örgüt ne kadar beklememi isterse o kadar beklerim. Benim için hiç fark etmez.

— Evet, yalnız arkanızda bırakacağınız mektubu birlikte yazacağımıza ve Rusya'ya döndükten sonra benim emrimden çıkmayacağınıza... yani yalnız bu işle ilgili olarak benim emrimde olmaya da söz vermiştiniz, geri kalan her şeyde elbette özgürsünüz, –dedi Pyotr Stepanoviç pek sevecen bir sesle.

— Söz vermedim, razı oldum; çünkü fark etmez benim için.

— Hayhay, öyle olsun... onurunuza dokunmak gibi bir şey aklımın köşesinden geçmese de...

— Onurla ilgisi yok bunun.

— Ama biliyorsunuz sizin için yüz yirmi taler yol parası toplandı ve siz bu parayı aldınız.

Kirillov kızardı:

— Hiç de değil. Para onun için değildi. Bu iş için para alınmaz!

— Bazen alınabiliyor.

— Yalan söylüyorsunuz. Petersburg'a gelince durumu açıklayan bir mektup yazdım. Sonra da yüz yirmi talerin tamamını sizin elinize saydım.

Yani ben parayı geri verdim, tabii bu para hâlâ sizde değilse eğer.

— İyi canım, bir şey demedik, para yollandı. Önemli olan düşüncenizde bir değişiklik olup olmadığı.

— Hiçbir değişiklik yok. Sizden işaret geldiği anda gerekeni yapacağım. Geldi mi yoksa zamanı?

— Az kaldı... Unutmayın, o gece mektubu birlikte yazacağız.

— Gece ya da gündüz, fark etmez. Bildiri işini üstlenmem gerektiğini söylemiştiniz?

— Başka bazı şeyleri daha.

— Her şeyi üstlenmem.

Pyotr Stepanoviç yine telaşlandı:

— Neleri üstlenmezsiniz?

— İstemediğim şeyleri. Bu kadar yeter. Bu konuda daha fazla konuşmak istemiyorum.

Pyotr Stepanoviç dişini sıktı, konuyu değiştirdi.

— Tamam, konuyu değiştiriyorum. Bu akşam bizimkilere gelecek misiniz? Virginskiy'in isim gününü kutlamak için toplanılıyor.

— İstemiyorum.

— Lütfen gelin. Gelmeniz gerek. Hem somut varlığınızla, hem de yüzünüzle etkilemelisiniz onları... Trajik bir ifadesi var yüzünüzün.

— Öyle mi buluyorsunuz? –diye gülümsedi Kirillov.– Pekâlâ geleceğim, ama yüzüm için değil. Kaçta geleyim?

— Olabildiğince erken, altı buçuk gibi. İçeri girip bir yere oturun ve orada kaç kişi olursa olsun, kimseyle konuşmayın. Kâğıt kalem almayı da unutmayın yanınıza.

— O niye o?

— Benim için hiç fark etmez demez misiniz hep? Bu benim sizden özel ricam. Kimseyle konuşmayacak, yalnızca oturup dinleyeceksiniz; arada bir de not alıyormuş gibi yapacaksınız; isterseniz resim çizin.

— Ne saçmalık! Niçin?

— Canım sizin için nasılsa hiçbir şey fark etmez... benim için hiç fark etmez, demez misiniz hep?

— İyi de niçin?

— Söyleyeyim niçin olduğunu: Örgütün müfettişi Mos-kova’dan bir türlü yola çıkamadı, ben de oradakilerden kimilerine belki müfettiş de aramızda olacak demiştim. Sizi müfettiş sanacaklar, üç haftadır burada olmanız da kafalarını daha bir karıştıracak.

— Nasıl bir dümen bu? Moskova’da bizim örgütün müfettişi falan yok ki.

— Yoksa yok! Size ne bundan? Elinize mi yapışır yanınıza bir kâğıt kalem alsanız? Nasılsa siz de örgüt üyesisiniz.

— Onlara müfettiş olduğumu söyleyin; orada hiç konuşmadan, sessizce oturacağım, ama kâğıt kalem istemiyorum.

— İyi de niye?

— İstemiyorum.

Pyotr Stepanoviç’in tepesi attı, hatta öfkesinden yüzü yeşil bir renk aldı ama yine kendini tuttu, ayağa kalkıp şapkasına uzandı.

— *O*... sizde mi? –dedi zor duyulur bir sesle.

— Bende.

— İyi. Yakında çıkaracağım onu. Hiç tedirgin olmayın.

— Tedirgin falan olduğum yok. Yalnızca gece yatmaya geliyor. Kocakarı hastanede yatıyor, gelini öldü; iki gündür yalnızım. Çitte tahtası düşmüş bir yer var, orayı gösterdim, kimse görmeden oradan süzülüveriyor.

— Yakında çıkaracağım onu buradan.

— Gece kalabileceği bir sürü yer olduğunu söylüyor.

— Atıyor! Arıyorlar onu burada olduğunu bilen yok, güvende sayılır. Yoksa siz oturup onunla konuşuyor musunuz?

— Evet, bütün gece. Size ne küfürler ediyor! İncil okudum ona, çay verdim. Nasıl can kulağıyla dinledi!

— Lanet olsun! Hıristiyan yapacaksınız herifi!

— Zaten inançlı bir Hıristiyan. Hiç merak etmeyin: Öldürmeye hazır. Kimi öldürmesini istiyorsunuz?

— Hayır o iş için değil; başka bir iş için gerekli bana... Peki, Şatov’un haberi var mı Fedka’dan?

— Şatov’u görmüyorum, konuşmuyorum da.

— Kızıyor mu size?

— Yok, ne o bana kızıyor, ne ben ona kızıyorum. Rastlaşınca başımızı çeviriyoruz. Amerika’da yeterince uzun bir süre burun burunaydık.

— Sizden çıkıp ona uğrayacağım.
— Siz bilirsiniz.
— Saat on gibi, oradan çıkınca Stavrogin’le size uğrarız belki.
— Buyurun gelin.
— Konuşacağım önemli bir şey var onunla... Şu... topunuzu bana versenize... ne yapacaksınız onu artık? Ben de başlayacağım jimnastiğe. Hem para da veririm size onun için.
— Para istemez, alın sizin olsun.
Pyotr Stepanoviç topu arka cebine soktu.
— Stavrogin aleyhine tek kelime bir şey duyamayacaksınız benden, –dedi Kirillov konuğunu geçirirken; beriki onun yüzüne şaşkın şaşkın baktı ama bir şey söylemedi.
Kirillov’un bu son sözleri çok şaşırtmıştı Pyotr Stepano-viç’i; henüz tam anlamını kavradığı söylenemezdi bu sözün ama merdivenlerden çıkarken yüzündeki hoşnutsuz ifadenin yerine sevecen bir ifade kondurmaya çabaladı. Evdeydi Şatov ama biraz rahatsızdı; üzerini çıkarmadan yatağına uzanmıştı.
Pyotr Stepanoviç daha eşikten bağırdı:
— Ne terslik! Ciddi mi hastalığınız?
Yüzündeki sevecenlik bir anda kaybolmuştu, gözleri hınçla, kinle yanıyordu şimdi.
Şatov biraz sinirle doğruldu yattığı yerde:
— Hasta falan değilim, –dedi,– yalnızca başım...
Hem böyle bir konuk, hem bu kadar beklenmedik bir ziyaret onu şaşırtmış, hatta korkutmuş gibiydi.
— Ben de sağlıklı olmanızı gerektiren bir iş için gelmiştim! –dedi Pyotr Stepanoviç çabuk çabuk, her şeye hâkim bir edayla.– İzin verir misiniz oturayım. Siz de yine yatağınıza oturun, işte böyle. Doğum gününü kutlama bahanesi altında bugün bizimkiler Virginskiy’de toplanıyorlar; toplantıya başka bir anlam verileceğini sanmıyorum, gerekli bütün önlemler alındı. Ben Nikolay Stavrogin’le birlikte geleceğim. Sizin şimdiki düşünce yapınızı bildiğime göre, sizi oraya gitmeye zorlamak istemezdim... yani bizi ihbar edeceğinizi düşündüğümüz için değil, sırf size eziyet etmiş olmamak için. Ama oraya sizin de gelmenizi gerektirecek bazı gelişmeler oldu. Yani

örgütün sizi ne şekilde salıvereceğini ve elinde bulundurduklarınızı kime teslim edeceğinizi görüşüp kesin karara bağlayacağınız kişiler de bulunacak orada. Kimseye bir şey sezdirmeyiz; ben sizi uzak bir köşeye götürürüm; kalabalık olacak, herkesin her şeyi bilmesine hiç gerek yok. Sizin için ne diller döktüğümü bir bilseniz! Ama şimdi galiba onların da aklı yattı; elbette, baskı makinesini ve bütün öteki belgeleri vermeniz koşuluyla. O zaman dört yönün dördü de sizin: Hangisine isterseniz gidebilirsiniz!

Şatov kaşlarını çatarak, öfkeyle dinledi bu sözleri. Az önceki asabi korkusundan iz kalmamıştı.

— Kimin nesi olduklarını şeytanın bile bilmediği adamlara hesap vermek zorunda değilim ben, –diye kestirip attı.– Kimsenin de bana sen artık özgürsün deme hakkı yoktur, kimse bana özgürlüğümü bağışlayamaz.

— Pek öyle değil. Size güvenildi, pek çok şey emanet edildi. Canınız istediği zaman hadi bana hoşça kal diyemezsiniz. Sonra düşüncenizi açıkça bildirmediğiniz için onları ikircikli bir durumda bıraktınız.

— Buraya gelir gelmez her şeyi açıkça bildiren bir mektup yazdım kendilerine.

— Hayır, yeterince açık değildi mektubunuz, –dedi Pyotr Stepanoviç sakince.– Örneğin ben size “Aydınlık İnsan”ı yolladım, burada basmanız ve bastıklarınızı sizden istenene kadar burada bir yerde gizlemeniz için; aynı şekilde iki de bildiri yollamıştım. Ne dediği anlaşılmayan, kesinlikten uzak bir mektupla geri yolladınız onları.

— Açık açık basmayı reddettim.

— Pek öyle değil. “Basamam” diyordunuz yalnızca, nedenini açıklamıyordunuz. “Basamam” demek, “basmak istemiyorum” demek değildir. Maddi nedenlerle basamayacağınız düşünülebilirdi. Nitekim bunu onlar da böyle anladı ve örgütle ilişkinizi koparmak istemediğinizi düşündüler; yani size yine güvenip bir şeyler emanet edebilecekler, böylece de kendi konumlarını tehlikeye sokmuş olacaklardı. Şimdi burada sizin için söylenen şey, bizi ihbar etmek için önemli birtakım bilgiler elde etmeye çalıştığınız, yani bizi aldattığınız. Ben var gücümle sizi savundum ve lehinize bir kanıt olarak, yazdığınız şu iki satırlık mektubu gösterdim. Ama sonra mektuba yeniden bir göz attığımda, pek de açık olmadığını ve insanın kafasını karıştırdığını fark ettim.

— Demek bu kadar özen gösterdiniz o mektubu saklamak için?

— Mektubu saklamış olmamdan ne çıkar; şimdi de bende o mektup.

Şatov büyük bir öfkeyle bağırdı:

— Kimde olursa olsun, umurumda değil! Şeytan herif! Sizin o ahmaklar da varsın kendilerini ihbar ettiğimi düşünsünler, umurumda değil! Bana ne yapabileceğinizi merak ediyorum.

— Üzerinize bir çarpı konulur ve devrimin ilk başarısında ipe çekilirsiniz.

— İktidarı ele geçirip Rusya'ya boyun eğdirdiğiniz zaman yani?

— Alay etmeyin. Sizi savundum diyorum. Öyle ya da böyle, bugün oraya gelmenizi ve kendinizi göstermenizi salık veririm size. Sahte bir gurur yüzünden onca boş söze ne gerek var! Dostça bir ayrılık dururken... Çünkü öyle ya da böyle baskı makinesini, harfleri, eski belgeleri teslim etmeniz gerekecek, bizim de orada konuşacağımız konu bu.

— Geleceğim, –diye homurdandı Şatov, başını öne eğip düşünceye daldı. Pyotr Stepanoviç, oturduğu yerden göz ucuyla onu süzüyordu.

— Stavrogin gelecek mi? –diye sordu Şatov birden kafasını kaldırarak.

— Kesinlikle.

— He-he!

Bir dakika kadar sustular. Şatov, yüzünde iğrenir gibi bir ifade, sinirli sinirli gülümsüyordu.

— Peki benim burada basmak istemediğim sizin şu iğrenç "Aydınlık İnsan"ınız basıldı mı?

— Basıldı.

— Onu Herzen'in kendi elleriyle sizin için yazdığına lise öğrencilerini inandırmak için mi?

— Herzen kendisi yazdı.

Üç dakika kadar süren bir sessizlik daha oldu. Sonunda Şatov oturduğu yataktan kalktı.

— Defolun buradan, sizin gibi biriyle oturmak istemiyorum.

— Gidiyorum, –dedi Pyotr Stepanoviç neredeyse sevinçle ve hemen yerinden doğruldu.– Tek bir şey daha: Kirillov galiba pek yalnız bahçedeki evde... Hizmetçisi falan da yok?

— Pek yalnız! Defolun, sizin gibi biriyle aynı odada bulunamam.

Merdivenlerden inerken, neşe içinde “İşte şimdi tam kıvamına geldin dostum!” diye düşündü Pyotr Stepanoviç. Akşam yine böyle kıvamında olacaksın, bana da bu aralar senin tam böyle olman gerekiyor. İşe bak: Körün istediği bir göz, Rus tanrısı iki tane birden veriyor!

VII

O gün biraz fazla koşuşturmuş ve galiba başarılı sonuçlar da elde etmişti ki, hoşnutluğu, akşam saat tam altıda Nikolay Vsevolodoviç’e gittiğinde de yüzünden okunuyordu. Ama hemen bırakmadılar onu ev sahibinin yanına; çünkü az önce gelen Mavrikiy Nikolayeviç’le görüşüyordu Nikolay Vsevolodoviç. Bu haber bir anda yüzünü bulutlandırdı. Tam onların kapandıkları çalışma odasının dibinde bir sandalyeye oturup konuğun çıkmasını beklemeye başladı. İçeriden sesler geliyor, ama ne dedikleri anlaşılmıyordu. Ziyaret uzun sürmedi; az sonra bir gürültü duyuldu; çok yüksek, sert bir sesti bu; hemen ardından kapı açıldı, bembeyaz bir yüzle Mavrikiy Nikolayeviç çıktı, Pyotr Stepanoviç’i fark etmeden yürüyüp gitti. Pyotr Stepanoviç hemen odaya daldı.

İki “rakip”in bu pek kısa süren ve içinde bulunulan koşullar düşünüldüğünde gerçekleşmesi olanaksız gibi görünen ama yine de gerçekleşen görüşmelerinden burada ayrıntılarıyla söz etmem gerek.

Görüşme şöyle oldu: Nikolay Vsevolodoviç öğle yemeğinden sonra çalışma odasındaki kanepede hafiften kestiriyordu ki, Aleksey Yegoroviç beklenmedik konuğun gelişini haber verdi. Konuğun adı söylenince kulaklarına inanamadı Nikolay Vsevolodoviç, hatta fırlarcasına kalktı yerinden. Ama hemen sonra dudaklarında zafer kazanmışçasına gururlu, aynı zamanda da biraz şaşkınca, kuşkulu bir gülümseme belirdi. İçeri giren Mavrikiy Nikolayeviç’i çok şaşırttı ev sahibinin yüzündeki bu anlamlı gülümseme ve geri dönüp gitsin mi, yoksa kalsın mı karar veremeyerek bir an öylece odanın ortasında dikildi. Ama yüzünün ifadesini çarçabuk değiştiren ev sahibi bu kez ciddi bir şaşkınlık ifadesiyle ona doğru birkaç adım attı. Konuk kendisine uzatılan eli sıkmadı; ne ev sahibinin oturmasını,

ne de buyur edilmeyi bekledi ve beceriksizce bir sandalye çekip ev sahibinden önce oturdu. Nikolay Vsevolodoviç demin uzandığı kanepeye yanlamasına oturdu, gözlerini Mavrikiy Nikolayeviç'e dikip sessizce beklemeye başladı.

— Mümkünse Lizaveta Nikolayevna'yla evlenin, –dedi birden Mavrikiy Nikolayeviç bir bağışta bulunur gibi.

İlginçtir, ses tonundan bunun rica mı, tavsiye mi, taviz mi, emir mi olduğunu anlamak mümkün değildi.

Nikolay Vsevolodoviç hâlâ susuyordu; ama konuk da söylemek için geldiği her şeyi söylemiş olacak ki, gözlerini ev sahibinin gözlerine dikmiş susuyor, bekliyordu.

— Yanılmıyorsam (ki yanıldığımı sanmıyorum çünkü bu kesin), Lizaveta Nikolayevna ve siz nişanlısınız? –diye mırıldandı sonunda Stavrogin.

— Sözlü ve nişanlıyız, –diye onayladı Mavrikiy Nikolayeviç sertçe.

— Siz... kavga mı ettiniz? Bağışlayın Mavrikiy Nikolayeviç.

— Hayır beni "sevip sayıyor"; bunlar onun kendi sözleri... ve onun sözleri her şeyden değerlidir.

— Buna kuşku yok.

— Ama bilin ki kilisede kutsal evlilik tacının altındayken bile, siz çağırdığınız anda, beni bırakır, herkesi bırakır, size koşar.

— Kutsal evlilik tacının altındayken?

— Evlendikten sonra da.

— Yanılıyor olmayasınız?

— Hayır. Size karşı duyduğu o sürekli, içten ve dolu dolu nefretin altından son derece içten, ölçüsüz bir aşk ve çılgınlığın ışıkları çakıyor! Öte yandan bana duyduğu aşkın altından da her an, yine büyük bir içtenlikle duyduğu müthiş bir nefretin ışıkları parıldıyor. Bu benim daha önce tasavvur bile edemeyeceğim bir... bir metamorfoz!

— Buraya gelip de bana Lizaveta Nikolayevna'yla evlenmemi nasıl önerebildiğinizi anlayamıyorum? Böyle bir şeye hakkınız var mı? Yoksa o mu yetkilendirdi sizi?

Mavrikiy Nikolayeviç kaşlarını çattı, bir an başını önüne eğdi, sonra birden:

— Boş sözler bunlar, –diye mırıldandı.– Zafer kazanmışlığın sevinciyle, öç almak için söylenmiş sözler! Söylenemeyenleri, satır aralarında gizli olanları anladığınızdan eminim; o küçük kendini beğenmişliklere, kibre, övünmeye gerek var mı? Size bu kadarı yetmedi mi? Her şeyin tek tek, adlı adınca söylenmesini mi istiyorsunuz? Önünüzde alçalmam sizin için bu kadar gerekliyse hayhay, adlı adınca söyleyelim her şeyi: Böyle bir şeye elbette hakkım yok; yetkilendirme de olacak şey değil... Lizaveta Nikolayevna'nın hiçbir şeyden haberi yok; yalnızca nişanlısı kalan son aklını da yitirdi ve tam tımarhanelik oldu... Üstelik de her şeyin üstüne tüy diker gibi kendi ayaklarıyla size bunu bildirmeye geldi. Dünyada onu mutlu edebilecek tek kişi sizsiniz, onu mutsuz edebilecek tek kişi de ben. Onun üzerinde hak iddia ediyorsunuz, gözünüz hep onun üzerinde ama nedense evlenmiyorsunuz onunla. Bu, Avrupa'dayken başlayan sevgililer arası olağan bir dargınlıksa ve bu dargınlığın giderilmesi için benim kurban edilmem gerekiyorsa buyurun, ben buna da hazırım. O çok mutsuz ve ben de buna katlanamıyorum. Sözlerim size verilmiş izin de değildir, emir de; dolayısıyla onur kırıcı bir durumla karşı karşıya değilsiniz. Kilisede, kutsal evlilik tacının altında benim yerimde olmayı isteseydiniz, bunu benden hiçbir izin almadan yapabilirdiniz, benim de böyle çılgın gibi buraya gelmeme gerek kalmazdı. Kaldı ki Lizaveta Nikolayevna'yla evliliğimiz, benim şu adımımdan sonra tümüyle olanaksız hale gelmiştir. Bir alçak olarak onu kiliseye götürecek değilim herhalde. Şu anda burada yaptığım şey ve onu belki de en amansız düşmanı olan size teslim etmem öyle bir alçaklık ki, buna herhalde asla katlanamayacağım.

— Bizim evlenmemizden sonra canınıza mı kıyacaksınız yoksa?

— Hayır, herhalde epey sonra olur bu. Onun bembeyaz gelinliğini kanımla niye kirleteyim! Hem bakarsınız hiç kıymam canıma; ne şimdi, ne de sonra.

— Beni rahatlatmak için söylüyorsunuz bunları herhalde?

— Sizi rahatlatmak için mi? Fazladan akacak birkaç damla kanın sizin için ne anlamı olabilir ki?

Rengi uçmuştu ama gözleri kor gibi yanıyordu. Bir dakikalık bir sessizlik oldu.

— Size sorduğum sorular için beni bağışlayın, –diye Stavrogin yeniden başladı.– Bunlardan bazılarını size sormaya hiç hakkım yoktu; ama şu soruyu sormanın da kesinlikle hakkım olduğu kanısındayım: Lizaveta Nikolayevna'ya olan duygularım konusunda neye dayanarak böyle bir sonuç çıkartıyorsunuz? Bu duyguların şiddetinden bile o kadar eminsiniz ki, buraya gelerek bana böylesine riskli bir öneride bulunmayı göze alabiliyorsunuz?

— Nasıl? –dedi Mavrikiy Nikolayeviç; hatta bir an bütün bedeni ürperir gibi oldu.– Can atmadınız mı onu elde etmek için? Can atmıyor musunuz? Tek isteğiniz bu değil mi?

— Kusura bakmayın; bir kadına olan duygularımı o kadın dışında kimseye söyleyemem; hiç kimseye. Bu da benim yaratılışımın bir tuhaflığı. Buna karşılık, geri kalan bütün gerçekleri söylemeye hazırım size: Ben evliyim, bu nedenle de evlenmem ya da evlenmeye "can atmam" söz konusu olamaz!

Mavrikiy Nikolayeviç o kadar şaşırdı ki, kımıltısız bakışları Stavrogin'in yüzünde, oturduğu koltuğun arkalığına doğru yığılıverdi.

— Bu hiç aklıma gelmemişti, –diye mırıldandı neden sonra.– Ama siz o sabah evli olmadığınızı söylemiştiniz... ben de inandım evli olmadığınıza...

Yüzünde renk diye bir şey kalmamıştı; birden var gücüyle masaya bir yumruk indirdi.

— Böylesi bir itiraftan sonra da Lizaveta Nikolayevna'yı rahat bırakmaz ve onu mutsuz edecek olursanız, bastonumla bir duvar dibinde köpek gibi gebertirim sizi.

Yerinden fırlayıp hışım gibi çıktı odadan. O çıkar çıkmaz odaya dalan Pyotr Stepanoviç ev sahibini umulmadık bir ruh halinde buldu.

— A, siz misiniz! –dedi Stavrogin içeri giren konuğuna; sonra da kahkahalarla gülmeye başladı; Pyotr Stepanoviç'in meraktan çatlarcasına heyecanlı hali olsa gerekti onu böylesine güldüren. –Kapıyı mı dinliyordunuz? Bir dakika, niye gelmiştiniz? Ha, bir söz vermiştim size... hah, hatırladım: "Bizimkiler"e gidecektik! Gidelim. Harika, harika! Şu anda bundan daha yerinde bir şey olamazdı!

Şapkasını aldı, hemen çıktılar.

— “Bizimkiler”i göreceğiniz için şimdiden gülmeye başladınız! –dedi şen bir tavırla Pyotr Stepanoviç adımlarını tuğla kaplı kaldırımda yol arkadaşına uydurmaya çalışırken: Beriki farkında olmadan kaldırımın tam ortasında yürüyor ve onu bazen çamur içindeki yola inmek zorunda bırakıyordu.

— Ne gülmesi! –diye neşeli gür bir sesle karşılık verdi Stavrogin,– Tersine orada çok ciddi insanların toplandığını biliyorum.

— “Asık suratlı sersemler” demiştiniz bir gün onlar için.

— Asık suratlı sersemler bazen büyük keyif verirler insana.

— Anlıyorum, Mavrikiy Nikolayeviç’i kastediyorsunuz. Demin de nişanlısını size bırakmak için geldi herhalde? Bunu sezdirmeden ona benim telkin ettiğimden haberiniz var mı peki? Hem zaten bırakmayacak olursa zorla alırız, öyle değil mi?

Pyotr Stepanoviç tehlikeli bir oyun oynadığının farkındaydı kuşkusuz ama heyecanlıyken bilinmezlik içinde kıvranmaktansa tehlikeye dalmayı yeğlerdi.

Nikolay Vsevolodoviç’in verdiği tek karşılık gülmek oldu bu söze.

— Hâlâ bana yardım etmek istiyor musunuz? –diye sordu sonra.

— Ne zaman isterseniz! Ama bu işin içinden çıkmanın harika bir yolu var!

— Bilirim ben sizin o harika yollarınızı!

— Yok, bilemezsiniz! Ama bu şimdilik bir sır. Yalnız unutmayın, sır para demektir!

— Biliyorum, hatta fiyatını bile biliyorum, –diye homurdandı kendi kendine Stavrogin ama gerisini getirmedi, sustu.

— Nedir fiyatı? Ne dediniz? –diye sordu Pyotr Stepanoviç yüreği oynamış bir halde.

— Dedim ki: Sırrınızın da sizin de canınız cehenneme! Daha iyisi siz bana toplantıya kimlerin geleceğini söylesenize. Bir isim günü kutlamasına gittiğimizi biliyorum, ama tam olarak kimlerin geleceğini bilmiyorum.

— Aklınıza kim gelirse! Kirillov bile geliyor!

— Yani bütün hücrelerin bütün üyeleri mi?

— Bir anda nereye gidiverdiniz! Daha tek bir hücre bile kurulmuş değil burada!

— Bu kadar bildiriyi nasıl dağıttınız o zaman?

— Gittiğimiz yerde dört hücre üyesi var. Ötekiler sıralarının gelmesini bekliyor, o arada da yarışırcasına birbirlerini bana ispiyonluyorlar. Hepsi güvenilir. Örgütlenip sonra dört yana salıverilecek iyi birer malzeme hepsi. Tüzüğü kendi ellerinizle yazmış insansınız, size anlatmama gerek yok!

— Pek iyi gitmiyor galiba işler?

— İyi gitmiyor mu? Bundan iyisi can sağlığı! Hadi sizi biraz güldüreyim: Üniforma müthiş etkileyici. Dünyada üniformadan daha güçlü bir şey yok bence. Kafamdan birtakım rütbeler, görev unvanları uyduruyorum: Yazmanlık, gözcülük, başkanlık, mali işler sorumluluğu, kayıt işleri sorumluluğu, bunların yanındakiler, altındakiler... çok hoşlarına gidiyor, müthiş benimsiyorlar. İkinci güçlü silahım, duygu tellerine dokunmak. Bizde arada bir onu bunu ısıran asteğmenler gibi terslikler çıksa da sosyalizmin daha çok duygu planında ilerlediğinin farkında mısınız? Sonra üçkâğıtçılar geliyor. Ama haklarını yemeyelim, iyi insanlardır bunlar, hatta bazen yararları dokunur ama zaman alırlar, gözünü üzerlerinden ayırmaya gelmez. Gelelim sonuncu ve en önemli güce: Bu, insanın kendi düşüncelerinden utanma duygusudur; her şeyi birbirine tutturan çimento yani. Güç diye ben buna derim! Bu “cicim”ler uğraşır, didinirler ve sonunda hiçbirinin kafasında kendi düşüncesi kalmaz! Hatta ayıp sayarlar böyle bir şeyi!

— Öyleyse siz niye uğraşıyorsunuz?

— Ortalık yerde ağzını açmış yatan birini nasıl görmezden gelir de soymazsınız? Yoksa başarıya ulaşacağımızdan kuşkunuz mu var? Aah ah, inanç var ama istek de olmalı insanda! Başarıya da böyleleriyle ulaşılır! Biliyor musunuz, tek bir sözümle kendilerini ateşe atar bunlar; liberalliğiniz bu kadar mı sizin demem yeter! Merkez komitesi ve ona bağlı, her yeri sarmış “sayısız kollar” hikâyeleriyle burada herkesi aldattım diye sitem etmez mi bir de budalalar! Siz bile bir kez başıma kakmıştınız. Oysa yalan neresinde bunun: Siz ve ben merkez komitesiyiz; kollara gelince, çekin çekebildiğinizce, çoğaltın çoğaltabildiğinizce!

— Biri de işe yarar takımından olsa bari!

— Onlar malzememiz. İşe yarayacaklardır.

— Peki, benden hâlâ umudunuz var mı?

— Olmaz olur mu: Siz başsınız, tepedeki güç; ben olsa olsa sizin yanınızda yazmanınız olarak yer alabilirim. Biz var ya, biz aslında kürekleri akçaağaçtan, yelkenleri ipekten, kıç güvertesini güzel bakire Lizaveta Nikolayevna'nın taçlandırdığı bir kayığa kurulmuş, süzülüyoruz... hani, şarkıdaki gibi... lanet olsun, nasıldı o şarkı?

— İşte böyle takılır kalırsınız! –diyerek bir kahkaha attı Stavrogin.– Ben size daha güzel bir masal anlatayım mı: Şimdi siz, yok hücreler, yok onları oluşturacak kadrolar diye birtakım parmak hesapları yapıyorsunuz değil mi? Sözünü ettiğiniz bütün o memuriyet rütbeleri, duygu telleri iyi bir tutkaldır evet, ama buyurun size çok daha esaslı bir numara: Hücre üyelerinden dördünü, beşincinin kendilerini ihbar edeceğine inandırır ve onların hep birlikte beşinciyi ortadan kaldırmalarını sağlarsanız, akıttıkları kanla bu dört kişiyi sımsıkı birbirine bağlamış olursunuz... Artık kölenizdir bunlar, size başkaldırmak, hesap sormak şöyle dursun, ağızlarını açmaya cesaret edemezler önünüzde, ha-ha-ha!

"Ama sen... sen... hesabını vereceksin bu sözlerinin" diye geçirdi içinden Pyotr Stepanoviç. "Hem de bu akşam... iyice ileri gitmeye başladın!"

Tam böyle ya da buna çok yakın bir şeyler düşünebilirdi Pyotr Stepanoviç. Ama artık Virginskiy'in evinin oralardaydılar.

— Beni herhalde yurtdışından gelmiş, Enternasyonal'le bağlantılı, müfettiş falan gibi tanıttınız onlara? –dedi Stavrogin birden.

— Hayır müfettiş olduğunuzu söylemedim; müfettiş siz değilsiniz; yurtdışından gelmiş, örgütle ilgili önemli gizleri bilen, kurucu üye rolünü verdim size. Gece bir şeyler söyleyeceksiniz herhalde?

— Bunu da nereden çıkardınız?

— Artık konuşmak zorundasınız.

Stavrogin şaşırarak yolun ortasında durdu; bir fenerin ışığına yakındılar; Pyotr Stepanoviç küstahça bir sükûnetle karşıladı onun kendisine yönelen bakışlarını. Stavrogin yere tükürdü, yeniden yürümeye başladı. Sonra:

— Ya siz, siz konuşacak mısınız? –dedi.

— Hayır, ben sizi dinleyeceğim.

— Ne haliniz varsa görün! Ama biliyor musunuz, harika bir şey getirdiniz aklıma!

Pyotr Stepanoviç irkildi:

— Ne?

— Orada belki konuşurum, ama sonrasında size esaslı bir kötek atarım!

— Kötek deyince... bugün Karmazinov'a sizin onun için, tam kötek harcı, hem de öyle böyle değil, köylüler gibi etlerini paralamacasına dövülecek bir adam, dediğinizi söyledim.

— İyi de ben böyle bir şey söylemedim ki, ha-ha!

— Boş verin. Se non è vero...[48]

— Teşekkür ederim, candan teşekkür ederim size!

— Karmazinov bir de şöyle diyor: Bizim öğreti, özünde onurun yadsınmasına dayanıyormuş; Rus insanını ardımız sıra sürüyüp götürmenin en kolay yolu, ona onursuz olmanın onun için bir hak olduğunu açık açık söylemekmiş.

— Harika sözler! Altın değerinde sözler! –diye bağırdı Stavrogin.– Tam on ikiden vurmuş! Onursuz olma hakkı... hepsi koşup bize gelecek, tek kişi kalmamacasına! Baksanıza Verhovenskiy, sakın siz üst düzey bir gizli polis olmayasınız?

— Aklına böyle bir soru takılan ya da böyle bir şeye inanan biri bunu açığa vurmaz.

— Biliyorum elbette, ama şurada biz bizeyiz.

— Hayır, şimdilik üst düzey bir polis değilim. Bu kadar yeter. Geldik. Yüzünüzün ifadesini değiştirin Stavrogin; ben onların yanına her gelişimde yüzüme bir ifade veririm. Biraz daha asın yüzünüzü, hah bu kadar yeter. Başka bir şey gerekmiyor. Görüyorsunuz, ne kadar kolay!

42 K. Vogt, Y. Moleschott ve L. Buchner'in doğal bilimlerle ilgili kitapları, 1860'ların radikal yönelişli gençleri için materyalist dünya görüşünün İncilleri niteliğindeydi.

43 Herzen'in *Bıloye i Dumi* kitabında sözünü ettiği, Markiz Adalarında bir "sosyal koloni" kurmak amacıyla Rusya'yı terk eden toprak sahibi P.A. Bahmetyev kastediliyor.

44 Senli benli, teklifsiz. (Fr.)

45 Belli etmeden. (Fr.)

46 N. P. Ogarev'in, "Öğrenci" başlıklı şiirinin parodisi.

47 Okura hatırlatma. (Fr.) Buradaki anlamı: Uyarılmıştınız.

48 İtalyanca bir özdeyişin başlangıç sözleri: *Se non è vero, è ben trovato* (doğru değilse de, iyi bir buluş).

Yedinci Bölüm

Bizimkilerde

I

Virginskiy, Muravyina Sokağı'nda oturuyordu; oturduğu ev kendisinindi, daha doğrusu karısının; ahşap, tek katlı, küçücük bir evceğizdi bu; evde kiracı falan yoktu, yalnız Virginskiyler oturuyordu. Ev sahibinin isim günü bahanesiyle evde on beş dolayında konuk toplanmıştı. Ama bu, taşrada görülmesine alışılmış isim günü kutlamalarına pek benzemiyordu. Evlilik hayatlarının daha en başında Virginskiyler isim günü kutlaması için evi konukla doldurmanın aptalca bir şey olduğuna karar vermişlerdi: "Ortada sevinilecek bir şey yoktu," çünkü. Birkaç yıl içinde de kendilerini bir şekilde toplumdan yalıtmayı başarmışlardı. Virginskiy yetenekli bir adamdı, onun için kesinlikle "garibanın teki" denilemezdi, ama herkes onu nedense yalnızlığı seven, insanlarla tepeden konuşan garip biri olarak gördü. Madam Virginskaya'ya gelince, eşi subay olmasına karşın sırf kendisi ebe diye, toplumsal hiyerarşide papaz karısının bile altında yer alıyordu. Sahip olduğu toplumsal konum gereği uysal, kendi halinde biri olması gerekirken hiç böyle değildi. Sırf bir ilke sorunu yüzünden Yüzbaşı Lebyadkin adında bir dalavereciyle açıkça ilişki kurmak gibi aptalca ve bağışlanamaz tutumu nedeniyle, kentimizin yüreği en geniş, en hoşgörülü hanımları bile belirgin bir biçimde küçük görüp yüz çevirdiler ondan. Ama Madam Virginskaya bu gelişmeleri kendisinin de istediği buymuş gibi karşıladı. Öte yandan aynı

acımasız, sert hanımların biraz hassas bir durum söz konusu olduğunda kentimizdeki öbür üç ebeyi atlayıp olabildiğince Arina Prohorovna'ya (yani Madam Virginskaya'ya) başvurduklarını da ilginç bir durum olarak belirtelim. Hatta ilçelerimizdeki toprak sahiplerinin hanımları bile onun bilgisine ve zor durumlardaki hünerine hayranlık duydukları, ayrıca şans getirdiğine inandıkları için hep onu çağırırlardı. Sonunda yalnızca en zengin ailelere gider oldu, çünkü inanılmaz paragözdü. Gücünün farkına varınca karakterini gizlemek için çabalamayı da bıraktı. Hatta en zengin evlerinde doğum yaptırırken sinirleri zaten perişan olmuş gebe kadının önünde utanıp sıkılmayı nihilistçe bir yana bırakarak, o anda zavallı kadına belki yardımı olabilecekken, "bütün kutsal"larla kasten alay ediyordu. Kentimizin askeri doktoru Rozanov (doğumlara da girerdi), bir seferinde doğum yapan ve acılar içinde kıvranan bir kadıncağız yüce yaratıcının adını haykırınca, Arina Petrovna'nın yine böyle serbest düşünceli, kutsalla alay eden sözlerinden birini "tüfek gibi patlatıverdiğini", büyük bir korkuya kapılan hastanın da yükünden çabucak kurtulduğunu gözleriyle gördüğünü anlatmıştı. Arina Prohorovna gerçi nihilistti ama ucunda para varsa, yalnız sosyete çevrelerinin saçma geleneklerini değil, en eski, en toz toprak içindeki boş inançları bile hoşgörüyle karşılardı. Doğumlarını yaptırdığı bebeklerin vaftiz törenlerini hiç kaçırmazdı; üstelik vaftiz töreni için kuyruklu ipek bir entari giyer, hep topuz yaptığı saçlarını açıp bukleler halinde lüle lüle tarardı; oysa başka zamanlar üstü başı dökülür, ama o bundan âdeta gurur duyardı. Tören sırasında "gözlerindeki yırtıkça ifadeyle" dua okuyan papazı her zaman şaşırtmasına karşın, tören sonunda şampanya sunumunu hep o yapardı; (süslenerek kiliseye gelmesinin tek nedeniydi bu) tepsiden kadehinizi aldıktan sonra hele bir bahşiş bırakmayın!

O akşam Virginskiyler'de toplanan ve hemen hepsi erkek olan konukların tümünün sıradışı bir görüntüsü vardı. Bir kez ne yiyecek içecek bir şey, ne de oyun kâğıdı görünüyordu ortalıkta. Eski yüzlü gök mavisi duvarkâğıtlarıyla kaplı konuk odasının ortasında yan yana konulmuş ve üzerleri pek de temiz olmayan kocaman bir örtüyle örtülmüş iki masanın üzerinde iki büyük semaver fokurduyordu. Koca bir tepsiye yirmi beş bardak dizilmiş; soylu aile çocuklarının yatılı okudukları okullardaki gibi

küçücük dilimlere ayrılarak bir sepet içine yerleştirilmiş büyükçe bir francala da masanın bir ucuna konulmuştu. Çay servisini ev sahibesinin kız kardeşi yapıyordu; bu kaşsız, açık sarı saçlı, suskun, ama ağzını açtı mı zehirler saçan, yeni görüşleri benimsemiş otuz yaşındaki cadıdan Virginskiy bile çok korkardı. Hepi topu üç kadın vardı konuk odasında: Ev sahibesi, onun kaşsız kız kardeşi ve Virginskiy'in Petersburg'dan yeni gelmiş kız kardeşi. Endamı yerinde, güzelce ve zeki sayılabilecek ama biraz yıpranmış bir kadın olan Arina Prohorovna üzerinde gündelik, yeşil bir yünlü entari, kocaman açtığı gözlerini, "Görüyorsunuz ya, hiçbir şeyden korkum yok benim" der gibi konuklar üzerinde cesurca dolaştırıyordu. Yoldan yeni gelmiş, nihilist üniversiteli genç kız da çirkin sayılmazdı; balıketli, kırmızı yanaklı, kısa boyluydu ve yol giysilerini bile çıkarmadan Arina Prohorovna'nın yanına oturmuş, elinde birtakım kâğıtlar, sabırsız, kaçamak bakışlarla konukları süzüyordu. Virginskiy'e gelince, o akşam biraz rahatsız olmasına karşın, bir koltukta oturarak çay sofrasında yerini almıştı. Konukların hepsi çay masası çevresinde bir sandalyeye oturmuştu; sandalyelerindeki sessiz, ağırbaşlı oturuşlarında tam bir toplantı havası vardı. Sanki bir şey bekliyor, beklerken de yüksek sesle bambaşka konular üzerine konuşuyor gibiydiler. Stavrogin ve Verhovenskiy görününce herkes bir anda sustu.

Ama durumun daha iyi anlaşılabilmesi için burada birkaç açıklama yapmak zorundayım.

Kanımca bu bayların tümü, bu akşam çok ilginç şeyler duyacaklarına ilişkin tatlı bir ümitle gelmişlerdi buraya; kendilerine böyle söylenmişti. Tarihi çok eskilere dayanan kentimizin en kızıl liberal çiçekleri sayıyorlardı kendilerini ve Virginskiy onları bu akşamki "oturum" için büyük bir özenle toplamıştı. Kimileri (sayıca pek azdı bunlar) ilk kez geliyorlardı Virginskiy'in evine; ama konukların çoğunun, bu akşam buraya niçin çağrıldıklarına ilişkin en küçük bir bilgisi yoktu. Hepsi Pyotr Stepanoviç'i elinde geniş yetkiler olan, yurtdışından özel görevle gönderilmiş bir casus olarak benimsemişti ve bu düşünce her nasılsa kısa sürede kökleşmiş, doğal karşılanır, hatta hoşa bile gider olmuştu. Öte yandan isim günü kutlama bahanesiyle burada toplanan bu vatandaşlar arasında kendilerine belli bazı öneriler götürülmüş olanlar da vardı. Pyotr Verhovenskiy Moskova'da

olduğu gibi bizim burada da beşli bir hücre oluşturmaya başarmıştı; daha sonra öğrendiğimize göre, taşradaki subaylar arasında da bir hücre kurmuştu. Yine X ilinde de böyle bir hücre kurduğu söyleniyordu. Şu anda bu beş seçkin çay masasındaydı ve kendilerini sıradan üyelermiş gibi göstermekte de çok başarılıydılar; onları kimsenin tanıyabilmesine olanak yoktu. Bu durum artık bir sır olmaktan çıktığı için rahatlıkla söyleyebilirim: Liputin, Virginskiy, uzun kulak Şigalyov (bayan Virginskaya'nın erkek kardeşi), Lyamşin ve son olarak da Tolkaçenko adında biraz tuhaf bir adam. Kırk yaşlarında kadardı bu Tolkaçenko ve halkı, özellikle de hırsız uğursuz takımını incelemekle ün yapmıştı; halk incelemeleri yapmak için (elbette yalnızca bunun için değil) meyhanelerden pek çıkmazdı; kirli üst başı, katrana bulanmış çizmeleri, kısık kurnaz gözleri ve konuşurken sık sık yinelediği halk deyişleriyle bize caka satardı. Lyamşin onu bir iki kez Pyotr Stepanoviç'e, akşam toplantılarına da götürmüştü ama kimse üzerinde dişe dokunur bir etki bırakamamıştı burada. Kentte zaman zaman görürdük onu, özellikle de işsiz kaldığı zamanlarda. Demiryollarında çalışıyordu. Bu ilk hücrenin beş üyesi, bütün Rusya'ya yayılmış kendilerine benzer yüzlerce, binlerce hücreden biri olduklarına, bütün hücrelerin tek bir büyük ve gizli bir tür merkeze bağlı olduğuna, o merkezin de Avrupa'daki dünya devrim merkeziyle organik ilişki içinde bulunduğuna sımsıcak bir inanç beslerlerdi. Ama ne yazık ki, daha o zamanlardan aralarında ayrılıklar baş göstermeye başlamıştı. Bir kez Pyotr Verhovenskiy'in buraya geleceğini ta ilkbaharda önce Tolkaçenko, sonra da Şigalyov söylemişti kendilerine ve onlar da Verhovenskiy'den bir mucize beklemeye başlamışlardı; sonra daha ilk çağrısıyla hücre üyeliğini hemen kabul etmişlerdi, ne itiraz etmiş, ne başka bir direnç göstermişlerdi; beş kişilik hücre oluştuktan sonra, sanırım bu kadar kolay, bu kadar çabuk rıza göstermiş olmak ağırlarına gitti. Hücre üyesi olmayı gözleri yemedi, korktular demesinler diye utanıp üye olmuşlardı ve haklı olarak Pyotr Verhovenskiy'in onların bu onurlu özverilerini övgüyle karşılamasını, hiç değilse onlara ödül olarak örgütle ilgili önemli bir şeyler anlatmasını bekliyorlardı. Ama Verhovenskiy onların bu haklı merakını giderecek hiçbir şey yapmadı, gereksiz hiçbir şey anlatmadı; onlara karşı çok sert, hatta onları adam yerine bile koymayan, küçümseyen bir yönetim sergiledi. Bu da kuşkusuz beşi için de can sıkıcı

bir durumdu; çok geçmeden üye Şigalyov "hesap sormak" konusunda öbür üyeleri de kışkırtmaya başladı; ama bu iş bu akşam, onca yabancının toplandığı Virginskiy'in evinde olmayacaktı tabii.

Yabancılar konusunda benim de bir düşüncem var elbette: Yukarıda sözü edilen ilk hücre üyelerinin, bu akşam Virginskiy'in evinde toplanan konuklar arasında, yine aynı gizli örgütün, yine Verhovenskiy'in kurduğu, ancak kendilerinin bilmedikleri başka hücrelerden üyelerinin bulunduğu yolunda kuşkuları vardı; sonuçta herkes birbirinden kuşkulanıyor, bu yüzden de herkes birbirine tuhaf, cakalı tavırlar sergiliyordu; bu durum toplantıya biraz absürt, biraz da duygusal bir hava veriyordu. Ancak kendilerinden hiç kuşkulanılamayacak insanlar da vardı bu toplantıda. Örneğin Virginskiy'in yakın akrabalarından muvazzaf bir binbaşı, çağrılmamış olmasına karşın isim gününü kutlamak için kendiliğinden çıkıp gelmişti ve artık onu kabul etmemek olmazdı. Ama Virginskiy'in ondan yana içi rahattı, binbaşı "asla ihbar etmezdi": Aptalca bir adam olmasına karşın ömrü boyunca hep aşırı liberallerin bulundukları yerlerde görünmüştü; dünya görüşlerini paylaşmaz ama onları dinlemeyi pek severdi. Kaldı ki sicili de pek temiz sayılmazdı: Gençliğinde yasaklı *Kolokol* dergileriyle birtakım bildiriler paketler halinde hep onun elinden geçmişti; gerçi o korkusundan tek bir kez bile açıp bunların içine bakmış değildi, yine de bunların dağıtılmasına yardım etmemek onun için bir alçaklıktı. Pek çok Rus insanı bugün bile böyledir, böyle bir şeyi alçaklık olarak görür. Öbür konuklar ya onurlarına hastalık derecesinde düşkün ya da ateşli ilk gençlik çağının heyecanı içindeki kişilerdi. Bunlardan birkaçı subay, birkaçı öğretmendi; öğretmenlerden birinin tek bacağı sakattı, kırk beş yaşında, zehir gibi bir dili olan, kibirli bir adamdı bu, lise öğretmeniydi. Subaylardan biri topçu okulunu birkaç gün önce bitirip kentimize gelmiş sessiz, suskun, gencecik biriydi; daha kimseyle doğru dürüst bir tanışıklık kuramamış olmasına karşın birdenbire Virginskiy'in evindeki bu toplantıda ortaya çıkıvermişti; hemen hiçbir konuşmaya katılmıyor, elinde bir kalem durmadan not defterine bir şeyler yazıyordu. Bunu herkes görüyor, ama nedense farkında değilmiş gibi görünmeye çalışıyordu. Lyamşin'le birlikte İncil satıcısı kadının torbasına açık saçık fotoğraflar sokuşturan işsiz güçsüz papaz okulu öğrencisi de buradaydı; küstah, kimseye güvenmeyen, kendini

mükemmelliğin doruğunda gördüğü için yüzünde hep karşısındakileri suçlayıcı, kınayıcı bir gülümseme olan irikıyım bir delikanlıydı bu. Neden bilmiyorum, ama belediye başkanının oğlu da buradaydı, hani şu küçük teğmenin karısının serüvenini anlatırken sözünü ettiğim, yaşının çok üstünde görüp geçirmiş, şu iğrenç çocuk; bütün gece ağzını açmadı. Son olarak saçları karmakarışık, ateşli, on sekiz yaşında bir de lise öğrencisi vardı; onurunu kırmışlar gibi suratı bir karıştı; besbelli, on sekiz yaşında olmanın acısını çekiyordu. Bu yavrucak lise son sınıfta kurulmuş bağımsız bir suikastçı hücrenin başıydı; sonradan anlaşıldı bu ve herkesin ağzı bir karış açık kaldı.

Şatov'dan söz etmedim: Masanın arka ucuna oturmuş, sandalyesini herkesten biraz geriye çekmişti; yüzü asıktı, sürekli yere bakıyordu; ne çay, ne de ekmek almıştı; kasketini elinde tutuyordu, bununla da sanki buraya konuk olarak değil, bir iş ziyareti için geldiğini, işi bitince kalkıp gideceğini belirtmek istiyor gibiydi. Az ötesinde Kirillov oturuyordu; o da suskundu ama Şatov gibi yere bakmıyor, tam tersine donuk, cansız bakışlarla konuşan kişileri izliyor, hiçbir tepki göstermeden konuşmaları dinliyordu. Onu daha önce görmemiş olan bazı konuklar düşünceli, kaçamak bakışlarla onu süzüyorlardı. Madam Virginskaya'nın beşli hücreden haberi var mıydı bilmiyorum. Ama sanırım vardı ve bunu da kocasından öğrenmişti. Üniversite öğrencisi kız hiçbir şeye karışmıyordu; kendi derdi vardı onun: Burada yalnızca bir iki gün kaldıktan sonra uzaklara, "yoksul üniversite öğrencilerinin dertlerini paylaşmak ve onları protestoda bulunmaya yönlendirmek için" üniversitesi olan kentleri dolaşmaya gidecekti. Birkaç yüz taşbaskısı bildiri vardı yanında; sanırım kendi yazıp, kendi basmıştı bunları. Lise öğrencisinin onu hayatında ilk kez görmesine karşın kızdan daha ilk görüşte kanlısıymışçasına nefret etmesi ilginçtir; kız da ondan aynı şekilde nefret etmişti. Binbaşı kızın dayısı oluyordu ve onu on yıldır ilk kez görüyordu. Stavrogin'le Verhovenskiy içeri girdiklerinde, az önce dayısıyla kadın sorunu üzerine atışan kızın yüzünü allar basmıştı.

II

Verhovenskiy hemen hiç kimseyle selamlaşmadan, masanın başında bir sandalyeye kendini atıp iyice kaykıldı. Herkesten, her şeyden bıkmış usanmış gibi yaka silken, küstah, kibirli bir havası vardı. Stavrogin herkesle kibarca selamlaştı ama o ana dek herkes onları beklediği halde, sanki bir emir verilmiş gibi hepsi birden onları hiç fark etmemiş gibi yaptı. Stavrogin oturur oturmaz ev sahibesi kendisine oldukça sert bir sesle:

— Çay ister misiniz Stavrogin? –diye sordu.

— Verin, –dedi Stavrogin.

— Stavrogin’e çay verin, –diye emretti ev sahibesi, çay dağıtıcısı kıza; sonra:– Siz de ister misiniz? –diye sordu (bu soru Verhovenskiy’e idi).

— Verin tabii, konuğa böyle şey sorulur mu? Kaymak da verin! Çay diye de hep böyle bulaşık suyu verirsiniz adama! Sözde isim günü kutlanan bir ev!

— Ne? Siz de mi isim günlerine inanıyorsunuz! –dedi birden üniversite öğrencisi kız gülerek.– Az önce biz de bundan söz ediyorduk.

— Eskimiş şeyler, –diye homurdandı lise öğrencisi masanın öbür ucundan.

Üniversite öğrencisi kız sandalyesinden fırlar gibi şiddetli bir hamleyle atıldı:

— Nedir eskimiş olan? İsterse en masumundan olsun, boş inançları unutmak mı? Tam tersine, herkes için utanç niteliğinde bir yeniliktir bu. –Sonra daha da büyük bir öfkeyle ekledi:– Üstelik masum boş inanç diye bir şey de yoktur!

— Ben yalnızca şey demek istemiştim, –diye kekeledi dehşetli heyecanlanan liseli,– boş inançlar, elbette eskimiş şeylerdir ve yok edilmeleri gerekir; isim günü kutlamalarına gelince, herkesin bildiği gibi aptalca ve son derece eskimiş şeylerdir, değerli zamanlarımızı harcamaya değmez onlara... dünyada ne çok zaman harcanmıştır bu boş şeyler için. Dolayısıyla insanoğlu zekâsını daha gerekli şeylere yönlendirebilir...

— Ne kadar uzattınız, hiçbir şey anlaşılmıyor sözlerinizden! –diye bağırdı üniversiteli kız.

— Sanırım herkes eşit haklara sahip ve ben eğer düşüncelerimi açıklamak istiyorsam, başka herkes gibi...

Ev sahibesi:

— Düşüncelerinizi açıklama hakkınıza kimsenin dokunduğu yok, –diye sertçe sözünü kesti liselinin,– yalnızca ne diyecekseniz açık seçik söylemeye davet ediliyorsunuz, çünkü ne dediğiniz anlaşılmıyor.

— Ama burada bana hiç saygı duyulmadığını belirtmeme izin verin; açıklamaya başladığım bir düşüncemi tamamlayamamış olmam, bende düşünce olmadığını değil, tersine aşırı düşünce bulunduğunu gösterir.

Neredeyse umutsuzluk içinde ve homurdanırca söylediği bu sözlerden sonra liseli iyiden iyiye şaşırmıştı.

Üniversiteli kız kestirip attı:

— Konuşmasını bilmiyorsanız susacaksınız!

Lise öğrencisi heyecanından neredeyse sandalyesinden ayağa fırlayacaktı:

— Benim tek söylemek istediğim, –dedi utancından kıpkırmızı kesilerek; kimsenin yüzüne bakmadan konuşuyordu,– sizin Bay Stavrogin gelince ona ne kadar zeki olduğunuzu göstermek için kendinizi ortaya attığınız! Hepsi bu!

— Düşünceniz hem iğrenç, hem ahlaksızca ve sizin gelişmemişliğinizin göstergesi niteliğinde, –dedi üniversiteli kız çabuk çabuk konuşarak.– Rica ederim, bana bir daha hiçbir şekilde bir şey söylemeyin!

Ev sahibesi söze girerek:

— Stavrogin, –dedi,– siz gelmeden hemen önce, subayla (başıyla akrabası binbaşıyı gösterdi) aile hakları üzerine tartışıyorlardı. Çoktan çözüme kavuşturulmuş, böyle çok eski, toz toprak içindeki bir saçmalıkla elbette sizi rahatsız edecek değilim. Ama günümüzde birer boş inanç olarak karşımıza çıkan ailede hak ve sorumluluk kavramının kaynağı nedir? Sorun bu. Sizin düşünceniz?

— Kaynağı mı nedir? –diye yineledi soruyu Stavrogin.

— Yani biz örneğin Tanrı’yla ilgili boş inançların gök gürültüsü ve yıldırımdan kaynaklandığını biliyoruz, –diye yeniden sözü kaptı üniversiteli kız, gözleriyle Stavrogin’e doğru atılıyordu âdeta,– yani gök gürültüsüyle yıldırımdan korkan ilkel insan, onlar karşısındaki güçsüzlüğüyle görünmeyen düşmanlarını tanrılaştırdı. Peki aileye ilişkin boş inançlar nasıl ortaya çıktı? Aslında ailenin kendisi nasıl ortaya çıktı?

Ev sahibesi:

— Ama bir dakika, benim söylemek istediğim daha farklı bir şeydi, –diyerek araya girecek oldu.

— Bu sorunun yanıtı biraz... edep dışı olabilir, –dedi Stavrogin.

— Nedenmiş o? –diye atıldı yine üniversiteli kız.

Öğretmen grubunda gülüşmeler oldu; hemen aynı anda, öbür uçta Lyamşin'le lise öğrencisine de bulaştı bu gülüş, en sonra da akraba binbaşı kıs kıs gülmeye başladı.

— Vodvil yazarı olmalıymışsınız, –dedi ev sahibesi Stavrogin'e.

— Adınızı bilmiyorum, ama bu hiç size onur verecek bir söz olmadı bayım, –dedi büyük bir öfkeyle üniversiteli kız da Stavrogin'e.

— İkide bir ortaya atılıp car car etmesene! –dedi binbaşı,– bir genç kız olarak daha ağırbaşlı olman gerekirken sen sanki iğne üzerinde oturuyor gibisin!

— Kesin sesinizi; ne hakla bana böyle senli benli, böyle iğrenç benzetmelerle seslenirsiniz! Sizi ilk kez görüyorum ve akraba olarak da bilmek istemiyorum.

— İyi ama dayınım ben senin, minik bir bebecikken seni kucağımda çok taşıdım.

— Bana ne bundan! Ben mi istedim sizden beni kucağınızda taşımanızı! Buna kendiliğinizden istekli olduğunuza göre, bundan zevk almışsınız bay saygısız subay! Ayrıca yurttaş olarak seslenmedikçe bir daha bana asla *sen* dememeniz konusunda da uyarırım sizi!

Binbaşı masaya bir yumruk atarak karşısında oturan Stavrogin'e:

— Hepsi böyle bunların! –dedi.– Hayır, ben liberalizmi de, çağdaşlığı da, akıllı uslu konuşmaları da severim; ama hemen söyleyeyim, erkeklerin kendi aralarında yaptıkları akıllı uslu konuşmaları dinlemeyi severim. İş kadınlara, hele böyle zamane bilmişlerine gelince, bıktım! Benden uzak olsunlar! –Lafa girmek için durduğu yerde kımıldanan üniversiteli kıza döndü:– Otur oturduğun yerde, atılıp durma öyle! Ben de konuşacağım efendim, burada resmen hakaret edildi bana.

— İki kelimeyi yan yana getiremezsiniz! Tek bildiğiniz başkalarına engel olmak! –dedi ev sahibesi büyük bir öfkeyle.

— Hayır, diyeceklerimi diyeceğim, –dedi binbaşı Stav-rogin'e; müthiş heyecanlıydı.– Ben Bay Stavrogin, şuraya yeni geldiğiniz için size

sesleniyorum, yoksa henüz sizinle tanışma onuruna erişmiş değilim. Erkekler olmasa bunların hepsi sinekler gibi mahvolur giderdi; işte benim düşüncem! Bütün şu kadın sorunu deyip durdukları şey de aslında özgünlükten ne kadar yoksun olduklarını göstermiyor mu? İnanın bana, bu kadın sorununu onlara erkekler icat etti, böylece de kendi başlarına bir bela çıkarmış oldular. Tanrı'ya bin şükür, evli değilim! Farklı, değişik bir şeyi anlayamazlar, en basit bir işlemeyi çizemezler; giysilerindeki işlemeleri yaratan ve çizen hep erkeklerdir! Şimdi şunu kucağımda taşımışım, daha on yaşındayken adam yerine koyup onunla mazurka yapmışım, derken yıllar sonra onu kucaklamak için koşup buraya geliyorum, ama o daha ikinci kelimede bana Tanrı yoktur deyip çıkıyor. Hayır, ikinci kelimede değil, üçüncü kelimede söylese bari! Ama öyle acelesi var ki!.. Hadi akıllı insanlar inanmıyor diyelim, çünkü onlarda akıl var; peki sende ne var ey sabun köpüğü? Sen Tanrı'dan ne anlarsın? Erkek bir üniversiteli sana bunu öğretmiş, bunu değil de kandil yakmayı öğretseydi, sen şimdi tasvirler önünde kandil yakıyor olurdun.

Üniversiteli kız, böyle bir adamla daha fazla konuşmayı küçültücü buluyormuş gibi yüzünde aşağılar bir ifadeyle:

— Her sözünüz yalan, –dedi,– kötü bir insansınız siz; az önce sözlerinizin ne kadar temelsiz olduğunu kanıtlamıştım. Az önce size Hıristiyan İlmihali'ne göre: "Babanı ve seni var edenleri sever ve onlara saygı duyarsan, sana uzun bir ömür, zenginlik verilir" denildiğini, bunun "On Emir"den biri olduğunu söylemiştim. Sevgiye karşılık ödül vaat ettiğine, böyle bir şeye gerek duyduğuna göre sizin Tanrı'nız ahlaksız. Az önce siz üzerimdeki haklarınızdan söz etmeye başladıktan sonra yaptım bütün bu açıklamaları size, yoksa daha ikinci kelimede değil. Bu kadar kalın kafalıysanız ve hâlâ hiçbir şey anlayamıyorsanız ben ne yapayım? Bu durum ağırınıza gidiyor ve kızıp köpürüyorsunuz: Sizin kuşağın sorunu da bu!

— Kaz kafalı! –diye homurdandı binbaşı.

— Kafasız!–diye karşılık verdi üniversiteli.

— Küfret bakalım! –dedi binbaşı.

Masanın öbür ucundan Liputin:

— Müsaade buyurun Kapiton Maksimoviç, siz bana Tanrı'ya inanmadığınızı söylememiş miydiniz? –diye tısladı.

— Söyledimse söyledim; ben başka, bu iş başka! Belki de inanıyorumdur ama tümüyle değil. Hiç inanmasam bile, Tanrı'yı kurşuna dizmeli gibi bir söz söylemem. Daha ilk süvari subayı çıktığımda Tanrı konusunda derin derin düşünürdüm. Bütün şiirlerde süvari subaylarının nasıl içip kudurdukları anlatılmıştır, ben de belki içiyordum ama inanır mısınız, gecenin bir yarısında don gömlek yataktan fırla, geç tasvirlerin karşısına, başla istavroz çıkarmaya! Niye? Tanrı'ya ona inandığımı göstereceğim! Daha o zamanlardan uykuyu durağı yitirmiştim Tanrı var mı yok mu diye! Öylesine anamı ağlatan bir sorundu bu! Gün doğdu mu, elbette insanı oyalayacak yığınla şey vardır, o arada yine dini imanı unutur gidersin... Aslında şöyle bir gözlemim var: Gündüzleri insanın Tanrı'ya inancı sanki biraz kayboluyor.

— İskambil kâğıdınız yok mu? –dedi Verhovenskiy ev sahibesine dönüp ağzını ayıra ayıra esneyerek.

— Bütün kalbimle destekliyorum bu çok yerinde sorunuzu! –dedi binbaşının sözleriyle öfkeden yüzü kıpkırmızı kesilen üniversiteli kız Verhovenskiy'e.

— Altın zamanımızı aptalca konuşmalarla telef ediyoruz! –dedi ev sahibesi bezgince kocasına bakarak.

— Ben de burada üniversite öğrencilerinin çektiği acılardan ve bu durumu protesto edişlerinden söz etmek niyetindeydim, –dedi üniversiteli kız,– ama ahlaksızca konuşmalarla zamanımız harcandığı için...

Üniversiteli kız daha sözünü tamamlayamadan liseli oradan dayanamayıp atıldı:

— Ahlaklı, ahlaksız diye bir şey yoktur!

— Siz bunu öğrenmeden çok, çok önce bildiğim bir şey bu benim bay liseli!

Büsbütün çileden çıkan liseli:

— Bense, bizim hepimizi zaten bildiğimiz konularda aydınlatmak için Petersburg'dan kalkıp buralara gelmiş olan sizin, bir çocuk olduğunuzda ısrar ediyorum, –dedi.– Okumayı bile beceremediğiniz "Ananı babanı say"

duasının ahlaksızca bir şey olduğunu Byelinskiy'den sonra Rusya'da bilmeyen kalmadı.

— Bu tartışma bitmeyecek mi? –dedi Madam Virginskaya kocasına kararlılıkla bakarak; konuşmaların düzeysizliği, içeriksizliği yüzünü kızartmıştı, özellikle de evlerine ilk kez gelen kimi konukların yüzlerinde gülümseme, hatta şaşkınlık anlatımı gördükten sonra.

— Baylar, –dedi birden Virginskiy yüksekçe bir sesle,– konumuzla biraz daha yakından ilgili söyleyecek sözleri olan kimse varsa zaman yitirmeden buyursun.

O ana dek ağzını açmadan büyük bir ağırbaşlılıkla yerinde oturan topal öğretmen:

— Bir şey sorabilir miyim, –dedi yumuşacık bir sesle,– burada bir toplantı mı yapıyoruz, yoksa bir eve konukluğa gelmiş sıradan ölümlüler olarak bir arada mı bulunuyoruz? Usule ilişkin bir konunun kafamda netleşmesi ve ne yaptığımızı anlamak için soruyorum bunu.

"Kurnaz" soru etkisini gösterdi; herkes yanıtı ötekinden bekler gibi birbirine baktı ve bir anda, sanki bir işaret verilmiş gibi bütün bakışlar Verhovenskiy'le Stavrogin'e yöneldi.

— "Toplantıda mıyız" sorusunun yanıtının oylamayla belirlenmesini öneriyorum, –dedi Madam Virginskaya.

— Öneriniz biraz belirsiz ama yine de size katılıyorum, –dedi Liputin.

— Ben de... ben de katılıyorum... –sesleri duyuldu.

— Evet, sanırım o zaman daha bir düzenli oluruz, –diye onayladı Virginskiy.

— Öyleyse oylamaya geçiyoruz! –dedi ev sahibesi.– Lyamşin, rica etsem piyanoya geçer misiniz? Oylama oyunuzu oradan da kullanabilirsiniz.

— Gene mi? –diye bağırdı Lyamşin.– Yeterince şişirmedim mi kafalarınızı?

— Rica ederim oturun ve çalın; davamıza hizmet etmek istemiyor musunuz?

— İnanın bana Arina Prohorovna, kimse dinlemez konuşmalarımızı. Bu sizin takıntınız. Bir kez pencereler çok yüksek, hem dinleseler de konuştuklarımızı anlamazlar ki!

Birinin homurdandığı duyuldu:

— Sanki biz anlıyoruz!

— Ama ben de size her zaman uyanık olmamız gerek diyorum. Hani birileri, hafiyeler falan, dışarıdan dinlemeye kalkışacak olurlarsa, –sözün burasında anlamlı anlamlı Verhovenskiy'e baktı,– şarkılar söyleyip isim günü kutladığımızı sansınlar.

— Lanet olsun! –diye söylenerek piyanonun başına geçti Lyamşin ve tuşları neredeyse yumruklayarak nafile bir valsa başladı.

— Toplantı olmasını isteyenler lütfen sağ ellerini kaldırsın, –dedi Madam Virginskaya.

Kimi kaldırdı, kimi kaldırmadı; kaldırıp indirenler, indirip yeniden kaldıranlar oldu.

— Lanet olsun! Hiçbir şey anlamadım! –diye bağırdı subaylardan teki.

— Ben de hiçbir şey anlamadım! –diye bağırdı bir başkası.

— Ben anlıyorum, –diye bağırdı bir üçüncüsü,– *evet* diyenler el kaldıracak.

— İyi de, *evet* ne demek?

— Toplantı demek.

— Toplantı demek değil.

— Ben toplantı için oy verdim, –diye bağırdı liseli Madam Virginskaya'ya.

— Öyleyse niye el kaldırmadınız?

— Ben hep size bakıyordum, sizin kaldırmadığınızı görünce ben de kaldırmadım.

— Öyle saçma şey olur mu? Öneri sahibi olduğum için el kaldırmadım ben. Pekâlâ baylar, yineliyorum oylamayı, ancak bu kez tersini oylayacağız: Toplantı olsun isteyenler yerlerinde otursun, ellerini de kaldırmasın, toplantı olmasın diyenler lütfen sağ ellerini kaldırsın.

— Ya toplantı istemeyenler? –diye sordu liseli.

Madam Virginskaya öfkeyle bağırdı:

— Mahsus mu yapıyorsunuz siz?

O arada birkaç ses duyuldu:

— Müsaade buyurun... İsteyenler mi, istemeyenler mi el kaldıracak, bunun hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir açıklıkla belirtilmesi gerek.

— İstemeyenler, istemeyenler.

— Yani şimdi istemeyen ne yapacak, el kaldıracak mı, kaldırmayacak mı? –dedi subayın teki.
— Eh, anayasal rejime bile alışamadık daha! –dedi binbaşı.
— Bay Lyamşin lütfen, öyle hızlı çalıyorsunuz ki hiçbir şey duyulmuyor, –dedi topal öğretmen.
— Gerçekten Arina Prohorovna, gerçekten kimse dinlemez bizi! –dedi Lyamşin ve piyanonun başından kalktı.– Çalmak istemiyorum artık! Ben size konukluğa geldim, piyano tıngırdatmaya değil!
— Baylar! –dedi Virginskiy nihayet.– Sesli olarak yanıt verin: Toplantıda mıyız, değil miyiz?
— Toplantıdayız, toplantıdayız! –sesleri duyuldu dört yandan.
— Öyleyse tamam, oylamaya gerek yok. Tamam mı baylar? Oylamaya gerek var mı, yok mu?
— Yok yok! Hepimiz anladık! Toplantıdayız!
— İyi de, toplantıda olmak ne demek? –diye bir ses duyuldu.
Kimse karşılık vermedi.
— Bu durumda bir başkan seçmemiz gerek, –sesleri duyuldu.
— Başkan ev sahibi elbette... ev sahibi!
— Baylar madem öyle, –dedi Virginskiy,– deminki önerimi yineliyorum: Davamızı ilgilendiren bir sözü olan ya da davayla ilgili bir açıklamadan bulunacak olan varsa hiç zaman yitirmeden buyursun.
Bir sessizlik oldu. Yeniden bütün bakışlar Stavrogin'le Verhovenskiy'e yöneldi.
— Verhovenskiy sizin söylemek istediğiniz bir şey yok mu? –diye ev sahibesi bu kez doğrudan Pyotr Stepanoviç'e sordu.
— Hayır, hiçbir şey yok! –dedi beriki sandalyesinde gerinip esneyerek. –Ama bir kadeh konyak isterdim.
— Stavrogin siz ister miydiniz?
— Sağ olun, içki içmem.
— İçki değil, konuşmak ister miydiniz?
— Konuşmak mı? Ne hakkında? Hayır, istemem.
— Konyağınız gelecek, –dedi ev sahibesi Verhovenskiy'e.
Daha önce de birkaç kez yerinden hamle eden üniversiteli kız ayağa kalktı:

— Benim buraya geliş nedenim, zavallı üniversite öğrencilerinin içinde bulundukları acı durumu ve onları hep birden bu durumu protesto etmeye çağırmak için...

Ama sözünün gerisini getiremedi, şaşırdı; bu sırada masanın öbür ucundan bir başka rakip çıktı, bütün bakışlar ona döndü. Uzun kulak Şigalyov yüzü asık, ağır ağır yerinden doğruldu, karınca gibi yazılarla doldurulmuş kalın bir defteri melankolik bir tavırla masaya koydu. Yerine de oturmuyor, ayakta öylece susuyordu. Kimileri şaşkın şaşkın deftere bakmaya çalışırken Lyamşin, Virginskiy ve topal öğretmen sanki bir şeye sevinmiş gibiydiler.

— Söz istiyorum, –dedi Şigalyov yüzü hep öyle asık ama kararlı bir sesle.

— Söz sizin, –dedi Virginskiy.

Konuşmacı yerine oturdu, yarım dakika kadar bir şey söylemeden durdu, sonra alabildiğine ciddi bir tavırla başladı:

— Baylar...

— Konyağınız! –dedi çay servisini de yapan akraba kız

tepsiye ya da bir tabağa koymayıp, elinde tutarak getirdiği konyak kadehiyle şişesini aşağılar, iğrenir bir edayla Verhovenskiy'in önüne bırakırken.

Sözü kesilen konuşmacı mağrur bir edayla durdu.

— Önemli değil siz devam edin, ben dinlemiyorum, –dedi Verhovenskiy kadehine konyak doldururken.

— Baylar, –diye yeniden başladı Şigalyov,– aşağıda dikkatlerinize sunacağım ve yardımlarınızı rica edeceğim son derece önemli konuya geçmeden önce önsöz niteliğinde söyleyeceğim bir iki şey olacak.

— Makasınız var mıydı Arina Prohorovna? –dedi birden Pyotr Stepanoviç.

Ev sahibesi kocaman açtığı gözlerle:

— Makası ne yapacaksınız? –diye sordu.

— Tırnaklarımı keseceğim, –dedi Verhovenskiy kaygısızca uzun, pis tırnaklarını incelerken,– kaç gündür unutuyorum.

Arina Prohorovna kıpkırmızı oldu; üniversiteli Virginskaya'nınsa hoşuna gitti sanki bu:

— Az önce şurada pencerenin önünde görmüştüm makası, –dedi; yerinden kalkıp getirdi.

Pyotr Stepanoviç onun yüzüne bile bakmadan makası aldı ve tırnaklarını kesmeye başladı. Arina Prohorovna bunun tümüyle normal bir davranış olduğunu anlayıp deminki alınganlığından dolayı utanç duydu. Masadakiler sessizce bakıştılar. Topal öğretmen öfke ve gıptayla izliyordu Verhovenskiy'i.

Şigalyov yeniden başladı:

— Bugünkü toplumsal yapının yerini alacak geleceğin toplumsal yapısı üzerine harcadığım onca çabanın sonunda, en eskilerinden başlayarak, içinde bulunduğumuz 187.. yılına gelene dek bütün toplumsal sistem yaratıcılarının, doğal bilimlerden de, insan denen tuhaf hayvandan da hiçbir şey anlamayan, kendi kendileriyle çelişen hayalci, masalcı, budala insanlar oldukları sonucuna vardım. Platon, Rousseau, Fourier... insan topluluklarının değil, ancak serçelerin işine yarayacak birer alüminyum sütundan başka bir şey değiller. Ama geleceğin toplumsal yapısı bizlere özellikle şimdi gerekiyor: Çünkü hepimiz en nihayet şimdi harekete geçmek kararlılığıyla bir araya gelmiş bulunuyoruz. Şimdi sizlere dünyanın yeni düzeniyle ilgili olarak kendi geliştirdiğim sistemi sunuyorum. İşte önerdiğim sistem! –Önündeki deftere vurdu.– Kitabımı sizlere olabildiğince kısaltarak sunma niyetindeydim, ancak yazılı metne ek olarak sözlü bazı açıklamalarda da bulunmam gerektiğini görüyorum... Bu yüzden de açıklamalarımın tümü için, kitabımın bölüm sayısına bakarak söylüyorum, en az on akşam gerekiyor. (Gülüşmeler oldu masada.) Ayrıca şimdiden belirtmek isterim ki sistemim henüz tamamlanmış değildir. (Yeniden gülüşmeler.) Öte yandan, topladığım veriler arasında şaşırıp kalmış durumdayım: Ulaştığım sonuç, başlangıçtaki düşüncemin tam tersi. Sınırsız özgürlük deyip yola çıktım, sınırsız despotizme vardım. Şunu da belirteyim ki, toplumsal yapılanma sorununa benim geliştirdiğim formül dışında hiçbir çözüm yoktur.

Gülüşmeler giderek şiddetlendi; ama gülenler daha çok gençlerdi, yani bu işlerden pek de anlamayanlar. Ev sahibesinin, Liputin'in ve topal öğretmenin yüzlerinde sıkıntılı bir ifade vardı.

Subaylardan biri sakınarak sordu:

— Kendiniz bile sisteminizin içinden çıkamayıp umutsuzluğa düşmüşseniz, biz ne yapacağız?

Şigalyov sertçe eleştirinin geldiği yöne döndü:

— Haklısınız bay muvazzaf subay, özellikle de “umutsuzluk” kelimesini kullanmanız çok yerinde. Evet umutsuzluğa kapıldım; ama bu yüzden ne kitabımda açıkladığım şeylerden herhangi biri değiştirilebilir, ne de benim açıkladığım formül dışında bir çözüm yolu önerilebilir! Benim belirttiklerim dışında düşünülebilecek hiçbir şey yoktur. O bakımdan boşa zaman yitirmemek için bütün arkadaşları art arda on akşam boyunca okuyacağım kitabı dinlemeye ve düşüncelerini açıklamaya çağırıyorum. Üye arkadaşlar beni dinlemek istemezlerse en baştan ayrılalım, herkes kendi yoluna gitsin: Erkekler memuriyetlerine, kadınlar da mutfaktaki işlerine dönsünler. Çünkü kitabımda önerdiğim çözüm yolunu reddedenler, bunun dışında hiçbir yol bulamayacaklardır. Hem de hiç! Boşa zaman yitirmeyelim, dönüp dolaşıp geleceğimiz yer burası!

Bir dalgalanma oldu: “Üşütük mü bu? Ne diyor böyle?” sesleri duyuldu.

— Demek ki her şey gelip Şigalyov’un umutsuzluğuna bağlanıyor, –dedi Lyamşin,– umutsuz olmalı mı, olmamalı mı?

— Şigalyov’un umutsuzluğa yakın bir durumda bulunması kişisel bir sorun, –dedi liseli.

— Şigalyov’un umutsuzluğunun davamızla ne kadar ilgisi olduğunun ve okuyacağı kitabı dinleyip dinlemeyeceğimizin oylanmasını öneriyorum, –dedi subay neşeyle.

— Burada başka bir şey söz konusu baylar, –diyerek sonunda topal girdi söze; yüzünde hafif alaycı bir gülümseme olduğu için ciddi mi konuşuyor, şaka mı yapıyor belli değildi.– Bay Şigalyov sarıldığı işe kendisini bütünüyle veren, ciddi, aynı zamanda da alçakgönüllü biridir. Kitabını biliyorum. Soruna nihai bir çözüm getirmek üzere insanların eşit olmayan iki gruba ayrılmasını öneriyor. Toplumun onda biri hem kişisel özgürlüklerine, hem de kalan onda dokuz üzerinde sınırsız egemenlik hakkına sahip olacak. Bu onda dokuzluk kesim kişiliğini kaybederek bir tür sürüye dönüşecek ve sınırsız bir boyun eğişle birlikte ilkel dönemlere ait masumiyetini yeniden kazandığı gibi, bir tür ilkel dönem cennetine de kavuşacak, ancak bu cennette çalışmaya da devam edeceklerdir. Yazarın,

onda dokuzluk kesimin elinden iradesini almaya ve art arda pek çok kuşaklarını yeniden eğitilerek onu bir sürüye dönüştürmeye yönelik önlemlerinin doğal verilere dayandığını ve oldukça ilginç, mantıklı şeyler olduğunu belirtmeliyim. Yazarın bazı çıkarsamalarını ve ulaştığı kimi sonuçları benimsemeyen olabilir, ama aklından ve bilgisinden kuşkulanmak pek kolay değil. Yazık ki on akşam sürecek bir okuma, içinde bulunduğumuz koşullara pek uygun değil, yoksa eminim ilginç şeyler dinleyebilirdik.

— Siz ciddi misiniz? –diye sordu Madam Virginskaya korkuya varan bir kaygıyla.– İnsanları ne yapacağını bilemediği için tutup onda dokuzunu köleye dönüştürmeyi öneren biri var karşımızda! Zaten ne zamandır kuşkulanıyordum ondan!

— Kardeşinizden mi söz ediyorsunuz? –dedi topal.

— Akrabalık? Siz benimle alay mı ediyorsunuz?

— O da bir yana, soylular için çalışmayı ve onlara Tan-rı'ya boyun eğer gibi boyun eğmeyi önermek, alçaklıktır! –dedi üniversiteli kız.

— Ben alçaklık değil, bir cennet önerisinde bulunuyorum; esasen yeryüzünde bir başka cennet de mümkün değil, –dedi Şigalyov hükmeden bir edayla.

— Ben olsam, ne yapacağımızı bilemediğimiz bu onda dokuzu –diye bağırdı Lyamşin,– havaya uçururdum; kalan bir avuç eğitimli insan kendi aralarında bilgili bilgili yaşar giderlerdi.

Üniversiteli kız parladı:

— Ancak bir soytarı böyle bir şey söyleyebilir!

— Evet, soytarı; ancak yararlı bir soytarı, –diye fısıldadı Madam Virginskaya üniversiteli kızın kulağına.

— Aslında bu belki de soruna getirilebilecek en köklü çözüm olurdu! –dedi Şigalyov Lyamşin'e dönerek heyecanla.– Aslında siz ne denli derin bir şey söylediğinizin farkında bile değilsiniz neşeli bay. Ama söylediğiniz şeyin uygulanabilmesi neredeyse olanaksız olduğuna göre, yeryüzü cennetiyle yetinmek gerekecek, madem artık bunu böyle adlandırdık.

— Bu kadar saçmalayabilmek kolay değil! –sözleri koptu Verhovenskiy'in ağzından; ancak tam bir kayıtsızlıkla ve gözlerini kaldırmadan tırnaklarını kesmeyi sürdürüyordu.

— Neden saçma oluyormuş? –diye atıldı hemen topal; onunla kapışmak için hep bu anı beklermiş gibi. –Üstelik de Bay Şigalyov fanatik bir insansever sayılabilecekken önerisi neden saçma oluyormuş? Fourier'nin, özellikle de Cabet'nin, hatta Proudhon'un soruna ne çok despotik ve fantastik çözüm önerileri getirdiklerini anımsayın. Bay Şigalyov onlardan belki çok daha sakin, sade, aklı başında bir çözüm getiriyor soruna. İnanın bana kitabını okuduğunuzda pek çok şeyi siz de kabul edeceksiniz. Belki de bu konuda gerçeklikten en az uzaklaşan insandır ve onun yeryüzü cenneti neredeyse gerçek bir cennettir: Bir zamanlar var olmuşsa eğer, insanlığın yitirdiği için ardından iç çektiği cennettir.

— Biliyordum başıma gelecekleri... –diye mırıldandı Verhovenskiy.

— Müsaade buyurun efendim! –dedi tepesi iyice atan topal.– Geleceğin toplumsal yapısı üzerine konuşmak, düşünce üretmek, düşünen her çağdaş insan için vazgeçilmez bir gereksinimdir. Herzen ömrü boyunca bu konuyu düşündü. Güvenilir kaynaklardan öğrenebildiğime göre Byelinskiy de geleceğin toplumsal yapısının en ince yanlarına, mutfağa ilişkin en önemsiz ayrıntılarına varana dek her şeyi, geceler boyunca dostlarıyla tartıştı, bunlara çözüm üretmeye çalıştı durdu.

— Bu uğurda akıllarını yitirenler bile var, –dedi binbaşı.

En sonunda saldırıya geçmeye cesaret eden Liputin:

— Diktatör pozlarında susup oturmaktansa, konuşup tartışmakta yarar var, çünkü konuşa konuşa iyi kötü bir sonuca ulaşılabilir, –dedi tıslar gibi.

— Ben Şigalyov için demedim saçma diye, –dedi Verhovenskiy.– Görüyorsunuz ya baylar, –gözlerini tırnaklarından azıcık yukarı kaldırdı,– bence tüm bu kitaplar, Fourier'ler, Cabet'ler, "çalışma hakları", Şigalyovculuk... tüm bunlar, binlerce benzerini her gün gördüğümüz birer roman; estetik bir zaman geçirme yolu. Böyle küçük bir kentte can sıkıntısından, yazılı her kâğıdın üzerine atlamanızı anlayabiliyorum.

— Müsaade buyurun, –diyerek sandalyesinde şöyle bir kımıldandı topal.– Evet, biz taşralıyız, o yüzden de acınacak insanlarız, ama siz de bugüne dek dünyada yeni hiçbir şey olmadığını unutmayın; yoksunluğundan dolayı ardından gözyaşı dökeceğimiz yeni hiçbir şey yok dünyada. Yurtdışında basılmış birtakım bildirilerle genel bir tahribat için bir araya gelerek küçük hücreler oluşturmamız öneriliyor; sırf dünyayı düzeltmenin mümkün

olmadığı, o yüzden radikal bir kararla yüz milyon kafa keserek iyice bir hafiflememiz gerektiği, böylece hendekten kolayca atlayabileceğimiz savı öne sürülerek. Harika bir düşünce kuşkusuz ama en azından sizin demin pek bir aşağılayarak andığınız “Şigalyovculuk” kadar da gerçeklikten kopuk bir düşünce!

— İyi de ben buraya fikir tartışması yapmaya gelmedim ki, –dedi Verhovenskiy büyük bir gaf yaparak.

Sonra da ağzından çıkan sözlerin farkında değilmiş gibi, daha aydınlık olması için mumu kendine yaklaştırdı.

— Buraya fikir tartışması yapmak için gelmemiş olmanız ne acı! Şu anda tuvaletinizle uğraşıyor olmanızsa daha da acı!

— Benim tuvaletimden size ne?

Liputin tehlikeyi göze alıp:

— Yüz milyon kafanın kesilmesi, –dedi,– dünyanın propagandayla değiştirilmesi kadar zor bir iş. Hatta bu iş Rusya’da olacaksa daha da zor bir iş!

— Şimdi herkesin umudu Rusya, –dedi subay.

— Evet Rusya’nın herkes için bir umut olduğunu biz de duyduk, –diye atıldı topal.– İnsanlığın büyük sorununu çözebilecek tek ülke olarak güzel yurdumuzun üzerine gizemli bir parmağın yöneldiğini, bu iş için yurdumuzun seçildiğini biz de biliyoruz. Ancak burada şöyle bir durum var: Sorunun propaganda yoluyla yavaş yavaş çözümlenmesi benim daha işime gelir: En azından tatlı tatlı gevezelik etmiş olurum, ayrıca amirlerimden de toplumsal bir davaya hizmet ettiğim için rütbe alma olasılığı var. Ama yüz milyon kafanın kesildiği ikinci ve hızlı çözüm yolunda beni bekleyen ödül nedir, bundan ne kazancım olacak? İşin propagandasını yapmaya kalktığında adamın dilini keserler.

— Sizin dilinizi kesinlikle keserler, –dedi Verhovenskiy.

— Gördünüz mü! Her şeyin yolunda gittiği en olumlu koşullar altında bile elli yıldan, bilemediniz otuz yıldan daha az bir sürede tamamlayamazsınız bu boyutta bir katliamı; çünkü koyun bile olsa karşınızdakiler o kadar kolay uzatmazlar bıçağın altına başlarını. Onun için acaba en iyisi pılıyı pırtıyı toplayıp durgun denizlerin ardındaki sakin adalara doğru dümen kırmak ve huzur içinde oralarda yaşama gözlerimizi yummak mı? İnanın baylar –son

derece ciddi, azametli bir edayla parmaklarını masaya vurdu,– böylesi bir propagandayla elde edeceğiniz tek şey insanlarda başka yerlere göç etme arzusu uyandırmak olacaktır, başka hiçbir şey değil!

Sözlerini zafer kazanmış bir edayla bitirdi. İlimizin önemli kafalarından biriydi bu. Liputin'in yüzünde sinsi bir gülümseme vardı. Virginskiy bezgin bir tavırla izlemişti tartışmayı; geri kalan herkes, özellikle de kadınlar ve subaylar canlı bir ilgi göstermişti. Herkes, yüz milyon kafa kuramcısının köşeye sıkıştığını görüyor, sonucun ne olacağını merakla bekliyordu.

— Aslında çok iyi söylediniz, –diye mırıldandı Verhovenskiy gevşek gevşek, öncekinden çok daha kayıtsız, hatta basbayağı canı sıkılıyormuş gibi,– göç etmek harika bir fikir! Yine de –sizin de önceden sezinleyerek dile getirdiğiniz açık olumsuzluklara karşın– büyük davamızın saflarına her gün daha çok savaşçı katılıyor; dolayısıyla siz olmasanız da bu işin altından kalkabiliriz. Burada azizim, önceki dinin yerini yeni bir dinin alması söz konusu; o yüzden çok savaşçı katılıyor saflarımıza; o yüzden bu iş çok büyük bir iş. Sizse göç ediyorsunuz! Ben size sakin adalar yerine Dresden'i salık veririm. Her şeyden önce salgın hastalıkların uğramadığı bir kenttir; siz de eğitimli, aydın bir insan olduğunuza göre herhalde ölümden korkarsınız; öte yandan Rus sınırına yakındır; dolayısıyla sevgili anayurdunuzdan yıllık gelirlerinizi kolayca tahsil edebilirsiniz; sonra sanat hazineleri denen şeylerle dolu bir kenttir; siz de eski bir edebiyat öğretmeni olduğunuza göre besbelli estetik duygusu gelişmiş bir insansınız; son olarak da bu kentin kendine özgü, küçücük bir İsviçre'si vardır ki bu da şairane esinlenmelerinize iyi gelir; çünkü herhalde şiir yazıyorsunuzdur? Sözün kısası tam sizlik bir yer!

Bir kıpırdanma oldu; özellikle de subaylar hareketlenir gibi oldular; bir an daha geçse hep birden konuşmaya başlayacaklardı sanki. Ama topal öğretmen öfkeyle yine atıldı:

— Yok canım davamızı bırakıp kaçacağımızı sanmam. Bunu şöyle anlamak gerekir...

— Nasıl yani? Önersem beşli hücrelerden birine girer miydiniz? –dedi pat diye Verhovenskiy ve makası masaya bıraktı.

Herkes sanki hafiften ürperdi. Deminden beri susan gizemli adam bir anda açılmış, hatta hiç çekinmeden doğruca "beşli hücre"den söz etmişti.

— Herkes kendini dürüst, onurlu bir insan olarak görür ve davadan da kesinlikle yan çizmez, –dedi topal biraz ezilip büzülerek,– ama...

Verhovenskiy sert, hükmeder bir tavırla sözünü kesti onun:

— Aması maması yok! Baylar, bana dosdoğru yanıt gerekli. Buraya gelip sizleri topladığım için birtakım açıklamalarda bulunmak zorunda olduğumu elbette biliyorum (yine beklenmedik bir açıklama). Ama düşünce yapınızı bilmeden sizlere nasıl açıklama yapabilirim? Onun için gereksiz laflara boş vererek –öyle ya otuz yıldır olduğu gibi bir otuz yıl daha konuşacak halimiz yok!– size açık açık soruyorum: Hangisini kendinize daha yakın, daha sevimli buluyorsunuz: Despotizm sizin burnunuzun dibinden yağlı lokmaları kapıp midesine indirirken, kalem odalarında, kâğıt üzerinde, insanlığın yazgısını belirleyen toplumsal romanlar yazmak şeklindeki yavaş yol mu, yoksa elinizi kolunuzu en sonunda serbest bırakacak ve insanlığa kâğıt üzerinde değil, uygulamada toplumsal yapılanmayı gerçekleştirme olanağı sağlayacak, nasıl olursa olsun hızlı yol mu? "Yüz milyon kafa" çığlıklarına gelince, belki de yalnızca bir metafordur bu... Nesinden korkuluyor bu metaforun? Siz kâğıt üzerinde ağır aksak birtakım hayaller kurarken o arada despotizm yüz yıl gibi bir zaman içinde, yüz de değil, beş yüz milyon kafayı yerse ne olacak? O arada şunu da bir kenara yazın: Tedavi kabul etmeyen hastaya siz kâğıt üzerinde hangi reçeteyi yazarsanız yazın, tedavi edilemez, ama tedaviyi yavaşlatacak, savsaklayacak olursanız çürür hasta ve hastalık size de bulaşır; şimdilik hâlâ ümit bağlayabildiğimiz bütün diri, sağlıklı güçleri de çürütür, böylece hep birden yıkılır gideriz. Liberal gevezelikler edip güzel sözler söylemenin insana hoş geldiğini, eyleme geçip somut işler yapmanınsa ağır geldiğini kabul ediyorum. Ben aslında konuşmasını beceremem ama buraya size bir açıklamada bulunmak için geldim. Bu yüzden de saygıdeğer topluluğunuzdan sözlerimi oylamanızı değil, hangi seçeneği yeğlediğinizi açıkça bildirmenizi rica ediyorum: Bataklığı kaplumbağa hızıyla mı, yoksa doludizgin mi geçmek istiyorsunuz?

— Ben doludizgin geçilmesinden yanayım, –diye bağırdı liseli heyecanla.

— Ben de, –dedi Lyamşin.

— Hangi yolun seçileceğinden kimsenin kuşkusu yok, –diye mırıldandı subaylardan biri.

Başka birkaç subay daha destekledi bu görüşü.

Burada önemli olan, Verhovenskiy’in buraya “bir şeyler söylemek için” geldiğini söylemesiydi; bu, herkesi şaşırtmıştı. Topluluğu bir süre süzen Verhovenskiy:

— Baylar bakıyorum herkes bildirilerin önerdiği çözümde buluşuyor. –dedi.

— Herkes, herkes! –sesleri duyuldu her yandan.

— Ben doğrusu daha insancıl bir çözümden yanayım, –dedi binbaşı,– ama madem herkes aynı görüşte, ben de ayrı baş çekecek değilim.

— Sizin de bir itirazınız yok anladığım kadarıyla, –dedi Verhovenskiy topala dönerek.

— Ben aslında... birlik beraberliği bozmamak için... –dedi topal hafifçe kızararak.

— Siz işte böylesiniz! Sırf liberalce güzel sözler söyleyebilmek için altı ay çene çalarsınız, sonra hepiniz aynı oyda buluşursunuz! İyi düşünün baylar! Gerçekten herkes hazır mı?

(Neye hazır mı? Soru belirsiz ama müthiş çekiciydi).

— Hepimiz... herkes hazır... –sesleri duyuldu ama bir yandan da herkes birbirine bakıyordu.

— Bakın bu kadar acele karar verdiğiniz için sonradan pişman olmayasınız? Sizinle hemen hep böyle oluyor da.

Esaslı bir dalgalanma oldu. Değişik anlamda, ciddi bir heyecandı bu. Topal Verhovenskiy’e çıkıştı:

— Müsaade buyurun! Yanıtı koşula bağlı türden sorular soruyorsunuz! Her ne kadar demin kararımızı bildirdiysek de, sorduğunuz sorunun da oldukça tuhaf kurulmuş olduğunu unutmayın...

— Nasıl tuhaf kurulmuş?

— Yani... bu tür sorular böyle sorulmaz.

— Lütfen öğretin bana nasıl sorulacağını. Yalnız biliyor musunuz, ilk sizin pişman olacağınızdan emindim.

— Hemen harekete geçmeye hazır olduğumuz yanıtını aldınız bizden; ancak bize böyle davranma, böyle sorular sorma hak ve yetkisini nereden alıyorsunuz?

— Daha önce soracaktınız bu soruyu! Deminki soruma da hiç yanıt vermeyecektiniz! Evet dedikten, kabul ettikten sonra aklınız başınıza geldi!

— Sorduğunuz o çok önemli sorunun soruluşundaki hafiflik, havailik ve sorunun böylesine apaçık sorulması, bana doğrusu böyle bir soru sorma hak ve yetkinizin bulunmadığını, bunu öylesine, sırf kişisel merakınızdan sorduğunuzu düşündürtüyor.

Telaşlanan Verhovenskiy bağırdı:

— Ne diyorsunuz kuzum siz? Anlamadım neden söz ettiğinizi!

— Söylediğim şu: Ne türden olursa olsun her affilia-
tion[49] iki kişi arasında geçer; yoksa birbirini tanımayan böyle yirmi kişilik topluluklarda değil, –diye bağırdı topal; diyeceği her şeyi bir güzel söylemişti ama biraz fazla sinirliydi.

Yüzüne ustaca kaygılı bir ifade yerleştiriveren Verhovenskiy topluluğa dönerek:

— Baylar, –dedi,– konuşmamızın giderek budalalığa dönüşmeye başladığını ve gereğinden çok uzadığını bildirmek zorundayım. Kimseyi bir gruba, hücreye davet etmiş değilim, kimse de hakkımda kendisiyle ilgili *affiliation* girişiminde bulunduğumu iddia edemez; yaptığımız şey yalnızca görüş alışverişinde bulunmak, öyle değil mi? –Yeniden topala döndü:– Ancak sizden yana ciddi kaygılarım var. Burada sözünü ettiğimiz bu kadar masum şeyleri ancak iki kişi arasında konuşmam gerekeceği doğrusu hiç aklıma gelmemişti. Yoksa bir ihbardan mı korkuyorsunuz? Aramızda bir muhbir olabilir mi?

Herkes müthiş heyecanlandı, her kafadan bir ses çıkıyordu.

— Baylar böyle bir tehlike söz konusu olsa bile, herkesten çok ben kendimi ele vermiş durumdayım. O yüzden bir soruya yanıt vermenizi rica edeceğim, yanıtlamak isterseniz tabii. Karar sizin.

— Soru nedir? Soru nedir? –diye bağırıştılar.

— Soru şu: Bu soruya verilecek yanıta göre ya birlikteliğimiz sürecek ya da herkes şapkasını alıp yoluna gidecek.

— Soru, soru?

— Tasarlanan siyasal bir cinayetten haberiniz olsaydı, olası bütün sonuçlarını göze alıp bunu resmi makamlara haber verir miydiniz, yoksa evinizde oturup sonucun ne olacağını mı beklerdiniz? Burada kuşkusuz

değişik görüşler olabilir. Lütfen sözü hiç dolandırmadan çok açık yanıt verin: Hemen ayrılacak mıyız, yoksa bu akşamki gibi daha nice akşamlar toplantılarımızı sürdürecek miyiz, vereceğiniz yanıta bağlı. İzin verirseniz, –topala döndü– ilk sizden başlamak istiyorum.

— Neden ilk benden?

— Çünkü her şeyi siz başlattınız. Lütfen sözü dolandırmadan, birtakım kurnazlıklara başvurmadan yanıt verin. Yine de siz bilirsiniz, tümüyle özgürsünüz.

— Kusura bakmayın ama böyle bir soruya yanıt vermeyi hakaret sayarım.

— Daha açık olamaz mısınız?

Topaldan bu kez daha da dolambaçlı bir yanıt geldi:

— Hiçbir zaman gizli polisin casusu olmadım.

— Hadi ama, zamanımızı alıyorsunuz! Lütfen daha açık yanıt verin!

Topalın öyle tepesi attı ki, sesi hepten kesildi. Gözlüklerinin altından sessizce, ama büyük bir öfkeyle işkencecisine bakıyordu.

— Evet ya da hayır! –diye bağırdı Verhovenskiy.– İhbar eder miydiniz, etmez miydiniz?

Topal ondan daha da yüksek bir sesle:

— Elbette etmezdim! –diye bağırdı.

— Kimse ihbar etmez... kim ihbar edecek... –dedi birkaç kişi.

— İzninizle şimdi de size sormak isterim binbaşı: Ihbar eder miydiniz, etmez miydiniz? –dedi Verhovenskiy.– Bunu size özellikle sorduğumu da belirtmek isterim.

— İhbar etmezdim.

— Peki, sıradan bir ölümlünün, sıradan bir başka ölümlüyü soygun için öldüreceğini bilseniz, ihbar eder miydiniz?

— Kuşkusuz! Çünkü bu yurttaşlıkla ilgili sıradan bir olay; ele vermenin siyasal bir yanı yok; öbürü ise siyasal muhbirlik. Hiçbir zaman gizli polis hafiyesi olmadım.

— Kimse gizli polis hafiyesi değil, –sesleri duyuldu yeniden.– Gereksiz bir soru bu... herkesin vereceği yanıt aynıdır... aramızda muhbir olamaz!

— Bu bey niçin kalktı gidiyor? –dedi üniversiteli kız.

— Şatov, bu... Neden ayaklandınız Şatov? –dedi ev sahibesi.

Gerçekten de Şatov ayaklanmıştı; şapkası elinde Verho-venskiy'e bakıyordu. Sanki ona bir şey söylemek istiyor, ama karar veremiyor gibiydi. Yüzü solgun ve öfkeliydi ama kendini tuttu, tek kelime etmeden sessizce yürüdü.

— Bu sizin için hiç iyi olmayacak Şatov! –diye bağırdı Verhovenskiy gizemle.

— Ama bir alçak ve muhbir olarak senin için iyi olacak! –diye kapıdan bağırarak karşılık verdi ona Şatov ve çıkıp gitti.

Yeniden sesler, haykırışlar kapladı ortalığı.

— Ne sınamaydı ama! –diye bağırdı biri.

— İşe yaradı ama! –diye bağırdı bir başkası.

— Yaramasına yaradı da, biraz geç! –dedi bir üçüncüsü.

— Kim çağırdı onu buraya? Kim kabul etti? Kim bu adam? Kim bu Şatov? İhbar eder mi, etmez mi? –soruları uçuşuyordu havada.

— Muhbir olsa kendini gizlerdi; o ise her şeyin içine tükürdü ve gitti! –dedi biri.

— İşte Stavrogin de kalkıyor... Soruyu o da yanıtlamadı henüz! –diye bağırdı üniversiteli kız.

Stavrogin gerçekten de ayaklanmıştı; onunla birlikte masanın öbür ucundan Kirillov da ayağa kalktı.

Ev sahibesi:

— Bir saniye Bay Stavrogin, –dedi sertçe,– hepimiz burada soruyu yanıtlarken, siz nasıl kalkıp sessiz sedasız gidersiniz?

— Sizi ilgilendirdiği anlaşılan bu soru beni hiç ilgilendirmediği için yanıtlama gereği görmüyorum, –diye homurdandı Stavrogin.

— Biz kendimizi belli ettik, sizse etmediniz, –sesleri yükseldi birkaç kişiden.

— Bana ne sizin kendinizi belli etmenizden? –dedi Stavrogin hafifçe gülümseyerek; gülümsüyordu ama gözleri kor gibiydi.

— Ne demek bana ne? Bana neymiş! Olur mu öyle şey? –diye bağıranlar oldu, çoğu sandalyelerinden ayağa kalktı.

— İzin verin hele baylar, izin verin! –diye bağırdı topal.– Soruyu bay Verhovenskiy de yanıtlamadı; kendisi yalnızca soru sordu.

Büyük etkisi oldu bu sözlerin. Herkes birbirine baktı. Stavrogin topalın gözlerinin içine bakarak sesli sesli güldü ve çıkıp gitti, Kirillov da onu izledi. Verhovenskiy de onların ardından sofaya doğru koştu.

— Bana ne yaptığınızın farkında mısınız? –diye tısladı dişlerinin arasından, Stavrogin'in elini tutup şiddetle sıkarak.

Stavrogin karşılık vermedi, sessizce elini kurtarmakla yetindi.

— Şimdi doğruca Kirillov'a gidin, ben de geleceğim... Sizinle konuşmak zorundayım... Bu benim için çok gerekli! Çok gerekli!

— Benim için hiç gerekli değil! –diye kestirip attı Stavrogin.

— Yo hayır, Stavrogin gelecek! –diyerek konuyu kapadı Kirillov.– Gelmeniz gerek Stavrogin. Nedenini size evde anlatırım.

Dışarı çıktılar.

49 Üyeliğe kabul. (Fr.)

Sekizinci Bölüm

Veliaht İvan

Stavrogin ve Kirillov gittiler; Pyotr Stepanoviç'se kargaşayı yatıştırmak için yeniden "toplantı"ya dönecek olduysa da daha sonra buna değmeyeceğine karar vermiş olacak ki, iki dakika sonra gidenlerin ardından koşturmaya başladı. Hızla ilerlerken Filippov'un evine giden kestirme bir yol geldi aklına; çamur deryası bir ara sokağa daldı ve gerçekten de Stavrogin'le Kirillov tam avlu kapısındayken onlara yetişmeyi başardı.

— Siz de geldiniz ha? –dedi Kirillov.– İyi etmişsiniz. Geçin lütfen.

— Bize yalnız yaşadığınızı söylemiştiniz. –dedi Stavrogin sofada kaynamakta olan semaverin yanından geçerken.

— Şimdi göreceksiniz kiminle yaşadığımı, –diye mırıldandı Kirillov.– Geçin!

İçeri girer girmez Verhovenskiy bugün Lembke'den aldığı imzasız mektubu çıkarıp Stavrogin'in önüne koydu. Üçü de oturdu. Mektubu sessizce okuyan Stavrogin:

— E? –diye sordu.

— Yazdığını yapacaktır bu alçak, –dedi Verhovenskiy.– Kendisi hazır sizin emriniz altındayken, ne yapacağını anlatın kendisine. İnanın bana, yarın doğruca Lembke'ye gidebilir.

— Giderse gitsin.

— Ne demek giderse gitsin? Özellikle de bunu önlemek elimizdeyken?

— Yanılıyorsunuz. O bana bağlı biri değil. Hem bütün bunlar benim umurumda bile değil. Bir kez o benim için tehdit değil. Onun tehdit ettiği sizsiniz.

— Sizin için de tehdit.

— Sanmıyorum.
— Ama ötekiler size acımayabilir, bunu nasıl anlamazsınız? Dinleyin Stavrogin: Bütün bunlar yalnızca kelime oyunu. Siz yoksa paraya mı kıyamıyorsunuz?
— Para da mı gerek?
— Hem de nasıl! En az iki bin, bilemediniz bin beş yüz! Yarın ya da daha iyisi bugün verin bu parayı bana, ben de yarın akşam kendisini Petersburg'a yollayayım; onun da istediği bu zaten. Hatta isterseniz Marya Timofeyevna'yı da birlikte yollayabilirim; bunu da bir kenara yazın.
Müthiş bir kafa karışıklığı içindeydi sanki, ne dediğini bilmiyor gibi düşünmeden, dikkatsizce konuşuyordu. Stavrogin şaşkınlıkla süzdü onu.
— Marya Timofeyevna'yı buradan göndermem için hiçbir neden yok.
— Belki de gitmesini hiç istemiyorsunuzdur? –dedi Pyotr Stepanoviç alayla gülerek.
— Evet, belki de hiç istemiyorum.
— Pekâlâ! Parayı verecek misiniz, vermeyecek misiniz? –diye bağırdı Verhovenskiy öfkeli bir sabırsızlıkla ve buyururca.
Stavrogin ona ciddi ciddi baktı.
— Vermeyeceğim, –dedi.
— Ah Stavrogin! Siz ya bir şeyler biliyorsunuz ya da çoktan bir şeyler yaptınız. Lütfen ciddi olun!
Yüzü çarpılmıştı; dudak uçları titriyordu; sonra birden tuhaf, anlamsız bir şekilde gülmeye başladı.
— Çiftliğe karşılık daha yeni para aldınız babanızdan, –dedi Nikolay Vsevolodoviç alabildiğine sakin.– Ayrıca maman da Stepan Trofimoviç için altı ya da sekiz bin ruble verdi size. O bin beş yüz rubleyi kendi paranızdan ödesenize. Bundan böyle başkaları için para vermek istemiyorum; o kadar çok para dağıttım ki, ağırıma gidiyor artık... –kendi sözlerine kendisi güldü.
— Şaka etmeye başladınız ha?
Stavrogin yerinden kalktı, aynı anda Verhovenskiy de fırlayıp kalktı: Onun çıkıp gitmesine engel olmak için kapının önüne dikildi. Nikolay Vsevolodoviç tam onu kapının önünden itecekken birden durdu:
— Şatov'u size yedirmeyeceğim, –dedi.
Pyotr Stepanoviç ürperdi. Bir süre öylece göz göze durdular.

— Demin Şatov’un kanına neden ihtiyacınız olduğunu söylemiştim size, –dedi Stavrogin; gözlerinde kıvılcımlar çakıyordu.– Hücrelerinizi bir arada tutacağınız bir yapıştırıcı olacak onun kanı. Demin büyük bir ustalıkla uzaklaştırdınız Şatov’u: Onun “ihbar etmem” demeyeceğini, önünüzde yalan söylemeyi alçalma sayacağını çok iyi biliyordunuz. Peki ama ben, ben niye gerekliyim size şimdi? Neredeyse Avrupa’dan beri peşimdesiniz. Bu konuda bana bugüne dek yaptığınız bütün açıklamalar yalnızca bir sayıklama. O arada beni Lebyadkin’e bin beş yüz ruble vermeye, böylece de Fedka’ya cinayet işleme fırsatı sağlamaya kışkırtıp duruyorsunuz. Aynı anda karımı da öldürtmek istediğim gibi bir saplantınız olduğunu da biliyorum. Cinayetle elimi kolumu bağlayıp beni avcunuza almak istiyorsunuz galiba? Beni avcunuza alacaksınız da ne yapacaksınız? Hangi şeytan için gerekli oldum ben size? İlk ve son kez gözlerimin içine bakın ve söyleyin: Ben sizin aradığınız adam mıyım? Düşün benim yakamdan!

— Fedka geldi size değil mi? –dedi Verhovenskiy soluğu tutularak.

— Evet, Fedka geldi; onun da fiyatı bin beş yüz ruble... İsterseniz kendisi de doğrulasın bunu, bakın orada duruyor... –Stavrogin elini ileri uzattı.

Pyotr Stepanoviç hızla dönüp o yana baktı. Karanlıkta kapı ağzında biri duruyordu; Fedka’ydı bu; üzerinde kısa gocuğu vardı ama kendi evindeymiş gibi başında şapkası yoktu. Düzgün, bembeyaz dişlerini göstererek sırıtıyordu. Sarı yalımların çaktığı kara gözleri bir yandan oradakileri izlerken bir yandan da dikkatle odayı tarıyordu. Anlayamadığı bir şey var gibiydi; herhalde Kirillov getirmişti şimdi onu, o yüzden de soru dolu bakışları ona yönelmişti; kapı ağzında duruyor, içeri geçmek istemiyordu.

— Besbelli pazarlığımızı duysun, hatta elimizde paraları da görsün diye getirdiniz onu buraya değil mi? –dedi Stavrogin ve sorduğu sorunun yanıtını beklemeden çıkıp gitti.

Verhovenskiy çılgın gibi atılıp çıkış kapısında yetişti ona; kolundan yakaladı:

— Dur! Bir adım daha atma!

Stavrogin kolunu hızla çekti ama kurtaramadı. Bunun üzerine kudurmuşçasına bir öfkeyle Verhovenskiy’in saçlarına yapıştı ve var

gücüyle çekerek onu yere çaldı, sonra da çıkıp gitti. Ama daha otuz adım bile gitmeden öteki yine yakaladı onu.

Sıtmalı gibi titreyerek:

— Barışalım... barışalım... –diye kekeliyordu fısıltıyla.

Nikolay Vsevolodoviç omuz silkip hiçbir şey söylemeden, durup bakmadan yürümeye devam etti.

— Dinleyin! Yarın size Lizaveta Nikolayevna'yı getireyim, ister misiniz? İstemez misiniz? Niye yanıt vermiyorsunuz? Kimi isterseniz getiririm, söyleyin yeter! Size Şatov'u vereyim, ister misiniz?

— Onu öldürmeyi kafaya koyduğunuz doğru demek ki? –diye bağırdı Nikolay Vsevolodoviç.

— Peki ne yapacaksınız Şatov'u ha? Ne yapacaksınız? –diye bağırdı Pyotr Stepanoviç; Stavrogin'in ardı sıra çılgın gibi koşturuyor, herhalde kendi de farkında olmadan arada bir Stavrogin'in kolunu tutuyordu.– Pekâlâ onu size vereceğim, yeter ki barışalım. Hesabınız kabarık ama... yine de barışalım!

Stavrogin sonunda durup ona baktı ve çok şaşırdı. Bu her zamanki ya da demin odadaki ses ve bakış değildi; bambaşka bir yüzdü bu gördüğü. Konuşmasında vurgular bile değişmişti: Verhovenskiy yalvarıyor, yakarıyordu. En değer verdiği şeyi elinden alınmak istenen ya da alındığı için kendini kaybetmiş biri gibiydi.

— Neyiniz var? –diye bağırdı Stavrogin.

Ama öteki karşılık vermedi; yalvaran ama ısrarlı gözlerle ona bakarak arkadan koşmaya devam ediyordu.

Soluk soluğa:

— Barışalım! –diye fısıldadı bir kez daha.– Bakın: Tıpkı Fedka gibi, benim de çizmemin koncunda bir bıçak var, buna karşın sizinle barışmaya hazırım.

— İyi de ne yapacaksınız beni? –diye bağırdı iyice şaşıran Stavrogin öfkeyle.– Lanet olsun! Benim bilmediğim bir şey mi var? Yoksa benim size uğurlu geldiğimi mi düşünüyorsunuz?

— Dinleyin, bir kargaşa çıkaracağız, –dedi Verhovenskiy çabuk çabuk, neredeyse sayıklar gibi.– İnandırıcı gelmiyor mu size yoksa bu? Öyle bir kargaşa çıkaracağız ki, her şey yerinden oynayacak. Karmazinov haklı:

Tutunacak hiçbir şeyimiz yok. Akıllı adam. Çok akıllı. Buradaki hücremiz gibi Rusya'da on hücrem daha olsa kimse tutamazdı beni.

— Yine böyle aptallardan oluşmuş on hücre! –sözleri döküldü Stavrogin'in ağzından gayri ihtiyari.

— Siz de biraz aptal olsanız ne olur Stavrogin? Biliyorsunuz, böyle bir şeyi isteyemeyecek kadar akıllı olduğunuz söylenemez sizin de: Bir kez korkuyorsunuz; sonra inanmıyorsunuz; sonra da işin boyutları ürkütüyor sizi. Hem niye aptal olsunlar ki? Hiç de sandığınız gibi değiller; bu günlerde kimse kendi aklıyla düşünmüyor. Özgün beyinler öyle az ki günümüzde. Virginskiy çok temiz bir adam, sizden benden on kat daha temiz... eh, varsın öyle olsun. Liputin üçkâğıtçının teki, ama ben kendisinin zayıf yanını biliyorum. Zayıf yanı olmayan üçkâğıtçı yoktur. Bir tek Lyamşin'in zayıf bir yanı yok, ama o da avcumun içinde. Böyle birkaç hücrem daha olsa, beni dilediğim yere ulaştıracak pasaporta da, paraya da sahibim demektir. Bir bunun için bile değmez mi? Ayrıca gizlenecek güvenli yerler olacak! İstedikleri kadar arasınlar. Bir hücreyi ele geçirseler de, öbüründe çuvallarlar. Her yerde kargaşa yaratacağız... İkimizin bu işi rahatça kıvıracağımıza inanmıyor musunuz?

— Şigalyov'la yapın bu işi... ve beni rahat bırakın!

— Şigalyov harika bir insan, Fourier ayarında bir dâhi! Hatta ondan daha gözü pek, daha güçlü! Onunla ayrıca ilgileneceğim. "Eşitliği" bulmuş bir adam!

Stavrogin Pyotr Stepanoviç'e bir kez daha dikkatle bakıp, "Sıtmalı gibi sürekli sayıklıyor, bir şeyler olmuş sanki buna, çok özel bir şeyler," diye geçirdi içinden.

Yan yana, durmaksızın, hızla yürüyorlardı.

— Tasarısı güzel; hafiyeliğe dayanıyor, –diye sürdürdü Verhovenskiy.– Toplumun bütün üyeleri birbirini gözetliyor ve herkes birbirini ihbar etmek zorunda. Tek tek her birey bütüne, bütün de tek tek bireylere ait. Herkes köle ve herkes kölelikte birbirine eşit. Çok özel durumlarda iftira ve cinayet mümkün, ama temel ilke eşitlik. En öncelikli işlerden biri eğitim, bilim ve yetenekte düzeyi düşürmek. Çünkü yüksek düzeyde bilime ancak üstün yeteneği olanlar ulaşabilir! Üstün yetenekli olanlar da her zaman iktidarı ele geçirmiş, sonra despotlaşmışlardır. Despot olmamak ellerinde değildir

bunların, neden oldukları ahlaksızlık, her zaman sağladıkları yarardan daha çok olmuştur; bunlar ya hep sürülürler ya da idam edilirler. Cicero'ların dili kesilir, Kopernik'lerin gözleri oyulur, Shakespeare'lerse taşlanır; Şigalyovculuk işte budur! Köleler eşit olmalı; despotizm olmadan ne özgürlük, ne eşitlik olur; ama sürüde eşitlik var. Ha-ha-ha, şaşırtıcı mı geldi size? Ben, Şigalyovcuyum!

Stavrogin bir an önce evine ulaşma isteğiyle adımlarını sıklaştırdı. "Sarhoş desem, nerede, ne zaman içmiş olabilir?" diye düşünüyordu Verhovenskiy için. "Sakın içtiği konyaktan olmasın?"

— Dinleyin Stavrogin: Dağları düzlemek gülünç değil, güzel bir düşünce. Ben Şigalyov'dan yanayım! Eğitime de, bilime de gerek yok! Bilim hiç olmasa, eldeki malzeme bin yıl yeter; ama boyun eğme öğretilmeli. Dünyada eksikliği duyulan şey bu: Boyun eğme. Eğitim açlığı aristokratik bir duygudur. Birazcık aile, birazcık aşk... derken alın size özel mülkiyet arzusu! Bütün bu arzuları bastırıp yok edeceğiz; buna karşılık sarhoşluk, dedikodu, muhbirlik teşvik edilecek... sonuçta eşi benzeri görülmemiş bir sefahate yuvarlanacak toplum; deha daha kundaktayken yok edilecek. Her şey aynı paydada eşitlenecek. Geçenlerde İngiliz işçilerin verdiği yanıt şöyleydi: "Biz bir zanaat öğrendik... ve bizler dürüst insanlarız; bize başka hiçbir şey gerekli değil." Yalnızca lazım olan gereklidir: Dünyanın şiarı bundan böyle bu olacak! Ama şiddetli kasılmalar da gerekli; bu da biz hükmedenlerin işi. Kölelerin başında hükmedenler bulunmalı. Tam bir boyun eğiş, tam bir kişiliksizleşme. Ama Şigalyovculuk'ta otuz yılda bir şiddetli kasılmaya da başvurulur ve insanlar birbirini yemeye başlarlar; elbette bir yere kadar ve sırf can sıkıntılarını dağıtmak için. Can sıkıntısı aristokratik bir duygudur; Şigalyovculuk'ta istek, arzu olmayacak; arzu ve acı bizim için; köleler içinse Şigalyovculuk.

Stavrogin yine kendini tutamadı ve:

— Ama kendinizi bunun dışında tutuyorsunuz değil mi? –sözleri döküldü ağzından.

— Siz de dışındasınız. Biliyor musunuz, tüm dünyayı Papaya vermek gibi bir düşüncem var. Hele bir yalınayak başı kabak çıksın öne ve "Bakın ne hale soktular beni!" desin. Herkes ardından gidecektir, ordu bile! En yukarıda papa, biz onun çevresinde, bizim altımızda da Şigalyovculuk.

Yeter ki Enternasyonal de bu işe razı olsun; olacaktır da. İhtiyar bu işe dünden razı; kendisi için başka hiçbir çıkış yolu yok çünkü. Sözlerimin tek kelimesini unutmayın, ha-ha-ha, saçma mı buldunuz? Söyleyin hadi, saçma mı, değil mi?

— Yeter! –diye homurdandı Stavrogin öfkeyle.

— Yeter! Tamam, Papadan vazgeçtim! Papanın canı cehenneme! Şigalyovculuk'un da canı cehenneme! Bize Şigalyovculuk değil, daha pratik ve güncel bir şey gerek; çünkü Şigalyovculuk tam kuyumcu işi. Ancak gelecekte gerçekleşebilecek bir ülkü. Şigalyov bütün hayırseverler gibi bir kuyumcu ve budala! Bize kaba iş gerek... Şigalyov ise kaba işi küçük görüyor. Şimdi kulağınızı iyi açın: Batı'da Papa; burada, bizde ise siz!

— Beni rahat bırakın! Sarhoşsunuz siz! –diye homurdandı Stavrogin ve adımlarını iyice hızlandırdı.

— Stavrogin, güzel adam! –diye bağırdı Pyotr Stepanoviç neredeyse esrik.– Çok güzel olduğunuzu biliyor musunuz? Bunun bazen hiç farkında olmamanız da sizin en değerli yanınız! Ah, sizi öyle inceledim ki! Sık sık bir köşeden gizlice izledim sizi! Nasıl saf, temiz yürekli, naif olduğunuzu biliyor musunuz peki? Dahası da var! Siz galiba acı da çekiyorsunuz, hem de tam bir içtenlikle; nedeni de yine saflığınız, temiz yürekliliğiniz! Ben nihilistim ama güzelliğe vurgunum. Nihilistler güzellikten ne anlar mı diyorsunuz? Yalnızca putları sevmez nihilistler. Ama ben put da severim! Benim putum sizsiniz! Kimseyi aşağılamazsınız siz ama herkes sizden nefret eder. Siz herkesi kendinizle eşit görürsünüz ama herkes sizden korkar. Ne güzel, omzunuza şaplak atmak için kimse yaklaşamaz yanınıza. Müthiş bir aristokratsınız. Demokrasi yoluna düşmüş bir aristokrattan daha baş döndürücü ne vardır dünyada! Sizin için ne kendi canınızın, ne de başkasınınkinin bir anlamı var! Siz, tam olunması gerektiği gibisiniz! Tam bana gerekli adam! Tam benim adamım! Siz öndersiniz, güneşsiniz, bense sizin solucanınız...

Nasıl becerdiyse birden Stavrogin'in elini öptü. Soğuk bir ürperti gezindi Stavrogin'in sırtında, dehşet içinde elini çekti. Durdular.

— Kaçık! –diye fısıldadı Stavrogin.

— Sayıklıyor olabilirim, –dedi Verhovenskiy çabuk çabuk,– ama ilk adımın nasıl atılacağını bulan ve bu adımı atan benim. Şigalyov'un kıvırabileceği şey değildir bu. Ortalık Şigalyov dolu, ama bütün Rusya'da ilk adımın ne olacağını bulan, onun nasıl atılacağını bilen tek bir kişi var, o da benim. Niye öyle bakıyorsunuz yüzüme? Siz bana çok gereklisiniz, sizsiz bir hiçim ben. Sizsiz bir sinek, sizsiz şişe içine tıkılmış bir düşünce ve Amerikasız Kolomb'um.

Stavrogin durmuş, kımıltısızca onun çılgın gözlerine bakıyordu.

— Dinleyin: Önce bir kargaşa çıkaracağız, –dedi Verhovenskiy; korkunç hızlı konuşuyor o arada sürekli Stavrogin'in kol yeninden tutuyordu.– Daha önce de söylemiştim: Halkın içine sızacağız. Aslında şu anda bile çok güçlü olduğumuzu biliyor musunuz? Bugün artık yalnızca boğaz kesen, yangın çıkaran, suikast düzenleyen ya da omuz ısıranlardan oluşmuyor kadrolarımız. Böyleleri bugün artık bizim için birer engel. Ben bu işlerin disiplinsiz yürümeyeceğine inanmışımdır. Çünkü ben bir madrabazım, sosyalist falan değil, ha-ha! Dinleyin: Bizden olanların tümünü saydım ve bir hesap çıkardım: Çocuklarla bir olup, onların Tanrı'ları ve beşikleriyle alay eden öğretmen, bizden... Eğitimli bir katili, kurbanından daha çok okudu, işlediği cinayeti de para bulmak için kendisine başka hiçbir yol bırakılmamıştı diye savunan avukat, bizden. Sırf heyecanlı bir şeyler yaşamak için bir köylüyü öldüren öğrenciler, bizden. Suçluları aklayan jüri üyeleri, tümüyle bizden. Yeterince liberal olmadığı için mahkemede tir tir titreyen savcı, bizden. Yöneticiler, edebiyatçılar... hepsi bizden; ah, bizimkiler öyle çok ki, kendileri bile bilmezler ne kadar çok olduklarını. Öte yandan öğrencilerin ve budalaların boyun eğmeleri son sınırına varıp dayandı; öğretmenlerin öfkeden gözü dönmüş durumda. Her yanda ölçüsüz bir kibir, kendini beğenmişlik ve canavarca bir iştah... Yalnızca kalıplaşmış düşüncelerle bile neler elde edebileceğimizden haberiniz var mı? Ben gittiğimde Littré'nin, cinayetin bir delilik olduğunu öne süren tezi ortalığı kırıp geçiriyordu; Rusya'ya döndüm ki bir de ne göreyim: Cinayet artık delilik değil, sağduyu denen şeyin ta kendisi, hatta neredeyse bir ahlak borcu, en azından soylu bir protesto olmuş! "Paraya ihtiyacı olan eğitimli bir insan öldürmesin de ne yapsın?" Ama bunlar daha yalnızca başlangıç. Rus tanrısı "ucuz votka" karşısında pes etti. Halk sarhoş, analar sarhoş,

çocuklar sarhoş, kiliseler bomboş, mahkemelere gelince, orada geçerli olan tek kural: “Ya iki yüz değnek yersin, ya bir kova votka getirirsin.” Ah, bırakın... bırakın da büyüsün, gelişsin şu kuşak! Yazık ki, bekleyecek zaman yok; zamanımız olsa bırakırdık, iyice sarhoş olsunlar! Ah, proletaryanın olmaması ne acı! Ama olacak, o da olacak, iş oraya doğru gidiyor...

— Bizim aptallaşmamız da çok acı! –diye homurdandı Stavrogin.

— Bakın, sarhoş anasını eve götüren altı yaşında bir çocuk görmüştüm; anası çocuğa en iğrenç sözlerle sövüp sayıyordu. Bunun beni sevindirdiğini mi sanıyorsunuz? Bizim elimize düştüğünde bakarsınız tedavi ederiz... ya da eğer gerekli görürsek kırk yıllığına çöle süreriz. Ama şimdiki durumda bir iki kuşağın sefih bir yaşam sürmesi gerekiyor: Insanı korkak, acımasız, kendini seven bir çamura dönüştürecek, değer ölçülerinin hiçe sayıldığı, en aşağılık cinsinden sefih bir yaşam gerekli bize. Onları buna alıştırmak için, bu noktada biraz “taze kan” da gerekebilir. Neden gülüyorsunuz? Kendimle mi çelişiyorum? Hiç de değil: En fazla hayırseverler, insanseverler ve Şigalyovcularla çelişiyorumdur; kendimle çelişkim yok. Sosyalist değil bir madrabazım ben. Ha-ha-ha! Yazık ki zamanımız çok az. Bugün Karmazinov’a mayıs gibi başlarız, sonbaharda Pokrov Yortusu’na kalmaz bitiririz diye söz verdim. Çok mu hızlı olmuş? Ha-ha! Biliyor musunuz Stavrogin: O kadar iğrenç sözlerle sövüp saymalarına karşın, Rus halkı bugüne dek hiç hayâsız olmamıştır; bir köle köylünün kendine duyduğu saygı, her zaman Karmazinov’un kendine duyduğu saygıdan yüksek olmuştur. Kırbaçlanıp dövülürken bile Tanrı’larına kol kanat gerdi onlar. Karmazinov’sa kendi Tanrı’sını savunamadı.

— Verhovenskiy, sizi ilk kez dinliyorum ve hayretler içindeyim, –dedi Nikolay Vsevolodoviç,– yani siz sosyalist falan değil, yalnızca siyasette kendine ün, mevki arayan birisiniz, öyle mi?

— Madrabaz, madrabaz. Böyle olmam sizi kaygılandırıyor mu? Kim olduğumu söyleyeceğim size, zaten ben de oraya gelmeye çalışıyorum. Elinizi boşuna öpmedim. Ama halk, bizim ne istediğimizi bildiğimize, öbürlerinse “odunu rastgele sallayıp kendinden olanların kafasını gözünü yardığına” inanmalı. Ah, biraz zaman olsaydı! Yeterli zamanın olmayışı en büyük sıkıntı. Biz yakıp yıkacağımızı duyuracağız... çünkü bu düşüncede büyüleyici bir yan var! Yalnız önce biraz ısınmamız gerek. Yangınlar

çıkaracağız... Efsaneler yayacağız... En uyduruk “hücre” bile işimize yarayacak burada. Size bu hücrelerin içinden ellerine silah alıp her göreve gidecek, üstelik böyle bir işe kendisini seçtiğiniz için size minnettar olacak ne adamlar bulup çıkaracağım, göreceksiniz. Evet efendim, kargaşa başlayacak! Dünyanın bugüne dek bir benzerini daha görmediği bir sarsıntıdan söz ediyorum... Rusya’nın üzerine kalın bir sis çökecek, toprak oturup eski Tanrılarına gözyaşı dökecek. İşte tam bu sırada onu çıkaracağız ortaya...

— Kimi?

— Veliaht İvan’ı.

— Kimi, kimi?

— Veliaht İvan’ı; sizi, sizi!

Stavrogin bir an düşündü, sonra müthiş bir şaşkınlıkla karşısındaki deliye bakarak:

— Düzmece birini yani? –dedi.– Planınız demek buydu!

— “Gizleniyordu” diyeceğiz, –dedi Verhovenskiy, gerçekten de sarhoşmuş gibi taşkın bir sevgiyle fısıldayarak.– Bu “gizleniyordu” sözünün ne derin anlamı olduğunu düşünebiliyor musunuz? Ama artık gizlenme bitti ve o ortaya çıktı!. Skopets’lerinkinden çok daha etkileyici bir efsane[50] yaratacağız. O var, yaşıyor; vardı, yaşıyordu, ama kimse onu göremiyordu... Ah, ne müthiş bir efsane yaratılabilir! Hepsinden önemlisi de, burada bize yeni bir gücün katılması. İhtiyacımız olan, herkesin gözyaşları içinde beklediği şey budur: Yeni bir güç. Sosyalizm ne yaptı: Eski güçleri yıktı... hani yerine koyduğun yenileri? Oysa bizde güç olacak; hem de, bir benzeri hiç görülmemiş bir güç! Dünyayı tek bir kez yerinden oynatacak bir kaldıraç gerek bize, bakın o zaman yeryüzü nasıl altüst oluyor!

— Siz ciddi ciddi benim üzerime hesap yapıyorsunuz yani? –dedi Stavrogin öfkeli bir gülümsemeyle.

— Niye gülüyorsunuz ki, hem de böyle öfkeyle? Beni korkutuyorsunuz. Bir çocuk gibiyim bu sıralar ben, böyle bir gülümsemeyle ölümcül korkulara salabilirsiniz beni. Bakın, sizi kimseye göstermeyeceğim, hiç kimseye. O var, ama kimsecikler görmedi kendisini; gizleniyor. Aslında yüz binde bir kişiye gösterilmeniz de düşünülebilir. Oradan bütün dünyaya yayılır: “Gördük, gördük!” Yahudi Tanrı’sı İvan Filippoviç’in de arabasıyla

gökyüzüne yükselişini “kendi gözleriyle” gördükleri gibi tıpkı.[51] Siz İvan Filippoviç değilsiniz; siz güzelsiniz, Tanrı gibi mağrur, kendisi için bir şey istemeyen, alnında kurban tacını kutsallık halesi gibi taşıyan “gizlenen”siniz! Burada önemli olan efsane! Onları yenmenize tek bir bakışınız yetecek. Yeni gerçeği getiriyor ve “gizleniyor”! Bu arada biz de Süleyman’a ait birkaç özlü sözü sizinmiş gibi yaydık mı tamam! Hücreler, beşli grupçuklarımız bize yeter; gazeteye gerek yok! On bin kişiden birinin isteği yerine getirilirse, öteki dilek sahipleri de koşar gelir. Her ilçede, her köylü, içine dileklerini atacağı bir kovuk olduğunu bilecek. Böylece yer yerinden oynayacak: “Eşitlikçi, yepyeni bir yasa geliyor!” Deniz kabaracak, dalgalar derme çatma yapıyı yerle bir edecek; o zaman biz oturup taş bir yapı yükselteceğiz. İlk kez *biz* yükselteceğiz bu yapıyı, tek başımıza biz!

— Çılgınlık! –diye homurdandı Stavrogin.

— Niçin, niçin istemiyorsunuz? Korkuyor musunuz? Bense hiçbir şeyden korkunuz yok diye sarılmıştım size. Mantıksız mı buldunuz? Tamam ama ben şimdi Amerika’sı olmayan bir Kolomb’um; Amerikasız Kolomb’un aklı başında olabilir mi?

Stavrogin susuyordu. Eve gelmişlerdi; kapının önündeydiler.

— Dinleyin, –dedi Verhovenskiy Stavrogin’in kulağına eğilerek – Sizden para almayacağım, yarın Marya Timofeyevna işini bitiriyorum. Beş para almayacağım sizden. Yarın ayrıca Liza’yı da getireceğim size. Hemen yarın ister misiniz Liza’yı?

“Gerçekten çıldırmış olmalı?” diye geçirdi içinden Stavrogin gülümseyerek.

Dış kapı açıldı.

— Stavrogin, ya bizim Amerika? –dedi Verhovenskiy son kez Stavrogin’in kolundan tutarak.

— Ne olacak Amerika? –diye homurdandı Nikolay Vsevolodoviç alabildiğine ciddi, sert bir sesle.

— İstemiyorsunuz, biliyordum! –diye bağırdı Verhovenskiy müthiş bir öfkeyle.– Yalan söylüyorsunuz, şehvet düşkünü, şımarık beyzade; bu tokgözlü havanıza inanmıyorum, kurt iştahı vardır sizde! Hesabınızın iyice kabardığını bilin, istesem de vazgeçemem artık sizden! Şu dünyada yerinizi tutacak bir başkası yok! Daha Avrupa’dayken keşfettim sizi; yüzünüze

bakar bakmaz anladım. Köşeden gizlice izlemeseydim sizi, aklıma asla böyle bir şey düşmeyecekti!..

Stavrogin karşılık vermedi, merdivenlerden yukarı çıktı.

— Stavrogin! –diye bağırdı ardından Verhovenskiy.– Size bir... hadi iki... yok, üç gün veriyorum; üç günden fazla beklemem... haberiniz olsun!

50 Skopets'ler hakkındaki çeşitli efsanelerden biri kastediliyor: Buna göre soylarının atası doğudan, İrkutsk Dağları'ndan beyaz bir ata binmiş olarak Moskova'ya gelecek, değişik halklar, kavimler arasına yayılmış skopetslerin başına geçerek inançlarını yaymak için batıya yürüyecektir.

51 XVII. yüzyılda Danil Filippoviç isimli bir Skopets, İsa olduğunu iddia etmişti.

Dokuzuncu Bölüm

Stepan Trofimoviç'in Evi Aranıyor

Bu arada benim için şaşırtıcı, Stepan Trofimoviç için ise sarsıcı bir gelişme oldu. Sabah sekiz gibi Nastasya soluk soluğa gelip beyin "haczedildiğini" söyledi. Önce hiçbir şey anlamadım. Anladığım yalnızca, memurların gelip birtakım kâğıtlara el koydukları, bir askerin de bu kâğıtları bohçaya sararak "el arabasına yükleyip götürdüğü" oldu. Tuhaf bir haberdi bu. Doğruca Stepan Trofimoviç'in evinin yolunu tuttum.

Şaşılacak bir haldeydi: Müthiş heyecanlı ve gergindi ama aynı zamanda zafer kazanmış bir edası da vardı. Salonun ortasındaki masada bir semaver kaynıyor, hemen yanında da çay dolu, dokunulmamış bir fincan unutulmuş, duruyordu. Stepan Trofimoviç masanın çevresinde dolaşıyor, ne yaptığının pek de farkında olmadan odanın her köşesine girip çıkıyordu. Her zamanki kırmızı yün kazağı vardı üstünde; ama beni görünce yeleğini, ceketini giymeye davrandı; oysa eskiden dostları kendisini kazağıyla gördüklerinde hiç yapmazdı böyle bir şeyi. Beni büyük bir coşkuyla karşıladı, hemen kolumu tuttu:

— Enfin un ami![52] (Derin derin göğüs geçirdi). Cher size, yalnızca size bir adamımı gönderip durumu haber verdim, başka hiç kimse hiçbir şey bilmiyor. Nastasya'ya haber vermeli, kapıyı kapasın ve kimseyi içeri almasın; elbette *şeylerden* başkasını... Vous comprenez?[53]

Yanıt bekler gibi yüzüme baktı; bakışları kaygı doluydu. Ben tabii hemen sormaya başladım ve araya gereksiz eklemeler yaptığı, kopuk, bağlantısız sözlerinden sabah saat yedide "birdenbire" kendisine valilik kaleminden bir memurun geldiğini öğrendim...

— Pardon, j’ai oublié son nom. Il n’est pas du pays,[54] ama sanırım Lembke gönderdi kendisini, quelque chose de bête et d’alemand dans la physionomie. Il s’appelle Rosenthal.[55]

— Blum olmasın?

— Blum. Evet, böyle söyledi adını. Vous le connaissez? Quelque chose d’hébété et de trés content dans la figure,

pourtant trés sévère, roide et sérieux.[56] Polis tipliydi, emir kullarından, je m’y connais.[57] Uyuyordum daha, düşünebiliyor musunuz: Kâğıtlarıma, notlarıma “bakmak” için iznimi istedi, oui, je m’en souviens, il a employé ce mot.[58] Beni tutuklamadı, yalnızca kitapları... Il se tenait a distance[59] ve geliş nedenini açıklarken, sanki... enfin, il avait l’air de croire que je tomberai sur lui immédiatement et que je commencerai a le battre comme plâtre. Tous ces gens du bas étage sont comme ça,[60] özellikle de aklı başında, dürüst insanlarla bir işleri olduğunda. Tabii daha adamı görür görmez her şeyi anladım. Voilà vingt ans que je m’y prépare.[61] Bütün çekmeceleri açıp anahtarları da kendisine teslim ettim. Her şeyi, ama her şeyi kendi ellerimle verdim. J’étais digne et calme.[62] Yurtdışında basılmış bütün Herzen kitaplarını, bir “Kolokol” cildini, şiirimin dört kopyasını, et, enfin, tout ça aldı.[63] Sonra bazı kâğıtlarla mektupları et quelques une de mes ébauches historiques, critiques et politiques.[64] Hepsini götürdüler. Nastasya, askerin birinin bütün bunları el arabasına koyup üzerini önlükle örttüğünü söyledi; oui, c’est cela,[65] önlükle.

Bu bir sayıklamaydı. Kim bir şey anlayabilirdi bundan? Yeniden soru yağmuruna tuttum kendisini: Blum yalnız mıydı, yanında başkaları da var mıydı? Kimin adına gelmişti? Ne hakla? Böyle bir şeye nasıl cesaret edebilmişti? Açıklaması ne olmuştu?

— Il était seul, bien seul[66] ama sanırım biri daha vardı, dans l’antichambre, oui, je m’en souviens, et puis...[67] sofada da bir bekçi duruyordu. Nastasya’ya sormalı bunu; o her şeyi benden çok daha iyi biliyor. J’étais surexcité, voyez-vous. Il parlait, il parlait... un tas de choses[68]; aslında o pek az konuştu, konuşan daha çok bendim... Hayatımı anlattım, kuşkusuz bir tek bu açıdan... J’étais surexcité, mais digne, je vous

l’assure.[69] Aslında, korkarım, biraz ağladım. El arabasını yandaki bakkaldan almışlar.

— Aman Tanrım, bütün bunlar nasıl olabilir! Yalnız, Tanrı aşkına daha açık konuşun Stepan Trofimoviç, çünkü bir düş gibi bu söyledikleriniz!

— Cher, ben de bir düşte gibiyim. Savez-vous, il a prononcé le nom de Teliatnikoff,[70] sofada saklanan da galiba oydu. Evet, hatırladım, sanırım savcıyı, Dmitriy Mitriç’i çağırmaktan söz etti... qui me doit encore quinze roubles de soil dit en passant. Enfin, je n’ai pas trop compris.[71] Ama ben onlardan daha kurnaz çıktım. Bana ne Dmitriy Mitriç’ten! Sanırım sorunun büyütülmemesini, bu işin aramızda kalmasını talep ettim, talep değil de rica ettim, çok rica ettim, galiba yalvardım, hatta sanırım alçaldım, commen croyez-vous? Enfin il a consenti.[72] Evet, anımsıyorum, bunun gizli kalmasını o istedi, aramızda kalırsa daha iyi olur, çünkü yalnızca “bakmak” için geldim, et rien de plus,[73] hepsi bu, hepsi bu, dedi. Eğer bir şey bulamazlarsa, hiçbir şey olmazmış. Böylece bitti her şey, en amis, je suis tout-a-fait content.[74]

Kendimi tutamayıp dostça bir öfkeyle bağırdım:

— İnsaf edin, böylesi durumlarda zaten izlemesi gereken normal yöntemi ve hakkınız olan güvenceleri önermiş size, ama siz kendiniz geri çevirmişsiniz!

— Yok, böyle güvencesiz olması daha iyi. Rezalet çıkarıp ne olacak? Varsın zamanı gelene dek en amis olsun... Bilirsiniz, kentimizde bir öğrenirlerse... mes ennemis... et puis a quoi bon ce procureur, ce cochon de notre procureur, qui deux fois m’a manqué de politesse et qu’on a rossé a plaisir l’autre année chez cette charmante et belle Natalya Pavlovna, quand il se cacha dans son boudoir. Et puis, mon ami[75] rica ederim, bana itiraz edip cesaretimi kırmayın; çünkü mutsuz bir insan için yüz dostunun gelip, nasıl budalalık ettiğini onun yüzüne vurmalarından daha katlanılmaz bir şey yoktur. Oturun çay için... Ben, biraz yorgun hissediyorum kendimi... şöyle uzansam ve alnıma da sirkeli bez koysam... ne dersiniz?

— Koyun tabii, –dedim,– hatta buz da koyun. Hiç iyi görünmüyorsunuz. Yüzünüzde renk diye bir şey kalmamış, elleriniz titriyor. Uzanın biraz, dinlenin; kalanını sonra anlatırsınız. Başucunuzda oturur beklerim ben.

Yatmaya çekinir gibiydi, ama ben direttim. Nastasya bir fincan sirke getirdi, havluyu sirkeyle ıslatıp başına koydum. Nastasya bir sandalyeye çıkıp yukarı köşedeki rafa konmuş tasvirin önündeki kandili yaktı. Buna çok şaşırdım; bu evde bugüne dek ne tasvir, ne kandil görmüştüm; şimdi birden ortaya çıkıvermişlerdi.

— Bugün adamlar gider gitmez emir verdim getirip koymaları için, –dedi Stepan Trofimoviç yüzüme kurnaz kurnaz bakarak.– Quand on a de ces choses-là dans sa chambre et qu’on vient vous arrêter,[76] onları etkiler; gördüklerini bildirmek zorundalar.

Kandili yaktıktan sonra Nastasya kapı ağzında durdu, sağ eli yanağında, ağlamaklı bir yüzle efendisine bakmaya başladı.

— Bir bahane bulup eloignez-la,[77] –dedi başıyla bana koltuktan işaret ederek,– bu acıklı Rus bakışlarına dayanamıyorum, et puis ca m’embête.[78]

Ama Nastasya kendiliğinden gitti. Dostumun bir gözünün kapıda olması ve sürekli sofaya kulak kabartması dikkatimi çekmişti.

— Il faut être prêt, voyez-vous[79] –dedi yüzüme anlamlı anlamlı bakarak.– Chaque moment...[80] gelip götürebilirler, ondan sonra ara ki bulasın!

— Aman Tanrım! Kim geliyor? Kim götürüyor sizi?

— Voyez-vous, mon cher, tam giderlerken kendisine açık açık sordum: Şimdi bana ne yapacaksınız, dedim.

— Nereye süreceklerini de sorsaydınız bari! –diye bağırdım öfkeyle.

— Soruyu sorarken kastettiğim zaten buydu, ama karşılık vermeden çıktı gitti. Voyez-vous: Iç çamaşırları, üstlükler, özellikle de kışlık giysiler konusunda artık nasıl emrederlerse, onların dediği gibi yaparım; ama bakarsınız er kaputuyla da gönderirler! –Birden sesini kıstı, bir gözü Nastasya’nın çıktığı kapıda:– Yelek cebimin astarına otuz beş ruble gizledim, bakın işte burada... Yeleğimi çıkarttıracaklarını sanmıyorum. Görüntü için de cüzdanımda yedi ruble bıraktım, “bütün param bu” anlamında. Bir yerlere para gizlemiş olabileceğim akıllarına gelmesin diye masanın üzerine de açık açık şu bozuk paraları koydum, işte her şeyini ortalık yere bırakmış desinler diye. Bu geceyi nerede geçireceğimi Tanrı bilir.

Çılgınlığın böylesi karşısında başımı önüme eğdim. Ne anlattığı gibi bir tutuklama, ne de arama tarama mümkündü. Ne dediğini bilmiyordu.

Kuşkusuz bütün bunlar şu son yasaların çıkmasından önce olmuştu. Yine onun sözleriyle, kendisine yasalara daha uygun bir işlem uygulamayı önerdikleri, ama kendisinin onlardan *daha kurnaz çıkıp* bu öneriyi geri çevirdiği de doğruydu. Yakın zaman öncesine dek valilerin olağanüstü durumlarda bu şekilde davranabilme yetkileri vardı gerçi; ama bu olayın olağanüstü durumla ne ilgisi olacaktı ki? Kafamı karıştıran nokta buydu.

— Herhalde Petersburg'dan bir telgraf aldılar, –deyiverdi Stepan Trofimoviç birden.

— Telgraf mı? Sizin hakkınızda mı? Herzen'in yapıtları ve bir de şu sizin şiirden dolayı mı? Siz aklınızı mı kaçırdınız? Bunlar için insan tutuklanır mı hiç?

Resmen tepem atmıştı. Yüzünü buruşturdu, sanırım kırıldı da; bağırdığım için değil de, tutuklama için ortada bir neden bulunmadığını söylememe.

— Günümüzde birini tutuklamak istemeye gör, istemediğin kadar neden bulunur! –diye mırıldandı, gizemli gizemli.

Birden aklıma saçma, hatta yabanıl diyebileceğim bir düşünce geldi.

— Stepan Trofimoviç, bana bir dost olarak söyleyin, –diye bağırdım,– gerçek bir dost olarak... sizi ele vermem: Bir gizli örgüte üye misiniz, değil misiniz?

İşte burada tam bir şaşkınlıkla öğrendim ki, herhangi bir gizli örgüte üye olup olmadığından emin değildi.

— Olaya nereden, nasıl baktığınıza bağlı bu, voyez-vous?

— Nasıl yani?

— Bütün varlığıyla ilerlemeden yana olan bir insan bundan emin olabilir mi? Hiçbir örgüte üye değilim sanırsın, bir bakarsın ki meğer falanca örgüte üyeymişsin!

— Öyle şey olur mu? Ya üyesinizdir, ya değilsinizdir?

— Cela date de Pétersbourg,[81] onunla birlikte dergi yayınlamayı düşündüğümüz sıralar... İşin temeli oraya dayanıyor. O zamanlar bir şekilde yakayı sıyırdık, onlar da bizi unutmuşlardı; anlaşılan şimdi yeniden hatırladılar. –Birden acıyla haykırdı:– Cher, cher, sanki beni hiç tanımıyor gibisiniz! Bizi alıp tangır tungur bir arabayla yaşam boyu Sibirya'ya sürecekler; ya da belki yolda mola verdiğimiz bir askeri hapishanede unutup gidecekler...

Birden hıçkırmaya başladı; hıçkırıyor ve sel gibi yaşlar boşanıyordu gözlerinden. Kırmızı fularıyla yüzünü kapayıp beş dakika kadar sarsıla sarsıla ağladı. Çok etkilenmiştim. Yirmi yıldır bize gelecekten haber veren, yol göstericimiz, öğretmenimiz, önderimiz, hepimizden yukarıda yeri olan, büyük bir içtenlikle ve onur bilerek önünde eğildiğimiz saygıdeğer büyüğümüz, idolümüz, öğretmeninden dayak yemeyi bekleyen, yaramazlık yapmış küçük bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Ona çok acıdım. Bir arabaya bindirilip Sibirya'ya sürgüne yollanacağına şu anda benim karşısında durduğuma inandığı gibi inanıyordu ve bu işin bu sabah, şimdi, şu anda olacağından hiç kuşkusu yoktu; tüm bunların nedeni de evinde bulunan Herzen'in kitaplarıyla, bir şiiriydi! Onun gündelik yaşamla ilgili gerçeklikten bu denli kopuk oluşunda insanın hem yüreğine dokunan, hem de mide bulandıran bir yan vardı.

Sonunda bitti ağlaması; koltuktan kalkıp yeniden odada aşağı yukarı dolaşmaya başladı; ama gözü ikide bir küçük pencereye takılıyor, taşlığa kulak kabartıyordu. Bir yandan da benimle konuşuyordu ama tutarsız, kopuk kopuk bir konuşmaydı bu. İçini rahatlatmak için söylediğim sözlerin, verdiğim güvencelerin hiç yararı yoktu. Beni pek dinlememesine karşın, kendisini teselli etmemi çok istiyor, sürekli olarak hep bu yönde konuşuyordu. Gitmeye kalksam beni asla bırakmayacağını, şu anda bensiz yapamayacağını görüyordum. Ben de gitmedim ve iki saatten uzun bir süre konuştuk. Bu konuşma sırasında Blum'un kâğıtlar arasında iki de bildiri bulduğunu ve alıp götürdüğünü hatırladı.

— Bildiri mi! –diye bağırdım kör bir korkuyla.– Yani sizde...

— On tane kadar bırakmışlardı kapıya, –dedi canı sıkkınca (benimle ya canı sıkkın ve burnundan kıl aldırmaz bir edayla ya da kendini müthiş acındırarak konuşuyordu). Sekizini yırtıp attım, Blum yalnızca ikisini ele geçirebildi.

Birden öfkeden yüzü kıpkırmızı oldu.

— Vous me mettez avec ces gens-là![82] Bu alçaklarla bu oğlum olacak Pyotr Stepanoviç gibi beş para etmezlerle birlikte olmam mümkün mü! Avec ces esprits-forts de la lâcheté![83] Ah, Tanrım!

— Sakın sizi başka biriyle karıştırmış olmasınlar? –dedim.– Ama yo, bu çok saçma...

— Savez-vous,[84] –sözleri döküldü birden dudaklarından,– zaman zaman que je ferai lá-bas quelque esclandre.[85] Ah, gitmeyin, beni yalnız bırakmayın! Ma carrière est finie aujourd'hui, je le sens.[86] Biliyor musunuz, bakarsınız orada belki ben de şu asteğmen gibi birinin üzerine atılıp ısırırım...

Tuhaf tuhaf yüzüme baktı; gözlerinde hem korku, hem de birilerini korkutma isteği okunuyordu. Zaman geçip de kendisini Sibirya'ya götürecekleri araba görünmeyince birilerine, bir şeylere gitgide daha çok öfkeleniyor, hatta öfkesi iyiden iyiye dizginlenemez bir hal alıyordu. Birden mutfaktan taşlığa geçerken Nastasya yanlışlıkla oradaki ayaklı askılığı devirince bir gürültü oldu, Stepan Trofimoviç'in eli ayağı titremeye başladı, yüzünde renk diye bir şey kalmadı. Ama gürültünün nedenini öğrenince Nastasya'ya müthiş bir öfkeyle bağırdı, ayaklarını yere vurarak onu hınçla yeniden mutfağa yolladı. Bir dakika sonra müthiş bir umutsuzlukla yüzüme bakarak şunları söylüyordu:

— Bittim ben! Cher, –birden yanıma oturdu, anlatılmaz bir acıyla dolu gözlerini gözlerime dikip baktı,– benim korktuğum Sibirya değil, yemin ederim size, ah, je vous jure[87] (gözlerine yaşlar hücum etti), benim korktuğum şey başka...

Yüzünden bugüne dek kendini tutup söylemediği olağanüstü bir sırrı sonunda bana açmaya karar verdiğini sezinledim.

— Rezaletten korkuyorum, –diye mırıldandı gizemle.

— Nasıl bir rezalet? Tam tersine! İnanın Stepan Trofimoviç, bütün bunlar hemen bugün aydınlığa kavuşacak ve siz bu işten hiçbir zarara uğramayacaksınız.

— Demek o kadar eminsiniz bağışlanacağımdan?

— "Bağışlanmak" ne demek! O nasıl söz! Ne yaptınız ki siz? İnanın bana hiçbir şey yapmış değilsiniz!

— Qu'en savez-vous[88]; tüm hayatım, cher... onlar hiçbir şey unutmazlar... her şeyi hatırlayacaklardır... –durdu, sonra birden:– Hiçbir şey bulamamaları *daha da kötü,* –diye ekleyiverdi.

— Nasıl daha da kötü?

— Daha kötü.

— Anlamıyorum.

— Dostum, dostum, varsın Sibirya'ya, Arhangelsk'e sürsünler, haklarımı elimden alsınlar, öyle de işimiz bitik, böyle de! Ama... benim korktuğum başka (yine fısıltı, yine korku dolu, gizemli bir yüz).

— Ne? Nedir sizi korkutan?

— Dayak atmalarından korkuyorum.

Kendinde değilmiş gibi bakıyordu bana.

Acaba aklını mı yitiriyor diye korktum:

— Kim dayak atacak size? Nerede? Niçin? –diye bağırdım.

— Nerede mi? Bu işleri nerede yapıyorlarsa orada.

— Nerede yapılıyor bu işler?

— Ah, cher, –diye neredeyse kulağıma eğilip fısıldadı,– döşeme ayaklarınızın altında açılır... ve siz yarı belinize kadar aşağı sarkarsınız... Herkesin bildiği bir şey bu.

Söyleyeceklerini tahmin ederek:

— Masal bunlar! –diye bağırdım.– Eski masallar! Yoksa bugüne dek hep inandınız mı bunlara?

Kahkahalarla gülmeye başladım.

— Masal! Elbet bir şeyden çıkmıştır bu masallar da! Dayak yiyen anlatamaz. On bin kez gözümün önüne getirmeye çalıştım!

— İyi de sizi niçin dövecekler? Bir şey yapmış değilsiniz ki siz!

— Bu daha kötü, bir şey yapmadığımı gördükleri için döverler.

— Bunun için de sizi Petersburg'a götüreceklerinden eminsiniz?

— Dostum demin de söyledim: Hiçbir şey umurumda değil, ma carrière est finie. Onun Skvoreşniki'de benimle vedalaşmasından sonra yaşamıma artık hiç acıdığım yok, hiçbir şey umurumda değil... Ama bir rezalet... Öğrendiğinde que dira-t- elle?[89]

Umutsuzca yüzüme bakıyordu; zavallı bir görünümü vardı; yüzü kızarmıştı. Ben de gözlerimi kaçırdım.

— Hiçbir şey öğrenmeyecek, çünkü size hiçbir şey olmayacak. Sizinle hayatımda ilk kez konuşuyor gibiyim Stepan Trofimoviç, beni o kadar şaşırttınız bu sabah.

— Dostum bu korku değil. Deyin ki beni bağışladılar, yeniden buraya getirdiler ve hiçbir şey de yapmadılar; asıl o zaman mahvoldum demektir.

Elle me soupçonnera toute sa vie...[90] yirmi iki yıl boyunca taptığı benden, benim gibi bir ozandan, düşünürden!

— Böyle bir şey aklına bile gelmez.

— Gelir, –diye fısıldadı derin bir inançla.– Petersburg'da birkaç kez söz etmiştik bundan; her ikimiz de korkuyorduk ve büyük perhizde Petersburg'dan ayrılmaya karar vermiştik... Elle me soupçonnera toute sa vie... bunun böyle olmadığına nasıl inandırırsın? En inanılmaz dediğin şey gerçekleşir. Hem bu küçük kentte kim inanır buna, c'est invraisemblable... Et puis les femmes...[91] O sevinecek. Önce gerçek bir dost gibi içtenlikle üzülecek, ama içten içe sevinecek... Yaşadığım sürece bana karşı kullanabileceği bir silah vermiş olacağım eline. Ah, mahvoldum ben! Onunla yirmi koca yıl böylesine mutlu ol, sonra al sana!

Yüzünü elleriyle kapadı.

— Stepan Trofimoviç, hemen şimdi Varvara Petrovna'ya olup bitenleri anlatmayı düşünmez miydiniz?

— Tanrı yazdıysa bozsun! –Ürpererek yerinden fırladı.– Asla! Hele Skvoreşniki'de edilen o veda sözlerinden sonra as-la!

Gözleri kor gibi yanıyordu.

Hep bir şeyler bekleyerek bir saat, hatta biraz daha fazla oturduk; bir şeyler bekliyorduk, çünkü böyle bir takıntı oluşmuştu. Yeniden uzandı, hatta gözlerini yumdu ve yirmi dakika kadar hiç konuşmadan böyle kaldı; uyudu ya da kendinden geçti. Sonra birden hızla doğruldu, başındaki havluyu koparırcasına alıp attı, doğruca aynanın karşısına koştu, titreyen elleriyle kravatını bağladı, gök gürültüsünü andırır bir sesle Nastasya'ya bağırıp paltosunu, yeni şapkasını ve bastonunu getirmesini istedi.

— Daha fazla dayanamayacağım! –dedi kesik kesik.– Yapamayacağım, yapamayacağım! Kendim gidiyorum.

— Nereye? –dedim, ben de ayağa fırlayarak.

— Lembke'ye. Cher, bunu yapmak zorundayım, bu benim için bir görev... bir borç. Ben bir yurttaş... bir insanım; bir çöp parçası değilim; haklarım var ve bu haklarımı istiyorum. Yirmi yıl boyunca haklarımı istemedim, hayatım boyunca bir bakıma onları unuttum ama şimdi istiyorum. Bana her şeyi anlatmak zorunda, her şeyi. Benimle ilgili bir telgraf geldi kendisine. Bana böyle eziyet etmeye hakkı yok. Buyursun tutuklasın, tutuklasın, tutuklasın!

İnce bir sesle çığlık atıyor, ayaklarını yere vuruyordu.

Onun adına çok korkmama karşın olabildiğince sakin bir sesle:

— Sizi onaylıyorum, –dedim,– böyle iç sıkıntısıyla evde oturup beklemekten çok daha iyidir bu. Ama şu içinde bulunduğunuz ruh halini onayladığımı söyleyemeyeceğim. Ne halde olduğunuzu bir görün, oraya nasıl böyle gidersiniz! Il faut être digne et calme avec Lembke.[92] Gerçekten de orada birinin üzerine atılıp ısıracak bir haldesiniz.

— Kendi kendimi ele veriyorum. Kendi ayağımla gidip aslanın ağzına gireceğim...

— Ben de sizinle geliyorum.

— Sizden de bunu beklerdim; bu özverinizi, bu gerçek bir dosta yakışır özverinizi kabul ediyorum; ancak eve kadar gelin, daha ötesinde de benim yanımda olarak kendinizi lekelemeyin. O, croyez-moi, je serai calme![93] Şu anda kendimi a là hauteur de tout ce qu'il y a de plus sacré[94] hissediyorum...

— Belki eve de sizinle birlikte girerim, –diye kestim sözünü.– Dün onların şu aptal komiteleri Vısotskiy aracılığıyla bir öneride bulundu bana: Yarınki eğlentide benim de görev almamı istiyorlarmış. İkram tepsileriyle ilgilenmek, hanımlara iltifat ederek yerlerini göstermek gibi görevleri olan ve sol omuzlarında kırmızı beyaz bant taşıyan altı delikanlıdan biri olmamı istiyorlar. Önce geri çevirmeyi düşünmüştüm ama şimdi Yuliya Mihaylovna'yla görüşme bahanesiyle neden girmeyeyim! Birlikte gireriz eve.

Beni başını sallayarak dinliyor, ama sanırım bir şey anlamıyordu. Tam eşikte duruyorduk.

— Cher, –diyerek elini köşedeki kandile doğru uzattı,– cher, ben buna hiçbir zaman inanmadım, ama olsun! (Haç çıkardı) Allons!

"Böylesi daha iyi," diye düşündüm onunla birlikte sokağa çıkarken. Dışarıda temiz hava iyi gelir, sakinleşiriz, eve dönünce de yatar uyuruz..."

Ama düşüncelerimde yanılıyordum. Yolda, Stepan Trofimoviç'i büsbütün sarsan, ne yapacağı konusunda son ve kesin bir tutum almasına yol açan bir olay oldu... öyle ki, dostumun bu olay karşısında beni çok şaşırtan bir ataklık gösterdiğini itiraf etmeliyim. Zavallı dostum, iyi yürekli dostum!

52 Sonunda bir dost! (Fr.)

53 Anlıyor musunuz? (Fr.)
54 Bağışlayın adını unuttum. Buralı değil (Fr.)
55 Yüzünden Alman olduğu belli bir aptal. Adı Rosenthal. (Fr.)
56 Onu tanıyor musunuz? Aptalca ve kendinden hoşnut bir yüz ifadesi vardı, ama aynı zamanda ciddi, soğuk, kibirliydi de. (Fr.)
57 Onları iyi tanırım. (Fr.)
58 Anımsıyorum, bu sözü kullandı. (Fr.)
59 Mesafeli duruyordu. (Fr.)
60 ...hemen üzerine atılıp ona esaslı bir dayak atacağımdan korkar gibiydi; aşağı tabaka insanları hep böyledir. (Fr.)
61 Yirmi yıldır kendimi hazırladığım bir şeydi bu. (Fr.)
62 Soğukkanlı, onurlu duruşumu korudum. (Fr.)
63 Sonuç olarak bütün bunları... (Fr.)
64 ... ve tarih, eleştiri, politika üzerine karaladığım bazı yazıları. (Fr.)
65 Evet, öyle. (Fr.)
66 Yalnızdı, yapayalnızdı. (Fr.)
67 Ara odada, evet hatırlıyorum; sonra... (Fr.)
68 Ben çok heyecanlanmıştım; anlarsınız ya. O konuşuyor, konuşuyor, durmadan bir şeyler söylüyordu. (Fr.)
69 Çok heyecanlıydım, ama inanın, hiç renk vermiyordum. (Fr.)
70 Bir de Telyatnikov adını söyledi. (Fr.)
71 Söz aramızda kendisinin bana hâlâ on beş ruble borcu vardır. Sonuç olarak pek bir şey anlayamadım. (Fr.)
72 İnanır mısınız? Sonunda razı oldu. (Fr.)
73 Başka hiçbir şey. (Fr.)
74 Dostça, çok memnunum. (Fr.)
75 Düşmanlarım... hem sonra bana karşı iki kez kabalık eden, geçen yıl da güzel Natalya Pavlovna’nın evinde giyinme odasına gizleneyim derken temiz bir dayak yiyen şu domuz savcı ne işe yarayabilir ki... Hem dostum... (Fr.)
76 Tutuklamaya geldiklerinde odada böyle şeyler olması... (Fr.)
77 Uzaklaştırın onu. (Fr.)
78 Üstelik çok da sıkıyor bu beni. (Fr.)
79 Hazırlıklı olmak gerek, anlıyor musunuz? (Fr.)
80 Her an. (Fr.)
81 Bu Petersburg’da başladı. (Fr.)
82 Bu adamlarla bir mi tutuyorsunuz beni! (Fr.)
83 O başına buyruk, serseri takımıyla! (Fr.)
84 Biliyor musunuz? (Fr.)
85 Orada bir rezalet çıkaracakmışım gibi bir hisse kapılıyorum. (Fr.)
86 Bugün meslek hayatımın sona erdiğini hissediyorum. (Fr.)
87 Yemin ederim. (Fr.)

88 Nereden biliyorsunuz? (Fr.)
89 O ne diyecek? (Fr.)
90 Yaşamı boyunca benden hep kuşkulanacak. (Fr.)
91 İnanılır şey değil... hem sonra kadın dediğiniz de... (Fr.)
92 Lembke karşısında vakur ve sakin olmalısınız. (Fr.)
93 İnanın, sakin olacağım. (Fr.)
94 En yüksek kutsallıklara layık. (Fr.)

Onuncu Bölüm

Flibustier’ler.[95] Uğursuz Sabah

I

Yolda başımıza gelen olay da az şaşırtıcı değildi. Ama her şeyi sırayla anlatmalıyım. Stepan Trofimoviç’le sokağa çıkmamızdan bir saat kadar önce, kentimizde Şpigulin fabrikasında çalışan yetmiş –belki biraz daha çok– işçiden oluşan ve çoğu kişinin ilgiyle izlediği bir kalabalık görülmüştü. Kalabalık büyük bir ağırbaşlılıkla, hatta neredeyse hiç ses çıkarmadan geçmişti. Daha sonra öğrendiğimize göre bu yetmiş kişi Şpigulin fabrikalarında çalışan dokuz yüz dolayındaki işçinin, fabrika sahibinin ortada olmamasından dolayı fabrikayı kapatan ve o arada kapının önüne koyduğu işçilerin haklarını bugün hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir gerçek olarak ortaya çıktığı üzere, acımasızca yiyen fabrika yöneticisini valiye şikâyet etmek için seçtikleri temsilcilerdi. İşçilerin temsilci falan seçmediklerini, yetmiş kişinin temsilci heyeti için fazla olduğundan bu yetmiş kişinin en çok ezilip aşağılanan ve yalnızca kendi haklarının peşindeki işçiler olduğu, dolayısıyla da daha sonra pek çoklarınca şamatası yapıldığı gibi ortada genel olarak fabrika “ayaklanması” gibi bir şey olmadığını söyleyenler de vardı. Üçüncü bir grupsa, bu yetmiş kişinin basit birer ayaklanmacı değil, siyasi kimlikli ve üstelik bir de gizlice dağıtılan bildirilerle kışkırtılmış en azgın takımından işçiler olduğunu öne sürüyordu. Kısacası burada birilerinin etkisi ya da bir kışkırtma olup olmadığı bugüne

dek doğrulanamadı. Benim kişisel görüşüme gelince: Bu işçiler gizli bildirileri okumamışlardır; okudularsa bile tek kelime bir şey anlamamışlardır, çünkü bu bildirileri kaleme alanlar onları her ne kadar alabildiğine açık, yalın bir dille yazmaya çalışıyorlarsa da, yine de son derece anlaşılmaz oluyor yazdıkları şey. Ama gerçekten de çok zor durumda olan ve başvurdukları polisten de hiçbir karşılık alamayan fabrika işçilerinin, toplu halde ve mümkünse dertlerini anlatan bir kâğıtla "general-valinin kendisine" giderek evinin önüne sessizce dizilmeyi, o kapıda görünür görünmez de hep birden diz çökerek yalvarmayı düşünmelerinden daha doğal ne olabilirdi? Bence ne ayaklanma, ne de seçilmiş temsilci yollamak gibi bir düşünce geçmemişti işçilerin aklından. Onlar çok eski, tarihsel bir yönteme başvurmuşlardı: Rus halkı "generalin kendisiyle" görüşmeyi tarihi boyunca hep sevmiş, bundan özel bir zevk almıştır, görüşme nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın bu gerçek değişmez.

O bakımdan Pyotr Stepanoviç'in, Liputin'in ve bir kişinin daha, hatta o arada belki de Fedka'nın bile fabrika işçileri arasına karışıp onları kışkırtmış olmaları gibi bir ihtimal bulunmasına karşın (ki oldukça inandırıcı kanıtlar elde edildi bu konuda), ben ancak iki, üç, hadi bilemediniz beş işçiyle böyle bir görüşmeyi ancak yapabildiklerine ve bundan da hiçbir sonuç elde edemediklerine eminim. Ayaklanmaya gelince, işçiler onların propagandalarından bir şeyler anladılarsa bile, bunun aptalca ve olmayacak bir şey olduğunu görerek derhal onları dinlemekten vazgeçmişlerdir. Fedka'ysa bambaşka bir konu: Sanırım Pyotr Stepanoviç'ten daha şanslı çıktı Fedka. Üç gün sonra çıkan yangınların, bugün hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde anlaşıldığı üzere Fedka'yla iki fabrika işçisinin işi olduğu anlaşıldı. Bir ay kadar sonra, kundakçılık ve soygun suçlarından üç eski fabrika işçisi daha yakalandı. Sonuçta Fedka doğrudan eyleme geçme konusunda birilerini kışkırtmakta başarılı olduysa bile yalnızca bu beş işçi üzerinde başarılı olmuştu, çünkü diğer işçilerle ilgili hiçbir şey duyulmadı.

Neyse, işçiler sonunda valinin evinin önündeki küçük alana varıp dizildiler, sonra da kapıya doğru ağızlarını açıp sessizce beklemeye başladılar. Hatta oraya varır varmaz hemen şapkalarını çıkardıklarını duydum; yani kentimizin general-valisinin (ki aksi gibi o gün de evde

değildi) kendilerine görünmesine en az bir yarım saat varken yapmışlardı bunu. Tabii polisin görünmesi gecikmedi, önce tek tük, sonra birlik olarak; evvela tahmin edileceği gibi şiddetli bir gözdağı vererek derhal dağılmalarını istediler işçilerden; ama işçiler varıp çite dayanmış koyun sürüsü gibi yerinden kımıldamadığı gibi, "generalin kendisi"ni görmek için geldiklerini, onu görmeden bir yere gitmeyeceklerini söylediler; kararlı oldukları belliydi. Oradan buradan yükselen sesler kesildi; bunların yerini düşüncelilik, gizemli fısıltılar, sessiz emirler ve amirlerin kaşlarının çatılmasına neden olan sert, kısa koşuşturmalar aldı. Emniyet müdürü, von Lembke'yi beklemeyi tercih etti. Kendisinin troykasıyla uçarcasına olay yerine geldiği ve yumruklarını sıkarak göstericilerin üzerine yürüdüğü savının tam bir saçmalık olduğunu belirtmeliyim. Evet, kendisi sarı arkalıklı arabasıyla kentte uçarca dolaşmayı sever, iki yana koşulu atların "çılgınlıkları", pazar yerindeki esnafı taşkın bir heyecan ve sevince sürükleyecek düzeye ulaştı mı, oturduğu yerin hemen yanına özel olarak bu iş için çakılmış kayışa tutunarak arabada boylu boyunca ayağa kalkar ve tıpkı heykellerde olduğu gibi sağ elini havaya kaldırarak kentini incelerdi. Yalnız bu kez kavga falan etmedi; gerçi arabasından inerken sunturlu bir küfür savurmaktan da geri durmamıştı ama bunu sırf popülerliğini korumak için yapmıştı. Oraya süngülü askerler getirildiği, ayrıca topçu ve Kazak birliklerinin getirilmesi için bir yerlere telgraf çekildiği söylentisi daha da büyük bir saçmalıktı: Bunlar bugün yaratıcılarının bile inanmadığı uydurmalar. İtfaiyenin su dolu fıçılarının getirilerek halkın üzerine su sıkıldığı da saçma bir öykü. Olan yalnızca İlya İlyiç'in coşarak işçilere, "Bu işten hiçbiriniz kuru kurtulamazsınız," diye bağırmasıydı; fıçılar da besbelli bu sözlerden yaratıldı, ardından da haber başkent gazetelerine kadar gitti. Olup bitenlere ilişkin en yakın olasılık şu: Kalabalık ilk iş olarak eldeki polislerce çevrelenmiş, ardından da emniyet müdürü, kendi arabasını vererek birinci kısımdan bir komiseri Lembke'nin yarım saat önce gittiği Skvoreşniki'ye gelişmeleri kendisine iletmesi için yollamıştı.

Ama doğrusunu söylemek gerekirse, benim bir türlü akıl erdiremediğim yanları da var işin: Nasıl oldu da bomboş bir kalabalığı, daha doğrusu sıradan bir ricacılar topluluğunu –tamam yetmiş kişiydiler– daha en başından böylesine üstünkörü bir bakışla tüm düzeni sarsacak bir

ayaklanma gibi değerlendirebildiler? Nasıl oldu da, durumu bildirmek için kendisine ulak gönderilmesinden yirmi dakika sonra olay yerine gelen Lembke de aynı düşünceye kapılabildi? Buna benim getirdiğim açıklama şu: Emniyet müdürümüz İlya İlyiç, Şpigulin fabrika müdürünün yakın dostuydu ve bu kalabalığın buraya gelişinin asıl nedenini araştırmaması için hak arayan işçileri von Lembke'ye isyancı kalabalığı gibi göstermek istemişti. Aslında onu bu düşünceye salan da yine von Lembke'ydi. Şu son birkaç gün içinde von Lembke kendisiyle birkaç gizli, sıradışı konuşma yapmıştı. Söyledikleri gerçi oldukça karışık şeylerdi ama İlya İlyiç'in bunlardan anladığı, vali beyin, Şpigulin fabrikası işçilerinin birtakım bildirilerle ve birileri tarafından toplumsal bir ayaklanmaya kışkırtıldığı gibi bir düşünceye kuvvetle inandığıydı. Üstelik anladığına göre von Lembke buna o denli inanıyordu ki hani ayaklanma işi asılsız çıksa buna neredeyse üzülecekti. "Bir şekilde Petersburg'un gözüne girmek istediği belli," diye düşündü bizim kurnaz İlya İlyiç, von Lembke'nin yanından çıkarken, "Eh, bu bizim de işimize gelir."

Ama zavallı Andrey Antonoviç, Petersburg'da kendini göstermesini sağlayacak olsa bile ayaklanma çıkmasını istemezdi sanırım. Çünkü o çok çalışkan, evlenene dek hep sıradan kalmış bir memurdu. Devlete ait odunların satışı gibi sıradan bir iş yerine şimdi böyle bir görevde olmasında ve yine sıradan bir "Minna" yerine, onu kendi düzeyine yükseltmek için didinen kırklık bir prensesle evli olmasında onun ne suçu vardı? Doğrusu ben, zavallı Andrey Antonoviç'i İsviçre'deki şu ünlü kuruma düşüren dertli hallerin ilk izlerinin o uğursuz sabah vakti görülmeye başlandığı kanısındayım; duyduğumuza göre şimdi oralarda kendini toparlamaya çalışıyormuş. Öte yandan, *bir şeyler*in açık belirtilerinin ancak bu sabah ortaya çıktığını kabul etsek bile, buna benzer belirtilerin, bu kadar açık olmamakla birlikte dünden ortaya çıktığı da düşünülebilir. Çünkü en özel itiraflardan, hatta Yuliya Mihaylovna'nın kendi ağzıyla –artık ikbal günlerinde olmadığı için *aşağı yukarı* pişmanlıkla, çünkü bir kadın hiçbir zaman tam pişman olmaz– bana bu hikâyeyi yer yer anlatmasından biliyorum ki, Andrey Antonoviç bir gece önce geç vakit, sabaha doğru üç gibi karısının yanına giderek, okuyacağı "ültimatom"u dinlemesi için uyanmasını istemişti. İsteğinde öyle kararlı, ısrarcıydı ki, Yuliya

Mihaylovna öfke içinde kalkmak ve başında bigudileri, yatağa oturup yüzünde alaycı bir küçümsemeyle de olsa onu dinlemek zorunda kalmıştı. Andrey Antonoviç'in ne hale geldiğini de ilk kez böylece fark edebilmiş ve dehşete kapılmıştı. Aklını başına toplayıp kocasına daha yumuşak davranması gerekirdi, ama o kapıldığı dehşeti gizlemeyi ve eskisinden daha çok burnunun dikine gitmeyi yeğledi. Her evlilikte bütün kadınların olduğu gibi onun da galiba Andrey Antonoviç'e karşı uyguladığı, adamcağızı çileden çıkarmadaki başarısı pek çok kez kanıtlanmış, kendine özgü bir yöntemi vardı; bu yöntem, susmaktı: Bir saat, iki saat, bir gün, hatta bazen üç gün karşısındakini yoksayan, küçümseyen bir sessizliğe gömülürdü; öyle kaskatı bir sessizlik ki, Andrey Antonoviç ne derse desin, ne yaparsa yapsın, isterse üçüncü kat penceresine çıkıp kendini aşağıya atmaya kalksın, ağzını açmazdı. Duygusal bir insan için katlanılması zor bir durum! Peki acaba Yuliya Mihaylovna kocasını neden cezalandırıyordu? Son birkaç günkü başarısızlıkları ve üst üste yaptığı gaflar için mi; karısının yönetim işlerindeki yeteneğini bir kent yöneticisi olarak çekemediği için mi; kendisinin bizim toplulukla ve genel olarak gençlerle ilişkilerindeki uzak görüşlülüğü ve ince siyasal amaçları anlamadan eleştirip durmasına kızdığı için mi, yoksa Pyotr Stepanoviç'e karşı kör, anlamsız bir kıskançlık duyduğu için mi... kimbilir? Ama gecenin saat üçü olmasına ve Andrey Antonoviç'in şimdiye dek hiç görmediği bir heyecan içinde bulunduğunu fark etmesine karşın Yuliya Mihaylovna şu anda da yumuşamamaya karar verdi. Andrey Antonoviç, karısının kabul odasının halısı üzerinde her yöne doğru öfke içinde bir aşağı bir yukarı dolaşarak ona her şeyi, ama her şeyi, biraz bağlantısız bir şekilde de olsa içinde bugüne dek biriken *her şeyi* döktü, "çünkü artık yeterdi, artık şurasına gelmişti"! Kendisinin burnundan çekilmesinden ve bunun herkesin alay konusu olmasından başladı. "Burnundan çekilme" sözü üzerine karısının yüzündeki alaycı gülümsemeyi yakalayınca, "Bu deyim umurumda bile değil!" diye bağırdı tiz bir sesle; "Varsın burnumdan çekileyim; yalan mı çekildiğim, tümüyle doğru değil mi? Hayır hanımefendi, artık zaman geldi; bilin ki ne gülünecek bir zamandır şu an, ne de kadınsı birtakım cilvelerin zamanı. Biz şu anda hafif bir kadının yatak odasında bir araya gelmiş iki kişi değil, birbirlerine gerçeği söylemek için bir balon içinde karşı karşıya gelmiş iki soyut

varlığız (Şaşırıyor, düşüncelerini en iyi dile getirecek kelimeleri bulmada zorlanıyordu). Benim eski görevimi bırakmamın da nedeni sizsiniz, evet, siz; şimdiki görevimi de yalnızca sizin için, sizin unvan, koltuk, ikbal düşkünlüğünüz için kabul ettim. İçinizden benimle alay ettiğinizin farkındayım, ama zaferinizi ilanda bu kadar acele etmeyin. Bilin ki hanımefendi, bilin ki ben bu koltuğun işlerinin hakkından kolayca gelebilirdim; tek bu koltuğun da değil, bunun gibi on koltuğun daha işlerinin altından da kalkabilirdim, çünkü yetenekliyim; ama sizinleyken hanımefendi, siz varken bir şey halledebilmem mümkün değil, çünkü siz varsanız benim bütün yeteneklerim yok oluyor. Çünkü iki merkez olamaz; siz merkezleri ikiye çıkardınız: Bu merkezlerden biri benim, öbürü siz, sizin kabul odanız: Iki ayrı güç merkezi! Böyle bir şeye izin veremem hanımefendi, veremem! Evlilikte olduğu gibi memuriyette de tek bir merkez vardır, iki ayrı merkez olamaz!.. Peki sizin bana verdiğiniz karşılık ne oldu?" diye sesini tiz perdeye yükselterek sürdürdü. "Evliliğimiz tümüyle, sizin her an bana benim bir hiç, bir ahmak, hatta bir alçak olduğumu kanıtlamaya çabalamanız, benim de size bir hiç ya da bir ahmak olmadığımı, soylu yanlarımla herkesi kendine hayran bırakan biri olduğumu kanıtlamak zorunda kalmam ve böylece kendimi alçaltmamla geçti: Peki bu benim için olduğu kadar sizin için de alçaltıcı bir durum değil mi?" Bu son sözleri söylerken her iki ayağıyla birden tepinircesine halıya vurdu; vuruşu öyle sertti ki, Yuliya Mihaylovna alabildiğine gururlu, ağırbaşlı, sert bir ifadeyle yerinden doğrulmak zorunda kaldı. Bunun Lembke üzerindeki etkisi hemen görüldü; esip gürlemesi bir anda geçti, birden duygusallaştı ve hıçkırmaya başladı (evet, hıçkırdı); Yuliya Mihaylovna'nın o kaskatı sessizliğiyle gitgide daha çok kendinden geçerek belki bir beş dakika kadar göğsünü yumruklaya yumruklaya hıçkırdı. Sonunda boş bulunup, onu Pyotr Stepanoviç'ten kıskandığını ağzından kaçırıverdi. Bunu söylemekle çok, ama çok büyük bir ahmaklık yaptığını fark ettiğinde büsbütün ipin ucunu kaçırdı, "Tanrı'yı inkâr etmelerine asla izin vermeyecek" ve onun "dinsizlerin ve densizlerin toplantı yerine dönüşen" salonunu dağıtacaktı; "Vali bile valiliğiyle Tanrı'ya inanmak zorunda olduğuna göre, valinin karısının da elbette inanması gerekir"di. Gençlere hiç katlanamıyordu; "Siz kendiniz hanımefendi, kendi saygınlığınız adına kocanız için titizlenmeli ve

kocanızın aklını, yeteneklerini –yeteneksiz olsa bile ki bence yetenekliyim– övmeliydiniz. Oysa siz herkesi bana karşı kurup, herkesin beni küçük görmesine neden oldunuz.” Kadın sorununu yok edecek, ondan geriye tek bir iz bile bırakmayacaktı; mürebbiyeler (ki hepsinin canı cehennemeydi!) yararına düzenlenecek şu aptal şenliği hemen yarın yasaklayacak, karşısına ilk çıkacak mürebbiyeyi de kent dışına sürecekti, “Hem de yanına bir Kazak dikerek efendim!” Ciyaklar gibi, “Bile isteye, inadına!” diye haykırıyordu. “Adamlarınızın, şu serserilerin işçileri ayaklanmaya kışkırttıklarından haberim olduğunu biliyor musunuz peki? İşçiler arasında bilerek, bi-le-rek bildiri dağıttıklarını ve bu işi yapan dört alçağın adını bildiğimi ve... aklımı oynatmak... aklımı oynatmak üzere olduğumu!..” Yuliya Mihaylovna burada birden sessizliğini bozdu ve kararlı bir sesle gençlerin suç niteliğindeki tasarılarını çoktandır bildiğini, ancak aptalca şeyler oldukları için bunları hiç önemsemediğini, kocasınınsa bunları ciddiye almasına şaştığını söyledi; yaramazlara gelince, yalnızca dördünü değil, hepsini biliyordu (yalandı bu); ama bu yüzden aklını falan oynatmaya hiç niyeti yoktu, tam tersine aklına daha da çok güveniyordu ve her şeyi uyumlu bir sona kavuşturabileceğine inanıyordu; bunun için gençleri yüreklendirecek, akıllarını başlarına toplamalarını sağlayacak, hiç beklemedikleri bir anda ve birden bire onlara tasarılarının resmi makamlarca bilindiğini açıklayarak daha aklı başında, daha aydınlık eylemlerde bulunmalarını sağlayacak yeni hedefler, yeni amaçlar gösterecekti. Ah, bu anda Andrey Antonoviç’e bir şeyler oldu sanki. Pyotr Stepanoviç’in onu yine faka bastırdığını ve kendisiyle bu denli kaba bir şekilde alay ettiğini, kendisine anlattıklarından daha çoğunu, hem de çok daha önce Yuliya Mihaylovna’ya anlatmış olduğunu ve son olarak Pyotr Stepanoviç’in belki de bütün bu olup bitenlerde asıl elebaşı olduğunun farkına varınca, öfkesi iyiden başına vurdu, “Şunu bil ki kafasız ama zehirli kadın, şunu bil ki,” diye bağırdı birden, “Senin o rezil âşığını hemen şu anda tutukluyor ve prangaya vurdurup sürgüne yolluyorum... ya da senin gözünün önünde kendimi, işte şu pencereden aşağı atıyorum!” Öfkeden yüzü bir anda yemyeşil kesilen Yuliya Mihaylovna’nın bu tirada verdiği karşılık çınlayarak, alçalıp yükselerek uzayan, çok uzayan bir kahkaha oldu: Fransız tiyatrosunda kendisini kıskanma cesaretini gösteren kocasının yüzüne karşı kahkahalarla

gülen koket bir kadını oynayan ve Paris’ten kucak dolusu para karşılığında getirtilen ünlü oyuncunun kahkahasının tıpkısıydı bu. Von Lembke kendini aşağı atmak için pencereye doğru koşacakken birden kazık gibi yerinde kaldı, kollarını göğsünde kavuşturdu; yüzü ölü gibi, gözlerinde uğursuz bir ışıltıyla gülen kadına baktı. “Biliyor musun, Yuliya... –diye mırıldandı yalvaran bir sesle soluğu tıkanarak.– Ben de bir şeyler yapabilirim.” Ama onun bu sözleri üzerine karısının kahkahası yeni bir dalgayla büsbütün tizleşerek şiddetlenince dişlerini sıktı, inledi ve hızla atıldı: Pencereye değil, karısının üzerine! Yumruğu da havadaydı ama indirmedi, hayır, üç kez hayır! İndirmedi ve olduğu yerde tükendi gitti! Kendinde değilmiş gibi sarsakça bir yürüyüşle çalışma odasına gitti, hazırlanmış yatağa kendini üzerindekilerle yüzükoyun attı, sıtmalı titreyişlerle çarşafı başına sardı, yüreğinde müthiş bir ağırlık, ruhunda kör, sağır bir umutsuzluk, uyumadan, düşünmeden iki saat yattı. Arada bir tüm bedeni sıtma nöbeti gibi acı veren titreyişlerle sarsılıyordu. Birbiriyle ilintisiz, saçma, tuhaf şeyler hatırlıyordu: Kâh on beş yıl önce, Petersburg’daki yelkovanı düşmüş saati geliyordu aklına, kâh neşeli memur Millebois ile Aleksandrovskiy Parkı’nda bir serçe yakaladıkları akşam, içlerinden birinin artık sekizinci dereceden bir memur olduğunu hatırlayarak nasıl bütün parkı şen kahkahalara boğdukları. Galiba sabah yediye doğru farkına varmadan tatlı düşlerle dolu güzel bir uykuya gömüldü. Saat on gibi uyanmasıyla yatağından fırlaması bir oldu; birden olup bitenleri anımsadı ve avcuyla alnına sertçe vurdu: Ne kahvaltı, ne Blum, ne emniyet müdürü, ne başkanlık edeceği bilmem ne komisyonu üyelerinin kendisini beklemekte olduklarını anımsatmak için gelen memur... kimseyi görmek, kabul etmek, duymak, anlamak istemedi; yaramaz bir çocuk gibi Yuliya Mihaylovna’nın dairesine koştu. Burada, yaşlı bir soylu hanım olan ve epeyce bir zamandır Yuliya Mihaylovna’nın yanında yaşayan Sofya Antropovna, Yuliya Mihaylovna’nın saat on gibi, yanında üç araba dolusu kalabalık bir grupla iki hafta sonra düzenlenecek şenliğin yapılacağı yeri görmek için Skvoreşniki’ye, Varvara Petrovna Stavrogina’ya gittiğini, bu işi Varvara Petrovna’yla üç gün önce kararlaştırdıklarını açıkladı. Aldığı haberle altüst olan Andrey Antonoviç çalışma odasına döndü ve derhal arabasının hazırlanmasını emretti. İçi içini yiyerek bekledi arabanın hazırlanmasını.

Ruhu Yuliya Mihaylovna’ya susamıştı... ona şöyle bir göz atmak, onun yanında, yakınında beş dakika durmak... belki de onu fark eder, bakıverirdi ona, eskiden olduğu gibi gülümserdi, hatta bağışlardı belki! Ah! “Ne bitmez arabaymış şu?” Ne yaptığının farkında bile olmadan masanın üzerinde duran kalın kitabı açtı; arada bir kitap falına bakar, bir niyet tutup, sağdaki sayfanın üstten ilk üç satırını okurdu. İşte falında çıkan satırlar: “Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles”.[96] Voltaire, *Candide*. Fala tükürüp arabaya koşturdu: “Skvoreşniki’ye!” Daha sonra arabacı, ekselanslarının arabayı hep dörtnal sürdürdüğünü ama tam hanımefendinin çiftliğine geldiklerinde hemen dönmesini, gerisingeri kente sürmesini emrettiğini anlattı: “Daha çabuk, lütfen daha çabuk!” Kent surlarına yaklaşınca, “Yeniden durmamı emretti, arabadan inip karşıya geçti, tarlaya indi; ihtiyaç giderecek sandım; ama durup çiçeklere bakmaya başladı; bir süre böyle durdu; doğrusu çok tuhaftı, iyiden iyiye kuşkulanmaya başladım.” İfadesinde bunları söyledi arabacı. Anımsıyorum: Soğuk, rüzgârlı ama pırıl pırıl bir Eylül sabahıydı; yoldan aşağı inen Andrey Antonoviç’in önünde, ürünü çoktan toplanmış çıplak bir buğday tarlasının hüzünlü görüntüsü göz alabildiğine uzayıp gidiyordu; uğuldayarak esen rüzgâr, solmak üzere olan birkaç sarı çiçeğin acıklı kalıntılarını sallıyordu... Güz soğuklarının perişan ettiği zavallı çiçeklerle kendi yaşamı, yazgısı arasında bir benzerlik mi kurmuştu acaba? Sanmıyorum. Hatta bu soruya hayır diyebilirim: Arabacının ve emniyet müdürünün kendi arabasıyla valinin ardından gönderdiği birinci kısım komiserinin, ekselanslarını gerçekten de elinde sarı bir çiçek demetiyle gördükleri yönündeki anlatımlarına karşın, ben Lembke’nin çiçeklere ilişkin herhangi bir şey hatırladığını sanmıyorum. İşinde başarılı, coşkulu bir adam olan ve kentimize yeni tayin olmasına karşın işine büyük bir kıskançlıkla bağlı, her yola başvurarak görevini yerine getirmedeki yönetsel yeteneği ve doğuştan ayyaşlığıyla büyük bir ün sahibi olmayı başaran komiser Vasiliy İvanoviç Flibusterov arabadan fırladı, amirinin neyle ilgilendiği konusunda hiçbir kuşkusu kalmadığında büyük bir heyecanla atılarak, ama kendine güvenen bir tavırla bir çırpıda “kentte huzursuzluk olduğunu” arz etti.

— Ha? Ne? –diyerek başını çevirip komisere baktı Andrey Antonoviç, yüzünde en ufak bir şaşkınlık ya da arabayla, arabacıyla ilgili bir düşünce

okunmuyordu; sanki çalışma odasındaydı.

— Birinci şubeden komiser Flibusterov, ekselansları! Kentte ayaklanma çıktı!

— Flibustierler mi? –aynı kelimeyi dalgın dalgın yineledi Andrey Antonoviç.

— Evet, ekselansları. Şpigulin işçileri ayaklandı.

— Şpigulin işçileri!..

Sanki Şpigulin kelimesi ona bir şeyler anımsatmıştı. Hatta ürperdi, parmağını alnına götürdü: “Şpigulin işçileri!” Sessiz, düşünceli, telaşsız yürüdü, arabasına bindi, kente sürmesini emretti arabacıya. Komiser de kendi arabasıyla onu izledi.

Yolda değişik konularda pek çok ilginç düşüncenin zihnini yokladığını sanıyorum; ama evinin önündeki küçük alanda arabadan inerken kafasında herhalde verilmiş hiçbir karar yoktu. Ama sıraya dizilmiş duran “isyancı” kalabalığını, onların çevresindeki polis zincirini ve güçsüz (belki de bilerek kendini öyle gösteren) emniyet müdürünü görmesi ve bütün bu insanların beklenti yüklü bakışlarının kendisine yönelmesiyle birlikte kanı beynine sıçradı.

Kâğıt gibi bir yüzle indi arabasından.

— Şapka çıkar! –diye bağırdı zor duyulan bir sesle boğulur gibi; hemen ardından kendisi için bile beklenmedik bir şekilde, –Diz çök! –diye haykırdı tiz bir sesle.

Olayların sonraki gelişimini de belki bu beklenmedik haykırış belirledi. Yortu şerefine düzenlenen kızak eğlencelerinde tepeden hızla aşağı inmeye başlayan bir kızak yamacın orta yerinde durdurulabilir mi hiç? Aksi gibi Andrey Antonoviç’in ömrü boyuncu hep açık, duru bir kişiliği olmuştu; hiçbir zaman hiç kimseye karşı sesini yükseltmediği gibi ayaklarını tepinir gibi yere bile vurmamıştı. Ne var ki böyleleri, kızakları bir nedenle yukarıdan bir kez kopup kaymaya başladı mı çok daha tehlikelidirler. Lembke’nin de gözünün önünde her şey dönüyordu şu anda.

— Flibustierler! –diye öyle tiz, cırtlak bir sesle haykırdı ki soluğu tıkandı; ne yapacağını bilmeden, ama kesinlikle bir şey yapacağını bilerek, bunu bütün varlığıyla hissederek olduğu yerde öylece duruyordu.

Kalabalıktan “Tanrım!” diye bir ses duyuldu; bir delikanlı üst üste haç çıkarmaya başladı; üç dört işçi gerçekten diz çökecek olduysa da geri kalan işçiler topluca üç adım kadar ileri çıkıp bir ağızdan konuşmaya başladılar: “Efendimiz... kırk diye kesişmiştik... müdür... söyleyemezsin,” vb., vb. Hiçbir şey anlamak mümkün değildi.

Andrey Antonoviç yazık ki durumu kavramaktan uzaktı; sarı çiçek demeti hâlâ elindeydi. Ayaklanma şu anda tıpkı demin Stepan Trofimoviç’i sürgüne götüren araba gibi gözle görülür bir gerçekti. Gözlerini belertmiş kendisine bakan isyancı kalabalığı arasında onları kışkırtan Pyotr Stepanoviç dolaşıyor gibiydi: Dün geceden beri bir an olsun aklından çıkmayan, tiksindiği Pyotr Stepanoviç.

Daha da beklenmedik bir şey yaparak:

— Değnekler! –diye bağırdı.

Bir ölüm sessizliği kapladı ortalığı.

En sağlıklı bilgilere ve benim tahminlerime göre olaylar başlangıçta böyle gelişti. Ama bundan sonrası için ulaşılan bilgiler, tıpkı benim tahminlerim gibi belirsiz, kesinlikten uzak. Yine de ortada bazı gerçekler var.

Öncelikle, sopalar biraz fazla çabuk ortaya çıktı; sezgileri güçlü emniyet müdürü, valinin gelmesini beklerken anlaşılan oracıkta hazır etmişti bunları. Yalnızca iki kişi cezalandırıldı; dövülen işçi sayısının üç bile olmadığında, ikiyi geçmediğinde ısrarlıyım. Bütün işçilerin, en azından işçilerin yarısının cezalandırıldıkları tümüyle uydurma. Oradan geçen yoksul ama soylu bir hanımın da gözaltına alınarak hemen dövülmeye başlandığı da uydurma. Daha sonra Petersburg gazetelerinden birinde bu hanımla ilgili bir haber okudum. Mezarlıktaki düşkünler yurdunda yaşayan Avdotya Petrovna Tarapıgina diye bir kadından söz edilirdi bizim kentte. İşte bu kadın gittiği konukluktan düşkünler evine dönerken valinin evinin önündeki alanda o kalabalığı görünce merakından izleyiciler arasına karışmış, tanık olduğu şeyler karşısında da “Utanın, utanın!” diye bağırarak tükürmüştü. Tabii kadını hemen tutup “gereğini yapmışlardı”. Bu olay gazetelere geçmekle kalmadı, kentimizde o heyecanla kadın için benim de yirmi kapik bağışta bulunduğum bir yardım kampanyası bile başlatıldı. Sonra bir de baktık, bizim kentte Tarapıgina diye yoksul bir kadın yokmuş bile! Mezarlıktaki düşkünler yurduna kadar bizzat gidip soruşturdum:

Kimse böyle bir ad duymadığı gibi, dolaşan söylentileri kendilerine aktardığımda da çok içerlediler. Bu adı var kendi yok Avdotya Petrovna'dan söz etmemin tek nedeni, Stepan Trofimoviç'in başına da kadının (tabii kadın gerçekte var olsaydı) başına gelenlerin aynısının gelmek üzere olmasıdır; hatta Tarapıgina'yla ilgili bütün o saçma söylentilere Stepan Trofimoviç'in karıştığı olayın neden olması da mümkündür; dedikodu iyice dallanıp budaklanırken, Trofimoviç adı da bir şekilde Tarapıgina'ya dönüşmüştür. Ama burada benim asıl anlayamadığım şey, Stepan Trofimoviç'in daha alana girdiğimiz anda beni atlatmayı nasıl başardığı. Birtakım tatsızlıklar yaşanabileceğini sezdiğimden onu valinin evine alanın çevresini dolaştırarak götürmeyi kuruyordum. Ne var ki ben de meraka kapılmıştım; karşıma çıkan ilk kişiden neler olup bittiğini öğrenmek için bir an durdum, dönüp baktığımda Stepan Trofimoviç yanımda yoktu! İçimden bir ses bana onun şu anda en tehlikeli yerde olduğunu söylüyordu: Çünkü onun kızağının da tepenin başından aşağı doğru uçmaya başladığını hissediyordum. Gerçekten de fırtınanın tam ortasında buldum onu. Anımsıyorum: Kolundan tuttuğumda sessiz, gururlu, otoriter bir bakışla baktı bana:

— Cher, –dedi çatallanan bir sesle,– Burada, bu kadar insanın gözü önünde böylesine pervasızca davranabiliyorlarsa, tek başına hareket etme fırsatını ele geçirdiği zaman *şundan* neler beklenmez!

Suçlar, tehdit eder bir tavırla uzattığı işaret parmağını öfkeden titreyerek ve sınırsız bir meydan okuma arzusuyla, iki adım ötemizde duran ve kocaman açılmış gözleriyle bize bakan Flibusterov'a yöneltmişti.

— *Şu* mu? –diye bağırdı komiser gözü dönmüş halde.– *Şu* kim? Sen kimsin? –Yumruklarını sıkıp bize doğru yürüdü.– Sen kimsin? –kudurmuşçasına, böğürürcesine, acı, umutsuzluk dolu bir haykırıştı bu (komiserin Stepan Trofimoviç'i çok iyi tanıdığını da bu arada belirteyim). Birkaç saniye daha geçseydi Stepan Trofimoviç'in yakasına yapışacağı kesindi ama bereket versin bağırtıları duyan Lembke tam o anda başını bizden yana çevirdi; şaşkın ama ısrarlı bakışlarını bir şey hatırlamaya çalışır gibi Stepan Trofimoviç'e dikti, sonra elini sabırsızca salladı. Flibusterov âdeta olduğu yerde donup kaldı; Stepan Trofimoviç'i sürürcesine çekip kalabalıktan çıkardım. Ama belki kendisi de gerilemek niyetindeydi.

— Eve, doğru eve! –dedim heyecanla.– Dayak yemediysek eğer, Lembke'nin sayesinde.

— Siz gidin dostum, suç bende, benim yüzümden geliyor bunlar başınıza. Sizin bir geleceğiniz, kendinize göre bir mesleğiniz var, benimse... mon heure a sonné.[97]

Vali konağının merdivenlerini sıkı, kendine güvenen adımlarla çıktı. Kapıcı beni tanıyordu; her ikimizin de Yuliya Mihaylovna'ya gittiğimizi söyledim ona. Kabul salonuna alındık, beklemeye başladık. Dostumu yalnız bırakmak istemiyor, ama kendisine bir şeyler söylemeyi de gereksiz buluyordum. Yurdu için kendini ölüme mahkûm etmiş birinin hali vardı duruşunda. Yan yana değil, ayrı köşelerde oturuyorduk; ben giriş kapısına daha yakındım; o ise iki eliyle birden bastonuna dayanmış, başı hafif öne eğik, karşıda, uzak köşede dalgın, düşünceli oturuyordu. Geniş kenarlı şapkası sol elindeydi. Bu şekilde on dakika kadar bekledik.

II

Lembke ansızın hızlı adımlarla girdi salona; ardında emniyet müdürü vardı; bize dalgın dalgın bir göz atıp doğruca çalışma odasına yöneldi, ama Stepan Trofimoviç önüne geçip yolunu kesti. Stepan Trofimoviç'in uzun boyu, kimselere benzemeyen hali havası etkisini gösterdi; Lembke durdu.

— Bu da kim? –diye sordu emniyet müdürüne dönüp yüzüne bile bakmadan, hep Stepan Trofimoviç'i incelemeyi sürdürerek.

— Emekli öğretmen Stepan Trofimoviç Verhovenskiy ekselansları, –diye yanıt verdi Stepan Trofimoviç başını azametle eğip selam vererek.

Vali ona hâlâ boş, görmeyen gözlerle bakıyordu. Sonunda onu bir dilekçeyle başvuran bir ricacı sanarak otoriter bir tavırla:

— Ne için gelmiştiniz? –diye sordu iğrenirce, sabırsızca kulağını ona çevirerek.

— Ekselanslarının emriyle hareket ettiğini söyleyen bir memur tarafından bugün evim arandı; o nedenle...

— Adınız? Adınız? –dedi Lembke sabırsızlanarak, sanki bir şeyler hatırlamış gibi.

Stepan Trofimoviç daha da bir azametle yeniden söyledi adını.

— A-a-a! Bu... o şer yuvası... Kendinizi öyle bir sundunuz ki bayım... Profesör... profesördünüz değil mi siz?

— Bir zamanlar X üniversitesinde de gençlere birkaç ders verme onuruna ermiştim.

— Genç-le-re! –diye sanki ürpertiyle yineledi Lembke; ama ben eminim ne konuştukları konunun, ne de kiminle konuştuğunun farkındaydı. Birden müthiş bir öfkeyle:– Buna izin veremem, sayın bayım! –dedi.– Gençlere izin vermiyorum. Hep o bildirilerin yüzünden bunlar! Bu, topluma saldırıdır; sayın bayım, deniz saldırısı, korsanlık, eşkıyalık... Ricanız neydi?

— Tersine, eşiniz benden yarın düzenleyeceği şenlikte bir şeyler okumamı rica etmişti. Bense bir ricada bulunmaya değil, haklarımı aramaya geldim...

— Şenlik? Şenlik olmayacak. Şenliğinize izin vermiyorum! –Müthiş bir öfkeyle bağırıyordu Lembke– Dersler ha? Dersler!..

— Benimle daha nazik konuşmanızı isterdim ekselansları; ayaklarınızı yere vurmamanızı, bir çocuğa bağırır gibi bağırmamanızı.

— Kiminle konuştuğunuzu biliyorsunuz herhalde? –dedi Lembke kızararak.

— Tümüyle ekselansları.

— Ben göğsümü topluma siper etmişim, sizse onu yıkmaya çalışıyorsunuz! Yıkıyorsunuz! Siz... Aslında size ilişkin bir şeyler hatırlıyor gibiyim: General Stavrogin’in evinde eğitmen olarak bulunuyordunuz galiba?

— Evet, General Stavrogin’in evinde eğitmenlik yaptım.

— Ve yirmi yıl boyunca şimdi ortalığı pıtrak gibi kaplayan... ürünlerin yetiştiği bir yuva oldunuz... Sanırım sizi az önce alanda gördüm. Ama korkun sayın bayım, korkun: Düşüncelerinizin ne yönde olduğu biliniyor ve bilin ki ben bunu göz önünde tutuyorum. Ayrıca şunu da kesinlikle bilmenizi isterim ki, sizin ders falan vermenize izin veremem, vermeyeceğim. Böyle ricalarla bana bir daha gelmeyin.

Yine geçip gitmek istedi.

— Yineliyorum ekselansları: Yanılıyorsunuz: Yarınki şenlikte ders vermemi değil, edebi bir şeyler okumamı eşiniz benden rica etti. Ama artık ben bu okumadan vazgeçmiş bulunuyorum. Yalnız benim sizden istirhamım, mümkünse eğer bana bugün evimin ne amaçla, niçin arandığını açıklamanız. Bazı kitaplarımı, kâğıtlarımı, benim için değerli özel mektuplarımı bir el arabasına doldurup sokaklarda gezdire gezdire götürdüler...

Birden yüreği oynadı Lembke'nin; yüzü kıpkırmızı oldu:

— Aramayı kim yaptı? –diye sordu başını hızla emniyet müdürüne çevirerek. Tam bu anda uzun boyu, kamburu, çolpa duruşuyla Blum göründü kapıda.

— İşte bu memur! –dedi Stepan Trofimoviç Blum'u göstererek.

Blum biraz suçlanırca, ama asla boyun eğmeyi kabullenmeyen bir tavırla ilerledi.

— Vous ne faites que des bêtises,[98] –dedi Lembke öfkeyle Blum'a; bir anda tümüyle değişmiş, kendine gelmiş gibiydi.– Bağışlayın... –diye kekeledi, tam bir telaş içinde ve yüzü kıpkırmızı kesilerek.– Ortada besbelli bir yanlışlık var... büyük bir yanlışlık... bir yanlış anlama... Evet, yalnızca bir yanlış anlama, başka bir şey değil.

— Ekselansları, –dedi Stepan Trofimoviç,– gençliğimde pek ilginç bir olaya tanık olmuştum. Tiyatroda, adamın biri hızla koşup herkesin içinde bir başka adama şak diye bir tokat attı. Ama dikkatle bakınca bunun hiç de tokat atmak istediği adam olmadığını, yalnızca ona hafifçe benzediğini fark etti ve canı sıkkın, değerli zamanını bununla yitirmek istemeyen birinin sıkıntılı havasıyla tıpkı ekselanslarının demin söylediklerini söyledi: "Bağışlayın, yanıldım... bir yanlışlık... yalnızca bir yanlışlık". Tokadı yiyen adam yine de içerlemeye, ileri geri sözler söylemeye devam edince beriki, daha büyük bir öfkeyle çıkıştı ona: "Bir yanlışlık oldu dedim ya size, ne diye hâlâ bağırıp duruyorsunuz!"

— Bu... bu, elbette, çok gülünç... –çarpık çarpık gülümsedi Lembke,– ama siz... siz benim ne kadar üzüldüğümü görmüyor musunuz?

Neredeyse haykırırca söyledi bunları ve sanırım elleriyle de yüzünü kapamak istedi.

Bu hiç beklenmedik hastalıklı haykırış, belki de hıçkırık dayanılır gibi değildi. Besbelli dünden beri olup bitenleri açık, eksiksiz bir biçimde kavradığı ilk andı bu; bunu aşağılayıcı, ele verici bir umutsuzluk anı izledi; kimbilir birkaç saniye daha geçse bunca insanın önünde hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlayacaktı. Stepan Trofimoviç önce ters ters baktı ona, sonra birden başını önüne eğdi, insanın içine işleyen bir sesle:

— Huysuz şikâyetimle ekselanslarının keyiflerinin kaçmasını istemem; kitaplarımla mektuplarımın geri verilmesini emretmeniz yeter...

Sözünü tamamlayamadı. Yuliya Mihaylovna kendisine eşlik eden kalabalık arkadaş grubuyla eve geri dönmüştü. Yalnız burayı biraz ayrıntılı anlatmak isterim doğrusu.

III

İlkin, üç araba dolusu insan, hep birden daldı kabul salonuna. Yuliya Mihaylovna'nın dairesinin merdivenlerin hemen solunda ayrı bir girişi vardı. Ama bu kez, sanırım sadece Stepan Trofimoviç burada olduğu için hep birlikte salondan geçmeye karar vermişlerdi; çünkü hem Şpigulin işçilerinin yarattığı olayı, hem de Stepan Trofimoviç'in başına gelenler Yuliya Mihaylovna'ya o daha kente gelmeden bildirilmişti. Lyamşin'in işiydi bu: Bir kabahati yüzünden geziye götürülmemiş, kentte kaldığı için de olup bitenlerin hepsinden haberi olmuştu. Sevindirici haberleri dönmekte olan kafileye bir an önce iletmek üzere kiralık bir Kazak atıyla kendini dörtnala Skvoreşniki yoluna vurduğunda öfkeyle harmanlanmış bir sevinçle doluydu içi. Sarsılmaz kararlılığına karşın Yuliya Mihaylovna şaşırtıcı haberleri duyunca sanırım biraz utandı, ama yalnızca bir an. Örneğin işin siyasal boyutu onu hiç mi hiç ilgilendirmemiştir: Pyotr Stepanoviç kendisine tam dört kez Şpigulin fabrikasının azgın işçi önderlerinin tümünün kırbaçlanmasını telkin etmişti; bu arada Pyotr Stepanoviç'in bir süredir onun için olağanüstü bir otorite olduğunu da belirtelim. "Yine de o bana bunun hesabını verecek," diye geçirmişti herhalde içinden; buradaki "o", kuşkusuz, kocasından başkası değildi. Bu arada belirtmeden

geçmeyelim: Pyotr Stepanoviç de bu kadar geniş katılımlı geziye sanki özellikle katılmamış gibiydi; üstelik sabahtan beri de hiç kimse onu hiçbir yerde görmemişti. Yeri gelmişken Varvara Petrovna'nın da, konuklarını ağırladıktan sonra, yarınki şenlikle ilgili olarak düzenleme komitesinin son toplantısına katılmak için grupla birlikte (Yuliya Mihaylovna'nın arabasında) kente döndüğünü belirtelim. Dolayısıyla Lyamşin'in ilettiği Stepan Trofimoviç'le ilgili haberler herhalde onu da ilgilendiriyor, dahası belki de heyecanlandırıyordu.

Andrey Antonoviç'le hesaplaşma hemen başladı. Zavallı Andrey Antonoviç güzel karısını görür görmez anladı başına gelecekleri. Yuliya Mihaylovna alabildiğine açık, büyüleyici bir gülümsemeyle Stepan Trofimoviç'in bulunduğu köşeye doğru yürüdü, bakımlı, güzel elini uzatarak onu orada görmekten duyduğu mutluluğu dile getiren hoş sözler söyledi: Gören de bu sabahki tek sıkıntısının, bir an önce gidip, kendisini en sonunda evinde görebildiği için Stepan Trofimoviç'e gönül alıcı sözler söylemek olduğunu sanırdı. Hiç haberi yokmuş gibi sabahki aramayı çağrıştırabilecek bir şey söylememeye özen gösterdi. Kocasına hiçbir şey söylemediği gibi onun bulunduğu yana bakmadı bile, sanki orada yokmuş gibi. Bu da bir yana, Stepan Trofimoviç'e hemen el koydu, sanki onlar gelmeden önce o ve Lembke burada konuşmuyormuş –konuşuyorlarsa da bunu sürdürmeye değmezmiş– gibi onu alıp kendi kabul salonuna götürdü. Bir kez daha yineliyorum: Bütün o tepeden havalarına karşın Yuliya Mihaylovna burada büyük bir gaf daha yaptı. Bu işte de kendisine Karmazinov'un özel yardımı oldu. Karmazinov geziye Yuliya Mihaylovna'nın özel ricasıyla katılmış, böylece dolaylı yoldan da olsa Varvara Petrovna'ya olan ziyaret borcunu yerine getirmişti; o arada hassas yaradılışlı bir insan olan Varvara Petrovna da bu ziyaretten müthiş etkilenerek hayranlık duygularına gark olmuştu. Salona en son giren ve daha kapıdan Stepan Trofimoviç'i görmesiyle kollarını genişçe açarak ona doğru atılan Karmazinov, Yuliya Mihaylovna'nın da sözünü keserek:

— Aman efendim, –dedi,– ayaklarınıza sıcak sular mı dökeyim, soğuk sular mı? Ah, excellent ami!..

Öptü, onun da öpmesi için kendi yanağını uzattı. Şaşıran Stepan Trofimoviç öpmek zorunda kaldı.

— Cher, –dedi bana, o gün olanları hatırlarken akşamki sohbetimizde,– hangimiz daha alçağız, diye düşündüm o an: Beni hemen oracıkta aşağılamak için kollarını açıp beni kucaklayan o mu, ondan da yanağından da nefret etmeme karşın başımı yana çevirebilecekken onu öpen ben mi? Tuh!

— Haydi anlatın, her şeyi anlatın bana! –diye yılıştı Karmazinov peltek peltek, sanki yirmi beş yıllık bir hayat kesiti bir çırpıda anlatılabilirmiş gibi. Ama bu aptalca hafiflik, sosyetik olmanın gereğiydi.

— En son Moskova'da görüşmüştük hatırlarsanız, Granovskiy onuruna verilen yemekte, o günden bu yana yirmi dört yıl geçti... –diye son derece mantıklı, demek ki hiç sosyetik olmayan bir biçimde başladı sözlerine Stepan Trofimoviç.

Ama Karmazinov alabildiğine senlibenli bir tavırla onun sözünü kesti:

— Ce cher homme,[99] –dedi cırlak bir sesle dostça omzundan sıkarak.– Bizi hemen kendi dairenize götürün Yuliya Mihaylovna... Cher ami orada oturup her şeyi bir bir anlatacak bana!

— Bu kocakarı kılıklı, sinir küpü herifle hiçbir zaman yakın iki dost olmadık biz! –diye yakındı bana o akşam Stepan Trofimoviç öfkeden içi içini yiyerek.– İki ergen çocuktuk daha ve ben o zamandan başladım ondan nefret etmeye... tabii o da benden...

Yuliya Mihaylovna'nın kabul salonu hemen doldu. Varvara Petrovna kayıtsız görünmek istemesine karşın aşırı heyecanlıydı; Karmazinov'a nefret, Stepan Trofimoviç'e de öfke dolu bir iki bakışını da yakaladım. Stepan Trofimoviç'e öfkesi, sevgi kaynaklı kıskançlık öfkesiydi: Stepan Trofimoviç bu kadar insanın içinde bu kez de Karmazinov karşısında kendini küçük düşürse herhalde üzerine atıldığı gibi döverdi onu. Az kaldı unutuyordum, Liza da buradaydı: Onu hiç görmediğim kadar tasasız, neşeli, sevinçli, mutluydu. Elbet Mavrikiy Nikolayeviç de buradaydı. Sonra Yuliya Mihaylovna'nın her zamanki takımını oluşturan genç hanımlarla şımarık delikanlılar geliyordu; şımarıklık, onların gözünde neşelilik anlamına geliyor; hayasızlık ve küçümsemeden oluşan beş paralık sinizmleri ise zekâ yerine geçiyordu. Bu arada ilk kez gördüğüm birkaç kişi de oldu: Sürekli yaltaklanıp dalkavukluk eden bir Polonyalı, kendi nüktelerine kendisi, hem de keyifle ve kahkahalarla gülen iriyarı bir Alman doktor ve son olarak da

Petersburg’dan gelmiş, otomatı andıran, devlet yetkilisi duruşlu, inanılmaz uzun ve dik bir yakalık takmış, gencecik bir prensçik. Ama Yuliya Mihaylovna’nın onu çok önemsediği ve bu değerli konuğu önünde salonundan yana tedirginlik duyduğu anlaşılıyordu...

Teatral bir edayla kanepeye kurulan Stepan Trofimoviç:

— Cher monsieur Karmazinoff, –diye başladı Karmazi-nov’dan aşağı kalmayan peltek bir dille,– bizim gibi eski kuşaktan ve belli bir inançtan olan insanların yaşamında yirmi beş yıllık bir dönem bile insana ister istemez tekdüzeymiş gibi geliyor...

Komik bir şey söylendiğini sanan Alman kesik kesik, kişner gibi kahkahalar atmaya başladı. Stepan Trofimoviç yapmacık bir şaşkınlıkla ona baktı, ama adam üzerinde hiçbir etkisi olmadı bu bakışın. Saplı gözlüğünü gözüne götürerek, bütün yakalarıyla birlikte Prens de dönüp baktı Alman’a; ama en küçük bir merak yoktu bakışlarında.

— ...ister istemez tekdüzeymiş gibi geliyor, –diye, bile bile son sözlerini yineleyerek ve her kelimeyi pek senlibenli bir tavırla uzatarak yeniden başladı Stepan Trofimoviç.– Şu son çeyrek yüzyıldır benim hayatım da aynen böyle geçti, et comme on trouve partout plus de moines que de raison[100] ve ben de buna bütün kalbimle katıldığımdan, bütün bu çeyrek yüzyıl içinde...

— C’est charmant, les moines,[101] –diye fısıldadı Yuliya Mihaylovna yanında oturan Varvara Petrovna’ya dönerek.

Varvara Petrovna buna gururlu bir bakışla karşılık verdi. Ama Fransızca cümlenin başarısına dayanamayan Karmazinov bir anda atılıp ciyaklayan bir sesle Stepan Trofimoviç’in sözünü kesti.

— Benim bu konuda içim rahat, yedi yıldır Karlsruhe’de oturuyorum. Geçen yıl kent meclisi beldenin su borularının yenilenmesine karar verdiğinde, Karlsruhe’nin su borularının yenilenmesi sorununu, sevgili yurdumun bütün sorunlarından ve... bitmez tükenmez reformlarından daha kendime yakın, daha değerli ve sevimli buldum.

Derin bir iç geçiren Stepan Trofimoviç:

— Yüreğim buna isyan etse de size ne yazık ki hak vermek zorundayım, –diyerek başını pek anlamlı bir şekilde yana eğdi.

Yuliya Mihaylovna'nın sevincine diyecek yoktu: Konuşma hem derinlik, hem içerik kazanmaya başlamıştı.

— Lağım suyu borusu mu? –diye sordu olayı etraflıca öğrenmek isteyen Alman doktor.

— Su borusu doktor, su borusu; hatta o sıra proje hazırlamalarına da yardımcı olmuştum.

Doktor çın çın öten çatallı bir kahkaha attı, onun ardından gruptakiler de gülmeye başladılar, artık yüzüne gülüyorlardı adamın ama o farkında bile değildi bunun ve herkes güldüğü için keyfine diyecek yoktu.

— Size katılmadığımı söylememe izin verin Karmazinov, –diye atıldı Yuliya Mihaylovna,– Karlsruhe şöyle dursun, ama sizin şakacı yanınızı hep biliriz, o yüzden de bu kez size inanmıyoruz. Hangi Rus yazarı, çağdaş bir eylem adamını oluşturacak en önemli noktaları sizin kadar ortaya serebilmiş, en güncel sorunları sizin kadar sezinleyebilmiş ve en güncel tipleri sizin kadar başarılı sergileyebilmiştir? Siz, yalnızca siz! Şimdi gelin de sizin gibi birinin yurdunun sorunlarına hiç ilgi duymadığına, Karlsruhe'nin su borusu sisteminin yenilenmesi sorununa ise dehşetli ilgi duyduğuna inanın. Hah-ha!

Karmazinov peltek peltek:

— Ben, tabii, şimdi –diye kekeledi,– Pogojev karakterinde slavcıların, Nikodimov karakterindeyse batıcıların tüm eksik yanlarını ortaya koydum...

— Güya *tümünü*! –diye fısıldadı Lyamşin.

— Ben bu işi yalnızca zaman geçirmek için ve biraz da... yurttaşlarımın ısrarlı isteklerini kıramadığım için yapıyorum...

— Herhalde haberiniz vardır Stepan Trofimoviç, –diye heyecanla atıldı yine Yuliya Mihaylovna,– yarın harikulade dizeler dinlemenin mutluluğunu yaşayacağız... Semyon Yegoroviç'in son kaleme aldığı yapıt: Adı, "*Merci*". Kendisi burada bir daha eline kalem almayacağından ve gökten melekler inse ya da daha iyisi, yüksek sosyete bir araya gelip yalvarsa bile kararını değiştirmeyeceğinden söz edecek. Sözün kısası, eline bir daha kalem almayacak. Sunacağı "Merci" adlı muhteşem okuma programında da, şerefli Rus düşüncesinin hizmetinde olduğu onca yıl süresince halkın hiçbir zaman esirgemediği hayranlık duygularına karşılık kendi minnet duygularını dile getirecek.

Yuliya Mihaylovna mutluluktan uçuyordu.

İyice duygulanan Karmazinov da gevşek gevşek:

— Evet, vedalaşacağım, –dedi,– “Merci”mi söyleyip gideceğim. Oraya... Karlsruhe’ye... hayata gözlerimi de orada yumacağım...

Pek çok büyük yazarımız gibi (bizde, malum, elinizi sallasanız büyük yazara çarpar), övgüye dayanamıyor, zeki olmasına karşın hemen gevşemeye başlıyordu. Ama bunun bağışlanabileceğini sanıyorum. Çünkü bizim Shake-
speare’lerden birinin özel bir konuşma sırasında, “Biz *büyük insanlar* başka türlü olamayız.” şeklinde bir söz ettiğini, üstüne üstlük nasıl bir çam devirdiğinin de farkına varmadığını duymuştum.

— Orada, Karlsruhe’de hayata gözlerimi yumacağım. Bizim gibi büyük insanlara düşen, işini bitirdikten sonra öyle ödül falan beklentisine girmeden bir an önce gözlerini yummaktır hayata. Ben de öyle yapacağım.

— Adresinizi verin, Karlsruhe’ye mezarınızı ziyarete gelirim, –diyerek o müthiş kahkahalarından birini daha patlattı Alman.

Oradaki gençlerden hiç dikkat çekmeyen biri:

— Ölüleri artık demiryollarıyla da yolluyorlar, –dedi.

Lyamşin neşeyle kikirdedi. Yuliya Mihaylovna kaşlarını çattı. Tam bu sırada Nikolay Stavrogin salona girdi.

— Sizi karakola götürdüklerini duydum? –dedi gür bir sesle doğrudan Stepan Trofimoviç’e dönerek.

Stepan Trofimoviç bir kelime oyunuyla soruyu geçiştirdi:

— Karakol akkol diye bir şey yok, yalnızca *özel* bir olaydı.

Yuliya Mihaylovna yine atılarak:

— Umarım, benim ricam üzerinde olumsuz bir etkisi olmaz bu olayın, –dedi.– Siz de bu akıl almaz olaya aldırmayıp bizim saf, tertemiz beklentilerimizi boşa çıkarmaz, edebiyat matinesinde sizi dinleme zevkinden yoksun bırakmazsınız bizi.

— Ben... bu durumda... bilemiyorum yani...

— Bendeki de ne şans Varvara Petrovna! Düşünebiliyor musunuz, Rus insanının en dikkate değer, en bağımsız zekâlarından birini daha yakından tanıma fırsatını en sonunda ele geçirdim derken, Stepan Trofimoviç birden bizden uzaklaşmak istediğini açıklıyor?

— Duymazlıktan gelinemeyecek kadar yüksek sesle yapılmış bir övgü! Zavallı varlığımın yarınki şenliğiniz için bu denli gerekli olduğunu sanmamakla birlikte... bendeniz...

— Ama siz onu şımartacaksınız! –diye bağırdı koşarak içeri giren Pyotr Stepanoviç. Tam ben kendisini usulden ele almışken, birden evinin aranması, tutuklama, polisin birinin yakasına yapışması... derken şimdi de valinin evinde hanımlarımız kendisine övgüler yağdırıyorlar. Baksanıza, mutluluktan nasıl da pelteleşmiş, bu kadarını düşünde görse hayra yormazdı. Az sonra da sosyalistlere dil uzatacağından eminim.

— İşte bu olanaksız Pyotr Stepanoviç! –dedi Yuliya Mihaylovna müthiş enerjik bir tavırla– Stepan Trofimoviç'in saygı duymadan edemeyeceği kadar yüce bir düşüncedir sosyalizm.

— Yüce düşüncelerin her zaman yüce yayıcıları olmuyor; et brisons-là, mon cher,[102] –dedi Stepan Trofimoviç oğluna, abartılı bir incelikle yerinden de hafifçe doğrularak.

Ama tam bu esnada hiç beklenmedik bir şey oldu. Bir süredir von Lembke de salondaydı: Içeri girdiğini fark etmelerine karşın nedense herkes görmezden gelmişti onu. Kocasına ilişkin düşüncesinde bir değişiklik olmayan Yuliya Mihaylovna, onu yoksaymaya devam ediyordu. Von Lembke kapının hemen yanında duruyor, asık yüzle konuşmaları dinliyordu. Sabahki olaylara ilişkin anıştırmaları duyunca tedirgin olup yerinde bir iki kıpırdandı, bir ara, aşırı koladan dimdik duran yakalarına pek şaşırmış gibi bakışlarını Prense çevirecek oldu; sonra koşarak içeri dalan Pyotr Stepanoviç'in sesini duyunca tüm bedeninde bir ürperti dolaştı; Stepan Trofimoviç sosyalistlere ilişkin az önceki düşüncelerini söyleyince birden onun yanına gitmek istedi, bu sırada Lyamşin'i itti; Lyamşin bir yandan abartılı bir şaşkınlık göstererek kendini yana atarken, bir yandan da çok acıyormuş gibi omzunu ovdu.

— Bu kadar yeter! –dedi von Lembke kendisine korkuyla bakan Stepan Trofimoviç'in elini var gücüyle sıkarak.– Zamanımızın Flibustierleri açığa çıkarılmıştır. Fazla söze gerek yok. Gerekli bütün önlemlerin alındığını da belirteyim.

Odadaki herkesin duyması için neredeyse bağıra bağıra söylemişti bunları. Tatsız bir etkisi oldu sözlerin. Herkes işlerin pek de yolunda

olmadığı gibi bir hisse kapıldı. Yuliya Mihaylovna'nın yüzünde renk diye bir şey kalmadığı dikkatimi çekti. Sahne aptalca bir rastlantıyla son buldu. Gerekli bütün önlemlerin alındığını söyledikten sonra Lembke olduğu yerde sertçe geri döndü, odadan hızla çıkmak niyetindeydi, ama daha ikinci adımında ayağı halıya takıldı, az kalsın yere kapaklanacaktı; durup ayağının takıldığı yere baktı, yüksek sesle "Değiştirilsin," dedi, hızla çıktı. Yuliya Mihaylovna da onun ardından koştu. Ev sahibesi salondan ayrılır ayrılmaz her kafadan bir ses çıkmaya başladı. Kimin ne dediği pek anlaşılmasa da, "sinirleri bozuk", "olacağı buydu" gibi sözler geliyordu kulağıma. Kimileri de parmağıyla alnını gösteriyordu. Lyamşin de bir köşede iki parmağını kafasına dayamıştı. Evde geçen olaylardan söz edenler de vardı, tabii hep fısıltıyla konuşuluyordu. Ne şapkasına uzanan, ne gitmeye davranan vardı; herkes bekliyordu. Yuliya Mihaylovna beş dakika sonra döndü; bu sürede ne yaptı bilmiyorum ama sakin görünmek için büyük çaba harcadığı anlaşılıyordu. Sorulara kaçamak yanıtlar verdi; Andrey Antonoviç'in bu aralar biraz sinirleri bozuktu, ama bu o kadar önemli değildi, çocukluğundan beri olan bir durumdu, kendisi ne yapacağını "çok iyi biliyordu"; hiç kuşku yok, yarınki şenlik keyfini yerine getirecekti. Sadece incelik gereği Stepan Trofimoviç'e birkaç övücü söz söyledikten sonra komite üyelerini hemen toplantıya çağırdı. Ancak böylece komite üyesi olmayanlar evlerine gitmek üzere toparlanmaya başladılar. Ama bu uğursuz günün tatsızlıkları daha bitmemişti.

Nikolay Vsevolodoviç'in içeri girdiği andan başlayarak Liza'nın gözlerini hemen hiç ayırmayarak sürekli ona baktığını fark ettim. Bu ısrarlı bakışlar o kadar uzun sürdü ki sonunda herkesin dikkatini çekti. Hemen arkasında duran Mavrikiy Nikolayeviç eğilip Liza'ya bir şeyler fısıldayacak olduysa da, anlaşılan fikrini değiştirdi, hızla doğrularak suçluymuş gibi herkese tek tek baktı. Nikolay Vsevolodoviç de belli bir ilgi uyandırmıştı: Yüzü her zamankinden solgun, bakışları dalgındı. İçeri girerken Stepan Trofimoviç'e sorduğu soruyu da hemen o anda unutup gitmiş gibiydi; yanına gidip ev sahibesini selamlamayı da sanırım aynı şekilde unutmuştu. Liza'ya ise bir kez olsun bakmamıştı; istemediğinden değil, onu da fark etmediğinden; bunda ısrar ediyorum. Yuliya Mihaylovna'nın hiç zaman yitirmeden

komitenin son toplantısını başlatma önerisini izleyen kısa sessizliğin hemen ardından, Liza herkese duyurabilmek için basbayağı bağırarak:

— Nikolay Vsevolodoviç, –dedi çınlayan bir sesle– karınızın kardeşi olduğu için sizin de akrabanız olduğunu söyleyen Lebyadkin adında bir yüzbaşı, terbiye dışı ifadelerle dolu mektuplar yazıp bana sizden yakınıyor, sizinle ilgili birtakım sırlar bildiğini ve bunları açıklayacağını söylüyor. Bu kişi gerçekten akrabanızsa lütfen bana aşağılayıcı mektuplar yollamamasını engelleyin ve bu tatsızlığa bir son verin.

Korkunç bir meydan okuma tınısı duyuluyordu bu sözlerde, bunu da salondaki herkes anlamıştı. Belki Liza'nın kendisi için de beklenmedik olmuştu, ama açık bir suçlama vardı sözlerinde. Birinin gözlerini yumarak kendini damdan aşağı bırakmasına benziyordu.

Ne var ki Nikolay Stavrogin'in yanıtı daha da şaşırtıcıydı.

Bir kez, Liza'yı hiçbir şaşkınlık yaşamadan, sakin bir dikkatle dinlemesi tuhaftı. Ne utanma, ne öfke belirtisi vardı yüzünde. Son derece kendine güvenli, kararlı, hatta her şeye hazırmışçasına bir kararlılıkla yanıtladı bu uğursuz soruyu:

— Evet, sözünü ettiğiniz adamla akraba olmak gibi bir talihsizlikle karşı karşıyayım. Beş yıldır onun kızlık soyadı Lebyadkina olan kız kardeşiyle evliyim. İsteklerinizi en kısa sürede kendisine ileteceğim; içiniz rahat olsun: Bir daha sizi rahatsız etmeyecektir.

Varvara Petrovna'nın yüzünde beliren dehşeti ömrüm boyunca unutmayacağım. Korunmak ister gibi sağ elini ileri uzatarak yarı çılgın bir halde sandalyesinden doğruldu. Nikolay Vsevolodoviç önce ona, sonra Liza'ya, sonra sahneyi izlemekte olan ötekilere baktı; birden müthiş kibirli bir gülümseme belirdi yüzünde, öyle, gülümseyerek, ağır ağır çıktı gitti. Liza'nın, oturduğu kanepeden nasıl fırlayıp kalktığını ve Nikolay Vsevolodoviç'in ardından koşacakmış gibi yaptığını herkes gördü; ama hemen sonra aklı başına gelmiş gibi koşmaktan vazgeçti, kimseye bir şey söylemeden, kimsenin yüzüne bakmadan sessizce çıkıp gitti. Tabii Mavrikiy Nikolayeviç de onu izledi.

O akşam tüm kentte kopan gürültüden, neler konuşulduğundan hiç söz etmeyeceğim. Varvara Petrovna kentteki evine kapandı. Nikolay Vsevolodoviç'inse, annesini bile görmeden doğruca Skvoreşniki'ye gittiği

söyleniyordu. Stepan Trofimoviç “cette chère amie”yi evinde ziyaret edebilme izni almam için beni ona yolladıysa da kabul edilmedim eve. Stepan Trofimoviç çok sarsılmıştı. Gözyaşları içinde hiç durmadan “Böyle bir evlilik! Böyle bir evlilik! Ailede böyle bir dehşet!” diye yineleyip duruyordu. Karmazinov aklına geldikçe küfrü basıyor, bir yandan da canla başla yarınki konuşmasına hazırlanıyordu: Hazırlıklarını ayna karşısında sürdürüyor –sanatçı yaradılış işte!– yarınki konuşmasında gerektikçe yer vermek için, yaşamı boyunca özel bir deftere yazıp biriktirdiği özlü sözlere, kelime oyunlarına göz atıyordu.

Sanırım kendini mazur göstermek için bana şöyle dedi:

— Bunu yüce düşünce adına yapıyorum dostum. Yirmi beş yıldır kımıltısızca durduğum yerden birden hareket ettim, yürümeye başladım cher ami*;* bu gidişim nereye bilmiyorum; ama artık hareket ettim...

95 Korsan, deniz haydudu, kaçakçı. (Fr.) İlk kez XVII. yüzyılda Karayipler’deki korsanlar için kullanılan sözcük, anlam genişlemesiyle çapulcu, serseri gibi anlamlar da kazanmıştır.

96 Mümkün olan dünyaların en iyisinde her şey yolunda. (Fr.)

97 Benim için vakit tamam. (Fr.)

98 Bir kez de aptalca bir şey yapmasanız. (Fr.)

99 Değerli insan. (Fr.)

100 Her yerde akıldan çok keşişe rastlandığından (Fr.)

101 Keşişler üzerine söylenen söz, pek hoş! (Fr.)

102 ... burada keselim azizim. (Fr.)

ÜÇÜNCÜ KISIM

Birinci Bölüm

Şenlik. Başlangıç

I

Şpigulin işçilerinin yarattığı şaşkınlığa karşın, şenlik yine de yapıldı. O gece Lembke ölmüş olsaydı, şenlik sabah yine de yapılırdı sanırım; böylesine özel bir önemi vardı Yuliya Mihaylovna için bu şenliğin ve ne yazık ki son ana dek insanların nasıl bir ruhsal durum içinde bulunduklarını göremedi. Bu büyük şenliğin çok büyük bir rezalet çıkmadan geçeceğine inanan tek kişi yoktu; hatta kimileri ellerini ovuşturarak sonunda "düğümlerin çözülme" anı geldi diyordu. Her ne kadar kaşlarını çatıp yüzüne ciddi, siyasal bir hava veren çok kişi varsa da, Rus insanı aslında toplumsal rezaletleri izlemekten büyük keyif duyar. Yine de bir skandala susamışlığın ötesinde, daha ciddi bir durum söz konusu gibiydi: Genel bir gerginlik, hatta nefrete varan bir öfke duygusu egemendi; herkes her şeyden bıkıp usanmıştı sanki. Genel bir arsızlık, zorlama denilebilecek bir şekilde yoldan çıkmışlık, ahlak kurallarına boş vermişlik egemendi. Bir tek kadınlar yollarını şaşırmamışlardı, ama yalnızca bir noktada: Yuliya Mihaylovna'ya duydukları müthiş nefrette. Bütün kadınlar bu noktada birleşiyorlardı. O zavallınınsa hiçbir şeyden haberi yoktu: Son ana dek, kendisine "körü körüne bağlı" hayranlarla "kuşatılmış" olduğunu sandı.

Kentimizde değişik tiplerin görülmeye başlandığına daha önce değinmiştim. Bu türden kargaşa ya da geçiş dönemlerinde hep görülür bu

tipler. Başlıca kaygıları her zaman herkesin önünde yer almak olan, çoğu kez aptalca da olsa yine de az çok belirgin bir amaca sahip ve kendilerine “ilerici” denen insanlar değil bu sözünü ettiklerim. Hayır, ben şu ayaktakımı denen insanlardan söz ediyorum. Her toplumda görülen ve hiçbir amaçları olmadığı gibi kafalarında düşünce denilen şeye ilişkin en ufak bir iz bile bulunmayan ve kendilerini yalnızca huysuzluk, huzursuzluk, sabırsızlıkla ifade eden bu takım her geçiş döneminde ayaklanır. Bunlar kendileri de farkında olmadan hemen her zaman “ilericiler” denilen ve her zaman belli bir amaçları olan küçük grubun denetimi altına girerler; bu küçük grup, eğer katıksız aptallardan oluşmuyorsa, ki bazen bu da olur, bu ayaktakımı güruhunu dilediği her yöne sürükler. Şimdi, her şey olup bittikten sonra, Pyotr Stepanoviç’in Enternasyonal’in emrinde olduğu ve Yuliya Mihaylovna’yı yönettiği, Yuliya Mihaylovna’nın da onun yönlendirmesiyle her türden ayaktakımını çekip çevirdiği söyleniyor. Kentimizin en aklı başında insanları, bütün bunları o sırada anlayamadıklarına şaşıyorlar. Bizdeki o genel kargaşa ve geçiş dönemi aslında tam olarak neydi ve biz nereden nereye geçiyorduk, bunu bilen yok, ben de bilmiyorum; belki kentimize gelen yabancı konuklardan bazıları biliyordur. Daha önce ağızlarını açıp tek kelime etmeye cesaret edemeyen zavallı, pespaye birtakım insanlar birdenbire ağırlık kazanmaya, en kutsal şeyleri bile bağıra çağıra eleştirmeye başladılar; o güne dek toplumun en önde gelen insanlarıysa susmuş, onları dinliyorlardı; bunların arasında arsız arsız sırıtanlar, kıs kıs gülenler de yok değildi. Birtakım Lyamşinler, Telyatnikovlar, toprak sahibi Tentetnikovlar,[1] sümüklü Radişçevler; kederli ama aslında kibirli tebessümlere sahip çıfıtlar, kikirdekler, kentimize öylesine yolu düşmüş gezginler, başkentten gelen ve belli bir siyasal eğilimi olan ozanlar; belli bir siyasal eğilimden de, yetenekten de yoksun, ama bunların yerine sırtlarına köylü gömleği, ayaklarına katranlı çizme geçirmiş ozanlar; rütbe ve unvanlarının anlamsızlığıyla alay eden ve fazladan bir ruble kazanabilmek için kılıçlarını atıp demiryollarında katip olmaya hazır binbaşı ve albaylar; ordudan ayrılıp avukat olan generaller; gelişmiş aracılar, gelişmekte olan tüccarlar, sayısız papaz okulu öğrencisi, kadın hakları savunuculuğuna soyunmuş kadınlar... bütün bunlar birden üste çıkıverdiler. Hem de kimlerin üstüne? Kulüp üyelerinin, yüksek unvan

sahibi saygıdeğer devlet adamlarının, takma bacaklı generallerin, burnundan kıl aldırmaz kadınlarımızın kolay girilmez cemiyetlerinin üstüne. Varvara Petrovna gibi bir kadının bile oğlunun felaket gününe dek bu ayaktakımına pek çok hizmetlerde bulunduğunu düşünecek olursak, bizim öbür Minerva'ların o sıralardaki akılsızlıkları daha kolay bağışlanabilir. Az önce de dediğim gibi bugün bütün bunları Enternasyonal'e yüklüyorlar. Bu düşünce öylesine kökleşti ki, kente gelen yabancılarda bile Enternasyonal kokusu alarak ihbar etmeye başladılar. Daha geçenlerde boynunda Stanislav nişanı asılı, altmış iki yaşındaki devlet danışmanlarından Kurbikov bile kimse çağırmadığı halde kendiliğinden gelip, duygulu bir sesle, üç ay boyunca Enternasyonal'in etkisi altında kaldığından hiç kuşkusu bulunmadığını anlattı. Onu, yaşına başına duydukları saygıyla daha tatmin edici bir biçimde konuşmaya davet ettiklerinde, "bütün duygularımla hissettiğim budur"dan başka herhangi bir somut belge gösterememesi ve önceki açıklamasında kararlılıkla direnmesi üzerine sorgulamayı uzatmadılar.

Bir kez daha yineliyorum: Kentimizde ince eleyip sık dokuyan, temkinli kişilerden oluşan küçük de olsa bir grup vardı ve bunlar daha olayların başında evlerine kapanıp kapılarını da kilitlemişlerdi. Ama doğa yasalarına hangi kilit dayanabilir? En dikkatli, en ince eleyip sık dokuyan ailelerde bile, tıpkı ötekilerdeki gibi dans etmeyi zorunlu bir ihtiyaç gibi gören kızlar yetişir. Sonuçta bu ailelerde bile mürebbiyeler yararına düzenlenen şenliğe biletler alındı. Özellikle de balonun son derece görkemli, göz kamaştırıcı olacağına inanılıyor ve mucize niteliğinde, akıl almaz şeylerden söz ediliyordu: Saplı gözlükleri olan başkentli prenslerden tutun, sol omuzları bantlı onlarca teşrifatçı delikanlıya; Petersburg'dan gelmiş çok ünlü bir kişiden, davetli sayısını ve dolayısıyla geliri artırmak için *Merci* başlıklı eserini mürebbiye kılığında okumaya razı olan Karmazinov'a dek yok yoktu. Bunlara bir de dansçıların özel giysiler giyeceği ve her giysinin edebiyatta ayrı bir akımı temsil edeceği kostümlü bir "edebiyat kadrili"ni ve son olarak da "dürüst Rus düşüncesi"ni temsil eden özel giysili birinin ilk kez olarak sahneye çıkıp dans edeceğini ekleyin... Nasıl katılmazdınız böyle bir baloya? Nitekim herkes katıldı.

II

Programa göre şenlik iki bölümden oluşacaktı: Edebiyat matinesi saat dörde kadar sürecek; akşam dokuzda balo başlayacak ve bütün gece devam edecekti. Ama daha bu düzenlemede bile birtakım olumsuzlukların tohumlarını görmek mümkündü. Bir kez, daha işin başında, halk arasında bir kahvaltı söylentisi dolaşmaya başlamış ve söylenti gitgide güçlenerek bir kanıya dönüşmüştü: Edebiyat matinesinden hemen sonra matine arasında şampanyalı bir kahvaltı verileceğine ve program içi bir etkinlik olduğu için de kahvaltının elbette bedava olacağına ilişkin bir söylentiydi bu. Bilet fiyatlarının yüksek tutulması (üç ruble) söylentiyi büsbütün güçlendirmişti. “Yoksa niye katılayım ki? Madem sabah başlayıp ertesi sabaha kadar süren bir etkinlik düzenlemişsin, elbet yedirip içirmen gerek insanları! Onca zaman aç durulur mu?” şeklinde düşünceler öne sürülüyordu. Belirtmem gerekir ki, yine Yuliya Mihaylovna’nın bir düşüncesizliği neden olmuştu bu zararlı söylentinin çıkmasına. Bir ay kadar önce, henüz büyük düşüncesinin ilk tatlı baş dönmelerini yaşadığı sıralarda her önüne gelene düzenlemeyi düşündüğü şenlikten, kaldırılacak kadehlerden söz ediyordu; hatta ne yapmış etmiş, başkent gazetelerinden birinde bir haber bile yaptırmıştı bu konuda. Kimin ya da neyin onuruna kadeh kaldırılacağı ve her kadeh kaldırışta yapılan konuşmalar, ona en çekici gelen konuydu: Kendisi de bir kadeh kaldırma konuşması yapacaktı ve o an gelene dek bir yandan da söyleyeceği sözleri hazırlıyordu zihninde. Ana amacımızın ne olduğunu açıklayan sözler olacaktı bunlar (Hangi ana amaç? Zavallı kadıncağızın yapmayı düşlediği konuşma için zihninde tek bir cümle bile kuramadığına eminim). Başkent gazetelerinin bile yer vereceği bu konuşmayla yüksek amirlerin yürekleri en ince duygularla kabaracak; sonra ardı sıra hayret ve hayranlık dalgaları yaratarak o ilden bu ile uçarcasına tüm ülkeyi dolaşacak, her yerde onun başlattığı bu girişim taklit edilecekti. Ancak, kadeh kaldırmak için şampanya gerekiyordu, şampanya da aç karnına içilemeyeceğine göre kahvaltı ihtiyacı kendiliğinden ortaya çıkıyordu. Daha sonra onun çabalarıyla bir komite kurulup da konu daha ciddi bir biçimde ele alınınca, şenlik şampanyalı ve yemekli olursa, ne kadar çok bilet satılırsa satılsın, toplanan paradan

mürebbiyelere pek az bir şey kalacağı kendisine açıkça gösterildi. Bu durumda iki seçenek vardı önlerinde: Ya kadehlerin dolup boşalacağı ve kadeh kaldırma konuşmalarının birbirini izleyeceği şampanyalı bir yemek ve mürebbiyelere yalnızca doksan rublelik bir yardımla yetinmek ya da mürebbiyelere daha yüklüce bir para verebilmek için şenliği içkisiz, yemeksiz yapmak. Komite aslında yalnızca biraz daha ölçülü olunmasını sağlamak için göz korkutmak istemiş ve çok daha mantıklı, dengeli bir orta yol önermişti: Şölen yine yemekli ve dört dörtlük olacak, bir tek şampanya sunulmayacaktı, böylelikle de mürebbiyeler için doksan rublenin çok üstünde bir para toplanabilecekti. Ama Yuliya Mihaylovna dinlemek bile istemedi öneriyi; böylesi küçük burjuva, uzlaşmacı orta yollardan nefret ederdi o. Madem ilk düşüncesi gerçekleştirilebilir değildi, öyleyse o da tam ters uçtaki düşünceyi uygulayacak, yani dudak uçuklatıcı bir gelir elde ederek bütün öbür illeri kıskançlıktan çatlatacaktı. Komitede yaptığı ateşli konuşmayı şu sözlerle bitirdi: “Halkımız da sonunda anlamalıdır ki, tüm insanlığı ilgilendiren ideallere ulaşabilmek, anlık bedensel zevklerden çok daha üstündür. Bu şenlik özünde, yüce bir düşüncenin duyurusundan başka bir şey değildir; dolayısıyla da bu çekilmez balo ille yapılacaksa (birden nefret etmeye başlamıştı balodan) sırf bir alegori olsun diye, Almanlarınkine benzer alçakgönüllü bir baloyla yetinmeliyiz!” Ama yatıştırdılar kendisini. O zaman bedensel zevklerin yerine geçecek “edebiyat kadrili” ve başka estetik eğlenceler buldular. O ana dek mırın kırın eden, nazlanıp duran Karmazinov’un “*Merci*”sini okumaya gönül indirmesi de bunun üzerine oldu. Böylelikle, yeme içme denildi mi gözü kararan toplumun kafasından yemek düşüncesinin belki de kavram olarak silinip atılması bile mümkün olacaktı. Balo, eskisi kadar olamasa da, yine de yavaş yavaş gözalıcı bir görünüme bürünüyordu. Şenliğin büsbütün de “bomboş” olmaması için, balo başlamadan önce limonlu çayla bisküvi, sonra da orşad[2] *ve* limonata verilecekti; hatta en sona dondurma bile verilmesi kararlaştırıldı ama bundan başka bir şey olmayacaktı. Her yerde her zaman acıkan, ama bundan da çok susayanlar içinse, kulübün baş aşçısı Prohorıç’ın yönetiminde ve komitenin sıkı denetiminde özel bir büfe kurulacaktı. Burada herkes parasını ödemek koşuluyla istediğini yiyip içebilecekti; satın alınan biletlerin büfeyi kapsamadığı salona girişte, kapıya

asılacak bir kâğıtla duyurulacaktı. Ama sabah, Karmazinov'un "*Merci*"sini okuyacağı beyaz salonla büfenin açılacağı yer arasında beş oda bulunmasına karşın, okuma programına engel olabilir endişesiyle edebiyat matinesinde büfeyi hiç açmamaya karar verdiler. Karmazinov'un "*Merci*"sini okumasına komitenin en pratik zekâlı olanlarının bile büyük önem vermesi de ilginçtir. Romantik ve ozan yaratılışlı olanlarsa, örneğin soylular başkanının karısı, bu okumadan hemen sonra, okumanın gerçekleştiği beyaz salona üzerinde altın yaldızla, büyük Rus ve Avrupa yazarının falanca tarihte kalemini bir daha eline almamak üzere bırakışının nişanesi olarak bu salonda "*Merci*"adlı yapıtını okuduğunu ve kentimiz insanlarının nezdinde Rus halkıyla vedalaştığını belirten mermer bir kitabe astıracağını ve kitabenin, okumanın gerçekleşmesinden yalnızca beş saat sonra yerine asılmış olacağını ve o akşam baloya gelen herkes tarafından okunacağını söyledi. Büfenin gündüz yapılacak edebiyat matinesi sırasında açılmamasını isteyenin Karmazinov olduğunu çok iyi biliyorum; kimi komite üyeleri bunun âdetlerimize pek uygun olmadığını söyledilerse de Karmazinov hiç itiraz dinlemedi.

Kent halkı aldıkları biletlere karşılık hâlâ komitenin vereceği görkemli bir ziyafet beklentisi içindeyken gerçekte durum buydu; ziyafet umutları son ana dek korundu. Hele genç kızlar bonbon, karamela, çeşitli reçeller ve olağanüstü tatların düşleri içindeydiler. Bilet satışlarından büyük bir para toplandığını, kent dışından, kazalardan bile akın akın insanların geldiğini, biletlerin çoktan tükendiğini herkes biliyordu. Bilet gelirlerinden ayrı olarak önemli ölçüde bağış yapıldığı da biliniyordu: Örneğin Varvara Petrovna biletini üç yüz rubleye satın almıştı ve çiçekliğinde yetiştirdiği bütün çiçekleri balo salonun süslenmesi için vermişti. Yine, komite üyelerinden soylular başkanının eşi şenlik için evini ayırdığı gibi aydınlatma için kullanılacak bütün mum ve şamdanları sağlıyordu. Orkestra ve garsonları sağlayan kulüp, ayrıca baş aşçısı Prohorıç'ı bütün gün için şenliğe bırakmıştı. Bu kadar büyük olmayan başka önemsiz bağışlar da oldu, hatta bu yüzden bilet fiyatlarının üç rubleden iki rubleye indirilmesi bile düşünüldü. Başlangıçta bilet fiyatları üç ruble olursa genç kızların gelmeyebileceğinden korkan komite bu yüzden aile bileti gibi bir şey düşündü: Yani her aile yalnızca bir genç kız için bilet parası ödeyecekti, bu

aileden olan öteki genç kızlar, sayıları isterse on olsun, bilet almadan şenliğe katılabilecekti. Ama korkulan olmadı ve genç kızlar akın akın geldiler şenliğe. Kızları olmasa şenlik bileti almayı düşünmeyecek en yoksul memurlar bile kızlarını getirdiler. Vilayet kaleminden önemsiz küçük bir katip bile karısından başka yedi kızına ek olarak bir de yeğenini getirmişti ve girişte hepsinin elinde kendi bileti vardı. Kentte nasıl bir devrim yaşandığı tahmin edilecektir. Yalnızca şenliğin iki bölüme ayrılmış olması bile kadınlarda iki giysi ihtiyacı ortaya çıkarmıştı: Bir gündüz giysisi –edebiyat matinesi için–, bir de gece giysisi –dans için–. Daha sonra anlaşıldığına göre orta gelirlilerin çoğu iç çamaşırlarından yatak yorganlarına kadar her şeylerini, iki yıldır kentimizde sayıları gitgide artan Yahudilere rehine bırakmışlardı. Hemen bütün memurlar avans çekmiş, kimi çiftlik sahipleri de kendilerine gerekli olmasına karşın bazı hayvanlarını satmışlardı; ve bunların tümü, kızlarını şenliğe bir markiz gibi götürmek, öteki ailelerin kızlarından geri kalmamak için yapılıyordu. Bu şenlik için bizim buralarda bu güne dek görülmemiş göz kamaştırıcılıkta tuvaletler çıktı ortaya. Şenlikten iki hafta önce ailelerle ilgili birbirinden gülünç öyküler dolaşmaya başladı ortalıkta ve tabii bunlar hiç geciktirilmeden şaka sever arkadaşlarca Yuliya Mihaylovna’ya iletildi. Birtakım karikatürler de çıkmıştı; bunlardan birkaçını Yuliya Mihaylovna’nın albümünde ben de gördüm. Bütün bunlar gülünç öykülere ve karikatürlere konu olan aileler tarafından çok iyi bilindiği içindir ki, Yuliya Mihaylovna’ya karşı son zamanlarda bu ailelerin duyduğu nefret iyice artmıştı. Şimdi hepsi o günleri nefretle anımsayıp diş gıcırdatıyor, küfrediyor. Komitenin boş bulunup herhangi bir yanlış yapmasının ya da baloyla ilgili bir falsonun, eşi benzeri görülmemiş bir öfke patlamasına yol açacağı önceden belliydi. İşte bu yüzden herkes kaçınılmaz bir skandal beklentisi içindeydi; böylesine beklenen bir şey nasıl gerçekleşmezdi?

Orkestra gürlemeye tam öğleüzeri başladı. Belleklerden silinmeyecek bu rezil günün nasıl başladığını, on iki “omuzu bantlı genç”ten biri olduğum için kendi gözlerimle gördüm. Daha girişteki müthiş yığılmayla başladı her şey. Polisten başlayarak kimsenin bunu en baştan düşünememiş olması anlaşılır gibi değil. Burada davetli halkın bir suçu yok: Duyduğuma göre toplumdaki yerleri, unvanları ne olursa olsun aile babaları kimseyi itip

kakmadıkları gibi, tam tersine içeri efendi efendi gireceklerine, kentimizde bugüne dek benzerine rastlanmamış bir yığın halinde kapıyı tıkayan ve içeri girmek için birbirlerini sıkıştırıp duran kalabalığı görünce utanarak kenara çekilmiş ve dışarıdan izlemeye başlamışlar. O arada birbiri peşi sıra gelen arabalar da yolu tıkamışlardı. Şimdi bu satırları yazdığım şu anda, benim gibi omuzlarında bant taşıyan Lyamşin ve Liputin ile belki bantlı birkaç kişinin daha, kentimizin en aşağılık, en pislik tiplerini biletsiz olarak içeri aldığını son derece sağlam ve güvenilir bilgilere dayanarak öne sürebilecek durumdayım. En azından çevre ilçelerden ve kimbilir daha nerelerden gelmiş, kimsenin tanımadığı kişiler vardı. Bu yaratıklar daha içeri girer girmez, sanki kendilerine öğretilmiş gibi hep bir ağızdan, büfe nerede diye sormaya başladılar, büfe olmadığını öğrenince de büyük bir küstahlıkla o güne dek bizim oralarda kimsenin duymadığı küfürler savurmaya başladılar. Pek çoğu zaten sarhoş gelmişti. Kimilerinin, ilk kez böyle bir yer gördükleri için, salonun göz kamaştırıcılığı karşısında dili tutulmuş gibiydi: Bir süre ağızları açık, oldukları yerde kalakaldılar. Gerçekten de büyük beyaz salon, yapılış tarihi eski olsa da, iki sıra pencereleri, resimler ve yaldız işleriyle süslü tavanı, balkonları, aynalı duvarları, kırmızı beyaz perdeleri, mermer heykelleri (ne olursa olun, yine de heykeldi bunlar), beyaz üzerine yaldız işlemeli, kırmızı kadife kaplı, eski, ağır, Napolyon zamanından kalma mobilyalarıyla göz kamaştırıcıydı. Salonun gerisinde, edebiyat matinesinde eserlerini okuyacak sanatçılar için bir sahne yükseltisi yapılmıştı; salonun kalan bölümü tiyatrolardaki gibi belli yerlerde geçiş için geniş aralıklar bırakılarak sıra sıra sandalyelerle doldurulmuştu. Görkemli salonun üzerlerinde bıraktığı ilk şaşkınlık dakikaları geçince, tuhaf itirazlar yükselmeye başladı: “Biz belki de okuma falan dinlemek istemiyoruz... Para verdik biz... ne bu, insanları soyuyorlar mı? Burada bizim sözümüz geçer, Lembkeler’in değil.” Özellikle olay çıkarsınlar diye alınmışlardı sanki içeri. Dün Yuliya Mihaylovna’nın salonunda rastladığım başkentten gelen, sert, dik yakalı, donuk bakışlı konuk prensle yaşanan bir sürtüşmeyi hatırlıyorum. Yuliya Mihaylovna’nın üstelemelerine karşı koyamayarak o da sol omzuna bizim bantlardan iliştirerek şenlik görevlisi gençler arasına katılmıştı. Meğer balmumu bir heykeli andıran bu makinemsi adam, ağzını açıp hiçbir şey söylemese bile, kendine göre bazı hareketler

yapabiliyormuş: Çam yarmasını andıran çopur yüzlü, emekli bir yüzbaşının, arkasındaki kopuklardan da aldığı destekle büfe ne yanda diye sormasıyla birlikte prens hemen orada durmakta olan komisere bir göz kırptı; bu küçük işaretin gereği hemen yerine getirildi ve sarhoş yüzbaşı küfürlerine, itirazlarına aldırmadan, yaka paça dışarı atıldı. Derken, sonunda "asıl" izleyiciler göründü; sandalyeler arasında bırakılan üç geçiş yolunda üç koldan ilerlemeye başladılar. Patırtıcı takım yavaş yavaş sesini kestiyse de halkta en "temiz" kesimlerden olanlarında bile bir hoşnutsuzluk, şaşkınlık vardı; hanımlardan kiminin yüzünden düpedüz korku okunuyordu.

Sonunda herkes yerine oturdu, sesler kesildi, müzik sustu. Bir iki aksırıp tıksıran, boş boş çevresine bakınan oldu. Sonra herkes kaskatı bir ciddiyet ve azametle beklemeye başladı ki her zaman kötüye işarettir. "Lembkeler" görünmüyordu. Her yanda ipekler, kadifeler, pırlantalar ışıltılarıyla göz alıyordu; havada yoğun parfüm kokusu vardı; erkekler bütün nişanlarını takmış, hatta bazı yaşlılar üniformalarını giyip gelmişlerdi. Sonunda soylular başkanının eşi yanında Liza'yla göründü. Liza hiçbir zaman bugünkü kadar göz kamaştırıcı bir kıyafet içinde, bugünkü kadar büyüleyici bir güzellikte olmamıştı. Saçları bukle bukle dökülüyor, gözlerinden kıvılcımlar saçılıyordu. Yüzü ışıl ışıl bir gülümsemeyle aydınlanmıştı. Kalabalık üzerinde esaslı bir etki bıraktığı belliydi: Herkes ona bakıyor, onun hakkında bir şeyler fısıldaşıyordu. Bakışlarıyla Stavrogin'i aradığını söylüyorlardı, ama Stavrogin de Varvara Petrovna da henüz ortalıkta yoktular. O gün Liza'nın yüzünün ifadesini anlayamadım: Yüzü neden böylesine mutlu, sevinçli, canlı, güç doluydu? Dünkü olayı düşünüyor ve işin içinden hiç çıkamıyordum. "Lembkeler" hâlâ görünürde yoktular. Bu da yanlıştı. Daha sonra Yuliya Mihaylovna'nın son ana dek Pyotr Stepanoviç'i beklediğini öğrendim. Kendisi hiç kabul etmese de son zamanlarda onsuz bir yere adım atamaz olmuştu. Parantez içinde şunu da belirteyim: Dün yapılan son komite toplantısında Pyotr Stepanoviç Yuliya Mihaylovna'nın bütün üstelemelerine karşın teşrifatçı bandı takmayı kabul etmemiş, Yuliya Mihaylovna da buna müthiş içerlemiş, hatta ağlamıştı. Pyotr Stepanoviç'in ertesi sabah ortalıkta görünmemesi üzerine Yuliya Mihaylovna önce telaşlandı, sonra da kaygılanmaya başladı (bunu da önceden söylüyorum); edebiyat matinesine de gelmeyen Pyotr Stepanoviç'i

o gün akşama dek hiç gören olmadı. Sonunda halk sabırsızlanmaya ve bunu açığa vurmaya başladı. Sahnede de kimseler görünmüyordu. Tiyatrolarda olduğu gibi arka sıralardan alkışlar yükselmeye başladı. Yaşlıların, hanımların yüzleri asıldı: "Lembkeler'in de burunları pek büyüdü" türünden sözler duyuluyordu. İzleyicilerin en seçkin kesimini oluşturanlardan bile şenlik gerçekten de olmayacakmış, Lembke gerçekten de çok hastaymış türünden saçma sapan mırıltılar yükselmeye başlamıştı. Ama nihayet Lembkeler göründü. Vali karısını koluna takmıştı. Doğrusu gelmeyecekler diye ben de ciddi bir şekilde kaygılanmaya başlamıştım. Söylentilerin asılsız olduğu anlaşılmış, gerçek ortaya çıkmıştı. Halk rahat bir soluk almış gibiydi. Anımsadığım kadarıyla herkes Lembke'nin çok iyi göründüğü kanısındaydı; bütün bakışların onun üzerinde toplandığı, herkesin onu incelediği tahmin edilebilir. Bir özelliği belirlemek adına söylüyorum, bizim yüksek çevrelerde Lembke'nin hasta olduğuna inanan pek kimse yoktu; yapıp ettikleri tümüyle normal bulunuyor, hatta dün meydandaki olayda takındığı tavır da onaylanıyordu. "Başlangıçta tam da öyle yapmalıydı," diyordu üst düzey memurlar. "Yoksa Petersburg'dan geldiklerinde insanseverlik numarası yapan memurlar, sonunda bunun en insansever yöntem olduğunun farkında bile olmadan, herkes gibi davranırlar." En azından kulüptekilerin düşüncesi buydu. Bir tek bu sırada öfkeye kapılmasını doğru bulmuyorlardı. "Daha soğukkanlı olabilirdi, bu da henüz acemi olmasından," diyordu bu işlerin bilmişleri. Bütün o meraklı bakışlardan Yuliya Mihaylovna da nasibini aldı. Olayların anlatıcısıyım diye hiç kimse benden nazik bazı konularda ayrıntı beklemesin: Burada bir kadın ve onun sırları söz konusu. Bildiğim tek şey, Yuliya Mihaylovna'nın önceki gece kocasının çalışma odasına gittiği ve gece yarısından sonraya kadar orada kaldığıdır. Andrey Antonoviç bağışlandı ve avutuldu. Eşler her konuda anlaştılar, bütün tatsızlıkları unuttular, konuşmalarının en sonunda von Lembke geçen gecenin olaylarını dehşetle anımsayarak karısının önünde yine diz çöktüğünde Yuliya Mihaylovna'nın önce zarif parmakları, sonra da dudakları, aşırı duygulanmaktan perişan düşen dürüst şövalyenin pişmanlık söylevini daha fazla uzatmasını engellediler. Herkes Yuliya Mihaylovna'nın yüzündeki mutluluğu görüyordu. Üzerinde nefis bir kıyafet, alnı açık, gururla yürüyordu. Haksız da sayılmazdı, istediğine

kavuşmuştu; şenlik, onun izlediği politikanın hedefi, bu politikanın taçlanmasıydı. Selamlara karşılık vererek sahnenin hemen önündeki yerlerine geçerken bir anda çevreleri sarıldı. Soylular başkanının eşi onları karşılamak için yerinden kalktı... ama tam bu sırada bir başka saçmalık oldu: Durup dururken orkestradan bir cayırtı koptu; resmi yemeklerde birinin şerefine kadeh kaldırılırken çalınan bir parçaydı bu. Şu anda bunu yapanın Lyamşin olduğunu biliyorum: Teşrifatçılık görevinden yararlanarak, Lembkeler'in salona girişleri onuruna orkestradan böyle bir şey istemişti. Aptallığından ya da onlara yaranmak adına böyle bir şeye kalkıştığını söylemesi her zaman mümkündü. Ama ne yazık ki onların hiçbir bahane ardına gizlenmeyi düşünmediklerini ve o gün oyunu sona erdirmeye karar verdiklerini henüz bilmiyordum. Ama iş orkestradan yükselen hoş geldiniz havasıyla bitmedi, halkın şaşkın bakışları ve gülümsemeleri eşliğinde salonun arka sıralarından ve balkondan yine sanki Lembkeler'in onurunaymış gibi yaşa sesleri yükseldi. Birkaç kişiden fazla değildi bağıranlar, yine de epey sürdü bağırmaları. Yuliya Mihaylovna kıpkırmızı kesildi, gözleri kıvılcımlandı. Lembke oturacağı yerin önünde durdu, başını geriye, bağıranlara çevirip salonda göz gezdirdi; bakışları azametli, sertti. Onu hemen yerine oturttular. Dün karısının salonunda, yanına gitmeden önce Stepan Trofimoviç'e bakışındaki tehlikeli gülümsemeyi fark ettim yüzünde yine. Yüzünün uğursuz bir ifadesi vardı sanki, işin kötüsü, bunun biraz da gülünç bir ifade oluşuydu: Eşinin yüce amaçlarının gerçekleşmesi uğruna, sırf bunun için kendini kurban eden birinin ifadesi... Yuliya Mihaylovna el edip beni yanına çağırdı ve hemen Karmazinov'a koşup başlamasını rica etmemi fısıldadı. Tam başımı çevirdiğim anda ilkinden çok daha bayağı ikinci rezalet patlak verdi. Şu ana dek herkesin gözünü diktiği ve üzerinde yalnızca bir sandalyeyle küçük bir masa ve gümüş bir tepsi üzerine konulmuş bir bardak suyun durduğu boş sahnede birden frakı, beyaz kravatı, dev bedeniyle Yüzbaşı Lebyadkin göründü. Öylesine şaşırmıştım ki, gözlerime inanamıyordum. Yüzbaşı utanıyor gibiydi ve sahnenin biraz gerisinde duruyordu. Birden salondan birinin bağırdığı duyuldu: "Lebyadkin! Sen misin?" Yüzbaşının bön, kırmızı yüzünü (fitil gibi sarhoştu) aptalca bir gülümseme kapladı. Eliyle alnını sildi, başını silkeledi, zaten dağınık saçları daha da dağıldı ve her şeyi

göze almış gibi iki adım öne çıktı, sonra birden kıkır kıkır gülmeye başladı: Sessiz ama öyle sürekli ve mutlu bir gülümseyişti ki bu, iri bedeni hafif hafif titriyordu, gözleri iyice ufalmıştı. Onun bu haline salondakilerden kimileri gülmeye başladı; on beş yirmi kişi alkışladı; ama ciddi insanlar asık yüzle birbirlerine baktılar. Bütün bunlar yarım dakikadan fazla sürmedi. Sahneye birden omzunda teşrifatçı bandıyla Liputin çıktı, ardında iki hizmetli vardı; hep birlikte yüzbaşıyı kollarından tuttular, o arada Liputin yüzbaşının kulağına bir şeyler fısıldadı. Yüzbaşının yüzü asıldı, "Eh, madem öyle," gibi bir şeyler homurdanarak elini salladı ve geniş, koca sırtını seyircilere dönerek, yanındakilerle birlikte sahnenin gerisinde kayboldu. Birkaç saniye sonra Liputin yeniden sahnede göründü; her zaman olduğu gibi sirkeye atılmış şekeri anımsatan gülümsemelerinin en tatlısı vardı yüzünde. Elinde bir kâğıt tutuyordu. Küçük ama çevik adımlarla sahnenin en ucuna ilerledi.

— Bayanlar baylar, –dedi,– gözden kaçan bir nokta nedeniyle ortaya çıkabilecek gülünç bir yanlış anlama önlenmiş bulunuyor; ama ben bizim buradan, şehrimizden, yerli bir ozanımızın ısrarlı ve saygılı ricasını kabul edeceğiniz umuduyla sizlere iletme görevini üzerime aldım. En insancıl ve yüce amaçları benimsemiş... ve dış görünüşüne karşın hepimizi bir araya getiren bu yüce amaçlar doğrultusunda... ilimizin yoksul ama eğitimli kızlarının gözyaşlarını silmek adına... bu bay, yani kentimizin çıkardığı bu ozan... her ne kadar adının bilinmesini istemiyorsa da... şiirinin balodan önce... daha doğru edebiyat matinesi başlamadan önce okunmasını çok arzu etmektedir... Aslında bu şiir programda yer almıyor... çünkü hepi topu yarım saat önce getirilip verildi bize ve *biz* de (biz mi? Biz de kimdik? Bu kopuk kopuk, karışık konuşmayı olduğu gibi veriyorum burada) duygulardaki saflıkla neşe dolu şakacı bir havanın harika bir uyum gösterdiğini düşünerek şiiri okunabilir bulduk... Yani ciddi bir yapıt olarak değil de, şenliğimizin havasına uygun bir şey olarak... Zaten birkaç dizelik, pek kısa bir şey... şiirin okunmasını saygıdeğer topluluğunuzun izinlerine sunuyorum!

— Okuyun! –dedi böğürür gibi arkalardan bir ses.

— Okuyun mu diyorsunuz?

— Okuyun, okuyun! –sesleri yükseldi pek çok kişiden.

— Topluluğunuz izin verdiğine göre okuyorum o zaman, –dedi Liputin yüzündeki o sirkeli gülümsemeyle.

Yine de okumaya cesaret edemiyor gibiydi; hatta bana heyecanlıymış gibi geldi. Bütün pervasızlıklarına ve küstahlıklarına karşın böyle adamların da sürçtükleri olur. Liputin'in yerinde papaz okulu öğrencisi olsaydı bu bocalamayı yaşamazdı, Liputin her şeye karşın eski kuşaktandı.

— Yalnız, uyarıyorum; daha doğrusu izninizle uyarmak isterim ki, eski bayram kasidelerine benzer bir şiir değil bu; tersine şaka yollu yazılmış eğlenceli ve en içten duygularla oynak, şen şakrak bir neşeyi, en hakiki gerçeklerle bir araya getiren bir şiirdir.

— Oku, oku!

Elindeki kâğıdı açtı. Bu andan sonra kimse durduramazdı onu artık. Üstüne üstlük omzunda görevli bandı da vardı. Çınlayan bir sesle okumaya başladı:

— Bu şenlik gününde, şenlik ozanından bölgemiz mürebbiyelerine.

Selam, selam sana mürebbiye!
Gururlan, neşelen dilediğince,
İster gerici ol, ister George Sand
Kim olursan ol, neşelen!

— Ama bu Lebyadkin'in! Ta kendisi, Lebyadkin'in! –sesleri, hemen ardından gülüşler, hatta tek tük de olsa alkışlar duyuldu.

Fransızca öğretirsin
Sümüklü çocuklara
Ve hazırsın seni alması için,
Zangoca bile göz kırpmaya!

— Yaşa! Yaşa!

Ama bu yüce reformlar çağında
Zangoç bile almaz seni:
“Mangiz” gerek sana küçükhanım
Yoksa yeniden dönersin alfabene.

— Evet! Evet! Realizm budur işte! Mangizsiz adım atamazsın!

Ama işte şu şölende
Sana esaslı para topladık
Ve çeyizini de dans ederek

Bu salondan yolladık
George Sand da olsan, gerici de,
Neşelenmene bak yalnızca!
Çeyizli bir mürebbiyesin ya artık
Tükür geri kalan her şeyin içine!

Kulaklarıma inanamıyordum. Öylesine apaçık bir küstahlıktı ki bu, Liputin'in bir ahmaklık ettim falan diyerek bile kendini bağışlatabilme imkânı yoktu. Kaldı ki Liputin de hiç öyle aptal falan değildi. Niyeti, en azından benim için, apaçık ortadaydı: Sanki bir an önce bir karışıklık yaratmaya çabalanıyordu. Bu ahmakça şiirin bazı dizeleri, örneğin sonuncu dizesi, hiçbir aptallıkla bağışlatılamazdı. Liputin de aşırı ileri gittiğini anlamış gibiydi: Gösterdiği sahne kahramanlığıyla kendi küstahlığından, pervasızlığından şaşkına dönmüş, bir şeyler eklemek ister gibi sahnede öylece dikilip duruyordu. Bu sonucu beklemediği, başka bir şeyler olmasını umduğu apaçıktı. Kendisine alkışlarıyla destek veren ayaktakımı da birden suspus olmuştu. İşin en ahmakça yanı da, bu takımdan olanların çoğunun böylesine bayağı bir şiiri, mürebbiyelerle ilgili gerçekleri yansıtan, düşünsel içeriği olan patetik bir şiir olarak almalarıydı. Ama şiirin aşırı laubaliliği, bayağılığı onları da şaşırttı sonunda. Salonu dolduran öbür insanlara gelince, kendilerini aşağılanmış sayıyor ve galiba buna içerliyorlardı da. Aktardığım bu izlenimlerimde yanıldığımı sanmıyorum. Yuliya Mihaylovna daha sonra, bu durum bir an daha böyle sürse bayılıp düşeceğini anlattı bana. En saygıdeğer yaşlılarımızdan biri karısını da yerinden kaldırdı ve ikisi birlikte herkesin endişeli bakışları altında salondan çıkıp gittiler. Tam o sırada frakı, beyaz kravatı ve elinde defteriyle sahneye Karmazinov çıkmamış olsaydı herhalde başkaları da onları izlerdi. Yuliya Mihaylovna hayranlık dolu bakışlarını kurtarıcısına çevirdi... Ama ben artık kulisteydim; Liputin'i görmem gerekiyordu.

— Bunu bile bile yaptınız! –dedim öfkeyle kolundan yakaladığım Liputin'e.

Hemen kıvırtmaya başladı:

— Doğrusu böyle olacağını hiç düşünmemiştim, –dedi çok üzülmüş gibi görünmeye çalışarak.– Şiiri daha şimdi getirdiler, ben de insanlar neşelenir diye düşündüm...

— Hiç de böyle bir şey düşünmediniz. Bu iğrençliği eğlenceli bir şaka olarak almış olamazsınız!

— Evet, bence öyle.

— Yalan söylüyorsunuz. Ve bu şiir hiç de size şu anda getirilmedi. Bunu Lebyadkin'le birlikte, belki dün yazdınız, sırf bir rezalet çıkması için. Son dize kesinlikle sizin elinizden çıkma... zangoçla ilgili dize de... Niçin frakla çıktı sahneye? O kadar sarhoş olmasaydı, şiiri de ona okutacaktınız, değil mi?

Liputin soğuk soğuk bakmaya başladı bana; bakışları kin doluydu:

— Size ne bunlardan? –dedi birden tuhaf bir sükûnetle.

— Ne demek bana ne? Siz de benim gibi şu banttan taşıyorsunuz... Pyotr Stepanoviç nerede?

— Bilmiyorum; buralarda bir yerde olmalı; ne oldu ki?

— Olan şu ki, şu anda her şeyi görebiliyorum. Bu Yuliya Mihaylovna'ya karşı düzenlenmiş bir komplo. Sırf bu günü rezil etmek için...

Liputin yine göz ucuyla baktı bana:

— Peki bundan size ne? –dedi, alaycı bir gülümsemeyle omuz silkip uzaklaştı.

Bir anda buz gibi oldum. Bütün kuşkularım gerçekleşiyordu. Bense hep yanılıyorum diyordum, yanılmak istiyordum. Şimdi ne yapacaktım? Stepan Trofimoviç'e akıl danışayım dedim, ama o ayna karşısına geçmiş değişik gülüş biçimlerini deniyor, durmadan elindeki deftere aldığı notlara göz atıyordu. Hemen Karmazinov'un arkasından sahneye çıkacaktı ve şu anda benimle konuşabilecek durumda değildi. Koşup Yuliya Mihaylovna'ya anlatmak? Ama bunun için henüz erkendi: Çevresinin kendisine "fanatik bir biçimde bağlı" kişilerce "kuşatılmış" olduğu inancından kurtulabilmesi için çok daha büyük bir derse ihtiyacı vardı onun. Bana inanmayacak, hayal gördüğümü söyleyecekti. Hem bana nasıl yardım edebilirdi ki? "E, gerçekten de bana ne?" dedim kendi kendime. "*Başladığı zaman* bandımı çıkarır evime giderim." Tam böyle demiştim: "başladığı zaman", bunu çok iyi anımsıyorum.

Ama Karmazinov'u dinlemem gerekti. Son bir kez daha kulise göz attığımda aralarında kadınların da olduğu birtakım yabancı kişilerin orada dolaştıklarını, girip çıktıklarını gördüm. Kulis dediğim, salondan kalın bir

perdeyle sıkı sıkıya ayrılmış ve bir koridorla öteki odalara bağlanan daracık bir yerdi. Okuma yapacaklar sahne sıralarını burada bekliyorlardı. Stepan Trofimoviç'ten sonra sahne alacak kişiyi görünce çok şaşırdım. Bu da galiba bir profesördü (bugün bile kim olduğunu tam olarak bilmiyorum). Bir öğrenci olayından dolayı çalıştığı kurumdan kendi isteğiyle ayrılmış ve birkaç gün önce her nedense bizim buraya gelmişti. Kendisini Yuliya Mihaylovna'ya tavsiye etmişler, o da onu saygıyla kabul etmişti. Bu edebiyat matinesinden önce tek bir akşam Yuliya Mihaylovna'ya konuk olduğunu; gece boyunca hemen hiç konuşmaması, yapılan şakalara iki anlamlı gülümsemesi, sonra kibirli tavrı ve ürkekliğe varan alınganlıklarıyla herkeste olumsuz bir hava yarattığını da yeni öğrendim. Yuliya Mihaylovna zorlamıştı onu da edebiyat matinesine katılmaya. Şu anda o da Stepan Trofimoviç gibi aşağı yukarı dolaşarak içinden bir şeyler mırıldanıyor, ama bu sırada aynaya değil yere bakıyordu. Ayna karşısına geçip gülme çalışmaları yapmamasına karşın yüzünde sık sık yırtıcı, adi bir gülümseme beliriyordu. Onunla da bir şey konuşulamayacağı açıktı. Kırklı yaşlarında gösteriyordu; kısa boylu, dazlak, kır sakallı, iyi giyimliydi. Ama en ilginci, her dönüşünde sağ yumruğunu başının üstüne kaldırıp havada salladıktan sonra, görünmez bir düşmanı ezmek istercesine ansızın aşağı indirmesiydi. Bu anlaşılmaz hareketi durmadan yineliyordu. Dehşete kapılmıştım. Hemen Karmazinov'u dinlemeye koştum.

III

Salonda yine işler pek yolunda değil gibiydi. Hemen söyleyeyim: Ben dehanın önünde her zaman eğilirim; ama şu bizim dâhiler, şöhret yıllarının sonunda bazen niçin çocuk gibi hareket ederler? Karmazinov da beş saray nazırının heybetini kuşanıp çıktı sahneye; çıktı da ne oldu? Bizimki gibi bir topluluğun ilgisini bir saat boyunca aynı konu üzerinde tutabilir misin? Bu konuda bir gözlemim var: Dehanın sultanı da olsanız, bizimkine benzer hafif edebiyat matinelerinde halkı yirmi dakikadan fazla meşgul etmek asla cezasız kalmaz. Aslında dehanın sahneye çıkışı gerçekten çok büyük

saygıyla karşılandı. En huysuz ihtiyarlar bile beğeni ve ilgiyle, hanımlarsa hemen hemen hayranlıkla karşıladılar kendisini. Ancak alkışlar tek tük, kısa ve isteksizceydi. Yine de Karmazinov konuşmasına başlayana dek ve konuşmasına başladıktan sonra yanlış anlama diyebileceğim bir olay dışında arka sıralardan herhangi bir zıpçıktılık yapan olmadı. Daha önce de söylemiştim, biraz fazla cırlak, hatta kadınsı bir sesi vardı Karmazinov'un; ayrıca, bütün gerçek soylular gibi konuşurken dilini peltekleştirirdi. Daha birkaç kelime söylememişti ki, birden birisi yüksek sesle gülme cüretini gösterdi: Besbelli yüksek çevrelere yabancı, belki biraz da doğuştan alaycı bir sersemin işiydi bu. Ama bu gülüş herhangi bir olaya neden olmadı salonda; tam tersine serseme sus dediler, o da hemen sindi. Ne var ki Bay Karmazinov tuttu, nazlı nazlı, kırıta kırıta, "Başlangıçta yazımı okumayı kesinlikle kabul etmedim" dedi (çok gerekliydi sanki bu açıklama!). "İnsanın yüreğinin derinlerinden bir ezgi gibi coşkuyla yükselen öyle ilahi satırlar vardır ki, bunlar halka kesinlikle açılamaz, açılmamalıdır. (öyleyse niye açıyorsun?)" Ama işte çok rica etmişler, o da razı olmuş; ayrıca bir daha eline kalem almayacağına ve tek satır bir şey yazmayacağına ant içtiği için, hadi bari son bir şey yazayım demiş; öte yandan halk önünde bir daha hiçbir şey okumamaya da ant içtiğinden, hadi bari son yazımı halka açık bir okumayla sunayım demiş... vb., vb.

Bütün bunlar yine de hiç önemli olmayabilirdi, yazarların önsözlerini kim bilmez? Ama yine de, salondaki kalabalığın büyük çoğunluğunun eğitim düzeyindeki düşüklüğün ve arka sıraları dolduranların istim üzerinde olmalarının, yapılacak bu türden konuşmaları kötü etkileyebilecek öğeler olduğunu belirtmek isterim. Geçmişte yazdığı, yer yer gülmece öğeleri de içeren, fazla süslü olmakla birlikte, büyük incelikle kaleme alınmış, özlü, küçük öykülerinden birini okusa çok daha iyi olmaz mıydı? Böylece durum kurtarılmış olurdu. Ama hayır efendim, hiç öyle olmadı! Tam bir vaaza başladı! Tanrım, neler yoktu içinde! Bizim insanımız şöyle dursun, başkent halkını bile deliye döndürecek bir gevezelik! Sürekli kırıtıp duran, yararsız, gereksiz saçmalıklarla dolu yaklaşık iki yaprak dolusu lakırdıyı gözünüzün önüne getirin; buna bir de konuşmacının lütfedermiş gibi pes perdeden edalarını, yapmacık mahzunluğunu ekleyin; halk bunu aşağılanma olarak bile alabilirdi. Okuduğu şeyin konusuna gelince... anlayan beri gelsin!

Birtakım izlenimler, anılar üzerine toplu bir değerlendirme denilebilir belki. Ama özü neydi? Neye ilişkindi? İlin büyük küçük bütün kafaları ilk yarıyı kaşlarını çatarak olanca dikkatleriyle dinledilerse de herhangi bir şey çıkaramadılar; ikinci bölümü ise yalnızca inceliklerinden dinlediler. Evet, doğru, sürekli aşktan söz ediliyordu; bir dehanın bir kadına duyduğu aşktan; ama doğrusu pek hoş bir şey değildi bu. Kısa boylu, tombalak bir tip olan dâhi yazara ilk öpüşmesinden söz etmesi de kanımca pek yakışmadı. Burada yine can sıkıcı olan, bütün bu öpüşmelerin herkesinkinden bambaşka olmasıydı. Bir kez, öpüşülen yerde ille de katırtırnakları açıyordu (katırtırnağı ya da tıpkı onun gibi, botanik kitaplarına bakmayı gerektirecek bir başka bitki). Bu sırada gökyüzü, hiçbir ölümlünün hiçbir zaman görmediği, daha doğrusu herkesin her zaman gördüğü ama ayrımına varmadığı bir menekşe rengini almış olacaktı; “Ama işte ben gördüm ve sıradan bir şeymiş gibi de oturup sizin gibi salaklara bunu anlatıyorum.” Sonra, ilginç çiftin altında oturduğu ağaç da ille portakal rengiydi. Almanya’da bir yerde otururlar, ama durup dururken, tam da bir savaş öncesi, üstelik Pompeius ya da Casius’la karşılaşarak tepeden tırnağa ürperirler. Çalıların arasından bir su perisi seslenir kendilerine; Gluck, sazların arasında keman çalmaya başlar; çaldığı parça, bir müzik sözlüğüne bakmadan kimselerin bilemeyeceği en toutes lettres[3] diye bir ad taşır. Tam bu sırada bir sis çöker, sis öyle yoğun, öyle yoğundur ki, milyonlarca yastık uçuşmaktadır sanki havada. Derken birden her şey kaybolur ve biz büyük dâhiyi tam buzların erime mevsiminde Volga’yı geçerken görürüz. Tam iki buçuk sayfa sürer Volga’nın bir yakasından öbür yakasına geçişin anlatılması, ama yine de buz bir yerde kırılır ve büyük yazar suya düşer. Dâhi sulara gömülüyor... boğuluyor mu acaba? Yok canım! Tam boğulmak üzereyken, nohut kadar bir buz parçacığı görür önünde, nasıl da saydam, nasıl da tertemiz bir buzdur bu... sanki “donmuş bir gözyaşı damlası”dır. Yazarımız bu minnacık buz parçacığında Almanya’nın, daha doğrusu Almanya göklerinin yansıdığını görür ve gökkuşağına benzer bu yansıma ona başka bir gözyaşını hatırlatır: “Anımsar mısın, bir zümrüt ağaç altında oturuyorduk, senin gözlerinden yaşlar yuvarlanıyordu ve sen sevinçle ‘Suç yoktur!’ diye bağırmıştın. ‘Evet,’ demiştim ben de gözyaşları arasında, ‘Suç yoksa, o zaman namuslu adam da yok.’ Hıçkıra hıçkıra ağlamış ve bir daha

hiç görüşmemek üzere ayrılmıştık.” Sevgili deniz kıyısına inerken kendisi Moskova’da Suharev Kilisesi’nin çan kulesi altında bir mağaraya gider ve tam üç yıl bu mağarada aşağılara iner, sonra birden toprağın derinliklerinde, bir kandilin önünde dua eden bir keşişe rastlar. Mağaranın küçücük penceresinin parmaklıklarına yüzünü dayayınca birinin iç çektiğini duyar. Siz keşiş mi sandınız iç çekeni? Çok lazımdı ona sizin keşişiniz! Hayır, bu iç çekiş ona yalnızca kadının “otuz yedi yıl önceki ilk iç çekişini hatırlatmıştır”. Hani, “Almanya’da akik bir ağacının altında oturuyorduk ve sen bana ‘Ne diye sevmeli ki?’ demiştin. ‘Bak her yerde katırkuyrukları var ve ben seviyorum, ama katırkuyrukları solarsa ben de artık sevmez olurum.’” Burada yine yoğun bir sis çöker, Hoffman görünür, su perisi ıslıkla Chopin’den bir şeyler çalar ve birden sislerin arasından, başında defne dallarından tacıyla Roma’nın damları üzerinde Ancus Marcius görünür. “Duyduğumuz hayranlıktan sırtımız ürperdi ve biz sonsuza dek ayrıldık.” vb., vb. Tam anlatamamış olabilirim ama yapılan gevezelik öz olarak buna benzer bir şeydi. Hem sonra bizdeki büyük kafalar cinaslı sözlere, kelime oyunlarına neden utanılacak kadar düşkündür? Avrupalı büyük düşünürler, bilginler, mucitler, emekçiler, çilekeşler... bütün bu insanların Rus dâhisi için mutfağında görev yapan bir aşçıdan farkı yoktur. Efendi, kendisidir; geri kalan herkes ellerinde kepleriyle onun önünde emir beklerler. Aslında o Rusya’yla da alay eder; ona en keyif veren şey, Avrupa’nın büyük zekâları önünde Rusya’nın her açıdan batmış olduğunu ilan etmektir. Ama kendisine gelince her şey değişir, o artık Avrupa’nın büyük zekâları üzerine yükselmiştir, onların hepsi onun için yalnızca cinas malzemesidir. Birinin düşüncesini alır, ona o düşüncenin antitezini ekler, al sana cinas! Suç diye bir şey vardır – suç diye bir şey yoktur; doğru diye bir şey yoktur – doğru insan yoktur; ateizm, Darvincilik, Moskova çanları... Ama heyhat, o artık Moskova çanlarına da inanmıyor; Roma, defne dalları... ama aslında defne dallarına da inanmıyor... Bütün bunlara beylik Byron hüznü, Heine’den bir çizgi ve Peçorin’den herhangi bir şey ekleyin... bakın işte çalıştı bile makine, çalıştı, gidiyor! “Ah, övün beni, övün beni, övülmeyi çok seviyorum; kalemimi kaldırıp atacağım demem, lafın gelişi; hele biraz bekleyin, göreceksiniz sizi nasıl bıktıracağım, beni okumaktan helak olacaksınız!”

Tabii iş epey tatsız bitti; işin kötüsü, buna Karmazinov'un kendisinin sebep olmasıydı. Öksürüp tıksırmalar, sümkürmeler, ayağını yere sürtmeler çoktan başlamış ve iyice artmıştı. Bütün edebiyat matinelerinde, halkı yirmi dakikadan fazla tutan herkese ne yapılırsa ona da yapılan aynısıydı. Ama dâhi yazarımız bunların hiçbirinin farkında değildi; peltek peltek, nazlı nazlı, hım hım edip duruyordu. Olup bitene bir anlam veremeyen insanlar iyice şaşırmışlardı. Birden arka sıralardan birinin bağırdığı duyuldu:

— Tanrım bu ne saçmalık!

Bunun hiçbir gösteri amacı taşımayan, elde olmadan yükseltilmiş bir bıkkınlık feryadı olduğundan eminim. Adamcağız yorulmuş, usanmıştı, hepsi bu. Ama Bay Karmazinov durdu, halka alaycı alaycı baktı ve birden onuruyla oynanmış bir saray nazırı edasıyla, peltek peltek:

— Bayanlar baylar, korkarım sizi iyice bunalttım? –dedi.

İşte yanlışı bu oldu Karmazinov'un: Yanıt hakkı doğuracak ve ayaktakımına da bir şeyler söyleme fırsatı tanıyacak şekilde ilk sözü söylemesi hataydı; kendini tutabilseydi biraz sümkürürler, aksırır tıksırırlar ama bir şekilde olaysız geçiştirilirdi... Hatta belki de sorusuna alkış bekliyordu o; ama tek bir alkış duyulmadığı gibi, tam tersine herkes sanki korktu, olduğu yerde büzüldü, suspus oldu.

Birden sinirli, hatta epeyce sinirli bir ses duyuldu:

— Ancus Marcius'u hiç görmediniz; bütün bunlar süslü lakırdılardan başka bir şey değil!

— Öyle ya, –diye hemen bir başkası atıldı,– artık hayaller yok, doğal bilimler var. Doğal bilimlere başvursanıza.

Karlsruhe'de vatanını hepten unutan dâhi yazar müthiş şaşırmış:

— Hiç beklemediğim itirazlar bunlar baylar, –dedi.

— Bu çağda dünyanın üç balık üzerinde durduğunu söylemek utanç verici! –diye gürledi bir genç kız ansızın.– Siz Karmazinov, hiçbir zaman bir keşişin mağarasına inmediniz. Hem artık keşişlerden söz eden mi kaldı?

— Bayanlar baylar, bütün bunları böylesine ciddiye almanız beni çok şaşırtıyor. Aslında... aslında... siz çok haklısınız. Kimse hakikate benden daha fazla saygı duyamaz...

Yüzünde alaycı, küçümser bir gülümseme olmakla birlikte müthiş şaşkın durumdaydı. Yüzünün, "Sandığınız gibi biri değilim ben... ben sizden

yanayım, yeter ki beni övün, olabildiğince çok övün, bu beni öyle mutlu eder ki...” gibi bir ifadesi vardı.

— Bayanlar baylar! –diye bağırdı sonunda iyice onuru yaralanmış halde.– Görüyorum ki benim zavallı dizelerim yerini bulamadı. Sanırım ben de öyle.

— Kargaya nişan aldın, ineği vurdun, –diye böğürdü fitil gibi sarhoş olduğu anlaşılan bir salak.

Hemen ardından saygısız birtakım gülüşler duyulduysa da umursamamak, ciddiye almamak gerekirdi.

Ama Karmazinov hemen atıldı:

— İnek mi dediniz? –Sesi giderek daha da cırtlaklaşıyordu.– İnekler ve kargalar konusunda baylar, kendimi tutuyorum. Önünde bulunduğum her topluluğa, masum benzetmeler yapmaktan bile kaçınacak kadar saygılıyımdır; ama yine de sanırdım ki...

— İyi de sayın bayım, siz de biraz fazla şey etmediniz mi... –diye bağırdı arka sıralardan biri.

— Ama ben kalemimi bırakır ve okurlarımla vedalaşırken beni dinlersiniz sanmıştım...

En ön sıradan sonunda cesaretlenen birkaç kişi:

— Hayır, biz dinlemek istiyoruz... dinlemek istiyoruz, –dediler.

— Okuyun, okuyun! –diye birkaç coşkulu kadın sesi de katıldı bu isteğe.

Sonunda birkaç cılız alkış da duyuldu. Karmazinov yüzünde çarpık bir gülümsemeyle yerinden kalktı.

Soylular kurulu başkanının eşi bile kendini tutamayarak:

— İnanın Karmazinov, varlığınız hepimize onur veriyor, –dedi.

— Bay Karmazinov! –diye genç diri bir ses duyuldu birden salonun gerilerinden; kentimize daha yeni atanan ve gencecik, temiz yürekli, aklı başında bir delikanlı olan öğretmenin sesiydi bu. Yerinden doğrulmuştu konuşurken.– Bay Karmazinov, şu bize anlattığınız gibi bir aşkı yaşama mutluluğuna ermiş olsaydım, böylesi bir halka açık okuma programında bu aşkımdan söz etmezdim sanırım...

Kıpkırmızı kesilmişti bunları söylerken.

— Baylar, –diye bağırdı Karmazinov.– Ben bitirdim. Son noktayı koydum ve artık uzaklaşıyorum. Yalnız izin verirseniz eğer size yazımın son altı

satırını okumak istiyorum.

“Elveda ey okur, elveda!” diye hemen elindeki kâğıttan okumaya başladı koltuğuna da oturmadan. “Elveda, okur! Dostça ayrılalım diye ısrar etmeyeceğim sana: Gerçekten de niye tedirgin edeyim ki seni? Bu sana haz verecekse sövüp sayabilirsin de bana. Ama sanırım en iyisi birbirimizi sonsuza dek unutmak. Hatta siz okurlar önümde diz çöküp gözyaşları içinde yalvarsanız, ‘Ah, ne olur yaz Karmazinov, ne olur yaz: Vatan için, gelecek kuşaklar için, defne dalından taçlar için yaz,’ deseniz bile sizlere, elbette incelikle teşekkür ettikten sonra, ‘Hayır, değerli yurttaşlarım,’ derdim, ‘yeterince birlikte olduk, merci! Artık herkes kendi yoluna! Merci, merci, merci.’”

Karmazinov teatral bir tavırla eğildi, kaynar suya sokulup çıkarılmış gibi kıpkırmızı bir yüzle sahneden çıktı.

— Kimsenin diz çökeceği yok önünüzde! Hayale bak!

— Bu ne kendini beğenmişlik!

— Mizah yaptı canım, o kadar, –diye düzeltti daha aklı başında biri.

— Olmaz olsun böyle mizah!

— Küstahlık, başka bir şey değil!

— Neyse, sonunda bitirebildi!

— Ama bizi de bitirdi!

Arka sıralardan (aslında bir tek arka sıralardan da değil) yükselen bu cahilce seslenişler, salondaki öbür kesimin alkışları arasında boğuldu gitti. Başta Yuliya Mihaylovna ile soylular başkanının eşi, birkaç hanım sahnenin önünde toplandılar; Karmazinov’u sahneye çağırıyorlardı. Yuliya Mihaylovna’nın elinde birden beyaz bir kadife yastık belirdi; yastığın üzerine serpiştirilmiş taze güller üzerinde defne dallarından gözalıcı bir taç görülüyordu.

— Defne! –dedi Karmazinov ince, iğneleyici bir gülümsemeyle.– Çok duygulandım; önceden hazırlanmış ve yaprakları henüz solmamış bu tacı en içten duygularla kabul ediyorum ama inanın mesdames, birden öylesine gerçekçi oluverdim ki, günümüzde defnenin benden çok hünerli bir aşçıya daha çok yakışacağını düşünüyorum.

— Aşçının çok daha yararlı olduğuna kuşku yok! –diye bağırdı Virginskiyler’deki “toplantı”da da bulunan ilahiyat öğrencisi.

Defne taçlı töreni daha iyi görebilmek için herkes yerinden kalktığından salonun düzeni biraz bozulur gibi olmuştu.

— Ben tam üç ruble vermeye hazırım aşçı için! –diye bağırdı bir başkası epey yüksek, hatta ısrarcı bir sesle.

— Ben de.

— Ben de.

— Burada büfe yok mu?

— Dolandırıldık baylar.

Ancak bu ipini koparmışlar takımının her şeye karşın salondaki yüksek mevki sahibi kişilerden ve polis komiserinden hâlâ dehşetli korktuklarını belirtmem gerekir. On dakika kadar sonra herkes iyi kötü yerine yerleşti, ama yine eski düzen bir daha yerine gelmedi. Zavallı Stepan Trofimoviç de tam bu kargaşa başlangıcının ortasına düştü...

IV

Dehşet içinde bir kez daha sahne arkasına koştum ve her şeyin mahvolduğunu, sahneye çıkmak yerine rahatsızlığını öne sürerek doğruca eve gitmesinin yapılacak en akıllıca şey olduğunu söyledim; kendimden geçmiş gibiydim; ben de görevli bandımı atıp onunla gidecektim.

Ben bunları söylerken o sahneye adım atmak üzereydi; birden durdu, gurur dolu bakışlarla yukarıdan aşağı süzdü beni:

— Benim böylesine alçakça bir şey yapabileceğim sonucuna nereden vardığınızı sorabilir miyim saygıdeğer bayım? –dedi.

Geriledim. Orada onu büyük bir felaketin beklediğinden emindim. Orada öyle bezgin, elim kolum bağlı dururken sahne sırası Stepan Trofimoviç'ten sonra gelen ve az önce yumruğunu havaya kaldırıp var gücüyle aşağı indirerek gezinen konuk profesörün geçtiğini gördüm önümden. Yüzünde alaycı ama muzaffer bir tebessümle, kendi içine gömülmüş, sürekli bir şeyler mırıldanarak aşağı yukarı dolaşıyordu. Nasıl oldu bilmiyorum, içimden bir şey dürttü sanki, yanına gidip:

— Kendisini yirmi dakikadan fazla tutanları halkın dinlemediğini biliyor muydunuz? –dedim.– Pek çok örnekle ortaya konulmuş bir gerçek bu. En ünlü kişilerin bile yarım saati bulamadıkları söyleniyor.

Birden durdu, kendini aşağılanmış hissettiği belliydi; kibirli bir ifadeyle:

— İçiniz rahat olsun, –diye homurdandı ve küçümsercesine yürüyüp gitti.

Tam bu sırada salondan Stepan Trofimoviç'in sesi geldi.

— Hepinizin canı cehenneme! –diye geçirdim içimden ve salona koştum.

Stepan Trofimoviç geçip koltuğuna oturmuştu ama salon henüz sakinleşmiş değildi. Üstelik ön sıradakiler, bakışlarından anlaşıldığı kadarıyla onu pek hoş karşılamamış gibiydiler (kulüpte son zamanlarda ondan hoşlanmaz olmuşlardı; eskiye göre daha az saygı görüyordu). Ama yuhalamamış olmalarına da şükür. Dünden bu yana nedense sahnede görünmesiyle ıslıklanacağından korkar olmuştum. Salon hâlâ sakinleşmemiş olduğundan onu hemen fark etmemişlerdi sanki. Karmazinov'a bile böyle davranılmışken o ne bekleyebilirdi ki? Yüzü solgundu; on yıldır halk karşısına çıkmamıştı. Heyecanına ve çok iyi bildiğim bütün öteki tepkilerine bakılacak olursa, şu anda sahnede bulunuşunu onun da yazgısını belirleyecek bir olay gibi gördüğü anlaşılıyordu. Benim korktuğum da tam buydu. Benim için değerli biriydi o. Bu nedenle ağzını açıp da söylediği ilk cümleyi duyduğumda neler hissettiğim anlaşılabilir!

— Baylar! –dedi birden boğuk bir sesle; her şeyi göze almış bir hali vardı.– Baylar! Geçenlerde buralarda dağıtılan yasadışı kâğıtlardan biri vardı önümde bu sabah... ve ben belki yüzüncü kez kendi kendime "Bu kâğıdın sırrı nedir?" diye sordum.

Salon bir anda kaskatı bir sessizliğe gömüldü, bütün bakışlar ona yöneldi; kimi gözlerde korku okunuyordu. Yiğidi öldür, hakkını yeme: Daha ilk sözüyle canlı bir ilgi uyandırabilmişti. Hatta sahne gerisinden uzanan bazı kafalar göründü; Liputin ve Lyamşin pürdikkat dinliyorlardı. Yuliya Mihaylovna yine el ederek beni yanına çağırdı:

— Durdurun onu! –diye fısıldadı derin bir kaygıyla.– Ne pahasına olursa olsun durdurun!

Ben omuz silktim; *her şeyi göze almış* birini durdurmak kolay mıydı? Ah, öyle iyi anlıyordum ki Stepan Trofimoviç'i!

— Aha, bildirilerden söz ediyor! –sesleri duyuldu ve salonda bir dalgalanma oldu.

— Bütün sırrı çözdüm baylar! Bu bildirilerin etkileri, hepsinin aptalca şeyler olmalarından kaynaklanmaktadır; sırları budur (gözleri parlıyordu). Evet, baylar, bu eğer bile bile yapılmış, hesap kitap işi bir aptallık olsaydı, bunun dâhice olduğunu bile söyleyebilirdik. Ama haklarını teslim etmek gerek: Taklit ve sahte denebilecek hiçbir şey yok bu bildirilerde; yalnızca en saf, en yalın, en masum haliyle bir aptallık söz konusu; c'est la bêtise dans son essence la plus pure, quelque chose comme un simple chimique.[4] Bir parçacık daha akıllıca yazılmış olsalardı, bu kısa aptallıkların ne denli zavallı şeyler olduğunu herkes görebilirdi. Ama şimdi herkes ikircikli: Kimse bunların bu denli aptalca şeyler olabileceğine inanamıyor. "Burada başka bir şeylerin daha söylenmiyor olduğuna inanmak zor," diye düşünüyor herkes ve satır aralarını okuyarak bir sır, bir gizli anlam arıyor; istenen etki sağlanmıştır! Aptallık, sıklıkla hak etmesine karşın hiçbir zaman böylesine görkemli bir başarı elde edememiştir. Çünkü, en parenthèse,[5] tıpkı deha gibi aptallık da insanoğlunun yazgısı üzerinde aynı yararlı etkiye sahiptir...

— Kırklı yılların kelime oyunları! –dediği duyuldu birinin gayet uysalca; ama bir işaret işlevi gördü sanki bu söz ve bir anda her şey koptu sanki; bir gürültü, uğultu kapladı ortalığı.

Stepan Trofimoviç kendinden geçmiş gibiydi, cesaret gösterisi yapar gibi umursamaz bir edayla:

— Baylar! Aptallığın şerefine kadeh kaldırmayı öneriyorum, –diye bağırdı,– yaşasın aptallık!

Bardağına su doldurma bahanesiyle yanına koştum.

— Stepan Trofimoviç bırakın, Yuliya Mihaylovna rica ediyor...

— Asıl siz bırakın aylak delikanlı! –diye bağırarak üzerime atılınca kaçtım; o devam etti:– Messieurs! Niye bu kadar heyecanlandınız? Ne bu öfkeli bağrışmalar? Ben buraya elimde zeytin dalıyla geldim. Son sözümü söyleyeceğim. Bu işte son söz bana ait. Söyleyeceğim, barışacağız.

— Yu-uh! –diye bağıranlar oldu.

Kimileri de:

— Susun! Bırakın konuşsun! –diye bağırdı.

Özellikle de genç öğretmen çok heyecanlıydı; bir kez çekingenliğini yenip konuştuktan sonra bir daha kendini tutamıyor gibiydi.

— Messieurs! Bu işteki son söz herkesi bağışlamak üzerinedir. Ben yaşını başını almış bir ihtiyar olarak sizlere açıklamak isterim ki, hayatın özü eskiden nasılsa yine öyle, genç kuşaklarda bu canlı güç varlığını sürdürüyor. Günümüz gençliğinin duyduğu heyecan da, vaktiyle bizim duyduğumuz heyecan kadar tertemiz ve ışıl ışıl. Bir tek hedefler yer değiştirdi, bir güzelliğin yerini bir başka güzellik aldı! Hangisini daha güzel bulduğunuza siz karar vereceksiniz: Shakespeare mi yoksa bir çift çizme mi; Rafaello mu yoksa bir teneke gazyağı mı?

— Muhbirlik bu yaptığı! –diye homurdandı kimileri.

— Onur kırıcı sorular!

— Agent provocateur![6]

— Ve ben diyorum ki, –diye cırtlak bir sesle bağırdı Stepan Trofimoviç; coşkunun doruğundaydı,– Shakespeare ve Rafaello köylülerin özgürleşmelerinden de, milliyetçilikten de, sosyalizmden de, genç kuşaktan da, kimyadan da, hatta tüm insanlıktan da yücedir, çünkü onlar artık meyvedir, tüm insanlığın gerçek meyvesi, belki de insanlığın verebileceği en yüce meyve! Güzellikte doruk noktasına erişmiştir onlar; buna erişmedikçe ben yaşamak bile istemem... Ah, Tanrım! –Heyecandan ellerini silkeledi.– On yıl önce de Petersburg'da bir sahneden yine böyle bağırıyordum; hemen hemen aynı kelimelerle... onlar da tıpkı şimdiki gibi hiçbir şey anlamıyor, şimdiki gibi gülüp ıslıklıyorlardı. Anlamak için neyiniz eksik ey güdük yaratıklar? Bilir misiniz ki İngilizsiz yapabilir insanlık, Almansız da yapabilir, Rus olmadan haydi haydi yapabilir, bilimsiz, ekmeksiz de yapabilir; bir tek güzellik olmadan yapamaz, çünkü dünyada yapacak şey kalmamış demektir güzellik yoksa. Bütün sır burada, bütün tarih de burada! Bilim bile güzellik olmadan bir an ayakta kalamaz! Orada gülüp duranlar, siz bunu biliyor muydunuz? Güzellik olmasa bönleşir, bir çivi bile bulamazdınız. –Birden var gücüyle masaya bir yumruk atarak haykırdı:– Pes etmeyeceğim!

O böyle abuk sabuk şeyler söyleyerek bağırıp çağırdıkça salonda da hareketlenme artıyordu. Yerlerinden kalkıp öne, sahneye doğru atılmaya çalışanlar vardı. Aslında bütün bunlar göz açıp kapayacak kadar kısa sürede

oldu, o yüzden herhangi bir önlem de alınamadı. Belki de alınmak istenmedi.

— Keyfiniz beyde yok: Yediğiniz önünüzde, yemediğiniz ardınızda! –dedi aynı ilahiyat öğrencisi; sahnenin dibine kadar gelmiş, otuz iki dişini göstererek sırıtıyordu.

— Ben değil miydim, demin genç kuşağın heyecanının da bizimki kadar tertemiz ve aydınlık olduğunu söyleyen, bir tek güzelliğin biçimi açısından yanılıyorlar diyen... ben değil miydim? Yetmiyor mu bu kadarı size? Hele bunları vurulup öldürülmüş, aşağılanmış bir babanın söylediğini düşünürseniz, behey güdük yaratıklar, bundan daha yansız, daha uysal bir tavır içinde olabilir mi insan? Nankörler... adalet nedir bilmezler... neden, neden barışmak istemiyorsunuz?

Birden sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Gözyaşlarını eliyle sildi. Omuzları, göğsü sarsılıyordu hıçkırıklardan. Dünya gözünden silinmiş gibiydi.

Salonda gerçek bir korku havası esmeye başlamıştı; hemen herkes ayaktaydı. Yuliya Mihaylovna da yerinden fırlamış koltuğundan kaldırmak için kocasını kolundan çekiştiriyordu. Skandal görülmemiş bir boyut alıyordu.

İlahiyat öğrencisi tuhaf bir sevinçle böğürür gibi:

— Stepan Trofimoviç! –diye bağırdı.– Kürek kaçkını Fedka kentte işsiz güçsüz dolaşıp duruyor. Soygun yapıyor... geçenlerde bir cinayet işledi. İzniniz olursa sormak isterim: On beş yıl önce kumar borcunuzu ödemek için onu askere yollamasaydınız, yani onu kumarda kaybetmemiş olsaydınız demek istiyorum, Fedka sürgüne yollanır mıydı? Yaşayabilmek için bugün olduğu gibi insan boğazlar mıydı? Sayın güzellik uzmanı, buna cevabınız nedir?

Bundan sonra olanları anlatamam: Öncelikle müthiş bir alkış koptu. Herkes değil salonun ancak beşte biri alkışlıyordu ama kendilerinden geçercesine, müthiş bir coşkuyla. Geri kalanlar çıkışa doğru atıldılarsa da, alkışçılar da sahneye doğru ilerlemeye çalıştıklarından salon bir anda karıştı, insanlar birbirine düğümlendi. Kadınlar çığlık atıyor, genç kızlar ağlayarak birinin onları evlerine götürmesi için yalvarıyorlardı. Lembke ayakta duruyor, ikide bir çevresine yabanıl bakışlar fırlatıyordu. Yuliya

Mihaylovna ise hepten kendinden geçmişti; onu bizim buraya geldiklerinden beri ilk kez böyle görüyordum. Stepan Trofimoviç'e gelince, başlangıçta sanki ilahiyat öğrencisinin sözleri altında ezilmiş gibiydi, ama sonra iki elini birden havaya kaldırıp salona doğru silkeleyerek:

— Ayaklarımın tozunu silkeliyor ve... hepinizi lanetliyorum! Bu son! Son! –diye haykırdı.

Sonra eliyle, koluyla gözdağı vererek dönüp kulise gitti.

Gözü dönmüş grup:

— Herkesi aşağıladı! Bunun hesabını soralım! –diye böğürdü; hatta ardından koşmak isteyenler bile çıktı. Hiç kimsenin sakinleşeceği yoktu, en azından o andaki durum buydu. Tam bu sırada son bir skandal daha patladı, daha doğrusu salonun tam ortasında bir bomba patladı: Üçüncü konuşmacı, hani şu kulisteyken kendi kendine yumruğunu yukarı kaldırıp hızla aşağı indiren manyak koşarak sahneye çıktı.

Gerçekten de tam bir deliyi andırıyordu görünüşü. Ölçüsüz bir özgüven okunan yüzünde kocaman, zafer dolu bir gülümsemeyle salonu süzüyor ve kargaşa ortamından mutlu gibi görünüyordu. Böylesine hareketli, gürültülü bir ortamda okuma yapacak olması onu hiç şaşırtmıyor, hatta sevindiriyordu sanki. Bu öylesine belirgindi ki, çok geçmeden herkesin dikkatini çekti.

— Hoppala! Bu da kim? Şışt! Bakalım bu ne söyleyecek? –gibi sesler duyuldu.

Sahnenin en ucuna dek ilerleyen manyak, tıpkı Karmazinov gibi kadınsı, ciyaklayan bir sesle ama dilini onun gibi soylulara özgü bir şekilde peltekleştirmeden:

— Baylar! –diye bağırdı var gücüyle.– Baylar! Bundan yirmi yıl önce Avrupa'nın yarısıyla savaşa tutuşurken Rusya sivil ya da gizli görevli her düzeyden devlet adamının gözünde ideal bir ülkeydi. Edebiyat sansürün hizmetindeydi; üniversitelerde öğrencilere tören adımı talim ettiriliyordu; ordu bir bale topluluğuna dönmüştü; halksa vergi veriyor, kölelik hukukunun kamçısı altında inliyordu. Yurtseverlik demek, ölü–diri demeden herkesten rüşvet almak demekti: Rüşvet almayanlar düzeni bozdukları gerekçesiyle isyancı sayılıyorlardı. Düzeni ayakta tutabilmek için kaç kızılcık korusu yok edildi! Avrupa titriyordu... Ama Rusya, bin

yıllık anlamsız hayatı içinde hiçbir zaman böylesine utanç verici bir duruma düşmemişti...

Yumruğunu havaya kaldırdı, müthiş bir keyifle ve tehdit ederce başının üzerinde ileri geri salladı, sonra düşmanını un ufak etmek ister gibi hızla, öfkeyle aşağı indirdi. Dört yandan haykıranlar oldu, çığlıklar, çılgın gibi alkışlar yükseldi. Salonun belki yarısı alkışlıyordu; en sessiz, uysal olanlar bile alkışa katılmışlardı: Rusya’nın herkesin gözü önünde onuru çiğnenirken, insan nasıl bağırmazdı hayranlıktan!

— İşte bu! İşte bu! Konuşma dediğin böyle olur! Yaşa, yaşa! Güzellikten söz etmiyor!

Manyak büsbütün coşarak sürdürdü:

— O yıllardan bugüne yirmi yıl geçti. Bu süre içinde yeni üniversiteler açıldı, üniversite sayısı çoğaldıysa da, tören adımı yürüyüş unutulup bir masala dönüştü; binlerce subay kadrosu boş; elde avuçta ne varsa demiryollarına yatırıldı, yurdun her yanı örümcek ağı gibi yollarla sarıldı, o kadar ki on beş yıl sonra bir yerlere gitmek mümkün olabilir. Köprüler arada bir, kentlerse her yangın sezonunda, belirli bir program ve sıraya göre, düzenli aralıklarla yakılıyor. Mahkemelerde verilen hükümler Süleyman’ınkileri aratmıyor; jüri üyeleri derseniz, var olma savaşı onları açlıktan ölme sınırına getirmedikçe rüşvete el sürmeyi akıllarından bile geçirmiyorlar: Özgürlüklerine kavuşan köylüler, eski efendilerinin yerine geçmiş, birbirlerini sopalıyorlar; bütçeye yardım olsun diye votka denizleri, hatta votka okyanusları tüketilirken, Novgorod’da eski ve gereksiz Aya Sofya’nın karşısına, geçmiş bin yılın, o karmaşa ve anlamsızlık bin yılının anısına dev boyutlu tunç bir küre dikiyorlar. Tedirgin olan Avrupa kaşlarını çatıyor. On beş yıl süren bir reform dönemi! Rusya, uzun anlamsızlık yüzyıllarının en karikatürize dönemlerinde bile bu hale düşme...

Son sözleri uğultular arasında yitiyor. Kalabalık arasından, yumruğunu yukarı kaldırıp, kahredici bir şiddetle aşağı indirdiği görülüyordu. Heyecan doruktaydı: Insanlar var güçleriyle bağırıyor, el çırpıyorlardı; kadınlardan da bağıranlar vardı: “Yeter! Bundan iyisini söyleyemezsiniz!” Sarhoş gibiydiler. Konuşmacı muzaffer bir edayla gözlerini kalabalık üzerinde gezdiriyordu. Bir ara Lembke’nin onda hiç görmediğim bir heyecanla birine bir şey gösterdiğini gördüm. Yüzü kül gibi olan Yuliya Mihaylovna,

kendisine doğru koşan prense telaşla bir şeyler söylüyordu... Ama işte tam bu anda resmi giysili sayılabilecek beş altı kişi, kulisten koşarak çıkıp sahnedeki konuşmacıyı yaka paça arkaya götürdüler. Bilmiyorum nasıl oldu, ama sanırım adam ellerinden kurtuldu, çünkü yeniden sahnede göründü, yumruğunu da sallayarak var gücüyle bağırdı:

— Rusya hiçbir zaman bu hale düş...

Ama yine kaptıkları gibi kulise götürdüler. On beş kişilik bir grup da onu kurtarmak için arkalarından atıldı, ama sahneden değil de yandaki iğreti bölmeyi zorlayarak geçmek istedikleri için baskıya dayanamayan bölme hemen yıkıldı ve onlar da girdiler kulise... Sonra birden Virginskiy'in akrabası olan üniversiteli kızı gördüm sahnede ve gözlerime inanamadım; bir yerden fırlayıp çıkıvermişti sahneye: Koltuğunun altında yine bir kâğıt tomarı vardı, yine aynı giysileri giymişti, yine öyle kırmızı, öyle tombuldu. Çevresini birkaç kadınla, can düşmanı lise öğrencisinin de aralarında olduğu birkaç erkek sarmıştı. O gürültü içinde bile kızın şu sözlerini duyabildim:

— Baylar, buraya sizleri üniversite öğrencilerinin içinde bulundukları acınası durumla ilgili olarak bilgilendirmek ve üniversite öğrencilerini ne pahasına olursa olsun bu durumu protesto etmeye çağırmak için geldim.

Ama ben artık orada değildim. Omzumdaki bandı cebime attığım gibi, çok iyi bildiğim birtakım hollerden geçip hızla evden çıktım; ilk hedefim elbette Stepan Trofimoviç'ti.

1 Gogol'ün *Ölü Canlar* romanından, liberal düşüncelere sahip, genç, aydın bir çiftlik sahibi olarak çizilmiş yapay, zorlama tip.

2 Badem sütü ve şekerle yapılan serinletici bir içecek.

3 Kısaltmadan açık olarak. (Fr.)

4 Bir bakıma kimyadaki elementler gibi, en saf haliyle aptallık. (Fr.)

5 Parantez içinde. (Fr.)

6 Provokatör ajan. (Fr.)

İkinci Bölüm

Şenliğin sonu

I

Beni kabul etmedi. Kapanmış yazıyordu. Kapıyı bir kez daha çaldım; yine açmadı ve oturduğu yerden:

— Her şeyi kendi ellerimle bitirdim dostum; kim artık benden bir şey isteyebilir ki? –dedi.

— Siz bir şeyi bitirmediniz; yalnız, bu tragedyaya sizin de katkınız oldu. Tanrı aşkına kelime oyunları yapmayı bırakın da kapıyı açın Stepan Trofimoviç! Önlem almak gerek; buraya gelebilirler... sizi incitecek şeyler olabilir...

Ona karşı sertlik göstermeye, hatta müsamahasız davranmaya hakkım olduğunu düşünüyordum. Çılgınca bir şeyler yapmasından korkuyordum. Ama şaşılacak şey, son derece kendinde, kararlı, metin karşıladı beni:

— İlk siz başlamayın beni aşağılamaya. Geçmişte yaptığınız her şey için size teşekkür ederim. Ama, yineliyorum: Ben iyi ya da kötü, tüm insanlarla ilişkimi kestim. Bunca zamandır kendisini hatırlamamakla büyük ayıp ettiğim Darya Pavlovna'ya bir mektup yazıyorum. Yarın isterseniz kendisine götürürsünüz; ama şimdilik "merci"...

— Stepan Trofimoviç inanın bana, durum sandığınızdan ciddi. Orada birilerini paramparça ettiğinizi sanıyorsanız, yanılıyorsunuz! Kimseyi parçalamadınız siz orada, kendiniz parçalandınız, boş bir şişe gibi tuz buz

oldunuz (Ah, nasıl kabaydım, nasıl nezaketsiz! Bunu şu anda derin bir üzüntüyle anımsıyorum!) Darya Pavlovna'ya da mektup yazmanıza hiç gerek yok... Ben olmadan ne yapacağınızı düşünün siz asıl! Pratik hayattan ne anlarsınız siz? Biliyorum, düşündüğünüz bir şeyler var, ama her ne yapmak geçiyorsa aklınızdan, bilin ki yine kendinizi mahvedersiniz...

Yerinden kalkıp kapıya iyice yaklaştı.

— Onların arasına yeni katılmış olmanıza karşın, bakıyorum dilleri, tavırları size de bulaşmış. Dieu vous pardonne, mon ami, et Dieu vous garde.[7] Sizi hep dürüst, aklı başında bir insan olarak gördüm, ama bakarsınız, biz Ruslara özgü bir davranışla yanılmışım deyip fikrinizi değiştirirsiniz, – après le temps[8] elbette... Pratik hayatı bilmememle ilgili uyarınıza gelince, size geçmişteki bir saptamamı aktarmakla yetineceğim: Bizim Rusya'da istemediğiniz kadar adam, yaz sinekleri gibi insanın tepesini attıracak bir bıktırıcılıkla insanlara, yani kendinden başka herkese, pratik hayatı bilmiyor diye saldırmakla meşgul. Cher, heyecanlı olduğumu unutmayın ve bana eziyet etmeyin. Size bir kez daha merci... Gelin biz de Karmazinov'un halkla ayrıldığı gibi ayrılalım, elden geldiğince gönlü yücelikle unutalım birbirimizi. Karmazinov, eski okurlarına kendisini unutmaları için yalvarırken kurnazlık yapıyordu; quant à moi[9] ben o kadar gururlu biri değilim ve her şeyden çok da sizin gencecik, tertemiz yüreğinize güveniyorum: Ben gereksiz ihtiyarı bundan böyle niye hatırlayasınız ki? Geçen doğum günümde Nastasya'nın bana dediği gibi, "Çok yaşayın!", dostum (ces pauvres gens ont quelquefois des mots charmants et pleins da philosophie).[10] Size fazla mutluluk dilemiyorum, fazlası usandırır insanı; ama felaketlerle boğuşmanızı da istemem; size yalnızca deminki felsefe dolu halk deyişini yineleyeceğim: "Çok yaşayın!", ayrıca canınızı çok sıkmayın – bu nafile dileği de kendimden ekledim. Eh elveda... ciddi olarak elveda! Kapımın önünde beklemeyin, açmayacağım.

Kapıdan uzaklaştı; daha fazla bir şey elde edemedim. "Heyecanına" karşın, sanırım beni etkileyebilmek için gösterişli bir dille akıcı ve tane tane konuşuyordu. Tabii canının sıkıldığına ve onu Sibirya'ya götürecek "tangır tungur araba" ile "açılan döşeme tahtaları" üzerine dünkü konuşmamız yüzünden benden dolaylı olarak öç almaya çalıştığına da kuşku yoktu. Az da olsa zafere benzer bir şeyler kazanmasına karşın halkın önünde döktüğü

gözyaşlarının onu gülünç düşürdüğünün farkındaydı; çünkü dostlarıyla ilişkilerinde güzellik ve biçimsel ayrıntılarda ödünsüzlüğe büyük önem verirdi. Ah, onu kesinlikle suçlamıyorum! Yaşadığı onca sarsıntıya karşın o alınganlığı ve alaycılığı kaygılarımı gidermişti; her zamanki halinden hemen hiçbir farkı yoktu; böyle biri sıradışı ya da trajik bir şeyler yapamazdı... öyle sanıyordum. Ama, ah, Tanrım, nasıl da yanılmışım! Ne çok şey gözümden kaçmış...

Yine olayları önceden anlatıyor ve Darya Pavlovna'nın eline gerçekten de ertesi gün geçen mektubundan ilk satırları buraya alıyorum:

"Mon enfant elim titriyor ama her şeyi bitirdim. İnsanlarla son kavgamda siz yoktunuz; 'edebiyat matinesi'ne gelmediniz, iyi de ettiniz. Ama kişilikli insan açısından iyice yoksullaşmış bulunan Rusya'mızda yürekli bir adamın çıkıp, dört yandan yağan ölüm tehditlerine aldırmadan bu ahmakların yüzlerine kendi gerçeklerini, yani birer ahmak olduklarını haykırdığı size anlatılacaktır nasılsa. O, ce sont des pauvres petits vauriens et rien de plus, des petits salaklar – voilà le mot![11] Zarlar atıldı, artık geri dönüş yok: Nereye gideceğimi bilmiyorum ama bu kenti bir daha dönmemek üzere terk ediyorum. Sevdiğim herkes benden yüz çevirdi. Ama siz, kaprisli ve zorba birinin dayatmasıyla yazgısı az kalsın benimkiyle birleşecek olan ve gerçekleşmeyen evliliğimizin öngününde pısırıkça döktüğüm gözyaşlarını görerek beni muhtemelen aşağılamış tertemiz, saf, duru varlık: Siz ki, kim olursanız olun, bana ancak gülünç bir adama bakar gibi bakabilirsiniz; kalbimin son çığlığını yalnızca size iletiyorum, bu benim size, yalnızca size olan borcumdur. Hakkımda edindiğiniz nankör, ahmak, cahil, bencil gibi düşüncelerle sonsuza dek baş başa bırakamazdım sizi; zira nankör, vefasız ve ne acı ki kendisini bir türlü unutamadığım acımasız bir yürek, muhtemelen size benim hakkımda her gün böyle şeyler yineleyip duruyor."

Ve daha neler, neler... arkalı önlü dört battal boy kâğıt bu türden şeylerle doldurulmuştu.

Onun "açmayacağım" sözüne yanıt olarak kapıya üç kez yumruğumla vurduktan sonra kendisine gelmem için bugün üç kez bana Nastasya'yı göndereceğini, ama bu kez de benim onu geri çevireceğimi bağırdım ve onu kendi haline bırakıp doğruca Yuliya Mihaylovna'ya koştum.

II

Orada da çok can sıkıcı bir sahneyle karşılaştım: Zavallı kadını gözünün içine baka baka aldatıyorlardı ve benim elimden bir şey gelmiyordu. Gerçekten de ne diyebilirdim ki ona? Artık kendime gelmiş sayılırdım; dolayısıyla elimde kuşkulu birtakım önsezilerden başka hiçbir şey olmadığının farkındaydım. İçeri girdiğimde isterik hıçkırıklarla ağlıyordu, bir elinde kolonyaya batırılmış bez, bir elinde su dolu bardak vardı. Karşısındaki iki kişiden Pyotr Stepanoviç durmadan konuşuyor, prens ise ağzına kilit vurulmuş gibi susuyordu. Yuliya Mihaylovna gözyaşları içinde "döneksiniz" diye haykırıyordu Pyotr Stepanoviç'e. O sabah olup biten tüm o utanç verici şeyleri, yaşanan rezaleti, uğranılan başarısızlığı, kısacası her şeyi, Pyotr Stepanoviç'in orada bulunmayışıyla açıkladığını görerek şaşırdım.

Pyotr Stepanoviç'te de önemli bir değişiklik gözlemledim. Son derece kaygılı, hatta neredeyse ciddi bir görünüşü vardı. Oysa hemen hiç ciddi görmezdik onu, hatta kızdığı zamanlar bile ki çok sık kızardı. Ah, şu anda da kızgındı; kaba, özensiz, kızgın ve sabırsızlıkla konuşuyordu. Sabah erken bir rastlantıyla uğradığı Gaganov'un evinde birden başının ağrımaya başladığını, midesinin bulandığını söylüyor, kendisine inanılmasını istiyordu. Ah zavallı kadın, hâlâ nasıl da aldanmış olmak istiyordu. Ben girdiğimde balodan söz ediyorlardı; balo, yani şenliğin ikinci yarısı yapılmalı mı, yoksa iptal mi edilmeliydi? Yuliya Mihaylovna "sabahki hakaretler"den sonra baloya katılmayı kesinlikle düşünmüyordu. Aslında baloya katılmak için zorlanmayı bekliyor, zorlamanın da ille Pyotr Stepanoviç'ten gelmesini istiyordu. Onu her şeyi bilen, her şeyi yapabilen üstün bir güç olarak görüyordu; şu anda yanından ayrılacak olsa herhalde yatağa düşerdi. Ama onun gitmek gibi bir niyeti yoktu: O bu akşamki balonun ne pahasına olursun gerçekleşmesini ve Yuliya Mihaylovna'nın da orada bulunmasını istiyordu.

— Niye ağlıyorsunuz? İlle bir olay mı çıkarmanız gerekiyor? Öfkenizi birinden mi çıkarmak istiyorsunuz? Buyurun benden çıkarın, yalnız elinizi çabuk tutun çünkü zaman daralıyor ve bizim bir karar vermemiz gerek. Okuma programıyla her şey berbat olduysa, baloyla bu durumu

düzeltebiliriz. Prens de aynı görüşte. İyi ki prens oradaymış, yoksa işler kimbilir nereye varırdı?

Prens başlangıçta baloya karşıydı (daha doğrusu Yuliya Mihaylovna'nın baloya katılmasına karşıydı, yoksa balo kesinlikle yapılmalıydı), ama bu şekilde birkaç kez onun fikrine gönderme yapılınca, o da yavaş yavaş onaylama anlamına gelebilecek sesler çıkarmaya başlamıştı.

Pyotr Stepanoviç'in saygısız bir tonla konuşuyor olmasının da beni şaşırttığını söylemeliyim. Sonraları çıkan, Yuliya Mihaylovna'yla Pyotr Stepanoviç arasında bir şeyler olduğu yolundaki aşağılık dedikoduları şiddetle reddediyorum. Aralarında asla bir şey yoktu, olamazdı da. Yuliya Mihaylovna'nın toplumda ve başkentte, bakanlık üzerinde etkili olma hayallerine sürekli çanak tutarak onun üzerinde bir egemenlik kuran Pyotr Stepanoviç, bir yandan onun planları içinde yer alırken, bir yandan kendisi de ona planlar yarattı; en kabasından yağcılık denebilecek komplimanlarla tepeden tırnağa onu öyle bir sarıp sarmaladı ki, sonunda kadıncağız için hava gibi, su gibi vazgeçilmez bir şey olup çıktı.

Beni görmesiyle gözleri parlayan Yuliya Mihaylovna:

— İşte ona sorun! –diye bağırdı.– Tıpkı prens gibi o da bir an bile yanımdan ayrılmadı. Söyleyin, bütün bunlar bana ve Andrey Antonoviç'e en büyük kötülüğü yapmak için kurnazca düzenlenmiş iğrenç bir komplo değil mi? Ah, elbette aralarında anlaşmışlardı! Bir plan üzerine hareket ediyorlardı! Bir parti bunlar! Her şeyleriyle bir parti!

— Her zaman olduğu gibi yine uçtunuz! Kafanız hep fantezilerle dolu. Yine de ben (adımı hatırlayamıyormuş gibi yaptı)... bayı gördüğüme sevindim, o da kendi düşüncelerini söylesin bakalım.

— Benim düşüncem, –diye hemen atıldım,– Yuliya Mihaylovna'nınkiyle aynı. Tam anlamıyla bir komplo bu. Size bu bandı getirdim Yuliya Mihaylovna. Akşam balo olacak mı olmayacak mı bilmiyorum; bu benim alanıma giren bir konu değil; ama benim teşrifatçılık görevim sona erdi. Bağışlayın, aşırı heyecanlıyım; ama inançlarıma ve sağduyuma karşı hareket edemem.

Yuliya Mihaylovna ellerini çırparak:

— Duyuyor musunuz, duyuyor musunuz? –diye bağırdı.

— Duyuyorum, –dedi Pyotr Stepanoviç, sonra bana döndü:– Sanırım hepiniz size hayal gördüren bir şeyler yemişsiniz; hepiniz sayıklıyorsunuz. Bu kentte daha önce de yaşananlardan ve her zaman yaşanabileceklerden farklı hiçbir şey olmamış. Hangi komplo? Evet sevimsiz şeyler olmuş, aptalca, yüz kızartıcı şeyler... ama komplo nerede? Yuliya Mihaylovna'ya mı düzenlenmiş bu komplo? Onları şımartan, onlara kol kanat geren, yaptıkları bütün yaramazlıkları bağışlayan Yuliya Mihaylovna'ya karşı mı düzenlenmiş? Yuliya Mihaylovna! Bir aydır kafanızı şişirircesine size yineleyip durduğum şey neydi? Neyle ilgili olarak uyarıyordum sizi? Bütün bu insanlar nenize gerekti sizin? Bu ayaktakımıyla ilişki içinde olmanız şart mıydı? Niçin, ne amaçla? Toplumu birleştirmek, birbiriyle kaynaştırmak için mi? Ama insaf edin, hiç birleşir mi onlar... kaynaşırlar mı hiç?

— Ne zaman uyardınız beni? Tam tersine hep yüreklendirdiniz! Hep onay verdiniz! Hatta tam da böyle davranmamı talep ettiniz. Doğrusu, şu anda öyle şaşırmış durumdayım ki... Bu tuhaf insanları hep siz getirdiniz bana!

— Hiç de değil! Sizi onaylamak şöyle dursun, sizinle hep tartıştım. O insanları size benim getirmeme gelince, evet getirdim ama onların buraya akın akın gelip gitmeye başlamalarından sonra getirdim ve yalnızca şu son birkaç gündür, "edebiyat kadrili" düzenleyebilmek için getirdim. Çünkü bu sersemler olmaksızın bu işler olmaz. Yine de bugün bu sersemlerden on yirmi kadarını biletsiz içeri soktuklarına bahse girerim.

— Kesinlikle öyle oldu! –diye atıldım hemen.

— Bakın siz de kabul ediyorsunuz. Son günlerde kentte nasıl bir hava olduğunu hatırlayın. Saygısızlığın, utanmazlığın egemenliği altına girmişti kent; durmamacasına bir rezaletin çanları çalıyordu âdeta. Peki bunu teşvik eden, ardından da otoritesiyle her şeyin üstünü örten kimdi? Herkesin aklını karıştıran kimdi? Bütün bu ayaktakımını kim çileden çıkardı? Kentteki her ailenin bütün sırları bir albüm olarak sizde bulunuyor. Ozanlarınızın, ressamlarınızın başlarını okşayan siz değil misiniz? Öpmesi için Lyamşin'e siz uzatmadınız mı elinizi? Şu ilahiyat öğrencisi, bir devlet danışmanına sizin önünüzde sövmedi mi? Danışmanın kızının güzelim elbisesini kocaman, ziftli çizmeleriyle berbat etmedi mi? Halkın size karşı bir hava içinde olmasına niye şaşırıyorsunuz ki bu durumda?

— Ama bütün bunları siz... siz kendiniz... Ah, Tanrım!

— Hayır efendim, ben hep sizi uyardım, sizinle tartıştım; duyuyor musunuz, sizinle sürekli tartıştım!

— İnsanın gözünün içine baka baka yalan söylüyorsunuz!

— Bunu söylemek şimdi sizin için çok kolay. Size şu anda hıncınızı çıkaracağınız bir kurban gerek. Demin de dediğim gibi, varın benden çıkarın hıncınızı. Ben en iyisi size diyeyim diyeceklerimi Bay... (hâlâ adımı anımsayamıyordu). Tek tek sayalım isterseniz: Liputin dışında komplo sayılabilecek hiçbir şey olmadı, hiç-bir-şey! Size bunu kanıtlayabilirim. Ama önce Liputin'den başlayalım: Lebyadkin salağının bir şiiriyle çıktı sahneye Liputin. Peki komplo neresinde bunun? Kaldı ki Liputin'e bu şiir pekâlâ esprili de gelmiş olabilir. Evet, ciddi bir şekilde esprili gelmiş olabileceğini söylüyorum. Herkesi ve elbette herkesten önce de koruyucusu Yuliya Mihaylovna'yı güldürmek, eğlendirmek için çıkmış olamaz mı sahneye? İnanmıyor musunuz? Bir aydır burada esen havaya uygun bir çıkış değil mi bu? İster misiniz her şeyi söyleyeyim size: Başka koşullar altında olsa çoktan unutulur giderdi bu şaka. Evet kaba bir şaka, epey de can yakıcı kabul ediyorum, ama siz de kabul edin ki eğlenceliydi, öyle değil mi?

— Ne? Liputin'in davranışını espri olarak mı görüyorsunuz? –diye haykırdı Yuliya Mihaylovna müthiş bir öfkeyle.– Böylesi bir ahmaklık, böylesi bir terbiyesizlik, böylesi bir alçaklık, bu art niyet... Ah, siz mahsus böyle söylüyorsunuz! Siz de onlarla aynı komplonun içindesiniz!

— Elbette, arkada gizlenmiş oturuyor ve her şeyi idare ediyordum! Bu komploda ben de yer alsaydım –hiç değilse bunu anlamanızı bekliyorum–, bu komplo bir tek Liputin'le bitmezdi! Öte yandan, böyle bir rezalet çıkmasında üzerine düşeni yapsın diye babamı da okuma programında yer almaya ikna eden kimdi? Buna karşılık dün size engel olmaya çalışan kimdi? Dün, daha dün, dün!

— Ah, hier il avait tant d'esprit,[12] ona nasıl da güveniyordum; ne ince davranışlı bir insandı!.. Düşündüm ki, o ve Karmazinov... yazık!

— Evet, yazık. Bütün o tant d'esprit'sine karşın babam her şeyi berbat etti. Onun böyle yapacağını bilseydim, şenliğinize karşı düzenlenmiş komplonun bir üyesi olarak dün keçinin bostana salınmaması için size o kadar dil dökmezdim herhalde? Oysa ben neler olabileceğini sezdiğim için

hep sizi bundan vazgeçirmeye çalıştım. Ama elbette her şeyi önceden kestirebilmek mümkün değil: Belki ne yumurtlayacağını bir dakika öncesine kadar kendisi bile bilmiyordu. Bu sinirli ihtiyarların insana benzer yanları var mı? Ama hâlâ durum kurtarılabilir: Halkı tatmin etmek için resmi yoldan, gerektiği biçimde kendisine iki doktor yollayıp sağlık durumu hakkında bilgi alabilirsiniz, hatta bu işi bugünden de yapabilirsiniz. Doğruca hastaneye götürüp soğuk duş altına soksunlar onu da görsün! Hiç değilse herkes güler ve gücenip alınacak bir şey olmadığını anlar. Hatta ben oğlu olarak bu gece baloda herkese bunu açıkça duyura da bilirim. Karmazinov'un yaptığıysa tam eşeklik! O saçma yazısını bir saat boyunca mıy mıy edip durmuş... onun da bu komploda benim suç ortağım olduğuna ve "Dur, şu Yuliya Mihaylovna'ya zarar verecek bir pislik yapayım da görsün!" diye düşündüğüne kuşku yok!

— Ah, Karmazinov, quelle honte![13] Oradaki izleyiciler adına utançtan yüzüm kızardı.

— Yerinizde olsam ben kendim kızarmaz, onu kızartırdım. Ama halk haklı. Peki bu Karmazinov işinde kim suçlu? Onu da ben mi sardım başınıza? Ona gösterdiğiniz tapınma derecesindeki hayranlığa bir kez olsun katıldım mı? Eh, canı cehenneme Karmazinov'un! Üçüncü manyağa, şu siyasi serseme gelince... onun sadece benim komplomdan ibaret olmayan, herkesin boş bulunduğu, bambaşka bir hikâye olduğuna kuşku yok.

— Ah, ondan söz etmeyin bana! Korkunç... korkunç bir şey! Onunla ilgili olarak bütün suç bende, yalnızca bende!

— Elbette ama bence burada bağışlanabilirsiniz. Böylesine açıkyürekli insanlara kim olsa güven duyardı. Fark edemedikleri için onlardan Petersburg'da bile korunamıyorlar. Üstelik kendisi size tavsiye edilmişti! Hem de ne tavsiye! Hadi, kabul edin artık: Bu akşam bu baloda görünmeniz, gerekliliğin ötesinde bir zorunluluk. Bu çok önemli; onu kürsüye siz çıkarttığınıza göre, bu adamla aynı düşüncede olmadığınızı da yine siz açıklamalısınız insanlara, bu gözü kara yiğidin şu anda polisin elinde bulunduğunu ve felaket bir şekilde aldatıldığınızı da ekleyerek elbet. Bir delinin kurbanı olduğunuzu açıklamalısınız ve bu açıklamayı büyük bir öfkeyle yapmalısınız. Çünkü bu adam deliden başka bir şey değil. Onu böyle göstermek gerekir. Bu ısırgan tiplere hiç katlanamam. Benim de belki

onlardan beter bir dille konuştuğum oluyor, ama ben kürsüde konuşmuyorum ki. Bunlar şimdi bir de senatör teranesi tutturdular.

— Ne senatörü? Kim? Ne diyorlar?

— Ben de bir şey anlamış değilim. Peki siz Yuliya Mihaylovna, bir senatörden söz edildiğini hiç duymadınız mı?

— Senatör mü?

— Petersburg'un sizi görevden aldığından ve yerinize bir senatör atadığından söz ediyor herkes.

— Ben de duydum, –diye onayladım.

— Kim söylüyor bunu? –dedi Yuliya Mihaylovna kıpkırmızı kesilerek.

— Yani söylenti ilk kimden mi çıktı? Ben nereden bileyim! Herkesin ağzında bu var. Yığınla insan bunu konuşuyor. Dün hele, daha da çok konuşuluyordu. Henüz bir şey çıkarabilmek pek mümkün değilse de, durumun ciddi olduğu anlaşılıyor. Kuşkusuz akıllı, deneyimli insanlar hiç konuşmuyorlar; yalnız içlerinden kimilerinin kulak kesildiği de gözden kaçmıyor.

— Alçaklık bu! Ahmaklık!

— İşte bu ahmaklara göstermek için özellikle gelmelisiniz baloya.

— Açık söylemem gerekirse, ben de baloda bulunmak zorunda olduğumu hissediyorum, ama ya bir rezalet daha çıkarsa diye korkuyorum. Ya kimse gelmezse baloya? Gelmeyecek... hiç kimse, hiç kimse gelmeyecek!

— Hayret doğrusu! Ne kadar acelecisiniz! Kızlarına onca elbise, tuvalet diktiren bu insanlar mı gelmeyecek? Bir kadın olarak sizden hiç beklenmeyecek bir söz bu! Böyle mi tanıyorsunuz siz insanları!

— Soylular başkanının karısının gelmeyeceğinden eminim.

Pyotr Stepanoviç sonunda öfkeli bir sabırsızlıkla:

— Canım ne oldu ki gelmeyecekmiş! –diye bağırdı.

— Onur kırıcı, utanç verici şeyler oldu... ne olduğunu tam bilemediğim, ama bunlardan sonra orada görünemeyeceğim şeyler...

— İşe bak! Bunda sizin suçunuz ne? Neden suçu üzerinize alıyorsunuz? Sakın asıl suçlu halk, sizin yaşlılar, aile babaları olmasın? O pisliklere onların engel olması gerekmez miydi? Çünkü bunlar hiç ciddiye alınmayacak adi, sersem tiplerdi, o kadar. Hiçbir yerde, hiçbir toplumda yalnızca polisin işi değildir bunların hakkından gelmek. Bizde herkes bir

yere gittiğinde kendisini korumak için özel bir polis görevlendirilmesini bekliyor. Asıl toplumun kendi kendinin koruması olduğunu anlamıyor kimse. Peki bizde aile babaları, yüksek devlet görevlileri, onların eş ve kızları böyle durumlarda ne yaparlar? Susup somurturlar. Haylazları engellemek için topluca bir girişimde bulunmak akıllarının ucundan bile geçmez.

— O kadar doğru ki bu söylediğiniz! Susar, somurtur ve... çevrelerini süzerler.

— Madem söylediğim doğru, o zaman bunu orada yüksek sesle, onurla, başınız dik bir biçimde söylemeniz gerekir. Size hiçbir şey yapamadıklarını, dimdik ayakta olduğunuzu göstermelisiniz herkese; bütün o ihtiyarlara, annelere. Ah, siz yapabilirsiniz bunu, yeteneğiniz var, yeter ki zihniniz açık, aydınlık olsun. Toplayın onları başınıza, sonra bağıra bağıra deyin diyeceklerinizi. Daha sonra da “Ses” ve “Borsa” gazetelerine birer demeç. Ben de bir uçtan işe girişeceğim, her şeyi yoluna koyacağım. Elbette büfeye özel olarak dikkat etmek gerek. Prensten ve... beyefendiden rica edebiliriz bunu... Her şeye yeniden başladığımız şu anda bizi yalnız bırakmayacaksınız herhalde monsieur? Ve son olarak Andrey Antonoviç’in kolunda siz girersiniz salona. Andrey Antonoviç’in sağlığı nasıl sahi?

Yuliya Mihaylovna birden müthiş bir heyecanla, hatta neredeyse gözünden yaşlar fışkırarak:

— Ah hep haksız, hep gerçeklerden uzak, hep incitici yargılarınız oldu o melek gibi adam hakkında! –diye bağırdı, mendilini gözlerine götürdü.

Pyotr Stepanoviç pek bir şey söyleyemedi ilkin.

— İnsaf edin, ben... yani ne diye... ben her zaman... –gibi bir şeyler kekeledi.

— Hayır, siz hiçbir zaman, hiçbir zaman ona hakkını teslim etmediniz!

— Kadınları anlamak olanaksız, –diye homurdandı Pyotr Stepanoviç yüzünde çarpık bir gülümsemeyle.

— O dürüst, ince, iyi yürekli, melek gibi bir insan!

— İnsaf edin, iyi yürekli bir insan olduğunu her zaman kabul ve takdir etmişimdir.

— Siz mi? Asla etmediniz! Ama bırakalım. Ah, çok yanlış davrandım ona. Az önce soylular başkanının eşi olacak Cizvit de dünkü olaylara ilişkin

alaycı imalarda bulundu.

— Dünkü olaylara ilişkin alaycı imalarda bulunacak hali mi var onun? Ona bugünkü olaylar yeter! Hem onun baloya gelmeyecek olmasını niye bu kadar dert ediyorsunuz ki! Böylesi bir rezalete karıştıktan sonra elbette gelemez. Belki kendisinin doğrudan bir suçu yok ama yine de elleri kirlendi, ünü iki paralık oldu.

— Ne? Ne oldu? Sizi anlayamıyorum. Elleri kirlendi de ne demek? –Yuliya Mihaylovna şaşkın şaşkın bakıyordu.

— Benim doğrudan gördüğüm, bildiğim bir şey yok, ama kentte herkes onları onun bir araya getirdiğini konuşuyor.

— Kimi bir araya getirmiş? Onlar dediğiniz kimler?

— Gerçekten bilmiyor musunuz? –dedi Pyotr Stepanoviç yapaylığını ustaca gizlediği bir şaşkınlıkla.– Stavrogin'le Lizaveta Nikolayevna!

— Ne? Nasıl? –diye hepimiz birden bağırdık.

— Gerçekten bilmiyor musunuz? Üff! Öyle acıklı bir aşk öyküsü ki! Soylular başkanının eşinin arabasından inen Lizaveta Nikolayevna, Stavrogin'in arabasına atladığı gibi güpegündüz ver elini Skvoreşniki! Daha bir saat bile olmadı.

Donup kaldık. Daha sonra neler olduğunu öğrenmek istedikse de, ilginçtir, "bir rastlantıyla" olaya tanık olduğunu söylemesine karşın elle tutulur hiçbir şey anlatamadı. Dediğine göre olay şöyle gelişmişti: Soylular kurulu başkanının eşi Liza'yla Mavrikiy Nikolayeviç'i "okuma"dan sonra Liza'nın (hâlâ ve hep bacakları ağrıyan) annesinin evine götürdüğünde, giriş kapısından yirmi beş adım kadar ötede bir başka arabanın beklediğini görmüşler. Liza evin merdivenlerinde bu arabadan indiği gibi doğruca öteki arabaya koşmuş, arabanın kapısı açılıp kapanmış, o arada Liza Mavrikiy Nikolayeviç'e "Kıymayın bana!" diye bağırmış, ardından da arabanın ok gibi atılmasıyla Skvoreşniki yolunda gözden yitmesi bir olmuş. "Önceden anlaşmışlar mı?", "Arabada kim vardı?" şeklindeki telaşlı sorularımıza Pyotr Stepanoviç hep bilmiyorum diye karşılık verdi; ancak önceden bir anlaşma olduğuna kuşku yoktu; arabada Stavrogin'in kendisi var mıydı, yok muydu tam görememişti, belki sadece yaşlı uşak Aleksey Yegorıç vardı. "Peki o sırada siz orada ne arıyordunuz? Hem Skvoreşniki'ye gittiklerini nereden biliyorsunuz?" şeklindeki sorularımıza ise, bir

rastlantıyla oradan geçmekte olduğunu ve Liza'yı görünce onun ardından kendisinin de arabaya kadar koştuğunu söyledi (ama yine de arabada kimin olduğunu görememiş... bu kadar meraklı olduğu halde!). Mavrikiy Nikolayeviç'e gelince, Liza'nın öbür arabaya koştuğunu görmesine karşın ona engel olmadığı gibi, bu sırada var gücüyle "Stavrogin'e gidiyor! Stavrogin'e gidiyor!" diye bağırmaya başlayan soylular kurulu başkanının eşini susturmaya çalışmış.

Daha fazla dayanamadım ve Pyotr Stepanoviç'e dönerek:

— Bütün bunları sen tertipledin alçak! –diye haykırdım müthiş bir öfkeyle.– Sabah hep bu işle uğraştın. Stavrogin'e yardım eden sensin, arabadaki adam sensin, Lizaveta Nikolayevna'ya kapıyı açan sensin... sen, sen, sen! Yuliya Mihaylovna bu adam sizin düşmanınız, sizi mahvedecek! Ondan sakının!

Yıldırım hızıyla uzaklaştım oradan.

Bütün bunları yüzüne nasıl haykırabildiğime hâlâ şaşarım. Ama tahminim doğru çıkmıştı; daha sonra, her şeyin benim dediğim gibi olduğunu anladık. Olayı bize anlatırkenki sahte, yapmacık tavırları dikkat çekmeyecek gibi değildi. Böylesine önemli bir haberi eve gelir gelmez verecek yerde, sanki olayı biz de biliyormuşuz gibi bir tavır takınmıştı, oysa bu kadar kısa süre içinde bunu duyabilmemiz olanaksızdı. Duymuş olsaydık o bundan söz edinceye dek niçin susalım, bunu konuşurduk. Olay çok yeni olduğu için soylular kurulu başkanının eşinin kentte herkesin dilinde olduğunu duyması da olanaksızdı; bu kadar kısa süre içinde olacak şey değildi bu. Ayrıca haberi verirken iki kez, bizi kolayca aldatılabilen salaklar gibi gördüğünü ele veren hoppaca ve aşağılayıcı bir gülümseme belirdi yüzünde. Ama ben artık onu düşünecek halde değildim; gerçek öylesine sarsıcıydı ki, Yuliya Mihaylovna'nın evinden kendimi bilmez halde çıktım. Canevimden vurulmuş hissediyordum kendimi. Duyduğum acıdan ağlayacak gibiydim, belki ağladım bile. Ne yapacağımı bilemiyordum. Stepan Trofimoviç'e koştum ama can sıkıcı adam yine açmadı kapıyı. Nastasya perestişe varan bir saygıyla dinlenmek için biraz uzandığını fısıldadı kulağıma ama inanmadım. Liza'nın evinde hizmetçilerle konuştum, kaçtığını doğruladılarsa da onların da fazla bir şey bildiği yoktu. Evde düzen diye bir şey kalmamıştı: Büyükhanımın bayılma nöbetleri başlamıştı ve Mavrikiy

Nikolayeviç onu hiç yalnız bırakmıyordu. Bu nedenle onu dışarı çağırmak bana olanaksız göründü. Pyotr Stepanoviç'e ilişkin sorularıma, son günlerde eve çok sık gelip gittiğini, hatta bu ziyaretlerin bazen günde ikiyi-üçü bulduğunu söylediler. Evin bütün çalışanları üzgündü; Liza'dan ayrı bir saygıyla söz ediyorlardı; belliydi hanımlarını sevdikleri. Bunun Liza'nın sonu olduğundan hiç kuşkum yoktu; ama işin psikolojik boyutunu bir türlü anlayamıyordum, özellikle de Stavrogin'le arasında dün geçen sahneden sonra. Olayı çoktan öğrenen ve herhalde için için sevinen tanıdık birilerine koşturup bilgi toplamayı iğrenç buluyordum, hem Liza'yı da küçük düşürecek bir hareket olurdu bu. Yine de, –bunu neden yaptığı bilmiyorum–, Darya Pavlovna'ya uğradım; ama içeri almadılar beni (Stavroginler'de dünden bu yana kimseyi almıyorlardı eve). Alsalardı ona ne diyecektim? Ona niye gittiğimi bile bilmiyordum ki! Darya Pavlovna'dan doğruca kardeşi Şatov'a gittim. Şatov asık yüzle, sessizce beni dinledi. Şunu da belirteyim: Onu hayatımda hiç görmediğim kadar sıkıntılı, içi kararmış, dalgın, düşünceli buldum; beni zorla dinliyor, sözlerimi anlamak için büyük çaba harcıyor gibiydi. Sözlerim bitince hiçbir şey söylemeden kalkıp küçük odasında aşağı yukarı dolaşmaya başladı; yürürken çizmelerini döşeme tahtalarına her zamankinden daha bir sert vuruyor gibi geldi bana. Kalkmış tam merdivenlerden iniyordum ki arkamdan seslendi: "Liputin'e gidin, orada her şeyi öğrenirsiniz." Ama ben Liputin'e gitmedim; üstelik oradan epey de uzaklaşmışken yeniden Şatov'a döndüm; içeri girmeden, araladığım kapıdan hiçbir açıklamada bulunmaksızın, doğruca "Bugün Marya Timofeyevna'ya gidecek misiniz?" diye sordum. Soruma söverek karşılık verdi. Ben de çıktım. Unutmadan şuracıkta söyleyivereyim: Şatov o akşam, ne zamandır görmediği Marya Timofeyevna'yı ziyaret etmek için kentin öbür ucuna gitmiş; Marya Timofeyevna sağlıklı, gayet iyiymiş; Lebyadkin ise ölü gibi sarhoş, ilk odadaki koltukta yatıyormuş. Bu sırada saat tam dokuzmuş. Şatov bunları bana ertesi sabah sokakta karşılaştığımızda bir solukta anlattı. Akşam saat ona doğru baloya gitmeye karar verdim. Ama "genç teşrifatçılardan biri" olarak değil (zaten bandım da Yuliya Mihaylovna'da kalmıştı), yenemediğim merakımdan gittim: Kentte bütün bu olaylar hakkında neler konuşulduğunu, kimseye bir şey sormadan, yalnızca çevreye kulak

kabartarak öğrenmeye çalışacaktım. Bir de, uzaktan da olsa Yuliya Mihaylovna'yı görmek istiyordum, o gün evinden öyle koşarak ayrıldığım için kendime çok kızıyordum.

III

Birbirinden saçma olayları ve sabahki korkunç "son"uyla bütün o gece, hayalimde bugün bile bir karabasan olarak canlanır ve şu anlattığım olaylar dizisinin –en azından benim için– en ağır, en zorlu bölümünü oluşturur.

Geç kalmıştım ama sona yaklaşmasına karşın balo bitmemişti henüz. Demek bu kadar çabuk bitmekmiş bu balonun da yazgısı! Soylular başkanının evinin giriş merdivenlerine vardığımda saat on bire geliyordu. Okuma yapılan salon, elde fazlaca zaman da olmamasına karşın kısa sürede dans salonuna çevrilmişti; üstelik de bütün kentin katılacağı düşünülmüştü sanki baloya. Daha o sabah balo konusunda hiç de iyimser düşüncelere sahip olmayan biri olarak, sonucu tam kestirememiş olduğumu gördüm: Sosyeteden gelen kimse yoktu. Hatta memuriyet unvanları önemli sayılabilecek memurlar arasından bile baloya ilgi gösteren hemen kimse yoktu ve bu çok önemli bir göstergeydi. Pyotr Stepanoviç'in kadınlara ve genç kızlara ilişkin –haince oldukları artık apaçık ortaya çıkan– tahminlerinin de ne kadar yanlış olduğu ortaya çıkmıştı: Gelen kadın sayısı çok azdı, dört erkeğe bir kadın bile düşmüyordu. Kadınlarda kadındı hani! Birtakım kıta çavuşlarının kimbilir hangi hanımları, postane memurlarıyla başka birtakım küçük memurların karıları, kızlarıyla birlikte gelmiş üç doktor karısı, yoksul düşmüş birkaç toprak sahibi karısı, yukarıda sözünü ettiğim katibin yedi kızıyla yeğeni, birtakım tüccar karıları... Bunlar mıydı Yuliya Mihaylovna'nın beklediği insanlar? Tüccar karılarının bile yarısı gelmemişti. Erkeklere gelince, ekâbir takımından çok önemli eksikler bulunmasına karşın yine de hatırı sayılır bir ilgi gösterdikleri söylenebilirdi; ama bunun epey kuşku verici bir kalabalık olduğunu da belirtmek gerekir. Öte yandan, elbette karılarıyla birlikte sessizce oturan, saygılı birtakım subaylarla, az önce sözünü ettiğim yedi kız babası katip gibi uysal kimi aile

babalarının bulunduğunu da belirtmek gerekir. Bütün bu kendi halinde, değersiz insanlar, aralarından birinin de söylediği gibi “kaçınamadıkları için”, “ayakları geri giderek” gelmişlerdi. Beri yandan, benim ve Pyotr Stepanoviç’in demin içeri biletsiz alındıklarından kuşkulandığımız ateşli, atak tiplerin sayısı da sabahki okuma seansına göre daha artmış gibiydi. Bunların tümü şimdilik büfede oturuyorlardı; her yeni gelen, aralarında belirledikleri buluşma yeriymiş gibi doğruca gelip büfeye oturuyordu. En azından bende bıraktıkları izlenim bu oldu. İç içe odalar dizisinin sonunda, çok geniş bir salona hazırlanmıştı büfe ve Prohorıç o harika kulüp mutfağını, tüm mezeleri, yiyecek içecekleriyle gözalıcı bir şekilde sergiliyordu burada. Gördüğüm birkaç kişinin üzerlerinde asla balo kılığı olamayacak yırtık redingotlar bulunduğunu fark ettim; kısa bir süre için büyük çabalarla ayıltılarak kimbilir nerelerden getirilmiş, pek de kentimiz insanına benzemeyen, kuşku verici insanlardı bunlar. Yuliya Mihaylovna’nın isteğine uyularak alabildiğine demokratik bir balo düzenlendiğini, esnaf ve orta tabakadan kişilerin bile baloya bilet almak isterlerse geri çevrilmeyeceklerini biliyordum. Komite toplantısında bu sözleri büyük bir cesaretle söyleyebilmişti çünkü, çok yoksul olan kentimiz esnafıyla orta tabakasından insanları arasından kimsenin bilet almayı aklından bile geçirmeyeceğini düşünüyordu. Komite ne denli demokratik ilkelere uygun davranmış olursa olsun, bu denli hırpani insanların baloya alınmalarını ben kuşku verici buldum. İyi ama kim almıştı bu insanları içeri ve amacı neydi? Liputin’le Lyamşin’in teşrifatçı bantları ellerinden alınmıştı; ama “edebiyat kadrili”nde rolleri olduğu için balodaydılar. Liputin’in yerini, Stepan Trofimoviç’e herkesten çok sataşarak “sabahki skandal”ın kahramanı olan ilahiyat öğrencisinin aldığını görmek beni çok şaşırttı. Lyamşin’in yerini ise Pyotr Stepanoviç’in kendisi almıştı. Bu durumda neler olmazdı? Konuşmalara kulak kabartmaya başladım. Kimilerinin düşünceleri nasıl da şaşırtıcı, ilkel, acımasızdı. Örneğin bir toplulukta, Stavrogin’le Liza arasındaki her şeyi Yuliya Mihaylovna’nın ayarladığını, bu işe karşılık Stavrogin’den para aldığını öne sürebilenler vardı; aldığı paranın miktarını bile söylüyorlardı. Şenlik bile sırf bu amaçla düzenlenmişti; kent halkının yarısının şenliğe katılmamasının nedeni de buydu: Işin içyüzünü anlamışlardı çünkü; Lembke’ye gelince, olanlar

karşısında öyle afallamıştı ki kafasının bir tahtası yerinden oynamıştı, karısı şimdi yarı deli adamı "istediği gibi çekip çeviriyordu". Kısık sesle atılan anlamlı kahkahalar eşlik ediyordu bu sözlere. Baloyu yerden yere vuruyorlar, Yuliya Mihaylovna'ya nezaket sınırı gözetmeksizin sövüyorlardı. Aslında bütün bunlar doğru ve bütünlüklü bir şey çıkarılamayacak heyecanlı, tutarsız sarhoş gevezelikleriydi. Büfe sanki neşeli insanların yurdu olmuştu; burada toplananlar arasında hiçbir şeyle şaşırtılamayacak, korkutulamayacak kadınlar da vardı; çoğu kocalarıyla birlikte gelmiş, çevrelerindekilere iltifatlar yağdıran, neşeli subay karılarıydı. Küçük masalarda gruplar oluşturmuşlar, büyük bir neşeyle çay içiyorlardı. Baloya gelen insanların yaklaşık yarısı için sıcak bir sığınma yeri olmuştu büfe. Ne var ki az sonra bütün bu kalabalık salona hücum ettiğinde olacakları düşünmek bile korkunçtu.

Bu arada beyaz salonda prensin de katıldığı, henüz fazla kalabalık olmayan üç kadril oluşturulmuştu bile. Genç kızlar dans ediyor, ana babaları sevinçle onları izliyordu. Ama saygıdeğer aile reislerinden pek çoğunun kızlarını bir süre sevindirip hemen sonra, "olaylar başlamadan" evlerine dönmenin derdinde oldukları belliydi. Kimsenin bir şeylerin başlayacağından kuşkusu yoktu. Bu sırada Yuliya Mihaylovna'nın halini anlatmam zor. Birkaç kez epey yakınına dek sokulmama karşın kendisiyle konuşmadım. Salona girerken verdiğim selama da beni fark etmediği için karşılık vermemişti (beni gerçekten fark etmediğine eminim). Yüzü hastalıklı gibiydi; bakışları kibir, küçümseme doluydu; ancak kaygı ve dalgınlık da okunuyordu yüzünde. Kendisini zor tuttuğu görülüyordu, ama bunu ne için, kimin için yapıyordu? Kocasını da yanına alarak hemen buradan ayrılması gerekirdi, ama o nedense gitmiyor, bekliyordu! Yüzünden artık "gözünün açıldığını", artık hiçbir beklentisinin ya da hayalinin kalmadığını görmek mümkündü. Pyotr Stepanoviç'i yanına çağırdığı bile yoktu, öteki de onunla karşılaşmaktan kaçınıyor gibiydi (Bir ara büfede gördüm Pyotr Stepanoviç'i, neşesine diyecek yoktu). Yuliya Mihaylovna her şeye karşın baloda kalıyor, Andrey Antonoviç'i de bir an olsun yanından ayırmıyordu. Ah, Andrey Antonoviç'in sağlığı konusunda yapılabilecek en ufak bir imayı bile son ana dek içten bir öfke ile reddederdi; hatta daha o sabah bile böyle bir imada bulunulsa, yine

reddederdi; ama şu anda bu konuda da gözleri açılmış gibiydi. Oysa bence daha ilk bakışta belliydi Andrey Antonoviç'in sağlığının sabaha göre daha kötü olduğu. Öyle bir unutuş hali içindeydi ki, nerede bulunduğunun bile farkında olduğu kuşkuluydu. Arada bir bakışları sertleşiveriyordu, iki kez de bana yöneltti bu beklenmedik ölçüdeki sert bakışlarını. Bir kez kendi kendine bağırarak bir şeyler söylemeye başladı ama sözlerini tamamlayamadığı için o sırada yanında duran yaşlı, çekingen memurcağız korkusundan ne yapacağını şaşırdı. Ama beyaz salondaki kalabalığın bu ihtiyarcık gibi uysal, kendi halinde olan kesimi de somurtuyor, Yuliya Mihaylovna'ya yaklaşmaktan çekindikleri gibi kocasına da son derece tuhaf, kaçamak bakışlar fırlatıyorlardı; bu insanların korkak, çekingen kişilikleriyle hiç uyuşmayan, anlamı açık, meydan okurca bakışlardı bunlar. "İçime işleyen ve Andrey Antonoviç'in durumunu birdenbire anlamamı sağlayan şey bu oldu işte," diye daha sonra kendisi itiraf etti bana Yuliya Mihaylovna.

Evet, bir kez daha suçlu kendisiydi! Herhalde bugün benim koşarak evden ayrılmamdan sonra Pyotr Stepanoviç'le balonun yapılmasına ve katılmaya karar verdikleri anlaşılıyordu. Yuliya Mihaylovna'nın da bunun üzerine "okuma" programından "sarsılan" Andrey Antonoviç'in odasına gittiği ve onu baloya katılmaya ikna etmek için yine bütün ayartıcılığını seferber ettiği anlaşılıyordu. Ama kimbilir şu anda buna ne kadar pişmandı! Yine de hâlâ burada duruyor, gitmiyordu! Gururu mu engel oluyordu buna, yoksa ne yaptığını bilmez halde miydi, bilmiyorum. Bütün o kibirli, mağrur hallerine karşın, kendini alçaltarak gülümsüyor, bazı kadınlarla konuşmaya çabalıyordu; ama ötekiler onun bu davranışı karşısında şaşırarak "evet efendim", "hayır efendim" gibi baştan savma, kuşkulu bir şeyler söyleyerek onunla konuşmaktan kaçınıyorlardı.

Kentimizin ileri gelenlerinden baloya katılan tek kişi, kendisinden daha önce de söz ettiğim, Stavrogin'le Gaganov'un düellosundan sonra soylular kurulu başkanının eşinin evinde "sabırsızlığın önündeki kapıyı aralayarak" kamuoyunun merakını gideren emekli generaldi. Gururlu bir ifadeyle bir salondan öbürüne dolaşıyor, insanları inceliyor, konuşmalara kulak kabartıyor ve eğlenmek amacıyla değil buraların âdetleri üzerinde gözlem yapma amacıyla gelmiş gibi bir izlenim bırakmaya çalışıyordu. Sonunda

dolaşmalarına bir nokta koyup yüreklendirmek, yatıştırmak ister gibi Yuliya Mihaylovna'nın yanına yerleşti ve bir daha da oradan ayrılmadı. Kuşkusuz inanılmaz ölçüde iyi yürekli ve gerçekten çok soylu bir insandı bu; üstelik o kadar yaşlıydı ki insan onun acımasına bile katlanabilirdi. Yine de Yuliya Mihaylovna için bu yaşlı gevezenin ona acımaya cesaret etmesi, hatta neredeyse onu korumaya bile yeltenmesi ve varlığıyla ona onur verdiğini sanması, tüm bunları kendi kendine itiraf etmek, katlanılır şeyler değildi. Generalse oralı değildi, konuşup duruyordu:

— Dediklerine göre, bir kentin ermiş derecesinde yedi namuslu insanı yoksa o kent ayakta kalamazmış... Şu anda sayısını tam anımsayamıyorum ama yedi olacaktı... Kentimizin bu yedi gerçek ermişinden kaçı... sizin baloyu ziyaret lütfunda bulundular bilemiyorum elbette, ama sayıları ne olursa olsun onların varlığına karşın, ben doğrusu kendimi pek de güvende hissedemiyorum. Vous me pardonnerez, charmante dame, n'est-ce-pas?[14] Teşbihte hata olmaz derler: Demin büfeye uğramıştım, verilmiş sadakam varmış ki sağ salim dönebildim oradan! Bizim eşsiz Prohorıç orada yerini bulamamış gibi; sanırım sabaha doğru tezgâhından geriye hiçbir şey kalmaz. Bakmayın bu sözüme. Ben yalnızca şu "e-de-bi-yat kadrili" dedikleri şeyi bekliyorum, sonra doğru yatağa. Bu yaşlı romatizmalıyı bağışlayın, erken yatarım, size de "aux enfant"[15] dedikleri gibi, bir an önce "e-e" yapmaya gitmenizi salık veririm. Ama benim asıl geliş amacım genç, güzel kızları görmek tabii, şimdi burada olduğu kadar zengin çeşidini nerede göreceksiniz! Hepsi ırmağın öte yakasından, bense oraya gitmiyorum. Bir subay karısı var örneğin... sanırım avcı bölüğünden kocası... hiç fena sayılmaz, hatta basbayağı güzel bir kadın... ve kendi de farkında bunun. O çapkın şeyle biraz konuştum; durduğu yerde duramıyor, korkusuz. Kızlar da tazecik şeyler ama hepsi o kadar; tazeliklerinden başka bir şeyleri yok. Yine de ben seve seve... aralarında goncalar da var; yalnız dudakları fazla kalın. Rus kadınlarının pek azının yüz güzelliğinde ölçü oran vardır; pideye benzer biraz yüzleri. Vous me pardonnerez, n'est-ce pas? Ama gözleri güzel... gülen, güzel gözler... Bu goncaların gözalıcı tazeliği iki, hadi bilemediniz üç yıl sürüyor... Sonra geri dönüşsüz bir şekilde genişleyip yayılmaya, böylelikle de kocaların karılarına karşı hazin bir al–dı-rış-sız-lık, kayıtsızlık içine girmeleri, onları artık fark etmemeye

başlamaları şeklinde ortaya çıkan önemli bir kadın sorununun doğmasına neden oluyorlar... tabii ben eğer bu sorunu doğru anlıyorsam... Hım, salon güzel; odalar da fena döşenmemiş. Daha kötü de olabilirdi. Müzik de öyle, daha kötü olabilirdi. Daha kötü olması gerekirdi demek istemiyorum. Kötü etkiyi yaratan kadınların azlığı. İnsanların giyim kuşamlarından söz et-mi-yo-rum. Şu külrengi pantolonlunun, böyle aç-çık aç-çık kan-kan dansı yapmaya cesaret etmesi hiç hoş değil. Keyiflendiği için yapıyorsa bağışlanabilir, buranın eczacısı çünkü kendisi... ve gece on bir, bir eczacı için bile erken sayılır. Demin büfede iki kişi kavga etti ve onları dışarı atmadılar. Kamuoyunca bu konuda benimsenmiş uygulama ve alışkanlıklar ne olursa olsun, saat üçte demiyorum, ama saat on birde kavga edenler dışarı atılmalıydılar; saat üçte, elbette kamuoyunun da özveride bulunması gerekir... tabii bu balo saat üçlere kadar yaşayabilirse. Ama Varvara Petrovna'nın sözünü tutmadığını görüyorum, çiçek göndermemiş. Hım, şu sıralar çiçek falan düşünecek hali yok tabii, pauvre mère![16] Ya zavallı Liza'ya ne demeli? Duydunuz değil mi? Son derece gizemli bir olay ve sahnede yine Stavrogin... Hım. Gidip yatsam iyi olur... başım önüme düşüp duruyor. Şu "e-de-bi-yat kadrili" ne zaman başlayacak?

Sonunda başladı "edebiyat kadrili". Kaç zamandır kentte ne zaman balodan söz açılsa, söz hemen "edebiyat kadrili"ne geliyordu; kimse bunun nasıl bir şey olduğunu bilmediği, gözünde de canlandıramadığı için herkeste inanılmaz bir merak uyandırıyordu. Yapılacak şeyin başarı şansını iyice tehlikeye atan bir durumdu bu... ve sonuç da büyük bir hayal kırıklığı oldu!

Beyaz salonun o ana dek kapalı duran yan kapıları açıldı ve birden birkaç maske göründü. Halk, ilgiyle maskelerin çevresini sardı. Büfedekilerin tümü, içeride tek kişi kalmamacasına salona hücum etti. Maskeler, dans için hazırlandı. Ben de o arada öne geçme fırsatı yakalayarak, Yuliya Mihaylovna, von Lembke ve generalin hemen arkasında bir yer buldum kendime. Bu sırada ne zamandır ortalarda görünmeyen Pyotr Stepanoviç bitti Yuliya Mihaylovna'nın dibinde.

— Hep büfedeydim, oradakilere göz kulak oluyordum, –dedi kabahatli bir okul çocuğu tavrıyla, ama kadıncağızı kızdırmak için de özellikle yapmacık bir edayla.

Yuliya Mihaylovna yüzü öfkeden kıpkırmızı, herkesin duyabileceği bir sesle:

— Hiç değilse şimdi aldatmayın beni, küstah adam! –diye bağırdı.

Pyotr Stepanoviç kendinden pek memnun, sıvışır gibi uzaklaştı oradan.

Herhalde bu “edebiyat kadrili”nden daha acınası, daha bayağı, daha yavan, daha hödükçe bir iğretileme kimsenin aklına gelmezdi. İnsanımızın beğenisine bunun kadar uymayacak bir şey düşünebilmek de zordu. Dediklerine göre Karmazinov’un kafasından çıkmıştı bu. Aslında işi kotaran Liputin’di; Virginskiy’in toplantısına da katılan topal öğretmene danışarak becermişti bunu. Ama yine de fikir Karmazinov’undu, hatta kendisinin de bir kostüm giyerek kadrilde özel bir rol üstlenmek istediğini söylüyorlardı. Kadril, acınası altı maskeli çiftten oluşuyordu, hatta bunların taşıdıkları şeylerin maske olduğunu söylemek bile mümkün değildi. Örneğin, kısaca boylu, yaşlı bir bey frak giymişti, herkesinkine benzer bir giysi vardı yani üzerinde, bir tek kocaman ak sakalı takmaydı ve bütün maske de bundan ibaretti. Yüzünde pek ciddi bir ifade, ayakları sık sık ve hızla yer değiştirse de kendisinin yeri hemen hiç değişmeden, olduğu yerde tepinerek dans ediyor, arada bir belli bir tempoyla kalın, kısık birtakım sesler çıkarıyordu ve bu kısık ses, tanınmış gazetelerimizden birini temsil ediyordu. Bu maskenin karşısında X ve Z diye iki dev dans ediyordu, devlerin fraklarına iliştirilmiş bu harflerin ne anlama geldiğini kimse anlayamadı. Elleri eldivenli, ayakları zincirlenmiş (zincir gerçekti), fraklı, gözlüklü, orta yaşlı bir adam “Onurlu Rus Düşüncesi” dergisini temsil etti; “Düşünce”nin koltuk altındaki evrak çantasında bir dosya görülüyor, cebindense, “Onurlu Rus Düşüncesi”nin onurunun kanıtı niteliğinde, yurtdışından geldiği belli, açılmış bir mektup sarkıyordu. Tüm bunlar programı düzenleyenler tarafından izleyicilere sözle anlatılıyordu, çünkü cepten sarkan mektubu okuyabilmek olanaksızdı. “Onurlu Rus düşüncesi” şerefe içmek ister gibi havaya kaldırdığı sağ elinde bir kadeh tutuyordu. Onun iki yanında, kısacık saçlı iki nihilist kadın dans ediyordu; yine yaşlı, fraklı, ama elinde ağır bir sopa tutan korkutucu bir adamsa bu üçlüyle karşılıklı dans ediyordu; Petersburglu olmayan bir yayını temsil eden bu adam âdeta “Vurdum mu yere yapıştırırım,” der gibiydi, ama elindeki ağır sopaya karşın “Onurlu Rus Düşüncesi”nin gözlükleri ardından kendisine

dikilmiş bakışlarına katlanamıyor, gözlerini kaçırıyordu, hele pas de deux sırasında, besbelli vicdanı kendisini aşırı rahatsız ettiği için, eğilip bükülerek olduğu yerde kıvranıyor, nereye kaçacağını bilemiyordu. Fazla uzatmayacağım; buluşların her biri ötekinden daha ahmakça ve hepsi bu türden şeylerdi; öyle ki, sonunda büyük bir utanç duymaya başladım; çok geçmeden aynı duyguyu büfe bölümünden gelen en asık yüzler de dahil olmak üzere herkes duymaya başladı. Bir süre kimse bir şey söylemedi; sessiz, şaşkın, ama öfkeyle izlediler olan biteni. Utanç duyan insan öfkeye kapılır, edepsizleşir. Nitekim burada da uğultular yükselmeye başladı:

— Bu ne yahu? –diye homurdandı kümelerden birindeki bir büfeci.

— Saçmalığın daniskası!

— Edebiyatla ilgili bir şey bu. “*Golos*” gazetesini eleştiriyorlar.

— Bundan bana ne?

Bir başka kümedeki konuşmalar:

— Eşekler!

— Yok be, eşek olan onlar değil, biziz!

— Sen niye eşek oluyormuşsun?

— Ben eşek değilim.

— O zaman ben hiç değilim.

Üçüncü küme:

— Eşek sudan gelene kadar pataklamalı bunları!

— Salonun da altını üstüne getirmeli.

Dördüncü:

— Lembkeler nasıl utanmadan izleyebiliyor bütün bunları?

— Niye utansınlar? Sen utanıyor musun?

— Tabii ki utanıyorum... hem o, vali!

— O zaman sen de domuzsun.

Tam Yuliya Mihaylovna’nın yanında duran bir kadın, kin dolu bir sesle ve sözlerini herkese duyurma isteğiyle:

— Hayatımda böyle adi bir balo görmedim, –dedi.

Sürmüş sürüştürmüş, takmış takıştırmış, ışıl ışıl ipek bir giysi içinde, kırk yaşlarında şişmanca bir kadındı bu; kentte onu herkes tanır, ama kimse evine kabul etmezdi. Kendisine ahşap bir evle pek düşük bir aylık bırakan, beşinci dereceden bir memurun dul karısıydı; ama yaşamına diyecek yoktu,

atı, arabası bile vardı. İki ay önce Yuliya Mihaylovna'nın ziyaretine gelmiş, ama eve kabul edilmemişti.

— Aslında böyle olacağını tahmin etmedim de değil! –diye sürdürdü sözlerini Yuliya Mihaylovna'nın gözlerinin içine edepsizce bakarak.

— Tahmin ettinizse niye zahmet buyurdunuz? –dedi daha fazla dayanamayan Yuliya Mihaylovna.

— Neden olacak, saflığımızdan, –dedi kadın, ateşli, atak; dehşetli heyecanlanmıştı, kapışmaya can atar bir hali vardı.

Ama general aralarına girdi.

— Chère dame, –dedi Yuliya Mihaylovna'ya doğru eğilerek,– gitmeniz yerinde olur. Biz onları yalnızca sıkıyoruz; biz olmazsak harika eğlenirler. Siz elinizden geleni yaptınız, baloyu açtınız, eh rahat bırakın artık onları... Hem Andrey Antonoviç de kendini pek iyi his-set-mi-yor gibi... Aman bir felaketle karşılaşmayalım...

Ama artık çok geçti.

Kadril boyunca dans edenleri öfke ve şaşkınlıkla izleyen Andrey Antonoviç, salonda oradan buradan sesler yükselmeye başlayınca tedirginlikle çevresine göz gezdirmeye başlamıştı. Büfe takımını da ilk kez bu sırada fark etti galiba. Gözlerindeki şaşkınlık anlatılır gibi değildi. Birden, kadril sırasında yapılan bir numara şiddetli kahkahalara neden oldu: Elinde kalın bir sopayla dans eden "Petersburglu olmayan korkutucu yayın"ın yayıncısı, "Onurlu Rus Düşüncesi"nin üzerine dikilen gözlüklerine daha fazla dayanamayarak, –kaçıp kurtulabileceği bir yer de olmadığı için– birden son numarada bacaklarını havaya kaldırıp ellerinin üstünde yürüyerek gözlüklere doğru ilerlemeye başladı; bu onun hiç durmadan sağduyu ve mantığa taklalar attırışını simgeleyen bir hareketti. Bacaklarını havaya kaldırıp elleri üstünde yürümeyi yalnız Lyamşin becerebildiği için eli sopalı yayıncı rolünü de o üstlenmişti. Bu numaradan Yuliya Mihaylovna'nın hiç haberi yoktu."Bunu gizlemişler benden, gizlemişler," diye kendisi itiraf etti daha sonra, büyük bir üzüntü ve öfkeyle. Bu kahkahalar kuşkusuz benzetmenin beğenildiği, selamlandığı anlamında değildi; kimin umurundaydı iğretilemeler ve onların simgelediği anlamlar! Onların güldükleri, kuyruklu frak giymiş birinin bacaklarını dikip elleri üstünde yürümesiydi. Lembke öfkeden titriyordu.

— Alçak! –diye bağırdı Lyamşin'i göstererek.– Yakalayın namussuzu! Ters çevirin... ayakları aşağı, başı yukarı gelsin... başı yukarı!

Lyamşin bir saltoyla bacakları üstünde dikiliverince kahkahalar iyice arttı.

— Gülen bütün pislikleri defedin! –diye emretti Lembke.

Kalabalıktan bir uğultu yükseldi.

— Böyle olmaz ekselansları.

— Halka sövülür mü hiç?

Yan köşeden bir ses:

— Ahmak herif! –diye bağırdı.

Öbür köşeden:

— Flibustierler! –diye bir başka ses duyuldu.

Lembke hızla sesin geldiği yana döndü ve bir anda yüzü bembeyaz oldu. Sanki bir şey hatırlamış gibi dudakları anlamsız bir gülümsemeyle kasıldı.

— Baylar, –diye seslendi Yuliya Mihaylovna üzerlerine doğru ilerlemeye başlayan kalabalığa; bir yandan da kocasını ardı sıra çekiştiriyordu,– Andrey Antonoviç'i bağışlayın... baylar... kendisi rahatsız... bağışlayın... bağışlayın onu baylar!

Onun "bağışlayın" dediğini çok iyi duydum. Ancak bütün bu sahne bir an sürdü. Çok iyi anımsıyorum: Yuliya Mihaylovna'nın bu sözlerinden hemen sonra, halkın bir bölümü sanki paniğe kapılmış gibi, hızla salondan dışarı akmaya başladı. Hatta hıçkırıklar arasında, bir kadına ait isterik bir çığlık duyduğumu da çok iyi anımsıyorum:

— Ah, yine!.. Tıpkı sabahki gibi!..

Başlayan ve neredeyse izdihamı andıran kargaşanın ortasında ansızın, "tıpkı sabahki gibi" bir bomba patladı:

— Yangın! Karşı yaka alevler içinde!

Ancak, bu korkunç çığlığın ilk ne yandan geldiğini anımsayamıyorum: Belki salonlar yönünden gelmişti, belki de girişteki merdivenlerden koşarak gelen biri bağırmıştı. Ne olursa olsun, bu andan sonra anlatılmaz bir panik başladı. Baloya gelenlerin çoğu karşı yakadan, oradaki tahta evlerin sahibi ya da kiracısı insanlardı. Hemen pencerelere atıldılar, perdeleri yırtarcasına açtılar, storları kopardılar. Karşı yaka alevler içindeydi. Yangın gerçi yeni başlamıştı ama, üç ayrı noktadan yükseliyordu alevler; onları korkutan da bu oldu.

— Kundakladılar! Şpigulin işçileri! –haykırışları yükseldi kalabalıktan.

İnanılmaz derecede dikkat çekici birkaç haykırışı özellikle anımsıyorum:

— İçime doğmuştu... bugünlerde böyle bir şey yapacaklar, diyordum!

— Şpigulin işçileri! Başka kimse olamaz! Onların işi bu!

— Evlerimizi yakmak için bizi özellikle buraya topladılar.

Bu sonuncu –ve en şaşırtıcı– çığlık bir kadına aitti: Şu anda tüm varlığı yanmakta olan Koroboçka adlı bir kadıncağızın istemeden, düşünmeden attığı, yüreğinin ta derinlerinden kopup gelen bir çığlıktı bu. Herkes hep birden kapılara yöneldi. Herkesin kürklerine, paltolarına, pelerinlerine atılışını, kadınların korku dolu çığlıklarını, genç kızların gözyaşları içindeki haykırışlarını hiç anlatmayacağım. Bu kargaşada pek çok kişinin paltosunu, kürkünü bulamadan sokağa fırlaması çok doğal olduğu için, daha sonra kentte pek çok süslemelerle anlatıldığı gibi ben o anda bir hırsızlık olduğunu hiç sanmıyorum.

Lembke ve Yuliya Mihaylovna kapıda kalabalık tarafından az kalsın ezileceklerdi.

— Durdurun! Kimseyi bırakmayın! –diye bağırıyordu Lembke, kolunu kapılara saldıran kalabalığa doğru kaldırmış.– Herkesin üzerini arayın! Hemen! Tepeden tırnağa!

— Andrey Antonoviç, Andrey Antonoviç... –diye inliyordu Yuliya Mihaylovna, umutsuzluk içinde.

İşaret parmağını karısına doğru uzatan Lembke:

— İlk bunu tutuklayın! –diye bağırdı.– İlk bunun üzerini arayın! Balo kundaklamaya kılıf olarak düzenlendi!

Yuliya Mihaylovna bir çığlık attı ve bayıldı (Ah, bu kez gerçekten bayılmıştı. Prens, general ve ben yardım etmek için atıldık; bu çok zor anda bize yardım eden başkaları da oldu, bunlar arasında kadınlar da vardı. Zavallı kadını bu cehennemden çıkarıp bir arabaya bindirdik, ancak evine varırken gözlerini açabildi ve ilk sorduğu, yine Andrey Antonoviç oldu. Bütün hayallerinin altüst olduğu bir anda, onun için sağlam kalan tek imge Andrey Antonoviç’ti. Hemen bir adam gönderilip doktor çağrıldı. Prensle birlikte doktor gelene dek bir saat başında bekledik. General, gerçi çok korkmuştu ama âdeta bir gönül yüceliği nöbeti içinde gece boyunca “bahtsız kadının yatağı”nın ucundan ayrılmamakta direndiyse de, daha

doktoru bekleyişimizin onuncu dakikasında salondaki koltukta derin bir uykuya daldığını gördük; kendisini orada öylece bırakıp ayrıldık.

Balodan bir an önce yangına yetişme derdindeki emniyet müdürü, bizim ardımızdan Andrey Antonoviç'i dışarı çıkarmayı başardı ve "ekselanslarının biraz dinlenmeleri" için hemen Yuliya Mihaylovna'nın arabasına binmesi gerektiği yolunda ona diller döktü. Ama bu konuda neden daha fazla ısrar etmedi, anlayamadım. Dinlenme sözünü duymak bile istemeyen Andrey Antonoviç, elbette, bir an önce yangına gitmek istiyordu; ama bu bence onu oraya götürmek için yeterli bir neden değildi. Sonuçta emniyet müdürü onu kendi arabasıyla yangına götürmek zorunda kaldı. Daha sonra anlattığına göre, Lembke yol boyunca birtakım el kol hareketleriyle "son derece sıradışı, dolayısıyla da yerine getirilmeleri tümüyle olanaksız düşünceler" ileri sürmüştü. Yazılı raporunda ise, Ekselansları herhalde "ani bir korkunun etkisiyle" sayıklıyorlardı, şeklinde bir ifadeye yer verdi.

Balonun nasıl bittiği anlatmaya değmez. Aralarında kadınların da olduğu on beş yirmi kadar eğlence düşkünü kaldı salonda. Tek bir polis bile yoktu. Kalanlar orkestrayı bırakmadılar, gitmeye yeltenen müzisyenleri dövdüler. Sabaha doğru Prohorıç'ın tezgâhından geriye hiçbir şey kalmadı; zilzurna sarhoş oldular, en edepsizinden Komarinskiy dansları yaptılar, odaları pislettiler, ancak gün doğarken bu güruhun bazı üyeleri, ayakta duramaz bir halde, yeni rezillikler çıkarmak için yangın yerine gittiler. Sızıp kalanlar, kadife koltuklarda ya da yerlerde birkaç saat ölü gibi yattılar; sabah görevlilerin ilk işi bunları bacaklarından tutup sürüyerek dışarı atmak oldu. İlimiz mürebbiyeleri yararına düzenlenen şenlik de böylece sona erdi.

IV

Karşı yakalıları korkutan şey, yangının kundaklama sonucu çıkmasıydı. "Yangın var!" şeklindeki ilk çığlığı, "Şpigulin işçilerinin işi bu!" çığlığının izlemesi de işin diğer bir ilginç yanıydı. Kundaklamada Şpigulin işçilerinden üçünün parmağı olduğu bugün kesinlikle açığa çıkmış

durumda. Ama hepsi bu. Fabrikanın kalan bütün işçileri hem kamuoyu önünde, hem de kovuşturma sonunda resmi olarak aklandılar. O üç alçak dışında (ki bunlardan biri ele geçti ve suçunu da kabul etti, öbür ikisi hâlâ kaçak) kundaklamaya, tabii, kürek mahkûmu Fedka'da katılmıştı. Yangın üzerine kesinlik kazanmış bilgilerin tümü şimdilik bu kadardı! Varsayımlara gelince işin boyutu değişiyordu tabii. Bu üç alçağın amacı neydi ve onları yönlendiren biri var mıydı? Bu sorulara bugün bile yanıt verebilmek zor.

Şiddetli rüzgâr, evlerin hemen tümünün tahtadan olması ve son olarak yangının üç ayrı noktadan başlaması nedeniyle yangın hızla yayılmış ve bir anda mahallenin büyük bir kesimini kaplamıştı (aslında yangının iki noktadan başlatıldığını düşünmek gerekiyor, çünkü üçüncü kundağa anında müdahale edilmiş ve aşağıda da anlatacağımız gibi daha parladığı anda söndürülmüştü). Gelgelelim başkent gazeteleri uğradığımız felaketi abarttılar. Karşı yakanın en çok dörtte biri (belki ondan da azı) yanmıştı. İtfaiyecilerimiz kentin yaygınlığı ve nüfus yoğunluğu karşısında zayıf gibi görünseler de aksamayan bir düzen ve özveriyle çalıştılar. Yine de gün doğumuna doğru rüzgâr hafiflememiş olsaydı, halkın gerçekten övgüye değer yardımına karşın fazla bir şey yapamazlardı. Balo salonundan kendimi dışarı attıktan hepi topu bir saat sonra karşı yakaya vardığımda yangın en şiddetli anındaydı. Irmak boyunca uzanan bir sokak tümüyle alevler içindeydi. Ortalık gündüz gibi aydınlıktı. Burada yangını ayrıntılarıyla anlatacak değilim: Rusya'da kim bilmez yangınları? Yanan kesimin hemen arkasındaki sokaklarda inanılmaz bir kargaşa vardı. İnsanlar yangının bu yana geçeceği korkusuyla evlerden eşyalarını çıkarıyorlar, ama evlerinden uzaklaşmadan, hemen pencere altlarında sandıklarının, şiltelerinin üstüne oturarak bekleşiyorlardı. Erkeklerden kimi, çok zorlu bir işe girişmişti: Rüzgârın önünde duran, yangının iyice yaklaştığı tahta perdeleri, hatta kulübeleri hiç acımadan yıkıyorlardı. Uykularından kalkan bebelerle, sokağa yığdığı pılı pırtının ortasına oturmuş kadınlar ağlaşıp duruyorlardı. Eşyalarını henüz kurtaramamış olanlarsa sessizce koşturup duruyorlardı. Yanan tahta parçaları kıvılcımlar saçarak uzaklara uçuşuyor, insanlar bunları söndürmek için koşturuyordu. Kentin dört bir yanından gelmiş seyircilerse yangının tam merkezinde toplanmışlardı. Kimi itfaiyecilere yardım ederken, kimi de ilgiyle yangını izliyordu. Geceleri

büyük ateşlerin insanın sinirlerini etkileyici, coşturucu bir özelliği vardır; havai fişekler de bu özellikten esinlenerek yapılmışlardır; ama tehlikeden tümüyle uzak olma duygusu içinde, bunların incelikle hazırlanmış, düzgün, albenili biçimlerini izlemek insanda bir kadeh şampanyanınkine benzer hoş ve hafif bir etki yaratır. Gerçek bir yangındaysa durum bambaşkadır: Burada, gece ateşinin verdiği coşkunun yanı sıra, yaşanan dehşet ve biraz da kişisel korku, seyircide (tabii evi yanmakta olan kişide değil) bir tür beyin sarsıntısı yaratır; hemen her insanda var olan, hatta –heyhat!– en uysal, en kendi halinde dokuzuncu dereceden bir devlet memurunun bile ruhunun derinlerinde yatan yakıp yıkma içgüdüsünü uyandırır. Bu karanlık duygu hemen her zaman baş döndürücüdür. “Az da olsa keyif almadan bakılabilir mi bir yangına?” Bir gece rastlantı sonucu tanığı olduğumuz bir yangından dönerken, henüz manzaranın ilk izlenimlerinin etkisinden kurtulamamış olan Stepan Trofimoviç’in ağzından duydum bu sözleri. Gece yangınlarının sevdalısı aynı insan, hiç kuşkusuz, bir çocuğu ya da yaşlı bir kadını kurtarmak için alevlerin arasına da atabilir kendini; ama bu artık bambaşka bir konu.

Meraklılar kalabalığını izleyerek, kimselere hiçbir şey sormadan, en önemli ve en tehlikeli noktaya kadar ilerledim ve Yuliya Mihaylovna’nın isteği üzerine arayıp durduğum Lembke’yi burada buldum. Tuhaf bir hali vardı. Yıkılmış bir parmaklığın üzerindeydi; solunda, hemen otuz adım kadar ötesinde neredeyse tümüyle yanmış iki katlı tahta bir evin kapkara iskeleti yükseliyordu; her iki katın da pencere yerleri kocaman delikler halindeydi, çatı tümüyle çökmüştü, arada bir kararmış kütüklerin çevresinde yılan dili gibi alevler parlayıp sönüyordu. Avlunun gerisinde, yanan evin yirmi adım kadar ötesinde itfaiyeciler, yanmaya başlayan yine iki katlı bir ek yapıdan yükselen alevleri bastırmak için var güçleriyle uğraşıyorlardı. Sağda birkaç kez tutuşmakla birlikte henüz tümüyle alevlere teslim olmayan, ama kaçınılmaz sondan kurtulamayacak, büyükçe bir evi korumak için itfaiyecilerin yanı sıra halk da canla başla çalışıyordu. Lembke yüzü avludaki ek yapıya dönük, bağıra bağıra bir şeyler söylüyor, el kol hareketleri yaparak kimsenin dinlemediği emirler yağdırıyordu. Onu burada bir başına bırakmışlar, hatta ona hepten sırt çevirmişler gibi geldi bana. En azından, çevresindeki her tür insandan oluşan büyük kalabalık, ki aralarında

katedralin başrahibiyle pek çok saygıdeğer kişi de vardı, onu ilgi ve şaşkınlıkla dinliyor ama hiçbiri onunla konuşmuyor, onu uzaklaştırmaya çalışmıyordu. Solgun yüzünde gözleri kor gibi yanan Lembke akıl almaz şeyler söylüyordu; üstelik şapkasını çoktan yitirdiği için başı da açıktı.

— Tümüyle kundakçıların işi bu! Nihilizm! Bir yerde yangın varsa orada nihilizm vardır! –dediğini duydum ve dehşete kapıldım. Gerçi artık şaşıracak bir şey kalmamıştı, ama çıplak gerçekliğin her zaman böyle sarsıcı bir yanı oluyor.

— Ekselansları... –dedi birden Lembke'nin yanında ortaya çıkıveren bir komiser,– eve gidip biraz dinlenseydiniz efendim... Burası ekselanslarının öylece durması için bile tehlikeli bir yer.

Daha sonra bu komiserin, emniyet müdürü tarafından özellikle Lembke'ye göz kulak olması ve eve dönmeye ikna etmesi için bırakıldığını öğrendim; tehlike halindeyse zor kullanarak da olsa eve götürülecekti Lembke. Emri yerine getirecek kişinin gücünü aşan, asla yerine getirilemeyecek bir emir!

— Felaket kurbanlarının gözyaşları kurur ama kent gitti gider! Bunlar hep o dört, dört buçuk alçağın işi! Tutuklayın alçağı! Bir tek o suçlu! Öteki dört buçuğa da kara çalıyor! Ailelerin şerefine kara çalıyor! Burayı yakabilmek için mürebbiyeleri kullandılar. Bu alçaklık! Alçaklık! Ah, ne yapıyor bu adam? –diye bağırdı birden Lembke, yanan ek binanın çatısında alevler içinde kalmış itfaiyeciye gözü takılınca.– İndirin onu oradan, indirin hemen! Çatı çökecek, yanacak... söndürün onu... ne yapıyor orada?

— Yangını söndürüyor ekselansları.

— Olacak şey mi! Yangın zihinlerde, evlerin çatılarında değil. İndirin onu oradan ve her şeyi yüzüstü bırakın! Bırakın olduğu gibi! Bırakın! Bakarsın kendi kendine şey olur! Ah, bu ağlama sesi de ne? Yaşlı bir kadın sesi, niye unuttunuz yaşlı kadını?

Gerçekten de alev alev yanan ek yapının zemin katından yaşlı bir kadının çığlıkları geliyordu; yanan evin sahibinin seksen yaşındaki bir yakınıydı bu. Ama orada unutulmuş değildi, henüz alevlerin ulaşmadığı köşedeki küçük odadan iş işten geçmeden kuştüyü şiltesini kurtarmak için dalmıştı cayır cayır yanan eve. Onun girmesinden sonra küçük oda da alevler içinde kalmıştı; yoğun dumandan boğulacak gibi olan kadın, sıcaktan çığlıklar

atarak, kuru bir dalı andıran güçsüz elleriyle camı kırık pencereden şiltesini dışarı itmeye çabalıyordu. Lembke hemen yardımına koştu onun. Valinin pencereye gidip bir ucundan tuttuğu şilteyi var gücüyle dışarı çektiğini herkes gördü. Ama tam bu anda çatıdan bahtsız valinin üzerine bir kalas düştü. Yalnızca bir ucu boynuna çarptığı için kalas onu öldürmedi, ama Andrey Antonoviç'in en azından bizim ildeki meslek yaşamı sona erdi. Çarpmanın etkisiyle kendinden geçerek boylu boyunca yere serilmişti.

Sonunda şafak söktü; iç karartıcı, karanlık bir şafak... Yangın gücünü yitirdi, rüzgâr dindi, ortalığa bir sessizlik çöktü; sonra usul, ince bir yağmur başladı. Ben artık karşı yakanın öbür ucundaydım, Lembke'nin düştüğü yerin çok uzağında. Halk arasında pek tuhaf şeyler konuşulduğuna tanık oldum burada. Garip bir durum saptanmıştı: Mahallenin en ucunda, sebze bahçelerinin de ötesindeki ıssız bir yerde, mahallenin son yapılarından en az elli adım daha uzakta, tek başına duran yeni yapılmış küçük bir ahşap ev vardı ve bütün evlerin uzağındaki bu ev yangında ilk tutuşan evdi. Alevler evi bütünüyle sarmış olsaydı bile, mahallenin dışında ve ıssız bir yerde olması nedeniyle yangının bu evden kentin öbür evlerine sıçraması mümkün değildi; hatta tam tersine, bütün karşı yaka tutuşsa ve şiddetli bir rüzgâr çıksa bile, alevler bir tek bu eve ulaşamazdı. Öyleyse bu ev bütün evlerden ayrı, tek başına bir yangın yaşamıştı. Bu da buranın gizli bir amaçla yakıldığını gösteriyordu. Ama asıl önemlisi, yangının başlar başlamaz söndürülmesi nedeniyle hemen hiç hasar görmeyen evde pek garip bir durumla karşılaşılmış olmasıydı. Hemen komşu mahallede oturan ve bir küçük esnaf olan ev sahibi, yeni evinden yükselen alevleri görür görmez atılmış ve yan duvara yığılı tutuşmuş odunları komşularıyla birlikte evin uzağına atarak yangının önüne geçmişti. Ama evde yaşayanlar da vardı: Kentte hemen herkesin tanıdığı bir yüzbaşıyla kız kardeşi ve yaşlı hizmetçileri kiracı olarak burada oturuyorlardı ve yüzbaşı da, kız kardeşi de, hizmetçileri de boğazları kesilerek öldürülmüşlerdi; galiba soyulmuşlardı da. Lembke pencereden yaşlı kadının şiltesini çekiştirirken, emniyet müdürü yangın yerinden ayrılıp doğru buraya gelmişti. Sabah olay duyuldu ve evin yanındaki boş arazi her türden insanın oluşturduğu büyük bir kalabalıkla doldu; karşı yakada evleri yananlar bile koşup gelmişlerdi. Öyle çok insan vardı ki adım atabilmek olanaksızdı. Bana anlatılanlara göre

yüzbaşı giyinik durumda, kanepede sızmış halde bulunmuş; anlaşılan boğazını da bu durumdayken kesmişler. Herhalde hiçbir şey duymadığını söylüyorlardı; ancak "bir öküzden akar gibi" kan akmıştı boğazından. Kız kardeşi Marya Timofeyevna'yı ise bıçakla delik deşik edilmiş olarak yerde, kapının dibinde bulmuşlardı; bundan da, uykuda olmadığı ve katiliyle boğuştuğu anlaşılıyordu. Herhalde gürültüye uyanan hizmetçinin de kafası kırılmıştı. Ev sahibi, yüzbaşının dün sabah sarhoş durumda kendisine geldiğini ve neredeyse iki yüz rubleyi bulan yüklüce bir para gösterip, övündüğünü anlatıyordu. Yüzbaşının eski, yeşil cüzdanı boş olarak yerde bulunmuştu; ama Marya Timofeyevna'nın sandığına da, tasvir üzerindeki gümüş süslemeye de dokunulmamıştı; yine, yüzbaşının giysileri de yerli yerindeydi. Hırsızın acelesinin olduğu ve yalnızca yüzbaşının parası için geldiği, paranın da nerede olduğunu bildiği anlaşılıyordu. Ev sahibi hemen yetişmemiş olsaydı tutuşturulan odunlardan evin tümüyle yanacağı ve "kömürleşmiş cesetlerden bir şey öğrenmenin pek kolay olmayacağı" kesindi.

Olaya ilişkin anlatılanlar bunlardı. Bir de evin yüzbaşı ve kız kardeşi için Stavrogina'nın oğlu Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin tarafından kiralandığı söyleniyordu; bu iş için buraya kadar kendisi gelen Bay Stavrogin, yeni yaptığı binayı meyhane olarak işletmek niyetinde olan ev sahibini ikna edebilmek için çok dil dökmüştü; kira tutarı üzerinde hiç tartışmadığı gibi altı aylığını da peşin ödemişti.

— Bu işin içinde iş var, –diyordu kalabalıktan kimileri.

Ama çoğunluk susuyordu. Yüzler asıktı, ama büyük bir gerginlik hissedilmiyordu. Yine de Nikolay Vsevolodoviç hakkında ileri geri konuşmalar sürüp gidiyordu: Öldürülen kadın onun karısıydı; dün kentin en önemli evinden, General Drozdov'un bakire kızını "onurluca olduğu söylenemeyecek" yollarla ayartıp kendi evine götürmüştü; aile onu Petersburg'a şikâyet edecekti; karısının karşı yakadaki evde boğazlanması da onun Drozdova'yla evlenebilmesi içindi. Skvoreşniki oraya iki buçuk verstten daha uzak değildi; gidip kendilerine haber versem mi diye düşündüğümü hatırlıyorum. Aslında birilerinin kalabalığı kışkırtması gibi bir durum gözlemlemedim; kalabalıkta, sabah yangına gelen "büfeciler güruhu"ndan gördüğüm –hemen tanıdım onları– birkaç kişi olduysa da,

kimsenin günahını almak istemem. Ama zayıf, uzun boylu, kıvırcık saçlı, yüzü gözü kurumla sıvanmış gibi kapkara, daha sonra çilingir olduğunu öğrendiğim gençten birini özellikle anımsıyorum. Sarhoş değildi ama suskun, asık yüzlü kalabalığın tersine durduğu yerde duramıyor, el kol hareketleri de yaparak insanlara sürekli bir şeyler anlatıyordu. Neler dediğini anımsayamıyorum, ama anlamlı diyebileceğim sözleri şu cümleden daha uzun değildi: "Kardeşler, neler oluyor? İşler hep böyle mi gidecek?"

7 Tanrı sizi bağışlasın, dostum, Tanrı sizi korusun. (Fr.)

8 İş işten geçtikten sonra. (Fr.)

9 Bana gelince. (Fr.)

10 Şu zavallı insanların felsefe dolu öyle sözleri var ki. (Fr.)

11 Bunlar zavallı, süprüntü insanlar, küçük salaklar, evet öyle. (Fr.)

12 Ah, dün ne hoş, esprili şeyler söyledi. (Fr.)

13 Ne utanç verici! (Fr.)

14 Beni bağışlarsınız, değil mi sevimli bayan? (Fr.)

15 Çocuklara. (Fr.)

16 Zavallı anne! (Fr.)

Üçüncü Bölüm

Bir Aşk Hikâyesinin Sonu

I

Skvoreşniki'nin büyük salonundan (Varvara Petrovna'yla Stepan Trofimoviç'in son kez görüştükleri salon) yangın olduğu gibi görünüyordu. Sabahın altısıydı; Liza sağdaki son pencerenin önünde duruyor ve sönmeye yüz tutan yangının son kızıllığına bakıyordu. Odada yalnızdı. Dünkü giysisi vardı üzerinde, "edebiyat matinesi"nde giydiği, baştan aşağı dantellerle kaplı açık yeşil giysi; bu son derece gösterişli, ama telaşla üzerine geçiriverdiği giysi şu anda buruş buruştu. Birden göğsünün düğmelerinin de tam kapatılmamış olduğunu fark ederek kızardı; telaşla giysisini düzeltti, dün eve geldiğinde koltuğun üzerine attığı kırmızı atkıyı alıp omuzlarına sardı. Gür saçları atkının altından lüle lüle sağ omzuna dökülüyordu. Yüzü yorgun ve kaygılıydı ama gözleri, çatık kaşlarının altında kor gibi yanıyordu. Yeniden yaklaştı pencereye, yanan alnını soğuk cama dayadı. Kapı açıldı, Nikolay Vsevolodoviç girdi içeri.

— Bir atlı gönderdim, on dakikaya kalmaz her şeyi öğreniriz, –dedi.– Uşaklara bakılırsa kıyıda, köprünün sağında kalan bazı yerler yanmış. Gece on iki gibi çıkmış yangın... sönüyormuş artık.

Pencerenin önüne kadar ilerlemedi, Liza'nın üç adım kadar gerisinde durdu.

Liza dönüp ona bakmadan, gergin bir sesle:

— Takvime göre havanın bir saat önce aydınlanması gerekiyordu, –dedi,– ama hâlâ gece gibi karanlık ortalık!

— Takvimler hep yalan söyler, –diyecek oldu Stavrogin sevecen bir gülümsemeyle, ama sonra bu sözünden utanarak telaşla ekledi:– Takvime göre yaşamak sıkıcı değil mi Liza?

Yine saçmaladığı için canı iyice sıkıldı, sonunda tümüyle sustu.

— Ne kadar üzgün olmalısınız ki, –dedi Liza yüzünde çarpık bir gülümsemeyle,– söyleyecek söz bile bulamıyorsunuz. Sakin olun lütfen. Tam üzerine bastınız: Ben hep takvime göre yaşarım, attığım her adımı takvimler belirler. Şaşırdınız mı?

Pencereden hızla döndü, bir koltuğa oturdu.

— Lütfen siz de oturun. Fazla zamanımız kalmadı. Aklımdaki her şeyi söylemek istiyorum size... Neden siz de aynı şeyi yapmıyorsunuz?

Nikolay Vsevolodoviç onun yanına oturdu ve usulca, neredeyse korkarak elini tuttu.

— Bunlar nasıl sözler Liza? Nereden çıktı birdenbire bu dil? Fazla zamanımız kalmadı ne demek? Uyandığınızdan bu yana geçen son yarım saat içinde bu ikinci gizemli söz.

— Ağzımdan çıkan gizemli sözleri saymaya mı başladınız? –dedi Liza gülümseyerek.– Hatırlarsanız dün buraya geldiğimde evinize bir ölüyü kabul ettiğinizi söylemiştim. Bunu unutmayı tercih ettiniz anlaşılan? Belki de hatırlamaya değer bulmadınız.

— Hatırlamıyorum Liza. Ölü de nereden çıktı şimdi? Yaşamak gerek...

— E sustunuz ama? O güzel konuşan insan nerede bugün? Ben yaşayacağımı yaşadım, bu kadar yeter. Hristofor İvanoviç'i hatırlıyor musunuz?

— Hayır, –dedi Stavrogin kaşlarını çatarak.

— Hristofor İvanoviç, hani Lozan'daki? Nasıl bezdirmiş, bıktırmıştı sizi? Her zaman "Bir dakikanızı alacağım" diyerek içeri girer ama bütün gün oturur kalırdı. Hristofor İvanoviç olmak, bütün gün oturup kalmak istemiyorum ben.

Stavrogin yüzünde derin bir acı anlatımıyla:

— Konuşma biçeminiz, bütün bu kırık dökük sözler bana acı veriyor Liza. Böylesine ekşi bir dille konuşmak sizin için de zor olmalı? Ne gerek var

buna? Niçin böyle bir dil kullanıyorsunuz?

Gözleri kor gibi yanıyordu.

— Liza, –diye bağırdı birden,– yemin ederim seni bugün dünden daha çok seviyorum, dün buraya geldiğin zamankinden çok daha büyük bugün sevgim.

— Tuhaf bir itiraf! Dün ve bugünün ne işi var burada, bu karşılaştırmanın anlamı ne?

— Beni bırakamazsın, –dedi Stavrogin derin bir umutsuzlukla.– Birlikte çeker gideriz... hemen bugün... Gideriz değil mi? Gider miyiz?

— Ah, elimi acıtıyorsunuz! Hemen bugün, birlikte, nereye gidiyormuşuz? “Yeniden dirilmeye”mi yine bir yerlerde? Yok, yeterince denedik bunu... üstelik hem bana göre pek yavaş bir süreç, hem de becerebileceğim bir iş değil; bana göre çok yüce bir iş. İlle bir yerlere gidilecekse Moskova’dır gidilecek yer; orada ziyaretlerde bulunur, kabul günümüzde de ziyaretçilerimizi kabul ederiz. Benim için ideal yaşam bu ve bunu siz de biliyorsunuz; İsviçre’deyken nasıl biri olduğumu gizlemedim sizden. Moskova’ya gidebilmemiz ve orada ziyaretlerde bulunmamız da olanaksız olduğuna göre –çünkü siz evlisiniz– üzerinde konuşacağımız bir şey de yok demektir.

— Peki dün Liza? Dün ne oldu?

— Ne olduysa oldu.

— Yo, hayır! Bu kadarı artık zulüm!

— Ne gelir elden, zulümse katlanacaksınız zulme.

— Dünkü fanteziniz için öç alıyorsunuz benden... –diye homurdandı Stavrogin öfkeyle gülümseyerek.

Liza kıpkırmızı oldu.

— Ne bayağı bir düşünce!

— Öyleyse bana neden o denli... “büyük bir mutluluk” bağışladınız? Öğrenmeye hakkım var mı?

— Bırakın bazı şeylere de hakkınız olmasın; varsayımlarınızın bayağılığını aptallıkla taçlandırmayın. Bugün gününüzde değilsiniz; ne yapsanız olmuyor. Sahi, sakın sosyetenin sizi “o denli büyük mutluluk”tan dolayı ayıplayacağından korkuyor olmayasınız? Eğer böyleyse, sakın kendinize eziyet etmeyin. Hiçbir şeyin suçlusu, sorumlusu, başlatıcısı

değilsiniz, dolayısıyla kimseye hesap vermek gibi bir zorunluluğunuz da yok. Dün kapınızı aralayıp içeri girdiğimde, siz girenin kim olduğunu bile bilmiyordunuz. Az önce dediğiniz gibi bu yalnızca benim bir fantezimdi, hepsi bu. Herkesin gözünün içine korkusuzca, büyük bir utku kazanmışçasına bakabilirsiniz.

— Bütün bu sözlerin, bu alayların bir saattir dehşet veriyor, ürpertiyor beni Liza. Büyük bir öfkeyle sözünü ettiğin o “mutluluk”... her şeye değer benim için. Seni şu anda nasıl kaybederim? Yemin ederim dün daha az seviyordum seni. Peki bugün neden elimdeki her şeyi alıyorsun benden? Sahip olduğum bu yeni umudun karşılığını bir hayatla ödedim ben.

— Kendi hayatınızla mı, başkasının hayatıyla mı?

Stavrogin yerinden fırlayıp kalktı.

— Bu da ne demek? –dedi gözlerini Liza’nın gözlerinin ta içine dikerek.

— Kendi hayatınızla mı ödediniz, benim hayatımla mı? Öğrenmek istediğim yalnızca bu. Yoksa artık anlama yetinizi de mi yitirdiniz? Böyle birdenbire ayağa fırlamalar, gözlerimin içine dik dik bakmalar da neyin nesi? Beni korkutuyorsunuz. Ne zamandır fark ettiğim bir şey var: Korkuyorsunuz siz... hele şimdi, şu anda! Tanrım yüzünüz bembeyaz oldu!

— Sen bir şey biliyor olabilirsin Liza, ama yemin ederim ben bir şey bilmiyorum. Demin hayatla ödendi derken, ben “*ondan*” söz etmiyordum.

— Ben... sizi hiç anlayamıyorum, –dedi Liza korkuyla kekeleyerek.

Sonunda Stavrogin’in düşünceli yüzüne yavaş yavaş uçucu, hafif bir gülümseme yerleşti. Usulca yerine oturdu, dizlerini dirseklerine dayayıp avuçlarıyla yüzünü kapadı.

— Kötü bir düş, sayıklama... Apayrı şeylerden söz ediyoruz.

— Siz neden söz ediyorsunuz bilmiyorum... Ama söyleyin bana: Dün benim bugün sizden ayrılacağımı anlamadınız mı? Anlamamış olabilir misiniz? Yalan yok, doğruyu söyleyin!

— Anlamıştım, –dedi Stavrogin usulca.

— Öyleyse? Bunu bile bile “o an”ı kabul etmekten geri durmadınız. O zaman bu neyin hesaplaşması?

— Bana bütün gerçeği söyle! –diye bağırdı Stavrogin derin bir acıyla.– Dün kapımı açıp odama girerken, o kapıyı yalnızca bir saatliğine açtığını sen kendin biliyor muydun?

Liza ona nefretle baktı:
— En ciddi insanlar bile bazen böyle gülünç sorular sorabiliyor demek? Hem söyler misiniz, niçin bu kadar kaygılısınız? Siz kadını bırakmadan, kadının sizi bırakmasını kendinize yediremediğiniz için mi? Bakın Nikolay Vsevolodoviç, buraya geldiğimden bu yana bana karşı nedense pek gönlü yüce, pek cömert davranıyorsunuz... İşte benim de sizde dayanamadığım şey bu!
Stavrogin yerinden kalkıp odada bir iki adım attı:
— Eh madem böyle bitecek, bitsin... Ama bütün bunlar nasıl... olabildi?
— Şaşılacak bir merak! Kendi tasarladığınız, dolayısıyla da dünyada herkesten iyi bildiğiniz bir şeyi merak ediyorsunuz? Karşınızda kalbi operalarda eğitilmiş, soylu bir genç kız vardı; her şey işte buradan başladı... bulmacanın çözümü burada.
— Hayır.
— Burada gururunuzu incitecek bir şey yok. Sözlerim tümüyle gerçeği yansıtıyor. Karşı koyamadığım olağanüstü güzel bir anla başladı her şey. Üç gün önce size herkesin önünde “incitici” sözler söylediğimde, siz tam bir şövalye gibi karşılık verdiniz. Benden evli olduğunuz için kaçtığınızı anladım, beni küçük gördüğünüz için değil; ki sosyeteden, soylu bir genç kız olarak en korktuğum şeydir bu. Çılgın beni korumak için benden kaçtığınızı anladım. Görüyor musunuz ne kadar değer veriyorum gösterdiğiniz gönül yüceliklerine? Derken Pyotr Stepanoviç çıkıp geldi ve çok önemli birtakım açıklamalarda bulundu. Önünde kendisinin de benim de bir hiç olduğumuz büyük bir düşüncenin sizi kararsız bıraktığını anlattı; dediğine göre ben bir hiçtim ama yine de sizin yolunuzu kapatıyordum. O kendini de katıyordu işin içine ve üçümüzün bir arada olmamız gerektiğini söylüyordu. Bir Rus halk şarkısında geçen, kürekleri akçaağaçtan yapılmış bir kayık ve bunun gibi hayal ötesi şeylerden söz ediyordu. Kendisini övdüm, ozan olduğunu söyledim; inandı. Onun açıklamalarından önce de, tek bir anın bana yeteceğini düşünüyordum zaten; böylelikle kararımı verdim. İşte hepsi bu! Hem bu kadar yeter! Lütfen başka açıklama istemeyin benden! Bakarsınız bir tartışma çıkar. Kimseden korkmayın. Ben her şeyi üzerime alıyorum. Ben kötü, kaprisli bir kızım, bir opera sahnesinden çıkmışa benzeyen kayık başımı döndürdü yalnızca. Biliyor

musunuz, her şeye karşın beni deliler gibi sevdiğinizi sanıyordum. Lütfen karşınızdaki şu budala kızı aşağılamayın, gözlerimden şu anda akan gözyaşlarıyla da alay etmeyin. “Kendime acırken” ağlamaya bayılırım. Bu kadar yeter. Ne benim elimden bir şey gelebilir, ne de sizin. Her ikimizin de gururu incindi. Bununla avunacağız. Hiç değilse kendimizi küçük görmeyiz.

— Kötü bir düş, sayıklama! –diye bağırdı Nikolay Vsevolodoviç oda içinde gidip gelirken ellerini kırarcasına ovuşturarak.– Liza, zavallı kız, ne yaptın kendine!

— Mum ışığında yandım, hepsi bu! Şimdi de siz ağlamayın sakın! Daha aklı başında, daha duygusuz olun.

— Neden, neden geldin bana?

— Böylesi soruların sizi sosyete önünde gülünç duruma düşüreceğini bir türlü anlamıyorsunuz.

— Böyle çirkin, böyle aptalca nasıl mahvedebildin kendini? Şimdi ne olacak?

— Size âşık buralı bir kadının sözleriyle, “kan içici” Stavrogin mi söylüyor bunları! Dinleyin, bunu size daha önce de söyledim: Hayatımı tek bir saate feda ettim ve içim rahat. Siz de aynı şeyi yapın... ama niye böyle yapasınız ki siz? Sizin durumunuz farklı: Önünüzde daha ne “saatler”, ne “anlar” var sizin!

— Senin önünde ne kadar varsa o saatlerden, anlardan, benim de o kadar var... Sana söz veriyorum, senden tek bir saat fazlam olmayacak.

Stavrogin odada dolaşıp durduğu için, Liza’nın yanmasıyla sönmesi bir olan bir umut ışığıyla aydınlanmış hızlı bakışını görmedi.

— Şu anki *imkânsız* içtenliğimin bedelini bilseydin Liza ve sana açıklayabilseydim ki...

Liza korkuyla:

— Açıklama mı? –diye sözünü kesti onun,– bana açıklamak istediğiniz şeyler mi var? Tanrı beni sizin açıklamalarınızdan korusun!

Stavrogin durdu, tedirginlikle bekledi.

— Açık söylemem gerekirse, –dedi Liza,– daha İsviçre’deyken, yüreğinizde kanlı, kirli ve... sizi gülünç kılan korkunç bir şeylerin ağırlığını taşıdığınız inancına kapılmıştım. Bu doğruysa, bana açıklamada

bulunmaktan sakının, yoksa size güler, bütün hayatınızla alay ederim... Ay, yine rengi uçtu yüzünüzün! Yok, artık tek kelime bir şey söylemiyor ve hemen gidiyorum.

Yüzünde iğrenir, küçümser bir ifadeyle yerinden kalktı.

Stavrogin umutsuzca:

— Üz, ez, cezalandır... hıncını benden al, –diye bağırdı.– Sonuna kadar hakkın var buna! Seni sevmediğimi bile bile mahvettim seni. Evet, “o an”ı tepmedim, yararlandım ondan: Nicedir beslediğim bir umudum vardı, son umudumdu bu... Dün sen ilk kez, kendi isteğinle ve tek başına odama girdiğinde yüreğimi aydınlatan ışığa karşı koyamadım. Bir an inandım ki... yani belki şu anda da inanıyorum ki...

— Bu içten sır paylaşımına aynı içtenlikte karşılık veriyorum: Yüreği size karşı acıma duygusuyla dolu hastabakıcınız olmak istemiyorum sizin. Bakarsınız bir gün gerçekten de hastabakıcı olurum; tabii eğer bugün ölmeyi beceremezsem. Ama yine de sizin hastabakıcınız olmayı düşünmem; kolsuz, bacaksız birinden hiçbir farkınız olmamasına karşın. Bana hep şöyle geldi: Sanki beni insan boyunda bir örümceğin yaşadığı bir yere götüreceksiniz, orada bu örümceğe bakarak, ondan korkarak yaşamımızı geçireceğiz... Sevgimiz, sevdamız da bundan ibaret kalacak. Siz en iyisi Daşacığa başvurun, o sizinle nereye isterseniz gider.

— Burada bile onun adını anmadan edemediniz?

— Zavallı köpekçik! Selamımı söyleyin. Daha İsviçre’deyken kendisini yaşlılık günleriniz için ayırdığınızdan haberi var mı? Ne özen! Ne uzak görüşlülük! Ay, bu da kim?

Salonun gerilerinde bir kapı aralandı; birinin başının görünmesiyle geri çekilmesi bir oldu aralıkta.

— Sen misin Aleksey Yegorıç? –diye seslendi Stavrogin.

— Yok, yalnızca benim, –dedi kapıdan yarı beline kadar uzanan Pyotr Stepanoviç.– Merhaba Lizaveta Nikolayevna! Her şeye karşın gününüz aydın olsun! İkinizi bu salonda bulacağımdan emindim. Bir saniye için uğradım Nikolay Vsevolodoviç, size ille iletmem gereken bir çift söz için koşturup geldim... hepi topu bir çift söz... ama çok önemli.

Kapıya doğru yürüyen Stavrogin üç adım sonra geri dönerek:

— Şu anda bir şey duyacak olursan Liza, –dedi,– bil ki, suçlu benim.

Liza ürperdi, ürkek gözlerle ona baktı; Stavrogin hızla odadan çıktı.

II

Pyotr Stepanoviç'in araladığı kapı, salonu büyücek, oval bir hole bağlıyordu. Geldiğinde burada Aleksey Yegorıç'ı bulan Pyotr Stepanoviç onu dışarı yollamıştı. Nikolay Vsevolodoviç, ardından salon kapısını kapatıp bekledi. Pyotr Stepanoviç, merak dolu bakışlarını hızla yüzünde dolaştırdı onun.

— Ey?

— Haberiniz oldu mu bilmiyorum, –dedi Pyotr Stepanoviç çabuk çabuk; bakışları onun ruhunu okumak ister gibiydi.– Ama bizden kimsenin bir suçu yok; özellikle de sizin... çünkü bu bir rastlantıdan, birtakım olayların üst üste gelmesinden başka bir şey değil... Sözün özü, hukuksal olarak da sizi ilgilendirir bir yanı yok işin. Bir an önce haber vereyim istedim.

— Yandılar... öldürüldüler, değil mi?

— Öldürüldükleri doğru ama yanmamışlar. İşin pis yanı da bu. Benden kuşkulandığınızı biliyorum ama sizi temin ederim benim bu işte bir suçum yok. Gerçeği bilmek isterseniz söyleyeyim: Aklımdan hiç geçmedi değil, çünkü siz kendiniz bir ara benden böyle bir şey yapmamı istemiştiniz; tabii ciddi olarak değil, sırf bana takılmak için (siz gerçekte asla böyle bir şeyi istemezsiniz). Ama ben bir türlü cesaret edemiyordum, hiçbir şekilde cesaret edemezdim de, karşılığında yüz ruble verseler bile... ki burada herhangi bir çıkar da söz konusu değil, yani benim için, benim için... (Soluk almadan konuşuyordu) Ama olayların gelişimindeki rastlantıya bakın: Kendi paramdan (duyuyorsunuz, değil mi, kendi paramdan! Sizin tek rubleniz yoktu içinde, bunu siz de biliyorsunuz ve önemli olan da bu), Lebyadkin olacak ayyaş ahmağa iki yüz otuz ruble verdim; üç gün önce verdim bu parayı, anlıyorsunuz beni değil mi, üç gün önce, yani dünkü "edebiyat matinesi"nden sonra değil: Bu son derece önemli bir rastlantı, çünkü ben o gün Lizaveta Nikolayevna size gelecek mi, gelmeyecek mi, bu konuda hiçbir şey bilmiyordum. Ona bu parayı kendi cebimden vermemin

de tek nedeni, sizin üç gün önce kalkıp sırrınızı herkese açıklayıvermeniz. Eh, karar sizin kararınız, beni hiç ilgilendirmez... şövalyelik falan filan... ama itiraf ederim, başıma taş düşmüş gibi oldum... ve bütün bu tragedyalardan da artık gına geldiği –Slav deyimleri kullandığıma bakmayın, son derece ciddi konuşuyorum– ve ayrıca bütün bunlar planlarıma da engel olduğu için Lebyadkin'le kız kardeşini size bile haber vermeden Petersburg'a göndermeye karar verdim, ki Lebyadkin de çok istekliydi buna. Yalnız bir yanlış yaptım: Parayı sizin adınıza verdim kendisine. Ne dersiniz, yanlış mı, değil mi bu? Belki de yanlış değildir ha? Şimdi bana iyi kulak verin, size bütün bu işlerin nasıl olduğunu anlatayım...

Konuşmanın coşkusuyla iyice yaklaştığı Stavrogin'in ceketinin yakasından tutacak olduysa da (özellikle de yapmış olabilirdi bunu); Stavrogin ani bir hareketle, sertçe eline vurdu.

— Ne yapıyorsunuz yahu? Elimi kıracaktınız! Burada önemli olan, olayların olup bitiş şekli. –Stavrogin'in eline vurmasını hiç yadırgamamış, yeniden başlamıştı makine gibi konuşmaya.– Parayı bir gün önceden verdim ki, ertesi gün sabah erkenden kız kardeşiyle birlikte yola çıksınlar; onları trene kendi eliyle bindirip yolcu etme işini de Liputin olacak alçağa havale ettim. Ama o rezilin de meğer halka gülünç bir numara yapmak gibi bir şey varmış aklında... belki siz de duymuşsunuzdur? "Okuma" sırasında? Şimdi iyi kulak verin bana: Bunların ikisi önce bir güzel içiyorlar, sonra da oturup bir şiir yazıyorlar; şiirin yarısı Liputin'in kaleminden çıkma. Liputin, Lebyadkin'i sabah erkenden Petersburg'a yolcu ettiğini söyleyerek beni kandırırken, gerçekte ona bir frak giydirip daha sonra sahneye sürmek üzere kuliste bir odaya saklıyor. Ama Lebyadkin bir anda ve beklenmedik bir şekilde sarhoş olup zıvanadan çıkınca bilinen rezalet kopuyor. Sonra Lebyadkin'i kendinden geçmiş bir halde eve götürüyorlar, Liputin de usulca onun cebinden iki yüz rubleyi alıp, ufak paraları bırakıyor. Ama talihsizliğe bakın ki, Lebyadkin daha o sabah hiç olmayacak yerlerde cebinden bu iki yüz rubleyi çıkarıp göstererek övünmek gafletinde bulunmuş. Kirillov'un evindeyken de kulağına bir şeyler çalınan Fedka'nın da beklediği zaten bu olduğu için (bu konuda kendi ağzınızdan çıkan imalı sözleri de hatırlıyorsunuz değil mi?), durumdan yararlanmaya karar vermiş. İşte bütün gerçek bu. Hiç değilse Fedka'nın hiç para bulamamış olmasına

seviniyorum. Oysa alçak herif eline bin ruble dolayında bir para geçeceğini umuyordu! Telaşından eli ayağına dolanmış; yangından onun da korktuğu anlaşılıyor. İnanır mısınız, bu yangın tam bir balyoz etkisi yaptı bende. Böyle şey olamaz! Bu kadar başına buyrukluk olacak şey değil! İşte görüyorsunuz... sizden beklediğim pek çok şey var, bu yüzden her şeyi size olduğu gibi anlatıyorum, hiçbir şey gizlemiyorum. Aslında nicedir kafamda olgunlaşmakta olan bir düşünceydi bu yangın; çünkü halkımıza hiç yabancı olmayan, popüler bir eylem biçimidir... Ama yangın benim ilerisi için, hepimizin ayaklanacağı, paha biçilmez değerdeki o en kritik an için sakladığım bir eylemdi... Gelgelelim bunlar soluğumuzu bile tutmamız gereken bir anda, sırf akıllarına öyle esti diye, kimseden emir almadan yangın çıkarıyorlar! Başıbozukluğun daniskası! Aslında henüz sağlıklı hiçbir bilgi yok elimde... iki Şpigulin işçisinden söz ediyorlar... Ama eğer bu yangın işine *bizimkiler*den de karışanlar varsa, vay onların haline!.. Gördüğünüz gibi ipleri gevşetmeye hiç gelmiyor! Yok... bu beşli hücre denilen demokratik paçavrayla bir yere varılamaz! Burada rastlantılara bağlı olmayan, putlaştırılmış, bağımsız, acımasız, üstün bir iradeye gerek var. O zaman o beşli kümeler kuyruklarını apışaralarına kıstırıp gerektiği zaman kendilerini kullanmamız için tam bir boyun eğmeyle emrimize girerler. Her ne kadar şu anda herkes, Stavrogin'in karısını yakması gerekiyordu, kent de bu yüzden yandı diye davul çalıyorsa da...

— Demek şimdiden başladılar yaygaraya?

— Aslında, henüz hayır. Doğrusunu söylemek gerekirse, benim duyduğum bir şey yok. Ama halk bu, elden ne gelir? Üzerine yangın felaketini de ekleyince hele... Vox populi, vox Dei.[17] En ahmakça söylentiler bile kolayca yayılabilir. Bir kez sizin açınızdan korkulacak bir durum yok. Hukuksal açıdan tümüyle haklısınız, vicdani açıdan da... Sonra, böyle olmasını siz istemediniz. İstemediniz değil mi? Size karşı hiçbir kanıt yok. Yalnızca bir rastlantı... Kirillov'un evinde ağzınızdan çıkan o dikkatsizce sözleri Fedka hatırlayabilir (Niye söylediniz ki o sözleri?). Aslında bu da bir şey kanıtlamaz. Fedka işini ben hallederim... Bugün hallederim.

— Yangın cesetlere ulaşmamış anlaşılan?

— Hem de hiç. Sersem herif yüzüne gözüne bulaştırmış. Ama bakın, sizin böylesine sakin olmanıza çok sevindiğimi söylemeliyim. Elbette bu işte bir suçunuz yok, hem de hiç, ama yine de... Ayrıca, ortaya çıkan durumun çok işinize geldiğini de kabul etmek gerek: Bir anda özgür bir dul haline geliverdiniz; çok güzel ve müthiş zengin bir genç kızla hemen şu anda evlenebilirsiniz; elinizin altında bu genç kız çünkü. Basit, sıradan bir rastlantının yarattığı sonuca bakın!

— Bu aptal kafanızla beni tehdit mi ediyorsunuz?

— Hah pek güzel, şimdi de aptal kafa olduk, öyle mi? Nasıl bir dille konuştuğunuza bakın benimle. Zil takıp oynamanız gerekirken... Gecikmeden sizi bilgilendirmek için koşup geldim buraya. Hem neyle tehdit edebilirim ki sizi? Sizden tehditle alınabilecek hiçbir şey gerekli değil bana. Korkunuzu ne yapayım, özgür iradenizi istiyorum sizin. Işıksınız siz, güneşsiniz... Asıl ben sizden korkuyorum! Mavrikiy Nikolayeviç değilim ki ben... Düşünebiliyor musunuz, demin kiralık bir arabayla buraya gelirken gördüm onu; burada, sizin bahçenizde, üzerinde kaputu, çitlerin dibinde oturuyordu; sırılsıklamdı, bütün gece oradaymış besbelli! Şaşılacak şey doğrusu! İnsan bu kadar yitirebiliyor aklını demek!

— Mavrikiy Nikolayeviç mi dediniz? Gerçekten mi?

— Gerçekten. Bahçe parmaklıklarının dibinde oturuyordu. Sanırım buradan üç yüz adım kadar ötede. Çok hızlı geçtim önünden, yine de beni gördü. Bilmiyordunuz demek? Öyleyse bunu size söylemeyi unutmadığıma sevindim. Bana sorarsanız asıl böyleleri tehlikelidir: Hele yanında tabancası da varsa; gece, çamur, yaşadığı doğal gerginlik... Çünkü durumunu düşünsenize bir, ha-ha-ha! Ne dersiniz, orada ne işi olabilir?

— Lizaveta Nikolayevna’yı bekliyor elbette.

— İyi güzel de, niye gitsin ki Lizaveta Nikolayevna ona? Hem de böyle bir yağmurda... Ne kafasız adam bu!

— Lizaveta Nikolayevna şimdi ona gidecek.

— Aha! Haberin büyüğü gerideymiş meğer! O zaman... Yo, beni dinleyin: Lizaveta Nikolayevna’nın durumu tümüyle değişti, Mavrikiy’i ne yapsın artık? Siz özgür bir dul olarak isterseniz hemen yarın evlenebilirsiniz onunla. Lizaveta Nikolayevna’nın henüz gelişmelerden haberi yok. Bana

bırakın, ben her şeyi ayarlarım. Nerede şimdi o? Güzel haberleri verip onu da sevindirmeli.

— Sevindirmek mi?

— Elbette. Yürüyün hadi.

Stavrogin gözlerini anlamlı bir şekilde kısarak:

— Bu ölümlerin Lizaveta Nikolayevna'yı kuşkulandırabileceğini düşünmüyorsunuz demek? –dedi.

— Elbette! Niye kuşkulansın ki? –dedi Pyotr Stepanoviç aptal rolüne bürünerek.– Bir kez hukuksal olarak... Ah, siz de! Kuşkulansa ne olacak! Kadınlar böyle sorunları kolayca hale yola koyarlar; siz kadınları tanımıyorsunuz! Kaldı ki sizinle evlenmek onun da çıkarına; ne olsa kendini rezil etti. Sonra ona "kayık"tan falan söz ettim: Bunun onu etkilediğini anladım çünkü... Bu kız bildiğiniz gibi değil, çok farklı. Hiç merak etmeyin, cesetlerin üzerinden hop diye atlayıp geçecektir. Zaten sizin hiç suçunuz yok ki! Yok, öyle değil mi? Yine de bu cesetleri aklının bir köşesinde tutacak, evliliğinizin ikinci yılında falan size dokundurmalarda bulunmak için önünüze sürecektir. Evlenmek için kilisede mihrabın önünde duran her kadının yedeğinde, kocasının geçmişine ilişkin böyle bir iki olay vardır. Günü geldiğinde... aman canım, bir yıl sonra neler olacağını kim bilebilir? Ha-ha-ha!

— Arabayla geldiyseniz onu hemen Mavrikiy Nikola-yeviç'e götürün. Az önce bana dayanamadığını, benimle birlikte olamayacağını söyledi. Bu durumda sanırım benim vereceğim arabaya da binmek istemez.

— Bak sen! Demek ayrılıyor sizden? İyi de neden? –diye sordu Pyotr Stepanoviç aptal aptal bakarak.

— Bu gece bir şekilde, onu hiç sevmediğimi anlamış olmalı... hep bildiği bir şeydi bu aslında.

— İyi de sevmiyor musunuz onu? –diye onun sözünü kesti Pyotr Stepanoviç, anlatılmaz bir şaşkınlık içindeydi.– Madem öyle dün onu neden alıkoydunuz, açıkça, mertçe kendisini sevmediğinizi söyleyecek yerde? Aşağılık bir şey bu yaptığınız; beni de ona karşı son derece aşağılık bir duruma düşürdünüz.

Stavrogin bir kahkaha attı, hemen ardından da:

— Kendi maymunuma gülüyorum ben, –diye açıkladı.

Pyotr Stepanoviç de büyük bir neşeyle gülmeye başladı:

— Ya? Maskaralık ettiğimi anladınız demek? Sizi güldürmek istemiştim. İnanır mısınız, daha şu odaya girdiğiniz anda yüzünüzden bir “felaket” yaşadığınızı anlamıştım. Tam bir başarısızlık mı demeli yoksa, ha? –Neşesi daha da artarak, müthiş bir keyifle bağırdı:– Bahse girerim, yan yana iki sandalyede oturup yüksek ve soylu bir konuda tartışarak heba ettiniz o güzelim geceyi. Ah bağışlayın, bağışlayın lütfen, bütün bunlardan bana ne! Bütün bunların tam bir saçmalıkla sona ereceğini dünden anlamıştım ben aslında. Onu sırf gönül eğlendirmeniz, bir de varlığımın asla sıkıntı vermeyeceğini göresiniz diye getirdim size. Bu türden durumlarda çok işinize yararım. İnsanların hoşuna gitmek, hoşuma gider. Artık size gerekli değilse, ki bu olasılığı da düşünmüş ve buraya da bu yüzden gelmiştim, o zaman...

— Demek onu buraya sırf ben gönül eğlendireyim diye getirdiniz?

— Başka ne için olacak?

— Beni karımı öldürmeye zorlamak için olamaz mı?

— Daha neler, sanki siz öldürdünüz karınızı! Ne kadar tragedyaya yatkın bir insansınız!

— Ne fark eder, siz öldürdünüz!

— Ben mi öldürdüm? Benim bu işte şuncacık rolüm olmadığını söylemiştim size. Doğrusu beni kaygılandırıyorsunuz...

— Neyse devam edin “Artık size gerekli değilse, o zaman...” diyordunuz.

— ...o zaman siz bu işi bana bırakın, ben onu harika bir şekilde Mavrikiy Nikolayeviç’le evlendirme işini de üstlenebilirim. Bu arada onu bahçe parmaklıklarının dibine oturtan ben değilim, hani bunu da benim yaptığımı düşünebilirsiniz diye söylüyorum. Hatta şu anda ondan korktuğumu bile söyleyebilirim. Demin arabadan söz ediyordunuz ya, belki üzerinde tabanca vardır diye yıldırım gibi geçtim önünden. İyi ki ben de tabancamı almışım yanıma! İşte! (Cebinden bir revolver çıkardı, ardından hemen yine cebine soktu) Yol uzak diye aldım yanıma... Sorununuzu hemen halledeceğim. Onun yaralı yüreği şimdi Mavrikiy’i sayıklıyordur... yani en azından sayıklaması gerek... Aslında öyle acınacak durumda ki! Onu Mavrikiy’e götürdüğüm anda sizi düşünmeye başlayacağından eminim; ona sizi övecek... Mavrikiy’inse yüzüne karşı kötü sözler söyleyecek, aşağılayacak

onu... kadın kalbi işte! Yine gülüyorsunuz! Sizi böyle neşeli görmek ne güzel! Eh, gidelim mi artık? Ben doğruca Mavrikiy'den başlayacağım. Öbürlerine... ölülere gelince... şimdilik sussak diyorum? Bir gün nasılsa öğrenecek.

Birden kapı açıldı ve Liza göründü:

— Neyi öğreneceğim? Kim öldürüldü? Mavrikiy Nikolayeviç hakkında ne diyordunuz?

— Ah, demek kapı dinliyorsunuz?

— Mavrikiy Nikolayeviç hakkında ne diyordunuz? Öldürüldü mü yoksa?

— O zaman iyi duyamamışsınız! İçiniz rahat olsun, Mavrikiy Nikolayeviç hayatta ve sağlığı da yerinde; bunu hemen şu anda kendi gözlerinizle de görebilirsiniz; çünkü kendisi burada, bahçe çitlerinin dibinde oturuyor... Sanırım bütün gece de orada oturmuş, kaputu sırılsıklam... Benim buraya geldiğimi de gördü.

Acı veren bir kuşku ve güvensizlikle üsteledi Liza:

— Doğruyu söylemiyorsunuz. "Öldürüldü" dediğinizi duydum. Kim öldürüldü?

— Karım, ağabeyi Lebyadkin ve hizmetçileri öldürüldü, –dedi Stavrogin kararlı bir sesle...

Liza ürperdi, benzi attı.

Pyotr Stepanoviç makine gibi başladı:

— Tuhaf, canavarca bir olay Lizaveta Nikolayevna, aptalca bir soygun... yangından yararlanarak gerçekleştirilmiş bir soygun, kürek kaçkını Fedka'nın işi... Lebyadkin olacak ahmak da, cebinde ne çok para olduğunu olur olmaz yerde gösterince böyle olmuş... tabii ben hemen soluğu burada aldım. Haberi benden öğrenince Stavrogin neredeyse düşüp bayılacaktı. Burada, kendi aramızda, size haber verelim mi, vermeyelim mi diye konuşuyorduk.

— Nikolay Vsevolodoviç, söyledikleri doğru mu? –dedi Liza, güçlükle konuşuyordu.

— Hayır doğru değil.

Pyotr Stepanoviç ürperdi:

— Nasıl doğru değil? Bu da ne demek oluyor?

— Tanrım! Oynatmak üzereyim! –diye inledi Liza.

Pyotr Stepanoviç var gücüyle bağırarak:
— Bu adamın şu anda bir deli olduğunu anlayın artık! –dedi.– Unutmayın ki karısı öldürüldü! Yüzüne baksanıza, renk diye bir şey kalmadı! Biliyorsunuz, bütün gece sizinle birlikteydi, yanınızdan bir an bile ayrılmadı, ondan nasıl kuşkulanılabilir?
— Nikolay Vsevolodoviç, Tanrı'nın huzurundaymışsınız gibi söyleyin: Suçlu musunuz, değil misiniz? Sözlerinize Tanrı sözü gibi inanacağıma ve sizi bir köpek gibi izleyip, ardınızdan dünyanın öbür ucuna gideceğime yemin ederim!
— Ona ne diye bu kadar eziyet ediyorsun, ey fantastik kafa! –diye bağırdı Pyotr Stepanoviç büyük bir öfkeyle Stavrogin'e.– Lizaveta Nikolayevna, yemin ederim, yemin ederim ki onun bir suçu yok. İsterseniz beni havanda dövün. Gördüğünüz gibi asıl o ölü... kendinde değil... sayıklıyor. Bu işte en ufak bir suçu yok. Aklının köşesinden bile geçirmedi böyle bir şeyi!.. Haydutların işi bu, sanırım bir haftaya kalmaz yakalarlar hepsini ve falakaya çekerler. Kürek kaçkını Fedka'yla Şpigulin işçileri yapmış... Bütün kentin dilinde. Ben de oradan biliyorum.
— Bu doğru mu? Doğru mu? –dedi Liza; hakkında verilecek son hükmü titreyerek bekler gibiydi.
— Ben öldürmedim, bu işe de karşıydım ama öldürüleceklerini biliyordum ve katillere engel olmadım. Benden uzak durun Liza! –Stavrogin bunları söyleyerek salona geçti.
Liza yüzünü elleriyle kapayarak evden çıktı. Pyotr Stepanoviç önce onun arkasından koşacak gibi olduysa da hemen sonra salona yöneldi.
— Demek böyle? Demek böylesiniz siz? Korkmazsınız hiçbir şeyden?
Öylesine öfkeliydi ki, kelimeleri bulamıyor, ağzından köpükler saçıyordu.
Stavrogin salonun ortasında ayakta duruyor, hiç karşılık vermiyordu. Sol eli başındaydı; bir tutam saç telini hafifçe tutmuş, dalgın dalgın gülümsüyordu. Pyotr Stepanoviç kolunu şiddetle dürterek:
— Çıldırdınız mı siz? –dedi.– Yapılacak şeyler mi bunlar? Hepimizi ele verip sonra da bir manastıra kapanmayı mı düşünüyorsunuz? Ya da hangi cehenneme ise... İstediğiniz kadar benden korkmayın, nasılsa size göstereceğim!

— Ah, siz miydiniz kulağımın dibinde vızıldayıp duran? –dedi Stavrogin sonunda onu fark ederek.– Koşun, yetişin ona! –diye bağırdı sonra aklı başına gelmiş gibi.– Hemen bir araba hazırlasınlar... evine kadar eşlik edin... Kimsenin haberi olmasın... oraya... cesetlere... cesetlere de gitmesin... gerekirse zor kullanarak bindirin arabaya... Aleksey Yegorıç! Aleksey Yegorıç!

— Durun, ne bağırıp duruyorsunuz öyle! O şu anda Mavrikiy'in kollarında... Mavrikiy sizin arabanıza dünyada binmez. Durun hele, burada arabadan daha önemli şeyler var.

Yeniden tabancasını çıkardı cebinden; Stavrogin ona baktı, ciddiydi bakışları; sonra boyun eğer gibi usulca:

— Hadi, öldürün beni, –dedi.

Pyotr Stepanoviç öfkeden tir tir titreyerek:

— Lanet olsun! Bir insan kendi kendisine bu kadar iftira eder mi yahu! Aslında öldürmeliydim sizi! Lizaveta Nikolayevna da yüzünüze tükürmeliydi! Bunu o kadar hak ettiniz ki! Yelkenleri ipekten "kayık" ha?.. Siz kim, böyle bir kayık olmak kim! Ancak odun olabilecek, çürük çarık bir sandaldan başka bir şey değilsiniz siz! Hiç değilse öfke duysanız, öfke duyarak belki kendinize gelebilirsiniz? Eeh, sizin için bunların ne önemi olabilir ki? Kafatasınızda bir delik açılmasını kendiniz istediğinize göre!

Stavrogin tuhaf bir gülümsemeyle:

— Böyle bir soytarı olmayıp, birazcık daha akıllı olabilseydiniz, size şu anda belki evet derdim...

— Ben soytarıyım ama asıl parçamın, en önemli yarımın soytarı olmasını istemiyorum! Yani sizin! Beni anlıyor musunuz?

Anlıyordu Stavrogin, belki de yalnızca o anlıyordu Pyotr Stepanoviç'i. Pyotr Stepanoviç'te coşku var dediğinde Şatov nasıl da şaşırmıştı!

— Artık defolun yanımdan! Yarına kadar belki bir karara varırım. Yarın gelin.

— Yarın mı? Söz mü?

— Ne bileyim ben!.. Defolun artık, defolun!

Bu sözlerinin ardından Stavrogin salondan çıktı.

— Böylesi belki daha iyi, –diye mırıldandı Pyotr Stepanoviç kendi kendine, tabancasını yeniden cebine soktu.

III

Yetişmek için hemen Lizaveta Nikolayevna'nın ardı sıra koşturdu. Evden ancak birkaç adım uzaklaşmıştı Lizaveta Nikolayevna. Onu durdurmaya çalışan, ancak başaramayan Aleksey Yegorıç üzerinde frak, başında şapkası bile olmadan, büyük bir saygıyla kendisini birkaç adım geriden izliyor ve ona sürekli arabayı beklemesi için yalvarıyordu; ihtiyar çok korkmuştu ve ağlamak üzereydi.

— Eve dön, efendin çay istiyor ve evde ona çay verecek kimse yok, –diyerek yaşlı uşağı itekleyen Pyotr Stepanoviç, gidip doğruca Lizaveta Nikolayevna'nın koluna girdi.

Liza kolunu kurtarmadı, sanki daha kendine gelememişti.

— İlkin, yanlış yöne yürüyorsunuz, –dedi Pyotr Stepanoviç,– Buradan değil, çitlerin öbür yanından gitmemiz gerek. İkincisi, ne olursa olsun yaya gitmeniz mümkün değil, arabaya binmeniz gerek; yürümeniz gereken yol en az üç verst, sizinse üzerinizde doğru dürüst bir şey yok. Birkaç dakikacık bekleyebilseniz... buraya geldiğim kiralık araba hemen şurada, avluda; onu buraya getirdiğim gibi kimsecikler görmeden sizi evinize götürürdüm.

— Ne kadar iyi bir insansınız! –dedi Liza sevecenlikle.

— Rica ederim, benim yerimde kim olsa aynı şeyi yapardı...

Liza şaşkın şaşkın onun yüzüne baktı.

— Aman Tanrım! Ben de yanımda deminki şu yaşlı adamcağız var sanıyordum.

— Bakın, olaya böyle yaklaşmanıza çok sevindim, çünkü öteki türlüsü aptalca bir boş inançtan başka bir şey olmazdı. Madem durum böyle, ihtiyara hemen arabayı hazır etmelerini emretmem en doğrusu değil mi sizce de? Yalnızca on dakikamızı alır arabanın gelmesi, biz de o arada bir saçak altına sığınır, beklerdik.

— Benim öncelikle görmek istediğim... şu cesetler... nerede onlar?

— Ah, fantezi peşindesiniz siz! Benim de korktuğum buydu... Yok, biz bu pis işi bırakalım... görülecek bir şey değil, göreceğiniz bir şey yok.

— Onların nerede olduklarını biliyorum. Ben o evi biliyorum.

— Biliyorsanız ne olmuş! İnsaf edin, şu yağmura, sise bakın!.. (Hey Tanrım, ne dert aldım başıma!) Bakın Lizaveta Nikolayevna, fazla

seçeneğimiz yok: Ya tek bir adım daha ilerlemeden burada bekleyeceksiniz... çünkü yirmi adım ötede Mavrikiy Nikolayeviç var ve bizi görür.

— Mavrikiy Nikolayeviç mi? Nerede? Nerede?

— Onunla görüşmek istiyorsanız, size biraz daha eşlik edip onun nerede olduğunu gösteririm... ama sonrası için beni bağışlayın, bendeniz ona görünmek istemiyorum.

— Tanrım, o beni bekliyor! –durdu, bir anda yüzü kıpkırmızı oldu.

— Önyargısız biriyse, hiç önemli değil! Aslında, biliyor musunuz Lizaveta Nikolayevna, benim bu işlerle hiç ilgim yok; tümüyle dışındayım bu işlerin ve bunu siz de biliyorsunuz; ama ben her şeye karşın sizin iyiliğinizi isterim... Bizim "kayık" çürük çarık, hurda bir sandal çıktıysa eğer...

— Ah, harika! –diye bağırdı Liza.

— Harika diyor ama gözünden yaşlar akıyor! Burada yürekli olmak gerek. Erkeklerden bir dikiş geri kalmamak gerek. Kadın denilen varlık bu yüzyılda... Tuh, lanet olsun! (Pyotr Stepanoviç az kalsın tükürecekti) En önemlisi de, ortada acınıp dövünecek bir durum yok. Bakarsınız işler tam tersi bir yönde gelişiverir. Mavrikiy Nikolayeviç... konuşkan biri değilse de... duygusal bir insan... ki bence bu da iyi bir nitelik, elbette önyargısız olması koşuluyla...

— Harika, harika! –dedi Liza isterikçe gülerek.

— Lanet olsun! –dedi birden sabrı tükenen Pyotr Stepanoviç.– Lizaveta Nikolayevna, ben aslında burada yalnızca sizin için... Yoksa ben ne yapacağım... Dün istediniz ve size hizmet ettim, biliyorsunuz, bugünse... İşte buradan görünüyor Mavrikiy Nikolayeviç, bakın orada oturuyor... bizi görmüyor. Lizaveta Nikolayevna, "Polinka Saks"ı okumuş muydunuz?

— O ne?

— Bir roman... Ben üniversite yıllarımda okumuştum. Saks adında zengin bir memur, karısını yazlık evinde kendisini aldatırken yakalar. Lanet olsun! Bana ne bütün bunlardan! Bakın, göreceksiniz, Mavrikiy Nikolayeviç daha eve varmadan size evlenme teklif edecektir. Hâlâ bizi görmedi.

— Görmesin daha iyi! –diye bağırdı birden Liza çılgın gibi.– Gidelim, hemen gidelim! Ormana, kırlara!

Dönüp koşmaya başladı.

— Lizaveta Nikolayevna! Buna korkaklık derler ama! –diye bağırıyordu Pyotr Stepanoviç onun ardından koşarken.– Neden istemiyorsunuz sizi görmesini? Tam tersine hiç korkmadan ve gururla bakın gözlerinin içine onun... Demek istediğim, hani, *o konuda* bir tedirginliğiniz varsa... ne bileyim kızlık mızlık gibi şeyler... saçma bir boş inançtan, geri kafalılıktan başka bir şey değil bunlar... Hey! Nereye böyle?.. Ah, nasıl da koşuyor! Bakın, biz en iyisi Stavrogin'e geri dönelim ve benim arabayı alalım... Hey, nereye koşturuyorsunuz böyle? O taraf sürülmüş tarla... ah, düştü bile!

Pyotr Stepanoviç durdu. Liza'ysa ne yana gideceğini bilemeyen bir kuş gibi oradan oraya atılıp duruyordu. Pyotr Stepanoviç ondan elli adım kadar geride kalmıştı. Ayağı bir ağacın köküne takılan Liza yere kapaklandı. Aynı anda gerilerden müthiş bir çığlık duyuldu: Onun deli gibi koştuğunu, düştüğünü gören ve çamurlara bata çıka ona doğru koşan Mavrikiy Nikolayeviç'in çığlığıydı bu. Pyotr Stepanoviç bir an önce kendi arabasına binebilmek için Stavrogin'in evinin avlusunda kayboldu.

Mavrikiy Nikolayeviç'se düştüğü yerden doğrulan Liza'nın yanındaydı, genç kızın elini avuçlarına almış korkuyla yüzüne bakıyordu. Bu beklenmedik ve tuhaf karşılaşma onu âdeta altüst etmişti; gözünden yaşlar süzülüyordu. Neredeyse tapındığı kadının böyle bir havada, hem de böyle bir saatte, üzerinde dünden kalma, o gösterişli ama incecik, şimdiyse yere düştüğü için çamurlara bulanmış gece elbisesiyle tarlalar içinde koşturduğunu görünce söyleyecek söz bulamadı, kaputunu çıkarıp titreyen elleriyle onun omzuna örtmeye çalıştı. Liza'nın dudaklarının eline değdiğini hissedince:

— Liza, –diye haykırdı,– hiçbir şey beceremiyorum... ama lütfen beni yanınızdan uzaklaştırmayın!

— Hemen buradan gidelim, –dedi Liza onun elini yakalayıp ardı sıra çekerek,– beni bırakmayın! Mavrikiy Nikolayeviç –korkuyla sesini kısmıştı,– demin, oradayken yürekliydim, ama şu anda ölmekten korkuyorum. Öleceğim, çok az kaldı ölümüme... Ama korkuyorum ölmekten... –Fısıltıyla bunları söylerken Mavrikiy Nikolayeviç'in elini kuvvetle sıkıyordu.

Tam bir umutsuzluk içinde çevresine bakınan Mavrikiy Nikolayeviç:

— Ah, kimse yok mu? –diye haykırdı.– Yoldan geçen biri?.. Ayaklarınız ıslanacak... siz... çıldırmak üzeresiniz!

— Korkacak bir şey yok! –dedi Liza ona cesaret vermek ister gibi.– Siz varken korkum azalıyor, elimden tutun, götürün beni... Nereye gidiyoruz şimdi, eve mi? Yok... ben önce şu... ölüleri görmek istiyorum. Dediklerine göre... karısının boğazını kesmişler... ama o, ben kestim diyor... Bu doğru değil, öyle değil mi... doğru değil? Ben... kendi gözlerimle görmek istiyorum kesilenleri... Benim yüzümden oldu... onların yüzünden bu gece onun sevgisini kaybettim... Kendim görürsem, her şeyi anlarım... Acele edin... evi biliyorum... Yangının çıktığı yerde... Mavrikiy Nikolayeviç, dostum, beni, iffetini kaybetmiş bu kızı bağışlamayın! Niye bağışlayasınız ki? Durun, niye ağlıyorsunuz? Tokatlayın beni ve şurada, şu tarlanın ortasında bir köpek gibi öldürün!

— Kimse sizi yargılayamaz, –dedi Mavrikiy Nikolayeviç kararlı bir sesle,– Tanrı günahlarınızı bağışlasın... sizi bu dünyada yargılayabilecek son kişi benim!

Anlatmaya kalksam, gerçekten burada tuhaf kaçacak bir konuşma tutturmuşlardı. El ele tutuşmuş iki meczuptular sanki; koşar adım doğruca yangına yürüyorlardı. Mavrikiy Nikolayeviç hiç değilse bir yük arabasına rastlama umudunu hâlâ yitirmemişti ama tek bir arabaya rastlamadılar. Bütün ışıklar, ışıltılar, yansımalar ve başka her şey, yağan ince, toz gibi yağmur örtüsü altında külrengi, şekilsiz bir kitleye dönüşerek yitip gitmişti. Çoktan şafak sökmüştü ama sanki gün ağarmamış, sabah olmamış gibiydi. Birden, bu soğuk, puslu karanlığın içinde tuhaf bir karaltının onlara doğru ilerlediğini gördüler. Şu anda sahneyi gözümde canlandırmaya çalıştığımda Lizaveta Nikolayevna'nın yerinde ben olsam gözlerime inanamazdım sanırım. Ama o kendilerine doğru ilerleyen bu karaltıyı hemen tanıyarak bir sevinç çığlığı attı. Stepan Trofimoviç'ti bu. Evinden nasıl ayrıldığını ve bu çılgın kaçış fikrini nasıl gerçekleştirdiğini daha sonra anlatacağım. Şimdilik şu kadarını söyleyeyim: O sabah ateşi yüksekti ve titremesi vardı, ama hastalık bile durduramamıştı onu. Çamurlu yolda kararlı adımlarla yürüyordu; çalışma odasından dışarı pek adım atmamış birinin bütün deneyimsizliklerine karşın, bu işi tek başına ve en iyi biçimde yapabilmek için niyetlendiği şey üzerinde enine boyuna düşündüğü belli oluyordu.

Üzerinde “yol giysileri” vardı: Paltosunun belini genişçe, rugan bir kemerle sıkmıştı. Ayağında yepyeni, uzun konçlu çizmeler vardı, pantolon paçalarını çizmelerin içine sokmuştu. Epeyce düşündüğü ve bir yolcunun böyle giyinmesi gerektiğine karar verdiği anlaşılıyordu; yürümeyi pek beceremediği ışıl ışıl süvari çizmeleriyle rugan kemeri günler öncesinden sağlamıştı. Geniş kenarlı bir şapkayla, boynunu sıkı sıkıya saran yün bir atkı da vardı üzerinde; sağ elinde bir sopa ve bir şemsiye, sol elindeyse son derece küçük, ama içi tıkabasa dolu bir yol çantası vardı. Yolun en başındayken bile yürüyüşünü engelleyen bu üç eşya –sopa, şemsiye ve çanta– bir süre sonra hepten çekilmez olmuştu.

— Gerçekten siz misiniz? –diye bağırdı Liza, o ilk bilinçsiz sevinç anı geçtikten sonra onu derin bir üzüntüyle, şaşkın şaşkın süzerek.

— Lise! –diye bağırdı Stepan Trofimoviç de neredeyse sayıklar gibi ona doğru atılarak.– Chère, chère, bu siste, böyle bir havada... dışarıdasınız ha? Gök nasıl da kıpkızıl, görüyor musunuz? Yangının alevleri! Vous êtes malheureuse, n’est-ce pas?[18] Görüyorum, görüyorum, anlatmanıza gerek yok; ama siz de bana bir şey sormayın. Nous sommes tous malheureux, mais il faut les pardonner tous. Pardonnons, Lise[19] ve sonsuza dek özgür olalım. Dünyayla ilgimizi kesmek ve tümüyle özgür olmak için, il faut pardonner, pardonner et pardonner![20]

— Ama siz... neden diz çöküyorsunuz?

— Dünyayla vedalaşırken, sizin şahsınızda tüm geçmi-
şimle de vedalaşmak için! –Ağlamaya başladı, Liza’nın ellerinden tutup gözyaşlarıyla ıslanmış gözlerine götürdü.– Hayatıma güzellik katan herkesin önünde eğiliyor, herkesin elini öpüyor, herkese teşekkür ediyorum. Kendimi tam ortadan ikiye böldüm: Bir yanda göklerde uçmayı düşleyen bir kaçık, vingt deux ans![21] Beri yanda soğuktan donmuş, yarı ölü, ihtiyar bir öğretmen... chez ce marchand, s’il existe pourtant ce marchand...[22] Ama siz sırılsıklam olmuşsunuz, Lise! –diye bağırarak fırlayıp kalktı, o arada yaş toprakta kendi dizlerinin de ıslandığını hissetmişti.– Üstelik böyle bir giysiyle... böyle çamurlar içinde ve... yayan? Ah, ağlıyorsunuz? Vous êtes malheureusse? Bir şeyler duymuştum... Ama siz şu anda nereden geliyorsunuz? –Bir yandan Liza’ya çekingen sorularını sıklaştırırken, bir

yandan da büyük bir şaşkınlıkla Mavrikiy Nikolayeviç'i süzüyordu.– Mais savez-vous l'heure qu'il est?[23]

— Stepan Trofimoviç, şu... öldürülen insanlara ilişkin bir şey duydunuz mu?.. Gerçek mi bu? Gerçek mi?

— Ah, bu adamlar! Becerdikleri pis işlerin kızıl alevlerini bütün gece gökyüzünde izledim. Başka türlü bitirebilmeleri olanaksızdı... (Gözleri yeniden parladı). Hummalı bir uykunun sayıklamasından kaçıyorum, Rusya'yı arıyorum, existe-t-elle la Russie? Bah, c'est vous, cher capitaine![24] Sizi bir gün, bir yerlerde soylu bir davranışın kahramanı olarak göreceğimi biliyordum... Şemsiyemi buyurun, hem neden böyle yayasınız? Tanrı aşkına, hiç değilse şemsiyemi alın, ben nasılsa bir yerlerde bir araba bulurum. Ben de yaya yola çıktım, çünkü Stasie (Nastasya yani) yola çıktığımı bir anlasa, bütün mahalleyi ayağa kaldırırdı. Âdeta sıvışır gibi, olabildiğince incognito çıktım evden. Bilmiyorum ama, *Golos*'ta her yerde soygunlar var diye yazıyor. Ama yola daha yeni çıkmışken karşıma bir soyguncunun çıkacağını da sanmam. Chère, Lise, sanırım siz demin birinin birilerini öldürdüğünden söz ediyordunuz? O mon dieu! Fenalaştınız!

Liza, Mavrikiy Nikolayeviç'i yeniden ardı sıra çekiştirerek çılgın gibi:

— Gidelim, gidelim! –diye bağırdı, sonra Stepan Trofimoviç'e dönerek: –Durun Stepan Trofimoviç! –dedi,– Sizi bir kutsayayım... zavallı adam, belki yapılacak en iyi şey sizi bağlamaktı, ama ben şimdi sizi kutsayacağım! Siz de bu "zavallı" Liza'dan hayır duanızı esirgemeyin. Kendinizi fazla yormadan, birazcık dua etseniz de olur. Mavrikiy Nikolayeviç, bu çocuğa şemsiyesini geri verin, kesinlikle geri verin. İşte böyle... Hadi gidelim! Gidelim!

O uğursuz eve gelişleri, evin önüne biriken ve uzun uzun Stavrogin'den söz eden büyük kalabalığın, onun karısını boğazlamakta ne gibi çıkarları olduğunu öğrendiği ana rastlamıştı. Ama yinelemek isterim: Büyük çoğunluk, konuşulanları sessiz, hareketsiz dinliyordu. Kendinden geçercesine bağıranlar yalnızca birtakım sarhoşlarla, elini kolunu sallayıp duran o esnaf gibi "ipini koparmış" takımından kişilerdi. Aslında herkesin uysal, kendi halinde diye bildiği biriydi bu esnaf; ama onu heyecanlandıran bir şey olduğunda birden bu şekilde ipini koparır ve kendini bilmez bir halde uçmaya başlardı. Liza'yla Mavrikiy Nikolayeviç'in gelişlerini

görmedim. İlkin Liza’yı gördüm kalabalığın ortasında ve âdeta taş kesildim: Benden epey uzaktaydı; hatta ilkin Mavrikiy Nikolayeviç’i hiç fark edemedim. Sanırım kalabalık arasında Liza’nın iki adım kadar gerisinde kalmıştı ya da onu itmişlerdi. Liza kalabalığı yara yara ilerliyor, çevresindeki kimseyi görmüyor, duymuyordu; hastaneden kaçmış sayıklayan bir hasta gibiydi; nitekim çok geçmeden çevresindekilerin dikkatini üzerine topladı. İnsanlar birden bağırmaya başladılar. “İşte Stavrogin’in kadını bu!” diye bağırdı biri. “Öldürdükleri yetmiyor, bir de bakmaya geliyorlar!” diye öteden bir başkası bağırdı. Birden Liza’nın arkasından bir elin havaya kalktığını, sonra hızla aşağı indiğini gördüm. Liza yere yıkıldı. Korkunç bir çığlık koparan Mavrikiy Nikolayeviç yardım etmek için Liza’ya doğru atıldı, kendisiyle Liza’nın arasını kapatan adama var gücüyle bir yumruk indirdi. Ama aynı anda, sözünü ettiğim esnaf arkadan onu sımsıkı tuttu. İtiş kakıştan bir süre bir şey anlamak mümkün olmadı. Liza düştüğü yerden kalkacak olduysa da, gelen ikinci bir vuruşla yeniden yere yıkıldı. Birden kalabalık geriledi; yerde yatan Liza’nın çevresinde küçük bir boşluk bırakarak bir halka oluşturdu. Âdeta çılgına dönen, yüzü gözü kan içindeki Mavrikiy Nikolayeviç bağırarak, hıçkırarak, parmaklarını kırarcasına ellerini ovuşturarak Liza’nın başında duruyordu. Bundan sonra neler olduğunu tam hatırlayamıyorum. Tek bildiğim, Liza’yı hemen götürdükleri. Ben de arkalarından koştum; Liza henüz yaşıyordu ve sanırım kendindeydi de. Esnafla başka üç kişiyi daha tutukladılar. Bu üç kişinin üçü de bugün bile haksız yere tutuklandıklarını, cinayetle hiçbir ilgilerinin olmadığını öne sürüyorlar. Belki de doğru söylüyorlar. Suçüstü yakalanan esnafın zihin sağlığı pek yerinde olmadığı için olup bitenler üzerine kendisinden doğru dürüst bir bilgi alınamadı. Olaya her ne kadar uzaktan tanık olduysam da, görgü tanığı olarak kuşkusuz benim de ifademe başvuruldu: Bunun aşırı heyecanlı, ne yaptıklarını bilmeyen, sarhoş, ipin ucunu kaçırmış insanlarca tümüyle bir rastlantı sonucu olarak gerçekleştirilmiş bir olay olduğunu söyledim. Bugün de aynı düşüncedeyim.

17 Halkın sesi, Tanrı’nın sesidir (Lat.)

18 Mutsuzsunuz, değil mi? (Fr.)

19 Hepimiz mutsuzuz, ama hepsini bağışlamalıyız. Bağışlayalım, Liza. (Fr.)

20 Bağışlamak, bağışlamak ve bağışlamak gerek. (Fr.)

21 Yirmi iki yaşında. (Fr.)
22 Bir tüccarın evinde... varsa eğer böyle bir tüccar (Fr.)
23 Saatin kaç olduğunu biliyor musunuz? (Fr.)
24 Var mı Rusya diye bir şey? Ah, siz misiniz aziz yüzbaşı? (Fr.)

Dördüncü Bölüm

Son karar

I

O sabah Pyotr Stepanoviç'i görenlerin hepsi daha sonra onun aşırı heyecanlı olduğunu hatırladılar. Saat iki gibi çiftliğinden daha dün dönen Gaganov'a gitti; heyecanla kentteki son gelişmeleri tartışan büyük bir kalabalığı ağırlıyordu Gaganov. En çok konuşan ve kendini dinleten Pyotr Stepanoviç oldu. Kendisi bizim kentte her zaman "hafif çatlak ve geveze bir üniversite öğrencisi" olarak görülürdü zaten. Yuliya Mihaylovna'dan söz ediyor ve tozun dumana karıştığı şu ortamda oldukça ilginç şeyler söylüyordu. Düne kadar Yuliya Mihaylovna'nın yakın dostu ve sırdaşı olduğu için kimsenin bilmediği, şaşırtıcı birtakım ayrıntılardan söz ediyordu: Hiç istemeden (ve kuşkusuz dikkatsizliğinden) ağzından kaçırmış gibi, kentte herkesçe bilinen bazı kişiler üzerine onun neler söylediğini anlatıyordu ki söz konusu kişiler için onur kırıcı değerlendirmelerdi bunlar. Sözleri pek açık değildi ve birbirini de pek tutmuyordu: Yığınla karışık konuyu anlatmak gibi zorlu bir görevle karşı karşıya olan, ama tüm bu karmaşayı anlatmaya nereden başlayacağını, sözlerini nerede sonlandıracağını bilemeyen temiz, dürüst, kurnazlıktan uzak, saf bir beceriksiz gibiydi. Yine dikkatsizlikle Yuliya Mihaylovna'nın Stavrogin'in bütün sırlarını bildiğini kaçırdı ağzından, tüm entrika Yuliya Mihaylovna'nın işi olduğu gibi üstelik kendisi de Yuliya Mihaylovna'nın

kurbanıydı, çünkü talihsiz Liza'ya o da âşık olmuştu; öyle bir oyuna getirmişlerdi ki kendisini, Liza'yı *neredeyse* kendi elleriyle arabaya bindirip Stavrogin'e bile götürecek olmuştu. "Sizin için gülmek kolay tabii baylar, bilseydim... bilseydim ki sonu böyle olacak!" diye bitirdi sözlerini. Stavrogin'e ilişkin heyecanlı sorulara yanıt olaraksa doğrudan Lebyadkin'e göndermede bulunarak karşılık verdi: Ona göre Lebyadkin'in başına gelen acı olay yalnızca bir rastlantıydı ve bunun suçlusu da cebindeki paraları gösteren Lebyadkin'in kendisiydi. Özellikle burayı çok güzel açıkladı. Dinleyicilerden biri, boşuna kendini sütten çıkma ak kaşık gibi göstermemesini, Yuliya Mihaylovna'nın evinde yiyip içtiği gibi, hatta neredeyse yatıp kalktığını, buna karşın şimdi ona ilk kara çalanın kendisi olduğunu, bunun hiç şık bir davranış olmadığını söyledi. Ama Pyotr Stepanoviç hemen kendini savundu: "Evet, yedim içtim ama parasız olduğumdan değil; o eve çağrılmış olmamın da suçlusu ben değilim ya. Ona gönül borcu duymam gerekiyorsa bırakın da buna ben kendim karar vereyim."

Genel izlenim Pyotr Stepanoviç'in lehineydi: "Evet, genç, deneyimsiz ve elbette boş konuşan bir çocuk; ama yine de Yuliya Mihaylovna'nın yaptığı aptallıkların suçlusu niye o olsun ki? Hatta görüldüğü kadarıyla ona engel olmaya bile çalışmış."

Saat ikiye doğru, hakkında bunca söz edilen Stavrogin'in ansızın öğle treniyle Petersburg'a gittiği duyuldu. Herkes ilgilendi bu haberle; çoğu kişinin kaşları çatıldı. Pyotr Stepanoviç öyle şaşırdı ki, görenlerin anlattığına göre yüzü allak bullak oldu ve tuhaf bir şeyler bağırdı: "Ama nasıl, nasıl bırakabilirler onu?" Gaganov'un evinden koşarcasına ayrıldıysa da, iki üç evde daha görenler oldu onu.

Yuliya Mihaylovna'ya ancak hava kararmak üzereyken ulaşabildi. Bu hiç kolay olmadı çünkü beriki kesinlikle onu görmek istemiyordu. Ancak üç hafta sonra, Yuliya Mihaylovna'nın Petersburg'a hareketinden hemen önce kendi ağzından öğrenebildim bu ziyareti. Ayrıntıları anlatmadı ama tepeden tırnağa titreyerek, Pyotr Stepanoviç'in kendisini "müthiş şaşırttığını" söyledi. Hani aklına eser de "konuşacak" olursa, suç ortağı olduklarını açıklamakla tehdit etmişti onu. Bu tehdit kendisinin o zamanki planlarıyla sıkı sıkıya ilintiliydi: Doğal olarak bu planlardan hiç haberi olmayan Yuliya

Mihaylovna, kendisinin yeni bir öfke patlamasıyla suskunluğunu bozabileceği için onun böylesine korktuğunu ancak beş gün sonra anlayabildi.

Akşam saat sekiz gibi, ortalık artık iyice karardığında, *bizim* beşli hücre asteğmen Erkel'in kentin öbür ucundaki derme çatma evinde tam kadro toplandı. Pyotr Stepanoviç'in kendisi istemişti toplantıyı, ama yine bağışlanamayacak biçimde geç kalmıştı toplantıya: Üyeler bir saattir onu bekliyordu. Asteğmen Erkel, Virginskiy'in evindeki toplantıda elinde kalem, önünde not defteriyle sessizce oturan, kentimize yeni gelmiş subaydan başkası değildi. Kentin en dışında, esnaftan yaşlıca iki kız kardeşin evinde bir oda kiralamıştı kendine ve yakında da buradan ayrılacaktı. Kimsenin dikkatini çekmeyecek bir toplantıyı ancak burada yapabileceğimizi düşünmüştük. Tuhaf bir gençti bu asteğmen, olağanüstü sessiz biriydi; on gece boyunca en sıradışı, en gürültülü konuşmaların yapıldığı, üst üste on ayrı toplantıya katılabilir, kendisi tek kelime konuşmadan, çocuk gözlerini dikerek bütün konuşmacıları dikkatle izleyebilir ve bütün söylenenleri dikkatle dinleyebilirdi. Çok hoş, hatta zeki bile denebilecek bir yüzü vardı. Beşli grubun üyesi değildi ama bizimkiler onun bir yerlerden aldığı özel birtakım emirlerle burada bulunduğu kanısındaydılar. Bugün böyle bir durumun olmadığını, hiçbir yerden hiçbir emir almadığını biliyoruz; hatta durumunu kendisinin bildiği bile kuşkuluydu. Yalnız bir süre önce tanıştığı Pyotr Stepanoviç'e perestişe varan bir saygı duyuyordu. Karşılaşacağı gözü dönmüş, acımasız bir ahlaksız onu toplumsal ya da romantik birtakım gerekçelerle bir haydut çetesi kurmaya kışkırtsa ve sırf deneme olsun diye de karşısına çıkacak ilk köylüyü öldürmesini ve soymasını emretse, ikiletmeden emri yerine getirirdi. Rusya içlerinde bir yerlerde yaşayan hasta bir annesi vardı ve kıt aylığının yarısını ona gönderiyordu. Kimbilir, zavallı oğulcunun üzerine nasıl titrerdi bu anne, nasıl onun için dualar eder, sarı saçlı başını öpüp okşardı! Benim için tam bir yürek sızısı olduğundan bu delikanlıyla ilgili sözü biraz fazla uzattım.

*Bizimkiler*de heyecan doruktaydı. Geçen geceki olaylar onları çok şaşırtmış ve sanırım biraz da korkutmuştu. Bugüne dek karmaşık bir kotarılma sürecinden geçmesine karşın basit olması için çabaladıkları ve

çıkarmak için canla başla uğraştıkları skandal hiç beklemedikleri bir biçimde sonuçlanmıştı. Geceki yangın, Lebyadkinler'in öldürülmesi, gözü dönmüş kalabalığın Liza'yı linç etmesi onların programlarında yer almayan, beklenmedik olaylardı. Geri planda kendilerini yöneten eli, despotlukla ve oyunu açık oynamamakla suçluyorlardı. Sözün kısası, Pyotr Stepanoviç'i beklerken kendilerini öyle kurdular ki bir kez daha ondan kesin bir açıklama istemeye karar verdiler; daha önceki gibi açıklama yapmaktan kaçınacak olursa beşli hücreyi bile dağıtacaklar, ama onun yerine "düşüncelerin yayılması" adında, hak eşitliğine ve demokratik ilkelere dayalı yeni bir gizli örgüt kuracaklardı. Liputin, Şigalyov ve halkı iyi tanıyan üye de bu düşüncedeydiler. Lyamşin de bu düşüncedeymiş gibi görünmekle birlikte bir şey söylemiyor, susuyordu. Virginskiy ikircikliydi ve önce Pyotr Stepanoviç'i dinlemekten yanaydı. Sonuçta Pyotr Stepanoviç'i dinlemeye karar verdiler. Ama beriki hâlâ ortalarda yoktu. Onun bu pervasızlığı, insanların öfkesini daha da artırıyordu. Erkel ağzını açmıyor, ev sahibesi kardeşlerin odasındaki semaverin bu odaya getirilmesine de, hizmetçinin içeri girmesine de izin vermediğinden, gidip gelip çayları kendisi dolduruyordu.

Pyotr Stepanoviç dokuz buçukta ancak göründü. Kanepenin önünde duran ve herkesin çevresinde oturduğu yuvarlak masaya elinde şapkası, hızlı adımlarla yaklaştı. Çay teklifini geri çevirdi. Kızgın, hırçın, burnu havadaydı. Yüzlerinden, "isyan" havasında olduklarını hemen anlamış olmalıydı.

— Ben ağzımı açmadan siz ne diyecekseniz deyin; –dedi hınç dolu gergin bir gülümsemeyle bakışlarını yüzlerinde dolaştırarak,– bir şeyler söylemek istediğiniz belli.

"Herkes adına" söz alan Liputin, uğradıkları aşağılanmadan dolayı buruk bir sesle, "Bütün bunların böyle devam etmesi, kendi ellerimizle kendi işimizi bitirmemiz demektir," dedi. Kimsenin böyle bir şeyden korktuğu yoktu, hatta hepsi buna hazırdı da, ama yalnızca ortak dava uğruna olması koşuluyla (masanın çevresindekiler bu sözleri onaylarca oldukları yerde hafifçe kımıldandılar). Bu bakımdan kendilerine karşı açık olunmalıydı, açık olunmalıydı ki onlar da önlerini görebilsinlerdi; "Yoksa nereye varır işin sonu?" (Yeniden olduğu yerde kımıldanmalar, gırtlak temizler gibi

onaylama mırıltıları.) Mevcut davranış biçimi hem aşağılatıcı, hem de tehlikeliydi... “Korktuğumuzdan değil; yalnızca bir kişi hareket eder, ötekiler piyon gibi kalırsa, o bir kişi yakayı ele verdiği anda kurtulan kimse kalmaz.” (Genel onaylama sesleri: Doğru, doğru!)

— Lanet olsun! İstediğiniz nedir?

— Bay Stavrogin’in çevirdiği dolapların bizim meselemizle ilgisi nedir? –dedi Liputin heyecanla.– Merkez’in gizli adamı olabilir –tabii böyle bir fantastik merkez varsa– ama bize ne bundan? Bir cinayet işlendi, polis işin peşinde, ipin ucunu bir ele geçirirlerse yumağa ulaşmaları işten değil.

— Stavrogin’le siz yakayı bir ele verdiniz mi, bizim de işimiz bitik demektir, –dedi halkı iyi tanıyan üye Tolkaçenko.

— Hani davamıza bir yararı olsa içim yanmaz, –diye ekledi Virginskiy de bezgince.

— Neler saçmalıyorsunuz siz! Cinayet, tümüyle bir rastlantı. Fedka soygun için öldürdü onları.

— Amma tuhaf bir rastlantı, –dedi Liputin hafif alaycı.

— Pekâlâ! O zaman söyleyeyim: Siz sebep oldunuz buna!

— Nasıl biz sebep olduk?

— Öncelikle siz Liputin, bu entrikanın içinde yer aldınız. Ama bundan daha da önemlisi, size Lebyadkin’i buradan götürmeniz emredilmiş ve bunun için para da verilmişti; peki siz ne yaptınız? Lebyadkin buradan götürülmüş olsaydı bütün bunlar olmayacaktı.

— Edebiyat matinesinde Lebyadkin’e şiir okutulsa harika olur diyen siz değil miydiniz?

— Harika olur demek, emir vermek demek değildir. Emir, onun buradan gönderilmesi yönündeydi.

— Emir... Tuhaf bir kelime... Tam tersine, emriniz gönderilme işleminin durdurulması yönündeydi.

— Yanıldınız, aptallık ettiniz, başına buyruk davrandınız. Cinayete gelince, Fedka’nın işiydi... Tek başınaydı ve amacı da soygundu. Kulağınıza gelen söylentilere hemen inandınız ve korkuya kapıldınız. Stavrogin sandığınız kadar aptal değil; bunun kanıtı da, vali yardımcısıyla görüştükten sonra on iki treniyle kentten ayrılmış olması; herhangi bir şey olsa güpegündüz kalkıp Petersburg’a gitmesine izin verirler miydi?

Liputin onun ağzından sözü kaparak:

— Biz Bay Stavrogin kendisi öldürdü onları diye bir şey demedik, –dedi pişkin pişkin.– Tıpkı benim gibi onun da hiç haberi olmayabilir olup bitenlerden. Her ne kadar şu anda topun ağzında görünüyorsam da, benim bir şeyden haberim olmadığını siz çok iyi biliyorsunuz.

— Peki kimi suçluyorsunuz? –dedi Pyotr Stepanoviç ters ters.

— Kenti yakmaya gerek duyanları.

— En kötüsü de böyle kıvırtmanız. Neyse... Lütfen şunu okuyun, sonra da verin öbürleri okusun.

Cebinden Lebyadkin’in Lembke’ye yazdığı imzasız bir mektup çıkarıp Liputin’e uzattı. Beriki mektubu okudu; şaşırmış gibiydi, dalgın dalgın yanındakine uzattığı mektup hızla elden ele dolaştı.

— Bu yazı gerçekten Lebyadkin’in mi? –diye sordu Şigalyov.

Liputin’le Tolkaçenko (halkı iyi tanıyan):

— Onun yazısı, –dediler.

— Bilin diye gösterdim bunu size, –dedi Pyotr Stepanoviç mektubu geri alırken,– çünkü Lebyadkin’e acımaya başladığınızın farkındayım. Böylelikle baylar, Fedka diye biri çıktı ve tümüyle bir rastlantı sonucu bizi tehlikeli bir düşmanımızdan kurtardı. Rastlantı bazen ne kadar önemli olabiliyor! Çok öğretici, öyle değil mi?

Üyeler çabucak birbirlerine baktılar.

Pyotr Stepanoviç çalımla:

— Şimdi soru sorma sırası bende baylar, –dedi.– Kimseden izin almadan kenti yakmaya kalkışmanızın nedeni nedir?

Her kafadan bir ses çıktı:

— Ne? Biz mi yaktık kenti? Hangi kafadan çıkabilir böyle bir düşünce?

Onlara aldırmadan aynı kararlılıkla sürdürdü Pyotr Stepanoviç:

— Kendinizi oyuna biraz fazla kaptırdığınızın farkındayım. Yuliya Mihaylovna’yla ilgili çıkardığınız ufak skandallarla karıştırmayın bunu. Kendinizle birlikte nice insanı daha içine attığınız tehlikenin büyüklüğünü gözünüze sokmak için topladım bugün sizleri baylar.

O ana dek ağzını açmayan Virginskiy öfkeyle:

— Durun bir dakika, –dedi,– tam tersine, biz de şimdi size, üyelere danışılmadan böylesine ciddi ve... tuhaf bir eyleme girişilmiş olmasındaki

zorbalığı, başına buyrukluğu dile getirme niyetindeydik.

— Demek inkâr ediyorsunuz? Bense kenti yakanların siz olduğunuzda... yalnızca siz olduğunuzda ısrar ediyorum. Yalanı bırakın baylar, elimde kesin bilgiler var. Bu keyfi, başına buyruk tutumunuzla davamızı da tehlikeye atıyorsunuz. Siz muazzam büyüklükte bir ağın içinde minicik bir düğümsünüz ve merkezin vereceği emirlere körü körüne uymak zorundasınız. Böyleyken, içinizden üç kişi, kendilerine bir emir verilmemiş olmasına karşın Şpigulin işçilerinin aklına yangını soktu, böylece de bilinen yangın çıktı.

— Kim bu üç kişi?

— Siz Tolkaçenko, önceki gün, sabahın dördünde, “Unutmabeni” adlı meyhanede Foma Zavyolov’un aklını çelmekle meşguldünüz.

— İnsaf edin, –diye yerinden hopladı Tolkaçenko,– ona hepi topu tek bir kelime söyledim, bunda da hiçbir art niyetim yoktu... sabah kendisine atılan dayakla ilgiliydi o da. Sonra baktım ayakta duramayacak kadar sarhoş, kendisini orada öylece bırakıp gittim. Siz hatırlatmasınız benim aklıma bile gelmezdi. Hem tek bir kelimeyle bir kentin yanması olacak şey mi?

— Tek bir kıvılcımla koca bir barut fabrikası havaya mı uçarmış diye şaşıp kalan birine benziyorsunuz.

Tolkaçenko’nun aklına birden bir soru geldi:

— En dipteki masada, üstelik kulağına fısıldayarak söyledim o sözü, siz nasıl öğrendiniz bunu?

— Oturduğunuz masanın altındaydım. Attığınız her adımdan haberim var baylar. Alaycı bir gülümseme belirdi yüzünüzde Bay Liputin? Peki ya sizin de dört gün önce, gece yatağınıza yattığınızda karınıza üst üste birkaç çimdik attığınızı biliyorum dersem?

Liputin’in ağzı açık kaldı, yüzü kâğıt gibi oldu.

(Pyotr Stepanoviç’in, Liputin’in bu marifetini ta başından beri para vererek casusluk yaptırdığı Liputin’lerin hizmetçisi Agafya’dan öğrendiği daha sonra ortaya çıktı).

— Bir saptamada bulunabilir miyim? –dedi Şigalyov birden ayağa kalkarak.

— Elbette.

Şigalyov yerine oturdu, duruşunu düzeltti:

— Anlayabildiğim kadarıyla, ki anlaşılmayacak bir yanı yok, siz kendiniz önce bir kez, daha sonra bir kez daha, belki biraz fazla kuramsal olarak, ama son derece açık, anlaşılır ve gerçekten çok güzel bir şekilde bütün Rusya'yı kapsayan muazzam bir hücreler ağından söz ettiniz. Bu hücrelerin bir yandan bulundukları yerlerde yan dallara ayrılarak genişleyip büyürken, bir yandan da yerel yönetimlerin içyüzlerini açığa çıkaran, otoritelerini sarsan sistematik propagandalar yürüttüklerini, kırsal kesimde kafaları karıştırdıklarını, hayâsızlığı sıradanlaştıran rezaletler çıkardıklarını, insanların inançlarını yok etmek için ellerinden geleni artlarına komadıklarını, onları daha iyiyi, en iyiyi istemeye kışkırttıklarını, son olarak da halkın çoğunluğunca yadırganmayan bir yöntem olarak yangınlar yoluyla, merkez tarafından belirlenen anda ülkeyi tam bir umutsuzluk kıskacına düşürmeye çalıştıklarını söylemiştiniz. Kelimesi kelimesine hatırlamaya çalıştığım bu sözler sizin değil mi? Bizim için hâlâ bilinmezliklerle dolu ve neredeyse fantastik bir şey olan merkezin yetkilisi olarak, uygulamamız için bize ilettiğiniz eylem planı bu değil mi?

— Evet, yalnız çok uzattınız sözü.

— Bırakın da herkes kendi bildiği gibi konuşsun. Bizde oluşturmaya çalıştığınız duygu, tüm Rusya'yı kapsayan genel ağın yüzlerce hücreden oluştuğu ve her hücrenin, belirlenen zamana dek üzerine düşen görevi başarıyla yerine getirmesi durumunda verilecek bir işaretle...

Pyotr Stepanoviç oturduğu sandalyede yan dönerek:

— Yeter yahu! –dedi.– Sizi dinlemekten başka da işlerim var benim!

— Tamam, burada kesiyor ve bir soruyla bitiriyorum: Kentte rezalet üstüne rezalet çıktığını gördük, halkın hoşnutsuzluğuna tanık olduk, il yönetiminin otoritesinin sarsılışını izledik ve son olarak kendi gözlerimizle kentin cayır cayır yandığını gördük. Peki siz neden hâlâ hoşnut değilsiniz? Programınız bu değil miydi? Bize yönelttiğiniz suçlama nedir?

— Başına buyrukluk! –diye öfkeyle bağırdı Pyotr Stepanoviç.– Ben buradayken, benden izinsiz tek bir şey bile yapmamanız gerekirdi. Bu kadar yeter. Muhbir raporunu hazırladı; yarın, hatta belki bu gece hepiniz tutuklanacaksınız. Durum bu. Edindiğim bilgilerin doğruluğundan kuşkunuz olmasın.

Bir anda herkesin ağzı açık kaldı.

— Tutuklama yalnızca yangın kundakçılığından olmayacak, hücre çalışmalarını da katacaklar işin içine. Muhbir hücre çalışmalarına ilişkin her ayrıntıyı biliyor. Ahmaklığın sonu budur!

— Kesin Stavrogin'dir! –diye bağırdı Liputin.

— Nasıl yani?.. Niçin... Stavrogin? –Pyotr Stepanoviç bir

an şaşırdı, kekeler gibi oldu; ama sonra kendini toparladı:– Lanet olsun! Muhbir, Şatov! Şatov'un bir zamanlar bizim davanın içinde olduğunu sanırım bilmeyeniniz yoktur? Bir şey daha: Onu asla kuşkulanmayacağı kişilere izlettirerek, hem hücreler ağından, hem de... kısacası her şeyden haberli olduğunu öğrendim ve bu beni çok şaşırttı. Önceki durumuyla ilgili suçlamalardan kendini kurtarabilmek için herkesi ele verecek. Bugüne dek ikircikliydi, kesin karar veremiyordu, ben de bu yüzden varlığına göz yumuyordum. Ama siz şimdi bu yangınla onun kararsızlığına son verdiniz: Bu yangın onun için bütün kuşkularına son vererek kararını kesinleştiren bir sarsıntı oldu. Yarın hepimiz yangın kundakçıları ve siyasal suçlular olarak tutuklanacağız.

— Doğru mu bu? Şatov nasıl bilebilir ki?

Heyecanları anlatılır gibi değildi.

— Anlattıklarım tümüyle doğru. Bütün bu bilgilere nasıl, hangi yollarla ulaştığımı sizlere açıklama yetkim yok. Ama şimdilik sizin için yapabileceğim tek şey, birisi aracılığıyla kuşkulandırmadan Şatov'u etkilemek ve bizi elevermesini yirmi dört saat geciktirmek; yalnızca yirmi dört saat, bir saat bile fazlası elimden gelmez! Böylece, yarın değil öbür günün sabahına dek güvende olduğunuzu düşünebilirsiniz baylar.

Kimseden ses çıkmadı.

— Biz de onu gebertelim gitsin! –diye ilk Tolkaçenko konuştu.

— En baştan yapmalıydık bunu! –dedi Lyamşin öfkeyle masaya bir yumruk indirerek.

— İyi de nasıl yapacağız? –dedi Liputin ağzının içinden.

Pyotr Stepanoviç soruyu havada kaptı ve hemen planını açıkladı. Plan, yarın akşam geç vakit, kendisindeki baskı makinesini geri vermesi için Şatov'u makinenin gömülü olduğu ıssız yere çağırmaktan ibaretti; "sonrası çocuk oyuncağıydı". Bu arada pek çok ayrıntıya girdi Pyotr Stepanoviç;

Şatov'un örgüt merkeziyle olan –okurların da önceden bildikleri– iki yanlı ilişkisi üzerine uzun açıklamalardı bunlar.

— Fena değil gibi, –dedi Liputin biraz kararsız.– Yalnız... ikinci bir cinayet kafaları büsbütün karıştırarak kuşku çekebilir...

— Kuşkusuz, –diye onayladı onu Pyotr Stepanoviç,– ama bu da öngörüldü. Kuşkuları başka yöne çevirme olanağımız var.

Sonra yine tam bir açıklıkla Kirillov'dan söz etti, onun kendini öldürmek gibi bir planı olduğunu ve kendisine verilecek işaretle, ona söylenecek her şeyi üzerine aldığını belirten bir mektup bırakacağını, kısacası okurun bildiği şeyleri anlattı.

— Onun, belli bir felsefenin sonucu olduğunu savunduğu, bana göre ise delilikten başka bir şey olmayan canına kıyma konusundaki kesin kararlılığı, *oradakilerce* de biliniyor, –diye sürdürdü Pyotr Stepanoviç sözlerini.– *Orada* bir toz taneciğinden saç teline kadar, davanın yararına olabilecek hiçbir şey gözden kaçırılmaz. Onun canına kıymasından da böylesi bir yarar sağlanacağı görüldüğünden ve onun bu niyetinde ciddi olduğu sonucuna varıldığından kendisine Rusya'ya dönebilmesi için maddi olanak sağlandı (nedense ille de Rusya'da ölmek istediğini söylüyordu Kirillov) ve yerine getirmesi için kendisine bir görev verildi (yerine getirdi bu görevi); ayrıca ne zaman emredilirse canına o zaman kıyacağına dair kendisinden söz de alındı. Kendisinin davamız açısından özel bir durumu olduğunu ve bize yararlı olmak istediğini bilmenizi isterim; daha fazla bir şey söylemem mümkün değil. Yarın, *Şatov'dan sonra*, bu işi kendisinin yaptığını itiraf eden bir mektup yazdıracağım Kirillov'a; ben söyleyeceğim, o yazacak. Gerçekçi ve geçerli bir açıklama olacak bu: Yakın iki arkadaştı bunlar, Amerika'ya da birlikte gitmişlerdi; ne var ki orada araları açıldı. Yazıp bırakacağı mektupta bütün bunlara da yer verecek... Hatta duruma göre, başka şeyler de yazdırılabilir: Örneğin bildiriler, özellikle de yangın konusunda. Ama emin değilim, üzerinde biraz daha düşünmem gerek bu konunun. İçiniz rahat olsun, önyargısız biridir; ne yazdırılırsa imzalayacaktır.

Her kafadan bir ses çıktı: Kuşkular dile getiriliyor, anlatılanlar inanılmaz bulunuyordu. Aslında hepsi Kirillov hakkında bir şeyler duymuşlardı; en çok da Liputin'in bilgisi vardı.

— Ya düşünür ve cayarsa? –dedi Şigalyov.– Çünkü sonuçta adam deli, böyle birine ne kadar umut bağlanabilir?

— İçiniz rahat olsun baylar, caymayacaktır, –diye kestirip attı Pyotr Stepanoviç.– Anlaşmamıza göre kendisine bir gün önce haber vermem gerekiyor, yani bugün. Liputin de şimdi benimle gelsin ve kendi gözleriyle tanık olsun: Bugün size söylediklerim doğru mu, değil mi dönünce size anlatsın. Yine de... –birden durdu, bu küçük insanları ikna etmek için bu kadar uğraşmayı kendisi için aşağılatıcı bulmuş gibiydi; öfkeyle sürdürdü sözlerini:– Yine de kendiniz bilirsiniz, canınız nasıl istiyorsa öyle yapın. Bir karara varamamanız durumunda birliğimiz dağılır ve bunun da tek nedeni sizin söz dinlememeniz ve ihanetiniz olur; herkes kendi yoluna gider. Ama unutmayın ki bu durumda Şatov'un ihbarının yaratacağı tatsız sonuçların yanı sıra, birliğimiz kurulurken hepinize tam bir açıklık ve kesinlikle bildirilmiş olan bir küçük tatsızlığa daha katlanmak zorundasınız. Benim durumuma gelince baylar, sizlerden korktuğum falan yok... Yaşamımın size bağlı olduğunu sanmayın. Aslında bunun da hiçbir önemi yok.

— Yo, biz kararlıyız, –dedi Lyamşin.

— Zaten başka çıkar yol yok, –dedi Tolkaçenko da.– Hele Liputin de Kirillov'a ilişkin söylediklerinizi onayladı mı...

Virginskiy ayağa fırladı:

— Ben karşıyım; böyle kanlı bir karara bütün ruhumla karşı çıkıyorum!

— Ama? –diye sordu Pyotr Stepanoviç.

— Ne *ama*sı?

— *Ama* dediniz, ben de bekliyorum.

— Hayır, *ama* falan demedim... Benim dediğim yalnızca böyle bir karar alınacak olursa...

— Evet, olursa?

Virginskiy susuyordu.

— Kendi can güvenliğimize boş verebiliriz diye düşünüyorum, –diye sonunda Erkel de ağzını açıp bir şey söyledi.– Ama eğer davamıza zarar verecekse, can güvenliğimizi ciddiye almamak olmaz...

Dili dolaştı, kıpkırmızı oldu. Her ne kadar şu anda herkes kendi durumunu düşünmekteyse de, herkesin gözü onun üzerindeydi: Ağzını açıp bir şey söylediğini görmek o denli beklenmedik bir şeydi ki...

— Ben davamızdan yanayım, –dedi birden Virginskiy.

Herkes kalktı. Yarın bir kez daha toplanmayacaklardı ama öğleye kadar herkes durum hakkında bilgilendirilecek, o arada işin ayrıntıları da kesinlik kazanmış olacaktı. Herkese baskı makinesinin gömülü olduğu yeri ve görevlerini açıklayan Pyotr Stepanoviç, zaman yitirmeden Liputin'le birlikte Kirillov'un evinin yolunu tuttu.

II

Şatov'un kendilerini ele vereceğinden kimsenin kuşkusu yoktu; ama Pyotr Stepanoviç'in onları satranç tahtası üzerindeki piyonlar gibi oynattığından da kimsenin kuşkusu yoktu. Buna karşın yarın yine de herkesin belirlenen yerde toplanacağını, Şatov'un yazgısının belirlendiğini de biliyorlardı. Kocaman bir örümceğin ağına düşmüş sinek gibi hissediyorlardı kendilerini: Müthiş öfkeleniyor, ama korkudan da tir tir titriyorlardı.

Pyotr Stepanoviç'in onların karşısında suçlu olduğuna hiç kuşku yoktu: Gerçekliği güzelleştirmek için bir parçacık çaba göstermiş olsaydı, her şey çok daha *kolay*, çok daha uyum içinde olurdu. Gerçekleri örneğin Romalıların yaptığı gibi zarif bir ışıkla aydınlatmak yerine, onları can derdine düşüren tehditlerde bulunarak kaba korku yaratmayı yeğlemişti; incelikle hiç ilgisi olmayan bir tutumdu bu. Tüm var olma savaşımında geçerli tek ilkenin bu olduğuna kuşku yok ama yine de...

Ama Pyotr Stepanoviç'in Romalıları falan düşünecek zamanı yoktu; kendisi ne yapacağını bilmiyordu ki... Stavrogin'in çekip gidişi büyük bir sarsıntı olmuştu onun için. Stavrogin'in gitmeden önce vali yardımcısıyla görüştüğünü söylerken hiç de gerçeği dile getirmiyordu, çünkü beriki hiç kimseyle, annesiyle bile görüşmeden gitmişti Petersburg'a. Polisin hiç ifadesine başvurmamış olması da garipti (Daha sonra emniyet yetkililerine bu yüzden soruşturma açıldı). Pyotr Stepanoviç bütün gün onun hakkında bir şeyler öğrenmeye çalıştı ama hiçbir sonuç elde edemedi; hiçbir zaman olmadığı kadar kaygılıydı. Böyle bir anda, Stavrogin'den yoksun kalması, ondan vazgeçmesi olacak şey miydi! Bizimkilere karşı yeterince incelikli

davranamayışı da bu yüzdendi. Elini kolunu bağlamışlardı: Zaman yitirmeden Stavrogin’in peşine düşmek istiyordu ama o arada Şatov engeli çıkmıştı; öte yandan, ne olur ne olmaz, beşli hücreyi sımsıkı bir arada tutma zorunluluğu vardı. “Bakarsın bir gün işime yararlar!” diye düşünüyor olmalıydı.

Şatov konusuna gelince, onun ihbarda bulunacağından en ufak kuşkusu yoktu. Gerçi bu ihbarla ilgili olarak *bizimkilere* söylediklerinin tümü yalandı: Yani ne bir ihbar mektubu görmüş, ne de böyle bir mektuptan söz edildiğini duymuştu; ama yine de iki kere iki dört eder gibi inanıyordu Şatov’un ihbar edeceğine. Onun, Liza ve Marya Timofeyevna’nın öldürülmelerine dayanamayarak ihbar kararını artık uygulamaya koyacağını düşünüyordu. Kimbilir, böyle düşünmesi için belki birtakım gerekçeleri de vardı. Öte yandan kendisinin Şatov’la kişisel bir meselesinin olduğu ve ondan nefret ettiği de biliniyor: Bir zamanlar sert bir tartışma geçmişti aralarında ve Pyotr Stepanoviç kendisini aşağılayanları asla bağışlamazdı. Hatta ben Şatov’dan kurtulma planının asıl nedeninin bu olduğu kanısındayım.

Kentimizde kaldırımların çoğu tuğladandır ve çok dardır; bazı sokaklardaysa öylece atılıvermiş birkaç kalas kaldırım işlevi görür. Pyotr Stepanoviç Liputin’e hiç aldırış etmeden, kaldırımın hemen tümünü kapsayacak şekilde tam ortadan yürüyor, Liputin’se ona ya birkaç adım geriden yetişmeye çalışıyor, ya da yan yana, konuşa konuşa yürüyebilmek için aşağıya, çamurlu yola inmek zorunda kalıyordu. Pyotr Stepanoviç birden geçenlerde kendisinin aynı durumda olduğunu, şu anda onun yaptığı gibi tam ortadan yürüyerek kaldırımın tümünü işgal eden Stavrogin’in ardından yetişebilmek için kendisinin yolun çamuru içinde koşturduğunu anımsadı ve yüreği öfkeyle doldu.

Ama Liputin de daha az öfkeli değildi. Pyotr Stepanoviç bizimkilerle istediği gibi konuşabilirdi ama onunla... bizimkilerin hepsinden daha çok şey *bilen*, hepsinden daha çok ve daha yakından davanın içinde yer alan ve bugüne dek dolaylı yoldan da olsa davayla ilişkisini hep sürdürmüş olan onunla da böyle konuşabilir miydi? Kuşkusuz, *iş o noktaya varırsa* Pyotr Stepanoviç’in kendisini bertaraf edebileceğini çok iyi biliyordu. Ne zamandır nefret ediyordu Pyotr Stepanoviç’ten: Onun yüzünden içine

düştüğü tehlikeli durum değil, onun davranışlarındaki kendini beğenmişlikti bu nefretin nedeni. Şimdi bir insanın ortadan kaldırılması gibi bir işe kalkışılmışken, bizimkilerin tümünün toplamından daha çok nefret ediyordu ondan. Ama heyhat! Yarın bir "köle gibi" herkesten önce olay yerinde olacağından, hatta ötekileri de ardı sıra sürüyüp götüreceğinden emindi. Yarına kadar bir şekilde şu adamı öldürmek elinden gelse, gözünü kırpmadan yapardı bu işi.

Bu türden duygulara gömülmüş, çıt çıkarmadan, tıpış tıpış celladını izliyordu. Beriki onu unutmuş gibiydi; yalnız arada bir, farkında olmadan kabaca bir dirsek atıp yanından uzaklaştırıyordu onu. Birden yolun en ortalık, en kalabalık yerinde durup bir lokantaya girdi.

— Nereye? –diye öfkeyle bağırdı Liputin.– Burası bir lokanta.

— Canım biftek çekti.

— İnsaf edin... Çok kalabalıktır burası.

— Varsın olsun.

— Ama... geç kalacağız. Saat on oldu.

— Kirillov için geç diye bir şey yoktur.

— Ben geç kalacağım. Dönmemi bekliyorlar benim.

— Beklerlerse beklesinler. Zaten onların yanına dönmeniz aptallık olur. Sizin için koşturmaktan bugün doğru dürüst bir şey koyamadım ağzıma. Kirillov'a da ne kadar geç gidersem o kadar iyi.

Pyotr Stepanoviç lokantada ayrı bir odaya geçti; Liputin öfke içinde kenarda bir sandalyeye ilişip onun yemeğini yiyişini izledi. Bu böyle yarım saatten fazla sürdü. Pyotr Stepanoviç hiç acele etmiyor, yemeğini keyifle yiyordu. Masadaki zili çalarak garsonu çağırdı, değişik bir hardalla bira istedi; bu arada Liputin'e hiçbir şey söylemiyor, kendi düşüncelerine gömülmüş görünüyordu. Hem iştahla yemeğini yiyebiliyor, hem de derin derin düşünebiliyordu. Liputin'in ona duyduğu nefret öylesine yoğundu ki, bir an bile gözlerini ondan ayıramıyordu. Bir tür nöbetti bu. Onun ağzına götürdüğü lokmaları sayıyor, ağzını açışını, lokmaları çiğneyişini, yağlı parçaları tadını çıkara çıkara yiyişini nefretle izliyordu; giderek tabaktaki biftek bile gözüne iğrenç görünmeye başlamıştı. Sonunda gözü karardı, başı dönmeye, sırtında soğuk ürpertiler dolaşmaya başladı; aynı anda ateş de basmıştı.

— Böyle boş boş duracağınıza şunu okuyun, –diye önüne bir kâğıt attı Pyotr Stepanoviç.

Liputin sandalyesini çekip muma yaklaştı. Her satırında düzeltmeler yapılmış, iğrenç, incecik bir yazıyla doluydu kâğıt. Yazının hakkından anca gelmişti ki, Pyotr Stepanoviç'in hesabı ödediğini ve gitmek için kalktığını gördü. Dışarı çıktıklarında kâğıdı geri uzattı.

— Kalsın, sonra alırım, –dedi beriki.– Ne düşünüyorsunuz?

Tepeden tırnağa ürperdi Liputin.

— Bence... bu... saçmalıktan başka bir şey değil. Saçma, gülünç bir bildiri...

Öfkeden patlamak üzereydi; birileri onu yakalayıp götürüyormuş gibi hissediyordu.

— Bu tür bildiriler dağıtmaya kalkacak olursak, –dedi; tepeden tırnağa ince ince titriyordu,– ülke gerçeklerinden habersizliğimiz, ahmaklığımız yüzünden herkes bizi aşağılar.

— Ben hiç öyle düşünmüyorum, –dedi Pyotr Stepanoviç kararlı adımlarla yürüyüşünü sürdürerek.

— Bense böyle düşünüyorum. Bildiriyi yoksa siz mi kaleme aldınız?

— Bu sizi ilgilendirmez.

— Şu "Aydınlık İnsan" başlıklı zavallı manzumenin de Herzen'in kaleminden çıkamayacak kadar düzeysiz bir şey olduğunu düşünüyorum.

— Hiç de değil; gayet güzel bir şiir.

— Ayrıca şuna da şaşıyorum, –dedi Liputin yüreği küt küt atarak:– Bizden her şeyi altüst edecek eylemlerde bulunmamızı istiyorlar. Böyle bir şey Avrupa için doğal olabilir, çünkü orada proletarya var; bizse burada bir avuç amatörüz ve yapabildiğimiz tek şey de ortalığı tozutmak.

— Sizi Fourier'ci diye biliyordum?

— Fourier'de böyle şeyler yoktur.

— Biliyorum, bir sürü saçmalık.

— Hayır Fourier'de saçma bir şey bulamazsınız... Kusura bakmayın ama ben mayısta bir ayaklanma olabileceğine inanmıyorum.

Ter içinde kalan Liputin paltosunun önünü açtı.

— Her neyse... unutmadan söyleyeyim... –Pyotr Stepanoviç inanılmaz bir soğukkanlılıkla konuyu değiştiriverdi,– o bildiriyi kendi ellerinizle dizip

basmanızı istiyorum sizden. Şatov'un toprağa gömdüğü baskı makinesini çıkartıp yarın size vereceğiz. Olabildiği kadar çok sayıda bildiri, olabildiğince çabuk basılacak ve kış boyunca dağıtılacak. Gereken para sağlanacak. Olabildiğince fazla basın bildiriyi, başka bölgelerden de isteyenler olacaktır.

— Yo, özür dilerim ama ben böyle bir... şey alamam üzerime. Kabul etmiyorum.

— Yine de üstleneceksiniz. Ben merkez komitesinin emirlerini uyguluyorum, emirlere siz de uymak zorundasınız.

— Bizim dışarıdaki merkezler bana kalırsa Rusya'nın gerçeklerini unutmuşlar; burayla bütün bağları kopmuş, bu yüzden de sayıklayıp duruyorlar... Hatta bence, tüm Rusya'yı kapsayan öyle yüzlerce hücre falan da yok; tek hücre biziz. Ağ falan hikâye.

Koşturmaktan soluk soluğaydı Liputin.

— Sizin yönünüzden ne aşağılatıcı bir durum: Inanmadığı bir davanın hizmetinde olmak! Şu anda da benim ardımdan aşağılık bir köpek gibi koşturmanız da öyle.

— Hayır, hiç de koşturmuyorum. Örgütten ayrılıp yeni bir örgüt kurma hakkımız var.

— Ap-tal! –dedi Pyotr Stepanoviç, dehşetli öfkeli, gözleri kor gibi yanarak.

İkisi bir an karşı karşıya durdular; sonra Pyotr Stepanoviç döndü, önceki yolunda kendinden emin adımlarla yürümeye başladı.

Liputin'in aklından bir an şimşek gibi "Geri dönüyorum. Hemen şu anda geri dönmezsem bir daha hiç dönemem," düşüncesi geçti. Tam on adım sürdü bu düşüncesi; on birinci adımda yeni ve gözü pek bir düşünceyle aydınlandı zihni ve... geri dönmedi.

Filippov'un evine gelmeden hemen önce dar bir ara sokağa saptılar, daha doğrusu sokak değil de, derin bir kanalla çitler arasında uzanan ve düşmemek için ancak çitlere tutuna tutuna yürünebilen incecik bir patikaydı burası. Hafif yan yatmış tahta perdenin en karanlık noktasında Pyotr Stepanoviç bir tahtayı yerinden çıkardı ve açılan aralıktan çabucak içeri süzüldü. Liputin buna çok şaşırdı, ama o da aynı şeyi yaptı; sonra

çıkardıkları tahtayı eski yerine koydular. Bu, Kirillov’a gelip giderken Fedka’nın kullandığı gizli geçidin ta kendisiydi.

— Şatov burada olduğumuzu bilmemeli, –diye fısıldadı Pyotr Stepanoviç pek ciddi bir tavırla.

III

Kirillov bu saatlerde hep yaptığı gibi deri kanepesine oturmuş çay içiyordu. Onları karşılamak için ayağa kalkmadı ama oturuşunu dikleştirdi ve gelenlere endişeli bir bakış attı.

— Yanılmadınız, –dedi Pyotr Stepanoviç,– o iş için geldim.

— Bugün mü?

— Yok, yok, yarın... aşağı yukarı bu saatlerde.

Endişelenen Kirillov’a kaygıyla bakarak geçip masaya oturdu. Oysa Kirillov sakinleşmiş, bakışları her zamanki haline dönmüştü.

— Bunların hiçbiri inanmıyor. Liputin’i getirdim diye kızmamışsınızdır umarım?

— Bugün değil... Ama yarın yalnız olmak istiyorum.

— Ama ben gelmeden değil... benim yanımda olacak.

— Sizin de olmanızı istemiyorum.

— Söyleyeceğim her şeyi yazıp imzalayacağınıza söz verdiğinizi unutmayın.

— Umurumda değil. Çok kalacak mısınız?

— Birini görmem gerekiyor... Siz bildiğiniz gibi davranın. Ama ben yarım saat buradayım.

Kirillov ses çıkarmadı. O arada köşede piskoposun resmi altında bir sandalyeye oturan Liputin’in deminki gözü pek düşüncesi gitgide kafasına yatmaya başlamıştı. Kirillov onu hiç fark etmemiş gibiydi. Kirillov’un kuramını bilen ve oldum olası onunla alay eden Liputin şimdi hiç ağzını açmıyor, asık yüzle çevresini izliyordu.

— Bir fincan çaya hayır demezdim, –dedi masaya doğru ilerleyen Pyotr Stepanoviç.– Az önce bir biftek yedim, üzerine de sizde bir çay

içebileceğimi düşündüm.

— İçin öyleyse.

— Eskiden kendiniz ikram ederdiniz, –dedi Pyotr Stepanoviç yüzünü ekşiterek.

— Umurumda değil. Liputin de içsin.

— Yok... ben içmem.

— İçmek mi istemiyorsunuz, içemez misiniz? –dedi Pyotr Stepanoviç birden ona dönerek.

— Burada... onun evinde içmem, –dedi Liputin anlamlı bir şekilde kaşlarını kaldırarak.

— Mistisizm kokan sözler! –dedi Pyotr Stepanoviç.– Ne biçim insanlarsınız anlamadım gitti!

Kimse bir şey söylemedi. Bir dakika kadar süren bir sessizlik oldu.

— Ama bildiğim bir şey varsa, –diye sürdürdü sözlerini Pyotr Stepanoviç,– hiçbir boş inanç, hiçbirimizi görevini yapmaktan alıkoyamaz.

— Stavrogin gitti mi? –diye sordu Kirillov.

— Gitti.

— İyi etmiş.

Bir an gözleri çakmak çakmak oldu Pyotr Stepanoviç'in, ama kendini tuttu.

— Şahsen benim umurumda değil. Yeter ki herkes verdiği sözü tutsun.

— Ben verdiğim sözü tutacağım.

— Ben aslında, bağımsız ve ilerici bir insan olarak görevinizi yerine getireceğinize hep güvendim.

— Gülünçsünüz.

— Öyle olsun varsın... ben sizi keyiflendirmekten hoşnudum. İnsanları mutlu etmek beni de mutlu eder.

— Kendimi vurmamı çok istiyor ve... ya vazgeçiverirse diye de korkuyorsunuz, değil mi?

— Kendi planınızı bizim eylemlerimizle ilişkilendiren sizsiniz. Biz de sizin planınıza güvenerek bazı şeyler tasarladık, bu bakımdan planınızdan vazgeçmeniz bizi zor durumda bırakacaktır.

— Buna hiç hakkınız yok.

— Anlıyorum... anlıyorum... Burada bize düşen hiçbir şey yok, tümüyle sizin özgür iradeniz söz konusu, yeter ki siz işin gereğini yerine getirin.
— Size ait bütün alçaklıkları da üstlenmem gerekiyor galiba?
— Korkmuyorsunuz değil mi Kirillov? Vazgeçmeyi düşünüyorsanız bunu hemen şimdi söyleyin.
— Korktuğum falan yok benim.
— Ne bileyim, çok soru soruyorsunuz da...
— Gitmiyor musunuz daha?
— Yine mi soru?
Kirillov onu nefretle süzdü.
— Biliyor musunuz, –diye devam etti Pyotr Stepanoviç; öfkesi de tedirginliği de gitgide artıyor ve nasıl bir tonda konuşacağına bir türlü karar veremiyordu,– yalnız kalıp kendi içinize gömülmek için bir an önce gitmemi istediğinizin farkındayım; ama bunlar sizin yönünüzden hep tehlike belirtileri; kendiniz için. Düşünmek, derin, yoğun düşünmek istiyorsunuz. Bana kalırsa hiç öyle düşünüp etmeden, yapın gitsin. Açıkçası bu haliniz beni kaygılandırıyor.
— Midemi bulandıran tek şey, o anda yanımda sizin gibi iğrenç bir yaratığın bulunacak olması.
— O sorun değil. Ben o sırada dışarı, kapının önüne çıkarım. Yalnız ölüm bu kadar yakınınızdayken umurunuzda bile olmaması gereken şeyleri böylesine önemsemeniz... çok tehlikeli. Ben o sırada kapının önünde olacağım... varsayın ki ben hiçbir şeyden anlamayan ve... sizinle karşılaştırılması bile düşünülemeyecek kadar aşağılarda biriyim.
— Yok, o kadar değil, yetenekli birisiniz; ama alçak olduğunuz için anlamadığınız pek çok şey var.
— Buna çok sevindim, çok sevindim. İnsanları hele böyle bir anda mutlu etmenin beni de mutlu ettiğini söylemiştim.
— Hiçbir şey anlamıyorsunuz.
— Yine de... sizi saygıyla dinliyorum.
— Yok, siz onu da yapamazsınız, hiçbir şey yapamazsınız, şu anda bile o aşağılık kininizi gizlemeyi başaramıyorsunuz ki bunu göstermek hiç işinize gelmez. Beni öyle öfkelendiriyorsunuz ki her an düşüncemi değiştirip bir altı ay daha beklemeye karar verebilirim.

Pyotr Stepanoviç saatine baktı.

— Kuramınızı hiçbir zaman anlamadım, ama onu bizi düşünerek geliştirmediğinizi biliyorum... Yani biz olmasak da yapacaksınız. Bildiğim bir başka şey de, siz o fikri yiyip bitirmiyorsunuz, o fikir sizi yiyip bitiriyor; bu da bu işten asla vazgeçemeyeceğiniz anlamına geliyor.

— Nasıl? Fikir mi beni yiyip bitiriyor?

— Evet.

— Yani fikri yiyip bitiren ben değilim? Bu güzel. Az da olsa kafanız çalışıyor. Yalnız, siz benimle dalga geçiyorsunuz, oysa ben gurur duyuyorum.

— Bu harika! Harika! Gerekli olan da tam bu, gurur duymanız.

— Yeter! Çayınızı da içtiğinize göre gidin artık.

— Lanet olsun, gerçekten de çıkmam gerek, –dedi Pyotr Stepanoviç yerinden doğrularak.– Ama daha erken. Dinleyin beni Kirillov: Şu adamı... Kimi kastettiğimi biliyorsunuz, kasabın orada bulabilecek miyim? Yoksa kasabın karısı da mı yalan söyledi?

— Oraya boşuna gidersiniz, çünkü o burada!

— Nasıl burada? Lanet olsun! Nerede?

— Mutfakta... Karnını doyuruyor, içiyor.

— Buna nasıl cesaret eder? –Öfkeden kıpkırmızı kesildi Pyotr Stepanoviç.– Beklemesi emredilmişti kendisine. Saçmalık bu! Ne pasaportu, ne parası var!

— Benim haberim yok. Buraya benimle vedalaşmaya geldi; yola çıkmaya hazır. Bir daha dönmemek üzere çekip gidecek. Sizin bir alçak olduğunuzu söylüyor ve... sizin paranıza da ihtiyacı yokmuş.

— Ya! Demek benim şey yapacağımdan korkuyor... Ben şimdi onu... Nerede şimdi, mutfakta mı dediniz?

Kirillov hemen yanda, üç basamakla inilen ve mutfak olarak kullanılan küçük, karanlık bir odanın kapısını açtı. Fedka, mutfağın aşçı kadının yatması için ayrılmış bölümünde, köşede, tasvirlerin altında, bir masada oturuyordu; önünde ekmek ve yarılanmış bir şişe votkayla soğuk et ve haşlanmış patates vardı. Yemeğini iştahla yiyor ve şimdiden epeyce sarhoş görünüyordu; gocuğu ve yol giysileriyle oturuyordu masada ve her bakımdan yola çıkmaya hazır gibiydi. Bölmenin mutfak tarafında bir

semaver fokurduyordu; ama Fedka için değildi semaver; “Aleksey Nilıç’ın geceleri bardak bardak çay içmek gibi bir alışkanlığı olduğu için” bir haftadan fazla bir süredir evde semaveri yakıp çayı hazırlayan Fedka’ydı. Evde bir aşçı kadın olmadığı için etle patatesleri Fedka için sanırım sabah Kirillov’un kendisi hazırlamıştı.

— Aklından ne geçiyor senin? –diye bağırdı Pyotr Stepanoviç aşağı iner inmez.– Neden sana emredilen yerde beklemiyorsun?

Yumruğunu var gücüyle masaya indirdi.

— Yavaş ol Pyotr Stepanoviç, –dedi Fedka başını gururla kaldırıp her kelimeyi çalımla vurgulayarak,– öncelikle anlaman gereken şey, burada Aleksey Nilıç Kirillov gibi bir şahsiyetin evini ziyaret ettiğindir; ömrün boyunca onun çizmelerini temizlesen yeridir, çünkü seni solda sıfır bırakacak bilim ve bilgi sahibi biridir Aleksey Nilıç; sense, aha şu tükürüğüme bile değmezsin! (Yan tarafına kuru bir tükürük savurdu.)

Küstahlığı, kararlılığı ve ilk patlamaya kadar olan süre içinde sakin bir şekilde ukalalık etmek istediği belliydi; bu sakin tavırlar büyük tehlike içeriyordu, ancak Pyotr Stepanoviç tehlikeyi fark edecek halde olmadığı gibi, buna zamanı da yoktu; ayrıca durum onun dünyaya bakışına da hiç uymuyordu. Günün olayları, üst üste yaşadığı başarısızlıklar zihnini perişan etmişti. Liputin yukarıda durmuş, üç basamak aşağıdaki karanlık mutfak bölmesinde geçen sahneyi ilgiyle izliyordu.

— Sana söylenen yere gitmek için gerçek bir pasaportla yüklüce bir para istiyor musun, istemiyor musun? Evet mi, hayır mı?

— Sen var ya Pyotr Stepanoviç, ta başından beri beni aldatıyorsun. Bu yüzden sıfır numara bir alçaktan, zehirli, iğrenç bir böcekten başka bir şey değilsin benim için. Masum insanların kanı karşılığında büyük paralar teklif ettin bana, üstelik bunu Bay Stavrogin adına yaptığına yeminler ettin. Oysa gerçek hiç öyle değildi. Bin beş yüz ruble şöyle dursun, elime zırnık geçmedi; öte yandan Bay Stavrogin’in seni tokatladığını da duydum. Şimdi bana yine gözdağı veriyor, yine para teklif ediyorsun; ama bu paranın neyin karşılığı olduğunu söylemiyorsun. Ama içimden bir ses, saflığımdan yararlanarak, Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin’den öç almak için beni Petersburg’a yollayacağını söylüyor. Bu da gerçek katilin sen olduğunu gösteriyor. Ve sefihliğin, ahlaksızlığın yüzünden Tanrı’ya, gerçek yaratıcıya

inanmaman nedeniyle, sırf bu nedenle seni nelerin beklediğini biliyor musun? Bir putperestten ya da Tatar'dan hiçbir farkın yok. Bir filozof olan Aleksey Nilıç sana gerçek Tanrı'yı, Yaradan'ı kaç kez anlattı; Kutsal Kitap'a göre dünyanın yaradılışını, yargı gününü, insanıyla, hayvanıyla bütün varlıkların nasıl değişip dönüştüklerini açıkladı. Ama sen sağır, dilsiz bir put gibi durup anlamamakta inat ettin ve Asteğmen Erkel'i de ateist adı verilen şu baştan çıkarıcı canavar gibi yoldan çıkarıp kendine benzettin...

— Seni sarhoş rezil! İkona soygunculuğunu unuttun, şimdi bana Tanrı üzerine vaaz veriyorsun öyle mi!

— Doğru söylüyorsun Pyotr Stepanoviç; ama unutma ki ben ikonaların üzerinden yalnızca incileri aldım; başını sokacak yeri olmayan, hep aşağılanmış bir öksüz olarak o anda döktüğüm gözyaşlarının Tanrı nezdinde birer inciye dönüşmediğini nereden biliyorsun? Kitaplara göre çok eski zamanlarda tüccarın birinin tıpkı benim gibi gözyaşları içinde dua edip inleyerek Meryem Anamızın tasviri üzerinden bir inci çaldığını bilir misin? Bu adam daha sonra herkesin gözü önünde diz çöküp incinin tutarı kadar parayı anamızın ayakları dibine bırakmış, anamız da onu tülüyle örtmüş ve böylece gerçek bir mucize olmuş ve yöneticiler de devletin bütün kitaplarının bunu böylece yazmasını buyurmuşlar. Sense onun bulunduğu yere bir fare bıraktın; böylece de Tanrı'nın parmağını aşağıladın. Yeniyetmeliğine dek kucağımda taşıdığım efendim olmasaydın, seni hemen şu anda temize havale ederdim.

— Söyle, bugün Stavrogin'i gördün mü? –diye bağırdı Pyotr Stepanoviç büyük bir öfkeyle.

— Sen beni sorgulayamazsın. Bay Stavrogin seni şaşkınlıkla izliyor. Seninle hiçbir işte yer almadı; sana ne emir, ne de para verdi. Sen bana hep yalan söyledin.

— Paranı alacaksın. Petersburg'da, dediğim yerde iki bin ruble daha, belki daha fazlasını alacaksın.

— Atıyorsun cancağızım... Şu anda sana bakınca gülmek geliyor içimden; ne kadar basitsin! Bay Stavrogin sana göre bir merdivenin en üstünde duruyor, sense aşağıda aptal bir köpek gibi havlayıp duruyorsun ve o yukarıdan tükürüp seni onurlandırıyor.

— Aşağılık herif, –dedi âdeta kuduran Pyotr Stepanoviç,– ya seni buradan bir yere bırakmaz ve kendi ellerimle polise teslim edersem?

Fedka fırlayıp kalktı yerinden, gözleri ateş saçıyordu. Pyotr Stepanoviç tabancasını çekti. Burada hızlı ve pis bir sahne geçti: Pyotr Stepanoviç daha ona tabancasını doğrultma fırsatını bulamadan, Fedka var gücüyle onun yüzüne bir tokat patlattı. Hemen ardından bunu ikinci, sonra üçüncü, sonra dördüncü tokatlar izledi. Pyotr Stepanoviç sersemledi, gözlerini belertti, bir şeyler mırıldanır gibi oldu, hemen ardından da boylu boyunca yere yıkıldı.

— Alın, artık sizindir! –dedi Fedka zafer kazanmış bir edayla. Hızla kasketini başına geçirdi, sıranın altından çıkınını aldı ve çıktı gitti.

Pyotr Stepanoviç kendinden geçmişti. Hatta Liputin onun öldüğünü düşündü. Kirillov hızla aşağı indi.

— Su! –diye bağırdı ve hemen oradaki kovadan tasla su alıp başına serpti.

Pyotr Stepanoviç kımıldadı, başını hafif kaldırdı, sonra doğrulup oturdu, bir şey anlamadan, şaşkın şaşkın önüne bakıyordu.

— Kendinizi nasıl hissediyorsunuz? –diye sordu Kirillov.

Beriki dikkatle ve hâlâ bir şey anlamayan gözlerle onun yüzüne baktı. Sonra kendini izleyen Liputin’i fark edince yüzünde o iğrenç gülümsemesi belirdi, yerden tabancasını alıp ayağa fırladı.

— Sen de eğer yarın o alçak Stavrogin gibi kaçacak olursan, –diye kudurmuş gibi Kirillov’un üzerine atıldı; yüzü kâğıt gibiydi, kelimeleri karıştırıyor, kekeliyordu,– dünyanın öte ucuna da gitseniz... sinek gibi ezerim... anlıyor musunuz?

Sonra tabancasını Kirillov’un alnına doğrulttu; ama bir anda kendine geldi, tabancayı indirip cebine koydu ve tek bir kelime daha söylemeden koşarak evden çıktı. Liputin de onun ardından. Çitten aynı tahtayı kaldırıp hendek kenarındaki dar patikaya çıktılar ve çite tutuna tutuna yürüdüler. Liputin, hızla yürüyen Pyotr Stepanoviç’e zor yetişiyordu. İlk yolağzında duran Pyotr Stepanoviç:

— Ee? –diye sordu Liputin’e meydan okur gibi.

Bir önceki sahnedeki tabancayı hâlâ unutamayan Liputin tir tir titriyordu ama birden, âdeta kendiliğinden, beklenmedik bir yanıt döküldü dudaklarından:

— “Smolensk’ten Taşkent’e kadar öğrenciyi sabırsızlıkla bekleyenler” olduğunu artık hiç, ama hiç sanmıyorum..

— Fedka mutfakta ne içiyordu, gördünüz mü?

— Ne mi? Votka elbette.

— O zaman şunu bilin ki, bu onun hayatta son votka içişiydi. Bundan sonra geliştireceğiniz düşünceler açısından bunu hatırlamanızın yararı olabilir. Şimdi defolup gidin, yarına kadar gerekli değilsiniz bana... Sakın ha bir aptallık yapmayın!

Liputin koşarak evinin yolunu tuttu.

IV

Epeydir, bir başkasının adına düzenlenmiş bir pasaportu vardı. Aile içinde küçük bir zorba, her ne kadar Fourier’ciyse de tam bir memur ve her şeyden önce de bir kapitalist ve tefeci olan böyle bir adamın, *bakarsın gerekir* diyerek kapağı yurtdışına atmak için yıllar önce sahte bir pasaport edinmek gibi fantastik bir fikre kapılmasını anlayabilmek doğrusu pek kolay değildi. Bu pasaport kendisine *bakarsın* niye gerekecekti, bunu herhalde kendisi de yanıtlayamazdı.

Ama şu anda, hem de birdenbire ve beklenmedik bir biçimde *bakarsın gerekir*’deki belirsizlik ortadan kalkmıştı. Kirillov’a giderlerken Pyotr Stepanoviç’in kendisine “aptal yaratık” demesi üzerine tam geri dönecekken birden zihnini aydınlatan o gözü pek düşünce, ertesi gün sabah erkenden, her şeyi bir yana bırakıp doğruca Avrupa’nın yolunu tutmaktı! Bu tür olayları fazlaca uçuk bulup her günkü hayatımızın gerçekliğinde böyle şeylerin olamayacağını düşünenler varsa, yurtdışındaki gerçek Rus mültecilerinin yaşam öykülerine bir göz atıversinler: Içlerinde bir tekinin bile gerekçesinin bundan daha akılcı, daha gerçekçi olmadığını göreceklerdir. Hep dizginlenemez bir hayal gücünün yönlendirmesiyle girişilmiştir bu işe.

Eve gelince hemen odasına kapandı, yol çantasını çıkarıp hazırlamaya başladı. Onu en çok kaygılandıran para konusuydu: Paralarından ne

kadarını kurtarabilecekti ve bunun ne kadarını yanına almalıydı? Evet, kurtarmak, çünkü yitirecek tek bir dakikasının bile olmadığını ve gün ağardığında yola çıkmış olması gerektiğini düşünüyordu. Trene nasıl bineceği konusu da düşündürüyordu onu: Belki de kentten iki üç istasyon sonra binmesi daha doğru olacaktı; oraya kadar yaya bile gidebilirdi. Eşyalarını yol çantasına yerleştirirken bütün bu düşünceler de kafasında dolanıp duruyordu. Sonra birden durdu, her şeyi bıraktı ve bir inilti kopararak kendini kanepeye bıraktı.

Birden bir şeyin farkına vardı: Evet, kaçacaktı ve bunu başarabileceğinden de kuşkusu yoktu, ama Şatov'dan *önce* mi, *sonra* mı kaçacaktı, sorun buydu ve şu anda bu sorunu çözümleyecek gücü yoktu; şu anda kendini kaba, duygusuz, atıl bir kütle olarak duyumsuyordu; korkunç bir dış güç yönetiyordu sanki onu. Pasaportu vardı ve istese Şatov olayından önce kaçıp gidebilirdi (yoksa niye bu kadar acele etsindi?); ama hayır, Şatov olayından önce kaçmayacaktı; hatta özellikle *Şatov'dan sonra* kaçacaktı. Bu yazı böyle yazılmış, böyle de mühürlenmişti; buna karşı yapılabilecek hiçbir şey yoktu. Bazen yüksek sesle inleyip, bazen donakalmış gibi soluğunu tutarak ve bu hallerine kendisi de şaşarak, kıvrıldığı kanepede ürpere ürpere ertesi gün saat on bire dek öylece kaldı... ve kararsızlığına son veren sarsıntıyı da bu sırada yaşadı: Saat on birde odasının kapısını açtığı anda hizmetçileri kendisine, polisin yakalamayı bir türlü başaramadığı, kenti dehşete salan, kilise soyguncusu, yangın kundakçısı ve katil Fedka'nın, o sabah gün ağarırken kentin yedi verst kadar dışında, Zaharino yol ayrımında ölü bulunduğu ve kentte herkesin bu olayı konuştuğu haberini ilettiler.

Ayrıntıları öğrenmek için hemen dışarı çıktı. İlk öğrendiği şey, Fedka'nın başı ezilerek öldürüldüğü ve cinayetin büyük olasılıkla soygun amacıyla işlendiği oldu. İkinci olarak da, polisin elinde Fedka'nın katilinin Şpigulin işçilerinden Fomka olduğunu gösteren güçlü, hatta kesin denilebilecek kanıtlar bulunduğunu öğrendi. Bu Fomka'nın, Fedka'yla birlikte Lebyadkin kardeşlerin evini yakan ve onları soyduktan sonra bıçaklayan kişi olduğuna kuşku yoktu. Fomka, Fedka'nın Lebyadkin'den çalarak bir yere gizlediğini sandığı büyük miktardaki para yüzünden Fedka'yla tartışmış ve sonunda başını taşla ezerek öldürmüştü. Liputin doğruca Pyotr Stepanoviç'in evine

koştu ve uşaktan beyin eve o gece bir gibi geldiğini ve sabah sekize dek de uyuduğunu öğrendi. Fedka'nın ölümünde olağanüstü hiçbir şey yoktu: Su testisi su yolunda kırılmıştı; bu tür durumlarda böylesi çözülmeler sık görülen bir şeydi. Ama Pyotr Stepanoviç'in, "Fedka hayatının son votkasını içiyor," şeklindeki uğursuz kehanetinin bu kadar çabuk gerçekleşmesi öylesine anlamlıydı ki Liputin'in ikirciklenmesi hemen son buldu, olan bitene ilişkin hiç kuşkusu kalmadı. Hamle yapılmış, ok yaydan çıkmıştı; kendisini sonsuza dek ezecek ağır bir taş düşmüştü sanki üzerine. Eve döndü, yol çantasını ayağıyla usulca kanepenin altına itti. Akşam Şatov'la buluşulacak yere herkesten önce gitti. Tabii hâlâ cebinde taşıdığı pasaportuyla...

Beşinci Bölüm

Yolcu

I

Liza'nın yaşadığı felaket ve Marya Timofeyevna'nın ölümü Şatov'u kahretmişti. Onu sabah bir ara gördüğümü ve aklı pek başında değilmiş gibi geldiğini daha önce söylemiştim. Kısa konuşmamız sırasında dün akşam saat dokuz gibi (yani yangından üç saat önce) Marya Timofeyevna'ya uğradığını anlattı. Sabah da cesetleri görmeye gitmişti, ama bildiğim kadarıyla kimseye herhangi bir ifade vermemişti.

Akşama doğru içinde kopan dayanılmaz bir fırtınayla... bir an gidip her şeyi açıklama isteği duydu... kesinlikle eminim bundan. Nedir bu *her şey* diye sorulsa, herhalde kendisi de yanıtlayamazdı. Öte yandan böyle bir ifadeyle kendini ele verme dışında elde edebileceği hiçbir şey yoktu. Cinayetlerle ilgili, yalnızca kendisinin güvenilir bulduğu bulanık birtakım kuşkuların ötesinde elinde hiçbir somut kanıt yoktu. Ama o kendini feda etmeye hazırdı, yeter ki, "şu alçakla" tepelensindi. Pyotr Stepanoviç aslında bayağı doğru anlamıştı onun bu coşkulu yanını; bu yüzden de yeni korkunç planını yarına ertelemekle büyük riske girdiğini kendisi de biliyordu. Buna karşın tehlikeyi göze almasının nedeni, hep olduğu gibi kendine duyduğu aşırı güven ve başta Şatov olmak üzere bütün bu "insancıklar"a duyduğu nefretti. Daha Avrupa'dayken söylediği gibi, "mızmız budalalığından" dolayı ne zamandır nefret ediyordu Şatov'dan. Onun gibi saf birinin

hakkından kolayca gelebileceğinden emindi; bunun için onu gün boyunca gözden yitirmemek ve ilk tehlike anında yolunu kesmek yeterliydi. Ancak tam anlamıyla sürpriz bir gelişme, bir süreliğine de olsa “alçaklar”ın kurtulmalarını sağladı...

Akşam saat sekiz sularında (bu tam da *bizimkiler*in Erkel’de toplandıkları ve geciken Pyotr Stepanoviç’i heyecanla, öfkeyle bekledikleri saatti) Şatov mumu yakmadığı için karanlık odada, yatağına uzanmış yatıyordu: Hafiften başı ağrıyor, titriyordu. Bir karar veriyor, sonra bundan cayıyor, kararsızlık içinde bocalayıp durduğu için kendine kızıyor ve tasarladıklarının hiçbiriyle hiçbir şey elde edemeyeceğini sezmek onu kahrediyordu. Yavaş yavaş kendinden geçerek hafif bir uykuya daldı ve bir an karabasan gibi bir düş gördü: Birileri onu yatağına iplerle sımsıkı bağlamıştı, o böyle kımıldamasına bile olanak vermeyen sıkı bağlar altında yatarken, dışarıda kıyamet kopuyor, çitlere, aşağıdaki anakapıya, bahçede Kirillov’un oturduğu ek yapının kapısına ve nihayet yukarıda kendisinin kapısına şiddetle vuruluyordu. Birden gözlerini açıp yatağında doğruldu. Şaşılacak şey: Kapısı şu anda da çalınıyordu; gerçi düşünde gördüğü gibi şiddetle çalınmıyordu kapı; ama sık vuruşlarla, inatla çalınıyor ve tuhaf, “acılı” bir ses, ama yakınır gibi değil, tersine sabırsız ve sinirli bir ses duyuluyor, bu sese ara sıra aşağıdan gelen daha sakin, daha normal bir başka ses karışıyordu. Fırlayıp kalktı yatağından, camı açıp başını uzatarak, korkudan buz gibi olmuş bir sesle bağırdı:

— Kim o?

Sert, kararlı bir karşılık geldi aşağıdan:

— Eğer Şatov’sanız, lütfen açıkça ve dürüstçe söyleyin bana: Beni evinize almayı kabul ediyor musunuz?

Bu, o’ydu! Tanımıştı sesi Şatov.

— Marie!.. Sen misin?

— Evet, ben, Marya Şatova... ve inanın, arabacıyı bir dakika daha bekletmem mümkün değil.

— Hemen... bir mum yakayım...–diye kısık sesle bağırdı Şatov ve kibrit bulmak için atıldı. Böyle durumlarda hep olduğu üzere kibrit bulamadı. O arada şamdanı yere devirdi ve aşağıdan yine sabırsızlanma sesleri gelince

her şeyi bir yana bırakıp kapıyı açmak için dik merdivenlerden yıldırım gibi aşağı indi.
— Lütfen çantamı tutar mısınız; ben de şu salağın parasını vereyim? –Marya Şatova'nın cılız sesi karşıladı onu aşağıda ve yelken bezinden, el yapımı, oldukça hafif, Dresden işi, ucuz, kabaralı yol çantasını eline tutuşturdu. Sonra öfkeyle arabacıya doğru atıldı:– Hakkınız olandan fazla para aldığınızı söylemek zorundayım size. Kentin çamurlu sokaklarında beni fazladan bir saat daha dolaştırdıysanız bunun suçlusu sizsiniz; bu aptal sokağı ve evi bilmiyorsanız ben ne yapayım? Şu otuz kapiğinizi alın ve başka zırnık vermeyeceğimi de bilin!
— Hanım, bana Voznesenskaya Sokağı diyen kendinizsiniz, oysa burası Bogoyavlenskaya Sokağı: Voznesenskaya nere, bura nere! İğdiş aygırım nasıl ter içinde kaldı, bir bakın!
— Voznesenskaya ya da Bogoyavlenskaya... Buralı olduğunuza göre tüm bu saçma adları benden daha iyi bilmeniz gerekir. Kaldı ki ben size en başta Filippov'un evine gideceğiz demiştim ve siz de evi bildiğinizi söylemiştiniz. Yine de ısrar ediyorsanız, yarın buyurun mahkemeye verin beni... ama lütfen şimdi rahat bırakın!
— İşte size beş kapik daha! –diye atıldı Şatov, cebinden çıkardığı beşliği adama uzatırken.
— Sakın bu işe karışayım demeyin, çok rica ediyorum sizden! –dedi Madam Şatova öfkeyle. Ama arabacı o arada "iğdişini" dehlemişti bile. Şatov da ziyaretçisini elinden tutup kapıdan içeri çekti.
— Çabuk Marie, çabuk... Boş verin bütün bunları... ah, nasıl da ıslanmışsın. Yavaş olun, burada merdiven var... Ah, ışık olmaması ne kötü! Merdivenler çok dik... sıkı tutun, sıkı! İşte benim odacığım! Karanlık için kusura bakma. Şimdi yakarım mumu!
Şamdanı yerden kaldırdı, ama kibriti uzun süre bulamadı. Bayan Şatova odanın ortasında kımıldamadan duruyordu.
— Şükür bulabildim! –diye bağırdı sonunda mumu yakıp küçük odayı aydınlatan Şatov.
Marya Şatova kaçamak bakışlarla odayı gözden geçiriyordu.
— Berbat bir yerde yaşadığınızı duymuştum ama doğrusu bu kadarını tahmin etmiyordum, –dedi küçümser bir edayla ve yatağa doğru yürüdü.–

Ah, yorulmuşum! –diyerek kendini sert yatağın üzerine bitkince bıraktı.– Lütfen yol çantamı şöyle bırakın, kendiniz de bir sandalyeye oturun. Daha doğrusu ne istiyorsanız yapın, ama böyle dikilip durmayın. Evinizde çok kalmayacağım... bir iş bulana dek... Çünkü burada kimseyi tanımıyorum ve param da yok. Ama varlığım size sıkıntı verecekse, sizden çok rica ediyorum, bunu hemen şimdi, açıkça söyleyin; dürüst bir insansanız bunu böyle yaparsınız. Her şeye karşın yarın bazı eşyalarımı satıp otel parası ödeyebilirim; yalnız lütfen beni otele kadar siz götürün... Ah, nasıl, nasıl yorgunum!

— Oteli nereden çıkarıyorsun şimdi Marie! –dedi Şatov tepeden tırnağa titreyerek.– Otele gerek yok. Ne oteli? Hem niçin, niçin?

Yalvarırca ellerini kavuşturmuştu.

— Otele gerek yok diyorsanız, yine de durumu açıklığa kavuşturmalıyız. Şunu unutmayın Şatov, sizinle Cenevre’de iki hafta evli kaldık... belki bundan birkaç gün daha fazla. Üç yıl önce de hiçbir tartışma yaşamadan ayrıldık. Eski aptallıkları yeniden yaşamak için döndüğümü sanmanızı istemem. Bir iş bulup çalışmak için döndüm. Bu kente gelmemin hiçbir özel nedeni yok. Benim için hangi kent olsa fark etmez. Bir şeylerden pişmanlık duyduğum için döndüğümü sanmayın, lütfen böyle bir saçmalık yapmayın.

— Ah Marie! Ne gerek var bu sözlere... ne gerek var! –diye anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı Şatov.

— Eh, madem bu kadar ileri düşüncelisiniz, madem bunu bile bağışlayabiliyorsunuz, o zaman doğruca evinize gelmemin nedeninin de, sizi hiçbir zaman bir alçak gibi görmemem... en azından bütün öbür... alçaklardan çok daha iyi biri olduğunuzu düşünmem olduğunu söylemeliyim.

Gözleri kor gibi yanıyordu. Birtakım “alçaklar”ın elinden çok çekmiş olmalıydı.

— Ve lütfen, şu anda size iyi bir insan olduğunuzu, sizinle alay etmek için söylemediğimi de bilin. Size süsleyip püslemeden doğruca gerçeği söyledim. Dayanamam süslü konuşmalara. Neyse, aslında bunların hepsi saçma. Her zaman beni kendinizden bıktırmayacak kadar zeki biri olduğunuzu düşünmüşümdür... Ah, yeter, yorgunum!

Üzgün, yorgun bakışlarla uzun uzun baktı Şatov'a. Şatov onun birkaç adım ötesinde ayakta duruyor, ürkekçe, ama gözlerinde daha önce görülmeyen yepyeni bir ışıltıyla dinliyordu onu. Bu güçlü ve üzeri hep dikenlerle kaplı, kendisine kolay ulaşılamayan adam birden yumuşamış, ışıklar saçmaya başlamıştı. Beklenmedik, olağanüstü denebilecek şeyler gelişiyordu ruhunda. Evliliklerinin üç yıl önce sona ermiş olması, üç yıllık ayrılık yüreğinden hiçbir şey eksiltmemişti. Belki de bu üç yıl boyunca hep onu, kendisine bir zamanlar "seni seviyorum" diyen o değerli varlığı düşleyip durmuştu. Şatov'u yakından tanıyan biri olarak, bir kadının kendisine "seni seviyorum" diyebileceğini aklının ucundan bile geçirmemiş biri olduğunu söyleyebilirim onun. Erdemi ve utangaçlığı, ilkelliğe varacak düzeydeydi; kendini inanılmaz çirkin bulur, kendi yüzünden, karakterinden iğrenir ve kendini ancak panayır çadırlarında sergilenen ürkünç yaratıklara, canavarlara benzetirdi. Bütün bunların sonucu olarak da inançlarına fanatik denilebilecek düzeyde bağlı, onurunu her şeyin üstünde tutan, karamsar, gururlu, öfkeli, konuşmayı pek sevmeyen, suskun biriydi. Ama işte kendisini hepi topu iki haftacık seven (bundan hiç, ama hiç kuşku duymamıştı!), kendisinden her zaman üstün bildiği ve her şeyini, ama *her şeyini* bağışladığı (bu konuda herhangi bir kuşku ya da sorun olmak şöyle dursun, hatta kendisini onun önünde suçlu görmesi gibi tam tersi bir durum vardı) o biricik varlık, Marya Şatova, birdenbire yeniden onun evinde, tam karşısındaydı... anlaşılmaz bir şeydi bu! Öylesine şaşkın, öylesine altüst olmuş durumdaydı ki, bu onun için öylesine korkunç ve aynı zamanda öylesine mutluluk verici bir olaydı ki, bir türlü kendine gelemiyor, belki de bunu istemiyor... kendine gelmekten korkuyordu. Bu bir düştü. Ama o üzgün bakışlarıyla kendisine bakınca, onca sevdiği varlığın acı çektiğini, hatta belki de incinmiş olduğunu fark etti. Kalbi duracak gibi oldu. İçinde derin bir acıyla onun yüz çizgilerine dalıp gitti: O ilk gençliğin ışıltısı solup gitmişti bu yorgun yüzde. Aslında, elbette hâlâ güzeldi, hele onun gözünde, eskiden olduğu gibi yine güzeller güzeliydi (Yirmi beş yaşlarında, sağlıklı, güçlü, boyu normalin üzerinde –Şatov'dan daha uzundu– gür, koyu kumral saçlı, oval yüzü solgun, kocaman, kara gözleri tutkuyla kıvılcımlanan bir kadındı). Ama geçmişten çok iyi bildiği o hafif, uçarı, saf canlılığı gitmiş, yerine asık bir yüz, sinirlilik, gerginlik ve belli ki hâlâ alışamadığı için

kendini bile rahatsız eden, hayal kırıklığına benzer, ahlak kurallarını küçümseyen bir sinizm gelip yerleşmişti üzerine. Ama en önemlisi hasta olmasıydı; Şatov bunu apaçık görüyordu. Ondan o kadar çekinmesine karşın, birden gidip iki elini birden yakaladı:

— Marie... biliyor musun... sen belki de çok yorgunsun, Tanrı aşkına bana kızma... lütfen... hiç değilse bir çayı geri çevirme... Bir fincan çay çok iyi gelir şimdi sana... Lütfen geri çevirme!

— Canım niye geri çevireyim, elbette kabul ederim... Hiç değişmemişsiniz, yine eskisi gibi çocuksunuz. Varsa çayınız hadi verin. Ne kadar küçük bu yaşadığınız yer! Hem ne kadar da soğuk!

— Gidip hemen odun getireyim... odunum var! –Odanın içinde dönüp duruyordu.– Odun... yani çay... hemen şimdi getiriyorum... –Elini salladı, deli gibi kasketine atıldı.

— Nereye gidiyorsunuz? O zaman evde çayınız yok?

— Olacak, şimdi olacak... şimdi her şey olacak... ben...

Raftan tabancasını aldı.

— Şimdi bu tabancayı satar... ya da rehine bırakırım...

— Bu ne saçmalık! Kimbilir ne kadar sürer o iş! Madem hiç paranız yok, alın şunları, sanıyorum seksen kapik var orada; bütün param. Eviniz tam bir tımarhane.

— İstemez, senin parana gerek yok, gidip şimdi alır gelirim. Tabancayı satmadan da hallederim.

Doğruca Kirillov'a gitti. Pyotr Stepanoviç'le Liputin'in Kirillov'u ziyaretlerinin iki saat kadar öncesinde oluyordu bütün bunlar. Şatov'la Kirillov aynı avluya bakan iki evi paylaşmalarına karşın hemen hiç görüşmezlerdi; rastlantıyla karşılaştıklarında da ne selamlaşır, ne de konuşurlardı: Amerika'da uzun bir süre birlikte sırtüstü yattıklarındandır belki.

— Kirillov sizde çay hiç eksik olmaz; biraz çayla semaverinizi verebilir misiniz?

Bütün gece hep yaptığı gibi odada aşağı yukarı dolaşmakta olan Kirillov birden durdu, evine neredeyse koşarak dalan adamın yüzüne dikkatle baktı ama hiç şaşırmışa benzemiyordu.

— Çay var, şeker var, semaver de var. Ama semavere hiç gerek yok, demlikte çay henüz çok sıcak. Oturun için.

— Kirillov, sizinle Amerika'da birlikteydik... Karım geldi... şu anda evimde... Bana biraz çay... ve semaverinizi verin.

— Karınız geldiyse semaversiz olmaz tabii. Ama semaver sonraki iş. Bende iki tane var. Şimdilik masadan demliği alın. Sıcaktır, çok sıcak. Gerekli olan her şeyi alın: Şekeri alın, hepsini alabilirsiniz. Ekmeği de alın... Ekmek çok... hepsini alın. Biraz dana etiyle... bir ruble de para var. Onları da alın.

— Verin dostum. Yarın öderim! Ah, Kirillov!

— İsviçre'deki karınız mı? Pek güzel. Siz de koşup doğruca bana geldiniz, bu da güzel.

— Kirillov! –diye bağırdı demliği koltuk altına sıkıştırıp, şekerle ekmeği de iki eline alan Şatov.– Şu... şu korkunç hayallerinizden ve tanrıtanımaz sayıklamanızdan vazgeçseniz... öyle... öyle harika bir insan olurdunuz ki Kirillov!

— Karınızı İsviçre'de olanlardan sonra da sevdiğiniz belli. Bu iyi. İsviçre'den sonra hâlâ sevmeniz. Çay yine gerekirse, yine gelin. Gece boyunca istediğiniz zaman gelebilirsiniz, ben hiç uyumam. Semaverim de hep hazırdır. Şu bir rubleyi de alın. Hemen karınızın yanına dönün. Ben kalıp düşüneceğim; sizi ve karınızı.

Çayın çabucak gelmesine sevinmiş gibiydi Marya Şatova, hemen çaya saldırdı, ancak semaver için koşturmaya falan hiç gerek yoktu, çünkü ancak yarım fincan çay içebildi, ekmek olarak da bir dilimin ucundan küçücük bir parça yedi, dana etini de sinirli bir hareketle ve iğrenirce geri çevirdi.

— Hastasın sen Marie, bütün bunlar hep hasta olduğundan, –dedi Şatov çekinerek, karısının çevresinde ürkekçe dört dönerken.

— Elbette hastayım. Lütfen oturun. Söylesenize, olmayan çayı nereden buldunuz?

Şatov kısaca Kirillov'u anlattı. Zaten Marie de bir şeyler duymuştu onun hakkında.

— Biliyorum, şu deli; ah, lütfen yeter; dünya aptallarla dolu! Amerika'da birlikteydiniz değil mi? Biliyorum, yazmıştınız.

— Evet... Paris'e yazmıştım.

— Bu kadar yeter, lütfen başka bir şeyden söz edelim. Siz slavcı mısınız?

— Ben... şeyden değil... Rus olamadığım için slavcı oldum, –dedi Şatov yaptığı zoraki şakanın yersizliğinden utanan birinin çarpık gülümsemesiyle.

— Ne yani, Rus değil misiniz siz?

— Değilim.

— Saçmalık bütün bunlar. Yalnız, rica ediyorum, artık otursanız? Sürekli çevremde dönüp duruyorsunuz! Yoksa benim sayıkladığımı mı düşünüyorsunuz? Belki o da olacaktır. Evde iki kişi olduğunuzu söylemiştiniz, doğru mu?

— Evet iki... bir de aşağıda...

— Ve ikisi de akıllı mı akıllı! Aşağıda ne var? Aşağıda dediniz demin?

— Hiçbir şey yok.

— Nasıl hiçbir şey yok? Bilmek istiyorum.

— Ben yalnızca bu avluda iki hane olduğumuzu söylemek istemiştim... Önceleri Lebyadkinler de alt katta otururlardı.

— Dün gece bıçaklanıp öldürülenler? –dedi Marie heyecanla.– Duydum. Daha kente geldiğim anda duydum. Bir de yangın olmuş galiba?

— Evet, Marie, evet... ve şu anda alçakları bağışlayarak belki ben de büyük bir alçaklık yapıyorum,– bunları söylerken yerinden fırlayıp, kollarını öfkeyle yukarı kaldırarak yeniden odada dolaşmaya başlamıştı.

Ama Marie tam anlayamadı onun sözlerini. Çünkü dalgın dinliyordu; bir soru soruyor, ancak yanıtı dinlemiyordu.

— Doğrusu büyük marifetler sergileniyor sizin burada! Ah, ne kadar bayağı bütün bunlar! Her şey ne kadar bayağı, herkes ne kadar alçak! Sizden çok rica ediyorum, lütfen artık bir otursanız! Böyle sinirlerimi bozuyorsunuz! – Başını güçsüzce yastığa bırakıverdi.

— Tamam Marie, dolaşmayacağım... Biraz uzansa mıydın acaba Marie?

Marie karşılık vermedi; takatsizce gözlerini kapadı. Yüzü solgun, ölü yüzü gibiydi. Sonra bir anda uykuya daldı. Şatov çevresine bakındı, mumu düzeltti, bir kez daha tedirgin, kaygılı, Marie’nin solgun yüzüne baktı. Ellerini önünde kavuşturup sıktı, sonra usulca odadan çıktı. Dışarıda, merdivenlerin en üst basamağında, yüzü duvara dayalı, sessiz, kımıltısız, on dakika kadar durdu. Aşağıdan sesler gelmeseydi herhalde daha uzun süre

böyle duracaktı. Biri usul usul ve dikkatle merdivenleri çıkıyordu. Şatov, bahçe kapısını örtmediğini anımsadı.

— Kim o? –diye sordu neredeyse fısıltıyla.

Yabancı, karşılık vermeden, ağır ağır basamakları çıkmayı sürdürdü. En üste çıkınca durdu; karanlıkta yüzünü seçmek mümkün değildi.

— İvan Şatov? –diye sordu birden ihtiyatla.

Şatov evet dedi, hemen ardından da onun içeri girmesini engellemek için elini ileri uzattı, ama adam onun elini tutup sıktı; Şatov, eli iğrenç bir sürüngene dokunmuş gibi ürperdi.

— Buradan öteye geçmeyin, –diye fısıldadı çabuk çabuk,– içeri girmeyin, sizi şu anda kabul edemem. Karım döndü, burada. Gidip mum getireyim.

Mumu getirince karşısında ismini bilmediği, ama yüzünü bir yerlerden hatırladığı gencecik bir subayın durduğunu gördü.

— Erkel, –diye tanıttı kendini beriki.– Virginskiyler'de görmüştünüz beni.

— Hatırladım. Oradaydınız ve not tutuyordunuz. Bakın, –birden taşkın bir öfkeyle subayın üstüne yürüdü, ama hep önceki gibi fısıldayarak konuşuyordu,– demin elimi sıkarken avcuma bir işaret yaptınız. Ama benim umurumda bile değil bütün bu işaretler! İtiraf etmeyeceğim... istemiyorum... Şu anda alaşağı ederim sizi şu merdivenden, biliyorsunuzdur herhalde bunu?

— Hayır bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum, neden böyle öfkelendiğinizi de anlamıyorum, –dedi konuk, öfkeli olmayan, hatta neredeyse safça denilebilecek bir tavırla.– Size iletmem gereken bir şey var, geliş nedenim bu; en önemlisi de yitirecek hiç zamanım yok. Sizde size ait olmayan bir baskı makinesi var ve bildiğiniz gibi bu baskı makinesinden siz sorumlusunuz. Size bu makineyi yarın akşam saat tam yedide Liputin'e vermenizi iletme emri aldım. Sizden bundan başka hiçbir zaman hiçbir şey istenmeyeceğini de iletmem emredildi.

— Hiçbir şey?

— Kesinlikle hiçbir şey. İsteğiniz kabul edildi, artık üye değilsiniz. Bunu özellikle iletmem emredildi.

— Kimdi size bu emri veren?

— Bana işareti öğretenler.

— Siz... Avrupa'dan mı geliyorsunuz?

— Bu... bu, sanırım sizi ilgilendirmez?

— Lanet olsun! Madem böyle bir emir aldınız, niçin daha önce gelmediniz?

— Uymam gereken başka yönergeler vardı, üstelik yalnız da değildim.

— Yalnız olmamanızı anlıyorum. Lanet olsun! Peki niçin Liputin kendisi gelmedi?

— Yarın akşam saat altıda ben gelip sizi alacağım ve oraya birlikte gideceğiz. Liputin, siz ve ben, üçümüzden başka kimse olmayacak.

— Verhovenskiy?

— Hayır, o olmayacak. Verhovenskiy yarın saat on birdeki öğle treniyle kentten ayrılıyor.

— Biliyordum! –diye mırıldandı Şatov öfkeden kudurmuş gibi kendi kalçasına bir yumruk indirerek.– Kaçıyor, rezil herif!

Heyecandan içi içini yiyerek düşünceye daldı. Erkel onu dikkatle izliyor, ses çıkarmadan bekliyordu.

— Nereye, nasıl götüreceksiniz makineyi? O öyle hop diye koltuk altına alınıp götürülecek bir şey değil ki!

— Bir yere götürmeyeceğiz. Siz yerini göstereceksiniz, biz de gerçekten orada mı, değil mi bakacağız. Aslında yerini genel olarak biliyoruz, ama tam gömülü olduğu noktayı bilmiyoruz. Orayı gösterdiğiniz başka birileri oldu mu?

Şatov karşısındakine baktı.

— Siz... siz... daha bir çocuksunuz, aptal bir çocuk... mezbahaya giden bir koyun... Onlara da tam böyleleri gerekli! Hadi artık, çekin gidin! Yeter! O alçak hepinizi oyuna getirdi, sonra da kaçtı gitti.

Erkel sakin, yüzü pırıl pırıl, öylece duruyordu; sanki hiçbir şey anlamamış gibiydi.

— Kaçtı! Verhovenskiy kaçtı! –dedi Şatov öfkeyle dişlerini gıcırdatarak.

— Daha burada, gitmedi... yarın öğleyin gidecek, –dedi Erkel yumuşacık bir sesle ve tam bir inandırıcılıkla.– Ben aslında baskı makinesi olayında tanık olarak bulunmasını özellikle rica etmiştim, çünkü aldığım emirlerin hepsi doğrudan onunla ilgili (küçük, deneyimsiz bir çocuk gibi saf saf anlatıyordu sırlarını genç subay). Ama gitmesi gerektiğini söyleyerek kendisi bunu kabul etmedi. Anladığım kadarıyla gerçekten çok acelesi var.

Şatov bu saf delikanlıya bir kez daha acıyarak baktı, ama sonra, “buldun acıyacak adamı!” diye düşünmüş gibi elini salladı ve:

— Pekâlâ, –dedi,– geleceğim. Artık çekin arabanızı, hadi, marş!

— Saat tam altıda buradayım, –dedi Erkel kibarca başını eğip Şatov’u selamlayarak; sonra ağır ağır merdivenleri indi.

— Salak! –diye bağırdı arkasından, kendini tutamayan Şatov.

— Ne? –dedi delikanlı aşağıdan.

— Yok bir şey, gidebilirsiniz!

— Bir şey dediniz gibi geldi de...

II

Erkel, kafasında kendine ait tek bir düşünce bulunmayan, buna karşılık kafası boyun eğdiği kişilerin düşünceleriyle dolu “küçük aptal”lardandı. “Ortak dava”ya, yani aslında Pyotr Verhovenskiy’e fanatikçe, çocukça denebilecek bir bağlılığı vardı ve her ne yapıyorsa onun verdiği talimatlara göre yapıyordu. O gece *bizimkiler*in toplantısında ertesi gün kimin ne yapacağıyla ilgili görev bölümü yapılırken kendisine habercilik görevini veren Pyotr Stepanoviç, bir ara onu bir kenara çekip on dakika kadar özel konuşma fırsatı bulmuştu. Hep başkasının iradesine boyun eğmeye susamış (kendisine sorsanız ortak davaya, yüce amaca hizmetin gereğini yerine getiriyordu) bu kıt akıllı, sığ delikanlı için başkasının emirlerini uygulamak bir ihtiyaçtı. Aslında ortak davanın da bir önemi yoktu, çünkü Erkel gibi küçük fanatikler için, bir düşünceye hizmetle, bu düşüncenin somutlaştığını, ifadesini bulduğunu sandıkları kişiye hizmet arasında bir fark yoktur. Duygusal, sevecen ve iyi yürekli Erkel, Şatov’un çevresini kuşatan katillerin en duygusuzu olabilir, kişisel hiçbir derdi olmamasına karşın, gözünü kırpmadan onun öldürülmesine katılabilirdi. Örneğin kendisine Şatov’u sıkı bir şekilde izlemesi emredilmişti. Şatov merdivenlerin başında, heyecanından (muhtemelen farkında olmadan) karısının geldiğini açıkladığında, Erkel içgüdüsel bir kurnazlığın etkisiyle bu gelişme onu hiç ilgilendirmiyormuş gibi yapmış, gerçekteyse Şatov’un karısının dönüşünün

Şatov'un işini bitirme planlarının başarıya ulaşmasını önemli derecede etkileyeceğini düşünmüştü.

"Alçaklar"ın Şatov'dan ve Şatov'un tasarladığı plandan kurtulmalarını sağlayan gerçekten de bu gelişme oldu. Karısının gelişi Şatov'u heyecanlandırmış, şaşırtmıştı; her zamanki uyanıklığı, kılı kırk yaran ihtiyatı kalmamıştı. Şu anda bambaşka şeylerle dolu olan kafasına, kendi güvenliğiyle ilgili bir düşüncenin takılabilmesi olanaksızdı. Hatta tersine, Pyotr Verhovenskiy'in yarın kaçacağına büyük bir coşkuyla inandırmıştı kendini, çünkü bu onun kuşkularıyla birebir örtüşen bir gelişmeydi. Odasına girince yine köşeye oturdu, dirseklerini dizlerine dayayıp elleriyle yüzünü kapadı. Acı düşüncelerle yüreği yanıyordu.

Bir ara başını kaldırdı, parmak uçlarına basarak karısının yanına gitti, ona bakmaya başladı: "Tanrım! Yarın kesinlikle ateşlenecek, sabah erkenden yükselmeye başlar ateşi, hatta belki şimdi bile yükselmiştir. Esaslı üşütmüş. Bu lanet iklime alışkın değil ki... sonra üçüncü sınıf vagonda yolculuk; her yanda fırtına, yağmur; paltosuna palto demeye bin şahit ister; giysi olarak da bir şeyi yok gibi. Nasıl bırakırım onu böyle umarsız! Yol çantası nasıl da küçücük, kırışık ve hafif, on funt bile gelmez! Zavallı kimbilir neler çekti, ne acılar yaşadı! Çok da gururlu, hiç yakınmıyor, sızlanmıyor. Ama çok sinirli, çok sinirli! Hastalıktan tabii: Melek bile hastalandı mı sinirli olur. Alnı nasıl da kuru, ateş gibi yanıyor sanki... Gözlerinin altı morarmış... yine de... bu oval yüz ne kadar güzel, bu gösterişli saçlar ne kadar..."

Birden gözlerini başka yana çevirdi; onda mutsuz, yardıma muhtaç, acılar içinde bir kadından başka birini görmenin yalnızca düşüncesinden bile korkmuş gibi yatağın yanından uzaklaştı: "Bu neyin *umutlanması* böyle! Ah, ne alçak, ne aşağılık bir yaratık şu insanoğlu!" Yeniden köşesine gitti, oturdu, elleriyle yüzünü kapadı ve yeniden düşlere, anılara daldı, yeniden birtakım umutlar uç verdi gönlünde.

"Ah nasıl yorgunum, nasıl yorgunum!" diye cılız inleyişini hatırladı onun. "Tanrım, böyle bir anda nasıl bırakırım onu! Bütün parası da seksen kapik! Küçücük ve eski para çantasını olduğu gibi uzattı. İş aramaya gelmiş: Buradaki işlerden ne anlar, Rusya'dan ne anlar onlar? Kendi yarattıkları düş dünyalarında yaşayan saf çocuklar bunlar! Zavallı kadın, Rusya'nın onun

Avrupa'dayken kurduğu hayallere benzememesine kızıyor. Ah mutsuz, masum varlıklar! Fakat burası da gerçekten soğuk..."

Karısının soğuktan yakınması üzerine odun getirip sobayı yakma sözü verdiğini hatırladı. "Odun var, getirebilirim, yeter ki o uyanmasın. Aslında yapabilirim bunu. Şu dana etini ne yapmalı? Belki kalkınca yemek ister. Neyse, o sonraki iş. Kirillov bütün gece uyumuyor. Acaba üzerine ne örtsem? Nasıl da derin uyuyor; ama besbelli üşüyor, ah, çok üşüyor!"

Bakmak için yeniden yatağın başına gitti; elbisesinin eteği biraz açılan Marie'nin sağ bacağı dizine kadar görülüyordu. Birden başını öte yana çevirdi, panik içinde üzerindeki kalın paltoyu çıkarıp, çıplak kısma bakmamaya çalışarak karısının üzerine örttü. Kendisi sırtında eprimiş bir ceketle kaldı.

Sobayı yakması, odanın içinde parmak uçlarına basarak aşağı yukarı dolaşması, uyuyan karısını seyretmesi, köşeye oturup hayallere dalması, sonra gidip yeniden uyuyan karısını seyretmesi... bütün bunlar iki üç saat gibi bir zaman almıştı. Verhovenskiy'le Liputin de bu sırada Kirillov'u ziyaret etmişlerdi. Sonunda Şatov'un içi geçti, köşesinde uyuklamaya başladı. İnleyerek uyanan Marie'nin sesi duyuldu, onu çağırıyordu; Şatov suçlu gibi panik içinde fırladı.

— Marie! Uyumuşum... Ne kadar alçağım, Marie!

Marie yatakta doğruldu, nerede olduğunu anlayamamış gibi çevresine bir göz gezdirdi, sonra birden dehşetli bir öfkeyle patladı:

— Yatağınızı ben işgal etmişim; yorgunluktan uyuyakalmışım... neden uyandırmadınız beni? Size yük olmak isteyebileceğimi nasıl düşünebilirsiniz!

— Nasıl uyandırabilirdim seni Marie?

— Uyandırabilirsiniz; uyandırmanız gerekirdi! Bir tek ya-tağınız var, ona da ben yattım. Beni böyle bir duruma düşürmemeliydiniz. Yoksa buraya sizin olanaklarınızdan yararlanmaya geldiğimi mi sanıyorsunuz? Buyurun hemen kendi yatağınıza geçin; ben şu köşede sandalyelerde uyurum...

— Marie, ne o kadar sandalyem, ne de üzerlerine serecek bir şeyim var.

— O zaman yerde yatarım. Ben yerde yatmazsam siz yatacaksınız çünkü. Hemen şuraya, yere uzanıp yatıyorum.

Ayağa kalktı, adım atacak oldu, ama sanki kendisini tepeden tırnağa sarsan şiddetli bir acı bir anda bütün gücünü, kararlığını alıp götürdü; derinden bir inlemeyle gerisingeri yatağa yığıldı kaldı. Şatov hemen yanına koştu ama Marie yüzünü yastığa gömerek onun elini tutup var gücüyle sıktı. Böyle bir dakika kadar kaldılar.

— Marie bir tanem, bak gerekiyorsa söyle, hemen yakında oturan bir doktor var, Doktor Frenzel, iyi tanırım kendisini... Hemen koşup getireyim.

— Saçma!

— Ne demek saçma? Söyle Marie, neren ağrıyor? Sıcak kompres yapmamı ister misin? Karnına örneğin... Bunun için doktora gerek yok, ben de yapabilirim... ya da istersen hardal yakısı?..

Başını kaldırıp Şatov’a korkuyla baktı Marie:

— O da neyin nesi? –diye sordu tuhaf bir sesle.

— Ney neyin nesi Marie? –Şatov anlamamıştı.– Neyi soruyorsun? Ah, Tanrım, aklımı yitireceğim! Bağışla Marie, hiçbir şey anlamıyorum!

— Beni rahat bırakın, anlayamazsınız, bu sizin işiniz değil. Hatta gülünç bile olurdu, sizin... –Acı acı güldü.– Bir şeyler anlatın. Odada dolaşarak konuşun. Başımda dikilip bana bakmayın, belki yüz kez söyledim size bunu!

Şatov önüne bakarak odada aşağı yukarı dolaşmaya başladı; Marie’ye bakmamak için büyük güç harcıyordu.

— Marie... yalvarırım kızma Marie... ama biraz dana etiyle çay var... demin öyle az yedin ki...

Marie tiksintiyle yüzünü buruşturdu, elini salladı. Şatov umutsuzluk içinde susmak zorunda kaldı.

— Bakın, akılcı birlikte çalışma ilkelerinin geçerli olacağı bir cilt atölyesi açmak istiyorum burada. Bu kentte yaşadığınıza göre bilmeniz gerek: Başarılı olur mu böyle bir iş?

— Marie, bizim burada kimse kitap okumaz, zaten kitap da yoktur. Adam kalkıp kitap mı ciltletecek?

— Adam dediğiniz de kim?

— Buralı okur. Genel olarak bu kentte yaşayan insan Marie.

— Daha açık konuşamaz mısınız? *Adam* diyorsunuz! Ama hangi adam belli değil. Dilbilgisinden habersizsiniz.

— Bu, dilin ruhunda olan bir şeydir Marie, –diye homurdandı Şatov.

— Sizden de, ruhunuzdan da bıktım. Söyler misiniz, bu kentte yaşayan insan ya da okuyucu niçin kitap ciltletmeyecekmiş?

— Çünkü kitap okumak ve kitabı ciltletmek, insanın gelişme çizgisinde birbirinden ayrı iki büyük evredir. İnsan yavaş yavaş kitap okumayı öğrenir, bu kuşkusuz yüzyıllar sürer, ama okuduğu kitaba hiç özen göstermez, onu değersiz bir şey olarak görür. Kitap ciltletmekse kitaba saygının belirtisidir, yalnızca kitap okumayı sevmenin değil, kitap okumayı bir uğraş kabul etmenin belirtisidir. Rusya henüz bu evreye gelmedi. Avrupa'da uzun zamandır kitaplar ciltletiliyor.

— Her ne kadar biraz bilgiç bir eda taşıyorsa da, en azından aptalca sayılamayacak bu sözleriniz bana üç yıl öncesini hatırlattı; üç yıl önce de akıllıca şeyler söylediğiniz olurdu.

Daha önceki bütün o kapris dolu sözlerini söylerkenki tavrıyla, tiksinir gibi söylemişti bunu da.

— Marie, Marie, –diye sevecenlikle atıldı Şatov,– ah, Marie! Bir bilseydin bu üç yıl içinde ne çok şey değişti! Eski düşüncelerimden döndüğüm için benden nefret ettiğini söylediler. Yüz çevirdiklerim kimler ve nelerdi biliyor musun? Hayatın düşmanları; kendi bağımsızlıklarından korkan çağdışı liberaller; düşüncenin uşakları, kişilik ve özgürlük düşmanları; çürümüşlüğün, kokuşmuşluğun köhne vaizleri! Bunlarda ne vardı ki ne verebileceklerdi: Morukluk, müthiş bir orta tabaka, en pespayesinden esnaf zihniyeti, en bayağısından yeteneksizlik, çekememezliğe dayanan bir eşitlik; kendini adam yerine koymayan, gururdan yoksun bir eşitlik; bir uşağın ya da bir doksan üç yılı Fransız'ının anladığı anlamda bir eşitlik... En önemlisi de her yanda rezillik, rezil birtakım insanlar, alçaklar!

— Evet pek çok alçak var, –dedi Marie kesik kesik, hastalıklı bir sesle. Başı yastıkta hafif yana düşmüş, kımıltısız, boylu boyunca yatıyordu yatakta; yorgun ama kor gibi yanan gözlerini tavana dikmişti. Yüzü solgun, dudakları kurumuş, çatlamıştı.

— Sen de böyle düşünüyorsun Marie, sen de böyle düşünüyorsun! –diye atıldı heyecanla Şatov. Marie başıyla hayır işareti yapmak istediyse de birden deminki gibi korkunç bir şekilde kıvranmaya başladı. Yine yüzünü yastığa gizledi, o sırada korkudan çılgına dönerek başucuna koşan Şatov'un

elini yine yakaladı ve yine bu eli acıtırcasına bir dakika kadar var gücüyle sıktı.

— Marie, Marie! Bu belki de... çok ciddi bir şeydir, Marie!

— Susun... İstemiyorum, istemiyorum, –diye bağırdı Marie büyük bir öfkeyle ve yeniden dönüp sırtüstü yattı.– Bana böyle acıyarak bakmaya hakkınız yok, bunu bir daha görmek istemiyorum! Gidin, odada dolaşın, bir şeyler anlatın, konuşun...

Şatov aklını yitirmiş gibi yine bir şeyler mırıldanmaya başladı.

— Burada ne yapıyorsunuz? –diye sabırsızlanarak sözünü kesti onun Marie, yüzünde yine küçük görür bir ifadeyle.

— Bir tüccarın yazıhanesinde çalışıyorum. Marie, istesem burada da çok iyi paralar kazanabilirdim.

— Sizin için iyi olurdu...

— Yanlış anlama, Marie; ben yalnızca...

— Başka neler yapıyorsunuz? Ne vaazlar veriyorsunuz millete? Çünkü vaaz vermeden duramazsınız siz, huyunuz bu!

— Tanrı üzerine vaazlar veriyorum Marie.

— İnanmadığınız Tanrı üzerine mi? Hiçbir zaman anlayamadığım bir düşüncedir bu.

— Kapatalım bu konuyu Marie. Sonra konuşuruz.

— Burada oturan... Marya Timofeyevna kimdi?

— Bunu da sonra konuşalım Marie.

— Neyi ne zaman konuşacağımı bana siz söyleyemezsiniz! Onu vahşi bir cinayetle öldürenlerin o alçaklar olduğu doğru mu?

— Kesinlikle, –dedi Şatov dişlerini gıcırdatarak.

Marie birden başını kaldırdı:

— Bana bir daha böyle şeyler söylemeyin, hiçbir zaman, hiçbir zaman! –diye haykırdı; çılgın gibiydi.

Yine dayanılmaz bir acının kasılmalarıyla, nöbet geçirir gibi yatağa yığıldı kaldı; bu üçüncü krizi, ama bu kez inlemeleri çığlığa dönüşmüştü.

— Ah, dayanılmaz insan! Dayanılmaz... dayanılmaz!

Kendini oradan oraya atarak, üzerine doğru eğilmiş olan Şatov'u elleriyle itiyordu.

— Marie, ne istersen yapacağım... odada dolaşacağım, bir şeyler anlatacağım...
— Ah, başladığını görmüyor musunuz?
— Neyin başladığını Marie?
— Ne bileyim ben, neyin başladığını? Sanki benim bildiğim bir şey var... Ah, lanet olsun! Şimdiden her şeye lanet olsun!
— Marie, neyin başladığını söyleseydin... yoksa nasıl anlayacağım ne olduğunu?
— Siz var ya, hiçbir işe yaramayan, hayalperest bir gevezeden başka bir şey değilsiniz! Ah, her şeyine lanet olsun bu dünyanın!
— Marie! Marie!
Şatov ciddi ciddi karısının delirmek üzere olduğunu düşünüyordu.
— Gerçekten de doğum sancıları çektiğimin farkında değil misiniz? –Yüzü hastalıklı bir şekilde çarpılmış, dehşetli bir kin ve öfkeyle kocasına bakarak yattığı yerde doğruldu.– Bu çocuğa da daha şimdiden lanet olsun!
— Marie! –diye bağırdı Şatov sonunda olup biteni anlayarak.– Marie... Neden daha önce söylemedin? –Birden kendine geldi, canlı bir kararlılıkla kasketini kaptı.
— Ben sanki biliyor muydum buraya gelirken? Bilsem size gelir miydim? Daha on gün var demişlerdi! Durun, nereye gidiyorsunuz? Gidemezsiniz!
— Bir ebe getireceğim! Tabancayı satacağım; şimdi her şeyden önce para gerek bize!
— Hayır, hiçbirini yapmayacaksınız bunların! Kesinlikle ebe getirmeyeceksiniz. Bir kocakarı yeter... yaşlı bir kadın... cüzdanımda seksen kapik var... köylü kadınlar ebesiz, kendi başlarına doğuruyorlar... Ölür kalırsam bu çok daha iyi olur.
— Ebe de olacak, yaşlı kadın da. Yalnız... seni burada nasıl yalnız bırakacağım Marie?
Ama onu daha sonra umarsızca yalnız bırakmaktansa, bütün öfkeli haykırışlarına, gözdağlarına karşın şimdi yalnız bırakmanın daha doğru olacağına karar verdi ve haykırırcasına inlemelerine kulak tıkayarak yıldırım gibi merdivenlere atıldı.

III

Önce Kirillov’a gitti. Saat bir gibiydi. Kirillov odanın ortasında, ayaktaydı.

— Kirillov, karım doğuruyor!

— Nasıl yani?

— Doğuruyor, bir bebek doğuruyor!

— Yanılmıyorsunuz ya?

— Ah, hayır, hayır; sancılar başladı! Bir kocakarı... yaşlı bir kadın bulmalıyız... hemen, şimdi... Bulabilir miyiz birini? Sizin tanıdığınız çok yaşlı kadın vardı...

— Ne yazık ki doğurmayı bilmem, –dedi Kirillov dalgın dalgın.– Yani kendim doğurmayı değil de, doğururken ne yapılacağını... ah, anlatamıyorum.

— Yani doğumda yardımcı olamayacağınızı söylüyorsunuz; ama benim dediğim o değil; yaşlı kadın, bir kocakarı, hastabakıcı, hizmetçi gibi biri gerekli bana...

— Var aslında bir yaşlı kadın... ama hemen şimdi olmaz. İsterseniz onun yerine ben...

— Yo, bu imkânsız. Şimdi ebe Virginskaya’ya gidiyorum.

— O alçak kadına!

— Ah, evet, Kirillov, evet... ama çok iyi bir ebe! Yeryüzüne yeni bir varlığın gelmesi gibi gizemi büyük bir olayla ilgili her şey sevgisiz, sevinçsiz, nefretle, sövüp sayarak yapılacak!.. O hele, şimdiden lanetliyor dünyaya getireceği varlığı!

— İsterseniz ben...

— Hayır hayır, ama ben şimdi Virginskaya’yı getirmeye gidince siz arada bir merdivenlerden çıkıp usulca benim oda kapısını dışarıdan dinleyin... Sakın içeri girmeyin, yoksa korkar... sakın, sakın girmeyin içeri, yalnızca dinleyin... hani, bir terslik olursa diye... olağanüstü bir şey olursa o zaman elbette girersiniz...

— Anlıyorum. Bir ruble daha param var. Buyurun. Yarın için bir tavuk almak niyetindeydim, ama şimdi istemiyorum. Koşun çabuk, var gücünüzle koşun. Semaver gece boyu hep kaynayacak.

Kirillov'un şu anda Şatov için nasıl bir komplo tasarlandığından haberi yoktu; daha önceleri de onun karşı karşıya bulunduğu tehlikelerin bütün aşamalarını bildiği söylenemezdi. Onun tek bildiği, Şatov'un "bu adamlar"la eski birtakım hesaplarının bulunduğuydu; gerçi yurtdışından kendisine iletilen birtakım yönergelerle o da kısmen bu işlere bulaşmış gibiydi, ama bunlar son derece yüzeysel nitelikli şeylerdi, çünkü Kirillov herkese ve her şeye uzak duran biriydi. Hele son zamanlarda her şeyden, özellikle de "ortak dava"dan tümüyle kopmuştu; bütün görevlere, yönergelere, her şeye boş vererek, hayatı dışarıdan bir seyirci gibi izler olmuştu. Pyotr Verhovenskiy, Kirillov'un "Şatov işi"ni üzerine almayı kabul ettiğini kendisine kanıtlamak için toplantıdan sonra Liputin'i de Kirillov'a çağırdıysa da, evdeki konuşmaları sırasında Şatov'un adı tek bir kez geçmediği gibi, ona ilişkin herhangi bir anıştırmada bile bulunmamıştı; besbelli bu konuda Kirillov'a güvenememiş ve bunu sakıncalı bularak açıklamayı ertesi güne, her şey olup bittikten sonraya bırakmıştı, nasılsa Kirillov açısından "bir şey fark etmezdi", en azından Pyotr Stepanoviç'in hesabı buydu. Pyotr Stepanoviç'in söz vermiş olmasına karşın Şatov'un adının bir kez olsun geçmediğini Liputin de fark etmişti, ama o anda o kadar heyecanlıydı ki, buna karşı çıkmak, bu konuda bir şey söylemek aklına bile gelmedi.

Bu denli uzak olduğu için Muravyina Sokağı'na küfürler yağdırarak sonu görünmeyen yolda koşup duruyordu Şatov.

Herkes derin uykuda olduğu için Virginskiyler'in evinin kapısını epey uzun çalması gerekti. Ama Şatov her türlü nezaket kuralını bir yana bırakıp panjurları var gücüyle sarstı. Bahçede zincire bağlı bir köpek havlayarak ona doğru hamleler yapıyordu. Az sonra sokağın bütün köpekleri bu havlamaya katılınca müthiş bir gürültü koptu.

Sonunda panjur ve pencere aralandı, Virginskiy'in bunca gürültü patırtıya pek uygun düşmeyen yumuşak sesi duyuldu:

— Ne vurup duruyorsunuz kapıya? Ne istiyorsunuz?

Hemen ardından, Virginskiy'in evde kalmış kız kurusu baldızı, ailenin gece vakti kapısının böylesine zorlanmasına çok uyan cırlak, öfkeli bir sesle haykırdı:

— Hangi sersem kapıya böyle yüklenen?

— Ben, Şatov, karım döndü... ve şu anda kendisi doğuruyor...

— Doğurursa doğursun! Rahat bırakın bizi!

— Ben Arina Prohorovna için geldim, onu almadan bir yere gitmem!

— O öyle her çağrılan yere gitmez... Hele geceleri... Makşeyeva'ya gidin ve bu gürültüye de hemen bir son verin! –diye cırladı yine kız kurusu. Virginskiy'in onu susturmaya çalıştığı ama başaramadığı anlaşılıyordu.

— Bir yere gitmiyorum! –diye bağırdı Şatov.

— Bekleyin, bekleyin! –dedi Virginskiy kız kurusunu uzaklaştırmayı sonunda başararak.– Rica ediyorum Şatov. Lütfen beş dakika bekleyin, gidip Arina Prohorovna'yı uyandırayım... Lütfen, kapıya vurmayı ve bağırmayı da kesin... Tanrım ne korkunç bütün bunlar!

Sonsuzluk kadar uzun süren bir beş dakikadan sonra Arina Prohorovna pencerede göründü.

— Karınız size mi geldi?

Sesinde öfke olmamasına şaşırdı Şatov. Sadece biraz buyurgandı, o da her zamanki haliydi; başka türlü konuşamazdı Arina Prohorovna.

— Evet, karım... ve doğuruyor.

— Marya İgnatyevna?

— Evet, Marya İgnatyevna. Elbette, Marya İgnatyevna!

Bir sessizlik oldu. Şatov bekliyordu. Evdekiler birbiriyle fısıldaşıyordu.

Yeniden Madam Virginskaya:

— Çok oldu mu geleli? –diye sordu.

— Bu akşam geldi. Sekizde. Lütfen biraz acele edin.

Yeniden fısıldaştılar; tartışıyor, bir karara varmaya çalışıyor gibiydiler.

— Yanılıyor olmayasınız? Kendisi mi gönderdi sizi bana?

— Hayır, o size göndermedi; o bana yük olmamak için bir kadın... sıradan bir yaşlı kadın bulmamı istedi... Ama merak etmeyin, paranızı ödeyeceğim.

— Pekâlâ, ödeseniz de, ödemeseniz de gideceğim. O beni belki hatırlamayacaktır ama ben Marya İgnatyevna'nın özgürlük anlayışına her zaman saygı duymuşumdur. Gerekli şeyler var mı evde?

— Yok, ama olacak, her şey, her şey olacak...

"Her şeye karşın yüce gönüllü insanlar!" diye düşündü Şatov, Lyamşin'in evine doğru koştururken. "İnsanla inancı iki ayrı şey gibi sanki. Sanırım

onlara karşı epey haksızlık ettiğim oldu! Herkesin bir yanlışı olmuştur, herkes bir haksızlık etmiştir, herkes, herkes!.. Ah bunu bir anlasa insanlar!”

Lyamşin’in kapısını öyle uzun uzun çalması gerekmedi: Sağlığına o kadar düşkün olmasına karşın, onun yatağından fırladığı gibi iç çamaşırlı ve yalınayak koşup pencereyi açmasına çok şaşırdı Şatov. Ama bu duyarlığın ve ivecenliğin özel bir nedeni vardı: *Bizimkilerle* yapılan toplantıdan beri Lyamşin’in heyecandan hâlâ geceleri gözüne uyku girmiyordu. Beklenmeyen ve hiç istenmeyen konukların kapısını çalacağı korkusuyla yüreği küt küt atıyordu. Onu en kahreden de Şatov’un ihbarda bulunmaya hazırlanmasıydı... İşte tam böyle bir anda, sanki inadınaymış gibi, şiddetle pencere camına vuruluyordu!

Şatov’u görünce o kadar korktu ki, pencere kanadını açmasıyla kapaması bir oldu ve gerisingeri yatak odasına koşup kendini yatağına attı. Şatov bıkıp usanmadan pencereye vurmayı ve bağırmayı sürdürüyordu.

İki dakika kadar sonra pencereyi yeniden açan ve Şatov’un yalnız geldiğine iyice aklı yatan Lyamşin

— Gecenin bir vakti hangi cesaretle böyle çalabiliyorsunuz kapımı? –diye bağırdı gözdağı verircesine ama aynı zamanda da korkudan titreyerek.

— Tabancayı geri veriyorum ve on beş rublemi istiyorum.

— Bu ne? Sarhoş musunuz siz? Buna soygun derler! Durun da sırtıma bir battaniye alayım, yoksa üşüteceğim.

— Hemen şimdi on beş ruble verin bana. Vermezseniz burada sabaha kadar bağırır ve vura vura camınızı çerçevenizi indiririm.

— Ben de gece bekçisine seslenir, sizi içeri attırırım.

— Benim ağzım dilim yok sanki! Asıl ben çağırırım bekçiyi... hangimiz daha çok korkarız acaba bekçiden: Siz mi, ben mi?

— İşte siz böylesine aşağılık düşüncelere sahip birisiniz... Dilinizin altında ne olduğunu ve ne söylemeye çalıştığınızı çok iyi anlıyorum... Durun, durun, Tanrı aşkına, camı kıracaksınız şimdi! İnsaf yani, gece vakti kimde para bulunur? Hem sarhoş değilseniz parayı ne yapacaksınız?

— Karım eve döndü. Size ödediğim paradan on ruble azına razı oluyorum. Bir kez bile ateş etmedim tabancayla. Hemen şimdi alıyorsunuz bu tabancayı!

Lyamşin kendiliğinden elini pencereden uzatıp tabancayı aldı; bir süre bekledi, sonra birden başını camdan çıkarıp, sırtında dolaşan soğuktan ürpererek:

— Yalan söylüyorsunuz, karınız falan gelmedi, siz yalnızca kaçmaya hazırlanıyorsunuz, –diye kekeledi.

— Ben niye kaçayım, aptal? Pyotr Verhovenskiy miyim ben? Kaçan, sizin Pyotr Verhovenskiy'niz, ben değilim. Az önce ebe Virginskaya'daydım ve çağrımı kabul edip eve gelmeye razı oldu. Gidip sorabilirsiniz. Karım acı çekiyor; bana para gerek; hemen getirin istediğim parayı!

Lyamşin'in çevik zihninde birden bir şimşek çaktı ve işin rengi tümüyle değişti; ama hâlâ korkudan kafasını bir türlü toparlayamıyordu.

— Ama bu nasıl olur... siz karınızla birlikte yaşamıyorsunuz ki?

— Bir daha böyle bir şey söyleyecek olursanız kafanızı kırarım!

— Ah, Tanrım, bağışlayın, anlıyorum, kafamı toparlayamıyorum bir türlü... Gerçekten de Arina Petrovna gidecek mi size? Oysa az önce size gittiğini söylemiştiniz? Bu doğru değil. Gördüğünüz gibi durmadan yalan söylüyorsunuz.

— Şu anda kesinlikle karımın yanındadır. Zamanımı alıyorsunuz. Siz aptalsanız, ben ne yapayım?

— Doğru değil bu, ben aptal değilim. Ama bunu da kafam bir türlü almıyor... bağışlayın...

Ve kendini büsbütün kaybederek üçüncü kez pencereyi kapayacak olduysa da, Şatov'un korkunç bağırışıyla hemen camı açıp başını yine dışarı uzattı.

— Ama bu yaptığınız kişilik haklarıma karşı bir saldırı! Benden istediğiniz nedir? Söyleyin! Hadi, söyleyin: Ne istiyorsunuz benden, hem de gecenin bu saatinde!

— Senden on beş ruble istiyorum, kaz kafalı!

— Ya ben tabancayı geri almak istemiyorsam? Buna hakkınız yok. Bir şey satın aldınız ve olay bitti. Hakkınız yok. Dediğiniz kadar parayı gece vakti bulmam imkânsız. Nereden bulayım ben o kadar parayı?

— Sende her zaman para vardır. Üstelik sana da on ruble bırakıyorum; herkes senin nasıl bir tefeci olduğunu bilir!

— Yarın değil öbür gün gelin, duydunuz mu, öbür gün, saat tam on ikide gelin, paranızın tümünü vereceğim, tümünü, anlaştık mı?

Şatov bir kez daha deli gibi yumruklamaya başladı pencere kasasını.
— Şimdi on ruble verin, kalan beş rubleyi de sabah verirsiniz.
— Hayır, beş rubleyi öbür gün sabah ancak verebilirim, yarına bulmam imkânsız. Yemin ederim. Onun için hiç boşuna gelmeyin. Boşuna gelmeyin.
— Ah, alçak herif... getir on rubleyi!
— Niye hakaret ediyorsunuz bana? Bekleyin de ışık getireyim; camı da kırmışsınız... Gece vakti böyle küfür etmek olacak şey mi? Buyurun! –Pencereden bir banknot uzattı.
Şatov parayı aldı: Bu beş rublelik bir banknottu.
— İsterseniz kesin beni, bundan metelik fazlası yok. Öbür gün olsaydı olurdu, ama şu anda gerçekten yok.
— Gitmiyorum! –diye kükredi Şatov.
— Peki, şunları da alın, şunları da... görüyorsunuz değil mi? Ama başka veremem. İstediğiniz kadar bağırıp gürültü yapabilirsiniz! Artık vermeyeceğim, vermeyeceğim!
Öfkeli, heyecanlı ve umutsuzdu; ter içindeydi. Sonradan uzattığı paralar da, birer rublelik iki banknottu. Böylece bütün toparlayabildiği para yedi ruble oldu Şatov'un.
— Lanet olsun, yarın geleceğim! Sekiz rubleyi hele bir verme, gebertirim seni!
"Tabii beni evde bulabilirsen, aptal!" diye geçirdi içinden Lyamşin.
— Durun, durun! –diye bağırdı sonra evine doğru yürümeye başlayan Şatov'un ardından.– Durun, geri dönün. Demin karınızın döndüğünü söylemiştiniz, bu doğru mu?
— Salak! –dedi Şatov tükürür gibi ve adımlarını iyice hızlandırdı.

IV

Arina Prohorovna'nın dün akşamki hücre toplantısında alınan karardan haberinin olmadığını belirtmem gerekir. Eve üzgün, bitkin durumda dönen Virginskiy karısına alınan kararı bildirmeye cesaret edememişti. Yine de bir süre sonra dayanamayıp bir bölümünü, yani Verhovenskiy'in, Şatov'un

onları kesinlikle ihbar edeceğine ilişkin sözlerini anlatmış, ama kendisinin buna pek inanmadığını eklemişti. Arina Prohorovna çok korkmuştu. Şatov kendisini çağırmaya geldiğinde, dün bütün geceyi zor bir doğumla uğraşarak geçirmesine ve çok yorgun olmasına karşın, çağrıyı hemen kabul etmesinin nedeni buydu. O her zaman "Şatov gibi bir sümsükten böyle bayağılıklar bekleneceğini" düşünürdü; ne var ki Marya İgnatyevna'nın gelişiyle işin rengi değişmişti. Şatov'un o korkmuş hali, yardım edin diye umutsuzca yalvarışı, hainin duygularında bir değişiklik olduğunun kanıtıydı: Sadece başkalarını mahvetmek için kendini bile ele vermeyi göze almış birinin görünüşü de, tavırları da daha başka olurdu. Sözün özü, Arina Prohorovna her şeyi bir de kendi gözleriyle görmek istemişti. Karısının gözü pekliği ve kararlılığı Virginskiy'in hoşuna gitmişti, çünkü böylece omuzlarından büyük bir yük kalkmıştı. Hatta, Şatov'un görünüşünün, Verhovenskiy'in varsayımına hiç uymaması nedeniyle içinde bir umut bile doğmuştu...

Şatov yanılmamıştı: Eve vardığında Arina Prohorovna'yı Marie'nin başında buldu. Arina Prohorovna da yeni gelmişti: Gelir gelmez merdiven başında dikilen Kirillov'u nefretle oradan kovalamış, sonra da önceki tanışmalarından kendisini anımsayamayan Marie ile yeniden tanışmıştı; Marie'nin "durumu berbat"tı, yani gergin, sinirleri bozuk ve "alabildiğine umutsuz"du; ama Virginskaya birkaç dakika içinde onun bütün karşı koymalarının üstesinden gelmeyi başardı.

— Pahalı ebe istemem diye tutturmuşsunuz, –diyordu Arina Prohorovna tam Şatov içeri girerken.– Saçmalık bu! Durumunuzun normal olmayışından kaynaklanan bir düşünce çarpıklığı. Dediğiniz gibi size yaşlı bir köylü kadının yardım etmesi durumunda yüzde elli olasılıkla işler ters gidecek, böylece de pahalı olduğu söylenen ebeye göre daha çok koşuşturma ve harcama gerekecekti. Hem siz benim pahalı bir ebe olduğumu nereden biliyorsunuz? Ücretimi de sonra ödersiniz, fazla bir şey alacak değilim sizden; doğumun başarılı olacağı konusunda da güvence veriyorum. Elimde ölmezsiniz, neler gördüm ben! Bebeğe gelince, hemen yarın kimsesizler yurduna kaldırtırım; sonra da bir köy okulunda eğitimini alır, bu iş de böylece kapanır gider. Size gelince iyileşir, sonra da eli yüzü

düzgün bir iş tutar ve kısa sürede barınma ve öteki harcamalardan doğan ve pek bir şey tutmayacak olan borcunuzu Şatov'a ödersiniz...

— Hayır benim... ona yük olmaya hakkım yok...

— Çok hoş, aklı başında bir düşünce, ama inanın Şatov böyle fantastik bir tip olmaktan çıkıp bir damlacık aklını başına toplasa hemen hiçbir şey harcamayacaktır. Yeter ki bir aptallık yapmasın, yeter ki dili bir karış dışarıda kenti dört dönüp davul çalmasın. Kendisini tutan olmazsa sabaha kadar kentin tüm doktorlarını ayaklandıracak... bizim sokaktaki bütün köpekleri deliye döndürdü. Bize doktor falan gerekli değil; dediğim gibi, bütün sorumluluğu ben tek başıma üstleniyorum. Yardım için üç beş kapik karşılığında yaşlı bir kadın getirtebiliriz. Aslında Şatov da işe yarayabilir, elinden tek gelen şey saçmalamak değildir herhalde? Eli ayağı tutuyor; en azından eczaneye koşabilir; tabii yaptığı hayırla duygularınızı incitmeden. Lanet olsun, hayır da nereden çıktı! Sizi bu duruma düşüren o değil mi? Sizinle evlenmek gibi bencilce isteği yüzünden, mürebbiye olarak çalıştığınız evden tatsız bir şekilde ayrılmanıza o neden olmadı mı? Bütün bunlar kulağımıza geldi... Çılgın gibi koşup evime dayanan ve bütün sokağı ayağa kaldıran da kendisi. Kendimi zorla kabul ettirecek değilim; ben yalnızca sizin için geldim; ilke sorunu bu, biz hepimiz birbirimizle dayanışma içinde olmak zorundayız; bunu evden çıkmadan önce Şatov'a da söyledim. Varlığımı gereksiz görüyorsanız hoşça kalın; dilerim bir sorunla karşılaşmazsınız.

Bunları söyleyip sandalyesinden kalktı.

Marie öylesine acı çekiyordu, öylesine umarsızdı ve kendisini bekleyen şeylerden öylesine korkuyordu ki, onu bırakmaya cesaret edemedi. Ama birden müthiş bir nefret duydu bu kadına karşı: Çünkü söylediği şeylerin Marie'nin ruhunda olup bitenlerle hiç ilgisi yoktu. Yine de, deneyimsiz bir ebenin ellerinde ölme olasılığına ilişkin söyledikleri, nefretine üstün geldi. Buna karşılık Şatov'a karşı da büsbütün acımasız oldu, ondan isteklerini iyice yükseltti. Değil kendisine bakmak, yüzü ona dönük olarak orada durmayı yasaklamaya kadar vardırdı işi. Acıları gitgide artıyordu. Okuduğu lanetler, ettiği küfürler de öyle.

— Dışarı gönderelim onu, –diye kestirip attı Arina Prohorovna,– suratsızlığıyla sizi korkutuyor; ölü gibi, bembeyaz! Hey, neyiniz var, tuhaf

adam? İşe bak, tam komedi!

Şatov karşılık vermedi; hiç konuşmamaya karar vermişti.

— Böyle durumlarda aklını oynatan babalar bile gördüm. Ama onlar hiç değilse...

— Kesin sesinizi ya da bırakın gebereyim! Tek kelime daha konuşmayın! İstemiyorum, istemiyorum! –diye bağırdı Marie.

— Hiç konuşmadan olur mu hiç? Tabii eğer siz aklınızı yitirmediyseniz, ki bu durumda sizin için böyle düşüneceğim. En azından işle ilgili konuşulacak şeyler var: Söyleyin bakalım, herhangi bir hazırlık yaptınız mı? Siz yanıt verin Şatov, onun kafası buralarda değil.

— Ne gerekiyorsa söyleyin.

— Yani hiçbir hazırlığınız yok.

Gereken şeyleri saydı. Hakkını yememek gerek: Olmazsa olmaz şeyler dışında hiçbir şey istemedi. Bazı şeyler Şatov'da çıktı. Marie çantasının anahtarını uzattı Şatov'a açıp içinden bir şeyler çıkarması için. Ama Şatov'un elleri öyle titriyordu ki, kilidi uzunca bir süre açmayı beceremedi. Bu Marie'yi çılgına çevirdiyse de, Arina Prohorovna'nın işi halletmek için Şatov'dan anahtarı almaya davrandığını görünce, çantasının içini onun görmesine kesinlikle izin vermedi ve çığlıklar atarak, gözyaşları içinde yalvararak çantasını Şatov'un açmasında ayak diredi.

Bazı şeyler içinse Kirillov'a başvurmak gerekti. Şatov tam arkasını dönüp odadan çıkacaktı ki, çılgın gibi haykırarak onu geri çağırdı ve merdivenlerden yıldırım hızıyla geri dönen Şatov doğum için gerekli bir şeyi bulmak için gittiğini, bir dakika sonra döneceğini söyleyince yatıştı.

— Size yaranmak doğrusu çok zor küçükhanım, –dedi Arina Prohorovna gülerek.– Ya yüzünü duvara döndürüyor ve asla size bakmasına izin vermiyorsunuz, ya bir an olsun yanınızdan ayrılacak olsa hıçkırıklara boğuluyorsunuz. Sonra yanlış şeyler düşünmeye başlayacak. Hadi, asmayın yüzünüzü, şaka yaptım.

— Hiçbir şey düşünemez!

— Ta-ta-ta, size sırılsıklam âşık olmasaydı, dili bir karış dışarıda deli gibi koşmaz, kentin bütün köpeklerini başına toplamazdı. Vura vura camımı bile kırdı.

V

Şatov, Kirillov'u odasını arşınlar buldu; o kadar dalgındı ki, Şatov'un karısının geldiğini bile unutmuştu; dinliyor, ama söylenenleri anlamıyordu.

— Ah, evet, –dedi bir an dalıp gittiği düşüncelerden kopmuş, kendine gelmiş gibi,– evet... yaşlı kadın... Karınız mı, yoksa yaşlı kadın mı? Durun bir dakika: Hem karınız, hem de yaşlı kadın, öyle değil mi? Hatırlıyorum; gittim; yaşlı kadın gelecek, ama şimdi değil. Yastığı alın. Başka? Evet... Durun, sizde de... böyle... sonsuz ahenk anları olur mu Şatov?

— Her gece uykusuz kalmanız olacak şey değil Kirillov.

Kirillov kendine geldi ve ilginçtir, her zamankinden çok daha düzgün konuşmaya başladı: Söylediklerini nicedir zihninde evirip çevirdiği, hatta belki de bir kenara yazdığı belliydi.

— Art arda beş altı saniye kadar süren öyle anlar vardır ki, birden sonsuz bir uyumun varlığını duyumsarsınız; tümüyle ulaşılmış, elde edilmiş bir şey olarak. Dünyevi bir şey değil bu; böyle derken semavi bir şey olduğunu da söylemek istemiyorum; demek istediğim, dünyevi haliyle insanın buna dayanamayacağı... Dayanabilmesi için fiziksel olarak değişmesi ya da ölmesi gerek. Tartışılabilir hiçbir yanı olmayan apaçık bir duygu bu. Bir anda bütün doğayı duyumsuyorsunuz sanki: Evet, bu gerçek. Tanrı'nın dünyayı yaratırken, her günün sonunda dediği gibi: "Evet, bu iyi, bu gerçek." Bu... bir duygulanma değil, yalnızca bir sevinç belki. Hiçbir şeyi bağışlamıyorsunuz, çünkü bağışlanacak hiçbir şey yok. Aşk da değil bu, aşkın çok üstünde bir şey! En korkuncu da böylesine açık seçik ve... böylesine sevinç dolu olması. Beş saniyeden fazla sürse ruh buna dayanamaz, yok olur giderdi. Bu beş saniye içinde, uğruna tüm hayatımı vermeye değer bir hayat yaşıyorum ben. Bu duyguya on saniye dayanabilmek için fiziksel olarak değişmek gerekir. Sanırım insanoğlu artık doğurmaya bir son vermeli. Amaca ulaşılmışsa eğer, çocuklar, gelişme neye yarayacak? Kutsal Kitapta, ölümden sonraki hayatta artık doğurulmayacağı, herkesin Tanrı'nın meleği olacağı söyleniyor. Bir ima. Karınız doğuruyor mu?

— Kirillov, bu sık sık oluyor mu sizde?

— Üç günde bir, haftada bir.

— Sara var mı?
— Yok.
— O zaman sara geliyor demektir. Dikkatli olun Kirillov, duyduğuma göre tam da böyle başlıyormuş sara. Bir epilepsi hastası bana kriz gelmeden önceki duygularını ayrıntılarıyla anlatmıştı: Aynı sizin duyumsadığınız şeyler; o da bir beş saniyeden ve bundan daha fazlasına dayanılamayacağından söz etti. Muhammed'in devrilen testisini hatırlayın: O atıyla cenneti dolaşırken, testideki su boşalmamıştı. Testi, o beş saniyedir ve bu sizin sözünü ettiğiniz sonsuz uyuma çok benziyor. Muhammed saralıydı. Saraya dikkat edin Kirillov.
Kirillov belli belirsiz gülümsedi:
— Bana yetişemez.

VI

Gece ilerliyordu. Şatov dışarı yollanıyor, sonra geri çağrılıyor, o arada kendisine bağırılıp çağrılıyordu; can derdine düşen Marie, dehşetin en uç noktalarındaydı. Yaşamak istiyorum, diye haykırıyordu, "ne olursa olsun, ne olursa olsun!" Ölmekten korkuyor, "Ölmek istemiyorum, ölmek istemiyorum!" diye yineliyordu durmadan. Arina Prohorovna olmasa işler herhalde sarpa sarardı. Yavaş yavaş hasta üzerinde egemenliğini kurdu: Marie uslu bir çocuk gibi onun her isteğini yerine getirmeye başladı. Arina Prohorovna'da yumuşaklıktan, sevecenlikten eser yoktu; alabildiğine katıydı, ama işinin de ustasıydı. Ortalık aydınlanmaya başlamıştı. Şatov'un az önce dua etmek için merdivenlere koşturuşu geldi aklına birden Arina Prohorovna'nın ve gülmeye başladı. Marie de güldü ama öfkeli, zehirli bir gülüşle; sanki biraz rahatlatmıştı bu gülüş. Sonunda Şatov'u hepten kovdular. Nemli, soğuk bir sabahtı. Erkel geldiğinde olduğu gibi yüzünü duvara dayadı Şatov; dalda yaprak gibi titriyordu, düşünmekten korkuyor, ama düşlerde olduğu gibi birbirini izleyen hayallerden de kurtulamıyordu. Hayaller durmadan el edip onu kendilerine çekiyor, sonra da çürük bir ipliğe bağlıymış gibi kopup dağılıveriyorlardı. Sonunda odadan sürekli

duyulan inlemelerin yerini korkunç, hayvan böğürtüsünü andıran, katlanılmaz çığlıklar aldı. Kulaklarını tıkamak istedi, ama yapamadı, bilinçsizce “Marie, Marie!” diye mırıldanarak dizlerinin üstüne çöktü. Sonunda duyduğu yeni bir çığlıkla irkildi; fırlayıp yerden kalktı: Yeni doğanın cılız, çatlak çığlığıydı bu. Haç çıkarıp hızla odaya daldı. Arina Prohorovna’nın ellerinde, ilk esintiyle uçup yok olacak bir tüy gibi insanın yüreğini paramparça eden bir güçsüzlük ve çaresizlik içinde minicik kollarıyla bacaklarını oynatıp duran, ama bir yandan da avazı çıktığı kadar kendisinin de herkes kadar yaşamaya hakkı olduğunu haykıran minnacık, kırmızı, buruşuk bir şey vardı... Marie kendinden geçmiş gibiydi, ama az sonra gözlerini açtı ve Şatov’a tuhaf, çok tuhaf bir şekilde baktı: Bütünüyle yeni bir bakıştı bu; Şatov’un daha önce Marie’de hiç görmediği ve henüz bütünüyle kavramaya gücünün yetmediği bir bakış.

— Oğlan mı? Oğlan mı? –diye sordu Marie bitkince.

— Oğlan! –diye bağırdı Arina Prohorovna bebeği sararken.

Sarıp sarmaladığı bebeği yatakta iki yastık arasına koymadan önce bir an tutması için Şatov’a uzattı. Marie, Arina Prohorovna’dan çekiniyormuş gibi, ona göstermemeye çalışarak Şatov’a başıyla bir işaret yaptı. Şatov anladı; hemen bebeği ona gösterdi.

— Ah... ne güzel... –diye mırıldandı Marie cılız bir sesle.

Şatov’a bir bakış fırlatan Arina Prohorovna:

— Şunun bakışlarına hele! Yüzü tıpkı babası! –dedi başarısının gururuyla şen şakrak bir kahkaha atarak.

— Neşelenmekte haklısınız Arina Prohorovna... –diye kekeledi Şatov, Marie’nin bebek için söylediği iki kelimeyle mutluluktan şapşallaşmış bir ifadeyle.– Büyük mutluluk bu!

— Hangi büyük mutluluk ayol? –dedi Arina Prohorovna yine neşeli tavırla; bir yandan da odayı toparlamak için müthiş bir gayretle oraya buraya gidip geliyordu.

— Yeni bir varlığın ortaya çıkışındaki gizem Arina Prohorovna... ve ne yazık ki siz bunun ne denli yüce, anlaşılmaz bir şey olduğunun farkında değilsiniz!

Şatov büyük bir coşkuyla kendinden geçmiş gibiydi; sanki başına sert bir şeyle vurulmuştu: Sözleri birbiriyle ilgisiz, kopuk kopuktu ve sanki

dudaklarından iradesi dışında dökülüyordu.

— İki kişilerken, birden üçüncü bir insan ortaya çıkıyor; her şeyiyle tam, eksiksiz, yeni bir ruh... hiçbir insan elinin yaratamayacağı yeni bir düşünce, yeni bir aşk... hatta... bunun korkunç olduğu bile söylenebilir. Dünyada bunu aşacak, bundan daha yüce bir şey yok!

Arina Prohorovna içten ve neşeli bir kahkahayla:

— Duyan da bir şey sanır! –dedi.– Ne gizi, ne gizemi ayol!.. Yalnızca canlı bir yapının gelişmesi, o kadar! Küçücük bir sinek de gizem dolu o zaman! Size bir şey söyleyeyim mi: Gereksiz canlıya gerek yok dünyada! Gereksiz, yararsız, fazlalık olmamaları için önce her şeyi düzenleyin, değiştirin, ondan sonra yapın çocuğu. Öbür gün bunu götürüp yetimhaneye bırakmak gerek...

— O asla yetimhaneye gitmeyecek... benden ayrılmayacak! –dedi Şatov gözlerini yere dikerek, kararlı bir sesle.

— Evlat mı edineceksiniz onu?

— O benim oğlum oldu bile.

— Elbette o bir Şatov, yasal açıdan yani... ama erdem anıtı bir insan rollerine girmenize gerek yok! Büyük sözler etmeden duramıyorsunuz... Bayanlar baylar... –odayı toparlamayı bitirmişti,– izninizle benim gitmem gerek artık. Sabah yine geleceğim, gerekirse akşam da gelirim; burada şimdilik her şey yolunda olduğuna göre başka doğumlara, nicedir yolumu gözleyenlere yetişmem gerek. Buralarda oturan yaşlı bir kadın olacak Şatov, sanırım işinize yarar, ama siz yine de karınızın başucundan bir yere ayrılmayın, size ihtiyacı olacaktır; Marya İgnatyevna herhalde sizi kovmayacaktır... Şaka şaka...

Kendisini geçirmek için avlu kapısına kadar gelen Şatov'a:

— Tüm ömrüme yetecek kadar güldüm sayenizde; –dedi,– sizden para almayacağım. Yatağıma yattığımda düşümde bile gülecekmişim gibi geliyor. Sizin bu geceki halinizden daha gülünç bir şey görmedim hayatımda.

Hoşnut, keyifli bir şekilde ayrıldı. Haline, havasına ve söylediklerine bakılacak olursa Şatov'un "baba olmaya dünden hazır salağın teki" olduğu gün gibi açıktı. Hemen o yakınlarda oturan bir başka hastasına gitmesi

gerektiği halde, bütün bu duygu ve düşüncelerini Virginskiy'e anlatmak için evinin yolunu tuttu.

Şatov odaya dönünce çekine çekine:

— Marie, –dedi,– senin için herhalde pek kolay olmayacak ama biraz sabretmeli ve hemen uyumamalıymışsın... Şurada, pencerenin kenarına oturabilir miyim... sana göz kulak olmak için?

Ve koltuğun arkasındaki pencerenin kenarına oturdu; öyle ki, Marie'nin onu görmesi olanaksızdı. Daha bir dakika bile geçmemişti ki, Marie ona seslendi ve küçümser bir şekilde, yastığını düzeltmesini istedi. Şatov yastığı düzeltirken Marie başını çevirmiş sert sert duvara bakıyordu.

— Öyle değil, öyle değil... Tanrım, ne beceriksizsin!

Şatov yeniden düzeltti yastığı.

— Bana doğru eğilin, –dedi birden Marie, tuhaf bir sesle ve ona bakmamaya çalışarak.

Şatov ürperdi, ama söyleneni yaptı.

— Öyle değil...biraz daha... daha yakın... –Birden sol kolunu tutkuyla onun boynuna doladı; ıslak, sıkı bir öpücüğün sıcaklığını duydu Şatov alnında.

— Marie!

Dudakları titriyordu genç kadının, ama kendini tuttu; birden yattığı yerde yarım doğrularak gözleri çakmak çakmak:

— Nikolay Stavrogin alçağın teki! –dedi.

Birden gücü tükendi, kesilmiş dal gibi yığıldı; yüzü yastığına gömülü, Şatov'un elini sıkarak hıçkıra hıçkıra ağladı.

O andan sonra Şatov'u bir daha yanından ayırmadı, başucuna oturmasını istedi onun. Konuşacak gücü olmadığı için gülümseyerek, hayranlıkla yüzüne bakıyordu onun. Birden küçük, aptal bir kız çocuğuna dönüşmüş gibiydi. Sanki her şey sıfırdan, yeniden başlıyordu. Şatov bir çocuk gibi ağlıyor, bir coşkuyla, anlaşılmaz, abuk sabuk şeyler söylüyor, sonra birden onun ellerini öpmeye başlıyordu; Marie onu coşkuyla dinliyor, belki ne dediğini anlamıyor, ama sevecenlikle saçlarını okşuyor, güçsüz ellerini hayranlıkla onun saçlarında dolaştırıyordu. Şatov ona Kirillov'dan söz ediyor, "sonsuza dek sürecek yepyeni yaşam"larını, Tanrı'nın varlığını, her

şeyin ne kadar güzel olduğunu anlatıyordu. Sonra yastıkların arasından çıkarıp çıkarıp coşkuyla bebeciklerini seyrediyorlardı.

— Marie, –diye haykırıyordu Şatov bebeği ellerinde tutarken,– önceki kâbuslar, utançlar, bütün o ölümden farksız eski yaşam sona erdi! Var mısın, üçümüz yepyeni bir yaşama başlayalım! Evet, de... evet, evet! Ah, öyle ya... adını ne koyacağız Marie?

— Adını mı? Adını mı ne koyacağız? –diye yineledi Marie şaşırarak ve yüzünde kahredici bir acı belirdi.

Ellerini çırptı, Şatov'a sitem eder gibi baktı, yüzünü yastığa gömdü.

— Neler oluyor Marie? –dedi Şatov dehşetli üzgün.

— Bunu da yapabildiniz... bunu da... ah, ne kadar nankörsünüz!

— Marie... bağışla Marie... ben yalnızca adını ne koyalım diye sordum. Üzgünüm...

Gözyaşlarıyla ıslanmış, ateş gibi yanan yüzünü kaldırdı Marie:

— İvan, İvan koyacağız adını... Başka bir ad düşünebilir miyiz... başka, *iğrenç* bir ad?

— Marie, sakin ol... Ah, ne kadar bozuk sinirlerin?

— Al, bir kabalık daha! Neden sinirlerim bozuk olsunmuş? Bahse girerim, adının o iğrenç ad olacağını söyleseydim, farkına bile varmadan kabul ederdiniz! Ah ne kadar nankör, bayağısınız hepiniz, hepiniz!

Kuşkusuz bir dakika bile geçmeden barıştılar. Şatov onu biraz uyumaya razı etti. Marie uyudu, ama hâlâ onun elini sımsıkı tutmayı sürdürüyor ve onun gitmesinden korkar gibi ikide bir gözlerini açıp ona bakıyor, sonra yeniden dalıyordu.

Kirillov yaşlı kadını göndererek yeni doğanı kutladı: "Marya İgnatyevna için" sıcak çay, kızarmış et, et suyu ve beyaz ekmek de yollamıştı. Hasta, et suyunu iştahla içti; yaşlı kadın bebeğin altını değiştirdi; Marie, Şatov'un da etten yemesi için ısrar etti.

Zaman geçiyordu. Şatov sonunda güçsüz düşüp başı Marie'nin yastığında, sandalyede uyuyakaldı. Sözünü tutup yeniden gelen Arina Prohorovna onları bu durumda buldu: Genç çifti neşeyle uyandırdı, Marie'ye nelere dikkat edeceğini söyledi. Bebeği gözden geçirdi. Şatov'a yine hastanın başından ayrılmamasını emretti. Küçümser bir ifadeyle "karıkoca"yla alay etti ve yine önceki gibi neşeyle çıkıp gitti.

Şatov uyandığında hava iyice kararmıştı. Hemen mumu yaktı ve yaşlı kadını çağırmaya koştu; ama merdivenleri inerken, aşağıdan birinin ağır, sakin adımlarla yukarı çıktığını duydu, şaşırarak durdu. Erkel'di gelen.

— Girmeyin! –diye fısıldadı Şatov onu kolundan tutup aşağıya, avlu kapısına sürükleyerek.– Burada bekleyin, şimdi dönerim, sizi hepten unutmuştum! Nasıl da hatırlattınız kendinizi bana!

O kadar acele ediyordu ki, Kirillov'a uğramadı bile, yaşlı kadını dışarı çağırdı. "Onu yalnız bırakabilmeyi aklından bile geçirebilmiş olduğu için" Marie umutsuzluk ve öfke içindeydi.

— Bu son Marie! –diye bağırdı Şatov heyecanla.– Bundan sonra yepyeni bir yol açılıyor önümüzde... eski korkularımızı bir daha hiç... hiç hatırlamayacağız!

Bir şekilde onu sakinleştirmeyi başardı; saat tam dokuzda döneceğine söz verdi; hem karısını hem bebeği sımsıkı sarılıp öptü ve doğruca Erkel'e koştu.

Skvoreşniki'ye, Stavrogin Parkı'na yöneldiler; bir buçuk yıl kadar önce burada, parkın bitip koruluğun başladığı ıssız bir yere kendisine emanet edilen baskı makinesini gömmüştü. Issız, gözden uzak bir yerdi burası; Stavroginler'in Skvoreşniki'deki evlerine de epey uzaktı. Şatov'un oturduğu Filippov'un evine ise üç buçuk, hatta belki dört verst kadar vardı uzaklığı.

— Bütün yolu yürüyecek miyiz? –dedi Şatov.– Bir araba çevireyim şuradan.

— Rica etsem, bunu yapmasak, –diye itiraz etti Erkel.– Bu konuda özellikle uyardılar, arabacının da tanık olacağını unutmayın.

— Lanet olsun! Ne fark eder! Yeter ki bir an önce bitsin şu iş!

Çok hızlı yürüyorlardı.

— Pek küçüksünüz Erkel! –diye bağırdı Şatov.– Hiç mutlu oldunuz mu hayatınızda?

Erkel ilgiyle:

— Sanırım siz şu anda çok mutlusunuz, –diye karşılık verdi.

Altıncı Bölüm

Hareketli Bir Gece

I

Virginskiy o gün iki saatini *bizimkilerin* peşinde dolaşmakla geçirdi: Onlara Şatov'un herhalde ihbarda bulunmayacağını, çünkü karısının döndüğünü ve doğum yaptığını, "insan kalbini bilen" birinin onun şu anda tehlikeli olamayacağını anlayacağını bildirecekti. Ama Erkel'le Lyamşin'den başka kimseyi evinde bulamadı ve buna çok şaşırdı. Erkel onu sakin, gözlerinin içine bakarak dinledi; "saat altıda orada olup olmayacağı" sorusuna da açık, aydınlık bir gülümsemeyle "tabii orada olacağını" söyledi.

Lyamşin yatıyordu, görünüşe göre hastalığı ciddiydi; yorganını başına çekmişti. Virginskiy'in gelişi onu korkutmuştu; o daha ağzını açar açmaz, yorganın altından elini sallayarak kendisini yalnız bırakması için yalvardı. Yine de Virginskiy'in Şatov'a ilişkin bütün anlattıklarını dinledi; kimseyi yerinde bulamamış olmasınaysa çok şaşırdı. O arada Fedka'nın ölümünden de Liputin aracılığıyla haberi olduğu anlaşıldı: Bu konuda yaptığı birbiriyle bağlantısız, kopuk, savruk açıklamalar da Virginskiy'i çok şaşırttı. "Buluşmaya gidilmeli mi gidilmemeli mi?" şeklindeki dolaysız sorusuna karşılık olarak yeniden elini kolunu sallayarak ve yalvarır gibi "hiçbir şey bilmediğini, zaten bu işte taraf da olmadığını, kendisini rahat bırakmalarını" söyledi.

Virginskiy dehşetli kaygılı, içi kararmış döndü eve; gelişmeleri ailesinden gizleme zorunluluğu da ayrı bir dertti. Her şeyi karısıyla paylaşmaya alışmış biriydi o; üstelik o sırada kafasında planla ilgili yepyeni bir fikir alevlenmeseydi Lyamşin gibi o da belki kendini yatağa atardı. Ama bu yeni düşünce cesaretini yerine getirdiği gibi buluşma saatini iple çekmeye başladı, hatta gerekenden daha erken bir saatte yola koyuldu.

Büyük Stavrogin koruluğunun en ucunda, iç karartıcı bir yerdi buluşma yerleri. Daha sonra gidip özel olarak gidip baktım buraya; o sert, soğuk güz akşamında çok daha iç karartıcıydı muhtemelen. El değmemiş koruluk tam buradan başlıyordu; karanlıkta asırlık çamlar iç karartıcı, kara gölgeler halinde seçiliyordu. Karanlık öylesine yoğundu ki iki adım öteden birbirini görmek olanaksızdı, ama Pyotr Stepanoviç, Liputin, sonra da Erkel yanlarında fenerlerle geldiler. Kimbilir ne zaman ve kimbilir neden, kaba, yontulmamış taşlarla tuhaf bir mağara yapılmıştı buraya. Mağaranın içindeki masa ve sıralar çoktan çürüyüp dökülmüşlerdi. Sağda, iki yüz adım kadar ötede koruluğun üçüncü havuzu sonlanıyordu. Bu üç havuz evin bulunduğu yerden başlayarak bir verst boyunca, parkın sonuna dek birbiri ardınca uzanıyordu. Herhangi bir gürültünün, çığlığın, hatta silah sesinin Stavroginler'in terk edilmiş evinden duyulabilmesi olanaksızdı. Dün Nikolay Vsevolodoviç'in, onun hemen ardından da Aleksey Yegorıç'ın ayrılmalarından sonra koca evde çoğu yaşlı ya da sakat beş altı hizmetli kalmıştı. Her durumda, birinin bağırışını ya da yardım çığlığını duysalar bile, bu âdeta inziva hayatı yaşayan uşakların duydukları sesten ancak korkacaklarını ve soba başını ya da sıcacık yataklarını bırakıp yardıma koşmayı akıllarının ucundan bile geçirmeyeceklerini düşünmek yanlış olmazdı.

Altıyı yirmi geçe Şatov'u getirmekle görevlendirilen Erkel dışında herkes eksiksiz oradaydı. Bu kez gecikmeyen Pyotr Stepanoviç, Tolkaçenko'yla birlikte gelmişti; Tolkaçenko kaygılı, asık yüzlüydü; o yapmacık, küstah-övüngen kararlılığından iz yoktu. Bir an bile Pyotr Stepanoviç'in yanından ayrılmıyordu; bir anda ona bağlanmış gibiydi. İkide bir sokulup kulağına heyecanla bir şeyler fısıldıyordu ama beriki ona karşılık vermediği gibi bundan sıkılır gibi sinirli sinirli homurdanarak ondan kurtulmaya çalışıyordu.

Pyotr Stepanoviç'ten az önce gelen Şigalyov'la Virginskiy, onun görünmesiyle bir kenara çekilip önceden planladıkları belli bir sessizliğe gömüldüler. Pyotr Stepanoviç fenerini kaldırıp küçümseyen bir dikkatle ve teklifsizce onları yukarıdan aşağı süzdü. "Besbelli konuşmak niyetindeler" diye geçirdi kafasından.

— Lyamşin yok mu? –diye sordu Virginskiy'e.– Hasta olduğunu söyleyen kimdi?

— Buradayım, –diye ses verdi Lyamşin birden bir ağacın ardından çıkarak.– Kalın bir palto giymiş, boynuna da yün bir atkı sarmıştı. Bu haliyle yüzünü fener ışığında bile seçebilmek zordu.

— O zaman yalnız Liputin yok?

Bunun üzerine Liputin de sessizce mağaradan çıktı. Pyotr Stepanoviç yeniden fenerini kaldırdı.

— Ne işiniz var orada? Niçin dışarıda değilsiniz?

— Sanırım herkesin özgür iradesi var, –diye homurdandı Liputin ne dediğini kendi de pek anlamadan.

— Baylar, –dedi Pyotr Stepanoviç ilk kez fısıldamayı bırakıp sesini yükselterek; etkili de oldu bu.– Şu anda gereksiz gevezeliklerle zaman yitirecek bir durumumuz olmadığının umarım farkındasınızdır. Dün yeterince konuşuldu, söylenecek her şey söylendi. Ama yüzlerinizden anlayabildiğim kadarıyla yine de bir şeyler söylemeye niyetlenenler var; rica edeceğim, kim ne söyleyecekse zaman yitirmeden hemen söylesin. Lanet olsun! Zamanımız yok, Erkel neredeyse getirir onu...

— Kesin getirecektir, –diye nedense onaylama gereğini duydu Tolkaçenko.

— Herhalde önce baskı makinesini teslim alacağız kendisinden, –dedi Liputin, böyle bir bilgiye neden gerek duyduğunu yine kendisi de anlamadan.

— Eh, herhalde makineyi gözden çıkaracak halimiz yok, –dedi Pyotr Stepanoviç fenerini onun yüzüne doğru kaldırarak.– Ama bildiğiniz gibi dün makineyi bize teslim etmesine gerek olmadığını kararlaştırmıştık; gömdüğü yeri göstersin yeter; sonra kendimiz gelir kazıp çıkarırız. Bu mağaradan on adım kadar uzakta bir yerde olduğunu biliyorum. Ancak nasıl olur da bunu unutabilirsiniz Liputin: Onu önce siz karşılayacaktınız, biz

sonradan ortaya çıkacaktık hani? Sorularınız bir tuhaf... yoksa yalnızca laf olsun diye mi soruyorsunuz?

Yüzü asılan Liputin karşılık vermedi. Bir an herkes sustu. Rüzgâr çam ağaçlarının tepelerini sallıyordu.

— Herkesin üstlendiği görevi yerine getireceğini umuyorum baylar, –dedi Pyotr Stepanoviç biraz sabırsızca.

Virginskiy birden telaşlı ve heyecanlı bir sesle:

— Şatov'un karısının döndüğünü ve bir de doğum yaptığını öğrendim, –dedi elini kolunu sallayarak; kelimeleri güçlükle çıkmıştı sanki ağzından.– İnsan yüreğini birazcık tanıyan biri, onun bu durumda bir ihbarda bulunamayacağını bilir... çünkü çok mutlu... Bugün bunu bildirmek için tek tek herkese uğradım, ama kimseyi yerinde bulamadım... demek istediğim... belki de ona bir şey yapmamız gerekmiyor...

Durdu: Soluğu kesilmişti.

—Bay Virginskiy, eğer siz birden mutlu oluverseydiniz, –dedi Pyotr Stepanoviç, ona doğru birkaç adım atarak,– mutlu olmadan önce planladığınız, tüm tehlikelerine ve mutluluğunuzu kaybetme pahasına yerine getirmeyi borç bildiğiniz bir yurttaşlık görevini, bakın ihbar demiyorum, yerine getirmekten geri durur muydunuz?

— Hayır geri durmazdım! Ne pahasına olursa olsun yerine getirirdim! –dedi Virginskiy pek tuhaf bir heyecanla ve âdeta titreyerek.

— Mutsuz olmayı, alçak olmaya yeğlerdiniz yani?

— Evet, evet... tümden karşı çıkardım... yani alçak olmayı yeğlerdim... yok, hayır, demek istediğim... ben alçak değil, mutsuz olmak isterdim.

— Öyleyse bilin ki Bay Şatov bu ihbarı kendisi için bir yurttaşlık görevi olarak görüyor, inandığı en yüce değerlerin gereği olarak görüyor... bunun kanıtı da bizi ihbar ederken, her ne kadar ihbar karşılığında pek çok suçu bağışlanacaksa da, sonuçta kendini de tehlikeye atmasıdır. Böyleleri kafalarına koyduklarından asla vazgeçmezler. Hiçbir mutluluk onları durduramaz; o gün olmazsa, bir gün sonra akılları başlarına gelir ve geciktiği için kendine sövüp sayarak gidip görev bildiği şeyi yerine getirir. Kaldı ki karısının üç yıl sonra Stavrogin'den peydahladığı bebeği doğurmak için ona dönmesinde mutlu olacak bir şey göremiyorum ben.

— Ama şu ihbar mektubunu da gören kimse yok, –dedi Şigalyov kararlı.

— Ben gördüm! –diye bağırdı Pyotr Stepanoviç.– Var bir ihbar mektubu. Ancak, bütün bunlar çok saçma baylar!

Daha fazla dayanamayan Virginskiy patladı:

— Ben... ben karşıyım buna... tüm varlığımla karşıyım... Ben istiyorum ki... yani ben diyorum ki, buraya geldiğinde hep birlikte karşısına dikilelim ve ihbar gibi bir niyetinin olup olmadığını soralım; pişman olduğunu söyleyerek bundan vazgeçer ve şeref sözü de verirse bırakalım gitsin. Yapılması gereken şey onu yargılamaktır, yoksa saklanıp üzerine atılmak değil.

— Verilecek bir şeref sözü karşılığında bütün davayı tehlikeye atmaktan daha büyük bir aptallık düşünemiyorum! Lanet olsun! Bu nasıl aptallıktır böyle baylar! Böylesi tehlikeli bir anda oynamaya soyunduğunuz bu rol ne rolüdür?

— Karşıyım, ben karşıyım... –diye yineleyip duruyordu Virginskiy.

— Anladık karşısınız; ama bağırıp durmayın, işareti duyamayacağız... Şatov baylar... (Lanet olsun, bu anda böyle bir saçmalık!) Daha önce de söylediğim gibi bir slavcıdır, yani düşünebileceğiniz en budala insanlardan biri... Lanet olsun, her ne haltsa! İnsanda kafa bırakmıyorsunuz! Şatov baylar, müthiş hırçın, öfkeli biridir; öte yandan isteyerek ya da istemeyerek örgüt üyesi olduğu ilk günden son ana dek ondan davamız için yararlanabileceğimizi umdum; onun bu öfkeli, hırçın kişiliğinin davamız için yararlı olabileceğini düşündüm. Aksi yöndeki emirlere karşın onu korudum. Hak ettiğinden belki yüz kat daha fazla koruyup gözettim kendisini! Ama o sonunda işi bizi ihbar etmeye kadar vardırdı. Lanet olsun! Hadi şu anda içinizden biri şuradan sıvışmayı denesin! Kimsenin davayı terk etme hakkı yoktur! İsteyen buyursun sarılıp öpsün Şatov'u, ama bir şeref sözü uğruna kimsenin davayı satmaya hakkı yoktur! Böylesi yalnızca domuzlara ve kendilerini hükümete satanlara yakışır bir davranıştır.

— Kendini hükümete satan kim var burada? –dedi Liputin yine sözü didikleyerek.

— Siz iyisi mi susun Liputin. Yalnızca alışkanlıktan konuşuyorsunuz. Hükümete satılmış olanlar tehlike anlarında korkuyla yüreği sıkışanlardır baylar! Bunlar arasından, "Hepsini tek tek size bildireceğim, yeter ki beni bağışlayın!" diye bağıra bağıra koşturacak bir salak her zaman çıkar. Ama

şunu bilin ki baylar, sizi artık hiçbir ihbar kurtaramaz. Cezalarınız yarı yarıya hafifletilse bile, yine de hiçbiriniz Sibirya'ya yollanmaktan kurtulamazsınız. Devletinkinden çok daha keskin olan öbür kılıçtansa hiç kurtulamazsınız!

Dehşetli öfkelendiği için biraz fazla konuşmuştu Pyotr Stepanoviç. Şigalyov kararlılıkla ona doğru üç adım yürüdü.

— Dün akşamdan bu yana her şeyi etraflıca düşündüm, –diye başladı kendine tam bir güven ve ona özgü metodik kararlılıkla (ayrıca ayağının altından toprak da kaysa ne ses tonunu yükseltir, ne de konuşmasından en ufak bir şeyi değiştirirdi sanırım).– Sonuçta da tasarlayarak bir cinayet işlemenin, çok daha önemli şeyler için harcanabilecek değerli bir zamanı kaybetmenin yanı sıra, izlenmesi gereken normal yoldan ölümcül bir sapışın da ifadesi olduğu sonucuna vardım; çünkü bu sapışla katıksız sosyalistlerin değil, sığ insanların ve çoğu kez de politikacıların sözleri geçmeye başlıyor ve bu da davaya büyük zarar vererek onun başarıya ulaşmasını onlarca yıl geciktirebiliyor. Buraya da yalnızca, tasarlanan girişime karşı çıktığımı belirtmek için geldim, davranışımın herkes için bir ders olmasını umarak... ve sizin nedense tehlikeli diye adlandırdığınız şu anda, bu işten çekiliyorum. Korktuğumdan değil, kendisini öpmek falan gibi bir niyetimin olmadığı Şatov'a yakınlık duyduğumdan da değil; tüm bunların baştan sona programımla ters olmasından dolayı çekiliyorum. Sizleri ele vermem ya da hükümetçe satın alınmış olmam gibi konularda içiniz rahat olsun: Kimseyi ele vermeyeceğim.

Döndü ve yürüdü.

— Lanet olsun! Onları karşılayacak ve Şatov'u uyaracak! –diye bağırarak cebinden revolverini çıkardı Pyotr Stepanoviç; kalkan horozun sesi duyuldu.

— Tedirgin olmanıza gerek yok, –diyerek yeniden döndü Şigalyov,– Şatov'la yolda karşılaşırsak, kendisiyle yalnızca selamlaşacağım ama uyarmayacağım.

— Yalnız bu size pahalıya mal olur Bay Fourier!

— Bir kez ben Fourier değilim, bunu bir köşeye yazın! Beni o şırası fazla kaçmış, soyut gevezeyle karıştırmakla, elinizde bulunmasına karşın yazılarımı hiç okumadığınızı göstermiş oluyorsunuz. Bunu bana pahalıya

ödetmenize gelince, tabancanızın horozunu boşa kaldırdınız, şu anda böyle bir şey hiç yararınıza olmaz. Beni yarın ya da öbür gün öldürmeyi düşünüyorsanız, başınıza gereksiz dertler sarmaktan başka elde edebileceğiniz bir şey yok. Beni öldürseniz de, er ya da geç sistemime döneceksiniz. Elveda.

Tam bu anda, koruluğun göl yanında iki yüz metre kadar öteden bir ıslık sesi duyuldu. Liputin dünkü anlaşma uyarınca hemen karşılık verdi (dişlerinin çoğu dökülmüş olduğu için, ne olur ne olmaz diyerek sabah pazardan pişmiş topraktan yapılmış ucuz çocuk düdüklerinden bir tane satın almıştı). Erkel yolda gelirken kuşkulanmaması için Şatov'u ıslıkla haberleşecekleri konusunda uyarmıştı.

— Hiç tedirgin olmayın, bu yandan gideceğim, beni görmeleri olanaksız, –diye fısıldadı Şigalyov, etkileyici bir sesle ve hiç acele etmeden, evine gitmek üzere karanlık koruya daldı.

Bu korkunç cinayetin nasıl işlendiği bugün tüm ayrıntılarıyla biliniyor. Erkel'le Şatov'u ilk Liputin karşıladı, tam mağaranın orada; Şatov ona ne selam verdi, ne de elini uzattı; bunun yerine:

— Kazma hani? –dedi yüksek sesle.– Bir fener daha yok mu? Korkmayın kimseler yoktur buralarda... Top atsanız duymazlar Skvoreşniki'den. İşte şurada... tam şurada...

Ve gerçekten de mağaranın arka ucundan ormana doğru on adım ötede bir noktaya ayağıyla vurdu. Tam bu anda da arkadaki ağaçların arasından Tolkaçenko üzerine atıldı, Erkel de her iki kolundan birden tuttu. Liputin önden saldırdı. Üçü birden bastırıp onu yere yatırdılar. Elinde tabancasıyla Pyotr Stepanoviç çıktı. Şatov'un başını ona doğru çevirme fırsatını bulduğu ve onu tanıdığı söyleniyor. Üç fenerin aydınlattığı bir sahne... Kısa, umutsuz bir çığlık koptu Şatov'un bağrından; ama daha fazlasına izin vermediler: Pyotr Stepanoviç namluyu sıkıca alnına dayayıp tetiği çekti. Sanırım pek büyük bir patlama olmamış, en azından Skvoreşniki'den kimse bir şey duymamış. Oradan üç yüz adımdan fazla uzaklaşmamış olan Şigalyov tabii hem çığlığı, hem de patlamayı duymuştu; ama daha sonra verdiği ifadeye göre dönüp bakmadığı gibi durmamıştı da. Hemen ölmüştü Şatov. O anda soğukkanlılığını koruyup korumadığı belli değilse de, grupta ne yaptığını bilen tek kişi Pyotr Stepanoviç'ti. Başucuna çöküp çabuk,

kararlı hareketlerle ölünün ceplerini araştırdı. Para yoktu (cüzdanı Marya İgnatyevna'nın yastığı altında kalmıştı), birkaç kâğıt parçası çıktı: Resmi bir yazı, bir kitap adının yazılı olduğu bir kâğıt ve iki yıldır cebinde niye gezdirdiği belli olmayan, yurtdışında bir restoranın hesap pusulası. Pyotr Stepanoviç kâğıtları cebine attı ve birden herkesin ölünün başına toplandığını ve öylece durup onu seyrettiğini fark etti. Öfkeyle söylenip sövüp saymaya başladı onlara. Kendilerini ilk toparlayanlar Tolkaçenko'yla Erkel oldu ve hemen mağaraya koşup gündüzden ip bağlayarak oraya koydukları her biri yirmi funt ağırlığındaki iki taşı getirdiler. Taşlardan birini bacaklarına, öbürünü boynuna bağlayarak cesedi en yakın (üçüncü) havuza atmayı planlamışlardı. Pyotr Stepanoviç bağladı taşları cesede, Erkel'le Tolkaçenko ise ona taşları uzatarak yardım ediyorlardı. İlk taşı Erkel uzattı. Pyotr Stepanoviç söve saya önce ölünün bacaklarını birbirine bağladı, sonra da taşı bacaklara. Epeyce süren bu iş sırasında Tolkaçenko geciktirmeden uzatmak için kendi taşını kucağında tutarak, tüm gövdesiyle öne eğilmiş durumda, âdeta saygıyla bekledi ve kucağındaki yükü bir an için olsun yere koymayı aklından bile geçirmedi. Sonunda taşların bağlanması bitip de Pyotr Stepanoviç oradakilerin yüzlerine bakmak için yerinden doğrulunca, kimsenin beklemediği, herkesi şaşırtan tuhaf bir olay oldu.

Daha önce de söylendiği gibi, Tolkaçenko'yla Erkel dışındakiler bir şey yapmadan öylece duruyorlardı. Herkes Şatov'un üzerine atıldığında gerçi Virginskiy de bir hamle yapmış, ama bu sırada ne Şatov'u tutmuş, ne de yere yatırılmasına yardım etmişti. Lyamşin, ancak tabancanın ateşlenmesinden sonra katılmıştı ötekilere. Pyotr Stepanoviç'in cesetle uğraştığı yaklaşık on dakika boyunca da tümü bilinçlerini kısmen yitirmiş gibiydiler. Bir arada duruyorlardı ve tedirgin ya da kaygılı olmaktan çok şaşkın durumdaydılar. Liputin en önde, cesedin hemen başında duruyordu. Onun arkasındaki Virginskiy, daha iyi görebilmek için parmak uçlarında yükselmiş, olayla ilgisi olmayan yabancı biriymiş gibi tuhaf bir merakla bakıyordu yerdeki ölüye. Lyamşin'e gelince, Virginskiy'in ardına gizlenmiş, arada bir başını uzatıp kaçamak bakıyor, sonra yine gizleniyordu. Taşların bağlanması bitip de Pyotr Stepanoviç ayağa kalkınca, Virginskiy birden ince ince titreyerek ve ellerini ovuşturarak acılı bir sesle bağırdı:

— Böyle değil, bu değildi! Bu yapılacak şey değildi!

Bu çok geç kalmış haykırışına belki bir şeyler daha ekleyecekti ama Lyamşin sözlerini bitirmesine izin vermedi: Birden arkasından onu kollarıyla sımsıkı sardı ve ciyak ciyak bağırmaya, inanılmaz çığlıklar atmaya başladı. İnsanın büyük bir korkuya kapıldığı ve kendine ait olmayan, ondan hiç beklenmeyen, bazen dehşet verici olabilecek bir sesle haykırdığı zamanlar vardır. Lyamşin de insan sesi denemeyecek, yabanıl bir hayvanın ulumasını andıran bir sesle haykırıyordu. Nöbet geçirircesine, gitgide daha da yükselen dalgalar halinde ve arkadan kollarıyla Virginskiy'i sımsıkı kucaklamış olarak durmaksızın tiz bir sesle haykırıyordu; gözleri yuvalarından uğramış, ağzını kocaman ayırmış, ayaklarıyla yerde trampet çalar gibi ter ter tepiniyordu. Bu durum Virginskiy'i o kadar korkuttu ki, sonunda o da çılgın gibi haykırmaya başladı ve ondan hiç beklenmeyecek bir öfkeyle Lyamşin'in kollarından kurtulmak için çırpınmaya, arkasına doğru yumruklar savurmaya başladı. Sonunda Erkel onun Lyamşin'den kurtulmasına yardım etti. Virginskiy korkuyla kendini on adım kadar öteye atmıştı ki, birden Pyotr Stepanoviç'i gören Lyamşin yeniden haykırmaya başlayarak bu kez onun üzerine atıldı. Bu sırada ayağı yerdeki ölüye takılınca, olanca ağırlığıyla Pyotr Stepanoviç'in üzerine yıkıldı ve başını göğsüne bastırarak kollarıyla onu öyle sıkı sardı ki, ne Pyotr Stepanoviç, ne Tolkaçenko, ne de Liputin bir an hiçbir şey yapamadılar. Pyotr Stepanoviç bağırıyor, küfrediyor, başına yumruklar indiriyordu; sonunda kollarını biraz gevşetince tabancasını çekti ve Lyamşin'in çığlıkla ayrılmış ağzına namluyu soktu. Tolkaçenko, Erkel ve Liputin'in arkadan kollarını sımsıkı yakalamalarına ve ağzındaki tabanca namlusuna karşın Lyamşin hâlâ haykırıyordu. Sonunda Erkel kocaman mendilini top yapıp ustaca Lyamşin'in ağzına tıktı, çığlıklar da böylece kesildi. O arada Tolkaçenko da iplerin kalanıyla arkadan ellerini bağlamıştı.

— Çok garip, –diye mırıldandı Pyotr Stepanoviç aklını kaçıranı kaygıyla süzerek.

Çok şaşırdığı belliydi.

— Oysa hakkında bambaşka şeyler düşünüyordum, –diye ekledi dalgın dalgın.

Ona göz kulak olması için Erkel'i bıraktılar başına. Yitirecek zaman yoktu: Bunca bağrış çağrış bir yerlerden duyulmuş olabilirdi.

Tolkaçenko ve Pyotr Stepanoviç fenerlerini aldılar, cesedi başının altından tuttular, Liputin'le Virginskiy de bacaklarından tuttular ve taşımaya başladılar. Bağlanan iki taş cesedi iyici ağırlaştırmıştı ve böyle iki yüz adımdan fazla yol gitmeleri gerekiyordu. En güçlüleri Tolkaçenko, uygun adım yürümelerini önerdiyse de kimse dinlemedi onu; rastgele yürüdüler. Pyotr Stepanoviç sağdan yürüyordu, yere doğru iyice eğilmişti ve sol eliyle alttan taşı tutarak cesedin başını omzunda taşıyordu. Tolkaçenko yarı yola dek taşa alttan destek olmayı akıl edemediği için sonunda Pyotr Stepanoviç küfrederek uyarmak zorunda kaldı onu. Bu tek ve beklenmedik bağırış sessizlikte büyüdü. Konuşmadan yürüdüler, yükün ağırlığından iki kat olmuş Virginskiy tam havuza vardıklarında birden yine inler gibi:

— Böyle değil, bu yapılacak şey değildi! –diye haykırdı.

Ölünün getirildiği oldukça büyük üçüncü Skvoreşniki havuzunun son bulduğu bu yerler, özellikle de yılın bu son günlerinde koruluğun en ıssız yeriydi. Kıyının bu yanı otlarla kaplıydı. Fenerleri yere bırakıp ölüyü bir iki kez salladıktan sonra suya fırlattılar. Bir süre devam eden boğuk ve bir ses duyuldu. Pyotr Stepanoviç feneri kaldırdı, öbürleri de cesedin suya gömülüşünü görmek için doğruldularsa da bir şey göremediler, iki taşın da ağırlığıyla ceset anında suda yok oldu. Yüzeyde bir an beliren iri halkalar da hızla gözden yitti. İş bitmişti.

— Baylar, –dedi Pyotr Stepanoviç hepsine birden seslenerek,– şimdi dağılacağız. Hepinizin, özgürce üstlendiğiniz bir görevi yerine getirmenin gururuyla dolu olduğunuza hiç kuşkum yok. Şu anda bu duyguyu hissedemeyecek kadar sarsılmış olanlarınız da hiç kuşku yok yarın bunu hissedecek, zira bunun tersi herkes için utanç verici. Lyamşin'in utanç verici heyecanını ise ben şahsen bir sayıklama hali olarak alıyorum, bu sabah hasta olduğunu söylüyorlardı, bunun gerçek olduğu anlaşılıyor. Size gelince Virginskiy, salim kafayla düşündüğünüz ve davamızın genel çıkarlarını göz önüne aldığınızda, kimsenin şeref sözüne güvenemeyeceğimizi ve bu yaptığımızdan başka türlü davranamayacağımızı anlayacaksınız. Sonraki gelişmeler size bir ihbar mektubunun var olduğunu gösterecek. Bağırıp çağırmalarınızı unutacağım.

Artık hiçbirimiz için bir tehlike söz konusu değil. Kimse bizden kuşkulanmayacak, özellikle de nasıl davranacağınızı unutmadığınızda. Her şey size ve yarın daha da pekiştireceğinizi umduğum yaptığınız işe inancınıza bağlı. Esasen aynı düşünceyi paylaşan insanlar olarak bu özgür birliktelikte bu yüzden buluştuk, ortak bir davada görüşlerimizi, enerjimizi paylaşmak ve gerektiğinde birbirimizi gözlemek, uyarmak için. Her birinizin üzerine büyük görev ve sorumluluk düşüyor. Göreviniz, durgunluktan kokuşmuş, çürüyüp dağılmış bir davaya yeniden can vermektir. Canlanmak, cesaret bulmak için bunu düşünün. Yürüyüşünüz, şimdilik devleti ve onun ahlakını her şeyiyle yerle bir etme amacına yöneliktir. Bu mücadelede yalnız biz ayakta kalacağız: Kendine iktidarı ele geçirme hedefini koymuş olan biz. Aklı başında olan herkesi yanımıza çekecek ve aptalların sırtına bineceğiz. Bundan sıkılıp utanmamalısınız. Özgürlüğü hak etmesi için bütün bir kuşağı yeniden eğiteceğiz. Yolumuzun üzerinde hakkından gelmemiz gereken daha binlerce Şatov var. Hareketimizi yönlendirebilmek için örgütleneceğiz; ağzı bir karış açık önümüzde öylece duran şeyi ele geçirmezsek ayıp bize. Ben şimdi Kirillov’a gidiyorum, ölmeden önce her şeyi üstlendiğini bildiren bir belge imzalatıp alacağım elinden. Müthiş inandırıcılığı olan bir kombinasyon olacak bu. Bir kez Şatov’la ikisi birbirine düşmandı, Amerika’da birlikteydiler, yani aralarının açılması için yeterli zamanları olmuştu. Şatov’un inançlarına ihanet ettiği de malum. Bu yüzden Kirillov’la birbirlerinden nefret ediyorlardı ve Kirillov onun kendisini ele vereceğinden korkuyordu. Anlayacağınız bağışlanması mümkün olmayan bir kin ve düşmanlık vardı aralarında. Bunların hepsi böyle yazılacak. Son olarak, Fedka’nın da Filippovlar’ın evinde, Kirillov’un yanında kaldığı belirtilecek. Böylece de kimse sizden kuşkulanamayacak, çünkü tüm bunlar koyun kafaların akıllarını iyice karıştıracak. Yarın görüşmüyoruz baylar, ben çevre ilçelerde kısa bir geziye çıkacağım. Ama yarından sonra benden haber alacaksınız. Bana sorarsanız yarını evinizde geçirin derim. Şimdi ikişer ikişer ayrı yollardan dağılacağız. Siz, Tolkaçenko, lütfen Lyamşin’le ilgilenin ve kendisini evine götürün. Onu etkileyeceğinizi ve en önemlisi bu denli korkmasının en başta kendisine büyük zarar vereceğini açıklayabileceğinizi umuyorum. Bay Virginskiy, akrabanız Şigalyov’dan

yana hiç kuşkum yok, tıpkı sizden de olmadığı gibi: Ihbarda bulunmayacağından eminim. Davranışına yazıklanmamak elde değil kuşkusuz, ancak örgütten ayrılacağını da söylemedi, o bakımdan üzerini çizmek için henüz erken. Biraz acele edin baylar, karşımızdakiler koyun kafalı da olsalar, biz dikkati elden bırakmayalım.

Virginskiy Erkel'le birlikte gitti; Erkel, Tolkaçenko'ya teslim etmeden önce fırsat bulup Lyamşin'i bir ara Pyotr Stepanoviç'in yanına götürdü ve onun kendine geldiğini, yaptıklarından pişman olduğunu ve bağışlanmayı dileyerek kendisine neler olduğunu anlayamadığını ve hiçbir şey hatırlamadığını anlattı.

Pyotr Stepanoviç, havuzların çevresini dolanarak koruluğun dışına çıkan en uzun yolu seçti kendine dönüş için. Yolu aşağı yukarı yarılamışken ardından Liputin'in yetiştiğini görerek çok şaşırdı.

— Pyotr Stepanoviç, Lyamşin bizi ele verecek!

— Yok. Kendine gelecek ve böyle bir şey yapacak olursa Sibirya'yı boylayanın ilk kendisi olacağını anlayacak. Artık kimse kimseyi ele veremez. Siz de.

— Peki siz?

— İhanete yelteneni içeri attırırım; içeri giren de bir daha özgürlük yüzü göremez, bunu siz de biliyorsunuz. Ama siz ihanet etmeyeceksiniz. Bunu söylemek için mi iki verst koştunuz arkamdan?

— Pyotr Stepanoviç, birbirimizi belki bir daha göremeyiz!

— Bu da nereden çıktı şimdi?

— Bir tek şey söyleyin bana.

— Nedir? Bir an önce çekip gitseniz çok iyi olur.

— Tek bir şey... ama gerçeği istiyorum: Bizim şu beşli hücre dünyada tek mi, yoksa gerçekten başka yüzlerce hücre var mı? Benim açımdan son derece önemli bu Pyotr Stepanoviç.

— Şu taşkın halinizden açıkça görülebiliyor bu. Lyamşin'den daha tehlikeli olduğunuzu biliyor musunuz Liputin?

— Biliyorum, biliyorum, ama yanıt... yanıtınız?

— Aptalsınız! Şimdi artık bir hücre mi bin hücre mi olduğundan size ne?

— Demek bir tane, biliyordum! –diye bağırdı Liputin.– Bir tane olduğundan emindim...

Başka bir yanıt beklemeden dönüp hızla karanlıkta kayboldu.

Pyotr Stepanoviç bir an durup düşündü.

— Yok, kimse ihbar etmeyecek, –dedi kendi kendine kararlılıkla,– ama dağılmadan kalmaları ve sözümü dinlemeleri gerek, yoksa topunu... Sizi pislikler!

II

Önce evine uğradı; telaş etmeden, özenle yol çantasını hazırladı. Ekspres sabah altıdaydı. Deneme olarak haftada bir kez yapılan bu ekspres seferler yeni konulmuştu. Pyotr Stepanoviç her ne kadar *bizimkileri* bir süreliğine çevre ilçelerde bir geziye çıkacağı şeklinde uyardıysa da, daha sonra anlaşıldığına göre asıl niyeti bambaşkaydı. Çantasını hazırlaması bitince, önceden evi boşaltacağını söylediği ev sahibesi kadına borcunu ödedi ve bir araba tutarak istasyon yakınlarında oturan Erkel'e gitti. Gece biri epey geçe de, yine Fedka'nın gizli geçidini kullanarak Kirillov'a gitti.

Ruh hali berbattı. Canını sıkacak önemli pek çok şeye (hâlâ Stavrogin'e ilişkin hiçbir haber alamamıştı) ek olarak, –kesinlikle emin değilim ama– gün içinde (büyük olasılıkla Petersburg'dan) yakın gelecekte yüz yüze kalacağı bir tehlikeye ilişkin gizli bir haber almıştı. Bugün kentte sayısız söylenti dolaşıyor bu konuda, ancak gerçeğin ne olduğu, kuşkusuz yalnızca olaylarla birebir ilgisi olanlarca biliniyor. Ben bu konuda, Pyotr Stepanoviç'in bizim kent dışında birtakım yerlerde de bazı olaylara karıştığını ve oralardan bir haber almış olabileceğini düşünüyorum. Hatta Liputin'in hücreler konusunda dile getirdiği kötümser ve umutsuz kuşkusuna karşın, bizimkinin dışında, örneğin her iki başkentte, Moskova ve Petersburg'da, iki üç hücre daha bulunduğuna, hadi hücre demeyelim ama Pyotr Stepanoviç'in birtakım ilişkileri, bağlantıları olduğuna ve bunların da tuhaf, belki de gülünç ilişkiler olduğuna inanıyorum. Bizim buradan ayrılışından üç gün sonra başkentten kendisinin derhal tutuklanmasıyla ilgili bir emir geldi: Bizim buradaki olaylarla mı ilgiliydi tutuklama emri, yoksa başka olaylarla mı bilemiyorum. Bu emir, kent

yöneticilerimizin ve o ana dek tam bir umursamazlık içinde görünen kent halkının, üniversite öğrencisi Şatov'un nereye çeksen oraya gidebilecek, gizemli bir cinayete kurban gitmesinin anlaşılmasıyla doruğa çıkan neredeyse mistik denebilecek korkusunu ve cinayeti izleyen son derece gizemli gelişmeleri büsbütün alevlendirdi. Ancak geç kalmış bir emirdi bu: Pyotr Stepanoviç o sırada Petersburg'da sahte bir kimlikle dolaşıyordu ve sonraki gelişmeler üzerine de bir anda soluğu yurtdışında almıştı... Ama sanırım olayların yine çok önüne geçtim.

Kirillov'un yanına girerken öfkesi burnundaydı. Sanki özel bir hesabı vardı onunla ve öç almak istiyordu. Kirillov'a gelince, onu görmekten memnun olmuş gibiydi; uzunca bir süredir onu beklediği ve artık sabırsızlanmaya başladığı belliydi. Yüzü her zamankinden daha soluktu, kara gözleri hareketsiz, bakışları kederliydi.

— Hiç gelmeyeceksiniz sandım, –dedi güçlükle konuşurmuş gibi; oturduğu koltuğun köşesinden konuğunu karşılamak için ayağa kalkmamıştı.

— O zaman her şey yolunda... ve kararımızdan caymış değiliz? Güzel! –Lütufkâr ve aşağılar bir gülümseme belirdi yüzünde.– Demek oluyor ki... –diye ekledi şakacı ama alabildiğine iğrenç bir tavırla– gecikmem işinize yaradı; fazladan üç saat bağışlamış oldum size.

— Ek saat bağışınıza ihtiyacım yok! Sen kim, bana bir şey bağışlamak kim... sersem!

— Ne? –Pyotr Stepanoviç ürperdi ama hemen kendini tuttu.– Bu ne alınganlık! Pek de öfkeliyiz! –Yine burnundan kıl aldırmaz havalardaydı.– Böyle anlarda sakin olmakta yarar var. Siz en iyisi kendinizi Kolomb, beni de sizi kırabilmesi mümkün olmayan bir fare yerine koyun... bunu dün de öğütlemiştim size.

— Seni fare gibi görmek istemiyorum.

— Bu da ne, yoksa bana iltifat mı ediyorsunuz? Çayınız soğuk, her şey altüst olmuş durumda... burada işler pek yolunda değil gibi! Bu da ne? Pencerede, tabakta duran? –Pencereye doğru ilerledi.– Oo, tavuklu pilav! Hiç dokunulmamış? Demek tavuğa bile el süremeyecek bir ruh halindeyiz?

— Ben yiyeceğimi yedim, hem bu sizi ilgilendirmez. Kesin sesinizi!

— Elbette ilgilendirmez beni. Ama sanırım yine de ilgilendiriyor: Bugün bir şey yemedim sayılır... ve eğer bu tavuk... şu anda sizin umurunuzda değilse... ha, ne dersiniz?

— Yiyebilecekseniz buyurun!

— Teşekkür ederim, sonra da çay içerim.

Hemen masaya geçti ve inanılmaz bir iştahla yemeye girişti; ama gözü kurbanındaydı. Kirillov, hareketsiz, nefretle onu izliyordu; gözlerini ondan başka yana çevirecek gücü yok gibiydi.

— Yine de, işe dönecek olursak... –dedi birden Pyotr Stepanoviç yemeğini iştahla yemeyi sürdürerek,– caymak gibi bir niyetimiz yok değil mi? Ya yazıp bırakacağınız kâğıt?

— Bu gece benim için hiç fark etmeyeceğine karar verdim. Yazacağım. Bildiriler konusunda değil mi?

— Bildirilerden de söz edeceğiz. Ben söyleyeceğim siz yazacaksınız. Nasılsa sizin için fark etmiyor. Bu saatten sonra yazıp bırakacağınız kâğıdın içeriğinden tedirgin mi oluyorsunuz yoksa?

— Orası seni ilgilendirmez.

— Beni ilgilendirmez elbette. Zaten hepi topu birkaç satır: Bildirileri siz ve Şatov, sizin evinizde gizlenmekte olan Fedka'nın da yardımıyla dağıtmış olacaksınız. Fedka ve onun sizin evinizde gizlendiği noktası önemli, hatta çok önemli. Gördüğünüz gibi alabildiğine açıkyürekliyim size karşı.

— Şatov mu? O niye? Hiçbir şekilde söz etmem Şatov'dan.

— Canım size ne bundan? Artık ona bir zarar veremezsiniz.

— Karısı döndü. Uyandığında birini yollayıp kocasının nerede olduğunu sordurdu.

— Şatov'un nerede olduğunu öğrenmek için size birini mi yolladı? Hım, bu hiç iyi değil. Yine birini gönderebilir; oysa kimse benim burada olduğumu bilmemeli...

Pyotr Stepanoviç tedirgin olmuştu.

— Haberi olmaz. Yine uykuya daldı. Yanında ebe var: Arina Virginskaya.

— Olmaz mı diyorsunuz? Yine de... kapıyı kilitlerseniz iyi olur.

— Kimse bir şey duymaz. Şatov gelecek olursa, sizi öbür odaya saklarım.

— Şatov gelemez; hain olduğu, sizi ihbar etmeye kalkıştığı için... bu akşam tartıştığınızı ve... onu öldürdüğünüzü yazacaksınız.

— Öldü mü Şatov! –diye bağırdı Kirillov oturduğu yerden havaya sıçrayarak.
— Bu akşam saat sekizde... daha doğrusu... şu anda gecenin biri olduğuna göre dün akşam sekizde.
— Sen öldürdün onu! Dün aklıma geldi bu.
— Zor değildi tahmin etmek! İşte şu tabancayla (göstermek ister gibi cebinden tabancasını çıkardı, ama geri de koymadı, ne olur olmaz diyerek sağ elinde tutmayı sürdürdü). Tuhafsınız Kirillov. Onun gibi ahmak birinin sonunun böyle olacağını siz de biliyor olmalısınız. Tahmin etmek zor değildi. Size birkaç kez çıtlattım bunu. Şatov hepimizi ele vermek niyetindeydi: Izliyordum onu, öylece bırakamazdık. Siz de bu konuda emir almıştınız; hatta kendiniz daha üç gün önce bana onun hakkında...
— Kes sesini! Cenevre'de yüzüne tükürdüğü için öldürdün onu!
— O da var elbette, ama başka şeyler de var. Hem de pek çok başka şey; yalnız kin yok. Niye hopladınız yerinizden? Ne bu haller, havalar? Aha, demek öyle!
Tabancasını ileri doğrultmuş olarak bir sıçrayışta yerinden kalktı. O arada Kirillov da daha sabahtan doldurup hazır ederek pencerenin kenarına koyduğu tabancasını kapmıştı. Pyotr Stepanoviç silahını Kirillov'a doğrultmuş, ateş etmeye hazır vaziyette duruyor, Kirillov öfkeyle gülümsüyordu.
— İtiraf et alçak herif, seni vururum diye aldın tabancanı yanına... Ama her ne kadar... her ne kadar...
Onu vurmanın hazzından vazgeçebilmesi mümkün değil de aradaki uzaklığı ölçermiş gibi yeniden silahını Pyotr Stepanoviç'e doğrultarak nişan aldı. Pyotr Stepanoviç duruşunu bozmadan bekledi; alnına kurşunu yeme tehlikesini göze alarak, son ana dek tetiği çekmedi: Bu "manyak"tan her şey beklenirdi. Ama "manyak" sonunda titreyerek, soluk soluğa kolunu indirdi; konuşacak gücü yoktu.
— Bu kadar oyun yeter! –dedi Pyotr Stepanoviç silahını indirirken.– Sizden böyle bir numara bekliyordum. Ancak büyük bir riske girdiğinizi de bilin: Tetiği çekebilirdim.
Sonra oldukça sakin bir şekilde kanepedeki yerine oturdu, kendine bir çay koydu. Elleri hafiften titriyordu. Kirillov tabancasını masanın üzerine

koydu ve aşağı yukarı dolaşmaya başladı.
— Şatov'u öldürdüm diye yazmayacağım... hiçbir şey yazmayacağım... yazıp imzaladığım bir kâğıt bırakmayacağım arkamdan!
— Yazmayacak mısınız?
— Yazmayacağım.
— Alçaklığın... aptallığın böylesine pes doğrusu! –diye bağırdı Pyotr Stepanoviç öfkeden yüzü yemyeşil kesilerek.– Aslında sezinliyordum bunu... Hiç şaşırmadım! Ne haliniz varsa görün. Zorla yaptırabileceğim bir şey olsaydı yaptırırdım. Alçağın birisiniz! –Gitgide çileden çıkıyordu Pyotr Stepanoviç.– Rica ettiniz, para verildi size... karşılığında da para aldınız bizden... Ama yine de buradan böylece gitmeyeceğim, en azından kendi ellerinizle beyninizi nasıl dağıttığınızı izleyeceğim.
— Hemen şimdi çıkıp gitmeni istiyorum buradan, –dedi Kirillov kararlılıkla onun karşısına dikilerek.
— Hayır, artık olmaz, –dedi Pyotr Stepanoviç yeniden tabancasını çekerek.– Nefretiniz ve ödlekliğiniz yüzünden bu işten yan çizecek ve karşılığında yeni paracıklar alabilmek için yarın gidip bizi ele vereceksiniz. Lanet olası, sizin gibilerden her şey beklenir! Ama merak etmeyin, bütün bunları öngördüm ben: Yüreğiniz yetmez de işi erteleyecek olursanız, şu tabancayla Şatov alçağınınki gibi sizin de beyninizi dağıtmadan bir yere gitmem! Lanet olsun!
— Demek ille benim de kanımı görmek istiyorsun?
— Size karşı kin duyduğumdan değil, bunu bilin. Benim için hiç fark etmez. Yalnızca davamız adına içimin rahat olması için. Siz de görüyorsunuz, kimseye güvenilmiyor. Zaten kendinizi öldürmek gibi bir fikre neden kapıldığınızı anlamış da değilim. Bu benim düşündüğüm bir şey değil. Avrupa'dayken bunu benden önce örgütün öbür üyelerine söyleyen kendinizsiniz. Hem unutmayın: Buna sizi yönlendirenler onlar değil, hiçbiri sizi doğru dürüst tanımıyordu bile; duygusallığa kapılarak kendiniz gelip iç döktünüz. Sizin rızanız ve önerinizle (dikkatinizi çekerim: Sizin önerinizle!), buradaki eylemlere ilişkin olarak artık değiştirilmesi olanaksız birtakım planlar yapıldıysa ne gelir elden! Sonuçta bilmemeniz gereken pek çok şeyi öğrendiniz. Yarın bir saçmalık yapar ve gidip bizi ele verirseniz, bu doğrusu bizim için hiç iyi olmaz, öyle değil mi? Hayır efendim... bir

sorumluluk üstlendiniz, söz verdiniz, para aldınız. Bunların hiçbirini yadsıyamazsınız...

Pyotr Stepanoviç müthiş heyecanlanmıştı, ama Kirillov'un onu nicedir dinlediği yoktu. Yine dalgın dalgın odayı adımlayıp duruyordu.

— Şatov'a üzüldüm, –dedi yeniden Pyotr Stepanoviç'in önünde durarak.

— Ben de üzüldüm, ama acaba...

— Kes sesini alçak! –diye gürledi Kirillov anlamı çok açık bir hamle yaparak.– Seni geberteceğim!

— Tamam, tamam, yalandı... Elbette hiç üzülmedim. Ama yeter artık! –korkuyla yerinden sıçrayıp kendini korumak ister gibi kolunu kaldırdı.

Kirillov hemen sakinleşti, yeniden odayı arşınlamaya başladı.

— Kesinlikle ertelemeyeceğim. Özellikle de şimdi istiyorum kendimi öldürmeyi. Alçak herifler!

— İşte bu harika! Her yer alçak dolu; dürüst bir insan da böyle bir dünyada yaşamayı iğrenç bulacağı için...

— Budala! Ben de senin gibi... herkes gibi alçağım, dürüst falan değilim. Hiçbir yerde dürüst insan yok; olmadı.

— Nihayet anladınız! Kirillov sizin gibi zeki biri, bütün insanların aynı olduğunu, iyi ya da kötü insan diye bir şey olmadığını, yalnızca akıllılar ya da aptallar olduğunu bugüne dek nasıl anlamaz? Herkes alçaksa eğer (ki bu da biraz saçma), o zaman alçak olmayan insanın da olamayacağını?

— Ah! Alay etmiyorsun değil mi? –dedi Kirillov şaşkınlıkla.– Coşkuyla konuşuyor, yalın şeyler söylüyorsun... Senin gibilerin hiç böyle inançları olabilir mi?

— Bakın Kirillov, kendinizi neden öldürmek istediğinizi hiçbir zaman anlayamadım. Bildiğim yalnızca bunun doğruluğuna duyduğunuz sarsılmaz inanç. Ama içinizi dökme ihtiyacı duyuyorsanız emrinizdeyim... Tabii vaktin çok geç olduğunu da unutmadan...

— Saat kaç?

— Ohoo, iki olmuş... tam iki! –dedi saatine bakarak Pyotr Stepanoviç ve bir sigara yaktı.

"Dur bakalım, hâlâ anlaşabilecek gibiyiz," diye geçirdi içinden.

— Sana söyleyecek bir şeyim yok, –diye homurdandı Kirillov.

— Tanrı üzerine bir şeylerdi diye hatırlıyorum... bir kez bu yolda bir şeyler söylemiştiniz bana; hatta iki kez. Kendinizi öldürürseniz, Tanrı olacaktınız, galiba?
— Evet, Tanrı olacağım.
Kendini tuttu ve gülümsemedi Pyotr Stepanoviç, bekledi; Kirillov göz ucuyla bir bakış attı ona.
— Siz siyasal bir yalancı ve entrikacısınız, beni felsefi alana çekerek coşturmak, bu yolla sakinleştirerek boyun eğmemi sağlamak istiyorsunuz. Böylece de Şatov'u öldürdüğümü itiraf edeceğim o mektubu alacaksınız elimden.
— Diyelim ki dediğiniz gibi alçağın tekiyim, ama şu son saatlerinizde bunun sizin için ne önemi var Kirillov? –diye sordu Pyotr Stepanoviç neredeyse doğal bir saflıkla.– Hem söyler misiniz, şu anda neyi tartışıyoruz biz: Siz şöyle, ben böyleysem ne olmuş? Kaldı ki her ikimiz de...
— Alçağız.
— Tamam alçağız. Ama bunların yalnızca birer kelime olduğunu biliyorsunuz.
— Hayatım boyunca kelimeden öte şeyler olmasını istedim bunların. Yalnızca bunun için yaşadım. Bugün de aynı şeyi istiyorum.
— Herkes kendisi için en iyi olanı arar. Balık... yani herkes kendince bir rahatlığın peşindedir. Ezelden beri bilinen bir şey bu.
— Rahatlık mı dedin?
— Yerine başka bir kelime de kullanabiliriz.
— Yo, güzel söyledin; rahatlık diyelim. Tanrı gerekli, o yüzden de var olmak zorunda.
— Çok güzel.
— Ama ben var olmadığını biliyorum; var olamayacağını da.
— Bu daha akla yakın.
— Böylesi iki düşünceyle insanın yaşamını sürdürebilmesinin olanaksız olduğunu nasıl anlamazsın?
— O zaman kafaya bir kurşun sıkmak gerekiyor?
— Bir tek bu nedenle bile insanın kendini öldürebileceğini anlamıyor musun? Sen ve senin gibi milyonlarcası arasından bir insanın, tek bir

insanın çıkıp böyle yaşamak istemeyeceğini, böyle yaşamaya dayanamayacağını anlamıyor musun?

— Benim tek anladığım, siz galiba ikirciklenmeye başladınız... iğrenç bir şey bu.

— Aslında Stavrogin'i de yiyip bitiren fikirdi, –dedi Kirillov; Pyotr Stepanoviç'in dediğini duymamıştı bile, asık yüzle odada aşağı yukarı dolaşıp duruyordu.

Pyotr Stepanoviç bir anda kulak kesildi:

— Ne? Ne fikri? Kendisi mi söyledi bunu size?

— Hayır benim düşüncem; Stavrogin inandığında, inandığına inanmıyor. İnanmadığında da, inanmadığına inanmıyor.

Konuşmanın aldığı yeni yönü ve Kirillov'un solgun yüzünü kaygıyla izleyen Pyotr Stepanoviç:

— Stavrogin'in bundan daha akıllıca yanları da vardır, –diye mırıldandı huysuz, somurtkan bir tavırla.

"Lanet olsun! İntihar falan edeceği yok bu herifin!" diye geçirdi içinden. "Biliyordum böyle olacağını. Zihnindeki anlık bir kırılmadan başka bir şey değildi bu! Ayaktakımı, ne olacak!

Kirillov ansızın bir lütufta bulunur gibi:

— Hayatta gördüğüm son insansın: Kötü ayrılmak istemem seninle, –dedi.

Pyotr Stepanoviç öylece kalakaldı. "Lanet olsun! Yine ne oluyor?" diye geçirdi içinden.

— İnanın Kirillov, kişisel olarak size karşı hiçbir olumsuz duygum olmadığı gibi, her zaman...

— Alçağın, palavracının tekisin sen. Ama ben de senin gibiyim ve kendimi öldüreceğim, sense yaşayacaksın.

— Yani ben yaşamayı seçecek kadar aşağılık biriyim, öyle mi?

Bu anda neyin daha çok çıkarına olduğuna hemen karar veremedi Pyotr Stepanoviç: Bu konuşmayı sürdürmeli mi, sürdürmemeli miydi? Sonunda olayları "akışına" bırakmaya karar verdi. Kirillov'un kendisini her zaman sinir eden onu küçük görür, tepeden havalarını şu anda büsbütün iğrenç buluyordu. Bunun nedeni adamın belki bir saat içinde ölecek olması (Pyotr Stepanoviç her şeye karşın bu olasılığın devam ettiğini düşünüyordu) ve

onun gibi yarı yaşayan birine, bir yarım insana böyle tepeden bir tavrı çok görmemek gerektiğiydi.

— Kafanıza bir kurşun sıkacaksınız diye karşıma geçmiş övünüyor gibisiniz sanki?

— İnsanların hiçbir şey yokmuş gibi yaşamayı sürdürmeleri beni hep şaşırtmıştır, –dedi Kirillov; onu duymamış gibiydi.

— Eh, bu da bir düşünce tabii, ama yine de...

— Seni maymun! Bunlar hep bana boyun eğdirmek için, değil mi? Kes sesini, hiçbir şey anladığın yok. Tanrı yoksa, ben Tanrıyım.

— İşte benim bir türlü anlayamadığım nokta bu: Neden siz Tanrı oluyormuşsunuz ki?

— Tanrı varsa, bütün irade onun elinde demektir ve ben de bu iradeye boyun eğmek zorundayım. Ama yoksa, her şey benim elimde demektir ve ben de özgür irademi ortaya koymak zorundayım.

— Özgür iradenizi mi? Niçin böyle bir zorunluluğunuz var?

— Her şey benim irademe bağlı da ondan. Şu koca dünyada, Tanrı'yı da öldürdükten sonra kendi özgür iradesine inanarak bu iradeyi en eksiksiz, en yüce biçimiyle açıklamaya cesaret edebilecek kimse nasıl olmaz? Mirasa konmuş bir yoksulun, kendini o mirasın sahibi olacak güçte görmediği için altın dolu çuvala yaklaşamaması gibi bir şey bu. Özgür irademi göstermek istiyorum ben. Tek başıma da olsam yapacağım bunu.

— E, yapın o zaman.

— Kendimi öldürmek zorundayım, çünkü özgürlüğümün, özgür iradermin en yüce dışavurumu bu: Kendimi öldürmek.

— Kendi canına kıyan tek kişi siz değilsiniz ki; intihar eden onca insan var?

— Hepsinin çeşitli nedenleri vardı. Bense, başka hiçbir neden olmaksızın, yalnızca özgür irademi göstermek için intihar edeceğim.

"Yapmayacak... İntihar falan etmeyecek," diye düşündü Pyotr Stepanoviç yeniden.

— Biliyor musunuz, –dedi epeyce sinirlenerek,– yerinizde olsam özgür irademi başka birini öldürerek gösterirdim, kendimi öldürerek değil. Hem böylece yararlı da olabilirdiniz. Korkmuyorsanız eğer, kimi öldüreceğinizi

söyleyebilirim size. Böylece, belki bugün kendinizi öldürmeniz de gerekmez. Anlaşabiliriz.

— Bir başkasını öldürmek, özgür irademi göstermenin en aşağılık yolu olurdu. Tam sana göre bir şey bu. Ben sen değilim: Ben en yüce yolu seçecek ve kendimi öldüreceğim.

“Ha şöyle... sonunda kendi ayağıyla geldi!” diye homurdandı Pyotr Stepanoviç nefretle.

— İnançsızlığımı açıklamak zorundayım, –dedi Kirillov yine odayı arşınlamaya başlarken.– Benim için Tanrı’nın yokluğundan daha yüce bir fikir yoktur. Tüm insanlık tarihi bunun kanıtıdır. İnsanoğlu kendini öldürmeden yaşayabilmek için icat etti Tanrı’yı ve günümüze dek tüm insanlık tarihi bundan ibarettir. Tarihte Tanrı’yı icat etmeyi reddeden bir tek benim. Bu bilinsin artık.

“Yok, intihar etmeyecek bu,” diye düşündü Pyotr Stepanoviç kaygılanarak.

— Kim bilsin? –dedi onu kışkırtmak için.– Burada yalnız siz ve ben varız. Liputin mi bilsin istiyorsunuz yoksa?

— Herkes bilsin, herkes öğrensin. Herkesin apaçık bilmeyeceği hiçbir şey yoktur. Bunu *O* söyledi.

Heyecandan sıtmalıymış gibi titreyerek önünde bir kandilin yandığı İsa tasvirini gösterdi. Pyotr Stepanoviç çileden çıkarak:

— *Ona* hâlâ inanıyorsunuz siz o zaman? Zaten kandil de yakmışsınız önüne? “Ne olur ne olmaz” diye mi yoksa?

Beriki susuyordu.

— Bence siz bir papazdan bile daha çok inanıyorsunuz.

— Kime? *Ona* mı? Şimdi beni dinle. –Kirillov durdu; öfkeli, kımıltısız bakışları önündeydi.– Şu yüce düşünceye kulak ver: Bir gün dünyanın orta yerine üç haç dikildi. Bu haçlardan birine gerili olanın o kadar güçlü bir inancı vardı ki, yanındaki haçta gerili olana “Bugün benimle cennete gideceksin,” dedi. Gün batarken ikisi de öldü; ne cenneti gördüler, ne de yeniden dirilişi. Söylenen gerçekleşmedi. Kulağını aç: Bu adam, dünyanın en yüce varlığı, dünyanın varoluş nedeniydi. Dünya ve onun üzerindeki her şey, bu adam yoksa eğer bir çılgınlıktan başka bir şey değildir. Ondan önce de, ondan sonra da *Onun* gibisi olmadı; olamaz da; bir mucize bile var

edemez onun gibisini. Zaten mucize de, bugüne dek onun gibi birinin olmaması ve bundan sonra da olamamasıdır. Doğa yasaları eğer *Onu*, kendi yarattığı mucizeyi bile esirgeyemeyip *Onu* yalanlar içinde yaşamak ve bir yalan uğruna ölmek zorunda bıraktıysa, o zaman tüm yeryüzü yalandan ve budalaca bir güldürüden, gezegenin tüm yasaları da şeytani bir vodvilden başka bir şey değil demektir. Bu durumda yaşamak neye yarar... ne uğruna yaşanacak? Hadi, yanıt ver de göreyim!

— Bu, işin bambaşka bir yönü. Siz burada iki şeyi karıştırıyorsunuz gibi geliyor bana; ve bu hiç hoş değil. Ama, durun bir dakika: Ya siz Tanrı'ysanız? Ya yalanlar sona erdiyse ve siz tüm yalanların sizden önceki Tanrı'dan kaynaklandığını fark ettiyseniz?

— Sonunda anladın! –diye haykırdı Kirillov heyecanlanarak.– Sen bile anlayabildiğine göre demek anlaşılabilir bir şeymiş! İnsanları kurtarmanın tek yolunun onlara bu düşünceyi kanıtlamak olduğunu anlıyorsun artık. Peki bunu kim kanıtlayacak? Ben! Bir ateist, Tanrı'nın var olmadığını kavrar ve bunu kavradığı anda nasıl kendini öldürmez, anlayamıyorum. Tanrı'nın var olmadığını kavramak ve bunu kavradığın anda kendinin Tanrı olduğunu kavrayamamak tam bir saçmalık; yoksa hemen o anda öldürür insan kendini. Bunun bilincine vardın mı, sen artık bir çarsın, kendini öldürmezsin, şan içinde yaşarsın. Ama önce birinin ne yapıp edip kendini öldürmesi gerekir; yoksa kim başlar, kim kanıtlar? Bu ben olacağım, başlamak ve kanıtlamak için kendimi öldüreceğim. Arzularımın dışında Tanrı'yım ve mutsuzum, çünkü iredemi ortaya koymak *zorundayım*. Bütün insanlar mutsuz, çünkü iradelerini açıklamaktan korkuyorlar. İnsanoğlunun bugüne dek mutsuz ve yoksul olmasının nedeni, iradesini en yüce biçimiyle göstermekten çekinmesi ve bunu bir ilkokul öğrencisi gibi küçük şeylerle göstermesidir. Çok mutsuzum, çünkü çok korkuyorum. Korku insanın lanetidir. Ama ben irademi ortaya koyacağım, inanmadığıma inanmak zorundayım. Başlayacağım, bitireceğim ve onlara kapıyı açacağım. Onları kurtaracağım. İnsanları kurtaracak tek şey budur; bir sonraki kuşağı görünüm olarak değiştirecek olan da budur; çünkü bugünkü fiziksel görünümüyle, eski Tanrı'sı olmadan asla yapamaz insanoğlu. Bunu çok düşündüm. Üç yıl Tanrılığımın sıfatını aradım ve buldum: Benim Tanrılığımın sıfatı, irademdir! Boyun eğmezliğimi ve yeni, korkunç

özgürlüğümü en yüce haliyle göstermek için bütün yapabileceğim bu! Bu çok korkunç bir şey! Boyun eğmezliğimi ve yeni, korkunç özgürlüğümü kanıtlamak için intihar edeceğim.

Yüzünde renk diye bir şey kalmamış, bakışları dayanılmaz ağırlaşmıştı. Ateşler içinde yanıyor gibiydi. Pyotr Stepanoviç bir an yere yığılıvereceğini sandı.

— Kalemi ver! –diye bağırdı birden, anlık bir esinin kararlılığıyla.– Söyle, ne dersen yazacağım. Şatov'u öldürdüğümü de yazacağım. Bu iş beni keyiflendirmişken söyle! Kibirli kölelerin hakkımda ne düşünecekleri umurumda bile değil! Saklı gizli olan her şeyin nasıl açığa çıktığını kendi gözlerinle görecek ve ezileceksin... İnanıyorum! İnanıyorum!

Pyotr Stepanoviç fırsatı kaçırmadı; mutluluktan titreyerek bir kâğıtla hokka takımını Kirillov'un önüne sürdü.

"Ben, Aleksey Kirillov, açıklıyorum ki..."

— Dur! Öyle istemem! Kime açıklıyorum?

Kirillov hummalı gibi titriyordu. Bu açıklama ve ona ilişkin aklına geliveren ani bir düşünce sanki onu bütünüyle tutsak etmiş ve acıyla kıvranan ruhu için önünde bir an tutkuyla atıldığı bir çıkış kapısı açılmıştı:

— Kime açıklıyorum? Bilmek istiyorum: Kime?

— Hiç kimseye. Herkese. İlk kim okuyacaksa ona. Belirtmeye ne gerek var. Tüm dünyaya!

— Tüm dünyaya mı? Bak bu harika! Ve hiç yazıklanmadan. Yazıklanmak, kendime acındırmak istemiyorum; resmi makamlara seslenmek de istemiyorum.

Pyotr Stepanoviç büyük bir heyecanla:

— Elbette! –diye haykırdı.– Resmi makamların canı cehenneme! Ciddiyseniz, devam edin yazmaya!

— Dur! En yukarıya dilini çıkarmış bir surat çizmek istiyorum.

— Saçmalamayın! –diye köpürdü Pyotr Stepanoviç.– Bu duyguyu üslubunuzla da aktarabilirsiniz.

— Üslup mu? Güzel! Üslupla, evet üslupla... Haydi, üslubuyla söyle de yazayım.

"Ben Aleksey Kirillov, –diye kararlı buyurgan bir sesle dikte etti Pyotr Stepanoviç; Kirillov'un omzu üzerinden bakıyor, onun heyecandan titreyen

elleriyle yazdığı her harfi izliyordu. "...açıklıyorum: Bugün, yani... Ekim günü, akşam saat sekiz sularında, üniversite öğrencisi Şatov'u korulukta öldürdüm. Onu hain olması ve on gündür yanımızda gizlenmekte olan Fedka ile bildiriler konusunda ihbarda bulunmaya hazırlanması nedeniyle öldürdüm. Pişman olduğum ya da sizlerden korktuğum için değil, ama bu kararı daha yurtdışında verdiğim için, bugün kafama bir kurşun sıkarak kendimi de öldüreceğim."

— Hepsi bu mu? –diye bağırdı Kirillov şaşkın ve öfkeli.

— Çok bile! –dedi Pyotr Stepanoviç elini sallayıp bir yandan da önünden kâğıdı almaya çalışarak.

— Dur! –diye bağırdı Kirillov elini kâğıdın üzerini sımsıkı bastırarak.– Dur! Bu çok saçma! Onu kiminle öldürdüğümü de açıklamak istiyorum. Fedka'nın ne işi var burada? Ya yangın ne olacak? Her şeyi açıklamak istiyorum, üstüne bir de onlara küfretmek istiyorum, ama üslupla, güzel bir üslupla!

— Yeter Kirillov, inanın bana bu kadar yeter! –dedi Pyotr Stepanoviç yalvarır gibi ve Kirillov mektubu yırtar diye ödü koparak.– Size inanmaları için olabildiğince üstü kapalı olması gerek her şeyin. Tam yazdığımız gibi: Birkaç ima yeterli. Gerçeğin yalnızca ucunu, onları kışkırtmaya yetecek küçücük bir bölümünü göstermeliyiz. Bizim söyleyeceklerimizden çok daha fazlasını kendileri uyduracaklar ve hiç kuşkusuz kendi uydurduklarına bizim söylediklerimizden daha çok inanacaklar... ki böylesi çok daha iyi... çok daha iyi! Hadi verin; bu haliyle harika, verin hadi, verin!

Bir yandan da kâğıdı Kirillov'un önünden kapmaya çalışıyordu. Kirillov gözlerini belertmiş, anlamaya çabalıyor gibiydi, ama sanki hiçbir şey anlamıyordu artık.

— Lanet olsun! –diye terslendi birden Pyotr Stepanoviç büyük bir öfkeyle.– Daha imzalamadı bile! Ne öyle gözlerinizi belertmiş bakıp duruyorsunuz, imzalasanıza kâğıdı!

— Onlara küfretmek istiyorum... –diye mırıldandı Kirillov, ancak kalemi aldı ve imzaladı.– Küfretmek istiyorum...

— Vive la république[25]diye imzalayın, yeter.

— Bravo! –diye böğürdü âdeta büyük bir coşkuyla Kirillov.– Vive la république démocratique, sociale et universelle ou la mort!..[26] Yok, yok,

böyle değil. Liberté, égalite, fraternité ou la mort![27] Bu daha iyi, çok daha iyi, –Adını yazıp imzaladı, en alta da büyük bir zevkle bunları yazdı.

— Yeter, bu kadar yeter, –diye yineleyip duruyordu Pyotr Stepanoviç.

— Dur biraz... dur... bir de Fransızca yazacağım adımı: “de Kiriloff, gentilhomme russe et citoyen du monde.”[28] –Birden bir kahkaha attı:– Ha-ha-ha! Yok, hayır, dur, çok daha iyisini buldum, *evreka*: Gentilhomme-séminariste russe et citoyen du monde civilisé![29] En iyisi bu! –Birden yerinden fırladı ve hızla pencerenin kenarında duran tabancasını aldığı gibi öbür odaya geçip ardından kapıyı sımsıkı kapadı. Pyotr Stepanoviç gözleri kapanan kapıda bir an durup düşündü.

“Hemen şu anda ateş etti etti; düşünmeye başlarsa, hiçbir şey olmaz.”

Bu arada mektubu aldı, oturup yeniden göz gezdirdi. Bayağı güzel bir açıklama olmuştu:

“Şu durumda bize gereken ne? Bir süre onların kafasını karıştırmak, yanlış yola yönlendirmek. Koru işi ne olacak? Kentte koru yok, ama sonunda bunun Skvoreşniki Korusu olduğunu anlayacaklardır. Ama bunu anlamaları zaman alır, koruda arama yapmaları da epey bir zamanlarını alır; sonunda cesedi bulduklarında, yazılanlar doğruymuş diyecekler; o zaman geri kalanların da doğru olduğuna, Fedka konusunda yazılanların da doğru olduğuna inanacaklar. Fedka ne demek? Fedka, yangın demek, Lebyadkinler demek: Böylece her şey buradan, Filippovlar’ın evinden başlamış olacak. Hiçbir şeyin farkına varamadıklarını görecekler ve bu da kafalarını büsbütün karıştıracak! *Bizimkiler* akıllarının ucundan bile geçmeyecek. Şatov, Kirillov, Fedka, Lebyadkinler... niye öldürdüler bunlar birbirlerini? Al sana bir sorucuk daha! Lanet olsun! Silah sesi falan geldiği yok içeriden!..”

Yazdırdığı kâğıdı hayranlıkla gözden geçiriyordu ama bir yandan da yüreğini sıkıştıran bir tedirginlikle kulağı içeriden gelecek sesteydi... Birden kan beynine sıçradı. Kaygıyla saatine göz attı; geçti. Kirillov içeriye kapanalı on dakikadan fazla olmuştu. Mumu alıp Kirillov’un kapandığı odanın kapısına gitti. Tam odanın kapısına vardığında mumun bitmek üzere olduğunu fark etti; yansa yansa bir yirmi dakika daha yanardı ve başka mum da yoktu. Kapı koluna elini koyup içeriyi dinledi; hiç ses yoktu. Ansızın kapıyı açıp mumu havaya kaldırdı: Biri böğürerek üzerine atıldı.

Kapıyı hızla kapayıp var gücüyle üzerine abandı. Yine ses seda kesildi: Tam bir ölüm sessizliği.

Elinde mum, uzun süre kararsızlık içinde ayakta durup bekledi. Kapıyı açıp içeri girdiği anda, pek iyi göremediyse de odanın en dibinde, pencerenin önünde duran Kirillov'un yüzünü ve üzerine atılırkenki hayvani öfkesini bir an için seçer gibi olmuştu. Pyotr Stepanoviç ürperdi, mumu hemen masanın üzerine bıraktı, tabancasını çıkarıp horozunu kaldırdı ve Kirillov elinde tabancasıyla içeri girecek ve masaya doğru nişan alacak olursa, ondan önce ateş edebilme şansı elde edebilmek için ayaklarının ucuna basarak odanın öbür ucuna gitti.

Onun intihar edeceğine artık hiç inanmıyordu! "Odanın ortasında durmuş düşünüyordu," diye geçirdi hızla aklından. "Karanlık, korkunç bir odada üstelik... Böğürür gibi bir ses çıkararak üzerime atılması da iki olasılığı akla getiriyor: Ya tam tetiği çekeceği anda içeri girerek onu şaşırttım ya da... ya da durmuş beni nasıl öldüreceğini hesaplıyordu. Evet, düşündüğü buydu... Korkup kendini öldüremezse, benim onu öldürmeden bir yere gitmeyeceğimi biliyor çünkü. O zaman ben onu öldürmeden, kendisinin beni öldürmesi gerekiyor... Ah, yine hiçbir ses gelmiyor içeriden! Korkutucu olmaya başladı ama: Ya şimdi kapıyı açıverirse... İşin en pis yanı da Tanrı'ya inanması; bir papazdan bile daha çok inanıyor! Asla kendini öldürmez bu adam. Bunun gibi 'kendi akıllarıyla onu keşfedenler'den geçilmiyor şimdilerde. Aşağılık herif! Lanet olsun, mum... mum! En çok çeyrek saat daha yanar... Bitirmek gerek bu işi; ne pahasına olursa olsun bitirmek! Hem artık ben de öldürebilirim onu... Bu kâğıt ortada olduktan sonra onu benim öldürdüğüm kimsenin aklına gelmez. Onu yere kendini öldürmüş gibi uzatıp ateşlenmiş tabancayı da eline tutuşturdum mu, tamam... İyi de, nasıl öldüreceğim? Ya kapıyı açtığımda yine üzerime saldırır ve benden önce ateş ederse?.. Lanet olsun, bakarsın ıskalar!"

Bir şeyler yapmanın kaçınılmazlığı ve kararsızlıkla yüreği eziliyor, tüm bedeni titriyordu. Sonunda mumu alıp yeniden kapıya gitti; mumu yukarı kaldırdı, tabancasını doğrulttu. Mumu tuttuğu sol eliyle kapının koluna bastırmak ve kapıyı açmak istedi, ama olmadı: Kol gıcırdadı. "Doğruca üzerime ateş edecek!" diye geçirdi içinden. Var gücüyle kapıya bir tekme

attı, mumu yukarı kaldırdı, tabancasını karşıya doğrulttu; ama ne bir silah sesi, ne çığlık duyuldu. İçerde kimse yoktu.

Ürperdi. Odanın başka kapısı olmadığı için kaçmış olamazdı. Mumu biraz daha yukarı kaldırdı ve dikkatle bakındı: Kimse yok gibiydi. Yavaşça Kirillov diye seslendi, bekledi, sonra daha yüksek sesle bir kez daha seslendi; karşılık veren olmadı.

“Sakın pencereden kaçmış olmasın?”

Gerçekten de pencerelerden birinin vasistası açıktı. “Saçmalama, vasistastan kaçabilmesi olanaksız!” Tüm odayı geçip doğruca o pencereye gitti: “Yok, buradan kaçması imkânsız!” Birden döndü ve... dondu kaldı.

Pencerenin karşısına gelen duvarda, kapının hemen sağında bir dolap vardı. Dolabın sağ yüzüyle duvar köşesi arasında daracık bir boşluk vardı ve Kirillov bu boşlukta, sıkışmış gibi tuhaf bir biçimde duruyordu: Başı dik, vücudu gergin ve kımıltısızdı; aşağı sarkıttığı kollarını bedenine, sırtını da arkadaki duvara yapıştırmıştı; silinmek, duvarın içine girip yok olmak ister gibiydi. İnanması zordu ama her halinden Pyotr Stepanoviç’e görünmemeye çalıştığı belliydi. Bulunduğu yer onun çaprazı olduğu için Pyotr Stepanoviç köşedeki karaltının ancak çıkıntılarını görebiliyordu. Kirillov’u tümüyle görmek ve bu gizeme bir son vermek için sola doğru iki adım atmaya cesaret edemiyordu. Yüreği hızla atıyordu... Birden kudurdu sanki: Olduğu yerde tepinip haykırarak, öfkeyle o korkunç köşeye doğru atıldı.

Ama tam onun önüne vardığında, çakılmış gibi durdu: Öncekinden de büyük bir korkuya kapıldığını hissetti. Onu en fazla şaşırtan da köşedeki karaltının onun bütün tepinmelerine, kudurmuşçasına haykırarak üzerine atılmalarına aldırmadan, taştan ya da balmumundan bir heykelmişçesine yerinde kımıltısız kalmasıydı. Yüzü doğal sayılamayacak denli beyaz, boşlukta bir noktaya mıhlanıp kalmış kara gözleri hareketsizdi. Pyotr Stepanoviç bu solgun yüzü en ince noktasına kadar görebilmek için mumu aşağı yukarı hareket ettirdi. Birden, gözleri boşlukta bir noktaya takılı gibi olmasına karşın Kirillov’un onu yine de gördüğünü, hatta belki de izlediğini fark etti. Aklına birden mumu “şu alçağın”ın yüzüne götürüp yakmak geldi; bakalım o zaman ne yapacaktı? Tam bu anda Kirillov’un çenesi kımıldar gibi oldu; dudaklarında da, aklından geçeni anlamış gibi alaycı bir

gülümseme dolaştı sanki. Pyotr Stepanoviç titredi ve kendinden geçerek birden atılıp Kirillov'un omzunu tuttu.

Bundan sonrası öyle hızla gelişti ki, Pyotr Stepanoviç daha sonra bu tuhaf olayların hangisinin önce, hangisinin sonra olduğunu hatırlayamadı. Omzundan tuttuğu anda Kirillov'un hızla öne eğdiği başı Pyotr Stepanoviç'in elindeki muma çarptı; şamdan gürültüyle yere yuvarlandı ve mum söndü. Bununla aynı anda Pyotr Stepanoviç sol elinin serçe parmağında müthiş bir acı duydu. Bir çığlık attı; bu ana ilişkin tek hatırladığı, parmağını ısırmak için eğilen Kirillov'un başına kendinden geçmişçesine tabancasını üç kez var gücüyle indirdiği olacaktı. Sonunda parmağını kurtarabildi ve karanlıkta yolunu güçlükle bularak dışarı atıldı. Ardından korkunç çığlıklar duyuluyordu:

— Şimdi, şimdi, şimdi, şimdi...

Belki on kez yinelendi bu kelime. Pyotr Stepanoviç'se durmadan koşuyordu; tam sofaya gelmişti ki korkunç bir patlama duyuldu. Olduğu yerde kalakaldı, karanlık sofada beş dakika kadar durup ne yapacağını düşündü; sonunda yeniden odaya döndü. Önce düşen mumu bulması gerekiyordu. Dolabın hemen sağında bir yerde olmalıydı mum. Ama onu neyle yakacaktı? Birden, bulanık bir görüntü canlandı gözünde: Dün Fedka'nın üzerine saldırmak için koşarak mutfağa indiğinde, rafta büyükçe bir kırmızı kibrit kutusu görmüştü. Eliyle iki yanını yoklayarak sola, mutfak kapısına yöneldi, kapıyı açtı, küçük holü geçip aşağı indi; eliyle rafı yokladı ve tam demin gözünün önüne gelen yerde hiç kullanılmamış, dolu bir paket kibrit buldu. Kibrit çakmadan aceleyle yine karanlıkta yukarı çıktı. Tam dolabın oraya, parmağını ısıran Kirillov'un başına tabancasıyla vurduğu yere varınca ısırılan parmağı aklına geldi, aynı anda da parmağında dayanılmaz bir acı duydu. Dişini sıkıp yaktığı mumu yeniden şamdanın üzerine koydu ve çevresine bakındı: Kirillov, vasistası açık pencerenin orada, yerde yatıyordu; bacakları odanın sağ köşesine dönüktü. Sağ şakağından giren kurşun, kafatasını parçalayarak sol üst taraftan çıkmıştı. Kan ve beyin parçaları görülüyordu çevrede. Tabancası hâlâ elindeydi. Hemen ölmüş gibiydi. Her şeyi dikkatle gözden geçiren Pyotr Stepanoviç doğruldu, parmaklarının ucuna basarak odadan çıktı, kapıyı kapadı, mumu ilk odadaki masanın üzerine bıraktı, biraz düşünüp yangın çıkarmayacağına

aklı kesince öylece, yanık bırakmaya karar verdi. Masadaki mektuba bir daha göz attı, yüzünde istemsiz bir gülümseme belirdi, sonra her nedense parmak uçlarına basarak evden çıktı. Yine Fedka'nın geçidinden çıkıp tahtayı özenle yerine geri koydu.

III

Saat tam altıya on kala Pyotr Stepanoviç ve Erkel istasyonda, oldukça uzun katar boyunca yürüyorlardı. Pyotr Stepanoviç yolcuydu, Erkel'se onu geçirmeye gelmişti. Bagaj teslim edilmiş, yol çantasıysa ikinci mevki vagonlarından birinde ayrılan yere konulmuştu. İlk kampana çalmış, ikinciyi bekliyorlardı. Pyotr Stepanoviç gizlenme gereği duymadan çevresine bakınıyor, vagonlara giren çıkan yolcuları izliyordu. Ama tanıdık kimse ilişmedi gözüne; biri uzaktan tanıdığı bir tüccar, öbürü yol üzerinde iki istasyon ötede inecek genç bir köy papazı olmak üzere yalnızca iki kişiyi başıyla hafifçe selamlamak zorunda kaldı. Ayrılmadan önceki şu son dakikalarda Erkel'in ne olduğunu kendisinin de tam bilemediği önemli bir şeyler söylemek ister gibi bir hali vardı ama söze başlamaya bir türlü cesaret edemiyordu. Nedense Pyotr Stepanoviç'in kendisinin varlığından sıkıldığını ve sabırsızlıkla son kampananın çalmasını beklediğini düşünüyordu.

— Nasıl böyle gizlenme gereği duymadan bakabiliyorsunuz çevrenize? – dedi sanki onu uyarmak ister gibi.

— Hoppala! Niye gizlenecekmişim? Bu saatte buna gerek yok... sabahın körü... İçiniz rahat olsun. Bir tek Liputin'den yana tedirginim; koku almışsa çıkar gelir.

— Pyotr Stepanoviç, güvenilmez bunlara, –dedi Erkel kararlı bir sesle.

— Liputin'e mi?

— Hepsine Pyotr Stepanoviç.

— Saçma. Dünkü olay hepsini birbirine sımsıkı bağladı. Artık hiçbiri ihanet edemez. Aklını kaçırmadıkça kim göz göre göre kendini ateşe atar?

— Ama bunlar akıllarını kaçıracak Pyotr Stepanoviç.

Pyotr Stepanoviç'in de aklına gelmiş olmalıydı bu olasılık; o yüzden de Erkel'in bu son uyarısına canı büsbütün sıkıldı.

— Sakın siz de korkuyor olmayasınız Erkel? Bakın, onların tümüne güvendiğimden daha çok güvenirim size. Her birinin ne karatta olduğu ortaya çıktı. Hepsinin sana bağlı olduğunu benim adıma ilet onlara. Sabahtan tek tek dolaş her birini. Yazılı talimatımı da yarın ya da öbür gün, dinleyecek duruma geldiklerinde toplayıp onlara okursunuz... ama bence yarın kendilerine geleceklerdir, çünkü dehşetli korkuyorlar; mum gibi olacaklarına ve söz dinleyeceklerine eminim... Yeter ki siz yılgınlığa kapılmayın.

— Ah Pyotr Stepanoviç, keşke hiç gitmeseydiniz!

— Hepi topu birkaç gün; sonra hemen döneceğim.

— Pyotr Stepanoviç, –dedi Erkel ihtiyatlı, ama aynı zamanda da kararlı bir sesle,– her ne kadar Petersburg'a gidiyor olsanız da ben bunun davamız için gerekli bir gezi olduğunu biliyorum.

— Ben de sizden bunu beklerdim Erkel. Madem benim Petersburg'a gittiğimi anladınız, o zaman bunu onlara dün akşam söylememin mümkün olmadığını da anlarsınız; korkabilirlerdi bu kadar uzağa gideceğimi öğrenince. Kendiniz de gördünüz nasıl tipler olduklarını. Ama siz bu yolculuğa Liputin'in sandığı gibi yurtdışına sıvışmak için değil, ortak davamız uğruna, önemli birtakım işler uğruna çıktığımı biliyorsunuz.

— Pyotr Stepanoviç, Avrupa'ya da gitseniz anlarım efendim, evet, anlarım... kendinizi korumanız gerek, çünkü siz her şeysiniz, bizse birer hiç. Anlıyorum Pyotr Stepanoviç, anlıyorum.

Zavallı çocuğun sesi titriyordu.

— Teşekkür ederim Erkel... Ah, yaralı parmağıma dokundunuz (Erkel Pyotr Stepanoviç'in elini beceriksizce sıkarken siyah bir taftayla özenerek sarılmış yaralı parmağına dokunmuştu). Bir kez daha yineleyeyim: Petersburg'a yalnızca havayı koklamak için gidiyorum, belki yalnızca yirmi dört saat için, sonra hemen döneceğim. Dönünce farklı bir izlenim yaratmak için Gaganov'un köyüne yerleşmeyi düşünüyorum. Bizimkiler bir şekilde tehlike içinde oldukları gibi bir düşünceye kapılacak olurlarsa, hemen başlarına geçer ve tehlikenin ilk hedefi olurum. Petersburg'da kalışım

uzayacak olursa, bildiğiniz yoldan sizi hemen bilgilendiririm... siz de onlara iletirsiniz.

İkinci kampana çaldı.

— Yalnızca beş dakikamız kaldı. Biliyor musunuz, buradaki hücrenin dağılmasını istemiyorum. Korktuğumdan değil... Benim için kaygılanmayın; bu büyük ağda, sorumlusu olduğum bunun gibi pek çok hücre var, dolayısıyla bu adamlar benim için çok da değerli değiller. Yine de hücre hücredir. Her ne kadar bu kadar sersemin arasında sizi tek başınıza bırakıyorsam da, yine de sizden yana içim rahat. İhanet ederler diye hiç korkmayın, buna cesaret edemezler... Aa, siz de mi bugün yolcusunuz? –diye bağırdı birden, selamlaşmak için kendisine doğru yürüyen pek genç birini görerek; sesi tümüyle değişmiş, kaygısız, neşeli bir ton almıştı.– Siz de ekspres yolcusu musunuz? Hiç haberim yoktu. Nereye, anneciğinize mi?

Yuliya Mihaylovna'nın uzak bir akrabası olan ve iki haftadır kentimizde bulunan genç adamın anneciği komşu ilin en zengin çiftlik sahibesiydi.

— Hayır çok daha uzağa, R.'ye gidiyorum... –dedi genç adam gülümseyerek.– Bu demektir ki sekiz saatim trende geçecek. Ya siz, Petersburg'a mı?

— Petersburg'dan başka yer yok mu, neden ille orası olsun? –dedi Pyotr Stepanoviç çok daha sıcak, içten bir gülümsemeyle.

Genç adam eldivenli elinin parmağını "hadi hadi!" der gibi salladı.

— Pekâlâ, bildiniz, –diye gizemli bir havayla fısıldadı ona Pyotr Stepanoviç.– Yuliya Mihaylovna'dan aldığım üç dört mektubu orada birilerine vermek zorundayım. Canları cehenneme hepsinin... Açıkçası pis bir görev!

— İyi de neden bu kadar korktu ki? –dedi genç adam da nedense fısıldayarak.– Dün ziyaretine gittim ve beni kabul etmedi; bana kalırsa kocasından yana korkmasını gerektirecek bir durum yok; hatta, tersine, yangında canını bile tehlikeye atarak kahramanca bir tavır sergiledi...

— Ama işte, –diye yine güldü Pyotr Stepanoviç,– buradan birilerinin bir şeyler yazmış olmasından korkuyor... Bazı kişilerden... açık söylemek gerekirse, Stavrogin'le Prens K.'den kuşkulanıyor... Uzun hikâye, yolda bakarsınız, şövalyelik duygularım izin verdiği ölçüde bir şeyler

açıklayabilirim size... Teğmen Erkel'i takdim edeyim, akrabam olur kendisi...

Genç adam Erkel'e göz ucuyla bakıp elini şapkasına götürdü, Erkel de selamı aldı.

— Sekiz saat tren yolculuğu çekilecek şey değil Verhovenskiy. Çiftlik komşumuz Albay Berestov'la birlikte birinci mevkideyiz; neşeli biridir. Karısının adı Garina (née de Garine[30]). Biliyor musunuz dürüst, aklı başında biridir albay. Hatta bazı düşünceleri de var. Yalnızca iki gün kaldı burada. Tam bir iskambil tutkunudur. Birkaç el çevirebilsek ne iyi olurdu! Ben dördüncüyü de buldum: Pripuhlov, T.'li bir tüccar, sakallı, milyoner, ama gerçek bir milyoner. Tanıştırırım sizi, müthiş ilginç bir altın kesesi... Esaslı eğlenirdik.

— İskambil oynamayı çok severim, hele trende! Ama ben ikinci mevkideyim.

— Hiç sorun değil! Bizimle oturursunuz. Şimdi söylerim, birinci mevkie aktarırlar eşyalarınızı. Katar şefinin sözümü dinleyeceğinden eminim. Eşya olarak ne var yanınızda? Yol çantanız? Battaniye?

— Harika olur bu! Hemen gidelim!

Pyotr Stepanoviç yol çantasını, battaniyesini ve kitabını kaptığı gibi soluğu birinci mevkide aldı. Erkel de ona yardım etti. O arada üçüncü kampana çaldı.

— Eh, Erkel, –diye son kez vagon penceresinden elini uzattı Pyotr Stepanoviç; hiç zamanı yokmuş gibi acele ediyordu,– görüyorsunuz ya, hemen oyuna oturmak zorundayım.

— Açıklama yapmanıza gerek yok Pyotr Stepanoviç, ben her şeyi anlıyorum.

— Öyleyse hoşça kalın, –dedi Pyotr Stepanoviç ve hemen kendisini oyun arkadaşlarıyla tanıştırmak için seslenen genç adama dönerek pencereden çekildi ve Erkel bir daha Pyotr Stepanoviç'ini göremedi.

Eve çok üzgün döndü. Pyotr Stepanoviç'in onları böyle ansızın bırakıvermesi değildi onu üzen, ama... ama o fiyakalı genç adamın kendisine seslenmesiyle birlikte pencereden çekilivermesi koymuştu ona. "Hoşça kalın" yerine başka bir şeyler de söyleyebilir ya da... hiç değilse elini daha candan sıkabilirdi.

Bu sonuncusu özellikle çok koymuştu ona. Ama zavallı yüreciğini kemiren bir başka şey daha vardı... kendisinin de henüz tam anlayamadığı, dün geceyle ilgili bir şey...

25 Yaşasın Cumhuriyet. (Fr.)

26 Yaşasın Demokratik, Sosyal ve Evrensel Cumhuriyet! Ya da yaşasın ölüm! (Fr.)

27 Ya özgürlük, eşitlik, kardeşlik ya da ölüm! (Fr.)

28 Kirillov, Rus soylusu ve dünya vatandaşı (Fr.)

29 Soylu Rus ilahiyat öğrencisi ve uygar dünya vatandaşı. (Fr.)

30 Kızlık soyadı Garine. (Fr.)

Yedinci Bölüm

Stepan Trofimoviç'in Son Yolculuğu

I

Çılgın niyetini gerçekleştirme zamanı yaklaştıkça Stepan Trofimoviç'in korkusunun da arttığına eminim. En çok da korkunun ona çektirdiğini düşünüyorum; özellikle de o korkunç yangın gecesinde. Nastasya daha sonra onun o gece çok geç yattığını ve uzun süre uyuyamadığını anlattı. Ama bu bir şey kanıtlamaz; idam mahkûmlarının infazdan önceki gece deliksiz uyudukları söylenir. Gerçi Stepan Trofimoviç, sinirli insanların kendilerini daha bir yürekli hissettikleri şafak vakti terk etmişti evini (Virginskiy'in akrabası olan binbaşı ise gecenin sona erip de günün ağarmaya başlamasıyla Tanrı inancını bile yitiriyordu), ama yine de ben onun kendisini daha önce kent dışına çıkan büyük yolda tek başına, üstelik de böyle bir halde, korkmadan yürürken düşünmüş olabileceğini sanmıyorum. Ama sanırım düşüncelerindeki delice bir şeyler, ilk kez Stasie'den ve yirmi yıllık yuvasından ayrılmasıyla bir anda bastıran o korkunç yalnızlık duygusunun dehşetini yumuşattı. Bununla birlikte, kendisini bekleyen bütün o dehşet verici şeylerin bilincinde olsaydı da yola çıkmaktan geri durmazdı! Çünkü tek başına yollara düşme fikrinde her şeye karşın ona gurur veren, gözünü kamaştıran bir şeyler vardı. Varvara Petrovna'nın sunduğu geniş olanaklardan yararlanır ve onun lütuflarıyla "comme un basit bir sığıntı" yaşar giderdi! Ama o bunu kabul etmedi ve

yollara düştü. İşte o Varvara Petrovna'yı bırakmış ve "yüce düşüncelerin bayrağını yükselterek" ve bu uğurda ölümü göze alarak kendini yollara vurmuştu! Bu duygular içindeydi sanırım; girişimi böyle görünmüş olmalıydı gözüne.

Aklımı kurcalayıp duran bir başka konu da: Arabayla değil de yürüyerek kaçmış olmasıydı. Neden bir arabaya binmemiş de yürümeyi yeğlemişti? Bunu başlangıçta elli yaşın verdiği pratik zekâdan uzak oluş ve içinde bulunduğu güçlü duygulardan kaynaklanan fantastik eğilimle açıklıyordum. Bana öyle geliyor ki adına bir podorojnaya[31] düzenlemek ve araba kiralamak (atlarının boynunda çın çın öten zilleri de olsa) ona şiirsellikten uzak, aşırı basit bir hareket gibi gelmiş olmalı; ama bunun tersine bir hacı gibi yollara düşmek (elinde bir şemsiyeyle de olsa) ona hem daha soylu, hem de öç alma ve sevgiyi birlikte vurgulayan niteliğiyle Varvara Petrovna'yı daha fazla etkileyecek bir davranış gibi görünmüştü. Her şeyin artık sona erdiği bugünse, bütün bunların o sırada çok daha basit bir şekilde olup bittiğini düşünüyorum: Ilkin, araba kiralamaktan korkmuştu, çünkü Varvara Petrovna bunu öğrenebilir ve onu zorla durdururdu, kesinlikle yapardı bunu ve o da büyük olasılıkla boyun eğerdi; o zaman da elveda yüce düşünceler! İkincisi, podorojnaya almak için insanın en azından nereye gideceğini, hangi yolları izleyeceğini bilmesi gerekirdi. Bu anda ona en acı veren şey de özellikle bu bilgiydi: Gideceği yeri bilmesi de, saptaması da olanaksızdı. Çünkü gitmek için nereyi saptamış olursa olsun, niyetlendiği bu iş daha o dakikada gözüne son derece anlamsız, saçma, olanaksız bir girişim olarak görünürdü; bunu sezmişti. O kentte ne yapacaktı, niye bir başka kente değil de, özellikle o kente gitmişti? Orada ce marchand'ı[32] aramak için mi? İyi de hangi marchand? Burada da işte karşısına bu korkunç soru çıkıyordu. Aslında onun için apansız yollara düşüp soluk soluğa ce marchand'ı aramaktan daha korkunç bir şey olamazdı; aradığını gerçekten bulmaksa, kuşkusuz kâbusların en büyüğüydü. O bakımdan en iyisi, öylece büyük yola çıkmaktı; öylece, olduğu gibi çıkmak ve bir şey düşünmemek hâlâ elinden gelebiliyorken, hiçbir şey düşünmeden yürüyüp gitmek. Büyük yol, sonu görünmeyen uzun, upuzun bir şeydi; tıpkı insan yaşamı gibi, tıpkı insanın hayalleri gibi. Büyük yol, bir düşünce barındırıyordu içinde; podorojnaya ile ne düşüncesi

olacaktı? Podorojnaya, düşüncenin bitmesiydi... Vive la grande route[33] ondan sonrasını Tanrı bilir.

Liza'yla daha önce sözünü ettiğim o beklenmedik karşılaşmanın ardından, iyice kendinden geçerek devam etti yoluna. Büyük yol Skvoreşniki'nin yarım verst kadar açığından geçiyordu. Bu yola nasıl saptığının kendisi de hiç farkında değildi. O anda etraflıca düşünebilecek, en azından ne yaptığını algılayabilecek durumda değildi. Çiseleyen yağmur ara ara kesiliyor, sonra yeniden başlıyordu, ama bunun da farkında değildi. Yol çantasını omzuna attığının ve böylece çok daha rahat yürümeye başladığının da farkında değildi. Böylece bir, bir buçuk verst kadar gitmişti ki birden durup çevresine bakındı. Üzerinde derin tekerlek izlerinin göründüğü yol, iki yanında söğüt ağaçlarıyla kara bir iplik gibi sonsuzcasına uzayıp gidiyordu önünde. Sağda ürünü çoktan toplanmış çıplak tarlalar, solda bir çalılıkla onun arkasında bir koruluk uzanıyordu. Çok gerilerde güçlükle ayırt edilen tren yolu ve üzerindeki trenin dumanı seçiliyor, ama sesi duyulmuyordu. Stepan Trofimoviç'in cesareti biraz kırılır gibi olduysa da, bu bir an sürdü. İç geçirdi, çantasını bir söğüt ağacının dibine koyup dinlenmek için oturdu. Tam otururken üşüdüğünü hissetti ve battaniyesine sarındı. O arada yağmuru fark ederek şemsiyesini açtı. Arada bir dudaklarını kıpırdatıyor, şemsiyesinin sapını kuvvetle sıkıyordu; uzunca bir süre böyle oturdu. Birbirinden değişik görüntüler büyük bir hızla yer değiştiriyordu zihninde. "Lise, Lise, –diye düşünüyordu,– yanında da ce Maurice...[34] Tuhaf insanlar! Ya şu sözünü ettikleri tuhaf yangın... o neydi? Ölülerden de söz ettiler, onlar kimdi? Sanırım Stasie'nin henüz hiçbir şeyden haberi yok ve hâlâ beni kahveye bekliyor. Kumarda ha? Ben mi kumarda bir adam kaybetmişim? Hım... şu bizim Rusya'da kölelik döneminde... Ah Tanrım, peki Fedka?"

Korkuyla ürpererek çevresine bakındı: "Ya şu çalıların gerisinde Fedka duruyorsa? Buralarda büyük yol dolaylarında büyük bir çetesi olduğundan söz ediyorlardı? Aman Tanrım ya beni... O zaman ben de kendisine gerçeği anlatır, bütün suç bende derim... onun askerde olduğu on yıl boyunca benim de burada, ondan daha çok acı çektiğimi söylerim ve... ve para kesemi olduğu gibi kendisine veririm. Hım, j'ai en tout quarante roubles; il prendra les roubles et il me tuera tout de même."[35]

Korkusundan nedense şemsiyesini kapayıp yanına koydu. Uzaklarda, kent yönünden gelen arabaya benzer bir şey gördü; tedirginlikle o yöne bakmaya başladı:

"Grâce a Dieu,[36] bir araba... yavaş geliyor; tehlikeli olamaz. Bizim pestili çıkmış, yerli ırk atlardan... ben her zaman bu ırkın... Yok, hayır, Pyotr İlyiç'ti kulüpte at ırklarından söz eden, ben o sırada remi yapmıştım... et puis,[37] iyi ama o arkadaki ne? Galiba bir de köylü kadın var arabada. Evet, bir köylüyle karısı – cela commence a être rassurant.[38] Kadın arkada, köylü önde – c'est très rassurant.[39] Arabanın arkasına bir de boynuzlarından inek bağlamışlar, c'est rassurant au plus haut degrè".[40]

Az sonra araba yetişti, aynı hizaya geldiler; eli yüzü düzgün, sağlam bir köylü arabasıydı bu. Köylü kadın tıkabasa doldurulmuş bir çuvalın üstünde, köylü ise bacaklarını Stepan Trofimoviç'ten yana sarkıtmış olarak, önde, arabacı yerinde oturuyordu. Arkada gerçekten de boynuzlarından arabaya bağlanmış, sarsak sarsak yürüyen kahverengi bir inek vardı. Arabadakiler gözlerini kocaman açmış Stepan Trofimoviç'e bakıyorlardı; Stepan Trofimoviç de onlara aynı şekilde bakıyordu. Ama araba kendisini geçip de yirmi adım kadar ileri gidince hemen yerinden kalkıp yetişmek için hızlı hızlı yürümeye başladı. Yanında bir arabanın bulunması kuşkusuz daha bir güven vericiydi; ne var ki arabaya yetişince her şeyi unutup yine o bölük pörçük düşüncelerine ve hayallerine gömüldü. Yürüyor ve kendisinin arabadaki köylüyle karısı için bu anda bu yolda karşılaşabilecekleri en gizemli ve ilginç varlık olduğu aklının ucundan bile geçmiyordu.

— Sorması ayıp, kimsiniz, nerelisiniz? –diye sordu daha fazla dayanamayan köylü kadın, Stepan Trofimoviç'in dalgın bakışlarının bir an kendisine yönelmesini fırsat bilerek. Yirmi yedi yirmi sekiz yaşlarında, sağlam yapılı, kara kaşlı, al yanaklı bir kadındı bu; sevecen bir gülümsemeyle aralanan kırmızı dudaklarının gerisinde beyaz, düzgün dişleri görünüyordu.

— Siz... siz bana mı sordunuz? –diye mırıldandı Stepan Trofimoviç, hem şaşırmış, hem üzülmüş gibiydi.

— Tüccar olmalı, –dedi, kadının kocası kendinden emin. Kırk yaşlarında, dalyan gibi bir adamdı; aptalca sayılmayacak geniş yüzünü kızıla çalan gür bir sakal çevreliyordu.

— Hayır, tüccar olduğum söylenemez, ben... ben... moi c’est autre chose[41] –dedi Stepan Trofimoviç, bir saldırıyı püskürtür gibi ve ne olur ne olmaz biraz yavaşlayarak geride kaldı; artık inekle aynı hizada yürüyordu.

— Beylerden olmalı, –diye karar verdi köylü yabancı dilden sözler duyunca ve dizginleri çekti.

— Biz de sizi öyle görünce yürüyüşe çıkmış herhalde diye düşündük, ama... –dedi kadın ilgisini sürdürerek.

— Bunu... bunu bana mı dediniz?

— Bazen trenle yabancılar gelir... sizin de çizmeler hiç bura işine benzemiyor...

— Askeri çizme bunlar, –diye saptadı kocası kendini beğenmişçe ve biraz da anlamlı.

— Yok, asker olduğum söylenemez... ben...

“Amma meraklı kadın!” diye düşündü Stepan Trofimoviç öfkeyle. “Nasıl da gözlerini dikmiş bakıyorlar bana... mais, enfin... Tuhaf doğrusu, suçlu gibiyim karşılarında, oysa onlara hiçbir şey yapmadım.”

Kadın kocasına bir şeyler fısıldadı..

— Sizi rahatsız etmeyecekse eğer, arabamıza binebilirsiniz... tabii, isterseniz.

Birden kendine gelen Stepan Trofimoviç:

— Evet, evet, dostlarım, büyük bir zevkle binerim, –dedi,– öyle yoruldum ki... yalnız... oraya nasıl çıkacağım?

“Şaşılacak şey doğrusu,” diye geçirdi içinden, “şu ineğin yanında o kadar yürüdüm de, arabalarına binmek için izin istemek aklıma gelmedi... ‘Gerçek yaşam’ ne kadar farklı... kendine özgü yanları var!”

Ancak köylü arabayı durdurmuyordu.

— Nereye gidiyordunuz? –diye sordu bir parça ihtiyatlı.

Stepan Trofimoviç hemen anlamadı.

— Hatova’ya mı gidiyorsunuz?

— Hatova mı? Yok Hatova’ya gittiğimi söyleyemem... Duydum adını gerçi, ama bilmem orayı.

— Hatova... bir köy... buradan dokuz verst uzakta.

— Köy mü? C’est charmant,[42] evet evet, duydum bu adı ben...

Stepan Trofimoviç yürümeye devam ediyordu, onu hâlâ arabaya almamışlardı. Birden harika bir fikir geldi aklına:

— Siz belki de benim şey olduğumu... Kimliğim yanımda... ben bir profesörüm, isterseniz buna öğretmen de diyebilirsiniz... ama başöğretmen. Oui, c’est comme ça qu’on peut traduire.[43] Buna karşılık yarım şişe votka alırım size...

— Yarım rublenizi alırım bayım, yol çok bozuk.

— Yoksa bizim için zor olur, –dedi kadın da.

— Yarım ruble ha? Eh, öyle olsun. C’est encore mieux, j’ai en tout quarante roubles, mais...[44]

Köylü arabayı durdurdu, ikisinin yardımıyla Stepan Trofimoviç arabaya çıkıp kadının yanına, tıkız çuvalın üzerine oturdu. Zihnindeki fırtına devam ediyordu. Bazen kendini korkunç dalgın buluyor ve düşünmesi gereken şeyi düşünmediğini görerek buna şaşıyordu. Zihnindeki bu gevşek halin, bu dalgınlığın farkına varmak zaman zaman ona çok ağır geliyor, hatta bunu aşağılatıcı buluyordu.

— Şu... arkadaki... inek, değil mi? –diye bu kez doğrudan kadına sordu.

Kadın gülümsedi.

— Ne o bey, hiç inek görmediniz mi?

— Kentten aldık ineği, –dedi kocası söze girerek.– Hayvanlarımız geçen bahar vebadan kırıldı. Bizde de, komşu köylerde de hiçbir şey kalmadı... hayvanların yarısı gitti... ciğerimiz yandı.

Yavaşlayan atını yine dehledi.

— Evet, bizim Rusya’da olur bu... –dedi Stepan Trofimoviç.– Aslında biz Ruslar... evet, olur bizde... –sözünü yarım bıraktı.

— Öğretmensiniz madem, Hatov’da ne yapacaksınız? Yoksa daha mı uzaklara yolculuğunuz?

— Ben... yok ben daha uzaklara değil... C’est-a–dire,[45] tüccarın birine gidiyorum.

— Spasov’a gidiyorsunuz o zaman?

— Evet evet, Spasov’a. Aslında hiç fark etmez.

— Spasov’a... yayan, üstelik de bu çizmelerle gidiyorsanız, bir haftada zor varırsınız oraya, –dedi kadın gülümseyerek.

— Evet, öyle, ama hiç fark etmez, mes amis[46] hiç fark etmez, –dedi Stepan Trofimoviç sabırsızca kadının sözünü keserek.

“Ne meraklı insanlar... kadın aslında daha düzgün konuşuyor... 19 Şubattan[47] bu yana konuşmalarının pek değişmiş olduğunu görmemek imkânsız... Spasov’a mı yoksa başka bir yere mi gittiğimden sana ne? Paranızı verdiğime göre rahat bıraksanıza beni!”

Konuşmayı sonlandırmak istemediği anlaşılan adam:

— Spasov’a gidiyorsanız vapura binmeniz gerek, –dedi.

Kadın da coşkuyla destekledi kocasını:

— Evet evet, kıyıdan arabayla gideyim derseniz otuz verst dolanmanız gerek.

— Otuz değil kırk.

— Ustyevo’da yarın saat ikideki vapura yetişirsiniz, –dedi kadın.

Ama Stepan Trofimoviç inatla susuyor, karşılık vermiyordu. Bunun üzerine köylüler de kestiler soru sormayı. Adam arada bir atları dehliyor, kadın da ona kısa bir şeyler söylüyordu. Stepan Trofimoviç uyuklamaya başladı. Kadının gülümseyerek dürtmesi üzerine büyükçe bir köyde, üç pencereli bir evin avlusunda olduklarını görerek çok şaşırdı.

— Uyudunuz mu bey?

— Ne bu? Neredeyim? Ben... ha... neyse, hiç fark etmez, –dedi Stepan Trofimoviç iç geçirerek ve arabadan indi.

Çevresine hüzünle bakındı; köy manzarası tuhaf, yabancı, korkunç göründü gözüne.

— Ah, az kalsın yarım rublenizi unutuyordum! –dedi köylüye dönerek aşırı bir telaşla, onlarla ayrılacak olmaktan ürkmüş gibiydi.

— İçeride ödersiniz, lütfen buyurun... –dedi köylü.

— İçerisi güzeldir, –dedi kadın da cesaret verir gibi.

Stepan Trofimoviç sallanan basamaklardan çıktı.

“Ama bu nasıl olur?..” diye mırıldandı kendi kendine, şaşkın, ürkek; yine de kulübeye girdi. “Elle l’a voulu”...[48] yüreğine sanki bir şey saplanır gibi oldu ve yeniden her şeyi... hatta kulübeye girmekte olduğunu bile unuttu.

İki odalı, üç pencereli, oldukça temiz, aydınlık bir kulübeydi burası; bir han değildi, yolu o köyden geçen tanıdıkların eski bir gelenek uyarınca ağırlandıkları yerdi. Stepan Trofimoviç hiç çekinmeden başköşeye geçti;

selamlaşmayı falan unutmuştu, oturup yine düşüncelerine gömüldü. Nemli yollarda üç saatten fazla süren yolculuktan sonra çok hoş bir sıcaklık duygusunun içinde buldu kendini. Hatta soğuk bir yerden sıcak bir ortama giren fazla sinirli insanların ateşlendiklerinde sırtlarında hep hissettikleri o kısa, kesik ürperti bile hoşuna gitti. Başını kaldırdı, ev sahibesinin soba başında hazırladığı gözlemenin kokusu genzini doldurdu. Çocuksu bir gülümsemeyle baktı ev sahibesine ve birden:

— Nedir bu? Gözleme mi? –diye sordu.– Mais... c'est charmant.

— İster misiniz efendim? –dedi kadın alabildiğine kibar.

— İsterim evet... hem de nasıl isterim! –dedi Stepan Trofimoviç; canlanmıştı birden.– Ve... mümkünse çay da rica ediyorum.

— Semaveri yakalım mı? Seve seve efendim!

Mavi işlemeli kocaman bir tabakta geldi gözlemeler; incecik yufkadan yapılmış ve üzerlerine kızgın tereyağı sürülmüş, köy işi, son derece lezzetli gözlemelerdi. Stepan Trofimoviç iştahla tadına baktı gözlemenin.

— Nasıl da yağlı ve lezzetli! Un doigt d'eau de vie[49] de olaydı yanında!..

— Votka mı istiyorsunuz efendim?

— Evet, evet, biraz, un tout petit rien.[50]

— O zaman beş kapiklik?

Yüzünde alabildiğine mutlu bir gülümseme, yineledi durdu Stepan Trofimoviç:

— Beş kapiklik, evet, beş kapiklik, beş, beş, un tout petit rien...

Halktan birinden sizin için bir şey yapmasını isteyin; yapabileceği bir şeyse ve bunu yapmaya da isteği varsa sevinçle, canla başla isteğinizi yerine getirir. Ama gidip votka getirmesini isterseniz, onun o sakin, sıradan sevinci birden neşeli bir telaşa, sevinç dolu bir hamaratlığa dönüşür, bir yakınıymışsınız gibi size hizmet edebilmek için çırpınır. Votka getirmeye giden kişi votkayı kendisinin değil, yalnızca sizin içeceğinizi bilmesine karşın, sanki sizin biraz sonra votkadan alacağınız hazzı paylaşıyor gibidir... Üç dört dakika sonra (meyhane iki adım ötedeydi) Stepan Trofimoviç'in önündeki masaya bir şişe votka ve büyükçe bir yeşil bardak konuldu.

— Bunun hepsi benim mi? –Müthiş şaşırmıştı.– Evimde hep votka bulunurdu, ama beş kapiğe bu kadar çok alınabileceğini doğrusu bilmiyordum.

Kadehi doldurdu, ayağa kalkıp biraz da abartılı bir törensellikle odayı boydan boya geçip, çuval üzerinde otururlarken onu yol boyunca sorularıyla usandıran kara kaşlı yol arkadaşına uzattı. Kadıncağız utandı, kabul etmek istemedi, böylece kibarlık gereği yapması gerekenleri yaptıktan sonra yerinden kalktı, kadınların hep yaptıkları gibi kadehi üç yudumda içip bitirdi; yüzünü müthiş bir acı ifadesiyle buruşturarak kadehi geri verdi ve Stepan Trofimoviç'i eğilerek selamladı. Stepan Trofimoviç de azametli bir edayla eğilerek selama karşılık verdi ve gururdan göğsü kabararak yerine döndü.

Bütün bunlar bir anlık esinle olup bitmişti: Bir saniye öncesine dek köylü kadına votka sunacağını kendi de bilmiyordu.

"Halka nasıl davranılacağını çok iyi biliyorum, çok iyi biliyorum, bunu her zaman söyledim onlara" diye düşünüyordu kendinden pek hoşnut. Şişede kalan votkayı da kendine doldurdu; kalan votka bir kadehten az olmasına karşın içinin ısındığını hissetti, hatta biraz başı bile döndü.

"Je suis malade tout a fait, mais ce n'est pas trop mauvais d'être malade".[51]

Birden kulağının dibinde yumuşacık bir kadın sesi duydu:

— Bir tane edinmek ister miydiniz?

Gözlerini kaldırıp baktı ve karşısında bir hanımefendi gördü: Une dame et elle en avait l'air.[52] Üzerinde kentli kadınların giydiği türden koyu renk bir giysi ve omuzlarında büyükçe, külrengi bir atkı vardı; görünüşü pek alçakgönüllü, otuz yaşlarında bir kadındı bu. Yüzündeki aydınlık, sevimli hava Stepan Trofimoviç'in daha ilk gördüğü anda çok hoşuna gitti. O da eve yeni gelmiş ve eşyalarını Stepan Trofimoviç'in oturduğu yerin yanındaki sıranın üzerine bırakmıştı: Stepan Trofimoviç, içeri girerken buradaki küçük deri çantayla çadır bezinden büyükçe torbanın dikkatini çektiğini hatırlıyordu. Kadın, torbanın içinden ciltleri pek hoş, kapaklarına haç basılmış iki kitap çıkardı ve Stepan Trofimoviç'e uzattı.

— Eh... mais je crois que c'est l'Evangile[53]; seve seve... şimdi anlıyorum... Siz şu... kitap satıcısı... vous êtes ce qu'on appelle.[54] Birçok kez okudum... Yarım ruble mi?

— Otuz beşer kapik, –diye yanıtladı kitap satıcısı kadın.

— Seve seve. Je n’ai rien contre l’Evangile, et...[55] Ne zamandır yeniden okumak istiyordum...

Birden, İncil’i en az otuz yıldır eline almadığını hatırladı. Yedi yıl önce Renan’ın “Vie de Jésus”[56] kitabını okurken güçlükle hatırlayabildiği bir iki şey olmuştu kitaptan, o kadar. Bozukluğu olmadığı için dört tane on rublelik banknot –varı yoğu bütün parası– çıkardı. Ev sahibesi kadın parayı bozarken, kulübenin bayağı kalabalıklaşmış olduğunu fark etti: Herkes sanki ne zamandır onu izliyor, ondan söz ediyordu. Yangından da söz ediliyordu, kentten henüz döndüğü için en çok arabayla ineğin sahibi adam konuşuyordu. Kundaklama, Şpigulin işçileri gibi sözler duyuluyordu.

“Beni getirirken o kadar şeyden söz etti, ama yangın konusunu hiç açmadı,” diye düşündü Stepan Trofimoviç.

— Ah, Stepan Trofimoviç, efendim, sizi burada görmek? Kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi! Tanıyamadınız mı yoksa? –diye bağırdı temiz tıraşlı, yaşlıca bir adam; üzerinde geniş yakalı bir palto vardı ve eski bir uşağı andırıyordu.

Stepan Trofimoviç adının seslenildiğini duyunca korktu.

— Özür dilerim, –diye mırıldandı,– çıkaramadım...

— Unuttunuz demek! Ben, Anisim, Anisim İvanov. Toprağı bol olsun, beyimiz Gaganov’un hizmetindeydim... sizi kaç kez Varvara Petrovna’yla birlikte, toprağı bol olsun Avdotya Sergeyevna’nın evinde görmüştüm. Sık sık kitap getirirdim size ondan, iki kez de Petersburg işi şekerleme getirmiştim...

— Ah, evet, hatırlıyorum seni, Anisim, –dedi Stepan Trofimoviç gülümseyerek.– Burada mı oturuyorsun?

— Spasov yakınlarında efendim, V. Manastırında, Avdotya Sergeyevna’nın kız kardeşi Marfa Sergeyevna’nın yanındayım. Belki hatırlarsınız, baloya giderken arabadan atlayıp ayağını kırmıştı. Şimdi manastır yakınında oturuyor, ben de onun yanındayım. Şimdi de gördüğünüz gibi, il merkezine akrabaları ziyarete gidiyorum...

— Evet, anlıyorum.

— Sizi gördüğüme çok sevindim efendim, bana hep iyi davrandınız, –diye sürdürdü Anisim coşkuyla ve gülümseyerek.– Peki siz ne yana efendim,

böyle tek başınıza? Eskiden yalnız hiçbir yere gitmezdiniz, değil mi efendim?

Stepan Trofimoviç ürkmüş gözlerle baktı ona.

— Yoksa Spasov'a, bizim oraya mı gidiyorsunuz?

— Evet, Spasov'a. Il me semble que tout le monde va a Spassof...[57]

— Fyodor Matveyeviç'e mi? Çok sevinecek sizi görünce. Evvel eski çok saygı duyar size... sık sık sizden söz eder...

— Evet, tabii, Fyodor Matveyeviç'e de uğrayacağım.

— Doğru yapıyorsunuz efendim, doğru yapıyorsunuz. Buralı köylüler sözde sizi buraya yayan gelirken görmüşler... haliyle çok şaşırmışlar. Çok aptaldır bunlar.

— Ben... biliyor musun Anisim, ben, İngilizler gibi yürürüm diye bahse girdim ve...

Alnında ve şakaklarında ter damlaları birikmişti.

Onu âdeta acımasız bir merakla dinleyen Anisim:

— Doğru yapıyorsunuz efendim, –dedi,– doğru yapıyorsunuz...

Ama Stepan Trofimoviç daha fazla dayanamadı. Öyle utanmıştı ki, az kalsın kalkıp kendini dışarı atacaktı. Ama tam bu anda hem semaver getirildi, hem de bir şey için dışarı çıkan kitap satıcısı kadın döndü. Stepan Trofimoviç kurtuluşu satıcı kadına dönmekte buldu, ona çay ikram etti; bunun üzerine Anisim susup geri çekildi.

Gerçekten de köylülerin kafaları karışıktı:

"Kim bu adam? Kent dışında tek başına yolda yürürken görmüşler kendisini, öğretmen olduğunu söylüyor, giyimi kuşamı yabancılarınki gibi; aklı dersen çocuğunkinden farksız, sorulara ilgisiz yanıtlar veriyor, birilerinden kaçıyor sanki, üstelik parası da var!" Neredeyse durumu resmi makamlara bildireceklerdi: "Kentte de karışıklıklar vardı zaten". Ama Anisim bir anda sakinleştirdi herkesi. Odadan sofaya çıktığında, Stepan Trofimoviç'in öyle sıradan bir öğretmen olmadığını anlattı: "Kendisi büyük bilimlerle uğraşan büyük bir bilgin ve aynı zamanda buralı bir toprak sahibiydi; yirmi iki yıldır General Stavrogin'in evinde kalırdı ve evin en önemli insanıydı, ayrıca kentte de herkesten olağanüstü saygı görürdü. Soylular kulübünde bir gecede yüz, iki yüz ruble kaybettiği olurdu. Kendisi danışman rütbesindeydi, ki bu askeriyedeki yarbaya denk gelirdi, sizin

anlayacağınız albayın bir aşağısı. Para konusuna gelince, Bayan Stavrogina kendisine dilediği kadar para verirdi." vb., vb.

Anisim'in "saldırıları"ndan kurtulan Stepan Trofimoviç, yanı başında çayını fincan tabağından kıtlama içen kitap satıcısı kadını ilgiyle, tatlı tatlı süzerek "Mais c'est une dame, et très comme il faut"[58] diye düşünüyordu. "Ce petit morceau de sucre ce n'est rien...[59] Kendisinin soylu, bağımsız ve aynı zamanda sakin bir yanı var. Le comme il faut tout pur,[60] yalnız bir başka türde."

Çok geçmeden adının Sofya Matveyevna Ulitina olduğunu öğrendi; K.'de orta sınıftan, dul kız kardeşinin yanında yaşıyordu; kendisi de duldu, hizmetlerinden dolayı çavuşluktan asteğmenliğe yükseltilen kocası Sivastopol'de ölmüştü.

— Ama siz pek gençsiniz, vous n'avez pas trente ans.[61]

— Otuz dört yaşındayım, –dedi Sofya Matveyevna gülümseyerek.

— Ah, Fransızca da biliyorsunuz?

— Biraz. Bir ara soylu bir ailenin yanında yaşadım...dört yıl kadar... orada çocuklardan bir parça öğrendim.

Ve kocası öldüğünde on sekiz yaşında olduğunu, bir süre Sivastopol'de "hemşirelik" yaptığını, sonra da çeşitli yerlerde çalıştığını anlattı. Şimdi de İncil satıcılığı yapıyordu.

— Mais mon Dieu, kentimizdeki şu korkunç olay sizin başınıza mı gelmişti yoksa?

Sofya Matveyevna kızardı, evet, olay onun başına gelmişti.

— Ces vauriens, ces malheureux!...[62]–dedi öfkeden sesi titreyerek, onu öfkeye boğan bu acı anıyla yüreği daraldı, bir an yine kendinden geçer gibi oldu.

"A, yine gitmiş! –diye geçirdi içinden kendine gelip de onu yine orada göremeyince.– Sık sık dışarı çıkıyor, bir şeylerle meşgul sanki... hatta kaygılı bir hali var gibi... Bah, je deviens égoiste..."[63]

Başını kaldırınca yeniden Anisim'i gördü karşısında, ama bu kez göz korkutan bir kalabalığın ortasındaydı. Kulübe birtakım köylülerle doluvermişti ve bunların hepsini Anisim getirmiş gibiydi buraya. Ev sahibi ve ineğin sahibi, arabacı oldukları anlaşılan iki köylü; ayrıca köylü gibi giyinmiş ama temiz tıraşlı, yarı sarhoş, varını yoğunu içkiye yatırmışa

benzeyen, orta sınıftan şehirli görünümlü ve herkesten daha çok konuşan bir başkası... ve bu kadar insanın hepsi ondan, Stepan Trofimoviç'ten söz ediyordu. İneğin sahibi köylü, kıyıdan gidecek olursa Stepan Trofimoviç'in yolu kırk verst uzatacağında ayak diriyor, bu yüzden de vapura binmesinin daha doğru olacağını söylüyordu. Kentliye benzeyen yarı sarhoş adamla ev sahibi de buna şiddetle karşı çıkıyorlardı.

— Haklısın, kardeşim, beyefendi gölü vaporla geçecek olursa yolu elbette kısalır, bu, böyle... ancak vapor bu mevsimde gelemeyebilir.

Bu görüşe en fazla direnen Anisim'di:

— Gelir, gelir, daha bir hafta aksamadan gelir gider...

— Orası öyle de, mevsim döndüğü için seferlerin düzeni bozuldu... bazen Ustiyevo'da üç gün beklettikleri oluyor vaporu.

— Yarın, her zamanki gibi saat ikide burada olur, akşam olmadan da Spasov'a varır –diyordu Anisim kendini paralarcasına.

Yazgısının belirlenmesini korkudan titreyerek bekleyen Stepan Trofimoviç, "Mais qu'est-ce qu'il a cet homme"[64] diye geçirdi içinden.

Arabacıların da söyleyecek sözleri vardı; buradan Ustiyevo'ya üç ruble istiyorlardı. Öbürleri de bunun fazla görülmemesi gerektiğini, yaz boyunca buradan Ustiyevo'ya hep üç rubleye gidip geldiklerini söylediler.

— Ama... bura da iyi... Hem ben buradan hiç... –diye bir şeyler geveleyecek oldu Stepan Trofimoviç.

— Haklısınız efendim, çok haklısınız; ama şimdi bizim Spasov buradan çok daha iyidir, üstelik Fyodor Matveyeviç de sizi görünce çok sevinecek....

— Mon Dieu, mes amis bütün bunlar benim için ne kadar beklenmedik şeyler!

Sofya Matveyevna sonunda döndü. Bitkin, üzgün, sıraya çöktü.

— Spasov'a gidemiyorum, –dedi ev sahibesine.

— Siz de mi Spasov'a gidiyorsunuz? –dedi Stepan Trofimoviç heyecanlanarak.

Nadejda Yegorovna Svetlitsina adında toprak sahibi bir kadın dün kendisine Hatova'da beklemesini, onu Spasov'a getirteceğini söylemişti; ama görünürde kimsecikler yoktu.

— Şimdi ben ne yapacağım? –deyip duruyordu Sofya Matveyevna.

— Mais, ma chère et nouvelle amie,[65] sizi ben de götürebilirim... neydi adı... o köye... Bir araba kiraladım... yarın... yarın birlikte Spasov'da oluruz.

— Siz de mi Spasov'a gidiyorsunuz?

— Mais que fire, et je suis enchantè![66] Sizi sevinçle götürürüm oraya... Bunlar benim oraya gitmemi istiyorlar... ben de bir araba kiraladım... – Arabacılara dönüp:– Hanginizi tuttum ben?

Birden Spasov'a gitmek için yanıp tutuşmaya başlamıştı Stepan Trofimoviç.

Çeyrek saat sonra Anisim'in yardımıyla üstü kapalı bir yaylı arabaya yerleşmişlerdi: Stepan Trofimoviç'in keyfine diyecek yoktu, hareketlerine canlılık gelmişti; Sofya Matveyevna da torbası ve minnettarlığını dile getiren uçuk gülümsemesiyle onun hemen yanındaydı.

— İyi yolculuklar efendim! –diye bağırdı Anisim var gücüyle yaylının çevresinde koşarak.– Sizi gördüğümüze çok sevindik!

— Hoşça kal, hoşça kal dostum, hoşça kal.

— Fyodor Matveyeviç'i, efendim, görürsünüz...

— Evet, dostum, evet... Fyodor Matveyeviç... Şimdi artık hoşça kal.

II

Araba yerinden kımıldar kımıldamaz başladı Stepan Trofimoviç:

— Biliyor musunuz, dostum, size dostum dememe izin veriyorsunuz, n'est-ce-pas? Biliyor musunuz, ben... J'aime le peuple, c'est indispensable, mais il me semble que je ne l'avais jamais vu de près. Stasie... cela va sans dire qu'elle est aussi du peuple... mais le vrai peuple,[67] yani buraya gelirken büyük yolda karşılaştığım insanların merak etikleri tek şey, sanırım benim nereye gittiğimdi... Neyse alınganlığa gerek yok. Çok konuşuyorum galiba, ama acele ettiğimden oluyor sanırım bu.

— Sağlığınız iyi değil sanki? –dedi Sofya Matveyevna dikkatle, ama aynı zamanda da saygıyla onun yüzüne bakarak.

— Yok yok, yalnız sıkı sarınmam gerek, hava biraz serince, hatta epey serin, ama unutalım şimdi bunu... benim asıl söylemek istediğim... Chère et

incomparable amie,[68] sanırım ben mutluyum ve galiba bunun da nedeni sizsiniz... Bana mutluluk pek yaramaz, çünkü böyle olunca bütün düşmanlarımı bağışlayıveriyorum...

— Ama bu çok güzel bir şey.

— Her zaman değil, chère innocente. L'Evangile... Voyez-vous, désormais nous le prêcherons ensemble[69] ve ben sizin şu güzel kitapçıklarınızı seve seve satacağım. Evet, bunun iyi bir düşünce, quelque chose de très nouveau dans ce genre.[70] Halk dindardır, c'est admis,[71] ama İncil'i bilmez. Ben onlara İncil'i açıklayacağım... sözlü açıklama yaparken, bu benim elbette büyük saygı göstermeye hazır olduğum harika kitabın yanlışları da düzeltilebilir... Şu yolculuk sırasında dahi yararlı olabilirim. Ben hep onun hizmetinde oldum, bunu *onlara* her zaman söylemişimdir, et a cette chère ingrate...[72] Ah, bağışlayalım, bağışlayalım, her şeyden önce bağışlayalım... herkesi, her zaman bağışlayalım... Kendimizin de bağışlanacağımızı umalım. Çünkü herkes, hepimiz tek tek, ötekinin önünde suçluyuz. Herkes suçlu!..

— Sanırım bu söylediğiniz çok doğru efendim.

— Evet, evet... Çok iyi konuştuğumu hissediyorum. Onlara da böyle dört dörtlük şeyler söyleyeceğim, ama... ama, benim asıl söylemek istediğim neydi? Her şeyi birbirine karıştırıyorum... hatırlayamıyorum... Sizden hiç ayrılmamama izin verecek misiniz? Bakışlarınızda hissettiğim... hatta bazı davranışlarınız beni şaşırtıyor bile: Safsınız, basit halk deyişleriyle konuşuyorsunuz, çayı fincan tabağına döküp o iğrenç şeker parçasını da ağzınıza atarak içiyorsunuz; ama sizde öyle hoş bir şeyler var ki, hatta bunu yüz çizgilerinizde bile görebiliyorum... Ah, kızarmayın lütfen ve erkeğim diye de korkmayın benden. Chère et incomparable, pour moi une femme c'est tout.[73] Yaşayabileceğim tek yer, bir kadının yanıdır, ama yalnızca yanı... Ah, her şey karmakarışık, her şeyi korkunç karıştırıyorum... ne söyleyeceğimi hatırlayamıyorum bir türlü. Tanrı'nın kendisine kadın gönderdiği erkek kutludur... ve... ve sanırım bir parça sevinç taşkınlığı içindeyim. Büyük yollarda her zaman büyük bir düşünce vardır! İşte... işte söylemek istediğim ve demin bir türlü aklıma gelmeyen şey! Niye bizi oradan gönderdiler? Orası da iyiydi, burası cela devient trop froid. A propos, j'ai en tout quarante roubles et voilà cet argent,[74] alın, alın, üzerinde

para taşımak bana göre değil; yitiririm, çaldırırım ve... Sanırım... sanırım uyumak istiyorum; nedense başım dönüyor... dönüyor... dönüyor. Ah, ne kadar iyisiniz... ne örtüyorsunuz üzerime?

— Sizin gerçekten ateşiniz var... kendi battaniyemi örtüyorum üzerinize; paraya gelince, ben doğrusu...

— Ah, Tanrı aşkına, n'en parlons plus, parce que cela me fait mal,[75] ah, ne kadar iyisiniz!

Konuşması kesildi, bir anda uykuya daldı; ateşli, titremeli bir uykuydu bu. On yedi versttir izledikleri toprak yol bayağı bozuktu ve araba şiddetle sarsılıyordu. Stepan Trofimoviç ikide bir uyanıyor, Sofya Matveyevna'nın başının altına sokuşturduğu küçük yastıktan kafasını hızla kaldırıp onun ellerini yakalıyor ve kendisini bırakıp gitmiş olmasından korkarak "Burada mısınız?" diye soruyordu. Düşünde, üzerinde dişlerin de bulunduğu açılmış çene kemikleri gördüğünü ve çok iğrendiğini anlatıyordu. Sofya Matveyevna büsbütün kaygılanmaya başlamıştı.

Arabacı onları doğruca avlusunda minik kulübeler bulunan dört pencereli, büyükçe bir evin önüne götürüp bıraktı. Uyanan ve arabadan indiği gibi eve giren Stepan Trofimoviç hemen evin en geniş, en güzel odasına daldı. Uykulu yüzünde derin bir kaygı anlatımı vardı. Üst dudağında bıyığımsı hafif bir kara gölge bulunan, kapkara saçlı, uzun boylu, güçlü kuvvetli, kırk yaşlarındaki ev sahibesi kadına odanın tümünü bir geceliğine kiraladığını söyledi; "kapıyı kapayın ve odaya başka kimseyi almayın, parce que nous avons a parler."[76]

— Oui, j'ai beaucoup a vous dire, chère amie,[77]–dedi Sofya Matveyevna'ya; sonra birden ev sahibesine dönüp elini sallayarak:– Ödeyeceğim, ödeyeceğim paranızı! –dedi.

Her ne kadar aceleyle, çabuk çabuk konuşuyor gibiyse de dili sanki ağırlaşmıştı, güçlükle hareket ediyordu ağzının içinde. Ev sahibesi kadın asık bir suratla dinliyor, hiç sesini çıkarmıyordu; susması, söylenenlere bir itirazı olmadığını gösteriyor gibiyse de, tehdide benzer bir şeyler de vardı duruşunda. Bunun farkında bile olmayan Stepan Trofimoviç kadına çabuk çabuk (müthiş hızlı konuşuyordu), hemen gidip yemek getirmesini söyledi: "Olabildiğince çabuk, hiç zaman yitirmeden."

Bıyıklı kadın daha fazla dayanamadı:

— Burası han değil, beyefendi; gelgeç yolcular için yemek bulundurmayız biz. Ancak ıstakoz haşlayabilirim, bir de semaver yakarım, başka bir şey bulunmaz bizde. Taze balık ancak yarın olur.

Ama Stepan Trofimoviç, “Ödeyeceğim, yalnız çabuk olun, çabuk!” dedi öfkeli bir sabırsızlıkla ve elini kolunu sallayarak. Balık çorbasıyla kızarmış tavuk yemeye karar verdiler. Ev sahibesi bütün köyde tek bir tavuk bile bulmanın olanaksız olduğunu açıkladıysa da, yine de gidip bulmaya çalışacağını söyledi; sıradışı, özel bir hizmet veriyormuş gibi bir ifade vardı yüzünde.

Kadın çıkar çıkmaz Stepan Trofimoviç koltuğa oturdu, Sofya Matveyevna’yı da yanına oturttu. Odada koltuktan başka birkaç da kanepe vardı; ama hepsi pek eski şeylerdi. Aslında oda bayağı geniş sayılırdı; ardında yatak bulunan bir bölme odadan bir paravanla ayrılmıştı. Eski, rengi solmuş ve yer yer kopmuş sarı duvarkâğıtlarıyla kaplı duvarlara birbirinden berbat mitolojik birtakım taşbaskı resimler asılıydı; başköşeye upuzun bir dizi halinde kutsal tasvirler sıralanmıştı; bütün bu görünümü ve birbiriyle uyumsuz, tuhaf mobilyalarıyla oda, kentlilikle bin yıllık köhne köylülüğün acınası, çarpık bir karışımı gibiydi. Ama Stepan Trofimoviç bütün bunları görmediği gibi, evin az ötesinden başlayarak göz alabildiğine uzanan göle bile dönüp bakmadı.

— Sonunda baş başayız, kimse giremeyecek yanımıza! Size her şeyi, en baştan başlayarak her şeyi anlatmak istiyorum!

Sofya Matveyevna endişeli, sözünü kesti onun:

— Stepan Trofimoviç, biliyor musunuz...

— Comment, vous savez déja mon nom?[78] –dedi Stepan Trofimoviç yüzünde aydınlık bir gülümsemeyle.

— Siz Anisim’le konuşurken duydum adınızı. Haddim olmayarak ben de size bir şey söylemek...

Ve dinleyen birileri var mı diye arada bir kapalı kapıdan yana bakarak fısıltıyla hızlı hızlı anlatmaya başladı: Bu köy pek tekin bir yer değildi; buralı köylülerin asıl işleri balıkçılıktı, ama her yaz buraya gelen yolculardan akıllarına esen ücreti alırlardı. Yol üstü olmayan, sapa bir köydü burası ve insanlar buraya yalnızca vapura binmek için gelirlerdi; vapur gecikip de –hava biraz bozdu mu vapur yanaşamıyordu çünkü–

biriken yolcuların burada birkaç gün geçirmeleri gerekti mi, köydeki bütün kulübeler yolcularla dolardı ve her şeyi üç katı fiyata satmayı bekleyen ev sahiplerinin de kolladığı an buydu; kibirli, küstah insanlardı buralılar; çok zenginlerdi, bir balık ağının bile değeri bin rubleydi burada.

Sofya Matveyevna'nın heyecandan ışıyan yüzüne içerlemiş gibi, sitemle bakan Stepan Trofimoviç birkaç kez onu durdurmaya bile çalıştıysa da Sofya Matveyevna'nın anlatacaklarını bitirmeden susmaya niyeti yok gibiydi: Dediğine göre daha bu yaz "kentten, çok soylu bir kadınla birlikte" buradaydı kendisi; tam iki gün vapur beklemişler ve şimdi hatırlaması bile korkunç gelen bazı tatsızlıklar yaşamışlardı. "Şimdi siz Stepan Trofimoviç, bu odayı kendinize kapattınız, değil mi efendim... Ben sizi uyarmak için söylüyorum bunları... Yandaki odada başka yolcular var: Yaşlı bir adam, bir delikanlı ve bir de çocukları olan bir kadın... yarın, saat ikiye kadar burası insandan geçilmez olacak... çünkü vapur günü... iki gündür gelmiyordu vapur, yarın herhalde gelir... Tek başınıza tuttuğunuz bu özel oda, sipariş ettiğiniz yemekler ve öbür yolcuların sıkışmalarına sebep olduğunuz için sizden her iki başkentimizde bile görülmemiş bir ücret isteyeceklerdir efendim..."

Ama Stepan Trofimoviç acı çekiyordu, gerçekten acı çekiyordu.

— Assez, mon enfant,[79] –dedi neredeyse isterikçe,– yalvarırım size, nous avons notre argent, et après – et après le bon Dieu.[80] Düşüncelerinizdeki bu... yücelik, doğrusu beni şaşırtıyor... Assez, assez, vous me tourmentez[81]; önümüzde bütün bir hayat var, sizse beni gelecekle korkutuyorsunuz...

Ve hemen hikâyesini anlatmaya başladı: Öyle telaşlı konuşuyor, öyle acele ediyordu ki, başta ne dediği bile anlaşılmıyordu. Uzun sürdü öyküsü. Balık çorbası geldi, tavuk geldi, derken semaveri getirdiler, o hâlâ konuşuyordu... Biraz tuhaf, hastalıklı bir konuşmaydı; hastaydı da zaten. Yaşadığı bu ani zihinsel gerginliğin, –öyküsü boyunca Sofya Matveyevna'nın acıyla sezinlediği gibi– zaten perişan olan organizmasında derin bir yıkıma neden olacağına kuşku yoktu. "Yaka bağır açık tarlalarda koşturduğu" çocukluk yıllarından başladı öyküsüne ve bir saatte ancak yaşadığı iki evliliğe ve Berlin günlerine gelebildi. Anlattıklarını gülünç bulmak haddim değil; onun açısından gerçekten yüce bir yanı vardı bunların; günümüzün moda deyişiyle söyleyecek olursak neredeyse bir tür

“var olma savaşımı”ydı bu. Geri kalan yaşamını paylaşmak için seçtiği kadın duruyordu karşısında; büyük bir telaşla ona bunu açıklamaya çalışıyordu. Yanındaki insanın bir deha olduğunu öğrenmeliydi artık. Sofya Matveyevna’yı belki gözünde fazla büyütüyordu, ama seçmişti onu bir kez. Kadınsız yapamazdı o. Yüzüne baktığında sözlerini –en önemlilerini bile– pek anlayamadığını, –hatta neredeyse, hiç anlayamadığını– o da apaçık görüyordu.

“Ce n’est rien, nous attendrons,[82] bakarsın bu arada sezgileriyle anlar...”

— Dostum, benim istediğim yalnız kalbiniz! diye bağırdı birden öyküsünü keserek.– Bir de işte şu tatlı, baş döndüren bakışınız! Ah, kızarmayın! Daha önce de söyledim size...

Öykü, neredeyse bir doktora tezini andıran, Stepan Trofimoviç’i hiçbir zaman hiç kimsenin anlayamadığı ve “şu bizim Rusya’da yetenekli insanların her zaman harcanmaya mahkûm oldukları” konusuna gelince zavallı Sofya Matveyevna için büsbütün sisli, anlaşılmaz bir niteliğe büründü. “Öyle akıllıca şeyler söylüyordu ki...” diye anlattı daha sonra, acı içinde. Gözleri kocaman açılmış, görünür bir acıyla dinliyordu onu. Stepan Trofimoviç sonunda gülmece diliyle “bizim ilericilere ve egemenlere” çatmaya başlayınca, onun gülüşüne katılmak adına iki kez gülmeyi bile denedi, ama öyle acı bir gülümsemeydi ki bu, sonucu gözyaşından beter oldu; sonunda Stepan Trofimoviç de utandı; derken büyük bir coşku ve öfkeyle nihilistlere ve “yeni insanlar”a yüklendi. Bu konuda söyledikleri basbayağı korkuttu Sofya Matveyevna’yı; ne zaman ki gönül maceralarını anlatmaya başladı, kadıncağız ancak rahat bir soluk alabildi. Rahibe de olsa kadın her zaman kadındır. Sofya Matveyevna gülümsüyor, başını sallıyor, gelincik gibi kızararak gözlerini kaçırıyordu; onun bu hali de Stepan Trofimoviç’i büsbütün coşturuyor ve işin içine yalanlar katmasına neden oluyordu: Böylece de Varvara Petrovna bütün Petersburg’da, hatta pek çok Avrupa başkentinde insanların başını döndüren büyüleyici bir esmer güzeline dönüşüyordu; kocası Sivastopol’de ölmüştü; aslında kendini onun aşkına değer bulmadığı ve yerini rakibine –yani Stepan Trofimoviç’e– bırakmak için ölmüştü. Anlattığı şeylere neredeyse kendisi de inanıyor olmalıydı ki, birden “Heyecanlanmayın benim ağzı var dili yok Hıristiyanım!” diye bağırdı Sofya Matveyevna’ya. “Bu öyle incelikli, öyle

yüce bir şeydi ki, ömrümüz boyunca bunun tek bir kez bile sözünü etmedik aramızda.” Öykünün devamında bu duruma sebep olanın sarışın bir genç kız olduğu anlaşılıyordu (Bu sarışın kız Darya Pavlovna değilse eğer, başka kim olabilir, hiç bilmiyorum). Sarışın, her şeyini, uzak bir akrabası olarak evinde yetiştiği esmer kadına borçluydu. Sarışının Stepan Trofimoviç’e aşkını sonunda fark eden esmer, dünyaya küsüp içine kapanmıştı. Öte yandan, esmerin Stepan Trofimoviç’e olan aşkını fark etmesiyle sarışın da dünyaya küsüp içine kapanmıştı. Böylece her üçü de tam bir ruh yüceliğiyle yirmi yıl boyunca içlerine kapanarak sessiz gözyaşları dökmüşlerdi. “Ah, ne müthiş bir tutkuydu o, ne müthiş bir tutkuydu!” diye haykırdı gerçekten tümüyle içten bir coşkuyla ve neredeyse hıçkırarak. “O (esmer), güzelliğinin doruğundaydı; ‘kalbindeki derin yarasıyla’ ve sanki güzelliğinden utanarak (bir kez de ‘şişmanlığından utanarak’ demişti) her gün önümden geçerken görürdüm onu.” Sonunda her şeyi bırakıp kaçmış ve bu yirmi yıllık karabasandan kurtulmuştu. “Vingt ans”![83] Şimdi de yollardaydı işte... Sonra da nöbete benzer bir heyecanla Sofya Matveyevna’ya bugünkü karşılaşmalarını, “bundan sonraki hayatlarını da belirleyerek onları sonsuza dek birleştiren bu kaçınılmaz, zorunlu karşılaşmayı” anlatmaya başladı. Sofya Matveyevna sonunda müthiş utanarak koltuktan kalktı; hatta Stepan Trofimoviç önünde diz çökmeye kalkınca kadıncağız ağlamaya başladı. Karanlık giderek yoğunlaştı; saatlerdir bu kapalı odada yalnızdılar.

— Yok, bırakın ben öbür odaya geçeyim, –diye kekeledi Sofya Matveyevna,– yoksa ne düşünür herkes...

Sonunda kurtulabildi... Onu bırakırken Stepan Trofimoviç kendisinin de hemen yatacağına söyledi. Zaten başı ağrıyordu... Sofya Matveyevna, ev sahibesi kadının odasında yatacağını düşünerek eve ilk geldiklerinde eşyalarını baştaki odaya bırakmıştı. Ama kadıncağızın o gece dinlenmeye hiç fırsatı olmadı.

Gece karnı ağrımaya başladı Stepan Trofimoviç’in: Benim de, öbür yakın dostlarının da çok iyi bildiğimiz, böyle sinirsel gerginliklerin, ruhsal sarsıntıların ardından onda hep görülen bir ağrıydı bu. Zavallı Sofya Matveyevna da bütün gece gözünü kırpmadı. Hastayla ilgilenmek zorunda olduğu için sık sık ev sahibesinin odasından geçerek evden dışarı çıkması,

sonra yeniden içeri girmesi gerekiyordu; bu yüzden de ev sahibesi ve o odada uyuyan öbür yolcular söylenip duruyorlardı; gün doğmasına yakın bir de semaver yakmaya kalkışınca iyiden sövüp saymaya başladılar. Nöbet geçiren Stepan Trofimoviç bilincini yarı yarıya kaybetmişti. Arada bir semaverle uğraşıldığını, kendisine içecek bir şey (ahududu şurubu) verildiğini, karnına ve göğsüne sıcak kompres yapıldığını görür gibi oluyordu. Ama *onun* burada, yanında olduğunu hep biliyordu; içeri girip çıkan, kendisini yatakta doğrultan, sonra yeniden yatıran hep *oydu*. Sabah üçe doğru biraz rahatlar gibi oldu; yatağında doğruldu, bacaklarını aşağı sarkıttı ve başka hiçbir şey düşünmeden kendini bir anda onun ayaklarının dibine attı. Akşamki gibi onun önünde bir diz çökme hareketi değildi bu; kendini olduğu gibi yere atarak onun ayaklarına kapanmış, eteklerini öpüyordu.

— Efendim... yeter... değmem, değmem ben buna... –diye kekeledi Sofya Matveyevna onu yerden kaldırmaya çalışırken.

— Kurtarıcım benim, –dedi Stepan Trofimoviç tapınırca ellerini önünde kavuşturarak.– Vous êtes noble comme une marquise![84] Ben... ben aşağılık biriyim! Onur nedir bilmedim ömrüm boyunca...

— Sakin olun, –diye yalvarıyordu Sofya Matveyevna.

— Akşam söylediklerimin hepsi yalandı: Kendimi bir şeymişim gibi göstermek, övünmek, göz boyamak için... son kelimesine dek hepsi... hepsi yalandı! Ah, ne sefil, ne aşağılık bir yaratığım ben!

Böylece karın ağrılarının yerini bir başkası, kendini yargılama, yerden yere vurma krizi aldı. Varvara Petrovna'ya yazdığı mektuplar dolayısıyla bu krizlerden daha önce söz etmiştim. Birden, geçen sabah yolda karşılaştığı Lise'yi anımsadı: "Öyle korkunçtu ki hali, besbelli büyük bir felaket gelmişti başına ve ben sorup öğrenmedim bile! Çünkü yalnız kendimi düşünürüm ben! Ah, neyi vardı acaba? Siz biliyor musunuz başına ne geldi Lise'nin?" diye Sofya Matveyevna'ya yalvarmaya başladı.

Derken, asla ihanet etmeyeceğine ve ne olursa olsun *ona* (Varvara Petrovna'ya) döneceğine dair yeminler etmeye başladı. Sizinle birlikte (burada artık Sofya Matveyevna'yı kastediyordu) her gün evinin önünden geçeceğiz ve sabah gezintisi yapmak için arabasına binerken gizlice onu izleyeceğiz. Ah, öyle isterdim ki yanağıma bir tokat atsın!.. Bu bana öyle

zevk verirdi ki!.. Öbür yanağımı uzatırdım hemen... comme dans votre livre![85] Ben... ben ancak şimdi anladım, öbür yanağını da uzatmanın ne demek olduğunu... Hiç anlayamamışım bugüne dek!”

Sofya Matveyevna böylece yaşamının en korkunç iki gününü geçirdi; bugün bile ürpererek hatırlar bu iki günü. Stepan Trofimoviç’in hastalığı öyle ciddiydi ki, ertesi gün tarifeye uygun olarak saat tam ikide gelen vapura binemedi, Sofya Matveyevna da onu bu durumda yalnız bırakıp Spasov’a gidemedi. Daha sonra anlattığına göre Stepan Trofimoviç vapurun onları almadan gitmesine çok sevinmiş.

— Harika! Harika! –diye mırıldanıp duruyormuş yatağında.– Buradan ayrılacağız diye öyle korkuyordum ki! Burası çok güzel... her yerden daha güzel... Beni bırakmayacaksınız değil mi? Ah, beni bırakmadınız!

Ancak “burada” işler o kadar da iyi değildi. Sofya Matveyevna’nın nasıl zor durumda olduğuna ilişkin hiçbir şey duymak, bilmek istemiyordu; kafası yalnızca kendi fantezileriyle doluydu. Hastalığını geçici, önemsiz bir şey olarak görüyor, hiç düşünmüyordu; düşündüğü tek şey, birlikte o köy senin, bu kasaba benim dolaşarak “bu kitapçıklar”ı nasıl satacaklarıydı. Sofya Matveyevna’dan kendisine İncil okumasını rica etti.

— Ne zamandır hiç okumadım... özgün metni. Biri bir şey sorarsa şaşırmayayım: Hazırlıklı olmakta yarar var.

Sofya Matveyevna yanına oturup kitabı açtı.

— Ne güzel okuyorsunuz! –diyerek daha ilk satırda onun sözünü kesti.– Evet... evet... yanılmadığımı görüyorum! –diye pek açık olmayan bir cümle daha ekledi, heyecanla; aslında hep heyecan içindeydi. Dağda Vaaz’ı okuyordu Sofya Matveyevna.

— Assez, assez, mon enfant yeter... yetmez *bu* diye mi düşünüyorsunuz yoksa?

Bitkince gözlerini yumdu. Gücü tükenmişti, ama henüz bilincini yitirmemişti. Sofya Matveyevna uyumak istediğini düşünerek yanından kalkacak olduysa da hemen durdurdu onu Stepan Trofimoviç.

— Dostum, ömrüm boyunca hep yalan söyledim. Doğruyu söylerken bile yalan söyledim. Hiçbir zaman gerçek adına bir şey söylemedim, söylediğim her şey kendim içindi; bunun böyle olduğunu eskiden de bilirdim, ama ancak şimdi görüyorum... Ah, ömrüm boyunca dostluğumla incittiğim

dostlar neredeler? Hepsi... hepsi! Savez-vous,[86] belki şu anda da yalan söylüyorum; evet, sanırım yine yalan söylüyorum. En önemlisi de kendi yalanlarıma inanmam. Dünyada en zor şey, yalan söylemeden yaşamak... ve... ve kendi yalanlarına inanmamak... evet evet, bu en zor şey dünyada! Ama durun hele, bütün bunlar daha sonra... –durdu, coşkuyla ekledi:– Birlikteyiz, birlikteyiz!

— Stepan Trofimoviç, –dedi Sofya Matveyevna ürkekçe,– birini kente gönderip doktor çağırtsak mı?

Bu sözler müthiş şaşırttı Stepan Trofimoviç'i.

— Niçin? Est-ce que suis si malade? Mais rien de sérieux.[87] Yanımızda yabancılara ne gerek var? Burada olduğumuz öğrenirlerse o zaman ne olacak? Yok yok, yabancı kimse gelmesin, ikimiz... yalnız ikimiz!

— Biliyor musunuz, –dedi bir süre sustuktan sonra,– bir şeyler daha okuyun bana, rastgele bir sayfa açıp, gözünüz nereye takılırsa orayı okuyun.

Sofya Matveyevna kitabı açıp okumaya başladı.

— Rastgele bir yeri... rastgele bir yeri... –diye yineliyordu Stepan Trofimoviç.

— "Laodikya kilesinin meleğine de yaz..."

— Bu ne? Hangi bölümden?

— Son bölüm, Vahiy'den.

— O, je m'en souviens, oui, l'Apocalypse. Lisez, lisez,[88] geleceğimizi öğrenmek için kitap falı tutmuştum, bakalım ne çıkacak diyordum; melekten başlayın okumaya... melekten...

— "Laodikya kilisesi meleğine de yaz: Amin, sadık ve gerçek tanık, Tanrı yaratılışının kaynağı şöyle diyor: Yaptıklarını biliyorum. Ne soğuksun, ne sıcak. Keşke ya soğuk ya da sıcak olsaydın! Oysa ne sıcak ne soğuksun, ılıksın. Bu yüzden seni ağzımdan kusacağım. Zenginim, zenginleştim, hiçbir şeye ihtiyacım yok diyorsun; ama zavallı, acınacak durumda, yoksul kör ve çıplak olduğunu bilmiyorsun."

— Ah, bu... bu da var demek kitabınızda! –diye bağırdı, gözleri parlayarak ve yastığında yarı doğrularak.– Bu yüce bölümü hiç bilmiyordum! Ne diyor: Ilık olmaktansa, soğuk ol... yeter ki ılık olma. Ah, kanıtlayacağım bunu. Yeter ki beni bırakmayın, bırakmayın bir başıma! Kanıtlayacağız bunu, birlikte kanıtlayacağız!

— Sizi terk etmeyeceğim Stepan Trofimoviç, sizi asla terk etmeyeceğim! –Gözünde yaşlarla onun gözlerine bakarak ellerini tutup sıktı, kalbine bastırdı (“O anda öyle acıdım ki ona” diye anlattı sonraları). Bu sırada Stepan Trofimoviç’in dudakları sıtma nöbeti geçiriyormuşçasına titriyordu.– Peki ama ne olacak böyle Stepan Trofimoviç? Bir yakınınıza ya da akrabalarınızdan birine bildirsek mi acaba durumunuzu?

Bu sözler öyle korkuttu ki hastayı, sorduğuna soracağına pişman oldu Sofya Matveyevna. Zangır zangır titreyerek kimseyi çağırmaması, hiçbir girişimde bulunmaması için yalvardı, Stepan Trofimoviç. “Kimse! Hiç kimse! Yalnız biz ikimiz, nous partirons ensemble.”[89]

Ev sahipleri tedirgin olmaya, söylenmeye ve Sofya Matveyevna’yı bunaltmaya başlamışlardı. Sofya Matveyevna onlara alacaklarını ödedi, geride daha paraları olduğunu da gösterdi; bu bir süre için yatıştırdı onları. Ama ev sahibi Stepan Trofimoviç’in “kafa kâğıdı”nı da görmek istiyordu. Hasta tepeden bir gülümsemeyle küçük çantasını işaret etti; Sofya Matveyevna çantada emeklilik kâğıtlarıyla buna benzer birtakım belgeler buldu: Stepan Trofimoviç bugüne dek resmi belge olarak hep bunları kullanmıştı. Ancak evsahibi yatışmıyordu: “Alıp götürün onu buradan... Evimiz hastane değil; burada ölecek olursa sıkıntı yaşarız.” Sofya Matveyevna adamla doktor konusunu da konuştuysa da kentten bir doktor getirtmenin çok pahalıya mal olacağını öğrenince, konuyu ister istemez bütünüyle unutmak zorunda kaldı. Hastasının yanına üzgün, canı sıkkın döndü. Stepan Trofimoviç daha da çökmüş, bitkinleşmiş gibiydi.

— Bir bölüm daha okusanıza bana... domuzlara ilişkin bölümü, –dedi.

— Ne? –dedi dehşet içinde Sofya Matveyevna.

— Domuzlara ilişkin bölümü, diyorum... kitabınızda... ces cochons...[90] Cinler domuzların içine giriyor ve hepsi suda boğuluyor ya hani? Burayı okumanızı istiyorum; neden istediğimi daha sonra açıklayacağım. Hatırlamak istiyorum bu bölümü, olduğu gibi hatırlamak.

Sofya Matveyevna İncil’i iyi biliyordu, hemen Luka İncili’nde bu bölümü açtı; notlarımın başına epigraf olarak koyduğum bu satırları burada bir kez daha aktarıyorum:.

“Orada, dağın yamacında büyük bir domuz sürüsü yayılıyordu ve cinler domuzların içine girmelerine izin vermesi için ona yalvardılar. O da onlara

izin verdi. Adamdan çıkan cinler domuzların içine girdiler ve cinler sürüyü sarp göl kıyısına sürüp götürdü, göle atlayan sürü burada boğuldu. Bütün bunları gören çobanlar gördüklerini köyde, kentte anlattılar. Ne olup bittiğini kendi gözüyle görmek isteyen halk İsa’nın yanına varıp da, içinden cinlerin çıktığı adamı onun dizi dibinde giyinik ve aklı başında oturur görünce dehşete kapıldı. Olaya tanık olanlar, onlara cin tutmuş adamın nasıl iyileştiğini anlattılar.”

— Dostum, –dedi Stepan Trofimoviç, büyük bir heyecanla,– savez-vous, bu harika ve... sıradışı bölüm, hayatım boyunca bana hep anlaşılmaz gelmiştir... dans ce livre...[91] çocukluğumdan bu yana hiç unutamadığım bir bölümdür... Şimdi aklıma bir şey geliyor... une comparaison.[92] Şu anda öyle çok şey geliyor ki aklıma: Biliyor musunuz, burada sanki bizim Rusya’mız anlatılıyor! Hasta adamdan çıkıp, domuzların içine giren şu cinler... ve büyük Rusya’mız, aziz, sevimli Rusya’mız, hasta Rusya’mız... Oui, cette Russie, que j’aimais toujours...[93] ve yüzyıllar boyu onda biriken irin, cerahat, kokuşmuş yaralar, büyüklü küçüklü her türden cin, şeytan... Ama yüce bir düşünce, yüce bir irade, cin tutmuş adamı nasıl sağalttıysa Rusya’yı da sağaltacak ve yüzeyi tutmuş görünen bütün o cinler, irin, pislik, adilik Rusya’nın içinden çıkıp domuzların içine girmeyi kendiliğinden isteyecektir... Belki de çoktan girdiler bile! Biziz bunlar. Ve onlar... ve Petruşa... et les autres avec lui[94] ve ben, belki de en başta... en önde ben...cin tutmuş gibi, deliler gibi kayalıklardan denize atlayacağız ve boğulup öleceğiz... yolumuz bu, ancak böyle bir son bitirebilir bizim işimizi. Ama hasta iyileşerek “İsa’nın ayaklarının dibine oturacak” ve herkes şaşkınlıkla ona bakacak... Canım benim, vous comprendrez après[95] şimdilik öyle heyecanlandırıyor ki bu beni... Vous comprendrez après... Nous comprendrons ensemble.[96]

Sayıklamaya başladı... sonunda tümüyle kendini kaybetti. Ertesi gün de değişmedi durumu. Sofya Matveyevna yanında oturuyor, ağlıyordu; neredeyse üç gecedir gözünü yummamıştı ve birtakım girişimlerde bulunduklarını hissettiği ev sahiplerine hiç görünmemeye çalışıyordu. Ancak üçüncü gün bitti bu kâbus. Sabah Stepan Trofimoviç kendine geldi, onu tanıdı ve ona elini uzattı. Sofya Matveyevna umutlanarak haç çıkardı. Stepan Trofimoviç pencereden dışarı bakmak istedi: “Tiens, un lac,”[97] diye

mırıldandı, “Ah, Tanrım, onu bile daha yeni görüyorum...” Bu sırada bir arabanın gürültüyle avluya girdiği duyuldu; hemen ardından da evde müthiş bir koşuşturma başladı.

III

Gelen, Varvara Petrovna’dan başkası değildi. İki uşak ve Darya Pavlovna’yla birlikte dört atlı arabasıyla gelmişti. Mucizenin karmaşık bir yanı yoktu: Meraktan kıvranan Anisim kente vardığının ertesi günü Varvara Petrovna’nın uşaklarına uğrayarak Stepan Trofimoviç’i tek başına köyde gördüğünü, köylülerin de kendisini büyük yolda yine tek başına ve yaya olarak gördüklerini, Spasov’a gitmek üzere Sofya Matveyevna’yla birlikte Ustiyevo’ya doğru yola çıktığını anlattı. Varvara Petrovna zaten büyük bir tedirginlik içinde kaçak dostunu aratıp durduğundan Anisim’i hemen kendisine götürdüler. Anisim’in anlattıklarını dinleyen Varvara Petrovna, hele Sofya Matveyevna diye bir kadınla aynı araba içinde Ustiyevo’ya doğru yola çıktığı ayrıntısını da öğrenince, hemen arabasının hazırlanmasını emretti ve son hızla Ustiyevo yolunu tuttu. Stepan Trofimoviç’in hastalandığından henüz haberi yoktu.

Bir anda, ev sahiplerini bile korkutan sert, buyurgan sesiyle doluverdi bütün ev. Stepan Trofimoviç’in çoktan Spasov’a vardığından emin olduğu için yalnızca birkaç soru sormak, bilgi almak için uğramıştı buraya; kendisinin hasta ve henüz burada olduğunu öğrenince, büyük bir heyecanla eve daldı.

— Nerede? A, o sen misin? –diye bağırdı, tam o anda ikinci odanın kapısında karşısına çıkıveren Sofya Matveyevna’ya.– Arsız yüzünü görür görmez anladım onun sen olduğunu. Defol, çirkef! Derhal defedin bunu buradan! Gözüm görmesin! Yoksa ömrünün sonuna kadar zindanlarda çürütürüm seni. Şimdilik bir başka kulübeye götürüp kapatın onu! Kentte bir ara hapis yatmıştı zaten; şimdi gene yatacak. Ev sahibi! Senden ricam, ben burada olduğum sürece içeri kimseyi bırakmaman. Ben, General eşi

Stavrogina, bütün evi şu andan itibaren ben kiralamış bulunuyorum. Sana gelince cancağızım, bütün bunların hesabını vereceksin bana.

Bu tanıdık ses Stepan Trofimoviç'i altüst etti. Titremeye başladı. Ama Varvara Petrovna paravanın öbür yanında geçmişti bile. Gözleri çakmak çakmak ayağıyla bir sandalye çekip oturdu, arkasına yaslanarak Daşa'ya bağırdı:

— Dışarı çık, ev sahiplerinin orada dur. Ne meraklısın! Kapıyı da arkandan sıkıca kapat!

Yırtıcı bakışları Stepan Trofimoviç'in korku içindeki yüzüne dikili, bir süre sessizce baktı.

— Nasılsınız Stepan Trofimoviç? İyi gezip tozdunuz mu bari? –dedi birden öfkeli bir alayla.

— Chère, –diye kekeledi kendinde değilmiş gibi Stepan Trofimoviç.– Rusya'daki gerçek hayatı öğrendim... Et je prêcherai l'Evangile...[98]

— Ah, utanmaz, soysuz adam! –diye bağırdı birden Varvara Petrovna ellerini çırparak.– Beni yerin dibine geçirmeniz yetmiyormuş gibi, bir de kadınlarla ilişki kuruyorsunuz... Ah, utanmaz, şehvet düşkünü ihtiyar!

— Chère...

Sesi kesildi, hiç çıkmaz oldu, gözleri dehşetten büyümüş, öylece bakıyordu.

— Kim *bu kadın*?

— C'est un ange... C'etait plus qu'un ange pour moi...[99] kendisi bütün gece... Ah, bağırmayın, korkutmayın onu, chère, chère...

Varvara Petrovna birden sandalyesini gürültüyle yerinden itip ayağa fırlayarak dehşet içinde haykırdı: "Su!.. Su!.." Stepan Trofimoviç gerçi gözlerini açmıştı, ama Varvara Petrovna hâlâ yüzü kâğıt gibi, gözleri dehşetle ayrılmış, tir tir titreyerek onun çarpılmış yüzüne bakıyordu: Hastalığın ne kadar ciddi olduğunu ilk kez bu anda fark etmiş gibiydi. Sonra fısıltıyla Darya Pavlovna'ya seslendi:

— Darya! Hemen Doktor Zaltsfisch'e birini gönder... Yegorıç bir at kiralayıp gitsin, kentten tutacağı başka bir arabayla da gece yarısından önce burada olsun.

Daşa emri yerine getirmek için fırladı. Stepan Trofimoviç olup bitenleri hep öyle dudakları titreyerek, bembeyaz bir yüz ve fal taşı gibi olmuş

gözlerle izliyordu.

— Dayan Stepan Trofimoviç, dayan canım! –diye mırıldandı Varvara Petrovna bir çocuğa söyler gibi. –Dayan biraz... Darya şimdi döner ve... Ah, Tanrım! Ev sahibesi, ev sahibesi! Sen gel bari şuraya anacığım!

Dayanamadı, kendisi koştu ev sahibesine.

— *Onu* getirin... hemen *o kadını* getirin buraya! Söyleyin hemen gelsin!

Bereket Sofya Matveyevna henüz evden ayrılmamıştı; elinde torbası ve bohçası, avlu kapısından çıkmak üzereydi. Hemen tutup getirdiler. Korkudan eli ayağı titriyordu. Varvara Petrovna civcive dalan çaylak gibi atılıp kolundan kaptığı Sofya Matveyevna'yı Stepan Trofimoviç'in yanına götürdü.

— Buyurun, alın... yemedim kendisini. Onu yediğimi sandınız herhalde?

Stepan Trofimoviç Varvara Petrovna'nın elini tutup gözlerine götürdü, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı; kriz geçirir gibi sarsıla sarsıla ağlıyordu.

— Sakin olun, sakin olun güvercinim, sakin olun anam babam... Ah, Tanrım! Sakin ol-sa-nı-za! –diye haykırdı birden tutamadığı bir öfkeyle.– Ey zalim, ey eziyeti hiç bitmeyen işkencecim, ey öncesiz ve sonrasız celladım, sakin olsanıza!

— İki gözüm, –diye mırıldandı sonunda Stepan Trofimoviç Sofya Matveyevna'ya bakarak,– lütfen, iki gözüm, biraz öbür tarafa geçin, kendisine bir şey söyleyeceğim...

Sofya Matveyevna hemen çıktı.

— Chèrie... chèrie... –dedi Stepan Trofimoviç ve tıkanıp kaldı.

— Bekleyin biraz Stepan Trofimoviç, biraz bekleyin, soluğunuz düzelsin. Su için. Evet, bek-le-yin bi-raz!

Yeniden sandalyesine oturdu. Stepan Trofimoviç onun elini tutmuş, kuvvetle sıkıyordu. Varvara Petrovna uzunca bir süre onun konuşmasına izin vermedi. Stepan Trofimoviç onun elini dudaklarına götürüp üst üste öptü. Varvara Petrovna, gözleri uzakta bir noktaya takılı, dişlerini sıktı.

— *Je vous aimais*![100] –sözleri koptu sonunda dudaklarından. Varvara Petrovna'nın ondan bugüne dek, bu kelimelerle hiç duymadığı bir sözdü bu.

— Hı, –dedi Varvara Petrovna yanıt olarak.

— *Je vous aimais toute ma vie... vingt ans*!

Varvara Petrovna konuşmuyor, susuyordu... iki üç dakika kadar sürdü bu.

— Daşa için nasıl hazırlanmıştın... kokular sürünmeler falan... –dedi sonunda uğursuz bir fısıltıyla.

Stepan Trofimoviç donakaldı.

— Yeni kravat takmıştın...

Yine iki dakika kadar süren bir sessizlik.

— Puroyu hatırlıyor musunuz peki?

— Dostum, –diye kekeledi Stepan Trofimoviç dehşet içinde.

— Puro... akşam... pencerenin önü... ayışığı... kameriyenin hemen arkasında... Skvoreşniki'de? Hatırlıyor musun, hatırlıyor musun, –birden yerinden fırladı, Stepan Trofimoviç'in yastığının iki ucundan tutarak, yastığı onun başıyla birlikte sarsmaya başladı.– Hatırlıyor musun, boş adam, bomboş adam, rezil, yüreksiz adam! –Fısıltılı haykırışı, öfkesinden yer yer çığlığa dönüşse de kendini tutuyordu. Sonunda yastığı sarsmayı bırakıp gerisingeri sandalyesine çöktü, elleriyle yüzünü kapadı.– Yeter! –diye bağırarak yerinden doğruldu.– Yirmi yıl gitti gider... artık kimse geri döndüremez o yılları. Ve ben de salağın tekiyim.

— Je vous aimais, –dedi yine Stepan Trofimoviç ellerini önünde kavuşturarak..

— Aimais, aimais, aimais!.. Yeter artık! –Yine yerinden fırladı.– Eğer hemen şimdi uyumazsanız, ben... dinlenmeniz gerek; uyuyun, hemen uyuyun, kapayın gözlerinizi. Ah, Tanrım, belki de acıkmış, bir şeyler yemek istiyordur! Ne yiyorsunuz? Ne yiyor? Ah, Tanrım, *o* nerede... *o* kadın nerede?

Yine bir koşuşturmadır başladı. Ama o arada Stepan Trofimoviç cılız bir sesle gerçekten de une heure[101] uyumak, sonra da un bouillon, un thé...[102] içmek istediğini söyledi... enfin, il est si heureux.[103] Rahatça uzandı yatağına, gerçekten de uyuyor gibiydi (ama herhalde uyur gibi yapıyordu). Varvara Petrovna bir süre bekledi, sonra ayaklarının ucuna basarak odadan çıktı.

Ev sahiplerine odalarını boşalttırıp oraya yerleşti, Daşa'ya da *onu* kendisine getirmesini emretti. Sofya Matveyevna gelince ciddi bir sorgulama başladı.

— Anlat bakalım anacığım, şuraya, yanıma otur ve bana her şeyi ayrıntılarıyla anlat. Evet?

— Stepan Trofimoviç'le karşılaştık...

— Dur, sus. Seni uyarıyorum: Yalan söyler ya da bir şeyler gizlemeye kalkışırsan, yerin dibine de girsen bulur çıkarırım seni. Hadi şimdi devam et.

— Hatova'ya henüz gelmiştim ki, Stepan Trofimoviç... –birden tıkanarak sustu.

— Dur, sus, acele etme... ne öyle, hemen oralardan başladın! İlkin kimsin, nesin, oradan başla.

Sofya Matveyevna Sivastopol'den başlayarak kendi hakkında kısaca bir şeyler anlattı. Varvara Petrovna sandalyesinde dimdik oturuyor, gözleri karşısındakinin gözlerinin içine dikili sessizce dinliyordu.

— İyi de niye böyle korku içindesin? Hem ne diye öyle yere bakıp duruyorsun? Ben, benimle gözümün içine bakarak konuşanları severim. Devam et.

Sofya Matveyevna karşılaşmalarını, kitapları, Stepan Trofimoviç'in köylü kadına votka ikram edişini anlattı...

— Hiçbir ayrıntıyı atlama, –dedi Varvara Petrovna onu yüreklendirmek ister gibi.

Arabayla yolculuklarını, Stepan Trofimoviç'in "öyle çok hasta bir şekilde" anlattıklarını, bütün hayatını birkaç saat boyunca, baştan sona sayıp döktüğünü anlattı.

— Hayatıyla ilgili olarak neler söyledi?

Sofya Matveyevna burada birden ikirciklendi, zorlandı.

— Bir şey söyleyemeyeceğim, –dedi ağladı ağlayacak,– hemen hiçbir şey anlamadım anlattıklarından.

— Yalan söyleme, hiçbir şey anlamaman mümkün değil.

— Esmer bir soylu kadından söz etti uzun uzun, –dedi Sofya Matveyevna gelincik gibi kızararak ve o arada Varvara Petrovna'nın sapsarı saçlarıyla o "esmer"e hiç benzemediğini fark ederek.

— Esmer bir kadın mı? Kim ola ki? Neyse, sen devam et.

— Bu soylu kadın kendilerine âşıkmış... ömür boyu... koca yirmi yıl... ve bir türlü açılamamış ona... çok şişman olduğu için... utanmış, söyleyememiş...

— Aptal, –diye mırıldandı Varvara Petrovna dalgın dalgın, ama kararlılıkla.

Sofya Matveyevna daha fazla dayanamadı ve gözyaşlarına boğuldu.

— Ben doğru dürüst anlatamıyorum, çünkü kendileri adına öyle büyük bir korku içindeydim ki... ve sözlerini anlayamıyordum, çünkü öyle akıllı biri ki...

— Senin gibi bir salağa kalmadı onun aklını değerlendirmek! Evlenme teklif etti mi sana?

Sofya Matveyevna titremeye başladı.

— Sana âşık oldu mu diyorum? –diye bağırdı Varvara Petrovna.– Söyle! Evlenme teklif etti mi sana?

— Aşağı yukarı, –dedi kadıncağız ağlayarak.– Ama hasta oldukları için pek önemsemedim bunu ben, –diye ekledi sonra bakışlarını yerden kaldırıp kararlılıkla.

— Adın ne senin?

— Sofya Matveyevna efendim.

— Bana bak Sofya Matveyevna, o tam bir süprüntü ve... beş paralık değeri olmayan, boş, bomboş biridir... Tanrım, Tanrım! Beni alçak, rezil biri olarak görüyorsundur herhalde?

Zavallı Sofya Matveyevna gözlerini kocaman açtı.

— Rezil, zorba... onun hayatını mahveden bir kadın?

— Kendiniz de böyle gözyaşları içindeyken bu nasıl olabilir efendim?

Gerçekten de gözleri yaşlıydı Varvara Petrovna’nın.

— Otur, otur, korkma. Hadi, bir kez daha gözlerimin içine bak, dosdoğru bak; niye öyle kızarıyorsun? Daşa, buraya gel, şuna bir bak ve söyle: Kalbi temiz mi?

Bu anda Sofya Matveyevna’yı şaşırtan, hatta belki de korkutan bir şey oldu ve Varvara Petrovna onun yanağını okşadı.

— Yazık ki bir aptalım. Yaşımın kadını değilim. Pekâlâ tatlım, seninle ilgileneceğim. Bütün bunların saçmalıktan başka bir şey olmadığının farkındayım. Şimdilik sen de burada kalıyorsun. Konaklama, yeme içme, hepsi benden... Seni yine çağırtacağım.

Sofya Matveyevna kem küm etti, gitmesi gerektiğini söyleyecek oldu.

— Acelen ne? Kitaplarının hepsini alıyorum; burada kal. Sus, itiraz istemem. Ben gelmeseydim nasılsa onu bırakmayacaktın değil mi?

— Asla bırakmazdım efendim, –dedi Sofya Matveyevna usulca ama kararlılıkla gözlerini kurulayarak.

Doktor Zaltsfisch'i ancak gece yarısından sonra getirebildiler. Amirleriyle girdiği bir tartışmayı onur meselesi yaparak devletteki görevini kaybeden deneyimli, saygıdeğer ihtiyarı Varvara Petrovna derhal "koruması altına" almıştı. Hastayı dikkatle muayene eden ve kendisine sorular soran doktor, daha sonra Varvara Petrovna'yı dikkatle, sözlerini tartarak uyardı: Karmaşık bir seyir izleyen semptomlar sergiliyordu "hasta", bu yüzden de "durumunun daha da kötüleşmesine hazır olunmalı"ydı. Yirmi yıldır Stepan Trofimoviç'ten yana hiçbir ciddi sorun çıkmamasına alışmış olan Varvara Petrovna sarsıldı, hatta yüzü kireç gibi oldu.

— Gerçekten hiç umut yok mu?

— Hiçbir zaman hiçbir umut yok diye bir şey olmaz, ama...

O gece yatmadı bile; sabahı zor etti. Hasta gözlerini açıp da kendine gelince (bütün bu süre içinde gitgide zayıflamakla birlikte bilinci hep yerindeydi) tam bir kararlılıkla yanına gitti:

— Stepan Trofimoviç, her şeye hazır olmalıyız. Rahip getirmesi için birini yolladım. Dinsel görevinizi yerine getirmelisiniz...

Onun dinsel duruşunu bildiği için, önerisini geri çevireceğinden korkuyordu. Hasta ona şaşkın şaşkın baktı.

— Saçma, saçma! –diye kükredi Varvara Petrovna onun rahip istemediğini sanarak.– Şımarıklık yapmanın sırası değil. Yeterince çocukluk yaptınız.

— Gerçekten... o kadar ağır mı durumum?

Dalgın, düşünceli boyun eğdi. Daha sonra Varvara Petrovna'dan ölüm karşısında hiç korkuya kapılmamış olduğunu öğrendim ve buna çok şaşırdım. Belki de hâlâ hastalığının ciddi bir şey olmadığına ve ölmeyeceğine inanıyordu.

İçtenlikle günah çıkardı, son ayini yapıldı. Herkes, o arada Sofya Matveyevna, hatta hizmetkârlar gelip dinsel görevlerini eksiksiz yerine getirdiği için kendisini kutladılar. Süzülmüş yüzünü, titreyen bembeyaz dudaklarını gören herkes gözyaşlarını tutmakta zorlandı.

— Ouis me amis...[104] Yalnız, bu kadar telaşlı olmanız beni şaşırtıyor... Yarın sanırım ayağa kalkarım ve... yola çıkarız... Toute cette cérémonie...[105] ki buna saygı duymamam mümkün değil... bir bakıma...

— Peder, lütfen hastanın başından ayrılmayın, –diye atıldı Varvara Petrovna rahibin usulca gitmeye hazırlandığını fark ederek.– Az sonra çay getirilecek, çayınızı içer içmez hastanın inancını pekiştirmek için ona dinsel telkinde bulunun.

Rahip, elinde çay bardağı, yavaş, ahenkli bir sesle başladı; insanların kimi oturuyor, kimi de hastanın yatağının çevresinde ayakta duruyordu.

— Çağımız, günah çağı ve böyle bir çağda insanların hayatın acılarından kaçıp kurtulabilmeleri ve inananlara vaat edilen sonsuz esenliğe kavuşabilmeleri, ancak Tanrı'ya inançla mümkündür...

Stepan Trofimoviç birden canlandı; incecik, belli belirsiz bir gülümseme uçuştu dudaklarında.

— Mon père, je vous remercie, et vous êtes bien bon, mais...[106]

— Mais yok! Mais yok! –diye bağırdı Varvara Petrovna, sandalyesinden fırlayarak. Sonra rahibe döndü:– Muhterem peder, bu öyle bir adamdır... öyle bir adamdır ki... bir saat sonra yeniden günah çıkarttırmak gerekir buna! İşte böyle bir adamdır bu!

Stepan Trofimoviç gülmemek için kendini tutarak:

— Dostlarım, bilir misiniz Tanrı neden gereklidir bana? –diye mırıldandı.– Çünkü sonsuza dek sevilebilecek tek varlık odur.

Söylediklerine gerçekten inanıyor muydu, yoksa günah çıkarma ve son ayin kişiliğindeki duyarlı sanat tellerine mi dokunmuştu belli değil, ama dediklerine göre tam bir kararlılıkla ve büyük bir heyecanla önceki inançlarının tam tersi yönde birkaç şey söylemişti.

— Tanrı bir yanlış yapıp da yüreğimde ona karşı tutuşan sevgi ateşini söndürmeyeceği için benim ölümsüz olmam zorunlu. Sevgiden daha değerli ne olabilir? Sevgi, var olmaktan, yaşamaktan daha önemlidir; sevgi varoluşun tacıdır; öyleyse, varoluşun sevginin önünde baş eğmemesi mümkün müdür? Eğer ben Onu sevdiysem ve bu sevgiden dolayı sevinç, mutluluk içindeysem, onun hem beni, hem sevincimi ve mutluluğumu söndürmesi, bizi birer hiç yapması mümkün müdür? Tanrı varsa, ben ölümsüzüm! Voilà ma profession de foi.[107]

— Tanrı var, Stepan Trofimoviç, inanın ki var, –dedi Varvara Petrovna yalvarırca,– tövbe edin, hayatınızda tek bir kez olsun bırakın artık çocukluk yapmayı! (Sanırım onun profession de foi sözünü tam anlayamamıştı).

— Dostum, –dedi Stepan Trofimoviç büsbütün heyecanlanarak (ama sesi gitgide daha sık kesiliyordu),– dostum... şu öbür yanağı da uzatmayı anladığımda... bir başka şeyi daha anladım... J'ai menti toute ma vie[108] bütün, bütün ömrümce! Aslında benim bütün istediğim... neyse, yarın nasılsa hep birlikte gidiyoruz buradan.

Varvara Petrovna ağlamaya başladı. Sonra baktı, Stepan Trofimoviç bakışlarıyla birini arıyor:

— Burada... burada kendisi! –diyerek kolundan tuttuğu Sofya Matveyevna'yı onun önüne sürdü.

Stepan Trofimoviç sevecenlikle gülümseyerek:

— Ah, yaşama yeniden başlamayı ne kadar isterdim! –dedi müthiş canlı bir sesle.– Hayatın her dakikası, her anı haz vermeli insana, ferahlık, mutluluk vermeli. Evet, kesinlikle böyle olmalı! İnsan bir görev olarak hep bunu gerçekleştirmeye çalışmalı: Yasasıdır çünkü bu insanın; gizli, ama gerçeklikte var olan bir yasa... Ah, Petruşka'yı görmeyi öyle isterdim ki... hepsini aslında... Şatov'u da!

Bu arada belirtmeliyim ki, ne Darya Pavlovna'nın, ne Varvara Petrovna'nın, ne de hatta kentten en son gelen kişi olmasına karşın Doktor Zaltsfisch'in Şatov'un başına gelenlerden haberi vardı.

Stepan Trofimoviç gitgide daha da heyecanlanıyordu; hastalıklı, gücünü aşan bir heyecandı bu.

— Benden çok daha adil, çok daha mutlu bir gücün var olduğu fikri benim de içimi öyle ölçüsüzce dolduruyor ve kim olursam olayım, her ne yapmış olursam olayım beni öyle sınırsız bir duygusallıkla minnet duyguları içinde bırakıyor ki!.. İnsanın, kendi mutluluğundan çok, bir yerlerde herkes için, her şey için eksiksiz, sakin bir mutluluğun var olduğunu bilmesi gerekli... İnsanoğlunun varoluşunun temel yasası, onun, mutlak yücelik önünde eğilmeyi bilmesinden başka bir şey değildir. İnsanları bu mutlak yücelikten yoksun bırakın, yaşamak istemeyecek, umutsuzluk içinde öleceklerdir. Ölümsüzlük ve sonsuzluk insanoğlu için üzerinde yaşadığı şu küçücük gezegen kadar gereklidir. Dostlarım, hepiniz,

hepiniz... Yaşasın Yüce Düşünce! Sonsuz, sınırsız Düşünce! Kim olursa olsun, herkesin Yüce Düşünce önünde eğilmesi gerek. En ahmak insanın bile şu ya da bu ölçüde yüce bir şeye ihtiyacı vardır. Petruşa... Ah, onu ve bütün arkadaşlarını görmeyi ne kadar isterdim! Hiç farkında değiller, aynı sonsuz ve Yüce Düşünce'nin kendi içlerinde de var olduğunun hiç farkında değiller!

Doktor Zaltsfisch dinsel tören sırasında hastanın yanında değildi. Birden içeri girdi ve âdeta dehşet içinde herkesi odadan dışarı çıkardı: Hasta kesinlikle heyecanlandırılmamalıydı.

Stepan Trofimoviç üç gün sonra öldü; ölürken bilinci yerinde değildi. Ölümü biten bir mumun usulca sönüşü gibi oldu âdeta. Varvara Petrovna zavallı dostu için öldüğü odada bir ayin düzenletti, sonra da onu Skvoreşniki'ye götürdü. Kilisenin bahçesinde toprağa verildi Stepan Trofimoviç; mezarının mermer levhası şimdiden konuldu bile; levhanın üzerine yazı yazılması ve mezarın parmaklıkla çevrilmesi ilkbahara kaldı.

Bu olaylar nedeniyle Varvara Petrovna'nın kentteki evinden ayrılışının üzerinden sekiz gün geçmişti. Döndüğünde, sanırım hiç ayrılmamak üzere yanına aldığı Sofya Matveyevna da vardı arabasında. Bu arada şunu da belirteyim: Stepan Trofimoviç bilincini yitirdiğinde Varvara Petrovna hemen Sofya Matveyevna'yı başka bir eve yolladı ve hastayla son nefesini verene dek yalnızca kendisi ilgilendi; ancak hasta ölür ölmez Sofya Matveyevna'yı yeniden çağırdı. Yaşamını bundan böyle Skvoreşniki'de geçirmesi önerisi (daha doğrusu emri) üzerine müthiş korkan kadıncağızın hiçbir itirazını dinlemek bile istemedi.

— Hepsi saçma bunların! Ben de seninle dolaşıp İncil satacağım. Dünyada artık kimsem yok!

— Oğlunuz var ya, –diyecek oldu doktor Zaltsfisch.

— Oğlum falan yok benim! –diye kestirip attı Varvara Petrovna; geleceği okumuştu sanki.

31 Sahibine, belirlenmiş güzergâh boyunca her menzil istasyonunda verilecek at sayısını gösteren resmi belge, yol belgesi. (Rus.)

32 Şu tüccar. (Fr.)

33 Yaşasın büyük yol. (Fr.)

34 Şu Mavrikiy. (Fr.)

35 Topu topu kırk rublem var, onları alır ve beni yine öldürür. (Fr.)

36 Tanrı'ya şükür. (Fr.)
37 ...ve sonra. (Fr.)
38 Bu içimi rahatlattı. (Fr.)
39 Bu daha da rahatlatıcı. (Fr.)
40 Bu büsbütün rahatlatıcı. (Fr.)
41 Ben başka bir şey. (Fr.)
42 Ne güzel. (Fr.)
43 Evet, böyle çevrilebilir. (Fr.)
44 Hepi topu kırk rublem var ama... (Fr.)
45 Yani. (Fr.)
46 Dostlarım. (Fr.)
47 Rusya'da toprak köleliğinin kaldırıldığını açıklayan kararname 19 Şubat 1861 tarihinde yayımlanmıştı.
48 Bunu o istedi. (Fr.)
49 Biraz içki. (Fr.)
50 Çok az. (Fr.)
51 Hastayım, ama hasta olmak o kadar da kötü bir şey değil. (Fr.)
52 Hanımefendi havası olan bir kadın. (Fr.)
53 Sanırım bu bir İncil. (Fr.)
54 ... dediklerindensiniz. (Fr.)
55 İncil'e karşı değilim ve... (Fr.)
56 "İsa'nın Hayatı".
57 Sanırım herkes Spasov'a gidiyor. (Fr.)
58 Bir hanım, mükemmel bir hanım. (Fr.)
59 Şeker o kadar önemli değil (Fr.) (Çayı kıtlama içmek köylülere, basit halka özgü bir davranış olarak görülürdü.)
60 Tam olması gerektiği gibi. (Fr.)
61 Otuz yaşında yoksunuz. (Fr.)
62 Alçaklar! İğrenç yaratıklar! (Fr.)
63 Aman, bencilleşiyorum (Fr.)
64 "Bu adama ne oluyor? (Fr.)
65 Ama aziz ve yeni dostum. (Fr.)
66 Ne gelir elden, çok sevinçliyim! (Fr.)
67 Ben halkı severim, bu zorunlu, ama sanırım ben halkı hiçbir zaman yakından görmedim. Nastasya... onun da halktan biri olduğuna kuşku yok... ama gerçek halk. (Fr.)
68 Aziz ve eşsiz dost (Fr.)
69 ... temiz yürekli, aziz varlık. İncil... bundan böyle onu birlikte yayacağız. (Fr.)
70 ... yeni bir şey olduğunu hissediyorum. (Fr.)
71 Kabul. (Fr.)
72 O sevgili nankörе de. (Fr.)
73 Aziz ve eşsiz dost, benim için bir kadın her şeydir. (Fr.)

74 ...burası çok soğuk. Bu arada, kırk rublem var, işte burada para. (Fr.)
75 ...daha fazla konuşmayalım bundan, çünkü acı veriyor bana. (Fr.)
76 ... çünkü konuşmamız gerekiyor. (Fr.)
77 Evet, size söyleyecek çok şeyim var aziz dostum. (Fr.)
78 Nasıl, adımı öğrendiniz demek? (Fr.)
79 Yeter, yavrum. (Fr.)
80 Paramız var, sonra... sonra da Tanrımız. (Fr.)
81 Yeter, yeter beni üzüyorsunuz. (Fr.)
82 Ne yapalım, bekleriz. (Fr.)
83 Yirmi yıl! (Fr.)
84 Bir markiz kadar soylusunuz. (Fr.)
85 Kitabınızda olduğu gibi tıpkı! (Fr.)
86 Biliyor musunuz? (Fr.)
87 O kadar hasta mıyım? Önemli bir şey değil. (Fr.)
88 Evet, hatırlıyorum, Vahiy. Okuyun okuyun. (Fr.)
89 Birlikte gideceğiz. (Fr.)
90 Şu domuzlar... (Fr.)
91 Bu kitapta. (Fr.)
92 Bir benzetme. (Fr.)
93 Evet, hep sevdiğim şu Rusya. (Fr.)
94 Ve ötekilerle o. (Fr.)
95 Sonra anlayacaksınız. (Fr.)
96 Sonra anlayacaksınız... birlikte anlayacağız. (Fr.)
97 Bakın, bir göl. (Fr.)
98 Ve İncil’i yayacağım. (Fr.)
99 Bir melek o, melekten de öte benim için... (Fr.)
100 Sizi seviyordum. (Fr.)
101 Bir saat. (Fr.)
102 Bir çorba, bir çay. (Fr.)
103 Sonunda öyle mutlu... (Fr.)
104 Evet, dostlarım. (Fr.)
105 Bütün bu tören. (Fr.)
106 Peder, teşekkür ederim, çok iyisiniz, ama... (Fr.)
107 İşte benim inancımın özü. (Fr.)
108 Ömrüm boyunca hep yalan söyledim. (Fr.)

Sekizinci Bölüm

Son

I

Tüm bu rezalet ve işlenen cinayetler Pyotr Stepanoviç'in öngördüğünden çok daha çabuk, çok daha hızlı bir şekilde aydınlatıldı. Önce zavallı Marya İgnatyevna, kocasının öldürüldüğü gece gün doğmadan uyandı ve kocasını yanında göremeyince müthiş heyecanlandı. Yanında kalan –Arina Prohorovna'nın bulduğu– hizmetçi kadın onu yatıştırmak için ne dediyse kâr etmedi; bunun üzerine Marya İgnatyevna'ya, kocasının nerede olduğunu ve ne zaman döneceğini Arina Prohorovna'nın bildiğini söyleyerek gün ışır ışımaz doğruca onun evine gitti. Aslında, kocasından o gece Skvoreşniki'de olup bitenleri öğrenen Arina Prohorovna'nın da içi hiç rahat değildi. Gece yarısına doğru eve dönen kocasının görünüşü de, ruh hali de korkunçtu. Ellerini ovuşturarak kendini yüzükoyun karyolaya atmış ve kriz geçirircesine, sarsıla sarsıla ağlamaya başlamıştı. Sürekli olarak "Böyle değildi, bu değildi! Bu yapılacak şey değildi!" sözlerini yineliyordu. Tabii, olup biten her şeyi karısına anlattı, ama bütün evde yalnızca karısına. Arina Prohorovna da, eğer böğüre böğüre ağlamak istiyorsa, odadan hiç çıkmamak ve yüzünü yastığa gömmek koşuluyla istediği kadar böğürüp ağlayabileceğini söyleyerek onu öylece yatağında bıraktı, sıkı sıkıya uyarmayı da ihmal etmedi: "Yarın birilerine bu halde görünmen yapabileceğin en büyük aptallık olur." Sonra bir süre düşündü ve hemen işe

girişti: Gereksiz birtakım kâğıtları, kitapları, hatta bazı bildirileri ne olur ne olmaz diyerek ya emin bir yere kaldırdı ya da yakıp yok etti. Etraflıca düşününce, kendisi, kız kardeşi, teyzesi, üniversite öğrencisi kız, hatta sarkık kulaklı erkek kardeşi için fazla endişelenecek bir durum olmadığı sonucuna vardı. Marya İgnatyevna’nın yanına yerleştirdiği yardımcı kadın o sabah kendisine gelince, hiç düşünmeden Şatovlar’ın evine yollandı. Aslında dün kocasının çılgınca bir korku içinde, sayıklarcasına fısıldadığı, Pyotr Stepanoviç’in Kirillov’a ilişkin olarak “dava uğruna” tasarladığı şeyin gerçekleşip gerçekleşmediğini öğrenmek için yanıp tutuşuyordu.

Ama Marya İgnatyevna’nın evine vardığında çok geçti. Yardımcı kadını Arina Prohorovna’ya gönderen ve evde yalnız kalan Marya İgnatyevna daha fazla dayanamadı ve yataktan kalktığı gibi üzerine rastgele –sanırım mevsime hiç uygun olmayan, çok hafif– bir şey atıp, kocası hakkında en sağlıklı bilgiyi alabileceğini düşündüğü Kirillov’un evine koştu. Orada gördüklerinin yeni doğum yapmış hasta bir kadını nasıl etkilediğini tahmin etmek zor olmasa gerek. Kirillov’un, intihar etmeden önce yazıp masaya kolayca görülebilecek bir şekilde bıraktığı mektubu, yaşadığı korku ve telaştan olsa gerek, göremedi ve doğruca en üst kattaki kendi dairesine koşup bebeğini aldığı gibi yollara düştü. Sisli, ıslak bir sabahtı. Yürüdüğü uzak ve ıssız yolda pek kimse yoktu. Soğukta, vıcık vıcık çamurların içinde soluk soluğa koşuyordu. Sonunda evlerin kapılarını çalmaya başladı. İlk evde kapı açılmadı, ikinci evde de uzun bir süre çalmasına karşın kapı yine açılmadı; büyük bir telaşla koşup üçüncü bir evin kapısını çaldı. Tüccar Titov’un eviydi bu. Burada müthiş bir kargaşaya neden oldu Marya İgnatyevna; çığlık çığlığa ve birbirini tutmaz sözlerle “kocasının öldürüldüğünü” söyleyip duruyordu. Titovlar Şatov’u ve öyküsünü az çok biliyorlardı. Yirmi dört saat önce doğum yaptığını kendi ağzıyla söyleyen bir kadının, üstelik üzerini bile doğru dürüst örtmediği bir günlük bebeğini de kucağına alarak bu soğukta incecik bir giysiyle koşuşturmasından dehşete düşmüşlerdi. Anlattıklarından Kirillov’un mu yoksa kocasının mı öldürüldüğü anlaşılamadığı için önce saçmaladığını, sayıkladığını düşündüler. Kendisine inanmadıklarını görünce başka kapıları çalmak için kaçıp gitmek istediyse de, çıldırmış gibi haykırmasına ve çırpınmasına karşın gitmesine zorla engel oldular. Sonra doğruca Filippov’un evine

gittiler; iki saat sonra Kirillov’un intiharını ve ölmeden önce yazdığı mektubu kentte duymayan kimse kalmadı. Polis, o sırada hâlâ bilinci yerinde olan loğusa kadını sorguya çekti ve Kirillov’un mektubundan haberinin olmadığı da bu sırada ortaya çıktı; Kirillov’u ölmüş görünce kendi kocasının da öldüğü sonucunu nasıl çıkardığı anlaşılamadı. “O öldürüldüyse kocam da öldürülmüştür, çünkü onların ikisi birlikti!” diye bağırıyordu. Öğleye doğru tamamen kendini kaybetti, üç gün sonra da öldü. Soğuk alan bebecik ondan da önce ölüp gitti. Marya İgnatyevna’yı ve bebeği evde bulamayan Arina Prohorovna işlerin kötüye gittiğini sezerek doğruca kendi evine koşmayı düşünüyordu ki tam kapıdan çıkarken hizmetçi kadını bahçedeki küçük eve göndererek orada oturan baya Marya İgnatyevna’nın orada olup olmadığını, orada değilse nerede olduğunu bilip bilmediğini sormasını istedi. Hizmetçinin Kirillov’un evine girmesiyle bütün sokağı ayağa kaldıran çığlıklar atarak dışarı fırlaması bir oldu. Arina Prohorovna bilinen yöntemle (gördüklerini başkalarına anlatacak olursan çok başın ağrır) onu susturdu ve kaçar gibi oradan uzaklaştı.

Loğusa kadına doğumunu yaptıran ebe olarak o sabah onun da ifadesine başvurdular ama pek bir şey elde edemediler. Şatovlar’dayken görüp duyduğu her şeyi kendine güvenle ve soğukkanlılıkla anlattı. Ancak ölümler konusunda bildiği bir şey yoktu.

Bütün bunlardan sonra kentte kopan gürültüyü tahmin etmek zor olmasa gerek. Yeni bir “olay”, yine bir cinayet... deniliyordu. Ama burada bir başka şey daha vardı: Kundakçılardan, isyancılardan, devrimcilerden oluşan bir cinayet örgütünün gerçekten var olduğu ortaya çıkarıldı. Liza’nın korkunç ölümü, Stavrogin’in karısının katledilmesi, Stavrogin’in kendisi, kundakçılık, mürebbiyeler yararına düzenlenen balo, Yuliya Mihaylovna’nın çevresinde toplananların ahlaksızlıkları... Stepan Trofimoviç’in ortalıktan kaybolmasında bile gizemli bir şeyler arayanlar vardı. Hele Nikolay Vsevolodoviç hakkındaki söylentilerin haddi hesabı yoktu. Akşama doğru Pyotr Stepanoviç’in de kentte olmadığı anlaşıldı ve tuhaftır, üzerinde pek fazla durulmadı. Ama o gün en çok “senatör”den söz edildi. Filippov’un evi gün boyunca doldu taştı. Kirillov’un mektubu polisin gerçekten de kafasını karıştırdı. Şatov’u Kirillov’un öldürdüğüne, sonra da “katil”in intihar ettiğine inandılar. Polis, evet, şaşırmıştı, ama pek fazla

sürmedi şaşkınlığı. Kirillov'un mektubunda belirsiz, anlaşılmaz bir biçimde geçen "koruluk" kelimesi örneğin, hiç de Pyotr Stepanoviç'in umduğu gibi bir kafa karışıklığına ve gecikmeye yol açmadı: Kentimizde başka yerde koru olmadığından değil, son günlerin tüm dehşet verici olayları ya doğrudan orada geçtiğinden ya da orayla bir şekilde bağlantılı olduğundan polis bir tür içgüdüyle doğruca Skvoreşniki'nin yolunu tuttu. En azından benim tahminim bu. (Bu arada, Varvara Petrovna'nın sabah erkenden Stepan Trofimoviç'in peşine düştüğünü ve tüm bu gelişmelerden haberinin olmadığını da belirteyim). Havuzdaki ceset, birtakım izlerden yola çıkılarak aynı gün akşama doğru bulundu: Caniler bağışlanmaz bir yanlış ya da düşüncesizlik yaparak Şatov'un kasketini cinayet yerinde unutmuşlardı. Cesette yapılan incelemeler ve başka bazı kanıtlar, daha işin başında, Kirillov'un bu işi tek başına yapabilmesinin olanaksız olduğunu ve suç ortakları olması gerektiği kuşkusunu uyandırdı. Öte yandan Kirillov'la Şatov'un, bildirilerle de ilgisi olan gizli bir örgütün üyesi oldukları ortaya çıkarıldı. Örgütün öbür üyeleri kimlerdi? *Bizimkiler*'den kuşkulanmak o gün kimsenin aklının ucundan bile geçmedi. O arada Kirillov'un inzivaya benzer son derece yalıtılmış bir hayat sürdüğü ve bıraktığı mektupta da dediği gibi, her yerde aranan Fedka'nın bunca zamandır yakalanmadan onun yanında gizlendiği anlaşıldı. Tüm bu karmaşadan, birbiriyle ilintili, genel bir sonuç çıkaramamak, olayın en can sıkıcı yanıydı. Ertesi gün Lyamşin ortaya çıkıp da her şeyi tek tek açıklamasaydı, paniğe varan bir korkuyla çalkalanan kentimizde daha hangi karmaşık varsayımlar üretilirdi kimbilir?

Lyamşin sonunda çözüldü, böylece de Pyotr Stepanoviç'in daha işin başında olabileceğini öngördüğü şey sonunda gerçekleşti. Önce Tolkaçenko'nun, sonra da Erkel'in gözetiminde bütün ertesi günü yatarak geçiren Lyamşin'de fazla bir tuhaflık yok gibiydi; yüzü duvara dönük, hiç konuşmadan yatıyor, kendisine bir şey söylendiğinde de hemen hiç karşılık vermiyordu. Böylece, o gün kentte olup bitenlere ilişkin hiçbir şeyden haberi olmadı. Ama kentteki bütün gelişmelerden haberi olan Tolkaçenko, Pyotr Stepanoviç'in kendisine verdiği, Lyamşin'e göz kulak olma görevine akşama doğru boş verip taşraya gitmeye, açıkçası kentten uzaklaşmaya karar verdi. Aslında Erkel'in bizimkilere ilişkin kehaneti doğru çıkıyordu:

Tek tek herkes aklını kaçırıyordu. Yeri gelmişken, Liputin'in de aynı gün öğleden önce kayıplara karıştığını belirteyim. Yine de polis onun kentte olmadığını ancak ertesi gün akşama doğru ailesini sorgulamaya gittiğinde öğrenebildi: Onun ortadan kaybolmasından paniğe kapılan aile, korkudan polise hiçbir şey söylememişti.

Biz yine Lyamşin'e dönelim. Tolkaçenko'ya güvenerek Erkel'in kendisini biraz erken yalnız bırakması üzerine fırladığı gibi evinden çıktı ve tahmin edileceği gibi kısa sürede kentteki bütün gelişmeleri öğrendi. Eve dönmeyi aklının ucundan bile geçirmedi, amacı burnunun doğrultusuna kaçmaktı. Ama gece öyle karanlıktı ve yapmaya niyetlendiği şey öyle zorluydu ki, iki üç sokak gittikten sonra eve dönüp yine odasına kapandı ve bütün gece orada öylece kaldı. Şafak sökerken bir intihar girişiminde bulundu, ama sonuç başarısızdı. Öğleye kadar kilitlediği kapılar ardında oturdu, sonra fırladığı gibi polise gitti. Diz çöküp yerlerde süründüğünü, salya sümük ağladığını, yerleri öperek aziz efendilerinin çizmelerine bile yüz sürmeye değmez bir rezil olduğunu haykırdığını anlattılar. Üç saat süren sorgusunda polislerin kendisine sevecen davranarak sakinleşmesini sağladıklarını öğrendim.

Sorgulanması sırasında bildiği her şeyi, sorgucuların akıllarına gelmeyen, ona sorulmayan şeyleri bile tüm ayrıntılarıyla ve kendiliğinden anlatan Lyamşin'in çok şey bildiği anlaşıldı ve anlattıkları olayın eksiksiz ortaya çıkmasını sağladığı gibi genel manzarayı da değiştirdi. Böylece de, Şatov ve Kirillov trajedisi, yangın, Lebyadkin kardeşlerin öldürülmeleri ikinci planda kaldı; Pyotr Stepanoviç ve gizli örgüt ağı ön plana geçti. Bunca insanın neden öldürüldüğü, bunca alçaklığın, iğrençliğin neden yapıldığı sorusunu da coşkulu, heyecanlı bir dille ve biraz da telaşla "Toplumun temellerini ve bu temeller üzerinde yükselen ana yapıyı sistemli bir şekilde sarsmak, toplumda bir çözülmeye ve ayrışmaya neden olmak, herkesin cesaretini kırarak insanlarda toplu bir umutsuzluk yaratmak, böylece de bu hastalıklı, çürümüş, ahlaksız ve dinsiz... –ama aynı zamanda da kendini koruyacak ve yönlendirecek yüce bir düşünceye aç– toplumu bütünüyle silkeleyerek bir anda açılacak isyan bayrağıyla iktidarı ele geçirmek," diye yanıtladı. İktidar, çalışmalarını bu güne dek gizlice yürüten, yeni üyelerle kadrolarını zenginleştiren ve sistemin bütün zayıf noktalarını araştırıp bulan

beşli hücreler ağıyla ele geçirilecekti. Pyotr Stepanoviç böyle sistemli bir kargaşanın ilk denemesini burada, bizim kentte hayata geçirerek, öteki beşli hücrelerin, hatta tüm ülkeyi saran beşli hücreler ağının bundan sonraki eylem planlarını belirlemiş oluyordu, ancak belirtmeliydi ki bu son nokta kendisinin kişisel görüşüydü ve "tüm bunlar herhalde göz önünde bulundurulacak, kendisinin polise ne denli uysallıkla, içtenlikle açıklamalarda bulunduğu, herhalde ileride de polisin kendisinden çok yararlanacağı" unutulmayacaktı. Beşli hücrelerin sayısına ilişkin soruyu, "Sayılamayacak kadar çok, tüm Rusya'yı bir ağ gibi sarmıştır," diye yanıtladı. Bu sözüne herhangi bir kanıt gösteremediyse de sanırım sözleri içtendi. Kanıt olarak gösterebildiği tek şey, örgütün yurtdışında basılmış programıyla, Pyotr Stepanoviç'in kendi eliyle kaleme aldığı, eylemlerin bundan sonraki olası gelişme çizgisi üzerine bir taslak oldu. "Temellerin sarsılması"ndan söz eden cümleleri de, kendi kişisel görüşüymüş gibi söylemiş olmasına karşın, noktasına virgülüne kadar bu taslaktan aldığı ortaya çıktı. Yuliya Mihaylovna'dan da kendisine bir şey sorulmadan, üstelik de gülünç bir dille söz etti: Dediğine göre "kadının hiçbir suçu yoktu, kendisini enayi yerine koymuşlardı". En ilginci ise, Nikolay Stavrogin'in gizli örgütle de, Pyotr Stepanoviç'le de hiçbir ilgisinin bulunmadığını söylemesiydi (Pyotr Stepanoviç'in Stavrogin hakkında beslediği gizli ve son derece saçma umutlardan Lyamşin'in haberi yoktu). Böylece onun anlatımlarından, Lebyadkinler'in öldürülmesinin tümüyle Pyotr Stepanoviç'in işi olduğu, Nikolay Vsevolodoviç'in bu işle hiçbir ilgisinin olmadığı, ancak Pyotr Stepanoviç'in, onu bu suça bulaştırarak denetimi altına almak gibi gizli bir amacı olduğu ortaya çıktı. Bu cinayetten dolayı onun kendisine minnet duyacağı gibi safça bir umut içinde olan Pyotr Stepanoviç, "soylu" Nikolay Vsevolodoviç'te yalnızca derin bir öfke ve hatta umutsuzluk yaratmıştı. Stavrogin hakkındaki sözlerini –yine kendisine bu konuda hiçbir şey sorulmamış olmasına karşın, üstelik büyük bir hevesle ve sanki bilerek böyle bir imada bulunuyormuş gibi– onun pek önemli ve gizemli bir kişi olduğunu söyleyerek tamamladı: Kendileri kentimizde özel bir görevle ve *incognito* olarak bulunuyorlardı ve çok büyük bir olasılıkla da Petersburg'dan dönmeleri ve kentimizi bir kez daha teşrif etmeleri yakındı (Lyamşin Stavrogin'in Petersburg'da olduğundan

emindi), ama kendilerinin bu kez bambaşka görev ve yetkileri olacak ve yanında da herhalde yakında görüp tanıyacağımız çok önemli kişiler bulunacaktı. Lyamşin son olarak bütün bunları "Nikolay Vsevolodoviç'in gizli düşmanı" Pyotr Stepanoviç'ten duyduğunu ekledi sözlerine.

İki ay kadar sonra yeni bir açıklamada bulunan Lyamşin, Stavrogin'i korumaya çalışmasında özel bir amacı olduğunu itiraf ederek, Stavrogin'in Petersburg'da cezasının hafifletilmesi için uğraşacağı, sürgüne yollandığında da kendisine parasal destekte bulunacağı ve sağlayacağı birtakım tavsiye mektuplarıyla cezaevi koşullarının hafifletilmesine katkıda bulunacağı umut ve beklentisi içinde olduğunu söyledi. Bu itiraf da onun Nikolay Stavrogin'i gözünde gerçekten çok büyüttüğünü gösteriyor.

Doğaldır ki Virginskiy aynı gün tutuklandı; hatta o heyecanla polis evde kim var kim yoksa tutukladı (Arina Prohorovna ve kız kardeşi, teyzesi, hatta üniversite öğrencisi kız çoktan serbest bırakıldılar; hiçbir şeyle suçlanamayan Şigalyov'un da kısa bir süre sonra serbest bırakılması bekleniyor; yine de bunun yalnızca bir söylenti olduğunu eklemeliyim). Tutuklandığında ateşler içinde hasta yatmakta olan Virginskiy suçunu hemen kabul etti. Dediklerine göre tutuklanmasına sevinmiş bile. "Üzerimden ağır bir yük kalktı, ferahladım," demiş. Duyduğumuza göre alabildiğine açıkyürekli, hatta biraz da gururlu bir ağırbaşlılık içindeymiş ifadesini verirken. "Aydınlık umutlar"ının hiçbirinden dönmediğini söylemiş ve "olayların girdabına kapılarak biraz rastlantı, biraz da düşüncesizliği yüzünden kendini içinde bulduğu" ve (sosyalist yönteme karşıt olarak gördüğü) siyasal yöntemlere lanet okumuş. Cinayet sırasındaki tutumunun kendisi için hafifletici neden sayılacağı tahmin ediliyor; en azından bizim buralarda söylenen bu.

Erkel'le ilgili olaraksa hiçbir hafifletici neden bulunmuyor. Tutuklanmasından bu yana ya hep susuyor ya da elinden geldiğince gerçeği çarpıtmaya çalışıyor. Bugüne dek tek bir pişmanlık sözü çıkmış değil ağzından. Yine de gençliği, çaresizliği, siyasal bir baştan çıkarıcının kurbanı olduğu ve en önemlisi de kıt aylığının yarısını gönderdiği annesine karşı olan tutumuyla en katı yürekli yargıçlarda bile belli bir acıma duygusu uyandırmış durumda. Annesi şu anda bizim kentte; yaşından daha büyük gösteren, zayıf, hasta bir kadıncağız; ayakta duracak hali yok, o haliyle

gözyaşları içinde oğlunun bağışlanması için yalvarıyor. Ne olursa olsun, bizim burada hemen herkes Erkel'e acıyor.

Liputin iki koca hafta geçirdiği Petersburg'da tutuklandı. İnanılmaz, hatta açıklanması bile zor bazı şeyler geçmiş başından. Söylenenlere göre yurtdışına kaçmasını sağlayacak sahte bir pasaportu ve üzerinde de yüklüce para bulunmasına karşın hiçbir yere gitmemiş, Petersburg'da kalmış. Bir süre Stavrogin'le Pyotr Stepanoviç'i aramakla zaman geçirmiş; sonra birden kendini içkiye vurarak uçsuz bucaksız sefih bir yaşamın içine dalmış, hiçbir ölçü, sağduyu tanımayan, kendini unutmacasına bir yaşam. Petersburg'da bir genelevde, zilzurna sarhoş haldeymiş tutuklandığında. Cesaretinin yerinde olduğu, sürekli yalan ifade verdiği ve ilk duruşma gününü çalımlı bir havada ve umutla (?) beklediği söyleniyor. Duruşmada etkileyici bir de konuşma yapmayı planlıyormuş.

Kaçışından on gün sonra taşrada bir yerlerde yakalanan Tolkaçenko saygın bir duruş sergiliyor: Yalan söylemiyor, kendini temize çıkarmaya çalışmıyor, bildiklerini anlatıp alçakgönüllülükle suçunu kabul ediyor. Ancak onun da güzel ve etkileyici konuşmalar yapma heveslisi olduğu söyleniyor; sık sık ve istekle konuşuyor, konu halka ve onun devrimci (?) unsurlarına gelip dayandı mı birtakım havalara girip pozlar takınarak etki yaratmaya çalışıyor. Duruşmada onun da bir konuşma yapmaya niyeti olduğu söyleniyor. Aslında, garip ama o da, Liputin de korkmuş görünmüyorlar.

Olayın henüz kapanmadığını bir kez daha yineleyeyim. Aradan geçen şu üç aylık süre sosyetemizin başını dinleyip kendine gelmesine yetti. Ortaya yeni, özgün fikirler bile atılmaya başlandı; örneğin Pyotr Stepanoviç'i dâhi yerine koyanlar ya da en azından "dehaya benzer yetenekleri olan biri" diye niteleyenler bile var. Kulüpte parmaklar yukarı kaldırılarak, "Örgüt efendim, örgüt!" deniliyor. Aslında tüm bunlar son derece safça dile getirilmiş düşünceler, bunları söyleyenlerin de sayısı çok değil. Kimileri de tam tersine onun belli birtakım yeteneklere sahip olmakla birlikte gerçeklikten hiç haberi olmadığını, son derece soyut düşündüğünü ve gözünde at gözlüğü varmış gibi dünyaya tek açıdan baktığını söylüyorlar. Ancak ahlaki yanıyla ilgili olarak herkes görüş birliği içinde.

Kimseyi unutmamış olmak için başka kimlerden söz etmeliyim bilmiyorum. Mavrikiy Nikolayeviç buralardan temelli ayrıldı. Yaşlı Drozdova bunadı... Anlatılacak bir öykü daha var, biraz iç karartıcı bir öykü. Önemli olaylarını aktarmakla yetineceğim.

Varvara Petrovna dönüşünde kentteki evine yerleşti. Biriken bunca olayın tümünü birden öğrenmek kendisini dehşetli sarsmıştı. Hemen odasına kapandı. Akşamdı; evde herkes yorgun olduğu için erkenden yatıldı.

Sabah bir hizmetçi kız Darya Pavlovna'ya gizemli bir havayla bir mektup verdi. Dediğine göre mektup dün akşam, herkes yattıktan sonra gelmiş, o da Darya Pavlovna'yı uyandırmaya cesaret edememişti. Mektup postayla değil, Skvoreşniki'de bir adamın Aleksey Yegorıç'a elden teslimi yoluyla gelmişti. Yaşlı uşak da mektubu aynı akşam kendisi kente getirip Skvoreşniki'ye geri dönmüştü.

Darya Pavlovna açmaya cesaret edemediği mektuba uzunca bir süre kalbi sıkışarak baktı. Mektubun kimden olduğunu biliyordu. Zarf üzerindeki yazıyı okudu: "Aleksey Yegorıç'a, Darya Pavlovna'ya gizlice verilmek üzere".

Avrupa'da sürdürdüğü onca yıllık eğitimine karşın Rusça dilbilgisini doğru dürüst öğrenememiş bir Rus soylusunun yazarken yaptığı hiçbir yanlışı düzeltmeden mektubu olduğu gibi aşağıya aktarıyorum.

"Sevgili Darya Pavlovna,

Bir zamanlar benim "bakıcı"m olmayı istemiş ve gerektiğinde sizi çağıracağıma dair benden söz almıştınız. İki gün sonra geri dönmemek üzere gidiyorum. Benimle gelmeye var mısınız?

Geçen yıl ben de Herzen gibi Uri kantonu vatandaşlığına geçtim, ama bunu kimseler bilmiyor. Orada küçük bir de ev aldım. On iki bin rublem daha var; birlikte gider ve hep orada yaşarız. Oradan hiçbir zaman ayrılmak, başka yerlere gitmek istemiyorum.

Sıkıcı bir yer, bir dağ boğazı; dağlar insanın ufkunu da, düşüncelerini de daraltıyor. Son derece iç karartıcı bir yer. Satılık küçük bir ev orada olduğu için orayı seçtim. O evi beğenmezseniz, satar başka bir yerde, başka bir ev alırım.

Sağlığım pek iyi değil, ama oraların havasının sanrılarıma, karabasanlarıma iyi geleceğini umuyorum. Bu işin maddi yanı, manevi

yanına ilişkin olaraksa siz zaten her şeyi biliyorsunuz; ama gerçekten her şeyi mi?

Size hayatıma ilişkin pek çok şey anlattım. Ama her şeyi değil. Size bile her şeyi değil! Yeri gelmişken söyleyeyim, karımın ölümünden kendimi vicdanen suçlu buluyorum. Sizi o günden bu yana görmediğim için size bu itirafı şu anda yapıyorum. Lizaveta Nikolayevna'ya karşı kendimi suçlu buluyorum; ama siz bunu biliyorsunuz; üç aşağı beş yukarı bütün bunların böyle olacağını tahmin ettiniz siz.

En iyisi hiç gelmeyin. Sizi yanıma çağırmam korkunç bir alçaklık. Gelip de benim yanımda hayatınızı niye feda edesiniz ki? Benim için çok değerlisiniz, dertli, üzüntülü olduğumda sizi yanımda görmek bana iyi geliyor: Bir tek size, bir tek size söz edebildim kendimden. Ama bundan bir sonuç çıkarmak gerekmez. "Bakıcılık" görevini siz seçtiniz; bu sizin sözünüz. İyi ama bu kadar özveri niçin? Sizi çağırdığıma göre size acımadığımı, gelmenizi bekleyebildiğime göre size saygı duymadığımı da dikkate alın. Yine de sizi çağırıyor ve gelmenizi bekliyorum. Ne olursa olsun vereceğiniz yanıta ihtiyacım var, çünkü hemen yola çıkmak zorundayım. Yoksa yalnız gideceğim.

Uri'den hiçbir beklentim yok; yalnızca gidiyorum. Bu kasvetli yeri isteyerek seçmedim. Rusya'yla hiçbir bağım kalmadı, orası da her yer gibi bana yabancı. Aslında oradaki hayatı, başka her yerdeki hayattan daha çok sevemediğim doğru; ama orada bile hiçbir şeyden nefret edemedim.

Gücümü her yerde denedim. "Kendimi tanımam için" bunu siz salık vermiştiniz bana. Bunu kendimi denemek ya da başkalarına göstermek için yaptığımda hayatım boyunca hep tanık olduğum gibi, gücümün sınırsız olduğunu gördüm. Gözlerinizin önünde ağabeyinizden yediğim tokada katlandım. Evli olduğumu herkesin içinde itiraf ettim. Peki ben bu gücü nerede, neye karşı kullanacağım? Hiçbir zaman bilemediğim, İsviçre'de bana söylediğiniz, hepsine inandığım, o yüreklendirici sözlerinize karşın şimdi de bilemediğim şey, bu. Eskiden de hep olduğu gibi, şimdi de iyi bir şey yapmak isteyebilirim, bundan da haz duyarım. Ancak bunların tümü hep olduğu gibi fazla sığ, önemsiz duygular. Arzularım aşırı güçsüz; beni yönlendirecek güçten yoksunlar. Bir kütük üzerinde bir ırmak geçilebilir,

ama bir yonga üzerinde geçilemez. Uri'ye birtakım umutlarla gittiğimi düşünmemeniz için söylüyorum size bunu.

Her zaman olduğu gibi kimseyi suçlamıyorum. Sefahat âlemlerinin en akıl almazlarını denedim ve gücümü bunlarda tükettim. Ama ben bu tür âlemleri sevmiyor ve istemiyorum. Son zamanlarıma tanıksınız. Umutlarını kıskandığım için bizim öfke dolu toptan yadsıyıcılara dahi hasetle baktığımı biliyor musunuz? Ama siz benim için boşuna kaygılandınız, çünkü ben onların yol arkadaşı olamam, paylaştığım ortak hiçbir şey yok onlarla. Bunun nedeni onlara duyduğum öfke değil, gülünç olmaktan korkmam da değil, gülünç olmaktan korkamam çünkü; her şeye karşın ciddi, dürüst, aklı başında bir insanın alışkanlıklarına sahip olduğumdan ve onları iğrenç bulduğumdan bu böyle. Ama onlara karşı daha büyük öfke ya da kıskançlık duysaydım, belki onlarla birlikte olabilirdim. Bunun benim için ne kadar kolay olduğuna ve bunun için ne kadar çırpındığıma siz karar verin.

Sevgili dostum, yazgımın karşıma çıkardığı nazik ve gönlü yüce varlık! Güzel ruhunuzda ne kadar güzellik varsa bunların tümünü bana aktararak beni güzelliklere boğmayı düşlemiş, böylece de benim önüme bir hedef koymayı ummuş olabilirsiniz belki? Hayır, siz en iyisi daha dikkatli olun: Ya aşkım da benim gibi değersizse ve siz mutsuz olursanız? Ağabeyiniz bir gün bana yurduyla bağlarını yitirenlerin, Tanrılarını da, yani bütün amaçlarını da yitirdiklerini söylemişti. İnsan her konuda sonsuzcasına tartışabilir, ama benim tek becerebildiğim inkâr oldu, içinde hiçbir gönül yüceliği, hiçbir güç olmayan bir inkâr. İnkârı bile beceremedim. Elimde her şey hep sığ ve sönük kaldı. Gönlü yüce bir insan olan Kirillov hiçbir fikre dayanamadı ve kendini vurdu. Ama ben onun aklını yitirdiği için o kadar gönlü yüce olduğu kanısındayım. Ben hiçbir zaman aklımı yitiremem ve hiçbir zaman bir fikre onun inandığı gibi inanamam. Dahası, hiçbir fikirle öyle uzun boylu ilgilenemem. Ve asla, asla kendimi vuramam!

Kendimi öldürmem gerektiğini biliyorum, kendimi iğrenç bir böcek gibi yeryüzünden süpürüp atmam gerektiğini. Ama kendimi öldürmekten korkuyorum, çünkü büyüklük göstermekten, gönül yüceliği göstermekten korkuyorum. Bunun sonsuz yalanlar zinciri içinde bir başka yalan, sonuncu yalan olacağını biliyorum. Büyüklük rolleri oynamak için kendini

aldatmanın ne yararı var? İçimde hiçbir zaman öfkeye de, utanca da yer olmadı; demek ki umutsuzluğa da yer yok.

Bu kadar uzun yazdığım için bağışlayın. Bir rastlantıyla şu anda kendime geldim. Yüz sayfa az gelirken, on satır yeter de artardı. Bana "bakıcı" olmaya gelin demek için on satır bile fazla gelirdi.

Yola çıktıktan sonra kentten sonraki altıncı istasyonda trenden indim, o günden beri istasyon şefinin evinde kalıyorum. Kendisiyle beş yıl önce Petersburg'da bir içki ve eğlence meclisinde tanışmıştık. Burada olduğumu kimse bilmiyor. Mektubu onun adına yazın. Adresi aşağıda.

Nikolay Stavrogin"

Darya Pavlovna götürüp Varvara Petrovna'ya gösterdi mektubu. Mektubu okuyan Varvara Petrovna, bir kez daha okuyabilmek için Daşa'dan dışarı çıkmasını istedi; ama nedense hemen sonra geri çağırdı.

— Gidiyor musun? –diye sordu neredeyse çekinerek.

— Gidiyorum, –dedi Daşa.

— Hazırlan! Birlikte gidiyoruz!

Daşa soran gözlerle baktı kendisine.

— Burada artık ne yapacağım ki? Hem ne fark eder? Ben de Uri yurttaşlığına geçer ve dağlar arasındaki o daracık vadide yaşar giderim... Merak etme, varlığımla size sıkıntı vermem.

Öğle trenine yetişmek için hemen hazırlandılar. Ama daha yarım saat geçmemişti ki Skvoreşniki'den Aleksey Yegorıç geldi. Nikolay Vsevolodoviç'in sabah ilk trenle "birden" çıkageldiğini, kendilerinin şu anda Skvoreşniki'de olduklarını bildirdi: "Görünüşleri bir tuhaf, hiçbir soruya yanıt vermediler ve bütün odaları dolaştıktan sonra kendi dairelerine kapandılar..."

— Kendilerine sormadan gelip size durumu bildirmeyi uygun buldum, –dedi son olarak Aleksey Yegorıç çok etkileyici bir yüz ifadesiyle.

Varvara Petrovna gözlerini gözlerinin içine dikip ona dikkatle baktı, ancak hiçbir şey sormadı. Araba kaşla göz arasında hazırlandı. Daşa'yı da yanına aldı. Dediklerine göre yol boyunca sürekli haç çıkarmış Varvara Petrovna.

"Dairesi"nde bütün kapılar açıktı ama Nikolay Vsevolodoviç'in kendisi görünmüyordu.

— Çatı arasında olmasınlar? –dedi Fomuşka çekinerek.

Uşaklardan çoğu salonda beklerken, birkaç uşağın Varvara Petrovna'nın ardı sıra Nikolay Vsevolodoviç'in "dairesi"ne girmiş olmaları ilginç. Daha önce hiçbiri kuralları böylesine açıkça çiğnemeye cesaret edemezdi. Varvara Petrovna durumu fark etti ama bir şey söylemedi.

Çatı arasına çıktılar. Üç oda vardı burada; ama Nikolay Vsevolodoviç hiçbirinde yoktu.

— Oraya çıkmış olmasınlar? –dedi en üstteki küçük odanın kapısını gösteren bir uşak.

Gerçekten de her zaman kapalı duran bu kapı şu anda ardına kadar açıktı. Son derece dik, uzun, daracık bir tahta merdivenle çıkılıyordu çatının tam altındaki bu odaya.

— Ben gelmiyorum, niye çıksın ki oraya? –dedi Varvara Petrovna yüzü kireç gibi, bakışlarını uşaklarda dolaştırarak.

Uşaklar da onun bu bakışına sessizce karşılık verdiler. Daşa titriyordu.

Bir anda merdivene atıldı Varvara Petrovna; Daşa hemen arkasındaydı; ama küçük odaya girdiği anda bir çığlık atarak olduğu yere yığıldı kaldı. Bayılmıştı.

Uri kantonu yurttaşı kapının ardında kendini asmıştı. Küçük masanın üzerindeki bir kâğıt parçasına kurşunkalemle şunları yazmıştı: "Kimsenin suçu yok, kendim yaptım". Masanın üzerinde ayrıca bir çekiç, sabun parçası ve yedek olarak konulduğu anlaşılan büyük bir çivi vardı. Nikolay Vsevolodoviç'in kendini astığı ve bolca sabun sürerek kayganlaştırdığı kalın ipek ipi de önceden hazırladığı belliydi. Her şey, bilerek ve isteyerek intihar ettiğini ve son ana dek bilincinin açık olduğunu gösteriyordu.

Otopsi yapan doktorlarımız da intiharın kesinlikle cinnet sonucu olmadığını bildirdiler.

Ek[1]

Tihon'un Yanında

I

Nikolay Vsevolodoviç o gece hiç uyumadı; koltukta oturuyor, sık sık komodinin köşesinde bir noktaya takılan gözleri uzun süre kımıltısızca hep aynı noktaya bakıyordu. Gece boyunca lambası hiç sönmedi. Sabah yediye doğru oturduğu yerde uyuya kaldı ve her zaman olduğu gibi sabah tam dokuz buçukta kahvesini getiren Aleksey Yegoroviç'in içeri girmesiyle uyandı, gözlerini açtı, bu denli çok uyumasına, zamanın bu kadar ilerlemiş olmasına şaşırmış, canı sıkılmış gibiydi. Kahvesini çabucak içti, giyindi, telaşla çıktı. Aleksey Yegoroviç'in "Bir emriniz var mı efendim?" şeklindeki ihtiyatlı sorusuna hiç karşılık vermedi. Başı hep önde, çok dalgın bir şekilde yürüyor, sürekli yere bakıyordu; arada bir başını yerden kaldıracak oldu mu, belirsiz ama şiddetli bir tedirginlikle çevresine bakınıyordu. Evinden pek uzak olmayan bir kavşakta, elli dolayında –belki biraz daha fazla– köylü yolunu kesti. Köylüler kol halinde, son derece saygılı, efendice yürüyorlardı. Bir dükkânın önünde onların geçmesini bir dakika kadar beklerken, birinin "Bunlar Şpigulin işçileri" dediğini duydu.

Ancak o zaman başını kaldırıp kalabalığa baktı. Sonunda on buçuğa doğru, kent dışında, ırmak kıyısındaki Kurtarıcı Meryem Manastırı’na varabildi. Burada sanki birden bir şey hatırlamış gibi durdu, telaşla yan cebini karıştırdı, gülümsedi. Çitleri geçince karşısına çıkan ilk manastır hizmetlisine, Piskopos Tihon’un dairesine nasıl gideceğini sordu. Adam hemen haç çıkardı, ona yolu gösterdi; iki katlı ve uzun manastır yapısının sağ kanadında karşılarına çıkan şişman, ak sakallı bir keşiş Stavrogin’i hizmetliden teslim aldı ve yol boyunca yine haçlar çıkararak (şişmanlığından dolayı yere pek eğilemiyor, bunun yerine kısa, kesik hareketlerle, durmadan başını sallıyordu) ve zaten kendiliğinden onun arkasından yürümekte olan Stavrogin’e sürekli “böyle buyurmasını” söyleyerek dar ve uzun bir koridordan geçirdi. Stavrogin’e sürekli bir şeyler soran ve piskopos üzerine bir şeyler anlatan keşiş ziyaretçiden hiçbir karşılık alamayınca, ona karşı büsbütün saygı duymaya başladı. Stavrogin, anımsayabildiği kadarıyla yalnızca çocukluğunda bir kez geldiği bu manastırda insanların kendisini tanıdıklarını fark etti. Koridorun sonundaki kapıya vardıklarında keşiş kapıyı araladı, koşup gelen görevliye girebilir miyiz diye sorduysa da yanıtı beklemeden kapıyı ardına kadar açtı, hafifçe öne eğilip geçmesi için “değerli konuğa” yol verdi; konuğun teşekküründen sonra da sanki kaçar gibi hızla gözden kayboldu. Nikolay Vsevolodoviç küçük bir odaya girdi, aynı anda da bitişikteki odanın kapısında elli beş yaşında gösteren, uzun boylu, zayıf, üzerinde basit bir ev giysisi bulunan bir adam göründü. Biraz hasta gibiydi adam; yüzünde belirsiz bir gülümseme vardı, bakışları tuhaf, utangaçtı. Nikolay Vsevolodoviç’in adını ilk kez Şatov’dan duyduğu ve o günden bu yana da hakkında bazı bilgiler topladığı Tihon’un ta kendisiydi bu.

Tihon hakkında topladığı bilgiler hem birbirinden çok farklıydı, hem de birbiriyle çelişiyordu, ama bunların yine de ortak bir yanları vardı: Tihon’u sevenler de, sevmeyenler de (evet, sevmeyenleri de vardı) onun hakkında konuşmak istemiyorlardı. Sevmeyenler, belli ki onu küçük gördükleri için bu tavrı benimsemişlerdi; sevenler, hatta hayranı olanlarsa onun zayıf bir yanını, belki de çirkinliğini gizlemek istediklerinden alçakgönüllülükle susuyorlardı. Nikolay Vsevolodoviç onun altı yıldır bu manastırda olduğunu ve basit halktan da, toplumun yüksek tabakalarından da

ziyaretçileri olduğunu öğrenmişti. Ta Petersburg'da bile hayranları vardı ve çoğu da kadındı. Ne var ki kulübümüzün ileri gelenlerinden, dindar ve aynı zamanda son derece heybetli bir duruşu olan bir ihtiyar, Stavrogin'e "Bu Tihon denilen adamın delinin teki olduğunu, en azından hiçbir yeteneğinin bulunmadığını ve hiç kuşkusuz sıkı bir içkici olduğunu," söylemişti. Burada öykünün biraz önüne geçerek, bu son saptamanın tümüyle saçma olduğunu belirtmek isterim. Tihon'un yalnızca bacaklarında yıllardır hiç geçmeyen bir romatizması vardı; bir de zaman zaman kasılmalı sinir krizleri geçirirdi. Ayrıca Nikolay Vsevolodoviç, Tihon'un manastırda yüksek din adamlarına ayrılan piskopos dairesinde kalmasına karşın karakter zayıflığından mı yoksa "taşıdığı unvana hiç yakışmayan bağışlanmaz dalgınlığı"ndan mı, her nedense, manastırda fazlaca bir saygınlığının olmadığını, kendini pek de saydıramadığını öğrenmişti. Görevinde pek titiz ve sert davranan, aynı zamanda derin bilgi sahibi olmakla tanınan manastır yöneticisi de ona karşı dostça sayılmayacak duygular besler ve kendisini bir din adamına yakışmayacak hayat sürmekle, hatta –yüzüne karşı değilse de, arkasından– din sapkınlığıyla suçlardı. Manastırdaki öbür keşiş kardeşlere gelince, hasta din adamına karşı hafifser değilse de senlibenli denilebilecek bir tavır içindeydiler. Manastırda Tihon'a ayrılan iki oda da doğrusu biraz tuhaf döşenmişti. Derileri eskimiş çok kaba mobilyaların arasında son derece incelikli birkaç eşya da göze çarpıyordu: Inanılmaz zengin süslemeleri olan harika bir koltuk, yine üzerinde müthiş güzel süslemeleri olan bir yazı masası, üzeri oymalarla süslü bir kitap rafı, etajerler, sehpalar... Olasılıkla kendisine armağan edilmiş eşyalar. Yerde değerli bir Buhara halısı göz almakla birlikte, onun hemen yanına birkaç hasırın serili olduğu görülüyordu. Bazıları dünyevi, bazıları mitolojik içerikli gravürlerin hemen yanında, altın ve gümüş süslemeleri ışıl ışıl göz alan ikonalarla dolu, camlı bir dolap duruyordu; bunlar arasında, üzerinde en eski din büyüklerinin bedenlerine ait kutsal kalıntılar taşıyan bir ikon bile vardı. Kitaplık da hem çok çeşitli, hem de birbirine ters kitaplardan oluşuyordu: Büyük Hıristiyanların, geçmiş din büyüklerinin yapıtlarının hemen yanında birtakım tiyatro yapıtları "hatta belki onlardan da kötüleri" duruyordu.

Her iki tarafın da nedense müthiş beceriksizce ve yasak savarca anlaşılmaz bir şeyler söylemeleriyle geçiştirilen ilk selamlaşma sözlerinden

sonra Tihon konuğunu çalışma odasına aldı; onu masanın önünde duran koltuğa oturttu, kendisi de hemen onun yanındaki hasır koltuğa oturdu. Nikolay Vsevolodoviç müthiş heyecanlı, bundan dolayı da hâlâ çok dalgındı. Her şeyi göze alarak, korkunç zorlu bir işe kalkışmış, kendisi için olanaksız bir şeye karar vermiş gibiydi. Bir dakika kadar odada dolaştı bakışları, ama baktığı hiçbir şeyi görmüyor gibiydi; düşünüyordu, ama tabii ne düşündüğünü bilmiyordu. Sessizlik uyandırdı onu ve birden Tihon'un bakışlarını utangaçça yere indirip önüne baktığını fark etti; gereksiz de bir gülümseme vardı sanki yüzünde. Bir anda derin bir iğrenti duydu, hemen kalkıp gitmek istedi. Ona göre Tihon kesinlikle sarhoştu. Tam bu anda Tihon birden bakışlarını yerden kaldırdı ve ona öyle kararlı, öyle anlamlı ve aynı zamanda öylesine beklenmedik ve gizemli bir şekilde baktı ki Nikolay Vsevolodoviç hafifçe ürperdi. Koca dünyada buraya geliş amacını nedense sadece Tihon biliyormuş gibi geldi ona; önceden bildirilmişti sanki. Bundan ilk o söz etmeye başlamamışsa eğer, bunun nedeni Stavrogin'e acıması, onun kendini küçük düşmüş hissetmesini istememesiydi.

— Beni tanıyor musunuz? –diye sordu birden kesik kesik;– içeri girerken kendimi size takdim ettim mi? Öyle dalgınım ki...

— Hayır, takdim etmediniz, ama bendeniz sizi dört yıl kadar önce bir rastlantı sonucu burada, manastırımızda görme mutluluğunu yaşamıştım.

Tihon yumuşak bir sesle, ağır ağır konuşuyordu; pek iniş çıkış yoktu konuşmasında; kelimeleri tane tane ve alabildiğine açık, anlaşılır bir şekilde söylüyordu.

— Dört yıl önce bu manastıra gelmedim, –dedi Nikolay Vsevolodoviç neredeyse kabaca,– ben buraya çok küçükken geldim, o zaman da siz burada yoktunuz.

— Unutmuş olabilirsiniz, –dedi Tihon ihtiyatla ve ısrar etmeden.

— Hayır, unutmadım; pek gülünç olurdu zaten böyle bir şeyi unutmam, –dedi Stavrogin gereksiz bir sertlikle.– Hakkımda yalnızca bir şeyler duydunuz... bu duyduğunuz şeylerden bir kanıya vararak, sonuçta, beni gördüğünüzü sanmaya başladınız.

Tihon karşılık vermedi. Nikolay Vsevolodoviç din adamının yüzünün arada bir seğirdiğini fark etti; sinirlerinin zayıf olmasının bir belirtisi olsa gerekti bu.

— Bugün sağlığınız pek yerinde değil gibi, –dedi Stavrogin,– ben en iyisi yarın geleyim.

Yerinden kalkar gibi yaptı.

— Dün ve bugün bacak ağrılarından çok çektim... gece de pek uyuyamadım...

Tihon birden sustu. Konuğu yine deminki belirsiz düşüncelerine gömüldü. İki dakika kadar süren uzun bir sessizlik oldu.

— Beni inceliyordunuz? –diye sordu Stavrogin; hem kaygı, hem kuşku vardı sesinde.

— Size bakarken annenizin yüz çizgileri canlandı gözümde. Fiziksel açıdan fazlaca bir benzerlik yoksa da, ruhsal açıdan pek çok benzerlik var.

Nikolay Vsevolodoviç neden olduğunu kendisi de bilmeden, gereksiz ve aşırı bir tepkiyle karşı çıktı buna:

— Hiçbir ben-zer-lik yok aramızda... özellikle de ruhsal açıdan. Bunu siz böyle söylüyorsunuz... bana acıdığınızdan. –Durdu, sonra birden söylenmeyecek bir şey çıktı ağzından:– Ve saçmalıyorsunuz. Ah! Demek annem buraya gelip gidiyor?

— Zaman zaman.

— Bilmiyordum. Bana hiç söz etmedi bundan. Sık mı gelir gider?

— Ayda bir kez; bazen daha sık.

— Hiç... hiç duymadım. Duymadım. –Sonra birden ekledi:– Ama siz herhalde ondan benim deli olduğumu duymuşsunuzdur?

— Hayır, ondan böyle bir şey duymadım. Ama başkalarından böyle bir şeyler çalındı kulağıma.

— Bu denli önemsiz şeyleri bile aklınızda tutabildiğinize göre müthiş bir belleğiniz olmalı! Şu tokat olayını da duymuşsunuzdur o zaman?

— Duyduğum bir şeyler var.

— Başka bir deyişle sizin duymadığınız hiçbir şey yok! Ne de çok boş zamanınız varmış! Peki, düello... Onu da duydunuz mu?

— Onu da duydum.

— Bayağı şey duymuşsunuz! Gazeteye ihtiyacınız yok. Şatov sizi benimle ilgili olarak uyardı değil mi?

— Hayır. Aslında Bay Şatov’u tanırım, ama uzun zamandır hiç görüşmedik.

— Hım... Şu landkarta[2] neyin nesi böyle? A-a, son savaşın haritası! Ne ilginiz var sizin savaşla?

— Kitapta okuduğum yer adlarını haritada da görmek istedim. İlginç bir kitap.

— Bir bakayım; fena değil gibi. Yine de sizin gibi birinin elinde biraz tuhaf kaçıyor bu kitap.

Kitabı önüne çekip hızla bir göz gezdirdi. Konusu son savaş olan, ancak konuyu askeri açıdan çok, edebi açıdan işleyen, gerçekten kapsamlı, güzel bir kitaptı bu. Önünü arkasını birkaç kez çevirdikten sonra birden sabırsızlanarak kitabı uzakça bir yere itti.

— Buraya niye geldim, bilmiyorum, –dedi yanıt bekler gibi Tihon'un gözlerinin içine bakarak, nefret dolu bir sesle.

— Sizin de sağlığınız pek iyi değil gibi?

— Evet, iyi değil.

Sonra birden, bazılarını anlamanın bile pek mümkün olmadığı kısa, kesik cümlelerle, özellikle de geceleri bir tür halüsinasyon gördüğünü anlattı; gördüğü şey müthiş öfkeli, hınçlı bir varlıktı; aynı zamanda gülünç ve "akıllı" da olan bu öfkeli varlığı bazen yanı başında hissediyordu hatta. "Farklı yüzler ve farklı karakterler altında görünüyor, ama bunların hepsi, o; aynı şey... ve benim kan tepeme sıçrıyor..."

Tuhaf, birbirini tutmayan sözler, tutarsız bir açıklama; gerçekten de bir delinin ağzından çıkabilecek sözlerdi bunlar. Ama öte yandan da Nikolay Vsevolodoviç, onda daha önce hiç görülmemiş tuhaf bir açıkyüreklilikle ve ona öylesine yabancı bir saflıkla konuşuyordu ki eski Stavrogin gitmiş, yerine bir başkası gelmiş gibiydi sanki. Gördüğü hayalleri anlatırken korktuğunu belli etmekten bile utanmamıştı. Ama bütün bunlar yalnızca bir an sürdü: O açıkyürekli, saf halin kaybolması da tıpkı ortaya çıkması gibi bir anda oldu.

— Saçma bütün bunlar! –dedi kendine gelince, pek de beceremediği canı sıkılmış bir havayla:– Doktora gitmeliyim.

— Kesinlikle gitmelisiniz, –diye onayladı Tihon.

— Nasıl da kendinizden emin bir şekilde onaylıyorsunuz!.. Benim gibi hayaller gören çok insan görmüş gibisiniz?

— Hayır. Görmüşlüğüm var, ama tek tük. Yeri doldurulmaz yaşam yoldaşını, karısını yitirmiş bir subay... Bildiğim tek örnek bu; bir de yalnızca duyduğum biri var. Her ikisi de yurtdışında tedavi gördüler... Çoktan beri mi hayal görüyorsunuz?

— Yaklaşık bir yıldır. Ama saçma bütün bunlar! Doktora gideceğim. Tüm bunlar saçma... korkunç bir saçmalık bu! Bütün o değişik görünümler altında gördüğüm kişi yine benim. Şimdi böyle söyledim diye siz herhalde gördüklerimin ecinni falan değil, benim kendim olduğumdan hâlâ emin olamadığımı, hâlâ kuşku içinde olduğumu düşüneceksiniz, değil mi?

Tihon'un bakışları soru doluydu.

— Onu... gerçekten görüyor musunuz? –diye sordu; gördüklerinin elbette yanıltıcı, hastalıklı birtakım halüsinasyonlar olduğunu, bundan hiç kuşkusu olmadığını söylemek ister gibiydi asıl.– Gerçekten de gördüğünüz belli bir imge, tanımlanabilir bir şekil var mı?

— Size gördüğümü söylememe karşın böyle ısrar etmeniz doğrusu çok tuhaf! –dedi Stavrogin; ağzından çıkan her kelimede siniri biraz daha artıyordu. –Elbette görüyorum... şu anda sizi gördüğüm gibi görüyorum... bazen görüyorum, ama –açıkça görüyor olmama karşın– gördüğümden emin olamıyorum... bazen görüp görmediğimden bile emin olamıyorum ve... hangimizin gerçek olduğunu bilemiyorum: Ben mi, o mu? Saçma bütün bunlar! –Durdu, gülümsedi, birden alaycı bir havaya girerek:– Bunun bir ecinni olduğunu kabul etmek sizin için niye bu kadar zor, anlamıyorum? –dedi.– Hem mesleğiniz açısından da daha uygun düşerdi böylesi.

— Büyük olasılıkla bir hastalık bu, her ne kadar...

— Evet?

— Herkesin onlara dair farklı bir görüşü olmasına karşın, ecinnilerin var oldukları kesinse de...

— Demin de –diye atıldı Stavrogin gergin, alaycı bir tavırla,– benim adıma utandığınız için bakışlarınızı yere çevirdiniz: Ecinnilere inandığım halde inanmıyormuş gibi yaptığım ve size kurnazca ecinniler var mıdır diye sorduğum için.

Tihon belli belirsiz gülümsedi.

— Biliyor musunuz, size gözlerinizi kaçırmak hiç yakışmıyor: Bir kez doğal değil; sonra gülünç; sonra da yapmacık ve fazla tumturaklı.

Kabalığımı telafi etmek için de hadi size çok ciddi ve apaçık bir şekilde söyleyeyim: Ecinnilere inanıyorum: Kilisenin inandığı gibi, kanonik olarak da inanıyorum, özel olarak da inanıyorum; inancım alegorik değildir... kimseden bir şey öğrenmeye, kimsenin ağzından laf almaya ihtiyacım yok. İşte size bütün hikâye. Herhalde çok memnunsunuzdur...

Tihon'un yüzünde gerçekten de doğal sayılamayacak bir gülümseme vardı. Stavrogin'e sanki biraz ürkekçe, ama yumuşacık bakıyordu.

— Tanrı'ya inanıyor musunuz? –diye sordu Stavrogin birden.

— İnanıyorum.

— Denilmiştir ki: İnanıyorsan eğer, dağa yerinden oyna dersin, oynar. Tabii tam bir saçmalık. Ama ben yine de merak etmekten kendimi alamıyorum: Dağı yerinden oynatabilir misiniz?

— Tanrı buyurursa oynatırım, –dedi Tihon, usulca ve ihtiyatlı, bakışlarını da yeniden kaçırarak.

— Ama bu, dağı Tanrı oynatmış demektir. Tanrı'ya inancınızın armağanı olarak siz, kendiniz, dağı oynatabilir misiniz?

— Belki.

— "Belki mi"? Fena sayılmaz. Peki niçin kuşkulusunuz?

— İnancım tam olmadığı için.

— Nasıl? *Sizin* mi inancınız tam değil? Eksiksiz bir inanca sahip değilsiniz yani... *siz*?

— Evet, inancımda eksikler olabilir...

— Hiç değilse, Tanrı'nın yardımıyla da olsa dağı yerinden oynatabileceğinize inanıyorsunuz, bu da az şey değil. Ve bu, her şeye karşın, yine bir başpiskoposun tres peu'sünden[3] daha fazladır. Gerçi onun başının üzerine kalkmış bir kılıç vardı, ama olsun. Herhalde Hıristiyansınızdır da?

— Tanrım, sen doğru yoldan ayrılmış kullarından eyleme bizi! –dedi Tihon neredeyse fısıltıyla, ama tutkulu bir fısıltıyla ve başını daha da aşağı indirdi. Dudaklarının birleşme noktasında hızlı, asabi bir seğirme oldu.

— Tanrı'ya bütünüyle inanmadan, ecinnilere inanmak olur mu? –dedi Stavrogin gülümseyerek.

— Hem de nasıl! Hatta çoğu kez hep böyle olur! –dedi Tihon; o da gülümsüyordu, bakışlarını da yerden kaldırmıştı.

— Eminim böyle bir inancı bütünüyle inançsız olmaktan daha saygın buluyorsunuzdur... Ah, papaz! –Stavrogin bir kahkaha attı; Tihon gülümsedi ona.

— Tersine: Tam bir ateizm, yüksek çevrelerdeki umursamazlıktan daha saygındır, –dedi Tihon sevinçli, alabildiğine saf bir tavırla.

— Bakın hele! Siz neymişsiniz!

— Tam bir ateist, inancı bütünlük aşamasından bir önceki aşamada bulunan insan demektir (o son basamağı aşar aşmaz, o ayrı). Umursamaz adamınsa, berbat bir korkudan başka hiçbir inancı yoktur.

— Peki... siz... İncil'i okudunuz mu?

— Okudum.

— "Laodikya Kilisesi meleğine yaz..." Burayı hatırlıyor musunuz?

— Hatırlamaz olur muyum? Harika sözler!

— "Harika" mı? Bir piskopos için tuhaf kaçacak sözler... Evet, siz aslında tuhaf birisiniz... Kitabınız nerede? –Bakışlarıyla masada kitabı ararken Stavrogin nedense tuhaf bir şekilde telaşlanmıştı.– Size orayı okumak istiyorum... Rusça çevirisi var mı?

— Biliyorum... Orayı biliyorum... Olduğu gibi hatırımda, –diye mırıldandı Tihon.

— Ezberinizde mi? Okuyun o zaman!

Başını önüne eğdi, iki avcuyla birden dizlerine dayandı, sabırsızlanarak dinlemeye hazırlandı. Tihon, tek bir kelime bile unutmadan ezberden okudu o bölümü: "Laodikya kilisesi meleğine de yaz: Amin, sadık ve gerçek tanık, Tanrı yaratılışının kaynağı şöyle diyor: Yaptıklarını biliyorum. Ne soğuksun, ne sıcak. Keşke ya soğuk ya da sıcak olsaydın! Oysa ne sıcak ne soğuksun, ılıksın. Bu yüzden seni ağzımdan kusacağım. Zenginim, zenginleştim, hiçbir şeye ihtiyacım yok diyorsun; ama zavallı, acınacak durumda, yoksul kör ve çıplak olduğunu bilmiyorsun."

— Yeter, –dedi Stavrogin onun sözünü keserek.– Bu, umursamazlar için, ne orada, ne burada olanlar için, öyle mi? Biliyor musunuz, sizi çok seviyorum!

— Ben de sizi, –dedi Tihon zor duyulur bir sesle.

Stavrogin karşılık vermedi; deminki suskunluğuna gömüldü yeniden. Bu hal nöbet şeklinde geliyordu ona ve bu üçüncüsüydü. Sonra, Tihon'a seni

seviyorum demişti ve bunu da sanki nöbet halindeyken, en azından kendisi için de beklenmedik bir şekilde söylemişti. Uzunca bir sessizlik oldu.

— Canınızı sıkmayın, –dedi Tihon parmağıyla belli belirsiz onun dizine dokunarak, sonra bu hareketinden kendisi de ürkerek.

Stavrogin öfkeyle kaşlarını çattı.

— Kızdığımı nereden biliyorsunuz? –dedi çabuk çabuk.

Tihon bir şeyler söyleyecek oldu, ama Stavrogin anlaşılmaz bir telaşla atılıp onun sözünü kesti:

— Neden ille de kızıp öfkelenmem gerektiği kanısındanız? Öfkelendim, bu doğru... hem de, sırf size "sizi seviyorum" dediğim için öfkelendim... Bunda da haklısınız... Ancak, siz kaba bir hayâsızlık içindesiniz... insan doğası üzerine bayağı düşünceleriniz var. Evet, benim yerimde bir başkası olsa öfkelenmeyebilirdi. Ama burada herhangi biri değil, ben söz konusuyum. Ne olursa olsun... tuhaf bir insansınız siz... bir divane... bir kaçık...

Öfkesi giderek arttığı gibi kelime seçiminde de tuhaftır, hiç sıkılganlığı kalmamıştı.

— Kulağınızı açın: Ispiyonları da sevmem, psikologları da; en azından ruhuma sızmaya çalışanlarını. Kimseyi ruhuma girmesi için çağırmam, kimseye ihtiyacım yok benim, kendime yeterim ben. –Birden sesini yükseltti, kavgaya davet eder gibi yüzünü havaya kaldırdı:– Buraya size "korkunç" bir sırrımı açmak için geldiğimden pek eminsiniz ve manastır hücrelerinin size kazandırdığı mahrem bir merakla bunu bekliyor gibisiniz. Ama şimdiden söyleyeyim: Size anlatacak bir şeyim, sizinle paylaşacak bir gizim yok... Kısacası, size hiç ihtiyacım yok.

Tihon gözlerini kırpmadan ona bakıyordu.

— Sizi şaşırtan, meleğin ılıktan çok soğuğu sevmesi. Siz *yalnız* ılık olmak istemiyorsunuz. Bana öyle geliyor ki, olağanüstü, belki de korkunç bir şey yapma niyetiniz var ve bunun mücadelesi geçiyor içinizde. Eğer böyleyse, yalvarırım size kendinize eziyet etmeyin ve sizi buraya getiren şey her ne ise bana anlatın.

— Beni buraya getiren bir şey olduğunu da biliyorsunuz demek?

— Ben... bunu yüzünüzden anladım, –diye mırıldandı Tihon bakışlarını yere indirerek.

Nikolay Vsevolodoviç'in yüzü hafif solgundu, elleri titriyordu. Birkaç saniye gözünü kırpmadan Tihon'a baktı, sanki son ve kesin kararını vermeye çalışıyor gibiydi. Sonunda redingotunun yan cebinden birtakım basılı kâğıtlar çıkarıp masanın üzerine koydu.

— Bunlar dağıtılmak için bastırıldı, –diye mırıldandı; kesik kesikti konuşması.– Bu kâğıtları tek bir kişi bile okuyacak olursa bu sırrı açıklanmış sayacağım ve bundan böyle saklamaya son vereceğim, herkes okuyacak burada yazılanları. Kendi kendime böyle demiştim... Ama siz okuyun... Okurken hiçbir şey söylemeyin. Bitirdikten sonra söylersiniz söyleyeceğinizi.

— Okuyabilir miyim?

— Okuyun. Sakinim.

— Yok, gözlüksüz okuyamayacağım. Yazılar çok küçük, belli ki yurtdışında basılmış kâğıtlar.

— Buyurun gözlüğünüzü, –dedi Stavrogin Tihon'a masada duran gözlüğünü uzatarak; sonra da koltuğun arkalığına yaslandı.

Tihon elindeki kâğıda dalıp gitti.

II

Gerçekten de kâğıtlar yurtdışında basılmıştı. Bildiğimiz mektup kâğıdı boyutlarındaki üç sayfa, ilk bakışta bildiriyi andırıyordu. Yurtdışındaki Rus basımevlerinden birinde gizlice basılmış olmalıydı. En yukarıda, "Stavrogin'den" şeklinde bir başlık vardı.

Belgeyi olduğu gibi alıyorum buraya. Bugün herhalde bu mektup herkesçe biliniyordur. Metinde yalnızca yazım yanlışlarını düzelttim; çünkü bu türden çok sayıda yanlış vardı; bunlardan hele bazıları beni doğrusu çok şaşırttı. Çünkü yazar iyi eğitim almış, hatta iyi okumuş biriydi (kuşkusuz göreli değerlendirmeler bunlar). Kimi yanlış anlamalara, hatta anlaşılmazlıklara neden olmasına karşın üslupta en küçük bir değişiklik yapmadım. Nereden bakarsanız bakın, yazarın bir edebiyatçı olmadığı ortada.

“Stavrogin’den.

Ben, Nikolay Stavrogin. Emekli subay. 186.. yılında Petersburg’da otururken kendimi pek de haz duymadığım sefih bir yaşama kaptırdım. Bir ara, oturmak için kendime üç ayrı yer kiraladığım bile oldu. Bunlardan birinde kendim oturuyordum; hizmetçisi de olan bir daireydi bu ve Marya Lebyadkina da burada kalıyordu; kendisi şu anda yasal karımdır. Öbür iki yeri ise bir aylığına, bazı numaralar çevirmek için kiralamıştım. Bunlardan birinde bana tutkun bir kadınla, öbüründe ise bu kadının hizmetçisiyle buluşuyordum; bir aralar kadınla hizmetçisinin evimde karşılaşmaları için bayağı çaba harcadım: Planıma göre bu sırada evde başka dostlarımla birlikte her ikisinin kocası da bulunacaktı. Kadınların her ikisinin de huyunu suyunu iyi bildiğimden bu aptalca şakanın bana büyük keyif vereceğini umuyordum.

İnce ince bu buluşmayı tezgâhlarken, kiraladığım evlerden Gorohova Sokağı’ndaki büyük bir evde bulunan daireme daha sık uğramak zorundaydım, çünkü bana âşık kadının hizmetçisiyle burada buluşuyorduk. Dördüncü katta, bir Rus esnaftan kiraladığım tek odalık bir yerdi burası. Ev sahipleri de bitişik odada kalıyorlardı; içerisi pek dar olduğu için, odalarımızı ayıran kapı hep açık dururdu; bunun böyle olmasını ben istemiştim. Koca sabahın köründen gece yarılarına kadar işinde olurdu. Karısı kırk yaşlarında bir kadındı ve eski giysileri kesip biçip yeni giysiler yapardı. Diktiklerini sahiplerine götürmek için o da sık sık dışarı çıkardı. Ben de, on dört yaşında gösteren ve daha bir çocuk görünümünde olan kızlarıyla yalnız kalırdım. Adı Matryoşa’ydı kızın. Annesi onu sever, ama sık sık da döver, kıza bağırır, söverdi. Küçük kız bana hizmet eder, paravanın ardında duran yatağımı toplardı. Evin numarasını şimdi hatırlayamıyorum. Ama buranın satıldığını, sonra da yanındaki birkaç küçük evle birlikte yıkılarak yerlerine yeni ve çok büyük bir ev yapıldığını biliyorum. Ev sahibim olan esnafın adını da unuttum (belki o zamanlar da bilmiyordum). Ama karısının adının Stepanida olduğunu anımsıyorum; Stepanida... sanırım Mihaylovna olacaktı. Kocasının adını anımsayamıyorum. Kim olduklarını, nereden geldiklerini ve şu anda nerede olduklarını da bilmiyorum. Petersburg polisince ciddi bir soruşturma yapılarak aranırlarsa izlerinin bulunabileceğini düşünüyorum. Köşe

başında, avlu içinde bir evdi. Bir haziran günü olup bitti her şey. Açık mavi bir evdi.

Bir gün masamdan çakım kayboldu. Kalem açmakta kullanılan, hiçbir işime yaramadığı için de ortalıkta sürünüp duran küçük bir çakıydı. Durumu kadına anlattım, ama bunu yaparken kızını dövebileceği aklımın ucundan geçmemişti. Ama kadın az önce kaybolan bir bez parçası için zaten çocuğa bağırıp çağırmaya başlamıştı (böyle durumlarda benim orada olmamı hiç umursamazdı); kadın, bezi kızının yürüttüğünü düşünüyordu ve hatta bu yüzden çocuğun saçlarını da çekiştirmeye başlamıştı. Bez parçası masa örtüsünün altından çıkınca kız ağzını açıp serzeniş niteliğinde herhangi bir şey söylememiş, sessizce annesine bakmıştı. Bu dikkatimi çekti ve o güne dek bakıp da görmediğim kızı dikkatle süzdüm. Soluk sarı saçlı, çillerle kaplı yüzü sıradan, ama dehşetli çocuksu; sessiz, son derece sessiz bir çocuktu. Yok yere cezalandırılmasına karşın kızın hiç serzenişte bulunmaması anneyi büsbütün çileden çıkarmıştı ve ben de tam o kıza sille tokat girişmek üzereyken çakı işini söylemiştim. Evde üçümüzden başka kimse yoktu. Paravanın arkasına, yatağımın bulunduğu bölüme yalnızca kız girer çıkardı. Az önce kızını haksız yere dövdüğü için annenin gözü iyice dönmüştü. Hemen süpürgeyi kaptı, birkaç çubuk çekti içinden ve kızı benim gözümün önünde derisi soyulana ve kanlar içinde kalana dek dövdü. Matryoşka sopa yerken bağırmıyor, ama ince çubukların bedenine her inişinde, hıçkırmayı andırır tuhaf bir ses çıkarıyordu. Sopadan sonra da sürdü hıçkırması, belki bir saat daha sürdü.

Ama daha önce bakın ne oldu: Kadın, içinden çekeceği birkaç çubukla kızını dövmek için süpürgeye atıldığı sırada ben bıçağımı buldum. Yatağımın içindeydi. Masadan buraya düşmüş olmalıydı. Ama ben bıçağı bulduğumu söylemedim kızın sopa yemesi için. Buna bir anda karar vermiştim. Böyle anlarda soluğum tutulur gibi oluyor. Ama hiçbir şeyin gizli kapaklı kalmaması için her şeyi çok daha kesin, anlamları açık kelimelerle açıklamak niyetindeyim.

Hayatım boyunca içine düştüğüm bütün ayıp, yüz kızartıcı, bayağı ve en önemlisi gülünç durumlar bende bir yandan ölçüsüz bir öfke uyandırırken bir yandan da benim için muazzam bir haz kaynağı olmuşlardır. Suç işlediğim anlarla yaşamımın tehlikede olduğu anlar için de aynı şeyi

söyleyeceğim. Bir şey çalacak olsam, bu iş esnasında yaptığım alçaklığın bilincinde olmaktan baş döndürücü bir haz duyarım. Sevdiğim alçaklık değil (bilincim burada tümüyle yerindedir), ama alçalışımı acıyla fark etmekten, bunun bilincine varmaktan doğan baş dönmesidir. Tutuştuğum bütün düellolarda, karşı karşıya durduğum rakibimin ateş etmesini beklerken de aynı yüz kızartıcı, aynı azgın duygu soluğumu keser. İtiraf etmeliyim ki çoğu kez ben onu arar bulurum; çünkü her şeyden daha sarsıcıdır bu duygu benim için. Tokat yediğimde de (hayatım boyunca iki kez tokat yedim), kapıldığım müthiş öfkenin gerisinde yine bu duygu vardı. Hele tokadı yedikten sonra kendimi tutar ve öfkeme hâkim olursam duyduğum haz anlatılmaz bir düzeye yükselir. Bundan, ima yoluyla dahi kimselere söz etmedim ve yüz karası bir şey, bir utanç gibi hep gizledim. Bir kez bir Petersburg meyhanesinde korkunç bir dayak yedim, üzerine bir de saçlarımdan çekip yerde sürüdüler beni; o zaman bu duyguyu duymadım, duyduğum yalnızca müthiş bir öfkeydi; sarhoş da olmadığım halde kavgaya tutuşmuştum. Fransız vikont yüzümü yumruklamış, ben de buna karşılık tabancayla onun alt çenesini dağıtmıştım; adam yalnızca saçlarımdan şiddetle çekmiş olsaydı herhalde öfkeye kapılmaz, yine o baş dönmesi duygusunu duyabilirdim. O sırada böyle düşündüğümü hatırlıyorum.

Bütün bunları, bu duygunun beni hiçbir zaman tam egemenliği altına alamadığını, o esnada bilincimin hep açık ve tam olduğunu herkesin bilmesi için anlatıyorum (zaten burada her şey bilincin açık olmasına dayanıyor). Arada bir gözüm kararır gibi olursa da hiçbir zaman kendimi kaybetmem. Ateş içimi dağlamaya başladığında, hatta en üst noktaya ulaştığında bile onu durdurabilecek güçteyimdir, ama hiçbir zaman onu durdurmak istemem. En hayvancasından kösnül duygularla dolu olmama karşın tüm yaşamımı bir keşiş gibi geçirebileceğimden de hiç kuşkum yok. On altı yaşıma kadar, Jean Jacques Rousseau'nun da itiraf ettiği rezillikler ve inanılmaz bir sefahatle geçti hayatım. Tam önceden tasarladığım gibi on yedi yaşıma bastığımda bıçakla keser gibi kestim bu yaşamı. Ben kendimin efendisiyim; kendimle ilgili isteyip de yapamayacağım şey yoktur. Böylece... herkesin bilmesini isterim ki, suçlarım için ne ortam, ne de sorumsuzluk hastalığı gibi açıklamalar bulmak peşindeyim.

Kızın dövülmesi bitince çakıyı yeleğimin cebine atıp dışarı çıktım; bulunduğunda kimseye tanıdık gelmemesi için birkaç sokak yürüdükten sonra kaldırıp attım. Sonra iki gün bekledim. Küçük kız ağlıyordu; ama sanki daha bir uslu, söz dinler olmuştu; bana karşı öfke ya da kin duymadığından da eminim. Aslında kendisini benim önümde cezalandırdıkları için herhalde biraz utanıyordu; dövülürken bağırmamasının nedeni de benim orada bulunmam, her şeye tanık olmamdı. Ama utanç içindeyken bile çocukça, yalnız kendini suçluyordu. Bugüne dek, benden yalnızca korkmuştu herhalde, ama bu korku bana, Stavrogin'e değil, evlerinde kiracı sıfatıyla bulunan yabancı birine duyulan bir korkuydu. Aslında çocuk galiba biraz fazla ürkekti.

Bu iki gün içinde kendime, yapmaya niyetlendiğim bir şeyden vazgeçip geçemeyeceğimi sordum... soruyu daha sorduğum anda yanıtımın hazır olduğunu hissettim: Evet, vazgeçebilirdim, hem de hemen o anda. Aşağı yukarı o zamandan bu yana hep kendimi öldürmek istedim, umursamazlık hastalığımdan dolayı ya da bilemiyorum, her neden dolayıysa... Küçük kızın herhalde olup biten her şeyi unutacağı bu iki üç günlük süre içinde, kendimi bitmez tükenmez hayallerden uzaklaştırmak için ya da belki de yalnızca muziplik olsun diye, tuttum bir de hırsızlık yaptım. Bu, hayatımda yaptığım ilk hırsızlıktı.

Evin her odasında değişik insanlar, değişik yaşamlar görmek mümkündü. Eşyalı olarak kiraya verilen iki odada ailesiyle birlikte oturan bir memur vardı: Giyimi kuşamı yerinde, ama yoksul, kırk yaşlarında, akıllı bir adamdı. Kendisiyle hiç tanışmamıştık, sanırım benden ve düşüp kalktığım arkadaşlardan biraz çekiniyordu. Otuz beş ruble dolayındaki aylığını daha yeni almıştı. Tam da benim paraya çok ihtiyacım olduğu bir anda (dört gün sonra ihtiyacım olan para postayla geldi gerçi, ama o anda durum farklıydı); yani sonuçta muziplik olsun diye değil, ihtiyacım olduğu için çalmış gibi oldum parayı. Her şey son derece küstahça ve apaçık yapıldı: Evlerine girdim; adam, karısı ve çocukları öbür odada yemeklerini yiyorlardı. Tam giriş kapısının yanındaki sandalyenin üzerinde katlanmış üniforması duruyordu adamın. Daha odalarımızın üzerinde yer aldığı koridorda ilerlerken gelmişti bu fikir aklıma. Elimi üniformanın cebine daldırıp cüzdanı aldım. Ama memur hışırtıları duydu ve yemek yedikleri küçük

odadan başını uzatıp baktı. Bir şeyler gördüğünden eminim, ama her şeyi eksiksiz göremediğinden sanırım gözlerine inanamadı. Kapılarının önünden geçerken, saatin kaç olduğunu merak edip onların duvar saatlerine bakmak için içeri girdiğimi söyledim. 'Çalışmıyor saat' dedi adam, ben de kapıyı çekip çıktım.

Su gibi içki içtiğim zamanlardı ve kiraladığım odalara aralarında Lebyadkin'in de bulunduğu bir sürü adam girer çıkardı. İçinden kâğıt paraları alıp cüzdanı bozuklarıyla birlikte kaldırıp attım. Otuz iki ruble vardı cüzdanda... üç kırmızı, iki sarı banknot. Kırmızılardan birini bozdurup şampanya getirttim; sonra ikinci ve üçüncü kırmızıyla da aynı şeyi yaptım. Dört saat sonra, –artık vakit akşamdı– memur beni koridorda bekliyordu.

— Nikolay Vsevolodoviç, bugün hani bir ara bize uğradığınızda, kapının hemen yanında, sandalyenin üzerinde duran üniformamı farkına varmadan yere düşürmüş olabilir misiniz acaba?

— Ne sandalyesi, ne üniforması? Üniformanız mı vardı sizin?

— Evet, hemen oracıktaydı....

— Yerde mi?

— Önce kapının yanındaki sandalyenin üzerinde, sonra yerde.

— Yerden aldınız mı onu?

— Aldım.

— Daha ne istiyorsunuz o zaman?

— Hayır yani... madem öyle... ben, elbette hiç...

Sözünü bile tamamlayamadı; evin öbür odalarını dolduran kiracılardan da hiçbirine hiçbir şey söyleyemedi... bu denli ürkek oluyor bu adamlar. Aslında evin bütün kiracıları benden dehşetli korkar ve bana saygı duyarlardı. Daha sonra koridorda bu memurla iki kez göz göze geldik; önceleri bu hoşuma gittiyse de daha sonra sıkıldım.

Üç gün sonra Gorohova'daki eve gittim. Anne, elinde bir bohça, bir yerlere gitmeye hazırlanıyordu; baba her zamanki gibi işteydi. Böylece Matryoşa'yla ben evde yalnız kaldık. Pencereler açıktı. Apartmanda çok sayıda küçük atölye vardı, bu yüzden de sabahtan akşama çekiç sesleri, şarkılar eksik olmazdı. Anne gideli bir saat olmuştu. Matryoşa kendilerine ait küçük odada, sırtı bana dönük olarak kanepede oturuyor, elinde iğne bir şeyler dikmeye çalışıyordu. Sonra hafiften bir şarkı tutturdu, ama çok alçak

sesle söylüyordu; zaman zaman böyle yapardı. Saatimi çıkarıp baktım, ikiydi. Kalbim küt küt atmaya başlamıştı. Bu noktada kendime yine sordum: Kendini tutabilecek misin? Hemen yanıtladım kendimi: Tutabilirim elbette. Kalkıp sessizce Matryoşa'ya yaklaştım. Pencere kenarları ıtır saksılarıyla doluydu; güneş gökte ışıl ışıldı. Hemen yanında, yere oturdum. Ürperdi, büyük bir korkuyla ayağa kalktı. Elini tutup usulca öptüm, sonra kendisini yeniden kanepeye oturtmak için onu elinden hafifçe aşağı çektim; gözlerinin içine bakmaya başladım. Elini öpmem çocuk gibi güldürdü onu, ama yalnızca bir an; sonra yine ok gibi fırlayıp ayağa kalktı, üstelik yüzünde korkudan kıvranır bir ifadeyle. Dehşet dolu gözlerle kımıltısızca bana bakıyordu. Dudaklarında, ağlamaya başlayacakmış gibi bir titreme dolaştı; ama ağlamadığı gibi bağırmadı da. Kendisini dizlerimin üzerine oturtup yeniden elini öpmeye başladım; yüzünü, ayaklarını öptüm. Ayaklarını öperken kendini şöyle bir çekti, sonra utanarak gülümsedi, ama biraz oyun kokan bir gülümsemeydi bu. Yüzü utançtan kıpkırmızı oldu. Ben durmadan kulağına bir şeyler fısıldıyordum. Sonra birden, beni müthiş şaşırtan, ömrüm boyunca unutamayacağım bir şey oldu: Kız birden kollarını boynuma doladı ve kendisi beni öpmeye başladı, hem de nasıl bir öpme! Yüzü hayranlık doluydu. Bir anda fırlayıp kalkmak ve evi terk etmek istedim: Bu kadar küçük bir çocuğu böyle görmek hiç hoşuma gitmemişti. Ama kendimi tuttum, içimde bir an yükselen korkuyu bastırarak yerimde kaldım.

Her şey bittiğinde şaşkın ve mahcuptu. Güvenini sarsabilecek bir şey söylemedim ona; onu okşamadım da. Ürkekçe, ama gülümseyerek bana bakıyordu. Birden yüzü aptalca göründü gözüme. Utancı her an biraz daha artıyordu. Sonunda elleriyle yüzünü kapadı, duvardan yana dönüp hareketsiz kaldı. Bir an, ya deminki gibi korkarsa diye tedirgin olduysam da kalkıp sessizce evden çıktım.

Tüm bu olanlar, herhalde, akıl almaz bir çirkeflik ve tüyler ürpertici bir dehşet olarak geliyordu kendisine. Mahalledeki yaşıtlarından duyacağı bütün o ağır Rus küfürlerine ve dokundurmalı, tuhaf konuşmalara karşın kendisinin şimdilik hiçbir şeyin farkında olmadığına eminim. Herhalde bağışlanmaz bir suç işlediğini, 'Tanrı'yı öldürdüğünü' düşünüyordu.

Korkunç bir dayak yediğim meyhane kavgası da o gece oldu. Beni evime Lebyadkin getirmişti, sabah gözümü açtığımda odamdaydım. Uyandığımda ilk aklıma gelen, kızın olup bitenleri birilerine anlatıp anlatmadığıydı. Henüz o kadar güçlü değilse de, gerçek bir korku anıydı bu. O sabah çok neşeli ve herkese karşı çok iyiydim. Etrafımdaki serseriler de benden çok hoşnuttular. Yine de ben hepsini bırakıp Gorohova'ya gittim. Daha apartman girişinde karşılaştım onunla; bakkaldan dönüyordu, kahveye katmak için hindiba tozu almaya yollamışlardı kendisini. Beni görmesiyle dehşet içinde merdivenlere atılması bir oldu. Yukarı çıktığımda, odaya 'deli gibi' daldığı için annesi yüzüne iki tokat atıyordu. Böylece de kızın korkusunun gerçek nedeni gizlenmiş oluyordu. Şimdilik ortalık sakindi. Orada olduğum sürece hiç ortalıkta görünmedi, anlaşılan bir yerlere gizlenmişti. Bir saat kadar kaldıktan sonra çıktım.

Akşama doğru yeni bir korku dalgasının içinde buldum kendimi, ama korkum bu kez çok daha şiddetliydi. Elbette her şeyi inkâr edebilirdim, ama ya bir açığımı yakalarlarsa? Sibirya, kürek mahkûmları geliyordu gözümün önüne. Bu olay dışında hayatımda korku nedir bilmedim: Bu olaydan önce de, sonra da. Hem de kaç kez Sibirya'yı boylama tehlikesi yaşamış olmama karşın. Ama bu kez nedense çok korkuyordum, hem de öyle böyle değil, müthiş acı veren bir korkunun tutsağıydım. Akşama doğru ondan nefretim o kadar arttı ki onu öldürmeye karar verdim. Gülüşünün aklıma gelmesiyle kabarıvermişti nefretim. Her şey olup bittikten sonra yüzünü elleriyle kapayıp duvara dönmesi nasıl da iğrençti! Bunun aklıma gelmesiyle bir anda gözüm döndü, bunu önce üşüme, titreme, sonra da sabaha doğru ateşler içinde yanma krizi izledi. Yeniden korkmaya başladım, ama bu öyle güçlü bir korkuydu ki hiçbir şey bundan daha acı verici olamazdı. Ama kızdan artık nefret etmiyordum, en azından akşamki gibi bir nefretten söz edilemezdi. Güçlü korku duygusunun, nefret ve öç duygularını yok ettiğini fark ettim.

Öğleye doğru uyandım; kendimi sağlıklı hissettim; hatta dünkü duygularımdan bazıları beni çok şaşırttı. Ama keyifsizdim, duyduğum bütün nefrete karşın yine de Gorohova'ya gitmek zorundaydım. O anda biriyle ağız dalaşı yapmak için –ama ciddi bir dalaş– dayanılmaz bir istek duyduğumu anımsıyorum. Ama Gorohova'daki odama girince, içeride Nina

Savelyeva’yı –şu hizmetçi kız– gördüm; bir saattir beni bekliyordu. Bu kıza âşık falan değildim, hatta pek sevmezdim de; zaten o da çağrılmadan geldiği için kendisine kızar mıyım diye korku içindeydi. Ama birden onu gördüğüme çok sevindim. Aslında fena da bir kız değildi; ama hem fazla alçakgönüllüydü, hem de esnaf takımının hoşuna gidecek hal ve hareketleri vardı; nitekim ev sahibim kadın ne zamandır bana övüp duruyordu onu. İkisini kahve içerlerken buldum; ev sahibim kadın bu tatlı söyleşiden müthiş keyif almışa benziyordu. Küçük odanın bir köşesinde Matryoşka’yı fark ettim. Ayakta duruyor ve kımıltısız bakışlarla annesiyle konuk kadını izliyordu. Ben içeri girince geçen sefer olduğu gibi gizlenmedi, kalkıp gitmedi de. Yalnız bana çok zayıflamış ve ateşi varmış gibi geldi. Nina’ya çok hoş davrandım ve ne zamandır hiç yapmadığım bir şeyi yapıp, ev sahiplerimle aramızdaki kapıyı kapadım. Ninacık giderken pek sevinçliydi. Ben de onunla çıktım ve tam iki gün uğramadım Gorohova’ya. Dehşetli bir bıkkınlık duyuyordum.

Her şeye bir son vermek için, kiraladığım evden çıkmaya ve Petersburg’dan ayrılmaya karar verdim. Evden çıkacağımı söylemeye gittiğimde ev sahibim kadını müthiş telaşlı ve üzüntülü buldum: Matryoşa’nın üç gündür hasta olmasıydı bunun nedeni. Her gece ateşleniyor ve sayıklıyordu. Tabii hemen neler sayıkladığını sordum (benim odamda ve fısıltıyla konuşuyorduk). ‘Korkunç şeyler’ dedi kadın. ‘Tanrıyı öldürdüğünü’ söylüyor. Doktor çağırmalarını, parasını ödeyeceğimi söyledim. Ama kadın kabul etmedi. ‘Tanrı isterse kendi kendine de geçer hastalığı. Zaten hep yatmıyor, gündüzleri dışarı çıkıyor, demin de bakkala gitti geldi.’ Matryoşa’yı yalnız yakalamaya karar verdim. Demin ev sahibem saat beş gibi öbür yakaya geçeceğini söylemişti; akşam yeniden uğramak üzere çıktım.

Karnımı doyurmak için bir lokantaya uğradıktan sonra, beşi çeyrek geçe yeniden eve gittim. Kapıyı her zaman olduğu gibi kendi anahtarımla açtım. İçeride Matryoşa’dan başka kimse yoktu. Paravanın arkasında, annesinin yatağında yatıyordu. Beni izlediğini gördüm, ama fark etmemiş gibi yaptım. Bütün pencereler açıktı; hava ılıktı, hatta sıcak bile denilebilirdi. Odamda bir iki gidip geldikten sonra koltuğa oturdum. Her şeyi bütün ayrıntılarıyla hatırlıyorum. Matryoşa’ya hiçbir şey söylememek müthiş hoşuma

gidiyordu. Oturup bir saat bekledim, sonra birden kendisi paravanın arkasından fırladı; yataktan yere atladığı zaman çıplak ayaklarının yer tahtalarında çıkardığı sesi duydum... sonra hızlı birkaç adım... ve işte kapımda durmuş, sessizce bana bakıyordu. O olaydan sonra geçen dört beş gün içinde kendisini hiç yakından görmemiştim; gerçekten zayıflamıştı. Yüzü süzülüp gitmişti, başının da ateşler içinde yandığı belliydi. Gözleri kocamandı ve önce bana öyle geldi ki, kör bir merakla dolu kımıltısız bakışlarla bana bakıyordu. Koltuğun ucuna oturmuş, ben de hiç kımıldamadan ona bakıyordum. Birden yine derin bir nefretle doldu içim. Ama birden benden hiç korkmadığını fark ettim; belki de hezeyan içindeydi. Ama hayır, sayıklar bir hali yoktu. Birden, birine çok kızanların yaptığı gibi başını hızlı hızlı sallamaya başladı, derken, küçücük yumruğunu kaldırıp bana gözdağı verir gibi havada salladı. İlk anda gülünç geldi bana bu hareketi, ama sonra dayanamadım, kalkıp yanına gittim. Bir çocukta görülmesi olanaksız bir umutsuzluk okunuyordu yüzünden. Yumruğunu havada sallayarak görürsün sen der gibi bana gözdağı vermeyi sürdürüyor, başını sık sık sallayarak bana kızıyordu. İyice yaklaşıp çekine çekine bir şeyler söyledim kendisine, ama anlamadığını fark ettim. Sonra birden, o zaman da yaptığı gibi elleriyle yüzünü kapattı ve koşarak pencerenin önüne gidip arkası bana dönük durdu. Onu orada bırakıp odama döndüm, bir sandalye çekip pencerenin önüne oturdum. Niçin çekip gitmedim de sanki onu bekliyormuşum gibi orada kaldım, aklım almıyor! Çok geçmeden yine hızlı ayak seslerini duydum; bina boyunca uzanan, üzeri kapalı ahşap balkona çıkmıştı; buradan apartman merdivenlerine geçilebiliyordu. Hemen odamın kapısına atıldım; açıp baktığımda Matryoşa'nın koridorun dibindeki kümesi andıran küçük kilere girdiğini gördüm. Bir an tuhaf bir düşünce zihnimi yalayıp geçti. Kapıyı kapadım. Bu tuhaf düşünceye şimdilik bel bağlayamazdım; yine de içimden 'neden olmasın!' demekten geri kalmıyordum (her şeyi çok iyi hatırlıyorum.)

Bir dakika sonra saatime bakıp kaç olduğunu aklımda tuttum. Böylesi bir ayrıntı niçin gerekliydi bana, bilmiyorum. Akşam olmak üzereydi. Tepemde bir sinek vızıldıyor, ikide birde yüzüme konuyordu. Sineği yakaladım, açık pencereden dışarı bıraktım. Üzeri tepeleme yüklü büyük bir araba gürültüyle avluya girdi. Avlunun ucundaki dükkânında pencere önüne

oturan bir terzi, ne zamandır, üstelik de epey yüksek bir sesle şarkı söylüyordu. Görebiliyordum onu: Hem dikişini dikiyor, hem şarkı söylüyordu. Eve gelişimde avluda da, merdivenlerde de hiç kimseyle karşılaşmadığım aklıma geldi; o zaman aşağı inip evden çıkarken de kimsenin beni görmemesi yerinde olurdu. Pencerenin önündeki sandalyeyi usulca çekip yerine koydum. Elime bir kitap aldım, ama almamla fırlatıp atmam bir oldu. Sonra ıtır yaprağındaki minicik bir kırmızı örümceğe dalıp gittiğimi hatırlıyorum... O anı en küçük ayrıntılarıyla hatırlıyorum.

Birden saatime atıldım: Odadan çıktığından bu yana yirmi dakika geçmişti. O ihtimal gerçekleşiyor gibiydi. Yine de on beş dakika daha beklemeye karar verdim. Belki de odaya döndü ve ben duymadım düşüncesi geçti bir an aklımdan; ama bu olamazdı: Sinek vızıltısının bile duyulabildiği kaskatı bir sessizlik içindeydi ev. Birden yüreğimin atışları hızlandı. Yeniden saatimi çıkardım: Daha üç dakika bile olmamıştı. Kalbim deli gibi çarpa çarpa çeyrek saati doldurdum. Sonra şapkamı başıma geçirdim, paltomu son düğmesine kadar ilikledim, her şey yerinde mi, gelişimin bir izi var mı diye odaya bir göz attım. Sandalyeyi pencereye doğru biraz daha itip eski yerine aldım. Sonra kapıyı usulca açıp dışarıdan anahtarımla kilitledim ve kilere doğru yürüdüm. Kilerin kapısı kapalıydı, ama kilitli değildi... onu hiç kilitlemediklerini biliyordum, yine de içimden açmak gelmedi. Parmak uçlarımda yükselip yukarıdaki çatlaktan içeriyi görmeye çalıştım. Tam parmak uçlarımda yükselirken, demin pencerenin önünde gördüğüm küçük kırmızı örümceğe dalıp gittiğimde, ayak uçlarımda yükselirsem kapının üstündeki bu çatlaktan kilerin içini görebileceğimi düşündüğüm aklıma geldi. Burada böyle bir ayrıntıya yer vermemin tek nedeni, o anda zihnimin ne kadar açık ve kendime ne kadar hâkim olduğumu göstermektir. Kapının üstündeki çatlaktan uzun süre baktım. İçerisi karanlıktı, ama kaskatı bir karanlık değildi bu. Sonunda göreceğimi gördüm. Düşündüğüm gibiydi her şey.

Artık gidebilirdim. Merdivenlere yöneldim. Hiç kimseye rastlamadan evden çıktım. Üç saat sonra, üzerimizde rahat giysiler, arkadaşlarla benim öbür evde toplanmış, iskambil oynuyorduk. Lebyadkin şiir okuyordu. Herkes bir şey anlatıyordu ve işe bakın ki o gün, her zamankinin tersine, bütün anlatılanlar zekice, güldürücü şeylerdi. Kirillov da aramızdaydı.

Orada bir şişe rom olmasına karşın kimse içmiyordu. Ama Lebyadkin'in bir gözü şişedeydi. Prohor Malov, 'Nikolay Vsevolodoviç kara kara düşünmeyip de keyifli oldu mu, arkadaşların hepsi çok neşeli oluyor, herkesin ağzından bal akıyor' dedi. Bu ayrıntı da aklımda kalmış.

Saat on bir gibi, Gorohova'daki ev sahibemin gönderdiği kapıcının kızı, Matryoşka'nın kendini astığı haberini getirdi. Hemen kızla birlikte Gorohova'ya gittim; ev sahibem ağlıyor, inliyor, dövünüyordu; öyle şaşkın durumdaydı ki, haberi bana niye ilettiğini kendi de bilmiyordu. İçeride polisler ve başka bir sürü insan vardı. Sofada bir süre bekledikten sonra gittim.

Olağan birkaç soru sormak dışında bana hiç ilişmediler. Kızın hasta olduğu, son günlerde sayıklamaya başladığı, bir doktor çağırmayı düşünürlerse parasını benim ödeyeceğimi söylediğimden başka hiçbir açıklamada bulunmadım. Çakıyı da sordular, ev sahibemin o çakı yüzünden kızını dövdüğünü... Ev sahibemin arada bir kızını dövdüğünü, ama bunun fazla önemli bir şey olmadığını söyledim. O akşam oraya uğradığımdan kimsenin haberi yoktu. Doktorların düzenlediği ölüm raporunda ne yazıyordu, bilmiyorum.

Bir hafta hiç uğramadım Gorohova'ya. Defin töreninden epey sonra evi boşaltmak için gittim. Ev sahibem eskiden olduğu gibi elinde birtakım bezler dikiş dikiyor, ama bir yandan da hâlâ iki gözü iki çeşme ağlıyordu. 'Şu sizin çakı için çok kalbini kırdım,' dedi, ama bana yönelik fazlaca bir sitem yoktu sözünde. Nina Savelyeva'yla burada buluşmaya devam etmemin artık pek mümkün olamayacağını öne sürerek hesabı kapattım. Bana yeniden Nina Savelyeva'yı övmeye başladı. Kira borcumu öderken beş ruble fazla verdim.

O sıralar ölesiye sıkıcı, hatta sersemletici geliyordu yaşamak bana. Yüreğimin korkudan nasıl pır pır ettiğini öfkeyle hatırlayıp durmasaydım, bütün öteki olaylar gibi Gorohova olayını da tehlike geçer geçmez unutup gitmem gerekirdi. Ama yapamamıştım. Öfkemden önüme gelene tersleniyordum. Yaşamımı olabildiğince iğrençleştirme kararı vermem de o günlere rastlar. Bir yıl önce de kendimi vurmayı düşünmüştüm. Ama hayatımı iğrençleştirmek, kendimi vurmaktan daha iyi bir fikirdi sanki. Bir gün, apartmanlarda oda köşelerini kiralayanlara hizmet eden topal Marya

Timofeyevna Lebyadkina'yı izliyordum. O sıralar daha aklını tümden kaçırmamıştı, ama içi içine sığmayan bir salaktı ve bana da gizliden gizliye vurgundu (bizimkiler ortaya çıkarmışlardı bunu); birden onunla evlenmeye karar verdim. Stavrogin'in böyle bir yaratıkla, böylesine olmayacak biriyle nikâhlanması bütün sinirlerimi uyarmıştı. Ondan daha çirkin, bu iş için ondan daha uygun biri düşünülemezdi. Pek sanmıyorum ama, bu kararımda bilinçsizce de olsa (ki kuşkusuz bilinçsizceydi!), Matryoşka olayından sonra kapıldığım ödlekliğe duyduğum öfkenin de etkisi olabilirdi. Ne olursa olsun, 'bir sarhoş sofrasında şarabına bahse tutuştuğum için' evlenmemiştim onunla. Nikâh tanıklarımız Kirillov, o sıralarda Petersburg'da olan Pyotr Verhovenskiy, Prohor Malov (şimdi yaşamıyor) ve Lebyadkin'di. Bu dört kişi dışında kimsenin haberi olmadı evlendiğimizden; bu dört kişi de susacaklarına söz verdiler. Bu susmak, sessiz kalmak denilen şey bana hep iğrenç gelmiştir. Ama bugüne dek herkes sözünü tuttu; üstelik de benim bunu açıklama niyetlerime karşın. Neyse, şimdi bu açıklama da yapılmış oldu.

Evlendikten sonra annemin yaşadığı ile gittim. Gönül eğlendirmek, gezip tozmaktı niyetim, çünkü her şey dayanılmaz gelmeye başlamıştı. Burada yapıp ettiklerimle herkeste tehlikeli bir deli olduğum izlenimi bıraktım; bunlar hâlâ bütünüyle unutulmamıştır orada. Bunları aşağıda açıklayacağım. Sonra yurtdışına gittim. Dört yıl orada yaşadım.

Doğu'ya gittim. Kudüs'te bir kilisede sekiz saat süren bir gece ayinine katıldım, Mısır'a gittim, İsviçre'de yaşadım, İzlanda'ya bile gittim. Göttingen'de bir yıl üniversitede ders izledim. Son yıl Paris'te soylu bir Rus ailesiyle ve İsviçre'de iki Rus kızıyla yakınlık kurdum. İki yıl kadar önce Frankfurt'ta bir kırtasiyecinin vitrinindeki satılık fotoğraflar arasında çok cici, çok sevimli giydirilmiş, Matryoşka'ya çok benzeyen küçük bir kızın fotoğrafı dikkatimi çekti. Aldım o resmi ve otele dönünce şöminenin üstüne koydum. Orada hiç dokunulmadan bir hafta öylece kaldı resim, hatta bir kez bakmadım bile o resme; Frankfurt'tan ayrılırken de onu orada, şöminenin üzerinde unuttum.

Anılarım üzerinde kontrolümün ne kadar güçlü olduğu, bu konuda duygusallıktan ne kadar uzak, ne kadar katı olduğum anlaşılsın diye anlatıyorum bu detayları. Canım istediği anda bir yığın anıyı zihnimden

kovabilirim ve anılar kuzu kuzu çekip giderler. Geçmişi hatırlamak bana her zaman sıkıntı vermiştir; hemen herkesin yaptığı gibi oturup geçmişten konuşmaktan hiç hazzetmem. Matryoşka'ya gelince, kızcağızın fotoğrafını bile bir Frankfurt otelinin şöminesi üzerinde unuttum gitti.

Geçen ilkbahar, Almanya'da trenle giderken, dalgınlıktan, aktarma yapmam gereken istasyonu geçmişim. Sonraki istasyonda indirdiler beni. Saat öğleden sonra üçtü, pırıl pırıl aydınlık bir gündü. Küçük, sevimli bir Alman kasabasıydı trenden indiğim yer. Bir sonraki tren gecenin on birinde olduğu için beklemem gerekiyordu. Bir otel gösterdiler. Bu serüven giderek sevimli görünmeye başlamıştı gözüme, çünkü hiç acelem yoktu, bir yere yetişmeye çalışmıyordum. Otelim her ne kadar pek küçük ve beş para etmez bir otelse de, zümrüt gibi bir yeşilliğin ortasındaydı ve dört yanı çiçek tarhlarıyla çevriliydi. Bana verdikleri oda da küçücüktü. Güzel bir yemek yedim ve bütün gece yolculuk yaptığım için, yemekten sonra, saat dört gibi yatıp nefis bir uyku çektim.

Bu güzel uykuda beni çok şaşırtan bir düş gördüm. Hayatımda hiç görmediğim türden bir düştü bu. Dresden'deki galeride Claude Lorrain'in, katalogdaki adı sanırım 'Acis ve Galatea' olan, benimse –her nedense– 'Altın Çağ' adını verdiğim bir tablosu vardır. Daha önce de görmüştüm bu resmi. Ama şimdi, üç gün önce Dresden'den geçerken birden düşümde bu resmi gördüğümü fark ettim, ama resim olarak değil, yaşanmışlık olarak.

Yunan adalarından biri... masmavi deniz, dalgalar, irili ufaklı adalar, kayalıklar... ağaçlı bir sahil ve uzaklarda büyüleyici bir manzara... batmakta olan ve el edip insanı yanına çağıran güneş... sözün kısası, anlatılmaz bir manzara. Avrupa'nın beşiğiydi burası, mitolojiden ilk sahnelerin geçtiği. Ve yeryüzü cennetiydi. Birbirinden güzel insanlar yaşamışlardı burada! Mutlu ve masum uyanıyor, mutlu ve masum uyuyorlardı; korularda şen şarkıları yankılanıyordu. Hiç tükenmemiş güçlerinin fazlası hep aşka, saf sevince, sevgiye harcanıyordu. Güneş, böyle güzel çocuklara sahip olmaktan mutlu, adayı ve denizi altın ışıklarıyla yıkayıp duruyordu. Olağanüstü bir düş – tam bir aldanış! Asla gerçekleşmeyecek bir hayal! Bir hayal ki, onun uğruna insanlık bütün gücünü, varını yoğunu harcadı, çarmıha gerilmeyi göze aldı, peygamberler, insanların onlarsız yaşamak istemedikleri, hatta onlarsız ölemeyecekleri peygamberler, bu uğurda ölesiye eziyet çektiler.

Gördüğüm düşte tüm bu duyguları yaşar gibi oldum. Tam olarak ne gördüğümü anımsayamıyorum, ama uyanıp da hayatımda ilk kez gözyaşlarıyla nemlenmiş gözlerimi açtığımda kayalıkları da, denizi de, batan güneşin eğik ışıklarını da... hepsini... hepsini görmüşüm gibi geldi bana. Hiç tatmadığım bir mutluluk duygusu acıtırcasına doldurdu yüreğimi. Gün akşama dönmüştü, batan güneşin yatay ışıklarından bir tutamı, küçücük odamın penceresini dolduran çiçeklerin arasından sızarak beni altın ışıklarına boğuyordu. Deminki düşe dönebilme umuduyla tam gözlerimi yeniden yummak üzereydim ki birden o bir tutam güçlü ışık içinde minicik bir nokta ayırt ettim. Noktacığın şekli hafifçe değişti ve birden gözüme minik, kırmızı bir örümcek gibi göründü. Aklıma hemen ıtır yaprağında gördüğüm küçük kırmızı örümcek geldi; yine böyle batan günün son ışıklarının vurduğu bir pencere önüydü. İçimde bir nokta sızladı, yataktan kalkıp oturdum.

Karşımda Matryoşa'yı görüyordum (gerçekte değil, ah keşke gördüğüm gerçek olsaydı!). Zayıflamış, gözleri büyümüştü. Tıpkı o zaman olduğu gibi odamın eşiğinde duruyor, küçücük yumruğunu gözdağı verircesine yukarı kaldırmış, başını ileri geri sallıyordu. Hayatımda hiçbir şey bana bu kadar acı vermedi. Karşıma geçmiş beni tehdit eden (neyle? Ne yapabilirdi ki bana!), ama yalnızca kendini suçlayan, henüz hiçbir şey anlamayan on yaşındaki umarsız bir kız çocuğunun yürek paralayıcı umutsuzluğu! Daha önce hiç böyle olmamıştı bana. Hiç kımıldamadan, gece geç saatlere kadar öylece oturdum; zamanı unutup gitmiştim. Vicdanının insana rahat vermemesi ya da pişmanlık denen şey bu muydu? Bilmiyorum, bugüne dek de anlayabilmiş değilim. Belki de bana bugün bile kendi yapıp ettiklerime ilişkin anılarım iğrenç gelmiyor. Belki de bu anıda bugün bile benim tutkularıma seslenen bir şeyler var. Hayır, o görüntüsüne dayanamıyorum onun: Odamın eşiğinde durmuş, havaya kaldırdığı minicik yumruğunu bana gözdağı verircesine sallıyor... İşte bu görüntüye, bu ana, burada sallanan başa, yumruğa dayanamıyorum. Bu hayalin her gün gözümde canlanması beni kahrediyor. Kendiliğinden canlanmıyor, onu ben çağırıyorum; bu hayalle yaşayabilmem olanaksız olmasına karşın, onu çağırmadan edemiyorum. Ah tek bir kez görebilseydim onu, uyurken değil, uyanıkken, sanrı olmasına bile razıydım bunun!

Bundan çok daha kötü pek çok başka eski anım var. Kadının birine öyle kötü davranmıştım ki, ölmüştü bu yüzden zavallıcık. Bir düelloda iki masumu öldürmüştüm. Bir seferinde ağır hakarete uğradım ve bunu yapana karşılık vermedim. Kimselerin bilmediği bir zehirle zehirlenmiş gibiyim; bile isteye olmuş bir şey bu (gerektiğinde bununla da ilgili açıklamalarda bulunabilirim).

Peki öbür anılarım neden hiç böyle şeyler uyandırmıyorlar içimde? Onlara karşı bütün duyduğum belki yalnızca nefret; o da şu anda içinde bulunduğum durumun bir sonucu, yoksa eskiden büyük bir soğukkanlılıkla onları zihnimden uzaklaştırır, unutur giderdim.

Kendimi meşgul etmek için, yılın kalanını orada burada dolaşarak geçirdim. Küçük kızı kafamdan istediğim an silip atabilirdim, bunu şimdi de yapabilirim; bundan eminim. Eskiden olduğu gibi hayallerimin efendisiyim: Onlar tümüyle benim denetimim altındadır. Ama işte sorun da tam burada: Onları denetimim altına almak istemiyorum ben, özellikle istemiyorum bunu... ve hiçbir zaman da istemeyeceğim. Bundan artık eminim. Çıldıracağım ana dek bu böyle devam edecek.

İki ay kadar sonra İsviçre'de bir kıza âşık oldum, daha doğrusu, tıpkı bir zamanlar olduğu gibi şiddetli duygu kabarışlarıyla dolu bir tutku nöbetine tutuldum. Yeni bir suç işlemek için karşı konulmaz bir istek duyuyordum. İki karılı olmaktı aklımdan geçen (evli olduğum için zaten bir karım vardı). Ama kendisine her konuda açılabildiğim bir başka kızın tavsiyesine uyarak kaçtım. Kaldı ki işleyeceğim bu yeni suç beni Matryoşka'dan falan da kurtarmayacaktı.

Böylece bu metni matbaada bastırıp üç yüz adedini Rusya'ya getirmeye karar verdim. Zamanı geldiğinde hem polise, hem de yerel makamlara yollayacağım bunları. Aynı zamanda bütün gazetelere, Petersburg'da olsun, Rusya'nın başka yerlerinde olsun beni tanıyan herkese yollayacağım. Aynı anda Avrupa'da da çevirileri yayınlanacak. Hukuksal açıdan beni zorlayacak, fazla tedirgin edecek bir şeyler olmayacağını, suçlanmayacağımı biliyorum. Beni suçlayan yok ve olmayacak, ama ben beni suçluyorum! Öte yandan, kanıt bile denilemeyecek önemsiz bir iki şey dışında, ortada kanıt falan da yok. Üstelik akıl sağlığımın yerinde olmadığı şeklindeki köklü inanç ile, yakınlarımın bunu öne çıkarma ve bundan

yararlanma yönünde gösterdikleri çabaların da, hakkımda başlatılabilecek bütün hukuksal işlemlerin sonuçsuz kalmasını sağlayacağına kuşku yok. Aklımın tümüyle başımda olduğunu ve içinde bulunduğum durumu bütünüyle kavradığımı herkesin görebilmesi için söylüyorum bunları burada. Ama, çevremde her şeyi bilen insanlar da bulunacak; yüzüme bakacaklar, yüzlerine bakacağım. Bunlardan ne kadar çok olursa o kadar iyi. Peki bu bana iyi gelecek mi? Bilmiyorum. Ama başka çarem yok.

Son bir kez daha söyleyeyim: Petersburg polisi ciddi bir çaba gösterirse bazı izlere ulaşabilir. Ev sahibem belki hâlâ Petersburg'dadır. Evi de anımsayanların çıkacağına kuşku yok. Açık mavi bir evdi. Hiçbir yere gitmiyorum; bir süre (bir, belki de iki yıl) Skvoreşniki'de, annemin çiftliğinde kalacağım. İstenen zamanda istenen makamın önüne çıkmaya hazırım.

Nikolay Stavrogin"

III

Aşağı yukarı bir saat sürdü kâğıtların okunması. Hem yavaş okuyordu Tihon, hem de galiba bazı yerleri iki kez okuyordu. Bu süre içinde Stavrogin ağzını açmadan, kımıltısız oturmuştu. Tuhaf ama, bugün bütün gün yüzünden eksik olmayan sabırsızlık, dalgınlık ve sayıklamaya benzer hal hemen tümüyle yok olmuştu. Bunların yerini eksiksiz bir sükûnetle, ona çok daha ağırbaşlı, vakur bir hava veren bir tür içtenlik almıştı.

İlk Tihon başladı söze; gözlüğünü çıkardı:

— Belgede bir iki düzeltme yapabilir miyiz? –dedi ihtiyatla.

— Neden? –dedi Stavrogin.– Tam bir içtenlikle yazdım ben onu.

— Üslubunda küçük bir değişiklik belki?

— Sizi uyarmayı unuttum: Sözleriniz boşuna! Niyetimden asla vazgeçmem! Aklımı çelmek için boşuna zahmet etmeyin!

— Hayır, unutmadınız beni uyarmayı: Demin, okumaya başlamadan önce bu uyarıların hepsini yaptınız.

— Olsun, şimdi bir kez daha yineliyorum: Hangi güçte bir itirazla çıkarsanız çıkın karşıma, kararımdan döndüremezsiniz beni! –Bir an durduktan sonra,– Bilin ki, bu beceriksizce ya da beceriklice (nederseniz deyin) cümleyle, bana hemen karşı çıkmanızı ve beni kararımdan döndürmeye çalışmanızı sağlamak gibi bir amacım yok, –diye ekledi ve yine deminki havasına girer gibi oldu, ama hemen sonra kendi sözlerine kendisi hüzünle gülümsedi.

— Size karşı çıkmak da, sizi kafanıza koyduğunuz şeyi yapmaktan vazgeçirmeye çalışmak da aklımdan bile geçmez. Öyle yüce bir düşünceye ulaşmışsınız ki, Hıristiyanlığın özü bundan daha eksiksiz, daha tam anlatılamaz. Hiçbir pişmanlık, hiçbir nedamet, sizin yapmaya niyetlendiğiniz büyük kahramanlığın ötesine geçemez, ondan daha etkili olamaz, yeter ki...

— Yeter ki?

— Yeter ki işin içinde gerçek pişmanlık, gerçek Hıristiyan düşüncesi söz konusu olsun.

— Sanırım bunlar ayrıntıya girer! Ne fark eder yani? İçtenlikle yazdım ben.

— Kendinizi kaba biriymiş gibi sunmaya çalışıyorsunuz, –dedi gitgide daha da cesaretlenen Tihon; "belge" onu epey etkilemiş gibiydi.– Bu kadar kaba görünmeyi kalbiniz de istemezdi herhalde...

— "Sunmak" mı? Bakın bir kez daha yineliyorum: Benim kendimi bir şekilde sunduğum falan yok! İncelik olsun diye "kırılıp dökülecek" değilim karşınızda.

Tihon hemen bakışlarını yere indirdi.

— Doğru anlamışsam, bu belge ölümcül yaralanmış bir yüreğin gereksinimi olarak ortaya çıkmış... –diye sürdürdü onda pek görülmeyen bir heyecanla ve ayak dirercesine.– Evet, bu onun nedamet getirmesi ve doğal bir ihtiyacıdır... Sizin karşı koyamadığınız bir ihtiyacı. Böylece siz kendinizi yüceler yücesi bir yolda buldunuz. Ama siz sanki bu yazıları okuyacak olanlardan nefret ediyor ve onları savaşa çağırıyorsunuz. Suçunuzu itiraf etmekten utanmıyorsanız, pişman olmaktan niçin utanıyorsunuz? Baksınlar bana, diyorsunuz; peki siz onlara nasıl bakacaksınız? Açıklamanızın bazı yerleri üslup açısından pek güçlü: Sanki

içinde bulunduğunuz ruh halinin keyfini çıkarıyor ve sizde asla olmayan bir duygusuzlukla okurlarınızı şaşırtmak için hiçbir ayrıntıyı kaçırmıyorsunuz. Bu, suçlunun adalete karşı yaptığı gururlu bir çağrı değilse nedir?

— Ne çağrısı? Bunu da nereden çıkardınız?

Tihon kendini tuttu, karşılık vermedi. Solgun yüzü benek benek kızarmıştı.

— Neyse, kapatalım bu konuyu, –dedi Stavrogin sertçe.– İzin verirseniz bu kez de ben size bir şey sormak istiyorum: Şunları (başıyla kâğıtları gösterdi) okuduğunuzdan bu yana, beş dakikadır oturmuş konuşuyoruz, ama ben sizin yüzünüzde iğrenme de, utanç da görmedim. Sizi iğrendirmek pek kolay değil galiba...

Sözünü bitirmedi, gülümseyerek bekledi.

— Yani benim ağzımı açar açmaz sizi ne kadar iğrenç bulduğumu, ne kadar küçük gördüğümü söylememi istiyorsunuz benden? –dedi Tihon tok, kendinden emin bir sesle. –Bakın, sizden hiçbir şey gizlediğim yok. Açıkça söylüyorum: Bile bile çirkefe yönlendirilmiş bu muazzam, avare güç, beni dehşete bile düşürdü! Suç meselesine gelince, başka pek çok insan daha aynı suçu işlemiştir, ama vicdanları rahat, huzur içinde yaşayıp gidiyorlardır, hatta bu yaptıklarını gençlik yaramazlığı gibi kaçınılmaz görenleri bile vardır. Kuşkusuz aynı suçu yaşlılardan da işleyenler vardır, hem de hınzırca ve bunun kendisi için teselli makamında bir hak olduğuna inanarak. Dünya bu türden dehşet verici olaylarla dolu. Ama siz olayın özünü olanca derinliğiyle duyumsamışsınız, bu aşamaya ulaşabilenlere çok sık rastlanmaz.

— Kâğıtları okuduktan sonra yoksa bana saygı duymaya mı başladınız? –dedi Stavrogin çarpık çarpık gülümseyerek.

— Sorunuza doğrudan yanıt vermeyeceğim. Sizin yeniyetme bile denilemeyecek küçük bir kıza yaptıklarınızdan daha büyük, daha korkunç bir suç olamaz!

— Büyüğü küçüğü bir yana bırakın şimdi! Öbür insanlar ile, böylesi bir suçun sıradanlığı üzerine söyledikleriniz doğrusu beni çok şaşırttı. –Bir süre durdu, sonra ansızın:– Ama ya ben burada söylediğim kadar acı çekmiyorsam, kendi hakkımda yalanlar söyleyerek sizi kandırıyorsam? –diye ekledi.

Tihon yine karşılık vermedi. Stavrogin gitmeyi aklının ucundan geçirmiyor gibiydi, tersine, yine dalıp dalıp gitmeye başlamıştı.

— Acaba sorabilir miyim, –diye başladı Tihon yine usul, ürkek,– şu genç kız, hani İsviçre'de ilişkinizi kestiğiniz, şu anda nerede?

— Burada.

Yine sessizlik.

— Ya kendi hakkımda söylediklerim hepten yalansa? –diye ısrarla bir kez daha yineledi Stavrogin.– Hem, dediğiniz gibi onları itiraflarım konusunda bana karşı kaba olmaya çağırmışsam, ne olmuş? Ben yalnızca onların benden daha çok nefret etmelerini sağlamaya çalışıyorum. Çünkü böyle daha rahat edeceğim.

— Yani onların nefreti, sizde nefret doğuracak ve siz onların sizden nefret etmelerini, size acımalarından daha rahat ettirici buluyorsunuz, öyle mi?

— Haklısınız. Biliyor musunuz, –birden gülümsemeye başladı,– bakarsınız bir Cizvit ya da sahte sofu olduğumu söylerler! Ha-ha-ha! Söylerler değil mi?

— Bu türden tepkiler de olacaktır. Bu niyetlendiğiniz şeyi... hemen yapacak mısınız?

— Bugün, yarın, ya da öbür gün. Zamanını ne bileyim? Yalnız, hiç gecikmeden. Haklısınız; ben de tam öyle yapacağım: Tam onlardan nefretim doruğa ulaştığı anda ve ansızın açıklayıvereceğim her şeyi.

— Şu soruma yanıt verin, ama içtenlikle; bana, yalnızca bana söylemiş olun bunu: Biri, yalnız saygı duyduğunuz ya da korktuğunuz biri değil, hiç tanımadığınız biri, sizi eğer bu yüzden (başıyla kâğıtları işaret etti), bu korkunç günah çıkarmanızı kendi kendine okuyup sizi bağışlayacak olsa, bunu bilmek, bu düşünce sizi rahatlatır mıydı? Yoksa bir şey fark etmez miydi?

— Rahatlatırdı, –dedi Stavrogin yarım ağız ve bakışlarını yere indirdi. Sonra birden:– Bağışlayanın siz olması daha da rahatlatırdı, –diye ekledi yarı fısıldar gibi.

— Aynı şekilde sizin bağışlamanız da beni rahatlatırdı, –dedi Tihon da içli bir sesle.

— Ne için bağışlayacağım ben sizi? Siz bana ne yaptınız ki? Ah, öyle ya, Manastır ağzı bunlar hep?

— Bilerek ya da bilmeyerek, herkes günah işler. Bir günah işleyen, o günahı herkese karşı işlemiştir. Öyleyse herkesin günahında herkesin payı vardır. Günah tek olmaz. Ben belki de sizden bile büyük bir günahkârım.
— Size bütün gerçeği söyleyeceğim. Benim için sizin beni bağışlamanız önemli; sizinle birlikte belki bir başkası, hadi belki bir üçüncünün daha... Geri kalan herkes varsın nefret etsin benden. Bu acıya alçakgönüllülükle katlanabilmek için de...
— Herkesin size acımasını da aynı alçakgönüllülükle, kaldırabilecek misiniz?
— Kaldıramam belki. Doğrusu en hassas yerimden yakaladınız beni! Ama... niye böyle yapıyorsunuz?
— Ne kadar içten olduğunuzu anlamaya çalışıyorum... ve insanlara nasıl yaklaşacağımı bilemediğim için de kuşkusuz çok suçluyum. Bunu her zaman en büyük eksikliğim olarak görmüşümdür, –dedi Tihon olanca içtenliğiyle Stavrogin'in gözlerinin içine bakarak.– Ben yalnızca sizin için korkuyorum, –diye ekledi sonra.– Önünüzde uçsuz bucaksız bir uçurum var.
— Dayanamam, onların nefretlerine alçakgönüllüce katlanamam diye mi?
— Bir tek nefret olsa...
— Başka ne var?
— Onların sizinle alay etmelerine de katlanmak zorundasınız, –sözleri döküldü Tihon'un ağzından; bunları söylemenin onun için hiç kolay olmadığı belliydi.
Stavrogin şaşırdı, bir tedirginlik gölgesi dolaştı yüzünde.
— Anlamıştım, –dedi.– "Belge"mi okurken orada anlatılan müthiş tragedyaya karşın beni gülünç buldunuz. Hiç tedirgin olmayın. Utanmayın da... Bunu ben de hissettim.
— İtiraflarınızın genel bir korku havası yaratacağına kuşku yok; ama içten değil, yapay bir korku. İnsanlar yalnız kişisel çıkarlarını tehdit altında görürlerse korkarlar. Saf, temiz insanlar değil elbette sözünü ettiklerim: Bunlar da korkarlar, ama sonuçta kendilerini suçlarlar. Ötekilerse gizli kalacaklardır ve siz onların kim olduklarını bilemeyeceksiniz. Yine de herkes sizinle alay edecektir.

— Düşünürün, “başkalarının felaketlerinde her zaman bize hoş gelen bir yan vardır” saptamasını da ekleyin buna.
— Doğru bir saptama.
— Ama siz de... hiç az değilsiniz hani! İnsanlar hakkında böylesine kötü düşünebilmenize, onları bu denli iğrenç bulmanıza şaşırmadım dersem yalan olur, –dedi Stavrogin; sesi hafif öfkeli gibiydi.
— İnanın başkalarını değil, yalnızca kendimi düşünerek, kendimden yola çıkarak söyledim ben bunu.
— Gerçekten mi? Gerçekten de şu anda burada benim felaketimden keyif duymanızı sağlayacak bir şey var mı ruhunuzda?
— Kimbilir? Vardır belki. Neden olmasın?
— Yeter. Gösterin bakalım, beni neresinde gülünç buldunuz bu yazıların? Aslında ben neresi olduğunu biliyorum, ama burayı bana sizin, parmağınızla göstermenizi istiyorum. Hiç utanıp sıkılmadan yapmanızı istiyorum bunu, hayâ nedir bilmeden, bütün içtenliğinizle... ki içtenliğin elinizden gelen bir şey olduğunu biliyorum. Yalnız, bir kez daha yinelemek isterim: Korkunç tuhaf birisiniz siz.
— En yüce pişmanlıkta bile gülünçlük bulunabilir. Gülünç yanı olmayan pişmanlık yoktur. –Durdu, sonra birden coşkuyla ekledi:– Bu işin altında ezilip kalacağınızı düşünmeyin sakın! Şöyle bir itiraf bile (başıyla kâğıtları gösterdi) bir zafer anlamına gelir; tabii eğer en kaba aşağılamaları, tükürük yağmuru altında kalmayı içtenlikle, tam bir alçakgönüllülükle kabul edebilirseniz. İçten bir boyun eğiş söz konusuysa eğer, en ayıp, en utanç verici acıların bile içinden ün kazanarak, güç kazanarak çıkabilir insan. Hatta yaşarken bile teselli bulmanız mümkündür.
— Anladığım kadarıyla siz yalnız biçimde, daha doğrusu üslupta bir gülünçlük buluyorsunuz? –dedi Stavrogin deminki konuya dönerek.
— Özde de, –dedi Tihon, sonra bakışlarını kaçırıp fısıldar gibi ekledi:– “Çirkinlik mahveder.”
— Ne? Ne çirkinliği? Neyin çirkinliği?
— Suçun. Gerçekten de çirkin suçlar vardır. Bir suç ne kadar kanlı, ne kadar dehşet vericiyse, o kadar ikna edici, o kadar anlatılabilir, açıklanabilirdir. Bir de korkunç oldukları kadar utanç verici, yüz kızartıcı suçlar vardır. Tabir caizse, zarafetten aşırı uzak suçlar...

Sözünü yarım bıraktı.

— O zaman, –diye atıldı Stavrogin,– pasaklı bir küçük kızın ayağını öpüşümü gülünç buldunuz siz... Ve tutkularım üzerine söylediğim bütün o sözleri... ve... öteki bütün her şeyi... anlıyorum. Sizi çok iyi anlıyorum. Siz suçumu çirkin ve iğrenç, hayır, iğrenç değil, utanç verici ve gülünç bulduğunuz için benim adıma korkuyor ve bu yüzden sonuna kadar katlanamayacağımı düşünüyorsunuz.

Tihon susuyordu.

— Evet, siz insanları tanıyorsunuz; burada da özellikle benim dayanamayacağımı düşünüyorsunuz... İsviçre'deki genç kızın şu anda burada olup olmadığını niçin sorduğunuzu da şimdi anlıyorum.

— Henüz hazır değilsiniz, henüz katılaşmamışsınız,
–dedi Tihon usulca ve bakışlarını yere indirdi yine.

— Beni dinleyin peder, –dedi Stavrogin heyecanlı, ama kederli:– Benim istediğim, kendimi bağışlayabilmek; bütün amacım bu benim! Gördüğüm hayallerin ancak o zaman kaybolacağını biliyorum. Eziyet çekmek, acılar içinde yanmak istememin nedeni bu; ben kendim arıyorum acıyı, eziyeti. Beni korkutmayın lütfen.

— Kendinizi bağışlayabileceğinize ve bunu bu dünyada yapabileceğinize inanıyorsanız, her şeye inanıyorsunuz demektir! –dedi Tihon büyük bir coşkuyla.– Bu durumda nasıl Tanrı'ya inanmadığınızı söyleyebilirsiniz?

Karşılık vermedi Stavrogin.

— İnançsızlığınızı bağışlar Tanrı, çünkü Kutsal Ruh'a saygı duyuyorsunuz, onu tanımasanız da.

— Madem açtınız konuyu, söyleyeyim: Hayır, Tanrı bağışlamaz beni, –sesinde hafiften alay seziliyordu.– Kitapta ne der, biliyorsunuz: "Kim ki küçük birini ayartır..." Hatırlıyor musunuz? İncil'de, şu kitapta (başıyla masada duran İncil'i gösterdi) bundan büyük suç yoktur.

— Size sevineceğiniz bir şey söyleyeyim, –dedi Tihon, sesi şefkat doluydu:– Siz o aşamaya erer ve kendinizi bağışlamayı başarabilirseniz, İsa da sizi bağışlar. Ah, neler söylüyorum ben, siz bana bakmayın, günaha giriyorum: kendinizle uzlaşma, kendinizi bağışlama noktasına eremeseniz bile, O sizi niyetinizden ve çektiğiniz büyük acılardan dolayı bağışlayacaktır. Çünkü, Onun neyi, neden, nasıl yaptığını dile getirebilecek

kelimeler, düşünceler yoktur insan dilinde; O bizim için hâlâ bir sır ve Onun sırrından sual olunmaz. Sonsuzu kavramak mümkün mü? Kim her şeyi anlayabilir?

Demin olduğu gibi dudak uçları ürperdi, yüzünde zor fark edilir bir titreme dolaştı. Kendini tutmaya çalıştıysa da fazla dayanamayıp bakışlarını kaçırdı.

Stavrogin koltuktan şapkasını aldı.

— Bir gün yine gelirim, –dedi bitkin.– Sizinle ben... Sizinle sohbetin onuru, güzelliği... sizin duygularınız... benim için çok değerli. Kimilerinin sizi neden sevdiklerini anlıyorum. Ona, o en sevdiğinize benim için de dua edin lütfen...

— Gidiyor musunuz? –dedi Tihon; bu kadar hızlı bir kalkış beklemiyormuş gibi o da hemen yerinden doğruldu.– Ben de size... –ne diyeceğini şaşırmış gibiydi.– Aslında... sizden bir ricam olacaktı... ama... nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum... çekiniyorum...

— Rica ederim, buyurun, –dedi Stavrogin, elinde şapkası, yeniden oturdu...

Tihon onun şapkasına, oturuşuna baktı; bir anda sosyeteden birine dönüşüveren bu heyecanlı, yarı delinin kendisine görüşme için yalnızca beş dakika süre tanıdığı aklına geldi, büsbütün şaşırdı.

— Bütün ricam, yalnızca... sizin... Ama siz zaten bunu biliyorsunuz, Nikolay Vsevolodoviç (böyleydi değil mi, adınız ve baba adınız?), bu kâğıtları yayınlayacak olursanız, hayatınız mahvolur... ben... bunu kariyeriniz açısından söyledim... ve... tabii bütün öbür açılardan da...

— Kariyer mi? –Nikolay Vsevolodoviç'in yüzü ekşidi.

— Niye her şeyi mahvetmek istiyorsunuz? Bu dediğim dedik tutum niçin? –dedi Tihon, beceriksizliğinin farkında, yalvarır gibi.

Nikolay Vsevolodoviç'in yüzünde hastalıklı bir ifade belirdi.

— Sizden rica etmiştim, bir kez daha rica ediyorum: Boşuna uğraşmayın; bu sözlerin hiçbir yararı yok... Hem konuşmamız iyiden tatsızlaştı, katlanılmaz olmaya başladı.

Koltuğunda yan dönerek yüzünü anlamlı bir şekilde öte yana çevirdi.

— Beni anlamıyorsunuz. Dinleyin ve hiç sinirlenmeyin. Benim düşüncemi biliyorsunuz: Gösterdiğiniz kahramanlık, uysallıkla,

alçakgönüllülükle boyun eğmekten kaynaklanıyor olsaydı, en yücesinden, gerçek Hıristiyanca bir kahramanlık olurdu. Kendinizi tutabilseydiniz, katlanabilseydiniz eğer. Katlanamamış olsanız da, baştaki özveriniz Tanrı katında yine makbuldür, Tanrı bu özverinizi hiç kuşku yok, öteki eksikliğinize sayacaktır. Her şey sayılır: Her söz, içten gelerek, sevgiyle yapılmış her hareket sayılır; yarım bir düşünce bile boşa gitmez. Ama ben size gösterdiğiniz bu kahramanlığa karşılık ondan çok daha büyük bir başka kahramanlık öneriyorum...

Nikolay Vsevolodoviç susuyordu.

— Bir çilekeş ve kurban olmak istiyorsunuz; yenin bu isteğinizi; o kâğıtları da, onlarla yapmayı tasarladığınız şeyi de bir yana bırakın, işte o zaman bu sorunun üstesinden gelirsiniz. Gururunuzu da, cininizi de rezil edin, yerin dibine sokun... O zaman zafer sizin olur, özgürlüğünüze kavuşursunuz...

Gözleri kıvılcımlar saçıyordu, yalvarır gibi ellerini önünde kavuşturdu.

Stavrogin bir yandan kalkmak için hızlı bir hamle yaparken, bir yandan da canı sıkkın, özensiz bir şekilde:

— Durum gayet açık: Siz bir skandal çıkmasını istemiyor, bunun için de bana bir tuzak kuruyorsunuz, iyi yürekli Tihon baba, –dedi.– Kısacası, siz benim ağırbaşlı bir adam olmamı, mümkünse evlenmemi ve buradaki kulübün bayramlarda sizin manastırı ziyaret etmeyi unutmayan bir üyesi olarak hayatımı tamamlamamı istiyorsunuz. Anlıyorum: Epitimia![4] İnsan sarrafı olduğunuza göre, benimle ilgili her şeyin tam da düşündüğünüz gibi olacağını bildiğinize hiç kuşku yok. Bana yalvarmanız da nezaket gereği, bunun can attığım bir şey olduğunu bildiğiniz, gönlümü hoş tutmak istediğiniz için. Öyle değil mi?

Buruk bir gülümseme belirdi yüzünde.

— Evet, epitimia, ama sizin sözünü ettiğiniz değil, başka bir epitimia; bunu sizin için ben hazırlıyorum, –dedi Tihon büyük bir heyecanla; Stavrogin'in alaylı çıkışmasına aldırış bile etmeden.– Tanıdığım yaşlı bir adam var... burada değil kendisi, ama uzakta da değil... kendine karşı acımasız kurallar uygulayan gerçek bir çilekeş, Hıristiyanlık konusunda tam bir derya; sizin de, benim de anlayabilmemizin mümkün olmadığı bir noktada. Beni kırmaz. Ona sizin hakkınızda her şeyi anlatacağım. Gidip ona

itaat edin, beş yıl mı olur, yedi yıl mı, siz ne kadar gerekli görürseniz artık, buna siz karar vereceksiniz, vereceği bütün görevleri yerine getirin; büyük özverilerde bulunarak, büyük çileler çekerek, bütün günahlarınızın kefaretini ödeyin... Böylece can attığınız her şeye ulaşacaksınız, hatta hiç beklemediğiniz şeylere de... çünkü daha sonra neler kazanacağınızı şu anda bilmeniz mümkün değil.

Din adamının son önerisini dikkatle, hatta çok büyük bir dikkatle dinledi Stavrogin:

— Manastıra girip keşiş olmamı öneriyorsunuz yani? Sizden de tam bu beklenirdi. Hatta size bir itirafta bulunayım: Korkuya kapıldığım anlarda, bu kâğıtları kamuoyuna açıkladıktan sonra insanlardan kaçmak için bir süreliğine bir manastırda gizlenmek birkaç kez benim de aklıma gelmedi değil; ama böylesine alçakça bir şeyi düşünebildiğim için yüzüm utançtan kıpkırmızı oldu. Manastıra girip keşiş olmaksa, en korktuğum anlarda bile bir kez olsun aklımdan geçmedi.

— Hayır... ne manastıra kapanacak, ne de keşiş olacaksınız. Sözünü ettiğim din büyüğünün gizli öğrencisi olun yeter, yaşamınızı yine kentte ya da çiftliğinizde sürdürürsünüz.

— Bırakın bunları peder, –dedi Stavrogin yüzünü hoşnutsuzlukla buruşturarak.

Sandalyesinden kalktı. Tihon da kalktı.

— Neyiniz var? –diye bağırdı birden korkuyla Tihon’a bakarak.

Kapıldığı büyük korkuyla yüzü bir an çarpılır gibi olan Tihon, ellerini ileri doğru uzatmıştı.

Düşeceğini sanarak destek olmak için ona doğru atılan Stavrogin:

— Ne oluyor... neyiniz var? –diye birkaç kez daha yineledi.

Tihon, derin bir acı duyumsanan, insanın içine işleyen bir sesle:

— Şu anda sizi karşımda nasıl görüyorsam, –diye haykırdı,– işleyebileceğiniz en ağır suça hiç olmadığınız kadar yakın olduğunuzu da öyle görüyorum! Zavallı delikanlı!

Onun için gerçekten çok kaygılanan Stavrogin:

— Sakin olun, –diye yineledi.– Açıklamayı biraz daha ertelerim belki... Haklısınız, dayanamayıp o öfkeyle yeni bir suç işlemem mümkün... evet, çok haklısınız, ertelemeliyim açıklamayı.

— Hayır yazdıklarınızı açıkladıktan sonra değil, daha önce, belki bir gün, belki bir saat önce ve sırf yazdıklarınızı açıklamaktan *kaçınmak* için, sizi bundan kurtaracak tek çare gibi görerek yeni ve en ağır suçu işleyeceksiniz!

Stavrogin, duyduğu öfkeden –ve sanki korkudan da,– titreyerek:

— Lanet psikolog! –diye bağırdı gözü dönmüşçesine ve ardına bile bakmadan çıkıp gitti.

1 Dostoyevski'nin romanları ayrı kitaplar halinde yayınlanmadan önce dergilerde bölüm bölüm yayınlanırdı. *Ecinniler*'in tefrika edilmesi sırasında, ağırlığını Stavrogin'in Piskopos Tihon'a yaptığı itirafların oluşturduğu –ve o arada küçük bir kıza tecavüzünü de açıkladığı– bu parça dergi editörü M. N. Katkov'un karşı çıkmasıyla yayınlanmadı.

Yazar, ikinci kısmın en sonuna girecek olan bu bölümü hem düşünsel açıdan, hem de kompozisyon açısından romanının merkezi olarak tasarlamıştı. Bu bölümün tefrikada yer almayacağını öğrenince ana sahneleri yeniden yazıp bir mektupla birlikte dergiye gönderdi. Mektubunda özetle şunları söylüyordu: "Bütün çirkin sözleri ayıkladım, bölümü önemli ölçüde kısalttım ve sonuçta bu çılgın hareket yeterince ... olarak belirlendi. Size yemin ederim ki, işin özünü bir yana bırakamazdım. *Bizim* tip, başlı başına toplumsal bir tip (tabii bana göre): İşi gücü olmayan, avare bir Rus insanı, ama kendisi böyle olmak istediği için böyle değil; bütün yakınlarıyla ve onun için değerli olan her şeyle, en önemlisi de diniyle bütün bağlarını kaybettiği için bu hale düşmüş, *kahrından* kendini sefih bir hayata vurmuş; ama vicdan sahibi, kendini yenileyebilmek, yeniden inanmak için hummalı bir çaba gösteren, bu uğurda eziyet çeken, kahrolan bir insan."

Ama bölümün yeniden yazılması da, bu mektup da yazı kurulunun düşüncesini değiştirmeye yetmedi. Sonuçta Dostoyevski, kitabının sonraki bölümlerinin tümünden Stavrogin'in Tihon'a itiraflarıyla ilintili bütün fragmanları çıkarıp atmak, bunların yerine yeni sahneler ve yeni diyaloglar yazmak zorunda kaldı.

Dostoyevski sağlığında *Ecinniler*'i kitap halinde bir kez görebildi ve o baskıda da bu bölüm yoktu. Bütün bunlar "Tihon'un Yanında" adlı bölümün romanda Dostoyevski'nin ilk tasarısında olduğu gibi yer almasını olanaksız hale getirdiğinden kitabın sonuna ek olarak konulmuştur.

2 Harita. (Alm. Landkarte)

3 Çok az. (Fr.)

4 Bir Hıristiyan'ın, işlediği günah çıkarmayı gerektirecek bir suça karşılık, din büyüklerince verilen görev gereği gönüllü olarak hayır işleri yapması. (Yun.)